RERVM POLONICA

M

C

tenuerunt genealogicae explicationes; descriptae ex optimis auctoribus et continua perpetuaque successione propositae in tabula. Item principum Silesiae paene omnium et ducum Masoviae ac Lithuaniae genealogiae, diligenter magnoque studio collectae et ad illustrandam historiam polonicam appositae a Joh. Pistorio Nidano, Medic. D. od k. 147-166.

II. ZBIOR GWAGNINA str. 9. zawiéra:

T. I. 1. *Warsevicii Christoph. Panegyricus ad Stephanum I. Polonor. regem.* od k. 1-48.

2. *Compendium Chronicorum Poloniae. Item de ingressu Cracoviam et coronatione Henrici Valesii.* [zob. Pistorii Corp. Hist. Polonae. T. II. 3. a. b.] od str. 49-159.

3. *Exemplar quarundam literarum super discessu Henrici III. regis. Pol.* (zob. Pist. III. 12.) od str. 160-185.

4. *Clades Dantiscanorum a Joan. Lasicio.* Satyry Bielskiego nie masz (Pist. III l. 13.) od str. 186-211.

5. *Supplementum de rebb. gestis inter regem Poloniae Stephanum.* (Pistor. III. l. 14) od str. 212-254.

6. *Warsevicii Christoph. Oratio ad Seren. Stephanum Poloniae regem, qua exposito toto belli negotio cum Joanne magno Moschorum duce, XV. Januarii ad Zapolsciam confectam pacem gratulatur.* od str. 255-274.

7. *Ordo qualiter Serenissimus Rex Poloniae juxta veterem consvetudinem coronatur etc.* (Pistor. II l. 3. c.) od str. 274-291.

8. *Compendium Chronicorum Lithuaniae etc.* (Pistor. II l. 3. d.) od str. 292-345.

9. *Novae gubernationis Livoniae forma, recens a Stephano rege Poloniae instituta, anno MDLXXXIII.* od str. 346-356.

10. *Stephani Poloniae regis Literae ad Ordines Regni Polonici, de rebus a se in bello adversus Moschos superiori aestate gestis. anno 1580. die 6 Sept. ad Velikoluku scriptae.* od str. 357-364.

11. *Ex literis decimo octavo Octobris Regiomonte Borussiae datis.* Wyjątek zawierający zdanie o królu Stefanie Batorym. od str. 365-367.

T. II. 12. *Sarmatiae Europaeae descriptio.* (Pist. I. l. 3.) od str. 1–8.

13. *Articuli constitutionum be[llica]rum Magni Ducatus Litvaniae in comitiis generalibus constituti et supremo generali copiarum imperatore -- Gregorio Chodkiewicio, castel. Vilnensii, confirmati et militibus imperati.* od str. 99-104. Daléj idzie opis Prus Inflant i t. d. Moskwy Tartaryi i t. d. do str. 330.

14. *Joh. Fabri Religio Moschvitarum.* od str. 331-347.

15. *Joan. Sacrani, Crac. eccl. canonici Elucidarius errorum ritu Ruthenici, anno 1500 scriptus.* od st[r.] 347.

16. *De Russorum religione, ritibus nuptiarum, funerum, victu, vestitu etc. et de Tartarorum religione ac moribus vera et luculenta narratio ad D. Davidem Chytraeum recens scripta.* od str. 392-417.

17. *Jo. Meletii Epistola de religione et sacrificiis veterum Borussorum. ad Georgium Sabinum.* od str. 41[8]-425.

T. III. 18. *Joan. Lasicii Historia de ingressu Polonor. in Valachiam* (Pistor. III. l. 10) od str. 426 do 428. przedmowa: daléj historya do str. 448.

19. *Leonh. Goreccii Descriptio belli Ivoniae* (Pistor. III. l. 11.) od str. 448-515.

20. *Epistola Pisonis ad Joanem Coritium de conflictu Polonor. et Lituanor. c. Moschovitis.* (Pist. III. l. 1.) od str. 515-525.

21. *Epistola Sigismundi ad Leonem X. P. M.* (Pist. III. l. 2.) od str. 52[5]-530.

22. *Oratio Vitelii* (Pist. III. l. 3.) od str. 531-545.

23. *Victoria Sigism. I. contra Wayvodam Muldaviae* (Pist. III. l. 4) od str. 555-549.

24. *Fragmentum ex Sigism. de Herberstein de bello Poloni et Moschi* (Pistor. III. l. 5.) od str. 550-5[5]...

25. *Mart. Cromeri Oratio in funere*

Sigismundi I. (P...
557-615.

26. *Stan. Oric... gismundi Jagello... Oratio* (Pistor. ... 613-682.

27. *Tertii bell... gnus Ruthenorum... vones gessit* a. 1... od str. 682-712.

28. *Simon Sch... tu Sigismundi A...* (Pistor. III. l. 9... jest do końca.

III. ZBIOR E...
str. 10. przypis)

1. St. Krzyszta... *gni Poloniae com...*

2. *Mart. Crome...*

3. *Polon. regi... ni Historiar. lib...*

4. *De Valach... riar. lib. LVIII...*

5. *De Lituan... ribus ex Alex. ... ropaea.*

6. *Quaedam ... tia ex fragmen...*

7. *De ducati... Guagnino.*

8. *Joan. Las... rum caeterorum...*

9. *Articuli co... M. D. Lituan, ... constituti et a s... rum imperator... castellano Viln... tibus imperati.*

10. *Prussiae ... civitatibus com... Alex. Guagnino...*

11. *Origo et ... tonici Ordinis.*

12. *Livoniae ... quoque brevis n... regio in jus in... niae Sigismund...*

13. *Joan. Bot...*

14. *De novo ... do, Honorii dis...*

Sigismundi I. (Pist. III. l. 6.) od str. 557-615.

26. *Stan. Orichovii. In funere Sigismundi Jagellonis, Poloniae Regis, Oratio* (Pistor. T. III. l. 7.) od str. 613-682.

27. *Tertii belli descriptio, quod magnus Ruthenorum imperator contra Livones gessit* a. 1558. (Pist. III. l. 8.) od str. 682-712.

28. *Simon Schardius de vita et obitu Sigismundi Augusti, regis Poloniae* (Pistor. III. l. 9.) od str. 712-720, to-jest do końca.

III. ZBIOR ELZEWIRA str. 9. (zob str. 10. przypis) zawiéra :

1. St. Krzysztanowicz J.C. *Status regni Poloniae compendiosa descriptio.*
2. *Mart. Cromeri Poloniae descriptio.*
3. *Polon. regni descriptio ex Thuani Historiar. lib. LVI.*
4. *De Valachia, ex Thuani Historiar. lib. LVIII.*
5. *De Lituanae gentis origine et moribus ex Alex. Guagnini Sarmatia Europaea.*
6. *Quaedam ad Lituaniam pertinentia ex fragmentis Michalonis Lituani.*
7. *De ducatu Samogitiae, ex Alex. Guagnino.*
8. *Joan. Lasicii de diis Samogitarum caeterorumque Sarmatarum.*
9. *Articuli constitutionum bellicarum M. D. Lituan, in comitiis generalibus constituti et a supremo generali copiarum imperatore Greg. Chodkievicio, castellano Vilnensi confirmati et militibus imperati.*
10. *Prussiae cum suis provinciis et civitatibus compendiosa descriptio ex Alex. Guagnino.*
11. *Origo et series principum Teutonici Ordinis.*
12. *Livoniae descriptio, addita est quoque brevis narratio quomodo haec regio in jus invictissimi Regis Poloniae Sigismundi Augusti cesserit.*
13. *Joan. Boteri Poloniae descriptio.*
14. *De novo in Polonia rege eligendo, Honorii dispertatio,*

15. *Joan. Barclai judicium de Polonia et ingeniis Polonorum.*

16. *Series ac ordo principum et regum Poloniae, ex Alstedii Chronologia.*

17. *De re nummaria Polonorum, ex historia Salomonis Neugebaueri a Cadano.*

18. *De vectigalibus regis Poloniae, ex eodem Salom. Neugebauero.*

IV. ZBIOR ŁASICKIEGO (str. 10 i 11. pod tyt: *De Russorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum funerumque ritu e diversis scriptoribus, quorum nomina versa pagina indicat. His in fine quaedam sunt adjecta, de Livonia pacisque conditionibus, et pace confecta hoc anno, inter Serenissimum Regem Poloniae et Magnum Ducem Moscoviae. Nunc primum in lucem edita, cum indice copiosissimo. Spirae. Nemetum ex off. Bernardi Albini* 1582. 4. Tytuł i dedyk. k. [illegible] tekstu str. 295. Indeksu kart. 14. Zbiór ten zawiera:

1. *Colloquium de religione M. Ducis Moschorum cum Rohita, ministro ecclesiae fratrum Bohemorum, quos mali Picardos vocant.*

2. *Hujusce colloquii literis mandati ab eodem Duce refutatio.*

3. *Lasicii verae religionis apologia, falsae confutatio.*

4. *Joan. Fabri religionis Moscoviticae descriptio, seu laudatio.*

5. *Sacrani libellus, quo* 40. *errores Moscorum s. Russorum, et* 12. *secessiones Graecorum a Romana ecclesia ostenduntur.*

6. *Appendix Skargae, de iisdem Russorum erroribus, et causis propter quas Graeci a Romana ecclesia defecerunt.*

7. *Alex. Guagnini, Veronen. de religione Moscovitarum, omniumque Ruthenorum.*

8. (*Pauli Oderbornii*) *Narratio de Russorum et Tartarorum religione, ritibus nuptiarum, funerum, victu, vestitu, et moribus ad D. Dav. Chytraeum recens scripta.*

9. (*Meletii Joan.*) *Alia ejusd. argumenti, de religione et sacrificiis ve-*

RERVM POLONICARVM
Tomi tres:

QVORVM PRIMVS OMNIVM POLONIÆ REGVM, A LECHO PRIMO GENTIS DVCE, AD STEPHANVM BATHOREVM,

etiamnum Regem: tum Principum Lituaniæ, chronologicam recensionem, ac singulorum res gestas complectitur:

ADIECTA RECENS HISTORIARVM IN NOSTRAM ÆTATEM INCIDENTIUM CONTINUA NARRATIONE.

II. PROVINCIARVM, QVÆ VNO SARMATIÆ Europææ nomine vulgò veniunt, chorographicam descriptionem continet.

III. RES SING ARITER A POLONIS IN Valachia gestas, tiones item & Epistolas sceptri Poloni ocia concernentes et.

ALEXANDRO GVA NINO, EQVITE AVrato fecto authore.

FRANCOFVRTI
Excudebat Ioann. Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.

tenue
desc
tinu
tae
pae
thac
gno
stra
sita
D.

II.

T.
gyri
gem.
2.
niae
et co
stori
od st
3.
supe
(zob,
4.
sicio.
III l.
5.
ter re
III. l
6.
Seren
qua
Joann
Janu
cem
7.
Polon
corona
str. 2
8. C
niae
292-3
9.
ma,
institut
346-356.
10. St
ad Ordi
a se in
ri aestat
ad Velik
364.

Ex Libris

EPISTOLA

ILLV
AC GEN
MINVM, D
GERVM, D
berg, & Weisse
riali Augustę
pub. spect
& M

rabiles sui am
maleuolos stu

EPISTOLA NVNCVPATORIA,

AD

ILLVSTREM,

AC GENEROSVM DOMINVM, DN. MARCVM FVGGERVM, DOMINVM IN KIRCHberg, & Weissenhorn, &c. atque vrbi Imperiali Augustę Vindelic. Præfectum in Repub. spectatissimum: Dominum, & Mecœnatem suum clementem.

V*IRTVTEM omnes admirari, illustris, & generose vir: etiam homines ab ea planè alienos, constat: tum mirabiles sui amores excitantem, tum verò maleuolos stupore percellẽtem. Quæ qui-*

dem, ſi non priuatis modò parietibus deli-
teſcat: verùm publicā vtilitatem potiùs
tueatur, quàm in proprio cōmodo acquie-
ſcat: vera demum, & genuina virtus dici
meretur. Cōmunē enim generis humani,
ac potiſsimùm patriæ ſalutē cōſiderans, in
conſtituendo quarumlibet Rerumpubli-
carum ſtatu ſingularem ſapientiam: in ad-
miniſtrando moderatam prudentiam: in
conſeruando grauem cōſtantiam: nec non
interdum erga ciues intra officij ſui limi-
tes retinendos iuſtā ſeueritatem: denique
eam animi, morumq; compoſitionem am-
plectitur, quæ publicè, priuatimq; prodeſ-
ſe omnibus velit, obeſſe nulli. O rarā vir-
tutem! ideoq; beata felicitate florentiſsi-
mas Reſpublicas, quibus ea potiri datum
eſt. Neq; verò quiſquam exiſtimet, va-
rio, & ineuitabili (ſi dijs placet) philoſo-
phorum fato eam quoque ſubijci: itaq;
modò huic, modò illi magiſtratui vel ca-
ſu obuenire, vel eripi. Impia hæc, & à

Chri-

*Christianis hominibus reiecta est opinio:
diuinitus eam & concedi, & negari piè
asserentibus. Testis est Daniel, propheta
luculentissimus, qui rerũ principatus pro-
uidenti* DEI OPT. MAX. *nutu stabili-
ri, & trãsferri edocet: imperantium effre-
nem quiduis audendi tyrannidem: &
huic sese assimilantem populi proteruiam
politiarum periodum statuens. Quemad-
modum enim, inquit Demosthenes, ex er-
ratis, quæ inter nauigandum cõtingunt, si
quis nauta peccet, leue & paruum adfer-
tur damnum: verùm si gubernator aber-
ret, omnibus simul nauigantibus cõmune
infortunium, ac periculũ creatur: sic pri-
uatorum hominum delicta non in plebis,
sed in ipsorum capita recidunt: magistra-
tuum autem, & Remp. administrantium
peccata in omnes ciues deriuãtur. Nónne
summa Monarcharum potestas, vna ex-
tirpata familia ad alterã prosapiam: imò
de natione in nationem: mutatis subinde*

personis, & regnis: hac ratione deuoluta est: donec Romani (quorum virtus maximè emicuit) inuersa Reipub. forma, ad Monarchiæ tãdem fastigium euecti fuerint: penes quos hodie quoq;, quamuis suis debilitata viribus, consistit? Nónne continua historiarum tam sacrarum, quàm prophanarum series ostẽdit, quàm miranda semper, & exitiosa plerunq; tyrannidem, impietatem, seditiones, libidines, & alia eiusdem generis nefaria scelera vbiq; locorum, & in quibusuis imperijs sequatur conuersio? Memorabile, proh dolor, exemplum sese offert, calamitosus regni Constantinopolitani, atq; cæterarum gentium immani Turcarũ furori cedẽtium, status. Luget Græcia, luget Asia, & Africa: nec non plures Europæ prouinciæ: sub Christi Iesu seruatoris nostri protectione olim potentissimæ regiones. Nónne etiam nostra hæc secula eiusmodi Rerump. vices nobis exhibent, dum quædã in pristinam se li-

ſe libertatem vendicarunt: quædam præter ius, & æquum ſeruitutis iugo premuntur: quædam verò inter ſpem, & metũ anxiæ, quò ſe inclinent, dubitant? Concedis ergò, ni fallor, principes ſuo exemplo vel cõmodare vel nocere ciuibus: eaq́; re vitæ probitatem, res, & fortunas tũ ſuas, tũ ciuium: adeoq́; adminiſtrationẽ, iùs, & iuriſdictionẽ omnem vel penitus euertere: vel, ne quid detrimẽti capiat Reſp. inprimis curare poſſe. Concedis etiã, ſolam virtutẽ efficere, vt princeps non ſolùm ſui amore dicto audientes ciues habeat: ſed etiam diuino DEI omnia moderãtis fauore, & auxilio nixus, incolumẽ imperij ſedem conſeruet. Quænam autem illa virtus ſit, quidve operetur, haud difficile eſt cõijcere: ſi quoddam benè cõſtitutæ Reip. regimen cum exquiſita hiſtoriarum lectione cõtulerimus: prudẽtia nanq;, fortitudine, iuſtitia, & clementia opus eſt: quæ nimirum fulcra ſunt ſtabiliendi regni, & colu-

mnæ. Hac siquidē suis viribus vnita virtute parcitur ciuibus: iure, & legibus viuitur: virtus priuata præmium consequitur: vitium pœnis coërcetur: in aduersis rebus fortunæ nō facile ceditur, nec in secūdis superbitur: sed insidijs, seditionibus, atq; periculis patriæ vndiquaq; imminētibus imperterritè obuiam itur: ac deniq; ratione, & iudicio cōstituitur, & gubernatur Respublica. Atqui nō cuiuis eò aspirare licet, heroicæ indolis, atq; excelsi animi munus est: cui præterea longus rerū vsus, & multarū literarum, præsertim historiarū, cognitio pulcrè respōdeat. Nam eruditio, & plurimarū rerum scientia insitā à natura: seu, vt melius dicam, à Maioribus iure quasi hæreditario acceptā ingenij vim magis accendit: &, quod maximū est, vehementem animi generosi impetū absq; vllius iniuria temperat: qua si destituatur, persæpe in perniciosam Reip. tyrannidem, & exitium desinit. Exempla huius

huius rei apud fide dignos rerũ gestarum autores passim obuia sunt, tũ eorum, qui ob literarum imperitiam Respublicas per ferocientis spiritus vehementiam tyrannorum more pessundederũt, fœdeq; perierunt: tum verò illorum, quibus de patria sua optimè meritis per gloriam virtutis, & eruditionis in perpetuum viuere cõtigit, innumera: vnum saltem è millibus ponã, Carolum V. diuæ memoriæ: Imperatorẽ non minus literatum, & prudentem, quàm iustum, & magnanimũ. Qui memor illius Iustiniani, Imperatoriã Maiestatem nõ solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportere esse armatam: vt vtrunq; tẽpus & bellorũ, & pacis rectè possit gubernari: & princeps Romanus non solùm in hostilibus prælijs victor existat: sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religiosissimus, quàm victis hostibus triumphator magnificus: heroicã, & verè

Imperatoriam mentem frequenti litera-rum lectione in tantum oblectabat, & in-formabat, vt iuris, & historiarũ maximè scriptores, nec in medio quidem armorum strepitu è manibus deposuisse perhibeatur: Imperij Romani acris defensor, & pacis restaurator: nec nõ multis regnis ob excel-lentẽ cum felicitate iunctã virtutem ter-ror ingens, & formidabilis. Eiusmodi Heroas hoc rerum Polonicarum quoq; chronicon plures repræsentat, fortibus ausis, & magnis victorijs insignes: atque sua virtute eò progressos, vt Imperij sui fines longè, lateque extenderent: Boleslaum quoque huius nominis primum Ottho tertius Romanorum Imperator axiomate regio dignißimum arbitraretur. Reliquum est, vt (quod more obseruatur) quæram, cuius patrocinio chronicon hoc, ex recensione tot, tantarumq; heroicarum virtutum per se amabile: viris doctis, & bonis cognitu dignius etiam & iucun-

iucundius fiat: te videlicet, illustris, & generose vir, præcipuum Fuggeranæ familiæ decus, & ornamentum, operi huic multis modis conueniens. Quis enim negarit, quin Fuggerorum familia generoso virtutis stimulo eousque peruenerit, vt iam prorsus ad Reipubl. administrationem nata: prudentia, & omnis generis disciplina instructa: atque vsu diuturno assuefacta esse videatur. Illud certum est, eo primum tempore cognitam & perspectam eiusdem virtutem fuisse, quo non vllo clariore, & oportuniore vnquam potuisset: patria scilicet sub D. Carolo V. in extremo discrimine constituta. Cum enim Tribunitijs, vt tum tempus & res ferebat publica, aliquandiu furoribus exagitaretur: atque plebs inquieta Tribunorum manu contra Magistratum armaretur: eamq; ob caussam graue Imperatoris, alioquin clemētißimi, odium, et indignationē iustam pateretur: mirū est,

quantus in iuuanda patria, & reconciliandis ciuibus Antonij parentis: nec nō Ioannis Iacobi, & Georgij patruorum tuorum ardor, & indefessa animi constantia apparuerit: ut à DEO OPT. MAX. horū trium fratrum, Antonij præsertim virtute, ex faucibus Hispanorum prædā spirantium, & quæuis atrocia minantium, Augustam ereptam esse, haud obscurè pateat. Hinc proculdubio nemine repugnāte, de Antonio Fuggero verè dixerim, quod Xenophon Agesilao suo tribuit: inquiens, eundem, vbi existimasset patriæ profuturum, neq; labores fugisse: neq; à periculis abductū esse: neq; pecunijs pepercisse: neq; corporis, neq; senectutis imbecillitatē obtendisse: patriæ deberi ratum, vt ciues saluis aris, & focis tutò viuerent. Designati me hercule magistratuum honores à D. Carolo V. in Rep. Augustana septemuirales Antonio: consulares Ioanni Iacobo: atq; senatorij Georgio publicæ amoris in

patriam

patriam approbationis inſtar ſunt: eò certè laudabilioris, ſecundum Imp. Theodoſium: quòd nec prece, nec precio illos ambiuerint: ſed ob merita, & vitæ integritatem vltrò oblatos, abſq; vlla tergiuerſatione, ſubierint: atq; ſumma cum laude iuſtitiæ, & fidei ita geſſerint, vt amarentur à plurimis, timerentur à paucis: nō priuatim modò admirabiles, ſed & publicè apud omnes. Encomium eruditionis, prudentiæ, mãſuetudinis, grauitatis, & in omnes, præſertim pauperes, beneficentiæ: quæ peculiaris huic familiæ eſſe ſolet: quis nō videt tam Imperatorum, regum, principum, & magnatum gratiam, & amicitias haud pœnitendas: quàm virorũ tum doctorum, tum bonorum animos: imò exterarum quoq; nationum: quibus eadem virtus innotuit: fauorẽ ſingularem Fuggeris conciliaſſe. Equidem vt, quanti familiam hanc faciam, quámve te Maioribus tuis omninò ſimilem mirer, & admi-

rer: licet forsitan non pro rei dignitate, attamen ex animi mei affectione, declarem: idcircò præsens hoc opusculum, ducum, & regum Polonorum, atq; rerum ab his gestarum conspicuum ordinem continens, illustri, & generoso tuo nomini offero, dedico, consecro: ea lege, & conditione, vt non solùm ipse sereno, & clementi vultu dicatum suscipias: sed lectum etiam, & comprobatum tua cõmendatione gratum magis, & acceptum reddas: quæ quãtum ponderis apud quosuis habitura sit, minimè me fallit. Quò enim doctior quisque, & apertior fuerit, eò æquius & honorificentius de tuo iudicio senserit: non ignarus, te Maiorum tuorum vestigiis inhærentem, nullum simulationi, nullum affectibus locum relinquere: sed candidè omnia, & solerter agere: vtpote historiarum quotquot sunt omnium peritissimum, & multa multarum rerum experientia edoctum. Accedit Reipublicæ admi-

administratio: cui præfectus, tantus es, quantum te tua in capessenda illa virtus ostendit, magnus meritò, & clarus: eo maximè statu, quo nisi animus præsens & fortis prudentiæ, & vigilantiæ opituletur: verendum sit, ne paruo momento res magnæ subuertantur: & cum ciuibus Respublica simul ipsa concidat: id, quod DEI OPTIMI MAXIMI clementia in Christiani sanguinis hostes redundet, votis supplicibus precor. Gratuletur igitur sibi Augusta de te, collegisque tuis rerum iam potiuntibus: viris sapientia, & fide spectatissimis: quibus nihil religiosius, nihil antiquius esse ducitur patriæ, ciuiumque suorum salute: atque vestrum sequuta consilium, & ductum: fugata Ate, quæ nullibi non suo nomini unquam magis respondit, atque hoc deploratissimo seculo: tranquilla pace, & concordia animorum perpetua

fruatur. Quæ quidem, tanquã Rerump. incrementum, lucro cuilibet longè præferenda: vera tamen pietate, & aßidua ad DEVM OPT. MAX. *oratione expetenda eſt: qui ſolus, & vnus politias conſtituit, & florentes tuetur: Nanque,*

Te penes, alme DEVS, rerum eſt diſponere ſummam:
Te duce, ciuilis iuſſa capeſſit homo.

Vale, illuſtris vir, cum tota Fuggerana familia, cõiuge ac ſobole generoſa: qui perpenſis animi dotibus, excellens: corporis bonis, omnibus amabilis: fortunæ ſucceßibus dignus eſſe videris: meq; tibi, meosq́; commendatos habere digneris. Datæ Francofurti ad Mœnum, Calend. Aprilis, anno reparatæ ſalutis humanæ M. D. LXXXIIII.

Tuæ Illuſtri generoſitati
deuotiſſimus
Sigiſmundus Feyerabenius
typographus.

PANEGYRICVS, AD STEPHANVM I. POLONORVM regem potentissimum,

CHRISTOPHORI WARSEVICII
Equitis Poloni.

INCREDIBILEM lætitiam, STEPHANE rex, quam ex tot, tantisque rebus præclarè abs te gestis omnes concipimus, vix aliquis non dicam verbis ornare, sed ne enarrare potest. Neq; enim solùm calamitatem nobis detraxisti, verùm etiam dignitatem auxisti, & noua insignia honoris, & adiumenta felicitatis comparasti. Quo nomine quantum debetur virtuti & fortunæ tuæ, vtinam mihi esset tantundem eloquentiæ? Quis enim dubitaret, & admiratione audientium, & voluptate legentium, & eorum qui commemorantur gratia, nullum mihi dari posse maius argumentum, præstantiusque dicendi? Sed ego quò tibi deberi plura video, & quò minus præstare possim, meum ipse recognosco; eò fugit & reformidat id magis animus, & in angustum mea redigitur oratio. Dicendum enim est de summi & amplissimi REGIS laudibus, dicendum de tot tantisq; rebus gestis & victorijs ipsius, quas, sicuti difficile est explicare omnes, sic

nefas vel aliquas præterire: quo magis ſummo ingenio & eloquentia opus eſt, & nihil niſi eximium ſolertia, excultum diligentia, debet afferri. Verùm dum temeritatis notam cuncti vitamus, ne ingrati animi reprehenſionem potius incurramus, audendum aliquid eſſe puto, & præſtare vt ſi minus diſerti & ſapientes, at ſaltem non ingrati videamur. Ac primùm verba facienda ſunt de cauſſis belli; demum de progreſſu & curſu ipſius, & cùm hoſtis in inferendis iniurijs libido animiq; impotentia, in omni turpitudinis genere incredibilis luxuria; tum verò ſumma æquitas in decernendo; conſiderata tarditas in ſuſcipiendo; admirabilis celeritas & felicitas tua in gerendo bello; & in victoria præclara moderatio, & manſuetudo ſummatim eſt exponenda. Qua in re ita me, REX, geram, ne aut veram detraxiſſe, aut falſam affixiſſe laudem tibi videar; & ad accuſandum eum hoſtem deſcendiſſe, ſtudio aliquo maledicendi vel calumniandi. Quamquam quod facere alicui videtur non turpe, id mihi factum ab eo referre, cur ſit turpiſſimum, & ſi in mortuorum laudationibus, niſi ſimul cum virtutibus notentur & vitia, ſuſpecta eſt omnis oratio: in commemorandis viuis id fieri (vt mea fert opinio) quanto magis debet: partim vt à turpitudine ad honeſtatem; ab inhonorata & ingloria vita, ad decus & gloriam auocentur; partim ne cum laruis tantùm certare & viuorum vitia diſſimulare potius videamur: niſi fortè metus nos impediat aliquis, qui tamen ingenuis & in libertate hominibus natis, nec mentem opprimere, neq; linguam obſtringere debet, quò minus velint rebus ſua nomina dare, & vt ille inquit, Scapham ſcapham appellare.

pellare. Nemini ergo eſt dubium hoc bellum contra Moſchum tuum, voluntate ſerum, neceſſitate iuſtum, beneficio erga rempub. gratum, fama glorioſum, exitu maximè vtile & ſalutare extitiſſe. Etenim cùm omnia bella, quæ pro aris & focis, pro patria, pro tuendis finibus, pro conſeruandis libertatibus ſuſcipiuntur & geruntur, iuſta ſunt, tum contra Moſchum iuſtiſſima; qui non princeps ſed tyrannus, non homo ſed bellua ex fœdiſſimorum flagitiorum colluuione conflata, potius diceretur. Legimus olim veteres, inter deos locum Herculi non aliunde tribuiſſe, niſi quòd contra Diomedem regem Thracum, qui carnibus hoſpitum equos paſcebat, arma ſumſerat, & in fruſta diſſectum patibulo affixerat. Legimus Phylantum non alia de cauſſa celebrari, niſi quòd Dryopum regem Apollinis Delphici fanum violare auſum, regno exuerat, illudq́; incolendum Melitenſibus præbuerat. Legimus deniq; quos honores, quos hymnos, quos cantus, quas & quales ſtatuas, ijs, qui tyrannos occiderant, homines Græci tribuere conſueuerāt; vt exſtaret ad memoriam poſteritatis ara virtutis. At enim Ioanne Baſiliade magno Moſchorum duce, quis vnquam immanior fuit aut eſſe potuit? plures ille homines ſua manu interfecit quàm alij iuſſerunt, plura genera mortis alijs attulit, quàm omnes tyranni excogitauerunt. Non Dionyſius, non Claudianus, non Nero, non Caligula, non omnes ij quorum aliquando nobilitata eſt crudelitas, non dicam ſuperiores, ſed pares iſti fuerunt. Nam quid ego immanitaté, quid ferociam, quid libidines, quid ſtupra, quid ſcelera & flagitia ipſius omnia commemorem? Quis ita ſe & fortunas abdi-

dit, quis domum clausit, quis vitam obsepiuit, quis pudicitiam permuniuit, vt ab istius portenti vi & rabie tuta maneret? Quę vnquam fuit, est, aut erit barbaria quam non istius deterrima crudelitas superaret? Et erit qui dubitet ad hunc tantum & tam inauditum tyrannum, suæ parricidã patriæ, hostem ipsius naturæ, expertem omnis humanitatis, prædonem alieni iuris, vindicandum datum & destinatum diuinitus te fuisse. A quo tot & tantis iniurijs & contumelijs prouocatus, quanta moderatione & patientia fueris vsus, quãquam omnibus cognitum & perspectum est, tamen & ego id tacitus præterire nullo modo possum. Summum enim studium, summa fuit cura & sollicitudo tua, vt omnia prius quàm armis cum eo experire, & vt intentatum nihil relinquere viderere, quod ad Christiani sanguinis profusionem vitandam, & ad pacem concordiamq; ex æquo cum eo constituendam, pertineret. Huc tui toties ad eum missi internũcij, huc literæ, huc legationes, huc mandata legatis data, huc postulata semper tendebant. Quibus rebus omnibus profectum est apud eum nihil, & tantum abfuit vt superbus & crudelis hostis, ea moderatione animi, & postulatorum tuorum æquitate, à libidine ad pudorem, ab audacia ad timorem, ab amentia ad rationem auocaretur: quod etiam illa ipsa inflammari libidine, ardere amentia, efferri superbia tantò magis cœpit, & ea quæ ad pacem & mutuam subiectorum tranquillitatem vergere iam cœperant, turpiter nefarieq; violauit. Nam vt illa quę Sigismundi Augusti temporibus fecit silentio prætereAM, vt insidiosę pacis iniecta spę Polociam occupatam, vt legatos regis & reip. nomine ad eum mis-

sos,

ſos, viros graues & præſtantes indigniſſimè tractatos; vt Pernauiam ſub Henrico rege, ab eo captã non commemorem; enimuero ignoratur quàm crudelis & perfidus hoſtis Moſchus erga te fuerit. Cùm enim legatis tuis, ad ſe veniendi poteſtatem feciſſet, ſecuritatemq; promiſiſſet, repẽte vt Pruſſicis tumultibus ſedandis occupari & longius abeſſe te intellexit, an Liuoniam prouinciam, ſepimentnm Lituaniæ, ſociam reipub. antiquæ pietatis veſtigium, Balthici maris præſidium non inuaſit, & crudeliſſimè diripuit? Eſt autem Liuonia non (vt ipſe ait) ipſius hæreditaria, ſed Marianorum militum, Teutonici ordinis vetus domicilium, quam ante annos quatuor & viginti inter Guilhelmum Furſtenbergium ordinis illius principem, & inter Guilhelmum Marchionem Brandenburgicum, & Rigenſem archiepiſcopum, bello & diſſenſione orta, cum religione & libertatem ſimul amiſit. Siquidem perfidiam & leuitatem ſemper manet pœna, & mutatio religionis ſtatum cõmutat libertatis. Quod quomodo euenerit paulo altius repetere me, & auram clementiæ ac benignitatis tuę ad hunc demiſſum orationis meæ curſum in altum prouehendum, implorare oportebit. ERAT Liuonia in duas diuiſa partes, quarum altera magiſtratui eccleſiaſtico, hoc autem eſt archiepiſcopo Rigenſi, & quatuor alijs epiſcopis, magiſtro Teutonici ordinis altera ſubiacebat. Itaque cùm antea ſemper Cruciferorum magiſtri, archiepiſcoporum Rigenſium, quibus cùm Rigam primariam Liuoniæ ciuitatem imperio tenebant, & omnium adeò eccleſiarum patrimonio inhiarent; tum verò Furſtenbergius Guilhelmum archiepiſcopum in arce Cocen-

hausen aperta vi inuasit, & captiuum fecit: qui, quoniam Sigismundi Augusti regis Poloniæ & magni Ducis Lituaniæ cõsobrinus fuerat, & Rigensium archiepiscoporum patrocinium ad magnos Lituaniæ duces, more maiorum pertinebat, missus est Gasparus Lancius à rege internuncius eo nomine in Liuoniam: quem cùm Liuones occidissent, bellũ est contra eos motum, & florentissimus exercitus ab ipso Sigismundo Augusto ductus in expeditionem. Cui cùm se impares viribus & potẽtia Liuones animaduertissent, pacem repente petere, supplicesque fieri omnes ei non dubitauerunt, quam facilè interponente se pro ijs Ferdinãdo Cæsare ad Pozuolum obtinuerunt. Huius verò expeditionis contra Liuones exitum, magnus Moschouiæ dux apud se admiratus, & eadem se præstare posse cõtra Liuones ratus; Derpatensibus, tanquam vicinioribus, maiorũ suorum ius in hac parte causatus, pecuniam imperat, & nisi ea vel quamprimum ab ijs solueretur, cunctæ Liuoniæ bellum & exitium denunciat. Fit ea de re inter Liuones consultatio; communicantur consilia; dimittuntur in Moschouiam legati: qui cùm initio (vt ferunt) pecuniam se attulisse affirmassent, demũ verò ad rem cùm esset ventum, eam non reposuissent, barbarus & immanis hostis, tantò magis irritatus, legatis redire iussis, cum centum & triginta hominum millibus eos insecutus est, ac subitam in Liuoniam irruptionem fecit; vsq; adeò, vt mox Wissemburgam & Naruam, deinde verò Derpatum, à cuius ciuitatis episcopo in spem futuræ gratiæ adiutus fuisse dicitur: tandem & Mariemburgam occuparet, & incredibilem captiuorum numerum in Moschouiam secum

cum abduceret. Sic Liuones magnam cladem & vaſtitatem à Moſcho paſſi, & in rerum ſuarum deſperationem pene abducti, ad Ferdinandum Cæſarem & ante, & tum cùm poſt inaugurationē ſuam Francoforti Auguſtæ comitia celebraret, legatos mittunt; & tam ab eo quàm à cunctis Romani imperij ordinibus auxilium efflagitāt, & niſi celerrimè auxilium eis feratur, ſub iugum barbari & crudelis hoſtis ſe neceſſariò ituros eſſe, nec aliter facere poſſe teſtantur. Neq; verò Imperatorem tantùm, ſed & Danię & Suetiæ reges & multos alios principes eo nomine adeunt & implorant. Sed raro fit, vt ij, qui ſua cōmoda & rationes ſpectant, alienis difficultatibus & periculis ſubueniant. Quapropter deſperatis omnium auxilijs, ad Sigiſmundum Auguſtum Polonię regem, poſtremò Liuones confugiunt; apud quem cùm ſemel & iterū coràm, per legatos quàm ſæpiſſime auxilium poſtulaſſent, cumque & propter Lituaniæ vicinum malum atq; incēdium, & propter regis ipſius gloriam & amplitudinem eam Liuoniæ prouinciæ tutelam vtilem & neceſſariam ei eſſe, ſemperq; fore docuiſſent; tandem in fidem & clientelam recipiuntur, certis pactis & condicionibus, Liuonibus quidem ipſis quam rei aut reipub. commodioribus; quę durarunt certo temporis ſpatio, & Liuones variam & inſtabilem fortunam experti ſunt, mutationemq; rerum ſuarum grauiſſimam pertulerunt. At verò Sigiſmundus Auguſtus rex, cùm per annos aliquot maximis ſumtibus Liuoniam defendiſſet, & Ericum eius nominis quartum decimū Sueciæ regem, præter omnem expectationem arma cōtra Liuones cepiſſe, & hoſtes deniq; alios eius prouinciæ auctos eſ-

se cognouisset, pactis prioribus stare nec posse, neq; debere se dixit. Sed Nicolaum Radiuilum in Olica & Niesuies ducem ac Palatinum Vilnensem, summæ auctoritatis & amplitudinis virum, ad Liuones ea de causa ablegauit; qui in re tanti momẽti præstare cùm nihil posset, illud quidem impetrauit, vt Guilhelmus archiepiscopus & Gotthardus Kethlerus magister, quem ætate ingrauescente Furstembergius non ita multo pòst à Moscho captus, ibidemque mortuus, in locum suum suffecerat, ad regem se venturos esse, Vilnam reciperent, & cum Palatini Vilnensis auctoritate, tum verò arce Terues munitissima & Liuonibus infestissima à Nicolao Radiuilo, tum Trocensi, nunc Vilnensi Palatino, sub Moscho expugnata, ad eam rem magis adducerentur. His ergo Vilnam aduenientibus, cùm pòst lõgas & multiplices disceptationes, euidentissimis rationibus declaratum fuisset, nisi communibus tam Polonorum quàm Lituanorum viribus Liuonię defensio susciperetur, à tot tantorumq; hostium rabie & interitu non posse eam prohiberi. Polonorum verò auxilia, nisi deditione, non Lituaniæ tantùm, verùm etiam Poloniæ facta adduci non posse. Tandem ad extremum, cùm perditis Liuonum rebus nemo succurreret, & vt fortunæ suæ præsidia aliunde quærerent, cùm tam Cæsar ipse, quàm imperium non obscurè annueret, Poloniæ Lituaniæq; pariter deditionẽ fecerunt, & ea pacta cõuenta Grodnæ primùm, deinde verò & Lublini, in maximis totius regni comitijs, quibus Lituania cum Polonia est vnita, per legatos suos iureiurando sanxerunt & confirmauerunt. Ad eum modum magistri Liuoniæ statu, in ducis Curlandiæ permutato, huic

huic regno adhæsit, & est associata Liuonia, quę Deo opt. max. sic permittente, non secus ac sedes quędam belli & dissidiorum facta, graues subinde & varios motus, multiplicesq; dominatus experta est, & pecunias quàm maximas exorbuit, & immensis laboribus ac periculis regi & defendi necesse habuit, quoad tu, STEPHANE rex, in regem eligerêre. Quem, vt suprà dixi, Prussicis tumultibus sedandis occupatum, cùm Moschus animaduertisset, Liuoniam quã spe & cupiditate iampridem deuorauerat, aperta vi & crudelitate inuadere non dubitauit. Atque id quidem eò fecit libêtius, quò certis auctoribus Germanici magistratus spe & expectatione iniecta, multos ad defectionem, & res nouas spectare in Liuonia intellexit. Fit enim vt homines spe fallaci & opinione ducti, sæpe melioribus noua imperia anteponant. Verùm posteaquã Moschus grassari in Liuonia cœpit, & nihil minus quàm de Germanico magistratu cõstituendo cogitare, imò etiam odio Germani nominis flagrare, & in sanguine totiusq; Liuoniæ cinere exultare. Liuones sanè facti mox pœnituit. At verò hostis nihil prius habuit quàm vt sine vlla sexus, ætatis & conditionis differentia, tot hominum millia immanissimè trucidaret, & inauditam crudelitatem atq; tyrannidem suam in Liuonia passim & vbique exerceret. Iam verò legatis tuis ad eum venientibus, quàm superbus, quàm contumax fuerit, quàm multa arrogauter de se, quàm leuiter de alijs coram eis dixerit, longum esset commemorare. Principiò genus suum explicare est orsus, & à Prusso quodam nunquam aliàs lecto vel audito, quem Octauij Cæsaris fratrem, & se ab eo progeniem quartamdeci-

mam dixit eſſe, originẽ ſuam deriuauit. Quem cùm in Pruſſia & Liuonia ciuitates multas exædificaſſe affirmaſſet, in aliquot huius reip. prouincias ius ſe habere aſſeruit. Neq; verò hac & tanta verborũ vanitate cõtentus fuit, verumetiam apertam vim & crudelitatem ſtatim adhibuit. Nam cùm legati tui in ijs pacificationis literis, quas Moſcho dederant, nullam mentionẽ Liuoniæ facerent, totã Liuoniam & Curlandiam vſq; ad fines Pruſſię ſibi reddi confeſtim ille poſtulauit; & nõ ad ſimilitudinẽ literarũ legatorum tuorum, ſed ad arbitrium ſuum perſcriptas literas ſuperbè & minaciter eis obſtruſit: tandem verò legationem, qua illas pactas, ne dicam coactas formulas, infirmare, quàm cõfirmare potius voluerat, in Poloniam amandauit. At enim nihil incõſideratius committitur, nihil periculoſius ſuſcipitur, nihil difficilius peragitur, quàm legatio. Cùm enim legati Moſchi legationẽ exponere ſuam ſecus nollent, niſi detecto capite, & in pedes erectus, de tyranni valetudine tu prius interrogares. Poſtquã id negatum, & legationem vt exponerent ſuam imperatum eis fuiſſet, ira perciti & indignati, nõ modò nõ perfecta, ſed ne quidem affecta legatione Cracouia exire, & ad Moſchũ ſeſe referre maluerũt. Qui immiſſo in Liuoniã exercitu, Vendenã principũ Teutonici ordinis olim domicilium, præter tuam & omnium opinionẽ oppugnabat. Quod cùm per inſignẽ faceret iniuriam, effectũ eſt præpotentis Dei ope & benignitate, & tua, tuorumq; ducũ felicitate, REX, vt ille exercitus ipſius tam magnus, paruis à tuis copijs, Sueticis cum auxiliis cõiunctis, Andrea Sapiha, nobili & egregio duce profligaret, & amplius viginti tormẽta bellica prægrandia,

dia, & admirabilis artificij, tuam in potestatẽ perue-
nirent. Ita tu demum, cùm bello vniuersa arderet Li-
uonia, & de quiete sua sollicita esset Lituania, cõsum-
tis tot studiis & laboribus tuis, quæ cum magno Mo-
schouiæ duce in cõstituenda pace frustra susceperas:
habito Grodnę cõuentu, & amplissimis Lituanorum
auxiliis imperatis, non tua tuorumque tecta contra
eum amplius defendere, sed armis hostẽ aggredi a-
pud te constituisti, cùm iam illud bellum omnibus
omnium ordinum sententiis, Warsauiensibus comi-
tiis antè decretum, & grandi tributo imperato, ad
exteras etiam gẽtes & nationes perlatũ fuisset: quod
antequã gereres, Wenceslaum Lopatinscium cum li-
teris, quibus caussas & rationes suscepti contra Mo-
schum belli explicabas, in Moschouiam ad eũ dimi-
sisti, demũ verò grauem & maturã consultationem
cum Senatu alijsq; militarib. viris inire placuit, quo-
nam armorũ tuorũ vim conuertere potissimũ debe-
res. Quo loco, multa te in vtramq; partẽ versare ani-
mo, & mentis oculis collustrare oportuit, vt ea quæ
cõtra eum hostem eras gesturus, non tam impetu &
fortuna, quàm consilio & prudẽtia gessisse magis vi-
derere. Est enim patefacto aditu & vestibulo, felicior
res dimidio, & bella gerunt armis & cõsilio. Erat fa-
teor nõ nemo, qui, relictis arcium & munitionũ op-
pugnationib. in ipsa veluti penetralia hostilis ditiõis
ꝓficisci operępretiũ iudicabat: ꝓpterea quòd exerci-
tui tuo à pręlij & dimicatiõis fortuna, quã ille vitaret,
periculũ esset nullũ, & cùm oĩs bellorũ gerẽdorũ ra-
tio ꝓgressum habeat arduũ, tũ verò arces & munitio-
nes capere esset, fuissetq; semꝑ difficillimum; adeoq;
Polonis & Lituanis maximè, quorum nõ peręquè in

expugnandis munitionibus, quàm in vincendis prę-
lio hostibus, aliàs viguisset industria: & deniq; quod
ijs, qui nouis imperijs studerent, eumq; tyrannum è
medio tolli inprimis cuperent, aduētantis exercitus
fama, animum & quasi ansam præbitum iri videre-
tur. Polocia verò, quæ oppugnanda ante alias arces
sese offerret, manu & natura munitissima, & omni
apparatu belli instructissima, vel diuturnā obsidio-
nem ferre posset. Atq; hæc quidem cùm essent per se
magna, tum illud longè maius atq; grauius, quòd Po-
locia magno Ducatui Lituaniæ, atq; adeò ipsi Vilnæ,
nulla alia firmiore munitione interiecta, periculo-
sissimè impenderet; ex qua dum in alijs remotiori-
bus regni partibus versaris, non modò affligendę Li-
tuaniæ; verùm etiam diripiendæ Vilnæ, potestatem
esset hostis habiturus. Et cùm non modò rerum re-
cuperandarū communis reipub. caussa, sed quoad e-
ius fieri longissimè posset, remouendi hostis gratia
bellum illud susciperetur; haud abs re videbatur fore
expeditionibus bellicis, propinquiorem sedem ali-
quam & quasi officinam comparare, ex qua integri
& recētes milites, in hostile solum penitus duceren-
tur, & instrumenta impedimentaq; belli ad res cum
maiori celeritate & felicitate gerendas, transporta-
rentur. Postremò, Polocia (qua munitiorem arcem
hostis non haberet) expugnata, Moschos, de alijs re-
tinendis diffidere; tuos verò spem concipere opor-
tere: tantumq; abesse, vt id, quod locus ille permuni-
tus diceretur, tibi, tuisq; deberet adeò terrori esse, vt
etiam in primis in tanto militum ardore, oppugnan-
dus videretur; & vel hęc reliqua gloria capiendarum
expugnandarumq; arcium, Polono & Lituano no-
mini,

mini, duce & auſpice te, adiungenda: præſertim cùm munitiones à tergo relinquere nullis vnquam bellis geſtis, fuerit obſeruatum; & commeatu, milite, auxilijs, receptu deniq; ipſo vltro ſe excludere, admodum ſit inconſultum. Hæc cùm viciſſet ſententia, extrema Iulij die, Vilna Suirum eſt itum ad luſtrandas percenſendasque copias. Deinde per Hlubokie & Poſtaui, Dziſnām, ac demū & Polociam. Quo in itinere quantam & quàm incredibilem difficultatem, quantam viarum aſperitatem expertus ſis, quantum incommodorum moleſtiarumq; pertuleris, non facilè dicendo explicari poteſt; & properat mea ad ipſam oppugnationem oratio, quæ, qualis, & quàm ardua fuerit, vix alicui qui rem oculis non ſubiecit eſſet credibile. Fuit certè talis vt & propter defenſorum fortitudinem, & propter loci naturam, & propter artem apparatumq; belli, & propter iniurias ac tempeſtates ipſius cæli, cum difficillimis arcum oppugnationibus poſſit non immerito comparari. Etenim cùm aliàs ſemper, tum eo maximè tempore, palam omnibus fieri Deus opt. max. voluit, & ab eo cunctas peti & ad eum ſolùm referri debere victorias. Ac per multos continuos dies tantū pluuiarum cælitus demiſit, vt & militum operæ impediri, & ducum induſtria langueſcere & vis ipſa parum aut nihil proficere videretur: Eo accedebat ſumma præſidiariorum cum incredibili mortis contemtu, in defendenda arce obſtinatio; vſq; eo, vt non manifeſti interitus metus, ad aliquam vel minimā animi conſternationem; non ſublata auxiliorum ſpes ad deſperationem, non deniq; regiæ clementiæ & manſuetudinis fiducia, ad deditionem eos adduceret. Con-

ſtabat exercitus tuus, ex tribus quatuor ve nationibus, eratque & viris, & armis, & equis, & omni apparatu ornatuque belli inſtructiſſimus. Eſt autem opinio, quo inter ſe plures nationes coeunt, eò virtutis æmulationem, in eis magis excitari. Sed & Polonorum virtus, & Lituanorum celeritas, & Vngarorum audacia, & Germanorum conſtantia ſui diſſimiles fieri iam quodammodo cœperant; & cùm hoſtium peruicacia, tum tempeſtatum iniuria, expugnandæ arcis rationes omnes maximè retardabat. Quibus in anguſtijs angoribusque animi, cùm diu multumque eſſes verſatus, tandem Auguſti dies nona & vigeſima, ſimul cum ſerenitate initia etiam attulit victoriæ, non magna adeò Chriſtiani ſanguinis profuſione, & exiguo tuorum interitu parte, ſumma verò moderationis tuæ laude & admiratione, quæ talis atque tanta fuerat, quòd hoſtis ipſius præfecti, & perquam plurimi milites, tua vexilla ſequi, & tuæ dextræ non modò in prælijs, verumetiam in ſeruandis promiſſis firmiſſimè ſe committere non dubitauerunt. Erat porrò eiuſdem hoſtis vicina Polociæ arx, Socolum nuncupata, cui præter vetus pręſidium ei arci impoſitum, inerant ſex millia militum, ex ipſis Prætorianis magni Ducis, ſelectiſſimorum. Hanc tu, ſi non expugnatam relinqueres, nec ex belli ſuſcepti conſilio, neque ex dignitate tua, neque ex rei abs te geſtæ fortuna, futurum iudicauiſti. Itaque miſſo ad eam Nicolao Mielecio Podoliæ Palatino, & ſummo copiarum Polonicarum præfecto, viro præſtanti virtute, ingenio & felicitate pręditò, tam citò, tamque facilè in poteſtatem tuam eam redegiſti, vt arx incendio ſubito orto conflagraſſe; hoſtium vltra quatuor

quatuor millia cæsa fuisse vna die memorentur. Iam interea Sythno, Crasno, & Touroulia, hostiles munitiones tres, tuis à militibus occupatæ erant. Iam Philo Cmite capitaneus Orschanensis in magni Ducis Moschouiæ ditiones, longius excurrerat, & duobus millibus hostilium pagorum incensis, Smolenscique suburbijs ambustis, totam illam regionem quoquo versus depopulatus fuerat. Iam Constantinus Ostrogiæ dux, cum Michaele Visnieuiecio, Braczlauiensi Castellano, & Ianusio filio, Borysthenem transgressus, & in hostilem ditionem turmis Tartarorum aliquot missis, longè lateque omnia peruastarat, & vsque ad Starodubum Radohostiam, & Podczepouiam, populationibus prolatis, ingenti cum præda domum redierat. Iam denique armorum tuorum, non dicam fama, sed terror vniuersam Moschouiam sic peruaserat, vt non ex rumore bellum, sed ex clade nuncium Moschus expectaret. Restabat Sussa, quæ quoniam in medio captarum erat posita, eam quoque breui esse futuram tuam, haud vana coniectura prædixisti, eiusque deditione Posesse, nuntium, Vilnam antequam attigisses, accepisti. Ad eum modum hostilibus arcibus sex occupatis, nec multo pòst duabus etiam alijs Niesczerda, & Coziani captis, & multis hostium millibus occisis, neque adeò multis ex tuis desideratis, cùm anni tempus alienum à gerendo bello te excluderet, Vilnam es reuersus, & bello quod media hieme apparatum, ineunte æstate susceptum, exacta confectum, dici potest; tuis te amabilem, hostibus formidabilem, exteris gentibus nationibusque admirabilem reddidisti.

Erat tum cùm hæc gereres magnus Dux ad Pleſcouiam, quæ olim libera, ſub imperium nunc eius ceſſit, & arcium oppugnationem, militumq́ue ſuorum cædem à longe audiebat: & vt tyranni natura ſuperbi & timidi ſunt, vtque in proſpera fortuna ſuperbos & cõtumaces, in aduerſa humiles & abiectos ſe adeò præſtant, cùm Lopatinſcium internuncium tuum initiò arctius detinuiſſet, capta demũ Polocia, ad ſe eum accerſiuit, & humanius multò habuit. Tandem verò conſiliarios ſuos (ſi conſiliarij & non mancipia ipſius dici potius debent) ad ſenatores tuos, per Lopatinſcium mittere literas voluit, quibus illi vt ad pacem & concordiam hortarentur te impenſiſſime flagitabant. Quorum tu poſtulatis intellectis, ad comitia quæ iampridem indixeras, Warſauiam profectus es, & interim dum iter facis, Grodnęq; ſubſiſtis, Gaſparum Bekeſchium ex maximo & diuturno labore, quem in expugnanda Polocia ſuſceperat, repentino morbo correptum, virum admirabili ingenio, & rerum vſu præſtantem amiſiſti. At verò Warſchauiam poſtquam eſſet ventum, & res in deliberationem poſita, vtrum bellum proſequi, an ſecus præſtaret: mirum eſt quàm varię & multiplices ſententiæ, non modò ordinum, ſed hominum fuerint. Docebat nomine tuo Ioãnes Zamoſcius, regni cancellarius, quid ea victoria fructus, quid gloriæ, quid emolumenti reipub. attuliſſet, & quo eſt ingenio, facultateq; dicendi, ad proſequendum eum felicitatis & laudis communis curſum vniuerſos hortabatur. Moſchum eum eſſe, qui Cazonios & Aſtracanios Tartaros ſub imperium ſuum ſubiugaſſet: qui Selymi Turcarum imperatoris per magnum exerci-

tum decennio ante, aut paulo amplius dissipasset: qui Sueuos, qui Liuones, qui Tartaros sæpius fugasset atque profligasset. Hæc omnia ornamenta illi esse ademta, & nobis haud dubiè restituta: simulque & expugnandarum arcium, qua antea carebamus, gloriam, vel hac sola expeditione cõparatam. Polociam totius propugnaculum Lituaniæ, matrem negociatorum, receptaculum fortissimorum militum, patriam fidelissimorũ ciuium, perfido hosti ereptam, & in pristinam positam libertatem. Sed est huius sæculi labes quædam & veluti macula, vt præsentibus nequaquam saciari, & semper requirere aliquid, sitireq; nouitates homines magis videantur. Sic enim præclarè abs te gestis & confectis rebus, aderat nihilominus inuidia comes fortunæ, & virtutis perpetua; multique vt à bello desisteretur, & pax atq; tranquillitas reipub. potius restitueretur, non tam ipsius caussa reipub. quàm priuata nescio qua cupiditate ducti videri volebant auctores. Rem cum eo hoste aiebant esse, qui in vastis & remotissimis regionibus habitaret, & prælij ac dimicationis fortunã nunquã esset experturus, & bellum trahendo, aduentitium exercitum facilè victurus, & in angustias redacturus. Fortunam vagam esse volubilemque deam, quam, ne sedes mutet reuerenter habere, & pressis manibus tenere oportere. Multorum principum casum ad misericordiam, & ferendam illis opem excitasse quàmplurimos, & vnam esse victis ad salutem viam, omnem spem salutis & incolumitatis amittere, & in armis atque dextris eam collocare, neque temere à prudentissimis bellatoribus, fugienti hosti aureum pontem sternendum esse sermonibus vsurpari. Po-

ſtremò in tanta caritate annonæ, ſterilitateque agrorum, bellum ſuſtineri amplius non poſſe, & in aliud tempus magis opportunum differri potius debere; nedum aliena quęrimus, noſtra exinanire & peſſundare videamur. Lituania & Ruſſia nihil eſſe miſerius, quæ à viginti amplius continuis annis, tot bellorum calamitates pertuliſſet. Sufficere hoſtem eſſe longius reiectum, & vt timeat nihilq; in poſterum eiuſmodi audeat coërcitum: belli immenſum eſſe pabulum, & eius neruo pecunia, hoſtem magis abundare. Summam ſubditorum illius obediendi promtitudinem eſſe, eos denique arces & munitiones, prę omnibus alijs gentibus & nationibus fortiter tueri & defendere cōſueuiſſe; nec aliquid eſſe ſperandum minus, quàm vt proditorum & trāsfugarum opera, in hoc bello adiuuemur: propterea quòd vt non diuturnus eſſet magiſter officij metus: ita coniugum & liberorum cariſſima pignora, quæ omnium ſubiectorum ipſius, cùm vel minima belli ſuſpicio increbruit, in Tyranni manu reſtricta & incluſa tenerentur. Atque hæc quidem eorum, quibus aut non geri, aut differre bellum placebat, ſententia opinioque fuerat. Verum enimuero maior & potior hominum pars ijs argumentis & rationibus ad ſuadēdum bellum, & perſequendam victoriam ducebatur. Primùm, quòd veteri maiorum ſuorum exemplo & inſtituto, magnus Moſchouiæ Dux cum Polonię regibus, per magna verborum & fidei vanitate perpetuò laboraret, nec aliquid niſi coactus faceret: & promiſſis ſuis credi facilè non debere, plurimis & euidentiſſimis rationibus iampridem demonſtraſſet. Hîc inducias eas quas poſtularet non aliò pertinere,

nere, nisi vt arcibus & munitionibus suis ad omnem obsidionis vim erectis & cõfirmatis demum in longioribus regni partibus, occupato rege, Liuoniam diripiat, & arcibus ciuitatibusque, quas in ea habet securè potiatur: Liuonibus verò socijs & clientibus reipub. deesse, qui fidem & auxilium nostrum perpetuò implorarent, videri indignissimum, simul & periculosissimum. Siquidem vna alteram inuitaret iniuria, & cùm incommodis ijs quæ facta sunt, tum verò illis, quæ infieri ei possunt, prudens quisque & cordatus homo maximè moueatur. Iamque eos qui vincunt, & cur, aut quomodo vicerint non intelligunt, vincique rursus ab hoste se turpiter paterentur, indignos haberi, quibus Deus opt. max. aliquid opis & benignitatis suæ largiatur, & quorum calamitate ac exitio, ad misericordiam aliquis moueatur. Moschum ferum & crudelem hostem, satis superque esse, etiam si verbis quàm reipsa Christianum magis se profiteatur. Hunc si non Christiano, at certè Romano nomini infestissimum, & eum qui loco & occasione nacta inimico pepercisset, esse, fuisseque semper imprudentissimum. Dandam ergo operam, vt non tã de continuando & prosequendo contra eum bello, quàm de continuandi & prosequendi rationibus, haberentur consilia. Etenim non modò bello, sed vel belli metu ac suspicione affligi rempublicam, nemo sanus in dubium vocat. Tributum & priuatarum rerum iacturam, grauem futuram nunquam, cuius esset merces, spes gloriæ & immortalitatis sempiterna, & quam vt pluuias & tempestates splendor & serenitas; sic tranquillitas & ocium & voluptas peracto bello, sequeretur. Pecu-

niam denique neruum belli dici quàm eſſe potius exiſtimandum, & ex Alexandro Magno contra Darium, aut ex Romanis contra Græcos, exemplum documentumq́ue capiendum. His in vtramque partem ſententijs cùm diu multumq́ue diſputatum, & bellum tandem eſſet decretum, tu, quæ tua prudentia, & in gerendis rebus cura & ſollicitudo eſt, protinus illud apparare, tu militem conſcribere, tu arma, tu commeatus diſquirere cœpiſti. Erat autem ſuperioris belli, non admodum grata & iucunda omnibus memoria. Sic enim fit vt admirari quàm tractare arma ſit longè facilius, & cùm domi, tum militiæ multa experiri & perferre miſeros mortales oporteat. Itaque præteritarum rerum recordatione vix parem, ne dicam ſuperiorem anni proximi exercitum collecturum eſſe te aliquis iudicabat: quas tu difficultates & hominum opiniones omnes, addo etiam fraudes & proditiones in te, & in rempub. factas, ita omnino peruiciſti, vt diuina ope & benignitate fretus, ad expeditionem eam quam ſuſceperas, expeditus ires, & nulla cuiuſquam fraude aut machinatione retardatus viderêre. Iam Moſchus cùm aperta vi minus poſſet, arte & cuniculis fortunam tuam ſubuertere volebat, & ſuis ad te non tam oratoribus quàm exploratoribus ſubinde dimiſſis, quorundam animos ad proditionem ſpe & precio ſollicitabat. Et cùm multo antè id feciſſet, tum verò per Naſczekinum quendam ſuum internuncium longè diligentius fecit. Qui vt erat mente non obtuſa præditus, Gregorium Oſcikum, furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem; quo cum clandeſtina haberet conſilia, reperit,

& cùm

& cùm legatos pacificationis gratia ad Moſchum vt mitteres fruſtra poſtulaſſet, literis & reſpõſione ſtatim accepta, denuo audientiam abs te petijt, ac inſequenti die Vilna ne diſcederes, vtq; legatos ſui principis præſtolarêre, poſtulauit. Fuit id admirationi omnibus, vt meritò eſſe potuit, venia diſcedendi accepta internũcium hoſtis ad te redire, & noua mandata exponere, omniaque hæc technarum & fallaciarum plena, & extrahendi temporis cauſſa comparata videbantur. Quæ tu nihil magis quàm ferẽda diſſimulantiſſimè, & Naſczekinum ſpeculatoris quàm oratoris partibus potius fungentem, ſine vlla acerbitate dimittendum, & vel hoſti ipſi tempus aliquod certum aſſignandum, quo legatos ad te pacis gratia, ſi vellet mitteret, & interim metueret abs te nihil iudicauiſti. At Oſcikum tanquam putidum aliquod & ſanguine, hoc eſt, dilectione patriæ carens membrum, cùm nec inficiandi ratio, neque defendendi facultas amplius ei eſſet, inſtante ſenatu, iubentibus legibus, clamante patria, iuſtitia ſocia, vindice pœna è medio ſuſtuliſti. Atque ita demum rebus omnibus quę ad hanc tantam expeditionem pertinebant maturè & diligenter prouiſis, teque & tuis Deo opt. max. ſuppliciter commendatis, & à Gregorio XIII. pont. max. per Paulum Vchanium eximia induſtria & animo virum, ſacrato enſe & galea accepta, quintadecima Iulij die Vilna egreſſus es, & Wczaſnikos verſus, milliaribus quinquaginta inde diſtantes, vbi copiæ omnes tuæ debuerant confluxiſſe, per Minſko, & Boriſſouo, reſpectans identidem, & operiens alios lentis itineribus contendiſti. Quo vt peruentum erat, habita eſt deliberatio, quonam belligeran-

di institutum tuum, vim suam & potestatem exerere ante omnia deberet; & vt improuisum nisi esset, antequam magni Ducis fines & ditiones attingeres. Neque id iniuria. Cùm enim in omnibus alijs rebus, tum maximè in ijs, quæ ferro peraguntur, nefas est dicere, non putaram. Volabat iam pridem fama, te ad oppugnandum Smolenscum, sicuti superiori anno ad Polociam profecturum; quòd ea via tormenta bellica secundo flumine Caspla, ad aliquot saltem à Smolensko milliaria vehi possent: & quod æquum magis esset, recuperare Smolenskum, quod antea erat Lituanorum, quàm appetere alienum, si quid aliud esset quod dici deberet tuũ, tenebris antiquitatis admodum esse inuolutum, & quod ibi hostem quærere, multò esset melius, vbi & munitionem extruxisse (qua expugnata omnia essent peruia) & exercitum collegisse quàm maximum diceretur. Neque verò Smolensko Moscho ademta, Seueriensem ditionem vniuersam, potestatis tuæ esse futuram aliquis dubitaret; & hostem ea capta animum vel maximè desponsurum omnes crederent, cùm eius titulo inter alios se insignire, & illam arcem, tanquam propugnaculi loco suarum ditionum habere videretur. Sed enim in consilijs bellicis prima & maxima virtus est silentium. Iam enim augurantibus sic de te cunctis, & ipso Moscho, Smolenscum oppugnatum ne ires, vehementius suspicante, tu Magnam Lukam versus ingressus es iter, quod & senatorum penè omnium magna esset eam ad rem consensio, & prouinciæ Liuoniæ atque adeò Lituaniæ, si diuertere bellum hostis vellet defendendæ ratio, & vel minima in eam partem Moschi suspicio, ita suaderet, &

quod

quod credibile maximè eſſet, hoſtem eò, quò exercitum iturum coniecturam faceret, deiectis roboribus, alijsque artibus omnem aditum præcluſiſſe, aut impediturum certè eſſe: & quod parum intereſſet, tuum ne quod hoſtis poſſediſſet, an hoſtile aggrederêre; & quod denique Magnæ Lucæ agris & regione eſſet ferax, & opimum magis in tota Moſchouia nihil, ad quam defendendam hoſtis venturus, &, quod in votis maximè omnium fuerat, prælij fortunam tecum experturus, ab ipſo Seremeto captiuo tuo, qui apud eum exercitus ductaſſet, omnibusque alijs diceretur. Neque verò vlla in re eſt lubricum & fallax magis, quàm de futuris euentibus iudicium. Attamen non tam conſilia felici exitu comprobata delectare, quàm veritas in diſputatione limata erudire nos conſueuit. Stante ergo ſententia, vt Magnæ Lucæ oppugnatio potiſſimum inſtitueretur, luſtratis veteranorum militum ad Lukomlam copijs & Georgio Farensbeko, egregio & militari viro, regis Daniæ Marſchalco, cum certa equitum Germanorum manu eò loci veniente: itum eſt primū Vitepſcum, vbi Lituanorum copiæ ornatiſſimæ obuiam tibi ſunt progreſſæ: demum Suraſum, apud quam arcem tanquam in confinio hoſtilis ditionis poſitam, rapidiſſimum & maximum flumen, Dhūna, ſtratis pontib. ſuperandum erat. Tu interea Ioannem Zamoſcium regni cancellarium, ſummi animi & conſilij virū, ad expugnandū Vieliſum Vitepsko dimiſiſti. Diſtabat illud 16. à Vitepsko mill. & vniuerſę eius regionis ceruicibus, impoſitum, ac natura & arte permunitum, à forti etiam pręſidio hoſtili tenebatur. Quā ille arcem vt hoſti cariſſimā ita Ruſſię infeſtiſſimam, tot-

mentis admotis, diebus quàm paucissimis per deditionem cepit, & quasi à dextro latere, tibi, & tuis copijs excubiarum loco factus, Magnam Lukam contendit. Tu ipse Vsuiatum profectus es, & eam magni Ducis munitionem, Lituaniæ ademtam, ac Olgerdi magni Ducis Lituanorũ olim sedem, Nicolao Radiuilo, amplitudine familiæ, & rebus gestis clarissimo imperatore, cum alijs senatoribus & nobilitate Lituanica, eorumque voluntarijs & prę stantibus copijs præmissis, potestatis tuæ effecisti. Mittere tum hostis ad te literas, & internuncios, & dimissæ iampridem legationis spe distinere te, & ab itinere cœpto, te trahere instituit; & suis adeò literis illis iusserit versus Dauidis, quibus à profusione Christiani sanguinis homo videlicet patiens & moderatus te dehortatur. Tu mihi his mouebare, eius artibus & fallacijs, sed quasi ex composito, & veluti quadam lite damni & iniurię cõtestata, cùm ad VI. Augusti diem, sicuti per Nasczekinum assignaras oratores, Moschi non venissent, insequenti die Vielisum possedisti, & breui post Vsuiatum, die eiusdem mensis sextadecima, cùm neq; tunc vt literis suis denuo missis pollicebatur, legati ipsius aduenissent per deditionem accepisti: dimissis omnibus cum fortunis & facultatibus qui in præsidio fuerant, saluis, quòd hac clementię & mansuetudinis tuæ fama alios quoq; ad deditionem, faciliores esse futuros iudicares. Sed in barbaris & in seruitute hominibus natis, seueritas quàm placabilitas, multò magis potest. Iam verò dũ Surazo, Vsuiatum, & inde Magnam Lukam proficiscebâre, quot & quanta incommoda ferre, & quantas viarum ac siluarũ difficultates superare fuerit te necesse (quamquam

quam ſecura moleſtiarũ recordatio habet aliquando voluptatem) longum eſſet percenſere. Summa quod ego quidem ſciam fuerunt incõmoda omnia, immenſa itineris longitudo, ſiluarum denſitas tanta, per quam via aperiri ferro vix poterat, paludes & torrentes tranſitu difficiles, regiones ob vaſtitatem ſuperatu incredibiles, ita, vt hæc expeditio tua, cum longiſſimis & difficillimis omnium regũ & ætatum expeditionibus iure ac meritò conferatur. Nõ Turcæ in Perſidem, non Hiſpanorum ex vltimis Hiſpaniæ oris, in Germaniæ inferioris prouincias, non illa in Syriam quingentos ante annos Chriſtianorum expeditio, longior & difficilior fuerat, non denique Chriſtianorum regum & principum alius poſt Vitoudum, ſua contra Moſchum arma longius protulerat. Interea rerum Moſchouitica illa tandiu expectata ſuperuenit legatio, verbis & barbaro faſtu quàm rebus magis inſtructa, cuius ego ineptias ſi percenſere vellem, dies ipſa me deficeret. Principiò negabant legati ſe mãdata ſui principis expoſituros, niſi tu etiam ab oppugnanda arce prius recederes, teque in Lituaniam referres; id cùm nec licere, neq; decere vt poſtulabant, reſponſum eis fuiſſet, in tentoria ſua ſe receperunt, tanquam in viam planè ſe daturi. Demum verò, cùm dies aliquot ſilentio tranſegiſſent, & ardere arcem ex rumore accepiſſent, audientiam repente poſtulant, & legationem expoſituros ſe eſſe pollicentur. Iam dubitabat nemo, Moſchos illos non tam oratores quàm licitatores cenſeri potius debere, & ſui diſſimiles non eſſe futuros, quò minus plauſtra verborum tantum afferant, & ad extrahendum tempus diſquirant tendiculas. Sed

tamen, ne vel in hac parte desiderasse aliquid iure viderentur, denuo ad te honorificè (vt semper aliàs) deducuntur. Fit summum silentium, adest maxima frequentia virorum præstantissimorum, simul verò & illius (si dijs placet) orationis eorum, & tormentorum ad arcem tuorum exauditur sonus. Tum illi nõ tam ea quæ ad pacem spectarent, sed quæ animum tuum magis irritarent proferunt: longa serie Principis sui ad te legationes, & rursus ad illum tuas commemorant: damna & iniurias abs te ei factas exaggerant: & nequid tale in posterum fiat, postulant: & omnem iracundiam siue indignationem principem suum, deposuisse erga te testantur, quod etiam si secus fuisset, & ipse legatorum loco venisset, tu ferre non inuitus poteras. Est porrò in more positum & consuetudine Moschorum, vt cùm primã quasi partem legationis suæ absoluerint, reliquum exponant senatui, & de fœderibus conditionibusq; pacis cum ijs tractent. Disceditur ergo ex tuo, in aliud tentorium; assident legatis consiliarij; fit de conditionibus disceptatio, quæ erant perquam ridiculæ, nempe Polociam & alias captas per te arces, vt Moscho restitueres, fœdus perpetuum cum eo (si placeret) iceres, & id genus alia. Quæ cùm eis non successisset, mox aliam ingrediuntur viam: neque renuunt vt Polociam habeas, & in Liuonia arces eas, quæ ab ipsius perfidia tibi erant relictæ retineas, vtque arce Iezierzysczе & Vsuiata iam possessa pro captiuis illius, potiare. Mouere ista stomachum poterant, & oratores vel licitatores illos potius, tot tantisq; cum ineptijs in conspectum tuum admitti amplius videbatur indignissimum: tu tamen nec publicè neque priua-

priuatim, ne verbo quidem vllo violari eos permisisti: sed cùm dicerent se habere in mandatis, vt si quæ essent, de quibus conuenire tecum minus posset, per literas vel internuncium, ad magnum Ducem referrent: cum illorum tuum etiam internuncium in Moschouiam dimisisti, ad magnum Ducem literis datis, quibus perpetuam voluntatem tuam ergo Christianam rempub. declarare, & te pacis atque tranquillitatis custodem esse significare voluisti. Interim die ac noctu arcis durabat oppugnatio, & vix vnius diei itinere aberant internuncij, cùm magnitudinem ignis conspicati, captam iam arcem esse facilè iudicauerunt. Erat ea in aperto campo, & post tantam siluarum magnitudinem in amœna quadam planicie posita, in quam exusta per ipsosmet hostes, prægrandi & pulcrè extructa ciuitate magnus sese ciuium & agrestium numerus intulerat. Fit ergo ea qua capitur die cędes quàm maxima, vix cum aliquo sexus vel ætatis ve[illegible]iam conditionis alicuius discrimine, & quamquam pueris & fœminis, & viris adultis aliquibus vita fuerit seruata, tamen maxima hostium pars furore militari & impetu cadit. Præfecti arcis quos Palatinos vulgò dicunt, in munitiones cancellarij captiui deducuntur. Vieiko, qui tanquam præses & custos omnium, nuper missus à Moscho fuerat, homo nequissimus & administer voluptatum, tyrannidisque ipsius trucidatur; omnia denique fletu, eiulatu & cædibus complentur. Admonueras eos tu, vt regiæ clementiæ fidere, quæ nulli vnquam defuisset, quàm supremum diei exitum expectare potius vellent: sed nihil est spe vitæ maius, & nihil fallacius, quæ si vix destituit morientes, quid

deſtituat armis pro victoria contendentes? Quo loco venit mihi in mentem diei illius quo tu electo caſtrorum loco cum vniuerſis copijs tuis ſub arcem deſcendiſti. Præibant tot equitum haſtatorum millia inſtructis ordinibus, ſequebantur ſelectiſſimi pedites ſuis agminibus, ingens erat equorum fremitus, ſplendorque armorum, & tubarum ſonus, tot arcium & pugnarum victrices bombardæ, & infinita curruum, quadrigarum, & impedimentorum millia, terga claudebant: omnes denique copiæ, viris, equis, armis, gemmis, auro & argento ornatæ, & terris quodammodo graues, ſuis inauratis & pictis vexillis diſtinctæ ſpectabantur: ſic vt terra mugire, torrentes ſiſti, montes & arbores geſtire prę admiratione earum viderentur. Quas ſummum arcis excipit ſilentium, quale aut deditionis ſpem facere, aut vero hoſtium in extremis difficultatibus & periculis perferendis obfirmatum animum prænunciare cōſueuit. Qui certè talis ac tantus exſtitit, vt haud ſcio an obſtinatio hoſtium admiratione, an verò peditum tuorum, maximeque, Vngarorum veteranorum virtus prædicatione digna magis fuerit: quorum fortitudo in periculis, labor in operibus, patientia in laboribus, induſtria in aggrediendo, conſtantia in perſequendo hoſte, maxima enituit. Quos vtiq; crudelitatis & immanitatis damnari ab aliquibus audio: nec verò & ipſe illius diei victoriam ſecus terminari potuiſſe & debuiſſe exiſtimo, & illud certè contendo omnes eos qui interfecti ſunt, furore Martis occidiſſe, non ira tuæ victoriæ: & Vngaros dignos eſſe laude magis quàm conuitio. Qui cùm à ducentis penè annis, cōtra Turcas Chriſtiani nominis hoſtes bella geſſe-

ſerint, tamen non modò ſuperſint aliqui, ſed in his tam longinquis regionibus militent, & pro principis ſui, atque huius reipub. gloria à Danubio, à Tibiſco, à Saua, à Draua, à Maroſſa procul, vix non ad Mæotidem lacum, & in vltimas Aquilonis latebras, armorum ſuorum vim, terroremque extendant. Nō Vngari crudeles ſed perfidi Moſchi, non illi feroces, ſed iſti ingrati & immemores beneficiorum ſunt cenſendi. Quod enim eſt maius beneficium quàm huius lucis vſuram alicui dare? vita & facultatib. cùm iure & meritò poſſis non eum priuare? At Moſchos iſta expertos eſſe omnia nemo eſt qui negare poſſit. Vita eſt ijs data, non latronum more, ſed victoriæ lege: non ſicuti quidā ſtructis inſidijs gloriantur, vitam ſe dediſſe ijs quibus nō ademerint, ſed iuſtè ac legitimè bello denūciato & ſuſcepto, & eo iure habito, quod diuina Nemeſi armis & victori datur. Facultates poſtremò eorum ſunt ijs reſtitutæ, ſi eorum & non tyranni debent potius appellari. Teſtis eſt eius rei Polocia, teſtis Suſſa, teſtis Vielizium, teſtis Vſuiatum, ex quibus arcibus ij qui in præſidio erant cuncti dimiſſi ſunt, & quò volebant cum liberis, coniugibus fortunisq; ſuis tutò ſeſe receperunt. Agè porrò, quid eſt minus hominis quàm ingratū eſſe beneficiorum, etiam minimorum? Aliter enim exſoluitur gratia, & aliter pecunia. Pecuniam qui retinet non diſſoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit habet, & qui habet diſſoluit. At verò in Moſchis tam ingrati ſignificatio animi, tam immemor mens beneficij, tam nulla ratio humanitatis & officij deprehenſa eſt quam vix credi poteſt. Siquidem ij quos dimittere placuit non ſolùm Lucam ingreſſi ſunt, ſed

hortatores etiam auctoresque ad obstinationem alijs fuerunt. Qui tamen omnes sic dederunt manus, vt cùm aliàs, tum verò id temporis maximè verum fuerit illud quod dicitur, fatis volentes duci, nolentes trahi ad interitum. His ita gestis, tu arcem reparare quam ferè vniuersam flamma absumserat aggressus es, quod in eius restauratione totius illius expeditionis fructus positus esse videretur. Quod dum facis, duo etiam alia, mea quidem sententia es assecutus. Primum, quod tantum tamque maximum exercitum, qui centum hominum & centum equorum millibus amplius constabat, mirum in modum refecisti: res omnes non modò ad necessitatem, verùm etiam ad voluptatem loco illo subministrante. Alterum quòd non modò arces & munitiones hosti eripere, sed & ipsum si egredi & prælio experiri fortunam tecum voluisset, vno in loco diu multumq; expectare es visus. Sed profugerat iampridem ille Slobodam vltra Moschouiam, & vt homines cupiditate aliqua perditi, siue fanatici, ægritudini animi sui, vino & somno medicinam quærunt: sic & Moschus, vt quasi exultare suis in illa calamitate videretur, vxorem tunc (vt feruut) & ipse duxerat, & filij maioris natu sponsalicia celebrabat: copias tamen suas varijs in locis habebat distributas, quas, vt ex literis eius apud captiuos inuentis patet, vt nõ tam aperto Marte quàm furtim & à lõge exercitum tuum carperent & infestarent, ille tam strenuus & gloriosus imperator identidem admonebat. Has cùm ante etiam milites tui fudissent, ita vt nunquam ex nostris, quos pabulatum profectos aliquando ceperant, impune Moschi triumpharent: tùm verò ad Turopczum vt con-

vt confluxiſſe aliquot eorum turmas audiuiſti, vt non armorum tuorum vim & formidinem, eò quoque proferres, facere non potuiſti. Primùm ergo Georgius Barbi Vngarus, veteranus & induſtrius præfectus, mox & Stephanus Zbaraſcius, Braczalauienſis Palatinus, vigilantiſſimus & animoſiſſimus dux, cum aliquot equitum millibus eſt abs te miſſus. Et diſtat quidem Turopczum ſedecim à Magna Luka milliaribus, ob ſummamque viarum aſperitatem, & ſiluarum denſitatem aditum habet perdiſſicilem; ita vt non minus in faciendo itinere laboris quàm in confligendo cum hoſte periculi ineſſe videatur. Eò poſt infinitas moleſtias & difficultates cùm miles tuus perueniſſet, ab ipſis hoſtibus ciuitas exuſta eſt. Moſchorum verò & Tartarorum copiæ, tuos, quos longè pauciores fuiſſe ſuſpicabantur, ſub ipſis quaſi arcis propugnaculis in planicie expectabant. At verò vſque eò eſt terribilis victor exercitus, vt vel ſine armis geminet ſæpius victoriam. Iam enim ſtante aduerſa acie, & militum tuorum ordinibus inſtructis, armiſque prælucentibus, perſequente adhuc nemine, hoſtes terga vertunt, & nullo virtutis argumento edito, repente omnes fugere incipiunt; quos miles tuus inſecutus trucidat, & capit quamplurimos: ſic, vt inter illuſtriores captiuos alios Demeczin quidam, cognomine Czeremiſſa, fauore & gratia ſui principis, apud ſuos clarus, & Naſzczekin alter, qui poſtremò Vilnę hoſtis ipſius internuncius apud te fuerat, tuam in poteſtatẽ peruenerint. Nuſquã autẽ tam dicaces homines reperiũtur quàm ſunt Moſchi, & nunquã tam fit eis malè quin remittant animum, & liberius loquantur, pro vt in hac re.

Viderat Nicolaum Olesnicium, familiarem tuum, cùm esset internuncius Nasczekin Vilnę, quem cùm illo in loco, sed dispari fortuna rursus vidisset, quàm varia diuersaq;, inquit, sunt Olesznici tempora. Nuper cui obuiam progredi cuncti nō dubitabatis eum nunc demum vinctum & captiuum ducitis. Idem abs te Vilna, cùm in Moschouiam proficisceretur quendam, qui pro ductore datus ei fuerat ad magnū Ducem vi secum rapuerat, & miris tormentis vt subijceretur caussa & auctor extiterat, vt consilia tua si quæ sciret, omnino explicaret. At enim faciendum nō est vt decoro & honestati remittamus nuncium impunitans spe & fiducia. Homines quamlibet locis & regionibus disiuncti, præter voluntatem & opinionem suam aliquando conueniunt, & sui quenque sceleris sua manet pœna. His ita præclarè gestis & confectis rebus, nōdum quiescebat regalis mens & animus tuus. Oppugnabatur Neuelia à Ioanne Drohostaiscio, Polocensi Palatino, vix nō ex eo tempore quo Magnæ Lucæ oppugnationem tu etiam fueras aggressus, quòd eam arcem inter Polociam & Lukam relinquere hosti esset inconsultissimum; & quòd arx siue munitio altera, Iezerzisczе nuncupata, perinde atq; anno superiore Sussa sese deditura, capta Neuelia crederetur, vt mox opinionem euentus comprobauit. Verùm ea Neuelij oppugnatio paulo erat languidior & propter præsidium quod ei arci inerat fortissimum, & propter tormentorum, & deniq; propter militum tuorū à quibus oppugnari cœpta fuerat paucitatem. Non Palatinorum hortatu qui in Luca capti, & ad Neuelienses vt se dederent missi fuerant, non minis non terroribus, non vitæ & gratiæ

gratię pollicitationibus profectũ fuit aliquid: ſumma erat hoſtium obſtinatio, mira quidẽ in conquirendis & iaciendis telis in tuos inuentio, incredibiliter inſultare tuis, ſuis verò qui ſeſe dedidiſſent, perfidiam exprobrare, & præfidere ſibi videbantur. Itaque Ioannem Bornemiſſam, Bornemiſſæ illius clariſſimi viri filium, qui contra immenſum Solymanni Turcę exercitum ſub Ferdinando Cæſare Agriam defendit cum certo Vngarorũ peditum numero & tormentis ad eam arcem expugnandam denuo miſiſti. Sed omnino eſt mirabile, quantos tyrannidis metus in animis hominum relinquat aculeos. Iam enim ſiue fide in principem, ſiue verò crudelitatis & ſæuitiæ ipſius metu in defendendis ſtrenuè arcibus ſic peruicaces Moſchi fuerant, vt periculi nullius vi, nullo metu mortis, nulla gratiæ ſpe ab inſtituto dimoueri poſſent. Erupit ſimul atq; Bornemiſſa venit, nõ parua eorum manus, & cùm in munitionibus liberius vagantes, & nihil tale ſuſpicantes, tuos eſſet aggreſſa, non paucos vulnerauit, aliquos etiam interfecit. Bornemiſſa quidẽ ipſe, & ſtrenui militis, & vigilantis ducis tulit eo die nomen. Nec multo pòſt, ſuis inuſtam ab hoſte maculam, ſubdita arci flamma, eademque per deditionem occupata, egregiè abſterſit. Ex qua arce, vt & alibi feciſti, omnes eos qui in præſidio fuerãt, vita & facultatibus eorum ſaluis dimiſiſti. Supererat Zauolocia, & Siebiezum, & Opoczka, tria hoſtilia propugnacula, quibus hoſti ademptis, per immenſa terrarum ſpacia, imperium tuum prolatum iri, & Ruſſia Lituaniaque tuta futura eſſe videbatur. Et quantum à Luka, Neuelia, tantum ab vtraq; Zauolocia, veluti in triangulo poſita pene di-

ſtabat. Hanc ad Zauolociam cancellarium mittere, & te ipſum Neuelium proficiſci quaſi in reditu placet. Philo interim Cmita, poſt captam Polociam, Palatinatu Smolenſcenſi auctus, qui certis militum auxilijs coadunatis, primùm quidem flāte, mox reflante fortuna contra Moſchos ad Smolenſcum dimicauerat, & à te demum accerſitus eò venerat, arci præficitur. Curantur omnia quæ tum ad impetum hoſtis propulſandùm, tum ad obſidionis difficultatem perferendam ſpectant: miles, tormenta, & id genus alia relinquuntur, & quod antè poſuiſſe debueram, tua cura, tuo ſtudio, tuo diurno nocturnoq; labore, arx ipſa perficitur. At tandem Neuelium iter ſuſcipitur, in qua dum de locorum & temporum rationibus in quibus miles hiemaret habetur conſilium, Iezierziſcum ſeſe dedidit. Palatini Vilnenſis cuius eſt ſumma apud hoſtes fidei & auctoritatis opinio, & aliorum ſenatorum Lituaniæ interuentu. Quæ arx ſiue munitio vt loco & natura munita eſt, ita arte & ſtructura omnino admiranda. Eò etiam ij, qui ad magnùm Ducem ierant reuertuntur internuncij. Iam paulo loqui cœpit Moſchus ciuilius, & Dhunam flumen, cuius argenteas ripas, aureum fundum, apud ſe eſſe olim dicebat, cum arcibus cunctis quæ ei adiacent reſtituturum ſe eſſe tibi promiſit. Quam deliberationem omnem, tu ad comitia reieciſti. Et quia iam ſæuire hiems cœperat, & tam viris quàm equis alimenta defecerant, domum quiſque reuerti, & ex horrida regione referre vel quàm primùm pedem, nemo non habebat conſtitutum. Tua vnius in tot tantiſq; incommodis ad omnia perferenda incredibilis percalluerat patientia: ſed dandum nihilominus

nus fuerat precibus aliquid, necessitatiq; communi. Quocirca missis ad cãcellarium equitum & peditum nouis auxilijs, per maximam, & non solùm transitu difficilem, verùm etiam aspectu ipso horribilem siluam, Polociam es profectus, eamque vnius aut alterius diei itinere mira celeritate superasti: cùm reliqui omnes plures dies in ea hæsissent, & aliqui cùm nec regredi, neque progredi possent, currus, equos, arma & supellectilem abiecissent, suspensos iam tenere cœperat multos Zauolociæ oppugnatio, quæ arx vndiquaq; circũfusa aquis, & in colle posita, erat perquam difficilis expugnatu, apud quam militum tuorum casum, de quo incerto auctore allatus rumor Polociam fuerat, dolere videbare. Sed tamen quæ tua prudentia & in gerendis rebus experientia est, sine cæde & sanguine illa non fieri posse affirmabas. Imperatoris esse quàm paucissimorum, solius Dei opt. max. interitu nullius constituere victoriam. Ac sic demum Polocia Dzisnam profectus, Zauolociam captam esse audiuisti. Quæ perdiderit sanè aliquos, sed tamen & ipsa hosti tuo perijt. At verò hæc nimirum laudanda quæ claudit opus est victoria: & cùm apud arces alias non frustra tentasse fortunam fuerit pulcrum, tũ apud Zauolociam pulcerrimum. Quamuis non tantum equorum & fortunarum, sed etiam multorum virorum bonorum iactura, hæ tot expugnationes arcium constiterint. Quorum mors naturæ debita, patriç est potissimùm reddita, & quorum vitæ virtus socia, interitus comes gloria fuit. Amisimus quippe superiori anno ad Polociam Michaelem Vadas, peditum Vngarorum prçfectum, & Ioannem Curossium equitem Polonum, omni po-

ſteritatis memoria dignos,& præſtantes viros. Amiſimus ad Sokolum Kamienſcium, Viſſocium, & Iacobum Suiecinium, & Iacobum Borukouium & Nicolaum Cloczeuium, vt paucos in multis cōmemorem. Hoc verò anno, Procouitium ad Vſuiatum, ad Lukam Petrum Cloczeuium Caſtellanum Zauichoſtenſem, & capitaneum Malogoſtenſem, ſtudio in remp. & obeundis legationibus, ad exteros commēdatum: Ruſſinium, Drohobuzium, Petrum Gergel Leski amiſimus: ad Neueliam Bernhardum Golubicium,& Staniſlaum Rucium, nobiles centuriones deſiderauimus. Tandem verò & ad Zauolociam Chriſtophorum comitem Rozrazeuium, genere, virtute, induſtria & rerum vſu præditum, & Martinum Veierum, Erneſti illius Veieri, nepotem (qui omnibus ferè bellis, quę quadraginta annis ſunt in Europa geſta, interfuit, & aliquibus præfuit, & qui nunc etiam comitem ſe tibi prębuerat) eripuit nobis fortuna. Verùm ita ſe res habet, vt magnę & memorabiles res nō fiant ſine magno & memorabili plurium interitu. Non poteſt non acerbiſſimus eſſe caſus illorū, qui ſua morte victoriā nobis pepererunt: ſed enim pericula vitari queunt, mortem effugit nemo. Maxima incommoda & detrimenta paſſi & experti ſumus: at vel ſummarum voluptatum capit nos obliuio, niſi amaritudo dulcedini miſceatur. Denique danda eſt opera vt non tam mortē eorum qui eam timuerunt nunquam, lugere & deplorare, quàm virtutē imitari videamur. Tu ſaluus & incolumis redijſti, in quo noſtra omnium ſpes eſt repoſita; quem conſeruatorem patriæ, firmamentum ſalutis & libertatis, vindicē libertatis ſuæ cuncti agnoſcunt,

&bello

& bello fatentur eximium, & præstantem ducem. Cuius ego in rebus gestis enarrandis nō abutor conscientia, cui nullas mea aut veras adimit, aut falsas annectit laudes oratio: & ad quem prędicandum summa industria aliquem, non secus ac olim Appellem ad pigendum, aut Lysippum ad fingendum Alexandrum Magnum accedere oporteret: & de cuius excellenti virtute, magnitudine animi, consilio, grauitate, moderatione, clementia, non Græcæ, nō Latinæ, non barbaræ literæ conticescent. Quæ cùm ita sint STEPHANE REX, fruere gaudio & lætitia ea, quam tibi præstás regiaq́; virtus & felicitas tua comparauit: retine nomen quod habes, bellatoris optimi, moderatissimique victoris, & te maiora indies manentem summa cum alacritate diuinitus præstolare. Dei opt. max. idem qui fuit semper mos & natura est, vt in dandis beneficijs non sit cōtentus vno, sed cui largiri sua munera cœpit, si gratus fuerit, potiri vel pluribus atq́; maioribus cum patiatur. Quo per omnes honorum gradus ascenderis nosti, quæ verò in hoc solio fortuna te maneat, quam tum, cùm ad illud nondum ascenderas, faciliorem (vt mea fert opinio) coniecturam capis. Atq; ita velim statuas antithesin illam esse, semperq́; fuisse verissimam: Maiestatem regum à summis ad media difficilius detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari: & rursus à medijs ad summa, quàm ab imis ad media deduci esse facilius, virtutisq́; quàm ætatis cursum multò celeriorem. Si modò & illa ima, & hæc media dici in te poterūt & debebūt. Et si in rebus tuis fortuna aliquando multum, non minus certè prudentia potuit. Siquidem res abs te gestæ vt à constituto ducuntur ini-

tio; sic etiam certo terminantur fine, semperq́; tu habes vt incipiendi rationem, sic & desinendi modum: & imperium tuum Oceano, & gloriam nõ terminas astris (vt ingeniosius cecinit Poëta) sed pace, cõcordia atq; ocio regni tui, neq; ad immortalitatẽ & laudem tui nominis sanguine hominũ, & corporibus occisorũ sternis tibi viam: sed cõseruata Dei opt. max. religione, ciuiumq́; tuorũ ac reip. libertate, pro qua cùm bellum geras, & in eo victor & triumphator semper euadas: tamẽ nemo est qui te alio vultu in bellũ euntẽ, quàm ex bello redeuntẽ cernat. Sic in te nec prudẽtia cedit fortunę, neq; ipsa fortuna tumet & effertur secũdo rerũ & prospero flatu. Quẽ in rebus modum tenere nõ posses, nisi hic sensus, hæc mens, hæc ratio armorum tuorũ semper fuisset, vt nõ tuum sed Christi imperium, nõ tuam, sed Dei immortalis gloriam astris terminares. At verò si C. Iulius Cæsar, qui nõ minus moderati animi laudes, quàm triumphos, & imperia quæsijt, vt eas gentes quas Cn. Pompeius paulo antè domuerat, paruo negotio se subiugasse demõstraret, dicere de se veritus nõ est, veni, vidi, vici, quid ni tu etiã simile aliquid dicere de tã superbo & crudeli hoste parta victoria possis? Et quisquã dubitabit, eo, qui Cazanios & Astracanios Scythas sibi subiecit, qui Austrũ versus ad mare vsq; Caspium, ad Aquilonẽ, ad fluuiũ Obbi, & ad extremos Lappones imperiũ suum ꝓtulit, qui Danorũ, qui Suecorũ regibus, qui Liuonibus, qui Tartaris, qui Turcis denique ipsis formidabilis, & toto terrarum orbi admirabilis fuit, coercito, plusculum aliquanto laudis posse te iure ac merito sibi vendicare? Perfectis profectò id quod ante te nemo, vt maius hoc & grauius cũ Mo-

scho

ſcho bellum, quàm ferè illæ cunctæ, quæ Conſtantino Oſtrogio ad Orſcham, Ioanne Tarnouio ad Starodubum, Nicolao Radiuilo ad Iuanskum, Staniſlao Leſniouolio ad Neuelium, Romano Sienguſko ad Suſſam Ducibus, initæ ſunt cum eodem pugnæ videatur. Pacem abs te Moſchus petit quam ſemper contemſerat; conditiones eius accipit, quas dare aliàs didicerat; legatos ad te ſuos mittit quos expectare conſueuerat. Hic cùm ad Cazanios & Aſtracanios Scythas ſubigendos iturus, ſemel Polociam oppugnaturus, iterum Sigiſmundi Auguſti ad Radoſzkouicze contra eum exercitum educentis bellum à ſe propulſaturus tertiò iuraſſet, & ſubditis ſuis omnia libertatis iura, ſarta tecta ſemper fore falſo promiſiſſet. idem & nunc fecit (vt aiunt) aduentantis exercitus tui terrore, & malefactorum ſuorum permotus conſcientia: neque factu aliquid prius habuit, quàm vt & ſubiectorum ſuorum beneuolentię pręſidia, & tuorum, ſi qua fraude poſſet auxilia contra te ſibi compararet. Videt ſiquidem nobilium & præfectorum ſuorum numerũ in poteſtatem tuam quàm maximum eſſe redactum. Videt Cyprianum Magnæ Lukę archiepiſcopum, à quo & Polociæ archiepiſcopatũ adminiſtrari cõiunctim voluit. Videt Baſilium Iuanouicz Mikulinski, Telatowski, Demetrium Michaylouicz, Szczerbaty Obolinski, Matthæum Iuanouiz Rzowski, Ioannem Hrehorouicz Suſlin, Petrum Iuanouicz Volinski, Lukianũ Trzeciakow, occupata Polocia, in poteſtatẽ tuam perueniſſe. Videt Seremetũ ad Sokolum captũ, qui tot & tantis rebus contra Scythas gerẽdis, exercitibus in expeditionem ducendis apud eum pręfuerat. Videt in Vieliza Paro-

lin BruczoW,& Basilium BasmakoW,in Vsuiata Michaelem VieldzeminoW,Ioannem AscaroW,in Magna Luka Theodorum LikoW, Michaelem Kassin, Georgium AtissakoW, Basilium Ismaelis filium: in Neuelia Ioãnem Cramissa,Mindzanum KoliczoW, Ioannem BibikoW, Stephanum Bobron: in Zauolocia Basilium SoboroW,qui Astracaniorum & Cazaniorum Tartarorum subigendorum dux auctorq; fuerat; Ioannem Slobin & Basilium Nazimor qui peditatui præerat, captos & detentos esse. Videt Demeczin Ceremissam, omnium libidinũ & consiliorũ suorum cõscium,& Naszczekinum,non pacificationis, sed molitionis nunciũ, prodromũ perfidię, tyrannidis satellitem suæ,in militum tuorum manus ad Turopczum incidisse,vt Borisseium Seinum, Andream Palecium, Michaelem Licium, Basilium Kriuoborscium, Ignatium BludoW, & Voieico magni nominis duces & pręfectos ipsius,multosq; alios occisos, & penè infinitos captos, ac in potestatẽ tuam, tuorumque redactos; tormenta bellica amplius ducenta illi erepta, magnam commeatus, maximã apparatus bellici vim & copiam ablatam, non commemorem. Horum ergo morte, illorum captiuitate, & cùm tot arcium, tum virorum interitu, cùm opum & facultatum, tum nominis & existimationis suæ iactura, vehementer commouetur: harum rerum lacerat, harum cruciat eum recordatio: hunc denique eundemq; exitum, qualis & alios tyrannos semper mansit, cum metu & horrore circumspectat. Liuoniam quomodo restituat atq; reddat tibi, nunc reuoluit secum, nunc hæret animo, & acerba eius rei cognitione penè totus contabescit; nunc cũ spe, nũc cum

cum metu confligit; nunc imperij augēdi cupiditate nunc amittendi formidine cruciatur. Turpe eſſe ducit ea quæ tantis latebris & tenebris obſcuritatis ſuæ lucem attulit, quæ nauigationem in varias orbis terrarum partes, quæ cum exteris gentibus nationibuſque cōmerita illi aperuit prouincia ſeſe priuare: ſed rurſus quibus dolis & fraudibus eam quęſierit, quàm perfide tecū, quàm inſidioſè cum tuis ciuibus, quàm immaniter & tyrannicè cum omnibus egerit recordatur. Hæc ita abire nō poſſe diuturnitatis cuſtodem metum infidum eſſe, ſemperq́; fuiſſe, genium tuum fortiorem illius videri, fortunam ſuperiorem indies euadere cogitat, atq; conſiderat: tot deniq; fraudes & periuria, tot mortes & ſupplicia, non iam adultis, ſed pueris & infantibus omnium conſiliorum expertibus, per ſe illatas tacitus ſecum recognoſcit, & conſcientię angoribus, ſcelerumq́; cruciatibus, tanquam furiarum tædis ardentib. dies noctesq́; terretur. Poſtremò præterlapſa illa tempora cernit in quibus nō bello, ſed belli metu calamitatem reipub. afferebat, & quib. maximas clades & ſpoliationes oppidorum, vaſtitates agrorum, interitum legum, cædē ciuium apparabat: reuixiſſe Vitoudum intuetur, qui non in ſuorum tectis, ruinis & incendijs, ſed in alienis agris, fortunis, domicilijs, cum eo non dicam hoſte quod leuius nomen eſt, ſed cum violatore fidei, cum contemtore pacis, cum auctore inauditæ crudelitatis, cum patrono nequitiæ, cum labe & dedecore pudicitiæ bella gerit. Quem quidem Vitoudū adeſſe iam, & tecum ſic loqui videre mihi videor, Salue heroum præſtantiſſimè, decus & præſidium iſtius reipub. Bathorei generis & nominis gloria, cuius eximiam vir-

tutem & in gerendis bellis felicitatem, quam antè laudari audiebamus, nunc re ipsa experimur. Tibi ego non statuas auro vel argento nitentes, nō triumphos arescentibus laureis, sed longè his maiora & augustiora insignia, honoris & ornamenta dignitatis decerno, atque tribuo. Te non inter minorum gentium populi, rectores aliquos, sed inter summos reges & monarchas, qui respub. gubernarunt, ornarunt, propagarunt, iure ac meritò collocandum puto. Tibi fert acceptam suam Transyluania libertatem, Lituania pacem, Polonia dignitatem: te tui ciues amant, hostes timent, socij venerantur, exteræ gentes & nationes admirantur. Suscepisti bellum, fama & opinione magnum, necessitate iustum, beneficio erga rempub. gratum, progressu & consecutione gloriosum: perfregisti hostem natura barbarum, voluntate perditum, fide & religione vanum, superiorum temporum iniuria clarum, tuis regnis & prouincijs infestum, inaudita crudelitate memorandum: cuius impotentia animi in supplicijs, libido in stupris, cupiditas in rapinis, superbia in contumelijs tanta est, semperque fuit, vt nemo non modò augere vel exaggerare eam oratione, sed ne enumerare aut consequi possit. Quo cum eum qui tibi restat actus, solito animi viriumque robore prosequaris. Temeritatem eius consilio, malitiam candore regio, fallendi & simulandi artificia perspicaci prudentia, furorem potentia tua superato. Nihil tibi eorum deest, quibus imperia & regum opes continentur. Est felicitas, quæ diuina quadam sorte datur, est prudentia quæ bono, nescio quo naturæ comparatur. Quæ quantò maiora & augustiora sunt,

ſunt, tantò ſibi ſedem eodẽ inloco rarius quærunt, & vix aliquando ſociantur. At vtrumque illud quod diuinus Plato ad ſummam perfectionem pertinere ait, in te eſt vno, ſumma videlicet potentia & ſapientia. Quid enim te ſolertius? quid felicius? quid admirabilius dici aut fingi poteſt? Sit mirum C. Iulium Cæſarem, oppreſſa republica ab imis ad ſuprema adſcendiſſe, te non oppreſſa, ſed expreſſa ipſius libertate regno eſſe potitum, quanto eſt magis admirandum? Sit glorioſum Matthiæ Coruino Hunniadis filio, à Georgio Podebracio Bohemiæ rege, ex carcere & vinculis extracto, vna die & regnum & libertatem, obueniſſe: tibi non vnius Regis ſtudio, ſed multorum hominum iudicio, poſt tot pericula, diſcriminaque vitæ, delatum etiam regnum eſſe quanto eſt, eritque ſemper glorioſius? præſertim cùm non te locus, quàm tu locum magis exornes, neque tibi ſplendoris plus regnum, quàm & tu regno afferas & concilies: & cum in adminiſtratione gubernationeque reipub. nihil tam arduum & difficile inueniatur, quod tu & labore vincere, & fortitudine animi tueri, & felicitate ſuperare, & celeritate tua non poſſis conficere. Nam vt ea quæ in Tranſyluania geſſiſti tacitus prætercam, vt quãta omnium cõſenſione electus, quanta conſtantia defenſus ſis, quot, quantasq; difficultates, æmulos, pericula ſuperaris, quàm fortiter & feliciter res contra eos geſſeris non cõmemorem, vt de ijs quæ ad Lubieſcheuium lacum, contra Gedanen: Ioãne Zborouio Caſtellano Cneſnẽſ: aut ad Vendenã cõtra Moſchos, Andrea Sapiha, ſtrenuiſſimis fortunatiſſimisq; ducib. victorias retuleris non loquar:

vt iſta, inquam, omnia quæ fuerunt, ſunt, & erunt ſemper maxima, ſilentio trãſeam: quid hoc Moſchouitico bello, cui nõ modò interfuiſti, verùm etiã pręfuiſti maius & admirabilius fuit, aut eſſe potuit? Quę poſt hominũ memoriam, oppugnatio ancipiti contentione, duces, & milites diſtractos, arctius Polocia tenuit? Quæ arx ſiue munitio maius præſidium Socolo habuit? quid ToroWlia, quid Craſno, quid Sythno, quid Nieſczerda, quid Caziani, ditionibus tuis magis infeſtum, & quaſi ceruicibus eorũ impoſitum fuit? quę ſuperiori anno cuncta, armis tuis ceſſerunt, & ſub tuum ac huius regni imperium poteſtatemq́; peruenerunt, quid verò de huius anni rebus abs te geſtis & victorijs tuis loquar? quid Vielłzium, quid Vſuiatum deditione captũ, quid Lukam, totius Moſchouiæ horreum, belli armamẽtarium, exercituum hoſtilium diuerticulum, occupatam proferam? aut quid deniq; Neueliam, quid Iezierziſcze, quid Zauolatiam poſſeſſam? quid hoſtis copias ad T[illegible]czum fuſas, quid tot tantosq́ue duces & præfectos eius captos, quid tot tormẽta bellica, quid tantũ commeatum & apparatum belli ei ereptum commemorem? Et erit cuiuſquam tanta dicendi vis, tantaq́; copia, aut tantũ flumẽ lectiſſimorũ verborũ & ſententiarum, quibus aliquis nõ modò complecti orando, ſed percenſere numerando hæc omnia queat? Memorẽtur omnium ætatum, regum, gentium, & nationum expeditiones, prædicentur tot, tantíque alij bellatores, terra mariq; res geſtæ eorum celebrentur, erit inter horũ laudes aliquid loci tuo etiam nomini, & maximas copias, longiſſimas & difficillimas expeditiones, & admirabiles victorias, audientes & legentes tuas,

poſteri

posteri obstupescent. Quæ cùm in omnium opinione magna, tũ illa certè maxima, ac omni laude & prędicatione dignissima, magnitudo consilij, dicẽdi grauitas & copia tua, literæ, cura, cogitatio, magnarũ rerum vsus & cognitio, omnes denique artes, tam belli quàm pacis. Gessi & ego res varietate sua magnas, locis diuersas, regionibus infinitas, rara celeritate admirandas, Moschi huius maiores perdomui, Cruciferos in Prussia & in Liuonia vici, cũ Scythis sæpius, cum Temeriano eorum duce semel (quo habuit maiores copias mortalium nemo) ad flumen Vorkla, licèt non feliciter, fortiter tamen signa cõtuli; exhorruit ad tubarum mearum sonum, sæpenumero Scythia, sensit me virum esse Moschouia, vidit Polonia, audiuit Germania. Verùm vt, quod res est, fatear, ea, quæ in te admiror & suspicio, ad perennem immortalitatis, & gloriæ viam mihi defuerunt: nec tam ornamenta pacis, quàm adiumenta belli curę mihi fuerunt. Tibi verò non modò castrense munus sordet nullum, non solùm operibus militum adesse, speculatum egredi, castra & stationes obire, in sole, in puluere quotidie versari, primus inire prælium, postremus ex prælio excedere didicisti, verũetiam multas alias habes huius bellicę socias, & beneuolentiæ subiectorum tuorum effectrices, regales eximiasq; virtutes. Iam humanitas tua ea est, vt quantò te altius effert fortuna, tãtò te geras summissius: & qui omnib. dignitate es superior, facilitate rursus & comitate anteire te, vel ab infimis non permittis: mansuetudine & placabilitate es tanta, vt non fortuna inflãmare indignationem victoris, sed bonitas lenire videatur: & nõ minus hostes victi, summa cũ animi sui vo-

luptate te victorem intuentur, quàm interim dum vincuntur, fortunam fortitudinemque tuam extimescunt. Opes & facultates regni non ad tuum compendium, sed ad reipubl. commodum & ornamentum, non vt auaritiæ prædam, sed vt instrumenta bonitatis conuertis. Ius ita dicis, vt æquitate non precio illud definias; & nec odio, neque gratia in aliquem moueare, neque tenuioribus potentiam, neque potentioribus inuidiam apud te sinis obesse. Quòd si duabus maximè rebus fortitudine & iustitia regale solium firmatur, & ipsa respublica continetur. Quid Polonia felicius? quid Lituania beatius te regnante & imperante dici vel haberi potest? cùm vtra virtutum earum magis præstes non facilè dixerim, & an fortitudine, quæ stabile iudicium conseruare, quæ labores suscipere, quæ adire pericula, quæ despicere mortem docet: an iustitia regina virtutum omnium, fidei & æquabilitatis patrona, nominis & laudis auctrice, verecundiæ socia, magistra officij potius antecellas. Quæ, quoniam non modò in castigandis malis, verùm etiam remunerandis bonis consistit iustitia, videndum est, ne in illam quam in hanc partem magis prolabare. Quòd si in alterutrum vitiorum eorum quæ cum hac virtute pugnant incurrere deberes, neque illam mediam virtutis viam retinere posses (nolle enim te nunquam dixero) non tam seuerus quàm benignus, neque tam in congerendis quàm in bene collocandis facultatibus reipubl. diligens & attentus videri; &, vt facis, diligi quàm metui malis. Quòd si ipsum talem non fuisse me aliquis dicat

cat vel ſentiat, næ haud ille poſteriores quàm priores cogitationes prudentiores eſſe intelligit, & artem gubernandæ reipubl. eſſe vnā, cuius perfectam expletamque cognitionem nemo fuerit aſſecutus. Tu certè debes eſſe is, qui & ſapientibus ratione, & rudioribus exemplo, de barbaris documento, virtutem tuam probes, & in ſumma poteſtate, ſumma moderatione animi, prudentiaque vtare. Propterea quòd, vt apum, ſic & hominum reges debent carere aculeo, & quod non tam eſt regium malè meritis quàm optimè de ſe meritis referre quod debeas: & quod à parſimonia, à frugalitate, & ab aliquibus virtutibus generis eiuſdem œconomi & patres familias commendantur. Reges certè & principes, à liberalitate, à ſplendore & magnificentia in primis laudantur, linguis & literis omnium celebrantur, æternitati conſecrantur, & quo denique nihil habet vis animi tui ſapientius, nihil amplitudo maius, nihil fortuna præclarius, quàm ſcire & velle beneficia collocare. Sed quid verbis hoc loco opus eſt multis? quid currentem incitare neceſſe eſt? aut cur hæc tenuis & impolita oratio, laudibus tuis celebrandis non potius finitur & terminatur mea? O felicem Lituaniam patriam, Samogitiam altricem, Ruſſiam adiutricem meam, quę abs te non dicam rege, ſed patre, non domino ſed patrono gubernatur. Per te eſt ciuibus meis pax data, per te calamitas detracta, per te dignitas reſtituta: Tu dum es in negotio, illi fruuntur ocio: tu dum teneris difficultate, illi lætantur tran-

quillitate & pace:tuis poſtremò occupationibus, laboribus & periculis,illorum rationibus, commodis & ornamentis prouidetur. Tu quemadmodum iſtas diſiunctiſſimas terras,non tam paſſibus,quàm curſibus, nõ tam hoſtium ſternendis cadaueribus, quàm occupandis arcibus ſuperaſti,ita vtinam ad hunc plenum ſiderum & quietis locum, poſteaquam & naturæ, & gloriæ, & reipub. ſatis diu vixeris citius peruoles; & ſicuti imperij & inſtituti noſtri ſors ſimilis fuit, ita ſempiterno æuo vna fruamur. Atque hæc quidem rex Vitoudus tecum. Iam verò ego eiuſdem inſiſtens veſtigijs, te Deus opt. max. quem omnium regnorum conditorem,regiæ auctorem amplitudinis, victoriarum & triumphorum datorem, ſumma fide & conſtantia REX STEPHANVS colit,ſemperque coluit; oro & obteſtor, vt quemadmodum hęc reſp. tuis auſpicijs creuit, ſicuti ipſe ad gubernacula eius nutu & voluntate tua peruenit, ita illam integram religione vera, ſtabilitam libertate, opibus firmam, copijs auctam, ocio & tranquillitate florentem efficias. Rei verò noſtro vitam quã maximè diuturnam, conſtantem, æquabilemq; fortunam & victoriam, & denique pro hac caduca & mortali conditione regnandi, in illo animorum concilio & cœtu perpetuum & immortale imperium largiare.

FINIS.

RERVM

COM

CHRO

LONIÆ

&ſucceſſione

gentis, à Lec

norum,

Hen

LECHVS

Q Væmodò

Inuia,

Primus in hæc

De patria pu

Dalmata vir,

Quos rapidi

Colle ſuper pulc

Struxit,&

Omine permo

Per vicinu

Exule patre ſi

Principia e

COMPENDIVM CHRONICORVM POLONIÆ SECVNDVM SERIEM

&ſucceſſiones omnium principum regumq́; gentis, à Lecho primo duce authoreq́; Polonorum, vſq; ad modernum regem Henricum Valeſium ordine ſeruato.

LECHVS PRIMVS DVX ET AVTOR Polonorum.

QVæ modò Sarmatia eſt, quondā deſerta fuerunt
Inuia, poſt magnas Deucalionis aquas.
Primus in hæc Lechus populum deduxit agreſtem,
De patria pulſus ſeditione domo:
Dalmata vir, Pharijs claro patre natus in agris,
Quos rapidus curuis Crupa pererrat aquis.
Colle ſuper pulcro properatæ mœnia Gneznæ
Struxit, & à nidis nomen habere dedit.
Omine permotus: multas ibi namq́; videbat
Per vicinum aquilas nidificaſſe nemus.
Exule patre ſumus, ſed plurima regna per orbem
Principia exulibus dant ſua, Roma notho.

X hac gente bellicosa Slauonica, siue Sarmatica, cuius deductionem copiosè descripsimus, duo illustres magnanimique principes ortum duxerunt, quorũ vnus Cechus, alter Lechus appellatur, fratres germani, hi exantlatis superatisque multis & difficillimis laboribus, miserisq; bellicis temporibus illis turbulentis, in Illyrico & Dalmatia, domesticæ seditionis (quę ex pace cõpositis bellis oriebatur) pertæsi, vegetiora nobilioraq; nacti ingenia, viuendi aliam rationẽ elegerunt, cum exercitibusque suis à castris suæ tribus Slauonicæ, ciuili bello dissidente, ex Croatia Illyrici regione sese subduxerunt. Occidentem versus in Germaniæ ditiones contendentes, regiones sitas inter fluuios celeberrimos Albim & Veseram occupauerunt, ciuitatemq; cum arce munitam in ripa Veseræ condiderunt, cui nomen Bremiæ indiderunt, vt significarent se in ea onus miseriæ deposuisse. *Bremia* enim Slauis, onus sonat, & hucusque hæc ciuitas Bremen à Germanis appellatur, illiq; multa & præclara bella cum Germanis de sedibus decertantes gesserunt, multęq; ciuitates & arces terrore eorum perculsæ, libenter se illis dediderunt. Atq; ita Cechus ad Danubiũ & Albim fluuios in Boëmia antiqua Germanorũ colonia, quæ nunc Boëmia dicitur, primum domicilium habuit, incolis regionis priorib. partim expulsis, partim inter suos connumeratis. Deinde Austriam, Lussatiam, Morauiam, Misniã ditioni suæ subegit. Lechus verò frater suus magnanimus heros vlterius cum suo exercitu, anno quo diuina potestas humana in specie ad salutem nostram cælitus

Lechus & Cechus fratres germani.

Lechus cum Cecho fratre in Germaniæ ditionibus Bremen ædificant.

Cechus in Boemia cõsedit.

Lechus primus Polonorum dux & auctor.

sese

ſeſe demiſit 550. proceſſit, inueſtigandi eligēdiq; pro ſui arbitrio cauſſa ſedes cultiores, primoq; ab Occidente in ſeptentrionalē plagam ſe conferens, hos in campos, vbi nunc Polonia, peruenit, ad Viſtulamq; fluuium, vnde Vandali Sarmatica gens ſurrexerat, conſedit: ibique cum ſuis requieuit. Deinde à Viſtula ad Oderam vſque fluuium Orientem & Septētrionem verſus, omnes has prouincias, vbi nunc eſt Sileſia, Marchinoatus Brandēburgenſis, Pruſſia, Mekelburga, Pomerania, Holſatia, Saxoniaq; armis imperio ſuo ſubegit, quibuſdam incolis earum partim cæſis, partim expulſis, cæteris verò in gratiam ſuſceptis. Cùm igit imperiū ſuum ſtrenuo Marte ſic dilataret, Regulus quidam Germanorum Lechū ad duellum euocauit, vt ſecū de imperio ferro decertaret, cui id fortuna obtulerit. In primoque congreſſu Lechus Germanum trucidauit, regnumq; illius cum omnibus maritimis regionibus, quę nunc Pomeranię nomen retinent, Marte concedente, occupauit. Pacato itaq; imperio ſuo, deſerta Poloniæ peragrans, loca munitiora ciuitatibus, arcibusque erigendis idonea circumluſtrabat, forteq; reperit locū inter lacus paludesq; lutoſas natura & opportunitate loci munitum, vbi primam omnium Poloniæ ciuitatem & arcem fundauit, quam Gneznam à nidificantium multitudine aquilarum appellauit: Nidus enim auium Slauis *Gniazdo* dicitur. Ariolorumque & aruſpicum conſilio aquilam albam cum expanſis ad volandum alis pro inſigni ſtemmateq; patrio ſibi elegit, qua in vexillis cæteriſque ſignis bellicis vtebatur, & ab hoc tempore hoc celebre ſtemma à regibus Poloniæ geſtatur. Itaque à Lecho primo duce autoreq; Polono-

Quidam de tempore aduētus eorū dubitant.

Imperij Lechij promotio.

Lechus Regulum Germaniæ duello vicit.

Gnezna prima Poloniæ ciuitas.

Inſigne Polonorum regum aquila alba.

rum Poloni, à Ruthenis cæterisq; Slauis Lechitę, Bohemi verò à Czecho, Czechi appellantur. Hoc verò nomen quo Poloni vocantur, à regionis planicie campisque quos incolunt apertis retinent. Campus enim, vt diximus, *Pole* significat. Multis itaq; præclaris gestis exactis, rebusq́, in Polonia omnibus rectè constitutis; extremum diem feliciter clausit.

Poloni vnde dicti.

Post mortem Lechij nihil certi de legitimis hæredibus successoribusq; eius reperitur, magnaque hac de re historiographorum Polonorum lis est, sed hic testamento moriens legauerat, vt aliquem dignum virũ ex sua gente de patria & rebus bellicis bene meritum, summæ rerum præficerent, cui in omnibus obtemperarent.

VISIMIRVS ex nepotibus Lechij, princeps Polonorum, cùm ad Danorum fines vsque imperium suum extenderat, & ob vicinitatem à rege eorum Syuardo varijs excursionibus infestaretur, vndecunque potuit auxilia coëgit, nauesque adornauit, & armato milite compleuit, ex quibus vnam ingẽtem fabricâsse dicitur, cuius solo aspectu Dani perterriti fuêre. Nauali itaque prælio fortuna auspicante, Syuardum regem cum ingenti classe Danorum occurrentem strenuè fudit, fugauitq;, & ad interiora terræ hostes persequens, has insulas in Dania, Rugiam, Hemeriam, Feondiam, Salendiamq́ue occupauit, plurimasq́; ciuitates & castra in eis Polonorum præsidijs munita, extruxit, vbi ad hæc vsque tempora hæ omnes ciuitates nomina à Polonis Slauonico idiomate indita retinent, vtpote Wisimer, à Wisimiro, Lubeca vrbs opulentissima & populosa, Danczik siue

Poloni Danos nauali prælio superant, insulasq́; eorum occupant.

Ciuitates à Polonis fundatæ.

ſiue Gedanum ciuitas celeberrima, ad mare Germanicum à Polonis contra Danorum excurſiones arcendas inprimis condita. Prædictum itaq; Danorum regem filio eius in obſidem ſumpto, Wiſimirus vectigalem ſibi efficiens, & rebus in Dania rectè diſpoſitis, multimodis ſpolijs onuſtus claſſem in Poloniam reduxit. Hocque primo nauali prælio Poloni quaſi quodam tyrocinio inſtructi cum inimicis nauali prælio bella gerere animoſiores effecti ſunt. Tandē aliquot annis exactis, Syuardus Polonorum iugū ægrè ferens, conſpiratione cum Holſatis, Sueтijs, Danisque aduerſus Polonos facta, exercitum numeroſum contra eos eduxit, ſed ſecundò maiori clade cum tota ſuorum manu in Scania à Polonis proſtratus eſt, ipſe verò pernici fuga elapſus mœrore & dolore ob amiſſum exercitū deploratumque rerum ſuarum caſum conſumptus, ſpiritum exhalauit. Wiſimirus verò magnam Daniæ partem imperio ſuo ſubegit. Poſtea multis præclaris geſtis editis, finibuſque imperij Polonici prolatis abſque poſteritate deceſſit.

Dani iterū à Polonis proſternuntur.

Syuardus moritur.

DVODECIM PALATINI.

CVM itaq; tota domus Lechij deceſſiſſet, Poloni libertatem ſtrenuè aſſerentes, neminemq; extraneorum principum ſibi imperare patientes, duodecim Palatinos (vt dicitur) viros præcipuos ex ſua gente ſolenni conuentu Gneznæ celebrato, ad rempublicam gubernandam ſubornant, quam viginti annis adminiſtrabant. Sed multis & diuerſis imperantibus diſcordiæ & ambitionis impulſu, bellis ciuilibus cladibusque mutuis & inteſtinis ſeſe afficiebant. Finitimæ verò gētes præcipuè Germani diſcor-

Multorum imperium dānoſum.

dia Polonorum conſiderata rebellare cœperunt, iugoq́; excuſſo ſuas prouincias ab eis occupatas recuperauerunt. Hoc detrimentum & diminutionẽ imperij ſui Poloni ex pluralitate gubernatorũ animaduertẽtes, comitijs generalibus celebratis, ad Cracum quendã ſiue Crocum, virũ tunc temporis inſignẽ de genere Cechij oriundum, ſceptra deferunt.

CRACVS PRINCEPS POLONORVM.

ELuctata iugo multorum patria, CRACVM
Præfecit rebus læta lubensq́; ſuis.
Finibus hic pepulit Gallos, qui noſtra ruebant
In rura, exuſtæ poſt mala Pannoniæ.
Inuitus regni tenuit quoque ſceptra Bohëmi,
Et rexit geminum, carus vtriq́;, ſolum.
Tunc habitaſſe draco fertur ſub rupe Vaneli,
Dirus vicini depopulator agri.
Sulphure farcit ouem CRACVS, monſtro obijcit: illo
Interijt ingens bellua victa cibo.
Conditur a CRACO CRACOVIA: fabula Grachi
Friuola Romani iam mihi, quæſo, tace.

CRacus nepos Cechij Boëmorum principis, ad imperij Polonici faſces communibus omnium ſuffragijs euectus, finitimas gentes iam Polonis rebellantes, iugumq́; excutientes coërcuit, finesq́ue regni ab omni inſultu hoſtium tutauit. Gallorũ copias proſtrauit, quæ Hũgaria deuaſtata in Poloniam excurrebant. Tandem pacato armis imperio, deſerta loca ſolitudinesq́; agricolis adornauit, ciuitatem celebrem cum arce in ſcopulo Vanel dicto ad Viſtulam fluuium condidit, quam à ſuo nomine Crací- uiam appellauit. In hoc autem ſcopulo draco ingens

Cracouia Poloniæ metropolis à Craco fundatur.

tunc

tunc temporis delitescebat, qui sordido suo anhelitu cùm esuriret, de antro prorepēs multos velut peste quadā inficiebat, per ciuitatemq; & loca circūiacētia grassando, omnia obuia deuorabat. Quā ob caussam incolę ciuitatis ordine tria iumēta per diem ei ad antrū offerre cogebātur. Cracus igit' Princeps suorū deploratū statū videns, cùm iam omnibus iumētis expilarent', pellē vituli excoriati, sulphure, nitro, pice infarcire iussit. Quod vbi hora cōsueta ad antrum draconis opponeretur, bestia prorepens, famelica, iumentū putans, venaculum illud deglutijt. Cumq; in eo illa materia igne sulphureo accedente accensa esset, de antro sese proripiens in Vistula aquam tamdiu sorbebat; quousq; medio creparetur. Cracus tandē princeps rebus imperij rectè dispositis, Cracoque & Lecho filijs, filiaq; Vanda relictis è vita sublatus est.

Draco in Cracouia.

Draco artificiose peremtus.

IVstis Craco gentili ritu persolutis, Poloni cōuentu celebrato, Cracū secundum, natu maiorē Craci filium, in solium paternū substituūt, sed Lechus frater iunior ambitione tumens, inuidensq; illi imperium, inter venandū eum occidit, dixitq; falsò lacrymas addens, eum equi lapsu, dum temere persequitur ferā, dilaniatū, strangulatumq; esse, atq; hac arte callidus imperium assecutus est: sed paulò post dolo in lucem prodeunte regno pulsus, fugatusq; est.

Lechus fratrē Cracum trucidat.

VANDA VIRAGO.

COnnubij ob crebram virgo formosa repulsam
Teutonici bello VANDA *petita ducis.*
Hosti congreditur: vincit. Magno ille pudore
Incumbit gladio, se peremitq; suo.
At victrix: mea virginitas sit victima vobis
O superi, per quos est mihi sospes, ait.

Rotogari effugi thalamos: sic fata, sub alti
Se fluuij rapidas præcipitauit aquas:
Bactra Semiramidẽ, Tomyrin Scythaq; ornet, vtriq;
Quam meus anteferat laude POLONVS *habet.*
Æquentur regnis, æquentur Marte, licebit,
Æquari VANDÆ *quæ, rogo, morte potest?*

ANNO à nato Christo 730. Vanda filia Craci in ordine ducum Poloniæ quarta, vnica legitimaque hæres regni, omnium acclamatione ad imperij fasces euehitur. Hæc summa prudentia, & rara fortitudine rempublicam (virginalem cœlibemque vitam ducens) strenuè gubernabat, non aliter atq; illa Penthesilea, Orithiaque. Erat autem formosa & pulcerrima nimis, vt pulcritudine sua plurimos principes ad se alliceret, & veluti hamo pisces caperet, vnde *Vanda* vel *Venda* quæ dictio Slauis hamum quo pisces capiuntur sonat, appellata est. Ritagoras igitur princeps Germanorum virtute illius, prudẽtia, atq; pulcritudine commotus, procos ad illam destinauit, solicitans vt sibi nuberet, illa verò obstinatè connubium repugnando procos vacuos sæpius dimisit. Quapropter Ritagoras putans se ab ea contẽptum, Poloniæ bellum indixit, terroreq; & vi ad cõiugium eam cogi sperabat. Illa è contra impauida celeriter vndecunq; auxilijs coactis, eum in conflictu bis capitali & cruenta clade fudit: ipse autem pernici fuga elapsus, præ pudore quòd virginis manu fusus fugatusque fuerit, nolens testẽ sui dedecoris Solem amplius esse, gladio proprio sese interemit. Vanda verò memorabili victoria Polonis relicta, prout dijs virginitatem deuouerat, volens voti compos esse de ponte

Vanda Ritagorã Germanorum Principem fudit.

Vanda in Vistulam de põte triumphãs desilijt.

ponte in Vistulam sese præcipitauit, sicq; aquis obruta interijt. Cadauer illius repertū est in ostijs Dlubnę vbi Vistulam influit, atque in scopulo vno milliari à Cracouia in Mogila gentili ritu sepulta est.

Demum post Vandam nullo successore legitimo existente, iterum duodecim Palatinos, vt vnusquisq; prouinciæ suæ præesset, Poloni elegerunt, vnde magnum detrimentum diminutioque regni, velut & prius subsecuta sunt. Quæ enim in inimicos arma essent conuertenda, in se conuertebant: ambitioneq; flagrantes, mutuis cladibus inter se dissidebant, qua de caussa Marcomanni, Hunni, & Germani, Poloniam vndiq; angustabant.

Duodecim Palatini iterum.

PREMISLAVS SIVE LESKO primus.

Restituit patriæ magna virtute ruinam
Lesco sua, miris vsus in hoste dolis.
Sub nemore hostis erat: Lesko sub nocte silenti
Appendi galeas per nemus omne iubet.
Sed oritur, galeas accendit: id obuius hostis
In nemus, instructi militis arma putans.
Nil reperit: species quia Lesco remouerat illas,
Sic nostros Morauis terga dedisse putat.
Castra mero celebrat, belli securus: in antris
Lesco venit tenebris: castra sopita capit.
Æternumq́; hosti dat somnum: longa Polonis
Otia: finitimis fœdera, iura, metum.

ANNO Virginei partus 750. ex his bissenis Palatinis intestina bella mutuò mouētibus, vnus Premislaus Lesko, non sua, sed patriæ commoda quęrebat. Cumq; Moraui Poloniam vastarent, ille ꝑ tem-

pore coacto instructoq; exercitu, hostes iam spolijs & exuuijs onustos ad sua reuertentes, insecutus est: in quos ad montem, vt dicitur Caluũ, vbi nunc templum sanctæ Crucis conditũ est, sub altis nemoribus castrametatos impetũ fecit: statimq; se in abdita syluarum cum suis subduxit. Hostes verò armis arreptis, in ea loca vbi Lesco eis se apparuerat venientes, neminem inuenerunt, perterritumq; exercitũ Polonorum fugere credentes ad sua castra reuersi sunt. Cumq; iam tutissimè omnia agerent Baccho indulgentes, Premislaus nacta occasione ex abditis syluarum cum suo exercitu, intempestiua nocte inopinatos, somnoq; oppressos Morauios, magna vi, à frõte, & à tergo inuasit: omnesq; ad vnũ cruento prælio funditus trucidauit, & spolia captiuosq; recuperauit. Qua insigni victoria clarus, omniũ suffragijs, spreta pluralitate gubernatorum, regni habenis præficitur, multisq; egregiè gestis editis, ruinisq; patriæ magna virtute restauratis, absq; posteris è viuis decessit.

Premislaus Morauios prostrauit.

LESCO SECVNDVS.

ATtulit huic regnum variorum cursus equorum,
Et præter morem, Sors oculata suum.
Dignus erat regno, quamuis patre natus agresti
Rusticus, & modici iustus arator agri.
Non bello quam pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nulla vnquam nouerat arma, viro.
Ante oculos voluit monumentum vile prioris
Fortunæ, sagulum, semper habere suos,
Et tamen illius non legerat ille poëtæ,
Sarmatico dignum carmen in orbe legi.
Fortunam reuerenter habe, quicunq; repente
Diues ab exili progrediêre loco.

Anno

ANNO à Christo nobis cælitus misso 780. Premislao Lescone absq; posteris decedente, de electione monarchæ voces communes, & sententiæ senatorum discrepabant: communiq; omnium consensu, post multas litigationes, hunc modum eligendi principis constituerunt: columnam ante Cracouiam statuerunt, desuperq; diadema & sceptrum regale posuerunt, ac palam omnibus & singulis præconis proclamatione notum fecerunt, vt quicunque à flumine Pradnik dicto, equi sui celeriori cursu ad columnam subordinatam cæteros anteuerteret, monarcha designaretur. Quidam igitur iuuenis infimæ familiæ, sed astutus & callidus, re diligenter considerata, clauos ferreos in via qua currendum erat occultè infixit, terraq; occuluit, præsignita sibi ad currendum via. Inter currendum autem equi omnium ferro subordinato saucij substiterunt, nemoq; ad columnã ex illa multitudine, solummodo ille peruenit: & sic principatu dolo acquisito, potitus est. Sed occulta fraus illico innotuit. Paulò enim pòst duo iuuenes ex plebe ludentes simbolo iacto, per illa loca cursu pedestri à fluuio Pradnik ad columnam prædictam decertabant, ambobusque saucijs effectis vnus leuius claudicans primus columnam attigit, socius verò suus clauos in terra considerans brauium ei denegabat: caussamque ad senatum detulit: vbi patefacta est peruersa astutia Lescij: qui dolo supradicto, ad regni fasces euectus erat. Omnes igitur nobiles & magnates de iniuria coram senatu expostulantes, Lesconem solio deiectum tractu equorum membratim dilaniari, dilacerarique fecerunt. Ille verò qui ludendo pedester ad columnam venerat,

Modus electionis certare equis.

Equorũ cursu de imperio decertatur.

Dolus Lescij.

Dolus aperitur,

Præmium fraudis.

Lesco plebeius ad regnũ euehitur. Leſco ſecundus appellatus, communi omnium acclamatione regno præponitur. Hic quamuis plebeius eſſet, attamen talem ſe præbuit, ac ſi regali ortus eſſet proſapia: idq́ue totis diebus vitæ ſuæ diligenter obſeruabat, quod ornamentis regijs ſolenniter induturus, veſtes quas olim ex vili lana gerebat, deſuper indueret; pro monumento prioris vitæ id habens: vtque fortunam inſtabilem, quæ ſurſum eleuatos ad ima deijcit, eluderet. *Mos Leſcij.* Quam cõſuetudinem multi principes Polonorum ſolenniter obſeruabãt. Tandem Leſco plurimis heroicis geſtis exactis, filioq́ue huius nominis tertio relicto, vitam cum morte commutauit.

LESCO TERTIVS.

QVàm fuerit belli cupidus, quàm Martis amicus
Iſte, vel hoc ſigno diſcere quiſq́; poteſt:
Cùm ſub eo patriæ pax arma quieta teneret,
Bellandi fieret nullaq́; cauſſa domi:
Impatiens otij, Græcos contra, atq́; Latinos,
Pannonibus toties auxiliaris erat.
Viginti genitor varia de matre nothorum:
Infamat quantum tanta libido virum?
Sæpe licèt magna, poſt multa trophæa legantur
Et Cypriæ ſtudijs incubuiſſe diuos.
Quod ſi defendi exemplo non poſſit Achillis
Leſco, & Alexandri, Mars quoque mœchus erat.

FVnebribus exequijs Leſconi gentiliter perſolutis, Leſco filius eius, huius nominis tertius in ordine Principum Poloniæ ſeptimus, monarcha ſalutatur. Hic à moribus paternis minimè degenerauit, omnes finitimos hoſtes ſedauit. Imperiiq́ue ſui fines in

in pace & ſecuritate cicurauit. Poſtea otij impatiens, Hungaris, Saxonibusq́;, aduerſus Carolum Magnum Romanorum imperatorem auxilia ſuppeditabat. Tandem anno Domini 801. cum Boëmis, Pomeranis, Prutenisq́ue à Carolo in Sileſia cruento prælio ad Oderam fluuium proſtratus eſt. Cui filius Popilius ex legitimo thoro natus (viginti enim illegitimos natos ex concubinis, Pomeraniæ duces generarat) ſucceſſit.

POPELVS PRIMVS.

AN ne tibi lectum tantum, laſciue, reliquit,
Non etiam clypeos, armaq́, dura pater?
Et Veneri tantùm iuſſit ſeruire? Gradiuo
Non etiam, ô noſter Sardanapale, ſuo?
Quandoquidem in fratrum tam multa gente tuorum,
Legitima ſolus coniuge natus eras.
Succeſſiſſe etiam patrijs te laudibus æquum
Non tantùm vitijs, imperioq́, fuit.
At genitore tuo felicior, ipſe fuiſti,
Hac in tam rari parte, POPELE, boni:
Quòd tibi tu ſimilem genuiſti; quiq́, putaret
A cuculo cuculum degenerare, nefas.

POpelus huius nominis primus Leſcij tertij filius, qui à Germanis Oſſerich dicebatur: patre decedente, regni habenas regendas ſuſcepit, anno Domini 815. Hic à virtute paterna degenerauit: in vrbe Cracouienſi ſede ſpreta, eam in Gneznam, demum in Cruſphiciam tranſtulit: ibiq; arcem in lacu Goplo condidit. Nil amplius de eo ſcribendum reſtat: cùm nulla egregia geſta memoriæ digna ediderit; ſemper enim libidinibus delicijsq́ue indulgebat.

Sedis tranſlatio.
Arx Goplo.

Mos execrãdi sese Popeli. Hac verò execrandi particula sępissime vtebatur, dicens: O vtinam à muribus corroderer, quod quamuis non ipsi sed filio eius prout inferius dicetur contigit.

POPELVS SECVNDVS.

DVm timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Coniuge consultat, quid malè tutis agat.
Vim morbi simulat: patruos accersit, & illis
(Viginti fuerant) toxica mista dedit.
Orta cadaueribus vis murum erupit: & illum,
Uxorem, natos, vndiq; dente petit:
Dilaniat, frustra medios fugiebat in ignes,
Frustra in Goplæas perfidus hospes aquas.
Discite iustitiam, qui propter lucra paratas
Fertis & exertas ad scelus omne manus.
Est Deus, est scelerum vindicta, est pœna malorum,
Vnde putes minimè posse venire, venit.

ANno salutiferi Virginis partus 830. Popelus secundus, patri in regno succedens, à moribus eius libidinosis minimè degenerauit: postpositisque negotijs reipub. vanis otijs, choreisque, & delitijs domesticis indulsit. Insuper nō ille sed vxor eius, quam insano amore prosequebatur, pro sui peruerso arbitrio imperabat. Quapropter magnates & equites regni, eum vt hominem nihili, Sardanapalum Poloniæ appellantes, spreuerunt. Popelus verò re considerata, veritus ne Poloni aliquem ex patruis suis in locum suum substituerent: vxoris astuto consilio infirmitatem simulauit; patruosque omnes qui viginti numero erant, principes Pomeraniæ accersiuit, & decumbens in lecto, obnixè ab eis rogauit, *Astuta simulatio infirmitatis.*

vt vnum filium suum ex duobus, regno se decedente præficerent, quod libenter patrui se facturos spoponderunt, si magnates regni consenserint. Regina verò interea poculum cum veneno mixto adornauit, & vnicuique bibendum pro sanitate regis obtulit. Egressi illi à rege, maxima corrosione ex veneno hausto excruciati, omnes pariter expirauerunt. Regina autem cum lætitia dixit: deos in eos quod malum regi, domino suo machinati fuerint, iustè animaduertisse. Ideo cadauera eorum inhumata quasi perfidorum, in lacum Goplo reginæ iussu, proiecta sunt. Statimque Deus iustus vindex & vltor nefandi homicidij, murium vim numerosam, dictuque horrendam, ex illis cadaueribus mira quadam metamorphosi, excitauit, quæ regem in arce lautè conuiuantem, vxoremq; & filios eius cum terribili strepitu vndiq; inuaserunt: & neq; armis, neq; igne se arceri passæ sunt. Rex metu inauditi inusitatiq; periculi perturbatus, in arcem quæ est hucusque in lacu Goplo, iuxta Crusphiciam oppidum, cum vxore & filijs profugit: mures verò adhuc plures terram & aquas cooperientes, cùm horridis sibilis eum persequebantur: Nautæ præsens præ oculis exitium videntes, timentes ne in medio lacus nauem corroderent, ad ripam otiùs appropinquantes, aufugerunt. Popilius quoque in turrim natura loci munitam, & aquis opportunè circumfluam cum suis se recepit: vbi cum vxore & liberis à muribus corrosus, consumtusque est, vt ne monumentum quidem eorum relictum fuerit.

Grande turpeque facinus.

Mira iustaque vindicta diuina.

Ex cadaueribus mures.

Popelus à muribus cũ vxore & liberis corroditur.

PYASTVS CRVSPHICENSIS.

O Priscos hominum mores, ô nescia fastus
Simplicitas, ingens ô probitas, & amor!
Non puduit proceres homini dare sceptra Polonos
Qui modò cultor agri Crusphiciensis erat.
Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille casa.
Hoc orti de fonte duces, regesq; Poloni
Durauêre dies, ad Ludouice tuos.
Compita Crusphiciæ veterum, nostro estis in orbe
Euentu gemini nobilitata ducis.
Regnum ruricolæ deferri: à mure vorari
Regem: res æquè prodigiosa fuit.

ANno incarnationis diuinæ 842. Popilio secundo à muribus portētosè absumpto, multæ controuersiæ in Chrusphiciensi conuentu de electione principis exortæ sunt. Erat autem tunc temporis in Crusphicia Pyastus quidam vir simplex, virtute tamen & pietate præstans. Huic eodem conuentus tempore filius natus est, cui ad nomen solenniter gentili ritu imponendum, mellis mulsati duo vasa præparauit, propter conuiuas tractandos, porcumq; mactauit. Interdum aiunt ad eum duos viros ignotos venisse peregrino habitu (quos Paulum & Ioannem martyres Romanos ferunt esse:) Hi in palatium vbi electio celebrabatur non sunt admissi, à Pyasto verò humaniter hospitio excepti fuêre, infantemque natum gentili more subraserunt, nomenque ei Semouiti imposuerunt, & tandem discesserunt. Tunc temporis autem in Crusphicia ob magnum confluxum populi ad comitia electionis plurimi commeatus,

tus, pabuliqúe penuria laborantes, ad Pyastum vt sibi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui singulis gratis necessaria suppeditabat, quantum cuique opus fuerat, carnis autem suillæ & mellis, panisq; copia, apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à Deo copiosissimo largitore & remuneratore illi procedebāt. Omnes igitur manum diuinam cum Pyasto esse videntes, cōmunibus suffragijs & vocibus, monarcham eum salutant, regnumq́ue oblatum, quamuis agresti familia natus, strenuè cum summa fortitudine, & dexteritate viginti annis gubernauit, Postea 120. annis ætatis suæ exactis, relicto filio Semouito extremum diem clausit. Ex huius sanguine duces regesque Polonorum ad Ludouicum Hungarum vsq; genus duxerunt.

Hospitalitas larga remuneratur.

Pyastus rusticula regni fasces obtinet.

SEMOVITVS.

Sic & Alexander iuuenis vix illa suarum
Ingressus rerum limina magna perijt:
Vt SEMOVITE *peris patriæq́; relinquis acerbos*
Mœrores, iustam mortuus ante diem.
Ense tuo eiecti de nostro turpiter agro
Vltra Carpathium, Pannones vsq; iugum.
Tota tibi soluit Pomerania victa tributum:
Fluctibus & nostris accola quisquis erat.
Quattuor annorum sunt, hæc omnia, quid si
Non abrupta tibi tam citò vita foret?
Quamuis, quantumuis modicæ sub tempore vitæ
Maxima qui gessit, vixit abundè diu.

ANno humanæ redemptionis 895. Semouitus patri gentili ritu iustis persolutis, ad regni fasces euehitur. Hic insigni prudentia, fortitudineque, &

Virtus Semouiti.

prouidentia, populum sibi commissum regebat, omnesque hostes à finibus imperij sui sæpissime fugabat, Hungaros, Boëmos, Cassubios, Pomeranosque ad tributum sibi pendendum compulit, multisque preclaris gestis editis, quatuor in regno duntaxat annis exactis. Patria in pace relicta, immatura morte peremptus est, relicto filio Lescone quarto.

LESCO QVARTVS.

QVam pater inuictis Semouitus fecerat armis
Pacem, Sauromatis attuleratq; suis:
Filius est illam miro complexus amore,
Et vitæ summam fouit ad vsq; diem:
Vir cuius mores nemo reprehendere possit,
Aut nisi quem pugnæ classica bella iuuant.
Sed cur bella geras, frueris qui pace? quid optes,
Contentus proprio qui potes esse, meum?
Gloria ad arma vocat multos, laudumq; cupido,
Spes prædæ multos diues ad arma vocat.
Vtraq; bellandi caussa iniustissima solam
Quæ pacem quærunt prælia, iusta voca.

ANno Virginei partus 902. Lesco quartus patri Semouito iuuenili etate, in principatu successit, sub tutoribusque ad annos competentes erat. Postea imperium à patre pacificatum relictum, in pace à nemine lacessitus regebat, patrijs & auitis virtutibus correspondens, relictoque filio Semomislao immatura ætate è viuis decessit.

SEMOMISLAVS,

VLtimus iste fuit nostrorum ex ordine regum,
Ignari falsos qui coluêre deos.

Huic

Huic peperit coniunx oculorum luce carentem
Hæredem: sterilis cùm foret antè diu.
Mos erat infanti, vitæ vt compleuerat annum,
Ludere, quod vellet nomen habere pater.
Ergo dies venit simul illa, recepit ocellos,
Ostentum dubia plebe stupente, puer.
Res ea signabat, discussa nocte POLONOS
Visuros lucis lumina vera nouæ:
Visuros illo CHRISTVM *sub rege negemus,*
Quòd bona præstituat quæque futura DEVS.

ANno à Christo nato 921. Semomislaus patre è viuis decedēte regni habenis præficitur. Hic etiam ex auitis moribus minimè degenerauit, filium vix in senectute & ipsum cæcum obtinuit, cumque in Gneznam primates & equites regni ad subradendum nomenq; imponendum filio gentili ritu conuocaret, Miescōnem eum appellârunt. Postea conuiuio indulgentibus in primo mense accubitu, nunciatum est patri, filium cęcum visum recepisse, omnibusque conuiuis attonitis, cum claris apertisq; oculis infans affertûr. Cumque rex ab ariolis sciscitaretur quid hoc sibi velit? responderunt, sicut hic infans gratia deorum est illuminatus, sic per eum Polonia in breui illuminabitur, quod & factum est. Tandem Semomislaus finibus imperij in pace relictis vitam cum morte transmutauit.

Semomislao filius cæcus nascitur qui postea illuminatur, figuram illuminandæ Poloniæ per Euāgelium præsagiens.

MIESCO PRIMVS

CHriste, sub hoc ad nos venisti principe, ab hoste
Possessas Stygio commiseratus oues.
Cesserunt idola tibi: Mars, Læda, Gemelli,
Cynthia, Pluto, Ceres, Jupiter, Aura, Venus.

Fœmina te nobis oſtendit prima, Bohemo
Sanguine: prima crucem nos docuitq́ tuam.
Sic tu prima quidem nobis es cauſſa ſalutis,
Ipſe DEVS, *mulier, cauſſa ſecunda fuit.*
Illa tuo tingi Meſconem fonte maritum
Fecit: terra ſuum eſt tota ſecuta ducem.
Plurima tūc data ſunt tibi templa, nouemq́ cathedræ,
Et, quas ſacrifici dilapidamus, opes.

ANno domini 962. Mieſco qui erat cæcus natus, patri ex more funebribus exequijs peractis; communi omnium acclamatione in monarcham Poloniæ eligitur. Hic concubinas ſeptem habuit, nullam tamen ex illis fœcundauit, quamobrem maximo mœrore diſcruciabatur. Quapropter frequenter à quibuſdam Chriſtianis ſolicitabatur, vt Chriſto cum ſua gente nomina daret, ſi velit caram ſobolem à Deo obtinere. Chriſtianorum itaq; perſuaſionibus adductus, procos ad regem Bohemię Boleſlaum, qui fratrem germanū diuum Venceſlaum nefariè occiderat, deſtinauit, matrimonium filię eius expetens: cui rei Boleſlaus libenter annuit, hac conditione ſi ſacrum baptiſma cum ſuis ſuſciperet. Mieſco itaque cum vniuerſa gente ſua alacriter baptiſatus eſt anno Domini 965. Mieſconiſq; priori nomine immutato, *Mieczslaus* appellatus eſt, quaſi gladio nomen acquirens clarum. Mandauitque confeſtim omnibus & ſingulis ſuo imperio ſubiacentibus, die ſeptima Martij, idola omnia vanorum deorum comminuere, demolire, igneq; cōſumere. Nam antea quaſlibet vanas creaturas Solem, Lunā, Auram, quam *PogWiſd* appellabant, cultu diuino proſequebantur.

Poloni fidē Chriſti amplexantur.

Idola demoliuntur.

bantur. Præterea Iouem quem illi *Ieſſam*, Plutonem quem *Lacton*, ſiue Lactonem, Cererem quã *Niam*, cuius templum Gneznæ celeberrimum erat, Venerem quam *Marzanam*, & Dianã quam *Zieuoniam* gentili lingua appellabant, Lælum quoque & Poletum Romanis Caſtorem & Pollucẽ appellatos, pro dijs colebant. Et adhuc in compotationibus illa gens nomine eorum vtitur, Lælum Poletum vociferantes. Solebant autem viri, mulieres, iuuenes, & ſenes horum deorũ ſuorum, diebus feſtis ad luſus & choreas pariter conuenire, maximè verò 25. die Maij, & 25. Iunij. Quam congregationem populi *Stado*, id eſt, agmen appellabant, quod adhuc apud Ruthenos & Lituanos paſſim in villis obſeruari videtur. Poſt dominicam enim conductus Paſchæ ad diui vſq; Ioannis Baptiſtæ feſtum, mulieres & virgines diebus feſtis ad choreas turmatim conuenire ſolent; Ladonemq; canentes, & *Lado Lado* frequentius ingeminatis manibus, complaudẽtes in gyrum choreas ducunt. In Sileſia quoque confini Poloniæ 17. die Martij, quo videlicet tempore hæc idola demolita ſunt, pueri in villis & oppidis ex more recepto ſimulacrũ quoddam, ad ſimilitudinem mulieris conficiunt, oppidoque turmatim egreſſi quandam cantionem ingeminantes ſimulacrum illud de Ponte in flumen præcipitant. Expurgata itaque ab idolis Polonia Mieczſlaus princeps, ad euidentius ſignum Chriſtianitatis inſtituit, vt infra officium Miſſæ, dum Euangelium prælegeretur, ſinguli virorũ ad medium gladij è vaginis depromerent, quo ſe teſtarẽtur propter Euangelium Chriſti ad mortem vſque decertare paratos eſſe. Multas eccleſias, parœcias & epiſcopatus

Ritus religionis gentilis Polonorum.

Mos Polonorũ antiquus infra lectionem Euangelij.

fundauit, copiosisque prouentibus ditauit. Ex vxore Bohema *DambroWka* dicta, filium Boleslaum Chabri suscepit, quæ post partum paulò pòst decessit, Gneznæ sepulta est, alteram verò Mieczslaus in matrimonium accepit, Iuditham filiam Iessæ principis Hungarorum, quæ ei filium Mieczslaum genuit. Tandem multis Christianitatis monumentis in Polonia relictis, è viuis feliciter migrauit. Destinauerat quoq; legatos ad summum pontificẽ Benedictum, diadema regium ab eo postulans, quod illi denegatum est, suspicabantur enim nondũ eum perfectum Christianum esse.

BOLESLAVS CHABRI, PRIMVS rex Poloniæ.

Vici, deuictos cepi cum rege Bohemos,
Subieci Morauos, Saxoniosq; mihi.
Cassubios, populosq; freti cis littora nostri,
Et Prussos, dubia teq;, Ruthene, fide.
Imperij fines positis ex ære columnis
Signaui, Herculeum sic imitatus opus.
Nec mihi templa minus curæ, quam castra fuerunt:
Hac quoq; laude patri cedere nolo meo.
Regia ab egregio sortitus stemmata Othone
Sum Gneznæ (Gneznæ, tunc meus hospes erat)
Quæ quicunq; fac sis hoc dignus honore,
Quo tunc, magno iudice, dignus eram.

ANNO à Christo nato 999. Boleslaus huius nominis primus ab heroicis gestis Chabri appellatus, Mieczslai filius natu primus, communi omnium acclamatione in fasces regni euehitur. Corpus diui Alberti episcopi Pragensis, ex Prussia in Gne-

Diui Alberti corpus è

Gneznam magno cum labore honorificè transtulit, quem gẽtiles Pruteni, iuxta Sauum fluuium prope oppidum maritimum Feschaus, salutifera pabula animæ ferentem, crudeliter occiderunt, ad cuius busta Gneznæ plurima miracula, virtute diuina edita sunt. Eodem tempore Otto tertius, Romanorum imperator, acerba infirmitate pressus, iamque animam agens, audiens tanta miracula ad sepulcrum diui Alberti in Polonia fieri, voto vouit se busta illius, si de infirmitate leuaretur, accessurum, atq; statim post votum promissum, sanitatem integram diuina benignitate recepit. Cumq; vota persoluturus religiosus imperator ad Posnaniam vrbem maioris Poloniæ appropinquaret, Boleslaus splendido equitatu nobilium & magnatum Poloniæ cinctus, obuiam ei processit, honoremq; vt Cæsari hospiti exhibens, varij coloris pãnos preciosos, sericeos quoq;, & id genus alios in via per 7. milliaria Polonica, à Posnania in Gneznam vsque sternere fecit, & vltro citroque data salute, illa insigniter strata via vterque manibus iunctis, multa inter se cõferentes, pedestri itinere ad Gneznam vsq; peruenerunt. Ingressus itaque deuotus imperator limina templi, pronus prouolutus ad sepulcrum diui Alberti, ardẽti corde Deo omnipotenti, quod mirabilis sit in sanctis suis, gratias agit, votoque persoluit. Tandem honorificentissimè sumptuosissimeque per aliquot dies, à Boleslao tractatus, multisque & splendidis muneribus ab eo donatus est, quibus hospitalitatis officijs Otto in se exhibitis consideratis, Boleslaum eodem in templo Gneznæ imperiali diademate solenniter coronauit, eumque regem Poloniæ declarauit, & in

Prußia in Gueznam trãsfertur.

Otto imperator ex voto diuo Alberto facto, sanatur.

Otto imperator in Poloniam venit.

Boleslaus Cæsari splendidè & lautè honorem exhibet.

Otto Boleslaũ Poloniæ regẽ creat, suoq; diademate coronat.

æternũ authoritate imperiali confirmauit, ab omnibusq́ue tributis & obſequijs Romanis imperatoribus pendẽdis, poſteros eius omnes in regno ſibi ſuccedẽtes immunes fecit. Deinde in digreſſu quo euidentius vinculum ſocietatis inter ſe cõciperent. Otto imperator Boleſlao nouo regi lanceã ſancti Mauricij, clauumq́ue de cruce Chriſti donauit. Boleſlaus verò viciſſim illi brachium ſancti Adalberti pro munere hoſpitalitatis dedit, quod Romæ in templo diui Bartholomæi imperator poſuit. Inſuper vinculo conſanguinitatis ſibi iuncti ſunt. Otto enim neptam ſuam, filiam Palatini Rheni, nomine Riſchã, in matrimonium locauit. Tandem imperatorem ad ſua reuertentem Boleſlaus cum inſigni pompa, ſplendidoq́; equitum & magnatum Poloniæ agmine, ad terminos vſq; regni ſui, honorificè deduxit.

Hic primus rex Poloniæ omnia, ſumma cum prouidẽtia & fortitudine adminiſtrauit, ſupra modumq́ue bellicoſus extitit. Marte enim felici omnes finitimos hoſtes frequenter ſtrauit, regnaq́; eorum ſæpius, nullo repugnãte, peruaſtauit; Bohemiæ regem Boleſlaum cum innumeroſo exercitu fudit, regnũq́; eius, nullo repugnãte infeſtis armis vaſtauit; & ipſum captum execare fecit. Iaroſlaum quoq; ducem præcipuum Ruſſiæ validiſſimo exercitu fretum inſidioſè contra ſe procedentem, memorabili, cruentaque clade, proſtrauit; Kiouiam vrbem Ruſſiæ metropolim cẽpit, indeq́ue theſauros ingentes aſportauit, & omnes principes Ruſſiæ tributarios ſibi effecit. Prutenos, Saxones, Caſſubiosq́ue, & Pomeranos debellauit; cum Ruthenis ad fluuium vſque Tyram, & Boryſthenẽ fines ſuos poſuit; cum Prutenis, Caſſubijsq́ue,

Boleſlaus Bohemos, Ruſſos, Prutenos & Pomeranos ſternit.

que, & Saxonibus ad fluuium Albim, vsque ad mare Germanicum siue Balticũ imperij sui terminos constituit, Herculemq; imitatus, ad perpetuam rei memoriam columnas æreas illic collocauit. Sicque imperio suo amplissimè dilatato, relicto Miescone filio è viuis decessit. *Boleslaus fines imperij sui prolatat.*

MIESCO SECVNDVS.

Degener, imbellis, gula, crapula, sordibus vxor
Vxoris totus fœmina, lurco nihil.
Hic erat: vxor erat, rex, princeps, omnia, nostrum
Asperius quouis angue perosa genus,
Teutonibus tantùm æqua suis: quam credis ab illa
Tractata est miseris terra Polona modis?
Tunc Boleslai nobis periêre labores,
Ruperunt nostrum regna subacta iugum.
Vi rapuit tantùm mors fausta phrenitide regem,
Pellitur è regno, rixa fugitq; suo.
Dant pœnas scelerum: furor hunc, dolor abstulit illam,
At longo fato dignus vterq; fuit.

ANno Virginei partus 1025. Miesco II. patre defuncto, ad regni habenas moderãdas euehitur. Hic ex moribus patrijs degenerat: postpositisq; negotijs reipublicę cõiugis consilio vtebatur, & imperium à patre amplissimum relictum, suis libidinibus diminuit, debilitauit, laboresque patrios perdidit. Tandem ab omnibus spretus, infirmitate correptus, relicto Casimiro filio, è viuis decessit.

Mortuo igitur Miescone, multæ controuersiæ circa electionem principis exortæ sunt. Quidã enim ad Casimirũ filium eius sceptra deferenda volebant: cæteri verò timentes ne mores paternos peruersos *Miesco degeneratur.*

sequeretur, huic sententiæ acerrimè repugnabant. Tandē regina Miesconis regis relicta, vidēs se à Polonis spretam, ad fratrē Cęsarem in Saxoniam, accepto Casimiro filio, coronaque regni & ingentibus thesauris regalibus sublatis profecta est. Interim filium Casimirum studendi gratia Parisios misit: vbi tandem in monasterium Cluniacense ingressus, sacris initiatus est. Poloni verò multis annis hærede legitimo orbati, cum sui & reipublicæ ingenti detrimento, in Gallia eum quærere coacti sunt, qui eis multis de caussis denegabatur ab Abbate Monasterij. Tandem vix magno cum labore impensisque Polonorum, per Benedictū nonum pontificem à professione absolutus est, pœnitentia Polonis indicta, pro eo quod dominum suum hęredemq; legitimum expulerint, vt ab vna quaque persona quotannis obulum vnum Romano pontifici penderent, quod vocatur debitum sancti Petri. Item vt singuli viri crines supra aures tonderent. Deinde vt præcipuis festis diebus linteo albo pro cingulo vterentur.

Regina cum filio Casimiro exulat.

Debitum S. Petri.

CAZIMIRVS PRIMVS.

INnocuus cum matre puer CASIMIRVS *eodem*
Exilio, matris crimine, pulsus erat.
Cluniaci placuit sibi vita monastica: seruus
Quàm cuiusquam hominis, maluit esse Dei:
Nos sumus interea sine principe, subdita cunctis
Terra, dolor fuerit, quæ numerare malis.
Reddimus eiecto regnum, multa illē reuersus
Restituit melior vix patre, dignus auo.
Maslaum domuit ciuili Marte furentem,
In reliquos mansit pax sibi grata dies.

Quòd

Quòd Deus innocuis adſit, quòd corruat inſons,
Maiori vt ſurgat laude: videre potes.

ANno Domini 1041. CAZIMIRVS huius nominis primus, è monaſterio acceptus, Mieſconis ſecundi filius, tertius rex Poloniæ, Gneznæ cõmuni omnium applauſu ſacro diademate coronatur. Hic primum in latrones deprędatoresque qui tunc temporis in regno paſſim latrocinabantur animaduertit. Demum regiones tributarias à regno deficientes ad iugum priſtinum redegit. Maſlaum ducem Maſſouiæ bello furentem inteſtino, cum Prutenis & Piecingis conſpirantem, ad Viſtulam fluuium cruento prælio proſtrauit, iuxta Plocsko ciuitatem. Tandem Maſlaus exercitum coëgit: ſed iterum à Caſimiro funditus fuſus, deſperatis ſuis rebus ad Prutenos profugit, vbi varijs tormentis examinatus laqueo vitam finiuit. Ab hoc Maſlao Maſſouia appellata eſt. Poſtea Caſimirus pacato vndique regno, relictiſq; tribus filijs, Boleſlao, Vladiſlao, Mieſcone, & filia Suuatochna, extremum diem feliciter clauſit. Monaſterium in Tyniec eius Regulæ quam ipſe olim profitebatur, regalibus, ſumptuoſiſſimisque immunitatibus & bonis opimis fundatum dotauit.

Caſimirus Maſlaum cum Prutenis bello vicit.

Maſſouiæ denominatio.

BOLESLAVS AVDAX.

QVam bello magnus, quàm magnis ſtrenuus auſis
Boleslaus erat, tam truculentus erat.
Vaſtauit Morauos, Hunnos, te Ruſſe, Bohemos,
Vaſtauit patriæ nec minus arua ſua.

Cuncta libidinibus complebat, cuncta rapinis,
Cuncta ignominiis, sanguine, cuncta metu.
Pontificem secuit frustratim recta monentem:
Vrbis pontificem, maxime Crace, tuæ.
O scelus, ô portentum, ô nostri infamia regni,
Non tibi sacrilegæ tunc cecidêre manus?
Unde, & vbi perijt, ne iam dubitate Poloni,
Raptum sub Stygijs obruit orcus aquis.

ANno salutiferi Virginei partus 1068. Casimiro Boleslaus filius ab heroico animo Audax appellatus, communibus omnium suffragijs, rex declaratur. Huic statim Vratislaus Bohemię rex bellum indixit: infestisque armis in Silesiam vastaturus excurrit. Boleslaus re comperta, armato milite cinctus, celeriter contra eum contendit: cuius aduentu Vratislaus perterritus, relictis castris terga pudenda dedit. Boleslaus verò eum in meditullium Bohemiæ persequens, eam vndique peruastauit: spolijsq; multimodis onustus, ad sua nullo repugnante reuersus est.

Boleslaus Bohemiam vastat.

Postea anno sequenti, Boleslaus validioribus copijs coactis, Morauiam, Bohemiamque iterum infestis armis peruastauit: donec eũ Vratislaus Bohemiæ rex, maius periculum timens reconciliauit. Perdomitis igitur ab vna parte Bohemis, & Morauis, à Prutenis tandem & Pomeranis infestatur: quos Boleslaus ad fluuium Ossa vndiq; circumuentos, ad internecionem prostrauit, & deleuit: Pomeraniamq; & plurimas munitiones Prussiæ, ditioni suæ subegit: & ipsos Prutenos sub iugum compulit, anno domini 1059. Interea Bela hæres regni Hungariæ, ad Boleslaum

Iterum Bohemiam infestat.

Pruteni cũ Pomeranis victi vectigales Boleslao fiunt.

leslaum exulans profugit: auxilium contra fratrem Andream (à quo regno pulsus erat) implorans. Boleslaus itaque infestis armis in Hungariam cum Bela cõtendit: Henriciq; imperatoris copias, Bohemosque & Teutones, partes Andreæ defendentes profligauit: vbi & ipse Andreas rex interemptus est. Sicque Bela auxilio Boleslai ad regnum peruenit. Boleslaus verò rex in Poloniam reuersus, vnicam heredem ducum Russiæ, Viseslauam nomine, in matrimonium accepit, iureq; dotis Ducatus quosdã Russiæ acquisiuit. Kiouiam quoque metropolim Russiæ vi cepit, vbi hybernum tempus transegit, vniuersamque Russiam terrore suo compleuit, & cõcussit, adeò vt complures duces (parum se tutos in Russia putantes) fugã in Græciam adornauerint. ciuitates omnes oppidaq; & munitiones plurimæ, vltro se ei dediderunt. Postea Præmisliam ciuitatem celebrem, vnam ex Ducatibus Russiæ expugnauit, & exussit, sed arcem propter exundationem fluuiorum, capere non potuit: quæ ei postea certis sub conditionibus dedita est. Tandem in Hungariam cum exercitu profectus, inimicitias inter Belæ hæredes, & Salomonem Hungariæ regem composuit: exinde recta in Russiam reuersus, Volodimiriam & Chelmiam ciuitates cum suis prouincijs occupauit: postea totum Ducatum Volhiniæ cepit. Inde rectà in Kiouiam exercitum duxit, vbi Suuatoslaum principem Russiæ cum ingentibus copijs sibi insidiantem cruento prælio profligauit, fugauitq;, ac omnes vires Russorum prorsus debilitauit, multumq; temporis in Kiouia transegit, vbi in delicias libidinesq; venereos, & cætera vitia prolapsus est. Postea septennio in castris exacto in Polo-

Boleslaus in Hungaria triumphat.

Russiã vastat Kiouiãque capit.

Præmislia dedita.

Hungariam petit.

Volniam expugnat.

Suuatoslaũ fugat, funditque.

Episcopum Cracouiæ diuum Stanislaū occidit.

niam reuersus, diuum Stanislaum episcopum Cracouiensem occidit, membratimque dissecare fecit: cuius postea corpus diuina prouidētia insimul compactum coactumque, & honorificè sepultum, multis miraculis claret, prout latius in Polonorū Chronicis patet. Conscius itaque Boleslaus perpetrati facinoris pœnitentia adactus, cum filio Mieczslao regno relicto in ignotas regiones profectus est: vbi in habitu peregrino vitam clausit. Filius verò Mieczslaus postea in patriam reuersus est.

Boleslaus exulat voluntariè.

VLADISLAVS HERMANNVS.

Plurima rescidit fratris decreta tyranni
Hermannus, Latio par pietate Numæ.
Hunc spurius vetitis vexauit filius armis,
Sed pius arma tulit pro pietate Deus.
Vincitur impietas Gopleæ ad stagna paludis,
Induit inq; feras debita vincla manus.
Dic, qui multa legis, quot dignos laude, piosq;
Legeris, historiæ per genus omne nothos?
Telogonus, qui pisce patrem obtruncauit Vlyssem,
De turpi Circes natus amore fuit.
Proditor Æneas patriæ est, ne crede Maroni:
Romulus occisor fratris: vterq; nothus.

ANno à Christo nato 1082. Vladislaus Hermannus fratri Boleslao in regno successit. Hic ex Iuditha Vratislai regis Bohemorum filia, filium Boleslaum tertium suscepit, Krziuuousti ab ore recuruo appellatum. Ex secunda verò vxore, Henrici 4. Romanorum imperatoris filia, tres filias produxit: multas ecclesias monasteriaque construxit & ditauit. Prussos, Pomeranosq; rebelles cruento prelio penes fluuium

fluuium Druuãcza profligauit, ad deditionemq́; coëgit. Interea Bratiſlaus, Bohemorũ princeps vidẽs regẽ bello in Pruſſia occupatũ, magna damna Poloniæ intulit. Rex itaq; Sieczeiechum Palatinũ Cracouienſem cum filio ſuo Boleſlao nouẽ annos habẽte, contra hoſtes deſtinauit, quos vnà cũ principe Bratiſlao ſtrenuè fuderunt: & Morauiam vndiq; ferro & igne vaſtãtes peragrarunt: ſpolijsq́; multis onuſti, in pace ad regẽ reuerſi ſunt. Tandem nunciatũ eſt Hermanno regi, Pomeranos fœdifragos Miedzirzecze arcẽ munitiſſimã in finibus Saxoniæ intercepiſſe. Boleſlaus igitur 12. annorũ iuuenis patrẽ obnixè cum lacrymis ſolicitat, vt ſibi copias propter recuperandam arcem cõmitteret, cuius audaciæ, prouidẽtiæ, animoſitatiq́; rex admirãs, legionem vnã cum certis rectoribus illi cõmiſit. cætero exercitui Sieczeiechũ Palatinũ Cracouienſem præfecit. Arcem itaq; obſeſſam fortiter oppugnarũt: ſed quia in loco natura munitiſſimo ſita erat, ideo incaſſum laborabãt. Qua de cauſſa dux exercitus obſidionẽ ſoluere ſuadebat: ſed Boleſlaus regius filius à propoſito eũ retraxit, & militibus confirmatis domos & tuguriola circa arcem, hyemis tempore imminente, erigere iuſſit, vt videretur arcem ſe per hyemem oppugnare velle. Qua re conſpecta, Pomerani obſeſſi ad Boleſlaum cum muneribus ſupplices veniunt, ſe & ſua ei offerentes: Quos ille liberos dimittens, arcem recuperat: prudentiaque ſua omnia damna à Pomeranis illata reſarcijt; ad patremque ingenti cùm præda ouans, reuertitur. Poſtea Hermannus ſenio confectus, multis fortibus, præclarisque geſtis exactis, vitam cum morte feliciter commutauit.

Pruſſos Hermannus & Pomeranos domat.

Bohemia à Polonis vaſtatur.

Miedzirzecze intercepta.

Aſtutia oppugnationis.

Miedzirzecze à Polonis recuperatur prudentia Boleslai.

BOLESLAVS KRZIVOVSTI.

Hic quinquaginta pugnauit prælia, signis
Collatis, casu non variante fidem.
Pugnauit quoties, toties & vicit: eorum
Nomina quos vicit, quod breue claudat opus?
Cæsaris Henrici magnas fudisse cohortes,
Sat sibi, si deessent cætera, laudis erat.
Mœrore interijt: quòd prorsus inermis ab hoste
Fœdifrago victus fraude, doloq́; semel.
I, modò Pompeij numera mihi Roma, triumphos,
Nos Boleslai prælia: maior vter?
Pompeium Cæsar bello prostrauit aperto:
Fraus potuit nostrum vincere sola ducem.

Anno domini 1103. Boleslaus Krzíuousti ab ore recuruo siue retorto (quod ex morbo contraxerat) appellatus, patre è viuis sublato, communi omnium applausu, regni habenis præficitur. Hunc Zbigneuius monachus, frater illegitimus sceptra sibi inuidens, in primis lacessiuit: Boriuoiumq́ue Bohemiæ regem, & Suatopolkum ducem Morauiæ, contra eum commouit: quos Boleslaus egregiè per Zelislaum ducem exercitus sui profligauit. Anno deinde sequenti validioribus copijs coactis, in Morauiam excurrit, quam nullo repugnante, ferro, & igne, peruastauit. Tertiò Boleslaus exercitum in Bohemiam & Morauiam duxit: dumq́ue agrum hostilem vndique armis & flamma peragraret, Bohemi ex insidijs in loco arctissimo in eum impressionem fecerunt. Rex verò strenui militis & imperatoris officium agens, vnum ex hostibus primus gladio interemit. Dersniak quoque eques Polonus, secundum hasta trans-

Zbigneuius monachus.

Zelislaus Bohemos Morauosq́; profligauit.

Boleslaus Morauiam Bohemiamq́; vastat.

transfixit. cæteri Poloni animosiores effecti, Bohemos fugientes insigni clade profligârunt. Tandem Boleslaus Pomeraniã armato milite aggressus, eam vndiq; peruastauit: plurimisque oppidis & munitionibus occupatis, spolijs onustus, ad suos reuersus est. Accidit autem dum, post hãc insignem victoriam, in festo dedicationis templi apud quendam nobilem conuiuium celebraret, recreationis gratia, centum duntaxat equitibus cinctus, venatum processit: vbi tria millia Pomeranorum insidiantium incidit, in quos ipse rex veluti leo rugiẽs, primã impressionem fecit: tribusque interfectis, suos animosiores reddidit. Quidam verò Pomeranus in ipsum regem collimans, equũ sub eo transfixit: attamen à persequendis hostibus equo altero nacto, haud destitit: donec multo cum labore à tanta obstinata audacia vix retractus fuerit: victorque ad suos conuiuantes, profligatis hostibus redijt. Interea Boriuogius rex Bohemiæ exulans ad eum venit, auxilium contra Siuatopolgum nepotem suum implorans, quem Boleslaus in regnum reduxit, Boemiamque peruastauit. Tandem in Pomeraniam expeditionem adornauit, qua vndiq; peruastata, Bielgradũ arcem munitissimam cum ciuitate, & multitudine Pomeranorum, expugnauit: cæteræ autem ciuitates & munitiones, vtpote Camenecia, Golimberg, Vielim, Czarnkouia, libenter sese ei dediderunt. Postea Boleslaus irritatus Bohemiam deuastauit: Zbigneuiumque & Gueuonirum Pomeraniæ Duces rebelles, & fœdifragos, fudit cepitque.

Bohemi profligantur.

Pomerania vastatur à Boleslao.

Boleslaus strenue dimicat.

Bohemus auxilium impetrat.

Expeditio Boleslai in Pomeraniam.

Henricus 4. Romanorum imperator, Boleslao ob damna Bohemis sæpissime illata infensus, cõiun-

Henricus 4. Cæsar in Boleslaum arma extollit.

F

ctis viribus cum Suuatopolgo rege Boemiæ, validissimas copias contra eum in Silesiam duxit, Lubusaque ciuitate expugnata, Glogouiam vrbem Glogouiensis Ducatus sedem, acerrimè, frustra tamen oppugnauit: magna & crudeli strage in militibus accepta. Boleslaus quoque valida Polonorum manu stipatus, contra imperatorem & Bohemos processit: & in exercitu suo proclamari fecit, vt quicunque se talem virum præbuerit, qui Suuatopolgum Bohemiæ regem occiderit, ille dono insigni in sempiternum cum posteris suis remuneraretur. Vnus igitur Bohemus in castris Polonicis militans conditionem datam accepit, explorataq; habens castra Bohemorum ad tentorium vsq; regium peruenit, & horribiliter in vocē prorupit dicens, Fuge, fuge ô rex. Multitudo enim Polonorum nos vndique inuasit: regem itaque ex tentorio prosilientem lancea transfixit, & ad Polonos frustra insecutus aufugit, ac munera promissa stemmaque Oxa dictum securim videlicet accepit, & in magnam familiam Poloniæ excreuit. Henricus tamen imperator magna damna Polonis in Silesia exercuit, quem cùm Boleslaus ad amicitiam iustis conditionibus perducere non posset, armato Polonorum milite accinctus, in aurora impetum in Cæsarianos fecit, distantia vnius milliaris à Vratislauia vrbe Silesiæ, sicque ad vesperam vsque acriter decertabant. Boleslaus autem cum fortiori agmine Polonorum & Silesianorum in acies Cęsarianas à latere irruit, totumq; exercitum dispersit, fugauit & ad internitionem prostrauit, vt ipse imperator fuga sibi consulens vno duntaxat seruo comitatus vix euaserit. Poloni verò spolijs exuuijsque occi-

Boleslaus repugnat.

Conditiones lātur à Boleslao, si quis Bohemiæ regē occiderit.

Bohemiæ rex occiditur.

Arma Oxa.

Acre & memorabile certamē Boleslai cum Henrico Cæsare.

Henricus Cæsar funditur & fugatur.

occiſorum ditati victoriæ palmam obtinuerunt, adhuc locus in quo conflictus erat Polonicè, *Pſie pole*, id eſt, caninus campus appellatur: nam illic multitudo canum ad cadauera humana confluxerat, vt multo tempore vix prætereuntes tuti tranſire poſſint. Tandem anno ſequenti Henricus imperator expeditionem Romam verſus obuiam ſummo pontifici adornabat, timensque ne Boleſlaus ſe abſente prouincias ſuas vaſtaret, legatos ad eum deſtinauit, rogans eum ſub certis conditionibus habita dignitate imperatoria, vt ad ſe Bambergum veniret, promittens illum huius conditionis nequaquam pœnituiſſe. Vbi Boleſlaus veniens imperatori omnia obſequia ad quæ præſtanda attrahebatur, in perpetuum renunciauit, abdixitque & conſanguinitatis vinculo (vt fit inter pacificantes principes) ſibi iuncti ſunt. Boleſlaus enim ſororem imperatoris Adchleydam nomine, Vladiſlaus verò filius eius Chriſtinã filiam eiuſdem imperatoris in matrimonium accepit, ſicq; pace compoſita captiuos vtrinq; reſtituerunt.

Pſie pole.

Poloni triumphant.

Henricus cũ Boleslao amicitiam inire optat.

Anno deinde Chriſti 1113. Pomerani & Pruteni poſtpoſito iuramento inopinate in Maſſouiæ Ducatum excurrerunt, regionemque totam infeſtis armis peruaſtauerunt, ſed eius oræ præfectus hoſtes cum ſpolijs reuertentes inopinate aggreſſus, omnes trucidauit & ſpolia abegit. Hac perfidia Pomeranorum Boleſlaus exacerbatus, inſtructis copijs contra eos proceſſit, Nakloque arcem in qua erant 10000. Pomeranorum graui obſidione cinxit, ſed obſeſſi ad quindecim dies inducias impetrauerunt, hac conditione, vt ſi intra conceſſum tempus nullum auxilium à ſuis haberent. Interea verò nunciatur Bole-

Pruteni & Pomerani fœdifragi trucidãtur.

Naklo obſidetur.

ſlao, Pomeranorum & Prutenorum quinquaginta millia in ſubſidium obſeſſis clanculum per ſyluas aduentare. Quorum caſtra Boleſlaus explorata habẽs, à fronte & à tergo in eos impetum fecit, omnesque inopinatos funditus proſtrauit, quorum 4000. cæſa ſunt, cæteri capti & fugati. Naklocenſes verò ſe & arcem cum cæteris ciuitatibus regni vltro dediderunt. Poſtea Pomerani cũ Prutenis vires magnas inſimul coniunxerunt, omnes tamen à Boleſlao velut à leone fortiſſimo iugulati, princepsq́; eorum perpetuis carceribus mancipatus eſt. Rex itaque rebus in Pomerania & Pruſſia rectè conſtitutis, expeditionem in Daniam regionem trãſmarinam nauali claſſe adornauit, anno Domini 1124. vnde theſauros ingentes abſtulit, regnum verò vltro oblatum reſpuit, & theſaurarium regni Danici cum tota familia in Poloniam tranſtulit, cuius poſteri hucuſque in Polonia & Pruſſia celebres reſtant. Duniniq́; à Dania vocantur. Boleſlaum itaque è Dania in Poloniam reuertentem principes Ruſſię ſeditioſi bello appetierunt, & quo magis eum irritarent, principem Halicienſem conſanguineum regis expulerunt. Quos Boleſlaus egregiè vltus eſt, Præmiſlienſemq́ue ducem cum ingenti exercitu proſtrauit, vbi tres duces Ruſſiæ in conflictu occubuerunt. Poſtea Iaropolhi ducis Kiouiæ conſilio aſtuto omnes principes Ruſſiæ aduerſus Boleſlaum regem conſpirauerunt, vtq́; eum facilius ſub prætextu amicitiæ obruere poſſent, legatos ad eum deſtinauerunt, obſtringentes ſe omnes tributarios, ac ſubditos Poloniæ regno fore, vtque ducem Halicienſem in locum priſtinum reduceret optabant. Rex igitur nihil mali ſuſpicans expeditionem

Pomerani vincuntur.

Iterum Pomerani ſternuntur.

Boleslaus in Daniam nauigat.

Rutheni in Boleslaum concitãtur.

Insidiæ Boleslao parantur.

nem in Russiã paruis copijs cinctus adornauit, cumque ad Halaciam ciuitatem appropinquaret, ecce principes Russię cum auxiliarijs copijs Hungarorum quasi congratulantes ei ex insidijs eruperũt, regemque vndiquaque circumdederunt. Rex autem astutiam Ruthenorum cõsiderans, milites suos qui pauci erant, ad resistendum hosti fœdifrago fœcunda oratione confirmauit. Sed Palatinus Cracouiensis admonitione regia minimè motus cum præcipua ala equitum, cui præfectus erat, inter primũ tumultum aufugit. Rex verò rem aliter non posse fieri videns, strenui militis & imperatoris officium agens, primo cum suę aulę equitatu Hungaros aggressus est, quos strenuè repressit & prostrauit. Viribusque resumptis cum validis Ruthenorũ copijs manus acriter conseruit, iamque Ruthenorum acies inclinabantur, dum recentes legiones auxiliares validiores, Polonos vndique circumderunt, viresque eorum perfregerunt, equus sub rege ipso confossus vt intestina ex eo profluxerint, alium tamen eques ei suppeditauit, sicque vix à suis ad fugiendum cõpulsus illesus euasit. Quapropter mœstus animo angebatur, non tam Ruthenorum fœdifragorum insidias, sed Palatini Cracouiensis perfidiam turpissimã execrans, cui pelliceum leporinum, & colum instrumentum quo mulieres fuso fila ducunt, linique fasciculum, & cordam misit, indicans eum lepori in fugiendo similẽ esse, & quod indignus sit vir, sed mulier haberi: resque muliebres & non viriles potius tractare, suspendique dignum. Palatinus itaq; ille, in desperatione adactus, in campanili oratorij sui fune campanæ sese suspendit, cuius nomẽ propter posterorum dedecorem in Chroni-

Boleslaus circumuenitur.

Palatinus fugit conflictum.

Boleslaus strenue sese defendit.

Donum Palatino profugo à Boleslao dignum mittitur.

Castellanus Palatino Cracouiensi dignior titulo.

cis reticetur, ab hocq; tempore Castellanus Cracouiensis, Palatinum autoritate dignitateq; antecellit. Boleslaus autem quotidie aduersam fortunam execrando tristitia consumptus, sumptis sacrosanctis Sacramentis extremum diem clausit, annos ætatis suæ 54. regno 36. annos pręfuit, in ecclesia cathedrali Plocensi sepultus. Porrò nullus rex Poloniæ ad hæc vsq; tempora illo felicior bellicosiorque extitit. Omnes enim reges & monarchæ finitimi vndiq; in eum irruebant: ille verò eos strenuè casu non variante, fidem propugnabat, & regna eorum secundum arbitrium suum militis strenui & imperatoris mœnia obiens peragrabat. Conflictus cum hostibus principales & memorabiles ac publicos 47. commisit, exceptis congressibus excursionibusq; paruis, qui sæpissime eueniebant, excepto quoq; hoc vltimo certamine, quod cum eo Rutheni astutè commiserant, ex quo ille nō secus atq; ille Hector Troianus, Hannibalque Carthaginensis suo Marte sese strenuè defendens, aciesq; hostiū instructas fortitudine, dispergens euasit. Adhuc vitæ superstes filijs suis imperium disposuit, Vladislao natu maiori Cracouiensem, Siradiensem, Silesiæq; & Pomeraniæ Ducatus legauit. Boleslao Crispo Massouiam, Dobriniam Cuiauiamque. Mieslao Gnesnensem, Posnaniensem, Calisiensemq;. Henrico verò Lublinēsem, Casimiriensemq; tractum testamento ordinauit. Casimiro autem omnium iuniori quicquam reliquit. Admonentibusque se de eius sorte senatoribus, respondit: An ignoratis, inquit, quod in curru quatuor rotæ currentes necesse habent, vt aliquis eis insideret, quod & factum est, vt inferius dicetur.

47. cōflictus Boleslaus victor abijt.

VLA-

VLADISLAVS SECVNDVS.

QVattuor in natos regnum diuiserat æquis
Partibus, egregia cum ratione, pater.
Ladislae, tibi cessit Cracouia natu
Maxime: auaritia maxime, Marte nihil.
Fratribus eiectis, solus dum quaris habere
Omnia, possessis pelleris ipse bonis,
Coniuge cumq; tua, quæ rem tibi suasit iniquam,
Victus in externam profugis exul humum.
Ignorata tibi fuit alea? discere in illa,
Contentus proprio viuere quisq; potest.
Namq; aliena petens perdit sua lusor, & aurum
Dum cupit, amisso flens abit ære domum.

ANno Domini 1140. Vladislaus secundus, Boleslao patri in regno successit. Hic ex moribus patrijs degenerauit, vxorisq; impulsu sorte sua nō contentus, fratres suos Ducatibus exuendos proposuit, eosque bello appetijt, auxiliaribus copijs à principe Russiæ acceptis. Henricus itaque, Boleslaus & Crispus, cum Mieczlao in arcem Posnaniensem fratris metu sese receperunt: quos Vladislaus oblitus fraternæ caritatis, grauiter obsedit. Iamq; obsessi penuria victus coacti deditionē moliebantur: sed veteranorū militū persuasione confirmati, aleam belli tentare proposuerunt: nactaque occasione, cùm hostes choreis temulenti indulgerent, intempesta nocte ex arce cum ingenti vociferatione vnusquisque facem accensam manibus gestando, eruperunt, castraque hostium incenderunt, & ipsos hostes ferro protriuerunt. Vladislaus vix turpi fuga elapsus est: quem fratres victores Cracouiam vsque insequuti sunt.

Vladislaus degener.

Vladislaus fratres oppugnās ipse fugatur regnoq; exuitur.

Sed poſtea in Germaniam ad cognatos vxoris ſuæ aufugit: quem poſtea vxor cum filijs ſecuta eſt. ſicque proprio viuere non contentus, alienis inhians, ſua amiſit.

BOLESLAVS QVARTVS Criſpus.

DVm cogit Pruſſos ad Chriſti dogma Polonos,
Amiſſo euertit milite Criſpus, opes.
Transfuga ducebat noſtros malefidus, iniquum
Tranſgreſſos Oſſam pertrahit inque locum,
In conueſtitum viridanti ceſpite cœnum,
(A tergo in ſiluis abditus hoſtis erat)
Inſilit: incluſos cœno ſuffocat in illo,
Vix pauci incolumes ſe eripuêre fuga.
Mens generoſa dolo, quia nil agit, ipſa malignis
Opportuna dolis, inſidiisque capi eſt.
Et quia metitur proprijs virtutibus omnes
Eſt in perniciem credula ſæpe ſuam.

ANno domini 1146. Boleſlaus Criſpus, à capillis contortis dictus, fratre Vladiſlao ſeditioſo expulſo, habenas regni ſuſcepit. A Conrado imperatore frequenter ſolicitabatur, vt aliquam regionem exulanti fratri concederet, quod ille ſtrenuè repugnabat. qua de cauſſa imperator in Sileſiam exercitum duxit: ſed pluribus damnis à Polonis affectus, re infecta diſceſſit. Eadem de cauſſa cum Friderico Barbaroſſa imperatore, Boleſlaus bella geſſit. Inimicitijsque vtrinque compoſitis, Vladiſlaum fratrem ex Germania reuocatum, in gratiam accepit: qui poſtquam aduenit, in Ploczko ciuitate non ſine veneni ſuſpitione, ſpiritum exhalauit. Tandem anno Domini

Cum Conrado imperatore & Friderico Barbaroſſa belligeratur.

Vladislaus in Poloniam reuertitur.

mini 1164.rex cum fratribus triplici exercitu instructus, in Prussiam descendit, quam ferro & igne latè peruastauit, ad Christianismum Prutenos solicitans, donec se baptisari spoponderent: sed demum baptismo spreto, contra Polonos in Massouiam excurrerunt: contra quos denuo Boleslaus cum fratribus exercitum duxit. Interea verò, ad Polonos duo Pruteni, sub prætextu exulū astutè defecerūt, qui se totius Prussię sitū exploratissimè nosse affirmabant: ideo eos Poloni, duces belli sibi delegerūt: qui exercitum perfidè inter densissimas palustrosasq; syluas induxerunt, vbi in palude quadam cespite viridanti contecta, tanquam muscæ in pice hæserunt: vt nec vlterius progredi, nec retrogredi potuerint. Pruteni autem ex insidijs prorepentes, Polonos ingenti clade affecerunt, vbi Henricus Lublinensis, & Sendomiriensis dux, frater Boleslai, strenuè dimicando occubuit. Princeps verò Boleslaus in Poloniam reuersus est, qui postea multis gestis extrenuè peractis, extremum diem clausit. Anno Domini 1171. ætatis suæ 29. in arcis ecclesiæ templo, Cracouiæ sepultus.

Pruteni à Boleslao oppugnantur.

Profugi è Prussia fraudulenti.

Profugis nō credendum.

Poloni funduntur.

MIECZLAVS SIVE MIESCO tertius.

SÆpe dies oritur nitida face, nec tamen illi
Credideris: subitò nubilus esse potest:
Grandine messores lapidare: tonitribus orbem
Concutere: & rapidis frangere fulminibus.
Ecce senex noster, regni cùm cepit habenas,
Vir bonus, & placidi fratris imago fuit.
Mox sobole ingenti generis, affinibus, auro
Inflatus: cœptam destitit ire viam.

Nil illo peius, nil & crudelius illo,
(Audace excepto) patria nostra tulit.
Sed tamen est pulsus: Nunquam impunita tyrannis
Sarmaticis feritas scilicet ulla fuit.

ANno Domini 1174. Mieczslaus senex, fratri Boleslao Crispo in monarchia successit. Hic rapax, crudelis, seuerusq; in subditos extitit, & tyrannidem ingentem exercuit: qua propter ab omnibus diris execrationibus maledicebatur. Episcopus itaq; Cracouiensis Gedeon nomine, cum cæteris senatoribus consilium occultè inijt, de Casimiro in locum eius substituẽdo: & nacta occasione temporis, cum Mieczslaus rex in maiorem Poloniam discessisset, ad Casimirum fratrẽ eius iuniorem, quamuis inuitum, sceptra detulerunt.

Mieczslaus tyrannus regno exuitur.

CASIMIRVS SECVNDVS IVSTVS cognominatus.

TRactus ad imperiũ precibus, lacrymisq; suorum,
Imperij fractas surgere fecit opes.
Percussit scelerum fratris iusto ense ministros,
Sacrificis pacem, ruricolisq; dedit.
Qui modò calcati sub direptore iacebant,
Inq; suis rebus nil habuêre sui.
Intulit in patriam corpus, Roma usq; petitum,
Diui qui floris nobile nomen habet.
Mista dedit domino scelerati aconita ministri,
Inter solennes perfida dextra dapes.
Trusit & in subitum, patria plangente, sepulcrum,
Delicias hominum, deliciasq; deûm.

Anno

ANno ſalutiferi Virginei partus 1184. Caſimirus facinus fratris aboleuit, in comitijsq; generalibus Lancitiæ celebratis, omnes qui erant cauſſa inteſtinæ diſſenſionis dignis ſupplicijs affecit. Fratrem poſtea Mieczſlaum in gratiam accepit, Gneſnenſemq; tractum & Poſnanienſem ei conceſſit. Tandem Pruteni & Pomerani Caſimiri regis clementia conſiderata, vltro ſe ei obtulerunt. Interea verò Lituaniæ ciuitas Breſtia, à Polonis defecit. Eò itaq; rex cum exercitu profectus, ciuitatem cum arce cepit: eosq; qui erant cauſſa defectionis, dignis ſupplicijs affecit. Inde rectà in Ruſſiam profectus, Seuoldũ & Volodimirũ duces rebelles, cruento prælio fudit. Rege autem in Ruſſia militãte, Mieczſlaus ſenex priorem dignitatem affectans, Cracouia potitus eſt, arcem tamen capere non potuit, ciuitate verò ſuis præſidijs firmata, ad comparandum maiorẽ exercitum, profectus eſt. Caſimirus autem ex Ruſſia exercitum reducens Cracouiam libenter intromiſſus, de ſeditionis ſeminatoribus, dignas accepit pœnas. Poſtea non oblitus cædis Henrici fratris cladisque Polonorum, in Pruſſiam exercitum duxit: quam vndique armis peragrauit, Prutenosq; & Pomeranos tributarios ſibi effecit: Cracouiamq; reuerſus, anno Domini 1194. extremũ diem clauſit: non ſine veneni ſuſpicione. Eius cura & impenſis corpus ſancti Floriani Roma Cracouiam allatum eſt, anno Domini 1184.

LESCO QVARTVS.

CVm ſene beuani patruo, ſed an impius iſto
Sit facto, iuſti diſcutitote viri.

Eſſet vter rerum dominus, certauimus: at me
Id velle in patriam, nudus adegit amor.
Ne paterer regnare lupum, maiore petentem,
A quo pulſus erat, cum feritate gregem.
Dum labor: inuadit Pomeranus balnea, inermem,
Dat non ſperatæ, meq; meosq; neci.
Quanto igitur rerum dominis ſecurius æuum
(Quod quidam ſcripſit) cernite pauper agit?
Tempora ſunt, loca ſunt quæuis metuenda potenti,
Quod viuit, totum eſt cura, pericla, metus.

IVſtis Caſimiro perſolutis, Leſco filius eius à crinibus Albus cognominatus, ab omnibus rex ſalutatur; anno Domini 1194. Mieczſlaus tamen ſenex, patruus eius monarchiam regebat: pro qua poſtea, vario Marte cum eo Leſco bella geſſit. Tandem comitia generalia in Zueyman ciuitate celebrauit, ad quæ plurimi magnates, & principes Poloniæ conuenerunt, vbi citatus eſt mandato regio Suantopolus, capitaneus Pomeraniæ, qui tributum 10000. marcarum argenti per aliquot annos iuxta pacta regi non pendebat, qui, occaſione per exploratores nacta, armata manu ad ciuitatem prædictam inopinatè accelerauit, diuerſoriaque obruens, qui ſe defendere volebant, interfecit. Regi ſtatim tumultus cauſſà qui in balneo tunc temporis erat, ſignificatur. Ex balneo itaq; exiliens, cum paucis famulis equis conſcenſis, aufugit. Suantopolus verò eum inſequutus, vt fœdifragus, & nequiſſimus ſine vlla dignitatis ratione, trucidauit. Henricum quoq; Vratiſlauię principem, letali vulnere affecit, & plures alios trucidauit: anno Domini 1227. Cadauer Leſconis per ſuos relatum

Leſco cum Mieslao patruo de monarchia certat.

Leſco nefariè occiditur à Pomerano fœdifrago.

relatum, in Basilica Cracouiensi cum maximo luctu terræ mandatum est.

BOLESLAVS QVINTVS Pudicus.

Tartaricus furor, in cineres regnante Pudico,
Sarmatia tota penè redegit opes:
In flammas abijt Cracouia: quicquid & agris,
Porrigitur ripas, Odera, ad vsq; tuas.
Fugerat ad Ingros princeps, quia viribus impar
Ad confligendum cum subito hoste fuit:
Stanislae, tuos cineres tellure leuauit:
Et sacrum in fastis fecit habere locum.
Coniuge consenuit cum virgine, virgo maritus:
Addictus studijs, casta Diana tuis.
Bochnenses reperit thesauros primus: & inde
Sarcijt à diris damna recepta Getis,

ANno Domini 1243. Boleslaus Pudicus, patri crudeliter occiso, in regimine succedit. Eo regnante multa mala Poloniam premebant: id verò ob principũ pluralitatem, qui tunc temporis 24. erãt. Quod malum tãdem peius redintegratum est. Tartarorum enim 100000. Poloniam Russiamq; populabundi venientes, vtramque regionem crudeliter vastabant: ciuitatibus, villisque succensis, captiuos educebant. Rex igitur Boleslaus cum Henrico duce maioris Poloniæ, cæterisque principibus cõtra Tartaros vnanimiter progressi, prçlium cũ eis acre commiserunt. Iamq; Tartari inclinabantur: sed quidam vexillifer Tartarorum, cum vexillo, in quo erat scripta litera Græca tali modo, X, processit, superius verò in cuspide hastæ, erat caput quoddam terribile in-

Tartari in Polonia crudeliter grassantur.

Poloni cum Tartaris dimicant.

fixum, arte magica confectum, ore fumũ vaporemq; sordidum in Polonos euomẽs: quo velut peste quadam infecti, & incantationum vi fascinati, vires amiserunt. Sicq; funditus à Tartaris nõ secus, atq; à grandinibus frumenta, prostrati sunt. Cupientesq; Barbari numerum occisorum peruestigare, auriculam vnicuique dextram amputantes, nouem saccos magnos eis impleuerunt, vbi diminuta est multitudo principum Poloniæ, Silesiæ, atq; Russiæ. Tunc temporis Tartari totã ferè Russiam, & Poloniam, Hungariæq; & Germaniæ partem, flamma ferroque peruastauerũt, terroreq; inaudito omnia cõpleuerunt.

Incantationis vis. Poloni à Tartaris funduntur. Auricularum nouem sacci implentur.

Anno Domini 1269. visus est in cælo exercitus equestris, inter se acerrimè confligens.

Eodem anno mulier quædã nobilis, in terra Cracouiensi triginta sex pueros vno partu edidit.

Miracula, monstraq; in Polonia.

Eodem anno in Calissia ciuitate vitulus duo capita, septemque pedes habens enixus est, cuius cadauer nec à canibus, nec auibus commestum, permansit.

Boleslaus postea rex exactis in regno 37. annis, è viuis decessit absq; prole: cælibem enim vitam (vnde Pudicus appellatus est) duxisse fertur.

LESCO SEXTVS NIGER.

QVanta locustarum, quo nos hæc scripsimus anno,
Appulit in nostros agmina, ventus, agros:
Agmina tanta ferunt in nos venisse Getarum
Sub Nigro, & primum congeminasse malum.
His cessit solis, alioqui semper in hoste
Cum quocunq; inijt prælia, victor erat.

Arma

Arma Ruthenorum, ductore superba Leone
Et magna, exigua contudit ille manu.
Obtriuit quoties Lituanum & Iazygas (hoc iam
Interijt nostro funditus ense genus.)
Multa in Christicolas nil laudum habitura fuerunt
Bella: lacessitus sed quia vicit, habent.

ANno Domini 1279. Lesco Niger dux Siradiensis, mortuo fratre Boleslao Pudico, habenis regni præficitur. Quem statim pericula insecuta sunt. Tartari enim validis copijs Russiam, & Poloniã iterum crudeliter peruastauerunt. *Tartari Poloniam vastant.*

Tandem anno Domini 1280. Lesco rex meliori fortuna vsus, Leonem principem Russiæ superbum, cum ingenti exercitu Tartarorum & Russorũ cruenta clade prostrauit, Russiæque prouincias fugato hoste, infestis armis peruastauit, ex quibus multis trucidatis, sex millia captiuorum abduxit. *Lesco Niger Leonẽ Russiæ ducem prostrauit.*

Postea anno à Christo nato 1282. Lituani in terram Lublinensem valida manu excurrerunt, ingentemq; captiuitatem hominum eduxerunt: quos Lesco collectis vndecunque pro tempore copijs persequutus, ad Nemen & NareW fluuios insecutos, clade cruenta prostrauit, captiuosq; liberauit. Cæsa sunt tunc temporis 14000. Lituanorum infidelium. *Lituanorũ 14000. cæduntur.*

Demum anno Domini 1285. Lituani collectis maioribus copijs, per abdita syluarum in Lucouiensem tractum excurrerunt: quos Lesco simili modo assecutos fudit, & fugauit, spoliaque & captiuos ademit. Tandem multis gestis strenuè editis è viuis decessit: Cracouiæ terræ mandatus est. *Iterum Lituani funduntur.*

HENRICVS PROBVS.

Teutonibus solis claues permiserat vrbis,
Quæ regni titulum possidet vna, Niger:
Illi Silesium furtim sub nocte silenti
Mœnibus accipiunt, cui studuêre, ducem:
Nobilium contra, contra decreta senatus,
Nam cui legitimè sceptra darentur, erat.
Perfida pars vicit: regnat Probus, exulat hæres,
Sed res parta dolo non diuturna fuit.
Silesij Henricum dubio rapuêre veneno:
Quòd factis alter, nomine & alter erat.
Qui fraudem in vita coluit, rem fraude parauit,
Qua perijt: dignus fraude perire fuit.

ANno à Christo nato 1290. Henricus Probus dux Vratislauię, Lesconi Nigro in regimine successit. Episcopus quoq; Cracouiensis cum cæteris proceribus, Boleslaum, Massouiæ ducem ad regnum vocauerant: sed ab Henrico eiectus est. Tandem Vladislaus Cubitalis (ad quem etiam monarchia iure naturali competebat) dux Siradiensis, adiunctis sibi in auxilium maioris Poloniæ equitibus, cũ Henrico de regno acriter contendebat, exercitumque eius cruenta clade in Silesia ad Sieuieram ciuitatem, prostrauit: vbi ducis Glogouiensis filium, & Sprotauiæ principem occidit. Vnusquisque eodem tempore ex Silesijs insignem victoriam reportauit: & victor Cracouiam vltro deditam occupauit. Sed Henricus denuo ad expugnandam Cracouiam, exercitum duxit: quem Teutones ciues clandestino noctu in ciuitatem immiserunt: adeò vt Vladislaus vix cuculla monastica indutus, effugerit. Et sic Hẽricus regno

Discordia principum Poloniæ de monarchia.

Cracouia bis capitur.

gno potitus est. Sed paulo pòst, anno in regimine nõ exacto, è viuis decessit: non sine veneni suspicione: Vratislauiæ terræ mandatus.

PREMISLAVS SECVNDVS.

OB scelus Audacis, raptum diadema Polonis,
Rettulit istius gloria, luxq́; viri.
Magnus erat, tantum peperit qui primus honorem
Nobis: munus & hic qui reuocauit, erat.
Splendidus, antiquis certans heroibus omni
Virtute, in summo quam decet esse viro.
Cæditur insidijs, celebrans solenne Lyci,
Inuidiam virtus dat sibi, & illa necem.
Et cautè, & timidè, genio seruite potentes:
Exitio multis lux genialis erat.
Hac Cyrus interijt, Macedo interijtq́; Philippus,
Hac est Argolicis, Troia cremata, rogis.

ANno Domini 1295. Premislaus princeps maioris Poloniæ & Pomeraniæ, regni habenis præficitur. Hic omnibus principibus finitimis terrorem incusserat: ideo Marchiones Brandenburgenses, impulsu regis Bohemię Venceslai, nacta occasione, cùm rex ipse die S. Dorotheæ cum suis conuiuaret, ex improuiso in eum irruerunt: multisq; vulneribus affectum (quamuis sese strenuè cum suis aulicis defenderet) occiderunt. Septem tantum menses regno præfuit. *Premislaus rex occiditur.*

VENCESLAVS BOHEMIÆ REX.

AD Venceslai vsq; dies, Auguste, Bohemi,
Scortea Sauromatis tota moneta fuit.
Nummus erat pellis, detracta animantibus illis,
Quas aspergillos patria nostra vocat.

Hoc ego dum cuidam narro, qui strangulat amplo
Arcas argento, semper egenus ait:
Ergo putrescebant tunc nummi? O dura priorum
Tempora: tunc nasci res miseranda fuit.
Gratia magna Deo, quòd homo sum natus in isto
Seclo: cum pelles non nisi sutor habet.
Quòd si quando Deus mala vult secla illa reuerti,
Tunc ego, tunc superi, miluius esse precor.

ANno Virginei partus 1300. Vladislaus rex Bohemiæ ad regnum Poloniæ vocatur. Cum Vladislao Cubitali de regno acriter contendebat, omnesque possessiones & arces ei ademit, quibus non Polonos sed Bohemos præfecit. Vladislaus verò omnibus spoliatus (ad quem monarchia iustè competebat) in Hungariam exulans perrexit, inde Romam petijt. Demum Roma in Hungariam reuersus, sumptis ab Hungaris auxiliaribus copijs, varijs excursionibus Bohemos in Polonia infestabat. Postea Pelcen, Visliciam, & Lelouiam arces occupauit. Tandem post nebulam (vt dicitur) Phœbo illucescente, Venceslao Bohemo è viuis sublato, Vladislaus Cubitalis regno multis ab annis expectato potitur. Hic Venceslaus Bohemus, primus monetam argenteam, grossos videlicet Bohemicos, in Poloniam intulit: qui adhuc in vsu Cracouiæ passim habentur. Primò verò frustulis quibusdam argenti, pellibusque aspreolorum, & cæterarum rerum transmutatione, necessaria comparabant. Eo quoque regnante, Cracouia muro cincta est.

Peregrinatio Vladislai exulis.

Vladislaus regno potitur.

Argentea moneta in Polonia.

VLADI-

VLADISLAVS CVBITALIS VVLGO Lokietek.

Corpore paruus eram, cubito vix altior vno:
Sed tamen in paruo corpore magnus eram.
Non ego Prussorumq́; , Bohemorumq́; cruorem
Iactabo, cladem nec Gedimine tuam:
Fortunam vici, cum qua mihi bella fuerunt,
Vt niger è terris triste volârat iter.
Ter cecidi regno: per te Rhamnusia semper
Post lapsum erexi maius ad arma caput.
Corde viris opus est magno, non corpore: magnum
Qui strauit Goliam, nonne pusillus erat?
Ingentem paruus Polyphemum vicit Vlysses.
Sed tamen ille hominem: tam graue numen ego?

ANno Domini 1306. Vladislaus Cubitalis, post multa pericula perpessa, frequētibusq; repulsis exantlatis, monarcham Poloniȩ se gerere cœpit. Hic eodem anno, collecto exercitu, contra Henricum ducem Glogouiæ, in Silesiam processit: quā flamma, ferroq; nullo repugnante peruastauit. Postea anno Domini 1320. Vladislaus prȩfatus dux, in verum regem & monarchā Poloniæ coronatur cum Heduigi consorte sua: ab eoq; tempore ecclesia Cracouiensis iure coronādi Poloniæ reges primùm dotata, & priuilegiata est. Primò enim in loco minimè tuto Gnenæ coronabantur. Demum anno Domini 1326. validioribus copijs ex Lituanis, Ruthenis, & Polonis conscriptis, rex Vladislaus, cædem fratris Præmislai vlturus, in prouincias Marchionum Brandeburgensium infestis armis excurrit: omniaq; ab Odera fluuio & à Brandeburga, Francofordiam vsque

Vladislaus Silesiam vastat.

Cracouia pro coronatione regum delecta.

In Marchiā vastabūdus contendit.

in latitudinem & longitudinem igne, & gladio peruaſtauit: multisque ſpolijs onuſtus, cum ſex millibus captiuorum, ad ſua in pace reuerſus eſt. Cum Crucigeris Pruſſienſibus plurima bella geſſit. Poſtea cùm præfati Crucigeri iniuſtè in Polonia graſſarentur, eorum iniuria rex prouocatus, exercitum in Pruſſiam duxit, cum validiſſimisq; Teutonicis copijs, anno Domini 1331. menſe Septembri, ingenti armorum fragore acerrimè conflixit, ac primas acies Polono milite protriuit, fugauit & diſperſit. Poſtea viribus recentes phalanges Teutonicorum (quibus præerant Commendatores Ruſſer de Plauno Comes, & Otto magnus de Brunſdorff) contra Polonos proceſſerunt, bellumque redintegrauerunt: omnes tamen à Polonis proſtrati ſunt. Cæſa ſunt in eo cõflictu 4000. Crucigerorum Pruſſienſium, cum plurimis Commendatoribus. Poſtea Vladiſlaus Cubitalis infirmitate correptus, extremum diem vitæ Cracouiæ clauſit, anno Domini 1333.

Cum Crucigeris acre certamen.

Crucigeri proſtratur.

CASIMIRVS MAGNVS.

Nil hoc ſplendidius, nil magnificentius vno eſt,
Quodcunq; illius reſpiciatur opus.
Legibus armauit patriam, placidumq; ſub illo
Libertas ad nos protulit alma caput.
Oppida tot cinxit muris, quot pæne per omne
Hoc regnum muris oppida cincta vides.
Tres ſimul hoſpitio excepit cum Cæſare reges,
Cum tibi dat neptem, Carole quarte ſuam.
Rex ingens opibus, bello, pietate: quid illum,
Quid premis infami Cypria ſola notha?

Hunc

Hunc dici Magnum, est iniuria magna Poloni,
Iure suum nomen, Maximus, esse potest.

ANno Domini 1333. Casimirus Magnus, patri iustis persolutis, rex cōmuni omnium acclamatione salutatur. Regnum oblatum ex omni parte inprimis pacificatur: in seditiososque, & passim latrocinantes animaduertit. Postea anno Domini 1339. Ludouicum nepotem ex sorore, Caroli regis Hungariæ filium, successorem post se in regno Poloniæ assignauit, & declarauit, constituitq;. Tandem 1340. Casimirus armata manu in Russiam progressus Leopolim regionis metropolim cepit: vnde thesauros ingentes asportauit. Deinde ad Volodimiriam contendit: qua expugnata, Cracouiam triumphās exercitum reduxit. Denuo in Russiam validioribus copijs cinctus descendit: hasq; prouincias, cum ciuitatibus ad deditionē compulit, Premissliam, Haliciam, Leopolim, Sanociam, Lucouiam, Volodimiriam, Lubaczouiam, Treblouiam, Tustaniam, & complures alias, quæ hucusque à regno Poloniæ non separantur. Tertiò Casimirus anno Domini 1349. exercitum in Russiam duxit, arcesque quas nondum possederat, suæ ditioni subegit.

Casimirus Leopolim cepit.

Volodimiriam expugnauit.

Casimirus Russiæ prouincias tributarias reddidit subiugauitq;.

Postea anno Domini 1363. Casimirus rex Carolo 4. Romanorum imperatori, neptim suam Elisabetham, ducis Stolpensis filiam in matrimonium dedit: ad nuptiarumque solennia ipse Carolus imperator, Ludouicus quoque Hungariæ, Petrus Cypriæ, Sigismundus Daniæ reges, Otto Bauariæ, Semouitus Massouiæ, Boleslaus Suidniciæ, Vladislaus Opoliæ duces, satis splendido apparatu Cracouiam con-

Ad nuptiarum solēnia tres reges imperator, & multi principes à Casimiro inuitantur.

uenerunt, abſolutoq́; nuptiarum conuiuio, quidam ciuis Cracouienſis, Vierinok nomine, à Rheno oriundus, theſaurarius regius, hos omnes reges & principes cum imperatore, lautiſſimo conuiuio aliquot diebus excepit, muneraq́; inſignia ſingulis obtulit.

Caſimirus à pedis fractura mortuus.

Anno tandem Domini 1370. Caſimirus rex, iuxta Przedboriam ciuitatem, inter venandum, ceruum inſequens, equo ſuccumbente pedem fregit: à quo vulnere ſpiritum exhalauit Cracouiæ: ibidemque ſepultus. Hic omnes ferè ciuitates & arces, in Polonia muro cinxit: plurimasq́; arces & Baſilicas condidit. Legibus quoque tam equeſtribus, quàm ciuilibus patriam locupletauit, quæ hucuſq; vigent; & omnes reges anteceſſores ſuos, ſumma dexteritate in promouendis theſauris & prouentibus regni ſuperauit: ideo Magnus iure appellatus eſt.

Caſimirus bonus pater familias.

LVDOVICVS HVNGARVS.

Non quia vir fuerit, nequaquã Ludouicus, & vltor
Crudelis noſtras non bene rexit opes.
Sed quia Pannoniæ, dum plus amat arua paternæ,
Linquebat ſæuis iſtud ouile lupis.
Qui nouit quid agant famuli, ſi longius abſit
(Præſertim fuerit qui minus aſper) herus.
Hic videt ærumnas, quas multa abſentia veri
Paſtoris noſtrum tum cumulabat ouis.
Illo rege quidem leges creuêre: ſed illo
Rege tamen, robur non habuêre ſuum.
Lex niſi tutores habeat, contra arma potentum:
Eſt quod araneolus ſub trabe nectit opus.

DEcedênte Caſimiro Magno abſq; hærede maſculino legitimo Ludouicus rex Hungariæ nepos

pos eius, anno Domini 1370. sacrum diadema Polonicum suscepit. Eo in Polonia regnante nihil memoria dignum gerebatur: sed homicidia, latrociniaque passim exercebantur, propter absentiam illius. Qui verò de iniuria sibi illata in Hungariam ad regẽ proficiscebantur, hi à rege ad reginã: à regina verò ad factores regios, & à factoribus ad gubernatores in Poloniã cum literis relegabantur, plurimisq; iniurijs, & angustijs Polonia tunc temporis, premebatur.

Postea anno Domini 1381. Ludouicus filiã suam Mariam, Sigismundo Marchioni Caroli quarti Romanorum imperatoris regis Bohemiæ filio, desponsauit, regemque Poloniæ post se futurum declarauit. Qui in Poloniam armata manu veniens, quasdam rebelles puniuit: rectaque contra Massouię ducem exercitum duxit, qui etiam sceptra iure propinquitatis affectabat. Massouia itaque flamma & ferro peruastata Posnaniam maioris Poloniæ metropolim profectus, ab omnibus honorificè pro monarcha agnoscitur. Interea verò Ludouicus Hungariæ & Poloniæ rex è viuis decedens, Albæ regiæ sepelitur, anno à Christo nato 1382. Regno Polonię 12. annis præfuit. Poloni itaque Ludouici regis morte audita, consilium clandestinum inierunt, vt Sigismundo relicto pro hærede regni, Ludouici regis filiam ad se reciperent: eamque in matrimonium tali principi, qui rempub. rectè gubernaret, ab hostibusque vindicaret, locarent. Regina itaque Hungariæ Ludouici coniunx, filiam Heduigim in Poloniam misit, quæ honorificentissimè à Polonis proceribus accepta, sacro diademate solenniter Cracouiæ ex more coronata est.

Sigismũdus Caroli filius regnum Poloniæ vt obtinere tentat.

Poloni Sigismundo spreto pro hærede regni filiam Ludouici accipiunt.

Iagielo Lituanus. Heduigim Poloniæ hæredem cum regno sub conditionibus petit.

Anno igitur Domini 1385. Iagielo magnus Dux Lituaniæ certior factus de Heduigis reginæ ex Hungaria in Poloniam aduentu, pulcritudine, moribusque eius honestis commotus, oratores ad eam fratres suos, Skiergielonem, & Borissum cum peramplis muneribus destinauit: coniugium regnumq; dotale expetens, promittens se cum vniuersa gente sua baptisaturum, omnesque ciuitates & arces cum suis prouincijs, quas Lituani à regno abstraxerunt, & etiam captiuos liberaturum: insuper etiam Magnum ducatum Lituaniæ cum regno Poloniæ vniturum, & incorporaturũ; Silesiam, Prussiam, Pomeraniam armis recuperaturum, thesaurosque omnes in vsum regni Poloniæ conuersurum; omnia denique quæ ad amplitudinem reipub. Poloniæ, & ad incrementum totius Christianitatis spectarent, acturum curaturumque. Hæc legatio Lituanorum, grata periucundaque Polonis erat: sed regina eam detractabat: à barbari enim matrimonio abhorrebat. Nam adhuc patre viuente, Wilhelmo Austriæ duci desponsata erat: ideo illum priorem sponsum ardenti animo complectebatur. Qua de caussa oratores Polonorum legationem Iagielonis Lituani, ad reginã Helisabetham in Hungariam detulerunt, quæ in omnibus se contentam esse respondit, quidcunque boni proceres regni constituerint. Legati igitur Polonorum in Lituaniam profecti, vt Iagielonem in Poloniam cum promissis muneribus, Heduigi reginæ maritum, adduxerunt. Interea verò Wilhelmus Austriæ dux, certior rerum Polonicarum factus, Cracouiam splendido aulicorum equitatu stipatus cum ingentibus muneribus, ad præcipiendum matrimo- nium

Oratores in Lituaniam pro Iagielone.

Wilhelmus Austriacus Cracouiam venit.

nium venit, à reginaq; alacriter acceptus, multa conuiuia quotidie alterutrum celebrabant, choreisque honestè tamẽ & modestè indulgebant: qua de caussa proceres Poloni Wilhelmum Austriacum apud reginam videntes acceptum, gratumque hospitem, & propensam vtriusq; erga se voluntatem animaduertentes, in arcem eum deducũt: cum regina desiderato matrimonio copulant. Sed Iagielonem aduenisse audientes Wilhelmum ex arce propellunt, portasque post eum obserant. Cuius expulsionem regina animo ęgrè ferens, suis manibus seras portę frangere, & contundere cœpit: optatis cum eo nuptijs in ciuitate fruitura. Sed per cõsiliarios longa dissuasione à proposito retracta est. Wilhelmus verò videns sibi proceres Poloniæ apertè & obstinatè aduersari, de aduentuque Iagielonis audiens, è Cracouia cum suis (relictis thesauris) clandestinè discessit.

Wilhelmus Austriæ dux, Cracouia eijcitur.

IAGIELO SIVE VLADISLAVS Lituanus.

HIc gentilis erat Lituanus de stirpe Iagello,
Vir bonus, & tantas inter honestus opes.
Mox est cælesti princeps baptismate tinctus,
Quem subitò est dominum gens imitata suum.
Hinc dotale capit pulcra cum coniuge regnum,
Et tribuit Litauis signa Polona suis.
Rege sub hoc memorem suscepit Prussia cladem,
Sæpius & rigidus concidit ense Getes.
Quam multa in regno struxit delubra Polono,
Monstrat Gymnasium sat puto Crocatuum.
Et linquens gratos ex iusta coniuge natos,
Lucida fulgentis scandit ad astra poli.

Lituanus in regnum Poloniæ acceptus.

ANno à Christo nato 1386. Iagielo magnus Dux Lituaniæ (cuius genealogia in Lituaniæ descriptione latius patet) cum fratribus suis Borisso, Suidrigielone, & Vitoldo, Cracouiam satis splendidè 12. Februarij venit: vbi ab omnibus ingenti cum lætitia acceptus & in arcē honorificè deductus est. Itaq; 14. die Februarij, cum fratribus in fide Christiana instructus, sacro baptismi fonte abluitur, & Vladislaus appellatur. Eadem die baptismo absoluto matrimonium cum regina Heduigi contraxit, magnumque Ducatum Lituaniæ, Samogitiæ, Russiæ, sicut promiserat regno Poloniæ incorporauit, vniuit, diplomatibusque, & iureiurando cōfirmauit. Tandem hebdomada elapsa in regem Poloniæ solenniter constituitur, & sacro diademate coronatur. Postea nuptiarum solennis peractis, Iagielo cum regina in maiorem Poloniam sub Quadragesimæ tempore profectus est, propter pacificandas seditiones, quæ per Domaratum capitaneum generalem maioris Poloniæ, & Vincentium Palatinum, excitabantur. Rebus itaque in Polonia maiori compositis, in Lituaniam expeditiónem adornauit, nolens eam amplius cultui idolorum & dæmonum vacari: in Comitatu suo magnam procerum, & equitum Poloniæ cateruam habens. Archiepiscopus quoque Gnesnensis, plurimisque ecclesiasticorum, & Semouitus Massouiæ, Conraduśque Olensniciæ duces eum secuti sunt. Vilnæque solenniter conuentu indicto, sub initium Quadragesimæ, de vano idolorum cultu abolendo tractare cœperunt, sicque illa gens barbara Lituaniæ, & Samogitiæ sacro baptismi fonte lauata est. Porrò turmatim stantes aqua lustrali (nomine vnicuiq;

Lituania Poloniæ adiuncta.

Expeditio in Lituaniā Iagielonis.

Lituania & Samogitia ad fidem Christi conuertitur.

cuiq; turmæ, Stanislai vel Petri, &c. imposito) asper-gebátur, prout latius in descriptione Lituaniæ patet.

Rebus in Lituania pius rex rectè dispositis, Vitoldum patruelem summæ rerum præfecit, in Poloniamq; reuersus rectà in Silesiam exercitum duxit, arcesque & ciuitates sub Vladislao duce Opoliensi rebelli cepit: Krzepice, Bobolicze, Olstin, Brzeznice, Ostreseuo, & Grabouo dictas, Boleslauiecz arx septem annis obsidebatur, quam postea Oska ducissa vidua, penuria cõmeatus coacta regi subdidit. Dux igitur Opoliensis reliquas arces quadraginta millibus florenorum, videns se eas non posse defendere, Crucigeris Prussiensibus vendidit, quas illi suis præsidijs munierunt: sed rex destinato exercitu cæteras arces ditioni suæ subegit.

Iagielo arces in Silesia recuperat.

Opoliensis dux arces vendit.

Moritur anno Domini 1399. Heduigis regina, de cuius vitę sanctimonia testátur annales Polonorum. Postea anno 1400. regi Ciliciensis Comitis de Hungaria filia Anna Cracouiam allata est.

Heduigis moritur.

Tandem anno Domini 1410. rex armatis copijs cinctus contra Prussienses Crucigeros profectus, superato Vistula fluuio ad Ciernienskо oppidum castra metatus est, vbi etiam Vitoldus patruelis regius cum suis Lituanis & Tartaris venit. Semouitus quoque & Ianusius Massouiæ duces, suas cohortes adduxerunt, viribus itaque coniunctis castra ad Tanebrigum & Grimoaldum oppida mouerunt. Interea verò rege officium missæ manè in tentorio audiente, duo nuncij alterutrum sese anteuertentes venerunt, nũciantes iam iam imminere sibi Prutenos. Attamen rex pius à diuino officio quin prius absolueretur discedere noluit: quo absoluto mili-

Expeditio cõtra Prussienses Crucigeros.

Iagielonis deuotio.

tem in acies celeriter inſtruxit, quinquagintaque vexilla Polonorum ordine ſuo diſtribuit. Vitoldus ſimiliter copias ſuas contra hoſtem rectè direxit, quadragintaque vexilla Lituanorum iuſto ordine diſpoſuit: quibus Tartarorum manum ingentem adiunxit.

Superbia Crucigerorum.

Interea verò magiſter Crucigerorum Pruſſienſium, Vlricus Iungingen illudens regi, duos gladios euaginatos, totidemq; clypeos ei dono miſit, dicens:

Humilitas Iagielonis.

Quid remoraris prælium ô rex, ſi tibi deſunt gladij, en tibi vnum, fratrique tuo Vitoldo alterum mitto: ſi verò campum ad ordinandum exercitum arctum habes, ego tibi ſuo cedam.

Certamen acre initur.

Rex igitur pius gladios oblatos humiliter accipiens ingemuit dicẽs: Quamuis armis omni generis abundo, attamẽ hoc munus per quod mihi ſignum victoriæ (Deo fauente) datur, libenti animo accipiam. his dictis, ſigna vtrinque canuntur, inde maximo clamore infeſtis ſignis concurritur: Tartari & Lituani arcubus & ſagittis aſſueti, creberrimo telorum iactu æthera obumbrant, à Teutonibus tamen in primo conflictu fugati ſunt, in quorũ locũ Poloni armis & viribus recentes, cum ingenti ſonitu, armorumque fragore ſucceſſerunt, Prutenasq; acies perfregerunt; & vndique circumdatas, ad internecionem funditus proſtrauerunt.

Magiſter Crucigerorum cæſus omnisq; exercitus ſuus profligatus.

In hoc cõflictu magiſter Crucigerorum Pruſſienſium, Vlricus cum ſuis Comẽdatoribus (quos Siluius 300. recenſet) occubuit: Duces quoque Stetinenſis & Oleſnicienſis capti, cum multis alijs præcipuis Germanis equitibus. Cæſa ſunt tunc temporis 50000. Prutenorum, Teutonicorum. Siluius verò 40000 teſtatur. Ingentes exuuias ex caſtris Prutenorum Poloni tulerunt: victoriamque inſignem obtinuerunt, & vexilla

Ordinis cõmendatores erant quaſi Palatini prouincijs cõmendatis præſidentes.

& vexilla hostium præcipua 50. ad perpetuam rei memoriam Cracouiæ in Basilica arcis posuerunt. *Poloni triũphant.*

Denuo crucigeri auxiliares copias ex Saxonia, & à Sigismundo Romanorũ rege corraserunt, quibus Poloni pro temporis necessitate exercitu conscripto occurrerunt: manusque cum eis conseruerunt. *Alius cõflictus Polonorũ cum Crucigeris.* Interea quidam eques Polonus Ioannes Missai exercitum Crucigerorum strenuè dimicando, ad vexillum vsque principale pertransiuit. Vexilliferoque trucidato vexillum arripuit, & post tergum sibi infixit, ad suosque acies disuerberans incolumis rediјt. *Poloni palmam victoriæ è Crucigeris obtinent.* Crucigeri itaq; vexillo orbati, ordinibus solutis, terga verterunt, quos Poloni insequentes per agros & syluas pallantes passim trucidabant, in quo conflictu 10000. Teutonicorum cæsa sunt.

Eodem anno Hungarorum copias duodecim vexilla habentes, in Poloniam excurrentes, Poloni fuderunt. *Poloni Hungaros trucidant.* Postea anno Domini 1414. rex cum Vitoldo ingentem in Prussiam exercitum Polonorum & Lituanorum: (quod Crucigeri promissis non starent) duxit, plurimasque ciuitates & munitiones expugnauit. *Poloni cum Lituanis Prussiam diripiunt.* Militibus autem & equitibus Lituanorum in bello bene meritis insignia stemmataque nobilitatis Poloniæ pro donarijs distribuit.

Tandem anno Domini 1432. rex Iagielo senio confectus multis gestis strenuè editis, Vladislao & Casimiro hæredibus relictis, vitam cum morte feliciter cõmutauit. *Lituani insignia nobilitatis Polonorum accipiunt.* Cracouiæ in Basilica arcis sub marmoreo sacrophago vbi sua imago expressa est, terræ mandatur. *Iagielo moritur.*

VLADISLAVS QVINTVS.

Ladislae tibi regale Polonia sceptrum
Contulit, ob proprij splendida facta patris.
Hinc quoq; & Vngaricus defert diadema senatus,
Et quæ sunt lati iugera multa soli.
Egregia verò tu præditus indole regnas,
Ac regis imperio subdita regna tuo.
Nec piguit Macedum fines vastare remotos,
Nominis vt foret gloria nota tui.
Donec inire petit tecum trux fœdera Turca,
Quod facis: at latius frangere Papa iubet.
Cui tu dum pares, te ad Varnam Marte paludem
Fudit Amurates, & tua castra capit.

Polonus Hungariæ rex coronatur.

IAgielone Vladislao è viuis decedente, Vladislaus filius eius, anno Domini 1434. habenas regni moderandas suscepit. Tandem anno 1437. Sigismundo imperatore Romanorum, rege Hungariæ & Bohemiæ fatis concedente, Vladislaus, Hungariæ procerum assiduis precibus, ad regnum Hungariæ suscipiendum vocatus est. Itaq; anno 1440. in eo profectus, Budæ coronatur.

Vladislaus arces Rasciæ recuperat à Turcis.
Vladislaus Turcas profligat.

Anno Domini 1443. Vladislaus expeditionem bellicam contra Turcas suscepit, arcesque in Rascia ab eis occupatis recuperauit. Audiens tandem Turcas cõtra se processisse, Ioãnem Hunniadem Palatinum Transsiluaniæ, cum armatis copijs Polonorum & Hungarorum aduersus eos destinauit, qui absque rumore in Turcas irruens omnes funditus prostrauit & dispersit. 4000. captiuorum & nouem vexilla abduxit, omnesque Slauonicas prouincias Macedoniam vsq;, Hungari cum Polonis peragrarunt. Tur-

carum verò imperator exercitum propter Romaniam & Macedoniam defendendam in montibus collocauit. Bassa itaque Turcicus numeroso exercitu fretus, victoriam sperans cum Polonis & Hungaris conflixit, sed spe frustratus cum Turcarum viribus ingenti clade à Christianis prostratus est: adeò vt Turcarum imperator Amurates ad regem Vladislaum legatos pro pace impetranda mittere cogeretur, omnes possessiones, arces & ciuitates in Rascia occupatas restituendo, quibus restitutis, ad decem annos fœdus vtrinque iecerunt, & iureiurando confirmârunt. Intereà verò Iulianus cardinalis, legatus Apostolicus ad regem venit: multisque & varijs persuasionibus hoc fœdus irritum fecit, regemque summi pontificis potestate à iuramento, quo se Turcis obstrinxerat, absoluit: vtque expeditionem aduersus Turcam Christiani nominis hostem cum vniuersitate Christianorum susciperet, persuasit.

Turcæ profligantur.

Turca pacem petit.

Papa fœdus frangere suadet.

Anno igitur 1444. armatis copijs Rex contra Turcarum imperatorem Amuratē processit. Amurates verò re comperta inconstantiæ, leuitatique Christianorum admirabatur, quod Dei sui nomen flocci penderent. exercitu itaq; validissimo ex Asia conscripto, ad Varnam paludem iuxta littus ponti Euxini, prælium acre cum Christianis cōmisit, quos vndiq; circundatos cruenta clade prostrauit, vbi & rex inclitus strenui militis, & imperatoris officium adimplens occubuit cum multitudine Polonorum, quæ clades ingentis mœroris planctusque toto orbi Christiano caussa extitit.

Vladislaus contra Turcas.

Hungari & Poloni cum rege suo à Turcis ob fœdus fractum profligati.

Præfuit Vladislaus Poloniæ regno decem, Hun-

gariæ verò quatuor annis. Anno verò ætatis ſuæ vigeſimo primo, ad Varnam à Turcis occiſus eſt, conſilio ſummi pontificis parens, qui eum ad frangendum fœdus barbaro hoſti impulerat.

CASIMIRVS QVARTVS.

Poſt fratrẽ Caſimirus adeſt, quem Turca peremit.
Sarmaticas iuſtus qui regit vltor opes.
Eripit & captas Marianis fratribus vrbes,
Æthera terribili diſcutiente modo.
Hoc duce ſacrificij magnas ſensêre repulſas,
Hic vbi Caſtaliam Viſtula voluit aquam.
Hinc repetit Mariæ non vi, ſed munere caſtrum,
Pruſſiaci quod tunc incoluêre duces.
Hunc quoq; Choynitium multis licèt inde peremptis
Senſit, & illius quæ ditionis erant.
Ducenũ em reliquæ felicia tempora vitæ,
Fata grauem nobis eripuêre ducem.

ANno humanæ redemptionis 1447. Caſimirus magnus dux Lituaniæ, fratri Vladiſlao Poloniæ & Hungariȩ regi, à Turcis perempto in regimine ſuccedit.

Homagium Palatini Valachiæ. Valachi funduntur.

Anno Domini 1448. Petrus Valachiæ Palatinus in verba regis iurauit: tributumque debitum & obedientiam ſe præſtiturum obſtrinxit, quem Bochdamus frater ex illegitimo toro natus dominatu propulſare nitebatur: ſed ipſe à Polonis cum exercitu pulſus, fugatusque & trucidatus eſt. Tandem anno Domini 1454. legati à nobilibus, ciuibusque Prutenorum venientes, regi ſeſe in clientelam & patrocinium ſubijcientes venerant. Crucigeri enim intolerabili

lerabili onere adinuentitijsq; eos exactionibus premebant, vxores à viris, virginesque teneras vi tollebant, possessiones, iumenta colonis abstrahebant, vulgum in seruitutem redigentes, eorum opera velut iumentorum in arcibus, mœnibusque erigendis vtebantur, quos rex certo tributo indicto in clientelam suscepit, & sicut pro temporis breuitate potuit, exercitu conscripto, in Prussiam contra Ludouicum Crucigerorum magistrum infestis armis contendit. Ludouicus quoque ingentem exercitum Teutonicum opposuit, prælium itaque ad ciuitatem Choynicze atrox oboritur. Primam alam Crucigerorum Poloni perfregerunt, funditusque profligauerunt; & Baltazarem ducem Zeganensem occiderunt, Bernardumque Stumbarg ducem exercitus ceperunt: vbi verò ad vnam cohortem Polonorum malè ordinatam peruentum est, Poloni Prutenorum vim sustinere non valentes, solutis ordinibus terga verterunt, quos rex frustra tamen vt conuerterentur admonebat: parumq; abfuit quin ipse hostium manus effugerit, multi Poloni cæsi, 300. verò captiuorum abducti sunt.

Prussi à Crucigeris ad regem Poloniæ deficiunt.

Tyrãnis Crucigerorum.

Expeditio in Prussiã.

Dux Zeganensis occisus.

Clades Polonorum à Crucigeris.

Rex tandem nouis copijs cõscriptis Prussiam infestis armis aggreditur, plurimasque munitiones & ciuitates expugnauit, & occupauit. Prussiæ autẽ magister non habens vnde stipendium suis militibus persolueret, Marienburgam arcem præstantissimam eis in potestatem dedit, quousq; illis stipendium persolueretur. Qui arcem Casimiro regi pro summa 476000. florenorum, anno Domini 1457. vendiderunt, eamque cum omnibus tormentis, instrumentisque bellicis dediderunt. Postea magister Prussiæ

Rex Prussiam vastat.

Marienburga Polonis venditur.

iniuriam à rege sibi illatam vlturus, quasdam munitiones regis in Prussia expugnauit: qua de caussa rex armata manu egressus, Crucigeros cum validis copijs cruenta clade ad internitionem prostrauit: ipse verò Ludouicus magister vix elapsus est: sicque Poloni (quamuis magna cum difficultate) omnibus arcibus Crucigeros exuerunt.

Crucigeri funditus profligati.

Pax cum Crucigeris.

Tandem anno Domini 1466. Casimirus rex ciuitate arceque Choynici vi expugnata, concordiam fœdusque perpetuum, suffragijs multorum principum adductus, cum magistro Prussię & ordine Teutonico inijt. Ab hocque tempore Pomeraniæ Ducatus, Michlouiensis quoque & Culmensis terra, regno Poloniæ adiuncta est, pro quibus Poloni 180. annis, armis cum Crucigeris decertabant.

Pomerania recuperata.

Casimirus moritur.

Casimiri proles.

Tandem anno Domini 1490. Casimirus rex multis egregijs gestis exactis, vitam cum morte feliciter Grodnæ in Lituania commutauit, filios sex Vladislaum, Casimirum, Albertum, Sigismundum, Fridericum, Alexandrum: filias verò septem, Heduigim, Zophiam, Annam, Barbaram, Helisabetham, &c. genuit. Vladislaus post mortem Matthiæ communibus Hungarorum suffragijs, in regnum Hungariæ euehitur, qui etiam postea regnum Bohemiæ in tutelam suscepit. Albertus verò patri in solio successit, Alexander magnum Ducatum Lituaniæ, Sigismundus Glogouiæ, sorte acceperunt. Fridericus episcopatum Cracouiensem & Posnaniensem accepit, postea inter Romanos patres cardinales scilicet connumeratus.

IOAN-

IOANNES ALBERTVS.

DVcis Ioannes Alberte binominis agmen
Sarmaticum matre id perhibente tua.
Instaurasque nouo, sed frustra Marte tumultum,
Vlturus patrui funera mœsta sui.
Nam Dacus variat primo quod dixerat ore,
Te contra Turcam velle iuuare ferum.
Instruit horrendos te contra perfidus hostes,
Et fudit populos Marte iuuante tuos.
Vnde nemus nostris patuli memorabile fagi,
Dum sol syderico tramite currit, erit.
Sic igitur multis non faustis obrutus actis,
Te rapuit iuuenem Parca seuera ducem.

ANno à Christo nato 1492. Casimiro rege è viuis ad superos commigrante, Ioannes Albertus filius in locum eius substituitur: sacroque diademate solenniter insignitur. Ad quem oratores Venetorum venerunt: cuncta prospera, fortunamque contra hostem Christianum propitiam illi exoptantes. Postea Turcarum legati inducias petẽtes venerunt: cum quibus rex fœdus ad certum tempus pepigit.

Legatio Venetorum.

Oratores Turcarum inducias petunt.

Tandem anno 1494. Albertus rex cum fratre Vladislao Bohemiæ & Hungariæ rege, in Liuocza conuentum habuit: consultantes quomodo cõiunctis viribus, cædem crudelissimam Vladislai patrui sui, vlcisci possint, propositumque constitutum nemini reuelabant. Sed Turcarum imperator omnium exploratissimus erat: qua de caussa legatum magnum ad regem Albertum propter confirmandum fœdus destinauit. Interea verò Stephanus Palatinus

Conuentus Alberti regis cum Vladislao rege Hungariæ fratre cõtra Turcam.

Turca inducias petit.

Valachiæ, vt feudalis, à rege auxilium contra Turcas implorauit: qua de caussa rex apertam occasionē vlciscendi barbari hostis nactus, ingentē validissimumque exercitum ex Polonis, Lituanis, Massouitis, Ruthenis, Prutenisque & Silesijs conscripsit: expeditionemque in Moldauiam contra Turcas celeriter adornauit. Vbi statim signa aduersæ fortunæ apparuerunt, equus enim generosus in quodam paruo torrente, iuxta Leopolim Russiæ sub rege succubuit, pauculoque aquę obrutus est. Leopolię etiam eques quidam Polonus Sropski dictus, insanæ mentis clamabat dicens: Nostri in suum malum proficiscūtur. Fulmen quoq; quendam equitem in tentorio cum duodecim equis interemit. Palatinus autem Moldauiæ regi commeatum pabuliq; necessaria & vniuerso exercitui, se suppeditaturum promisit. Rex itaque falsis eius promissis fidem adhibēs, vbi in Valachiam exercitum induxit, ad Palatinum, vt promissis staret, contra Turcasque expeditionem secum adornaret, misit. Ille verò perfidus respondit: Caueat sibi rex à Turcis vel ab alijs, quod ausus sit in ditiones meas, me inscio venire. Rex verò secūdò & tertiò eum admonuit, vt promissa persolueret: sed Palatinus hæc flocci pendebat: qua de caussa Poloni iniustè exacerbati arma quæ in Turcas parauerant in suos conuerterunt. Soczauamque Valachiæ metropolim obsederunt: quam grandioribus machinis bellicis admotis oppugnarunt. Sed Vladislaus rex Hungariæ inter regem fratrem suum, & Palatinum inimicitias per legatos composuit. Fœdere itaq; alterutrum firmato: rex infirmitate, partim ex aduersa fortuna, partim ex nimijs curis correptus, in Poloniam cum vniuerso

Expeditio Alberti contra Turcarum imperatorem infelix.

Signa aduersa.

Perfidia Palatini Valachiæ.

Arma in Turcas parata in Valachos conuertuntur.

uerſo exercitu reuertitur. Cumque in meditullium ſyluæ ampliſſimæ (quæ *Bukouia*, à faginis arboribus dicitur) penetrarent: vbi arbores ſucciſæ erant, Stephanus Palatinus Valachiæ fœdifragus, contra ius diuinum & humanum, à fronte & à tergo armata manu in regis copias irruit, ingentiq; & cruēta clade Polonos inopinatos oppreſſit, captiuorumq; multitudinem abduxit. Inter quos inſigniores erant, Nicolaus Palatinus Ruſſię, Gabriel Comes à Tenczin, Ioānes Zpigneuius Capitanei Marienburgenſis filius, & alij complures qui ſanguine ſuo vitam regis redimerunt. Vbi adhuc ſigna huius cladis infelicis oſſa videlicet albentia in hac ſylua ipſemet vidi, cùm magnificus dominus à Lasko, Palatinus Siradiæ, Deſpotam Heraclidem in occupanda Valachia iuuaret, in cuius caſtris ego peditum præfectus fui: anno Domini 1562. Sed ad rem redeo.

Valachus Polonos fœdere fracto ſternit.

Anno Domini 1493. menſe Ianuario, & Februario tantus calor, quod in illis regionibus mirum eſt, in Polonia extiterat, vt pomeria florerent, aues nidificarent, gramīnaq; pulcerrimè vireſcerent. Poſtea menſe Martio tanta frigora ſubſequuta ſunt, vt hæc omnia gelu arefacta marceſcerint.

Calor inſuetus.

Anno ſequenti iuxta Cracouiam in villa Czarna dicta, mulier quædam puerum cum leporino collo, & auribus peperit: qui ore aperto hiabat. Non multum pòſt altera mulier ſerpentem cum puero edidit: qui ſerpens puerum ad inteſtina vſq; corroſit.

Monſtra nata in Polonia.

Aliud monſtrum.

Anno Domini 1499. Cracouiæ Iudæa mulier vitulum bicipitem peperit, qui vnum caput in cauda, aliud verò in principio habebat: cauda verò in tergo ſita erat, pedes ſeptē in dextro latere, in ſiniſtro ve-

Tertiū monſtrum inter Iudæos natum.

rò nullum habebat: multo tempore extra Cracouiam hoc monstrum, vt ab hominibus videretur expositum erat.

Ioannis Alberti regis mors.

Anno Domini 1501. Albertus rex Cracouia in Prussiam profectus, Toruniæ apoplexia correptus extremum diem clausit. Ætatis suæ 41. anno. regnauit octo annis totidemq; mensibus.

ALEXANDER.

MVlta laborati hoc recinunt de rege libelli,
Quàm duri promptus Martis ad arma fuit.
Nil illum morbi, nil frigora sæua mouebant,
Vt non incœptum perficeretur opus.
Sæpius insano compressit Iazygas arcu,
Et dedit horrendæ millia multa neci.
Indigna vlciscens sæui periuria Moschi,
Illius constans abstulit vltor opes.
Nec tantùm bello studuit, sed legibus æquis,
Subiectam patiens est moderatus humum.
Illa ducis laus est certò verissima magni,
Qui sacra, qui iustum cum pietate colit.

Perfidia Valachorũ vlciscitur.

ANno à Christo nato 1501. Alexander Magnus dux Lituaniæ, fratri Alberto in regimine successit. Postea anno Domini 1506. expeditionem in Valachiam adornauit, multasq; arces ad Tyram fluuium sitas sub Valachis expugnauit. Eodem anno in Lituaniam profectus, Vilnæ infirmitate correptus est. Interea verò Tartarorum 20000. populabundi in Lituaniam excurrerunt, contra quos rex Stanislaus Kiskam Lituanum cum armata manu destinauit: ipseq; sua persona semiuiuus ferè exercitum sequutus est, recensitisq; copijs in Lida arce remansit.

Tartarorũ à Lituanis fusa 20000.

Lituani

Lituani igitur inopinatè in Tartaros securos, ad Kleczo oppidum ingenti impetu irruerunt, quos ad vnum cruenta clade fuderunt, & spolia, captiuosque abegerunt. Quæ victoria cùm regi iam iam animam agenti nunciaretur, ille, quamuis beneficio linguæ priuatus, manus tamen in altum extollens, suspirásque cum lacrymis Deo gratias egit, omnibusque circumstantibus manum porrigens, ad superos commigrauit: anno ætatis suæ 45. Vilnæ vbi & sepultus quiescit: quatuor annis, & mensibus octo Poloniæ regni sceptra tenebat. Magno verò Ducatui Lituaniæ 14. annis præfuit. *Alexander moritur.*

SIGISMVNDVS PRIMVS.

CVm iurârat atrox deuicto Glinscius hoste
Suspectam, pulsa suspitione, fidem.
Qui caperet regni post mortem fratris habenas,
Tota Sigismundum terra Polona cupit.
Hoc, qui magnatum tunc nemo tenacior æqui,
Maior consilijs, & pietate foret.
Dos regum decorabat eum clementia, solus
Deq; Iagelona stirpe superstes erat.
Prostrauit fretum numeroso milite Moschum,
Millia quo bello bis cecidere decem.
Quantus amor populoq; suo, externisq; monarchis,
Tantus erat Turcis, & tibi Theuto, tremor.

ANno Domini 1507. curato sumptuosè funere Alexandri regis, Sigismundus frater eius dux Glogouiæ, & Opauiæ Capitaneus generalis, magnus dux Lituaniæ regni gubernacula suscepit. Hic lapsam ferè rempub. Polonam humeris suis e-

Moſchouia depredatur. rexit, qua rectè conſtituta, & vndique pacata aduerſus Moſchouiæ principem Baſilium armatas copias duxit Tartaris Præcopenſibus in auxilium ſibi acceptis: arceſque plurimas expugnauit, & ſuorum preſidijs muniuit.

Eodem anno Tartari in prouincias Ruſſiæ excurrerunt, contra quos Caſtellanus Leopolienſis, cum quingentis equitibus Polonorum profectus, *Tartari profligati.* gentem barbaram auſpice Deo inopinatè oppreſſit, & profligauit, ſpoliaq; abegit.

Valachus Poloniam infeſtat. Anno 1509. Palatinus Valachiæ fœdifragus in Ruſſiam armata manu excurrit: Leopolimque ſpoliauit, vnde theſauros plurimos abſtulit, Rohatiniam arcem deditione cepit, de Polonorumque con- *Poloni vlciſcuntur, Valachos egregiè.* tra ſe expeditione audiens, in Valachiam aufugit, quem Poloni inſequuti, damna in Valachia ferro & igne nullo obſtante (ipſe enim Palatinus in abditis ſyluarum latitabat) maxima intulerunt. Haſque munitiones, Dorochiniam, Sczepanouice, Czarnouicze, Botuſaniam, Chocimiam ceperunt, Soczauam metropolim regionis grauiter oppugnarunt: ſed re infecta multimodis ſpolijs onuſti, vniuerſa regione peruaſtata, ad ſua reuertuntur. Cumque Tyram ſiue *Valachi cæduntur à Polonis.* Neſtrum fluuium traijcerent, Valachij nacta occaſione è ſyluis ad pugnandum inſtructi erumpunt, cum quibus equitatus aulæ regiæ qui adhuc in hoſtili ripa remanſerant, manus acriter commiſerunt, à tergoque hoſtium aliquot cohortibus Polonorum clandeſtino trãſmiſſis, omnem exercitum Valachiorum fuderunt.

Poſtea anno Domini 1512. Tartari Præcopenſes ſtipendiarij regis, in 24000. equitum in Ruſſiam excurre-

currerunt, ad Visniouiciumq; in Podolia castrametati sunt, ad quorum vim reprimendam Poloni & Lituani expeditionem susceperunt: certamenque acre cum eis commiserunt, & dum vna ala Polonorum ad castra hostium vbi captiui Polonorum Lituanorumque erant, penetrârunt: captiuos soluentes, ad arma excitarunt. Statim igitur captiui soluti à tergo, illi à fronte in Tartarorum ordines solutos irruerunt: quos paruo negocio fuderunt, & celebrem victoriam impari Marte obtinuerunt. *Tartari in Russia grassantur. Poloni triũphant de Tartaris.*

Anno 1514. Sigismundus rex audiens Smolensko arcem munitissimam in ditione Lituanorum à Moschouiæ duce Basilio captam, exercitum ad vlciscendum hostem duxit. Moschus verò 8000. equitum contra regem destinauit: Polonorum autem, & Lituanorum copiæ 35000. non excedebant. Constãtinus itaq; Ostrouuski dux exercitus, strato ponte pedites vltra Borysthenẽ iuxta Orsham oppidum transfert. Equitatus verò augustum vallum sub ipso castro Orshæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transiret, nunciatur Ioanni Andreæ Celadin, cui summa rerum à Moscho commissa erat, vt hanc exercitus partem inuaderet. At ille respondit: si partem hanc exercitus oppresserimus, quid postea faciemus: cùm cæteri metu perculsi terga vertent, expectemus tantisper dum totus exercitus transferatur: tantę enim sunt vires nostræ, vt circumuentos hostes Moschouiam vsque velut iumenta agere possimus: tandem quod vnicum restat totam occupemus Lituaniam. signa itaque vtrinq; canuntur, Moschouitæ primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi strenuè resistunt. Postremò *Expeditio regis contra Moschorum ducem. Cõstãtinus Ostrouski. Andreas Celadin. Certamen acre cum Moschouitis.*

maxima vi certatur; Lituani ſtudio cedentes ad collem vbi tormenta collocata erant, ea in Moſchos inſequentes exonerant: extremamq; aciem eorum in ſubſidijs collocatã feriunt, turbãt, dirimũtq;: hoc nouo belli genere Moſchi perterriti terga vertũt, quos Lituani cum Polonis conuerſi omnibus copijs effuſis inſequuntur, fugant, confodiunt, cæduntq;, bellum ſola nox diremit. Eſt inter Orsham & Dubrounam, fluuius Cropiuna dictus: in cuius dubijs & altis ripis Moſchi fugientes, tot ſubmerſi, vt curſus fluminis impediretur. Capti ſunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti, & conſiliarij, qui ad regẽ miſſi ſunt. Ioannes verò Celadin ſupremus dux exercitus, cum duobus præcipuis viris, Vilnæ in compedibus ferreis detinebatur. Cæſa ſunt tunc temporis Moſchorum 42000. capti 2000. exceptis ijs qui in fuga aquis obruti ſunt. Ex Polonis & Lituanis 300. duntaxat occubuere, ab hoc tempore Moſchouię dux campeſtre pręlium nõ audet regi Poloniæ opponere. Moſchouiæ princeps accepta ſuorũ clade, Smolensko continuò relinquens in Moſchouiam fugit: Lituanicus verò exercitus Smolensko obſedit: ſed eam capere non potuit, bene enim firmatã Moſchus reliquerat: tribusq; alijs caſtris citra Smolensko occupatis, quibuſdam peruaſtatis præda onuſti ad ſua reuerſi ſunt.

Moſchouitæ crudeliter profligũtur.

Numerus Moſchorum occiſorum.

Moſchus fugit.

Smolensko obſidetur.

Anno Domini 1515. menſe Iulio, Sigiſmundus Poloniæ, & Vladiſlaus Hungariæ Bohemiæq; reges, fratres germani, cum Maximiliano imperatore Viennæ Auſtrię conuentum inſigni ſplendidoq; apparatu habuerunt.

Conuentus regum Poloniæ & Hũgariæ cum imperatore.

Tandem anno Domini 1518. Bona Ioãnis Sforțiæ ducis Mediolanẽſis filia, Sigismundo regi Craco-

Bona ducis Mediolani filia Sigiſmundo nupta.

uiam

uiam allata eſt: cui epiſcopi, magnates, equiteſq; Polonorum, inſigni ac ſplēdido apparatu obuiam proceſſerunt. Hæc anno Domini 1520. filium Sigiſmundum Auguſtum Cracouiæ in abſentia regis peperit.

Anno 1525. Albertus Marchio Brandenburgenſis, magiſter in Pruſſia ordinis Teutonici, poſt plurima bella & ſimultates cum Polonis ſuſceptas, videns fruſtra contra ſtimulum calcitrare, regni Poloniç Sigiſmundo iuramentum Cracouiæ ſolenniter præſtitit, habituq; ordinis abiecto in ducem ſæcularem Pruſſiæ creatus eſt. *Magiſter Pruſſiæ ordinis Teutonici regis iugum ſubit.*

Poſtea anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate Staniſlao & Ioanne ducibus Maſſouiæ: Ducatus Maſſouiæ regi Poloniæ ceſſit. *Maſſouia Polono regi ceſſit.*

Anno Domini 1530. Sigiſmundus ſecundus Auguſtus, patre viuente ſacro diademate ſolenniter Cracouiæ coronatur, decem duntaxat ætatis ſuę annos habens. *Sigiſmūdus Auguſtus coronatur.*

Anno 1531. Petrilo Palatinus Valachiæ infeſtis armis in Pokuciam irruit, Snijatinq; & coloniā cum adiacentibus pagis exuſſit. Rex itaq; ſex millibus militum pro ſtipendio conſcriptis, Ioannem de Tarnouia Comitem eis præfecit, contra Valachioſq; deſtinauit. Poloni igitur ad Obertinā caſtra metati ſunt, in loco munitiſſimo. Petrilo verò Palatinus Valachię cum quinquaginta millibus Valachiorum, & Turcarum atque Hungarorum in colle editiori ſeſe apparuit: tormentaq; bellica aliquot in Polonos direxit: nihil tamen effecit. Poſtea vtrinque tormenta exonerantur, plurimoſque Valachiorum Poloni globis glandibuſque ferreis trucidant. Inde infeſtis armis maximo clamore vtrinque concurrunt, gladijs, lan- *Valachus Poloniam infeſtat.*

ceis, omniq; telorum genere res geritur. Poloni fortitudine, Valachij multitudine superabant. Postea Poloni tormenta, bombardasque in Valachos exonerant, exercitumque eorũ fudunt, dissipant, & vndiq; affligunt. Sicque Valachij ordinibus solutis terga vertunt, quos Poloni omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cædunt, turbant, trucidantque. Itaque omnis generis rerum copia ex castris eorum onusti, quinquaginta maioribus tormentis ablatis, milleq; captiuis insignioribus abductis, ad regem reuersi sunt cum insigni victoria.

Acer conflictus.

Poloni Valachos profligant.

Anno Domini 1532. in Morauia supra Olomunciam tres soles apparuerunt.

Tres soles.

Anno 1535. Ouczina tutor, gubernatorque moderni ducis Moschouiæ, valida manu in Lituaniam excurrit, quam igne & ferro peruastauit, quindecim milliaribus à Vilna reuersus est. Rex itaque Poloniæ milites stipendiarios, voluntariosque, quibus Ioannem de Tarnou præfecit, in Moschouiam destinauit, cum quibus Lituani vires suas coniunxerunt, finesq; hostiles ingressi arcem Homel expugnarunt, suisque præsidijs munierunt. Inde recta ad Starodub arcem munitissimam, in qua OWczina, Suyski, & KoluczoW cæterique proceres Moschorum erant, contendunt: eamque grauiter tormentis bellicis adactis oppugnant. Moschouitæ quoque quorum numerosa multitudo in arce fuit strenuè sese defendũt. Arx ex roboribus ædificata terraq; & lapidibus propugnacula, & parietes impletæ erant: ideo tormenta incassum exonerabantur. Postea pulueribus, bombardarijs suppositis, arcem incenderunt: thesaurosq; ingentes quibusdam flamma absumptis asportauerunt.

Moschouitæ Lituaniam vastant.

Poloni in Moschouiã cõtendunt.

runt. OWczina gubernator totius Moſchouiæ, Suiſki, KoluczoW, cæteriq́; magnates & proceres Moſchouiæ capti ſunt. Vulgi verò multitudo exercitum regium numero 60000. ſuperabat: qua de cauſſa Ioannes Comes de TarnoW, ſupremus dux exercitus, omnes ſenes, plebeios, & parum idoneos decollari iuſſit, iuuenibus, nobilibusque, & virginibus relictis. *Starodub capta.*

Anno Domini 1548. Sigiſmundus rex multis geſtis præclaris ſumma cum laude ſtrenuè editis, imperioq́; in pace relicto, & reipub. rebus rectè diſpoſitis, vitam cum morte feliciter commutauit, ipſo die ſolenni Paſchę, ætatis ſuę 81. annos, menſes duos, & dies ſeptem peregit, Cracouiæ in Baſilica arcis honorificè 26. die Iulij ſepultus: *Sigiſmūdus moritur.*

Martinus Bielski Polonus, qui annales Polonorum vulgari lingua conſcripſit, facit mentionem, in principio imperij huius Sigiſmundi primi: nobilem quendam Iacobum Melſtinski, prætorem de Brezinij ciuitate, ex leuitate quadam animi, ſeu potius deſperatione, nomen autoritatemque Chriſti ſibi aſciuiſſe, Petrumq́; Zatorski ciuem Cracouienſem, ceterosque ſibi ſimiles latrones duodecim, ſecundum numerum apoſtolorum elegiſſe: ſingulisque nomina apoſtolorum impoſuiſſe: ſe verò Ieſum Chriſtum appellaſſe. Qui per villas vbique ambulantes, prodigia morionum, & pręſtigiatorum more exercebant: ſicophantasq́; alios, & latrones velut mortuos ſubornantes ſuſcitabant: piſces in paludes lutoſas primò impoſitos, vbi nunquam eos naſci poſſibile erat, in nomine Chriſti ſui manibus capiebant: panes in fornaces imponebant: in nomine Chriſti cum illic an- *Melſtinski ſe Chriſtum fore finxit.*

tè non essent, depromebant, cum ingenti simplicis vulgi admiratione. Quodam tempore ad Cestochouiam monasterium diuæ Virginis imagine celebre, prædictus Christus cũ suis apostolis vbi adhuc ignotus erat, venit, cumque illic aliquot diebus morarentur, vnum ex suis quasi obsessum à dæmone subornanerunt, cuius opera victum acquirebant, cum sua coquina carerent: ille enim quasi dęmophoretus per hospitia, diuersoriaque ambulans, carnes de coquinis rapiebat, in suosq; proijciebat, qui cruce illas munientes carnes comedebant. Illic autem ingens erat confluxus populi tũc temporis ad diuę Virginis imaginem, quæ ibi perinde, vt apud nos in Loreto miraculis celebris est. Prædicti itaq; sicophantę, illum obsessum suum, ad altare diuæ Virginis ducunt: duplici veste ad id studiò præparata indutum, in cuius intercapedinem necessaria imponere possit: lapillos verò intra indusium à corpore ei imposuerunt, cumq; ad altare deduceretur, ille è manibus ducentium furibundus, sese proripiens, in altare oblationibus pecuniarijs onustum irruit, pecuniasq; de altare rapiens in vestis duplicatæ intercapedinem eas imponebat. Monachus verò ab altari diuino officio intermisso aufugit: cæteri monachi stupidi accurrentes cingulũ illius resoluunt, putantes eum pecuniam intra indusium posuisse: sed lapilli duntaxat quos antè studiò imposuerat, in terram exciderunt: pecunia verò in veste duplicata remansit. Monachi igitur mœsti pecuniam arte dæmonis in lapillos transformatam putantes, exorcismos, orationesque supra lapillos sine intermissione fundunt: vt deinde in pristinam formam transformarentur: sed cum lapilli immutati in sua

Latrocinium insigne.

Exorcismi supra lapillos.

sua forma perseuerarent, monachus librum Agendam (vt dicitur) indignabundus in terram proiecit dicens: adhuc talem dæmonem nunquam experti sumus: abite cum eo ad omnes dæmones. Hoc latrocinio prædicti sicophantę perpetrato, cum illa pecunia rectà in Silesiam vicinam Poloniæ perrexerunt, simplicem vulgum suis præstigiationibus seducentes, vbi ad quandam matronam nobilem, in quodam pago diuertentes, dicunt ad illam: Christus te cum suis apostolis visitat ô mulier, ideo te offer illi, & saluabitur anima tua. Illa verò virum domi non adesse, in cuius absentia id sibi non licere, respondit. Cui Apostoli dixerunt: Habesne mappas vel telam ad sacrificandum: mulier verò ligaturam telæ illis obtulit. Qui dixerunt, hanc nobiscum accipiemus, Christusque tibi benedicet, vt tibi linum abundantíus crescat, ostende aliam si habes telam: quam cùm similiter accipere volebant, mulier dixít: non dabo vobis hanc: maritum enim timeo. Illi autem frustulum fomitis cum in igne telam inuoluentes mulieri reddiderunt: quam illa nihil suspicans in cistam reposuit. Itaque cista à tela, à cista verò domus accensa in flammam abijt. Vir igitur illius vxoris reuersus, domum conflagrantem inueniens: caussam sciscitatur, cui vxor se malè Christum cum suis Apostolis tractasse respondit: ideo hanc plagam iniustè in se permisisse. Vir autem ira excandescens, latro hic inquit nequissimus, & non Christus fuit. Ideo cum vicinis malefactores persequitur, quos in quadã villa insequuti sunt. Ille itaq; pseudochristus re animaduersa ad illum qui vocabatur Petrus dixit: Petre, iam mea passio, calixq; quẽ bibiturus sum appropinquat.

Aliud latrocinium pseudochristi.

Fuga pseudochristi. Cui Petrus: Et mihi vt video Domine imminet. Christus verò dixit: Petre, ego aliter non possum, nisi per fenestram hinc euadere. Ad quem Petrus: Et ego te quoad viuam non derelinquam Domine, sed quocunque tu fugeris, sequar te. Sicque ille Christus per fenestram, Petro sequente, aufugit: cæteri quoque Apostoli quà potuerunt euaserunt. Quos villani vnà cum suo Christo insecutos, & vndique circumuentos baculis, fustibusque præustis cædunt, dicentes: Prophetisa nobis Christe cum tuis Apostolis, qua in sylua hi baculi creuerint. *Pseudochristus cum Apostolis baculatur.* Sicque plagis emendati vitam suam pœnitentiam agentes, postea emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem, Apostolorumq; tormenta subire.

SIGISMVNDVS AVGVSTVS.

Sigismundus 2. Augustus. Anno salutiferi Virginis partus 1548. iustis Sigismundo primo honorificè sumptuoseq; persolutis, Sigismundus Augustus, filius eius magnus Dux Lituaniæ, regni habenas moderandas suscepit, quas summa cum prudentia & fortitudine in pace gubernauit.

Prima Vxor Augusti. Hic anno Domini 1543. Ferdinandi Romanorum Hungariæque & Bohemiæ regis filiam Helisabetham, matrimonio sibi copulauit, quæ Crácouiam honorificè allata est. Postea immatura ætate & sine prole anno Domini 1545. decimaquinta Iunij è viuis decessit.

Secunda vxor. Deinde Barbaram Lituanam ex domo Radiuilorum, quę antè Gastoldo Lituano nupta fuerat, duxit. Inuita matre regina Bona, procéribusq; Poloniæ repugnantibus, hocque matrimonium indignè ferentibus,

tibus, & parum abfuit quin rebellio eorum cœpta, in perniciosam seditionem abijsset. Hæc quoq; non multo post è viuis sublata est sterilis: non sine veneni suspitione, quam rex Cracouia, Vilnam vsq; metropolim Lituaniæ deduxit, ibidemque in Basilica arcis diuo Stanislao sacrata, honorificè tumulauit.

Hac mortua ad redintegrãdam cum Ferdinando amicitiam, & affinitatem conuersus, alteram filiam eius Catharinam, quam Franciscus dux Mantuæ viduam reliquerat, germanam sororem Helisabethæ duxit. Nuptiarum solennia celebrata sunt Cracouiæ 31. Iulij, anno Domini 1553. quam postea sterilitate causata repudiauit: Maximilianoque fratri, Romanorum imperatori, in Germaniam honorificè remisit. *3. Vxor.*

Tandem anno Domini 1557. iustissimũ bellum aduersus Guilhelmum Furstemberk, magistrum Liuoniæ ordinis Teutonici suscepit: centenisque millibus equitum & peditum electorum, tam Polonorum quàm Lituanorum Ruthenorumq; accinctus, in Liuoniam sua persona contendit, Sed Liuoniæ magister difficilè contra stimulum calcitrare videns, supplex pacem efflagitat, præliumq; deprecatur, & se cum vniuerso ordine, & tota ditione in fidẽ & clientelam regis submittit, prout latius in Liuoniæ descriptione patet. *Augustus contra Liuones cõtẽdit.*

Tandem princeps Moschouiæ anno Domini 1558. hæreditarij cuiusdam iuris & denegati tributi prætextu numeroso cum exercitu in Derptensem Liuoniæ prouinciam excurrit, Derptamq; ciuitatem episcopalem cum arce cepit, ac plures munitiones temporis successu expugnauit. Itaque Sigi- *Bellũ cum Moschorum duce.*

ſmundus Auguſtus rex, Liuones feudales & clientes ſuos ſtrenuè propugnando bellũ (pio dolore ſtimulante) cum Moſchouiæ magno Duce ſuſcepit, quod vario Marte tam in Liuonia quàm in Ruſſia alba, diu durauit, & in hunc diem fœdere intercedente perſeuerat.

Dux Moſchouiæ Poloczkam capit.

Anno Domini 1562. ſub tẽpore Carniſpriuij Februarij 23. die, Ioannes Baſiliades, magnus Dux Moſchouię, trecentenis millibus armatorũ coadunatis in ſua perſona Poloczkam dura oppugnatione cepit, vnde theſauros dictu incredibiles, captiuorumq́; octuaginta millia quibuſdam cæſis, in Moſchouiam abduxit. Iudęos verò omnes baptiſmũ abhorrentes, aquis DWinę fluuij ſubmergere fecit. Solummodo Polonos ſtipẽdiarios remuneratos, liberos dimiſit.

Poſtea anno Domini 1564. magnus Dux Moſchouiæ, detẽtis oratoribus Lituanorum, diutius in Moſchouia, exercitum celeriter conſcripſit, quem abſolutis oratoribus in Lituaniam populabũdũ deſtinauit. Hic exercitus in duas partes diuiſus vnus à Smolensko duce Srebrnij, alter à Poloczka duce Soiski cõtendebat, qui in campis Czaſnicienſibus ad Vlam fluuiũ caſtrametatus eſt, Nicolaus verò Radiuil Palatinus Vilnenſis, dux exercitus Lituanię ſupremus, & Gregorius ChodkieWicz, campiductor, rem certam ab exploratoribus de illis tenẽtes, parua manu hoſtes aggrediuntur, ſecurosq́; & inopinatos cędũt, trucidãt, cõfodiunt, fugãtq́;: qui per ſyluas & agros, paludes, partim à colonis cęſi, partim aquis ſubmerſi ſunt, quorũ 30. mil. occiſa eſſe cõpertũ eſt. Ibidẽ Petrus Soiski ſuprem⁹ dux exercitus Moſchouitici vulneratus fuga euadens, à ruſtico ſecuri (cũ magno dolore

Moſchouitæ funduntur.

Soiski occiſus.

lore Lituanorum, quòd viuus nō caperetur) occiditur, Vilnā delatus honorificè in Ruthenorū Basilica sepelitur. Alius verò exercitus, qui à Smolensko ad Orshā cum duce Srebrnij cōtendebat, audita suorū cruēta, infeliciq; clade, metu perterriti, omni bellica ipsaq; copiosissima supellectili abiecta, in pedes sese coniecerunt; turpiq; fuga saluti suæ consuluerunt. *Srebrnij fugatur.*

Anno Domini 1564. ipso festo diuæ Margaretę, magnificus dominus Stanislaus Pacz Archidapifer sacræ regiæ maiestatis magni Ducatus Lituaniæ, ac locum tenens tunc temporis Palatinus Vitebliensis, collecto ex Viteblienſi Palatinatu exercitu, adiuncta curia sua, & duobus centurionibus, alijsque cohortibus, quibus præfecerat duces, Isidorum signiferum Viteblienſem, & Ioannem Snieporod tenutarium Viteblienſem, hi in armatura leui duorum millium, cōtra hostem Moschum, qui tūc temporis arcē Iezeiriscza tredecim millibus armatorum grauiter oppugnabat, processerunt, manusq; acriter cōseruerunt, & hostium perrupta acie tormenta obtinuerunt: vlterioremq; exercitum qui fugam cœperat, insequuntur, trucidant, verberant, confodiunt, nonnullos captiuant: octoq; millia Moschorum cæsa, cæteri armis abiectis quoquo potuerunt fuga saluti suæ consuluerunt. Nostri verò omnem supellectilem bellicam, & vniuersa hostium arma, tormētumq; magnum, tela ignea, vexilla, bombardas, & id genus alia abstulerunt, & ipsi Dei benignitate sani & incolumes spolijs onusti paucis in cōflictu desideratis, ad Witepskam redierunt. Georgium autem ToWmak dux exercitus hostilis vix euasit, qui postea viribus resūmptis, eandē arcē Iezeiriscza *Moschouitæ sternuntur.*

acerrima oppugnatione, & igneis telis expugnauit.

Postea aliquot annis vario Marte vtrinq; certatum est, magnis & paruis congressibus, arces quoq; alterutrum tentatæ & dux Romanus Sangusko campiductor exercitus Lituanici vires Moschorum debilitauit; paruaque manu magnas copias hostiles sæpius fudit. Sussam & Vlam arces Moschouiticas sæpius tentauit.

Dux Romanus.

Anno Domini 1567. 16. Septembris, nostrates ex Witebska in Sitno lacu Moschorum trecentos occiderunt, bombardas 120. pulueris, globorumque multitudinem, & spolia abstulerunt. Eodem anno pedites nostri ex Witebska 12. Decembris, sub arce Wielisś multos Moschos prostrauerunt, cæteri ex ijs fugientes in Duna fluuio submersi sunt. Duo nobiles Alexius Simiczow, & Bachdanus Hreori cum multis alijs captiui abducti.

Sitno lacus.

Moschouitæ cæsi.

Tandem anno Domini 1568. Sigismundus Augustus rex, conscripto validissimo exercitu, ipsoque electissimo plusquã centum millium cum tormentis, & omni supellectili bellica sufficienti sumptuosaque, in Moschouiam sua persona tendere proposuerat, ad Rodoskowiczeque à Vilna 24. milliaribus progressus, ibidem castrametatus, aliquot hebdomadis trãsactis, re infecta exercitus parte dimissa, ipse Gronam reuersus est. Stipendiariorum militum, equitum, & peditum copias, cum tormentis magnis muralibus, ad Vlam arcem Moschorum expugnandam, destinauit, quibus illustrem dominum Ioannem ChotkieWicz, capitaneum generalem Samogitiæ, virũ militiæ peritum, & in bellis de Carolo quinto optimè meritum, præfecit: sed quamuis

Expeditio in Raskouice regia.

Vla obsessa.

uis arcem grauiter ſtrenueque oppugnarent, auxilio obſeſſis adueniente, re infecta obſidionem ſoluere coacti ſunt, quam poſtea dux Romanus Sangusko inopinata irruptione cepit & exuſſit, anno Domini 1568. 28. die Septembris. Hoſtium maior pars cæſa, cæteri combuſti, quidam in Duna & Vla fluuijs, qui eam præterfluunt, fugientes naufragio perierũt: pauci captiui abducti, ex noſtris aliqui vulnerati, ſpolia magna, exuuias, pecuniæ argẽteæ multitudinem, & tormenta aliquot abſtulerunt, & cætera multa inſtrumenta bellica. Victus maior pars combuſta, arcem ipſam noſtri occupauerunt, quam & nunc ſuis præſidijs tenent, attamen longè à priori ſtructura, (vt eam Moſchouitæ firmauerant) differentem. Hanc nos anno Domini 1564. cùm eam in primis Moſchouitæ ædificare cœperunt obſideramus, nihil tamen neſcio cuius cauſſa (alter iudicet) effecimus, quamuis in ſtrenua peditum oppugnatione quidquam defuerit. Ibi Nicolaus Venetianus Rotmagiſter peditum in Leplo, glande bombardæ ictus ſtrenuè officium ſuum adimplens, hebdomada elapſa in Vitebſca occubuit. Ego quoque cum peditibus Rotæ meæ tormenta defendens, vndique hoſtili manu ex arce erumpente circumdatus, vim impetuoſam ſuſtinere non valens, vix de manibus ferè hoſtium, armata manu euaſi.

Vla capta.

Venetianus occiſus.

Eodem anno 1568. noſtri pedites Viteblienſes nocturna irruptione inopinata iuxta Vieliſam arcem Moſchouiticam ciuitatem exuſſerunt, hoſtiumq; 300. occiderunt, & ſpolia magna abegerunt, Ianuarij 5. die.

Vielis exuſtio.

Poſtea 17. Ianuarij, ijdem pedites noſtri ſub arce

Vſwiat direpta.

Moschouitica VsWiat, ciuitatem septis penetratis, perfractisq; exusserunt, multis occisis bombardas & spolia exuuiasq; multas abstulerunt, parum abfuit, quin arcem ipsam caperent.

Kozacy. *Corsari.* *Freibuteri.* Eodem tempore Ianuarij 18. Birula cum suis peditibus (qui vulgò *Kozacy* dicuntur,) id est, qui hostem furtiuè & inopinatè adoriri solent, Italicè Corsari, Germanicè *Freibuteri* dicuntur, qui in mari latrocinantur: sed Ruthenis huiusmodi *Kozacy* dicuntur, qui vias hostium circũsident, & furtiuè inopinateq; interdum decem *Kozacy* prædicti, ad centum Moschos ex insidijs irruunt, inopinatosq; trucidant, ex Moschouię terra à Ducatu Biela magnis spolijs onustus, cum captiuorũ multitudine Vitebskam redijt.

Vielis exusta. Tandem 28. Ianuarij nostrates pedites ex Vitebska & Surasa arcibus, cum equitibus domini Palatini Viteblienſis Paczi, Vielisam circumusserunt, erumpentes hostes ex arce cum Rotmagistro eorum Poluiato occiderunt. Aulicos quoque magni Ducis præcipuos triginta, cum trecentis equitibus ad præsidium arcis ferendũ eadem nocte venientes, inopinatos in ciuitate fuderunt, cæteris fuga dilapsis, nondum enim in arcem quod intempestiuè venerint, intromissi erant, Ioãnem Michaelis Holouinũ insignem virum, magni ducis pincernam, captiuum multis spolijs onusti Vitebskam adduxerunt. *Captiui insignes.*

Eodem anno 27. Maij die, in festo Ascẽsionis Domini, nostrates ex Moschouia cum magnis spolijs & exuuijs venerunt. Rotmagistrum cum vxore & septem nobiles, cum multis alijs captiuos adduxerũt.

Eodem tempore 29. Augusti Viteblienses nostri, ciuitatem sub arce VsWiat exusserunt, captiuisq; & *VsWiat exusta.*

exuuijs

exuuijs onusti, Vitebskam redierunt. Huiusmodi autem excursiones innumeras nostri pedites Vitebskienses cum maximo damno hostili quotidie, dies noctesq; exercebant, propter suam vtilitatem, videlicet: spolia enim magna referebant. Arcium reliquarum finitimarum excursiones taceo, nisi huius mentionem facio, cuius ipse præsidia egi.

Anno supradicto 1568. Septembris 29. die, in festo diui Michaelis archangeli noctu diem Veneris præcedente, Moschouitarum cum Tartaris Nahaicensis Hordę sex millia numero, sub Vitebskam venerunt, quibus præerant tres Palatini præcipui, Seremiet, Basilius Buturlin, & Hreori SzoboroW, duobus diebus sub arce exactis, ciuitate in duobus locis succensa nocte tertia sequente discesserunt.

Tartari Nahaicenses cum Seremiet Vitebskam oppugnant.

Postea per legatos, oratoresq; generales, magnus Dux Moschouię & rex Polonię, fœdus ad tres annos vtrinq; percusserunt. Legati nostri anno Domini 1571. Varsouiam ad regem ex Moschouia fœdere cõfirmato redierunt, ex Polonia Palatinus Ino Wladislauiensis, ex Lituania Castellanus Samogitiæ.

In hoc fœdere anno Domini 1572. serenissimus, inuictissimusq; rex Polonię Sigismundus Augustus, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, &c. dominus & hæres, pacis in tota vita sua amantissimus, vereq; Christianissimus appellandus obdormiuit in Christo, Iulij 18. die Knyssinię, in confinibus Lituanię, & Podlassiæ, Massouiæq;. Interregnum per integrum annum pacificum, & diuina ferè protectione cõmunitum, contra spem omnium, nullo finitimorum hostium ne quidem mussitante durauit.

Sigismũdus Augustus rex moritur.

Interregna regni Poloniæ fuêre nouem à Lecho primo authore & propagatore gentis, ab anno Domini, vt quibusdam placet 550. vsq; ad hunc annum currentem 1572. in quo naturæ debitum persoluit prædictus inuictissimus princeps Sigismundus Augustus.

Primum interregnum post Lechij deficientem progeniẽ in Polonia extitit, cui postea incerto tempore Visimirus, secundum quosdam, Visimiro autem Cracus successit.

Secundum interregnum post Vandam Craci filiam, quæ de dijs virginitatem deuouens, victo tribus cruentis prælijs, Ritagora duce Germanorum, in Vistulam sese præcipitauit, postquam duodecim Palatini prouincias distributas rexerunt.

Tertium interregnum cum equorũ cursu Præmislao sterili decedente, de principatu decertarent, dum Lestoni infimæ familiæ iuueni sceptrum obueniret.

Quartum interregnum post Popelum secũdum, Crusphiciæ à muribus deuoratum, quando Piastus ille Crusphiciẽsis ciuis, & agricola simplex, sed probitate pollens, communi omnium cõsensu monarcha designatus est.

Quintum interregnũ post Mieczslaum siue Miesconem 2. quando Rixa vxor sua senatus consensu, imperium aliquot annis, cum detrimento regni administrauit, quæ postea ob suam peruersitatem à Polonis iustè in Saxoniam ad fratrẽ imperatorem Romanorum, cum Casimiro hærede innocuo exclusa est.

Sextum interregnum post Pręmislaum occisum ab Otho-

ab Othone Lango, & Marchionibus Brandemburgensibus, quando Venceslaum Bohemorũ regem, ad sceptra regenda vocauerunt.

Septimum interregnum post Casimirum Magnum Vladislai Lokietkonis filium, quando Ludouico Hungariæ regi habenas regni obtulerunt.

Octauum interregnum post Ludouicum Hungariæ & Poloniæ regem quando Iagielonem Lituanum, ad reginæ Heduigis filiæ Ludouici cõnubium vocauerũt, cui & regnum obtulerũt. Huius posteritas ad hoc vsq; nonum modernum interregnum durauit. Sed ad rem vnde digressus sum redeo.

Anno eodem 1572. statim post mortem regis multi conuentus particulares, nobilium & procerũ regni, magniq; Ducatus Lituaniæ celebrati sunt, de pacificãdis finibus tam Podoliæ à Tartaris, quàm Lituaniæ, Russiæque à Moschouitis, & de electione regis tractantes. Subinde multi legati & oratores, tam à summo pontifice imperatoreq; Romanorũ Maximiliano, quàm à rege Franciæ & fratre suo Henrico Andegauensium, & Borboniorum duce, à rege Suetiæ, alijsq; monarchis, ducibus, & principibus circũiacentibus, adueniebant. Omnia tamen in pace diuina protegente clementia, contra spem omnium agebantur. *Conuentus de electione regis.*

Tandem anno Domini 1573. in Sabbato magno Paschæ præcedente Tartarorum mille octingenti, cum ducibus Baca & Sieoza, in Podoliam sub Baram arcem excurrerunt, vicisque aliquot & prædijs circumiacentibus succensis, cum spolijs reuertentes ab aulicis & seruitoribus Buczacij capitanei Camienecensis, inopinata irruptione trucidantur, *Tartari prostrati.*

confodiuntur,& ſpolijs abiectis cæteri in fugā conuertuntur.

Electio regis.

Electio incœpta eſt celebrari extra Viſtulam Orientem verſus apud Varſouiam in tentorio magno 7. Aprilis die, vbi omnis ſenatus regni,& magni Ducatus Lituaniæ de eligendo nouo rege cōſultabant. Interea Machmet Baſſa ſupremus Conſtantinopoli, litteras interceſſorias per oratorem ſuum ad ſenatum deſtinauit, intercedendo nomine imperatoris ſui pro Henrico Andegauenſium, Borboniorum duce, regis Galliæ fratre, in regem eligendo, multis conditionibus vtilibus regno propoſuit. Hic legatus retentus erat à Buczacio Capitaneo Camienecenſi, tandiu donec innoteſceretur ſenatui. Venit itaque Varſouiam 12. Maij, auditus 17. abſolutus, 21. Poſtea ab ipſo imperatore Sultano Zelim orator Achmet Czaus venit, imperatoris ſui gratiam, amicitiam & beneuolentiam omnem ſenatui denuncians, rogando ſinceriterq́; optando, quatenus aliquem ex ſuis dignum virum, in regem eligere dignarentur, ex hijs præcipuos propoſuit, Iacobum Vchanski archipræſulem Gneſnenſem, primatem regni, Ioannem Fierlei de Dambrouicza Palatinum Cracouienſem, regni Marſchalcum, Georgium Iazlo Wieczi Palatinum Ruſſiæ, Nicolaum Mieleczki Palatinum Podoliæ, quod ſi id facere tenuerint, obnixè rogauit, vt huiuſmodi regē ab extraneis quærerent, qui fœdus & amicitiam cum imperatoribus Turcarum & Tartarorū auxiliares copias, ad quemuis hoſtem eorum ſi oporteret reprimendum. Pro quo beneuolenti auxilio ſenatores ei gratias egerunt: dicentes, ſibi benignitate diuina ad quemlibet hoſtem

Orator à Baſſa Turcarum.

Orator imperatoris Turcarum.

Legatio Turcica.

hoſtem propulſandum vires proprias ſufficere, huiuſmodiq; auxilijs minimè egere.

Itaq; poſt multas conſultationes, Henricum Andegauenſium, Borboniorumq; ducem, eligendum cenſuerunt, aliquot Palatinatibus Cracouiæ videlicet, Sendomiriæ, & Podoliæ non conſentientibus, priuſquam ſententiæ de religione in ſuo ſtatu concluderentur, & iura, ac leges cum immunitatibus nobilium rectè conſtituerentur: ſed in eundem regem in quem cæteri conſentiebant.

Archiepiſcopus itaque Gneſnenſis, primas regni, Henricum prædictum Andegauenſium ducem, regem electum eſſe denunciauit. Quamobrem commoti ſunt domini Marſchalci, & cæteri ordines ad quos hoc officium pertinebat, multique re incontinuata, domos ſuas repetere propoſuerant. Poſtea diuina affulgente gratia, diſſidijs vtrinque compoſitis, inſimul conuenerunt: Maijq; 13. & 14. diebus, pacta & conditiones ad libertatem, immunitates, leges & iura regni, magnique Ducatus Lituaniæ, cum legatis Francicis Henrici ducis ſtatuerunt. quæ omnia iuramento ſolenniter (cuius formam epiſcopus Cracouienſis tradebat) prædicti legati confirmauerunt, & firmiter tenenda, adminiſtranda, augendaq; ſemper à duce ſuo, rege futuro promiſerũt. His ſolenniter peractis, omnes & ſinguli, tam Poloni quàm Lituani vnanimiter cõcordibus vocibus, & ſuffragijs electum & confirmatum regem Poloniæ, magnumque Ducem Lituaniæ, &c. ſupranominatum ducem Andegauenſium Henricum Caroli regis Galliæ fratrem, denunciauerunt, ſolenniterque confirmauerunt. Quem Ioannes Fierlei de

Dambrouicza Palatinus Cracouienſis, Marſchalcus regni Poloniæ, & Ioãnes ChodkieWicz, capitaneus Samogitiæ, Marſchalcus generalis magni Ducatus Lituaniæ, Lituanis proclamauerunt. Sicq; rebus omnibus concluſis, Varſchouiæ in eccleſiam diui Ioannis: tam catholici quàm euangelici conuenerunt: concordibusq; vocibus vnanimiter, Te Deum laudamus, & alia ſecundum ritum eccleſiæ Romanæ decantauerunt: bombardas & tormenta grandia, ad lætitiam exprimẽdam explodentes.

Concilio nondum dimiſſo tabulę electionis confectæ ſunt. Ad eas in Galliam perferendas, & ſalucandum regem electum, delecti tam à ſenatu Poloniæ, & Lituaniæ, quàm ab equeſtri ordine, tredecim oratores magno nati loco, & ſingularis prudentiæ viri. Legationis principem locum obtinebat Adamus Conarski epiſcopus Poſnaniæ, eius collegæ Albertus à Lasko Palatinus Syradienſis: Ioãnes Comes à Tenczin Caſtellanus Voinicienſis: Ioannes Tomiczki cum Nicolao filio, Gneznenſis Caſtellanus, Andreas Comes à Gorka: Ioannes Hefbo[illegible]us Caſtellanus Sanocenſis, Staniſlaus Criski Caſtellanus Raciaznenſis: Nicolaus Chriſtophorus dux in Olika & NieſWiez, Ioãnes Zamoiski Belſ[illegible]llis præfectus: Ioãnes ZboroWski Odalano[illegible]ſis: Nicolaus Fierlei Caſimiriẽſis: Alexãder Prunski Palatinides Kiouienſis: qui petita quidẽ facultate, nondũ tamen impetrata per Germaniam tranſeundi, accelerantes in Galliam ſalui peruenerunt. Pariſijs 14. Calendas Septembris feliciter appulerunt, nullo ſuorum in itinere relicto, quorum præter legationis principes & complures nobiliſſimos adoleſcentes, in comitatu erant

Legati in Galliam.

tu erant

tu erant amplius ducenti quinquaginta: omnesque à rege Carolo & suis procuratoribus comiter qua cum decebat reuerentia suscepti, omnibus officijs blandè hospitalitatis tractabantur.

Henrici regis Parisijs discessus.

Conclusionibus autem & conditionibus vltro citroq; alterutrũ absolutis & compositis, frequentibus conuiuijs lautissimè apparatis interuenientibus, rex electus Henricus omnibus rebus ad tantũ iter cõparatis, Parisijs valedixit. 4. Calen. Octobris. Abeuntem vniuersa Gallica nobilitas, ciuium omnium turmæ faustis omnibus sunt prosecuti.

Rex Carolus proposuerat cum vniuerso comitatu ad vltimos regni fines cum fratre amantissimo progredi, nec prius diuelli, quàm ad Germaniæ limites ventum esset: verùm in ipso itinere morbo correptus propositum mutare coactus est: animo & corpore fratris discessum ægrè ferens. Rex electus, fratre Carolo amantissimo infirmo relicto, à Catalonorũ finibus Nansium peruenit: vbi à duce Lotharingiæ sororio, cum omni comitatu, lautissimo hospitalitatis apparatu exceptus est. Tunc temporis verò duplex gaudium accidit: nã Claudia cõiunx ducis filiã recẽs enixa erat: cui in sacrosancto baptismo, Posnaniensem episcopum, & collegas, Christiano ritu sponsores esse voluit.

Itinera Henrici regis.

Postea valedictione sororio data, Henricus ad imperium citato cursu pergens Blamontum peruenit, vbi cum Catharina carissima matre, & Francisco duce Alenconiorum fratre dilectissimo, cum Margaritaq; sorore amantissima, & alijs proceribus Galliæ vltimò amplexus est. Eum in Poloniam vsque sedis Romanæ nuncius episcopus Montisregalis, &

magna nobilitatis Gallicæ caterua, duces & comites magnoq; in illis regionibus natali loco viri ſexcenti ferè, cum ſuo comitatu Gallico, præter Polonos ſecuti ſunt. Germaniæ principes Blamontum vſque regi obuiam venerunt, vtpote Chriſtophorus Friderici Comitis Palatini filius, princeps Paruæpetræ cum Ludouico fratre, per quos velut itineris duces rex Tabernas oppidum deducitur, vbi ab epiſcopo Argentorati ſuſceptus eſt incredibili hoſpitalitatis officio, cum vniuerſo comitatu. A Tabernis per Nemetes & Vangiones ad Rhenum fluuium celeberrimum venit, quo ſuperato, ad Fridericum Comitem Heidelbergæ agentem diuertit, qui etiam regem & inſperatum hoſpitem, ſumma hoſpitalitate proſecutus eſt. Tráſito poſtea Rheno, ad Vangiones reuertitur, & Moguntiam peruenit, à cuius vrbis antiſtite cum ſexcentis equitibus Germanis, honorificè exceptus eſt: Rhenoq; fluuio tertiò ſuperato Francofordiam ad Mœnum ſitam contendit, vbi etiam à ciuibus ſumma cum obſeruantia tractatus fuit. Francofordia mouens Fuldam oppidum in vigilia natalis Domini peruenit, vbi feſtis tranſactis, Vahicum appulit, vbi etiam à Wilhelmo Lãdgrauio cum tribus equitum Teutonicorum millibus occurrente, maximò hoſpitalitatis honore ſuſceptus eſt. Poſtea ſuperatis Viſurgi & Albi fluuijs in Saxoniam intrauit, ibiq; à Caſimiro Saxoniæ principis genero, cum duobus millibus equitum, nobilitatis Saxonicæ armatorum ſalutatus eſt, & ad fines ipſos regionis honorificè perductus. Locris poſtea à legato Maximiliani imperatoris mille quingentis equitibus cincto ſuſceptus, & ſalutatus ad Marchiæ Brandebur-

Henrici regis in Germaniam ingreſſus.

In Saxoniã ingreſſus.

Ingreſſus Marchiam.

deburgensis principis Poloniæ Vassalli, fines perductus, à cuius quoq; aulicis nullo officio hospitalitatis prętermisso honorificentissimè exceptus, Francfordiam Oderæ fluuio qui Poloniæ fines cum Germanis dirimit contiguam perducitur. Poloni itaque fines suos vltra Oderam iam læti considerantes, Deo omnipotenti vota persoluebant. Rex etiam Henricus imperatori omnibusque Germanię principibus, per quorum regiones iter habebat, pro fide publicè data, & sincerè conseruata, gratias immensas per facundum oratorem, suoq; ore proprio confirmatas egit. Tandem feliciter Miedzirzece oppidum Polonicum peruenerunt, vbi maximo cum gaudio à nobilitate gentis Poloniæ, proceribusq; & magnatibus summo apparatu, pompis, copijsq; instructissimis susceptus est. Post hoc in maioris Poloniæ metropolim Polnaniam honorificẽtissimè deductus, magnificentissimeque acceptus plures dies in ea transegit, & Cracouiam contendens, ad sepulturam Sigismundi Augusti prædecessoris sui solenniter honestandam, Albertum Marschalcũ Francię, Comitem Radesiarum præmisit. Quę tunc temporis ante aduentum suum solito more peragebatur, ea nunc nobis breuiter describenda videntur: nam cùm de serenissimi & potentissimi regis diui Sigismundi Augusti vitæ curriculo, rebusq; feliciter gestis, tum placida & beata ex hac mũdi colluuiæ emigratione, interregniq; felicissima trãquillitate multa superius cõmemorata sint, id vnum re humanissime Lector, desiderare amplius velle existimaui, qua is funeris pompa, & honore ad sepulturam latus, quoque splendore, & qua magnificentia, iusta ei fa-

Ingressus in Poloniam.

cta essent, de qua re, quoniam ea quoque vt reliqua, honorificentissima ipsi meritò contigerunt, quàm potero paucis dicam.

Cùm enim iam annos 50. exegisset, & arduis curis ijsq; frequẽtibus regni debilitatus, & lenta morbi diuturni tabe confectus esset, integris planè vniuersis, & immotis animi sensibus, de ærumnosa hac vita, obitu sanè per quàm tranquillo, & pio discessisset, Knysiniæ quo se Varsouia Lituaniam inuisurus contulerat. De Knysinia postea Tikocinam arcem quam ipse ędificauerat munitissimam, duobus milliaribus distantem, funus deductum, tandem Varsouiã vno quasi anno exacto, Varsouia Cracouiam cum magna senatorum pompa, regina sorore sequente, deducitur ad sepulturam, cùm iam felix aduentus regis electi Miedzirzeciam nunciaretur, ante Cracouiam aduectũ, Pradnik Curia depositum, triduoque exacto, omnibus pro iustis persoluendis tanto principe dignis præparatis, 15. Februarij die omnes senatores, & episcopi, ac equites qui ad id funus cohonestandum & expectationem futuri regis vndiquaque confluxerant, lugubri vestiti habitu, ad serenissimã reginulam Annam infantem, prudentissimam, pijssimamque & honoratissimam virginem, in arcem omnes sese conferunt. Similiter matronæ illustres tetris velamentis capita obuolutæ confluunt, quæ principem mœstam, atque adeò exanimatam ferè largifluisq; confectam lachrimis, amanter & diligenter consolabantur. Hæc dum fierent, interim æreæ campanæ, in ædibus sacris vrbis omnibus, & circumquaque in pagis vicinis paræcialibus, nuspiam cessabant, quibus & vrbs ipsa, & omnis

mnis circumuicinia latè perſonuit: ſic omnes ſenatores reginulam Pradnik vſque proſequuntur. Inde funus plumbeo loculo depoſitum ſerico viloſo nigro obductum, ſtemmatibus & inſignijs regni ornatum, octo equis abſolutæ nigredinis deducitur, aulicis circumquaque ſerici viloſi tegumenta longè per terram errantia tenentibus. Sequebatur verò longè honeſtiſſimus illuſtrium & ornatiſſimorum virorum comitatus, quibus omnibus vnus habitus atratus & lugubris erat. In his nobiliſſimi, grauiſſimiq; viri legati externorũ principum, archiepiſcopusq; & epiſcopi cum abbatibus conſpiciebantur. Infans mœſtiſſima à legato ſummi pontificis & Venetorum oratore pedetentim deducebatur.

Hinc 32. pheretra ſerico viloſo, & pannis aureis, holoſericoq; preciosè tecta præferuntur cum inſignijs regijs. Equi 33. ſimiliter omnis generis ſericei coloris tecti velamine, vtrunq; latus armis regni ornati deducuntur. Demum ſingularũ prouinciarum vexilliferi, vexilla terreſtria, armati equites inſidentes generoſi præferunt.

Primò vexillum nigrum aulæ regiæ, aquila alba coronata cũ expanſis ad volandum alis in campo rubeo præferebatur: aquilam verò omnia inſignia prouinciarum regni cingebant.

Poſtea magni Ducatus Lituaniæ vexillũ rubeum equo currẽti cum equite armato gladium ſupra caput tenẽti, ex alia parte quatuor columnis inſigniebatur, in campo rubeo. Poſtea vexillum Goncza dictum cruce duplici in campo laſurino inſignitum.

Cracouienſis terræ vexillum rubeum, aquila alba ſimiliter inſignitum.

Sendomirienſis terræ vexillum rubeum inſignitur, clypeo ſiue ſcuto diuiſo, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas, in altera campum laſurini coloris cum tribus ordinibus ſtellarum portante.

Caliſſienſis terræ vexillum capite biſontis inter cornua coronam auream geſtante, per nareſq; circulum aureum habente, in campo more ſchachorum diſtincto albo & rubro inſignitur.

Poſnanienſis terra aquilam albam ſimplicem in campo rubeo geſtat.

Siradienſis terra leonis rubei & aquilę nigrę medietate, corona inſigniti.

Cuiauienſis leonis nigri, & aquilæ rubeæ coronatorum medietate.

Lancicienſis aquilæ albæ & leonis nigri coronatorum medietate.

Rauenſis terræ vexillum aquila nigra R, in pectore aureum geſtante inſignitur. Similiter Plocenſis littera P, in pectore ad differentiam ornata.

Belzenſis Grifone albo in campo rubeo inſignitur.

Lublinenſis terra ceruum in collo coronatum geſtat in campo rubeo.

Podolienſis terrę vexillum, Sole radianti in campo albo.

Leopolienſis, leone petram aſcendente in campo laſurino.

Premiſlienſis aquila aurea bicipiti coronata in campo laſurino.

Chelmenſis vrſo inter tres arbores gradienti in campo glauco.

Dobri-

Dobrinenſis capite humano coronato ex corona cornibus eminentibus.

Vielunenſis agno Dei cum vexillo cruce inſignito, & calice, in campo rubeo.

Sadecenſis ſcuto diuiſo, in cuius medietate, tres lineæ rubeæ & glaucæ, in altera nouē ſtellas in campo rubeo geſtat.

Liuenſis áquilæ rubeæ & vrſi albi medietate coronati.

Drohicinenſis ſtemmate magni Ducatus Lituaniæ, ex alia parte aquila alba inſignitur in campo rubeo.

Kiouienſis ſancto Georgio draconem lancea feriente in campo laſurino, ex alia parte vrſo albo in campo viridi ornatur.

Ducatus Pruſſiæ aquila nigra, ex alis manu armata cum gladio prominente, vexillum rubeum ornabatur.

Ducatus Sileſiæ Grifone albo in campo rubeo vexillum inſignitur.

Palatinatus Valachiæ vexillum capite biſontis inter cornua ſtella & latere dextro luna defectuoſa ornatum, cum circulo per nares tranſducto, in campo cæleſtino.

Zatorienſis Ducatus vexillum cæleſtini coloris, aquila alba literam Z, in pectore ornata inſignitum.

Oſwiecimenſis aquila nigra O, literam in pectore ornata in campo lazurino.

Maſſouiæ Ducatus aquila alba cum Ducali pileo in campo rubeo.

Slupcenſis Ducatus Grifone rubeo in campo al-

bo, vexillum insignitur. Similiter Pomeraniæ Ducatus ijsdem armis vtitur.

Ante funus regium magnificus dominus N. Maczieiowski integra armatura cum equo tam affabrè facta subtilissimeque, tum argento, tum coloribus distincta, vt omnium oculos in admirationem conuerteret armatus, in manu gladium auratũ punctura ad latus conuersum gestabat. Hunc sequebatur armiger atra veste circundatus hasta cuspide in terram conuerso cum vexillo, scutoque à læua cum insignijs regijs armatus. Ensifer quoque regni gladium punctura cõuersum ad latus præferebat. Tum pomum typum mundi repræsentans, sceptrum, corona aurea à senatoribus, quibus id competebat, portabantur. Legati autem singularũ prouinciarum antecedebant. Post nobilitatem succedebat vrbis senatus & populus longo ordine. Omnes quoque processiones omnium ecclesiarum præibant, longo honoratissimoque & præcedentium & comitantium agmine. Ex ludis deinde literarijs pueri de more antecedebant cum cantoribus, lugubres cantiones decantantes, hos almæ vniuersitatis doctores, & magistri, omnisq; studiosorum ordo insequebatur. Hinc plusquam 4. millia obscuro, & tristi habitu vestiti vulgus, cum funalibus & candelis vndique collucentibus ibat. Vbi iam in arcem ventum est, in ædem cathedralem, quæ vndiquaque defixis cereis collucentibus ardebat, funus honorificẽtissimè deponitur, regalibus supra impositis. Exinde finitis cantionibus visitatis & solennibus, orationẽ funebrem habuit abbas Magilensis, pietate & doctrina venerabilis; postea conuenientissimis decentissimisque cere-

ceremonijs exequiarum absolutis, in tumulũ maiorum suorum deponitur. Postera die in omnibus ecclesijs episcopi omnes sacra celebrabãt, ad omnes sanctos, ad sanctum Franciscum, apud sanctam Annam, Stephanum, Marcum, apud sanctam & indiuiduam Trinitatem, & in arce apud diuũ Stanislaum. Vexilliferi quoque sĩguli cum suis vexillis, & turba vulgus cum cęteris eadem vt prius processione cum equis totidem, & pheretris prædictis vrbem lustrabant, eques quoque ad funeris pheretrum catafractus vndique cassidem pro plumis cereis ardentibus circumuolutus, equo delabitur, hasta confracta, & gladio proiecto, cumque cantaretur Agnus Dei, cancellarius, & vicecancellarius sigilla regis mortui confregerunt: cæteri autem senatores sua sceptra posuerunt in altari. Ciues quoq; vrbis suas exequias funebres in ecclesia parochiali apud sanctam Mariam celebrabant.

DE CELEBERRIMO INGRESSV Cracouiam, & coronatione præclarissima Henrici Valesij, potentissimi & inuictissimi Poloniæ regis.

ANno quo diuina potestas humana in specie salutis nostræ restaurandæ gratia cælitus sese demisit 1574. curato solenniter sumptuoso funere diui Sigismundi Augusti, & depositis atris lugubribusque vestimentis, & pullis integumentis, omnes ordines regni, & magni ducatus Lituaniæ, Russiæ, Massouiæ, ac cæterarum regionum Sarmatiæ, in noui regis desideratissimum aspectum anhelantes, tædioque visendi illius expectatissimi vultus, nõ secus

ac patres in lymbo ardentes, animos affectionatissimos ad honores illius adiecerunt, nullisque sumptibus quamuis profusissimis ad cohonestandum tantum principem pepercerunt. Longum esset hic referre incredibilem, inæstimabilemq; vestitum, apparatum, quibus inter se cùm pomposi Poloni, tum magnifici & profusi Lituani, & vinci impatientes cum Massouitis Rutheni, magnificẽtissimis sumptibus concertabãt, & quisq; quibus potuit quàm maximo sumptu cõparatis, suum præ cæteris in regem affectum ostentare nitebatur. Hi aureis, isti argenteis, illi holosericeis, alij polymitis, alij planis, alij villosis, tum infectis purpura, & tinctis murice & cocco, tum Attalica Semiramidaq; textura, & Phrygio opere elaboratis, insertisque cum vnionibus variarum gemmarum lapillis, resplẽdebant. Equi omnibus tales, quales Vergilius Turno fuisse describit, & Homerus ad Troiam narrat venisse Menonis, Euripidesque Rhesi Thracum principis. Ea erat pomparum solennitas, cui nihil adijci ad gloriæ magnitudinem potuisset. Cracouia quoq; vrbs regni caput & metropolis nihil ad tanti principis aduentum expectatissimum omisit, non sumptibus, non continuis laboribus quicquam pepercit. quid referam publicos, priuatosq; apparatus, quacunque ingressurus erat rex, expurgatæ plateæ, frondibusq; abiectum, ac pinearum semper virentium exornatæ, parietes peripetasmatibus auro purpuraq; distinctis, & hinc longè pendentibus, in arce vbique radiabant, affixa longis tractibus in palatijs aurea balthea: tum aurea & argentea vasa instar scalarum per gradus exposita, crebris repercussi Solis radijs fulgurabãt, illa quo-

que

que olim pulueribus squalentia ob diuturnam regis mortui absentiam inaurata pauimenta, aurea lacunaria optimè extersa, excussa, & expolita resplendebant. Plebs quoq; passim portas, ac fenestras virentibus sertis coronabat, alij ad nocturna lumina funabula parabant, alij lignorũ strues congerebant, tormenta bellica in vallo & propugnaculis arcis, & vrbis disponebãtur, nullus aut ætate, aut valetudine tam imbecillis, qui otio detineretur, qui nõ aliquid ad publicum gaudium pari lætitia, diligentiaque, aut excogitaret, aut operaretur. Cumq; iam omnia apprime & plusquam perfectè apparata optatam diem expectarent, rex electus ad Balicias sesquimiliari à Cracouia distanté villam Palatini Cracouiensis hæreditariam aduenit, innumerata Gallorum, & Polonorum multitudine stipatus: ibi noctem ineffabili sua & omnium cum lætitia feliciter trãsegit. Die verò illa optatissima, & niueo calculo signanda illucescente, quę erat 18. Februarij. Cum discursu triũphali nobilium turmæ plateas vrbis complent, tantaque hilaritate cuncta gaudebant, & serena facie gestiebant, vt præter peculiaré morem, etiam equi & canes, & quęq; domestica hominibus animalia, iucundis gestibus, vocibusque exultare sentirentur, canoræque auiculæ suauissimos concentus, vltra consuetum adsonarent, exultantiumq; vocibus ipsum cælum reboaret. Phœbus pater, qui caput suum atris olim (ob regem mortuum mœroré exprimens) nubibus occuluerat, obscura caligine pariter cum hominibus disiecta, igniuomis radijs corruscãs, propriæq; lucis candore resplendens gratissimus apparuit. Interque & post coronationem aliquot hebdomadis

assiduè lætus permāsit, vt non bruma, sed ver ipsum appareret. Antequam se autem è balicijs rex mouisset, de repēte vndarum violenter altis de montibus cadentium in speciem effusa senatorum, equitum, populi, & totius vulgi, vtriusque sexus inæstimabilis multitudo, in occursum eius, magnifico ornatu, spectabiles, Xerxisque exercitum referentes, omnes campos extra vrbem, omnes montes, colles, aggeres, omnes vias, ac villarū tecta, & summa arborum oppleuerunt, densissimisq; turbarum globis, principi suo quàm longissimè obuiam procedere gestiebant. Primus autem senatorū archiepiscopus Gnesnensis Hungarico habitu ducentos hastatos equites fulgentes, holoserico auro intertexto, produxit, quos ipse insequitur rubea rheda, quam sex equi serico rubeo ornati trahebant, vectus in qua cum eo episcopi Posnaniensis, Adamus Conarski, & Plocensis, Petrus Miscobski sedebant. Crux autem præferebatur. Hos Leopoliēsis archiepiscopus Stanislaus SlomoWski, cū Camenecēsi episcopo, subsequuntur, qui etiam splendenti equitatu roboreque militum magnum triumpho supplementū addiderunt. Cracouiensis episcopus Frāciscus Crassinski, proximus fuit, quem Italico ornatu ducenti equites, holoserico vestiti, marturibus subducto & argento affabrè depicto, aureis torquibus insigniti, præcedebant. Eius vestigijs Cuiauiensis Stanislaus Carncouuski cum Chelmensi episcopo, & Lancicienſi Palatino viris & equis illustres insistebant. Castellanus Cracouiensis Hūgarico ornatu, primus post episcopos, ducentos hastatos equites auro & argento conspicuos, clypeisque & vexillis fulgentes produxit.

Hinc

Hinc Palatini ſumma grauitate inſignes procedunt, quorum primus Cracouienſis, cum fratre Sandomirienſi Capitaneo generali, trecentos viros, auro argento iuxta, ac equos Hungarico more, & Scythico ſupra modum exornatos producunt. Sandomirienſis quoque Palatinus, cum fratre Enſifero regni, ducentis quinquaginta equitibus tam ad pompam, quàm ad pugnam perfectè inſtructis holoſerico auro & argẽto fulgenti Hungarico more pariter cum equis veſtitis commitati prodeunt. Hos Oſwiecimenſis, Breſinenſiſq; Caſtellani ſubſequuntur, qui numero & apparatu hoc triumphale cumulabant agmen. Tandem Caliſſienſis Palatinus Hunnorum habitu inſtructam turmam clenodijs, monilibuſq; corruſcantem, & equis auro ornatis ſuperbam ducebat. Hunc lumen patriæ, & firmum virtutum omnium propugnaculum Albertus à Lasko Palatinus Siradienſis viſendo apparatu, cum quadringentis equitibus Hungarico, & centum Scythico more inſtructis procedit, qui omnium conſenſu facilè tulit in hoc triumpho partes priores, tanta enim cura ſuas apparauerat turmas, vt neque virum alio equo, neq; equũ alio viro indigere diceres. Poſtea Podoliæ Palatinus huic triumphi agmini 150. equitibus armatis decora quaſi addidit corollaria. Deniq; Lituaniæ & Ruſſiæ proceres promiſcui, ſumptuosè & profusè pompoſi, acies tam ad bellum quàm ad triumphum inſtructas producunt, Quorum primus Nicolaus Georgius Radiuilus dux, Palatinus Vilnẽſis, decoris patriæ, & ſenatoris eruditi, ac ſolertis planeq; diuini ingenij equitatus, Polonorum adæquat laudem. Hunc Caſtellanus Trocenſis decenter tam

viris quàm equis inſtructus commitatur. Hinc Ioannes Chodkieuicius Samogitiæ generalis capitaneus, &c. bello ac pace clariſſimus, & ad res magnas gerendas natus procedit. Deinde eiuſdem Ducatus theſaurarius ſupremus, & Minſcenſis Caſtellanus equis & viris auro corruſcantibus ſuperbi ſequuntur. Poſtea Nicolaus Chriſtophorus Radiuilus dux, curiæ Marſchalcus, Italico eoque ſumptuoſiſſimo equitatu cinctus. Tandem exercitum campiductor, inciſor, dapifer, pocillator, hij Hungarico, illi Italico, iſti Scythico, Moſchouiticoque habitu & ornatu ſuperbè inſtructi inſequuntur, & alij innumeri quos recenſere longum eſſet. Dies me deficeret, ſi ordine perſequar ſingulos, qui viri, qui heroes, qui duces, ad illam celebritatem cohoneſtandam vndiq; confluxerunt. Apparebat Lituanorum equitatum tria millia ſuperare, holoſerico, gemmis, vnionibus, corruſcantē. Poſt Lituanos proceres dux Cōſtantinus, Kiouię Palatinus cum duobus filijs, vno Italico, altero Moſchouitico habitu ornato, pręcedentibus trecentis equitibus ſuperbè auro & argento rigentibus ſtipatus occurrebat. Braſlauienſis quoque Palatinus Wolinios ſuos Scythico more pulcerrimè & ſumptuoſiſſimè veſtitos ducētos produxit, pharetris, & arcubus auro corruſcantibus. Tandem Culmenſis, Mariemburgenſis, & Pomeraniæ Palatini Germanico ritu ſuperbas producunt acies. Dulſcius quoq; Prutenus 36. equites loricis indutos & auro fulgentes adiunxit, eiſdem. Hinc Comites à Tekin, Ioannes Woinicenſis, & Andreas Belzenſis Caſtellani, familia antiqua, & reb. inſigniter geſtis illuſtres 250. Hungarico more haſtatos equites, clypeis, vexilliſq;

ac ve-

ac veſtibus & equis auro micantibus, educunt. Eos Herbortones, ingenio & prudentia, librisq́; à ſe editis clari, cum ducentis Camenecenſis, Sauich Woſtenſisq́; Caſtellani cum cẽtum quinquaginta equitibus cincti. Andreas Wapo Wski cũ centum, & Biecẽſis ac Radomienſis cum octuaginta bene armatis egrediuntur. Poſt hos Staniſlaus Comes TarnoW Caſtellanus Cechouienſis 200. equitibus, clypeis haſtiſq́;, & vexillis auro redimitis, murice tincta cocco & marturibus ſubducta veſtitis, cum tormentis duorum curruum affabrè inſtructis progreditur.

Caſtellani quoque cæteri quos ſigillatim numerare infiniti laboris eſſet, bene in acies inſtructi, & ad triumphum cohoneſtãdum tanti principis conuenientes, ſubſequuntur. Cancellarius quoq; cum theſaurario regni Hieronymo Buzinski omni virtute & patriæ amore ſenatores venerandi, ſuas copias inſigniter adornatas præſentant. Poſt hos Mareſchalcus curię, Andreas Opalinski vndequaq; virtutibus abſolutus vir, cum 75. equitibus Italico more egregiè exornatis. Deinde vltimum agmẽ claudebãt capitanei ciuitatumq́; & officiorum regiorum præfecti, qui etiam ſuas in acies pompose inſtructi ingentem exercitum exprimebant, aliorumq́ue aut adæquabant, aut ſuperabant laudem: & vereor ne tantorum illuſtrium virorum ſplendore captus obuias imprudẽs alios prætercam, alios verò abſq; diſcrimine ponam. Lublinenſis verò Palatinus MacieoWski cũ filio, & nepotib. inſigni virtute præſtantibus 200. equitibus cum vulturinis alis & clypeis ac vexillis Hungaricè terribilibus. Hos Dzialini, Secignieuiorum, Camieneciorũ, Ocieſcij, Coſcielecij,

Tomicij Castellani Gnesnensis cum filio, Padnieuij, Barsi, Bonaronum, Miscouij, Droieuij, Lesnio Wolij, Staskouij, Nemstæ, Reiorum cum oloribus in tergis coronatis & lilijs in pectore super clypeos ad similitudinem cãdidarum aquilarum insignitis, Noscouij, Belzẽsis præfecti Zamoiscij, alijq́; innumerabiles & inęstimabiles equitũ exercitus, vt ita dicã, omnib. portis, & suburbiorũ latebris sese effundebãt. Aulici quoq; regis mortui officia sua minimè neglexerũt, equi quoq; singulorũ senatorum, & equitum ductitij, magnã triũpho præbebant amplitudinem, Cubicularij etiã regis mortui, hi Italica, illi Hungarica specie auro & argento, vesteq́; prætexta fulgidi, cæteros claudebant, quibus nihil neque dici, neque fingi speciosius potest. Post senatorum & equitum turmas, ciues cum plebe, subsequebantur, quorum equites Germanico habitu erant 120. pedites 4000. adæquabant, omnes fulgidis armaturis splendidi, ac discolori vestitu & vexillis secundũ opificum cõtubernia, corruscantes, similiter Cleparianæ, Casimirianæ, & Stradomianæ gentes. Exercitu omni per hunc modum disposito, iuxta LobzoWium & Bronouice vicos ciuitatis. Rex suis Gallis, Guasconibus, & magna nostrorũ turba stipatus aduenit. tormenta autem vbique horribiliter interdum explodun-tur, & taratantara, taratantara acriter resonant, ibi episcopus Plocensis Miscouius facunda & Ciceroniana oratione, regem omnium ordinum nomine salutauit. Bibracus postea regio nomine affabiliter ad omnia respondit. Dehinc ciues Casimirienses, Cracouienses, & Clepardienses, eum salute humiliter impertiunt, qui etiam placidã, & optimè spei

plena

plena reſpōſa retulerunt. Abſolutis ſalutationibus, rex ſingulos exercitus, agmina cōſtricta, oculis perluſtrat auidè, quę tanta erant hominum bene armata congeries, vt plerique vſu rerum bellicarum periti, eandem etiam valido hoſti opponi potuiſſe affirmarent, tormentorum magiſtri & ſcloppetarij tonitrua crebra iterant, reſonant, & concutitur ſonitu æther. Tandem rex circiter primam noctis horam vrbem ardentibus facibus reſplendentem diui Floriani portam ingreditur, albo equo & ſublimi altitudine illuſtri magnificentiſſimè epiphiato, phaleratoq; auro vndiq; refulgente vectus, cui inſidens altior omnibus eminebat, vt à cunctis cōſpiceretur. Conſules autem vrbis vmbellam auream vſque in arcem ſuper illum portauerunt, veſte nigra pellibus pātherinis ſuffulta indutus erat, Vaſcones ſclopetarij 40. & Heluetij cū alabardis 60. duobus cum tympano & fiſtulo præeuntibus latera eius muniebāt, quibus holoſericæ virides veſtes, croceo colore diſtinctæ erant, in primo loco circa regem Niuernenſis, & Dumeneius duces, Marchio Elbenſis, Duca de GWiſa, alij primores Galli, & aulici regij, ſinguli honoris cauſſa inter binos Palatinos deducebātur, ſequebantur & anteibant tympaniſtarum, tibicinum, cornicum, multitudo, ſinguli ſuum taratantara reſonantes. Succedebant quoque diuerſorum principum, & populorum, oratores & legati, populus promiſcuus per varias turmas & cuneos egrediens regem ſuum videre geſtiens, quo ille procedebat ferebatur, omnes ſui ordinis & decoris obliti quem ſors cuique locū obtuliſſet, occupabat. Conſcendunt alij tecta, & ſummis pendent tegulis, alij

trabibus insident, alij columnis implexi, alij muris hærent, omnes fenestræ, omnes rimulæ suis spectatoribus refertæ, perforati parietes, diruptæ maceries, quo oculos suos tam expectati regis spectaculo populus expleret, nullus locus non occupatus, ne ijs quidem qui non nisi ruinosum & periculosum caperet vestigium. Cùm ad forum fuisset peruentum, tandem omnium aures tubarum clangore, & scloppetariorum bombardariorumque tonitribus obsurduerant: in ipso autem Castrensis portæ vestibulo, arcus affabrè extructus erat triumphalis, tapetis exornatus aureis, in quo tibicines officium suum strenuè adimplebant, in summitate verò turris aquila alba subtiliter & artificiosè facta lilijs in pectore insignita, in omnes partes quo rex ibat circumuoluebatur, stridentibus alis, & capitis inflexione, ac quodam strepitu lætitiam quasi præseferens. Cumque rex arcē ingrederetur, scloppetæ omnes, tum & maiores machinæ tanto strepitu, fulgoreq; exonerabantur, ac si Iupiter ipse quidquid vspiam, in thesauris suis fulminum, tonitruumque conclusum habuerit, id totum pariter, simulque nunc cælo demisisset, tum verò genere, tympanorum, tybiarum, tubarumque sonis nubes perstrepebant. Arcem ingressus vbi etiam supra, aquila affabrè facta alis applaudebat, in ecclesia diui Stanislai cathedrali, à canonicis salutatur, & postquam Te Deum laudamus, suaui melodia decātaretur, ad reginalem maiestatem rectà deducitur, vbi vltro citroque data salute in palatium auro splendidum cœnaturus, & acquieturus pergit. Postridie verò rex in senatuscōsultum veniens per Bibracum cancellarium priuatum,

uatum, omnibus ordinibus regni gratias egit: quod ſibi integrum atque floridum tantum regnum diuinitus adminiſtrandum præſtiterint, Deumq́ue omnipotentem precatur, vt is ipſis, atque adeò toti Reipub. Chriſtianæ ſit ſalutaris, polliceturq́ue daturum ſe ſedulè operam, vt conceptæ de ſe apud illos opinioni cumulatè ſatisfaciat, & vt coronatio properaretur obſecrabat. Ad hæc ſequenti die Sandiuoius Carncouius Refferendarius regni maieſtatem regiam à nobilitate affabili oratione ſalutauit, in qua & Reipub. incolumitatem, & regiam dignitatem ſufficienter deduxit, explanauitq́ue, vt omnibus ſatisfactum videretur. Regio quoque nomine ſimiliter reſponſum eſt, omnibus eum ſatisfacere, & ſalua omnia ſibi cõcredita conſeruare velle, & non tantummodo literis approbare, verùm etiam ſanguine obſignare paratum eſſe. Eadem die ſole occidente cum magna epiſcoporum caterua, & legato ſummi pontificis in rupeculam Caſimiriæ, diui Staniſlai (vbi occiſus fuit,) ædem Polonorum patroni, deducitur, vbi Deo deuotiſſimè ſupplicauit, & ſacris de more exoſculatis, in arcem rediјt. Quam viſitationem ſancti Staniſlai in Rupella omnes reges ante coronationem obire debiti ſunt, ex more recepto.

EXEMPLAR QVARVNDAM LITERARVM SVPER DISCESSV CHRISTIANISSIMI AC SERENISSIMI HENRICI III. GALLIARUM AC *Poloniæ regis: itemq́; illustrissimi senatus Poloniæ ad eundem regem.*

INCERTO AVTHORE.

ORATIO DANZÆ AD SENATVM REGNI *Poloniæ Cracouiæ congregatum habita.*

Enricvs Christianissimus & Serenissimus Franciæ & Poloniæ rex, dominus meus clementissimus, me die 18. huiusce mensis Iunij, hora nona pomeridiana, aut circiter ad se vocauit, qui primùm agnouit me fideliter, & diligenter Christianissimis regibus, auo, patri, & duobus ipsius fratribus inseruijsse, eademq́; se à me obsequia certè expectare significauit. Et cùm ille de suo discessu mentionem fecisset, ingenuè fateor, me magnitudine periculi vehementer perculsum, perturbatumq́; esse. Postea honorificè multa de regno Poloniæ loquutus, tandē testatus est, cùm ordines regni Poloniæ eum regem agnouissent, satis scire, illos se, vxores, liberos, fortunasque omnes vnà cum regno fidei ipsius commisisse, eam ob caussam, se probi, digniq́; regis officio nunquam defuturum, affirmabatq́;, se nec eos nunc deserere, nec vnquam

quam deſerturum. Adhæc, referebat, ſe ampliſſimum regni Poloniæ ſenatum, qui tunc hîc aderat, de obitu Chriſtianiſſimi regis ipſius fratris certiorem reddidiſſe, & quanto deſiderio regni Franciæ ordines eius in patriam reditum expeterent, declaraſſe. Præterea, reginam ipſius Serenitatis dominam matrem iam ſæpius & ſcripſiſſe, quòd ſi maturè in regnum non rediret, eam tot hoſtium viribus, quibus vrgebatur, diutius reſiſtere non poſſe, ab eoque ſummis viribus contendere, vt patriæ in tanto periculo conſuleret ſua præſentia, cùm ipſo abſente id effici poſſe non ſperaret, dictum regni Poloniæ ſenatum illam quidem profectionem probaſſe. Verùm reliquos regni ſenatores prius conueniendos eſſe reſpondiſſe. Cùm verò regni Franciæ negotia eam moram non paterentur, ſibi vel vitæ periculo patriæ neceſſitati eſſe ſubueniendum, ſtatum regni Franciæ perturbatiſſimum, afflictiſſimumque eſſe narrabat, cùm prouinciȩ omnes in armis eſſent, bellumq; nũc illic maioribus viribus, maioriq; animorum exacerbatione, quàm antea vnquam, gereretur. Adhæc, aduerſarios ingenti claſſe littus Gallicum infeſtare, & principem Condæum cum ſex millibus Germanorum equitum in Franciam proficiſci, maioresq; copias per Germaniam, vicinaque loca cogi, quæ illum eſſe ſubſecuturæ, eam ob rem ſe non poſſe, nec etiam velle patriam in tanto periculo deſerere, pro qua ſanguinem fundere illi eſſet iucundiſſimum: ſcire eum, ſibi moriendum eſſe, honeſtam verò mortem nunquam fugiendam, ſed potius optandam. Hȩc cùm fortiſſimi principis, magniq; animi officia ſint, non dubium eſt, quin is ve-

rus, ſincerusq; amor, quo reuerendiſſimæ, illuſtriſſimæq; dominationes veſtræ ſint amplexæ, & confirmabitur, & augebitur, cùm illæ eum in pace moderatiſſimum, æquiſſimumque: in bello verò conſtantiſſimum, acerrimumque defenſorem eſſent habituræ: Interim verò nobis Francis triſtiſſimũ & quauis morte grauius. Et cùm reges Chriſtianiſſimi hactenus, quacunque ire voluerint armis, & vera virtute ſibi iter aperuerunt. Nunc videre hunc regem noſtrum ea qua eſt ætate, vagum & in peregrina terra errantem omnibus ſupplicem eſſe: nec iam ſua culpa, ſed noſtra cauſſa, & vero in patriã amore. Et quoniam ipſius Serenitas facilè prouidebat, dominationes veſtras reuerendiſſimas & illuſtriſſimas inopinatũ iſtum ſuum diſceſſum moleſtiſſimè laturas, ille mihi ſæpius iniunxit, vt graues, æquiſſimasque cauſſas, quæ illum tot, tantisque periculis ſe exponere cogant, dominationibus veſtris reuerendiſſimis & illuſtriſſimis declararem. Quibus intellectis ſperabat, ea ſibi nihil de ipſarum in illum beneuolentia remiſſuras eſſe: ſed conſtanter in data fide perſeueraturas. Hæc autem vt ille conſequeretur facilius, ſignificauit mihi, ſe ad quoſdam regni iſtius ſenatores literas dediſſe, & à me petebat, vt ipſis redderem, eosque ſuis verbis diligenter rogarem, ne illi hoc ſuo diſceſſu offenderentur, ſed iuſtiſſima, neceſſariaque cauſſa perſpecta, illum haberent excuſatum etiam apud cęteros regni ſenatores & proceres excuſarent, illum omnia ipſis clemẽtiſſi. Principis officia polliceri, & cum ipſius Serenitas literas illas in ſuo cubiculo eſſe putaret, vni ſoli cubiculario qui tunc adfuit, iniunxit, vt mihi illas daret: qui reſpon-

respondit, nullas ibi literas esse, tunc ille promisit, se curaturum, vt mihi altera die traderentur, & quoniam heri amplissimus senatus à me seriò petijt, vt si ipsius Serenitas mihi alia mandata, vel priuatim, vel publicè quibusdam deferenda demandasset, illa ego apertè declararem. Ego sanctè iuro & affirmo, ipsius Serenitatem nihil mihi iniunxisse, cuiquam dicendum, proponendum, & promittendum, quàm ea, quę exposui, videlicet, vt eius discessum apud omnes declarata vera caussa excusarem: eos, quibus scribebat, hortari, vt in veteri in eum fide & beneuolentia perseuerarent, ab ijsque obnixè peterem, vt eum quoque apud cæteros regni senatores, proceres excusarent, & omnibus clementiss. & optimi regis officia promitterent: vt autem ipsius Serenitas propensissimum suum in hoc regnum studium, sollicitudinemque testaretur, mihi quoque demandabat, vt dominationibus vestris reuerendiss. & illustriss. significarem, sibi consultum videri, vt in primis idonei legati ad ipsius Serenitatem eligerentur, qui magnis itineribus in Franciam contenderent: hac enim ratione fore, vt omnes facilius in officio vestris prudentissimis consilijs & authoritate continerentur. Nam vbi illi intellexerint, ipsius Serenitatem mortuo rege fratre pro motibus regni Franciæ sedandis, paceque sua præsentia conficienda à regni illius ordinibus supplicibus precibus, magna contentione euocari, & eam ob caussam militum regni Poloniæ senatum legatos misisse, vt eorum consilijs & intercessione pax æquissimis conditionibus faciliùs constituatur, sperandum est, quòd interim omnes regni Poloniæ legatis decernetur,

ſunt expectaturi, & certè legatorum præſentia ad Francorum animos flectendos, & negotia publica ad optatum finem perducenda, profutura. Ego Carolus Danzæus, à Danzij, Chriſtianiſs. & ſereniſs. Franciæ & Poloniæ regis conſiliarius hæc quæ hoc ſcripto nomine ipſius Serenitatis declaraui, & confeſſus ſum, vera eſſe teſtor & affirmo. Cracouiæ 22. Iunij, anno 1574.

Carolus Danzæus manu propria ſubſcripſi.

LITERÆ SENATVS REGNI POloniæ ad imperatorem Romanum.

SAcra Cæſarea maieſtas domine, D. clementiſs. faciendum putauimus, vt ſacram Cæſ. maieſt. veſtram pro ratione vicinitatis & officij noſtri certiorem faceremus de ijs, quæ proximè præteritis diebus apud nos acciderunt. Quanquam ea minimè ignota ſunt S. C. maieſt. veſtræ, quin imò certò ſcimus, ſereniſs. regem noſtrum ditiones S. maieſt. veſtræ intraſſe non ſatis pro regia dignitate, paucis duntaxat comitum. Qua ex re S. C. M. veſtra facilè intelligere poteſt, ſereniſs. regem noſtrum præter ſcitum & opinionem noſtram è regno diſceſſiſſe: nam C. M. V. non ignorat, qua fide & obſeruantia nos principes noſtros proſequi ſoleamus, neque hunc ſereniſs. regem noſtrum debito honore priuaremus, ſi cum ſcitu & conſilio noſtro eam profectionem inſtituiſſet. Subſecuti ſunt & officiales regni, & inſequendo Plezinam vltra oppidum domini Premniz ditionis Maieſt. veſtræ proceſſerunt: ſed ab inſtituto ſuo nulla ratio-

la ratione ſe reuocari paſſus eſt. Reliquit quidem ſua maieſt. literas ad nos, quibus hoc regnum nobis commendat, & cauſſas explicat, quam ob rem nos celauerit de profectione ſua: nimirũ, vt ſereniſs. matrem, patriam, & regnum illud florentiſs. ab interitu vidicaret. Sanè vt primùm de morte Chriſtianiſſimi regis Galliarum, fama apud nos increbuit, & ſucceſſionem ad ſereniſs. regem noſtrum deuolutam eſſe, ne in eo quidem, quod illi naturaliter & hæreditatiue obtigit, ſereniſs. regi noſtro obeſſe voluimus: nam & de periculis omnibus, de ſalute & commodis regni illius non minus quàm de nobis ipſis cogitationem ſuſceperamus, communicatiſque conſilijs de rebus omnibus ſtatueramus prouidendum, adeò vt nullum ſereniſs. rex noſter fidelium ſubditorum officium in nobis deſideraret. Sed eius rei culpa hæret non tam penes excelſum, & verè regalem ipſius animum, ſed penes eos, qui eum priuato conſilio ad hoc factum impulerunt. Ex quibus omnibus Sacra C. M. V. pro ſua prudentia iudicare poterit, diſceſſum hunc ſereniſs. regis noſtri his temporibus accidiſſe, quibus maximè ab hoſtibus Chriſtiani nominis ex minima occaſione metuenda ſit omnis periculi ſuſpicio in hoc regno potiſſimum, quod eſt quaſi pro aliquo præſidio Chriſtianis prouincijs collocatum, quæ quidem pluribus verbis S. C. M. veſtræ ſcribimus, primùm ad remouendam prætermiſſi officij erga ſereniſs. regem noſtrum culpam, ne quis in eo nos deliquiſſe arbitraretur: deinde verò vt S. C. M. V. ad eam fœderum & pactorum communionem, quæ M. V. cum regno Poloniæ intercedit, inuitaremus, rogãtes, vt quem-

admodum sanctè, & inuiolatè hactenus ea coluit, ita & nunc ea obseruare non desinat. Porrò negocium hoc omne S. C. Maiestati V. ita commendamus, vt nulli magis vnquam commẽdare possimus. Nam vt nollemus inuitum quenquam nobis imperare, ita non libenter videremus, nos tales existimari, qui nesciamus officio nostro vti, & voluntates principum moderari. Non deest nobis animus pro dignitate, & libertate nostra quęuis consilia habere: sed Polonorum semper fuit reges, & principes suos colere, reuereri & honestis potiùs, quàm externis studijs & officijs eos prosequi. Quod reliquum est, nos, studiaq; nostra S. C. Maiestati vestræ commendamus. Data Cracouiæ, 21. Iunij, 1574.

Eiusdem S. C. Maiestati vestræ addictiss. seruitores, senatus regni Poloniæ, Cracouiæ congregatus.

REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIbus & magnificis dominis, senatoribus, nobilibus, & generosis equitibus regni nostri Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ, Henricus Dei gratia Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

REuerendissimi, illustres, & magnifici domini, senatores syncerè nobis dilecti, vosq; generosi, & nobilissimi Equites, dici non potest, quanto cum doloris sensu in animum nostrum induxerimus, vt non expectatis incliti huius regni comitijs, in Franciæ regnum, quod nobis nuper legibus, iureq; hæreditario obuenit, properandum statuerimus. Siquidẽ in merita vestra erga nos, in caritatem, & bene-

&beneuolentiam, qua nos complectamini, intuentes, non potuimus sanè sine lacrymis ac firmo dolore de hac nostra in Franciam profectione cogitare. Multa ante oculos obuersabantur, quę commemorare longum esset, idque planè vinceret recordatio beneficiorum vestrorum, ita vt omnino nobis certum & constitutum esset, Franciæ regnum administratione sanctæ reginæ matronæ concessa, & demandata, hîc non modò comitia expectare, verùm etiam si ita nobis videretur, integram ferè ætatē degere. Testis mihi Deus est, testes quoq; non pauci ex senatoribus, cum quibus simul atq; de morte Christianissimi regis fratris mei indicatum vobis est, copiosè de hac re egimus, atq; ex illorum sententia sub huius regni nostri sigillo ad serenissimam matrem meam mandatum amplissimum, quod *Regentiam* Galli vocant, misimus, priuatis etiam nostris literis illustrem principem Alanconium, Henricū Nauarræ regem, & omnes Galliæ principes ac proceres sedulò monuimus, vt nostri desiderium ęquo animo ferrent, nec aduentū nostrum frustra expectarent. Ita profectò res se habent, mutādi verò huius cōsilij, aut potiùs sententiæ nostræ, quæ penitus insederat animo, hęc fuit caussa, quę vobis, hoc est, prudētibus ac sapiētib. viris spero probabitur. Hesterna die sub noctē ferè allatæ sunt nobis literæ à serenissima regina matre, & multis Galliæ proceribus, & primarijs viris, in quibus scriptum erat, necessarium omnino esse, vt quàm primùm dispositis equis ad celeritatē istuc aduolarem⁹, in summo esse discrimine res Gallicas, actū prorsus aliter videri de vetustissimo, nobilissimoque totius Europæ regno, nec vllam aliam

rationem eſſe tuendi, & cõſeruandi nobis illius imperij, quàm ſi intra dies viginti ad ſummum Lutetiæ Pariſiorum, vel ſaltẽ in finibus regni nos ſiſteremus. Multa erant alia diligenter perſcripta in illis literis, ex quibus non modò periti rerum Gallicarum, ſed etiam exteri non ignari rerum humanarum facilè poſſent intelligere, ilico & ſine cunctatione nobis diſcedendum eſſe. Quamobrem lectis illis literis, apud me neceſſariò conſtitui, quanta poſſem maxima celeritate in Galliam proficiſci. Cùm autem ſi de profectione mea cognitũ eſſet, multa imminere videbantur, quæ celeritatem, in qua omnia poſita eſſent, retardarent, faciendum nobis putauimus, vt tacitè proficiſceremur. Itineris Gallici ratio nobis non eſt ignota, nec ignorantur ſtudia, & mores illarum gentium, per quas nobis tranſeundum eſt. Itaq; nihil opportunius, nihil ſecurius viſum, quàm vt omnes de profectione noſtra celaremns, & ſubita ac feſtina abitione diſceſſus noſtri famam anteuerteremus. Habetis paucis rationem conſilij noſtri. Reliquum eſt, ſic vobis perſuadeatis, nihil quicquã hoc facto de priſtino noſtro erga vos, totumq; hoc noſtræ Poloniæ regnum amore deceſſiſſe. Vos quoq; nobis illam ſummam, qua hactenus nos proſecuti eſtis, beneuolentiam, & obſeruantiam integrã conſeruabitis. Nullam certè nos veſtri tuendi, ornandi, & augendi huius regni noſtri occaſionem labi, aut diffluere permittemus. Dignitatem noſtram, & Poloniæ regni tantiſper dũ abſumus (aberimus autem, quàm minimũ poterimus) fidei, integritati, prudentiæ, & ſapientiæ veſtræ commendamus. Cupimus inſuper & hortamur vos, vt primo quoq; tempore egregios

egregios viros ex omnibus ordinibus lectos, ad nos in Galliam mittatis, cum quibus seriò, & diligenter de omnibus, quę ad vtilitatem, & ornamentum huius nostri regni pertinent, tractabimus. Iterum atq; iterum salutem, concordiam, incolumitatem regni nostri, & existimationem nostram vobis quàm obnixè fieri potest commendamus. Benè valete. Cracouiæ, 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria subscrip.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO patri, domino episcopo Ciuaniensi, sincerè nobis dilecto Henricus Galliarum, & Poloniæ rex.

Reuerendissime domine sincere nobis dilecte, pro mutatione rerum, & temporum mutanda quoq; esse consilia, paternitas vestra non ignorat. Quod ipsum viri prudentes fecêre semper, & nobis nunc quoque necessariò faciendum est. Constitueram quidem superioribus diebus quemadmodum vestra paternitas de me bis intellexit, apud vos manere, saltem donec comitia indicta, coacta, & peracta fuissent. Nunc verò, cum ex literis serenissimæ reginæ matris meæ, quas hodie sub tēpus cœnæ accepi, intelligam regnum Galliæ in eo esse statu, vt de toto illo amplissimo & nobilissimo regno nostro planè actum sit, nisi quàm primùm incredibili celeritate illuc peruenero, celare discessum meum æquum est propter multas causas, quas paternitas vestra cognoscet à nobili & generoso viro D. Danzæo

consiliario nostro, cui vt fidem adhibeat in omnibus rogo. Ego nihil magis cupio, quàm vtrumque regnum retinere: neque enim id nouum est, neque legibus vestris aduersatur, & erit Polonicæ genti perhonorificum & tutissimum, eum habere regem, qui Galliæ simul imperet. Verùm, de toto isto negocio, quod grauissimum esse puto, mihi magnopere curæ est, vt debet esse, cum paternitate vestra copiosè ex animi mei sententia dictus Do. Danzæus communicabit. Puto me à vobis amari plurimùm, quemadmodum quoq; vicissim nihil est certè, quod non vestra caussa velim. Noui ingenium tuum, noui fidem, & integritatem. Hoc tandem peto, & à prudentia tua, ingenio & dexteritate illud expecto, quò contendat, & efficiat paternitas vestra, vt incliti senatus Poloniæ, & alterius quoque ordinis studia erga nos eadem maneant, quæ hactenus fuêre. Incumbe quæso totis viribus in eam curam, & solicitudinem, nihil nobis gratius quicquam posset accidere. Faciam autem, vt tu nec immemorem amasse, nec ingratum principem dilexisse videare. Benè valeat paternitas tua, sincerè nobis dilecta. Regnum nostrum vobis commendamus. Datæ Cracouiæ, 18. die Iunij, anno 1574. sub nocte.

Henricus manu propria subscrip.

ILLV-

ILLVSTRIBVS AC MAGNIFICIS dominis, domino Palatino Cracouiensi, & domino ZberoWio Maresc. curiæ, sincerè nobis dilectis, & reuerendo D. Wolki Vicecancellario nostro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

MAgnifici domini sincerè nobis dilecti, cogimur in Galliam nunc proficisci cõtinuato dierum, noctiumq; itinere. Nam ex literis sereniss. reginæ matris nostræ, quas hodie sub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, regnum Galliarum in eo statu esse, vt nisi incredibili celeritate illuc perueneremus, regnum nostrum omnino pereat. Quo quidem nuncio valde commoti sumus: nec enim quicquam minus expectabamus, & motus Gallicos, aut leues esse arbitrabamur, aut eiusmodi, qui me absente, authoritate serenissimæ reginæ matris meæ sedari possent. Sed postquam aliter esse video, nolo nũc ipse deesse. Itaq; nũc maxima celeritate in Franciam proficiscor: necessariò me id facturũ homines prudentes, qui Gallica norunt, statuent. Discessum meum celare operæprecium fuit propter eas caussas, quas Magnificẽtię vestrę à nobili, & generoso viro D. Danzęo consiliario nostro intelligẽt. Ego vos, totamq; familiam vestram amaui semper, & quantùm animo licuit, libẽter ornaui, à vobis nũc omnia beneuolentiæ ac sinceræ amicitię officia expectans. Illud oro in primis, vt authoritate vestra, quantùm fieri poterit, omnia cõtendatis, vt incliti senatus studia eadem erga me absentẽ maneant, quę hactenus

fuêre. Verùm de hac tota re, alijsq; grauiſſimis multis rebus dictus dominus Danzæus meo nomine vobiſcum aget copiosè, cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOmino à Tienſzin Caſtellano Weinicenſi ſubcamerario noſtro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, &c.

ILluſtris, & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Non ſpontè quidem, ſed coactè, & cogente rerum omnium neceſſitate in Franciam nunc maxima celeritate proficiſcimur. Ex literis enim ſereniſſimæ reginæ matris noſtræ, quas hodie ſub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi expeditis equis illuc aduolauero, omnino de illo regno actum ſit. Id quoque ſcriptum eſt ad me ab omnibus Galliæ proceribus ac primarijs viris. Quamobrem cunctandum mihi minimè putaui, ne mihi ipſi in tanto momento deeſſe videar. Diſceſſum verò noſtrum tacitum eſſe ſuperæprecium fuit propter incommoda itineris. Nouit enim ſinceritas veſtra, ingenia Germanorũ, & quanto odio proſequantur catholicos homines. Quid autem nunc à ſinceritate veſtra expetam, & expectem, nobilis & generoſus vir Danzæus conſiliarius meus exponet vobis: cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Hoc vnum tantùm addam, hac poſteriore epiſtolę parte, te eum eſſe, quem ego ſummo-

pere

pere amaui, quem plurimi feci, & cuius viciſſim amicitiam, & beneuolentiam erga me ſempiternam eſſe cupio. Bene valeat illuſtris ſinceritas veſtra. Datæ Cracouiæ, die 18. Iunij, anno 1574.

Rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOmino RadlWiel duci in Olira, Mareſchalc. curiæ Lituaniæ ſincere nobis dilecto, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex.

ILluſtris & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Hæc ad te ſcribens, neceſſario itinere in Galliam ingredi cogor. Intellexi .n. ex literis ſereniſſimę matris meæ, ſcriptis in eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi intra 15. dies ad fines Franciæ appulero, actum eſſe videatur de toto illo regno. Id quoq; ſcripſerunt ad nos omnes proceres, & primarij viri, fidē meam implorantes. Quamobrem cunctandum, & procraſtinandum minimè putaui. Sed diſceſſum meum diſſimulandum exiſtimaui, vt ſecuriùs tranſeam per Germaniam. Noui enim ingenia Germanorum, & quanto odio catholicos homines proſequantur. Quid verò nūc à ſinceritate veſtra expectem, & expetam, nobilis & generoſus vir dominus Danzæus cōſiliarius noſter exponet meo nomine copioſè, qui has literas ſinceritati veſtræ reddet: cui vt fidem adhibeat, omnino cupio. Bene valeat ſinceritas V. & me, vt hactenus fecit, diligat. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1575.

Henricus rex manu propria.

cunctor
[illegible] sie

LITERÆ AD SACRAM MAIESTAtem regiam à senatoribus regni Poloniæ scriptæ, cum quibus cubicularius maiestatis suæ, Viennam xx. Junij, Cracouia in expeditis equis delectatus est.

SErenissime rex, & domine, domine clementissime. Obsequia nostra cum testificatione fidelissima subiectionis nostræ S. maiestati vestrę cõmendamus. Itáne meriti sumus de sacra maiestate vestra, vt pręter spem omnem, & expectationem nostram, hinc discedere nobis inscijs, sacræ maiestati vestræ placuerit? Graues impulerunt causæ, S. M. V. & induxerunt ad hoc tam graue, & periculosum iter. Sed grauius illud existimamus esse, quod sacra maiestas vestra inconsultis nobis, hoc fecerit, quasi fidem fidelium subditorum suorum dubium faciens, neque res suas concedens illis, qui se, salutem, facultatesq; suas omnes, fidei sacræ maiestati vestræ concrediderunt. Non deerat animus, non defuit facultas, nulla nobis ad aras vsq; (quod dicitur) S.M.V. sequẽtibus. Sed neque S. M. V. bene apud se examinauit, quam est aggressa, neq; committere debuit, vt vltro se tot periculis obijceret. Precamur S.M.V. omnia feliciter ex animi sententia euenire: sed ita tamen, vt priùs illi Deus mentem inspiret, ad nos, regnumque suum reuertendi. Vbi salua & incolumis Viennam S. M. V. peruenerit: rogamus sacram maiestatem vestram, ne vlterius procedat, ne se maioribus discriminibus exponat, ne cum periculo suo maiores, & excellentiores hominum gradus appetat. Hic enim honos, in quo maiestatem vestram Deus max. collocauit, eo est excellentior, quò processit non à fortuna

fortuna, ſed à diuina voluntate, & proborum, & de maieſtate veſtra bene meritorum iudicio. Conſideret maieſtas veſtra, regnum ſe reliquiſſe planè periculis omnibus expoſitum, nullis fœderũ, & pactionum renouationibus confirmatum. Niſi dominus cuſtodierit, actum eſt de nobis, nulla nobis diligentia, nulla prudentia proderit. Nihil enim ſine ſacræ maieſtatis veſtrę præſentia ſtabile & firmum ſtatuere poſſumus. Petimus igitur à S.M.V. vt maieſtas veſtra memor ſit fidei ſuæ ac iuramẽti regno huic pręſtiti, memor expectationis ſuæ, quam ſemel de maieſtate veſtra conceptam eò vſq; retineremus: memor ad extremum ſalutis, & incolumitatis noſtræ, quam Deus max. maieſtatis veſtrę fidei commiſit, & poteſtati. Nos ſi deſeret maieſtas veſtra, vindicabit Dominus iniuriam populi ſui, neq; formidabit maieſtatis veſtræ actiones, noſtris malis, & periculis fortè grauatas. Hoc ſi impetrabimus è maieſtate veſtra, dabimus operam, vt in reducẽda maieſtate veſtra omne ſtudium, officium, & operam noſtram ſacræ maieſtati veſtræ comprobemus. Deum rogamus, vt ſacram maieſtatem veſtram ſacram & incolumen aſpiciamus. Datum Cracouiæ, die 20. menſis Iunij, Anno 1574.

Sacræ maieſtatis veſtræ ſubditi
& conſiliarij.

Senatores regni Poloniæ
Craconiæ congregati.

EXEMPLVM LITERARVM A SAcra Caſarea maieſtate ad ſenatores regni Poloniæ datarum.

MAximilianus reuerendiſſimis,&c. Accepimus dominum, & veſtras literas die 21. menſis Iunij iam elapſi datas, quæque iiſdem, pro ſolita veſtra erga nos beneuolentia de ſereniſſimi principis domini Henrici regis Franciæ,& Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, conſanguinei,& fratris noſtri cariſſimi iſtinc diſceſſu nobis ſignificanda duxiſtis. Cognouimus dominationes itaq; veſtras, & vos celare non poſſumus, eundem ſereniſſimum regem veſtrum hiſce diebus inſtituti itineris ſui ratione ita ducente, huc veniſſe, tanta quidem celeritate, vt non modò planè nobis inſcijs,ditiones noſtras intrârit, ſed parum etiam abfuerit,quin aduentus ſui nuncium anteuerteret. Nos verò ſerenitatẽ ſuam eo pacto huc delatam,ita excepimus, vt ex mutua vicinitate, quæ cum Poloniæ regno nobis intercedit, dignũ & fraternæ, arctiſſimæq; neceſſitudini, qua ſereniſſimis & Chriſtianiſſimis Franciæ regibus iuncti fuimus, conuenire exiſtimauimus. Sicque ſerenitas ſua iter ſuum quàm citiſſimè peragendi deſiderio hinc feſtinans,nudiustertius in Galliam perrexit.Portò velim dominationes veſtras, & vos vobis in mentem reuocetis,antiqua fœdera,& pacta, quæ ab anteceſſoribus noſtris accepta cum inclito Poloniæ regno nobis intercedunt. Dominationibus V. & vobis ſic perſuaſum cupimus, nos, qui hactenus nihil magis curæ, vel etiam in nobis habuimus, quàm vt huiuſmodi fœdera,atq; pacta firma,inuiolataque conſeruaren-

uarentur: adeoque omnibus, quæ huc pertinere visa sunt, nunquam defuimus, nec in posterum hac in parte fore dissimiles. Quod vt de vobis pollicemur, ita nihil diffidimus, quin, qua estis erga nos, regna, dominiaque nostra præclara, integerrimaq; voluntate, vestrũ vicissim in ijsdem fœderibus sanctè obseruandis, officium haud vspiam desiderari passuri sitis. De cætero, D.V. & vos, quibus mutuæ beneuolentiæ, & bonæ vicinitatis studia deferimus, rectè valere cupimus. Datum Viennæ, 1. Mensis Iulij, anno 1574.

EXEMPLAR LITERARVM AD HENRICVM ANDEGAVENSEM A Senatu, & Ordinibus regni Poloniæ.

SACRA CHRISTIANISSIMA, ET serenissima maiestas regia, domine nobis clementissime.

STudia obseruantiam nostram S. regiæ maiestati vestræ commendamus, à Deoque max. S. maiestati vestrę precamur optimam salutem, felicissimos rerum successus, vt S. maiestas vestra diu sana & incolumis sit, & lõgissimè ac felicissimè populis à Deo suæ fidei & gubernationi concreditis, imperet cum summa laude sua, & eorum, quibus præest, felicitate. Quæ fuerit vniuersi regni Poloniæ erga maiestatem vestram propensio, cùm rex à nobis electus, & ex remotissimis orbis partibus in Poloniam excitus esses, non est opus longioribus verbis maiestati

vestræ cõmemorare. Siquidem in memoria tua esse existimamus inter clarissimos principes, & orbis monarchas, te omnibus à nobis cõpetitoribus prælatum, in Poloniam ex Gallijs honorificè exceptum, sacro deinceps diademate coronatũ, & ita apud nos habitum, vt tibi libentissimè vitam, salutem, iura, libertates, & carissima quæq; in patria nostra pignora concredere, & in potestatem tuam tradere non dubitauerimus. Et sperabamus quidem, nos imperij tui moderatione post interregni tempus illud luctuosum & difficile, quasi sole post obscurissimas tenebras elucente, regnũ Poloniæ splendorẽ suum recuperare posse, fecissetq; vtinã Deus max. vt expectationi de te nostræ exitus respõdisset, nec ea felicitas, quã ex imperio tuo cõceperamus, intersecta fuisset tristi reip. nostrę casu & perturbatione. Discessisti à nobis, sereniss. rex, patriæ nostræ, imò quoque verò tuę, corpus integrũ tuo hinc discessũ reliquisti mancum, ita vt quasi per te capite diminuto, patria nostra sine rege suo vitam ducat ægram, & nõ mediocri dolore sese conficiat. Auget etiam dolorẽ nostrum, quòd consilium discessus tui, & teipsum, vitam, dignitatem, maiestatemq; tuam his concredidisti, qui priuata magis apud nos obseruantia, quàm vlla fidè publica se tibi esse obstrictos, agnoscere debuerunt. Nos tibi fidem nostram, nos obseruantiam, nos cultum, nos in prosperis & aduersis constantiam, sacramento oblato, obstrinximus. Nobis propterea, te, tuaq; cõsilia, tuas res cõcredere debuisti. Nos enim pro tua dignitate, pro gloria, pro salute, pro acquirẽdo non modò paterno regno, quod à Deo, naturaq; datum, amittere nullo modo potuisti, sed etiam pro

alio

alio quouis imperio cõſequendo,fidem,ſtudium,o-
peram, vitã deniq; deuouiſſemus, te, tuamq; fortu-
nam comitando. Legis annales noſtros, fidem Po-
loni erga reges ſuos deſeruêre nunquã. Polonorum
nomen contra principes ſuos ſiniſtra machinatione
contaminatũ non eſſe. Reuocãdum eſt illud in ani-
mum tibi, quàm primũ de obitu Chriſtianiſſimi re-
gis Caroli IX. fratris tui deſideratiſſimi, fama in Po-
lonia peruulgata fuit, tuaq; fraterna viſcera morte
ipſius non mediocriter cõmota vidiſſemus, tute ſcis,
non magis te, quàm ſenatũ, & vniuerſam Poloniam
acerbiſſimo caſu mortis illius perturbatam extitiſſe,
quaſi rex noſter mortuus eſſet, ita mortem illius in-
doluit Polonia. Quid actũ eſt? quod erat officij tui,
rem ad ſenatũ tibi tũc aſſiſtentem retuliſti, delibera-
tum eſt, dictæ ſunt ſententiæ, dies luctus publici per
vniuerſum Poloniæ regnum conſtitutus & indi-
ctus eſt. Summa totius deliberationis erat, quid ti-
bi faciendum, quomodo Galliȩ tumultuanti ſuccur-
rendũ: qua ratione regnũ ad te naturali ſucceſſione
deuolutũ, retinendum. Hęc omnia, quæ erãt grauiſ-
ſima, nec ab vna parte reip. ſed ab omnibus ordinib.
conſtitui & finiri poterãt, in maiora regni comitia,
te conſulente, te annuente, te applaudente, reiecta
ſunt. In hac expectatione comitiorum quid actum
ſit, proh dolor, cõmemorare quid amplius opus eſt?
Rege caremus in Polonia, at quomodo? neque hoc
ſine dolore reticeri poteſt: ita à nobis diſceſſiſti, vt
vix impreſſum abitum diſceſſus tui videre potueri-
mus. Sed dolorem & orbitatẽ noſtram amplificare
nolumus. Deus maximus, qui corda regum geſtat in
manibus ſuis, ille iudicet hoc factum tuum, ac be-

ne vertat hoc non modò Galliæ, quę te à nobis euocauit: sed patriæ quoq;, quę tuam fidem secuta, nunc de statu & felicitate sua laborare cogitur. Cuius quidem saluti prospectum esse volētes, quò nos patrię amor, quò necessitas ipsa, quò periculorum metus, & consueta cōsiliorum ratio vocabat, Warschauiam conuenimns omnes, vt orbitati patriæ, paci, & securitati publicæ consuleremus. Et caput quidem deliberationis nostræ hoc fuit vnum, vt regem haberemus in Polonia, cuius authoritate pax interna, & externa tranquillitas retineretur. Omnes te hîc regem optabamus, requirebamus: sed quē intueri, quem alloqui, quo cum agere potuissemus, habuimus neminem. Est certè verum, quod scribimus, sereniss. rex, non defuisse nobis animos, non occasiones, nō commoditates, nō etiam caussas, vt patriam seruaremus, liberas voces ad eligendum nobis regem alium cōuertere, & spretæ patrię ignominiam, periculaq; imminentia noua regis electione detergere: sed natura, constantiaq; nostra vincit necessitatem eam, nec id quidem sine periculo, ne sequamur priùs, donec à te sciremus, an ad nos redire, nobis semper imperare, sceptraq; Poloniæ gestare velis. Voluntatem tibi esse quidem quis dubitet? regia virtus & natura tua non Septentrionis fortasse modo: sed regnorum aliorum quoq; imperium animis cogitat: sed voluntatem istam multis fortasse cogitationibus occupatam, aut temporum necessitate distractam, non vult Polonia magno cum suo malo experiri, te longum tempus expectando. Vis igitur rex noster esse? Venias quamprimum in regnum hoc, cape sceptra semel tibi data, accipe gladiū regalem,

lem,quo nos defendas à vicinis hostibus, quorũ arma iam personant in auribus,micãt in oculis ex Walachia,Scythia,& Moschouia. Veniendum est autem maturè,ne consilia & machinationes hostium, longa tua expectatione maturescant, & nos, regnumq; istud pessundent. Rege diu carere nõ possumus propter grauissima pericula,in quibus, tanquam in lubrico,versamur, quæ talia sunt etiam, vt à nobis nequeant,nisi præsente rege,tolli. Propter discessum enim tuum multis domi incõmodis affectũ est:bona regalia à militibus occupata,stipendia per se promissa,& non soluta,priuatorum in publica bona inuasiones,direptiones, occupationes. Non commemoramus licẽtiam,iniuriam,cædes,audaciam, quorundam perditorum,quidlibet faciendi. Nec vindicari absente rege, silente lege, cõuersis omnium ad extrema pericula oculis,vix facilè possunt. Ne igitur longa,irritáve tui aduẽtus expectatione nos suspensos reddas, & cunctatione tua regnũ maioribus periculis inuoluas,non ægrè feres,quod pro salute patriæ nostræ facimus,& tibi tempus in Poloniam veniendi assignamus. Hoc autem est,sereniss.rex, quatenus adhuc humeris nostris, pondus periculi huius sustinere posse, nos arbitramur, & te ad nos cõmodè ex Gallia in Poloniam peruenire, nobiscumque esse posse iudicamus: diem duodecimã mensis Maij proximè venturam, pro quo etiam tempore comitia magna, decreta & instituta esse scito, ad quod quidem tempus assignatum, ad ea quoq; comitia te vniuersa quoq; Polonia expectat, vt venias in regnum hoc, in comitia illa, quæ sunt instituta, vt deliberationes cum senatu, & ordinibus regni iuxta

morem & consuetudinem præscriptarum legũ absoluas, & pericula imminentia vnà nobiscum amoueas: tum etiam conditiones ab oratoribus tuis in conuentu electionis receptas, & iuramento firmatas, atq; cõditiones & articulos per legatos tibi oblatos, ac hos per teipsum Parisijs, illas verò per serenis. Carolum olim Galliæ regẽ fratrẽ tuum desideratissimum, sacramento roboratas, confirmes, expleas, & re ipsa præstes, ac in posterum Rempub. nostram præsens semper gubernes. Hoc ad officium tuum regale, & sponsionẽ factam, fidemq; datã, pertinere, maximè intelligimus, vt nõ dubitemus, te nõ magis curaturum esse, vt huc venias, quàm vt promissa expleas. Si verò, quòd à nobis vtiq; longè abesse cuperemus, ad nos venire nõ potueris, tardaverisq, cum nostro summo dolore tibi dictum, nunciatumq; volumus esse, omnes nõ posse ampliùs, quod cũ gratia tua dicere licebit, sine rege, sine lege viuere in Repub. nostra, conuersisq; nostris animis ad Deum, id faciemus, quod ad incolumitatem & salutem patriæ nostræ pertinere videmus, eamq; ab illo tempore, si nõ veneris, salua tua gratia, honoreq; nostro, obedientiam, & fidem datã tibi renũciamus, & noui regis, electionisq; cõuentũ indiximus, statuimus, promulgauimus, atq; id quidem ita certè, ita firmè, summa necessitate constricti, apud nos statuimus, vt nullis excusationibus, nullis modis, nullis ad extremũ rationibus, ab instituto nostro nos abduci patiamur. Non debes autẽ æstimare, serenissime rex, id nos animo erga te sinistro, aut consilio præpropero facere. Abest longè à nobis ea cogitatio: sed iudicare debes in primis, Poloniam ita esse constitutã, vt barbaris ho-

ris hostibus ad eam solam pateat aditus, ipsaque sola ad omnia Christiani orbis regna, sit quasi porta, quę nisi firmissimis claudatur præsidijs, non ipsa modò, sed multæ Christiani orbis prouinciæ, certum est, de salute sua periclitabuntur. Nos igitur hîc pro omnibus quasi excubias agimus, & vt securè dormiát alij, nos insomnes oportet peragere noctes. Tale igitur regnum, quomodo sine rege, sine duce, sine capite esse posse existimas? Nosti potentiam Moschouiticam. Non est incognita tibi Scythica ferocitas, quæ cum Turcica potentia mixta, his diebus vicinam nobis Walachiam solo æquauit. Est regnum hoc cinctum & circumuallatum hostibus Christianorum Catholico nomini infensis, nostro verò infensissimis, quòd veteres ex se ductos triũphos, tunc maximè vindicare cupiant, cùm remp. hanc capite è rege suo videant orbatam, & tanti casus nouitate tumultuantur. Occasionem igitur oppugnandi nos & Rempublicam nostram habent illi percommodam. At dices fortasse, vires nobis esse tantas, modò velimus, posse nos etiam defendere patriam nostram, eamq; tibi seruare saluam & incolumem, hostium insultibus ab ea pellendis. Est ita serenissime rex, pro patria nos nullis etiam extraneorũ adiutos auxilijs fortiter pugnauisse, pręclarisq; triũphis latè & lõgè fines illius protendisse, paratos etiá esse, pro his tuendis & conseruandis, sanguinem nostrum effundere: sed istius optimæ voluntatis impedimenta tuo discessu tãta sunt effecta, quãta vix vllo vnquam tempore in Polonia fuerunt. Inimicitias cum barbaris gentibus, non vnas sed multas, & graues, pro gloria, & libertate Christiana habemus, amicitias

quoque cum Christianis, vicinisque principibus, nullis per te fœderum & pactorum vinculis colligatas, ita retinemus, vt dubia potiùs, quàm certa sit eorum possessio existimanda. Quid horum quisque moliatur, quò adspiret, quid nectat, non videmus: tu verò considerare potes. Simus etiam superiores hostibus nostris, at eorum conatibus hinc inde irrumpentibus, quomodo sine capite, sine rege resistemus? Quomodò vires cõiunctas cõtra diuersos hostes habebimus? maximè, cùm regni huius pax, cum vicinis nulla per te pactorum renouatione firmata consistat. Bellum in Polonia, publico etiam edicto sancitum, sine rege, tanquam summo belli duce, ex præscripta lege fieri non consueuit, neque potest. Erit ne amplius sine rege Polonia salua? Minimè gẽtium, serenissime rex, regem oportet habeamus, aut te, aut alium, quem nobis Deus & fata prospexerunt. Durum est telum necessitas, qua abducimur, vt si rex præsens nobis noster semper nolis esse, alium, qui nobis imperet, eligamus oportet, te id minimè ægrè ferente, imò collaudante studia nostra seruandæ patriæ cupiditate tantopere incensa. Non dubitamus autem, serenissime rex, si ita tibi, & Deo videtur, vt rex noster ampliùs futurus esse non possis, quin nos & regnum hoc in tua gratia, & fauore, & beneuolentia perpetuò retineas, & in primis gratum, & memorem te studij, & obseruantiæ nostræ erga te præstes, quam tibi etiam omni studio, opera & diligentia comprobare studebimus, vt intelligas, erga te apud nos etiam nõ regnantem, non destitisse studia, beneuolentiam, obseruantiam nostram, quinimo duratura hæc esse omnia, quandiu in ani-

in animis reſidebit tuæ erga nos gratiæ, & beneuolentiæ memoria. Quod ſupereſt, commendamus nos in gratiam maieſtatis veſtræ, Deumq́ue maximum precamur, vt S. M. V. clementiſſimè ſeruet ſanam & incolumem ad perpetuam Chriſtiani nominis gloriam, & ſalutem obſeruandam. Datæ Warſchauiæ ex congregatione ordinum Poloniæ regni generali, die 18. Septembris, 1574.

Sacræ Chriſtianiſſ. & ſereniſſimæ
Maieſtatis V.

Seruitores addictiſſimi

Senatus, equeſtris ordo regni Poloniæ,
& magni Ducatus Lituaniæ.

Clades DANTISCANORVM, ANNO M. D. LXXVII.

17. Aprilis.

A

IOANNE LASICIO POLONO DESCRIPTA: IN QVA CAVSSÆ BELLI à serenissimo rege Poloniæ Stephano contra Gedanenses suscepti, referuntur.

MAGNIFICO VIRO, DN. IOANNI Zborowski, Castellano Gnesnensi, duci copiarum aulico serenissimi regis Poloniæ Stephani, Odolanouiensi, Kieskensi, Volpiensiq́ præfecto, senatori integerrimo, salutem & felicitatem.

ITTO ad te, strenue imperator, hanc belli abs te, angelis Dei iuuantibus, confecti, descriptionem: vt gesta tua, tuorumq́ fortium militum, quæ iam literis mandari incipiunt, nunquam esse moritura, nisi cũ hac vniuersitate rerum, cognoscas: & eò maiorẽ inde voluptatem percipias, ad maiora tãtò magis inflammeris. Qua in descriptione, tute nosti, quale meũ fuerit studium, ne quid falsi esset. Si quæ præterij, ea supplere licet alijs. Dolenda est sanè isthæc Christianorum

stianorum calamitas: at quid aliud magistratus ageret, imperata facere nolentibus? etsi nondum hic magistratus noster, suo vsus esse gladio, quem à Deo ad coërcendos malos accepit, videtur: id tantùm apparuit, quemadmodum pro eo regum illi rex ac defensor pugnauerit: quum hostes non contenti eo, se vt intra mœnia continerent, defenderentq́; foras etiam, regẽ suum oppugnaturi prodierint. Quorum consilia quem finem sortita sint, tu ipse vidisti, ego descripsi. Faxit igitur Deus, quandoquidem perduelles ne nunc quidem resipiscunt, vt de te, milite eodem tuo, & rege nostro fortissimo, similia scribere liceat. Attamen magis illud à Deo precor, vt, qua Gedanenses ob peccata affecit cæcitate, eam post hanc cladem, animis illorum adimat: ne fortè accensa magis vncti Dei ira, funditus euertantur: quod vt Ioannes Dantiscus, ciuis illorum, supra annos XL. prædixit: ita & ego mihi videre iam videor. Vale, & pugna feliciter, decus amplissimæ Zborouiorum familiæ: hanc autem meam lucubratiunculã eodem animo, quo me miles, annis abhinc 19. in Gallia cõplexus es, quæso te, accipe. Barcini, anno M. D. LXXVII. 20. Maij.

Tuæ dignitatis obseruantissimus
Ioannes Lasiczki.

CLADES DANTISCANORVM, ANNO CHRISTI M. D. LXXVII. 17. die Aprilis.

A Ioanne Laſicio deſcripta.

Ntequam ad funeſti Gedanenſium ſuo cum rege belli deſcriptionem accedam, illud mihi præfandum eſſe videtur, ipſoſmet Gedanẽſes tanti ſui mali cauſſam fuiſſe: quod quidem pręter hunc miſerabilis pugnę euentum, ab irato proculdubio Deo profectum: ex conditionibus quoque à clementi rege ipſis non ſemel oblatis apparet. Nam quum rex Stephanus, quinto vt regnare cœpit, menſe, (qui erat anni ſuperioris September) firmandi regni ſui cauſſa, Cracouia Marieburgum veniſſet, opinatus tantò faciliùs, quantò Gedanum propius omne negocium tranſactum iri: factum neceſſariò eſt, ſenatu, qui cum rege fuit conſulto, vt Gedanenſes, rebelles pronunciarẽtur: quòd à Coſſobucio ſecretario, Andrea Sbo[illegible]ouio curię Marſchalco, & ab alijs duobus ſe[illegible]oribus ad ipſos miſſis officij admoniti, nihil de ſua obſtinatione remitterent: quodq; ad cauſſę ſuę dictionem, fide bona vocati: quamuis commodè potuerint, tamen non venerint: quæ nota inſontibus grauis, nihil quidquam illorum animos permouit: nullum in illis ſeriò placandi regis, contumacia offenſi, ſtudium apparuit: quinimo regi legem imponentes, vt antea, ita pòſt, liberari ab eo fide Cæſari Maximiliano, à

no,à

no, à paucis appellato Poloniæ regi, præcipitanter data, volebant: triginta alijs conditionibus (quarum primæ, vt à quibusdam oneribns ab Augusto rege ipsis impositis liberi essent, & portorio ipsimet fruerentur) cum illo paciscebantur: militem in Germania, inconsulto rege, & regni senatu, conscribebant: portas interdiu, nullum habentes hostem, claudebant: non contenti generali regis iureiurando, legibus publicis, priuatisq; suis singulari quoque (regem hac ratione infidi animi arguentes) caueri postulabant: cõtumeliosis, & ab omni veritate alienis de rege laudatissimo, & regno, officinę Iacobi Rothi scriptis Germaniam implebant: Grebino, territorij sui capiti, in ipso regis conspectu, præsidia imponebant: vrbem suam tam milite mercenario, quàm validis propugnaculis, magis ac magis muniebant. Quibus eorum facinoribus benignus rex irritatus, arcem Grebinensem, 26. die Septembris occupat, præsidia cædit, & fugat, multos pagos, quos Zula Wa illorum habuit, euastat. Perciti inopinatis cladibus, damnisque, impetrant quatridui commeatum, vt vrbe tutò exire liceret. Egressi suburbium, pagumq; ditionis episcopi Vladislauiensis, senatoris regni Polonię, igni comburunt: ac paulò pòst cœnobium, iuris eiusdem antistitis, intra sua mœnia, ac itẽ aliud extra, quod Oliuense vocatur, antiquis principum Pomeraniæ sepulcris clarum, euertunt: imbelles monachos, alios contrucidant, alios ludibrio habent: misêre tamen ad regem cum certis postulatis octo viros: ad quæ eiusmodi responsum, primis Octobris diebus, accipiunt. Rege copias suas ex agris illorum abducturo, ipsi quoq; suos milites dimitterent, ius-

iurandum darent, exteros iurare nolentes vrbe mouerent, supplices veniam peterent, cõfirmationem iurium habituri, ad comitia regni venirent: tum decretũ ob contumaciam contra ipsos latum, & quæ vocarẽt grauamina iniustè sibi imposita, suo modo tollerentur. Acceptis his conditionib. nõ omnes illis probatæ: oblatas deinde alias, eodẽ modo aspernati sunt. Rursus impetrata 17. Nouembris, suis internuncijs, Constantino Ferbero, & Georgio Rosenbergio, vltro citroq; commeandi hisce legibus securitate, Calendis quoque Decembribus vlteriùs propagata, vt pacata ciuitate, dimissoque milite, ad regem venirent, delicti veniam petituri: rescribunt quædam à regis voluntate aliena: & quoniam conditionibus non satisfecerunt, retenti sunt à rege legati. Aliud semper, quàm par erat, & rex iustus volebat, respondentibus, humilibusque verbis superba scribentibus: extracta res est ad comitia Toronensia mensibus Octobri atque Nouembri, anni 1576. Gedanensium potissimè caussa celebrata. In quibus regia de ipsis sententia, ab omnibus prouincijs, ordinibusque comprobata est: deliquisse Gedanenses, & crimen contra maiestatem commisisse, inuenti. Quò, hoc cum responso, illi ijdẽ reuerterunt, quamuis rex exercitum abducat è SulaWa suum, ipsos tamen non esse id facturos: nec ad commune concilium, quum ad illud non pertineant, venturos. Mirabantur nostri hæc ab illis scribi, quum anno 1569. rex Augustus Lublini, aui sui Casimiri quarti, de cõcilijs, conuentibusq; Prutenicis illam legem, *Omnes caussas notabiles, ad terras Prussiæ pertinentes, cum communi consiliariorum earundem terrarum consilio*

lio

lio tractabimus:ita commodè interpretatus sit,vt ostenderit, non esse certum locum hisce caussis tractandis definitum:nec hinc senatum regni,sine quo nihil magni rex cõstituat, excludi: sed ex indiuiduo Poloniæ cum Prussia vinculo, anno 1454. opera eiusdem regis facto,omnia communia sequi: non tamen leges harũ gentium confundi:ideoq; tali iurisiurandi formula, fidem suam regibus, & regno Poloniæ, consules ciuitatum Prussiæ atq; nobiles obstringere: *Ego N. iuro, quod serenissimo D. Sigismundo regi Poloniæ, & suis successoribus regibus Poloniæ, eiusq; regno fidelis ero: eiusq; maiestatis honorem, statum regium, & commodum Reipubl. regni, & terrarum Prussiæ pro virili procurabo: suamq; maiestatem de omnibus damnis, quæ sciuero, certiorem faciam: & ea manifestabo fideliter: sic me Deus adiuuet.* Non destitêre porrò tempus terere varijs effugijs,clàm in Germania auxilia, conquerentes, rege prudenti futura prouidente,ac quę iam acciderunt,prædicente. Ad quem vbi Rosenbergius cum Henrico Lempka Iurisconsulto,vltimum ipsorum,ad ea quę 25. Ianuarij acceperũt respõsum, multò aliud, quàm sperabatur, Bidgostiam attulissent: statutũ est, post diu tentatam, tandem etiam contemptam mitis regis patientiam, debellare superbos, & vi cogere ad officium ciuitatem, quæ potestati à Deo institutæ nollet subijci. Nam quid aliud,bonum regem facere oportuit? Adducam huc, quæ tum etiam illis gratificabatur. *Responsum sacræ maiestatis regiæ, internuncijs ciuitatis regiæ Gedanensis a maiestate regia ad eorũ supplicationẽ datum.* Sacra regia maiestas satis abundè omnia intellexit, quæ ciuitatis Gedanensis

nomine ab ipsius maiestate petebantur. Existimat autem, ad frequentes ciuitatis suæ Gedanensis supplicationes, satis, superq; sensum esse clemētia, conniuentia sua regali: ita vt ampliùs vtendum sibi esse nō putet tam diuturna procrastinatione, rerumq; & negotiorum propositorum dilatione. Verti ea in re iudicat dignitatem suam, expedireque rebus & consilijs suis censet, vt ista tractatio iampridem instituta, nunc tandem finem suum sortiatur, modo & ratione infrà scriptis. In primis concedit maiestas regia, vt pro concludendis, vltimoq; fine terminandis conditionibus, à regia maiestate ciuitati oblatis, isto modo, quo regia maiestas cōclusit ac determinauit, in spacio sex dierum māiestati regiæ satisfiat, pleneque de his omnibus ciuitas regiæ maiestati respondeat. Hi verò dies per reliquos mensis Ianuarij dies anni præsentis, ciuitati concessi esse censeantur. Primò quidem ducenta millia florenorum, numeri, & monetæ Polonicalis, regiæ maiestati ciuitas persoluere debet. Prima quidem, in spacio vnius mensis: alia verò cētum millia, prima die Martij, anni futuri 1578. regiæ maiestati reponet. Et nunc etiam oblationi statuum Prussię innitendo, duplicem accisam ciuitas iustè & integrè contribuet, eamq; in thesaurum regiæ maiestatis inferet, prout id melius & vtilius ipsius maiestati fore videbitur: de quibus omnibus obligationem forma concepta, quæ mittitur, faciat. Illa quæ merè regalia sunt, quæ ex priuilegijs ciuitas Gedanensis regiæ maiestati pendere debet: ea quotannis exoluantur: ista enim obligationibus aut exemptionibus vllis subijci non vult. De 4. tormentis bellicis, vnà cum puluere, globisq; bene pręparatis,

paratis,ad vſum belli præſtandis,ciuitas regiæ maieſtatis voluntati ſatisfaciat: in eoque regiæ maieſtati morem gerat. De prorogatione temporis ad Palatium, aliaque ædificia regalia in ciuitate Gedanenſi extruenda, permittit regia maieſtas ex gratia, clementiaque ſua, tempus competens ciuitati ſe cōceſſurā eſſe. De portorio maris, negocium ad futurum regni cōuentū reijcit: ita tamen, vt regiæ maieſtatis ſcriba peculiaris ibi adſit, iuxta priorem declarationem. Grauamina, quæ authoritate ſua citra conſenſum ordinum regni tollere poteſt, ea tollit: reliqua ad conuentum regni generalem differt, vt de illis ex ſententia ordinum decernatur. Quæ tamen regiæ maieſtatis de grauaminibus iſtis ſententia ſit, eam peculiari priuilegio ſuper his conſcripto declarauit. Si verò vult, aut magis cupit ciuitas, non abnuit regia maieſtas, vt omnes articuli, & omnia grauamina, ac omnes actus commiſſariales, inter quos & portorij negotium eſt, ita vt etiam ſcriba ad id non adhibeatur, ad futurum regni conuentum reijciantur. Reliqua tamen placationis capita, ac declaratio religionis conſeruandæ, ſtare debent loco, & tempore ſuo. Confirmationem iurium, & libertatum, iuxta formam præſcriptam, quæ mittitur, regia maieſtas ciuitati dabit: omniaq; priuilegia, iuxta illius contenta, conſeruabit, eamque authenticè nunc extradet. Si fortè ciuitati placeat grauamina omnia, articuloſque (placationis conditionibus & capitibus, tum etiam religionis conſeruatione, de quo ſpecialibus literis cauebitur, exceptis) ad futurum regni conuentum reijcere: literas reuerſales, prioribus nō abſimiles, ciuitati dabit: quibus promittet, authoritatem

ſuam apud ordines regni interpoſituram eſſe, vt ciuitatis ratio habeatur, grauaminaque ipſius illegitimè irrogata diſcernãtur, & abrogentur. Ante omnia ciuitas militem dimittat, regiam maieſtatem forma concepta deprecetur, cõuentis ſe ſtare obliget: fidelitatis iuramentum præſtet: omniaq; faciat, quæ ad ſubiectionis, fidelitatisq; officium ſpectant, & pertinent. In quorum omnium fidẽ ſigillum noſtrum apprimi iuſſimus. Datum Bidgoſtię 25. Ianuarij, anno Chriſti 1577. regni verò noſtri primo. His ſubſcriptio manus regiæ acceſſit. Dedit ijſdem die eodem priuilegium de grauaminibus, eodem quo dictum eſt modo, abrogandis, vſu Auguſtanæ religionis cõſeruãdo, omnibus priuilegijs legitimè impetratis cõfirmandis, deq; cæteris rebus, quadraginta capitibus cõprehenſis. Quę omnia quo animo acceperint, mœnibus confiſi ſuis, id ex ijs liquet verbis, quæ de Gedanenſibus regia maieſtas ſenatorib. abſentib. vndecima Februarij Bidgoſtiæ perſcripſit. In primis, inquit, declarationem conditionum à nobis oblaturum illis dedimus: grauamina, quæ ipſi ſoli poteramus abrogare, dato priuilegio abrogauimus. Commiſſionis negotium, ad futurum regni cõuentum reiecimus: vt de eo ex omnium regni ordinum conſenſu decernatur, exemplum cõfirmationis iurium, ampliſſima forma, citra omniũ exceptionem, illis dedimus: vt nihil ſupereſſet, quod eorũ animos obſtinatos à præſtanda fidelitate, ac relinquenda temeritate, retrahere poſſe videretur. His ita conſtitutis, ſex dierum ſpatium datũ eſt, vt ſenatui & communitati ea omnia videnda mitterentur. Expectati ſunt ad 12. dies: quibus cunctationem hanc, certam pacem

pacem parituram eſſe credebamus. Ecce autem Roſembergius cum ſyndico aduenit: reſponſum nobis attulit, in quo nō modò ea, quæ pacta & reſpōſo noſtro cōcluſa fuerant, inuerſa ſunt: verùm etiam multa alia adiecta, quæ non modo dignitatem noſtram, verùm etiam iura publica perſtringere videbantur. Etenim ducenta millia florenorum, quæ nos non placationis, ſed debitorum retentorum nomine, ab illis pacti eramus, quæ ipſi etiam tempore conſtituto ſoluere promiſerant, in tempus poſtea longiſſimum & incertum tranſtulerunt. Contributionem acciſæ abiecerunt: regalia noſtra, quæ nobis à ciuitate ſingulis annis pendi ſolent, in dubium vocarunt. Commiſſionem abrogare autoritate ſolummodo noſtra, extra conuentum, voluerunt: cum regno nihil ſe habere commune. Item alia, quę non commemoramus, ſcripſerunt. Quid ſaluo conductu durante fecerint, omnibus notum eſt: internuncijsq́; pacis prætextu ablegatis, nihil minùs, quàm pacem in ciuitate tractarunt: hanc propugnaculis, & antemuralibus extructis munierūt: militem, qui dimitti debuit, auxerunt: eruptiones multas fecerunt: ex villis, & domibus nobilium prædas egerunt: villas incenderūt: euētus vt demōſtrauerit, illos nō pacificationis, ſed ludificationis cauſſam nobiſcū egiſſe. Tacemus eorū innumera in nos & remp. cōmiſſa delicta. Iam videmus eorū animos obcæcatos, in perniciem ſuam ruere. Sed nobis Deus teſtis eſt, quod lenis & clemētis principis officio hactęnus vſi ſumus, atq; curauimus, vt illos ad ſanā, rationiq; obſequētē mētem reduceremus. Nihil profecerunt hortationes, legationes, perſuaſiōes, cūctatiōes noſtrę. Expectatū diu

est,cum summa nostra,& Reipub. indignitate:nihil est intermissum, quod ad quietem publicā retinendam pertineret. Quid igitur aliud restat faciendum, quàm ne nobis & Reipub.desimus: atque vt sequamur,& suscipiamus ea cōsilia,quę ratio suadet, & iustus dolor exprimit? Hęc rex Stephanus animi erga suos paterni.Porrò quod respōsum ad illorū postrema verba, eodem tempore à tribunali regiæ maiestatis profectum sit,operæpretium est his addere:vt cuiuis notū sit, nihil regē temerè, nihil iniquè, nihil præcipitāter egisse, quo cū missis in custodiam Lencicienſem Ferbero, & Rosembergio cōsulibus,post decretū contra omnes latum, remissus Lempka est. Prospiciebat animo sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus,hæc omnia quæ agerentur à Gedanensibus impetrandis toties salui conductus prorogationibus, non aliò spectasse, quàm vt rem extraherēt ad hoc ipsum tempus, quod ad detegenda apertè nefaria sua consilia magis idoneum arbitrabantur. Cuius illorum instituti cùm antè nō parua indicia hæc essent, quod in tractationibus, à leuioribus postulatis orsi,grauiora,quoties legatos ad sacram regiam maiestatem remitterent, indies adderent:quibus tantum abest,vt pro patrato crimine omnium grauissimo, regiæ maiestati satisfacerent: vt etiam iam propè gloriādo de crimine hoc admisso,magis,magisque offenderent, quod tamen sacra regia maiestas patienti ac paterno animo ferebat,ac ea, quæ ad iura illorum, & libertates augendas spectarent,illis concedebat,quę non rebellibus,verùm bene meritis de principe suo subditis deberentur:vt hac sua clementia eos ad officium reuocare posset:
nihil

nihil tamen, vt videt, eos hęc benignitas mouit: cùm ad superiora postulata iniqua, hæc posteriora impia ac nefaria prorsus adiecerint, ita cōcepta, vt iam meditatum scelus prorsus detegant, & tam regiæ maiestati, quàm Reipub. communi regni Poloniæ, contra iusiurandum maiorum suorum, diuo Casimiro regi, eiusque successoribus ac regno datum, valedicant: nec publicis regni consilijs ac ipso regno, in cuius titulum ac ius, vt maiores ipsorum iurarunt, concessissent, quidquam commune habere, impudenter, & nefariè scribant. Iam verò sacra maiestas regia non solùm iniquitate, & insolentia postulatorum in dies lædebatur: verùm etiam alio genere iniuriarum, non modò ciuitate non exonerata (iuxta formulam salui cōductus, mittendorum ad regiam maiestatem oratorum dati) externo milite, verùm etiam maioribus conductis copijs, & nobilium ac aliorum subditorum sacræ regiæ maiestatis vrbi vicinorum pagis ac ædibus spoliatis, direptis, ac etiam exustis. Quamobrem, cùm iam apertè constet, obfirmatas in scelere perduellium Gedanēsium mentes, humanitate sacræ regiæ maiestatis ac alijs leniori bus rationibus ad officium reduci non posse: alijs grauioribus sacra regia maiestas vti, pœnasq; meritas de illis sumere necesse habet. Itaq; decretū suum, quo illos perduellionis damnauit, iam iamq; publicat, & promulgat: omnem securitatem terra, marique illis adimit: & tanquam impijs in principem & patriam hominibus, aqua, & igni interdicit.

Bello sic indicto, & cura illius Ioanni Zborouio, vni ex ordine senatorio, demandata: posteaquam Gedanenses cognouissent, quàm paucos milites rex

Stephanus, Grebino capto, & Sulaua depopulata, in agro ipsorum reliquisset: quasi nōdum satis tot malis, damnisq;, quæ illis rebellio attulit, afflicti: accersenda plura esse potiùs, quàm aliquid regi cōcedendum, qui illis nihil, nisi Batori esset: & si fortuna faueret, opprimendos esse paucos antè quàm plures confluerent, animis obfirmatis statuerunt. Iam verò ab illis, qui ad regem ventitabant, voces illæ audiebantur, posse ipsos, si modò vellent, nullo negotio nostros obruere milites: rati idem esse, velle quid & facere posse. Rei igitur huius auspicato aggrediundæ diu expectabant occasionem. Visum est Pascha percommodum, (septima Aprilis fuit) quū omnes vbiuis Christiani cultui diuino maximè incumbere solent. Confisi ergo viribus suis, & Ioannis Coloniēsis, ducis sui magno præmio ex Germania euocati, experientię: ad hæc omnibus necessarijs ad euertenda, diruendaque oppida bene instructi: hoc consilio vrbem egrediuntur crepusculo vespertino, vt oppresso milite nostro, & Derssauia, (Czceuum nos vocamus) in quam se tempore hyberno ex agro receperat, expugnata: ad Gnieuum, Nouum, Staragardum, cæteraque regia oppida procederent vastanda. Verùm nondum vrbe omnibus egressis, ea tempestas exorta est, (Deo profanatæ augustæ diei, & regis contemptus vindice) ijque cæli tonantis sonitus, & fulminis ictus auditi, vt vnius propugnaculi pars auulsa, in fossam corruerit: equus ductoris, fulgore atque fragore attonitus, succubuerit: ipse sessor à satellitibus, quibus stipatus erat, suffultus: duo equites è ponte fossæ imposito, in aquam profundam delapsi sint, nec sine labore alter extractus, al-

ter

ter aquis obrutus. Reducto itaque in vrbem exercitu, idem postera die, alijsque deinceps ab illis tentatum. Sed hæc ipsorum aduersus summum Prussiæ magistratum suscepta consilia, semper pluuia impediebantur. Ea tamen cæcitas hominum fuit, vt adeò aperta futuræ stragis omina, non Deo, à cœptis eos, quæ oderit dehortanti, sed sagarum veneficijs tribuerint: duasque eam ob caussam in carcerem compegerint: suspicati, à nostris conductas procellam incantamentis excitasse. Armant interim duas naues vectorias, totidemque minores, duplici via regios milites inuasuri. Tandem 16. die mensis eiusdem, sole ad occasum vergente, aduerso flumine Vistula sed ventis iuuantibus, Czeuum primùm oppugnatum contendunt: parte ab altera, tam equestres, quàm pedestres cohortes emittunt: de quorum lento progressu Zborouius, insignis virtutis imperator, à velitibus Strussij, qui tum in excubijs erant, certior factus, & quos sæpe ad pugnam prouocasset, mœniaq; illorum penè attigisset, nunc primùm prodire miratus: procedit illis cum suis obuiam: locum pugnæ commodum ad pagum Rokitki prope aquas deligit, &, donec propiùs accederet, locaque aquosa præterirent, ordinatis aciebus expectat. Substitêre Dantiscani ad villam LangnaW, quæ paulò plus vno milliari distat Derszauia, præmissa ad excubias ea exercitus sui manu, quæ maior fuit omnibus Zborouij copijs. Hic Zborouius memor circumspecta celeritate nihil in bello melius esse: inuadendi securos, lætosq; consilium capit. Sed timens oppido, ne interea ab hoste nauibus egresso occuparetur, néve bono mutato loco, incômodio-

re agenda res foret: prudenter illud mutat: nec tamē in oppidum redit, veritus ciuium proditionem: nam cum Gedanensibus facere videbantur. Dispositis igitur quaquauersum vigilibus, & misso cum 60. Tartaris, qui nauibus imminerent, forti viro Andrea Carcho Wscio: noctem in equis cum suis transigit. Oriente sole, septima decima Aprilis die, hostis appropinquare visus, nostris nonnihil multitudine illius perculsis. Conspexit & Coloniensis nostros, non absque stupore: quòd pauci, quos ad sui cōspectum fugituros putabat, tātis cum copijs venientem expectarēt. Illis ergo vltra fluuiolum, & lacum editiore loco constitutis, nostris ex aduerso stantibus, néve ab illa vi hominum magna circumdarentur cauentibus: incipit velitatio, duabus ferme horis ab ortu Solis, grauis nostris Cosakis (quos ferentarios, licet, seu velites vocemus) Germanus eques fuit, vndique armis tectus. Quibus confestim misit imperator in auxilium 20. Vngaros generosissimos, & Stanislaum Iordanum manu promptum iuuenem, cum 50. equitibus. Descēdebat in arenam ipse quoque Coloniēsis, veluti quidam suorum moderator. Ciebatur ergo pręlium magna animorum alacritate, sed Germani ita cursitare, vt impetus hastatorum vitarent, idque vnum facerent, quo nostros illo pertraherent, vbi tormēta ænea collocata erant. Quod vbi animaduertit Zborouius, datis de vitando periculo præceptis, miscuit hastatis equites è peditatu sumptos, cum tormentis longioribus. Defatigatis pugna, & cursu vtrisque, succesſêre integri. E nostris Zolkieuius cum turma Ioānis Zamoiski, regni Poloniæ Vicecancellarij, nō minus, quàm priores alacer pro-

cer prodit. Vulnerati aliquot Germani: vnus equo detruſus, equus alterius transfixus corruit: iam etiam duo à ferẽtarijs anteuenientes currentibus occiſi fuerant, noſtris ſaluis. Felix prælij principium incendit ſpectatores ad audenda facinora maiora: equis noſtrum, ad clangorem tubarum, tympanorumque ſonum, adeò geſtientibus, vt ab ſeſſoribus ægrè tenerentur. Quum tali pugnæ præludio detinentur noſtri, Colonienſis miſſo illo pergendi vlteriùs ad oppidum obſidendum conſilio, poſtquam vidit Zborouium pugnandi copiam haud impigrè facturum: ſuis vt conſuleret, ſępimentum è fiſſis trabibus, quas ſecum, vt alia omnia, vehebat, facit: nihilominus tamen ferme ducentos, ad noſtros in acie deſtinendos mittit, aſtutè omnia: vt cuius rei bellicæ ſcientia, celebris in Germania ſit ob defenſam Magdeburgũ. Igitur collocata intra illud munimentum ſuorum bona parte, ipſe interim cum tormentis, & lectiſſimis quibusq; viris, ab altero montium latere, noſtros à tergo aggreſſurus, ad lacum Libiſſeuienſem ſuis fatalem, iter intendit: ratus vndique comprehenſos, niſi fugerent, ſua in poteſtate facilè futuros: vbi iuſſus properare centurio Rauſauius, reſpõdiſſe fertur, lentè feſtinãdum eſſe: videri enim ſibi Polonos ad certamẽ magis, quàm ad fugam eſſe paratiores. Erat autem ibi in excubijs Temrukus, expertæ virtutis miles, cum 50. velitibus. Qui hoſtilem vim imparem eſſe ſuis viribus ſentiens, maturè ſibi ſubueniri petijt: laborantibus miſſum eueſtigiò ſubſidium. Zborouius, aſtu hoſtis deprehenſo, quid facto opus foret (fugere enim ignominioſum eſſe ducebat) protinus init cum ſuis conſilium. Vrgente

vndiq; periculo, non longa consultationi mora data, placet illuc omnem equitum, peditumq́; globum conuertere, vbi ipsum caput hostium foret. Quum verò nostri vidissent, mutatum esse ab hostibus aptum ad pugnam locum, (nam & alij, qui munitione continebantur, ijsdem tramitibus ducem sequebantur) adducti sunt in spē victorię. Proinde extemplo disijciunt ponticulum fluuiolo impositum, ne ab velitationi deditis, & intra sepimenta latentibus, à tergo inuaderentur. Itaq; quum in illa potissimùm parte, quò properè tendebat Coloniensis, omnis belli vis sita esse videretur: nec periculum ab nauib. vi brachiorũ vento aduerso tardè tractis, oppido incũberet: Zborouius suis præcipit, vt velitationi finē imponerēt: præterea ciuium magistrum dubię fidei confirmat, vt, si quæ vis hostilis ingrueret, saltem aliquot horas bona fide obsidionem sustineret: cuius rei caussa quinquaginta pedites Polonos cum tormētis manuarijs ei reliquisset, ipse breui, hoste, Deo adiuuante, superato, cum pluribus affuturus. Tum admonitus ab Haidonum ductoribus, quorum tres in acie cecidêre, vt prælium antè iniret, quàm hostis suos ordines planè explicaret, tormenta iam disposita, terra congesta muniret: ficta oratione addit suis animos, spe iam iam Vistulam traijciētis mille equitum, peditumq́; auxilij: orat præterea omnes, vt alij alijs offensas condonent, pœnitentia placato Deo, suppliciter opem illius implorent, morti gloriam anteferant, hostes non numerent sed inuadant: néve eorum conspectu terreantur, qui breui tempore futuri sint in ipsorum potestate: quòd superbi, maledici, rebelles, cōtumacesq́; sint: paucis antè mensibus

Oratio Zborouij ad milites.

bus ad Grebinum, GloWam, & alibi ab illis profligati: olim verò ab ipsorũ auis atq; proauis ad quinquaginta millia cæsi, capti, fugati: omnino absq; bõbardis & munitionibus imbelles ac timidi: quod illico ipsimet experturi sint, modò pristinę virtutis, nominisq; sui, à cãpestri prælio accepti, memores pugnẽt viriliter pro Christiano magistratu: Deo freti, vltore rebellionis, quem ducem habeant propitium, quiq; paruis copijs, tam iusto quàm hoc sit bello, ingentes superare soleat. His alijsq; istiusmodi dictis, mirum in modum recreati sunt omnes, & ad impar prælium accensi. Dehinc Haidones, velut in rabiem versi, (erat à meridie hora ferme prima) ab dextro latere, equites à sinistro, in hostem, vbi tormẽta fuêre, irruunt: suos contra ipsum sclopos quinquageni exonerant: hastati sarissas, ferẽtarij venabula in oppositos vibrant: alij arcus manu certa tendunt. Centuria verò Strussij, sublato clamore terrorem Germanis à tergo incutit. Nascitur pro formidine gaudium, multis ex aduersa parte cadentibus. At ab hoste emissa è tormentis iacula, perpaucis nocuerunt, hastas nõ paucas cõfregerunt: quippe quòd equites incõmodo loco cederent, pedites autem, conspecto ardente puluere tormentario, supini caderent, pro mortuis ab hostib. habiti: rursusq; sclopis instructis, resurgerent. Damnosa hæc Germanis fuit carnis resurrectio. Quibus aliquãtisper resistentibus, monet Haidones moribundus ductor ipsorũ, vt si vincere vellent, abiectis sclopis victoriã retardantibus, acinacibus, tecti capita securibus, rem cominus agerẽt. Obsequuti monitori, manus cũ hoste acriter cõseruẽt, & adiuuãtibus equitib. ordines cõturbãt ferreo-

rum hominum poplites ſuccidunt. Cæteri haſtis & gladijs nunc pectora tranſuerberant, nũc capita petunt. Par gentis vtriuſq; virtus & gloria: par hoſtium diuerſarum gentium debilitas & formido. Aduolãt & turmæ aliquot equitum, quæ ad ſuccurrendum laſſis, à prouido imperatore in proximo collocatæ erãt, nequaquam alijs ſegniores. Paulò plus vna hora incerto euentu dimicatum. Vrgẽtibus noſtris ferro, equis, clamore, cadunt primores Germani, denique & alij, viri proceri ac lacertoſi, tormentis, in quibus illis omnis ſpes victoriæ fuit, & priuati, & fruſtrati. Dein magis ac magis inſtantibus noſtris, terga vertunt reliqui, tanta feſtinatione, ac ita confertim, vt alius alium ponte detruderet. Magna pars feſtinè arma exuentes (miſeram ſpem ſalutis) ad proximum lacum tranandum conuerſi. Nimirum ea vis metus eſt, vt homo à quouis potiùs alio, quàm ab homine irato abſumi malit. Quare magnus numerus in lacu demerſorum viſus. Pars ſuo cum glorioſo duce, in lacum etiam impulſo, vertit ſe in fugam: noſtris eos ad tertiũ à prælio miliare (Pruſiecz ruri nomen) ſumma contentione perſequentibus, & magnas illorum ſtrages edentibus. Non pauci montes, alij ſyluas Caſſubicas & Pomeranicas, effuſo curſu petierunt. Tunc illud eueniſſe viſum, quod Moſes malis prædixit: Efficiet (inquit) Iehoua vt corruas ante hoſtes tuos, & in quos vna via exieris, eoſdem ſeptem vijs fugias: quibus in rerum omnium penuria ſeruietis: illi verò imponent ceruicibus veſtris iugum ferreum, vſque ad veſtrũ exitium. Intacti illi, equis currus trahentibus conſcenſis, profugerunt, qui extremum agmen claudebant. Permulti è montibus

& syluis à regio milite extracti, ad imperatorem trepidi adducebantur. Post victoriam aiunt Haidones Zborouio, ab inclementia illos auocanti, hisce verbis respondisse: Si nos hosti parceremus, ille victor eodem modo quo nos nunc (quæ dicentes, hos è captiuis detruncabant, illos mutilabant) in te sæuijsset. Fugientes persequentium tantus erat ardor, vt ad signum inclinata die receptui datum, non nisi ducenti equites, bene cruentati, ad ducem oppido opem laturi redierint: alij pòst, cum præda sequuti. Vbi Haidonum ductores orauit Zborouius, vt suos ad alterum hostem adoriendum conuocarent. Qui licèt non minùs quàm equites cædendo defessi, noctisque præteritæ vigilia atque diei inedia fracti forent, tamen simul omnes præeunte Zborouio, illos qui è nauibus iam ad alteram ripam stantes, & nuncios de victoria suorum opperientes, globos machinarum muralium aduersus oppidum incassum eiaculabantur, inuadere, aggrediq; cupiebant. At hi casu suorum, ex aduētu nostrorum, & globis tormentarijs contra se eiaculatis, cognito: domo, vbi traiectus est, incensa, & omni quæ in ea fuit cereuisia epota, supellectile direpta, fugere incipiunt: paululumque prouecti, (nam ventus aduersabatur) se post insulā abdunt. Interim Mariæburgo, ad preces Zborouij, nostris subsidio venit Stanislaus, filius Ioannis Kostkæ, pręfecti Mariæburgensis, cum suorum globo, & quatuor tormentis telorum: cui persequendi hostem ab illa eadem ripa, datum negotium: quod bene cœptum, non minori fortuna peregisset, ni & nox obscura, & ventus secundus, fugientibus opem tulisset. Quàm autem salui hi quoq; domum reuer-

terint, parum liquet: illud certũ, multoties à nostris fuisse globis tormẽtarijs petitos. Qui cladi superfuerũt, capti mille, pręter illos quos vicina nobilitas fugientes cõprehendit: aliquot ita opulenti, vt vitam multis nũmûm aureûm millibus redimere cupiant. Vidisses decẽ, plus minus, Germanos ab vno vinciri, vel Polono, vel Hungaro: vinxit & quædã mulier duos: (tantus pauor pectora illorum occuparat) ac quodã è nostris vincula quęrẽte, protulit sua spõte è sinu captiuus: En (inquit) habes: colliga manus, vitæ parce. Occubuêre in acie 4427. viri: id ex illis qui iussu imperatoris occisos humabant, cognitum. In fuga cæsorum, & aquis obrutorum, quum hæc scriberem, nondũ erat collectus omnis numerus: non paruus, opinor, si modò victus verũ fateri vellet. Tędebat iam tot cadauera, quorũ lacus atq; viæ plenæ erant, terra obruere: à feris & alitibus multa depasta. Inuẽti à vespillonib. seu duo seu tres, qui ad tertiam vsq; à pugna diem, denudati vti omnes alij, morte simulata, inter occisos latuerũt: rogati verò cur nõ interea temporis fuga vitæ consuluissent, responderunt, metu Haiducorũ inclementium, qui sibi instare visi semper essent, assurgere ausos nõ fuisse. Signa pedestria quinq; adempta, vnum equestre: idq; erat maximũ, & AVREA LIBERTAS, aureis literis scriptum habebat. Scilicet rex eam illis eripere voluit: qui se omnium iura, publica & priuata, & quam quis profiteretur religionem, incorruptè seruaturum, semel ad aram sanctè promisit, idq; adhuc præstitit. Tormenta ænea magna septem: parua triginta, tribus vecta curribus, ablata: currus 150. relicti: armaturæ ter mille quingentæ, è spoliatis ad ducem comportatæ,

portatæ, & tormenta manuaria permulta: quibus iacturæ militum compensatæ sunt. Largitus est alia quoq; dona Zborouius cuiq; fortissimo: adeò munificè, vt ipse nihil planè è præda sibi reliquerit, contentus sua gloria, quæ illi ex re bene gesta nata est: tametsi hanc etiam ab sese amouens, soli Deo, à quo profectam manifestè videbat victoriam, & felicitati regis sui, triplici iam triumpho insigni, libenter tribuat. Quis enim, nisi impius, hoc solius Dei beneficio factum esse nō fateretur, vt bis mille viri, 12000. siue 14000. hostium, profligarint, maioriq; ex parte ceciderint? Fassus est hoc & agnouit pius rex cùm illo loci veniens vbi pugna peracta est, hæc proferret: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Regij verò milites (quod mirêre) solùm duo desexaginta occisi, centum triginta vulnerati: hos inter nōnulli, dum tormentis potirentur, fœdè ambusti, quòd magister tormētorum, viso extremo discrimine, dolio pulueris nitrati ignem iniecerit: quo ipse vnà interijt. Horū nomina, ni pigeret possem referre: sed breuitatis habenda est ratio. Equi 38. cęsi, 65. saucij ac lęsi. Reperta apud plerosque omnes Germanos, varij generis vincula, nostris ligādis parata, quę ipsorummet brachia senserūt. Ita illud verè dictū à Solomone: Parari equum ad pugnę diem, sed Dei esse victoriam. Illud immanius, cōfectas ab illis fuisse glandes venenatas, quæ sursum è tormentis breuioribus (quę duo fuêre) eiectę, mortem illis adferrent, quoscunq; earum scintillæ attingerent. Fastū porrò illorum, & ante victoriam triumphū, illud arguebat, quū sui generis vicinos pręmonerēt, maturè migrarent aliò cū preciosa, quaq; supellectile,

ne quid hostile à milite experirentur: quorum dictis quidam oppidani territi, sua Grudzadzum, alij aliò auehebant. Quinetiam in ipso procinctu, alter præbibens alteri, hic tres, quinque ille, alius decem Polonos vinctos, vir vxori, miles amicæ, adducturum se promittebat, & pro vno capone pingui tres se captiuos daturum spondebat. Præter hæc, vrbe exituri, spectatores alloquebantur, eos ipsi quoque comitarentur ad pugnam breuem quidem, sed longæ, opimæque prædæ: (perrecturos se vltra Derszauiam opinati) vel saltem extra vrbem opperirentur reduces cum spolijs Polonicis atque Vngaricis. (ita paucitas nostrorum despecta ab illis fuit) Stabat ergo populus in montibus belli euentum expectans. Primum, eumq; certum, irati numinis ciuitati nuntium carnifex attulisse dicitur. Non credita res diu, mutilis cursim carnificem sequentibus, fidem meruit: & posse abs rege vinci superbos subiectos, vt antè Lanscorona, Grebinum: ita Derszauia declarauit. Constãs fama est, paulo minùs sexcentis mulieribus Dantiscanis hoc prælium viduitatem, nõ paucioribus reor orbitatem attulisse. Cumque Coloniensis in vrbem anhelus refugisset, hisce illas cum eo verbis expostulasse: Redde nobis, scelestè, viros: redde filios, redde cognatos, quos tu non eduxisti, sed seduxisti: victuros, si intra portas se cõtinuissent. Is Zborouio denuntiasse fertur, se de integro fortunam belli experturum, sumptis secum vrbis clauibus, si superetur, victori tradendis. Quod an credam ambigo, quum tanta sit ciuium consternatio, tantus mulierum & natis orborum parentum dolor atque plangor. Addere animos possunt Danica, ciuita-

iuitatumque maritimarum auxilia. Et Gedanenſes uidem ita attriti ſunt, die, menſeq; eodem, ſed anni lterius, quo Stephanus Batorius, primùm ex Hungaria Cracouiam (quæ regum ſedes eſt) ingreſſus, renum iniit. Afflicti autem, non ob ſolam diu meditatam rebellionem, (non enim temerè vrbem ſuam magno ſumptu & ſtudio, muris, propugnaculisque liquot annos firmabant) ſed etiam propter tetra de bono rege, regnoque ipſius, à quo Gedanum alitur, ſcriptis prodita mendacia, & in ipſa vrbe iactata in regem conuitia: quum regi, qualis qualis eſt, neſas ſit maledicere: crimen, de altero falſum dicere. Adeò infelix prælium, tantum terrorem permultis incuſſit, vt clàm cum ijs quę facilè auferri poſſunt, emigrēt ex vrbe, (metum illis aduentu in Pruſſiam fortunati, animoſiq; regis, quotidie augente) nec vlturi ignominiam, ad tympani, aucto ſtipendio, trium dierum pulſum, dare nomen militiæ alia lege quiſquam voluerit, quàm ne pugnatum foras educatur. Ij miſſum ad ſe à Zborouio cum literis tubicinem, quibus eos ad deponendam rebellionem, cuius pœnas luiſſent, inuitabat, interemerunt. Quibus Zborouius iratus per obſcurum quendam libertate donatum captiuum, denuntiari iuſſit, ſe 50. ex illuſtrioribus captiuis, in ipſorum cōſpectu palis infixurum, ni ſibi parricidas traderent. Ad hæc illi, ab irato ſuis peccatis Deo ſe punitos eſſe cōfeſſi, tradituros ſe homicidas reſcripſerunt, & ad colloquium cum imperatore & Ioanne Koſtka, Voiuoda Sendomirienſi, ſe admitti petierūnt.

Habuit Zborouius, Gneſnenſis Caſtellanus, non plures milites 2027. Prima equeſtris centuria, ipſiuſ-

met erat: altera, Andreę Fierlei, Castellani Lublinẽsis: tertia, Ossolinij Krzessouiensis Præfecti: quarta, Kasanouij: q̃nta, Nicolai Gostõski: sexta, Adami Balinij: septima, Zebrzydouij: octaua, Lesniouolscij: nona, Gnieuosij, Stanislai Iordani 50. solùm eq̃tes fuẽre. Ex voluntarijs, Ioannes Zamoyscius, Procãcellarius, 37. Hieronymus Gostonskius, 10. Stanislaus Przyienskius, 16. ex aulicis autẽ regijs Ioannes Tencinius comes, Castellanus Voynicensis, 50. equites habuit. (sunt Castellani secundi à rege ordinis senatores: Voiuodæ, quos Palatinos vocamus, primi) Zlostouius 7. Iacobus Pilchouius totidem, Malicius, 5. BielaWskius, 4. Procopius Pieniazek, eques Maltensis, 6. Hungari 40. quorũ cognomina ignota mihi sunt: nota virtus & fortitudo. Hi omnes, nu. 1132. hastas prælõgas, scuta, breues sclopos, & gladios duplices gerebant. Hussarorum nomen habent. Velites 215. fuerũt: quibus, præter acinaces, venabula, arcus, loricæ, arma sunt: 100. Strussij, Pręfecti Bratislauiẽsis: 50. Tenruki: 30. Scythæ regij: totidem Andreæ Comitis Gorkani, Castellani Miedzyrzecensis: 5. Andreæ KarchoWskij. Hos appellãt Kosakos: equites celerrimi. Regios Stanislaus Gizitzki etiam tum (opinor) ducebat, miles celeberrimus. Pedites verò regij, generis Hungarici & Slauonici, stupendæ audacię atq; agilitatis, 600. Haiduci patrio sermone vocati: imperatoris, 30. Fierlei, 100. è quibus 50. oppidi defensio iniuncta erat. Tormẽta cãpestria duo tantùm: his multò minora, Haken Germanis dicta, 27. Contrà, Gedanensium cohortes pedestres sex fuerunt. Quæ erat imperatoris, viri cætera egregij, ni operam suam rebellibus nauasset, 600. viros cõple-

ctebatur:centurionis Kleuneri, 500. Lemkæ, 600. Esterreicheri, 600. Rausa Wi, 500. Vetsteinij, 300. Equites mercenarij, 400. ciuiles totidem. At ciuium numerus, omnibus quasi ad certam victoriam cupidè ruentibus, cõfessione captiuorũ, vel 8. vel 10000. superabat. Vt enim diues opum, ita populosa est ciuitas Gedanensis: cuius portu nullus alius in Oceano Germanico nobilior: aqua profunda, muris & aggere præalto, ita munita, vt inexpugnabilis esse videatur. Si igitur 8. tantùm millia oppidanorum, ad excutiendum iugum regium egressorum posuerimus, numerus omnium militũ 12000. minus 100. efficit: si duobus plus, (nam captiui variant) 14. sunt millia. 12. igitur viri vnum militem regium fugiebant. Hæ fuerunt Gedanensium copię, sanè magnę: quibus freti, Magistratui, toti Prussiæ diuinitus dato, resistere voluerunt; nolle se vnctum Dei osculari, quem ille præ cæteris septem competitoribus deligit, ostenderunt. Regem prudentem, pium, clementem, quem alij omnes reuerentur & amant: soli infeliciter oppugnauerunt: & (quod illi molestissimum est) à ferendo Russis contra Tartaros auxilio, qui eodem tempore in Russiam irruerant, auocauerunt: cuius caussa, vt æquior est, ita fortuna superior futura.

SVPPLEMENTVM DE REBVS GESTIS INTER REGEM POLONIÆ, Stephanum, & magnum Ducem Moſchouiæ: anno Domini 1579. in Auguſto.

Onſtat ex lectione hiſtoriarum, inter Polonos & Moſchos, diuturna bella extitiſſe. Dum vel maximè Moſchus Lituaniæ aliquot prĩcipatus & prouincias ſibi vſurpare voluit. Poloni verò vbi Iagellonem magnum ducem Lituaniæ, qui Wenceſlaus dictus, in regẽ aſſumpſerunt, regnum cum Lituanico principatu cõiunctum, & armis Polonorum defenſum. Hoc videre eſt locupletiſſimè apud Cromerum hiſtoriographum Polonum. Et licèt multis præclaris victorijs Sigiſmũdus primus, Poloniæ rex de hoſte Moſcho potitus eſt: tamẽ ſub Auguſto Sigiſmũdi filio cœpit dux Moſchorũ, valde eſſe infeſtus Polonis, & toti Lituaniæ. Atq; prætẽdere cœpit ſibi neſcio quod ius in Liuoniã, quæ ante aliquot annos dedit ſe in fidẽ & clientelam regis regniq; Poloniæ. Quare occupato rege Polono: & etiã oſcitãte, impetũ fecit in Liuoniã, eam eſt depopulatus: arces & oppida multa occupauit: Et deinde in Februario ante annos viginti, arcẽ Polosko in Lituania, minus diligenter munitã obſedit, & per deditionẽ capit. Paulo pòſt alias arces & ditionẽ Polokenſem, quæ ſatis ampla eſt, in Lituania accepit. Sic res illi ſucceſſere Moſcho

feliciter: quamuis Poloni collectis copijs sæpius unà cũ Lituanis, voluerint recuperare amissa: sed hæc nõ potuere suã sortiri effectũ, ob varios Reip. Poloniæ casus aduersos. Nimirum ꝑpter interregna, cũ Sigismũdus Augustus obijt, & Henricus Valesius electus: Deinde cũ Hẽricus Valesius inde discederet, & Poloni de noua electione soliciti, Stephanũ Battori principẽ Trãssyluaniæ elegerũt. Quocirca postquam in locũ Henrici Valesij, Stephanus Battori est suffectus, dedit operam, ut ea quæ ad dignitatẽ regni pertinerent, persequeretur. Et cùm iam induciæ cũ Moscho propter Lituaniæ principatum æstate superiori finiẽdæ essent: haberetq; rex Polonus apud se legatos principis Moschorũ: qui satis superbè pro more gentis legationẽ suam obire voluerãt: existimauit è re totius regni esse, si armis aperiret nomẽ famamq; Polonicam, & repeteret possessiones à Moscho iniustè acceptas. Indicitur itaq; bellum aduersus Moschũ: conscribitur vndiq; à rege Polono miles, siue Polonus, siue Germanus, siue Hungarus fuerit. Vnde factũ est, ut à vere vsq; ad ipsam æstatẽ rex tantũ laboris impẽderit: ꝙ expeditiõe publica facta, exercitũ mouerit in ipso Aug. mẽsis principio aduersus Moschũ: Quod quàm illi fortunatum fuerit, ex edicto regis ꝙ iussit fieri ꝓ re feliciter gesta aduersus Moschũ videre est: illud edictũ, ut est Cracouiæ typis expressũ, hic subijciemus.

EDICTVM REGIVM DE SVPPLICATIONIBVS OB *rem bene aduerſus Moſchum geſtam.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſſouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhyniæ, Podlachiæque, &c. princeps Tranſyluaniæ.

Vniuerſis & ſingulis, reuerendiſſimis, reuerendis, magnificis, generoſis regni noſtri conſiliarijs, dignitarijs, officialibus, nobilibus, atque alijs ordinibus omnibus ſyncerè & fideles nobis dilecti. Quod ſuperioribus proximis omnium reipubl. ordinum comitijs decretum fuit, vt bellum hoc anno contra magnum Moſchorum Ducē adminiſtraremus, curæ nobis pro regio noſtro munere, noſtroque in rempub. ſtudio eſſe ſiuimus: & contractis exercitibus noſtris, comparatoque aliquo partim contributionum pecunijs, partim (quod cōtributionum pecuniꝫ minimè ſatisfacerent) alijs rationibus belli apparatu, extrema Iunij die Vilna ad copias noſtras recenſendas luſtrandasque Suirum diſceſſimus. Quo quidem in loco, multa nos diligensque deliberatio tenuit, quorſum nos potiſſimum cum exercitibus noſtris in hoſtem conferremus, quidque rectiſſimè & quàm maxima cum vtilitate reipubl. nobis ante omnia, bello aggrediendum eſſet. Rebus verò omnibus in accuratam conſiderationem vocatis, ex iudicio & ſenatorum noſtrorum & aliorum militarium virorum, qui nobis aderant, eam tandem in ſenten-

ſententiam deſcendimus, vt primam noſtrorum ar-
morum vim ad Polociam oppugnandam conferri
oportere concluderemus: quod quidem ea arx cer-
uicibus magni Ducatus noſtri Lituaniæ, atque adeò
ipſi ciuitati noſtræ Vilnenſi, nulla alia firmiore mu-
nitione interiecta immineret, ex qua nobis in alijs
remotioribus regni locis occupatis, oblata occaſio-
ne ſummam non modò Lituaniæ diripiendæ, ſed
Vilnæ etiam adoriendæ facultatem hoſtis habitu-
rus videretur. Faciendum pręterea neceſſariò nobis
viſum eſt, vt cùm bellum hoc non modò rerum
communis reipub. recuperandarum cauſſa, ſed ho-
ſtem quàm longiſſimè remouendi, grauiusque co-
ercendi gratia ſuſceptum habeamus, expeditioni-
bus noſtris in his potiſſimum regionibus maxi-
ma anni parte, aut frigoribus grauiſſimis, aut imbri-
bus aſſiduis militię infeſtis, tum quoq; ob vaſtitatem
difficillimis: propinquiorem aliquã ſedem & quaſi
officinam, quam ipſa Vilna eſſet compararemus, ex
qua quidem officina, quam maximè integrũ recen-
temq; penitius in ſolum hoſtile ducere militem, &
belli inſtrumenta impedimentaq; minore cum ne-
gocio ad res cũ celeritate felicitateq; gerẽdas tranſ-
ferre poſſemus. Quãta enim cũ difficultate ac detri-
méto Vilnę illud facturi eſſemus, breui hoc itinere,
quò cũ exercitu noſtro ꝓgreſſi ſumus, magna noſtra
cũ moleſtia cognouimus. Acceſſit & illud, quod hac
arce qua firmiorẽ maioremq; hoſtis nullã habet, ex-
pugnata de alijs retinẽdis hoſtem eò magis diffidere,
& occupãdis militẽ noſtrũ ſperare doceremus. Tan-
tum verò abfuit, vt nos eò deterreri oportere iudica-
remus, ꝙ locus ille ab omni opere belliq́ue appara-

tu firmiſſimus eſſe, perhiberetur: vt hoc potius de principio nobis recentibus militum noſtrorum viribus animiſque, quàm ijs militiæ diuturnitate afflictis tentandum exiſtimauerimus. Cùm igitur nihil factu potius vtiliusque iudicatum eſſet, nos factis ab inuocatione opis diuinæ auſpicijs, Suiro primum illuſtrem Nicolaum Radziuil Palatinũ Vilnenſem, cum aliquibus equitum peditumque Lituanorum copijs, & certo Vngarorum numero, cum generoſo Gaſparo Bekkieſz Polociam præmiſimus itinerum claudendorũ cauſſa, ne quid à magno Moſchorum duce præſidij accederet, quo & ſi maioribus in magna etiam viæ difficultate itineribus perueniſſet, tamen cùm iam antè noſtras ad hoſtem literas miſiſſemus, quibus bellum ei diligenti cum explicatione cauſſarum denunciauimus, biduo antequam noſtrę illæ copiæ ad Polociam acceſſiſſent, equitum & peditum aliquid ab hoſte in arcem immiſſum eſt: adhibita verò à Palatino Vilnenſi, poſteaquam propinquo ad arcẽ loco conſediſſet, ea diligentia eſt, vt pòſt nullius ſubſidij hoſtilis acceſſio facta ſit. Nos cum exercitu noſtro & tormẽtis impedimentiſq; bellicis, in ſumma viarũ iniquitate quã pluuiarũ aſſidua magnitudo, & horũ agrorũ natura effecit, minorib. itinerib. ſubſequuti fuimus, interea à copijs noſtris quę præceſſerant, arces tres, Koſiana, Kraſne, & Sithno per excurſionẽ celeriter occupatæ, & incẽdio deletæ ſunt. Vndecima Auguſti die proximè Polociam cum copijs omnibus noſtris mouimus, & propinquo ad mœnia loco caſtra metati ſumus, arcem ciuitatemq; tribus locis obſidione cinximus, eademque die locis omnibus munitiones, foſſaſq; propius

hoſtem

hoſtem agere iuſſimus. Poſtridie ciuitatem nō mediocriter foſſis & aggere, & propugnaculis & parietibus denſiſſimis, tum quoq; præſidio firmā ea maximè de cauſſa, quòd illo loco nos à propinquiore ad arcem acceſſu prohiberet, incēdimus, ac totam paucis horis deleuimus. Tum longius munitionibus noſtris ad ipſas arcis portas promotis, omni conatu in arcem expugnandam incubuimus. Oſtenderat vi ſua prępotens Deus, in manu ſua rerum gerendarum poteſtatē eſſe, & aſſiduas pluuias pluribus diebus ita immiſerat, vt & operæ militum maiorem in modum impedirentur, & oppugnandi ratio etiam atque etiam retardaretur. conſtitit tamen militi noſtro maximis etiam in incommodis ſingularis animorum ad omnia obeunda tolerandaque ardor, ſic vt in ſumma pluuiarum iniquitate, altiſſimoque luto nihil prætermitterent, quæ ad oppugnandum pertinere poſſent, hoſtibus contra omnes noſtros conatus acerrimis animis, & incredibili tormentorum vi, ita dies noctesque propugnantibus tanta peruicacia, & flammas à noſtris illatas extinguentibus, & vim omnem depellentibus, vt ſe tormentorum telorumque noſtrorum iniurijs certatim offerent, & ſuccumbentibus alijs alij cōfertim ſuccederent, oſtenderentq; Moſchos arcium defendendarum vi atq; ardore cæteris omnibus gentibus antecellere. Reſpexit verò tandem nos ſua benignitate clementiſſi. Deus, conceſſitque, vt quæ prima nobis paulò ſerenior dies viceſima nona Auguſti illuxit, ea incendium à milite noſtro arci illatum ſit, ſumma cum contentione atque diſcrimine, cùm ſe miles noſter in foſſas dimittere, & Polottam flumen ſu-

perare, deniq; arduum cliuum cui impositum propugnaculũ erat subire, & manibus materiã ignemq; inter infestissima creberrimaq; hostium tela inferre necessè haberent, quod incendiũ cùm vehemẽtius exarsisset, & munitionis anterioris, in quo sclopetariorum domicilium fuit, aditum aliquem patefecisset, teneri militũ nostrorum ardor non potuit, quin per ipsam flammã irrumperet, atq; hostem feriret, à quo tamen cœpto cùm propugnatione hostili, tum maximè flammæ vi reiectus est, paruo cum nostrorum neque amplius viginti septem pluribus tamen vulneratis, hostium tamen ad ducentorum interitu. Dederat aliquam hostis eadem die deditionis significationem, quam nõ seriam fuisse animaduersum fuit, cum nouis se munitionibus flammæ altitudine nostris conspectum eripiente circumdare deinceps cognitum esset. Nulla igitur cum intermissione oppugnationis vim omnem adhibendam, nullumq; hosti quiescendi, aut se firmius muniendi spacium concedendum iudicauimus, posteroq; die ignem in alias munitionis partes miles in quo equites etiam erant, qui misso equo in pedes descenderant, intulit, quo cum iterum aliqua muri pars deleta esset, & cliuũ in quo propugnaculum antea igne absumptum erat tenuisset, ac inde ad latus hostilium fossarum ac munitionũ illa parte deleta tumultuario opere factarum fossas ac munitiones ducendo præsidiarios circuire ferè cœpisset, atq; sic in potestate hostis esset, nos & sanguini Christiano parcendũ & operam dandã rati, vt arce quàm maximè integra cũ tormẽtorum aliorumq; belli instrumentorũ apparatu potiremur, quæ hostis ipse ad extremum

mum iniecto igne delere posset, facta omnibus vitę gratia permisimus, vt qui nobis militare vellent. (quorum qui velint magnus sanè est numerus) fortunas omnes suas incolumes conseruarent, atq; stipendia nostra mererent, quibus redeundi in Moschouiam animus esset id nobis permittentibus atq; omnem securitatem præstãtibus facerent. Palatini, Basilius Iuanouicz, Mikolinski TelakoWski, Demetrius Michalouicz Sczerbati Obolinski, Matthæus IWanouicz RzoWski, IWan Hrehorouicz Susin, Petrus Iuanouicz Volinski, Lukian TretiakoW Rakou filius scriba, qui partim præfuere, partim in arce fuere cum se spõte dedere, ac gratię nostrę permittere nollẽt, captos in custodijs habemus, & arcẽ ipsam pręsidio nostro immisso iã obtinemus. In qua quidẽ arce, q eam defendissent, & arma tulissent vltra sex millia fuisse cõpertũ est. Nostri cũ ingressi essent, passim magnã cadauerũ insepultorũ numerũ repererũt, tum tormentorũ ac pulueris tormẽtarij globorumq; tantã vim deprehenderũt, quãta in arce aliqua Christiani orbis his rebus instructissima posset reperiri. Quos quidem rei gestæ successus vt in primis ad Deum præpotentem referimus, ita illi summa animi pietate agimus gratias, ac sync: & fid: vestras hortamur, vt easdẽ pro bene gesta re publica agant simul etiam cõprecentur, vt quæ gerenda supersunt, quæq; in hostẽ hunc deinceps etiã suscipiemus itidẽ clementissimè fortunare dignetur. Quod illũ pro sua benignitate, & causę quę hęc nobis arma induit bonitate facturum confidimus. Nos quidem ad res pro communi republ. gerendas, omne animi studium curam, laborem, operam, sanguinem,

adeoq; vitam nostram cupidè semper prompteq; afferemus. Datum ex arce nostra Polocensi die vltima mẽsis Augusti. Anno Domini M. D. LXXIX. regni vero nostri anno IIII.

Stephanus rex sszt.

Ex hoc edicto videre est, quàm fausta & fortunater fuerit hæc prima regis Poloni expeditio, quæ hanc inclementissimè anni tempore suscepta fuerat: Nam intemperies tanta aëris & pluuię continuę videbantur prænunciare infelicem & irritam fore illam expeditionem: At regis strenua virtus, hæc coram impedimenta superauit, præterque spem & opinionem hostis castra metatus est ante arcem Polosko: qua, vt suprà dictum, capta non substitit, donec totam illam prouinciam recuperaret. Magna vis, iumentorum & equorum ob pabuli defectum, & corruptam annonam propterea pluuias perijt: nihilominus rex non conquieuit, donec quod volebat, perficeret. Nam hac arce Polosko sic feliciter capta, progreditur vlterius, & diuiso exercitu, Polonorum, Hungarorum, Lituanorum, alias arces obsidet, capitque partim vi, partim deditione. Lituani miro stratagemate arcem TuroWla ceperunt, dum scilicet vnam partem arcis versus planitiem sitam defendit hostis: milites aliquot Lituani collem noctu conscendunt, & ingressi aliquot per foramen, qua tormenta eiaculantur, clamant, impetum faciunt in Moschos, per scalas alij ascendunt: & sic illa arce potiti. Sokol arx tertia, quę accipiter Latinè dici potest, fortissima & bene munita, obsessa fuit à Polonis,

lonis, quibus præest imperator Milecius, vir ſummus, animoſus, & gloria maiorum clarus, Podoliæ Palatinus: hæc defendebatur à bellicoſis viris Moſchouitis, qui tam viriliter repugnarant, vt non ſine vtriuſque gentis & Polonorum & Moſchorum clade capta ſit: ferunt enim ad tria millia Moſchorum ibi interfecta: Atque iſtud eſt feritatis & immanitatis barbaræ indicium, quod Moſchouitæ quotieſcunque Germanum militem capere poterant, tum illum dilaniatum & diſſectum, ac puluere bombardico infartum, ita extra arcis mœnia eiaculabantur: vt odium ſuum in gentem Germanicam re ipſa teſtarentur. Inter dedititios captus eſt præfectus militum Fedor Waſſelouicius Seremiczius, qui erat ipſi magno duci Moſchorum ob ſuam fortitudinẽ pergratus & amabilis: cuius viri iacturam grauiter tulit magnus dux. Milecius cum Polonorum exercitu, ne quid deeſſet, ad perfectum victoriæ triumphum, caſtra mouet, & grauiter iudicat arcem vnã reſiduam eſſe, quæ niſi capiatur: futurum ſit, vt perpetuis incurſionibus Plocenſis ager recuperatus infeſtetur. Eſt autem arx illa Suſa, in ſumma planitie & paluſtri loco poſita: cuius acceſſus eſt perdifficilis ob profundas paludes. Tamẽ cùm obſeſſi viderunt Polonũ imperatorem nihil remittere de ſua diligentia, lapſi animis: tandem ſe dedunt & veniunt in poteſtatem Polonorum, certis legibus & conditionibus præſcriptis. Vbi arx illa Suſa tradita fuit, ibique magna vis tormentorum & commeatus bellici inuentus fuiſſet: de conſilio regis arx illa deturbata & euerſa, ne & hoſti amplius eſſet vtilis: neuè in ea ſeruanda à Polono multum cõſumeretur. Sunt poſtea ab exer-

citu regio aliquot arces captę & euersæ: veluti Krasno, Sithno, & Kosiani: id quod prudẽter à Polono factum, ne tot arcibus muniendis, vires exercitus diminuere cogeretur. Itaque rebus sic perbene & laudabiliter, Dei auspicio, peractis, Rex disposuit in hybernis militem cùm equites tum pedites: Et deinde indicit comitia regni, vt incœptum bellum cum hoste potenti, ad salutem totius regni perficiat. Celebrata sunt comitia Calendis Decembris, vbi ab omnibus Ordinibus assensum est, vt rex fortunã belli sequatur, & occasionem datam recipiendi omnia amissa à maioribus arripiat, ratioque nerui bellici, tam tributisque alio pacto regi est concessa. Sic speratur quod in Februario anni istius, & toto hoc anno perget rex Polonus aduersus Moschum: Quod vtinam felix faustumque sit, ad salutem & incolumitatem illius potentissimi regni, quod est Germaniæ maceria & propugnaculum aduersus feros hostes & barbaros.

Amen.

EDI-

EDICTVM REGIVM SVIRENSE AD MILITES.

EX QVO CAVSSÆ SVSCEPTI *in magnum Moschouiæ Ducem belli cognoscentur.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, & princeps Transyluaniæ, exercitus sui cuiuscunque nationis, atque ordinis militibus. Etsi tanta & tam nota omnibus iniuriarum magnitudo est, quas magnus Moschouiæ Dux regno nostro Poloniæ, magnoque Lituaniæ Ducatui adhuc attulit, vt arma hæc, in quibus hoc tempore versamur, sera potius cunctis, quàm vel præpropera, vel non satis iusta cuiquam visum iri arbitremur: tamen cùm studium nostrum satis expleri non possit, quo desideramus, vt quæ suscipimus gerimusque, cum æquitate iustitiaque nos suscepisse, ij penitius intelligant, ad quos caussa quæq; attinere videatur: faciendum nobis hoc in bello existimauimus, vt exercitus nostri, cùm eos nõ tantùm ex regni nostri Poloniæ, magnique Ducatus Lituaniæ, verùm etiam Hungariæ atq; Germaniæ, alijsq; nationibus exteris compositos habeamus: certius vel recẽtiora cognoscant, quæ inter nos, posteaquam regni huius nostri principatum gerendũ suscepissemus, & magnũ Moschorũ Ducem intercessissent: quę quidẽ istiusmodi sunt, vt facilè pateat, nihil à nobis ꝑtermissum esse, ꝙ

ad principis Christiani officium, ad vitandum Christiani sanguinis discrimen, ad constituendū ex ęquitate cum eo hoste concordiam, pertinere posset: ab illo autem, quæ suscepta actaq; sunt, omnia cum hostilibus iniuriis coniuncta, & ad arcium, ciuitatum, ditionumque nostrarum circumuentionem & detrimentum, nostrique nominis dedecus comparata fuisse. Nos quidem simul ac in regnū hoc nostrum peruenissemus, vt cæteros principes Christianos, partim ordinum regni nomine, ita etiam magnum Moschouiæ Ducem de accessione dignitatis potentiæque nostræ, deque optima nostra cum eo etiam pacis constituendæ colendæque voluntate, fecimus per internuntios nostros certiorem. Et dederat verbis, non nullam tum significationem mutuę voluntatis atq; studij sui erga nomen sanguinemq; Christianum, & literas addidit, quibus ampliori alicui legationi nostræ securitatem accommodabat, & peculiari epistola, quæ etiamnum nostra in potestate est, confirmabat, se imperasse suis, vt dum mutuo inter nos per legatos res agerentur, ab omni iniuria maleficioque in nostros se abstinerent, exposcens vt eadem ad nostros mandata daremus. Etsi verò tam callidè hæc simulare non enim posset, quin se etiam tum proderet, verbis in nomen nostrum valde iniuriosis, infestus illius erga nos animus, tamen cum eo se vsque tantùm iactaturam eius esse superbiam, in posterum verò illum ad mentē meliorem, & publicæ pacis, & suorum salutis curam aliquam reuocatum iri existimaremus: habita à nobis eius literarum confirmationi fides est: pro qua quidem fiducia, & mandata nostris dedimus, vt cum Moschis indu-

inducias diligēter cōſeruarent, & ad ipſum Moſchouiæ ducem, legatos quàm ampliſſimos, magnificum Staniſlaum Kryski Maſſouiæ Palatinum, Nicolaum Sapiha, Palatinum Minſcenſem, ac Theodorũ Skumin curiæ noſtræ Lituaniæ theſaurarium miſimus. Quæ dũ à nobis fiunt, ille violata promiſſi fide (qua nos inducti, tantùm abeſt, vt ab eo, dum noſtri ad illum legati proficiſcerentur, hoſtile aliquid pertimeſcendum putaremus, vt tuta nobis atq; amica omnia pollicemur) ſubitò nulla, aut renuntiatione induciarum, aut belli denuntiatione adhibita, cum exercitu ipſe, adeoq; vnà filius natu maior Liuoniam inuaſit, ac fraude potiſſimum. & conſpiratione adductis in poteſtatē ſubditis noſtris, in libertatem, liberos, coniuges, vitam, ac ſanguinem Chriſtianorum hominum crudeliſſimè flamma ferroq; graſſatus eſt: arcibus nonnullis ditionis noſtræ, dum extremis in finibus regni noſtri neceſſariò verſamur, inſidioſè occupatis: quo tempore, quæ illius in trucidãdis per acerbiſſimos cruciatus captiuis truculentia, quæ flagitioſa in vexandis honeſtiſſimis nobiliſſimisq; feminis turpitudo, quàm inexplebilis in hauriendo ſanguine Chriſtiano ſitis, & in omni genere iniuriarum immanitas fuerit, cōmemorari ſatis non poteſt: & qui ſuperſunt crudelitati, & modis aliquibus ſe ex illa acerbitate liberarunt, ſatis iſta teſtãtur. Acceſſerant iam tum oratores noſtri ad ipſos Moſchouię fines, cùm inexpectatum de his Moſchi cœptis accipiũt nuncium, quo quidem permoti, ad fines Moſchouiæ ſubſiſtunt: noſq; faciunt de violata pace, de qua literis ſuis magnus Moſchouię Dux nobis confirmauerat, diligenter certiores. Etſi verò ab

illo hæc fieri indignissimè perspiceremus, tamen adducti, studio consulendi Christiano sanguini, atque hęc sine maiori Christianarum vtrinque prouinciarum vastitate, atque incendio ad tranquillitatem & pacem reuocãdi: mandata nostris oratoribus dedimus, vt se nihilominus ad ipsum magnũ Moschouiæ Ducem conferre pergerent, & penitius, quis illi pacis nobiscum colendæ sensus esset, explorarent: ablatas verò à Moscho eo tempore res, contra literarum fidem, vt repeterent, & quæ subditis nostris ab illo calamitas proximè illata esset, iam modis omnibus sarciri postularẽt. Quid tum verò? cùm peruenissent oratores nostri, ac Moschus agere cum illis per homines certos suos cœpisset, subitò ad omnẽ superbiam, atq; animi impotentiam descẽdit. Liuoniam non modò ab omni pacificatione, verùm etiam mentione facienda exclusit: nos dignitatemq; nostram regiam, ijs verbis atq; scriptis, à quibus non modò principem virum, eumq; Christianũ, verùm quemuis etiam cuiusuis ordinis abhorrere quàm maximè decet, acerbè violauit, in regnum nostrum Poloniæ, magnumque Lituaniæ Ducatũ ius sibi arrogauit, idq; vanissimis modis asseruit, dum à Prusso nũquam inter mortales cognito aut nato (quem Octauij Cæsaris fratrem, generis verò sui auctorem fuisse contendit) orsus, ab eo se esse propaginẽ quartam decimam significauit: quibus quidem generis sui vanissimis deliramẽtis, sibi ius per quam absurdè in vniuersum Poloniæ regnum, magnumq; Lituaniæ Ducatum, aliásque prouincias vendicare instituit. Ac hæc omnia, cùm post multas variasq; actiones, nostrorum oratorum, cum consiliarijs magni Moscho-

Moſchouiæ Ducis, quos eam ad rem deſignarat, de certa induciarum ratione cõueniſſet, noſtrique pro eo ac vtrinque conuenerat, ſuas de eo literas perſcripſiſſent, & magno Moſchouiæ Duci tradidiſſent: ille ſuas, quas è conuerſo daret, non (vt facere par erat) ad ſimilitudinem literarum earum, quas oratores noſtri obtuliſſent, veritatemq́ue mutuæ inter legatos noſtros eiusq́ue conſiliarios conuentionis: ſed ad arbitrium libidinemq́ue ſuam ita perſcripſit, vt inducias ad Liuoniam pertinere nollet, quinimo non modò eam ſibi cum Curlandiæ Ducatu, verùm etiam quicquid nobis vſque ad Pruſſiæ fines ditionum eſt: (intereſt autem ipſius Lituaniæ pars) credi à nobis oportere ſignificaret: quas ſuas literas ita perſcriptas, cùm in eas iuſiurandum dediſſet, noſtris oratoribus per vim ſuperbè obtruſit. Qua de re cùm nos oratores noſtri ante ſuum è Moſchouia diſceſſum, facerẽt certiores, ad magnũ Moſchouiæ Ducem, ex aulicis noſtris, internuntium miſimus, nobilem Petrum Haraburdam, iterata cum teſtificatione propenſionis noſtræ, colendę cum eo pacis atq; concordiæ, idq́; rei Chriſtianæ conſulendi cauſſa, qua quidem in teſtificatione luculenter oſtendimus, ſi cõmune idemq́; vtriuſq; noſtrum iuramentum eſſe deberet, cõmunem eo iuramento inter nos atque omnes prouincias noſtras pacem comprehendi oportere. Neq; enim honeſtati atq; rationi cõgruere, ſi iuſiurandum, de pace inter duos ſuſceptum, bellum quacunque de prouincia inter eos ipſos conſequatur, quodq; ſanctiſſimum cõcordiæ vinculum ſit, in eo locus hoſtilitati relinquatur. Conuenire præterea nobis, tanquam principibus

Christianis,nos vt dictis factisq; omnibus, ita maximè religiosæ isti iurisiurãdi affirmationi,cõstantiam adhibere.Curandũ igitur esse, vt ne qua inter nos fidei,rectęq; factorum nostrorum conscientię, vis afferatur. Quæ nostra æquitatis optimiq; studij plena cohortatio, tantùm abest vt ponderis aliquid apud Moschũ habuerit,vt internũtium nostrum, posteaquam admisisset audissetq; à se longè remouerit, & in modũ captiui diu inuitum retinuerit: cumq; suos ad nos legatos misisset, in Liuonia missis iam ad nos legatis suis, arces nostras, ac sigillatim Vendam bis oppugnauerit.quod cùm per insignem faceret iniuriam, effectum Dei præpotentis beneficio est, vt & exercitus ille à nostris copijs, cùm ad eas Suetica auxilia accessissent,deletus sit, & in potestatẽ nostram tormentã,aliaq; quibus nostra oppugnabat,cuncta peruenerint. Sub id ipsum tempus legatos Moschicos ad nos Cracouiam, in ipsum regni nostri quasi domicilium atque sedem admisimus, cum eo tum loco, permagna propè vndiq; gentium Christianarum,frequentia hominum versaretur, legati externorum regum, principum, atq; nationum adessent: eorum in oculis, cùm eos audiendi caussa ad nos in senatum nostrum perhonorificè,vt fieri inter principes par est, introduci curassemus, à fastu suo, nostræque dignitatis contemptione orsi, ad explicanda, quæ haberent mandata, nulla cohortatione se passi sunt adduci: quod à magno suo Duce præscriptum sibi esse significarent, ne quæ apud nos verba facerent, nisi nos antè, quæ à nobis superbè atq; ad derogandum dignitati nostræ, in quodam genere habẽdi sibi honoris flagitarẽt,præstitissemus. Quod

cùm

cùm nobis minimè committendum iudicassemus, neq; illi à fastuosa pertinacia se deduci sinerent, etsi iterum atq; iterum ab illis, vt dicerent, contenderetur, indictis rebus è senatu nostro, atq; adeò Cracouia discesserunt, atq; ita re vlla non modò non confecta, sed ne affecta quidem dicive ab ijs cœpta, permisimus vt se in Moschouiam referrẽt. Quæ omnia, vt perspicuè testãtur, quale nostrum extiterit suscipiendæ cum hoste illo concordiæ pacisq; studium, quod consulendi sanguini ac trãquillitati Christianæ desiderium, ita ostendunt planissimè, magnum Moschouiæ Ducem eò potissimum incumbere, hoc agere, huc omnes sensus conatusq; suos conferre, vt nobiscum hostilibus iniurijs perperuò dissideat: & cùm ditionibus nostris, tum nomini amplitudiniq; nostræ modis omnibus derogatum velit. Misit ad nos postea per nuncium suum literas, quibus à nobis postulat, vt in ea induciarũ verba, quę citra oratorum nostrorũ assensionẽ perscripta ostendimus, iusiurãdum daremus, legatis suis redeundi ad se potestas fieret, & si visum nobis esset, oratores ad se iterum mitteremus, qui de Liuonia secum agerent. Quàm autem & ab æquitate, & ab officio dignitatęque nostra alienum sit, ad ea nos iureiurãdo descendere, quibus non modò assensum nullum vnquam accõmodauimus, sed de quibus nos cogitationem aliquam suscipere non oportere intelligimus, quis non perspiciat? Quî enim nos eius crudelitati Liuoniam, Curlandiæ Ducatum, ditionesque alias nostras, quæ Lituanici iuris intermediæ inter Liuoniam & Prussiæ fines sunt, permittere possimus, quę nobis pro regio nostro sacramento, quod in nostra

regni inauguratione verbis ſolennibus dedimus,omni fide, cura, conatu tuenda, & ab aliena poteſtate, vitæ etiam noſtræ diſcrimine defendenda intelligimus? quod quidem officium noſtrum, vt nobis antiquiſſimum commendatiſſimumq; ſemper fuit, ita alienæ ab eo voluntatis ſignificationem nullam vnquam dedimus, neq; de ea oratores noſtri quicquam polliceri potuerunt, atque adeò conſtat, minimè pollicitos eſſe. Nam quę illi in verba cautionis ſuę de inducijs perſcriptę iurarunt ea ab omni iſtiuſmodi conceſſione longè remota ſunt. Quæ verò non modò pacis inter principes feriendæ, ſed inter priuatos etiam cōuentionis alicuius ineundæ ratio, quæ vis, quæ neceſſitudo eſſe poſſit, vbi res alterius non modò nulla conſenſio voluntasq;, ſed ne quidem ſuſcepta aliqua cogitatio accedat? non vtrinque voluntatibus ad conſenſionem adductis, & literis non tantùm ſententiarum, ſed propè verborum omnium ſimilitudine perſcriptis, negotium adminiſtretur? Quod quidem ita adminiſtrari & ſolere & oportere, hunc ipſum hoſtem noſtrum fugere haudquaquam poteſt, vt non iuris æquitatiſq; memorem, at ea tantùm recordantem, quæ in ſanciendis inducijs, & pace ferienda, inter sereniſſimos prædeceſſores noſtros, atque eius maiores, adeoque cum illo ipſo, ante hac ſuſcepta atque vſurpata fuerunt. Neque verò minus, quàm ſuperiora illa & hoc iniquum eſt, quod magnus Moſchouiæ Dux, nos in literarum ſuarum verba iurare voluit. Quæ quidem literæ, etſi ex voluntate atq; conſenſione vtriuſque noſtrûm, ac literis oratorum noſtrorū congruenter ſcriptæ fuiſſent, tamē vt ille in cautionis ſuæ formulam

lam

lam iurasset, ita nos in nostram iurare conueniret: tantum abest, vt à nobis in eas literas iusiurandum rectè possit exigere, quæ ab ipso pro arbitratu suo perscriptæ, ab animi nostri sententia, mandatisque nostris, & legatorum nostrorum assensu, plurimum dissidēt. Quæ omnia quàm plena iniuriæ doliq; fuerint, quis nō facillimè perspiciat? cuius quidem doli studia, ex eo se etiam ostendere, quod quæ communicata, gesta, actaque inter oratores nostros, & eos, quibus agendi cū nostris Moschouię Dux negocium dederat, quæque ab ipso Duce constituta fuerant. Legati eius, cùm ad nos Cracouiam venissent, profiteri atque explicare minimè voluerunt. Ad has verò omnes fraudum technas, mox armata vis, apertæque iniuriæ accesserunt, cùm non modò Liuoniam assiduis direptionibus ac bello infestam habere Moschouiæ Dux non desineret, verùm etiam in finibus Vitepscēsibus, in ipsa magni Ducatus Lituaniæ ditione, propugnaculum nuper collocaret, ac per suos rei militaris præfectos, illis etiam locis subditos nostros trucidaret, alios crudelissimè diripe-ret, se deniq; maximis delectibus habitis, magis magisq; contra nos armaret: qua quidē de re, cùm non modò ad nos illustris Curlandiæ ducis, & Rigēsium, simul etiā nostrorū in Liuonia præsidiariorū quotidiani nuncij ac litteræ peruenirēt: sed summa etiam imploratio opis defensionisque nostræ accederet, nullo modo debuit potuitque belli administratio diutius à nobis differri. Proinde iustissimis istis grauissimisq; caussis adducti, repudiandas minimeque iuramento nostro confirmandas Moschi literas, de inducijs ab ipso arbitratu suo præscriptas nobis esse

iudicauimus: quinimo ipſas in Moſchouiam ad magnũ Ducem, expoſitis quibus id faceremus de cauſſis, per internuncium noſtrum remiſimus, ac hoſti illi bellum iuſtum legitimumq́ue indiximus, cùm iam tum ille maximas contra nos copias ad Pleſcouiam coactas haberet. Quod ad oratores attinet, quos remitti poſtulauit: etſi qui neq; literas, quibus fidẽ legationis ſuæ facerent, nobis reddiderint, neq; vllam legationis partem explicarint, exploratorum potius quàm oratorum loco haberi à nobis meritò potuiſſent, tamen quod oratoribus noſtris in Moſchouia ſignificatum intellexiſſemus, legatos eos ad nos miſſum iri, nihil illis in omni genere & honoris habẽdi, & laucia conferendi vllo loco ditionum noſtrarum deeſſe ſiuimus, permiſimusq́;, vt quod facere obſtinauerant, nullis rebus apud nos expoſitis, ſe in Moſchouiam referrent. Quod verò poſtulabat, vt noſtros oratores, qui de Liuonia agerent, iureiurando prius in eius literas de inducijs dato, iterum ad ſe mitteremus, non perſpicimus, quid agi de Liuonia per oratores poſſit, ſi antè iurati in eius conditiones (quod expoſcit) non tantùm de Liuonia atque Curlandia, verùm etiam parte noſtrarum Lituaniæ ditionum, quæ mediæ Curlandiam ac Pruſſiam dirimunt, decederemus. Minimè igitur nobis committendum eſſe intelligimus, vt noua legatione, nihil aliud, quàm prouinciarum noſtrarum iacturam, ac nominis noſtri indignitatem aliquam incurramus. Intelligi atq; adeò cerni arbitramur, quale noſtrum fuerit ſtudium, vitãdi omnem Chriſtiani ſanguinis profuſionem, quod noſtrũ pacis tranquillitatisq; deſiderium, pro quo quidem nos, ijs rationibus,

tionibus, quæ ſuprà expoſitæ ſunt: experiri pacis cõciliationem cum hoſte illo cõtendimus, atq; omnia indignitatum genera, quæ maieſtati noſtræ regiæ ab magno Moſchorum Duce allatæ eſſent, libenter tranquillitati publicæ atq; ſaluti, ſanguini, fortuniſque hominum Chriſtianorum condonauimus: verùm his noſtris omnibus ſtudijs ad concordiam pacemq́; propenſis, tantum abeſt, vt quidquam ab eo æqui bonique conſecuti ſimus, vt ille hoc magis effrenatę ſuperbię atque impotentiæ animi ſui indulſerit, & quæ ad contumeliam noſtram, noſtriq́; regni & magni Ducatus Lituaniæ detrimentum pertinere poſſent, ſuſceperit. Cui quidẽ rei, vt modum aliquando finemq́ue ſponte ſua facturum illum deſperemus, facit inueterata iam perpetuaq́; eius cum ſereniſſimis prædeceſſoribus noſtris ſimili genere agendi ratio, quam quidem ex ea iniuria æſtimare licebit, qua diuum Sigiſmundum Auguſtum ſereniſſimum prędeceſſorem noſtrum affecit, cùm miſſos ad ſe ex ordine ſenatorio ſplẽdidos oratores Palatinum Inouladiſlauiẽſem, & Caſtellanum Samogitienſem cõtumelioſè tractauit, & modis indigniſſimis contra gentium iura violauit, hominem nobilẽ ex ſereniſſimi prædeceſſoris noſtri aulicis ſpoliauit, & cùm res quaſdam precioſiores inſpiciẽdi cauſſa accepiſſet, ſuperbè retinuit: mercatoribus qui vnà veniſſent, magnam mercium vim eripuit, equos in oratorum illorum conſpectu productos ferro diſſecari curauit: à qua indignitate vindicanda, cum diuum illum anteceſſorem noſtrum mors (quę breui ſubſecuta eſt) excluſiſſet, nos per oratores noſtros poſtulauimus, vt iniurias eas id temporis illatas, ſar-

cire ſtuderet, cui quidem poſtulationi noſtræ nullum animus eius, iniuriȩ pertinaciſſimus, reliquit omnino locum. Quid illa, quæ sereniſſimo anteceſſori noſtro Henrico regi per litteras de pace vtrinq; retinenda promiſerat? & contempta promiſſi fide, non ita multò poſt capta Pernauia, alijsque Liuoniæ arcibus in poteſtatem ſuam redactis violauit? Qua quidem fidei vanitate, maiores etiam eius erga sereniſſimos prædeceſſores noſtros propè omnes vſos eſſe perſpicimus. Neque enim obſcura eſt plurium qui iſta verè memoriæ prodidere conſenſio, & maiorum iſtius Ducis Moſchouiæ literis, queȩ in tabulario magni Ducatus noſtri Lituaniæ ſeruantur, comprobari poteſt, quàm ſæpe magni Moſchorum duces sereniſſimis Poloniæ regibus, pace ſuſcepta, ac iuriſiurandi religione ſancita, ad tranquillitatis fiduciam adductis, & contra barbaros nominiq; Chriſtiano infeſtos populos bella regentibus fidem impiè fregerint, pacta omnia violauerint, & redintegrato bello, vel à neceſſaria prædeceſſores noſtros cōtra Ethnicos defenſione, vel pulcerrimis pro Repub. Chriſtiana cœptis reuocarint, & obſiſtere ſuis iniurijs coegerint. Quorum maiorum in dictis factisq; inconſtantiam, fraudem & inſidias, hic Ioannes Baſilij filius, hoſtis noſter, non modò omnem in ſe admiſit, verùm etiam auxit, idq; tum maximè egit, cùm litteris miſſis ad diuū Sigiſmundum Auguſtum sereniſſimum anteceſſorem noſtrum, de ſecuritate oratoribus præſtanda, qui ad ſe de pace conciliãda mitterentur ſcriptis, ſubitò Polotiam inuaſit occupauitq;, conſimili fraude erga nos vſus, cùm poſtea quàm nobis fiduciam pacis attuliſſet, repente Liuo-
niam

niam armis oppugnauit, & tamen nos, regnum nostrum Poloniæ, magnum Lituaniæ Ducatum à defensione eius prouinciæ excludere instituit. Quandoquidẽ igitur spes nulla nos tenere amplius potest, ad mentem fidemq; meliorem magnum Moschorum Ducem se vnquam recepturum esse, quinimo iniurias veteres recentioresq; nouis quotidie magis magisq; accumulet, certæ pacis fiduciam nullam afferat, omnia ad nos circumueniendũ derogandumque cùm nomini, tum ditionibus nostris suscipiat, nos adhibitis atq; adeò consumptis omnibus studijs nostris, quibus fida atq; æqua inter nos pax conciliari, & rei sanguiniq; Christiano consuli posset, expleto iam omni officio regis Christiani, hanc rẽ & Deo præpotenti, oculis hæc suis iustissimis aspicienti, & legitimę vindicationi permittendã iudicamus. Quo nomine remissis illis insidiosis induciarum literis, bellum iustum legitimumque, Ioanni Basilij filio, magno Moschorum Duci denunciauimus: quo bello multiplicem nobis, cùm ab ipso magno Moschorum Duce verbis literisq;, tum ab eius legatis factam contumeliam, allatasque subditis nostris acerbissimas multis iam annis iniurias, & detrimenta omnia, quæ regnum nostrum magnusque Lituaniæ Ducatus accepit, armis propulsare & vindicare in animo habemus. Vt verò perspicuum sit omnibus, nos ad eorum, qui magno Moschorum Duci parent, hominum Christianorum calamitatem aut sanguinis profusionem minimè ferri, declaramus nos ita armis nostris moderaturos esse, vt ne ijs (quanta maxima cura ac studio caueri poterit) quisquam violetur, qui non aut in præsidijs, aut acie suo periculo

propugnandas hoſtis noſtri partes ſuſceperit. Nam vt ab vno magno Duce cauſſas omnes, quibus in arma hæc impellimur, profectas eſſe intelligimus, ab vno nos honorem dignitatemq; noſtrã oppugnari, ac prouincias noſtras illius vnius libidine appeti ac ſitiri perſpicimus: ita in vno illo vindicare omnia, vnius refrenata audacia graſſandique atrocitate, in poſterum tranquillitati publicæ pacique Chriſtianæ (ſi fieri vlla ratione poſſet) conſulere deſideramus. Quæ cùm ita ſint, ſpe vel potius fiducia magna ſumus, & DEVM OPTIMVM MAXIMVM quod bellum grauiſſimis iuſtiſſimisque atque adeò pernéceſſarijs de cauſſis iniuimus, nobis, exercitibus noſtris, ac Reipub. vniuerſę, quam obtinemus, bene & feliciter fortunaturum eſſe, & principes Chriſtianos, adeoque omnes homines, qui iſta accipient, facilè arbitraturos nos ad bellum hoc permagnum nõ temere neq; vlla profundendi ſanguinem Chriſtianum (cui prodeſſe, conſulere, cauere ſemper ſtuduimus) cupiditate ferri, ſed ad ea hoſtilib. tot temporum per ſummam atrocitatem crudelitatemque exercitis iniurijs impelli, noſtra dignitate, & regni noſtri magnique Lituaniæ Ducatus cæterarumque prouinciarum noſtrarum ſtatu, & ſubditorum noſtrorum ſalute, fortunis, vita, ſanguine, quem hoſtis ille truculentiſſimus iam nimium diu immaniter hauſit, neceſſariò commoueri, conſilio iudicioque omnium regni noſtri magniq; Lituaniæ Ducatus ordinum duci, dignique nos fidam ſtabilemq; tranquillitatem, & publicam inter populos Chriſtiani nominis pacẽ concordiamq; ſpectare. Quæ quidem belli noſtri cauſſæ, quæq; animi conſilijq; noſtri ratio,

tio, etsi de militum nostrorũ studijs, alacritate, fortitudine, fide, nobis dubitationẽ nullam relinquit: hortamur tamen vt animum ad res nostro ductu in hostem hunc nostrum gerendas magnum fortemque adferant, existimentque & gloriæ & felicitatis summam in eo potissimum versari, si pro tam iusta honestaque caussa dimicetur: subditi nostri diuturnas grauesque iniurias hostiles, vel à se vel ciuibus suis adhuc perpessas, hoc tempore pro more, virtute, rebusque gestis maiorum suorum & vindicandas & in omne tempus sibi depellendas statuant: extranei pro vicinorum salute, suam in discrimen vocare, fortissimeq; armis cõtendere pulcerrimum, necessitudini quę vicino ad vicinum est conuenientissimum, & delere proximi parietis incendium, suę suorumque securitati vtile existiment: omnes sibi tam iusto in bello summa fortium factorum studia esse adhibenda iudicent: quorum hoc maior laus atque gloria quemque consequetur, quò in grauiore hoc maioreque bello cõtra crudelem vniuersi propè generis humani hostem nobiscum versabitur. Nos profectò cuiusque militum nostrorum virtutem, fidem, operam, conatum in omni genere præclarè factorum, ea beneuolentia, gratia, munificentia prosequemur, vt neminem gestæ abs se fortiter rei pœniteat, omnes intelligant, nos cuiusque industriæ, fidei, fortitudini sua præmia ornamentaq; libenter tribuisse. Suiri, die duodecima Iulij, ANNO DOMINI, M.D.LXXIX. REGNI verò nostri anno QVARTO.

RERVM

RERVM POST CAPTAM POLOtiam contra Moschum gestarum narratio.

CApta Polotia, & iam antè in vicino arcibus tribus, Cosiana, Crasna & Sithna deletis, tres omnino arces, Turoulia, Socolum & Sussa in Polocensi ditione hostiles supererant, quas hosti relinquere, neque ex belli suscepti consilio, neque dignitate sua, neque rei abs se gestæ fortuna rex esse iudicauit. Turoulia quatuor supra Polotiam arcem milliaribus, ad Dhunã flumen, quo loco illud Turoulia amnis illabitur, sita est, sic vt duorum amnium confluxu maxima parte cõprehendatur, quaq; in continentem patet, inter vtriusque præterlabentis fluuij ripas, lacum transuersum, tanquam obicem, obiectum habeat. Quod inter Polocensem arcem, atque inter Vlam, Vitepscium, aliasq; arces & ciuitates, altius in Dhunæ ripis sitas, quæ semper in potestate regum Poloniæ retentæ sunt, media Turoulia interesset, facilè à regijs castris ad Polotiam positis, commeatum exclusit, qui commodè ex locis superioribus poterat importari: quæ res non mediocriter in exercitu annonę caritatem atq; adeò inopiam auxerat. Qua de caussà, circũsessa primùm Polocia, Franciscus Zucus à Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, tentãdæ certis cum copijs per celeritatem rei caussa ad arcem Turoulam missus est. Verùm quod & præsidio firmo, & defensioni diligenter intente locus teneretur, & pauca minoraq; belli tormenta Zucus secũ traxerat, effici ex sententia nihil potuit. Socolam ab arce Polocensi quinque milliaribus ea via distãtem, quæ Septentrionem versus rectissima Plesco-

Plescouiam ducit, duorum itidem concurrentium fluminum, Dryssę & Nisciç, cōplexus continet: ea in arce pręter vetus pręsidium, quod tuendi Polotiam aditus caussa firmū semper inerat, Theodorus Basilij F. Seremetus, & Borissus Basilij F. Seinus, Andreas Pelecius, Michael Georgij F. Lycus, Basilius Criuoborsius Palatini, clari cū propinquitate Moschouiæ Ducis, alijtum rebus antea gestis omnes copiarum pręfecti, cū magno Moschouiticę nobilitatis ac sclopetariorū numero cōsederant, posteaquā se ab aditu Polocensis arcis, primùm à Palatino Vilnensi obsessis itineribus, mox ipsa obsidione regia exclusos esse intelligerēt. Accesserat huc etiam Georgius Bullahacus cum duobus millib. sclopetariorum, partim Dunensium, partim Voliensium, qui ad Dhunę & Volnhię fontium paludes ob perpetuas cum Tartaris dimicationes, cæteris belli vsu ac iaculandi peritia facilè præstāt. Quod hi omnes magno discrimine nostrorum ex propinquo castris imminerēt, dū oppugnatur Polotia, Lituanicę quędā copiæ primùm Ioāne Voliminscio, deinde Christophoro Radiuilo, qui in Lituania regi à poculis est, dimicandi studio Socolam excurrunt: sed ꝙ hostis arce & munitionibus prope arcem extructis, aut propinquo tormentis suis spacio in tuto se teneret, velitationibus tantùm, nonnullis vtrinq; desideratis, res gesta est. Vtramq; arcem rex occupata Polotia iustis copijs oppugnandā ratus, Nicolaum Mielecium Podolię Palatinum, summum copiarum Polonicarum præfectum, cum equitatu Polonico stipendia merente, cumq; peditatu Polonorum, ac Germanorum cohortibus Socolam mouere; Vngarorū copias Turouilā accede-

re iubet: ipse vt medio loco omnem in partem casumq; intẽtus esse posset, motis trans Polotiã castris, ijsque secundum flumen Dhunam metatis (quòd pristinum castrorum locum, obsidioni quidem opportunum, cùm ad cingendum maxima ex parte arcem, tum ad prompta munitionibus omnibus, ex quibus miles oppugnab..., auxilia afferendum, assidui imbres iam antè iniquissimum, & valde quàm cœnosum effecerant) ad Polotiam permanet, curatq; quod ad arcem Polocensem, qua munitiones aut flamma conflagrant, aut tormentis verberatæ vitium fecerant, instaurandum pertineret: simul etiam arci Palatinum pręfecit Nicolaum Derohostaiscium, in quem iam antè, regno primùm inito, non inani omine ius nomenq; eius magistratus contulerat: hunc ipse in possessionem mittit, præsidium iustum imponit, & quibus circum locis miles finibus tuendis rectè collocetur constituit: templi etiam, quod monumentum diuinæ ad victoriam opis esset, ædificationem decernit. Interea dum quæ opus erant ad Socolæ & Turouliæ oppugnationem expediuntur, & miles vasa colligit, visum est Palatino Vilnẽsi, de Turoulia leuioribus copijs experiri, & quid hostibus in recenti consternatione fiduciæ esset tentare. Mittitur cum aliquo numero equitũ expeditiorum armaturæ leuioris quos Cosacos nominant, Constantinus Lucomscius Vlensis præfectus, quem Turoulienses præsidiarij conspicati, cùm pauor maiorem quàm pro numero militum speciem copiarum obiecisset, exercitum vniuersum adesse rati, per auersam portam se properè omnes eijciunt, ac fuga euadũt, Palatinis suis desertis: qui cùm arcem

arcem sibi non deserendã putarent, ac soli in ea permanerent, ad quartam Septembris diem cum arce & belli apparatu ac commeatu omni regiam in potestatem peruenerunt. Arci ita occupatæ miles ille, qui ceperat, præsidio relinquitur. Is dũ inter ligneas munitiones ac domos tæda ædificatas indiligenter ignem habet, tormentisque maioribus gratulationis & læticiæ caussa iaculatur, temere incendio caussam præbuit: quod sublatũ paucis post diebus, quàm capta esset, arcem deleuit, vt non minore celeritate, quã occupauerat, Turouliam miles amiserit. Quod quidem hoc iniquiore animo à rege acceptum est, quò præsidio hostili Sussam etiam tum obtinenti, Turoulia nostræ potestatis facta, omnem subsidij aditum & commeatus accipiendi spem, certius eripere potuisset. Interea rerum Palatinus Podoliæ Socolam (à qua Dunenses cohortes fama aduentantis exercitus permoti contra imperium præfectorum, vt est genus illud militũ leue, & insolens disciplinæ, iam antè in Moschouiam redierant) cum copijs progreditur, & Drissam flumen imbribus proximis admodum redundans ponte subitario opere effecto, transmittit, hoste quod facere in procliui erat, nihil repugnante, qui in aduersa ripa ociosè tantùm inequitans, inani metus faciendi studio, clarè vt exaudiri à nostris facilè possent, subinde inter se sciscitabantur, adessent apud se Astracanorum, adessent Casanorum copiæ, quas alter adesse magna itidem voce respondebat. Flumine superato Palatinus nulla cum mora propius hostem mouet. Qua accesserat inter vtrumq; flumen non ita magno ab arce interuallo sylua est, in qua maximam equitatus partem

tendere iubet, peditatui imperat, vt munitiones, in quibus versarentur, & tormenta dirigerent, fossa atq; aggere subitò efficiant: quas Poloni secundum Nissam, Germani iuxta Drissam ita ad arcem perducunt, vt cùm iusto iam ab ea spacio abessent, trāsuersæ ab Nissia Dryssam, itidemque ab Dryssia Nissam versus promouerentur, atq; opera vtriusque nationis committerentur: vltra Nissiam amnem minorem, qua promptum hosti effugium patebat, Ioānes Zabarasius Palatinus Braslauiensis cōsistere & curare iubetur. Munitionibus perfectis, ac tormentis, vt visum erat, collocatis, cùm iam tum in vesperū dies vergeret, qui tormēta administrant, periclitari rem globis candentibus instituunt, tribus tantùm in hostiles ditiones perlatis, cùm alij alijs locis periculum incendij afferrent, & ijs restinguendis hostis detineretur, tertius eo loco, quo nascens primùm fumus, mox flamma ab hoste nō facilè potuit deprehendi, vires cepit. Ab hoc incēdium ortum, cùm magnam hostilium munitionum partem subitò complexum esset, hosti summam defensionis desperationem attulit. Quocirca vt perditis trepidisque rebus, & flamma se iam longius latiusque fundente, pars magna hostium globo temere facto, porta, quę meridiē versus ad Nissam vnà patebat, cōfertim erumpunt: quibus ex proximis munitionibus Poloni impigrè occurrunt, & obsistunt. Perducitur eodem properè signo sublato Germanorū sclopetariorum cohors: sic hostis in arcem flammamque reijcitur; quem dum nostri magna vi premunt, se, atq; signa portę arciq; inferunt. Dabat mox hostis intra arcem desperatis rebus magnas cùm armis tum verbis dedendi

dendi

dendi significationes, quas cùm miles Germanicus Russicę linguę nesciens, pręterea Polocensis pręsidij crudelitate, qua immanissima in captiuos omnes ac potissimũ Germanos fuerant, irritati, minimè acciperet, cædemq; acerrimè misceret, ille desperata salute totis viribus cõtrà dimicat, quæq; supra portam custodię erant, cataractã è turri portę imminentem in irrumpentes deijciunt, sic nostros receptu alios, alios aditu subsidioq; excludunt. Atrox inde vtrinq; pugna fuit, æquata vtrorũq; desperatione ob incendij vim, ꝙ vndiq; se circũfuderat ac pluribus locis dimicãtes inter se pari interitu victi ac vincẽtis extinguebat. Ad dexterã arcis partẽ per munitiones ostiũ fuit, ad quod qui nostrorũ errãdo perlati sunt, integri euasere. Interea foris milites, quanta vi maxima possunt cataractã moliuntur, atq; opere magno perstringũt: patefacta via, qui nostrorũ supererãt, saucij propè omnes atq; ambusti, pariter cũ hoste erumpunt, inferũt se integri alij prædæ ex ipsa flamma rapiendæ caussa. Pars magna hostium aut in munitiones aut stationes Germanorum incidit, qui omnes per irã militarem & linguæ ignorantiam interfecti sunt, in his Borissus Seirius, Andreas Palecius, Michaël Lycus, Basilius Criuoborscius Palatini cæcidêre. Quib. in Polonorũ potestatẽ peruenire cõtigit, plęriq; omnes, cùm qui aliquo aut munere aut numero fuissent, pro se quisq; nomẽ ederet suum, facilè apud linguæ intelligentes seruati sunt, ac captiui habentur: quorũ in numero Seremetus est, vt rerũ gestarum fama, ita & corporis specie vultuq; & animi sermonisq; cultu cæteris præstantior, & Mesoiadus Dunensium aliquot cohortium præfectus, qui post

militum etiam ſuorum diſceſſum, cum cæteris præſidiarijs in arce permanſerat. Arx ipſa cùm iam incendio occurri non poſſet, conflagrauit. Hoſtium ad quatuor millia cæſa, quos ex lectiſſimo, & quidē prætoriano milite magni Ducis fuiſſe, & ſi ex captiuis cognitum eſt, tamen etiam ex ipſa corporū ſtratorum forma & proceritate, animiſq; perditis in rebus adhibitis, tum prædæ ratione potuit intelligi. In qua quidem præda maior & pecuniæ, & veſtis precioſę, & aliorum ornamentorū numerus fuit, quàm vt gregarij militis fuiſſe videri poſſet. Captiuorū ea multitudo eſt, vt & penes præfectos copiarum permulti ſint, & Polonorum militum propè ſint nulli, qui in poteſtate non ſingulos; alij plures habeant. Suſſæ oppugnatione, quàm ſuſcipere difficilem & ſpacioſi lacus, & paluſtria circum loca, & autumni ipſius tempeſtas redditura erant, temereque militem iam antè maximis incommodis affectum nouis periculis obijcere, regi viſum non eſt: cùm potiſſimùm arcem eam, penitius Lituaniam verſus ſitam, & ab omni ſuorum ſubſidio, & commeatus conſequēdi poteſtate excluſam, (vt vis nulla adhiberetur) ſponte dedituram ſeſe non dubitanter exiſtimaret. Itaq; præſidia tantùm militum ſtipendiariorum circūquaq; in ſtatiuis diſponit, quæ Moſchos ab aditu ad Suſſanos arcerent. Neq; fefellit ea regem exiſtimatio: nam & ipſe Moſchouiæ Dux, diffidens Suſſam amiſſa Polotia retineri poſſe, ſexta primùm, tum iterum decima ſeptima Septembris die, mandata ad Petrum Theodori F. Coliceum, Palatinum Suſſenſem ac pręſidiarios omnes dederat, vt templi imaginibus & libris, omnique apparatu ſacro in terra defoſſis,

foſſis,aut quacunq; alia cura adhibita,ne in hoſtium poteſtatem peruenirent,arcem incenderent: bellica tormenta, ac puluerem tormentorum omnem igne delerent: tum operam, qua euadere poſſent, diligenter darent,ac ſaluti ſuę cõſulerent.Hęc mandãta cùm (quò certius perferrentur)per plures nuncios Suſſam miſiſſet, nonnulli eorum in arcem perueniunt: vnus à regio milite interceptus, ad Palatinum Podoliæ cum literis perducitur. Sub idipſum tempus,Palatinus Polocenſis dat Suſſa literas, quibus ſignificat, ſe Polotiæ cũ parte exercitus,à rege ijs cum mandatis relictum,vt quicquid ea in prouincia hoſtile ſupereſſet, modis omnibus tollere contenderet:Regẽ ſumma placabilitate & clementia principem,quam ſuæ voluntatis ſignificationem dediſſet, cùm primum magno Moſchouiæ Duci bellum indiceret,ea in voluntate etiamnum permanere: eorum, qui magno Duci parerent, hominum Chriſtianorum cædem & ſanguinis profuſionem haudquaquam expetere. quinimo illi parcitum ac conſultum velle:acceptas iniurias in autore ipſo magno ipſorum Duce vindicandas ſtatuere, niſi verò eſſent, qui iſtas iniurias ſuo diſcrimine ꝓpugnare vellent. quod vt illi ne ſuſcipiãt,illorum maximè referre, hortari ſe,arce ſponte ſua potius abſcederent,impetrabili venia & ſalute,quàm vim atque oppugnationem experirentur. Palatinus Podoliæ Moſchi literas ad Palatinum Suſſenſem,ac præſidiarios,qui dedi arcem poſtularent:illi ſalutem,& rerum quæ cuiuſque eſſent auferendarum poteſtatem, atque in Moſchouiam tutò ſe referendi conceſſionem pacti,arcem cum omni bellico apparatu commeatuq́;

Palatino Polocensi militibusq; à Palatino Podoliæ missis, sexta die Octobris dedunt. Iam antè Philo Kmita capitaneus Orsanensis, cui aliquot turmæ equitum, & peditum stipendiariorũ cohortes, erant in eam rem assignatæ, coacta non mediocri finitimis in locis ex nobilitate alijsque incolis militum manu, in Moschi ditiones excurrit, magnamque omnia populando vastitatem affert: ad duo millia pagorum incendit, & Smolensciæ suburbijs ambustis, magnum ex eo agro hominum, magnũ pecudum numerum agit: suosq; nullo detrimẽto accepto, intra fines reducit. Idem non multò pòst Constantinus Ostrogiæ dux, cum Michaële Visniouecio Castellano Braslauiense, & filio Ianusio Borysthenem transgressus, facit, expeditissimas quasque Tartarorum aliorumq; turmas præmittit, has longè lateque populari, & terrorem vastitatemque in hostico circumferre iubet: ipse cum reliquis copijs Czenihouiam progreditur, castrisq; ad arcem metatis, oppugnationem suscipit, ipsaq; ciuitate incendio deleta, vim omnem arci expugnandæ adhibet, sed quod ea præsidio firmo, cui nihil ad omnẽ propugnandi apparatum deesset, teneretur: acerrimeq; locum Moschi defenderẽt, in castris paucæ peditum cohortes essent, afflictæ maximis tempestatum iniurijs, missa obsidione, vicina circum loca omnia diripit, totaq; Siueriensi ditione vastata, ac populationibus ad Starodubam, Radohostiam; ac Podczpouiam vsq;, per leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta, discessit. Simili successu Mecislauiensis præfectus Iaroslauam oppidũ, pagosq; quàm plurimos euertit. Rex posteaquam dierum quinquaginta spacio, sex arcibus

arcibus captis, ad quas Suſſa non ita multo pòſt ſeptima acceſſit, prouinciam omnem Polocēſem mira agrorum fertilitate, magna fluminum opportunitate præditam, octauo decimo pòſt anno, quàm eſſet ab hoſte occupata, bello Reipub. recuperaſſet, Polotiam præſidijs, fines copijs firmaſſet, decima ſeptima Septēbris die, illo de loco diſcedit. Vehementi quidem ſtudio ferebatur, vt cœptū felicitatis curſum vrgeret, & cùm magna hoſtes locis omnibus conſternatio ingensq; pauor teneret, longius arma ſua in hoſtiles ditiones proferret. Sed cùm & præteriti temporis iniuriæ, (quibus miles admodum afflictus, equorum ingens numerus enectus fuerat) & grauiores autumni tēpeſtates, indies ingraueſcentes, iſti voluntati & ſtudio planè repugnarent, omnis cura in comitia omnium Reip. ordinum habēda incumbit, cumq; iam antè ex caſtris de ea deliberatione literas ad regni ſenatores dediſſet, rediens in Lituaniam, ea ad diem vigeſimam ſecundam Nouembris Varſauiæ habita iri edicit, in quibus conſilia de bello diutius adminiſtrando ſuſcipiantur. Dum Vilna rex ad comitia proficiſcitur, è Moſchouia per nūcium Moſchicum literæ afferuntur, à duobus legatis Nouogrodiæ duce Ioanne Theodori, F. Mſciſlauienſi, & Mikita Georgij F. Romanouicio Sacharino, ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnēſem, & Euſtathium Volouicium Caſtellanum Trocenſem, Pleſcouiæ die trigeſima octaua Septēbris ſcriptæ, hoc omnino argumēto. Cùm offenſæ duorum ſummorum principum eò progreſſæ ſint, vt arma vterq; ſumpſerit, quib. Poloniæ rex Polotiam expugnarit, magnus Moſchouiæ Dux vindicare viciſſim

id factum in animo habuerit: ſe cum reliqua nobilitate Moſchouitica ad principis ſui pedes ſe abieciſſe, obſecraſſeq; vt ſanguini Chriſtiano conſultum atq; parcitum vellet. Iſtis precibus principem ſuum reliquiſſe locum, & belli expeditionem repreſſiſſe, nũc mutuo ſtudio ipſis atque alijs regis Poloniæ conſiliariis, apud regem ſuum elaborandum eſſe, vt ad ſimilem voluntatem & ſiſtendi curſus ſui bellici, & pacis cum magno Moſchouiæ Duce locis omnibus, tam regni Poloniæ, quàm magni Ducatus Lituaniȩ, atque etiam Liuoniæ cauſſa ſuſcipiendæ adducant; in primis verò ab eo impetrent, vt in regiam ſuam ſe referat, ac copijs ſuis omnibus tam in Lituaniæ quàm Liuoniæ finibus imperet, ſe ab omni in Moſchos maleficio atque iniurijs abſtineant. Hæc eadem magnum ſuum Ducem diligenter facturum, rediturum ad ſedes ſuas, ſuosq; à vi atq; iniuria, cohibiturum. Interea temporis dandam vtrinque operam, vt principes miſſis inter ſe oratoribus rem vtilem & pernece ſſariam pacem ac concordiam ſuſcipiant. In extremo literarum excuſant, cur Baſilius Lopatinſcius, quem rex ad magnum Moſchouiæ Ducem ante expeditionem ſuam cum literis miſerat, quibus ſe bellum illi facturum iuſtũ legitimumque denunciabat, adhuc in Moſchouia detineatur: promittuntq;, ſimul vt principum ſe vterque ad ſedes ſuas retulerit, ſe operam daturos, vt cum mandatis ſui principis de pace conſilianda ad regem ocyus remittatur. Sub idem tempus Philo Kmitha, Orſacenſis præfectus ad regem literas mittit, quas à Palatino Smolenſciano acceperat. Ijs Philonem Palatinus certiorem facit, ſe à magno ſuo Duce mandata

data accepisse, ne quam regijs finibus atque ditionibus vim aut iniuriam adferat. Monere igitur, vt mutua etiam Philo præstet: neque permittat, vt sui fines transgressi, hostile aliquid in magni Ducis Moschouiæ ditionibus committant. Allatis lectisque vtrisque literis rex omnem eius deliberationem ad comitia referendam esse iudicauit.

EDICTVM DE SVPPLICATIONIBVS, A SERENISSIMO POLONIÆ REGE STEPHANO, *Wielicoluco ex Moschouia missum, die 5. mensis Septembris, anno Domini, M. D. LXXX.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæque, &c. princeps Transyluaniæ, &c. reuerendissimis, reuerendis, magnificis, generosis, nobilibus, famatis, archiepiscopis, episcopis, Palatinis, Castellanis, regni nostri senatoribus, prætera cuiussuis ordinis subditis nostris, syncerè fidelibus nobis dilectis, gratiam nostram regiam, reuerendissimi, reuerendi, magnifici, generosi, nobiles, famati, syncerè fideles nobis dilecti. Vtrumq; facimus quàm libenter, vt & ea quæ decernuntur, communibus Reipub. comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, synce: & fidelita: vestras faciamus certiores. Cùm superioribus proximis Reipub. comitijs placuisset, bellum cõtra magnum Moschouiæ Ducem susceptum continuari, nihil prætermisimus, quod

possent ad illud rectè atq; ordine administrādum, & inprimis ad exercitus cùm veteres retinendum, tum nouos conscribendum pertinere: quib. omnibus, postquā vt ad Czasniciam (quo loco nos & Russiæ contra iniurias Moschi præsidio esse posse: & ad primarias alias atque alias arces hostiles peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus, nos Vilna profecti, eodem ad octauam Iulij mensis diem peruenimus: ac inprimis frequentiore, & senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione, & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus: in quo & si variæ initiò dictę sentētię fuissent, eò tamē descensum postea est, vt Vielicolucum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eamq; arcem omni conatu oppugnandum concluserimus: secuti quàm maximè, cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerū, qui nos ex locis, anno superiore proximo expugnatis & receptis Vielicolucum vocare & ducere visus est: tum Russię defensione, quàm vniuersam eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus: præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate, qua exercitus nostri sine ditionum nostrarū detrimento ali ac sustineri possent, opportunitate deniq; ad signa nostra penitius in hostilia loca inferendum, eoque hostem ad aliquam prælij dimicationē eliciendum: cæteraque deinceps ex Vielicoluco facilius promptiusq; administrādum adducti. Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Czasniciensi Vitepscū profecti sumus: quo in itinere, cùm arces duas hostiles,

hostiles, Vielisium vnam, in Dhunæ ripa, Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam, atq; alteram VsWiatum, quæ ad amnem cognominem in Dhunam fluuium illabentem, & propius Lucum versus ferentem, sita est: exclusuras nos tormentorum & cōmeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero quum studium nobis esset Dhunam flumen magis magisq́; ab hoste in potestatem nostram vindicādi, quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Zamoscie regni nostri cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis Vielisium oppugnandi caussa præmisimus, qua ex arce, cùm vnius diei oppugnatione præsidiū hostile feliciter deiecisset, nos ea potiti, pręmissis primo agmine copijs Lituanicis VsWiatum cum exercitu accessimus: locumq́;, munitionibus oppugnandi caussa iam actis, metu potius admodo tantū quàm ipsa adhibita deditione cepimus. Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarū istarum arcium oppugnatio diuiserat, mouimus, ac superata locorum inde ab Czasnicia incredibili vastitudine, itinere summo cum labore militum ac ingenti difficultate, quà VsWiatum, qua Vielisium exercitus iuêre, per assiduas densissimasq́; syluas facto, Vielicolucum progressi, ad arcem XXVI. mensis Augusti die castra metati sumus, quæ in castra cùm id temporis oratores ab magno Moschouiæ Duce ad nos venissent, eos nulla interposita mora audiuimus. Verùm cùm à nobis contra omnes nostras rerum gerendarum rationes, contraq́; dignitatem nostram postularent, vt nos in Lituaniam cū exercitu referremus,

negarétq; nisi id ante omnia fecissemus, se per principis sui mandata quicquam de ipsa legationis caussa dicere posse: nos, repudiata & postulationis indignitate, & insidiosa tergiuersatione non cessandum rati, eundem Ioannem de Zamoscie cancellarium, cum copijs suis attractis, cæterisq; quas ad Vielisium habuerat, & maxima parte omnis peditatus trans flumen propius arcem castra alia facere, ibique curare iussimus, illaque ex parte nulla mora munitionibus, quibus visum est locis actis, & quo oportebat perductis, ipsis Kalend. Septemb. oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus: nihilque aut lenitatis, aut terroris prætermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quo integra arce potiremur. Verùm cùm & præsidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & vltima sibi expectanda coniurassent: & arx non modò loci natura, in edito planissimis circũ locis, partim intra fluminis Louati, partim intra lacuum cõplexus sita, nec tantũmodo consuetis ante hac Moschis parietum dẽsissimorum cõtignationibus firma, sed aggere etiam densissimo ac latissimo ex cespite extrinsecus obducto, tũ qua flumen aut lacus non ambiunt: fossa maiore munitissima esset, ac omnino Polotiam omni genere firmitatis superaret. ad hæc præsidium validum & Polotiæ aliarumque arcium propugnatione è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant, exercitatius inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorũ interitu, ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, necessario res nobis incendio experienda fuit, quod cum magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum

garorum peditum munitionibus allatum, & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius triduum repetitum atque diutius altum esset; ac deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum, & attractas illas cohortes aggere ad propugnaculum maius, ad ligneas vsq; substructiones suffosso, in nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur, præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili nõ discederet, factum est, vt & arcem flamma, & ferrũ quidquid propè hominum in arce fuit, per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum qui Polotia ac cæteris ex arcibus iam antè occupatis impune dimissi fuerant: hunc in locum ad hostilia reditu irritatam, quinta istius mensis die prima luce deleuerit. Dum hac in oppugnatione versati sumus, oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata cùm ea exponerent, quæ honestæ nobis & Reipub. paci & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioraque omnia quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere non posse: cumque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, dare ad magnum suum Moschouiæ Ducem literas liceret, quibus cum de nostra voluntate atque conditionibus redderent certiorem, ne quid prætermisisse videremur, quod facere ad spem iustæ honestæque pacificationis posset, & nostras dedimus ad Moschum literas, & oratores dare suas permisimus: ad

quas cùm reſponderit, qua voluntate ſit, certius fortaſſe cognoſcemus.

Nos hęc Sinc. & fide. veſtras ſcire voluimus: cumq́ue ea quæ adhuc bene feliciterq́ue geſta ſunt, vni Deo grata, cum animi pietate acceptum referamus, parq́; ſit, vt illi volenti, & propitio, & nos & omnes in Repub. noſtra, ad cuius hæc vtilitatem, amplitudinem, laudem in primis redundant, gratias agamus: hortamur ſinc. & fid. veſtras, ad ea omnia gratarum mentium ſtudia, quæ ſupplicationibus alijsq́; rebus, quoties bene geſta eſt res publica, ſuſcipi cōſueuerunt. Quemadmodum hîc res porrò adminiſtranda, & hic locus nobis tuendus ſit, de eo hoc tempore conſilia cepimus: quæ deinceps è Repub. geri à nobis hoc bello poſſe, videbuntur, in ijs ſtudium, conſilium, curam, operam omnem noſtram libenter conſumemus. Bene valeant ſinceritates & fidelitates veſtræ.

Datum ex caſtris noſtris ad arcem noſtram Vielicolucum die 6. Septembris, anno Domini, M. D. LXXX. regni verò noſtri anno quinto.

Stephanus rex ſſzt.

ORATIO

Oratio
CHRISTOPHORI WARSEVICII, AD SERENISSIMVM STEPHANVM, REGEM POLONIÆ:

QVA, EXPOSITO TOTO BELLI negotio, cum Ioanne, magno Moschorum Duce, XV. Ianuarij ad Zapolsciam confectam pacem gratulatur.

PAcis nuncium, Stephane rex, habes, quam Christo opt. M. de Virgine nato cælitus Angeli venerant olim nunciatum. Perfectum est tandem summi Dei benignitate erga nos, & tua quadam veluti vigilia regali, eximiaque virtute vt contra magnum Moschouiæ Ducem, iustè & legitimè bello abs te suscepto, & prosperè fortiterque gesto, in tot annis & bellatoribus, quibus cum bella gessit, penè omnium solus, ad pacis conditiones quas volebas acceptandas adegisse eum videare. Quo equidem nomine & tibi & Reipubl. in primis gratulor, & præstanti virtuti felicitatique tuæ, omnia præmia & insignia honoris, & ornamenta laudis ac gloriæ, iure optimo deberi, agnosco & profiteor. Quid enim aut beneficio carius, aut fama & opinione maius accidere potuit, quàm quod vt diuturnam quietem, prænunciam tempestatis, maximum & grauissimum bellum, sic demum instar solis, post

densissimas tenebras, optatissima pax, terrorem belli est subsecuta? Et verò iucundū est semper nomen pacis, & res ipsa salutaris, qua & desiderio expectantium, & voluptate exultantium, & eorum, qui sunt eius seruatores gloria, vix admirabilius aliquid dixeris. Sed nimirum fert hoc humanarum & diuinarum ius legum, consuetudo gentium, ratio ipsa muneris & dignitatis regum, vt suæ subiectos potestati, omni iniuria & calamitate, prohibeant & defendant. Res porrò bello gestas, plus quàm pacem admiremur, verùm si casu non consilio, temeritate, non necessitate, bella suscipiantur & gerantur, vel maxima quæq; vis expers rationis & consilij, mole sua ruit, nec sine vicissitudine aliquid potest esse diuturnum. Quo magis venerari & suspicere te cuncti debemus qui vt ocium metiris dignitate, ita bella geris & administras necessitate: & vt armorū capiendorum certam tenes rationem, sic deponendorum modum. Quippe cùm non ea mens institutumque tuum sit vel fuerit, vt in luctu & sanguine eorum, quos ex præscriptione diuinæ legis non minus ac te ipsum diligere debes, nominis & imperij tui titulos proferas, & per omnia diuina, & humana iura impotenter grassère, sed armorum tuorum vis & ratio tota eò spectauit, vt imbelli multitudini sacerdotibusque & religiosis viris, alijsque id genus subiectis tuis, digna professione pax nō desit, & vt ea quæ per manus tradita accepisti, non tantùm sarta tectaque conseruare, verùmetiam quoad eius fieri maximè possit, ornare, & augere videâre. Hoc animo & consilio ductus, Polotiam primùm, deinde Velicolucū atque ita & Plescouiam, demnm oppugnare aggressus es.

ſus es. poſteaquam, tot literis, legationibus & admonitionibus tuis cũ grauiſſima teſtificatione deſiderij pacis, apud magnum Moſchouiæ Ducem nihil eſſet profectum. Quæ omnia & quale initium ac progreſſum habuerint, & quo exitu terminata ſint, nullus eſt, vt opinor, in orientis & obeuntis ſolis & Aquilonis, Auſtríve partibus locus, ad quem fama, & lætitia earum rerum non peruenerit. Nam & Polociam, quam ſub Sigiſmundo Auguſto rege, certa ſpe induciarum per literas facta, magnus Dux à Lituania auulſerat, in priſtinum ſtatum libertatemq́; poſuiſti: & aliquot millibus hoſtium ad Socolum cæſis, orbi terrarũ teſtatus es, illud eſſe bellũ iuſtum, quod eſſet neceſſarium: illa arma glorioſa, quæ non ad innocẽtis ſanguinis profuſionem, ſed ad ſui ſuorumq́; defenſionem: non ad inuidioſas opes minimeq́; ferendã potentiã, ſed ad Dei opt. max. cultum, gloriamq́; propagandam, reges & principes caperent atq; conuerterent. Quod tum vel maximè patuit, cùm ad eius victoriæ monimentum, non ſtatuas vel trophæa, non mutum aut tacitum aliquid, ſed domum orationis, ſacrarium pacis, templum Deo opt. max. Societatis Ieſu extruxiſſes: vt cuius eſſet victoria, eidẽ daretur & honos, & à quo profectũ, eidem ferri acceptum beneficium videatur. Etenim multa multis, ſoli Deo opt. max. cũcta debẽtur. Tandem verò in ſequenti anno, contra hunc eundem Moſchum, ſubſecuta eſt expeditio tua altera Velicolucenſis, & multarum aliarum arcium expugnatione clariſſima, in qua quàm longum & difficile iter emenſus fueris, quomdo te erga captiuos geſſeris, & quid potiſſimum in eo ſpectaueris longum eſſet

In expeditione prima anno 1579. Seren. regis Poloniæ cõtra Moſchũ. Literæ pacis & legationes M. ſuæ regiæ à Moſcho non ſuſcipiũtur. Polotia capitur. Moſchus circa Socolum cæditur.

Arcus triũphalis Deo extruitur Polotiæ.

In expeditione ſecunda anno 1580. Velicolucum & cæteræ arces expugnantur.

commemorare. Illud quidē non prętcribo, etiam in medio cursu, & quasi ardore belli, à fide pacis cōditionibus alienum te non fuisse: & magni Ducis oratores (si oratores & non speculatores potius appellandi fuerant) in ipsa castra ad te admisisse. Sed diem illos de die ducere, & nihil nō simulatè agere cognitum est. Itaq; capta & expugnata Velicoluco hostilibus copijs eis Turopeciā fusis & fugatis, Velisia, Neuelia, Zauolotia, Iezeriscia in potestatē tuam redacta, Vilnam reuersus, & mox Varsouiam ad comitia ꝓfectus es. Quo vel legatos quoq; illos ducere placuit, vt quid & illi postularent, & tu velles, & Reip. expediret ab ordinib. regni cognosceretur & decerneretur. Sed vix in illa tāta, non dicā ordinū, sed hominum multitudine aliquis reperiebatur, qui ijs, quas illi offerebant conditionibus acquiescendum, & à bello desistendum arbitraretur. Non obscurè præseferebant omnes Liuoniam prouinciam, pro qua bellum susceptum & gestum esset, sub Moscho recuperari oportere: & vel grauissimas quasq; difficultates, iacturas atq; detrimenta potius subeunda: quàm vt nomine insidiosę pacis, pactio seruitutis Liuoniæ afferretur. Nec nō tot præstantium virorum militumq; casus in bello, cum gemitu & lacrymis notabatur: siquidem omnium iacturarum iactura maxima hominum est, & videri debet. Quocirca in eam curā potissimum incubuisti, vt tertiam belli expeditionem contra Moschum, vel quàm primùm apparare potuisses, neq; aut tenuitas ærarij, aut angustia tēporis, aut tædium & satietas belli, aut itineris longitudo, à persequēdi hostis celeritate te retardauit. Duxisti exercitū, haud scio, an etiā quàm antè floren-

Oratores vel potius ex speculatores Moscho in castra regia admittuntur.

Rex Varsouiam ad comitia reuertitur: vbi vnanimi consensu omniū ordinū rex iterum in Moschouiā proficiscitur.

In expeditione tertia anno, 1581.

florentiorem, copiarum numero, varietatẽ gẽtium & nationũ, vſu & exercitatione bellandi planè mirandum: ita vt Pleſcouia, ad quam vis & ratio armorum tuorũ conuerti in primis debuerat, poſtquam Oſtrouia paucis horis oppugnata, per deditionem eſſet capta, breui etiam in poteſtatem tuam redigi poſſe videretur, & hac demum occupata, nõ modò Liuonia hoſti eripi, verùm etiam ad maiora audẽda & molienda occaſio & materia præberi poſſet. Suſtine ſuſtine rex, ſi Deus opt. max. ab imminenti interitu multitudinem cõſeruauit eam, quã nec conſuetudo benignitatis, neq; iudicium clementię tuę, contra furorem Martis, ſuperbiamq; victorię ſeruare fortaſſe potuiſſet. Hoc quidem tibi ademptũ eſt nihil, quinetiam id, quod quæſieras, habes, & Liuonia pro qua bellũ ſuſceptũ geſtumq; abs te fuerat, potire. Nemoq; ſapiens culpę potius, quàm fortunę, id iudicabit telum. Moſchis verò, quę vnquam lętior illuxiſſet, dies quàm ea, qua præter ſuam omniumq; opinionem ſunt diuinitus ab interitu conſeruati? ſiquidem vitę lætitia, quem naſcendi conditio certior ſit, ſemperq; fuerit. Oppugnauit olim terror ille gentium, tot molitor cladium, Aquileiam per triẽnium Solymãnus Turca cum innumerabilibus copijs Viennã: Carolus Quintus Cæſar Męttim fruſtra tentauit. Quid? num quod conatibus eorũ euentus non reſpõderint in eo quo tempori neceſſitatiq; paruerant, & fortitudinis laudem ſecuti fuerant protinus honorem & exiſtimationẽ concoxerunt ſuam? Minimè gẽtium. Magnorum enim hominũ geſtas res, exitu metiri par non eſt, ſed iuſtitia & æquitate. Et quanquam proſper & ęquabilis ſine vlla offenſione

Oſtrouia capitur.

Pleſcouia oppugnatur.

bellorum curſus in primis delectat, tamen neſcio quo modo aduerſis interdum caſibus in bello etiam illuſtramur: & nõ ſemper cùm volumus oblata, aliquãdo etiã deſiderata res magis nos recreat atq; reficit. Quo magis hoc tuum Pleſcouiẽſe bellum glorioſum eſt, & videri poteſt, in quo nec tentatæ irruptionis infeſtus caſus, neque alienum anni tempus, neque multa alia incommoda de ſtatu mentis ſolitaque conſtantia animi te deturbauerunt. Quin etiam virtute & fortitudine tua talem exitum ſortitũ eſt, qualibus iuſtitiæ & æquitatis radicibus, vel inde ab initio innixum fuerat. Petijt tandem is abs te pacem, qui intra quadraginta annos nullas ad te literas daturum ſe, miſſurúmve internuntium, paulo antè minabatur. Ceſſit Liuonia is, qui ne Liuonia inſereretur literis pacis, mẽtióve vlla de ea fieret, à legatis tuis ante omnia poſtulauit. Denique, is qui tam glorioſè & magnificè & loqui, & ſentire de ſe multa auſus fuerat: quiq; diffidens ſuæ, alienæ virtuti & amplitudini fruſtra inuiderat, ſupplex tibi eſt factus: & eas conditiones pacis poſtremò accepit, quas tot latebris fallaciarum, & miſſione legationum ſubterfugere videbatur. At quomodo id non faceret? tua rex, & celeritate apparandi, & ſcientia adminiſtrandi, & fortitudine continuandi belli, tuiq; exercitus famis, frigoris, difficultatumq; omnium, incredibili tolerantia adactus & compulſus? Quid enim per Deum immortalem exercitu illo laborioſum? Quid ad omnes difficultates & diſcrimina vitæ ferenda, obfirmatum magis fuit aut eſſe potuit. Equidẽ quoad per ætatẽ grauiſſimasq; occupationes licuit legi, & vidi aliquid, nec nõ meminiſſe poſſum ducum & exer-

Moſchi elatus & tumidus animus ad petẽdam pacem impellitur.

exercituum multorum, quorum in omni genere belli gerendi, nobilitata est patientia, ita tamen statuo, nec pabuli vel commeatus quærendi difficultate, nec longitudine viarum, nec intensissimi frigoris magnitudine, nec ferocia & crudelitate hostium erga captiuos, vllius exercitus labores & pericula, cum tuo posse cõferri. Memorabilis illa est eritq; semper, Alexandri Magni militum perseuerantia, quorũ opulentos Persas inopia Græcos, luxuriosos continentia, Indos desides, vigilantia, Caucasum postremò ipsum, siti, labore, inedia superauit. Ac ne vetera memoria repetere videamur: quàm graue & difficile bellum Caroli V. Cæsaris ad Alligerium, quàm molesta & exitialis Metensis obsidio fuerit, quis ignorat, vt tot tantorumq; aliorũ bellatorum, eorumq; exercituum incommoda silentio trãseam. Sed inter horum gestas res, erit etiam, vt opinor, aliquid loci tuo, tuorũq; nomini: & haud scio, an exercitus fortitudinem & constantiam legens & audiens tui, non aliquis obstupescat. Quis enim media hyeme in media Moschouia in castris vnquam permansit? Mansit miles tuus. Quis in præduro & immensis frigoribus cõcreto solo vallum tulit, corbes vimineos contexuit, munitiones exstruxit? cuncta hæc miles fecit & perfecit tuus. Quis adeò totis & tam lõgis, tamq; intempestis noctibus hybernis excubias egit? egit miles tuus. Quis nõ modò cũ hostibus, sed etiam cum elementis ipsis pugnam sibi desumpsit? sumpsit miles tuus. Ac breuiter, nullum difficultatum, nullũ laboris, nullum tædij & patientiæ est genus, in quo non exercuerit exercitũ tuum hæc bellorum abs te gestorum ratio aut conditio, si-

ue querendi victus & pabuli gratia longissimas profectiones susceptas: siue tot manifesta mortis & fortunarum pericula adita à tuis, quis consideret: siue cum ferocissima gente, varia eorum certamina, leuioraq́; prælia, & excursiones hostium infinitas intueatur, in quibus milites tui duce & authore te, ferè semper victoriam reportarunt. Cessit malitia iustitię, fraus & dolus veritati, temeritas rationi, furor virtuti: vis deniq; ipsa vi victa est, nec quo se contra te Moschus iactet vel excuset, habet. Fac Plescouiam irruptione tentatam, in potestatem tuam non venisse. Quid tum postea? Enimuero ignoramus optabilius esse, semperq́; fuisse, in hostili ditione armorũ suorum vim, & terrorẽ longè lateq́; proferre, quàm vnius vel alterius expugnatæ ciuitatis mœnibus includi & mancipari: ita, vt si optio eligendi detur, capiendæ vrbis spe, nonnunquam excidere, quàm capta & possessa aduentui hostium opponere se non posse, malle videres non neminem, & quidẽ omnis belli gerendi & administrandi ratio difficilis est, capiendarum arcium & ciuitatum difficillima. Quid? & erit qui nesciat, in quanta trepidatione Moschus fuerat, cùm tu hac eadẽ in bellum expeditione Plescouiam ipse profectus, aliquã exercitus tui partem in penitiora Moschouiæ Polotia dimisisses. Quæ sanè pars cũ Christophoro Radiuilo Castellano Trocen. duce, imitatore auitæ & patriæ virtutis singularis, maximis & difficilimis itineribus Stariciam propè venisset, incredibilè dictu est, in quantã desperationem Moschus adductus fuerit, si quidẽ in fugam versũm biduo triduóve latuisse, sunt qui asseuerent, suam certè filiorumq́; suorum coniuges, & ancilla-

Dux ipse Moschouiæ præ nimio terrore in abdita speluncarum loca detruditur.

rum

rum greges, eum amandauisse Staricia cõstat: quandoquidem nõ solùm de vastitate agrorum, tantisq; suorũ cædibus, ad ipsius aures constans & perpetua fama quotidie peruolaret: sed adeò flãmas & incendia à tuis excitata è fenestra ipse intueretur, & singulis momentis ijs adhuc deteriora cum metu & horrore expectaret. Hęc similiaq; vulnera, ac (quod horum nõ postremũ est) perpetua illa cõscientię carnificina magno Duci de pace cogitationẽ iniecerunt, cùm videret, ne ei quidẽ exercitus tui parti resistere se potuisse: & in quo spem ponebat maximam, menses aliquot effluxisse, quibus vel maximis illis frigoribus durantibus, vtiq; obsidio Plescouię non soluebatur. Quid de se futurum esset, si aut Plescouia caperetur, aut ea relicta in penitiora Moschouię ingrederetur hostis, prospiciebat animo: & tũ externum, tum & internum malum magnopere verebatur: nempe morbi ij, qui in venis & visceribus inclusi latent, quã qui apparent, ægrius curãtur. Dimisit ergo ad te internuntium, & vt pacificationis cum eo gratia, legatos Zapolsciam mitteres, quo propediẽ essent venturi sui, magnopere contendebat. Cuius tu postulatis, ne tui ipsius dissimilis viderere, qui semper honestam pacem, vel exploratæ victoriæ, anteferre te velle testatus es, refragari nec potuisti, neq; debuisti: præsertim cùm adeò Pont. Max. authoritas eo quoque accessisset, qui à Moscho literis & legato habitis, Antonium Posseuinũ Societatis Iesu sacerdotem, maximis quibusq; & grauissimis rebus rectè & scienter tractandis, in primis probatum, ad te, & Moschus suo nomine ablegauerat, & ad Christianã pacem paternè vtrumq; hortabatur. Proinde biduo

Internuncius ad regẽ de pace tractanda mittitur.

Ad quã accessit authoritas summi põtificis, per legatum sua sanctitatis.

Rex legatos Zapolciam mittit. ante, quàm ipse ex castris discessisset, misisti Zapolciam legationem amplissimam cum mandatis, non obscurè præseferẽs, si caussa belli, quæ esset Liuonia à magno Duce è medio non tolleretur, bellum etiam ipsum cessare non posse nec debere. Distat verò Zapolzia viginti propè à Plescouia milliaribus: via, qua magni Ducis instituto, equi ad celeritatem Nouogardia, Zauolociam & Velicolucum, aliàs disponebantur. Cuius circumuicinam regionem omnem, magno & incredibili metu, hostibus incusso, miles tuus ita occupauerat, vt nescio quo modo in media Polonia seu Lituania quàm in Moschouia ipsa versari securius potuisset. Quo quidem ipso magni Ducis legati, non nihil de se solliciti, ad locum tractandæ paci destinatum aliquãto posterius, quàm tui aduenerant, & Posseuinus, qua spe & cupiditate constituendæ pacis exarserat, ad eos profectus fuerat, vt nulla interposita mora, pacis tractatio sequeretur. *Tractatur de pace.* Id adeò cùm esset factum & varijs sermonibus, atq; disceptationibus, dies quamplurimi dati, tandem de Liuonia tibi restituenda, quæ ante omnia ab ijs postulabatur, mandata habere Moschi legati confessi sunt, & vt vicissim arces aliquot, eo bello abs te occupatæ magno Duci concederentur, efflagitauerunt. Est Moschis fides Græca, siue ritum & doctrinam, siue mores eorum spectes. Itaque quicquid in quæstionẽ disceptationemq; ab eis veniebat, id diligenter versare animo & circumspicere cogitatione oportuit. Turpe namq; labi & decipi in ijs, quæ mutare nunquam possis. Erat præterea memoriæ proditũ, Ioannẽ magni istius Ducis auum, sub Casimiro Poloniæ rege, & magno Lituaniæ Duce præter fœdus

dus ictum, Magnam Nouogardiam possedisse. Quæ aliàs libera & immunis per se ex pactione fœderis, à neutro eorum infestari, & subigi debuerat. Huius verò filium, & istius patrem Basilium, sub Alexandro, Starodubum, sub Sigismundo I. Regibus Smolenscum, iurisiurandi religione violata occupauisse memorabant, nec non & ipsum hunc sub Sigismundo Augusto Polotiam, sub Henrico Peruauiam, ijsdem artibus possedisse. Quibus vestigijs & quasi impressis signis improbitatis atque fraudis territus, vel legationis illius fidem suspectam habere aliquis potuisset, sed timidi & suspitiosi cogitatio impedit seipsam, cùm maximè dispicit & prouidet cũcta. Dandum erat temporibus aliquid, dandum rationi moriq; communi, cùm verũ sit illud, quod dicitur, millies licèt homo fraudetur ab homine, vtiq; hominẽ cum homine viuere debere: dandus Pont. Max. suus authoritati & postulatis locus, qui diuino nutu & potestate, in altissima specula pastoralis vigilię positus, per longissimam ætatem qua vixisset, maximarum rerum momentis, ad certam rationis normam toties ponderatis, amplissimis legationibus pro ecclesia obitis, & tot deniq; regnorum cladibus & mutationibus cognitis & perspectis, nunc in hanc, nunc in illam partẽ Christianę Reipub. inferet oculos: & tanquam solers quidã prouidusq; nauarchus, Christianos reges & principes in his procellis & tempestate, ad concordiam hortaretur. Neq; verò & fletu ipso lacrymisq; legatorum magni Ducis vel ferreus aliquis commoueri nõ potuisset. Qui de cæde & interitu suorum, cùm aliquid inaudissent, (inaudiebant autem quotidie) aut cùm suos captiuos duci &

longè à patria auehi cernerent (quod cernebant ſæpiſſime) ſupplices manus in cælum tẽdere, & ad nomẽ pacis ſuſpiria geminare videbantur. Et horũ quidẽ (vt opinio mea fert) fictè aut ſimulatè nihil. Quin etiã ſi quis riſus fuerat, fuerat à cordolio. Quis enim non ingemiſceret, tãta vaſtitate agrorum, exitio facultatum, direptionibus arcium, cæde & interitu ciuium, euerſione patriæ, cõmotus & excitatus. Graue erat Moſchis Polocenſe bellũ: nemo eorũ nõ indoluit clade ſuorũ ad Socolum. Velicolucenſi excidio quid miſerabilius fuit aut eſſe potuit? ad Europeciũ ſuorũ copias fuſas & fugatas, præcipuos viros captos, tot arcium præfectos, tantã commeatus & apparatus bellici, omnis generis vim interceptã meminerant. Harum rerũ excruciabat & torquebat eos recordatio. Hoc aut caſu grauius, aut cõditione peius, aut iactura famæ & hominum, maius nihil eis videbatur. Quid verò de bello iſto Pleſcouiẽſi loquebar? dies me deficeret, ſi quot Moſchi in excurſionibus ab vrbe cæſi: quot dum ſuis opem ferre conãtur, per agros interfecti: quot capti, quot in ſeruitutẽ abducti ſint, vel fuerint, cõmemorare velim. Nã & tum, cùm in caſtris manebas, ferè ſinguli dies hoſtib. aut captis aut interfectis nouis gratulationibus celebrabãtur. Poſt diſceſſum tuum Ioãnes Zamoſcius regni cancellarius, & exercituum tuorum imperator, vir perpetuæ laudi & maximis muneribus obeundis in Rep. natus, tot hoſtibus captis, tot interfectis, tot cõtinuis vigilijs fameq; fatigatis, ſuam & exercitus tui perſeuerantiam ita probauerat, vt non modò legatis Moſchouiticis ad conficiendam pacem ſtimulo fuiſſe, verùm etiam vniuerſæ Moſchouiæ maximum terro-

terrorem iniecisse, & dici & videri queat: præsertim cum Spitkone Iordano præfecto, vetustate generis, spectata virtute, cõmendato certo militũ numero, in penitiora Moschouiæ immisso, agrisq; vastatis, & hostium occisis plurimis, armorum suorum vim & terrorem in ipsam Nouogardiam intulisset. Nõ igitur mirum est, aut videri debet, si vel legati magni Ducis tanto desiderio pacis & quietis, vt diximus tenebantur: & ipse magnus Dux, cõditiones eas, quas subterfugere aliàs visus est, tandem aliquando acceptauit. Non mirum si in Liuonia triginta quatuor arces, quas possidebat, tibi concessit. Non mirum si Derpatũ sibi & ditionibus suis adeò adiunctũ, quæ prima belli Liuonici eius materia & quoddam velutí integumentum fraudis fuerat, post tot suas suorumq; legatorum inficiationes, tergiuersationesq; interpositas, reddidit. Non mirum si in Derpato septuaginta & octo maiora tormenta bellica, & in omnibus arcibus, penè trecenta, & deniq; infinitum minorum bombardarum, apparatusque bellici vim & numerum, volens nolens, reliquit. Non mirum si tot & tam magni momenti captiuorum suorũ liberationem conditionibus pacis non inseruit, sed quoad eius fieri melius citiusq; posset, vt quisq; eorũ redimeretur nõ recusauit. Non mirũ si Velicoluca, Zauolotia, Neueliaq; abs te redditis, & Plescouien. castellis quibusdã relictis, decennalem ferire pacem tecũ non dubitauit. Non mirũ si primi belli trophęa & moniméta tuæ victoriæ, Polotiam Niesczerdam, Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Sussam Crasnum: si secundi Vsuiatam, Velisiam, & Iezieriscum, quas antea tenebat, cũctas in potestate tua re-

Moschus cedit Liuonia, relictis 34. arcibus cum tormentis maiorib. & minoribus, alijsque instrumentis bellicis, & apparatu.

Captiui redimuntur.

Pax decennalis certarum arcium caussa feritur.

Arces præcipuæ per nostros captæ circa regem relinquuntur.

liquit. Non mirum si solitas illas licitationes & postulationes suas, de Liuonicæ hæreditatis, de Cazanij & Astracanij imperiorum titulis, tandem posthabuit & neglexit. Non mirum si legatos suos(vt ex verbis eorum, cùm quid intemperantiùs loqui cœpissent, multò sese admonétium, elici potuit) in dictis & factis ad moderationem est præter morem adhortatus. Non deniq; mirum, Græci ritus cùm sit, atque adeò, cùm rex sacrorum quidam, simulq; Imperator videri velit:& cùm plusquã regiam, & pontificiam maiestatem, in vestitu, consessu, & reliquis præseferens, admirabilis nescio cuius potestatis & intelligentiæ rerum, diuinitus sibi datæ & concreditæ, apud suos existimationem certa quadam arte & diligentia tueatur: si à Pont. Max. cuius nominis & gloriæ æmuli, leues & temerarij Græci semper sunt & fuerunt, ad consequendam à te pacem, fauorem & authoritatem, implorauit:& Antonium Posseuinum Pont. Max. nomine missum, tanquam quẽdam arbitrum, istius pacificationis fieri permisit. Quid enim illo stimulis conscientiæ compunctum? Quid infelicitate miserum? Quid voluntate perditum? Quid metu abiectum magis dici aut cogitari potest? vetus est prouerbium: Nullam esse calamitatem solam. At hæ non vna aut altera: sed conspirarunt in Moschum infinitæ. Vidit ille domi suæ proditorem: in castris desertorem: sociam thori repudiauit, liberos in omni turpitudine & ocio educauit. Sentit se esse suspectum & odiosum suis, cùm & ipse fuerit semper hostis suorum. Grauissimas habet insidias eas, quæ latent in simulatione officij, & aliquo vinculo sanguinis vel propinquitatis. Præceps in furorem

rorem agitur, & nuper mortis filij eſt cauſſa ſui. Reſtituit tandem vel inuitus Liuoniam: & cum Pruſſo neſcio quo, gentis ſuæ authore excogitato & confiſcto, Pruſſiæ ipſi adeò inhiaſſet, de qua ne verbum quidem apud ſe vllum fieri voluit: amiſit & Liuoniam Dei opt. max. iuſto iudicio, omninoq; admirãdo: quippe qui appetit aliena, perdit ſæpe ea quæ æſtimat ſua: ſicuti tu etiam hanc tam nobilem prouinciam, quam ille ſemper dixit & duxit ſuam, ſepimentum Lituaniæ, decus & ornamentum regni tui, tot diſtinctã caſtellis, refertam portubus, exaggeratam bonis omnibus, ex faucibus ipſius eripuiſti. Quæ ſi loqui poſſet, ita haud dubiè ad te verba faceret. Grates tibi ago rex optime, quòd poſt tertium & vigeſimum annum, ex quo Moſchus libidine dominandi incitatus, me meaq; aggreſſus eſt, dextera tua forti, & non magis in bellis ac prælijs, quàm in pactis & promiſſis ſeruãdis firma & laudata, ſublato metu & formidine belli, in priſtinã quandã dignitatis ſpem me reuocare dignatus es. Multa ego multis debeo. Sed vni tibi poſt Deum opt. max. acceptam fero libertatem. Præclarè olim Meinardus, & poſt eum Albertus epiſcopus, Chriſtianæ religionis & pietatis noſtræ authores, non deterius Bremem: hoc eodem nomine de me meriti ſunt & fuerunt. Grata Guilhelmi Cardinalis Mutinen. ex cõcilio apud Lugdunũ habito, in has oras miſſi, apud me viget memoria. Sed enim decora & ornamenta omnium, ſitu iampridem obſita, ſqualore ſordida, tenebris vetuſtatis inuoluta, tu in priſtinam lucẽ & dignitatem poſuiſti: vt cùm multa illis plurima Cruciferis, tibi demum cuncta iure optimo debeamus. & ſicuti eſt

Moſchus præ nimio furore filium necat, facitq; inuitus finẽ belli.

iucundior valetudo ijs, qui graui aliqua infirmitate impediti & lecto affixi diu admodum iacuerunt, sic & nos tãtopere desiderata, per te verò libertate parta vehementiùs recreamur. Sit clara & commemorabilis Platembergij apud nos: sit Hasencãpij virtus qui ordinis Teutonici magistri hîc aliquando fuerunt, & maxima grauissimaque bella pro communi salute & dignitate confecerunt. Enimuero ea, quæ tu pro nobis suscipere & gerere voluisti, & initijs læta, & progressu gloriosa, & exitu salutaria magis censentur, literis monimentisque nostris inserentur, ad memoriam posteritatis transmittentur: quãdoquidem vt & pater benignissimus, & bellator sapientissimus à meis tectis & domicilijs, in hostiles agros armis cõuersis & prolatis, quod iampridem sequutus, id assequutus es: vt ego à tot continuis bellis & calamitatibus respirare, & tandem nullam non gratiam à me tibi debitam, si nõ referre, attestari erga te possim. Sic olim vt virtus Mosis illustris & peruagata magis videretur, populum Israeliticum seruire seruitutem in Ægypto Deus opt. max. voluit. sic vt magnitudo animi Cyri esset clarior, Persas à Medis graui dominatu opprimi contigit: sic ad ostendendam virtutis præstantiam Thesei dispergi aliquando Athenien. opportuit: sic deniq; (vt ad me ipse veniam) maximis & grauissimis malis affligi Liuoniam necesse fuerat: vt de tua præstabili virtute, fortitudine, moderatione, iustitia, nulla vnquam vetustas obmutescat. Vicit nempe is, qui non insolenter efferri victoria sua, sed cuncta æquitate metiri videatur: neque cum Moscho immanitate sibi certandum, sed omni genere benignitatis, seipsum superandum potiùs

tius arbitraretur. En verò tibi bone vir ſuperbia & tyrannis tua: qua tumens & inflatus, neſcio quē non deſpicere præ te nuper videbâre. Quin nec vides ipſe, tāquam alicui Polyphemo oculo vno, Liuonia, quo in diuerſas orbis terrarum partes proſpectabas, tibi adempto & euulſo: nimirum intelligis, quantas vires virtus habeat, & quàm longè melius fuerit, Hyeroni Syracuſano, cùm priuatus eſſet, quàm Perſeo Macedoni, cùm rex diceretur, eſſe ſimiliorem. Hic enim præter regnum, regale in ſe habuit nihil: ille non tam regno, quàm regnum eo, indigere videbatur. Cogita quātum interſit, inter veram & fucatā gloriam, & quomodo diligi, quàm metui præſtet: neq; ſuorum tantùm, verùm etiam & externorum beneuolētia ad incertos temporū caſus, & bellorum exitus expediat obſepiri. terrēt apud te veſtigia multos (vt aliquando dixit poëta ille: intro ſpectantia nulla retro) & ferro geri rem, non ſemper aurū & argentū neruum belli eſſe, malo tuo experire. Deniq; ſi ſapis, cur non potiùs Ageſilaum, Tymoleonem, Dionem, quàm Nabidim, quàm Phalarim, quàm Dionyſium imitandum putes? ſatiusq́; eſſe viuere vitam Scipionis, quàm deſiderare principatum Cæſaris. Quorum enim aliquis imitatur mores, eorum & exitum expectare debet. Vide quomodo Titus, Nerua, Traianus, Adrianus, Antonius, & Marcus apparitoribus, & doryphoris non egebant Romæ. & rurſus, quomodo Caligulę, Neroni, Vitellio, neq; Orientis, neque Occidentis exercitus, opē ferre potuerint. Animaduerte tyrannorum vim & potentiam corporibus noſtris eſſe perſimilem, quę quoad bona vtuntur valetudine, latent in ijs incommoda

ſingula: nec facilè morbum ægritudinemq́; deprehendas: ſtatim verò vt grauior morbus aliquis incurrerit,& corpus aduerſa valetudine vexari incipit, omnia etiam minima cum doloris ſenſu maximo, repente commouentur & excitantur. Ad eum modum tyrannorum iniuriæ & contumeliæ, proſperitate veluti velo obductæ, deliteſcunt: ſimul atq; increpuit bellũ, aut ſeditio tyrãnus corruit: neq; quicquam violentũ poteſt eſſe diuturnum. Sed quid ego te admoneam? & num humanitatẽ ab hominũ hoſte, ab immoderato modũ, ab effreni diſciplinam, à barbaro expectẽ doctrinã? cur non potius ad te mea vnde initium cœpit ſe conuertit oratio? Ego te Stephane rex, pro eo ac debeo, veneror & colo, neque vllum præmium virtutis, vllum inſigne honoris, vllum monimentum laudis eſſe fieriq́; poſſe exiſtimo, quod tibi à nobis iure & meritò non debeatur. Tu ex ſeruitute in libertatem, ex profundiſſimis tenebris in lucem, à morte (vt ita dicam) in vitam me reduxiſti; tu calamitatem omnem & ſqualorem mihi ademiſti; tu & ſubſidia belli & ornamenta pacis attuliſti. Paruit olim orbis terrarum Romanis, ſeruiuit Aſſyrijs, ſubiectus fuit Perſis: at enim & Perſarum diſciplina dignitate Aſſyriorum, & humanitate Romanorum videbatur tolerabilior conditio ſeruituris. Huic verò tam fœdo & impotenti domino ſubiecta ſi fuiſſem, quam lucem ſolatij, quod perfugium pacis, quem portum quietis ſperare poteram vel debebam, in cuius regno, nihil aliud quàm flagitioſiſſima luxuria, quàm deterrima crudelitas, quàm contumelioſiſſima ſuperbia, nihil aliud, quàm dolor & gemitus perpetuus audiuntur.

Ergo

Ergo quàm maximas poſſum gratias tibi ago, rex, maiores etiam habeo, eiusq́ue beneficij tui, memoriam erga me, nulla vnquam inobſcurabit obliuio. Tu fac, vt ſicuti ſperamus & optamus fore, pace concordia, tranquillitate, & ocio per te & in te perfruamur. Hæc Liuonia, ſi poſſet, apud te hodie diceret. Quæ quoniam non poteſt, id à nobis tacita requirit, vt pręſtanti virtute, rebusq́; abs te geſtis optimorum olim regum & principum memoriam in Polonia in animum nobis reuocemus & Lechos fortes, ſolertes Gracchos, Leſcones ſtrenuos, ſapientes Cazimiros, audaces Boleſlaos, moderatos Iagellones in te vno contemplemur: Deumq́; opt. max. cuncti precemur, vt eum, quem per omnes omnium honorum gradus, ad regiam dignitatem extulit, quem poteſtatis ſuæ participem in terris, adminiſtrum iuſtitiæ, authorem pacis exteris admirabilem, ſuis venerabilem, hoſtibus fecit formidabilem, bonis omnibus auctum, & florentem, & quàm maximè diuturnum, & in omnes partes victorem eſſe, perpetuoq́; fieri, patiatur.

FINIS.

ORDO QVALITER SERENISSIMVS REX POLONIÆ IVXTA VETEREM CONSVETVDINEM CORONATVR, ET QVÆ SOlennitas & cerimoniæ circa id seruari sint solitæ.

IN primis congregantur episcopi & consiliarij regni, alijq́ officiales, item abbates infulati, ad minus ex Diœcesi Cracouiensi, qui omnes conuenire tenentur, pro die statuto coronationis.

Rex itaq; electus parabit se vt dignè accedat mensam diuinam corpus Christi sumpturus in die coronationis, vnde ieiunio, eleemosyna, & confessione expiabit peccata sua. Sequenti autem die quæ erit Dominica, qua rex est benedicendus. Archiepiscopus & suffraganei, Abbates infulati, alijq́ Prælati omnes conueniunt mane in Cathedralem ecclesiam, omnes amicti stolis, piuialibus, mitris, infulis, superpilicijs, & id genere sacerdotalium. senatores quoque omnes, & equestris ordo congregatur, quibus sic peractis, processione ordinata per magistrum cerimoniarum, cum turibulo & aqua benedicta alijsq́ episcopalibus de ecclesia in palatium eunt, schola cum sacerdotibus & abbatibus ad scalas palatij remanentibus, soli episcopi cum archiepiscopo palatium ascendunt, ad deducendum principem in ecclesiam Cathedralem, qui antea induitur per supremum regni Marschalcum, vel per magistrum cerimoniarum sandalijs, tunica, chirotecis, alba dalmetica & pallio siue cappa, quem sic ornatum

tum

tum & inter barones primoresq́ regni ſtantem, archiepiſcopus aqua benedicta aſpergit, poſt hoc collectam dicit:

Deus humilium inſtitutor, qui nos Sancti ſpiritus illuſtratione conſolaris, prætende ſuper hunc famulum tuum Henricum gratiam tuam, vt per eum tuum in nobis adeſſe ſentiamus aduentum.

Hinc rex in eccleſiam per Cracouienſem, & Cuiauienſem epiſcopos deducitur, à dextra leuaq́ apprehenſa, præferentibus Caſtellano Cracouienſi coronam, Palatino ſceptrum, Vilnenſi item Palatino pomum aureum, & Andrea à ZboroW gladium euaginatū, epiſcopi cum archiepiſcopo cruce præcedente, abbates infulati, & cæteri principes ſuo ordine quilibet ſuccedebant. ſimiliter duces Franciæ, & externorum principum legati. Regalia ſupradicta à ſenatoribus qui ea portabant accepta in altare depoſita ſunt, rex in ſolio ſiſtitur, ante quem archiepiſcopus certas orationes pronunciat.

Antequam autem rex coronaretur, orta eſt magna controuerſia, ratione confœderationis, inter quoſdam Catholicorum, & Euangelicos ſub interregno factæ, epiſcopis eandem, vti diuinis pariter, ac Eccleſiaſticis contrariam legibus, ipſisq́ inuitis, & reclamantibus factam, improbantibus, Euangelicis contra, propter rerum ſuarum ſecuritatem, omnino firmam haberi contendentibus, ſed poſtea omnis illa contentio, inuento medio Deo volente ſedata fuit, & pace facta vnus epiſcoporum dicit ſubſequentem Orationem.

OMnipotens sempiterne Deus, cælestium ac terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium, dignitatemque dignatus es prouehere, concede quæsumus vt à cunctis aduersitatibus liberatus, & ecclesiasticæ pacis dono muniatur, & ad æternæ pacis gaudium, te donante peruenire mereatur, per Christum Dominũ nostrum, Amen.

Finita oratione admonet diligenter regem, de fide, de pietate in Deum, & de alijs virtutibus regiis dicens:

Cùm hodie per manus nostras optimè princeps, qui Christi saluatoris nostri vices in hac re fungimur, quamuis indigni sacram vnctionem, & regni insignia sis suscepturus, bene est, vt te prius de onere, ad quod destinaris aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commissos curam sumis: pręclarum sanè inter mortales locum, sed discriminis, laboris, atque anxietatis plenum: verùm si consideraueris, quod omnis potestas à Domino Deo est, per quem regnant reges, & legum cõditores iusta decernunt, quodq; de grege tibi commisso, ipsi Deo rationem redditurus, primùm pietatem seruabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, Christianam religionem ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem vsque inuiolatam retinebis, eamque contra omnes aduersantes, pro viribus defendes. Ecclesiarum prælatis ac reliquis sacerdotibus, condignam reuerentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam sine qua nulla societas diu cõsistere potest, ergà omnes inconcussè administrabis, bonis præ-

mia

mia, noxijs debitas pœnas imponendo, viduas, pupillos, pauperes, ac debiles, ab omni oppreſſione defendens, omnibus te adeuntibus benignum, manſuetum, atq; affabilem pro regia tua dignitate præbebis, & ita te geres, vt non ad tuam, ſed ad totius populi vtilitatem regnare, præmiumq; benefactorum tuorum, non in terris, ſed in cælo expectare videaris, quod ipſe tibi præſtare dignetur, qui viuit & regnat Deus, in ſæcula ſæculorum.

Abſoluta oratione interrogat illum epiſcopus hijs verbis:

Vis fidem ſanctam, à Catholicis viris traditam tenere, & operibus iuſtis ſeruire? R. Volo.

Vis eccleſijs eccleſiarumq; miniſtris tutor & defenſor eſſe? R. Volo.

Vis regnum à Deo tibi commiſſum, ſecundum iuſtitiam patrum tenere, regere, & defendere? R. Volo.

Et in quantum diuino fultus ſuffragio, ac ſolatio omnium fidelium ſuorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum eſſe promitto.

Finita interrogatione, rex coram archiepiſcopo genu flexus capite adaperto, dicit in hæc verba: Ego Henricus, Deo annuente futurus rex Polonorum, profiteor & promitto coram Deo, & Angelis eius, deinceps legem & iuſtitiam, & pacem eccleſiæ Dei, populoq; mihi ſubiecto, pro poſſe & noſſe facere atq; ſeruare, ſaluo condigno miſericordiæ Dei reſpectu, ſicut in conſilio fidelium meorum, melius potero inuenire. Pontificibus quoque eccleſiarum Dei, condignum & canonicum honorem exhibere, atque ea quæ ab imperatoribus & regibus eccleſiæ collata, & reddita ſunt, inuiolabiliter obſeruare: abbatibus, comitibus, & vaſallis meis con-

grum honorem, secundum consilium fidelium meorum præstare.

Post hoc, vtramque manum ponit supra Euangelia dicens: Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Euangelia.

POSTEA DICIT ARCHIEPISCOpus Collectam.

OMnipotens sempiterne Deus, creator omnium, imperator angelorum, Rex regum, & Dominus dominãtium, qui Abraham fidelem seruum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi & Iosuæ populo tuo prælatis, victoriam multiplicem tribuisti, humilemque Dauid seruum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti, respice quæsumus Domine, ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum Henricum, quem supplici deuotione veneramur, & in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumq; dextera potentiæ tuæ, semper hîc & vbique circunda: quatenus prædicti Abrahæ fidelitate, Moysi mansuetudine fretus, Iosuæ fortitudine fultus, Dauid humilitate exaltatus, Salomonis sapiẽtia decoratus, tibi in omnibus complaceat, & per tramitem iusticiæ inoffenso gressu semper incedat. Tuæ quoque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili iugiter protectus, armisque cælestibus circumdatus, optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat, & triumphum feliciter capiat, terroremq; suæ potentiæ illis inferat, & pacem sibi militantibus lætanter reportet, per Christum Dominũ nostrum, qui virtute

tute crucis tartara destruxit, regnoq; Diaboli superato, ad cælos victor ascendit: in quo potestas omnis regniq; consistit victoria: qui est gloria humilium, & vita salusq; populorum: qui tecum viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ALIA ORATIO.

TE inuocamus Domine, sancte Pater, omnipotens sempiterne Deus, vt hunc famulum tuum Henricum, quem tuæ diuinæ dispensationis prouidentia in primordio plasmatum, vsq; ad hunc præsentem diem iuuenili flore lætantem crescere concessisti: eum tuæ pietatis dono ditatum, plenumque gratia & veritate, de die in diem coram Deo & hominibus ad meliora semper proficere facias: vt summi regiminis solium gratia supernæ largitatis gaudens suscipiat, & misericordiæ tuæ muro, ab hostium aduersitate vndiq; munitus plebem sibi cõmissam cum pace propiciationis, & virtute victoriæ feliciter regere mereatur, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Post hæc archiepiscopus genua flectit, & rex in faciem prouoluitur: Cantores autem canunt, choro correspondente, & cum cantant hunc versum: Et obsequium seruitutis nostræ tibi rationabile facias. R. *Te rogamus audi nos. Archiepiscopus stans ad regem prouolutum, cum cruce dicit: Et hunc electum in regem: Coronandum, benedicere digneris.* R. *Te rogamus audi nos.*

Iterum canit: Et hunc electum in regem coronandum benedicere & consecrare digneris. R. *Te rogamus audi nos.*

Post hoc episcopi omnes cum abbatibus genua flectentes, lætaniam prosequuntur supra regem prouolutum, quam cum finierint, archiepiscopus orationem Dominicam exorditur: Pater noster, &c. Et ne nos inducas in tentationẽ. R. *Sed libera nos à malo.* V. *Saluum fac seruum tuum Domine.* R. *Deus meus sperantem in te.* V. *Esto ei Domine turris fortitudinis.* R. *A facie inimici.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS qui populis tuis virtute consulis, & amore dominaris, da famulo tuo Henrico sapientię spiritum, cum regimine disciplinæ, vt tibi toto corde deuotus, in regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus, securitas ecclesię dirigatur, & in tranquillitate deuotio Christiana permaneat, vt in operibus suis bonis perseuerans, ad æternum regnum te duce peruenire valeat, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Benedic Domine hunc regem Henricum, qui regna omnia moderaris à sæculo, & tali eum benedictione glorifica, vt Dauidicæ teneat benedictionis & sublimitatis sceptrum; & glorificatus in eius protinus rapiatur merita: da ei tuo spiramine cum mãsuetudine, ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum continere regnum pacificum, sit tibi semper cum timore subditus, tibique militet cum quiete, sit tuo clypeo protectus, cum proceribus, & vbique tua gratia victor existat: honorifica eum

eum prę cunctis regibus gentium, vt feliciter populis tuis dominetur, & feliciter eum nationes adoret, viuat inter gentium cateruas magnificus, sit in iudicijs æquitatis singularis, locupletet eum tua perdiues dextera, frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profuturam. Protella ei prolixitatem vitæ, & in diebus eius oriatur iustitia, à te robustum teneat regiminis solium, & cum iucunditate & iustitia, æterno glorietur in regno, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Postea archiepiscopus sedet, rex verò genua ante eum prouolutus, Dalmatica & piuiali exuitur. Archiepiscopus autē intincto pollice dextro in oleo sacro vngit illi dextram à palma, ad cubitum, & inter scapulas, & in brachio dextro, dicens:

Vngo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Amen.

Pax tecum. R. *Et cum spiritu tuo.*

ORATIO.

VNgo te in regem ex oleo sanctificato Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, vt sicut manibus nostris indignis, oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius inuisibili vnctione delibutus, īmpinguari merearis interius, eius quoq; perfectissima spirituali vnctione semper imbutus, & illicita declinare tota mente discas seu valeas, & vtilia animæ tuæ, iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino Iesu Christo, qui tecum viuit & regnat, Deus Dei fi-

lius Iesus Christus Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis vnctus est, prę participibus suis, ipse per præsentem sanctæ vnctionis infusionem Spiritus Paraclyti, superte benedictionem infundat, eundemque vsque ad interiora cordis tui penetrare faciat. Quatenus hoc visibili & tractabili oleo dona inuisibilia percipere, & temporali regno, iustis moderationibus executo, æternaliter corregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum, viuit & gloriatur, cum Deo Patre in vnitate Spiritus sancti Deus, pro omnia sæcula sæculorum, Amen.

OREMVS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui Azachiel super Syriam & Iehu super Israel per Heliam, Dauidem quoq; & Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue quæsumus, manib. nostris opem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo Henrico, quem hodie licèt indignis in sacro vnguine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam, & virtutem concede. Constitue Domine, principatum super humerum eius, vt sit fortis, iustus, prouidus, & indefessus regni huius, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiæ cultor, meritorum remunerator, ecclesiæ tuæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor ad decus, & laudem tui nominis gloriosi, per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Christe perunge hunc regem in regimen, qui vn-

xiſti ſacerdotes,& prophetas,reges,& martyres,qui per fidem vicerunt regna,operati ſunt iuſtitiam, atque adepti ſunt repromiſſiones, tua ſanctiſſima vnctio ſuper caput eius defluat,atq; ad interiora deſcēdat, & cordis illius intima penetret, & promiſſionibus, quas adepti ſunt victorioſiſſimi reges, gratia tua, dignus efficiatur, quatenus in præſenti ſæculo feliciter regnet, & ad eorum conſortium in cæleſti regno perueniat, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,qui tecum viuit & regnat,&c. Vnctus eſt oleo lætitiæ præ conſortibus ſuis,& virtute ſanctæ crucis poteſtates aëreas debellauit,tartara deſtruxit, regnum Diaboli ſuperauit,& ad cælos victor aſcendit, in cuius manu victoria,virtus & poteſtas conſiſtunt, & tecum viuit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum,Amen.

Deus qui es iuſtorum gloria,& miſericordia peccatorum, qui miſiſti filium tuum vt pretioſiſſimo ſanguine ſuo genus humanum redimeret, qui conteris bella, & es propugnator in te ſperantium, & ſub cuius arbitrio, omnium regnorum continetur poteſtas, te humiliter deprecamur, vt præſentem famulum tuum Henricum in tua miſericordia confidentem, in præſenti regali ſede benedicas, eique protinus adeſſe digneris. & qui tua expetit protectione defendi, omnibus ſit hoſtib. fortior, fac eum Domine beatum,& victorē de inimicis ſuis,corona eū corona iuſtitiæ & pietatis, vt ex toto corde,& tota mente in te credens,tibi deſeruiat,ſanctam tuam Eccleſiam defendat & ſublimet, populumque à te commiſſum iuſtè regat, nullum ius inſidiantibus malis iniuſtitiam vertat. Accende Domine cor eius,

ad amorem gratiæ tuæ, per hoc vnctionis oleum, vnde vnxisti reges & prophetas, quatenus iustitiam diligens, per tramitem iustitiæ familiariter populum ducens, post peracta & disposita in regalia excellentia annorũ curricula, ad te peruenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Prospice omnipotens Deus serenis optatibus hũc gloriosum regem Henricum, & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia, cum omni plenitudine potentiæ irrigare, atque perfundere dignare, tribue ei de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini, & olei, & omnium frugum opulentiam, ex largitate diuini muneris, longa per tempora, vt illo regnante sit sanitas corporum in patria, & pax inuiolata in regno, & dignitas gloriosa regalis palatij, maximo splendore regiæ potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendore, quasi splendidissimo, fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector patriæ, & consolator ecclesiarum, atque cœnobiorũ sanctorum, maxima cum pietate munificentiæ, atque sit fortissimus regum, triumphator hostium, ad opprimendos rebelles & paganas nationes, sitq; suis inimicis, satis terribilis, præ maxima fortitudine regalis potẽtię. Optimatibus quoque & præcelsis proceribus, ac fidelibus sui regni sit magnificus, & amabilis ac pius, vt ab omnibus timeatur & diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum, futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum, & post gloriosa tempora, atque felicia præsentis vitæ

gaudia

gaudia æterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse præstare dignetur qui viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

Postea episcopus aliquis, cotum manu gestans, inuncta loca detergit, dicens:

Deus, Rex regum, & Dominus dominantium, per quem reges regnant, & legum conditores iura decernunt, dignare propitius benedicere hoc regale ornamentum, & præsta vt famulus tuus rex noster Henricus, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum, & sanctarum actionũ, in cõspectu tuo fulgeat & post temporalem vitam, ęternam gloriam quę temporis non habeat finem, sine fine possideat, per Dominum, &c.

Demum induit regem piuiali, & Dalmatica, dicens:

Accipe pallium, quatuor initijs formatum, per quod intelligas, quatuor mundi partes, diuinæ potestati esse subiectas, nec quenquam posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de cælis.

His absolutis archiepiscopus manus abluit, & deposita infula dicit confessionem. Rex verò deductus in solium orat, & post alleluia in Missa, orationes pro rege aliquis episcoporum dicit. Postea regi genu flexo, archiepiscopus gladium porrigit, dicens:

Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus licèt indignas, vice tamen, & auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum, nostroque benedictionis officio, in defensionem sanctę Dei ecclesiæ, diuinitus ordinatum, ad vindictam malefactorum, laudem verò bo-

norum, & memor eſto eius, de quo Pſalmiſta prophetauit dicens: Accingere gladio tuo, ſuper femur tuum potentiſſime, vt in hoc per eandem vim æquitatis exerceas, molemq; iniquitatis, potenter deſtruas. Et ſanctam Dei eccleſiam, eiusq; fideles propugnes, atq; protegas, neq; minus ſub fide falſos, quàm Chriſtiani nominis hoſtes execres, ac diſperdas, viduas atq; pupillos, clementer adiuues, & defendas, deſolata reſtaures, reſtaurata conſerues, vlciſcaris iniuſta, cõfirmes bene diſpoſita. Quatenus in hoc agendo virtutum triumpho, glorioſus iuſtitiæq; cultor egregius, cum mundi Saluatore, cuius typum geris, in nomine eius, ſine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre, & Filio, & Spiritu ſancto, viuit & regnat Deus per omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

Ibidem vlterius in Miſſa proceditur, & accingens illi gladium archiepiſcopus, dicit:

Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime, & attende, quod ſancti, nõ in gladio, ſed per fidem vicerunt regna.

Poſtea ei diadema imponens dicit:

Accipe coronam regni, quæ licèt ab indignis, epiſcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, quã ſanctitatis gloriam & honorem, & opus fortitudinis intelligas ſignificare, & per hanc te participem miniſterij noſtri, non ignores ita vt ſicut nos in interioribus, paſtores rectoresq; animarum intelligimur, ita & tu contra omnes aduerſitates eccleſiæ Chriſti defenſor aſſiſtas, regniq; tibi à Deo dati, & per officiũ noſtræ benedictionis in vice apoſtolorũ, omniumq; ſanctorũ regimini tuo cõmiſſi, vtilis executor, perſpicuusq;

ſpicuusq́; regnator ſemper appareas, vt inter glorioſos atletas virtutũ gẽmis ornatus, & pręmio ſempiternę felicitatis coronatus, cũ redẽptore & ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto, cuius nomẽ vicẽq́; geſtare crederis, ſine fine glorieris: Qui viuit & imperat Deus cum Patre & Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum.

Demum pomum typũ mundi referens in ſiniſtram & ſceptrum in dextram ei dedit, dicens:

Accipe virgam virtutis atq; veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errãtes viam docere, lapſis manũ porrigere, diſperdere ſuperbos, & releuare humiles, & apperiat tibi oſtiũ Ieſus Chriſtus Dominus noſter, qui de ſemetipſo ait: Ego ſum oſtiũ, per me ſi quis introierit ſaluabitur, qui eſt clauis Dauid, & ſceptrũ domus Iſraël, qui apperit, & nemo claudit: claudit & nemo apperit, ſitq́; tibi auctor qui eduxit vinctũ de domo carceris, ſedentẽ in tenebris, & vmbra mortis, vt in omnibus ſequi eum merearis, de quo Dauid propheta cecinit: Sedes tua Deus in ſęculum ſæculi, virga æquitatis, virga regni tui, & imitando ipſum diligas iuſtitiam, & odio habeas iniquitatem, qui propterea vnxit te Deus: Deus tuus ad exemplum illius, quẽ ante ſæcula vnxerat, oleo exultationis, præ participibus ſuis, Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui cum eo viuit, & regnat Deus in ſæcula ſæculorum.

Inter offertorium, rex panem & vinum in altare offert. pacemq́; (vt dicitur) exoſculat, & ſacroſanctum corpus diuinum accipit. Poſt hoc gladius ei diſcinditur. Abſoluto ſacro in thronũ medio templo ordinatũ deducitur, vbi ab archiepiſcopo intronizatur & gubernaculis regni præficitur, dicente:

Sede & retine amodo locum tibi à Deo delegatum, per auctoritatẽ omnipotentis Dei, & per præſentem traditionem noſtram omnium, ſcilicet epiſcoporum, cæterorumq; Dei ſeruorum, & quanto clerum ſacris altaribus propinquiorem aſpicis, tanto ei potentiorem in locis congruis honorem, impendere memineris, quatenus Mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis, in hoc regni ſolio confirmet, & in regno æterno, ſecum regnare faciat, Ieſus Chriſtus Dominus noſter, Rex regum & Dominus dominantium, qui cum Patre & Spiritu ſancto, viuit & regnat Deus, per omnia ſæcula ſæculorum.

Tandem archiepiſcopus exorditur, Te Deum laudamus, quo abſoluto, ſtans à dextris regis dicit: Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua. R. *Iuſticia & iudicium præparatio ſedis tuæ.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiſcum.* R. *Et cum ſpiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS qui victrices Moyſi manus, in oratione firmaſti, qui quamuis ætate lãgueſceret infatigabili, ſanctitate pugnabat, vt dũ Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus ſubiugatur, exterminatis alienigenis, hæreditati tuæ poſſeſſio copioſa ſeruiret, opus manuum tuarum à noſtræ orationis exauditione confirma: habemus & nos apud te ſancte Pater Dominum Saluatorem, qui pro nobis manus ſuas extẽdit in cruce, per quem etiam precamur altiſſime, vt tua potentia ſuffragante,

gante,

gante, vniuersorum hostium, frangatur impietas, populusq; tuus cessanti formidine, te solum timere condiscat, per eundem Christum Dominum nostrum. R. Amen.

OREMVS.

DEVS inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, cõfirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui, patriarchæ nostri, Abrahæ præelegisti regem sæculis profuturum, tu præsentem insignem regem hunc, cum exercitu suo, per intercessionem omnium sanctorum vberi benedictione locupletã, & in solium regni firma, stabilitate cõnecte, visita eum per interuẽtum omnium sanctorum, sicut visitasti Moysem in rubo, Iosue in castris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo, & illa eum promissione, & syderea benedictione, ac sapientiæ tuæ rore perfundere digneris, quam Dauid in Psalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit de cælo. Sis ei contra acies inimicorum, lorica in aduersis, galea in prosperis, sapiẽtia in protectione, clypeus sempiternus, & præsta vt gentes illi teneant fidem. Proceres atq; optimates sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant à cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, & ita populus iste pullulet, coalitus benedictione Trinitatis, vt semper maneant tripudiantes, armis gaudentes & in pace victores, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Tunc rex accepto in manus sacro gladio, aliquos tum nobiles, tum consiliares viros, habita cæ-

rimoniæ dignitate, ad equestris ordinis dignitatem præcinctos prouexit. His peractis rex in palatium deducitur cibum capessurus, vbi instructis mensis, accumbebat summum thronum ipse ac deinde per ordinem cæteri principes suas mensas accumbunt, tunc primores barones & senatores loca sua occupant. Marschalcis cæterisq; officiarijs munia regalia obeuntibus, Dapiferis Architricliniisq; præeuntibus cum suis scipionibus, argenteis canistris panem, & auratis patinis varia tuceta, leucophaga, frictellas, tortas, & quicquid præclarum ars apetitia exquisitissimas sumptuosissimasq; per ordinem epulas copiosè apponunt, assa, elixa, iusculenta, frixa, pastillia, promulsidaria, pultaria, crustulenta, aliaq; lautissimorum eduliorum genera sapidissimis succorum, multiiugis condimentis suffusa, quæ L. Luculli Romani mensas superabant. Tandem die Lunæ sequenti ijsdem quibus antea insignia præferentibus, in forum summa cum celeritate deducta, à ciuibus in edito solio ad id pulcerrimè iuxta prætorium facto, iusiurandum & argenti ingentia peramplaq; munera accepit. Ibi etiam assumens in manum aureum pomum, tum euaginatum gladium aliquot strenuos & benemeritos viros equestri ordini asciuit, ac aurata militia condonauit. His peractis ad Andreæ Zborouij nuptias pedes, omnibus

plateis

plateis & tectorum summitatibus, multitudine oppletis, iuit. Peracto prandio hastiludia rege inspiciente exercebantur extra muros, ibidem & postera die sacra regia maiestas liberalissimè tractabatur. Samuel autem Zborowski qui ad coronationē neglexerat venire, centū viginti equites sumptuosissimo ornatu Hungarico ei ostenderat. Plurimi postea dies in audiendis gratulantium principum externorū legationibus & in quibusdā caussis decidendis transacti sunt. Atque hanc veram coronationis augustissimi Poloniæ principis descriptionem, Lector candide, boni consule. Vale, & nos redama.

COMPENDIVM CHRONICORVM LITVANIÆ, SECVNDVM SERIEM ET SVCCESSIONES DVCVM GENTIS A PRIMO HORVM CONDITORE AD NOVISSIMVM ORDINE SERVATO.

Lituaniæ populi.

PTOLEMÆVS ille vniuersi orbis geographus curiosissimus, his in regionibus quæ hodie à Lituanis coluntur, & quæ eorum ditioni vtpote Russia, Podolia, Volhinia, Podlassia, Samogitiaq; subsunt, hos populos colonias suas, (quorum hodie ne vestigium quidem apparet) antiquitus habuere recenset, Galindos, Bodinos, Geninos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Nascios, Asubios, Wibiones, Ombrones, inter Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes ex Cimbris, Gothisq;, & Sarmatis ortum sumpsisse idem Ptolemæus asserit. Sarmatorum autem deductio cùm latius à nobis descripta pateat, Cimbrorum nomen, & successiones mihi explanandæ videntur. Cimbros itaq; à Gomero nepote Nohæ ex maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenq; ab eo per tot sęcula paululum immutatũ trahere consentiens

Cimbri vnde prognati.

ſentiens omnium hiſtoricorum opinio eſt. Hæc poſteritas Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem, in Europa, Aſiaq; minori occupauerit, quod ipſi cùm etymon nominis dilationem ſignificantis, tum fauſta Nohæ parentis imprecatio portendebant, pars eorum à Gomero orti, ad Boſphorum Cimerum Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmerius eſt appellatus) vltra fontes Tanais fluuij, vbi in Ducatu Rheſanenſi Moſchouiæ principi ſubiecto oritur, ſedes ſuas habuerunt. Poſtea ſucceſſu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Ruſſiam, Lituaniam, Liuoniam, & Boruſſiam, nũc Pruſſiam appellatam, & Cimbricam cherſoneſum vbi Sueci, Dani, Holandi progreſſi, toto eo littore ſe paſſim diffundentes latè dominati ſunt, & caſtrato paululum nomine, litteraq; interiecta Cimbri nuncupati. Quando verò & qua occaſione hæc migratio contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quib. id conſtare poſſit, ignotum eſt. Cæterum fuerunt ſemper Cimbri gens bellicoſa, ſtrenua, manu prompta, id enim res ab ipſis fortiſſimè audaciſſimeq; geſtæ teſtantur. Hijs namq; colonijs ſeptentrionalibus relictis in numero trecentorum millium, per Germanorum regiones in Heluetiam, Galliamq; inprimis penetrarunt. Deinde Hiſpanias populabũdi vaſtauerunt. Inde annũ circiter centeſimũ decimum, ante natum Chriſtum in Italiam excurrerũt, quam vaſtabundi paſſim deprædarunt, Romanorumque conſulem Papyrium Carbonem, cũ vniuerſo exercitu fuderunt. Poſtea ab eiſdem M. Iunius Siluanus, & ipſe Conſul contracta infeliciter pugna, ſupera-

Tanais fluuius.

Cimbrorum patria.

Cimbri Galliam & Hiſpaniam ingreſſi.

Cimbrorum in Italia bella.

tur. Aurelius deinde Scaurus Consulis legatus amissis copijs Romanis, in manus eorum viuus perueniens, à Bolo rege Cimbrorum occiditur. Id Tacito affirmante actum est, anno sexcentesimo quadragesimo post vrbem conditam. Tandem Romani maioribus copijs collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fusi tamen & ad internitionem prostrati, vbi C. Manlius in pugna interfectus, occubuit. Octuaginta verò millia Romanorum militum cęsa. Q. Seruilius Cœpio imperator exercitus, ex conflictu funesto vix cum denis elapsus, Romam tantæ cladis nuncius perueniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto senatus, quod temeritate sua exercitum perdiderit, iugulatur. Aiunt Romanos vno in prælio maiori clade & detrimento vnquam affectos esse, quamobrem suspensis metu animis, de exitu imperij sui magnopere soliciti, præsentique rerum suarum periculo vehementer conturbati, cùm hostes exitium, vbi minitâtes propediem aduentare nũciarentur. Caium Marium ex Lybia vbi Iugurtham deuicerat, ducem bellicosissimum, & fortunatum vocauerunt, duobusque annis ab illa clade Romanorũm elapsis, Marius, Cimbrorum & Teutonum, ad aquas Sextias cruẽto prelio ducenta millia fudit, tantaq; fertur cæsorũ multitudo, vt Massilienses congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obsepserint, sanguineque humano agri quasi stercore multo pinguescentes vberrimi, feracissimique redditi sint. Itaque Cimbri attenuati & numero virib. sed animo minimè fracti, in vnum conglobati, Q. Catuli proconsulis exercitum in fugam verterũnt, ad fluuiumq; Athesin castrame-

Infelix cum Cimbris Romanorum conflictus. eorũ strages.

ſtrametati ſunt. Quò Marius ſumma celeritate aduolans, coniunctis copijs ſuis, cum exercitu Catuli, inito prælio 29. die Iulij centum quadraginta millia Cimbrorum occidit. Qua clade ad extrema redacti Italia egreſſi, patrias oras, vtpote Daniam, Pruſſiam, Suetiam, Liuoniam, Lituaniamq; petierunt, ex quibus illi qui Lituaniam occupauerant Gepidæ nūcupati fuere. Hac verò in regione vbi Samogitia, Æneas Syluius Maſſagetas, gentem Plinio celebrem conſediſſe teſtatur. Lituanorum verò gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur ex Gothis oriundam. Eraſmus Stella pulcris rationibus affirmat cum duce Litalano, ſiue LitWone, Vedenuti Pruſſię regis filio, anno Domini 573. in has regiones vicinas patris imperio quas olim Alani incolebant, veniſſe. Lituaniæque nomen à ſui denominatione eiuſdem indidiſſe. Samogitiam verò à fratre eiuſdem Lituonis Saimone principe appellatam, idem Eraſmus Stella in Pruſſia hiſtoria teſtatur, quę tunc temporis longè in Pruſſiam, & Liuoniam vſque extendebatur. Similiter Lotialos, ſiue LotWonos, qui nunc Liuones poſt Germanorum ingreſſum Latinis dicuntur, ab eodem LitWone cum LitWania pariter nomen traxiſſe. Hæ autem gentes, vtpote Pruteni, PoloWci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani, Liuones, Curlandi, IatWingi ſiue Iazyges & IaczWingi appellati, vt vnum idioma, ita eoſdem mores, conſuetudines, legesq; & bellorū expeditiones in Chriſtianos concordi Marte, ſemper habebant, niſi ſingulæ ſingulis principibus finibusq; certis dirimebātur. IaczWingi autem fuerunt populi crudeliſſimi, in finibus Lituaniæ iuxta Maſſouiam, vbi hodie Podlaſſia colonias

Marius Cimbros fudit.

Cimbri in Italia.

Lituani à Cimbris orti.

Lituania, Samogitia & Liuonia denominatio.

IaczWingi, ſiue Iazyges gens crudelis.

ſuas habebant, qui in bello non referebant pedem, quin vincerent, aut vincerentur: ideo bellis aſſiduis interierunt; reliqui eorũ in Lituanos Ruſſos, & Maſſouitas ob vicinitatem abierunt. Opinantur alij Lituanos, à *Lituo* quod cornu venatorium ſignificat, dictos eſſe, quorum opinio, vt anilis & ſtulta iure ab omnibus irridetur. Matthias autem Miechouienſis, & Dlugoſus Polonicæ hiſtoriæ indagatores, ac annales Ruthenorum teſtantur, Italos duce Palæmone, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum exilium, aut ab Attila Hunnorum reges crudeliſſimas patriæ vaſtationes fugientes, has regiones, longa nauigatione ſuperata, ex ſinu maris Baltici, quod Pruſſiam, Samogitiam, Liuoniãq; alluit, per Nẽnam fluuium *Crononem* Ptolemæo dictũ, claſſe ingreſſos fuiſſe, quod & ipſa gens Lituanica ſtrenuè aſſerit. Quamplures enim dictiones Latinę, & Italicæ idiomati eorum intermixtæ habentur. Aiuntq; hũc Palæmonem (quem ipſum nomen Latinum, Italumq; eſſe prodit) cum certa comitiua ex nobilibus propinquitate iunctis collecta, quorum præcipuos, Vrſinos, Columnas, Iulianos, Cæſarianos, Gaſtaldos recenſent, Lituanię nobilibus familijs & ſtemmatibus principia dediſſe; vulgum verò Lituanorum vtpote colonos, & agreſtes ex Gothis natos aſſerunt; in hancq; ſententiam plurimi Polonicæ & Germanicæ, ac Ruſſorum hiſtoriæ ſcriptores aſtipulantur, quorum iudicio & autoritati, nos quoq; acquieſcentes cum eiſdem ſentire volumus.

Lituania à Lituo.

Itali Lituaniæ gentis propagatores.

Vulgus Lituanorum ex Gothis nobiles ex Italis orti.

Hic itaque Polæmon ob innatam induſtriam, à gente barbara princeps ſalutatus, eam coram nomine patriæ ſuæ Italiæ (præpoſito articulo Italis in fæmini-

Polæmon Italus primus dux Lituanorum.

minini generis nominibus efferendis consueto) *La Italia appellasse* creditur, quæ postea longo temporis successu Italicis moribus, idiomateque in barbariem populi cõmutatis, Lituania dicta est. Quidam etiam eosdẽ Italos à littore maris Baltici, quod Prussiam, Liuoniam, ac Lituaniæ, Samogitiæ extrema alluit, eò quòd ibi prius consederint, Lituaniam cognominasse putant. Succedente postea Palæmoni quodam ex eadem gente principe, Itali recens Latinorũ nomen non modo deposuerunt, sed ignatam quoque & peregrinam eorum incolarum linguarum, apud quos principatum arripuerant addiscentes, in suam cooptarunt, viuendiq; normam & modum cum eiusdem barbaris̃ ꝗus susceperunt. Cæterum hæc gens Lituana longo tempore à sui imperij primordijs obscura fuit, Ruthenorumq́; iugo sub iecta, vt princeps Kiouiensis Russiæ quondam monarcha, ab eis periomata, suberaq; ob egestatem & soli sterilitatem, in signum tantummodo subiectionis exigeret: donec Mendolphus siue Mendog, & Witenen, Gediminusq́; duces illustres heroica magnanimitate illa innata, dudumq́; segnitia rei militaris oppressa excitata, rebellionem contra Ruthenos, ab antecessoribus suis incœptam continuantes, vnus post alium in Lituaniæ imperio succedentes, Russiæ principibus partim strenuo marte, partim astu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim adeò viribus creuerunt, vt iugo Ruthenis omnibus iniecto, etiam ad tributa sibi pendenda eos compellerent, quæ pluribus ab annis Ruthenis ipsi pendebant, ac pro periomatibus & subere aurum, argentumq́; exigunt. Nunc Lituanorũ successus & seriem

Lituania ab Italia cognominata.

Lituania à Litore.

Lituani olim obscuri, Russis tributarij.

Lituani iugum Ruthenorum excutiunt.

à primis principatus, incremẽtis, secundum Ruthenorum opiniones aggrediar, à tribus fratribus Palæmonis nepotibus, initio sumpto.

ORDO, GENEALOGIAQVE Ducum Lituaniæ.

Palæmonis nepotes. PAlæmoni ex Romanis patritijs genus suum ducenti, satisq; in Lituania multis periculis exantlatis commigranti, tres nepotes (quos Rutheni filios eiusdem contra veritatem historiæ legitimos scribunt) in imperio Lituanico successerunt, Borcus, Cunossus, & Spera nominati.

Borcus. Kunos. Spera. Borcusq; arce ad Iuriam fluuium vbi in Cronone siue Nemnam exoneratur, in Samogitia erecta, à sui nominis & fluuij cõposita denominatione, eam *Iurborg* quæ hucusq; durat, appellauit, imperiumq; in Samogitas exercuit.

Kunossow arx. Cunos, verò vlterius procedens eadẽ in regione castrum Kunossow fundauit à suo nomine appellatum, ad quod regio subiacens pertineret.

Kiernus. Gybus. Kiernou arx, & sedes magni Ducatus Lituaniæ. Spera quoque Vilkomir arce ad fluenta Swentæ ædificata, ibidem dominari cœpit. Tandem Borco & Spera fatis concedentibus, Cunos in vtriusque partes successit, duosque filios Kiernum & Gybutum procreauit. Mortuo Kunosso, Kiernus filius in Lituania principatu ex vtraque ripa Wiliæ fluuij arrepto, Kiernow arcem Ducatus sedem erexit. *Lituania à Litus tuba.* Hunc Lituaniam à littore & tuba siue lituo cornu venatorio, appellasse Rutheni & ipsa gens Lituanica nulla certa, probabilique ratione fulti autumant. Gybutus etiam Kiernowij Germanus Samogitiæ habenis præfuit, manuque coniuncta cum Kierno Rus-

Russiam apud BraslaW & Poloczko longè lateque vastauerunt. Cumque exuuijs onusti reuerterentur, Samogitiam à Liuonibus vicinis spoliatam inuenerunt, quam vlciscētes Liuoniam vicissim igne, & armis, vastatam diripuerunt.

Kierno è viuis decedente Ziuibundus filius in Lituania succedit, Gybuto verò in Samogitia MūtWil, hi quoque fraterna synceritate sese prosequentes, pacificè gentium suarum habenis præfuerunt. Russiæ principibus tributa persoluentes, periomata videlicet ad balnea & conturnos de subere more gentis contextos. MuntWilo deinde Parcis vocantibus, non diu regnanti, Vikint filius in Samogitiæ principatum, euectus est.

Ziuibundus dux Lituaniæ.

MuntWil Samogitiæ dux.

Vikint.

Interea verò cùm Batti Tartarorum imperator, Russiam magna ex parte deuastasset, potentiamq; ducum eius diminuisset, & debilitasset, Ziuibundus Lituaniæ dux nacta occasione ad iugum Ruthenorum excutiendum, & libertatem vindicandam, fratris Wikinti ErdziWilum filium in Russiam infestandam armata manu destinauit. Itaque ErdziWil tranato Vilia fluuio, NoWogrodek arcem & ciuitatem Ruthenorum occupauit, ibidemq; sedē Ducatus sui posuit. Vlteriusq; castra mouendo ad Nemnam fluuium, scopulo, natura loci munitissimo reperto, castrum quod *Grodno* appellatur ibidem erexit. Tandem in Podlassiam cum exercitu penetrans Brzestiam, Mielnicum, Drohicinum per Batti Tartarorū desolatas arces Ruthenorū occupauit, muniuitq;, & omnē eam oram suam in ditionē paruo negotio redegit. In Lituania verò bene meritis exercitus ductoribus prouincias, vnicuiq; pro sua di-

Batti Russiam vastauit.

Grodno ædificata.

Podlassia ab Erdiuilo occupata.

Eixis. *Granſis.* *Campa.* *Lituaniæ procceres.* gnitate, diſtribuit, Eixio ex quo Douoinorum familia creuit, regionem hanc vbi ab eo nunc Eixiski oppidum nuncupatur. Granſo vbi Granſiski: Campæ verò ex quo Gaſtaldorum nomen in Lituania Oſmianam dedit.

Erdiuilus Tartaros ſternit. Erdziuil igitur viribus in Ruſſia & Lituania auctis, Tartarorum ZaWolhenſium regem Kurdaſſum nomine cum ſuis copijs Ruthenorum regiones ex conſuetudine deprędantem apud Mozeram oppidum, in fluuio OkunioWka dicto proſtrauit, fugauitq;. Multis geſtis heroicis exactis, fatis conceſſit. Mingailum verò & Algimuntum filios imperij ſucceſſores reliquit. Algimuntus Samogitię pręfuit: *Mingailo dux Lituaniæ.* Mingailo verò Polocenſibus Ruthenis liberè abſq; iugo cuiuſquam viuentibus bellum intulit, quibus apud Grodzecz arcem eorũdem quam exuſſit debellatis, Poloczkam cepit, imperiumq; in Polocenſes, ac Nouogrodenſes latiſſimè exercuit, Ginuilo, & Skirmunto filijs, patriæ dominis relictis, è viuis deceſſit.

Skirmunt. Skirmunt itaq; perſolutis patri funebribus exequijs, Nouogrodecenſium & Lituanorum habenas *Ginuil.* moderauit. Ginuil verò Poloczkam iure naturali deuolutã adminiſtrauit, qui ducta in matrimonium Maria TWerenſium ducis filia baptizatus eſt, atque Georgius cognominatus, cum Pskouienſibus, & Smolenſcijs acerrimum bellum pro patria geſſit, Boriſſo filio in Polocenſi Ducatu relicto, ſpiritum exhalauit.

Boris. Boris ex more patri iuſtis perſolutis, Poloczkam ſumma cum dexteritate moderauit, Baſilicam ſub titulo ſanctæ Sophiæ in arce de lateribus coctis pulcerri-

certimè ſumptuoseq́; erexit. Item aliam Saluatoris Ieſu Chriſti, qui *Spes* Ruthenis dicitur, & monaſterium virginum medium milliari à Poloczka, (vbi modernus dux Moſchouiæ in oppugnatione Poloſcæ, domicilium ſuum habuit) Boriſſiq; & Hlebi diuorum Ruthenici ritus eccleſias inſtaurauit ac dotauit. BoriſſoWo arcem & oppidum ad Bereſinam fluuium, à ſui nomine appellatam fundauit, ad quã vſque magnus Dux Moſchouiæ fines ſuos pertinere contendit. Boriſſo decedenti Baſilius RechWold filius in Polocenſi principatu ſucceſſit, qui ætatis plenus ad ſuperos migrauit, relicta filia Poroskauia & Hlebo filio. Hlebus paucis annis in Poloczka exactis, fatis conceſſit. Poroskauia verò ſoror ſua cælibem virginalemq́; vitam ducens, in monaſterio Ruthenici ritus vixit, poſtea deuotionis cauſſa cum quibuſdam monachis Græcis, Romam petijt, ibidemq́; mortua, ob vitæ ſanctimoniam canoniſata & catalogo ſanctorum ſcripta Paraxidisq́; Latinis ſecundum Ruthenorum opinionem appellata. Nunc à Polocenſibus Ducibus, ad Lituaniæ principes redeo.

BoriſſoW fundata.
Baſilius RechWold.
Poroskauia Poloczkia Duciſſa.

Skiermunt filius Mingaili & frater Ginuili, Lituaniæ habenas viriliter moderans, Mſciſlaum ducem Lucenſium cum copijs Ruſſorum ſibi occurrentem proſtrauit, arcesq́; Pinskam, & TuroWiam eiſdem eripuit. Poſtea Balaklaium Tartarorum ZaWolhenſium regem apud KeidanoW Ruſſiam vaſtantem cum vniuerſo exercitu fudit, fugauitq́;.

Skiermunt Ruthenos proſtrauit.

Tandem Ruſſiæ principibus bellum intulit, eò quòd illum Lituania pellere niterentur. Mortisque ſucceſſu copijs Ruſſorũ debellatis, Mozeram, Cer-

nihouiam, Karasouiam arces cum suis prouincijs expugnauit, imperioq; suo subiugauit, ac tribus filijs, Stroinato, Lauborto, & Pissimonto in hæreditatem concessit.

Kukouoitus patruus Skiermonti in Lituaniæ & Samogitiæ principatu multis annis exactis, naturæ debitum soluit. Giedrusso verò genero, qui filiam suam Poiatam matrimonio copulauerat, principatum commisit, qui Lituaniæ & Samogitiæ habenis summa cum dexteritate administrans moritur, Ringolto filio relicto.

Giedrus.

Ringolt patri funebribus exequijs more gentili persolutis, Lituaniæ & Samogitiæ præficitur. In hūc principes Russiæ inuidia ducti, ob tributa non persoluta exacerbati conspirauerunt, quatenus Ducatu paterno exueretur. Itaque exercitibus conscriptis, in Lituaniam valida manu cum Tartarorum auxiliaribus copijs excurrunt, quibus Ringolt viribus Lituanicis & Samogitiæ accinctus occurrit, acriq́ue commisso prælio ad Nemnam fluuium iuxta Mohilnam, Tartarorum sex millia Ruthenorumq; ingentes copias prostrauit. In quo conflictu ex ducibus Russiæ, Demetrius Drucensis, SWetoslaus Kiouiensis, Leoq; Wolodimerensis occubuerunt. Ringoltus hac victoria & alijs multis clarus, rebus humanis excessit, cui Mindog filius in principatu successit, anno Domini 1340.

Ringolt principes Russiæ sternit.

MEndog siue Mindog dux Lituaniæ, Samogitięque, cōmunibus suorū acclamationibus creatus, cum Prussiensibus Crucigeris & Liuoniensibus multa præclara bella gessit, Smolenskam & Wolhiniæ duces imperio suo post varios conflictus subiecit.

ſubiecit. Boleſlaum Pudicum regem Poloniæ 1243. anno à Chriſto nato, Danielemq́; Ruſſię monarchā & regē coronatum 1246. ſæpius excurſorijs pugnis, cruenta cum clade Chriſtianorū moleſtauit. Maſſouiam, Dobriniam, Kuiauiā, igne ferroq́; multis ſpolijs onuſtus frequēter peragrauit. Poſtea anno Domini 1252. à Cruciferis Pruſſiæ, Liuoniæq́; inductus, fidem Chriſtianā cum nōnullis Lituanis & Prutenis ſuſcepit, deditq́; literas Cruciferis Pruſſię (Magiſtro Henrico de Zalcza in ordine tunc temporis quarto præſidente) quibus aſtruit, & recognoſcit, ſe ab illis multipliciter honoratū & adiutū, & ideo terras ſuæ ditionis, videlicet Samogitarum, IaczWingorum, CuroWienſium, Weizēſium, & totā terrā Lituaniæ perpetua & irreuocabili donatione ipſis donaſſe & inſcripſiſſe. Conſilioq́, fratrū Cruciferorum Pruſſię nuncios ſuos, nūcijs Magiſtri & Cruciferorū adiunctos, ad Innocentium papam quartū miſit, profitēs ſe puritatem Chriſtianam ſuſcepiſſe, & coronā ſuper Lituanos regnandi petens. In cuius fauorem Innocētius papa fratrem Heindericum olim prouincialem Poloniæ, & epiſcopū Armacanum, cum alijs epiſcopis de Rigā Liuoniæ miſit, qui Mendognem in regem Lituaniæ inunxerunt, ſub eodē tamen anno, cum omnibus baptiſatis ad priſtinos idololatriæ feces, prioribus peiores redijt, ſiue dolore & pœnitentia amiſſarum terrarum, quas Cruciferis inſcripſerat, ſiue alia cauſſa commotus. Poſtea anno Domini 1260. Mendog, ſiue Mendolphus princeps Lituaniæ ordinatione Crucigerorū regē ſe gerens ex Lituanis, Prutenis, IaczWingis, Samogitijsq́; triginta millium exercitu coadunato, Maſſouię oram cru-

Mandog coronatur. bapttiſatur.

Mendog Chriſtianā fidē ſpernit.

Maſſouia vaſtata.

delissimè depopulatus est, castrum Poloczko cum ciuitate exussit, deinde Prussiam inuadens, Cruciferis tantummodo castra tuentibus, ciuitates quas Cruciferi extruxerant flamma, & excisione deleuit, omnesq; Christianos illic repertos trucidauit, opimisq; spolijs onustus in Lituaniam redijt. Item eodem anno Magistro & Cruciferis Prussiæ, erigentibus castrum CarsoWin, in monte sancti Georgij, à Lituanis, & Prutenis barbaris prostrati sunt, vbi Henricus de Horshusen Magister Liuoniæ, & Henricus Marschalcus Prussię cum multis alijs occubuerũt. Lituani autem castrum CarsoWin & Heizburg, maceratis fame defensoribus conquisiuerunt. Ad castrum deinde Konigsberg obsidione promota à Crucigeris repulsi sunt.

Prussia à Mendog vastatur.

Tandem Mendog valido collecto exercitu cum SWarnone Prussiæ principe, anno 1262. in Massouiam irrupit, vbi in vigilia sancti Ioannis Baptistę Semouitum ducem Massouiæ incautũ in curia IasdoW cum filio Conrado, & alijs militibus, occupauerunt. SWarno dux Russiæ Semouitum ipsum crudeliter decollauit. Conradum verò filium ipsius, Mendog, & Lituani cõseruauerunt, & eodem anno ab eis redemptus est. Lituani itaque & Rutheni, vniuersa Massouiæ ora & Cuiauiæ parte peruastata, cum immensa præda hominum & pecorum, succensis opidis & villis in suas terras redierunt. Sequente deinde anno Lituani & Rutheni non contenti prima deuastatione in Massouiam iterum remearunt, & in ea propter desolationem nihil reperientes, Castellaniam Louiciensem ad archiepiscopum Gnesnensem pertinẽtem, igne & multiplicibus prædis consum-

Massouiæ clades, vbi Semouitus obtrũcatur.

Louicz exusta.

ſumpſerunt:nemineq́; defenſionem opponente,in terras ſuas ſuperbiendo diſceſſerunt.

Tandem Deus miſericors Polonis, Maſſouitiſq́; Chriſtianis propiciaturus,diſſenſiones ciuiles,inter Ruthenos & Lituanos immiſit. Nam Mēdolphum, aliàs Mendog regem Lituanorum,nepos eius Stroinat cum DoWmanto genero eiuſdem,principatum Lituanicum ambiens,quieſcentē obtruncat,& duos filios eius, Ruklam, & Rzepicaſſam, ſicq́; principatum arripuit,anno 1263. in quo & fratrem ToWciuilum Polocenſium ducem ambitione commotus trucidauit. Woiſalk autem monachus tonſus Ruthenicum ritum primò profeſſus,filius Mendolphi, patri occiſo parentando Stroinatum exprobrando illi nephariam cædem,anno Domini 1264. occidit. Itaq; Woiſalk monachus ducem Lituanorum ſe gerere cœpit,Poloniamq́;, & Maſſouiam, ac Cruciferos crebris irruptionibus infeſtauit.

Mēdog, cum filijs occiſus à Stroinate.

Towiciuilus trucidatur.

Stroinat obtruncatur.

Anno autem Domini 1267. prædictus Woiſalk propter ſimultates & odia pro terris Ruſſię,quas ſibi appropriare nitebatur, in WroWsko monaſterio Ruthenorum ſancti Michaëlis circumuētus à Leone duce Ruſſiæ, qui & Leopolim fundauit, filio Danielis olim regis Ruſſiæ, occiſus eſt.

Voieſelk iugulatur.

Sublatis per huiuſmodi ſeditiones ducibus Lituaniæ, Vtenus ſiue Vcienus ex principum Lituanię proſapia familia Kitaurorum communi omnium acclamatione in magnum Lituaniæ Samogitiæque ducem ſubſtituitur, qui pluribus bellis cum Ruthenis, Cruciferiſq; Pruſſiæ exantlatis SWintoroho filio relicto è viuis deceſſit.

Vtenus.

SWintorohus paucis annis in imperio exactis,

SWintorohus.

Reipublicæ tamen negotijs optimè communitis, constituisque, ex hac luce commigrauit, cui Germontus filius succedens, & ipse non multo tempore imperans, relictis Trabuso & Aligino filijs, in fata cōcessit. Trahus magni Ducatus Lituaniæ, Samogitiæ, & quibusdam regionibus Russiæ iure hæreditario ad se deuolutis imperans, bello & pace clarus oppidum à suo nomine cum castro hucusq; Trahy appellatum condidit, & quinq; filios legitimos Narimundum, DoWmantum, Holsanum, Giedrutum, Troidenum, procreauit, pluribusque egregijs gestis exactis, fatis interceptus est.

Giermotus. *Trahus.*

Persolutis gentiliter patri funebribus exequijs, eiusdem in magno Ducatu Narimuntus natu maior filius successit, sedemq; suam de Nouogrodek Kiernouam transtulit. DoWmant verò Vcianam castrum cum suo districtu tenuit. Giedrotus siue Giedrus, arcem ad lacum quendam à suo nomine Giedrote appellatam, condidit, in qua sedem sui principatus habuit, ex eo ad hæc vsq; tempora innumerabilis progenies extat propagata, ducum Giedrocensium titulo gaudentes, ac pro ducibus sese gerentes, & à Vilna Lituaniæ metropoli, quatuor milliaribus incipiendo, in Lituaniam vsque ditiones eorum extenduntur per 26. milliaria Polonica, plurimiq; eorum pauperrimi vix colonorum conditionem adæquantes, cæteris dominis inseruientes nihilominus tamen titulo ducum sese priuari permittunt, atque aliter appellati ægrè ferunt: verè enim ex ducum Lituaniæ prosapia, genus suum ducunt, & armis Ducatus Lituaniæ antiquis, quas à Romanis importatas, ferunt Kijtauro videlicet secundum

Sedes de Nouogrodek in Kiernouam translata.

Duces Giedrotenses.

dum illorum opinionem vtuntur. Sed ad rem redeo. Holſam quartus Trabuſſi filius vltra fluuium Viliam verſus Orientem procedendo, & Korablam amnem arcem ſui Ducatus ſedem, à ſui denominatione Holſani appellatam condidit. Horum ducum Holſanenſum Paulus epiſcopus Vilnenſis moderni, verè reuerendiſſimi, domini Valeriani epiſcopi anteceſſor familiam terminauit. Ducatus verò ipſe in ditionem regis ceſſit. Quintus Troidenus Iat Wingorum, vbi nunc Podlaſſia, & Doino Wiorum principatum vltro ſibi oblatum accepit, vbi Rayrodam arcem hucuſque manentem condidit, ad Biebram fluuium.

His quatuor fratribus, Narimuntus ſecundum prærogatiuam natiuitatis, in magno Ducatu præpoſitus, coniunctis eorum viribus Poloniam, Ruſſiam, Maſſouiamq; & Pruſſiam infeſtabant, Crucigeros quoq; ſępius, tam Liuonienſes, quàm Pruſſienſes oppugnabant. Poſtea Narimũtus cũ Dowmanto fratre bellum ciuile, quòd ſibi vxorem rapuerat mouit: Vczianaq; quo ſe Dowmãtus receperat obſeſſa, vxorem recuperauit, & arcem conquiſiuit. Dowmantum verò Ducatu exuit, fugauitque, qui Pskouiam fugiens in principatum à Pskouienſibus promotus eſt, quorum armis Polocenſes Ruthenos Poloczka conquiſita, ſuam in ditionem ſubiugauit.

Porrò Ruthenorum annales Narimuntum magnũ Ducem Lituaniæ primũ autorem ſtématis ſiue inſignij Lituanici, viri videlicet armati quo inſidentis albo, gladium extenſum ſuper caput tenentis, in modum perſequentis fugientes, vnde vulgariter *Pogonia* dicitur. Fatis tandem obtemperatis, Nari- *Inſignia Lituania.*

Troidenus Lituaniæ princeps. munto, Troidenus frater in magno Ducatu Lituaniæ & Samogitiæ ſucceſſit, qui rebus omnibus imperij bene compoſitis, finibusq́; ab incurſu Ruthenorum & Crucigerorum vndique tutatis, ſummo cum terrore finitimis gentibus principatum gubernauit, filius verò ſuus Rimuntus, quem ex Maſſouiæ ducis filia ſuſceperat baptiſatus, monaſticam vitam ex præſcripto Ruthenorum profeſſus eſt.

Pruſsiam Troidenus vaſtat. Poſtea anno Domini 1278. Troidenus coadunatis Lituanorum, & Prutenorum, barbarorum copijs, quæ 30. millia pugnatorum excedebant, eas trifariam diuiſit, vnam partem in Maſſouiam, duas verò in terram Culmenſem contra Crucigeros deſtinauit, maximaq́; parte Pruſſiæ ditionis Crucigerorum peruaſtata, caſtris BurgelaW, LubaW, Chelm, expugnatis, maximam captiuitatem hominum & iumentorum in Lituaniam abduxit. Eodem anno terra Cuiauienſis circa oppidum KoWale, & Lancicienſis ciuitas à Lituanis, ſubita incurſione ſpoliata eſt. Poſtea DoWmantus Pskouienſium, & Polocenſium princeps, Troidenum natu minorem fratrem, magno Ducatui Lituanico dominari ægrè ferens, tres ruſticos ſubordinauit, pretio corruptos, qui eũ de balneo euntem incautum obtruncarunt. DoWmantus itaq; copijs cõſcriptis validiſſimo cum exercitu, ad Lituaniam occupandam progreſſus, à Rimunto filio Troideni, ex monacho principe facto, viribus Lituanicis profligatur, trucidaturq́;, qui eius ſanguine parenti, victoriosè parentauit. Facta in KiernoWa conuentione omne ius hæreditarium in magno Ducatu abdicauit, ſeculariq́; principatu ſpreto, vitam monaſticam cõtinuare delegit. Vithenen *Troidenus trucidatur.*

verò

verò Samogitam de familia Kitaurorum ex Romanis principibus oriundum, virum strenuum & magnanimum, in magnum Ducem Lituaniæ constituit: quamuis enim superessent patrueles sui duo, Giedrocensis, & Holsanensis duces, ad quos magnus Ducatus iure hæreditario pertineret, sed quòd erant puerili ætate ad imperium minus habili, ideo principatum ad eos deferri dissuasit, dicēs: patruum suum Narimuntum felicis memoriæ, arma siue insigne magni Ducatus sibi fabricasse, virū armatum cum gladio equo insidētem, ideo oportere, vt princeps, armis bellicosis, strenuè corresponderet.

VITHENES PRINCEPS Lituaniæ.

ANno quo verbum Diuinum salutiferum, humana in carne, mundo cælitus apparuit 1279. Vithenes communi omnium suffragio, princeps salutatus in Lituania; & magnę parti Russiæ, latè imperauit, frequenterq; bella cum Polonis finitimis, Russiæq; ducibus gessit.

Annoq; Domini 1282. cū Lituanis & Iaczwingis 24. die Septembris in terram Lublinensem deuenit, & 15. diebus eam vastando, magnam prædam in Lituaniam referebat, Lesko autem niger rex Poloniæ, Lublini ex visione angelica cōsolatus, ad persequendosq; barbaros animatus est, quos cum parua manu Polonorū militum inter Narew, & Nemen cōsequutos, securè agentes, facilè prostrauit, ad decemq; millia barbarorum trucidauit, & spolia abegit, ac in signum victoriæ Lublini ecclesiam parro- *Lituani profligantur.*

chialem ſub titulo ſancti Michaelis Archangeli fundauit.

Anno Domini 1286. Peluſa vnus ex ducibus Lituaniæ ſuas iniurias in Lituanos vlturus, ad Albertū de Miſſen, commendatorem in Konigſberg, ſecretò confugiens, viginti viros militares Teutonicos armatos ſibi dari petijt, quorum principales erāt Martinus de Golin, & Conradus TWil Crucigeri, cum his ad locum vbi principes Lituaniæ conuiuabant perueniens, nocte incautos oppreſſit, 70. principales Lituanos dormientes, plurimamque multitudinem vtriuſq; ſexus trucidauit, ſponſum & ſponſam, cum matronis & virginibus, ſpolijs, clenodijs, vnionibusq; onuſtus in Konigſberg deduxit.

Lituani in nuptiis trucidantur.

Dobrzenſis terra vaſtatur.

Anno Domini 1287. Lituani, Pruteni, & Samogitæ, furtiuo & ſilenti agmine, in terrā Dobrzinenſem venientes, principalem ciuitatem Dobrzin, die Dominico, ciuibus ſacris occupatis comprehenderunt, & trucidatis ſenibus atque lactantibus cęteros, ſpoliatis villis & oppidis, in miſeram ſeruitutem abduxerunt.

Pruſſia vaſtatur.

Anno Domini 1289. exercitus Lituanorum, in numero octo millium armatorum, in terram Sambienſem Pruſſiæ, deſcendens, flammis, cædibus, & ſpolijs eam vaſtauit, & exuuijs onuſtus in propria redijt, Cruciferi decernere cum hoſtibus non audentes, 50. duntaxat Lituanos interceperunt.

Lituania vaſtatur.

Anno Domini 1291. Lituaniam Cruciferi Pruſſienſes, vaſtauerunt, multiſq; occiſis ſeptingentos captiuos abduxerunt. Poſtea & Mederabe caſtrum Lituanicum, commendator de Konigsberg cōquiſiuit. Magiſter quoq; Pruſſię Memer, cum forti exercitu

citu

citu Lituaniã aggreſſus, duos diſtrictus, PaſtonoW, & GerſſoW, in cinerem redegit, & cum multa prædа captiuorum reuerſus eſt. Paucis poſt diebus Witenes Lituanorum dux terram Cuiauiæ hoſtiliter ingreſſus, cędibus & ſpolijs, circa ciuitatem Brzeſcie patratis, hominum & rerum prædam ingentem ſecum abduxit, & licèt Vladiſlaus Loktek & Caſimirus, Cuiauiæ, & Lanciciæ duces, cum militibus ſuis, Magiſter quoq; Pruſſię Meinhardus tempeſtiuè eos fuiſſent inſequuti, re tamẽ nulla memorabili edita, omnes abiêre retrorſum. *Cuiauia vaſtatur.*

Anno Domini 1293. Conradus Stange cõmendator de Ragneta circa feſtum S. Iacobi caſtrũ Mindege in Lituania expugnauit, & magnam multitudinem Lituanorum, pluribus cæſis in Pruſſiam abduxit. Witenes autem cum multitudine Lituanorum, & Ruthenorum, Pruſſiam 80. diebus vaſtauit. *Lituania vaſtatur.* *Pruſſia vaſtatur.*

Poſtea anno Domini 1294. cum mille octingentis equitibus, per ſyluas & nemora, ſilenti agmine Witenen, in terram Lancicienſem poſt feſtum Pentecoſtes ingreſſus, primũ in eccleſiam collegiatam Lancicienſem impetum fecit, & frequentiam populi, quæ illuc confluxerat trucidauit, alios verò captiuauit; prælatos, canonicos, & ſacerdotes in ſeruitutem accepit; veſtes ſacras, & vaſa diripuit, & qui ſupra eccleſiam cõfugerant, domibus eccleſiam circumſtantibus accenſis, ſuffocauit. At rura, deinde & vicos diſcurrendo, magnam prædam abigebat, redeuntemq; Caſimirus dux Lancicienſis, cum militibus ſuis prope Sohaczouu, ciuitatem, in villa Troianouu conſequutum, impari marte prælium cum eo commiſit, vbi à multitudine Lituanorum con- *Caſimirus à Lituanis occiſus.*

fossus strenuè dimicando, occubuit. Peracto prælio cuilibet Lituano 20. Christiani Poloni in sortem cesserunt.

Lituania vastatur. Anno Domini 1294. Meinhardus Prussiæ magister, binos districtus Lituanorum PastoW & GierschoW vastauit. Eodem quoq; tempore cõmendator de Rugneta Lituanorum castrum Kijmel con quisiuit, & succendit.

Prussia vastatur. Anno Domini 1296. Witenẽ, ingressus terram Culmensem, & districtum Colubiensem spolijs, & cædibus eas afflixit, deinde in Liuoniam vastatrices suas copias duxit, eamq; igne & ferro protriuit.

Anno Domini 1298. Lituani oppidum Strasburg in Culinensi terra vastauerunt, quos Cruciferi assequentes, partem prædæ abegerunt.

Postea anno Domini 1299. sexcenti Lituani Prussiam igne & ferro protriuerunt. Natangiamque districtum deprædati 300. captiuauerunt Teutones, plurimos verò occiderunt.

Vithenes à Gedimino obtrũcatur. Hic Vithenes habuit magistrum stabuli, Gediminum nomine, virum ambitiosum & excelsi animi, qui imperium ambigens prædictum Vithenem dominum suum nacta occasione temporis obtruncauit, statimque magno Ducatu, & vxore domini occisi (quæ etiam in necem mariti consenserat) potitus est, atque hunc exitum Vithenes habuit. Chronica verò Ruthenorum hunc Gediminum legitimum filium Vithenis testantur, & legitimè eundem patri successisse, sed cæteri historici probabiliores ab eorum sententia discrepant.

GEDI-

GEDIMINVS MAGNVS DVX Lituaniæ.

ANno à Christo nato 1300. Gediminus imperio industriosè inter suos arrepto, latè illud propagauit, nonnulla parte Russiæ partim vi & armis, partim pactis occupata. Dum autem Lituaniæ habenas strenuè Gediminus gubernaret, à Ruthenisque & Polonis fines suos felici marte pacaret, Crucigeri, Prussienses, & Liuonienses armata manu, & conscriptis ex Germania validis copijs, Samogitiam hostiliter ingressi, quæq; obuia vastauerũt, Kunosso W arcem obsederunt, machinis eam quatientes, quam violenti irruptione ceperunt, & Gastaldum campiductorem Lituanię in ea captiuauerũt, vniuersamque terram Samogitię occupauerunt. Sequente anno Gediminus ad vlciscendas iniurias sibi illatas, in inuasa & violenter occupata Samogitia, Lituanorum copiis conscriptis, & Russię principum auxilijs, ac Tartarorum accinctus, contra Prussienses, Crucigeros & Lituanienses expeditionem egit, & ordinatis vtrinque aciebus à mane vsq; ad meridiem durissimo Marte, ad Okmienam fluuium pugnauerunt, donec Samogitarum exercitus, in ipso furore belli à Crucigeris ad Lituanos deficiens, Gedimini vires augerent, qui fortiter ordinẽ Teutonicorum dirupit, copiasq; eorum in fugam vertit, pleriq; ergo Almanorum, cum suis commendatoribus interfecti, alij in fuga capti, Gedimino præsentati sunt, quam victoriam prosperè, nactam persequens, in Prussiam contendit, duobusque castris Ragneta & Cilza conquisitis, ciuitatibus & villis circumquaque

Samogitia à Crucigeris occupatur.

Crucigerorum strages.

Victoria Gedimini. ferro & igne deuastatis, magna spolia in Lituaniam triumphator abduxit, & Samogitiam totam recuperauit, præsidijs & incastellationibus Crucigerorum eradicatis. Hoc bello feliciter continuato, anno Domini 1304. in Russiæ principes expeditionem parabat, Volodimirum Ducem Volhiniæ, cum exercitu Russorum trucidauit, Volodimiriamque cepit. Postea contra Leonem Lucensem ducem *Gediminus principes Russiæ profligat.* armata manu contendit, quo fugato Luczkum occupauit, & totam Volhiniam in suam ditionem redegit, Brestiam exercitum reducens ibidem hibernauit. Tandem otij pertæsus maioribus copijs conscriptis, contra Kiouiæ principem Stanislaum processit, Wruczaiumque, & Zitomiram, castra expugnauit, ipsum Stanislaum Kiouiæ, & cæteros principes Russiæ, Leonem Lucensem, Romanum Branscensem, Olham Præslauiensem, coniunctis viribus sibi occurrentes, felici Marte profligauit, vbi Leo Lucensis, & Olha Præslauiensis occubuerũt, Stanislaus verò Kiouiensis cum Romano Branscensi, fuga saluti consulentes Branskam fugerunt. Gediminus autem victoria hac elatus, Bialygrodek, postea Kiouiam ipsam tunc temporis Russiæ metropolim, Cercassos, KanioWiam, PutWilam sexaginta milliaria vltra Kiouiam, Slepouurotum, Branskum, Pereslauiam, fauente Marte, partim vi partim deditione expugnauit, & totius ferè Russię, Seueriæ, & Volhiniæ princeps facili negotio factus, in Lituaniam triumphantia castra reduxit. *Kiouiæ principatũ cum suis adhærentijs occupat.*

Postea Gediminus de Kiernouua ad venandas feras caussa solatij, quinque milliaribus vltra Viliam fluuium emẽsis, nacto loco natura & opportunitate appri-

apprime munito, arcem ibidem erexit in lacu, ciuitatemq; eidem adiecit, quam vocauit Troki, in eam sedē magni Ducatus de Kiernoua transtulit. Postea anno Domini 1305. Orientem versus caussa venationis exercendę progressus, in quatuor milliaribus, vbi Vilna Vilię fluuio cōmiscetur, plurimas feras nactus est, ibidéq; in monte Krzyuuagora tūc temporis dicto, qui modò Turzagoria, vel Lissa, id est, Calua vocatur, Vrū feram grandē, sua manu trucidauit, venationeq; lassatus vespera imminēte in eo mōte pernoctauit, dormiensq; per somnium vidit, lupum ferreū rugientē, in cuius vētre alij centū lupi rugiebāt, experrefactus somniū aulicis & stipatorib. exponit, quod varijs variè exponētib. Ledzieiko, sacerdos suus gentilis (quē dicunt in nido Aquilę repertū) qui etiā auguria, & futura p̄sagire solebat, huius somnij arcana exposuit, Lupū ferreum rugientē, vrbē fortem, insignē, & celebrē significare, lupos verò in eo rugiētes, multitudinē populorū portēdere. Qua de caussa Gedimino principi suasit ciuitatē & arcē ibidem erigendam, & ideo Lezdzieko sacerdos plurimis beneficijs, ob singularē virtutū excellentiā auctus RadiWil, quasi cōsiliarius Vilnę ędificādę, vocatus est, de cuius familia p̄stantissimi heroes semper fluūt, q belli pacisq; munia, maxima animi ingenijq; vi præclarè in Reipublicæ Christianæ emolumentum obeunt. Itaque Gediminus persuasione Lezdziekonis ductus, illico arces duas, vnam in monte excelso, alteram in planicie inferiorem erigere munireq; fecit, ciuitatē etiā populosam ædificare iuxta mandauit, quam Vilnam à Vilna fluuio præterlabente appellauit, & sedem suam de Troki in eam

Stare Troki erecta in sedē ducis Lituania.

Caluus mons.

Somnium Gedimini de Lupo ferreo.

Vilna condita.

Lezdzeiko ex quo Radiuilones.

Vilna condita.

tranſtulit, ac feliciter principatus finibus prolatatis imperauit.

Anno à Chriſto nato 1306. audientes Lituani, diſſidia in regno Poloniæ, per nemora, & inuia, in terras maioris Polonię, irruperũt, & oppida Kalis & Stauiſſino, villasq; in vicinijs eorũ exuſſerunt, deprædarunt, ſenes, & impuberes trucidarunt, pluraq; millia promiſcui ſexus, in Lituaniam abduxerunt. Eodem anno Henricus de Pleczko Saxo, magiſter Pruſſiæ, caſtrum Gartin in Samogitia præſidio Lituanorum munitam, ſub tempore nebulę apertum, cum Teutonicis inopinatè cepit, & omnes Lituanos trucidauit. Multis demum peregrinis, ex Germania in Pruſſiam aduenientibus aliud bellum Lituanis illatum eſt, & diſtrictu Karſſo Win ſpoliato, in Pruſſiam cum captiuis redierunt.

Polonia maior à Lituanis vaſtatur.

Anno Domini 1307. Lituani in die S. Galli, terras Syradiæ & Kaliſſienſem ſubitò irrũpentes, plurimam rapientes prædam, cædeque & igne plurima loca vaſtantes, concito greſſu in Lituaniã redierunt.

Siradia à Lituanis vaſtata.

Anno Domini 1308. Olgerdus filius Gedimini cum Lituanis Pruſſiam ingreſſus eam ferro, & igne protriuit, prædamque ingentem abduxit. Hanc autem ſibi Lituani, & Pruteni, Crucigeri viciſſitudinem ſæpiſſime alterutrum reddebant.

Anno quoque 1311. idem Olgerdus cum omnibus ſuis copijs, terras Pruſsiæ ſub carnis priuio ingreſſus, per cædes & flammas magnam partem terræ in fauillam, & deſolationem redegit, in Lituaniam cum quingentis captiuis reuerſus, dijs ſuis libamina obtulit, quam cladem Cruciferi vlciſcentes, viciſsim terrã Samogitiæ vaſtauerunt. Lituani quo-

Lituani Pruſsiam, Crucigeri Lituaniam vaſtant.

que

que similiter eorum regiones deprædauerunt. *Prußia vastatur.*

Anno Domini 1315. Samagitæ numeroso exercitu, Ragnetam cinxerant, & cùm longum tempus in obsidendo castro non expugnato consumpserãt, conculcatis segetibus & omnibus in circuitu vastatis, in Samagitiam redierunt. Olgerdus autem Samagitarũ cœptum continuans cum frequenti exercitu, castrum Trismemel obsidione vallauit, proiectioneq; machinarum 17. diebus, expugnabat. Ducentos milites ab Henrico magistro Prussiæ missos, ad obsessos ingredi contendentes, ad vnum omnes profligauit. Anno Domini 1320. Henricus Marschalcus Prussiæ, cum bene instructo exercitu Lituaniam vastauit, circa Vornianij, interim verò Lituani, & Samogitæ, nihil ea vastatione deterriti; angustias vnius saltus, quem Crucigeri in redeundo transituri erant, occupant, & arboribus magnis succisis vias obstruunt, insidias parandas, dumq; Marschalcus cum exercitu ignarus insidiarum, syluam ingrederetur, à Lituanis & ipse, & exercitus vniuersus omnes ad vnum trucidantur. *Lituania vastatur.* *Crucigeri profligãtur.*

Eodem anno Lituani terram Dobrzinensem inopinatè excursione vastauerunt, & Dobrzin ciuitate exusta cum præda, ad sua reuersi sunt. *Dobrzin vastata.*

Anno Domini 1322. Lituani Derptensem episcopatum in Liuonia vastauerunt, & quinque millia captiuorum abduxerunt. Eodem anno hyemis tempore Dauid Capitaneus de Gartin Lituanus, frigore non torpens, ad Raualiam vsque Liuoniam vastauit. Ecclesias incendit, & sacra vasa recepit, & sex millia captiuorum cum ingentibus spolijs de Germanis, in Lituaniam abduxit. *Liuonia vastata Prussiæ castra expugnantur.*

Henricus de Capion profligatur Maſſouia vaſtatur.

Deinde ſub eadem hyeme Lituani & Samagitæ ciuitatem Memel, & tria caſtra in eius vicinio expugnauerunt, poſt hæc, diſtrictum Vilouu in Pruſſia adeuntes, ſtrage magna edita, commendatorem de Capiouu, cũ exercitu Teutonicorum occurrẽtem, occiderũt. Maſſouiam quoq; Dauid de Gartin, multis villis & oppidis ſuccenſis, vaſtauit.

Anno Domini 1323. Lituani clandeſtinis itineribus, in Dobrzinenſem terrã Poloniæ, ſubitò irrumpentes, ipſam ciuitatem exuſſerunt, & captiuorum nouem millia eduxerunt.

Polousko exuſta.

Liuonia vaſtatur.

Dauid Capitaneus de Gartin, anno Domini 1324. Maſſouiam circa Polouusko, iuſſu Gedimini, deuaſtauit, & centum triginta villis exuſtis, trigintaque eccleſijs parochialibus deuaſtatis; quatuor millia captiuorum in Lituaniam deduxit. Alius quoque exercitus Lituanorum in Liuoniam deſcẽdens, eam pluribus in locis deuaſtauit. Sequenti autem anno 1325. Anna filia Gedimini principis Lituanorum, in coniugem duci Caſimiro, filio Vladiſlai regis Poloniæ, cum omnium captiuorum ex regionibus Polonorum, per Lituanos receptorum redditione, pro dotalibus data, & pax Polonis cariſſima & deſiderabilis, per hanc affinitatem à Lituanis data eſt.

Filia Gedimini Caſimiro filio regis Poloniæ nupta. Pax Polonorum cum Lituanis.

Gediminus occiditur. Gedimini proles.

Gediminus poſtea in oppugnatione caſtri Fridburg, quod Cruciger i in Samogitia erexerãt, à quodam Crucifero ſagittandi perito, ſagitta ignea per dorſum transfixus eſt, à quo vulnere ſpiritum exhalauit.

Hic princeps ſeptem filios ex vxore Vithenenis, domini ſui occiſi, ſuſcepit, Montiuidum, ſiue Moniuidum,

uidum, Narimūdum, Olgerdum, Iauunutum, Keijstutum, Koriatum, & Lubarum, filias item aliquot, ex quibus vnam Casimiro regi Poloniæ datam diximus. Imperium viuens inter filios diuisit, vt Muniuido natu maiori Kiernouia & Slonimum, ciuitates cum suis prouincijs. Narimundo Pinskum cum suo tractu de Russis, vel bello partum, vel pactis quibusdā acquisitum. Olgerdo KreWo, Keijstuto Troki, Koriato Nouogrodek ciuitas cum suo territorio. Iauunuto verò (quem pater impēsius diligebat) Vilna metropolis Lituaniæ, & summa rerū obuenit. Lubartus Wolodimiriensem Ducatum Russiæ obtinuit. Nam cum Russam vxorem Wolodimiriensium Ducis filiam duxisset, ac socero hæres factus esset, nullam inter fratres sortem accepit. Ex his Olgerdus & Keijstutus coniunctissimè inter se vixere, & vegetiora nacti ingenia molestè tulerunt penes Iaunutum nihili hominē principatum esse. Itaque hi duo decedente è viuis patre Gedimino, Iaunuti de Vilna eijciendi, & principatu exuendi, consilium inierunt, diemque certam conatus perficiendi inter se constituerunt. Habebat etiam Olgerdus in Russia Vitepscensem Ducatum cùm vnicam eius oræ principis filiam vxorem duxisset. Itaque cùm eo profectus esset, non venit ad constitutam cum Keijstuto diem. Keijstutus verò vt voti compos foret, cum armatis copijs inopinatè Vilnā adueniens, arcem vtramque occupauit, Iauunutus autem inter primum tumultum elapsus in sylua à Keijstutanis perquisitus, captus & Vilnam adductus, in vinculaq; à fratre cōiectus est, paulo post Olgerdus ex Russia aduenit. Ibi præclarum inter coniunctissimos fra-

Sortes ex diuisiæ ducum Lituaniæ.

Iauunutus Gedimino patri in magno Ducatu successit.

Vilna capitur à Keijstuto.

tres de magno Ducatu suscipiendo, certamẽ extitit, Keijstutus enim Olgerdo velut natu maiori illud concedebat, Olgerdus vicissim Keijstutum sibi eum habere iubebat, quem ei fortuna, virtusq; obtulisset. Tandem sic inter eos euenit, vt Iauunutij portionem æqua lance diuiderent. Vilna tamen cum principatu penes Olgerdum maneret, neuter alterius ditionem inuaderet, sed vterq; alterius bona perinde ac sua curaret, si quid vel bello, vel quauis alia ratione deinceps vteruis acquisiuisset, ex æquo vt inter se partirentur. Atq; his conditionibus fœdus inter se iecerunt, & iureiurando vtrinq; confirmarunt. Iauunuto verò Zaslauiensem Ducatum in Rusia, fraterna misericordia concesserunt.

OLGERDVS PRINCEPS Lituaniæ.

OLgerdus principatu sub Iauunuto, per Keijstutum potitus, plurima bella cum Liuoniensibus & Prussiensibus Cruciferis finitimis, vario Marte gessit.

Olgerdus patrem in Crucigeros vlciscitur.

Anno à Christo nato 1327. Olgerdus Lituanorum, Ruthenorumque copijs conscriptis Prusiam hostiliter ingressus eam crudeliter vastauit, Crucigeris decernere cum eo, non audentibus, pluribusque munitionibus expugnatis, exercitum præda onustum in Lituaniam reduxit, de Teutonibus captiuis trucidatis, Gedimino patri nuper occiso à Crucigeris parentauit.

Marchia vastatur.

Marchiam quoque nouam, eodem anno silenti agmine, adortus Francofordiam vsque & omnem oram circa Oderam fluuium, depopulatus est.

Tarta-

Tartarorum Regulos fratres Germanos Kutlubachum, Kaczbeium, & Dnieitrum profligauit, Podoliaq; eiecit. *Tartari ex Podolia eiecti.*

Postea Dux Moschouiæ Demetrius IWano Wiz potentia sua elatus, promisit se armata manu, vno mense elapso ditiones illius vastaturum, & Olgerdum in Vilna, cum gladio & igne sub Paschalis tempore visitaturum. Olgerdus autem tunc temporis Vitebskæ agens vomitem accensum, illi misit. Moschouiæ antequam extinguatur adfuturus, arciqúe eius hastam illisurus. Confestim ergo collecto exercitu in Moschouiam breui itinere contendit, qua obsessa inopinatè tyrannum compulit, ad se exire, ibi pacis conditionibus ex voto firmatis, hastam ipsemet quemadmodum promiserat, ad arcem fregit, finibusque Lituaniæ vltra Mozaiskum sex milliaribus ex vna parte promotis à Moschouia vrbe duodecim milliaribus, ex alia ad Vhram fluuium, in Lituaniam triũphator redijt. Vniuersam ferè Russiam ditioni suæ subiugauit, cuius principibus olim Lituani tributa soluere cogebantur. *Olgerdus in Moschouia triumphat.*

Suscepit autem ex Maria vxore ThWerensium ducis filia, duodecim filios, Iagielonem, (qui postea ad regnum Poloniæ vocatus erat) Skiergelonem, Borisum, Coributum, Vigundum, Korigelonem, Narimundum, Languinũ, Lubartum, Andream, & Butauum. Ex his omnibus Iagielonem natu maiorem dilexit pater, quod is & effigie, & virtutibus, vigoreq; animi expressius, patrem referebat, huncq; successorem sibi in magno Ducatu annuente fratre Keijstuto designauit. Keijstutus quoque sex filios habuit, Vitoldum, Patricium, Totiuilum, Sigismun- *Filij Olgerdis.* *Keijstuti filij.*

dum, Voijdatum, atq; DoWgotum, Vitoldum verò præ cæteris impensius diligebat, ingenio enim animoq; excelso pollebat, eumq; successorem sibi designauit. Inter hos duos Iagielonem scilicet & Vitoldum patrueles summa erat animorum, & voluntatum coniunctio.

IAGIELO PRINCEPS LItuanorum.

ANno Domini 1381. Olgerdo è viuis decedente, Iagielo paterno principatu fauente Keijstuto patruo potitus est. Multa bella vario euentu cum Ruthenis, Polonisque & Crucigeris Liuoniēsibus, ac Prussiensibus gessit. Erat apud eum Voijdilo quidam rusticanæ & obscuræ familiæ homo, callidus & vafricia pollens, qui cùm primum pistrinam apud Olgerdum exercuisset, & industriam suam principi probasset, cubicularius, ac deinde pocillator fauente fortuna ei factus est, fuitque postea intimus secretarius Olgerdi quoaduixit, neque Iagielo quicquam de paterna beneuolentia in eum diminuit, quin sororem ei suam in matrimonium collocauit, quæ res non leuiter Keijstutum patruum Iagielonis offendit. Id vbi animaduertit Voijdilo veritus ne ei authoritate honoris & gratiæ periculum adiret, apud Iagielonem, Keijstutum, per contumeliam criminari cœpit, eoque cōsilijs suis iuuenem principem adduxit, vt is clàm fœdus cum Crucigeris Prussiensibus, aduersus patruum iniret. De eo fœdere Keijstutus Hosterodensis Commendatoris Crucigeri (qui filiam eius Ioanni Massouię duci nuptam baptisarat) proditione certior factus est, tamen Vitoldo filio Iagielonis

Voidilo ex rustico principis gener.

Peruersum Voijdilonis consilium.

gielonis patruelis caussam diluente quieuit, donec Iagielo bellum cõtra Polocenses Ruthenos, quibus Keijstuti filius Andreas Harbati pręfuit, suscepit, quo ei etiã magister Liuoniensium auxilia ferebat. Interea verò Keystutus sublata omni dubitatione, armata *Keijstutus magnus dux Lituaniæ.* manu Vilnam inuasit, eamq; in potestatẽ suam redegit, filioq; Vitoldo accersito: (nam ille arma cõtra *Vilna capitur à Keijstuto.* patruelem carum nõ sumpserat) deprehensa fœderum cum Prussiensibus Iagielonis munimenta ei ostendit, sed ab eo tamen exoratus Vilnam solum- *Vodilo suspẽditur.* modo ademit Iagieloni. Kreuam verò paternam & Vitepskam maternam sortem retinere eum passus *Vilna recuperatur à Iagielone.* est. Woidilonem autem perfidiosè inter se inimicitias seminantem, laqueo vitam finire fecit. Paulo *Troki capta.* pòst, dum Keijstutus Nouogrodiam Seueriensem in Russia oppugnat, Coributũ rebellem perdomã- *Bellum Iagielonis cũ Keijstuto.* do. Iagielo non modò Vilna per proditionem potitus est, verùm etiam Troki arcem oppugnatam deditione occupauit; deinde contra se vterq; cõparauerunt exercitus, Keijstutus è Samogitis & Ruthenis, Iagielo verò è Prussis & Liuonibus Crucigeris, ille vt recuperaret Trokos, hic vt defenderet. Sed cùm in conspectum venissent antequam infestis signis concurrerent, Iagielo per fratrẽ Skergelonem, Keistutum, & Vitoldum filium eius sub specie colloquij ad se vocatos, cepit, Keijstutumq; catenis vin- *Keijstutus in vinculis trucidatur.* ctum, Kreuam missum in carcere suffocare ordinauit. Vitoldum verò patruelem Vilnæ in custodia diu *Vitoldus incarceratus.* tius detinuit, neque Lituanorum procerum, neque magistri Prussiensium, Crucigerorum, neque fratrum & patruum deprecationibus, liberari potuit. Postea Creuam missus & morti destinatus, nocte

Vitoldus è vinculis aufugit.

Vitoldus cū Crucigeris Lituaniam vastat.

quadam vxoris misericordia, doloque liberatus est: nam ea cùm liberam habuerit adeundi ad eum potestatem, commutato cum vna de duabus pedissequis habitu, veste muliebri indutum eduxit: imberbis enim erat, emissus ille in Massouiam ad Ioānem ducem affinem suum, atq; inde in Prussiam ad Crucigeros cōfugit, à quibus obiurgatus, primùm quod aduerso demum tempore suo societatem ipsorum expeteret: deinde benigne recreatus & bene sperare iussus est. Statimq; Crucigeri cum Samogitis, qui Vitoldo immensè fauebant, impetum in Lituaniam fecerunt, Trokique arcem expugnauerunt, & præsidijs impositis munierunt, sed eos postea illinc, reuersus ex Russia eiecit. Tandem Iagielo Vitoldum ex Prussia per internūcios reuocauit, Grodnensemque tractum, Brestiam, Drohicinum, Mielnikum, Bielsko, Surasum. Cameneciam & Wolkouuisko oppida, cum suis territorijs concessit, fidemque & obsequium eius sibi conciliauit, ita vt is ne legatos quidem quoquam se inscio mitteret. Lituanorum annales, etiam Voliniam, & Podoliam ducatus Russiæ, Vitoldo tunc datam à Iagielone esse testantur. Paulo post hærede legitimo Polonorum regnum post Ludouicum Hungarorum, deficiente, Iagielo ex magno Ducatu Lituaniæ, à Polonis ad regnū certis sub cōditionibus (prout latius in descriptione regum Poloniæ patet) vocatus est: cum fratribusque & patruelibus Cracouiæ (quæ est Poloniæ Metropolis.)

Vitoldus ex Prussia reuocatur.

Iagielo ad regnum Poloniæ vocatur.

Anno Domini 1386. decimaquarta Februarij sacro fonte ablutus, & fidei Christianę præceptis initiatus, eademq; die solenni ritu cum Heduigi vnica

regni

Iagielo baptisatus & coronatus.

regni hærede Hungariæ regis Ludouici, & Poloniæ filia, matrimonium cõtraxit. Indultumque est conuiuijs choreis & lusibus Cracouiæ complures dies, per quos dies Magister Crucigerorũ, Prussiensium, Conradus Zelner, Lituanorum ducibus vacuam videns, (omnes enim in Poloniam cum Iagielone discesserant,) hostiliter eam duplici agmine, coniunctis viribus cum Magistro Liuoniæ aggressus est: quam longè, lateque ferro, & igne depopulauit, Lucomliam arcem in Russia vi cepit, & Andream Iagielonis fratrem apud Russos religionem Christianam professum, (quo authore expeditio illa suscepta erat) cum præsidio in ea reliquit, cui se quoque Polocenses, Rutheni dediderunt. Sub idem tempus SWetoslaus, Smolensciorum dux in Russia circum Vitepscum, & Orsha, arces depopulauit, & Mscislauiam vi cepit. Iagielo in Polonia re audita, confestim Skiergelonem, & Vitoldũ cum Polonis voluntarijs, & Lituanis, in Lituaniam misit, qui festinantes cum Crucigerorum exercitum Lituania discessisse comperissent, Lucomliam arcem receperunt, inde Msczislauiam profecti, paruo negocio omnem eam oram, in potestatem suam redegerunt, SWatoslaumq; qui eam occuparat, occiderunt. Poloczkam etiam recuperauerunt, de authoribusque defectionis, pœnas sumpserunt. Andreas autem dux regis frater, cuius authoritate hæc agebantur captus, integro triennio in arce Theczinensi Poloniæ squalido carcere detentus, postea suffragijs Vitoldi patruelis, & cæterorum fratrum, liberatus est. Nunc quomodo fidei Christianæ præceptis gens Lituanica cum suis Ducibus iniciata & sacro baptismo fon-

Zelner Magister Prussie Lituaniam vastat.

Suetoslaus Russiam vastat.

Iagielo arces recuperat.

Suatoslaus occiditur. Andreas incarceratur.

te lauata fuerit, pauca quæ ad rem pertinent nobis dicenda reſtant.

DE PRISCA RELIGIONE Lituanorum.

AD Iagielonis Vladiſlai regis Poloniæ ex ducibus Lituaniæ tempora, de quo in Polonorum regum deſcriptione copioſius diximus, tota gens Lituanica, & Samagitica priſcæ multorum deorum, *Ignis Lituanorum idolum.* ſeu potius Dæmonum ſuperſtitioni dedita erat, inprimiſq; ignem, (quem ſua lingua *Znicz*, vt rem ſacram appellabant:) cultu diuino proſequebantur, eumq́; in celebrioribus locis, atque oppidis perpetuum obſeruabant, & ſacerdotes cum miniſtris ad hoc munus obeundum adhibebant, quòd ſi incuria miniſtrorum ignis extingueretur capite plectebantur. Huiuſque modi ignis Vilnæ metropoli Lituaniæ in arcis medio (vbi nunc Baſilica diuo Staniſlao dicata, erecta eſt,) perpetuò aſſeruabatur. Ful- *Fulmē idolum.* men quoq; quod *Perunum* Slauonica lingua appellabant, pro deo colebāt. Lucos præterea & eximias proceraſque arbores, in ſyluis ſinguli ſacroſanctas habebant, eaſq; cultu latriæ venerabantur, ita vt *Arbores venerabantur.* violare eas ferro iniuriave aliqua nefas eſſet. quòd ſi Lituanus eiuſdem fidei perpetraret, vt videlicet aliquam arborem, vel ignem quolibet modo dehoneſtaret, ſtatim vel dæmonum violentia interibāt, *Sol colebatur.* vel membro aliquo arrepti priuabātur. Solem fortè nubibus obſcuratum credebant ſibi ſuccenſeri, ideo ſeſe illi quo placaretur, deuouebant. Viperas item atque ſerpentes deos eſſe credebant, eiſque cultum præcipuum exhibebant, & ſinguli patreſfamilias,

familias,ciues,coloni,& nobiles ſingulos, ſerpentes domi aſſeruare ſolebant,quos pro penatibus, & laribus familiaribus adorabant, lacq́; & gallos gallinaceos, eis immolabant, eratque inauſpicatum & exitiabile toti familiæ,quempiam ex eis violaſſe dehonoraſſeve, aut domi non fouiſſe: tales enim, vel bonis omnibus priuabantur, vel crudeliter lacerati interibant. Erat autem apud eos quotannis ſolenne ſacrificium, ſub initiũ menſis Octobris poſt collectas fruges,ad quod frequentes, cum vxoribus & liberis ſeruiſque,conueniebant:ac toto triduo opipare epulabantur, de hijs quæ dijs ad offerendum mactarant. Quod & nunc in Samogitia, Lituania & quibuſdam locis Ruſſiæ, ab agreſtibus obſeruatur, prout inferius ſuo loco dicetur. Ex bellis reuertentes manubias & vnum aliquem de captiuis præcipuum,& inſignem virum victimæ loco igni conſecrabant. Corpora mortuorum cum pretioſiſſima ſupellectili,qua viui maximè vtebantur, cum equis, armis,& duobus venatorijs canibus, falconeq́; cremabant, ſeruum etiam fideliorem viuum cum domino mortuo,præcipuè verò magno viro,cremare ſolebant,amicoſq́; ſerui,& conſanguineos, pro hac re maximè donabant. Ad buſta propinquorũ lacte melle mulſato,& ceruiſia parentabant, choreaſque ibidem ducere ſolebant,tubas inflantes, & tympanas percutientes. Hic mos adhuc hodie in partibus Samogitiæ cõfinibus Curlandiæ ab agreſtibus quibuſdã obſeruatur. Quos omnes errores & vanas ſuperſtitiones,Iagielo poſtquã cum HedWigi hærede regni Poloniæ vnica, vt ſuprà in ſerie regũ Poloniæ patet,matrimonium contraxit,abſtulit, ſedauit, &

Serpentum cultus.

Solennes epulæ.

Victimæ.

Sepulturæ.

Serui cremabantur.

Christianũ nomen Lituanis baptismi lauacro ablutis, indidit. Rebus enim in Polonia rectè constitutis, volens ne Lituania patria sua vlterius Dæmonum cultui vacaret, comitia generalia Vilnæ Lituaniæ metropoli, anno Domini 1387. ad initium quadragenarij ieiunij indixit, ad quas ingenti procerum & equitum Polonorum caterua stipatus, vnà cum regina in Lituaniam se contulit, archiepiscopum Gesnensem, & multos sacerdotes, ac pios homines, secum duxit. Semouitus quoq; & Ioannes Massouię, Conradusque Olesniciæ, duces, eum comitati sunt. Conuenerunt quoque Vilnam, Skergelo Trocensium, Vitoldus Grodnensium, Volodimirus Kiouiensium, & Koributus Nouogrodensium duces, fratres principis, & infinita equitum plebisque multitudo. Ibi de religione Christiana populariter suscipienda, ac de exterminando cultu falsorũ deorum, & omni superstitione diligenter actum, ipso rege, maximam ei rei operam nauante, non solùm hortando, & præmijs alliciendo, sed etiam docẽdo, cùm Polonici sacerdotes linguę gẽtilis ignari essent. Porrò gens barbara maiorum suorum, religiones ægrè relinquebat, sed cum mandato regis ignis sacer extinctus, templum araque eius vnde oracula à sacerdote edebantur, euersum esset Vilnæ, vbi nunc diui Stanislai templum, necatique serpentes, & succisi luci, arboresque sacræ, absque cuiusquam læsione, Lituani admirantes stupidique dicebant, quomodo dij nostri istis peruersis Polonis Christianis, hanc iniuriam dissimulant, seque lædi scelestis manibus sinunt, quod si hoc aliquis nostrum perpetraret, cõfestim ira deorum interiret. Sed cùm Poloni præter opinio-

Iagielonis in Lituaniã ad baptisandã gentem expeditio.

Idola Lituanorum demolita.

opinionem barbarorum, idola euerterent, tum verò Lituani vanitate sua agnita, alacriores, ad principum suorum religionem facti sunt, plurimam ex his multitudinem rex aduectis ex Polonia pannis laneis albis, ad baptismum perduxit. Porrò cùm immensi laboris esset, singulos sacrofonte tingere, nobilioribus tantùm hic honor tributus est: reliquum verò vulgus turmatim distributum, aqua sacra à sacerdotibus aspergebatur, vnumque nomen singulis turmis, tam virorum quàm mulierum, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, inditum erat, atque vna die triginta millia barbarorũ baptisati sunt, exceptis nobilioribus, & illis qui antè sacro fonte, in Polonia lauati erant, atq; ab eo tempore Lituani in fide Christi permanent. *Lituani baptisantur.*

SKERGELO PRINCEPS *Lituaniæ.*

IAgielo rex Poloniæ post baptisatam gentem patriam, in Poloniam reuersus, Skergelonẽ fratrem pro se, magno Ducatu Lituaniæ inuestiuit. Vitoldus verò excelsi animi vir, indignum ducebat deteriori, & nihili viro subesse, ideo Grodna, & Brzeste arcibus suis, valido præsidio firmatis, in Massouiam ad Ioannem ducem generum suum, cum vxore Anna, profugit, indeque in Prussiam ad Crucigeros contendit, à quibus humaniter acceptus est, quod ij per eũ facilè se Lituania, & Samogitia potituros esse sperarent. Itaque Vitoldus Prussiensium, & Liuoniensium Crucigerorum armis Lituaniam vexauit, sed cùm sibi fidem suspectam Crucigerorum videret, fratrem Iagielonem regem Poloniæ, per internun- *Vitoldus in Massouiam fugit, postea ad Crucigeros.*

tios reconciliauit, & accepta ab eo ſpe adipiſcendi magni Ducatus Lituanici, inſcientibus Crucigeris in Lituaniam, veſtitus habitu Crucigerorum profugit, & vt aliquo cum munere ab hoſtibus reuerteretur, tres arces Crucigerorũ Samogitis confines, Iurgẽburgum, Mergenburgum, & Neginhaſun, fortè cùm velut ſocius & amicus intromitteretur, cepit, & exuſſit, pręfectosq́; cum pręſidiarijs militibus Crucigerorum partim trucidauit, partim in ſeruitutem abduxit. Cùm autem ſpem ſibi à rege datam de magno Ducatu diutius differri videret, conſilium cepit Vilnæ, per proditionem capiendæ, hoc modo: rumores ſparſit quaſi ſorori nuptiarum ſolennia Vilnæ facturus eſſet, currusq́; centum ingentes præparauit, quos armato & delecto milite compleuit, & deſuper ſtramine texit, eosque quaſi carnes, & conuiuij neceſſaria, in arcem Vilnenſem duxit, verùm fraude intempeſtiuè detecta, ad arcem non eſt admiſſus. Sicque ſpe fruſtratus, in Pruſſiam reconciliatis ſibi deinde per internuncios Crucigeris profugit, indeq́; biennio cum auxilijs eorum Lituaniam infeſtauit. Poſtea anno Domini 1390. Iagielo rex è Polonia ad reprimendas incurſiones Vitoldi in Lituaniam, armata manu venit, Camenecciam cepit: Grodnoq́; arcem ad Nemmem fluuium ſitam Vitoldi præſidijs munitam, poſt quinquageſimum diem obſidionis cepit, Vitoldo ſuis varijs technis, fruſtra tamen, cum Crucigeris auxilia ferente. Eodem anno matureſcentibus ſegetibus, triplici agmine Crucigeri in Lituaniam deſcenderunt, Vitoldi vindicandi reſtituendiq́; prætextu: re vera autem vt Lituaniam ſibi ſubiugarent, vnum agmẽ Vitoldus

Vitoldus à Crucigeris fugit.

Vitoldus aſtu Vilnam capere tentat.

Vitoldus ad Pruſsiam fugit.

Iagielo Vitoldo obſtat.

toldus ducebat, alterũ magister Liuoniensium Crucigerorũ, tertiũ ipse dux belli magister Prussiẽsium Conradus Valerodus, hostiliterq; regionẽ vastabãt, Troki oppidum igni cremarunt, hinc Vilnã, castra mota, arx verò Vilnensis inferior, vix obsessa, à proditoribus Russis & Lituanis succensa est, è quo incendio cùm sese Corigelo frater regis & patruelis Vitoldi subduceret, ab hostibus captus & capite plexus est, cętera multitudo in ea arce, partim igne, partim ferro hostili cæsa est, quatuordecimq; millia hominum ibi perijsse aiunt. Superiorẽ arcem Poloni cum Nicolao Moscorouio præfecto tenebant, nec aut clade suorum, & conflagratione arcis inferioris, aut minis hostiũ, & ostẽtatione capitis Corigelonis, ac ne acerrima quidẽ oppugnatione, quamuis pars muri maior deiecta erat, ad deditionẽ compelli poterant, loca deiecti muri ad extremũ corrigijs pecudum, (fimo terraq; deficiente) laxè pręrendebant, & sic tormentorũ ictus illudebant: deniq; corporibus suis aditũ hostibus irrumpere conantibus obstruebant. Skergelo quoq; regius frater cũ suis Lituanis, & Russis erumpens magnis cladibus hostes debilitabat. Demũ Octobris diebus, Prussienses Crucigeri cum Vitoldo ingẽti strage in Lituania edita ab obsidione discesserunt. Æstate sequenti rursus Vitoldus cum Crucigeris exercitũ ad Vilnã duxit, quã frustra resistentib. strennè Polonis aliquot diebus obsidẽs, re infecta reliquit. Et ne quicq̃ agere viderẽtur Crucigeri, reuertẽtes Vilcomeriã & Nouogrodũ castra vi ceperũt, interfectisq; p̃sidijs Skergelonis exusserũt. Deinde alij duab. excursionib. Crucigeri eadẽ ęstate Lituaniã depopulati sunt, apud CoWnamq; tres mu

Crucigeri in Lituaniam tendunt.

Lituania vastatur.

Vilna obsidetur capiturq;.

Polonorum strenua repugnatio.

Crucigeri iterum Lituaniam inuadunt.

Lituania iterum vastatur.

nitiones extruxerunt Menuerderum, Metenburgum, & Riteuerderum, vnamque Vitoldo concesserunt, reliquas verò duas suis præsidijs munierunt, ex quibus circumiacentem regionem infestabant. Tandem Iagielo rex Poloniæ Lituanorum calamitatis pertæsus, Henricum Semouiti Massouiæ ducis filium, ad Vitoldum in Prussiam, vt cum eo clandestino de pace ageret, & in Lituaniæ magnum Ducatum reuocaret, destinauit. Hocque modo inter regem & Vitoldum de pace conuenit, cùm rex ei magnum Ducatū Lituaniæ, posthabitis fratribus germanis superstitibus, pollicitus esset. Vitoldus itaq; rebus suis cum Iagielone patruele, ex animi sententia compositis, Crucigeros atque Germanos mercatores Riteuerdero castro secum commorantes inopinatos comprehendit, incensaque arce, vinctos in Lituaniā abduxit, abeuntem, Crucigeri relictis duobus castris, persequuti, sed paruo negocio fusi prostratiq; sunt, & castella à Vitoldo vi capta & exusta. Veniens autem Vilnam Vitoldus cum captiuis & ingenti præda parta de Crucigeris, honorificè à Iagielone rege clementerq; susceptus est.

Vitoldus à Crucigeris fugit, damno illato.

VITOLDVS MAGNVS DVX Lituaniæ.

Vitoldus reuocatus ex Prussia, anno Domini 1392 à Iagielone patruele rege Poloniæ, apud Lituanos atque Ruthenos, summæ rerum præfectus & magno Ducatu solenniter inuestitus est, iureiurandoque, & litteris consignatis, se in fide regi Poloniæ semper futurum spopondit.

Postea

Postea Swidrigelo & Skergelo indignè tulerũt, quod Germani fratres Vitoldo patrueli à rege posthabiti essent, bellaq; intestina aduersus Vitoldum commouerunt. Sed Swidrigelo cùm minus animi & virium haberet, ad Crucigeros in Prussiam profugit, & Lituaniam cum eis vltro in Vitoldum incitatis, crebris populationibus diuexauit, Surasumq;, Gartenam, & Stramelam arces Crucigeri in Lituania ceperunt. Skiergelo verò maiore animo & opibus præditus, armatis copijs ex suis corrasis, collectisque cum Vitoldo ad inimicitias deuenit. Quorum malorum sedandorum caussa, rex Iagielo rursus in Lituaniam venit, Skergelonemq; adiecto ei Cremenẽsi, Starodubẽsi, & Trocensi tractu placauit. Postea Coributus Vitoldo fratri rebellans ab eo dẽ in conflictu victus est. Tandem Vitoldus Orshan arcem Russiæ, iussu regis expugnauit, Vitebscumq; per deditionem sub Swidrigelone recepit, deinde duces Odrucenses, & princeps Smolenscensis Russi ad Vitoldum in Vitebscum supplices venerunt, & omnes se in potestate eius semper fore spopõderũt. Postea Vitoldus Zithomiriam, & Kiouiam metropolim Russiæ in potestatem suam redegit, expulsoq; Volodimiro duce Russo Skiergeloni fratri eam sicuti promisit, tradidit. Skiergelo tandem vltra Kiouiam Circassos, & Swinigrodum arces ad Borysthenẽ sitas cepit, nec multo post ipse Skiergelo ad venationem profectus à monacho quodam Russo, Humeno Metropolitæ vicario ad villam inuitatus, venenato poculo intoxicatus de medio sublatus est. Kiouiæque in cauernis subterraneis quæ Petzari dicũtur sepultus. Sunt autem Petzari specus

Swidrigelo fugit ad Crucigeros.

Lituania vastatur.

Skiergelo contra Vitoldũ bellũ mouit.

Vitoldus Coributũ vicit

Vitoldus Viteskam, Orsham, & Kiouiam capit.

Skiergelo veneno moritur.

vastissimus, apud Kiouiam, illustrium ducum Russiæ sepultura clarus. Deinde Vitoldus Kiouiensibus præfecit ducem quendam Olgemundi filium. Rhesanensem autem ducatum Russiæ per Simonẽ ducem quendã, magna ex parte vastauit. Smolenskum deinde ipse contendit, & Glebum ducem eius orę iugum excutientem expulit, & alium Smolenscijs præfecit, eoq; ad Vitoldum Basilius dux Moschouię, inuitatus venit, postea honorificè, & liberaliter dimissus. Tandem Vitoldus per legatum suum Algerdum, ducem exercitus, Tartaros profligauit, tresq; eorum duces trucidauit.

Resanensiũ Ducatũ Vitoldus expugnat.

Vitoldus Tartaros fudit.

Vitol. Podolia ducem sternit.

Deinde Coriati filium Podolię ducem rebellantem, Theodorum nomine Vitoldus fudit, ipsumq; cepit, & Bratislauiam, Cameneciam, Smotriciam, Scalam, Ceruonigrodum, & omnem Podoliam in potestatem suam redegit, quam postea regi Poloniæ Iagieloni concessit. Interea verò Crucigeri Prussiensis, incitante SWidrigelone, qui ad eos profugerat, Lituaniam crebris incursionibus longè lateq; vexarunt. Castella quædam expugnarunt, Vilnamque caput gentis tentauerunt, à qua re infecta discesserunt. Lituani verò cum Polonis similiter in Prussiam excurrerunt, damnaque Crucigeris, tanta quanta illi in Lituania intulerunt.

Crucigeri Lituaniam vastant.

Postea Vitoldus, anno Domini 1396. expeditionem in Tartaros adornauit, ac tribum vnam, quam illi Hordam vocant, cum liberis abegit, exercitu eorum profligato, partemque captiuorum regi, & proceribus Polonis dono misit, reliquos in medio Lituanię supra Vaccam amnem, duobus milliaribus à Vilna, agris attributis, collocauit, qui illic manet

Vitoldus Tartaros profligat, & in Lituaniã eos collocat.

vſque in hodiernum diem, boni ac diligētes patresfamilias & virtutis priſcæ, armorumque non immemores, ritus patrios Machometicæ ſuperſtitiones ſeruant, & liberi legibus ſuis viuentes & ex æquo cum Lituanis, regis Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, imperium cognoſcunt, vexillumque proprium, Arabicis litteris inſcriptum, quo in bello vtuntur, habent.

Vitoldi expeditio in Tartaros.

In ſequenti deinde anno Vitoldus fruſtra diſſuadentibus Iagielone rege, & regina, alteram expeditionem maioribus copijs, in Tartaros fecit, ad quam permulti illuſtres de Polonica, & Germanica nobilitate viri gloriæ cupidi profecti ſunt. Fuerūt autem in ea expeditione de Polonis maximè inſignes & principes viri. Recenſitis itaq; apud Kiouiam Vitoldus copijs, bonæ ſpei plenus longo itinere, Tartarorum campeſtria inuaſit, tunc temporis apud Tartaros, Tamerlane in Scythia magna regnante, humili quidē loco nato, verùm ſcientia rei militaris, fortunæ beneficio, eo potentiæ prouectus erat, vt duodecies centena millia hominum haberet in exercitu, ac Turcis profligatis imperatorem eorum Baiazethem, (qui tunc temporis Conſtātinopolim obſidebat) captum in ferrea cauea, aureis catenis vinctum per totam Aſiam circumuehebant: cæſa ſunt tunc temporis Turcarum 200. millia. Anno Domini 1397. Hiberiā deniq; hic Tamerlanes, Albaniam, Armeniam, Perſiam, Meſopotamiam, Aſiam, & Ægyptū, incredibili celeritate vaſtauit, & occupauit, orbemq; terrarum ſui nominis terrore impleuerat. Iamq; tranſmiſſis Sula, & Pſola fluminibus ad Campeſtria Tartariæ, Vitoldus cum ſuis, nullo repu-

vastissimus, apud Kiouiam, illustrium ducum Russiæ sepultura clarus. Deinde Vitoldus Kiouiensibus præfecit ducem quendam Olgemundi filium. Rhesanensem autem ducatum Russiæ per Simonē ducem quendā, magna ex parte vastauit. Smolenskum deinde ipse contendit, & Glebum ducem eius orę iugum excutientem expulit, & alium Smolenscijs præfecit, eoq; ad Vitoldum Basilius dux Moschouię, inuitatus venit, postea honorificè, & liberaliter dimissus. Tandem Vitoldus per legatum suum Algerdum, ducem exercitus, Tartaros profligauit, tresq; eorum duces trucidauit.

Resanensiū Ducatū Vitoldus expugnat.

Vitoldus Tartaros fudit.

Vitol. Podoliæ ducem sternit.

Deinde Coriati filium Podolię ducem rebellantem, Theodorum nomine Vitoldus fudit, ipsumq; cepit, & Bratislauiam, Cameneciam, Smotriciam, Scalam, Ceruonigrodum, & omnem Podoliam in potestatem suam redegit, quam postea regi Poloniæ Iagieloni concessit. Interea verò Crucigeri Prussiensis, incitante SWidrigelone, qui ad eos profugerat, Lituaniam crebris incursionibus longè lateq; vexarunt. Castella quædam expugnarunt, Vilnamque caput gentis tentauerunt, à qua re infecta discesserunt. Lituani verò cum Polonis similiter in Prussiam excurrerunt, damnaque Crucigeris, tanta quanta illi in Lituania intulerunt.

Crucigeri Lituaniam vastant.

Postea Vitoldus, anno Domini 1396. expeditionem in Tartaros adornauit, ac tribum vnam, quam illi Hordam vocant, cum liberis abegit, exercitu eorum profligato, partemque captiuorum regi, & proceribus Polonis dono misit, reliquos in medio Lituanię supra Vaccam amnem, duobus milliaribus à Vilna, agris attributis, collocauit, qui illic manet vsque

Vitoldus Tartaros profligat, & in Lituaniā eos collocat.

vsque

vſque in hodiernum diem, boni ac diligẽtes patresfamilias & virtutis priſcæ, armorumque non immemores, ritus patrios Machometicæ ſuperſtitiones ſeruant, & liberi legibus ſuis viuentes & ex ęquo cum Lituanis, regis Poloniæ, magni Ducis Lituanię, imperium cognoſcunt, vexillumque proprium, Arabicis litteris inſcriptum, quo in bello vtuntur, habent.

Vitoldi expeditio in Tartaros.

In ſequenti deinde anno Vitoldus fruſtra diſſuadentibus Iagielone rege, & regina, alteram expeditionem maioribus copijs, in Tartaros fecit, ad quam permulti illuſtres de Polonica, & Germanica nobilitate viri gloriæ cupidi profecti ſunt. Fuerũt autem in ea expeditione de Polonis maximè inſignes & principes viri. Recenſitis itaq; apud Kiouiam Vitoldus copijs, bonę ſpei plenus longo itinere, Tartarorum campeſtria inuaſit, tunc temporis apud Tartaros, Tamerlane in Scythia magna regnante, humili quidẽ loco nato, verùm ſcientia rei militaris, fortunæ beneficio, eo potentię prouectus erat, vt duodecies centena millia hominum haberet in exercitu, ac Turcis profligatis imperatorem eorum Baiazethem, (qui tunc temporis Conſtãtinopolim obſidebat) captum in ferrea cauea, aureis catenis vinctum per totam Aſiam circumuehebant: cæſa ſunt tunc temporis Turcarum 200. millia. Anno Domini 1397. Hiberiã deniq; hic Tamerlanes, Albaniam, Armeniam, Perſiam, Meſopotamiam, Aſiam, & Ægyptũ, incredibili celeritate vaſtauit, & occupauit, orbemq; terrarum ſui nominis terrore impleuerat. Iamq; tranſmiſſis Sula, & Pſola fluminibus ad Campeſtria Tartariæ, Vitoldus cum ſuis, nullo repu-

gnante, peruenerat, cum Ædigam vnum ex ducibus Tartarorum potentiſsimum, Tamerlanis legatum cum innumerabilibus copijs, obuiam habuit. Vbi ad conflictum venit, Tartari vicerunt, non incruenta tamen victoria, quod niſi multitudine abundaſſent, virtute Vitoldianorum ſuperati fuiſſent. cecidere ibi inſignes viri, ex his fuere Iagielonis regis fratres, Andreas, & Demetrius, Coributus, & alij nouem duces Lituani, & Ruſſi pauci viui capti. Vitoldus cum SWidrigelone patruele, Oſtrorogoq;, & Samotulio Polonis, pernici fuga euaſerunt, Melſtinius Polonus, cum fuga ſaluus eſſe poſſet, inter confertiſſimoss hoſtes ſeſe coniecit, ſtrenueque dimicando honeſtiſſimè occumbere maluit.

Vitoldiani profligantur.

Tandem anno Domini 1403. Vitoldus magnus dux Lituaniæ, cum Smolenſcijs rurſus rebellibus, bellum geſsit, fretusq; Polonorum auxilijs arcem Smolenskam, in quam ciues, & nobiliores vxores, liberos opesq; ſuas contulerant, poſt diutinam oppugnationem, vi cepit: magnasq opes in ea repertas partim Iagieloni regi in Poloniam tranſmiſit, partim militibus, vt quiſque meritus erat diſtribuit, cæteras arces deditione accepit, & principatum in prouinciæ formam redegit.

Vitoldus Smolenſcam capit.

Vitoldus Liuones vlciſcitur.

Deinde Crucigeri Liuonienſes, in Lituaniam excurrerunt, quos Vitoldus cum præda reuertentes, veſtigijs clàm inſecutus, cùm ij domos diuersè abijſſent, regionem illorum viciſſim longè lateque vaſtauit, pagos & vicos incendit, oppidum cum arce munitum à Germanis Dunemburgum appellatum, ad DWinam fluuium conditum, vi cepit, quibus incenſis in Lituaniam, ſe cum ingenti præda recepit

Nec

Nec multo pòſt rurſus Lituania hinc à Pruſsienſienſibus, illinc à Liuonienſibus Crucigeris, SWidrigelonis profugi, opera peruaſtata eſt. Tandem Iagielo rex, & Vitoldus, patriæ afflictæ vicem miſerati, SWidrigelonem fratrem exulem è Pruſſia euocauerunt, Podoliæq; Ducatum in poſſeſſionem ei conceſſerunt. Poſtea SWidrigelo hac liberalitate regia minimè ſanatus, homo ambitioſus & peruerſus, nō habens receptaculum apud Pruſſienſes Crucigeros: (nam certis ſub conditionibus, propinquos regis exules, ex Lituania ſuſcipere, nequaquā Pruſſienſes ſeſe obſtrinxerant,) ad Moſchouiæ ducem Baſilium profugit, arcibus quas in Ruſſia tenebat ſuccenſis. Eodem anno 1406. Vitoldus pace nacta cum Crucigeris, tranſmiſſo Hugra flumine, primam expeditionē in Moſchos adornauit, à genero duce gentis iniuria prouocatus, peruaſtataque longè lateque Moſchouitica regione, præda onuſtus, in Lituaniam redijt. Poſtea maiori vi in id bellum, anno vno intermiſſo ſeſe expediuit, fretus maioribus auxilijs Polonorum, & Crucigerorum, & vſq; ad Occam fluuium permagnum, Moſchouia deuaſtata, populabundus peruenit, quominus autem fluuium tranſmitteret, SWidrigelonis patruelis nuper profugi (qui Moſchouitis operā ſua[illegible]uabat) armis prohibitus eſt: Impetrauit tandem à Vitoldo, Baſilius Moſchouiæ dux pacem, æquis ſub conditionibus.

SWidrigelo ad Moſchouiam fugit.

Vitoldus Moſchouiā vaſtat.

Dum hæc aguntur Sigiſmundus Coributus Vitoldi frater, nihil de inducijs cum Crucigeris Pruſſienſibus compertum habens, abſente Vitoldo cum Lituanis in Pruſſiam excurſionem fecit, & tribus oppidis, plurimiſque pagis direptis, & ſuccenſis in-

Vitoldus Pruſsiam vaſtat.

Crucigeri Lituaniam vastant. Vitoldus latet.

gentem prædam asportauit. Quos vt Crucigeri vlciscerentur, nullam excusationẽ ignorantiæ admittentes, simili modo in Lituaniam per auias solitudines excurrerunt, in Wolkouisko oppidũ improuisè impetum fecerunt, quo succenso multitudinẽ hominum, qui ad rem diuinam, festo die cõuenerant, captiuam abduxerunt. Vitoldus verò cùm septem milliaribus ab eo loco abesset, raptim in interiores syluas cum vxore sese abdidit, donec hostes discessisse cognouit, nunquam enim hostibus regiones suas vastantibus, occurrere ausus erat, sed illis discedentibus vicissim regiones eorum vastabat.

Deinde Vitoldus, anno Domini 1415. cõducto ingenti exercitu de Polonia, contra Pskouienses Russos expeditionem fecit, qui pacem magna vi auri, & argenti redemerunt.

Vitoldus Nouogradenses capit.

Postea Nouogrodensibus Russis liberè viuentibus, Pskouiensium vicinis bellum intulit, quibus etiam supplicibus, & ingentia dona afferentibus pacem dedit.

Sigismũdus imper. cum Vitoldo gratiam inijt, & diadema ei pollicetur

Tandem Sigismundus Romanorũ rex, inimicitias inter Iagielonem regẽ Poloniæ, & Vitoldũ disseminaturus, societatem cum Vitoldo secretò inijt. Diademaq; regium, in iniuriam Polonorum ei dare pollicitus est, cupiebat id Vitoldus homo ambitiosus, & ingẽtis animi, sed ei obnixè Iagielo frater cum Polonis ne voti cõpos foret obluctabatur, denegabàtq;, vnde variæ controuersiæ vtrinq; intercesserunt. Postea à Sigismundo rege Romanorum draco aureus affabrè factus, pignus societatis, per legatos ei allatus est, expetitumq; ab eo iusiurandum de societate vtrinq; seruanda. Sed Vitoldus dracone pro hospi-

hoſpitali munere accepto, iuſiurandum nullum dedit, nec tamẽ à cœpto de ambitione diadematis regij deſtitit, legatiq́; regis Romanorum de eo afferendo, certũ tempus præſcripſerunt, ad decimũ ſextum Calendas Septembris. Hoc vbi rex Poloniæ Iagielo reſciit, Ioanni Czarnkouio Subcamerario Poſnanienſi, viro impigro, negotium dedit, vt ad confinia Poloniæ, & Saxoniæ, legatos Romanorum regis, & Vitoldi, vltro citroq́; comeantes obſeruaret, interciperetq́;. Statimq́; Baptiſtam Cigalam Italum iuriſconſultum Genuenſem, & Sigiſmundum Rotum Germanum à Cæſare ad Vitoldum proficiſcentes intercepit, excuſſosq́; incõſultè dimiſit. Litteras verò ab eis ablatas ad regem attulit. Miſſi autem hij erant, vt Vitoldo dubitationem omnem eximerent, diademaque ad tempus allatum iri, ab alijs legatis promitterent. Præterea vt confœderationes & ſocietatem Pruſſienſium, atq; Liuonienſium Crucigerorum, Hungarorumq́;, & Germanorum, cum Lituanis aduerſus Polonos confirmarent. *Legati Cæſaris intercipiuntur.*

His cognitis Poloni nemine iubente, quaſi ſublatis ſignis, armata manu apud Turagoram inſederunt, pro patriæ tranquillitate & honore ad extremum Oceanũ Germanicum, decernere parati. Iam legati cum diademate Pruſſiæ appropinquabãt, per quam profecturi erant, cum didicerunt à Polonis vias obſideri, & non auſi periculo ſeſe committere, cùm duos menſes fruſtra exſpectaſſent, ad Cæſarem in Hungariã reuerſi ſunt. Nec multo pòſt Vitoldus voto fruſtratus ex angore animi, anno Domini 1430. menſe Septembri in Troki ciuitate ſpiritum exhalauit, cum octuageſimum annum exceſſiſſet. *Vitoldus moritur.*

Vitoldi mores.

Princeps impiger & vegeto ingenio, abstemius in omni vita nihil præter aquam bibere solitus, in victu temperãs, temporis perparcus, ita vt supra mensam iudicaret, & responsa legatis daret. Cæterum in Venerem procliuior, confecto enim felicissimè bello semper solebat relictis copijs in hostico, domum transmutatis equis, ad vxorem otius præcurrere. In externos liberalis erat, suos verò metu magis quàm beneficio, in officio continebat. Statura fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas solitus.

SWIDRIGELO PRINCEPS Lituaniæ.

Poloni magnam Podoliæ partem occupant.

IVstis Vitoldo, Vilnæ in arce persolutis, Iagielo rex Poloniæ, SWidrigelonem fratrem germanum, patruelem Vitoldi, hominem nihili, & ebriosum, summæ rerum apud Lituanos præfecit. Poloni verò primores, patriæ vtilitati consulentes, re animaduersa Daugertum Palatinum Vilnensem, qui Podoliam Vitoldi nomine administrabat, rerum omnium adhuc ignarum, euocatum ad colloquium ceperunt, arcemq; Kameneciam, Smotriciam, Skalam, & Ceruonigrodum occuparunt, & magnam partem Podoliæ facilè in potestatem suam redegerunt, ne in ditione Lituanorum deinceps esset. Vbi factũ hoc resciuit SWidrigelo, homo violentus & in iracũdiam præceps, beneficiorum regis fratris oblitus, in eum (tunc temporis exequias funebres Vitoldi celebrantem Vilnæ) fremere, maledictisq; lacessere, palamq; vincula & necem regi, Polonisq; qui cum eo aderãt minitare, cœpit: ita vt Poloni, die noctéq;

Iagielo rex cum Polonis in periculis.

ctéq;

ctéq; circa regẽ excubare cogerentur. Rex verò siue quod sibi metuebat, siue quod SWidrigelonis incrementis impẽsius fauebat, Podoliam ei restituere assensus est, eaq; de re Tarlonẽ in Podoliam cũ literis & mãdatis misit, qui eam Michaëli Babę Russo, SWidrigelonis nomine recipiendam & obtinendã traderet. Andreas verò Tencinius, & Nicolaus Dreuicius, iuuenes ex nobilitate Polonica, qui annulũ signatorium habebant, amore patriæ ducti, litteras ad Michaëlem Buczacium, qui Cameneciam Podoliæ obtinebat, scripserunt, regem extrema necessitate adactum, Podolia SWidrigeloni cedere, nunciantes, sed vt non modò, non parceret mandatis regijs, verùm Tarlonem & Babam pariter comprehenderet. Eas litteras quoniam palàm ferri nequibant (SWidrigelo enim omnes iter in Poloniam capescentes excutiebat) cera obuoluerunt, & cõtexerunt, vt speciem & similitudinem cerei præ se ferrent. Tarloniq; legato dederunt, vt is cùm primùm Cameneciam venisset, cereum illum Buczacio redderet, atq; hæc verba adderet, vt si errare ille nollet, ex eo cereo vnà cum magistratu vrbano, lumẽ quęreret. Quę omnia Tarlo iuuenis omnium rerũ ignarus, bona fide perfecit. Buczacius præfectus cereum acceptum refringit, litterasq; inuenit. Tarlonem legatum & Babam comprehendit, in arcesq; Podoliæ intromissionem non admisit. Poloni quoq; casum regis sui animaduertentes, exercitum sine mora conscripserunt. SWidrigelo autem Polonos, arma parare ad vindicandum regem audiens, confestim eum sibi reconciliatum, auroq; & argento liberaliter donatum liberum dimisit. Tandem SWidrigelo

Lumen ex cereo quæritur.

exercitũ in Podoliam duxit, cui Iagielo rex cum armatis copiis Polonorum, anno Domini 1431. ad diem S. Margaretæ apud Luczkum ciuitatem occurrit, excursorijs pugnis vtrinq; collatis, fœdus ad purificationis diuæ Mariæ festum inierunt. Interea verò Palatinus Valachię tributarius Polonorum, infestis armis in Poloniam descendit, cuius exercitum Poloni & Podoliani dissipatum, & per agros, syluasque pallantem, cruenta clade prostrauerunt. Postea rex Iagielo in SWidrigelonem fratrem seditiosum, & ad sanam mentẽ redire nolentem, Lituanos concitauit, Sigismundumq; patruelem, Vitoldi fratrem germanum, Starodubensem ducem, ad inuadendum principatum Lituaniæ animauit. Statimque proceres Lituaniæ cognita voluntate regis, cum Sigismundo aduersus SWidrigelonem ducem suum, ob nimiam crudelitatem conspirauerunt, in eumque apud Osmanam, tunc temporis agentem, impetum fecerunt, qui de insidijs à Ioanne Muniuido præmonitus, pernici fuga in Russiam euasit, ideoq; postea adiunctis sibi Liuoniensibus Crucigeris, Lituaniam vexauit.

Valachi funduntur.

SIGISMVNDVS PRINCEPS Lituaniæ.

ANno Domini 1432. Sigismundus Keystuti principis Lituaniæ filius, dux Starodubensis, in Russia, regis Iagielonis patruelis, beneficentia & fauore Lituaniæ procerum, expulso iusta de caussa SWidrigelone seditioso, rerum in Lituania potitur, & magno Ducatu solẽniter in verba regis Iagielonis & procerum Polonię, Lituaniæq; iurans inuestitur.

Ideo

Ideò tertio magni Ducatus Lituanię cum regno Poloniæ vnio, incorporatioq; celebrata est.

Eodem anno rex Poloniæ Iagielo, vltima mensis Maij vitam cum morte feliciter commutauit, cui Vladislaus filius in regno, anno Domini 1434. successit, qui postea rex Hungariæ creatus est, quo ex Polonia in Hungariam, anno Domini 1440. ad suscipiendum regnum discedente, Czartoriensis dux Russus, Sigismundum magnum Ducem Lituaniæ, dolosè, perfidioseque necauit Troki. Atq; post hũc magnus Ducatus Lituaniæ ad secundo genitos regnum Poloniæ translatus est. Quapropter proceres Poloniæ cum ducibus Massouiæ Casimirum hæredem regni Poloniæ, cum ducibus Massouiæ Casimirum hæredem regni Poloniæ, Iagielonis regis filium, in magnum Ducatum Lituaniæ duxerunt, quem Lituani cum ingenti lætitia, susceptum, communibus suffragijs, summæ rerum apud se præfecerũt. Qui postea Vladislao fratri, anno Domini 1447. in regno successit. Magno verò Ducatu Lituaniæ Alexander filius eius ardentibus suffragijs Lituanorum, præpositus est.

Iagielo rex moritur.

Sigismundus dux occiditur.

Casimirus magnus Dux Lituaniæ.

ALEXANDER PRINCEPS Lituaniæ.

ALexander Iagielonis nepos, Casimiri regis Poloniæ filius, magno Ducatu Lituanię potitus, apud Ioannem magnũ Ducẽ Moschouiæ, filiam Helenam, in matrimonium accepit, in sponsalibusque conclusum erat, vt templum Ruthenico ritu, in castro Vilnensi destinato loco, exædificaretur, eique certæ matronæ, ac virgines eiusdem ritus iungeren-

tur. Quæ cùm aliquanto tempore negligerentur, sumit socer caussam belli contra Alexandrum, & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur, primum, versus prouinciam Seueram, in Meridiem, secundum verò, in Occidentem contra Toropiec & Biela instituit, tertium in medio, versus Drohobus & Smolensko collocat, ab ijs exercitum in subditis retinet, quo ei maximè, contra quem Lituanos pugnaturos animaduerteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch, vterque exercitus conuenisset, Lituani duce Constantino Ostroski, maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis, numerum hostium ac ducum quoque cùm cognouissent, magnam spem profligandi hostem concipiunt, porrò cùm fluuiolus cōflictum impediret, ab vtrisq; transitus seu vadum quæritur. Primi autem Moschi aliquot superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt, atque illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt, mox vtrinque acies committuntur, præliumq; atrox oritur. Interea dum vtrinque eodem ardore animorum, acriter certarent, exercitus Moschorum in insidijs collocatus, eo latere in medios hostes inducitur, Lituani metu perculsi dilabuntur. Imperator exercitus, vnà cum plerisque capitur, reliqui perterriti, castra hosti concedunt, se & arces Drohobus, Toropiec, & Biela pariter sese dediderunt: exercitus verò, qui Meridiem versus processerat, cui præerat Machmetemin Tartarus rex Cazanensis, fortè Bransko, ciuitatis præfectum comprehendit, Branskoque ciuitate potitur. Paulo pòst duo Germani fratres, Se-

Moschus in Alexandrū Lituaniæ Ducem insurgit.

Lituani funduntur.

Arces à Moschis capiuntur.

ueriæ principes, Semetcici dicti, alioqui ducibus Lituaniæ obedientes, imperio Moſchorum principis ſe tradunt. ſic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moſchus, quæ Vitoldus magnus Dux Lituaniæ multis annis, maximiſque laboribus, obtinuerat. Porrò Moſchorum dux cum hiſce captiuis Lituanis crudelius egit, Conſtantinumque ducem exercitus præfectum, crudeliſſimis vinculis, pollicitationibusque ſolicitabat, vt relicto domino naturali, ſibi ſeruiret, qui cùm aliam ſpem elabendi non haberet, conditionem oblatam accepit, in verbaque Moſchorum principis iurauit. Et quamuis prædia, poſſeſſionesq; ampliſſimas, pro ſtatus ſui cõditione habebat attributas, à principeq; ſummo amore proſequeretur, tamen aliquot ibi annis exactis, nacta occaſione, per inuias ſyluas, in Lituaniam cum ingentibus theſauris profugit. Qui poſtea, anno Domini 1514. cum exercitu Polonorum & Lituanorum ſtrenui militis, & imperatoris officium adimplens, ſub Sigiſmũdo rege Poloniæ, octuaginta millia Moſchorũ ſtrauit, prout ſuperius, in geſtis Sigiſmundi regis Poloniæ patet. Sed ad rem redeo.

Duces Seueria Moſcho ſe dedunt.

Octuaginta millia Moſchorũ caſa.

Alexander magnus dux Lituanię, poſtea decedẽte Ioãne Alberto fratre, Polonię rex creatus, liberatione captiuorum, cõtentus cũ ſocero Moſchorũ principe Ioanne, ad ſex annos fœdus inijt, anno Domini 1503. Poſtea anno Domini 1506. Vilnæ mortuus eſt, ibidemq; ſepultus, ætatis ſuæ 45. annos habens. Præfuit magno Ducatui Lituanię 14. annis, regnum Poloniæ 4. annis & 8. mẽſib. adminiſtrabat, huic in magno Ducatu Lituaniæ, & regno Polonię Sigiſmũdus frater Germanus, huius nominis primus ſucceſſit.

Alexander moritur.

Nouæ Gubernationis LIVONIÆ FORMA, RECENS A STEPHANO REGE POLONIÆ INSTITVTA, ANNO M. D. LXXXIII.

STEPHANVS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNVS DVX LItuaniæ, *Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhiniæ, Podlachiæq́; nec non princeps Transyluaniæ, &c.*

SIgnificamus tenore præsentium, quibus expedit vniuersis, præsentibus & futuris harum notitiam habituris. Quia nos per Dei gratiam recuperata de potestate Moschi prouincia Liuonia, eius statui ac bono ordini prospicientes, ac defensionis & iustitiæ rationem habentes, atq; exemplum in primis terrarum Prussiæ nos accommodantes, infra scriptas leges & constitutiones ei prouinciæ, de consilio consiliariorum nostrorum dandas, & promulgãdas esse duximus, damusq́; & promulgamus præsentibus. Iura tamen nostra regalia integra nobis in omnibus reseruando.

Episcopatus Vendensis.

In primis Deo optimo gratias pro victoria concessa agentes, ad eiusq́; cultum actiones nostras referentes, fundauimus episcopatum in eadem prouincia in locum archiepiscopatus, & episcopatuum, qui fuerũt superioribus temporib. primùm discordia in-

dia interna, deinde verò hostili gladio exterminati: cuius sedes Vendæ futura est. Vbi etiam canonicorum collegium instituimus, ac item per ciuitates, oppida, & villas nostras regales, parochias, & scholas ritus Catholici ereximus.

De dissidentibus in Religione.

Annuimus petitionibus prouincialium prouinciæ Liuoniæ, Rigæ & hîc ad nos factis, vt Augustanæ cõfessionis, quæ vnica post religionem Catholicam illam in prouinciam introducta erat, liberum vsum illis permittamus.

Tres præsidatus in Liuonia.

Prouinciam Liuoniam, quæ adhuc à nobis parta est, in tres diuidimus partes, tum iurisdicundi, tũ defensionis caussa: quarũ prima erit Vendensis, atq; id quicquid inter flumen Dunam, & Gouiam, & inde ad fines Moschouiæ versus Opoczkam, supra Marienhausen situm est, ad præsidatũ Vendẽsem spectabit, inclusis etiam arcibus Marienhausen, Ludzen, & Rozythen: Derpatensis, quæ à flumine Gouia ad fines vsq; Moschouiæ extendetur, & versus Feliñum Vilscher lacu terminabitur: Tertia Pernauiẽsis, quæ Felinum, Pernauiam, & cæteras arces, inter Gouiam flumen, & mare, & lacum Vilscher continebit.

Præsides Liuoniæ.

Quibus quidem in partibus singuli præsides Vendẽsis scilicet, Derpatẽsis & Pernauiẽsis præerunt eo iure & authoritate in illa prouincia, qua Palatini in Prussia sunt, cũ quibus etiam, necessitate exposcente, ad bellum mouere debebunt, postquam prędicti præsides à nobis, vel gubernatore Liuoniæ, vel locũ tenente, vel commissario nostro admoniti fuerint.

Succamerarij.

Statuimus, vt in eadem prouincia tres itidem Succamerarij sint: Vendensis, Derpatensis, Pernauiensis, eadem authoritate & functione, qua Succamerarij sunt in terris Prussiæ. Ijdem finibus inter nobilitatem regundis præerunt.

Vexilliferi.

Tres itidem prædictæ Liuoniæ prouinciæ regiones, tres suos vexilliferos habebunt, subque signis à nobis illis attributis, necessitate exposcente vt suprà scriptum est, dictæ prouinciæ nobiles & incolæ, ad bellum & defensionem progredientur.

Iudicia terrestria.

Iudicia terrestria in singulis pręsidatibus, quotannis bis celebrentur, ita vt in pręsidatu Vendensi, prima iudicia feria tertia post Dominicam Quasimodo geniti: secunda, feria tertia post Lamperti in Pernauiensi, duabus post hebdomadibus. In Derpatēsi duabus post alijs obseruentur. Ex quibus quidem iudicijs terrestribus appellationes ordinariæ fient ad conuentum Liuoniæ.

Iudices, Scabini, & Notarij terrestres, ac Tabelliones.

Iudicia terrestria iudicabuntur ab iudice. Iudex autē cuiuis præsidatui, ex quatuor à nobilitate propositis, vnus per nos assignari debet, cui assidebunt sex scabini, ex duodecim à nobilitate propositis à nobis designati. Notarium verò terrestrem ex quatuor à nobilitate electis, vnum itidem designabimus qui acta ac decreta iudicij terrestris conscribet & edet. Pro incidentibus verò passim necessitatibus publici tabelliones in conuentibus Liuoniæ modo infrascri-

ſraſcripto habendis, qui fuerint teſtatæ probitatis ac fidei, ex conuentus illius ſententia, creari poterunt.

De appellatione.

Vt autem friuolæ & temerariæ appellationes nonnihil cohibeantur, quiſquis in iudicio terreſtri ad conuentum appellauerit, octodecim marcas Rigẽſes in iudicium reponat. Et ſi appellans ſuccubuerit, in vſum publicum iudicij in quo erant repoſitæ, cedant, alioquin parti reſtituantur.

Iudicia Præſidum, & ſanguinis, ac facti recentis.

Nec præſides cauſſas ad ius terreſtre ſpectantes, niſi de conſenſu partium iudicent, & prouocantes ad iudicium terreſtre remittant, exceptis cauſſis leuioribus, quæ videlicet valorem triginta marcarum Rigenſium, non excedant. hæ quidem ſine ſtrepitu iudicij, de ſimplici & plano ab eis componi poſſunt. In cauſſis autem ſanguinis, & facti recẽtis indilatam iuſtitiam miniſtrent, nec partes contendentes ad componendam amicè inter ſe controuerſiam cogant, nec vllas pœnas exigant, niſi per iudicium decretas. Quarum pœnarum tertia pars iudicio terreſtri, reliquæ duæ partes præſidi loci cedant.

Præſides & Capitanei cæteriq; omnes iudicio terreſtri ſubſint.

Præſides & capitanei, ac quiuis incolæ Liuoniæ, ſiue Poloni, ſiue Lituani, alijq; omnes citati: tam in iudicio terreſtri, quàm cõuentuum publicorum, reſpõdere ſint obligati, exceptis obligationibus ſuper bonis noſtris regalibus emergentibus. Ciuitatibus etiam iudicia iuxta priuilegia ipſorum relinquimus.

De Commiſſionibus.

Vt autem temerariæ lites amputentur, commiſ-

ſarios ſiue iudices delegatos non deputabimus in cauſſis ad iudicium terreſtre ſpectantibus, & minus in eo iam pendentibus, niſi per rationẽ ordinariam, de qua infrà dicetur, à ſentẽtia definitiua, ſeu interlocutoria iam lata, ad nos remiſſæ fuerint, exceptis cauſſis limitum bonorum noſtrorum regalium & diuiſionis fratrum, & proximorum. Nec iudices delegatos ſeu cõmiſſarios, à quibus ſemel appellatum eſt, in eadem cauſſa denuo deputabimus, aut cauſſam ad ipſos remittemus. Non enim veriſimile aut honeſtum videtur, quòd iudex ſuam priſtinam ſententiam retractet aut aliter poſtea iudicet quàm antea iudicauerat.

De Conuentibus publicis iudicialibus.

Conuentus autem publici iudiciorum cauſſa in Liuonia Vendæ quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore, ad diem S. Staniſlai: tempore autem autumni ad diem S. Michaelis. ad prædictos conuentus publicos omnes cauſſæ, tam ex ciuitatibus, quàm ex iudicijs terreſtribus, per appellationem deuoluantur, ac etiam ex Feudis ducalibus. eæ verò appellationes cognoſcentur, in dicto conuentu, ab epiſcopo, tribus præſidibus, capitaneo Vendenſi, quæſtore prouinciali, tribusque Succamerarijs, ciuitatumque, Rigenſis duobus, Derpatenſis vno, Pernauienſis vno, Vendenſis vno, deputatis. Præſidebit verò gubernator Liuoniæ, vel locum tenens, aut commiſſarius noſter, à nobis pro tempore deſignandus, atque ibi omnes cauſſæ finientur, ſine vlteriori prouocatione, exceptis cauſſis amiſ-
ſionis

ſionis hæreditatis bonorum, in quibus ſi quæ pars à conuentu ſe grauatam putauerit, vtriuſque partis allegationes diligenter conſcribi,& ad nos obſignatæ ſigillis omnium ſupraſcriptorum per gubernatorem,aut locum tenentem,vel commiſſarium noſtrum remitti debent, de quibus nos ſententiam noſtram itidem ſcripto noſtro declarabimus: ac item exceptis cauſſis famæ, in quibus hoc idem,niſi ſint ſanguinis & facti recentis, obſeruari volumus. Decreta verò prædicta conuentionalia, à notario terreſtri Vendenſi conſcribentur, ſub ſigilloque eiuſdem terræ edentur.

De iure municipali Liuonico.

Tam in iudicijs terreſtribus,quàm conuentionalibus, iuſtitia adminiſtrabitur ex præſcripto iuris prouincialis in Liuonia recepti, cuius quidem iuris municipalis exemplum prouinciales ad nos mittere debent intra quadrimeſtre, vt à nobis recognoſcatur,& authoritate noſtra publicetur. Præteritas omnes iniurias facti inter priuatos perpetua obliuione delendas cenſemus. De cauſſis autem pecuniarum creditarum, & bonorum ademptorum, inter ſe iure experiri poterunt. Neq; tamen ab ijs qui tempore belli vſuras in bonis ſuis inſcripſerunt exigi eæ debent. In poſterum autem non niſi mediocres inſcribi & accipi poterunt.

Conuentus neceſſitatis publicæ cauſſa.

Quando opus fuerit cõuentu pro neceſſitate publica, quẽ nos & ſucceſſores noſtri, arbitrio noſtro, loco & die,quo nobis videbitur,indicemus,prius in ſingulis pręſidatibus, Venden. Derpaten. Pernauien.

fiat nobilitatis cõuentio particularis, quam pręsides in suis præsidatibus ad aliquẽ locum conuenientem literis suis de mandato nostro conuocent, vt nuncij ad huiusmodi conuentum eligantur. qui autem vocatus non comparuerit, pœnam sex marcarum Rigensium pendet, cuius medietas præsidij, altera verò fisco Liuonico proueniat. Mittent etiam ad eundem conuentum nuncios duos ciuitas Rigensis, vnum Derpatensis, vnum Pernauien. vnum Venden. ac item Curlandiæ dux, cuius nuncio locus dignus ac conueniens in consessu, attribui debet.

De executione rei iudicatæ.

At quum frustra sententiæ ferantur, nisi legitimę executioni demandentur, volumus, & irrefragabili constitutione sancimus, vt deinceps vnusquisq; cuiussuis conditionis aut eminentiæ fuerit, rei iudicatæ sine omni contradictione cum effectu pareat, & obsequatur, alioqui locorum præsides nullo alio à nobis mãdato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto sibi, vbi caussæ conditio id postulauerit capitaneo, & nobilibus illius districtus, aut etiam, si necessitas exegerit, omnibus & singulis vasallis nostris seu nobilibus illius præsidatus, quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito & amissione bonorum obligatos esse decernimus. Si verò maiori potentia sit opus, negocium ad nos referri volumus, vt opportunis rationibus rebus prouideamus. Pręsides similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamque oppressis ministrandam iusiurandum nobis pręstitum adigat, quos etiam, si remissiores fuerint, quinquaginta florenorũ Vngaricalium pœna plecti volumus, cuius mulctæ medietas parti,

cui

cui iustitia denegata est, altera verò medietas fisco cedat. Vbi autem quis exequutioni voluerit resistere, aut iam factam violare conuictus fuerit, pœna banni siue proscriptionis, ac bonorum confiscatione, irremissibiliter puniatur. Ex quibus bonis parti læsæ primum satisfiat, quod reliquum fuerit, prædicto fisco applicetur.

De violentijs ac vijs publicis.

Statuimus præterea, vt nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quiuis alius, cuiuscunq; conditionis existat, qui personis, castris, domibus, aut possessionibus alicuius vllam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere præsumat. super his conuictus, capitali pœna puniatur.

De captiuatione, criminibus ac contractibus.

Et cùm aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio præsidum aut terrestri capitur, quod sub certis pœnis in potestatem aut carcerem ciuilem non tradatur, sed in manus præsidum. Si quis autem in ciuitate, vbi nulla arx est capitur, & authoritate conuentus præsidis, aut iudicij in carcerem ciuilem conijcitur, in potestate eorundem & non ciuitatis permaneat. Fideiussoria autem cautione à carcere huiusmodi liberetur, nisi caussa fuerit criminalis, & vt sub pœna viginti florenorum Vngaricalium, quorum medietas præsidi, altera parti læsæ cedat, absque vlla remissione persoluenda, nobiles & eorum subditi, authoritate seu potestate ciuili non capiantur, detineantur, aut arestentur, nec nobiles authoritate propria capient, aut detineant ciues vel eorum subditos, sed vnusquisque coram iudice suo

ordinario conueniatur, & iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus, & actionibus criminalibus. nam delinquens in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractu recenti, in loco contractus poterit conueniri.

De fluminibus.

Præterea ne in fluminibus terrarum nostrarum Liuoniæ quibuscunq; ab antiquo nauigabilibus obstacula fiant, vt tam piscibus, quàm nauibus, & lignis liber transitus permittatur, bonis ac iuribus nostris regalibus, & quorumcunque priuilegijs antiquis, & præscripta consuetudine saluis.

De bonis terrestribus ciuium, & nobilium ciuilibus.

Ciuibus bona terrestria, & nobilibus ciuilia bona liberum sit deinceps emere: ita tamen, quod ad paria onera vtrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet ciues ratione bonorum terrestrium omnia nobilitatis onera, & nobiles ratione ciuilium bonorum omnia ciuilia onera, æquis passibus ferant, & eidem iuri subsint.

De Prædonibus.

Statuimus, vt præsides & capitanei, quisq; in suo præsidatu, & capitaneatu diligenter fines terrarum obseruent, ne prædones & grassatores ingrediendo impunè grassentur.

Rustici arma non ferant.

Et præterea ne rustici cum bombardis, cuspidibus, lanceis, gladijs aut similibus armis, publicè aut priuatim incedant atq; ea deferant, nisi ad venatio-

nationem, aut publicam pacem tuendam, à dominis & poteſtatibus ſuis euocati fuerint. Sculteris etiam exceptis, quibus ob publicam functionem, armatos eſſe liceat.

De mercimonijs, & ruſticis.

Ne etiam mercatores & præſertim peregrini ſiue exotici homines, in nobilitatis ac ciuitatum iniuriam, merces in villis ac pagis clàm & publicè coëmere, & negociationes exercere audeant, authoritate noſtra regia firmiter prohibemus. Statuentes vt deinceps ſubditi dominorum merces & res ſuas vendibiles in ciuitatem ducant, & in foro publico venales exhibeant. Cum verò ſuprà actis temporibus, plebem ruſticam miris modis preſſam in Liuonia fuiſſe audiamus eam ad tolerabilem ſtatum reducendam, eiuſque rei rationes aliquas in conuentu prouinciali ineundas cenſemus, ad quã nos quoque authoritatem noſtram, & ordinationem, communicato cum prouincialibus in eodem conuentu conſilio, abhibebimus.

De mercimonijs Moſchouiticis.

Mandamus locum tenenti noſtro, præſidibus, capitaneis ac alijs prouinciæ ac ciuitatum magiſtratibus, vt merces omnes Moſchouiticas, Pleſcouia, & aliunde perditiones noſtras, Rigam, aut Pernauiam, quo ad diuerſum aliquid pro ratione temporis ſtatuerimus, dirigant. Riga verò & Pernauia trans mare, tum in Lituaniam Poloniamque: nec ijs mercimonijs vti, niſi ſubiectos nobis patiantur ſub graui animaduerſione.

De conſtitutionibus in poſterum faciendis aut emendandis.

Si quid poſtea de ſtatu Liuoniæ, eiusq; bono ordine ſtatuendum ſit, aut in ſupraſcriptis conſtitutionibus emendandum, mutandum, addendum, id prout res ac neceſſitas tempusq; exigit, matura ac bona deliberatione faciemus. Quæ omnia & ſingula vt ſuprà ſcripta ſunt ſancimus ac decernimus robur debitæ firmitatis habere debere, ac ab omnibus in eadem prouincia obſeruari, ab ijs verò quorum intereſt manu teneri, & exequi. Harum quibus ſigillum noſtrum appreſſum eſt, teſtimonio literarum. Actum & datum Varſauiæ, die quarta Decembris correctionis. Anno M.D.LXXXII. Regni noſtri, anno ſeptimo.

Per manus illuſtris, & magnifici Ioannis de Zamoſczie, regni noſtri ſupremi Cancellarij, & exercituum regni generalis. Cracouienſisque ac Marieburgen. Miedzyrzecen. Knyſchynen. Krzeſzouienſis, &c. Capitanei. Sincerè nobis dilecti.

STEPHA-

STEPHANI POLONIÆ REGIS LITERÆ AD ORDINES REGNI POLONICI, DE *rebus à se in bello aduersus Moschos superiori æstate gestis.*

Anno 1580. Die 6. Septembr. ad Vielikolukum scriptæ.

TEPHANVS *Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Rußiæ, Prußiæ, Samogitiæ, Liuoniæq; Transyluaniæ princeps. Reuerendiß. Reuerendis, Magnificis, Nobilibus, Famatis, Archiepiscopis, Episcopis, Palatinis, Castellanis, Regni nostri Senatoribus: præterea cuiusuis ordinis subditis nostris sincerè fidelibus nobis dilectis Gratiam nostram Regiam. Reuerendißimi, Reuerendi, Magnifici, Generosi, Nobiles, Famati, sincerè fideles nobis dilecti.*

Notum facimus, quàm libenter & decreta communibus Reipublicæ comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, Sinc. & Fidel. vestras faciamus certiores.

Cùm superioribus proximis Reipublicæ comitijs placuisset bellum contra Moschouiæ ducem susceptum continuari: nihil prætermisimus, quod posset ad illud rectè atque ordine administrandum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendos, tum nouos conscribendos pertinere, quibus omnibus postquam, vt ad Ciusniciam (quo loco nos, & Russiæ, contra iniurias Moschi, præsidio esse posse, & ad primarias alias atque alias arces hostiles, peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus: Nos Vilna profecti, eòdem ad octauum Iulij mensis diem peruenimus, ac in primis frequentiore & Senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus. in quo, etsi variæ initio dictæ sententiæ fuissent: eò tamen descensum postea est, vt Vielikolukum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eámque arcem omni conatu oppugnãdam concluserimus:

mus: secuti quàm maximè cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerum, qui nos ex locis anno superiore proximo expugnatis, re recenti, Vielikolukum vocare & ducere visus est, tum Russiæ defensionem, quam vniuersam, eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus.

Præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate (qua exercitus nostri sine ditionum nostrarum detrimento ali ac sustineri possent) opportunitate denique ad signa nostra penitius in hostilia loca inferenda, hostémque ad aliquam prælij dimicationem eliciendum, cæteráque deinceps ex Vielikoluko facilius promtiúsque administranda adducti.

Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Ciusniciensi, Vitepscium profecti sumus: quo in itinere cùm arces duas hostiles (Vielescium vnam, in Dunæ ripa Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam: atque alteram Vsuiatum, quæ ad amnem cognominem in Dunam fluuium illabentem, & propius Lukum versus ferentem, sita est) exclusuras nos tormentorum & commeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero cùm studium nobis esset Du-

nam flumen magis magisque ab hoste in potestatem nostram vindicare: quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Samayscie Regni nostri Cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis, Vielescium oppugnandi caussa præmisimus. qua ex arce cùm vnius diei oppugnatione præsidium hostile feliciter deiecisset, nos ea potiti (præmissa primo agmine Lituanicarum copiarum parte) Vsuiatum cum exercitu accessimus, locúmque munitionibus oppugnandi caußa iam actis, metu potius admoto quàm vi adhibita, deditione cepimus.

Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarum istarum arcium oppugnatio diuiserat, mouimus, & superata locorum inde ab Ciusnicia incredibili vastitudine itinere (summo cum labore militum ac ingenti difficultate, qua Vsuiatum, quà Vielescium exercitus iuêre, & per aßiduas densißimásque syluas) facto, Vielikolukum progreßi, ad arcem vigesima sexta mensis Augusti die castra metati sumus. quæ in castra cùm id temporis ab magno Moschouiæ duce legati ad nos venissent, nulla interposita mora eos audiuimus.

Verùm cùm à nobis, contra omnes nostras rerum

rum gerendarum rationes, contráque dignitatem nostram, postularent, vt nos in Lituaniam cum exercitu referremus, negarêntque, nisi id ante omnia fecissemus, se per Principis sui mandata quidquam de ista legationis caussa dicere posse: nos repudiata & postulationis indignitate & insidiosa tergiuersatione, non cessandum rati, eundē Ioannem de Samoysczie Cancellarium cum copijs suis atratis, cæterísque, quas ad Vielescium habuerat, tum omni nostro peditatu Polonico atque Vngarico, trans flumen propius arcem castra alia facere, atque ibi curare iussimus: illáque ex parte nulla mora munitionibus, quibus visum est locis, actis, & quo oportebat perductis: ipsis Kalendis Septembris oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus, nihilque aut lenitatis aut terroris prætermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quò integra arce potiremur.

Verùm cùm & præsidiariorum summa esset loci retinendi pertinacia, & vltima sibi expectanda coniurassent, & arx (non modo loci natura in edito, planissimis circum locis, partim intra fluminis Louatij, partim intra lacuum complexus sita: nec tantummodò consuetis antehac Moschis parietum densissimorum contignationibus firma: sed aggere etiam densissimo ac latissimo &

cespite extrinsecus obducto: tum, quà flumen aut lacus non ambiunt, fossa maiore munitissima) omnino Prociam omni genere firmitatis superaret: adhæc præsidium validum, & Pociæ aliarúmque arcium propugnatione (è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant) exercitatum inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorum interitu ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, expugnari non posse videretur: necessariò res nobis incendio experiunda fuit, quod cùm magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum peditum munitionibus illatum & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius per triduum repetitum atque diutius altum esset, vt deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum & atratas illas cohortes (aggere ad propugnaculum maius ad ligneas vsque substructiones suffosso) nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur: præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili non discederet: factum est, vt & arcem flamma, & quicquid propè hominum in arce fuit, (per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum, qui Polocia ac cæteris ex arcibus iam antea occupatis

patis

patis impunè dimißi fuerant, hoc in loco ad hostilia reditu irritatam) quinta istius mensis die prima luce deleuerit.

Dum hac in oppugnatione versati sumus, Oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata, cùm ea exponerēt, quæ honestè nobis & Reip. paci, & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioráque omnia, quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur, proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere nō posse, cúmque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixißent, & à nobis peterent, vt dare ad magnum suum Ducem Moschouiæ literas liceret, quibus eum de nostra voluntate atq; conditionibus redderent certiorem: ne quid prætermisiße videremur, quod ad spem iustæ honestæq; pacificationis facere posset, & nostras dedimus ad Moschum literas & oratores dare suas permisimus: ad quas cùm responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus. Nos hæc Sinc. & Fidel. vestras scire voluimus.

Cumq; ea, quæ adhuc bene & feliciter gesta sunt, vni Deo, grata cum animi pietate, accepta referamus, parq; sit, vt illi beneuolenti & propitio & nos & omnes in Repub. nostra (ad cuius hæc vti-

litatem & laudem in primis redundant) gratias agamus: hortamur Sinc. & fidel. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus, aliisq; rebus, quoties bene gesta est Resp. suscipi consueuerunt.

Quemadmodum hæc res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus & retinendus sit, de hoc pro tempore consilium capimus.

Quæ deinceps è Republ. geri à nobis hoc bello poterunt, in iis studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant Sincer. & Fidel. vestræ. Datum ex castris nostris, ad arcem nostram Vielikolukum, die sexta mensis Septembris.

Anno Domini M. D. LXXX.

Regni nostri Quinto.

EX

EX LITERIS DECIMO OCTAVO OCTOBRIS, REGIOMONTIE BORVSSIÆ DATIS.

REgem Poloni nacti sunt virtute, sapientia, eruditione, magnitudine animi, & artibus belli præstantem: iustitiæ amantem: cædibus, libidinibus & alijs flagitijs infensissimum. Js cùm hostem petiturus Vilnam veniret, proditorem ex Lituanicis magnatibus quendam deprehensum, iudicio Lituanicorum & Polonicorum Senatorum damnatum, capitis pœna affecit. Vilna egressus in hostem, mirabilem DEI *præsentiam & tutelam expertus est.*

Nam cùm in Lituanici cuiusdam principis villa pernoctaturus esset, & is Regi exitium puluere bombardico struxisset, eumque vnà cum ædibus perdere cogitasset: fraudem nidor pulueris detexit: & Regem præsenti periculo liberauit, & proditori meritas pœnas attulit. Cætera quæ consequuta sunt, malo te ex Regijs, quàm meis, cognoscere.

Unum addo de clade quorundam Polonorum. Cum victoriam Regis, præfectus Orsensis audisset, collecta suorum manu ad 2500. Schmolenciam vsque excurrit. Hostes arbitrantes integrum regium esse exercitum, non ausi sunt con-

contra prodire. Interim Poloni, missa à Moschorum Principe auxilia adoriuntur, fundūt, & præda magna potiti Orsam repetunt. Verùm Moschi ex captiuo, cognita nostrorum paucitate, insequuntur, & nihil tale timentes opprimunt, ita vt de toto exercitu vix 500. cum Ducibus fuga Orsam elapsi sint.

RERVM POLON. TOM. II.

POLONIAE, LITVANIÆ, SAMOGITIÆ, RVSSIÆ, MASSOVIÆ, PRVSSIÆ, LIVONIÆ, MOSCHOuiæ, *Tartariæ, quæ generali vulgò Sarmatiæ Europææ nomine veniunt, Chorographicam descriptionem; tum verò Palatinatuum, districtuum, ciuitatum, arciumq́ singulis subiectarum, accuratam recensionem complectens.*

Sauromatiæ Europææ situs.

SAVROMATIÆ Europææ gentes, regionumq́; quas complectitur situm descripturus, operæpretium me facturum, & rem non iniucundam Lectori existimaui: Si in primis Europæ, ipsius fines, quibus ab Asia & Africa disterminatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ & Syriæ filia denominationem traxit, cuius insigni

Europæ denominatio ab Europa Agenoris regis filia.

pulcritudine Iupiter (vt poëtæ fabulãtur) captus, nullam aliam occasionem ad effectum insani amoris habens, in bouem niueum sese transfigurauit, in litoreque maris viridifero, vbi virgines cæteræ cum Europa reginula ludebant, armentis boum se interiunxit. Europa vitulum præ omnibus pulcerrimum videns tergo eius insedit, qui confestim in mare cum ea insiliens, in Cretam insulam, siue Candiam

Europæ termini.

dicitur eam transtulisse. Porrò Europam ab Oriente Tanais fluuius celeberrimus disterminat, à Meridie mare Mediterraneum, à Septentrione Anglicus siue Britannicus Oceanus, ab Occidente verò Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi cæteris duabus, vtpote Asiæ & Africæ, minima est, sed ad habitandum habilior, conuenientiorque & moderatior. nam neque calida torridave, nec etiam frigida nimis, ideo habitatoribus copiosior, frequentior, pleniorque est, exceptis regionibus septentrionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus, & viuendi consuetudine, incolarum, vrbiumque frequentia, & rerum commestibilium fertilitate, cæliq; & aëris temperie, Asiæ & Africæ, quamuis longè amplioribus facilè anteponitur.

Quot milliaribus pateat Europa.

Intellige hic milliaria Polonica siue Germanica, quæ Italica 5. & Moschonica totidem complectuntur.

Ducentis quadraginta quinq; milliaribus Germanicis in latitudinem patet, à mari Ægæo siue Ionio ad Oceanum vsque Hybernicum. In longitudinem verò septingentis sexaginta milliaribus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hispaniæ, ad Tanaim vsq; fluuium, qui Sarmatiam ab Asia disterminat. Inchoatur autem Europa ab Oriente à fluuio Tanai, à Meridie verò ab Ægæo mari Græciæ.

In

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio amplissima, multas nationes regnaque, eiusdem generis complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est autem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiatica, in vlteriori orientaliue ripa Tanais & Volgæ fluuiorum, quam incolunt Tartari siue Scythæ ZaWolhenses, & plures alij in Hordas, id est tribus certas diuisi. Altera Europæa Sauromatia dicitur: cuius coloni sunt Poloni, Russi siue Rutheni, Lituani, Massouitæ, Pruteni, Pomerani, Liuones, Moschouitæ, Gothi, Alani, Walachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais fluuij occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab Oriente Tanais fluuius, palusque Mæotis ab Asia dislimitat, ab Occidente verò Vistula, vel secundum quosdam Odera fluuius, à Meridie montibus Vngaricis *Beskid* gentiliter dictis terminatur, ab æquinoctio mari Germanico siue Sarmatico fines suos à Germania dirimit.

Sauromatia duplex.

Sauromatia Europeæ situs finesq.

Ptolemæus verò libro 3. cap. 5. Sarmatiam Europæam, à Septentrione Oceano Satmatico terminari scribit, iuxta sinum Venedicum, ad fines vsque Engroneland terræ incognitæ vltra Nortuegiæ regnũ longè patentis. Ab Occasu Vistula fluuio & parte Germaniæ, quæ est inter caput ipsius & montes Sarmatarum. A Meridie Iazygis Metanastis quę est gens Hungarica, ab Oriente Isthmo eam ambiri refert, à Carcinito fluuio per Bicen paludẽ, & latere paludis Męotidis, vsq; ad Tanais fluuium in prouincia Refanensi Moschouiæ fontes habenti, hic autem fluuius Asiam Scythicam ab Europa dislimitat. Ab australi deinde plaga Sarmaticorum montium iugis ad Carpatum vsque montem, Tatri siue *Beskid* vulgò

appellatum, Sarmatia Europæa finitur, denique per Walachiam Moldauiamq; ad Borysthenis vsq; ostia vbi in pontum ingenti aquarum colluuie influit, & per littora ponti ad Carcinitum vsque fluuium ex montibus Circassorum Quinquemontarum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, secundũ Ptolemæi cosmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluuios ætate sua celebriores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistulam qui & Vandalus, Istula siue Iustula varijs nominibus apud veteres enunciatur, hic ex montibus Sarmaticis emergit, Silesiaq; & Polonia, Massouia, Prussia præterlapsis multis fluuijs exhaustis apud Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum siue Balticum exoneratur. Cronon quoque fluuius insignis in Russia non longè à TuroW oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prussiæ percurrens, post Vistulæ ostia ad Septentrionem reflectendo in Germanicũ quoque mare (quod Cronium inde fortè dicitur) influit, vulgò *Niemen* appellatur. Rubon quoq; fluuius, qui nunc *DZWina* vulgò, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Russia Moschouiæ fontes suos habet, & magna parte Russiæ, Lituaniæ, & Liuoniæ præterlapsis in prædictum mare, à Riga Liuoniæ metropoli duobus milliaribus, amplissimis ostijs postquam centum triginta milliaria Polonici à fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. Ternutis quoq; & Chersinus fluuij secundum Ptolemæum ex Riphęis montibus nascentes, in prædictum mare exonerari dicuntur, qui mihi *NareW* & *Bug* vulgò dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluuios celeberrimos habet, vtpote Borysthenem *Neper* vulgò dictum,

Celebriores fluuij Sarmatiæ Europææ.

ctum, in Pontum Euxinum influentem, Hypanin, qui hodie *Bog* (non Bug, qui Vistulæ commiscetur) dicitur, Tyran qui Dnester propriè à *tirando* Italico verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Disnam, Peripetum, Sluczam, Naruam in Liuonia, & alios complures nauigabiles fluuios, quos recensere longum esset. Hoc itaq; in imperio Sarmatico, cuius modò limites ex Ptolemæo & nostra propria experiētia descripsimus, rex Poloniæ à maioribus suis belli vel pacis iure acquisito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentissimi & inuictissimi Monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Transsyluaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, vbi incipit ducatus Tessinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluuium, & vsq; ad Marchiam Brandeburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu ad littus Oceani Germanici, sinumq; Codanum siue Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liuoniæque amplissimum dominium, ad Phinlādiam vsq; vltimam ferè orbis regionem Suecorum regi subiectam, Orientem versus per multas regiones Russię ad Moschorum principis imperium vsque extenditur. A Germanico verbo Oceano ad Alexandri Macedonis aras per campestria deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu vltra Borysthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podolienses, & per Moldauos ac Walachos redeundo Iazygis Metanastis vel Transsyluanis & Hungaris, montibusq; qui hodie Scepusienses dicuntur, à Meridie imperium monarchæ Polonię dissiungitur.

Sauromatiæ viriusq; denominatio.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumta ab hominibus viperinos oculos habentibus terribilibus scilicet & crudelibus: nam σαῦρος Græci viperam, ὄμμα verò oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

DEDVCTIO ET ORIGO ANTIquæ bellicosæq; gentis Sauromaticæ, ex qua Poloni ortum genusq; suum ducunt.

Eductionem originemq; Polonorum ac regum, eorundem gesta secundum ordinem descripturus; paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet: consequens enim est, vt antiquissimæ gentis Sauromaticæ siue Slauonicæ originem, & mores priscos, altius in primis inuestigaremus, quod pro rei ipsius faciliori intellectu fortasse vtilius erit. Liquet apertè ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iaphet filium natu maximum Nohæ, post illud totius mundi diluuium, Orientem & Septentrionem versus in Europa & in Asia minori primùm consedisse, illicque cooperante diuina voluntate in maximam gentem excreuisse, quod ei cùm etymon nominis dilationem significãtis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Nohæ ille patriarcha præfigurans necessariè futuram esse trinam conditionem vitæ humanæ, filijs suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse & demãdasse fertur, vt vnusquisque

Iaphet Nohæ Patriarchæ filius vbi consederit post diluuium.

Etymon Iapheti.

Nohæ filijs singulis singula munia obeũda demandat.

quiſque ſuæ vocationi prædefinitæ correſponderet in hæc verba: Tu Sem, ora velut ſacerdos, munus diuinum obiens: tu Cham, labora agros colens, & artes mechanicas exercens: tu Iaphet, rege & protege velut rex & miles arma exerce, cæteroſque certis propoſitis legibus in officio retine. Quod mandatum & teſtamentum Nohæ hæc vſque in tempora durare videmus: vnaquæque etenim natio ex illis filijs eius propagata, ſuam vocationem ex quadam prædeſtinatione, & paterna imprecatione exercet. Poſteritas igitur Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem in Europa Aſiaque minore occupauerat, teſtamento patris ſui, & fauſtæ imprecationi Nohæ patriarchæ correſpondentes, ſtatim ad arma exercenda animum adiecerunt, & in numeroſam gentem temporis ſucceſſu ſub duce Gomero Iapheti filio in orientali, vbi Armenia, & ſeptentrionali plaga excreuerunt, ad Boſphorumque Mæotidi paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes oſtiaque Tanais longo tractu ſedes ſuas habuerunt. Poſtea poteſtatem & prælaturam, ſub qua cæteri regantur, neceſſariam eſſe conſiderantes ad Tuiſconem ſiue Aſcenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroſo teſte latiſſimè à fontibus Tanais ad Rhenum vſque fluuium Germaniæ imperauit. Hunc Tuiſconem prædictus Beroſus hiſtoriographus Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorem eſſe aſſerit. quo teſtimonio ſatis rectè probaretur Sarmatas ſiue Slauos cum Germanis vnum eſſe, cùm ab eodem autore & propagatore proceſſerint. Crantzius quoque ratiocinatur Polonos Bohemoſque

Ora, labora, rege, protege.

Iapheti poſteritas.

Gomer Iapheti filius.

Tuiſcones Gomeri filius.

Beroſi teſtimonium.

Crantzij opinio.

Germanis congeneros esse, eò quòd frequens Germanicæ linguæ apud hos populos vsus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum vtantur. Qua ratione quoque probaretur eos Latinos, vel Italos, Hungarosq; esse: nam hæ quoque linguæ, idemq; habitus apud Polonos nunc ex magna parte in vsu esse cœperunt, & Latina lingua omnes ferè nationes vincunt. Non rectè igitur Crantzius hîc ratiocinari videtur, si enim Slaui vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademq; cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ siue Slauonicæ linguę apud Sarmatas vsus ortus esset? qua hæ gentes passim & vulgariter vtpote innata vtuntur, habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diuersi sunt, quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certè Germani nō sunt, sed ab ijs Vandalo siue Vistula fluuio ad ortum Solis vergentes dirimuntur, cui sententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus adstipulantur. Sed ad rem vnde digressus sum redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manuq; promta & bellicosa extitit, quod res ipsæ ab illis strenuè audacissimeque gestæ abunde testantur, toto enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur esse, vnde à Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine à σαῦρος, quod est vipera, & ὄμμα oculus, quasi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens regionesq; eorum, quas incolunt, Sauromatię nomen retinent. Hi postea tempore succedēte, & indies magis ac magis numero populi accrescente, videntes illas sedes patrias propter se progeniemq; paulò arctiores esse, à

Plinij de Sarmatis assertio.

Sauromatæ vnde dicti.

se, à Tanais fluuij ostijs & paludibus Mæotidis Meridiem versus vlterius processerunt, per regionesque propinquas, Daciam, Russiam, Lituaniam, Borussiam, quæ nunc Prussia dicitur, Liuoniamq; longè & latè diffusi sunt. Quorum maior pars in has prouincias campestres, quæ hodie à Polonis coluntur, commigrauit, fluuijque Vistulæ (quæ antiquis Vandalus dicebatur) vtraq; ripas occupauerunt, & statim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Vistulam fluuium in tuguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam velut aduenæ contraxerunt, propter communem prædam & rapinas, cùm adhuc minimè assueti essent sudore proprio vel agricultura, artificijsque, victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam & Pomeraniam exercebant, prouinciasque maritimas assiduis excursionibus diuexabant, & mare Balticum siue Germanicum propter res sibi necessarias acquirendas piratarum more remigijs tentabant. Quando verò & qua occasione hæc migratio Sauromatarum à fontibus ostijsque Tanais fluuij & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id cõstare possit, ignotum est. Si enim literarum cultura æquè ac res militaris apud Sauromatas tunc tẽporis floruisset, certiora de suo in hæc loca aduentu, alijsq; rebus præclarè gestis monumẽta reliquissent, sed ipsi animosè viriliterque agere, & bella exercere, quàm eleganter & ornatè scribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus scribunt Sauromatas & Cymbros à Lydorum rege Aliate ex Asia eiectos esse. Quidam etiam opinantur eos vi à

Sarmatarũ prima commigratio.

Sarmatæ ad Vistulã fluuium venerũt, & cum Teutonibus amicitiam contraxerunt.

Sauromatæ olim literarum ignari, bellis armisq; assiduè studentes.

Sabellici & Herodoti de Sarmatis opinio.

Caussa aduetus in hæc loca Sarmatarum.

Gothis expulsos sedibus patrijs emigrasse, quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte, ac volũtate, siue fato quodam impulsos, siue opũ alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimauerim. Neque verò soli Sauromatæ, sed & aliæ quædam gentes ipsis conterminæ sedibus patrijs relictis, in alias terras cultiores migrantes transierunt, inter hos Cimmerij siue Cimbri, Gothæ, Daci, Sueui siue Tuiscones, & Sacæ qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam in hæc vsque tempora Sarmatis sunt contermini. Neq; verò vniuersam gentem illinc sese simul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui relicta ab alijs loca colerent, quod moderni incolæ istius oræ, iuxta Tanaim fluuium degẽtes, apertè testantur, vtpote Tartari Campestres, qui longo tractu iuxta Tanaim fluuiũ & paludes Mæotidis, Pontumq; Euxinum viuunt. Hi enim à veteribus Sarmatis moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ qui ad Vistulam fluuium consederant, cum Teutonibus cõmilitonibus suis omnes prouincias circumiacentes & colonias suas frequentibus diuexationibus depopulatas ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non potuerũt; agros enim non colebant, sed paratis & raptis viuebant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam caussata, adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus vlterius (inquirentes fertiliores prouincias) processerunt, quorum multitudo trecenta millia virorum excessisse fertur, & à fluuio Vandalo, nunc Vistula dicto, quem accolebant Vandaliæ (Sarmatorum nomine abolito) appellati sunt. Primò itaque hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurrerunt Constantini

Sarmatarũ cum Teutonibus à Vistula fluuio, à qua Vandalitæ dicti sunt, in Pannoniam cõmigratio.

ſtantini Magni temporibus, eamq́ue 40. annis (expulſis primis eius incolis) occupatam tenuerunt. Deinde Hungaricis hiſtoriographis teſtãtibus à Gothis illinc eiecti expulſiq́ue ſunt. Polonorum verò annales teſtantur Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos per Stillicum ducem ſuum in Italiam, quam armis vndiquaque crudeliter peruaſtarunt. Poſtea in Hiſpaniam cum eodem duce ſuo Stillico commigrarunt, ex Hiſpanijs verò per mare Herculeum nauigantes in Africam deuenerunt, vbi annos ducentos in pace & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumq́ue imperium nauali & terreſtri bello varijs excurſionibus debilitarũt, ac ipſam Romam ſub Sixto Papa, vt quidam volunt, anno Chriſti 429. crudeliter vaſtauerunt. Tandem anno Domini 538. Iuſtinianus Imperator per ducem celeberrimũ exercitus ſui Beliſarium, virum inſignem, & rebus geſtis clarum, eos cruento prælio profligauit, ex Africaque funditus exterminauit, rexq́ue eorum Gilimerus captiuus Conſtantinopolim abductus eſt. Aiuntq́ue nonnulli hoc prælio Beliſarij, Vandalitas ad internecionem vſque gentis cæſos deletoſq́ue fuiſſe, ſed id à vero eſſe alienum non vno argumento liquet. Etſi enim vires eorum adeò fractæ attritæq́ue eſſent, vt robur vetus & potentiam priſtinam recuperare pòſt nunquam potuerint, reliquiæ tamen eorum ita fuga diſperſæ ſunt, vt quidam in Poloniam ad Viſtulam fluuium natale videlicet ſolum vnde ortum duxerant regreſſi, nonnulli in Græciam & Pannoniam, Germaniamq́ue, nouis quærendis ſedibus dilapſi ſint. Horum reliquiæ vltra Albim

Vandalitarum in Italiam Hiſpaniamq; eruptio.

Vandalitæ in Africa.

Vandalitæ Romam ceperunt.

Vandalitæ ex Africa pulſi.

Vandalia ducatus. fluuium in Septentrionem ſparſim habitantes Slauonico idiomate maiori ex parte vtuntur, & ducatus quem incolunt, confinis Pruſſiæ Vandalia nuncupatur, cuius dux, Pruſſiæ Polonorum feudalis titulum ſibi vſurpat. Porrò omnes Germani denominatione à Vandalis ſumta, omnes Sarmatas Slauonica lingua vtentes, *Wenden*, ſiue *Winden*, & *Vindis* promiſcuè appellant, mareque quod Sarmatiam alluit, Venedicum vocant. *Mare Venedicum.* Cætera horum Vandalicorū geſta breuitati conſulens omitto, nihil etenim de eis ſcribitur, ſolūmodo barbara atrocitas & immanitas, qua crudeliter in omnes ſæuiebant, adhucque hodie in Litanijs catholicæ Eccleſiæ Romanæ canitur, à Vandalis libera nos Domine, &c. Poſt hos Vandalitas ex ijſdem Sauromatiæ ſedibus, alia à fluuio Tanai, & paludibus Mæotidis gens crudelis, priori non diſſimilis, ortum duxit, qui Roxolani ſiue Roſſani, & Rutheni Ruſſiq; cognominati ſunt, Procopio hiſtoriographo id atteſtante. *Roxolani ſiue Rutheni gens Sarmatica ſecūda.* Volgari quoque ſiue Volhinij populi, ex ijſdem ſedibus à Volga fluuio ampliſſimo cognominati, moribus & idiomate Slauonico cum Roxolanis concordantes ortum duxerunt. *Volgari. Volga fluuius.* Volga autem fluuius celeberrimus (quem plurimi Tanaim eſſe falſa opinione ducti exiſtimabant) Ptolemęo Rha, Tartaris Edel dicitur, Moſchouitaſque certis limitibus cum Tartaris Campeſtribus diſterminat. Illi itaque Roxolani ſiue Ruſſi cum Volgaris ob ſimilitudinem & vnitatem conſuetudinis vitæ amicitiam & ſocietatem contraxerunt, coniunctiſque viribus in Tauricæ regionem (quæ nunc à Tartaris Præcopenſibus occupata eſt) penetrarunt, inibique locum domicilio ſibi delegerunt: quādiu illic degerint, vel quo tempore *Roxolani in Taurica.*

pore

pore aduenerint, incertum est, nullus enim inter eos inuentus erat, qui temporum rerumq; à se gestarum vices literis mãdando posterorum memoriæ factorumque æternitati consuleret.

Volgari Sauromatæ cũ Roxolanis tres Cõstantinopolitanos Imperatores occiderunt.

Audientes tandem discordiam pullulare inter principes Christianorum in Græcia, quidam eorum cum duce suo Chrunno Danubio traiecto, rectà in Thraciam populabundi perrexerunt, vbi Imperatorem Constantinopolitanum cum exercitu cruento prælio fuderunt, Nicephorum quoque & Michaelem Curoplatum Imperatores ad Adrianopolim occiderunt. Tandem Mysia vtraque occupata eam Volgariam à sui denominatione, quæ nunc Bulgaria dicitur, vocauerunt.

Bulgaria.

Volinia.

Gentes Russiæ.

Alij eorum Russiæ regionem occupauerunt, quam Woliniam (quæ hucusq; hoc cognomen retinet) appellauerunt. Cæteri quoq; Podoliam, Lituaniam, Podlasiam, Massouiamque regiones occupauerunt. Hij omnes loca semel occupata hæc vsque in tempora non mutarunt, exceptis illis qui in Mysia consederãt.

Sarmatarũ Roxolanorumq; varia appellationes.

Varijs autem nominibus ab historiographis appellabantur. Græci enim eos Sporios, id est dispersos, Sauromatasque, id est crudeles, sumta à viperis similitudine appellabant, cæteri eos Roxolanos, Besos, Guados, Bodinos, à fluuio Borysthene, Bolgaros à Volga, Morauos à Moraua flumine, vel à Morato rege, Antos, Basnos, Carnios, Serbos, Rascios, à Russia, Dalmatas, Slauos, Illyricos, Istrios ab Istro siue Danubio, Bohemos à regione Boëmia, Polonos, à campestri planaque regione, vel à venatione.

Poloni vnde dicti.

Pole enim, venationem & planitiem Slauis significat, hæcque gens planam ferè apertamque regionem incolit, & apprime venandi studio tenetur. Hæ gentes Sarmatiæ vt

in plures diuersasque prouincias diuiduntur, varijsq; nominibus appellantur, sic etiam diuersa variaque idiomata præ se ferunt, secundum terrarum & regionum distantias, quamuis omnes vnius gentis & idiomatis Slauonicę fuerint: nam Moschouitæ à Ruthenis aliquantulum, Rutheni quoque à Polonis & Massouitis, sic etiam Bohemi, Croatæ, ab inuicem idiomatis expressione, accẽtibus & prolatione, verborumque immutatione differunt, ita vt sese intelligere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis vsu alter alterius linguæ assuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ siue Slauones, bellicosi pugnacesque extiterunt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, peregrinorum quoque vocabulorum vsu idioma Slauonicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum scriptis, gentem Slauinorum vel Slauorum in Paphlagonia regione Asiæ minoris, tempore belli Troianorum floruisse. Procopius etiam Cęsariensis ante mille & quinquaginta annos de bello Gothico, Iustiniani Imperatoris temporibus scribens, mentionem quoque Slauinorum facit. Blondus verò, qui ante centum decemque annos historiam ab inclinatione Romani imperij conscripsit, antiquiora Arcadij & Honorij tempora persequens, Slauorum meminit. Iornandes autem Alanus in suis Chronicis dicit, id nomen Slauorum suo tempore nouum extitisse, idioma autem hoc, quo nunc Slauones vtuntur, antiquum fuisse. Scribitque hic Iornandes & diuus Gregorius primus huius nominis Romanus pontifex, Slauos ad Istrum seu Danubium Septentrionem versus habitasse, traiectoque Danubio

Varietas sermonis Slauorum.

Caussa immutationis Slauorum idiomatis.

Antiquitas Slauorum.

Historiographorũ opiniones de Slauis.

Diui Gregorij de Slauis assertio.

bio Mysiam vtramque, Pannoniam, Macedoniam, Thraciam, Istriam, diuexasse, inter Drauumque & Sauum flumina, in Illyrico & Dalmatia cõsedisse, eis regionibus Slauoniæ nomen indidisse, Romanumq; imperium penitus debilitasse.

Iidem Slaui ne Germaniæ quidem pepercerunt, ac ad eam amplitudinem peruenerunt, vt propè dimidiam Europæ & Asiæ partem teneant, etenim in ea natione connumerantur non solùm ij qui Dalmatiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariæ montana tenent, sed aliæ omnes orientales & septentrionales maximæ & fortissimæ gentes, quæcunque Slauonico idiomate vtũtur, vtpote Bulgari, Bosnæ, Serbij, Croatæ, Carnij, Rascianij, Dalmatæ, Istrij, (Burgundi iam Slauorum linguam amiserunt) Styrij, Poloni, Massouitæ, Pomerani, Lusatij, Podolij, Volinij, Rutheni, Moldaui, Moschouitæ latissimè imperantes, Cassubij, Vandali, Silesij, Moraui, Bohemi, &c. In omnibusque his prouincijs ab Oceano glaciali, qui vltra Moschorum principis ditiones longissimo tractu Septentrionem versus extenditur, ad mare vsq; Mediterraneum, & Adriaticum populi idiomatis Slauonici reperiuntur. Sic quoque à Ponto Euxino Moldaui, Valachijque & cæteræ Ruthenorum gentes ad mare vsque Germanicum colonias suas habent. Quamuis plurimi eorum patrium viuendi modum in peregrinos mores commutarint. Bulgari enim, Bosnæ, Rascij, Dalmatæ, cum Turcis & Hungaris, Burgundi, Mysij, Pomerani & Silesij cum Germanis: Lituani, Rutheni, Massouitæ cum Polonis: Istrij, Carniolani, Carinthij cum Italis sentiunt. Attamen omnes hi quamuis inter peregrinas

Gentes Slauonicæ quãta & quot.

Slauorum termini.

Slauorum cõmutatio, metamorphosisq́;.

gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomate Sla uonico(diuerso modo licèt)vtuntur.Plurima & præ clara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipuè ver cùm Roxolani (quorum posteri nunc Rutheni siu Russi dicuntur) strenuè cum Mithridate rege Par thorum & Ponti belligerarẽt,qui has regiones,qua hodie Turca,possidebat. Cum Romanis quoque & cæteris finitimis regibus longas acies vario Mart tenuerunt, sed quia gentiliter viuebant, literasqu ignorabant,ideo etiam præterita recordare, & anti qua gesta ad posteritatem transmittere flocci pen debant. Porrò qui diligentius rem ipsam considera re velit,nullam gẽtem olim Sarmatis bellicosiorem extitisse videbit : hi enim omnes miserias bellicas frigora, intempestates, & id genus alios casus facil sustinebant, & propter nomen æternum nulla ve- tustate aboliturum vitam flocci pendentes, morti impauidi varijs periculis opponebant, de quorũ in- signi fortitudine audacique animo Ouidius ille Na- so, è Roma ad Pontum in regnum Tauricæ relega- tus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba, libr. 1. de Ponto, Elegia 2. ad Maximum:

Roxolani cũ Mithridate Ponti rege bellabant.

Sarmatis nulla olim gens bellicosior.

Hostibus in medijs interq; pericula versor,
Tanquam cum patria pax sit ademta mihi,
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
Hic eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq; vix firma summouet arma sera.

Ad eun-

Ad eundem Elegia tertia.

Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iasyges acres,
Cultaq; Oresteæ Taurica terra deæ.
Quæq; aliæ gentes vbi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcerrima curat,
Roma, nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq; pharetræ,
Quamq; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq; sitim didicere diu tolerare famemq;,
Quodq; sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.

Ipse vides onerata ferox vt ducat Iasis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis & mitti sub adunco toxica ferro,
Ac telum caussas mortis habere duas.

Ad Seuerum Elegia 19.

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe,
Tinctaq; mortifera tela sagitta madet.

Ex hoc igitur testimonio Ouidij Sarmatas bellicosos, imperioq; Romano minimè subactos esse apparet, cùm dicit:

--nec te pulcerrima curat, Roma, &c.

Porrò quæ de antiquissimis eius gentis moribus, & institutis proferri possint, hæc ferè sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatæ siue Slauones, & qui in

Antiquorũ Slauorum ſiue Sauromatarum mores.

Polonia Ruſſiaque regionibus poſtea ſedes habuerunt, eorũ poſteri priſca illa Slauonica lingua, quæ Sarmatis Rutheniſq́ue genuina eſt. Regem aut principem ſecundum genus agnoſcebant neminem, ſed exortis ſubinde bellis ex ſuis fortiſſimum quenq;, & factis illuſtribus ſpectatum ducem ſibi eligebãt, nec diuturnius cuiuſquam erat imperium, quàm ipſum bellum, cuius gerendi dux eſſet declaratus.

Rex in Polonia non naſcitur.

Vnde & nunc Polonis rex non naſcitur, ſed cõſenſu ſenatorum, qui dignus videretur, per ſortem eligitur.

Expeditio in bellũ antiquorum Sarmatarum.

Ad bella ſinguli viritim proficiſcebantur, arcubuſq́; frameis & lanceis oblongioribus vtebantur. Vxores ſecum ducebant, quę incantationum magicarumq́ue artium gnaræ, augurijs & vaticinijs operam nauabãt, de præliorumq́; euentibus ſcienter præſagiebant.

Fuga in bello Sauromatis turpiſſima.

Fugere in bello res inſolens illis erat, quique id feciſſet, ei nullus ad ſuos reditus patebat, neq; grauiorem vllam turpitudinẽ aut ignominiam nouerãt.

Equitũ militũq; apud Sarmatas antiquos dignitas.

Summa apud eos dignitas erat poſt electos belli duces equitum, quos ab ornamentis Auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, niſi qui virtute bellica, factiſq; in hoſtem patratis id aſſequeretur.

Idola Sarmatarum.

Martem, Lunam, Solem, aliosq́ue vanæ religionis deos adorabant,

bant, eosque diuersis & certis locis colere, & sacra ipsis facere solebant: de animarum tamen immortalitate rectè sentiebant. Sepulturæ eorum erant in siluis & agris, tumulosq; aggestis lapidibus vestientes eminenter muniebant, quod genus in Russiæ regionib. passim adhuc visuntur. Nonnulli quoq; more Romano, cadauera cremare, cineresq; collectos in vrnas recondere solebant, in victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinq; comparabant. Nihil proprium absq; arcu, framea, & lancea possidebant. Vestibus vilibus, ex corijs ferarum, pellibusq; vtebantur, ad talos demissis, thesauros, possessiones, prædia, vestesque preciosas non comparabant. Caussas omnes & controuersias publico in loco Marte iudice armis dirimebant. Hæc planè sunt, quæ de antiquissimis Sarmaticæ Slauonicæq; linguæ, institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc vsq; diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Sepulturæ Sarmatarũ.

Victus.

Cõmercia.

Possessiones Sarmatarum arma.

Vestitus.

Iudicia.

REGNI POLONICI CVM SVIS PALATINATIBVS DISTRICTIBVSQ; SIVE PROVINCIIS, CIVITATIBVSQ; & ARCIBUS PRINCIPALIBUS COMPENDIOSA DESCRIPTIO.

REGNI POLO-

NICI CVM SVIS PA-
LATINATIBVS DISTRICTI-
*busq; siue prouincijs, ciuitatibusq; & arci-
bus principalibus compendiosa
descriptio.*

REGNVM Poloniæ in Sarmatia Europæa amplissimum & nobilissimum, ab Oriēte nonnihil in Septentrionem reflectendo, Massouiæ, Lituaniæq; contiguum est. A Septentrione Prussiæ, mariq; Germanico siue Venedico adhæret. A Meridie & Oriente simul Russia, Podolia, Valachiaq;, & montibus Hungariæ, Beskid dictis terminatur, ab Occidente Silesia, Saxoniaq;, & Albi fluuio fines suos terminat.

Fines regni Poloniæ.

Polonia duplex.

Porrò Polonia bipartita est, maior & minor. Maior ideo dicitur, quòd in ea Lechus autor Polonorum in primis consederit, ibidemq; Gnesnā ciuitatem, regni sedem, fundaue-

dauerit. Sed postea sedes regia Cracouiam minoris Poloniæ metropolim translata est, vbi in hunc vsq; diem perseuerat, atq; hanc ob caussam minor Polonia maiori anteponitur, quam in primis describendam aggrediemur.

CRACOVIENSIS TERRA.

CRacouia vrbs celeberrima, minoris Poloniæ metropolis, in planitie insigniter ad Vistulam fluuiū nauigabilem, quo merces omnis generis Gedanū emporium Prussiæ deportantur, condita, muro duplici, valloq; inexcusso, & fossa muro præcincta cingitur. Arx verò in scopulo eminenti, Vauel dicto, ad eundem fluuium sita, sede regum Poloniæ vbi coronantur & sepeliuntur celebris, gymnasioq; & Vniuersitate clara. Eidē alię tres ciuitates, Clepardia, Stradomia, Casimiria contiguè adhærent, hanc Rudawka amnis, illas verò Vistula fluuius interfluit. Porrò Cracouienses aduocato supremo carent, ea de caussa, quòd anno Domini 1312. regnante Vladislao cubitali, quidam aduocatus Cracouiensis Germanus autorem se perfidiæ in deditione vrbis Boleslao duci Opoliensi prębuerit, qui postea perfidię dignas

Aduocatus Cracouiæ. pœnas, cum ſuis complicibus dedit. Ab hoc tempore rex ipſe prætura Cracouienſi potitur. Caſtellanus quoq; Cracouienſis Palatinum in ſenatus conſenſu accubitu, locoque ſuperat: nam cùm Boleſlaus Krziuouſti, rex Poloniæ (de quo ſuprà) bellicoſiſſimus à Ruthenis dolo circumuentus eſſet. *Palatinus & Caſtellanus.* Palatinus honore poſtpoſito, cum maiori parte exercitus aufugit, rege in medio hoſtiũ relicto. Ab hocq; tempore Caſtellanus primas obtinet, in cæteris verò illius regni prouincijs, Palatinus Caſtellanum dignitate antecellit.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Cracouienſi.

HAs ciuitates diſtrictuales p̃cipuas vbi iudicia, cauſſæq; nobiliũ diſceptãtur, cõtinet: Palatinatus Cracouiẽſis, quib. capitanei, iudices, & alij regia munia obeuntes pręſunt.

Biecz ciuitas muro circũdata, in planitie ſita, eam Rapa fluuius præterfluit, in quo ſpumæ, ex quibus ſulphur conficitur, colliguntur, à Cracouia 15. mil. abeſt.

Woynicz ciuitas lignea, ad Dunaiecz fluuium ſita, à Cracouia 9. mil. diſtat.

Sandecz ciuitas murata in planitie condita: quam Dunaiecz fluuius præterlabitur, à Cracouia 11. mil. diſtat.

LELOVIA ciuitas murata, in colle sita, arcem inferius conditam habet, quam Biala fluuius alluit, à Cracouia 11. mil. abest.

KZYAZ ciuitas lignea, à Cracouia 7. mil. distat.

PROSZOVICE ciuitas lignea in planitie sita, in qua curia regia ad Sozeniaua fluuium cõdita est, à Cracouia 4. mil. distat, in qua cõuentiones terrestres nobiliũ celebrari solent.

Sunt etiam aliæ multæ ciuitates & oppida nobilium & magnatum in terra Cracouiensi: sed hîc nisi eorum, in quibus terrestria officia celebrantur, mentionem facimus.

In eadem terra Cracouiẽsi tres sunt fodinæ insignes, quæ magnis prouẽtibus thesaurum regium adaugent. Prima in Olkussia 5. mil. à Cracouia, vbi plũbi copia, argentumq́; effoditur. Secunda in Bochnia ciuitate, quæ 5. mil. à Cracouia distat, vbi sal glaciei simile pspicuum grãdib. massis effoditur. Tertia in Wieliczka, 2. mil. à Cracouia, vbi etiã sal glaciale, sed vilius Bochnensi copiosè effoditur.

SENATVS PRINCIPALIS terræ Cracouiensis.

Episcopus	}	Cracouiensis.
Castellanus		
Palatinus		

Castellanus { Sandecensis. / Woynicensis. / Byecensis. / Oswiccimensis.

VEXILLVM TERRESTRE BELlicum, aquila alba coronata in campo rubeo, per alas linea aurea protensa, insignitur.

DIstrictus Sandecẽsis vexillum peculiare habet, clypeo diuiso bicolori insignitũ.

In eadem terra Cracouiensi duo ducatus cõtinentur, qui iure naturali in ditionem regni cesserunt, Zatoriensis & Oswiecimẽsis.

OSWIECIM ciuitas principalis prædicti ducatus lignea, in planitie sita, arcem quoq; ligneam argilla circumlinitam habet, quam fluuius quidam præterlabitur, 7. mil. à Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pectore habente, insignitur.

ZATOR ciuitas lignea cum arce, à Cracouia 5. mil. in planitie Vistulam fluuium sita, quæ ducatus caput erat, cuius vexillum aquila lasurini coloris, Z, in pectore gestante insignitur.

Huius ducatus Zatoriensis princeps à Spitkowe Myskowski equite Polono, dolosè, oc-

sè, occisus est, ab hoc tempore in regis Poloniæ ditionem cessit.

SANDOMIRIENSIS TERRA.

SANDOMIRIA ciuitas principalis, muro circumdata, in colle ad Vistulam fluuium condita, à Cracouia 22. mil. distat. Arcem muratam à Meridie Vistula, preterfluam habet. Hæ ciuitates districtuales præcipuè ad eam pertinent.

CHECINY ciuitas in loco plano sita, arx verò murata in eminenti scopulo cōdita est, à Cracouia 13. mil. abest. Fodinis lasuli clara, vbi & argentum reperitur.

KORCZIN ciuitas noua lignea, arcem muratam ad Vislok fluuium sitam, habet, quam vndiq; paludes circumdederunt.

WISLICIA ciuitas lignea, quam Nida fluuius circumfluit, muroq; circumdata inter lutosas paludes in scopulo sita, in quibus ingens colluuies reptilium omni generorum grassatur.

PILZNO ciuitas lignea, ad Vislok fluuium sita.

OPOZNO ciuitas murata in planitie, quam Pilcza fluuius præterlabitur.

Radomia ciuitas muro valloq́ue circumſepta, in planitie ſita.

Poloviec ciuitas lignea inter colles conſtructa.

Zawichost ciuitas lignea, ad Viſtulam fluuium ſita, arcem muratam in vlteriori Viſtulæ ripa habet.

Zarnow oppidum ligneum.

Malogost ciuitas lignea.

SENATORES TERRÆ Sandomirienſis.

Palatinus & Caſtellanus Sandomirienſis,

Caſtellanus { Viſlicenſis. Radomienſis. Zawichoſtenſis. Zarnouienſis. Malogoſtenſis. Polanecenſis. }

Vexillum terreſtre geſtat pro ſtemmate, clypeũ diuiſum, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum laſurini colores, tribus ordinibus ſtellarum inſignitur.

LVBLINENSIS TERRA.

Lvblin ciuitas murata, foſſa ſtagnisq́; ingẽtibus circumdata. Arx in colle eminentio-

nentiori ad ſtagnum amplum condita, muro validiſſimo foſſaq; profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinæ, quatuor hebdomadas durantes, celebrãtur. Primò pro feſto Pentecoſtes. Secundò, pro ferijs apoſtolorum, Simonis & Iudæ. Tertiò pro feſto purificationis Mariæ. Ad eas ex remotiſſimis regionibus negociatores, Turcæ, Armeni, Græci, Germani, Moſchouitæ, Lituani, & cæteri ex circumiacentibus regionibus, conuenire ſolent. Iudæi maximam ſuburbiorum partem occupant, ibiq; ſynagogam habent præcipuam. Arcem Byſtrzica fluuius alluit. Diſtat autem Lublina à Sandomiria 14. mil. à Cracouia 36. à Wilna 70. à Warſouia 24. Has ciuitates diſtrictuales terra Lublinenſis complectitur.

VRZENDOW ciuitas lignea ampla, ad ſtagnum ſita, à Lublina 7. mil. abeſt.

LVLOW ciuitas lignea, in planitie ſita, ex vna parte palude lutuoſa, ex alia vallo munitur, à Lublinia 14. mil. abeſt, diſtrictum ſatis amplum complectitur.

PARCOW ciuitas lignea, in planitie ad ſtagnum ingens ſita, à Lublina 9. miliaribus abeſt.

Casimiria ciuitas lignea, inter ſcopulos ad Viſtulam condita, quę tempore exundationis Viſtulæ media ferè aquis obruitur, à Lublin 7. mil. diſtat.

Senatores duos præcipuos terra Lublinenſis habet, Palatinum videlicet & Caſtellanum.

Vexillũ terreſtre ceruo albo, in collo coronam geſtante, in campo rubeo inſignitur.

DE TERRIS DISTRICTIbusq́ maioris Poloniæ.

Posnania ciuitas inſignis, maioris Poloniæ metropolis, ad Vartham fluuium nauigabilem, & Proſna amnem, inter colles condita, muro duplici, foſſaq́; profunda cingitur, ædes in ea pulcerrimæ, inſigniterq́; ex lapidibus ſectis conſtructæ. Arx murata in eminẽtiori colle, inter Vartham & Proſnam fluuios ſita. In vlteriori ripa Varthæ ſuburbia ſunt ampliſſima, ſtagno ingẽnti paludibusq́; circumdata, quæ frequenter cum circumadiacentibus pagis exundatione Varthæ obruuntur, adeò, vt aliquando ſolũmodo ſummitates ædificiorũ ex aquis appareant: ipſaq́; ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro plateisque paſſim nauigetur, ſed tamen hæ ex-

hæ exundationes duobus tribúſve interdum diebus graſſantur. Nundinæ in Poſnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadrageſimę, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro feſto diui Ioannis Baptiſtæ, quinq; hebdomadis durantes. Tertiæ pro feſto ſancti Michaelis, quæ quinq; integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Poſnanienſi.

KOSCIEN ciuitas in planitie inter paludes lutuoſas ſita, duplici muro, valloq; & foſſa munitur, à Poſnania 7. mil. diſtat.

MIEDZYRZECZE ciuitas lignea, in planitie inter flumina paludeſq; lutuoſas (vnde & nomen habet) ſita, finitima Sileſiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natura & opportunitate loci munitiſſimam, muro valloq; in excuſſo & foſſis profundis circumſepta, nullo modo expugnari ſeſe, niſi fame patitur. Eam duces Germaniæ aliquot annis graui obſidione premebant: attamen re infecta cum dedecore diſcedere coacti ſunt. A Poſnania 15. mil. diſtat.

OSTRESOW ciuitas lignea, finitima Sileſiæ, in planitie latiſſima ſita, quam ſiluæ vndiq; circumdederunt.

Wschow ciuitas murata, in planitie ſita, à Poſnonia 11. mil. abeſt.

Sremsk, Præmecz, Rogozno, ciuitates ligneæ, ad officium Poſnanienſe pertinētes, in quibus iudicia terreſtria celebrantur.

SENATORES TERRÆ Poſnanienſis.

Epiſcopus, Palatinus, Caſtellanus } Poſnanienſis.

Sremſcenſis, Miedzirzecenſis, Præmecenſis, Rogoſienſis } Caſtellanus.

Vexillum terræ Poſnanienſis aquila alba cum expanſis ad volandum alis.

CALISIENSIS TERRA.

Calis ciuitas muro circumdata, inter paludes ſita, quam Proſna fluuius prælabitur. Arcis muratæ ruinæ reſtant, per Crucigeros Pruſſienſes deſolatæ.

Has ciuitates diſtrictuales hæc terra complectitur.

Gnesna ciuitas muro circumdata, in planitie inter lacus colleſq; ſita, archiepiſcopali ſede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Po-

in Polonia à Lecho autore Polonorum condita, vbi in primis sedes regia habebatur. Ibique princeps Poloniæ Boleslaus Chabri, ab Ottone Romanorũ imperatore regium diadema accepit, quo hucusque reges Poloniæ vtuntur. In hac ciuitate est ecclesia Cathedralis metropolitana, in qua corpus diui Adalberti episcopi Pragẽsis depositũ est. Distat autem à Calis 14. mil. a Posnania 7. In ea nundinæ insignes, præcipuè verò pro festo sancti Adalberti celebrantur.

PYZDRY ciuitas murata, in planitie ad fluuium Varta inter siluas sita, à Calis 9. mil. distat.

WARTHA ciuitas ampla, ad eiusdem nominis fluuium sita.

NAKLO ciuitas lignea, ad fluuium Notesiam ex Goplo lacu emergentem, arx murata inter lutosas paludes sita.

LAND ciuitas ad Wartham fluuium, à Gnesna 4. mil. abest.

KONIN ciuitas murata, Warthaq; fluuio vnà cũ arce in gyrum circũducta, & nisi pontibus ad eã peruenitur, 8. mil. à Calisia abest.

SLVPCZA ciuitas muro fortissimo, propugnaculisq; munita, ad Wartham fluuium.

KOLO ciuitas lignea circũsepta, Warthaq;

fluuio in gyrum vnà cum arce aliquoties circumluitur, 8. mil. à Calisia distat.

Land & Camenecia ciuitates in Pomeraniæ finibus.

SENATORES PRÆCIPVI terræ Calisiensis.

Archiepiscopus Gnesnensis.
Palatinus Calisiensis.
Castellanus Calisiensis.

Gnesnensis
Nakyelcensis
Camenensis
Landensis
} Castellanus.

Vexillum terrestre capite Bisontis, inter cornua coronam auream gestante, per naresq́; circulum aureum habente, in campo in modum latrunculariorum siue scachorum albo & rubro insignitur.

SIRADIENSIS TERRA.

Siradia ciuitas lignea, muro circumducta, in planitie sita. Arx murata ad Wartham fluuium condita. Hæc prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secũdoq́; genitis regum Poloniæ attributa erat. Has ciuitates districtuales complectitur,

VIELV-

VIELVNIA ciuitas muro forti propugnaculisq; & fossa profunda circũsepta, eam vnà cum arce Prosna fluuius præterlabitur.

SADEK ciuitas lignea, in planitie ad stagnum sita, à Siradia 5. mil. abest.

PETRICOVIA ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia cõmuni approbatione omniũ regum senatorumq; Poloniæ celebrari constitutũ est. In suburbio curia regia & turris, in qua caussæ iudiciales celebrantur, sita est, quã fossa profunda ambit. Curiæ quoq; episcoporũ, magnatumq; Poloniæ frequẽtes ibidem extructæ sunt. Deinde extra ciuitatẽ curia ingenti sumtu ex lignis lenigatis insigniter sub nemore amœnissimo extructa est, quam rex cũ omni comitatu suo tẽpore comitiorũ ꝓpter salubriorem auram incolit, Bugey appellatã.

ROSPRZA ciuitas lignea, in planitie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegijs concessum habent, cera rubea in obsignandis literis vti, cùm id in illis prouincijs nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri præfectis concedatur. Id verò inde promouerunt,

cùm Pruteni cum Polonis in acie acriter confligerent, Lancicienſes à Prutenis, Crucigeribus ſuperati, vexillum ſui Palatinatus amiſerunt, quibus Siradienſes in auxiliũ venientes, vexillũ ab hoſtibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS terræ.

Palatinus } Siradienſis.
Caſtellanus }

Roſpirienſis }
Spicimirienſis } Caſtellanus.
Vielunenſis }

Vexillum terreſtre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigræ in campo laſurino inſignitur.

Wielunenſis quoq; diſtrictus ſuum vexillum proprium habet, agnum Dei, cum vexillo cruce inſignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA.

LANCICIA ciuitas muro foſſaq; obducta, in planitie vndique paludibus lutoſis circumdata. Arx murata in ſcopulo, foſſaq; profunda obſtructa, eam Bſura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa Koſciol dicta, eccleſia Cathedralis ex lapidibus ſectis con-

ſtructa

ſtructa eſt, ſatisque ſumtuosè prouiſa.

Orlovia ciuitas lignea, ex vna partium fluuio lutuoſo, & peramplo, ex altera lacunis paluſtroſis munitur, 4. mil. à Lancicia diſtat. In eodem diſtrictu ciuitas Piatek inter lutoſas paludes Bſuram fluuium ſita, cereuiſia boni ſaporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

Bresinia ciuitas lignea ſatis ampla, inter ſtagna ſita, à Lancicia 7. mil. abeſt.

Konarzew, Inowlodz, Biechow, & aliæ multæ plurimæq; ciuitates & oppida lignea ad Lancicienſem iuriſdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ Lancicienſis.

Palatinus }
Caſtellanus } Lancicienſis.

Breſinienſis }
Konarienſis }
Inowlodienſis } Caſtellanus.
Biechouienſis }

Vexillum terreſtre medietate aquilæ albæ, & leonis nigri, aurea corona inſigniti exornatur, in campo rubeo.

CVIAVIÆ SIVE VLAdiſlauiæ terra.

VLadiſlauia ciuitas ampla, ſede epiſcopali clara, inter ſtagna ad Viſtulam fluuium condita. Regio hæc magna ex parte paluſtroſa eſt, ſiluæq; in ea rariſſimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

BIDGOSTIA ciuitas murata, in planitie ſita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Viſtulam fluuiũ deportantur, alluit, à Vladiſlauia 6. mil. diſtat.

Senatores tres præcipuos terra Vladiſlauienſis habet, Palatinum & Caſtellanum, Bydgoſtiæq; Caſtellanum.

BRESTIENSIS TERRA.

BRESTIA ciuitas murata, propugnaculis vallo, foſſaq; munitæ, in planitie inter lutuoſas paludes condita.

Hos diſtrictus complectitur.

RADZIEIOW ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem ſita.

CRVSPHICIA ciuitas lignea antiquitus cõdita, & prima poſt Gneznam, arx murata ad lacum ingentem, Gopla dictum, ſita, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniæ ibidem in arce deuorauerant, prout latius in geſtis regum

Polo-

Poloniæ diximus. In hac ciuitate ſedes regia olim habebatur, ſed poſtea Cracouiam trāſlata eſt.

KOWALOW oppidum ligneum, in locis paluſtroſis conditum.

SENATORES TERRÆ Breſtienſis.

Palatinus } Breſtienſis.
Caſtellanus

Cruſphicienſis } Caſtellanus.
Coualouienſis

Cuiauienſis terrę vexillum, quo Vladiſlauienſis & Breſtenſis palatinatus inſimul vtitur, aquilæ rubeæ, leoniſq; nigri medietate, in campo aureo.

RAVENSIS TERRA.

RAVA ciuitas lignea, in planitie ſita, arcem muratam in ſcopulo ad Rauam fluuium habet.

SOCHACZOVIA ciuitas lignea, ſeptis ex vna partium circumdata, arx verò in ſcopulo eminenti murata, quam fluuius Bſura præterlabitur.

GOSTININ ciuitas lignea, in planitie in-

ter paludes lutuosas, arx in scopulo murata, fossaq; paludibus obducta.

Gambin ciuitas lignea ampla, in planitie sita, senatores tres principales habet terra Rauensis, Palatinũ, & Castellanum Rauensem, Sochaczouiensem, & Gostinensem.

Vexillum terrestre aquila nigra in campo rubeo, litera R, in pectore insignitur.

PLOCENSIS TERRA.

PLoczko ciuitas murata, ad Vistulam fluuium condita, sede episcopali clara, arcem quoque muratam in colle eminenti sitam habet.

Bielsko ciuitas lignea in planitie sita, à Ploczko 2. mil. abest.

R[illegible]czyayas ciuitas lignea, inter lutuosas paludes, à Ploczko 8. mil. distat.

Sieprcz ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, à Ploczko mil. 5. distat.

Srensko ciuitas lignea, in planitie sita, arx murata inter stagna paludesq; ingentes, à Ploczko mil. 10.

Mlawa ciuitas lignea Prussiæ finitima, eam eiusdem nominis fluuius præterlabitur, à Ploczko 11. mil. distat.

Plonsko oppidum ligneum, à Ploczko 7. mil.

RADZANOW ciuitas lignea, ad Vkra fluuium sita, arx murata in scopulo inter lacunas palustrosas, à Ploczko 8. mil. distat.

SENATORES TERRÆ Plocensis.

Episcopus Palatinus Castellanus	Plocensis.
Raczyasensis Syeprcensis	Castellanus.

Vexillum terræ Plocensis, Rauensi simile, nisi quòd aquila P, litera in pectore insignitur.

DOBRINENSIS TERRA.

DOBRINIA ciuitas lignea, septis circumdata, in scopulo ad Vistulam sita, arx à Crucigeris demolita.

SLONSK ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam à Dobrinia 2. mil. abest.

RIPIN oppidum ligneum, in planitie ad Odlekam fluuium conditum, à Dobrinia 5. mil abest.

GORZNO ciuitas lignea, inter siluas in colle, vallo, fossaq; aquis repleta obducta, à Dobrinia 6. mil.

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris Prussiensibus frequenter digladiabantur.

Tres senatores præcipuos terra Dobrinensis habet, Castellanum Dobrinensem, Ripinensem, & Slonscensem.

Vexillum terræ Dobrinẽsis caput humanum cornutũ, duabus coronis redimitum, fronte & collo in campo rubeo gestat.

DVCATVS MASSOVIÆ.

MAssouia regio amplissima Polonię coniuncta, Prussiam à Septentrione, Lituaniam ab Oriente, & Russiam nõnihil in Meridiem reflectendo, in vicinia habet. Quondam sui iuris principes habebat, secundoq; genitis regum Poloniæ attributa erat, sed anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate, Ioanne & Stanislao ducibus, vnicis regionibus hæredibus, ducatus Massouiæ in ius regis Poloniæ cessit. Incolæ eodem idiomate, nisi sibilis quibusdam differenti, habituq;, moribus & religione cum Polonis vtũtur. Viri sunt strenui & bellicosi, in Martemque cruentum proni.

Has præcipuas ciuitates Massouia complectitur.

VARSCHOVIÆ DISTRICTVS.

VARSCHOVIA ciuitas insignis murata, totius

totius Massouiæ metropolis, duplici muro, fossaq; obducta, in planitie ad Vistulam condita, arx quoq; murata ciuitati contigua Vistulæ impēdet. Pons ibi amplissimus ligneus ingenti sumtu in Vistula fabricatur. Has ciuitates districtuales præcipuas habet.

CZERSKO ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam fluuium sita, arcem muratã in scopulo eminentibus altis conspicuam habet, à Varschouia 5. mil. abest.

WYSSEGROD ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam, arx in colle murata, Varschouia 12. mil. distat.

ZAKROCZIM ciuitas lignea, ad Vistulam fluuium, arx in colle murata, 8. miliar. à Varchouia abest.

CZIECHANOW ciuitas in planitie sita, valloq; circũsepta, arx inter lutosas paludes, fossa ꝓfunda munitur, à Varschouia 12. mil.

CZERNIENSK ciuitas lignea ampla, arcem & monasterium Augustinorum adiunctum habet.

PVLTOWSKO ciuitas murata, ad Narew fluuium vnà cum arce sita.

ROSAN ciuitas in planitie, arx verò in scopulo ad fluuium Narew condita.

VARKA ciuitas ampla lignea, in plani-

tie ad Pilczam fluuium sita, à Varsch. 8. mil.

Blonye ciuitas lignea ampla, à Varsouia 4. mil.

Tarcin ciuitas lignea, à Varschouia 5. mil. abest.

Grodzyec ciuitas lignea, à Varschouia mil. 7. à Tarcin 2. distat.

Prasnis ciuitas ampla, lapideis ædificijs ornata.

Lomza ciuitas ampla, ad Narew fluuium nauigabilem sita, in ea ædificia pulcerrimè murata, à Varschouia 20. mil. distat.

SENATORES PRIMARII ducatus Massouiæ.

Palatinus Massouiæ Generalis.

Varschouiensis	Castellanus.
Cerscensis	
Vysegrodiensis	
Zakrocimensis	
Cziechanouiensis	

Vexillum Massouiæ aquila alba, cum expansis ad volandum alis, in campo rubeo insignitur.

LIVENSIS TERRA.

LIwo ciuitas lignea, arx murata ad Liwijecz fluuium condita.

Wegrow

Wegrow oppidum ligneum, à Liwo medio miliari diſtans.

Wizna ciuitas in planitie ad Narew fluuium ſita, arx in colle foſſa circumducta.

Nvr ciuitas lignea ampla, ad fluuium eiuſdem nominis ſita.

Camenyec ciuitas lignea, in planitie ad Bug fluuium, à Liwo 8. mil. ſita.

Senatores hos duos præcipuos terra Liuenſis habet, Liwenſem & Wiznenſem caſtellanos. Vexillum terreſtre aquilæ medietate rubeæ, & vrſi albi coronati inſignitur.

PODLASSIÆ TERRA.

Podlassia regio ampla, Maſſouiæ ab Occidente, Lituaniȩ ab Oriente cõtigua, olim ſub poteſtate & imperio Lituanorum erat, ſed nunc anno Domini 1569. per Sigiſmundum Auguſtũ, regem Poloniæ, & magnum Ducem Lituaniæ, regno Poloniæ adiuncta & appropriata eſt. Incolæ eius Maſſouitæ Rutheni, atque Poloni. Has ciuitates diſtrictuales præcipuas complectitur.

Byelsko ciuitas lignea ampliſſima, Podlaſſiæ principalis, ad Byala fluuium ſita, Lituaniæ contermina. Arx lignea fulminis ictu in præſentia regis incenſa, penitusq; exuſta eſt, à Narew 4. mil.

Bransko ciuitas lignea, ad Nur fluuium, à Byelsko 3. mil. ſita, in ea curia regia iudicialis, in qua cauſſæ nobilium diſceptãtur.

Svras ciuitas lignea, inter colles ad Nárẽw fluuium ſita, arx in colle foſſa circumducta, à Byelsko 3. mil.

Tykoczin ciuitas lignea, in planitie ad Narew fluuium ſita. Arx natura & opportunitate loci munitiſſima, propugnaculis valloq́; forti proportionaliter circumſepta, Narewq́; fluuio & paludibus circumdata, vt ad eam nuſquam aditus pateat, machinis tormentisq́; bellicis bene prouiſa. Theſaurus enim regius in ea aſſeruatur. Rex Sigiſmundus Auguſtus eam magnis impenſis reſtaurari fecit, monetaq́; ibidẽ cuditur, à Byelsko 10. mil. diſtat, à Wilna 42.

Knyssyn ciuitas lignea, à Tikoczin 2. mil. in planitie inter ſtagna, ſiluas, paludesq́; lutoſas ſita, ibidem curia regia extructa eſt. Hortus quoq; regius ampliſſimus, vario genere animalium, piſcinisq́; diuerſis refertus. Venationes enim illic omnium ferarum copiosè exercentur. 12. mil. à Byelsko diſtat.

Narew ciuitas lignea, inter ſiluas ad fluuium eiuſdem nominis, à Bielsko 4. mil. condita.

Wasil-

Wasilkow oppidum ligneũ, ad Narew fluuiũ, in quo capitaneus regius reſidet.

Avgvstow ciuitas noua ampliſſima, à rege Sigiſmundo Auguſto, à quo & nomen habet fundata, 20. mil. à Bielsko diſtat.

DROHICINENSIS DISſtrictus.

Drohicin ciuitas lignea, ad Bug fluuium cõdita, in colle curiam regiam, in qua cauſſæ nobiliũ diſceptantur, habet, à Byelsko ciuitate 10. mil. à Warſchouia 30. diſtat.

Myelnik oppidum ligneum, ad Bug fluuium cõditum, arx verò in colle eminenti, à Drohicin 5. mil.

Losicze ciuitas lignea, ad ſtagnũ ampliſſimum ſita, à Drohicin 3. mil.

Mordi oppidum ligneum, in planitie ad ſtagnum ſitum, à Drohicin 5. mil.

Ex his duobus diſtrictibus Podlaſſiæ Bielſcenſi & Drohicinenſi, pro expeditione bellica 20000. nobilium ſtatuuntur.

Huius terræ duo ſunt præcipui ſenatores, Palatinus & Caſtellanus.

Vexillũ terreſtre Podlaſſiæ bicorne crocei coloris ſtemmate, magni ducatus Lituaniæ, in campo albo inſignitur, viro videlicet armato, gladium tenente equo inſidente, ex

alia verò parte aquilam albam in campo rubeo gestat, postquã regno Poloniæ est incorporata. Similiter Bielscensis, & Drohiciensis districtuum vexilla vnicornia insignitur.

DE TERRIS ET DISTRICTIbus Russiæ, regno Poloniæ incorporatis.

DE gentis Roxolanorum, siue Ruthenorum, vel Russorum origine, varij varia sentiũt, quos Sauromatas Slauonesq; ex posteritate Iapheti (prout latius in deductione Sarmatarum Polonorumq; diximus) cõstat esse. Quidam eos à fusco gentis colore Russos dici autumant, alij à dissеminatione, siue dispersione, Rozsieia enim Slauis disseminationem significat, quod melius ad veritatem quadrat, cùm totam Sarmatiam Europęam, & Asiaticæ partem occuparẽt, ab Oceanoq; glaciali ad mediterraneum vsq; mare, & sinum Adriaticum, à Pontoq; Euxino ad Balticum Oceanum vsque eorum coloniæ extenduntur, vnde & Græcis Sporij, id est dispersi dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint, incertum est, cùm literarum prorsus ignari essent, donec anno Domini 796. Michael Curopalatus, imperator Constantinopolitanus, chara-

characteres ad ſcribendum Bulgaris miſiſſet, quos etiam Rutheni omnes ſuſceperunt, & ab hoc tempore illa quæ poterant ante & pòſt geſta recordari, literis mandabant. Regionibus Ruſſiæ duo prȩcipui principes præſunt, vtpote Magnus dux Moſchouiæ, qui ſe imperatorem totius Ruſſiæ appellat, plures enim in ea ducatus poſſidet. Secundus rex Poloniæ, qui etiam Magno ducatui Lituaniæ præeſt, Ruſſiæ ducatus Lituaniæ incorporatos, vtpote Vitebſcenſem, Kiouienſem, Mſcziſlauiēſem, &c. poſſidet, quos vnà cum Lituania deſcripſimus.

Nunc cæteras regiones Ruſſiæ, Poloniæ adhærentes, cum præcipuis ciuitatibus deſcribemus, in quibus magna ex parte Poloni colonias ſuas habent, proceresq́; & equites ferè omnes Poloni ſunt, ac maior pars religionem Romani ritus amplectitur, vtpote ciues & nobiles, exceptis colonis & agreſtibus, qui Grȩcorum dogmata in religione ſequuntur, de quorum religione & ritibus latius in Moſchouiæ deſcriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALIcienſis terra.

LEopolis ciuitas inſignis Ruſſiæ, Polono regi ſubiectæ, metropolis, à Leone Ruſ-

ſorum principe condita, duplici muro propugnaculisq; fortiſſimis, vallo & foſſa profunda, tormentisq; & ſupellectili bellica expeditiſſimè prouiſa. Arx vna in ciuitate, alia verò in eminentiſſimo ſcopulo ciuitati impendente munitiſſimè cōdita eſt, cuius aſpectus 10. mil. patet. Emporio, ſedeq; archiepiſcopali clara. Metropolitanus quoq; Ruſſiæ ibidem ſedem ſuam retinet. Eccleſiæ in ea Romanæ & Græcorū obedientiæ plurimæ. Armeni quoque ibidem Baſilicam ſuæ religionis, antiſtitemq; & ſacerdotes habent.

HALICIA ciuitas lignea ampliſſima, antiquitus cōdita, vna ex ducatib. Ruſſiæ. Eam à Moldauia Prud fluuius, ex alia parte Tyras, Neſter vulgò dictus, præterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates pręcipuas diſtrictuales, Leopolienſis & Halicienſis terra complectitur.

ZIDACOW in Pokutia, ciuitas lignea, in planitie ad Striy fluuium ſita; arx in colle eminenti vallo circumſepta.

GRODEK ciuitas circumſepta, vnà cum arce in planitie ſtagnis circumuallata, à Leopoli 4. miliar.

BVSKO ciuitas inter lutoſas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, ſita, quo merces

variæ

variæ ex Volhynia in Viſtulam deportantur, à Leopoli 5. mil. diſtat.

STRIY ciuitas lignea, ad fluuium eiuſdem nominis condita.

WIZNA ciuitas in planicie inter paludes ad fluuium ſui nominis extructa.

SNIATIN ciuitas lignea ſeptis circumdata, confinis Moldauiæ, cum Prud fluuius præterlabitur, à Leopoli 12. mil. diſtat.

COLOMIA ciuitas lignea ſub monte ad Prud fluuium ſita, ibidem ſal decoquitur.

ROHATIN ciuitas lignea ſeptis circundata in planicie, eam Rohatinka fluuius præterlabitur. Arcem inter ſtagna & paludes in colle ſitam habet, à Leopoli 10. mil. diſtat.

DOLINIA oppidum ligneum inter colles ſitum.

LVBACZOW ciuitas lignea in planicie ſita, caſtrum inter paludes ſtagnantes conditum.

SENATORES PRÆCIPVI HARVM terrarum.

Archiepiſcopus Leopolienſis.
Palatinus Ruſſiæ Generalis.
Leopolienſis } Caſtellanus.
Halicienſis } Caſtellanus.
Lubaczouienſis } Caſtellanus.

Vexillum Leopolienſis terrę, Leonem fuluum coronatum petram aſcendentem in campo laſurino geſtat.

Halicienſe verò vexillum Monedulam coronatã cum expanſis alis in campo rubeo pro ſtemmate geſtat.

BELZENSIS TERRA.

BELZ ciuitas lignea, ampla in planicie ſita. Arcem ligneam lutoſis paludibus latè ſtagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica ſagitta attingit.

SOKAL ciuitas circumſepta in planicie ad Bug fluuium ſita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVBYESOW oppidum cum caſtro in colle ſitum.

HRODLO ciuitas ſtipitibus præacutis circumſepta, arcem in colle Bugo præterfluam habet.

GRABOWYEC ciuitas lignea in planicie ſita, arx in colle eminentiſſimo natura & oportunitate loci munitiſſima acceſſuque ardua.

THYSSOWICE ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Sena-

Senatores præcipuos duos terra Belzensis habet, Palatinum videlicet & Castellanum.

Vexillum terrestre Griphonem album coronatum, in cāpo rubeo pro stēmate gestat.

CHELMENSIS TERRA.

CHELM ciuitas septis circumdata, sede episcopali clara, arx in eminentiori colle sita, lignea, argilla oblinita 4. mil. aspectus illius patet.

CRASNISTAW ciuitas murata ad stagnum amplissimum sita, arx in planicie murata, quam Viepr fluuius nauigabilis præterlabitur, à Lublina 7. mil. In ea Capitaneus generalis regius residet.

RATNO ciuitas lignea ampla inter paludes latissimè stagnantes sita, a Chelmiaque 24. ferè mil. pontibus stratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminēti ad Pereperum fluuium nauigabilem condita, quam Tur fluuius alia ex parte paludesque lutosæ muniunt, accessusque omni ex parte difficilis.

LYVBOWLYA ciuitas ad Bug fluuium sita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales episcopum videlicet & Castellanu, terra Chelmēsis habet.

Vexillum terrestre Vrso albo inter tres arbores in campo aureo gradiante insignitur.

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem ſita, ſede epiſcopali clara. Arx in colle in vlteriori ripa eiuſdem fluuij condita, propugnaculisq́; apprime munitiſſima. Ibidem hortus ingens regius omni genere ferarum refertus.

SAMBOR ciuitas ſeptis circumdata ad Tyram fluuium, vnà cum arce ſita Hungarię finitima.

DROHOBYCZ ciuitas ſtipitibus præacutis in planicie munita, ſalis fodinis clara.

SANOK ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK ciuitas in colle muro circumdata, ad Mleczka fluuium ſita.

KROSNO ciuitas murata Iaſiolda fluuio circumdata. Viſlok verò fluuius eam mediam interfluit. Ibidem medio miliari Camyeniecz arx in eminenti ſcopulo murata, natura & oportunitate loci & propugnaculis munita.

SENATORES TRES PRÆCIPVOS *terra Præmiſlienſis habet.*

Epiſcopus } Premiſlienſis.
Caſtellanus }
Caſtellanus } Sanocenſis.

Vexil-

Vexillum terreſtre aquilam auream bicipitem coronatã in campo laſurino pro ſtemmate geſtat.

PODOLIÆ REGIO.

PODOLIA regio ampliſſima Moldauiæ & Valachiæ à meridie finitima eſt, ab oriente verò vaſtiſſima campeſtria deſolata, ad Tanaim fluuium paludesq́; Mæotidis, & Pontum Euxinum vſque, Tartarosq́ue Præcopenſes habet. Omnium rerum ex terra naſcentium fertiliſſima, adeò vt colonus, quamuis quomodocunque in agrum ſemen iniecerit, centuplum fructuum referat. Prata quoque mirum in modum luxuriantia, adeò vt bouis cornua vix è gramine appareant: terra tamen dura & petroſa nimis, adeò vt biſſenos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes teſtantur. Mellis ſiluæ paſſim abundantiſſimæ, ſtipitibus enim cauatis vbiq; mella roſſida depromuntur. Armentis gregibusq́ue, & feris omni generis redundans. Eam antiquitus Alani, Goti, Getæ, Cumani, Polowcij, & Roxolani incolebant. Circaſſorum reliquiæ adhuc extant, ad Boryſthenem fluuium.

Podolia omnium feraciſsima.

Has precipuas ciuitates, arcesq; hæc regio complectitur.

CAMYENIEC ciuitas Moldauiæ finitima, diuinaq; ferè manu inter arduas cliuosasq; rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoq; natura & oportunitate loci rupe petrosa, vndiq; cincta, quã vna cum ciuitate Smotricz fluuius preterlabitur, fossaq; profundissima naturali cingitur. Arx ipsa muro propugnaculisq; munita. Ciuitatẽ verò rupes altissima, saxosa, accessuq; ardua inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, vt minimè ædium quamuis eminentiorum tecta appareant. Sæpius ab ea Tartari, Valachiq; & Turcæ cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. Achocimia Moldauiæ arce duobus mil. distat.

BAR ciuitas septis circumdata in planicie à Bona Ioannis Sfortiæ ducis Mediolani filia, Sigismundi regis Poloniæ condita, quam à Baro patria appellauit. Arx in colle murata, paludibus latè stagnantibus circundata.

MYEDZIBOSZ ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissimè stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, à Tartaris sæpissime infestatur.

BRE-

BREZANIA oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA ciuitas ſub monte altiſſimo ſita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK ciuitas lignea ſtipitibus circummunita, arx lignea in planicie ad Bog fluuium (Herodoto Hypanis dictum,) ſita, à Camyeniec 20. mil.

BRASLAW ciuitas & arx lignea vallo foſſaq; circummunita, eam Bog fluuius præterlabitur.

VINNICZA ciuitas lignea vnà cum arce vallo circumſepta, ad Bog fluuium ſita. Hæ duæ arces præter cæteras à Tartaris Pręcopenſibus ſæpiſſime infeſtantur, diſtrictuſque ampliſſimos qui pro Palatinatibus computantur, & vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, ſtemmate magni Ducatus Lituaniæ inſignitum habent.

SVINIGROD arx cum ciuitate lignea in campeſtribus ſita, ibidem munitiones ſunt plurimæ in campeſtribus deſolatis ſitæ, cōtra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem vltra Bog fluuium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circaſſorum & Canowciorum reliquiæ, longo tractu ad Boryſthenem extant in campeſtribus deſolatis, quæ 200. Circaſſi. Canoucij.

miliaribus Polonicis nullis ſiluis collibúſve & munitionibus conſpicua, ad Tanaim paludesq́ue Męotidis, & Pontum Euxinum Tartarosq́ue Præcopenſes, & Crimſcenſes vſq; extenduntur.

Senatores Podolia præcipuos tres duntaxat habet, epiſcopum Camenecenſem, Palatinũ Podoliæ generalem, & Caſtellanum Camenecenſem.

Vexillum terreſtre Solem ſtellis duodecenis, in campo albo circumdatum pro ſtemmate geſtat.

LECTO-

LECTORI.

NE te tua opinio fallat, lector candide, me hic vniuersum regnum Poloniæ absolutè descripsisse. Ego enim hic Prouincias principales, quæ olim pro ducatibus habebantur, nunc verò in Palatinatus redactæ sunt, descripsi, ciuitatesque & arces præcipuas regias, in quibus caussæ iudiciales nobilium celebrantur enumeraui. Hæ verò prouinciæ plurimas frequentissimasq; ciuitates, arces, & oppida, tam regis quàm nobilium, magnatum, episcoporumq; complectuntur. In singulis autem terris & ciuitatibus districtualib. superiùs enumeratis administratores caussarum iudicialium, à rege substituuntur: vtpote Capitanei generales, qui vices regias supplent. Iudex & Subiudex, Notarius, Subcamerarius, Camerarius terrestris. Hij omnes caussas

nobilium absoluunt, exceptis capitibus criminalibúsve caussis, quæ ad regis edictum in comitia generalia relegantur. Sunt quoque plures alij terrestria regiaque munia obeuntes, quos hic recensere longum esset. Sunt quoque in Poloniæ regno comitatus plurimi, vtpote comitatus in TarnoW, in Gorka, in Tenczin, in Melstin, in SidloWiecz, & id genus alij.

REGNI

REGNI POLONIÆ, MAGNIQVE DVCATVS LITVANIÆ, REGIS CVM SENAtoribus suis, in senatu ordo.

Oloniæ regnum in Sarmatia Europæa vt diximus amplissimum, potentissimumque, cum alijs multis præclaris rebus, tum modo gubernationis à cæteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto priuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facilè prolabuntur. In Polonia autem vt reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragijs eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamuis sint potentissimi, & militibus voluntarijs superbissimos quosq; reges superãtes. Soli enim Poloniæ principes inuictissimi reperiuntur, ex solis voluntarijs nobilibus ducentorum millium quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum ex omni genere armorũ promptissimum sine vllis stipendijs contra hostem educere possunt. Nobilitas namq; vniuersa omnibus soluta vectigalibus,

bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod si voluntarij milites non sufficerent, de suis proprijs gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possunt. Ita cùm sit potentissimus rex Poloniæ, tamen secundum legum, & senatus pręscripta viuere tenetur, sicq; regnum amplissimũ, regio imperio, regia verò maiestas & potestas vicissim senatus & nobilium libertate temperatur, intra ęquitatisq; terminos omnes ordines regni cum ipso rege continentur, quod si rex quandoque ab officio suo deflecteret, & publicas libertates suorum opprimere aspiraret, authoritate senatoria, qui ad hoc attentandum iuramento sunt obligati, prohibetur, & ita rex Poloniæ grauissimis senatorum consilijs nititur. Senatores verò ipsi, & vniuersi equites vicissim regiam maiestatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac possessiones priuatas vniuersas funditus pro sanitate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto regis (penes quem est summa & maxima iuris dicendi authoritas) ex præcipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in senatum eliguntur. Principes autem & præcipui regni senatores, sunt archiepiscopi, & episcopi, propter venerandam ecclesiastici ordinis maiestatem autoritatemque, & opes quibus affluunt, præstantissimas. Hij in senatu in vtrumq; regis latus circumsident, archiepiscopi autem duo sunt in vniuerso regis Poloniæ imperio, Gnesnensis regni primas, & legatus natus Romani pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui ad vetusta superiorum temporum memoria, coronandi regis

ius

ius habet. In Russia verò nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes Metropolitana Cracouia translata est, anno Domini 1075. in curia Lamperti Zulæ sancti Stanislai prædecessoris. Episcopi tredecim nō secus ac principes maximi, omni rerum copia excellētes, in tota Poloniȩ Monarchia reperiuntur, Cracouiensis minoris, Posnaniēsis maioris Poloniarum, Vladislauiensis qui & Cuiauiæ, Pomeraniæq;, Vilnensis Lituaniȩ, Plocensis Massouiæ, Warmiensis, Culmensis, Prussiæ, Præmisliensis, Lucæoriensis, Chelmēsis, Kiouiensis Russiȩ, Samogitiæ, vltimus Camenecensis. Hij ordine omnes regi assident, nisi quod Posnaniensis, cum Vladislauiensi, antiquam dignitatis litem teneāt, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri priuilegio Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini quorum maior Cracouiensis & Vilnensis, palatinos verò quidā Castellani prȩcipui intermixti. Tunc demum alij Castellani maiores & minores quos recensere longum esset ordine loca sua occupant, qui non castris vt ipsa vocis Etymologia sonat, sed minoribus prouincijs senatorio iure & nomine regio prȩsunt, extraq; ipsam autoritatē dignitatemq; (quȩ est prima post Palatinos) paruum sui officij quæstum reportant, quamuis illius cui præsunt prouinciæ Domini appellantur, nihil enim præter Reipublicæ (quod verè senatorum est) commoda quærūt. Castellanos Archimarschalci Marschalciq; supremi totius regni officiarij sequuntur, qui sunt Poloniæ & Lituaniæ de vtroq; imperio bini, terrestres videlicet & Curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulæ

& omnium conuentionis tranquillitatem, inter proceres & aulicos regios partiri ædes vrbium, regi quocunq; eunti, baculos erectos singuli præferunt, & vt quisque officio suo apud regem fungatur prouident. In senatus consessu omnia animaduertunt, quod si supremi Marschalci abfuerint, Curiales eorum officium adimplent. Cancellarij & Vicecácellarij Marschalcos ordine sequuntur, vtriusq; gentis qui sunt similiter bini & bina sigilla, horum officium est priuilegia, immunitates, prærogatiuas à rege alicui datas, litteras similiter regias conscribere, scriptas regi oblatas pronunciant, quibus à rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omnes autem litteræ ac priuilegia in magni Lituaniæ Ducatus Cancellaria, Ruthenicis characterib. absoluuntur, apud Polonos verò Latinè (cuius linguæ sunt peritissimi) omnes caussę describuntur. Pręcipua quoq; est dignitas in senatu summorum generaliumque militiæ ducum, quorum in Polonia vnus, in Lituaniæ magno Ducatu secundus, rerum potiuntur, penes hos summa omnium exercituum imperij sita est, in qua autoritate regia plenipotenter vtuntur. Hos demũ Campiductores de vtroq; imperio singuli, qui sunt campestris militię duces. Est etiam summus maioris Polonię præfectus siue generalis, similiter Samogitiæ, & terrarum Russiæ pręfecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optimè meriti à rege donantur. Cooptantur quoque in senatus classem prouinciarum de vtroq; imperio officiarij, vtpote iudices qui caussas nobilium munere regio diiudicant, Pincernę, Succamerarij, Dapiferi, Secretarij, Vexilliferi, Scribę, Tribuni militum, Exactores,

The-

Theſaurarij, & cæteri qui ſinguli ſingula officia in
prouincijs aſſignatis exequuntur, & pariter cum iu-
dicibus prouincialibus particularia, certis tempori-
bus anni, aſſignata iudicia, qui termini ſiue Roki vul
go dicuntur, exercent. Enſifer quoq; regni, & vexil-
lifer curię regię, qui curiale vexillum in bello defert,
non poſtrema dignitate funguntur. Non etiam au-
toritatis fruſtrantur honore ipſi ſecretarij, ſcribæq;
ſiue protonotarij regij. Inſuper cubiculi, ſtabuli, cu-
linæq; magiſtri, ſuis dignitatibus in ſenatus conſul-
tu gaudent. Ciuitatum, oppidorum, arcium, regia-
rum, prouinciarumq; præfecti, referendarij ſuppli-
ces libellos & ſubditorum querelas ad regem & ſe-
natum deferētes, ſummusq; regis ſecretarius & re-
ferendarius, ſalinarum fodinarum & metallorum
Præfecti nō ignobili certè dignitate potiuntur. Le-
gati quoque prouinciarum & ciuitatum præcipua-
rum, ab vniuerſis ordinibus de ſingulis prouincijs
nomine totius nobilitatis electi, ſuas in ſenatu par-
tes occupant. Equites quoque & Patricij viri iuue-
nes virtutibus & genere præſtantes aulici, qui in au-
la regia ſeruientes in præſtandis quotidianis officijs
regi operam nauant, ſtipendiaque merentur. Inſu-
per cubicularij ſiue veredarij, qui cum epiſtolis re-
gijs per omnes prouincias, amandati velociſſimè
diſcurrunt. Demum ſtipendiarij, & ſatellites ſiue
collaterones regiæ vitæ cuſtodes, poſtremum au-
toritatis locum obtinent. Omnibus autem ſena-
toribus ſub fidei iuramento, & amore patriæ ea-
dem eſt perpetua & conſtans tuendæ publicæ li-
bertatis, & propagandi imperij, voluntas. In ſena-
tu cum de Republica deliberant liberè, & ſæpiùs

arcerrimè ſententias dicunt, regem imprudentius regnantem obiurgant, atq; vno conſenſu ſanctiſſima maiorum inſtituta, & communis patriæ cariſſimas leges ad extremum vitæ defendunt.

CAPITANEI generales in minori Polonia 40. in maiori 30. in ducatu Maſſouiæ 12. quæ officia nulla ſucceſſione, ſed ex regis gratia in benemeritos de Republ. conferuntur: hij enim prouincijs præſunt, & nobilitatem, regia authoritate, pro tribunali iudicant, omnesq́; prouentus regios exigunt, & in theſaurum referunt.

REGNO Poloniæ ſaluberrima aura fauet, omniumq́; rerum ex terra naſcentium fertiliſſima eſt, cuius vbertatem cæteræ regiones tranſmarinę affatim perſentiunt, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia nauibus aduehitur. Pecoribus quoq; omnigeneris, venationibusq́; abundat, ita vt Saxonia, cæteræq́; gentes Germanorum, Polonicis bouibus victitent. Incolę habitum variarum diuerſarumq́; nationum more geſtant, præcipuè verò, Italicum, Hiſpanicum, & Hungaricum, qui illis peculiaris eſt. Alij Germanico, Turcico, Moſchouitico, Bohemicoq́; more veſtiũtur, diuerſas enim & repoſtiſſimas prouincias peragrãt, vnde varios mores in patriam inferunt. Viri ſunt excellentiſſima induſtria prędıti, variarumque gentium idiomata callent: imprimis verò linguæ Latinæ peritiſſimi, qua vt vulgari maiori ex parte in ciuitatibus & pagis paſſim vtuntur, idq́; omnibus diuitibus, ac pauperibus peculiare eſt, quod in primis pueros litteris imbuẽdos apprimeq́; ad conſumptionem, ſedecim plúſve annorum in pulueribus ſcholaſticis committunt, ſumptibus pro magi-

magiſtris minimè indulgendo, vnde linguam Latinam omnes ferè congruè callent, idque ea de re maximè obſeruatum crediderim, quòd vulgaribus literis vel ſcriptutis, in ſacris ac profanis rebus nunquam vtantur, omnesq́; leges tam ciuiles, quàm nobilium, ac villanorum, & ipſa Cancelaria regni ac caſtrenſis, Latinis literis omnia expedit, atque ideo factum eſt, vt paſſim docti omnes euaderent. Habent præterea Poloni & Lituani linguæ Latinæ inflectionem propriam & perfectiſſimam, vt Latinarum dictionum ſonum propriè ad iuſtum accẽtum expreſſionemq́; ſecundum literas ipſas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium ferè gentiũ ſtudia viciſſe videtur, quòd rarus eſſet, qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac paſſim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hiſpanicumq́; extra vulgare ſuum Sarmaticum idiomata neſciret. Equites in ornamentis equorum, armorum, veſtibusq́; præſumtuoſis plurimùm delectantur, campeſtri prælio alacrius hoſtem quemlibet paruis & magnis copijs adoriuntur. Caſtra etiam artificioſè collocant curribus in gyrum arctè diſpoſitis, adeò vt in illis tuti non aliter atque in arce firmiſſima includuntur. Viri ſunt bellicoſi, ſtrenui, hoſtisque quamuis validiſſimi impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum more vtuntur, clypeosque, qui totum hominem equo inſidentem tegunt, & haſtas oblongas geſtant, pluresque inter eos tantæ animoſitatis reperiuntur, vt vnus alium quamuis toto exercitu ſuorum profligato, ad mortem vſque non deſeruerit, ſed vterq; ſtrenuè dimicando honeſtè occumbere, quàm turpiter

Poloni ſtudiorum amantiſſimi.

fugere mauult. Prout in Moldauia duobus fratribus germanis, Strusouiczij dictis, Polonis equitibus euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta cõmilitonibus, inscij in multitudinem Valachiorum inciderunt, à quibus vndiq; circumuenti, in primo congressu vnus occubuit: alter verò strenuè dimicando euasit: sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quãuis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius cum fratre occumbere, quàm euadere maluit. Melstinius quoque, cùm Vitoldus dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus, in confertissimas hostium acies sese cõiecit, multisq; hostium trucidatis, tamdiu strenuè dimicauit, donec prorsus telis confoderetur, equoque deijceretur,
1397. vt latius patet in Lituaniæ ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id verò illic maximè non solùm inter fratres, sed inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præsente euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alij armata manu occurrerunt, vbi inter defendendum vnus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius verò illius captus, cædisq; damnatus, in locum decollandi postridie ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: sinite hunc innocentem abire, ego enim hanc cædem perpetraui, itaque ille genua flectens à spiculatore decollatus est, innocens verò liberatus.

Nobiles

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias à Magnatibus illatas non patiuntur, nam quamuis pauperrimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quàm maximum magnatem debellare potest: non solùm enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti varijsque periculis obijciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui, sibi pauperem vulgum nobilium ducunt, in Lituania econtra, Nobiles humilis fortunæ magnatum sunt serui. Accidit in Polonia mē præsente, quòd quidam magnæ autoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomirski, thesaurarius regius supremus, capitaneus Lanciciensis, & Radomiensis, Castellanusque Siradiensis, quosdam pauperes nobiles, Mikolaie Wsczi dictos iniuria affecerat, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderunt, in frustaque dissecarunt. Cumque hic nobilis aut honore priuandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens citatus ad comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro ex sententia regis, decollatus est. Quod si huic genti nimiæ comessationes, & diuitiarum plusquam liberales prodigæ profusiones, inebriationes non obfuerint, omnes ferè gentes virtute innata & ingenijs heroicis superarent, sed vnus pro sanitate alterius, (prout illis mos est) bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamuis natura interdum repugnante, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maximè in cōuiuijs celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripiuntur. Cùm enim vnus alteri pro sanitate

prębibit,non ſolùm poculum vitreum,ſed ligneum, vel figulinum,capiti illidit,tandem poſtridie ſurgens infirmitate correptus, vinum incuſat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliſerat. Multi quoque inter eos præcipuè in Ducatu Maſſouiæ reperiuntur, qui ſeſe alterutrum bibere vi complectant,dicentes: aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato, interim verò alius arma quàm poculum, quem natura recuſat,alacrius eligit.

Aulicorum miniſtrorum, ſeruitorumq́ue tantas vniuerſi Sarmatæ, præſertim Poloni, Maſſouitæ, Lituani & Rutheni,fouent turmas,vt nunquam ſperares eos educari poſſe,qui nullũ aliud officium agunt, niſi dominum aliquò migrantem comitari, vel aliquò amandati munus iniunctum obire,à cęteris ſeruitiis prorſus liberi immunesq;. Mechanicum opus nobilis ſeruitori ingenuo,quamuis pauperrimo obire non patitur,nec demandat:quòd ſi aliquis minus diſcretus ſeruitori negotium minus honeſtum mechanicumve iniunxerit, ruſticum ſibi ad id muneris inueniendum oportere,ſe verò honeſto ſeruitio minimè abdicaturum,reſpondit. Et ideo nobiles nobilibus,paresq́; genere ac virtutibus,paribus plerunq; inſeruiunt, cùm honeſta & nobilia ſeruitia obeunt, contra occidentalium gentium cõſuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpè inſeruiri putant, quòd mechanica ſeruitia, quicquid dominus demandauerit,obire cogantur. Apud Sarmatas verò qui melius bibit pro ſanitate domini, ille melior cenſetur miniſter,& poſtquam dominus menſe accubuerit, & ſeruitores ſtatim ordine ſeruato accumbunt, aliquandoque tres quatuorve menſas occupabunt, quibus libe-

liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres seruitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra lautè porrigit. Aulicus enim quilibet seruitores aliquot,& pueros habere solet, & illi seruitores, alios seruitores,pueri, pueros, ad quartum vsque ordinem,ad mensam eiusdem domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerunque maiori ex parte,nisi ad mensam inseruiunt:peracto prandio vel cœna, saturati inclinatis de more gentis coram domino genubus,capitibusq; adapertis, quò volunt discurrunt, & quandoque triduo quatriduove, vel integra hebdomada dominus seruum in tabernis, vel in comitiua occupatum non videbit: rarò tamen vbi fuerit interrogatur,& si interrogatur,respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerunque liberaliter huiusmodi remunerantur. Quodam tempore accidit,dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis & seruitoribus salaria siue stipendia, secũdum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, persolueret, astantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi) cæteris seruitoribus salaria expetentibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus,quòd nemini seruiens stipẽdium expectaret, episcopus illum interrogat, cuinam inseruiret,& quid negotij obiret? Qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alij strenuus adimpleo. Quale nam sit seruitium episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die lautè ad mensam

tuam comedo & bibo. Cui episcopus subridens stipendium persoluit.

Nobiles legibus castrensibus, & terrestribus à regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales & districtuales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis, qui arci prouinciæque præest, hosque terminos castrenses appellant. Ad terrestres verò terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex inter quatuor vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur, vbi à iudice terrestri vices regias adimplente iudicantur. Ciues verò in ciuitatibus imperatorijs legibus, quas Magdeburgenses appellant, vtuntur.

Conclusio. Atq; hæc nobis de regno Poloniæ breuiter dicta sufficiant: quod multis de caussis toti reipubl. Christianæ vtilissimum est, à gentibusque varijs crudelissimis Tartaris, & Turcis videlicet, munitissimum propugnaculum Germaniæ præsertim regionibus.

MAGNI

MAGNI DVCATVS LITVANIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, PALATINATIBVS, CIVITATIBVS *& castris præcipuis, compendiosa descriptio.*

LITVANIA ab Oriente Russię, Moschouiæ duci subiectæ, contermina est, ab Occidente Podlassiæ, Massouiæ, Poloniæq́;, & Prussiæ nonnihil in Septentrionem reflectẽdo adhæret, à Septentrione Liuoniæ, Samogitiæq́ue, à Meridie Podoliæ, Woliniæq́ue Russiæ regionibus adiacet. Porrò Lituania regio est amplissima, plurimos ducatus regionesq́ue & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & Vitoldi Magni Ducis temporibus, à Ponto Euxino, Tauricaque chersoneso ad sinum vsque maris Baltici, pelagumq́ue Curlandiæ, Liuones, & Prutenos versus fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem Magnus Ducatus Lituaniæ in Palatinatus & districtus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus, ac Polonia diuisus est. *Amplitudo Lituaniæ.*

Hij verò diſtrictus & Palatinatus pro ducatibus (vt quondam temporibus plurimorum ducum erant) computari poſſunt, & vnuſquiſq; Palatinatus ſuum vexillum, quo in bello vtitur, habet. Eundem quoq; colorem & ſignum omnes diſtrictus, ſiue prouincię, qui in eodem Palatinatu continentur, in vexillis ſuis repræſentant, niſi quòd Palatinatus vexillum maius eſt, cum duobus cornibus, diſtrictuale verò minus ſimpliciter protenſum cum vno cornu.

Lituania in Palatinatus diuiditur.

Vexillum Ducatus Lituaniæ.

Primò itaque vexillum Magni Ducatus Lituaniæ peculiare & quadriangulare, ad differentiam cęterorum, ſexaginta vlnas ſericeæ telæ rubeæ continet, in medio inſigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, inſidentem, gladiumq́; ſuper caput manu extenſa tenentem geſtat, deſuper ſtemmatis pileus ducalis, ex altera verò parte vexilli pro inſigni, imaginem diuæ virginis Mariæ in Sole cum puero, habet.

Vexillum ſupremi ducis exercitus eiuſdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris laſurini eodem ſtemmate Magni Ducatus, ex vna partium in campo rubeo, (campus hic locus ſtemmatis intelligitur) ex altera diui Staniſlai epiſcopi Cracouienſis imaginem geſtat.

PALATINATVS VILNENSIS.

Vilnæ deſcriptio.

Vilna vrbs, caput & metropolis totius Lituaniæ, intra colles ad confluxum Vilnæ, (à quo nomen habet) & Viliæ fluuiorum ſita, muroq́; circumducta, ipſa quoq; murata. Arces duas inſigniter muratas adiunctas ſibi habet, quarũ vna inferior, (hæcq; ampla & ſumtuoſiſſimè extructa) altera ſuperior, in colle

colle eminentiſſimo condita, eas enim ex vna parte Vilna, ex Oriente fluens, ex altera Vilia fluuij ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porrò Vilna, quæ nomen vrbi indidit, minor eſt, Vilia verò eſt amplior & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus, Gedanum Pruſſiæ emporium celeberrimum, deportantur. In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientiæ, & Ruthenorum ritus magnis ſumtibus extructa. Epiſcopalis ſedes in Baſilica arcis cathedrali diuo Staniſlao dicata. Metropolitanus quoque Ruſſiæ ibidem ſedem ſuam in Baſilica Ruthenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ inſignita retinet. Porrò in toto Lituaniæ Magno Ducatu, quinque ſunt Romanæ obedientiæ epiſcopatus, vtpote Vilnēſis, Samogitienſis, Kiouienſis, Lucēſis, & Ianouienſis. Septem præterea præpoſituræ ſiue parœciæ inſigniores, à Vladiſlao Iagielone, (qui primus Lituanos baptizauit) fundatæ & dotatæ, vtpote Vilkomerienſis, Miſogolienſis, Nemencienſis, Mednicenſis, Kreuenſis, Obolcenſis, & Haynenſis. Archiepiſcopus, qui ſuprà dictis epiſcopis Lituaniæ præeſt, Leopoli in vrbe Ruſſiæ ſedem ſuam habet. Ruthenici verò ritus in Lituania & Ruſſia, Polono regi ſubiecta, ſeptem ſunt. Metropolitanus, ſiue Archiepiſcopus Vilnæ, ſedem ſuam habet. Epiſcopi verò, quos *Vladicas* Rutheni appellant, hi ſunt Polocenſis, Volodimirienſis, Lucenſis, Pinſcenſis, Kiouienſis, Præmiſlienſiſque, & Leopoliēſis, qui etiam metropolitæ titulo vtitur, horum mores, habitum, religionem in Moſchouiæ deſcriptione de religione Ruſſiæ videbis.

Vilna fluuius. *Vilia fluuius.* *Epiſcopi Lituaniæ Romani.* *Epiſcopi Ruthenici.*

Vilnenſis Palatinatus vexillum rubeum eſt, & bicorne, 35. vlnas telæ ſericeæ continens, ex vna parte

in campo albo Magni Ducatus insigne gestat, ex altera columnarum, antiquo gentis stemmate insignitur.

In hoc Palatinatu tres sunt ingentes districtus, siue prouinciæ, Osmianensis, Bratislauiensis, & Vilcomeriensis, horum quilibet proprium vexillum (quo nobilitas districtualis in bello vtitur) habet.

OSMIANA oppidum ligneum à Vilna 7. mil. abest, territorium ad se pertinens satis amplum habet, in quo sunt complura oppida regia & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat.

VILKOMERIA oppidum ligneum ad SWienta fluuium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua caussæ nobilium disceptantur. Arx per Crucigeros Prussienses exusta, nunc in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad 25. mil. patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate Magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diui Michaëlis imagine insignitum defert.

BRATISLAVIA ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacu[illegible] amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas districtus Bratislauiensis, cum stemmate Magni Ducatus in bello vtitur. A Vilna viginti milliaribus distat. Ikaznia arx murata, & ciuitas lignea ad fluuium eiusdem nominis, à Bratislauia 2. milliaribus distat. DrisWiat arx ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, à Bratislauia 5. mil. abest.

PALA-

PALATINATVS TROKENSIS.

TRoki ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinæ apparent, quondam circumdata, ſed à Crucigeris Pruſſienſibus cum munitione deuaſtata. A Vilna ſex milliarib. diſtat, arcem habet in lacu ſatis opportunitate loci munitam, ad quam niſi nauibus peruenitur. In ea olim ſedes ducum Lituaniæ erat, poſtea in Vilnam tranſlata. Eſt quoque aliud oppidum eiuſdem nominis quatuor à Vilna milliaribus, ad Vacam fluuium, quod ad differentiam huius, nouæ Troki dicitur. In hoc Palatinatu quatuor ſunt ingentes diſtrictus, Grodnenſis, CoWnenſis, Lidenſis, & Vpitienſis.

GRODNO ciuitas lignea, arcem muratam in ſcopulo ſitam habet, quam Nemen ſiue Cronon fluuius celebris & nauigabilis præterfluit, vnà cum ciuitate. Eò merces Gedanum ex regionibus Lituaniæ, nauibus deferuntur. Territorium Grodnenſe ſatis amplum eſt, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillo laſurini coloris vnicorni correſpondens Palatinali, ſtemmate Magni Ducatus inſignito vtitur. *Diſtrictus Trocenſis.*

COWNO ciuitas lignea inſignis, plures tamen in ea domus reperiuntur lapideæ, ad confluxum Nemenis & Viliæ fluuiorum nauigabilium ſita, arcem muratam antiquitus in ſcopulo conditam habet. Vexillum quoque laſurini coloris in bello nobilitas diſtrictualis geſtat.

LIDA oppidum ligneum, diſtrictuale arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, diſtrictus Lidenſis. Vexillum quoque laſurini coloris in bello geſtat.

Vpita ciuitas lignea prouincialis, diſtrictum ampliſſimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo cæteris ſui Palatinatus diſtrictibus ſimili in bello vtitur.

Vexillum Palatinatus Trocēſis bicorne, 35. vlnas telæ ſericeæ laſurini coloris continet, ſtemmate Magni Ducatus in campo rubeo inſignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS.

Minſko ciuitas lignea ampliſſima, arx ex roboribus extructa, natura & opportunitate loci munitiſſima, foſſa profunda circumducta, eam fluuius quidam molendinis frequens præterlabitur. Vexillũ huius Palatinatus purpurei coloris bicorne, ſtemmate Magni Ducatus in campo albo inſignitur. Diſtrictus quoque eius Recicenſis, quem vnum complectitur, ſimile vexillum, ſed vnicorne geſtat.

Keidanow arx cum oppido à Vilna 25. milliaribus.

Radoskowice caſtrum cum ciuitate. Hîc rex Poloniæ Sigiſmundus auguſtus copias armatas numeroſas centum millia ſuperantes recenſuit, anno Domini 1568.

Borissow ciuitas lignea, arx ex roboribus extructa, munitiſſimeque propugnaculis, parietibus quaternis intrinſecus terra lapidibusq; impletis firmata, fluuio Bereſina opportunè circumducta. A Vilna 40. milliaribus diſtat. Vexillo prouinciali caret, ſed in ea milites prędidiarij, contra incurſum Moſchorũ continuò aſſeruantur, ad eam enim Moſchus fines ſuos pertinere contendit.

Loho-

Lohoisko ciuitas cum arce lignea, à Borissow 8. mil. distat.

Swislocz castrum cum oppido ad fluuium eiusdem nominis.

Bobroisko arx cum ciuitate, ad Beresinam fluuium.

Odruczko arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles Russi titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PAlatinatus.

Nouogrodek ciuitas ampla lignea, quondam secundis genitis principum Lituaniæ attributa erat, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum bicorne rubei coloris stemmate Magni Ducatus, in campo albo insignitum in bello gestat. Districtus duos Slonimensem, & Wolkouiscensem complectitur.

Slonim ciuitas & munitio lignea, olim secũdo genitorum Magnorum Ducum Lituaniæ erat, & pro ducatu cum suo territorio cõputabatur, postea in prouinciam redacta est. Vexillo rubeo vnicorni stemmate Magni Ducatus insignito prouincialis nobilitas vtitur.

Wolkovisko ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, vbi caussæ nobilium disceptantur. Vexillum quoque rubeum Slonimensi simile habet.

Msczibow oppidum & arx lignea in stagno natura loci munita, planitie circumdante, à Wolkouisko 2. mil.

Oppida plurima hic Nouogrodensis tam regia,

quàm nobilium cum ſuis diſtrictibus prædictis complectitur.

PALATINATVS BREſtienſis.

BReſtia ciuitas ampla lignea, in finibus Lituaniæ ſita, contermina Podlaſſiæ. Arcem ligneam amplam ſibi adiunctam habet, natura oportunitateque loci munitam, & duobus fluuijs, quorum vnus MuchaWiecz, alter verò Bug vocatur, opportunè circundatam.

Vexillum bicorne laſurini coloris, in campo rubeo, ſtemma Magni Ducatus inſignitũ geſtat, vnum duntaxat ampliſſimum, tamen diſtrictum Pinſcenſem videlicet complectitur.

PINSCO ciuitas lignea ſatis ampla, ad fluuium Perepetum ſita, qui multis oppidis Ruſſiæ præterlapſis, in Boryſthenem fluuium ampliſſimũ defertur.

Hæc ciuitas cum ſuo territorio quondam inter principatus Ruſſiæ computabatur, à Gediminoque Magno Lituaniæ duce ſubacta, ſecundo genitorum principum Lituaniæ erat, nunc in prouinciam eſt redacta. Nobilitas prouincialis vexillo laſurini coloris, ſtemmate Magni Ducatus inſignito vtitur.

Perepetus arx & ciuitas ad fluuium eiuſdem nominis ſita.

VOLINIA REGIO.

VOlinia inter cæteros Ruſſiæ principatus, gentem bellicoſiorem habet. Eſt autem regio ampliſſima, frugum omnigenarum abundans, ſyluis ferigenis, ſtagniſque piſcoſis referta, ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinebat, ſed nunc regno Poloniæ adiun-

adiuncta est. Hij verò populi à Walga fluuio amplissimo, qui Moschouitas à Tartaris disterminat, (prout in deductione Polonorum latius dictum est) in hanc regionem venerunt, quam à suo nomine, (Volgari enim à Volga dicebantur) Valgariam, postea successu temporis, Voliniam nuncupauerunt. Viri sunt strenui & bellicosi, Ruthenico idiomate, moribusque & religione vtuntur. In tres districtus siue prouincias hæc regio diuiditur, Lucensem, Volodimiriensem, & Cremenecensem. Vexillum huius regionis bellicum principale bicorne est, purpurei coloris in campo albo stemmate Magni Ducatus Lituaniæ insignitum. Prouincialia quoque vexilla eundem colorem & stemma referunt, nisi quòd vnicornia sunt simpliciter protensa. *Volinia denominatio.*

LVCZKO ciuitas prouincialis lignea, sede episcopali Ruthenorum, & Romanæ obedientiæ clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

WOLODIMIRIA oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam ad paludes sitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

KRZEMENEC ciuitas ampla lignea, castrum quoq; ligneum, argilla circumlinitum habet.

Hæ autem ciuitates prouinciales, complura oppida & munitiones ad se pertinentes complectuntur.

CHABNO arx & oppidum ad Vssam fluuium situm.

OWRVCZI castrum & ciuitas ampla in colle.

OLEWSKO arx & ciuitas ad Huberczia fluuiũ.

ZITHOMIR arx lignea in colle condita.

KOREC arx & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum suo territorio computabatur.

KAMIENIEC munitio, in colle ſita.

ZBARASZ arx & ciuitas olim ſui iuris erat, cum ſuo territorio, & pro Ducatu nunc etiam computatur, pluresque nobiles & domini huius regionis ducum titulo à ſuis ciuitatibus vtuntur.

PALATINATVS KIOuienſis.

KIouia vetuſtiſſima, ampliſſimaque vrbs ligneis ſeptis circumdata, olim totius Ruſſiæ metropolis, ad fluuium celeberrimum Boryſthenem ſita, à Vilna centum viginti milliaribus Polonicis diſtat. Eam quondam magnificam, & planè regiam fuiſſe, ipſæ ciuitatis ruinæ, & monumenta, quæ ſex milliaribus patent, indicant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus & collibus eccleſiarum, monaſteriorumque, & ædificiorum deſolatorum veſtigia. Præterea cauernæ quædam ſubterraneæ vaſtiſſimæ, longo tractu ſubtus terras extenſæ, quas quidem octuaginta milliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua ſepulcra, corporaque illuſtrium quorundam Ruſſiæ virorum, (quamuis antiquitus poſita) carie tantùm conſumta, integra tamen apparent, præcipuè verò duorum quorundam principum cadauera, in veſtibus gentili more, prout viui ambulabant, integra veluti recèns poſita apparent. Sicque inſepulta in ſpecu iacent, quæ peregrinis & aduenis à monachis Ruthenici ritus oſtēduntur. Iuxta hanc vrbem, arx ſatis munita, ex roboribus & lapidibus, terraque ad Boryſthenem conſtructa eſt. Porrò Kiouienſis tractus ampliſſimus eſt, quinquaginta milliaribus Polonicis, pluſve patens, olim ſui iuris principem habebat,

bebat, nunc in Palatinatus formam redacta est. A Kiouia in meridem reflectẽdo. Circaſs ciuitas lignea ad Boryſthenem ſita occurrit, eius incolæ Circaſſi dicuntur, longoq́ue tractu, iuxta Boryſthenem degunt. Rutheni ſunt, (alij tamen ab his, qui ad Põtum Euxinum in mõtibus habitant.) viri bellicoſi & ſtrenui, cum Tartaris Præcopenſibus, ſibi in vicinio adhærentibus, frequenter belligerant, in prouinciasq́; eorum excurrunt, & prædas, iumenta videlicet, abigunt. diſtat autem ciuitas Circaſs à Kiouia, viginti quinque milliaribus Polonicis. Supra Circaſſos ſeptem milliaribus per Boryſthenem aſcendendo. KanioW oppidum viris bellicoſis circumquaque habitantibus clarum occurrit, 17. milliaribus à Kiouia abeſt. Infra Circaſſos & Kaniouienſes nullæ habitationes Chriſtianorum ſunt. Campeſtria enim deſolata colonis vacua, ipſis ſolummodo feris domiciliũ præbentia, quadraginta milliaribus ad OczakoW vſque caſtrum & ciuitatem in oſtijs Boryſthenis ſitam, patent. In OcyakoW autem ciuitate, & circumquaq; in campeſtribus Tartari Præcopenſes degunt, ipſa verò ciuitas cum arce Turcicis præſidijs (quãuis Tartari eam incolant) tenetur, & huc vſque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus erat: ſed ad rem, vnde digreſſus ſum, redeo.

Circaſſi bellicoſi.

Ruſſi.

KanioW.

Kiouienſis Palatinatus vexillum bellicum viride bicorne, ſtemmate Magni Ducatus in campo rubeó, ex alia verò parte vrſo in campo albo inſignitum geſtat. Diſtrictum vnum duntaxat Moſerenſem, ampliſſimum tamen, habet.

MOSER ciuitas prouincialis, ampla lignea, ad fluuium Perepetum condita, qui duodecim milliari-

bus ſupra Kiouiam hauſto fluuio piſcoſo, *Tur* dicto Boryſthenem influit. A Kiouia triginta milliaribus Polonicis diſtat, à Bobransko totidem, à MohiloW viginti, ab Orsha viginti ſex. Vexillo Mozerenſis diſtrictus viridi prout ſuus Palatinatus vtitur.

MSCZISLAVIENSIS PAlatinatus.

MSczislauia ciuitas lignea, ad fluuium Soſam dictum ſita, arcem quoq; ex roboribus apprimè munitam habet. In ipſis finib. Moſchouiæ iacet, ideo præſidiarij milites in ea continuò aſſeruantur. Vexillum huius Palatinatus crocei coloris eſt, Magni Ducatus ſtemmate in campo rubeo inſignitum, diſtrictualibus ciuitatibus caret, plurima tamen oppida & arces complectitur, quōdam ſui iuris principem habebat, ſed nunc in prouinciæ formam redacta eſt.

Nunc caſtra ad Boryſthenem ſita breuiter recenſebimus.

DAMBROWNA prima arx à Moſchouiæ finibus ad Boryſthenem cum oppido ſita, à Smolensko decemquatuor milliaribus abeſt, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Witeblienſi Palatinatu deſcribemus.

KOPYSZ caſtrum cū oppido ad Boryſthenem, ab Orsha quatuor milliaribus diſtat.

SKLOW arx cū ciuitate ad Boryſthenem, à Kopiſz duobus milliaribus diſtat, pro comitatu computatur. Vnde ſe illuſtris ac magnificus Dominus, Ioannes ChodkieWic comitem ſcribit.

MOHILOW arx cum ciuitate ad Boryſthenem ſita, ſex milliaribus à SkloW.

BYCHOW

BYCHOW castrum cum oppido ad Borysthenem situm, à Mohilow duodecim milliaribus.

RECZYCZA arx cum oppido ad Borysthenem sita.

STRISSIN arx cum ciuitate ad Borysthenem.

LVBETZ arx ad Borysthenem sita.

VISZEHOROD arx ad Borysthenem, à Kiouia tribus milliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VIteblienſis Palatinatus.

Vitebsk ciuitas satis ampla lignea, ad DWinam fluuium insignem & nauigabilem, quo merces omnigenæ Rigam Liuoniæ metropolim deportantur, sita. Arces duas amplissimas natura, & opportunitate loci munitissimas habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, vtraque propugnaculis, & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus impletis, supellectilique bellica tormentis & bombardis apprimè munita. Eas vnà cum ciuitate ab Oriente fluuius DWina oportunè præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte Viczba fluuius exoneratur. Hæc arx omnium arcium finitimarum, totiusque Lituaniæ, est fortissimum propugnaculum contra incursum Moschorum, in ipsis enim finibus hostium iacet. Sæpius ab ea Moschouitæ cum suo ingenti damno fugati repulsique sunt. Quatuor in ea præfecti siue ductores militum pedestrium asseruantur, in quorũ ego numero cum patre meo Ambrosio Guagnino, quincentenariæ cohortis decem annis præfe-

ctus eram. A Vilna octuaginta milliaribus distat, quondam sui iuris principem habebat, & pro ducatu computabatur, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum viridi coloris bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat. Districtum siue prouinciam vnam duntaxat complectitur, Orshensem videlicet.

ORSHA ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præacutis munita, ex altera Borysthene fluuio alluitur, arcem munitam muratam sibi adiunctã habet, quam ab vna parte Borysthenes, ab altera Orshicza fluuius (qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, à Witebska 18. milliaribus abest. Vexillo viridi prout suus Palatinatus in bello vtitur.

SVRAS castrum inter Dunam, Casplam, & Surascam situm, à Witebska octo milliaribus superius Orientem, ad Moschouiam versus procedendo: tandem Occidentem versus à Witebska 14. milliaribus occurrit.

VLA arx in conflictu Vlæ (à qua nomen habe[t]) Dunæ fluuiorum, à Moschouitis olim fundata possessaque, & à nostris sæpius, frustra tamen tentata. postea à duce Romano Sangusko Wicz inopinata irruptione capta, exustaque, & à nostris restaurata.

TVROWLA castrum Moschorum ad fluuium eiusdem nominis, & Dunam munitissimè sita, à Poloczka tribus milliaribus abest.

SVSZA arx Moschorum, ad lacum eiusdem nominis, Moschouitis *Copia* dicitur.

CZASNIKI castrum & oppidum ligneum, ad Vlam fluuium situm, à Susza quatuor milliaribus abest.

SIENNO arx cum oppido à Czaſniki ſex milliaribus diſtat.

LEPLO arx & ciuitas bene munita, in lacu quaſi peninſula condita, à Czaſniki ſeptem milliaribus abeſt.

CIOTCZA munitio ad lacũ eiuſdem nominis.

CRASSNE arx Moſchouitica, à Ciotcza vno milliari ſita.

WORONIEC caſtrũ cum oppido ad Vſaczam fluuium ſitum, à Poloczka tribus milliaribus abeſt.

STRZYZOW munitio ad lacum ingentem ſita.

PALATINATVS POlocenſis.

POloczko olim ciuitas lignea ampliſſima, ſtipitibus ſeptiſque ligneis circũdata, ad DWinam fluuium condita, arcem ligneam natura & oportunitate loci munitiſſimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte DWina, ab altera Polota, à qua ciuitas nomen ſortitur, præterfluit. Milites in ea præſidiarij à rege Poloniæ frequenter aſſeruabantur, ciues & mercatores in ea ditiſſimi erant, ſed anno Domini 1562. Ioannes Baſiliades Magnus Dux Moſchouiæ, eam vi tormentis bellicis admotis, ſtrenua oppugnatione, obſidium verò indiligenti & oſcitãti defenſione, in ditionem ſuam redegit, Poloniſq; præſidiarijs liberè dimiſſis, Lituanos & Ruthenos ciuitatis incolas, cæteroſq; qui illuc velut ad aſylum confugerant, in Moſchouiam vinctos abduxit, prædamque dictu incredibilem auri & argenti illinc aſportauit: hæc ciuitas cum arce & ſuo territorio, in Moſchouiæ principis ditione permanet, vſ-

que ad ann. 1579. menſe Aug. quo tempore Steph. Bator rex Polon. ſtrenuè (vt poſtea dicetur) cum toto territorio recuperauit. Habebat olim ſui iuris principem, & pro Ducatu ampliſſimo cõputabatur, purpurei coloris ſtemmate Magni Ducatus inſignitum in campo albo nobilitas prouincialis, quæ regi Poloniæ, Magno Duci Lituaniæ ſubeſt, in bello geſtat.

VSACZA munitio ad fluuiũ eiuſdem nominis, & Dunam ſita, à Poloczka tribus milliaribus diſtat.

DISNA arx ampla, vallo forti & inexcuſſo circundata, rebusq́ue bellicis apprimè munita, Diſna, & Duna fluuio opportunè circumluitur; ciuitas quoq; inter eoſdem fluuios vallo ſtipitibusq́ue prǽacutis & propugnaculis munita, à Poloczka ſex, à Vilna quadraginta milliaribus diſtat.

DRISSA arx cum oppido circumſepto, ad fluuium eiuſdem nominis & Dunam, ſex milliaribus à Diſna ſita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiuſdem nominis fluuium, & Dunam à Driſſa ſex milliaribus abeſt.

Ab hac arce Liuoniæ fines, & arces ad Dunã ſitæ, incipiuntur, quas ſuo loco deſcripſimus. Lituaniæ quoque & Samogitiæ ditio in occidentali ripa Dunę iacet. Samogitiam itaque deſcribendam ordiemur, quæ moribus, vitęque conſuetudine, & idiomate Lituaniæ ſimilis eſt, eiuſdemq; principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

SAmogitia regio ſatis ampla, proxima Lituaniæ, à Septentrione Liuoniæ contermina eſt, mariq́ue Balteo ſiue Germanico ab Occidente, nonnihil in Septen-

Septentrionem reflectendo adiacet. Pruſſiam quoque in vicinia habet. Nullo caſtro munito inſignis eſt, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regiæ, quàm nobilium complures ſunt. Huic regioni præfectus ſiue capitaneus ſupremus, à rege Poloniæ Magno Duce Lituaniæ præponitur, neque temere is niſi grauiſſimas ob cauſſas officio mouetur; ſed quoad viuit perpetuò manet. Epiſcopum habet Romanæ obedientiæ. Agreſtis turba in humilibus caſis, iiſque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accenſus ardet, ad ignem verò paterfamilias cum domeſticis, ſeruiſque ſedit, iumentaque & totam ſupellectilem domeſticam cernit. Solent enim ſub eodem quo ipſi habitant tecto, ſine vllo interſtitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces ſunt & ſtrenui homines, & ad bellum promti, loricis aliiſque plurimis armis, præcipuè autem cuſpide venatorum vtuntur. equos adeò paruos habent, vt vix credibile ſit ad tantos labores eos poſſe ſufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro ſed ligno procindunt, quod eò magis mirandum, cùm terra eorum tenax & non arenoſa ſit. Araturi ligna complura quibus vomeris loco vtuntur ſecum portare ſolent, ſcilicet vt vno fracto, aliud atque aliud ne quid in mora ſit, in promtu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres fabricare fecerat, cùm autem eo, ſequentibuſque aliquot annis ſegetes quadam cæli intemperie expectationi agricolarum non reſponderent, vulgus agrorum ſuorum ſterilitatem

Habitationes Samogitarum.

Mos arandi agros.

ferreo vomeri pertinaciter adſcribebat, nec aliud quicquam in cauſſa eſſe putabat. Præfectus eorum vulgi ſeditionem timens amoto ferro, ſuo eos more agros colere permiſit.

Samogitia ſyluoſa. Prouincia hæc nemoribus ſyluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque viſiones fieri dicũtur. Mel nuſquam melius nobiliuſve, quodq; minus ceræ habeat, albumque ſit, quàm in Samogitia reperitur. Syluæq; illic ſummas diuitias ferunt; ſtipitibus enim

Samogitæ idololatræ. cauatis mella paſſim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agreſtes, idololatræ complures, qui ſerpentes quoſdam quatuor breuibus lacertarũ inſtar pedibus, nigro obeſoque corpore *Giuoijtos* patria lingua dictos, tanquam penates domi ſuæ nutriunt, eosque domo luſtrata certis diebus ad appoſitum cibum prorepentes, cum tota familia quoad ſaturati in locum ſuum reuertantur, timore quodam circumſtantes venerantur. Quod ſi aduerſi illis quid acciderit, ſerpentem deum domeſticum malè acceptum ac aturatum eſſe credunt.

Miraculũ. Accidit hoc nuper in Lituania, ſex à Vilna milliaribus in pago quodã iuxta ciuitatem Troki, quòd quidam Chriſtianus ab eiuſmodi ſerpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cùm ad verũ Chriſti cultum multo labore adduxiſſet, vtque ſerpentem, quem colebat, occidere perſuaſiſſet, aliquantò pòſt, cùm ad viſendas apes ſuas eò reuerſus fuiſſet, hominem facie deformatum, ore aures tenus, miſerabilem in modum diducto offendit: tanti mali cauſſam interrogatus, reſpondit ſe quòd ſerpenti deo ſuo domeſtico manus nefarias inieciſſet, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque grauiora, ſi

ad prio-

ad priores ritus ſuos non rediret, eum pati oportere. Eſt etiam quatuor à Vilna milliaribus, Lauariski villa regia, in qua à multis adhuc ſerpentes coluntur. Hæc quamuis nõ in Samogitia, ſed in Lituania geſta ſunt, pro exemplo tamen adduxi.

Agreſtis turba in Samogitia ſacrificium quoddã, ſolennesq́ue epulas gentili more ſub finem menſis Octobris, collectis frugibus, quotannis celebrãt hoc modo. Ad locum conuiuio, epulisq́; ſacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis & ſeruis conueniunt, menſam feno ſuperſternunt, deſuper panes apponunt, & ex vtraque panis parte duo ceruiſiæ vaſa ſtatuunt. Poſtea adducunt vitulum, porcum & porcam, gallum & gallinam, & cætera domeſtica iumenta, ex ordine mares & femellas. Hæc mactant gentili more, ad ſacrificandum hoc modo: in primis augur ſiue incantator quiſpiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deinde omnes qui adſunt, iumentum per caput pedesq́ue, baculis verberant, poſtea tergũ, ventrem, & cætera membra concutiunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (ſic enim illum dæmonem agreſtis turba appellat) offerimus, gratiasq́ue tibi agimus, quòd nos hoc anno incolumes, & omnibus abundantes, conſeruare dignatus es, nunc verò te rogamus, vt nos quoque hoc anno præſenti fauere, tueri ab igne, ferro, peſte, & inimicis quibuſlibet, defendere digneris. Poſtea carnes iumentorum ad ſacrificium mactatorum comedunt, & ab vnoquoq; ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesq; angulos domus proijciunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik, noſtra holocauſta ſuſcipe, & comede beni-

Ritus gentilis Samogitarum.

gnus: omnesq́ue tunc temporis lautiſſimè ſolenniter & opiparè epulantur. Hic verò ritus gentilis & in Lituania, Ruſſiaq; ab agreſtibus, quibuſdam in locis obſeruatur. *Mare Samogiticum.* Mare quod Samogitiam alluit Balteum, à quibuſdam Germanicum, ab alijs Prutenicum dicitur, ſinus Balticus propriè nũcupatur. Interluit enim Cimbricam cherſoneſum, quæ Germanis *Jutland*, Latinis *Jutia* vocatur. Alluit quoque Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Liuoniam, Curlandiam, regionesq́ue quaſdam Moſchorum principis, Suetiam, Phinlandiam, Daniamq́ue circumluit. Huius regionis Samogitiæ, rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ titulo vtitur, vexillum album bicorne ſtemmate Magni Ducatus Lituaniæ, in campo rubeo inſignitum, Samogitia in bello geſtat. Incolæ regionis, omnibus ferè cum Lituanis veſtiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idiomate paucula differentia interiecta, vtuntur. Ideo nunc ad deſcribendos mores Lituanorum orationem dirigemus.

Lituania admodum ſyluoſa eſt, prout & Samogitia, paludes lacusq́ue ingentes, & ampliſſimos in quibuſdam locis maris, formam referentes, habet. Præterea multos fluuios nauigabiles, quorum alij Oriẽtem verſus, vtpote *Bog* (Herodoto Hipanis dictus) Perepetus, Tur, SWiſlocz, & Bereſina, in Boryſthenem vulgò *Dnepr*, dictum exonerantur. *Fluuij Lituaniæ.* Boryſthenes verò pluribus fluuijs hauſtis in Oriente, tandem in Meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alij verò Cronon, vulgò *Niemen* dictus, Vilia, KareW, Bug, in Occidentem nonnihil in Septentrionem reflectendo decurrunt, in mareq́ue Germani-

cum

cum iuxta Gedanum celeberrimũ emporium Prussiæ exonerantur, DzWina autem Ptolemæo Rubon ex Moſchouia ortus, à Riga duobus milliaribus eidem mari commiſcetur.

Animalia in Lituania omnis generis parua ſunt, gens miſera maximè in villis & pagis graui ſeruitute oppreſſa, nam vt quiſque famulorum caterua ſtipatus, domum coloni alicuius ingreſſus, impunè quiduis facere, res ad vitæ vſum neceſſarias capere, abſumere, crudeliter etiam colonum verberare poteſt. Colonis quauis de cauſſa, ad dominos ſuos abſq; muneribus, aditus non patet, quod ſi etiam admittantur, ad præfectos & officiales relegãtur, qui niſi munera accipiant, nihil boni decernunt, & vnumquodque verbum iudicis in Lituania, aurum eſt. Coloni quinque dies, aliquando ſex, dominis ſuis laborant, dies verò Lunæ priuato labori conceditur, atque vt plurimum diebus Dominicis (nulla enim diuorum feſta agreſtes obſeruant) quoduis opus abſoluunt, agriculturam exercent, ſegetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc verò & in Ruſſia peculiare eſt: quod ſi interrogaueris, quare Dominico die laboras? reſpondere ſolent, nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterq; pro defendendis regni finibus pendunt, à dominis quoque tributis adinuentitijs grauiter onerantur, pane atro & viliſſimo, ſiligine vnà cũ ſpicis commolita vtuntur, molendina ſiue piſtrina manualia, agreſtes in pagis trina quinave domi habent, eiſq; ad commoliendas fruges vtuntur, dumq; hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agreſtem quendam concentum edere ſolent, dicentes,

Tributis Lituani onerantur.

Molendina Lituanorũ.

melior, hocque verbum frequentius ad cantilenę similitudinē repetunt, id verò est, tam viris quàm mulieribus peculiare, quòd de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoq; ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirū quendam & dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas insimul tubas, harmonia quadam correspondente inflat.

Omnes ferè Lituani, & Samogitæ, Liuonesq; vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, vt cùm turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutū videbis, cothurnosq; ex tiliæ libro, vel ex pellibus iumentorum, vnà cum setis detractis conficiunt. Currus leues absque vllo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt, arboreis gomphis & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex vno ligno, in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam cōcentus querulorum axium longè auditur. Versus:

Neq; linunt Rutheni querulos pinguedine currus,
Haud picis auxilium stridulus axis habet.
Auditur veniens longè crepitare Colassa,
Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.
Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas
Inuectas Rutheni, quas equus vnus agit.
Nec facilè inuenies ferrato hærentia clauo,
Plaustra facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primò in calidissima cassa,

caſſa, fumo exſiccant, & poſtea in horreo coràm extructo excutiunt.

ARANDI SEMINANDIQVE MOdus in Ruſſia alba Moſchouiæ confini, & in Magno ducatu Lituaniæ.

IN primis agros hoc modo pręparant, circa feſtum diuorum Petri & Pauli in æſtate, ad feſtum vſque aſſumtionis Mariæ, nemora, myriceſque excindere ſolent, quam exciſionem arbuſtorũ vulgariter *Lada* appellant, eam ſi nemus denſum fuerit, ſtramine ſuperſternunt, per hyememque ſic durare patiuntur. Vere autem poſtea redeunte, poſt Paſchatis feſtum Sole torrido aliquot diebus ingruẽte, illam proſtrationem prædictam arbuſtorum, ſtramine ſuppoſito, ſuperſtratoque ſuccendunt, & in cinerem comburunt, vbi verò terra non combureretur, illic nihil ferè naſceretur, ideo ligna incombuſta congerunt, in ſtruemque compoſita, denuo ſuccendunt, ſicque in illa terra combuſta, & inculta, collectis duntaxat carbonibus, & titionibus ſuperfluis, triticum ſeminant primò, & ſupra ſementem, vno equo iuncto aratro, arant & occant, in Ruſſia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus, arare ſolent, tantaque ibi fœcunditas dicta incredibilis ſubſequitur, vt Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo & hordeum ſeminatur, metitur, & colligitur, niſi quòd craſſiora nemora pro hordeo excinduntur, & pinguiorem terram, magiſque triticum exigit. In huiuſmodi autem agris, per annos ſex vel octo fimo ſtercoreque, non ſuperpoſito ſeminare ſolent.

Quod si arbores nimis altæ, & crassæ in ea sylua vbi seminaturi sint, essent, vtpote pinus, fraxini, robora, & id genus aliæ, eas non succindunt, nisi frondes, ramosque circumsecant, ne Solem agro præripetent. Rusticus verò vnus, omnes arbores vna semel ascensa circumsecabit non descendendo, instrumentum enim ad id factum, quasi sedile, ad stapedæ similitudinem secũdum proportionem hominis sedentis factum, arbori fune longo appendit, sicque sedens à puero, fune alio ab arbore ad arborem, facilè transfertur, habetque ad latus alligatum lignum curuum, ad id studiò præparatum, quo arbori appropincatus, firmiter eam apprehendit, quam à vertice ad radicem vsq; circumsecat, & frondes illas eodem modo supradicto æstate redeunte, succendit, & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem, super hæc culta noualia, tritico vel hordeo collecto, sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumtionis Mariæ, 15. Augusti, quòd si segnis agricola non absoluerit seminationem ad aliud festum natiuitatis Mariæ, in quatuor hebdomadis sequente, octauo Septembris die, tunc fructifero prouentu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant: vere enim redeunte, aliam æstiualem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinuentus, in prædicta prostratione, succisioneq; nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto semi-

Mirus seminandi modus.

ſeminant, eadem æſtate hordeū ſolummodo demetunt, ſiliginem verò ſubter hordeū ad modum graminis paulatim denſiſſimè creſcentem per hyemem durare ſinunt, quæ ſequente æſtate, adeò fœcundiſſimè, denſiſſimeque excreſcit, vt equo vix eam denſitatē penetrare poſſis, & ex vno grano triginta pluſve ſpicæ pullulare in tantam altitudinem ſolent, vt vir equo inſidens, vix ex ea appareat. Omnes verò agros Rutheni vno equo iuncto aratro, proſcindere ſolēt, terra enim per ſe nimis facilis eſt.

Hic autem ordo in ſeminandis frumentarijs, in tota ferè Sarmatia obſeruatur, primò poſt feſtum Paſchæ triticum ſemināt, poſtea ſiliginem æſtiualem dictam, ab æſtiuali ſeminatione vulgariter *Iarzyeza* appellatur, ad differentiam hyemalis ſiliginis, quæ vt diximus, pro feſto aſſumtionis Mariæ ſeminatur ad hyemem futuram, vnde vulgariter *Ozimina* dicitur. Ex hac ſi æſtate ſeminaretur, nihil prorſus naſceretur, & econtra ſi æſtiualis ad hyemem pro hyemali ſeminaretur (quamuis ſibi grano ſimiles eſſent, & eiuſdem quaſi naturæ viderentur) nulli vſui eſſet, ſed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æſtiualem circa feſtum Paſchę ſeminant, ſecundū agri poſſibilitatem, præparationemq; Poloni, Lituani & Rutheni nigri, cum Maſſouitis & Prutenis, propter Soliſque beneficium, & regiones temperatiores priori ſeminatione, longè antecedūt, Ruthenos albos, & Moſchouitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aëris poſterius hijs omnibus ſeminare coguntur, attamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirū eſt, quòd ſiliginem ſeminantes æſtiualem, poſt Paſchatis

festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, vt decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas demetunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias diui Adalberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quam ad longum vsum exsiccata reseruant.

Auenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter *OWies* dicitur. Hordeum *Jeczmien* appellant.

Cicer vndecim post Pascha hebdomadis elapsis ante diui Petri festum seminatur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Ruthenis & Lituanis dicitur.

Rapæ circa diui Ioannis Baptistæ ferias seminantur. Et omnia eadem æstate, seminata colliguntur, triturantur, triturataque in domibus reconduntur, ita vt granum ex penu ad seminãdum depromtum, in decem aliquando, in octo hebdomadis secundum Solis clementiam ad penu vnde exiuit, reuertitur, agricolæ suo centuplum fructum referens.

Recondendi frumẽti Polonorũ mos.

Poloni omnes, Rutheni nigri, (quorum metropolis Leopolis est) Massouitæ, Silesij, Pruteni & Lituani quidam in horrea & aceruos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, sexcentosve aceruos quasi turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim plusve interdum annos reconditi frumenti plenos. Sed Rutheni albi, Moschouitæque omnes, & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & triturata congerunt, & recondunt. quidam in cauernis subterraneis, in abditis syluarum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum adaptatis,

Lituani & Moschouitæ quomodo recõdant frumenta.

aptatis,

aptatis, frumenta, inſuper omnia victuaria, carnes porcinas ſalſas, & id genus leguminum ad victum pertinentium, veſteſque, & præcipuam ſupellectilem recondere ſolent, præſertim belli tempore, vbi miſeri coloni ſecuri ſint, ab incurſu hoſtili frequenti, & rapinis ſuorum militum.

Supplicij ſumendi modus.

Hoc autem apud eos in vilis præcipuè obſeruatur, ſi quis forte capite damnatus fuerit, de ſeipſo iubente domino, ſupplicium ſumere ſuiſque manibus ſe ſuſpendere, etiam ſi recuſauerit minis verberibuſque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituanis ſufficiant. Hic tibi lector candide ſciendum reſtat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono regi cum vniuerſis ſuis prouincijs ſubeſt, plurima ſunt oppida & caſtra tam regia quàm nobilium, eccleſiaſticorumque, quæ hîc non ſunt poſita. Hîc enim nos ſolummodo prouinciales inſignioreſque ciuitates, & arces quæ olim pro ducatibus cum ſuis territorijs habebantur, deſcripſimus. Sunt præterea complures duces particulares in Lituania, comitatuſque ex quibus Slucenſis ducatus celebrior eſt, princeps enim illius, quamuis regi Polono Magno Lituaniæ duci ſubſit, & ad quæuis mandata regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in ſuo ducatu qui 30. milliaribus Polonicis in longitudinem & latitudinem patet, integrè potitur, & theſauro priuato cum Italiæ, Germaniæque quibuſuis principibus magnis, facilè adæquari poteſt. Sunt quoque duces alij plurimi inſignes, quorum reſpectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur, ex hijs primas obtinent, illuſtres & magnifici domini Radiuilones, dominus Nicolaus Radiuilus, in Bierze & Dubingij dux, lumen patriæ

Sluezko in Rußia ciuitas & ducatus.

& alter Cicero, Hectorque Lituaniæ, Palatinus Vilnensis, & illustris heros Nicolaus Christophorus Radiuilus, dux in Olika & NesWicz, comes in SchidloWiec, Mareschallus curiæ dignissimus, fraterq; suus idem dux, Dei gratia episcopus Vilnensis designatus, Georgij nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustris heros dominus Ioãnes ChodkieWicus, comes in SkloW & Mess, Castellanus Vilnensis, archimareschallus Magni ducatus Lituaniæ, exercituumque imperator & gubernator Liuoniæ, ac capitaneus Sãmogitiæ generalis, virtutũ speculum insigne, Martisq; & Mineruæ alumnus. Insuper multos alios Heroum antiquorum, quorumuis dignitatem adæquantes duces, & viros insignes Lituaniæ celeberrimus principatus fouet, quos sigillatim recensere vt difficilè ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

BENEVOLO LECTORI S. D. P.

HIc quoque Lector candide, leges militares in comitijs generalibus Magni Ducatus Lituaniæ solenniter constitutas, tibi vt potuimus summa cum diligentia descriptas, breuiter dedicamus. Tu verò hos nostros sudores boni consule, maiora accepturus.

ARTI-

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS LITVANIÆ, IN

comitijs generalibus constituti, à supremoq; & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri domino Gregorio ChodkieWizio, Castellano Vilnensi confirmatæ, & militibus imperatæ.

OMnis qui se obligauerit seruitio sacræ regiæ maiestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseuerare. Si verò longius seruitium militare indictum protractumq; fuerit. Miles autem seruire amplius nolens in primo quartuali non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis quartualis adimplere tenebitur. Articulus primus.

2 *In alterius armis nemo audeat seruire, sub pœna amissionis honoris.*

3 *Si quis è castris discesserit, seruitio non finito nobilis ille si fuerit, honoris, plebeius verò capitis pœna puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem litteras à campiductore siue rotmagistro suo, iustè ab eo factum censabitur.*

4 *Lites, discordiasq; milites alterutrum seminare non audeant, sub graui pœna.*

5 *Quod si aliquis ex militibus, præcipuè verò pedestribus, arma sua stipendiaria quibus hostilis impetus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiæ destinatum perluserit, tam lucrator, quàm amissor vterq; suspensionis pœna puniatur.*

6 Quicunq; in campiductorem, siue rotmagistrum suum, decurionémve, vel etiam seruus in dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis pœna plectatur.

7 Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demãdatã obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubiæ ordinariæ illum præuenerint.

8 Quicunq; vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

9 Quicunq; pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut caussa alicuius suæ necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubijsve obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter oscitanterq; obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem campiductori oblatus fuerit, capitis pœna puniatur, honoreq; priuetur.

10 Si quis in custodiam campestrem destinatus, siue ex muro cum hoste collocutus fuerit, sine voluntate campiductoris, conuictus testimonio, pro huiusmodi facinore capitis pœna punitur.

11 Si aliquis miles ex thesauro sacræ regiæ maiestatis de tormentis puluerem globosve, quàm de alijs bonis sacræ regiæ maiestatis aliquid in vsum suum conuertere ausus fuerit, sine quauis misericordia turpi, & vituperoso mortis genere puniatur.

12 Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiã habuerit, talis omni misericordia semota in quatuor partes dilaniatur.

13 Quicunq; tempore necessitatis, siue conflictus à

vexillo

vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi caussam alicui præbuerit, caput & honorem amittit, similiter qui tempore periculi, non conseruerit manus cum hoste puniatur.

14 Si aliquis temerarie in terram hostilem irruerit, vel occasionẽ hostibus dederit, sine voluntate campiductoris, caput amittit.

15 Tempore nominis dati, quod Polonicè Hasto dicitur, vnusquisq; miles in ordine suo pacificè permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis pœna puniatur.

16 Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores, & strepitus in castris aliquis facere audeat sub graui pœna.

17 Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hostem exonerauerit, capite plectatur.

18 Tabernæ & nocturnæ comessationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis sint, sub graui pœna.

19 Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod vnius grossi pretio constaret, sine quauis misericordia iuguletur.

20 Nemo militum victus acquirendi caussa absq; seruo campiductoris in villas audeat discurrere, neue alicui iniuria inferatur, sub pœna graui.

21 Hominem alienigenam, aduenam & ignotum nemo in seruitium militare suscipere audeat sine licentia campiductoris, sub graui pœna.

22 Seruitorem alterius commilitonis, siue decurio-

nis, nullius ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub graui pœna.

23 Nemo militum equos stipendiarios currui iungat, neq; caussa necessitatis priuatæ quamuis opportunæ illis vti, vel alicui in vsum dare audeat, sine licentia campiductoris.

24 Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensione pœna esto.

25 Si quis in viam publicam mercandi, præripiendiq; victus caussa extra castra abierit, turpe ob lucrũ, grauiter puniatur.

26 De emptione & venditione cibi & potus, campiductor æstimationem faciat.

27 Quicunq; ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecunijs, vẽditor mercibus priuetur, similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quàm cãpiductor cõstituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

28 Satellites à campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub graui pœna. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

29 Militum præfecti sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis verò siue ciuitatis cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militiam nemo suscipere audeat, sine licentia campiductoris, sub graui pœna.

30 Vnusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem fidei suæ concreditam ad vltimum vsq; periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.

31 Decuriones, commilitonesq;, si rotmagister, (quod absit,)

absit,) per signa aliqua castrum hostibus tradere e-nituerit, illum captum campiductori præsentare te-nentur.

32 Rotmagister, siue militum præfectus, ad rese-rationem, & occlusionem portarum castri, quotidie præsens tenetur adesse, neminiq́ castrum tempore in-congruo aperire audeat. Noctu verò omnes milites congregatos habere in arce tenetur.

33 Nemo in Castrum intromittatur, nisi certa no-ticia de illo haberetur, cuias sit, vel ob quam caussam venerit, & si iustam caussam dixerit, solus in castrum absq́ famulis intromittatur, qui absq́ campiducto-ris licentia intromitti non possunt.

34 Quicunq́ militum, maximè autem pedestrium deprædationis caussa in terram hostilem friuolus ab-ierit, talis pœna capitis puniatur.

35 Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.

36 Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custo-diæ adeuntem non expectando abierit temerariè, ca-put amittit.

37 Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq́ muneris temerariè per ebrietatem, alearumq́ lusum neglexerit, caput & honorem amittit.

38 Nemo rotmagistrum, commilitonúmve extra arcem discedant, militesq́ suos ad quamuis legatio-nem negotiorum suorum destinare non audeant, sine licentia campiductoris, maximè verò campiductore ibidem præsente, sub graui pœna.

39 Rem fortè inuentam nemo apud se pernoctare sinat, sed rotmagistro, siue campiductori eam indicet, sub pœna patibuli.

40 *Quicunq; militum absq; armis ad quæstipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.*

41 *Nemo rixas, motusq; aliquos in arce exercere audeat, sub pœna atroci, quod si quis aliquem vulnerauerit caput, & pro friuola gladij extractione manum amittit.*

42 *Ad quamuis iustam emendationem arcis, maximè obsidionis tempore, nemo militum eorum, qui in ea præsidia agentes manent, propter seipsos laborare detractent.*

43 *Rotmagistri & decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceantq;, quomodo vnusquisq; in acie legitimè, ordinateq; stare, & armis suis competentibus commodè vti possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittit.*

44 *Commilitones, siue decuriones honestè sese obseruent erga rotmagistrum suum, non solummodo manu, verum etiam verbis, similiter & rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberandóve, sed si quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, sociorumq; eum iudicet & puniat, rebellem verò campiductori indicet.*

45 *Quod si aliquis commilitonum sociorúmve, siue ipse vices gerens, Articulos supra scriptos, honoris & capitis pœna præmunitos iustè & legitimè non obseruauerit, eum rotmagister suus, campiductori sub fideiussione, & nobilitatis honore, ordinatè transmittat.*

Articulorum militarium magni Ducatus Lituaniæ finis esto.

PRVS-

PRVSSIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS OMNIVMQVE MAGISTRORVM *Crucigerorum Teutonici ordinis, iuxta seriem compendiosa descriptio.*

DE PRVSSIÆ DEDVCTIONE *doctorum opiniones.*

RÆCLARVS ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos principes celeberrimus, Æneas Syluius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis Chronicis, quòd Prussia rectius & conuenientius, Vlmigauia appellanda sit, & hoc non sine caussa: nam populus qui hanc regionem primò incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus scribit ab ortu solis in hanc regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gothos, Venetosque, siue Vandalitas commigrasse. Matthias verò Miechouiensis, Polonorum chronographiæ scriptor lib. 2. cap. 8. refert, regem Bithyniæ Prussam nomine ab Hannibale Carthaginensi admonitum, vt Romanis bellum inferret, quod cùm ille suscepisset, malè ei cessit. Longè enim plus Romani totius orbis domini quàm Prussa rex Bithyniæ copijs valebant, quocirca ab illis adeò cum vniuerso exercitu profligatus est, vt Bithyniam regio-

Syluij de Prussiæ appellatione opinio.

Vlmigaui.

Ioannis Boemi opinio de Prussia.

Miechouita opinio de Prussia.

Prussia à Prussa rege Bithyniæ.

Romani in Pruſſia.

Eraſmi Stella opinio.

Sebaſtiani Brand opin.

nem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigauiam longa peregrinatione venire, quam à ſuo nomine Pruſſiam appellauit. Commemorat, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouienſis, multos Romanos in terram iſtam propter atrocia bella, Romæ exorta migraſſe, ſeque partim in Pruſſiam, partim Lituaniam, Liuoniamque & Samogitiam diffudiſſe. Eraſmus verò Stella aſſerit in hanc regionem gentiles quoſdam populos Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedoſque veniſſe, qui omnes in Vlmigauia, non diu tamen domicilium habuerunt. Sebaſtianus autem Brand Germanorum chronographiarum ſcriptor, ſic de Prutenis eorumque ſedibus inquit: Pruteni proximi ſunt Viſtulæ, ſiue Vandalo fluuio, qui Poloniam à Germania diſterminat, hic fluit ex Sileſia, Poloniaque minori & Maſſouia præterlapſa per Pruſſiam Gedanum vſque decurrit, ibique in ſalſum mare exoneratur.

Fines Pruſſiæ.

Pruſſæ gentiles.

Ab æquinoctio itaq; Pruſſiam Saxonia attingit, ab Occidente Pomerania, & mare Balticum ſiue Germanicum, ab ortu Solis Lituaniæ, à Meridie Poloniæ regno, & Maſſouiæ ducatu contermina eſt, à Septentrione Curlandia, Liuoniaque terminatur. Regio eſt fertiliſſima frugum pecoriſq; abundans, incoluerunt illam, (maximè autem iuxta Viſtulam fluuium) Vlmigaui, Alani, Amaxobij, Gothique, vt teſtis eſt locupletiſſimus Ptolemæus. Hæ gentes, in primis immundos ſpiritus, & prophanas creaturas adorauerunt, vſq; ad tempora Friderici Cæſaris huius nominis ſecundi, cuius conſenſu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris, qui primò Mariani

riani

riani vel Pauperiani nuncupabātur perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conuersi, anno Domini 1216. de his fusius chronica Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum eorumq; origine legi possunt, poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

PRISCA ANTIQVORVM PRVtenorum religio.

ANno Domini 503. gentilibus Prutenis, siue Vlmigauis rex quidam Bruteno dictus imperauit, qui cùm iustos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignauit, quietam vitam ducere instituens, quocirca fratrem Veijdenutum successorem sibi in regno elegit, traditoque fratri sceptro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit, *Kirie Kirieito*, quasi dicas proximus noster dominus. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sanè & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo vlnarum in latitudinem, & altitudinem tela optima serica extensa fuit, in quam habitationem nemo præter patriarcham eorum, *Kirie Kirieito* dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes intrare poterat. Si autem aliquis inuisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad idola venisset, tunc constituti deorum ministri telam, vt idola viderentur, à quercu semouebant. Quercus hæc tripartita fuit inter cæte-

Ab eodem Bruteno Prussiā appellatā quidam autumant.

Kirie Kirieito nomina Græcorū ex Bithynia idioma personant.

Processus religionis Prussorum.

ras ſiluas quercinas delectiſſima in loco, (vbi nunc oppidum Heyligen beil, id eſt, ſancta ſecuris conſtructum eſt,) ſita erat, ex vna parte Prutenorum deum qui *Petuno*, id eſt, fulmen dicebatur, habebãt: in huius laudem & honorem ignis ex quercubus conſtruebatur, qui die noctéque perpetuò ardebat & nunquam extinguebatur, quod ſi negligentia miniſtrorum ad hoc officium præſtandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali ſupplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat *Patrimpo* idolum, cuius cultus erat in ſerpente viuo retinendo, qui lacte vt eò commodius viueret alebatur. Tertia ex parte dęmoniacum idolum *Patelo* nomine, ſitum fuit, huius honor in retinendo alicuius mortui hominis capite conſiſtebat. Habuerunt præterea alios multos deos quos adorabant, cultuque diuino proſequebantur, ſemper tamen inter querceta holocauſta eis offerre ſolebant, & quot ferè res habebant, tot præſides & deos conſtituebant. Fuit igitur deus ſingularis *Wrſchayto* gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare ſiue deo domeſtico ſuper omnia mobilia, iumentaque vtpote, equos, boues, oues, capras, ſues, &c. eum præponebant. Alter deus fuit *Schneybrato* dictus, hunc ſuper anſeres, gallinas, anates, columbos, pauones, &c. conſtituebant. Tertium deum domeſticum, *Gurcho* dictum habebant, is omnibus eſculentis cibarijsque præponebatur.

Perum idolum.

Patrimpo idolum.

Tertium idolum Patelo.

Wrſchayto idolum.

Schneytbrato idolum.

Gurcho idolum.

Præterea tonitruis, lunæ, ſtellis, ſerpentibus, bubonibus, & omnibus penè creaturis, diuinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus

barus & incultus, nec vllam ſcripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, ſi quiſpiam diceret hominem, homini per litteras animum & voluntatem aperire poſſe. Potus illorum aqua melli commixta, & lac equinum erat, liberales valde & hoſpitales aduenis ſe exhibebant.

DIVISIO PRVSSIÆ IN DVOdecim ducatus.

ANNO diuinæ incarnationis 373. Vedenuto princeps Pruſſiæ, (qui Bruteno fratri voluntarie ſceptra deponenti ſucceſſit) duodecim filios procreauit, quorum hæc nomina fuere, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumq; iam Vedenuto princeps, centeſimum decimumſextum annum attigiſſet, regiones Pruſſiæ inter filios diuiſit, Saymonemque natu maiorem ſummæ rerum præfecit. Atque ita Pruſſia in duodecim ducatus, ſecundum filiorum principis Vedenuti, numerum diuiſa eſt, & vnuſquiſque à ſuo principe nomen accepit. Quos hic ſecundum ordinem cum ſua diſpoſitione, caſtriſque & ciuitatibus, annorumq; numero, quãdo videlicet à Crucigeris potiſſimum erectæ ſint, deſcribemus.

Nomina filiorum Vedenuti.

Pruſsia in duodecim ducatus diuiſa.

SVDAVIA DVCATVS I.

PRimus & præcipuus Pruſſiæ ducatus Sudauia olim erat, qui à Sudauo Vedenuti filio principe, ſuo nomen ſortitus eſt. Hic ducatus omnes alios &

præstantia, & fertilitate antecellebat: nam quocunque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui nobiles & proceres totius Prussiæ priscorum tempore sedes suas habebant, nunc autem paludibus & syluis maximis obsitus scatet, nec vllum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, prȩter septem pagos, quos coloni possident, in Luptauensi territorio, tota enim est deuastata à Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob caussam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit Sudauiam à Sambia regione palus quidam, à ducatu verò Nadrauiensi fluuius LaWo appellatus.

SAMBIA DVCATVS II.

SAmbia nunc Szamland appellata, regio Prussiæ à principe Saymo nomen accepit. Hæc priori cùm potentia, tum fertilitate non multum cedere videtur, poterat enim eo illa 4000. equitũ & 4000. peditum congregari. A Natangia regione fluuio Prægel dicto disterminatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambiensem ducatum pertinentes.

Lebenicht		1256.
Kneypach		1380.
Regiomontum cum castro & antiqua, (vt illi appellant) ciuitate.	vnaquæque earum condita anno Domini	1260.
Fischusia		1269.
Lechstet		1289.
Mulmelburgia.		1279.

Girma-

Girmauia,	Bobetia,	Tyremburgia,
Rudauia,	Lubtauia,	Bonundia,
Neuhusia,	Schaccia,	Rositta,
Wargia,	Chremetia,	Caymen.
Ceilgarbia,	Waldouia.	

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis ciuitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt, nunc quædam arces in curias iudiciales redactę sunt, quarumdam etiam magna pars, humi prostrata iacet.

NATANGIA DVCATVS. III.

NAtangia regio à principe Natango nomen ducit, quæ à Bartia regione flumine, Alla nominato, secernitur, à Pomesania Passaria fluuio, disterminatur. Regio est optima, arces & ciuitates plurimas, prout inferius ordine descriptæ sunt, habet.

Waldouia ciuitas	conditę sunt anno Domini	1256.
Girdauia ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Creneburga ciuitas cum arce		1253.
Heiligen beil oppidum		1301.
Fridlandia ciuitas		1312.
Schippenbeilia ciuitas		1319.
Brandēburga oppidū cum arce		1362.
Balga arx		1239.
Damnouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA IIII.

REgio Nadrouia à principe Nadro denominata est, eam à Natangia fluuius Pregiel disterminat, è Slauonia Nara amne distinguitur. Hæc maiori ex parte à fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiæ eius & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS V.

SLauonia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, à principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte à Lituanis, Crucigerísq; depopulata est, eam à Lituania Memula fluuius disterminat. Has infrascriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta	His annis incarnationis diuinæ, à Crucigeris fratribus constructæ sunt.	1253.
Tilsa		1289.
Renum		1276.
Liccouia.		1273.
Salauia.		1385.
Labia		1258.
Tapia		1255.
Vintburgia		1409.
Christouerder		1253.

Baytia

Boytia	1338.
Cestia	1185.
Norbeitia	1381.
Vonsdorfa	1391.
Angerburgia	1412.
Dringofortia	1403.

BARTONIA DVCATVS. 6.

BArtonia à Barto principe nominis etymologiam ducit, cum Lituanis, & Moschouitis terminis disceptat, à Lituania 70. stagnis & solitudine, à Galindia verò flumine quodam finitur, nunc magna ex parte à Lituanis & Crucigeris peruastata est. Arces has cũ oppidis, à Crucigeris correctas complectitur.

Nordemburga	His annis hæ muniones, à Crucigeris erectæ sunt.	1505.
Iohansburga		1268.
Gurgburga		1259.
Insterburga		1342.
Rihteuerder		1396.
Bartouia		1365.
Rhenum		1375.

GALINDIA REGIO. 7.

HÆc regio à Galindo principe Galindia nuncupata est, cuius Massouiæ silua ingens à Meridie fines excipit, quondam tam populosa fuit, vt successu temporis, populus in ea progenitus, locum nõ haberet. Vnde præpositi regionis obstetricibus seuerè mandarunt, vt nullam fœminei sexus, post partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cùm minus obseruatam animaduerterent, mamillas fœ-

Grande facinus.

minis ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus ſummæ triſtitiæ, & miſeriæ cauſſa fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam authoritate, nomine & potentia clara, quæ pro prophetiſſa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cùm mulieres calamitates ſuas exposuerunt, prophetiſſa illa, miſeræ ſorti fœmineæ cõdolens, dolos quibus viros circumueniret, & perpetratum facinus vlciſceretur, expiaretque, indagare, cogitareque cœpit, conuocatisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiæ, monuit eos, vt Chriſtianis bellum, ſine vllo armorum genere (euentus enim rerum prædicere ſolita erat) quàm celerrimè inferrent, hanc enim voluntatem deorum eſſe ſeriò affirmabat: quibus Galindæ auditis, ſine vlla mora, (certum enim eſſe credebant,) iuuenes, ſenesque valida manu inermes in Polonorum, & Maſſouiorum Chriſtianorum prouincias, cum impetu excurrunt, nactaq; ingenti hominum, & iumentorum præda, ad ſua proficiſcuntur. Interim verò captorum Chriſtianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Chriſtianis nunciãt, quomodo Galindi ſine armis, in terram eruperint. Chriſtiani re intellecta bene armati Galindos aſſecutos, maxima cruentaque ſtrage profligant, prædamque repetunt, bellumque continuantes, fugientes hoſtes in regionem vſq; eorum perſequuntur, quam armis & igne euertunt, reliquias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Has ciuitates & munitiones Galindia complectitur.

Fraus mulieris.

Pruteni in Maſſouiam excurrunt.

Maſſouii Prutenos profligant.

Ortele-

Ortelcburgum caſtellum	Anni inſtaurationis eorum	1266.
Raſtemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidũ		1238.
Paſſenhumia oppidum		1388.
Dreſchlouia arx & oppidũ		1338.
Lucia caſtellum		1348.
Lucemburgia oppidum		1349.

VARMIA REGIO 8.

VArmia ſiue Wermelandia regio à Warmo principe, nomen ſortita eſt; à Pomeſania prouincia ſtagno, & flumine Paſſaria diſcernitur, à Natangia paruis quibuſdam fluuiis, has arces cum ciuitatibus complectitur.

Reſſel arx & ciuitas	His annis ſunt extructæ.	1337.
Sreburg arx		1348.
Bichofſtein ciuitas		1325.
Wartemburga ciuitas		1325.
Allenſtein arx & ciuitas		1367.
Melſatia arx & ciuitas		1326.
Helſberga arx & ciuitas		1320.
Wermeditum arx & ciuitas		1316.
Gulſtadia ciuitas		1326.

HOGKERLANDIA PROuincia. 9.

HOgkerlandia ſiue Pomeſania, à principis nomine Hogo appellata eſt, eam à Natangia, Paſſaria fluuius ſeparat, à Pomeſania duo fluuij Melſink & Draſen appellati, hasque arces cum oppidis complectitur.

Brandenburgum caſtrum & oppidum	His annis extructa ſunt	1258.
Frauemburgum oppidum		1279.
Tolkiemit oppidum		1365.
Munhuſia caſtellum		1365.
Scharpouia prædium		1400.

Elbingenſe caſtrum conſtructum anno 1237.
Ciuitas verò ipſa Elbinga celebris & populoſa emporio clara inſtaurata eſt, anno 1239.

CVLMENSIS DVCATVS 10.

CVlmia regio Pruſſiæ, à Culmo principe denominationē trahit. A Polonia & Pomerania Viſtula fluuio ſecernitur, à Pomeſania flumine Oſſa, à Michlouia verò & Dobrinia territoriis Drebnicz fluuio, fines ſuos dirimit, has ciuitates & munitiones habet.

Culmina ciuitas ampla	erectæ ſunt annis hiſce	1223.
Wentſlauia arx		1215.
Alduſia caſtrum		1238.
Grandentz arx & ciuitas		1299.
Gugeleburga ciuitas		1230.
Schonſe arx cum ciuitate		1305.
Straſburga arx & ciuitas		1285.
Bartonia arx		1346.
Neumarckt ciuitas		1325.
Rogoſna arx		1293.
Culmenſe ciuitas		1251.
Torunia arx cum ciuitate ampliſſima, emporio clara ad Viſtulam condita		1235.

Papauia arx	1375.
Frideck arx	1331.
Lipno arx	1319.
Leſna ciuitas	1328.
Golba arx & ciuitas	1300.

Luben arx cum ciuitate	hiſce annis extuctæ.	1233.
Reden ciuitas cũ arce		1233.
Bergelauia arx		1305.
Lautergurgia arx.		1301.

Huius ducatus titulo rex Poloniæ vtitur.

POMESANIA PROVINCIA.

POmeſania à Pomeſa principe, finitur ab aliis regionibus Viſtula, Elbinga, Druſno, Drobnicz, Weſſera, multæ in ea præclaræ arces & ciuitates, vt ſequitur, habentur.

Mariemburga ciuitas ampla, anno Domini 1302. extructa eſt, arx verò anno 1281. à fratribus Teutonicis erecta ſub magiſtro ordinis Hartmãno Comite Heldrouiẽſi, natura loci munitiſſima, valloq; fortiſſimo & foſſa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac cõmeatu copioſo, apprimè firmata, regis Poloniæ præſidiis tenetur.

Neutichia oppidum	1329.
Stum arx cum ciuitate	1249.
Criſtburga arx & ciuitas	1258.
Preuſmarck arx	1329.
Salfeld ciuitas	1328.
Merinck arx cum ciuitate	1290.
Holand arx & ciuitas	1329.

Lubstadia ciuitas	Hæ ciuitates cũ suis munitionibus his annis extructę sunt.	1302.
Osterrade arx & ciuitas		1270.
Rosenburga arx cũ ciuitate		1289.
Mariẽuerder arx cũ ciuitate		1311.
Garnesia ciuitas		1328.
Germanica Eilouia arx cum ciuitate		1337.
Lebmulia ciuitas		1337.
Hohenstein ciuitas		1301.
Schonembergia arx		1319.
Rosembergia ciuitas		1315.
Eilemburga ciuitas		1299.
Neumburga ciuitas cũ arce		1289.
Salauia ciuitas cum arce.		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA. 12.

Michlouia admodum angusta terra est, inter Brodnã & Drebnicz fluuios iacet. Huius caussa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem præter vnam ciuitatẽ Strasburgam, & tres munitiones, Berklij, Dornik, & Michlouiam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimam, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Polonię regionum descriptione, latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac sita est celeberrima vrbs Gedanum, siue Dantiscum appellata, à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimũ in ea totius Pomeraniæ, & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subiecta, anno Domini 1285. translata.

Dantiscum.

Pruteni

PRuteni gentiles barbarie indomita rigẽtes, perverſi & infideles erant, vanas creaturas quaſlibet pro diis colebant, nec ſe ad fidẽ Chriſtianam cõuerti patiebantur. Idiomate ꝓprio à Liuonico nõ diſſimili vtebantur, Polonis & Maſſouitis tributarij erant, ſed frequenter nacta occaſione iugum excutiebãt, ideo multa bella longo tẽpore Poloni cum eis tenuerũt. Poſtea an. Dom. 1211. Cõradus Maſſouiæ princeps ex regibus Polonorũ genus ducẽs, à Prutenis gentilibus ſæpius variis excurſionibus infeſtatus, ad imperatorẽ Fridericum huius nominis II. legatos deſtinauit, implorãs auxilia aduerſus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros à Sarracenis tũc tẽporis Hieroſolyma pulſos, in Pruſſiã 20000. miſit, quibus princeps Maſſouiæ Culmẽſem terram in primis donauit, cum arce Dobrzinenſi, hac conditione, vt tempore neceſſitatis ſubſidium ſibi contra infideles Prutenos ferrent, Pruſſiamq; ſubiugatã inſimul partirentur. Hîc quædam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis ſubiiciemus.

Crucigeri in Prußiam veniunt.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEVtonici ordinis.

ANno Domini 1188. cùm Balduinus rex Chriſtian⁹ Hieroſolymis regnaret, Sarraceni & barbari ex arce nomine Ptolomaida, Latinè Acona, Germanicè Acris dicta, variis excurſionibus ſanctã terram infeſtare ſolebant. Quamobrem rex cõtra barbaros Sarracenos auxilium petiit à Chriſtianis. Longobardi igitur ſexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in ſubſidium miſerunt, cum quibus multi homines probi piæ peregrinationis cauſſa, in terram ſanctam profecti ſunt. Horum nu-

Expeditio Chriſtianorum in terram ſanctã.

merus erat 500. partim ex Saxonia, partim ex aliis prouinciis Germaniæ, qui omnes in vnã nauem congregati, Aconam vsque peruenerunt, vbi per integrum annum, cum infinita multitudine Christianorum, Aconam antequam caperetur, oppugnauerũt, in oppugnatione multi Christianorum telis barbarorum læsi erant, vnde in morbum inciderunt, passímque sparsi, cùm neminem in terra aliena qui subleuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pij viri Teutones, qui cùm viderẽt Christianos tam miserè interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi conualuerunt. Postea xenodochium, siue hospitale sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt, primusque xenodochij præfectus, Henricus de Valpoth electus est, ex Germania oriundus: hic maximã diligentiam, in fouendis infirmis & egenis adhibuit, vltimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus est, an. Domini 1190. Postea Balduinus rex, Hierosolymis templũ, & xenodochiũ, pro pauperib. & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconiensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Hospitale beatæ Mariæ Virginis Hierosolymis.

Tandem anno 1191. Clemens papa huius nominis III. hunc ordinem confirmauit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis, xenodochij Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea diui Augustini, regulam illis seruandam imposuit, stemmateque cum cruce nigra eos insigniuit.

1 POSTEA patriarcha Hierosolymitanus singulos fratres Teutonici ordinis à pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex vtraq; parte crucem nigram

nigram habente ornauit, ficque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt 24. fratres laici, & 7. sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat, nullus barbā tondebat, & super saccum stramine impletum, regula iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Habitus Crucigerorum Teutonicorum.

Secvndvs Henrico de Valpoth, primo magistro xenodochij Hierosolymitani, Otto de Karpen nobilis Germanus in magisterio successit, anno Domini 1200. sub imperatore Romanorum Philippo huius nominis II. & Innocentio summo pontifice, hic in humilitate, & cordis simplicitate Deo & fratribus seruiuit. Sexto anno officium absoluit; Aconæque sepultus est. 2

Tertivs ordinis magister Hermanus Brand Olsacensis, electus est, sub pontifice Innocentio III. & Philippo II. in ordine Germanorum imperatorum XII. anno 1206. præfuit officio quatuor annis, pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconæ sepultus est. 3

Qvartvs Hermanus à Salicen, nobilis Misnensis, Ottonis, & Friderici secundi, imperatorū Innocentij III. & Honorij Gregorijque IX. pontificū temporibus, anno Domini 1210. electus est. Hic omnium preclarissima priuilegia ordini à pontifice, & Friderico secundo, Cæsare consecutus est. Nam cùm simultates, & odia inter pontificem Romanum, & Fridericum Cæsarem exortæ essent. Ille huiusmodi cladem prudētia sua è medio sustulit, sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit, duo millia nobiles, & auratos equites Germanos in ordi- 4

Poloni & Massouitæ Prussiam Crucigeris concedunt. ne habuit, quos 30. continuis annis rexit, eius temporibus fratribus ordinis à Sarracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, regnum Poloniæ, Conradiq; ducis Massouiæ, & imperatoris Friderici II. concessu. Quorum 20000. in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles auxilio Polonorum, ex terra Culmensi eiecerunt.

5 QVINTVS magister Cõradus Turingorum & Catthorum Marchio, sub Cælestino IIII. pontifice, & Friderico II. imperatore, anno 1240. electus est, habitum Mariemburgæ, in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus, cum Prussis Gentilibus, multa bella gessit, magnoq; labore fines regionum ordinis dilatauit, & si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optimè conseruauit. Postea è viuis excessit, Mariemburgæ sepultus.

6 SEXTVS ordinis magister Poppa ab Osterling, electus est Conradi IIII. imperatoris, & Innocentij IIII. pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Liuoniensibus, & SWantopolo duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Silesiæ duce, sanctæ Heduigis marito, à Tartaris tótam ferè Sarmatiam vastantibus, interemptus est, à Christianis verò Vratislauiam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tẽpore Regiomontum constructũm est.

7 SEPTIMVS magister, Ioannes Sangerhausensis officium suscẽpit tẽpore Wilhelmi comitis Flandriæ, Romanorum imperatoris, & Alexandri IIII. pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabi-

mirabiliter diminuit, ordoq; eo præsidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Toruniæ fundauit, Brandemburga quoque ciuitas cum arce eius tẽporibus ædificata est, anno Domini 1266. Tapia quoq; munitio erecta. Annis 12. præfuit, Treueris sepultus est.

OCTAVVS magister, Hartmannus comes Heldringensis constituitur, sub Rodolpho XXVII. imperatore, Habsburgẽsi comite, & Clemente IIII. põtifice, anno Domini 1275. vir pius & industrius extitit, Nadrauiam, Sudauiamq; regiones Prussiæ debellauit, cum cæterisq; finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279. Mœnia ciuitas ædificata est. Anno verò Domini 1281. Mariemburgẽse castrum erectum est. Venetiis vltimum diem clausit, ibidemque sepultus est. 8

NONVS magister Burchardus à SWenden, sub Rodolpho Cæsare XXVII. & pontifice Ioanne XXI. electus est, anno 1283. eo præsidente fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosq; in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea 7. annis in officio expletis, magistratu se abdicauit, mortuus est Rhodiis, ibidẽq; ad Basilicam S. Ioannis sepultus. 9

Pruteni gẽtiles funditus debellantur.

DECIMVS magister, Conradus de Feuchtuangen, munus magisterij suscepit, sub Adolpho XXVIII. imperatore, & Nicolao IIII. pontifice, anno 1290. eo præsidente ordo multum profecit, 7. annis fratres in officio continuit, Pragæ Bohemiæ metropoli spiritum exhalauit, Trebniciæq; sepultus est. 10

VNDECIMVS magister Gotfridus, comes de Oloch electus est, sub Cæsare Adolpho 28. Germano- 11

norum imperatore, & pontifice Cælestino 5. anno Dom. 1297. Hic Venetia cũ multis fratribus in Prussiam profectus est. 10. annis officium gessit. Postea comitiis celebratis, magisterium resignauit, in Germaniamq; profectus, è viuis excessit.

12 DVODECIMVS magister Sofridus de Feuchtuangen, anno 1307. creatus est, Alberti imperatoris Austriæ ducis, & Clementis pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiæ castrum Mariemburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas, & præclara ædificia propter quasdã simultates amiserant. Duobus annis officio præfuit, Mariemburgæ mortuus est.

13 DECIMVS tertius magister, Carolus Treuirensis susceptus est, sub Henrico VII. imperatore, & Clemente V. pontifice, anno 1309. erat insignis vir prudens, & industrius, anno Domini 1312. eo præsidente, Memula arx, in Curlãdia regione Prussię fundata est, ad propulsandos Lituanorum incursus. Tandem prędictus magister à pontifice Romam citatus, adeò crimen obiectum auxilio Dei diluit, vt in aduersariorum caput redundaret. Romaq; discedens, in itinere, Viennæ morbo oppressus, exspirauit, ibiq; tumulatus est. Huius tempore pestis per integrum annum tantopere grassauit, vt omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

14 DECIMVS quartus, magister Wernerus Vrselensis, temporibus Cæsaris Ludouici XXXIII. & Ieannis pontificis XXII. suscepit officium suum, anno 1322. ordini cum summa laude præfuit, citò pòst interemptus est à fratre ordinis Ioanne Bunsdorfio, in vigilia

vigilia sanctæ Elisabeth, cùm ex vespertinis precibus egrederetur.

DECIMVS quintus, magister Ludolphus dux Tulisurgēsis, siue Brusuicēsis, sub Ludouico XXXIII. Cæsare, & Ioanne pontifice XXII. magisterij celsitudinem suscepit, anno 1325. vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum diuinum summopere compulit, largeque illis omnia ministrauit, ideo eos liberalitate obedientes sibi effecit. Iustitiam magnopere administrauit. 15

DECIMVS sextus, magister Dictrichus, comes Aldemburgensis, octogenarius iam electus est, temporibus Ludouici XXXIII. imperatoris, & Ioannis XXII. pontificis, anno Domini 1329. eloquentia validus, authoritate grauis, iustitiaque rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit, Toruniæ obiit, translatus Mariemburgam, in templo S. Annæ sepultus est. 16

DECIMVS septimus, magister Rodolphus dux Saxoniæ, Ludouici XXXIII. imperatoris, ac Benedicti XI. pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341. magnas copias conscripsit, Neumarcouiamque oppugnauit. Interim verò Lituani Prussiam inuaserunt, eamque ferè totam igne, & cædibus consumpserunt, multos captiuos abducentes, quæ caussa illi tantum mœrorem attulisse creditur, vt mente captus ab officioque depositus, prę mœrore vitam terminarit, in Marienuerderque ciuitate sepultus est. 17

Lituani Prussiam vastant.

OCTODECIMVS magister Henricus Dusmariensis, Clementis VI. pontificis tempore, officij dignitatem consecutus est, 6. annos in regendo ordine 18.

consumpsit, cum Lituanis & Ruthenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ gessit, auxilioque diuino 10000. inimicorum prostrauit. E vi- *Lituani prostrãtur.*
uis postea decessit, Mariemburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

19 DECIMVS nonus magister Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXXII. & Clemente VI. imperantibus, ad dignitatẽ magisterij accessit, an. 1348. Eo præsidente ordo doctis viris abundauit, fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31. officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminauit, ibidemque sepultus est.

20 VIGESIMVS magister Conradus Zolner, tẽporibus Wenceslai XXXIII. imperatoris Romani, & Vrbani VI. pontificis ad officium vocatus est, anno Domini 1379. multa egregia bella & facinora contra Gentiles, Lithuanos, & Samogitas temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis ducum Lituaniæ gessit. Ordinẽ in potestate octo annis tenuit, Mariemburgæ naturæ debitum persoluit.

21 VIGESIMVS primus Cõradus Valẽrodensis, Wenceslai 33. impẽratoris, & Bonifacij pontificis tempore magnus magisterij oblatũ suscepit, an. 1388. vehemẽs, & iracundus extitit, totis viribus bello incumbebat, monachos, sacerdotes, & omnes ecclesiasticos furore percitus, odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1391. fratres ordinis, armata manu, per fluuiũ Crononẽ Lituanis *Nemen* dictũ, ad arcem Caunensem, in Lituaniam nauibus, terraq; peruenerũt, ibiq; tres munitiones celerrimè erexerũt, Neuuerder, Riteuerder, & Metẽburg appella-

appellatas, ex his Crucigeri Lituanis magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

22 VIGESIMVS secundus magister Cōradus Iungingen, ad munus obeundū vocatus est, Wenceslao XXXIII. imperatore, & Bonifacio pōtifice pręsidentibus. Hic propter morū probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisq; obseruantissimus erat, ideo ab ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis 12. officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus Mariemburgæ in diuæ Annę templo humatus est.

23 VIGESIMVS tertius magister Vlricus de Iungingen, Cōradi frater, Ruperto 34. Cæsare, & Gregorio 12. pontifice, munia obeuntibus officiū suscepit. An. 1404. Strenuus & bellicosus vir extitit, regulas ordinis non admodū obseruauit, cōsanguineos odio persequebatur, illorumq́ue arces partim eripuit, partim destruxit. Cū Lituanis & Polonis plurima bella gessit, hunc postea Iagielo rex Poloniæ & Lituaniæ magnus dux Vitoldus, cruento prælio profligauit, vbi & ipse cum plurimis cōmendatoribus quorū 200. recēsentur, cecidit; dux quoq; Stetinēsis & Olesnicensis, Kerczdorffq́; dux exercitus Crucigerorum, à Polonis capti, 500. Crucigerorum à Polonis cæsa sunt, Lituanorū tamen in castris Polonorū militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu.

Crucigeri profligātur.

24 VIGESIMVS quartus magister Henricus comes Plauensis, sub Sigismūdo XXXV. imperatore, & Ioanne XXIII. pontifice electus est. Hic volebat vlcisci iniuriam, quæ à Polonis Crucigeris illata erat, sed antequam quicquam inciperet, ab officio deiectus est,

& Engelſburgæ in carceres coniectus, deinde ad Lekſteg miſſus, vbi ſeptimo anno in vinculis peracto, fatis conceſſit. ſepultus Mariemburgæ.

25 VIGESIMVS quintus Michael Sterbergenſis, imperatoriæ culinæ magiſter, Sigiſmundo XXXV. ſceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Romano pontifice, ordini præpoſitus eſt, anno Domini 1410. Primo anno cùm ſuſcepiſſet officium Iagielo rex Poloniæ, & Vitoldus dux Lituaniæ, Oſterrodam Helſburgenſemq; epiſcopatum, Reſenburgam, Elbingam, & Chriſtburgam ciuitates, depopulati ſunt. Argentoratum obſederunt, re tamen infecta diſceſſerunt, nouem annis ordinis curam geſſit, poſtea vt deponeretur, precibus obtinuit, Gedani vitã finiuit, Mariemburgæ verò ſepultus eſt.

Poloni cum Lituanis Pruſsiam vaſtant.

26 VIGESIMVS ſextus Paulus Rudolfienſis, Sigiſmundi XXXV. imperatoris, & Martini pontificis tẽpore, magiſterij celſitudinem conſecutus eſt, anno Domini 1419. Huius tempore prouinciæ & ciuitates Pruſſiæ ad regem Poloniæ Caſimirum defecerunt, & iugum Crucigerorum excuſſerunt, officium nouem annis hic magiſter retinuit, mortuus tandem Mariemburgæque ſepultus.

Ad Polonos Pruteni deficiunt Crucigeros ſpernentes.

27 VIGESIMVS ſeptimus Conradus Erlihuſius, Alberti XXXIX. Romani imperatoris tempore officium ſuſcepit, anno 1438. Hic à bello quoad vixit abſtinuit, nimio dolore ob fratrum peruerſitatem cõſumptus eſt, Mariemburgæ mortuus ibidemque ſepultus.

28 VIGESIMVS octauus Ludouicus Herlihuſius ſub Cæſare Friderico huius nominis III. fratres regere cœpit anno 1450. Huius tempore Pruſſia ab ordine deſci-

Pruteni Crucigero-

desciuit, ad regemque Poloniæ Casimirum maior pars eorum defecit. Milites quoque ordinis presidiarij, Marienburgam regi anno Domini 1457. pro summa 476000. florenorum vendiderunt, cum aliis castris & ciuitatibus. Postea rex Poloniæ capta arce Choijnicze, pacem cum Crucigeris iniit, atq; ab hoc tempore Pomerania regno Poloniæ adiuncta est, pro qua Poloni 150. annis perpetuò cum Crucigeris belligerabant.

rum iugum excutiunt. Mariēburga vēditur. Pomerania Poloniæ adiungitur.

VIGESIMVS nonus Henricus Rheus, comes Plauensis, dignitatem magisterij assecutus est, sub Friderico huius nominis III. imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit, Regiomonti in cathedrali ecclesia terræ mandatus est. 29

TRIGESIMVS magister Henricus comes Rihterbergensis, anno 1470. officium suscepit, præsidentibus Friderico III. imperatore, & Sixto pontifice huius nominis IIII. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum episcopum Prussię captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis 7. præfuit, Regiomonti sepultus est, huius tempore bellum sacerdotum in Germania fuit. 30

Bellum sacerdotum.

TRIGESIMVS primus Martinus Truchses Weczhausensis, sub Friderico III. imperatore, & Sixto IIII. pontifice ordini præfectus est, 12. annis præfuit, Casimiro regi Poloniæ obedientiam præstitit, Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est. 31

TRIGESIMVS secūdus magister Ioannes de Tiefen ex Heluetia, celebri familia oriundus, Maximiliano sceptrum tenente, & Iulio pontifice præsidente, ordinem in tutelam suscepit, anno 1489. Eodem anno Polonia regi iuramentum præstitit. Postea ei- 32

dem regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipséque peremptus est, Regiomontum delatus, ibidem terræ mādatur.

33 TRIGESIMVS tertius Fridericus dux Saxoniæ, Turingorum, & Hermandurorum Marchio, Maximiliani imperatoris, & Iulij pontificis temporibus, anno Domini 1468. In festo diui Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit, qua de caussa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suā Hermanduriā profectus, vbi 12. annis extra ordinis fines exactis mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus rex Poloniæ è viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

34 TRIGESIMVS quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulij pontificis temporibus ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. Sigismundo regi Poloniæ auunculo suo iuramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus muniuit, vt se contra Polonorum incursum defenderet, magnum & diuturnum bellum cum rege Poloniæ habuit, in quo ex vtraq; parte multi ceciderunt, eam ob caussam, quòd iuramento se obstringere regi noluisset.

GESTA HVIVS MAGISTRI tempore præcipua.

ANno Domini 1519. in autumno, inter Sigismundum regem Poloniæ, & magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est anno 1520. Albertus Marchio, die festo Circumcisionis

Christi,

Chriſti, Branſbergã inopinatè occupauit. Eodem anno, Mielzak, Milimlijn, regi traditæ ſunt cũ aliis plurimis ciuitatibus, caſtriſq́;. Quadrageſimali tempore menſe Aprili copiæ regis Oland, ciuitatem & arcem ſub magiſtro ceperunt, eodem anno Brandemburga arx & ciuitas à Polonis capta & depopulata eſt.

Anno Domini 1520. Wolfgangus dux Schonemburgenſis cum exercitu ordinis decem millibus peditum, & 4000. equitum cõiungens, Gedanum oppugnauit, ex epiſcopique monte, (vt vulgò vocant,) ciuitati imminenti 4000. globos tormentorum bellicorum, in ciuitatem fruſtra tamen exonerauit, nullum enim hominem læſit, ſibi verò ingẽs damnum in tormentis, & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnũ præſtantiſſimum in mille fruſta concuſſum eſt, & ſi aliquis ex exercitu ſe oſtenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miſeria & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, vt multis ſuorum deſideratis, quibuſdam captis, fuga ſibi ab obſidione conſulere cogerentur. Interea verò Poloniæ rex, in ſubſidium Gedanenſibus 12000. equitum electorum miſit, qui milites Crucigerorum à Gedani obſidione diſcedentes, inſecuti ſunt, plurimoſque ex eis trucidauerunt, quoſdam captiuos abduxerunt, multi etiam à Caſſubiis & Pomeranis iugulati ſunt. Poſtea regius exercitus Dirſchouiam & Stargerdũ arces occupauit, Choijnicz quoque arx cum ciuitate capta eſt, poſtea cæteræ ciuitates & arces vltro ſe regi Poloniȩ obtulerunt, & milites ordinis vnà cum Crucigeris ex Pruſſia ſunt eiecti.

Crucigeri à Gedano fugantur.

Crucigeri ex Pruſſia eijciuntur.

Anno Domini 1525. die octaua Aprilis, Prussia quam primùm religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politiam & principatum secularem cessit. Albertus enim Marchio Brandēburgensis in ordine 34. & vltimus magister Crucigerorum, belli cum rege Poloniæ pertæsus, difficileque contra stimulum calcitrare vidēs, regem sibi per internuncios fratres & affines suos reconciliauit, Cracouiamque veniens iuramentum solenniter regi Poloniæ Sigismundo, in maiestate regia ad id fabricata, in medio foro Cracouiensi sedenti, regalibusque induto præstitit, multis principibus. Ibique prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post iuramentum solenniter præstitum, Sigismundus rex, principem sæcularem, equitemque vt vocant auratum creauit. Terrasq; omnes Prussiæ certis sub conditionibus, eidem vt feudali, clientiq;, & subdito suo concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic finem ordo ille vt vocant Teutonicorum Crucigerorum, in Prussia anno Domini 1526. Alberto Prussiæ duci, soror regis Danię, in matrimonium data est, ex qua suscepit filiū, Albertum Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiā post mortem patris, regi Poloniæ iuramentum, homagiumq; solenniter præstitit, nunc quo ordine & quibus ceremoniis hoc iuramentum pręstitum sit, quoniam ipse præsens rerū spectator fui, breuiter dicam.

Magister Prussiæ iuramentum regi præstat.

Anno Domini 1569. mense Iulio in comitiis regni generalibus, Lublini celebratis, Albertus Fridericus Marchio Brandenburgensis, Alberti ducis Prussiæ prædicti filius, patri in principatu succedens, iuramentum regi Poloniæ præstitit, hoc modo. Decima nona

nona die Iulij, amplissimum suggestum (siue maiestas vt dicitur regia) tectum, sericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuosè erigitur, vbi rex sessurus esset. Concursus fit ad forum immensæ hominum multitudinis, opplentur viæ omnesque plateæ, quacunque incessus erat, satagit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim maiestas regia ex arce in thronum proficiscitur, cingitur ingenti & splendida senatorum procerumque vniuersi regni corona, præcedentibus principibus viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcerrimum & amplissimum album, nouo duci, de more, cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, cancellarij regni filius, pręferebat: postea rex in domum quandam suggesto oppositam diuertitur, ibique ornatu regali induitur, Sandalis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, siue piuiali ex panno aureo confecta, & corona regia aurea, gemmis lapidibusq; pretiosis concinnè affabreque ornata, chirothecas quoque annulis gemmisque ornatas manibus imposuit. Induta maiestas regia ornamentis regalibus, de modo illa in suggestum procedit media, inter reuerendissimos dominum Iacobum Vchanski archiepiscopum Gnesnensem primatem regni, ac dominum Padniewski episcopum Cracouiēsem, præcedentibus & subsequentibus contiguè primariis dominis, consiliariis, spiritualibusque; gladium euaginatum ancipitē dominus Andreas Zborowski gladiator (vt dicitur) regni, præferebat; pomum aureum cruce insignitum Petrus Zborowki Palatinus Sendomiriensis portabat; sceptrum Stanislaus Myßko-

Mos homagiorū regni Polon.

Vestitus solennis regis Polon.

Wski, Palatinus Cracouiensis anteferebat. Cùm itaque sacra regia maiestas in solio sedit, quatuor Germani proceres Prussiæ, nomine ducis sui, supplices venerunt, & genubus flexis vnus eorum orationem facundo lepôre, ad S.R.M. recitauit. Oratione finita, regia maiestas quatuor cõsiliarios suos cum illis quatuor Germanis ad ducem Prussiæ accersendum misit. Veniens itaque illustrissimus princeps Albertus Fridericus, disertissima facundia, orationem fecit ad S.R.M. singularem fidem, supplicitatẽ & subiectionem testantem. Responsum est postea ipsi principi consiliariisque eius Latinis verbis, nomine regis, sacram R.M. tam ipsum principem, quàm omnes subditos, & optimates eius, omni fauore & gratia complecti, defendereque velle. His finitis accessit princeps ad soliũ, & pedes regios genu flexus cum summa reuerentia accepit, accepitq; de sacra regia maiestate manibus, vexillum album insignitum Aquila nigra, cum literis S.&A. colligatis in pectore, cum institutione ore regio facta his verbis: Nos Sigismundus Augustus Rex, annuentes vestris & vestrorum subditorum precibus, tradimus & concedimus illustritati tuæ, prout parenti tuo illustrissimo tradideramus, in feudum terras, ciuitates, oppida, & arces in Prussia, & ad eas illustritatem tuam inuestimus, per huius vexilli traditionẽ, ac instituimus gratia & benignitate nostra, qua illustritatem tuã vti nepotem nostrum carissimum complectimur, speramusque, quòd eius beneficentiæ nostræ, & memor, & grata, fidelisque illustritas tua sit futura. Deinde princeps Prussiæ caudam vexilli tenens, super libro Euangeliorum in hæc verba iuramentum præstitit.

Verba regis ad ducem Prussia.

Ego

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgensis in Prussia, Stetinensis, Pomeraniæ, Slauorum, Cassubiorum dux, princeps Rugiæ, & Burggrauius Norimburgensis, promitto, & iuro, quòd serenissimo principi ac Domino, Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniæ inuictissimo, Magno duci Lituaniæ, Russiæque ac omnium terrarum Prussiæ domino & hæredi, sicut meo naturali hæreditarioque domino, & eius sacræ maiestatis hæredibus, & successoribus regibus, & regno Poloniæ ero fidelis & obsequens, eiusque maiestatis ac hæredum & totius regni Poloniæ bonum procurabo, & damnum præcauebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vassallũ feudalemq; pertinet, ita me Deus adiuuet, & hoc sanctum Dei Euangelium. Accepto huiusmodi iuramento maiestas regia, gladium ancipitem, à gladiatore regni, domino Andrea ZboroWski accepit, notumq; ducem ter præcinxit, inclinatum de more diuumq; ducem ter præcinxit, inclinatum de more dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Postea ei torquem auream, regio munere non indignam imposuit. Mos omnis ordinis nobiles, qui ad equestre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) pręcincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis regalibus indumentis, cum toto illo comitatu, duceq; Prussiæ cum suis præcedente, in arcem rediit.

Commẽdatio Prussiæ. Hæc autem Prussiæ regio, plerisque sinuosis flexibus est vbiq; amœna, & opportunis portubus maris Baltici, maximè commoda, vrbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum diuitiis, opibusque ac terræ vbertate, supra

modum claret. Pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusq;, & siluis fructuosissimis, aërisque temperie, cum amœnitate coniuncta prædita est, & postquã fidem Christianam Prussia suscepit, 72. arces præcipuas & 62. ciuitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas, quarum numerus nunc temporis successu, plurimum creuit; multæ enim & frequentes ciuitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis, quàm Crucigeris vario Marte vtrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo eius ex Aquilone in Austrum, à Torunia vrbe confini Massouiæ vsque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo milliaribus extẽditur. In latitudinem verò quinquaginta milliaribus, Lituanos & Massouitas contingens patet.

Ciuitates in Prußia.

Flumina Prußia.

Flumina pręcipua & principalia, in Prussia duodecim reperiuntur, Istula siue Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Massouiam, & Prussiam præterlabitur, similiter Gronon siue Nemen ex Lituania decurrens, Nogat, Elbinga, Wesera, Passaria, Alla, Prægel, Ossa, Drebnicz, Lica, Lauia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus pręcipuè externis cognita. Lacubus plurimis aliquando septem milliaribus Polonicis patentibus, piscibusque omnis generis exundantibus vndique scatet. Gummi quoq; genus lucidissimum, quod succinum siue *Glessum* vulgariter *Burstin* vocatur, in littore maris Baltici copiosè colligitur. Cùm autem Prussia vt copiosè superius descripsimus, Barbarorum colonia antiquitus fuerit, Polonorum ac Teutonicorum armis subactam, sacrisque initiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas barbaris, penitus

ferè extirpatis deduxerunt, nuncque tam Polonis, quàm Germanis equitibus, pariter ciuibus, agricolisque frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ, ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui, cum Liuonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque concordant. Porrò nulla in vniuerso Poloniæ regis dominio, regio reperitur, quæ tam frequentibus ciuitatibus, arcibus, & oppidis, vt Prussia abundet.

Hæc autem Prussiæ regio amplissima, omniumq; fructuum tam ex terra, quàm aqua nascentium abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis: nam Dux gratia regis Poloniæ, in suis ciuitatibus & arcibus integrè rerum potitur, vt vassallus & feudalis, ac beneficiarius regni. Regiomontique, quæ est ciuitas maritima, sedem suã habet, in qua est collegiũ communis studij, ab Alberto prefato primo, ex magistro duce creato fundatum. Est autem Regiusmons emporio clara, ad eam enim merces ex Septentrionis regionibus copiosè apportãtur, in hanc sedem suam magistri transtulerunt Mariemburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussię propugnaculo, quę cùm se expugnari non pateretur, Casimiro regi Poloniæ, ut diximus, pro certa stipendiorum militibus ordinis persolutione, dedita est, in ea assiduè milites præsidiarij à rege Poloniæ asseruantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprimè prouisa, vt sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussiæ, (id est, illarum arcium & ciuitatum, quas rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, acquisitas possidet,) caput & metropolis à Gedano septem milliaribus distat. Plurimas nobiles

Prussia duplex.

Regiomontum.

Mariemburga.

ciuitates & arces, quas ſuperius enumerauimus, Pruſſia complectitur.

Epiſcopatus verò quatuor Catholicos, poſtquam fidem Chriſtianam ſuſcepit, Pruſſia habebat. Warmienſem, Culmenſem, Sambienſem, & Pomeſanienſem, nunc Sambienſis Warmiēſi, Pomeſanienſis autem Culmenſi adiuncti. Warmienſem epiſcopatum, qui eſt præcipuus reuerendiſſimus dominus Staniſlaus Hoſius Polonus, ſacræ Romanæ eccleſiæ cardinalis digniſſimus, ſingulari pietate, & vitæ ſanctitate, ac doctrina cæleſti & ſcriptis diuinis corruſcans adminiſtrat, qui malleus hæreticorum indefeſſus, & catholicæ eccleſiæ propugnator ſtrenuus, iure cēſendus eſt. Culmenſem epiſcopatum, reuerendiſſimus dominus N. Coſtca virtutum & doctrinæ ſpeculum inſigne. Nunc de Pomerania regione ampliſſima dicendum nobis occurrit, quæ etiam Polonorum armis antiquitus, perdomita imperio paret: nam Boleſlaus rex bellicoſiſſimus anno Domini 1003. Ruſſiæ principibus debellatis, ſtrenuoq́ue Marte contuſis, perpetuum victoriæ monimentum Herculeū imitatus opus, tres ferreas columnas in Boryſthene fluuio collocauit. Deinde anno Domini 1008. Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, cherſoneſumq́ue Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, ſumma belli dexteritate ditioni ſuæ ſubiugauit. Vrbes earum regionum maximas, partim ſolo æquauit, partim ſuis Polonis muniuit, gentemq́ue vniuerſam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Chriſtianam ſuſcipiendam, armis coëgit, & vt ſempiterna memoria victoriæ feli-

Epiſcopatus Pruſſiæ.

Cades Boleſlai.

cissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossaq; fluuiis, columnas æreas inclitus triumphator locauit, totam Prussiam ac Pomeraniam Christianis infestissimas, perdomuit.

DVCATVS POMERANIÆ.

POmerania regio amplissima, ab Holsatia ad Liuoniam vsque, longo tractu, iuxta mare Germanicum extenditur, vnde & nomen habet. *PomorZe* enim Slauis mari adiacentem regionem significat. In hac regione natio Slauonica, antiquitus consederat, sed nunc Germani magna ex parte eam incolũt. Has præcipuas ciuitates à mari procul sitas complectitur, Stetiniam, vnde ducatus Stetinẽsis dicitur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifenborgam, & alias cõplures. Quæ verò mari impendũt Colberg, Camin, Coslin, GribsWald, Sund, Puczka, Reuecol, Louẽburg, Hechel, &c. Iulinum in hac regione vrbs erat celeberrima, nunc ruinis deformis iacet, pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris longo tempore acriter decertabant, nunc titulo eius rex Poloniæ, qui in ea maiori ex parte rerũ potitur, duxque Prussiæ feudalis regis Poloniæ vtuntur. *Iulinum.*

GEDANVM, siue Dantiscum huius regionis metropolis, vrbs amplissima, & insignis à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniæ & Prussię celeberrimũ emporium est: ex vltramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Suetia, Dania, & Noruegia, naues

ad eam appellunt. Ex Lituania quoque Russia, Volinia, Poloniaq; variæ merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur, præcipuè verò siliginis, & frumenti, ingens copia ex suprà nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniæ subiecta est, castellanumq; à rege præfectum habet. Ex mari in vrbem perducta est fossa, qua naues maximæ intra mœnia veniunt. Burgrabius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, ciuitatē administrant. Ciues omnes ferè Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita vt Gedanum ædificiorum pulcerrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulæque opportunitate, incolarum, & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumētorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum ænearum numero, cum præcipuis Europę vrbibus, meo iudicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu eoque regio exædificatum cum superba turri, ædesque sacræ, cum priuatis ingenti auri pondere, artificiosè erectę, Geldaque publicum vrbis palatium, ac horologium diuinis ferè manibus elaboratum, cuius cāpanę mirabilem quendam & suauissimum concentū edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis conuenientiam, in admirabilem omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniæ aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatum manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat similem Prussiæ, quam in eius principio expressimus.

ELBIN-

ELBINGA ciuitas insignis ad ostia Albis fluuij, in littore maris magnificentissimè, & sumptuosè extructa, splendidis ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia claram, spectabilemq́ue se reddit. Eius titulo rex Poloniæ scribens, se dominum terræ Elbingensis maximè in priuilegiis vtitur. Districtum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque hæc de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIÆ TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS, CASTRIS, ET COMMENDATURIS, SIUE PALATINATIBUS, &c. SUCCINCTA DESCRIPTIO.

Addita est quoque breuis narratio, quomodo hæc regio in ius inuictissimi regis Poloniæ Sigismundi Augusti, Magni Ducis Lituaniæ cesserit, & quo pacto à Moschorum principe & Sueciæ rege diminuta fuerit.

LIVONIA siue Lieflandia, regio amplissima, ab Oriẽte, Russiæ, Moschorum principi subiectæ, contigua est, Neruaq; fluuius nauigabilis, (in cuius vtraq; ripa, duæ arces eiusdẽ nominis, vni Liuoniensium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitæ sunt,) imperium Moschouiticum, à Liuoniensi dislimitabat. Sed moder-

nus Moschorũ monarcha Ioannes Basiliades, Derpt insigni vrbe episcopali, cum sibi adiacente prouincia occupata, vlterius fines suos (prout inferius dicitur) promouit. A Septentrione cũ Suetiæ regno, & Phinlandiæ ducatu fines suos, sinu maris Baltici distermi- nat: ab Occidente mari Balteo (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina est: à Meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Prussiæ adhæret. Nonaginta milliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum sinu maris Baltici adiacenti extenditur. Sed nunc bellis sæuientibus, pluribus in locis vastata, & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quæ pro ducatibus computari possunt, horum singula cum suis ciuitatibus & castris succinctè describere curabo. Sed primò quomodo & quando regionis incolæ nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Fines Liuoniæ.

Totum penè orbem terrarum, post maximum illud vniuersæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude seductũm, veram vnius Dei religionem, impio multorum & falsorum deorum cultu, vanaque superstitione commutasse constat. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia gesta, cultu diuino venerabantur: alij malignos dæmones, ementitis miraculis, & prodigiis hominum oculis sese insinuante, adorabant: denique beluis atque serpentibus & sculptis, pictisque arte humana simulacris, gloriam veri Dei exhibebant, donec Iesu Christi, veri Dei hominisque benignitas, & Euangelij eius claritas, post multa secula, quasi lux clarissima, mundo cælitus affulgens, has terras terribilesque

lesque tenebras discussit. Sed regiones septentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui diutius subiugatæ fuerunt: difficilis enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, & crudelitatem populi. Romani etiam & Græci, qui primò fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum est, vt Liuonia cum cæteris, ad Aquilonem vergentibus regionibus, nouissimè omnium, sacro baptismi fonte lauata fuerit. Demum, Friderici primi ex ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Liuoniam appulerunt, & gentis barbaræ simplicissimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris iusto negligentior: melle enim expresso (quo maximè regio abundat) ceram velut alias quisquilias, & purgamenta domibus euerrebãt. Postea succedente quæstu, & mercatoribus occidentalibus, eò loci cõfluentibus, sacerdotes paulatim se illis immiscere, adiungereq; piæ peregrinationis caussa, cœperunt, vt mercatoribus, videlicet thesauros Liuonum acquirentibus, ipsi animas gentis Christo, per verbum Euangelij salutiferum lucrifacerent. Erat igitur ea tempestate, vir quidam Meinhardus nomine in Lubeca, ciuitate celeberrima, pietate & sanctimonia vitæ insignis, hic vnà cum mercatoribus conscensa naui in Liuoniam, anno partæ per Christum salutis, millesimo ducentesimo traijcit, & cõspiciens in tam insigni

Fridericus Imperator.

Germani in Liuoniam veniunt.

Meinhardus pius vir, primus in Liuoniam venit.

& præmatura meſſe, nullos operarios extare, continuò ibi vnius famuli conuictu contentus, ętatē trāſigere conſtituit; caſamque ſibi ex arbuſtis propter imbres arcendos conſtruxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, & tædio ſuperato, habita iam mutui conuictus, & contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionibus & rerū diuinarū eos admonere cœpit, ſenſimq; à vano idolorum cultu, ad Chriſtianæ fidei obſeruantiam adducere, auſpicanteq; Deo, & pium viri religioſi conatum ſecundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam conceſſerunt, quorum creſcēte numero, multorumq; animis (vt fit) rei nouæ & inuſitatæ religionis ſtudio, flagrantibus, Baſilica inſtauratur. Nec multò pòſt, Meinhardus à Bremēſi archiepiſcopo, in Liuoniæ epiſcopum conſecratur, qui in meſſe Chriſti ſtrenui operarij munus adimplēs, rem Chriſtianam multū adauxit, & magnam gentis partem ad Chriſtum conuertit, poſtea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti Bertholdus Ciſtercienſium abbas ſucceſſit, qui contra irruentes hoſtes fidei Chriſtianæ, vnà cum peregrinis militibus, qui pietatis ergô ad militiam Chriſto exercendam, ex Germania cōfluxerant, pugnare inſtituit. Vbi verò ad pugnam ventum eſt, equo infreni in mediam Barbarorum aciem proiectus, confoditur. Tandem creſcente multorum pietate, plurimi ſacræ ſe militię deuouerunt, ordinisq; fratrum Teutonicorū habitu ſuſcepto, enſiferos fratres ſeſe nuncupauerunt. Sed cùm rebus gerendis ſupereſſe non poſſent, hoſtiumq; barbarorum vis vndiquaque inualeſceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Pruſſia ſe con-

Meinhardus Liuones in fide Chriſti inſtruit.

Meinhardus epiſcopus creatur Liuoniæ primus.

Bertoldus epiſcopus occiditur.

se coniunxerunt. Cùm enim audiuissent, quòd ordo Teutonicus Cruciferorum, in tota Germania proficeret, Volquinus præpositus eorum à quinto in ordine, magistro Prussiæ Conrado olim comite Turingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini 1234. suffragiisq; eiusdem magistri Prussiæ Conradi, Gregorius summus pontifex Romanus huius nominis nonus, iussit vbique, & præcipuè apud infideles Prutenos, Liuonesque proclamari, quòd ordo fratrum à gladio in Liuonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia vnitus, incorporatus adscriptusque esset. Susceperunt itaque fratres à gladio Liuonienses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tēpore magistri Prussiæ à Liuoniensibus magistris tributa certa, & obedientiam exigebant, vsque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgēsis, magistri Prussiæ, qui anno Domini supra millesimum quingētesimum, decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Liuonienses data, præscripta ingenti summa pecuniæ, in posterum ab obedientia Prutenicis magistris exhibenda, liberati sunt. Hanc tamen libertatē paulò pòst per insolentiam suam amiserunt: Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, eos in potestatem suam, prout inferius dicetur, redegit. Sed ad rem accedo. Liuonienses cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, grauissimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hactenus rerum in Liuonia potiti sunt, magistrumque sibi elegerūt, qui cum commendatoribus, seu etiam præfectis totam regionem gubernabat. Erant præ-

Ordo Teutonicorū in Liuonia.

Volquinus primus Liuoniæ magister.

Ordo Liuonicus à Gregorio nono pōtifice confirmatur.

Cruciferi Liuoniensium, Prussiensium tributarij, & cum illis vniti.

Liuoniēses se redemerunt à Prussiensibus.

Episcopi Liuoniæ. ter hunc in Liuonia episcopi quinque, vtpote archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habselensis, Oseliæ, Curlandiæ, Reualiæque episcopi. Hi sua munia strenuè & magnificè vt principes obibant: sed anno Domini 1558. Moschorum dux Derpta, siue Torpato, insigni vrbe episcopali potitus, episcopatũ Derptensem penitus aboleuit, rex quoque Poloniæ archiepiscopatum Rigensem, cum omnibus arcibus & ciuitatibus (rerum enim in Liuonia potitur) tenet. Reualiensem episcopatum, Sueciæ rex vrbe Reualia capta administrat. Oselensem episcopatum & Abselensem fratres regis Daniæ, Magnus nomine, vnà cum insula Osilia possidet.

Episcopatus Liuoniæ direpti à multis principibus.

Ordinis Teutonici magister, vnà cum suis commẽdatoribus, plurima oppida & arces munitas possidebat, & primò quidem ordinis magister & archiepiscopus Rigensis simul, & coniunctim Rigã vrbem metropolim regionis occupabãt, monetamq; vterque propriam, qua adhuc incolæ regionis vtuntur, cudebat. Verùm magister præter dominiis, & possessionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hîc iam ordine territoria arces & ciuitates, tam magistro ordinis, quàm episcopis, & commendatoribus subiectas, describere pergam. Hæc verò sunt territoria siue prouinciæ, in Liuoniensi dominio, quæ pro ducatibus valent: vtpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Estlandia, Virlandia, Haria, Geruendiaque.

Prouinciæ Liuoniæ.

LEITLANDIA SIVE RIGENsis prouincia.

LEitlandia regio Liuoniæ, præcipuè has arces, & ciuitates regi Poloniæ subiectas habet.

RIGA

RIGA vrbs celeberrima, totius Liuoniæ metropolis, muro fortiſſimo, propugnaculiſque & turribus denſis, tormentis bellicis, apprimè munitis, valloque inexcuſſo tribus ordinibus tormentorum, vndiquaque munita, foſſis duabus, ex vtraque vallis parte circumducta, & ſtipitibus acutis circumſepta, rebus bellicis tormentis, & commeatu copioſo, militibusque ſtipendiariis, pacis & belli tempore, bene prouiſa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus neceſſariis prouiſam, ſibi adiunctam habet, in qua olim magiſtri ſedem ſuam habebant, eam nunc Gothardus Kietler dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio adminiſtrat, in ciuitatem tamen ipſam, ius nullum habet. Adminiſtratorem enim ſiue capitaneum aliquem, ciues ſibi dominari (libertatem aſſerentes) non patiuntur, ſed obedientiam, & tributa regi Poloniæ fideliter exhibent, ipſique ciuilibus legibus vrbem adminiſtrant. Hanc vrbem fluuius DWina ampliſſimus, (ex Seuera regione Ruſſiæ, Moſchouitæ duci ſubiecta, ortus) vnà cum arce alluit, & duobus à Riga in mare ampliſſimis oſtiis exoneratur. Per hunc naues ex mari, de vltramarinis regionibus, vtpote Suetia, Dania, Holſatia, & cæteris repoſtis prouinciis appellunt. Ex Ruſſia quoque & Lituania cineres, aſſeres, ligna cæſa, & leuigata, omnis generis ad naues fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cætera importantur. Magnumque hac in vrbe & celeberrimum eſt emporium, quamuis enim duobus milliaribus à mari diſtat, naues tamen omnigenæ, facillimè de mari, ſub ipſa mœnia vrbis veniunt & redeunt.

Gothardus Kietler.

Duina fluuius.

Emporium Rigenſe.

Hæ verò arces, ciuitates, & præfecturæ, capitaneatusq; in hac Leitlandiæ siue Rigensi prouincia continentur, videlicet,

DVNAMVNT arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in ostiis DWinæ fluuij, duobus à Riga milliaribus sita, præsidiisq; Polonicis munita, in ea omnes naues ex vltramarinis regionibus, ad Rigam veniẽtes, merces indicare, teloniaque persoluere coguntur.

BLOKAVS munitio inter Rigam, & Dunamũt, ad DWinam condita, in ea quoque omnes naues excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigensibus maximè inuisæ sunt.

KIRCHOLM arx murata, ad DWinam fluuium, duobus milliarib. à Riga sita, in Orientẽ procedẽdo.

Hæ quoque arces DWinæ impendent.

VXVL arx desolata, curia tamen in ea, vbi præfectus manet, extructa, à Kircholm duobus milliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

LENVARD arx ab Vxul quatuor milliaribus ad DWinam sita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad DWinam munita, Moschouitæq; ab ea aliquoties repulsi sunt, quatuor milliaribus à Lenuard abest.

NITAW Sesucgen, Georgenburk, LeWborg, Rossiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratæ absque ciuitatibus.

DVNEMBORG arx ad DWinam munitissimè sita, commendator siue palatinus, ei olim magistri nomine præsidebat.

SEGE-

SEGEVOLT arx & ciuitas, olim ordinis Marschalci primi, à magistro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet LeWburg, Nitaw, Georgenburg, & Choen castris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas & castrum. Hermes arx, quatuor milliaribus à Parnawa, & Phelin.

Has supradictas omnes arces, & ciuitates, cũ suis palatinatibus, & præfecturis, inuictissimus rex Poloniæ possidet, excepto Mariẽburga castro quod Moschouiæ princeps occupauit. Adzel autẽ & Rodempeus, à Moschouitis exustæ, & desolatæ sunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

IN eodem territorio Rigensi, rex quoque Poloniæ omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & præfecturas, archiepiscopales possidet.

KOKENHAVS arx, & ciuitas, natura & opportunitate loci munitissima, ad DWinam fluuium sita, cæterarum archiepiscopi, arcium, principalis.

VXVL Lenuard, suprà nominatæ arces, Krewburg, Landon, Sesuegen, Schancborg, Serben, Conemburg, arx cum ciuitate, Salis, Vansel, Dalen, Iencel, Treyden.

SMILTEN arx à Moschouitis desolata, Cremon castrum olim Capituli metropolitanæ ecclesiæ Rigensis.

SANCEL arx apprimè munitissima, mari adhærens, ad archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & ciuitates enumeratæ regi Poloniæ subsunt.

Arces nobilium in prædicto archiepiscopatu hæ sunt, Nochrosen, Rosemberg, Mayan, Pierkiel,

Roppe, Nabbe, Elner, & Berſen. Earum domini, Polono regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, ſiue Torpatū, ſiue Derbet, inſignis vrbs epiſcopalis, & arx in colle munitiſſima, vrbi impendens. Hæc anno Domini 1558. ab exercitu Moſchorum ducis, violēta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia capta eſt. Hæ verò arces ad hunc epiſcopatum pertinebant. FalcanaW, caſtrum, & monaſterium inſigne, Neinhaus 18. milliaribus à Derpt ſita, Ruthenis contermina, Werbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc epiſcopatu, quatuor præcipuè erant, videlicet, Olſen, Kanelicht, Raden, Cunctal, ſiue Regental, omneſque à Moſchorum duce cum epiſcopatu ſubiugatæ ſunt.

EPISCOPATVS HABSELENſis & Ozelenſis.

VIkechzlandia regio ad Habſelenſem epiſcopatum cum ſuis arcibus & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim milliaribus in longitudinē, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sueciæ rex vnà cum regione poſſidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua eſt eccleſia cathedralis, eam rex Sueciȩ vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Suetenſium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, ſed poſtea ab eiſdem capta eſt.

LEHAL

LEHAL castrum, & ciuitas, in qua est insigne virginum monasterium, nunc præsidiis Suetensium tenetur.

FICZKEL & Felix arces à Moschouitis exustæ & desolatæ sunt.

VERDER arx munitissima ad fluuium Zundam sita ab ipsis Cruciferis Liuoniẽsibus destructa & demolita est.

OZILIA insula in mari Germanico, aliquot à littore milliaribus sita est, ad Ozelensem episcopatum pertinebat, arces & ciuitates duas munitissimas habet, eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt, quas nunc Magnus eiusdem regis Daniæ frater possidet, episcopatusq; titulo vtitur. Harum arciũ vna Arncz-burg, altera Sonemburg appellatur.

CVRLANDIA REGIO.

HÆc regio in Liuonia sita à Septentrione maris Baltici sinu, ab Occidente verò vbi Prussiam cõtingit, pelago qui Curlandicus appellatur, alluitur: à Meridie Samogitiæ confinis est, regiq; Poloniæ subest, sed eam Gothardus Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloq; eius vtitur. Has ciuitates & arces complectitur.

VINDA arx cum ciuitate & Palatinatu, Polonis Kiess dicitur, in ea magistri sedem suam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare soliti erant, nunc Polonicis præsidiis tenetur, administrantem illustri & magnifico Domino Ioanne Chodkie Wiez, generali Samogitiæ, & supremo gubernatori Liuoniæ, ac magno marschalco magni Lituaniæ ducatus.

GOLDINGEN arx & ciuitas cũ districtu amplo.

GRVBIN, & Candaph arces cum præfecturis ditissimis.

TVCZKON, Sabel, Durbin, Asempoth, Shruden, Frauemburg, Alfangen, arces. NeWburg castrũ in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septẽ arces continet, quas Magnus regis Daniæ frater possidet, episcopatusque titulum sibi vsurpat, hisque nominibus, hæ arces nominantur, EdWalen, Pilthen, Hasempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

SEMIGALIA DVCATVS.

HIc ducatus Curlandiæ adhæret, à Meridie Lituaniæ contiguus est. Hasque arces continet, Soleburg, arx & præfectura, Basemborg, Doblin, Nithaw, arces cum districtibus, ciuitates nullas habent, totumq; territorium vnà cum arcibus enumeratis, Curlandiæ dux prædictus regis Poloniæ gratia & benignitate commissum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

EStlandiæ, siue Estoniæ ducatus mari Sueciæ à Septentrione adiacet: has arces præcipuas cum ciuitatibus & præfecturis complectitur.

Felin cum magistro capta.

FELIN arx & ciuitas munitissima, vnà cum vltimo magistro Liuoniæ Wilhelmo Furstemberg feudali regis Poloniæ, à propriis militibus stipendiariis Germanis Moschorũ duci dolosè prodita est. Ciuitas ipsa exusta, arx verò præsidiis Moschouiticis munita, vnaque cum districtu, siue Palatinatu Moschorum duci subest. Magister verò in ea captus, Moschouiam

uiam

uiam abductus, in vinculis ſpiritum exhalauit. Atq; hunc extremum exitum magiſtri Liuonienſes habuere. *Exitus magiſtrorum Liuoniæ.*

LAIS & Talczhofen arces, à Moſcho quoq; occupatæ ſunt.

TARNEST, ſiue Taurus, arx munitiſſima præſidiisque Moſchouiticis prouiſa, à Lituanis duce exercitus illuſtri & magnifico Domino Nicolao RadziWil Palatino Vilnenſi, pulueribus bõbardariis ſuppoſitis eiecta, & cum Moſchouitis, à vi & impetu pulueris volantibus euerſa eſt. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata & exuſta, Lituani quibuſdam Moſchorũ abductis, quibuſdam occiſis, velut Tartari, arce deſolata relicta, & non occupata, nec munita, (quæ facilè inſtaurari potuit,) cum ſpoliis, tormentisque, & cętera ſupellectili bellica ablata, diſceſſerunt, anno Domini 1561. Iulij vltima. *Taurus capta.*

OPERPAL arcem exercitus regis Poloniæ exuſſit & deſolauit.

Has aũt in hoc ducatu arces rex Poloniæ poſſidet.

KARXHAVS, Helmeth, Rugen, Parnauam arcem inſignem & munitam cum ciuitate mari adiacentem. Hæc à Suecia rege primùm occupata erat, ſed poſtea à Polonis inopinatè capta in ditionem regis Poloniæ ceſſit. *Parnaua recuperata.*

VIRLANDIA.

TErritorium hoc Liuoniæ inter orientalem, & ſeptentrionalem plagam poſitum, à Septẽtrione Baltici maris ſinu terminatur, ab Oriente Nerua fluuio celebri ex lacu Peijbas emergenti, & in mare Balticum ingredienti alluitur. A Meridie Eſtlandiæ

ab Occaſu Hariæ contermina eſt, & octo milliaribus in longitudinem, à Nerua fluuio ad ReWaliam vſque extenditur, haſque arces complectitur.

NERVA arx & ciuitas inſignis, munitiſſimaq́; ad fluuium eiuſdem nominis ſita. Ex aduerſo in altera ripa arcem à Moſcho erectã IuanoW Gorod dictam habet, atq; fluuius prædictus Nerua, has arces interfluens Moſchorum & Liuoniẽſium imperium olim diſlimitabat.

TOLCZBVRG arx ad ſinum maris Baltici inter Neruam & Reualiam ciuitates æquali diſtantia ſita.

WESENBVRG arx & capitaneatus.

BERCHOLM olim arx epiſcopi Reualienſis erat. Aſs quoque, & Eſt, duæ arces nobilium Liuoniæ vna Roberti à Gilſen, alia Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum ſuo territorio Moſchorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

HAria iuxta mare Suetiæ ſita, in lõgitudinem ſedecim milliaribus, & octo in latitudinem extenditur, cum Virlandiæq́ue territorio pro ducatu computatur.

Hæ arces in ea [illegible] ſunt.

REVALIA vrbs celebris cum arce munitiſſima ad ſinũ maris Baltici condita eſt. Sede epiſcopali clara, ſub rege Poloniæ à Suetiæ regis exercitu occupata. Monetam Reualienſes propriam quadriangularem cudunt. Reualienſis epiſcopus arces aliquot ſibi ſubiectas poſſidebat, in ciuitatem tamen nullum ius imperiúmve habebat, ſed magiſter ordinis eam adminiſtrabat.

BADIS

BADIS castrũ & monasterium insigne, Suetenses inopinata irruptione ceperunt.

FEGVEVR arx olim episcopi Reualiensis à Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

GEruenlandia regio mari adiacens, septem milliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima, vnam arcem, Vitenstein dictã principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium habebat. Eam sub rege Poloniæ, Suetensium rex occupauit, *Bialykamien*, id est albus lapis Polonis dicta. In his territoriis, siue prouinciis Liuoniæ prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari possunt,) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Liuonica tribus ferè linguis, (nõ multum tamen à se differentibus) vtitur, ad Lituanicumq; idioma, magna ex parte alludunt, barbarie & moribus incultis rigent, Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque vt plurimum cinericio, ad Germanicum habitum alludenti vtuntur, ex tiliæ libro more Lituanorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere solent, vel ex iumentorum pellibus vnà cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagis more gentis Cyganorum, (vel vt quidam volunt Cyrenęorum) vagabundæ vestiuntur, vestitumque quibusdã globulis plumbi, cupreis & electuariis exornant, indusia quoque circa collum præcipuè annulis, intertexturisque variis ornant.

Geruerlandia.

Bialykamien arx.

Liuonum agrestiũ habitus, mores & idioma.

Mulierum Liuonicarũ habitus.

Crinibus passis, mulieres vetulæ, & virgines omnes promiscuè incedũt, capitis ornamẽta quædam

mirè,ex globulis quibuſdam,confecta ad ſimilitudinem vnionum, gemmarúmve, varij coloris geſtant, omnes ferè matronæ ſagæ & incantatrices peritiſſimæ ſunt,artibus magicis ſupra modum deditæ. Pane viliſſimo teterrimoque, & cibariis ſimpliciſſimis, vtuntur.

Victus Liuonum miſerrimus.

Frumenta omnis generis trituranda excutiendaq; perinde,vt Lituani, primò in calidiſſima caſa,ad id præparata fumo exſiccant, & poſtea in horreo coràm extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nuſquam,niſi in lebetibus æris, cupreíſve, in pagis & ciuitatibus coquunt, neque tibi ollam argileam aliquo, per totam Liuoniam videre licebit. Palëis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina ſiliginis mixtis vtitur. Et quãuis miſerrima gens fuerit,ſupra modũ tamẽ callida,fallax, tumida,atrox

Peruerſitas Liuonum.

& ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, cæteroſq; extraneos regi Poloniæ militantes,(extra Germanos,quorum ſub iugo olim fuerunt,)maximè inuident,eoſq; depredatores,& comeſtores bonorum, fundiq; ſui calamitatem appellãt, & vbi poſſunt quoſcunq; milites aſtu circumuentos, & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris tranſitus difficilis eſt, præcipuè ſi apud agreſtes pernoctauerint:nam ſomno oppreſſos,magna ex parte trucidant, ſuffocantque. Diuerſoria in hac regione rara, vel penitus nulla reperiuntur,ſed ad curias,& prædia viatores diuertere,ibidemq; pernoctare ſolẽt. Templa quoque rariſſimè, niſi in arcibus viſuntur.

Ciues & nobiles in Liuonia Germani.

Ciues & nobiles omnes Germani ſunt, Germaniſque moribus & idiomate vtuntur. Fœmineus ſexus pallia rubea, communiter capiti impoſita, ad talos cum frequentiſſimis plicis gerit. Vittas mulieres in ca-

in capitibus non gerũt, ſed contricatos crines, (quos maximè nutriũt, vel ad id præparatos adaptant, (tam matronæ, quàm virgines capiti circumnectunt. Pileos ſiue biretos quadrangulares, more cardinalium Romanorum geſtant, quædam verò palliis cum velamine velut tecto, frontẽ & caput tegente vtuntur. *Matronarũ Rigenſium habitus.*

Sponſa cùm ad matrimonium contrahendũ deducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in altum prominente ornatur, omniſque virginalis, & matrimonarũ chorus, rubeis palliis veſtitus, longo ordine præit, & ſequitur. Ceruiſia ex hordeo & lupulo paſſim in pagis & ciuitatibus guſtu amariſſima, maximè differenti à cæterarum regionum ceruiſia vtuntur, attamen gens illa & omnes germani regionis incolæ hunc potum ſuauiter præbibunt.

Siliginis & frumenti Liuonia diues eſt, adeò vt exteræ quoque & tranſmarinæ nationes Lubeca, Amſterdam, Olandia, Dania, Suetiaque eius vbertatem præſentiant, ad quas grandi copia frumenta è Liuonia deportãtur. In Liuoniam quoq; ipſam ex Ruſſiæ, Lituaniæque regionibus, fluuio Dwina & Nerua, ſiligo & id genus rerum plurimum aduehitur. Pecoribus & iumentis domeſticis omnis generis abũdat, lacubus, fluuiiſque piſcoſis, & ſiluis ad venationem idoneis referta, in quibus habet vrſos, alces, vulpes, linces, vros, caſtores, & omnis generis animalia. Lepores in Liuonia mutant æſtate & hyeme colorem, perinde vt Heluetiis in alpibus, hyeme ſunt albi, & æſtate cinericei. Inferunt & Moſchouitæ pelles vrſarum albas in Liuoniam, quas ex frigidiſſimis ſeptentrionalibus regionibus, maximè ex Dwina prouincia Oceano glaciali adhærenti acquirunt. Reli- *Liuonia ferax.*

Religio Liuonum. giosissima gens Liuonica post susceptã Christianam fidem, Romanæ ecclesiæ ritum ardenter obseruans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse magister, priusquam ad Lutheranismum descisserent, religiosa pietate diligenter, ordinis regulas, in moribusq; & habitu cultum decentem obseruabant. Diuorum delubra, pietate & pulcritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis penè demolita & desolata videntur, ditionemq; suam ab omni incursu Barbarorũ strenuè, summa cũ laude vindicabant, omnia denique illis ex voto, (benignitate diuina propter religionis antiquæ obseruantiã prosperante,) cedebant: & Moschum barbarum potentem hostem, à finibus suis sępissimè summa cum victoria propulsabãt, prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus, (quos mihi explanare Lectori haud ingratum visum est,) apparebit.

Moschus Nenhuis in Liuonia oppugnat. Anno quo lux diuina, humana in specie cælitus mũdo affulsit, 1381. magnus Moschouiæ dux Liuoniensium castrum Nenhuis, in prouincia Derptensi acerrimè oppugnabat, cui oppugnationi ipse sua persona, cum trecentis millibus armatorum intererat. Demùm post diutinam, & acrem obsidionẽ, crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabant: obsessi etiam defatigati, & viribus exhausti ac destituti, diuinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submittunt, ipse etiã præfectus arcis nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat, vt Deus in tam deplorato rerum statu, sibi suisque auxiliari dignaretur, felicemque grauis obsidionis liberationẽ elargiretur. Sole igitur tenebras noctis

noctis diſcutiente cùm Moſchouitæ certam iam arcis expugnationem ſibi promitterent. Præfectus ille è precibus exurgit, arcuq́; arrepto, telum cum cuſpide præacuta, è feneſtra propugnaculi in medium exercitum Moſchouiticum iaculatur, & aſpirante conatibus Deo, ipſius magni principis cor lethaliter transfigit: concurrunt trepidi Moſchouitæ, dominumq́; exanimatum leuant, & cum magno vlulatu deplorantes funeſtiſſimum caſum domini ſui, relictis caſtris, & arrepto cadauere, in Moſchouiam fuga ſibi conſulentes, pergunt: Liuones ex arce ſeſe proripientes, hoſtes fugientes perſequuntur, per agrosq́; ſiluas, & pagos, pallantes aſſecutos trucidant, obruūt, telisq́; transfigunt, & videntes mirabili memorabilique modo numinis auſpicio ſe liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Baſilica arcis ad altare appendunt, ſolebatque in eo templo cultus diuinus, magna pietate & deuotione peragi, ſed poſteà anno Domini 1551. Lutheranis dogmatibus aſſumptis, nullum priſtinæ pietatis veſtigium conſpiciebatur, arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat, donec tandem anno Domini 1558. Ioannes Baſiliades modernus dux Moſchouiæ eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutauit.

Inſignis Victoria Moſchorū duce occiſo.

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum prælium Liuones contra Moſchouiæ ducem geſſerunt, anno 1500. ſub ordinis Teutonici magiſtro, domino Woltero à Pletenburg, qui cum Moſchis enim ſtatuiſſet, publica ieiunia & ſolennes lętanias ſecundum morem eccleſiæ Romanæ inſtituit, nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholiciſmo tranſ-

Wolter Pletenburg magiſter Liuoniæ.

uersos egerat, menséq; Septembri paulò post natiuitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoq; archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis episcopus quingentos, Reualiensis & Habselensis itidem quingẽtos simul, ita vt magister Liuonicus septem haberet, Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium (qui populi sunt Liuoniæ, in regione quę Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu magister Russiam finitimam Moschouiæ ducis inuadit; arcesque & oppida quædam expugnat, inde ipso exaltationis sanctæ crucis die, ad vrbem Pscouiam exercitum ducit, iuxta hanc sita est planicies, duorum milliarium latitudine patens, in quam cùm deuenerunt, obuiam illis procedit Moschouiticus exercitus, centum millia armatorũ (in duodecim acies distributus) continens. His adiunctæ erant Tartarorum copiæ barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo, aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, aleam belli tentare cõstituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere iussit, Moschouitæ quoq; ex aduerso signa tollere, patrioque more tubas inflare & timpanulas, (quas paruas singuli præfectorum habere solẽt) pulsare cœperunt: magister Teutonicus globos tormẽtarios scloppetariosque, velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros cõtorquet. Tandẽ maximo clamore, strepitu, armorũq; corruscatione, vtrinq; cõcurrunt, Tartari & Moschouitæ arcubus, & sagittis assueti, densissimo creberrimoq; telorũ iactu, ęthera obum-

Liuones Moschouiã inuadunt.

Conflictus Moschorum cum Teutonicis acerrimus.

Moschouitarũ cẽtum millia, Teutonicorum dũtaxat & nus occubuit.

obumbrant, quæ tamen emiſſa aërem irrita, verberabant. Tartari vbi prælio, à Teutonicis fuſi fugatiq; fuere, duodecim Moſchorum acies, centum millia conficientes, viribus animiſq; recentes ſuccedunt. Teutones cæſis Tartaris, vbi bellum recrudeſcere ſentiunt, quanto maiorem hoſtium vim prioribus, ſuccedere vident, tanto maioribus animis in hoſtes irruere, & velut ab integro noua virtute reſumpta, ingenti cũ fremitu cæſim, punctimq; vergente iam ad veſperam die, confligunt. Ex Moſchouitis qui ſupererant, fuga ſibi conſulentes in Pſcouiam ſe recipiunt; prælio itaque dirempto, compertum eſt ex Teutonicis, vnum duntaxat deſideratum, compluresque, ſed non lethaliter vulneratos, Moſchouitarum verò & Tartarorum, circiter centena millia trucidata, ita vt duobus milliaribus, cadauera paſſim proſtrata iacerent, triginta verò millia fuga elapſi ſunt. Memorabilis ſanè triumphus, & ſempiterna memoria dignum, ſingularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade ſuorum Moſchorum dux Baſilius Iohannes, audiens, cum ſummo ſtupore admiratus, tantum exercitum, tam exigua, turpiter cæſum, & proſtratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confeſtim firmauit, Rutheni que, & Moſchouitæ, ab eo tempore, Teutonicos ferreos viros appellabant.

Moſchus petit fœdus à Liuonibus.

Liuones ferrei vocati à Moſchis.

Ex his igitur feliciſſimis, & victorioſiſſimis duobus, Liuonorum cum Moſchouitis prælijs, (quamuis multa varij euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant) apparet, quod Liuonienſes, ordoq; Teutonicus, priuſquam à Catholiciſmo deſciſcerent, manu diuina, contra quoſuis incurſus hoſtium pro-

pugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, & cæteris fortunis, copiosè affluebant. Vbi verò Lutherana dogmata amplecti anno Domini 1527. cœperunt, pietatem & religionem auitam, cũ omnibus virtutibus vnà excusserunt. Postea varijs & diuersis plagis, omnes passim grauissimè afflicti sunt, adeò vt vniuersa elemẽta in vindictã eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis quæ omnium frugũ & fructuũ leguminumq; feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacusq; olim piscosi nullos pisces dabant, Aër quõdam saluberrimus hominum saluti à Deo concessus, in venenum & contagium conuersus erat. Igne etiam & ferro Moschouitæ vniuersam Derptensem prouinciam, crudeliter vastabãt. Sed Teutonici fratres nobiles, & ciues, huius afflictionis culpam, & numinis offensam, Catholicis imputabant.

DE INTESTINO ET CIVILI LIuonensium bello, & caussa expeditionis regis Poloniæ, contra magistrum Liuonensem.

MAgister Liuoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranismum susceptum archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri aduersabatur. Hic autem archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandemburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandemburgensis, olim magistri Teutonici ordinis, & postea ducis in Prussia, nepos q; regis Poloniæ.

Ma-

Magister itaq; comitijs generalibus celebratis, conclusit & constituit archiepiscopum bello appetendum esse, in quod totus ordo & nobiles cum omnium suffragijs consenserunt. Episcopus quoque Torpatensis Hermanus, vt erat inconstantis animi, facilè ad oppugnandum archiepiscopum inductus est. Reualiensis etiam & Habselensis episcopi, magistrum metuentes, facilè in castra eius concesserunt, & ita vniuersa Liuonia in Rigensem archiepiscopum, hostiliter cõspirauit. Anno itaq; 1557. paulò post natalem diui Ioannis Baptistæ, ordinis Teutonici magister, Wilhelmus Furstemberg, exercitum cum commẽdatoribus coscribit, tres quoq; episcopi prædicti, copias suas eidem coniungunt. Sicq; instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem prouinciam hostiliter inuadunt. Achiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, vt tanti exercitus vim sustinere & propulsare neutiquam posset. In arcem itaq; Cokenhusen natura loci munitissimam, in edita rupe cõstructam, cum suis profugit. Magister verò eum cum vniuerso exercitu ibidem, graui obsidione oppugnabat, tormentis machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neq; validos hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames & inedia obsessos ad deditionem compulit, octauo itaq; obsidionis die portis adapertis archiepiscopo iubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici magister archiepiscopum, nõ vt vnius prouinciæ & vrbis Rigensis consortem, non vt claræ

prosapiæ Brandenburgensium Marchionum principem, non vt præsulem & primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumelijs & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mancipauit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Poloniæ Sigismundus Augustus, vbi id ordinis marschalco, (quem magister bonis omnibus spoliatum, eò quòd bellum contra archiepiscopum suscipiendum dissuadebat expulerat) rescijsset, tanti principis nepotis suis, seruilem captiuitatem ægrè tulit, reiq; indignitate commotus, episcopum quendam in Liuoniam ad magistrum ordinis, hac in caussa destinauit. Qui cum multis rationibus, deliberando archiepiscopo nomine regis, coram magistro ageret, magister neque exarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque legatus re infecta ad regem reuertitur. Rex Poloniæ, vt operam suam irritam cognouit, ordinis magistro, omnibusque eius auxiliarijs, bellum denunciat, quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum, in Germaniam ad exercitum ibidem conscribendum, mittit, adductaque sunt aliquot millia equitum, & sex vexilla peditum Germanorum in Liuoniam. Rex Poloniæ haud diu moram trahens, infestis signis in Liuoniam contendit, equitum simul & peditum armatorum virorumque electissimorum, centena millia, cum tormentis, amplissimaq; bellica supellectili procedũt, ordinis magister vniuersos quos habebat præfectos & commendatores regi opponit, episcopi quoque tres, Derptensis, Reualiensis, & Habselensis, copias suas

Legatus regis Poloniæ in Liuoniã.

Caussa belli Liuonici.

Rex Polon. armata manu in Liuoniam cõtendit.

ſuas eidem coniungunt. Itaq; ordinis magiſter tunc temporis habebat Germanorum equitum ſeptem millia & ſex peditum vexilla, bene armati. Præterea enim agreſtium aliquot millia Liuonorum, ſed magiſter Polonorum validiſſima lectiſſimaque manu conſpecta, victoriæ ſpem prorſus abiecit, legatumque ad regem qui præſens in armis erat otius deſtinauit, prælium deprecando, & pacem humillimè efflagitando. Rex clementer & benignè reſpondit, niſi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentesque colonos miſereretur, nullo pacto pacem ſe cum magiſtro initurum, ſed vt magiſter ordinis agnoſcat, (inquit) me ſanguinis aut belli ſitientem non eſſe, ipſe ſi pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum ſpacium accedat, principemq; & archiepiſcopum Rigenſem vnà adducat, dein pacis & concordiæ rationem inibimus. Teutonicus magiſter hoc reſponſo accepto, confeſtim archiepiſcopum qui non longè aberat, cuſtodia liberari, & è vinculis educi iubet: ambo itaque trecenti equitibus inermibus ſtipati, ad regem veniunt. Ibi cùm vltro citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magiſter ordinis archiepiſcopũ in priſtinum ſtatum reſtitueret, omneque damnum & detrimentum eidem illatum reſarciret. Præterea regi Poloniæ ſtipendia in milites erogata perſolueret. Graues hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones, attamen magiſter metu grauioris periculi vrgente conſenſit, & ſecundum pacta omnia præſtitit. Poſtea archiepiſcopo prædicto, è viuis decedente, rex omnes arces ciuitatesque, pagos, & curias, ad archiepiſcopatum pertinentes, iure propinquitatis

Magiſter Liuoniæ pacem efflagitat.

Pax ſub cõditionibus magiſtro Liuoniæ conceditur.

in Liuonia occupauit. Magiſtro quoq; prædicto, à Moſchouitis in arce Felin per proditionem militum ſuorũ capto, & in Moſchouia in vinculis mortuo, tota Liuonia cum ſuis prouincijs in ius regis Poloniæ ceſſit. Atq; hic vltimus Magiſter ordinis, Wilhelmus Furſtemberg, magiſterium Teutonicorumq́; fratrum Crucigerorum in Liuonia, ordinem terminauit, abſoluit, finemq́; extremum impoſuit.

TABVLA ET SVMMA ARCIVM CASTRORVMQVE LIVONIÆ CVIVS DOMINIO SINgulæ ſubſint, exceptis curijs, prædijs, & præfecturis.

Regis Poloniæ arces in Liuonia & ciuitates.

1. Dunamunt.	18. Kokenhaus.
2. Blokhaus.	19. Zelborg.
3. Riga.	20. Kreczborg.
4. Karxhaus.	21. Dunenborg.
5. Helmet.	22. Rodenpeus.
6. Rugen.	23. NitaW.
7. Parnaua.	24. Seſuegen.
8. Ermes.	25. Georgenborg.
9. Burtnich.	26. LeWborg.
10. Wolmer.	27. Soſſiten.
11. Aries.	28. Ludſen.
12. Segenuol.	29. Luden.
13. Neuenhul.	30. Landon.
14. Kircholm.	31. Schanczborg.
15. Vxul.	32. Filac vel Maienhauſen.
16. Lenuard.	33. Rodenpeus.
17. Aſcherad.	

34. Ser-

34. Serben.
35. Konnenburg.
36. Smilten.
37. Lemzel.
38. Treiden.
39. Cremon.
40. Sancel.
41. Dalen.
42. Wanſel.
43. Salis.
44. Nochroſen.
45. Roſſenbek.
46. Maian.
47. Pierkiel.
48. Roppe.
49. Nabbe.
50. Erle:
51. Berſen.

Ducis Curlandiæ feudalis & vaſſalli regis Poloniæ arces.

1. Seleborg
2. Baſſenburg.
3. Doblin.
4. MittaW.
5. NeWburg.
6. Frauenburg.
7. Schroden.
8. Haſenpot.
9. Durbin.
10. Hrubrin.
11. Alfangen.
12. Winda.
13. Goldingen.
14. Sabel.
15. CandaW.
16. Tuczkum.

Ducis Moſchouiæ caſtra.

1. Derp.
2. FalkenaW.
3. Werpech.
4. Kirempe.
5. Ollentorn.
6. NeWhaus.
7. Odenpel.
8. Holſen.
9. Kanelicht.
10. Raden.
11. Lais.
12. Operpal.
13. Felin.
14. Tarneɛ̃t.
15. Talckofen.
16. Fegfeor.
17. Nerua.
18. IWangorod.
19. NeWburg.
20. Tolſburg.
21. Weſſenberg.
22. Bercholm.
23. Aſs.
24. Eſt.
25. Cunctal.

Regi Swecię arces.	1.Reuel. 2.Wittenſtein. 3.Badis. 4.Hapſel. 5.Leal. 6.Ficzkel. 7.Verder. 8.Fœlix.	Magni fratris regis Daniæ arces.	1.Arnſborg. 2. Sonemburg. 3. Lode. 4. Pilten. 5. Edualen. 6. Haſempot. 7. Angermude. 8. Dendangen. 9. NeWdaus. 10.Samboten.

OMNIVM REGIONVM MOSCHOVIÆ MONARCHÆ SVBIECTARVM, TARTARORVMQVE

campeſtrium, arcium, ciuitatum præcipuarum, morum deniq; gentis, religionis, & conſuetudinis vitæ, ſufficiens, & vera deſcriptio.

Adiuncta præterea geſta præcipua, tyrannisque ingens moderni Monarchæ Moſchouiæ, Ioannis Baſiliadis, nuper perpetrata, vera fide deſcripta.

CAN-

CANDIDO LECTORI ALEXANder Guagninus Veronensis, peditum in arce Vitebska finitima Moschouiæ præfectus. S. D.

MOschouiam terminosque eius quibus interclusa sit, candide lector descripturus, primùm vnde nomen traxerit, operæpretium mihi dicendum esse censeo. Hæc autem est, quædam regio in meditullio Russiæ, (vt dicitur) Albæ, ad Septentrionem, Orientemque porrecta, à qua cæteræ omnes Russiæ circumiacentes regiones, (quamuis varijs & diuersis nominibus appellatæ,) Moschouiæ nomen sortiuntur, incolæque earundem vulgò Moschouitæ appellantur, & ipse Monarcha Russiæ regionum Moschouiæ, magnus Dux nuncupatur. Porrò parua & obscura initio gens Russorum fuerunt, Moschouiæ, sed iam nunc accessione plurimorum principatuum Russię, partim successionibus iustis adiunctorum, partim vi vel fraude subactorum, præterea finitimorum gentium, regionibus expugnatis, & occupatis, maxima incrementa cepit, adeò vt pro imperio amplissimo computari possit. Hic itaque, qua potuimus diligentia, Moschouiæ imperium, cum suis regionibus, (doctorum virorum cosmographorumque, & peregrinorum diuersorum lucubrationibus adhibitis, propriaque experientia, & præsentia nostra magnam partem rerum assecuti,) ducatibus, prouincijs, castris, oppidis, & vrbibus pręcipuis, fontibus, lacubus, fluminibusque, quibus hæc regio vbique scatet, mores denique, religionem, habitum, & vitæ consuetudinem, titulique

ipsius principis quo gaudet, normam & rationem descripsimus. Gesta etiam præcipua, siue potius tyrannidem hisce temporibus, ab eodem principe, paruo temporis interuallo editam, & crudeliter perpetratam, bona fide subiecimus. Tartarorum præterea Campestrium, in Hordas, (vt dicitur) siue regiones quasdam, diuisorum situm, mores, & viuendi modum exaranimus. Tu interim Lector beneuole hanc nostram qualemcunque operam, boni consule, nosque redama & vale.

ARMA MAGNI DVCIS MOSCHOVIÆ.

DE MOSCHOVIA REGIONE, VRbeq; eiusdem nominis præcipua.

Caput I.

Moschouiæ denominatio. *MoskWa fluuius.*

MOSCHOVIA, *MoskWa vulgò dicta*, vrbs amplissima, caput & metropolis totius Russiæ albæ, Magno Moschorum Duci subiectæ, vnà cùm regione, siue ducatu, à fluuio gentili MoskWa, dicto, præterlabente, nomen sortita est. Hic autem fluuius in TWerensi regione, iuxta oppidum Olesco dictum, fontes suos habet, indeque octuaginta, verst (quorum quinque in Polonico miliari clauduntur,) emensis, ad Moschouiam ciuitatem decurrit, qua præterlapsa receptis aliquot fluuijs Orientem versus fertur, in regioneq; Rezanensi, Occæ fluuio commiscetur. *Occa fluui.*

Ciui-

Ciuitas Moschouia Orientem versus, multum porrecta est, tota lignea, satisque ampla, quæ procul spectantibus amplior, quam re ipsa sit, apparet. Nam horti areæq; in qualibet domo, & plateæ spaciosæ, magnã ciuitati amplitudinem, dilatationemq; præbent. Insuper omnium opificum, igne vtentium, extra ciuitatem longo ordine, ædes protensæ amplas plateas, (inter quas sunt prata, & agri) habentes. Hocq; modo ciuitas ingens, & supra modum ampla videtur. Deniq; trans fluuium, Basilius pater moderni principis, pro satellitibus suis, cæterisq; extraneis, Polonis videlicet, Germanis & Lituanis, (qui à natura Bacchum sequuntur) oppidum Nelewki dictum, quod cognomen ab infundendis poculis habet, extruxit. Illic verò omnibus extraneis militibus, & aduenis satellitibusque principis, inebriandi vario potus genere, facultas concessa est, quod Moschouitis graui sub pœna prohibetur. Exceptis aliquot diebus in anno, videlicet tempore natiuitatis, & resurrectionis Dominicæ, pro festo Pẽtecostes, & in quibusdã solennioribus festis diuorum, præcipuè verò Nicolai, quem diuino ferè cultu prosequuntur, & beatæ virginis Mariæ, Petri & Ioannis festis, interea verò velut vinculis emissi, Bacchum, & non festũ illius diui (cuius diem tũc temporis celebrant) aduenisse gratulantur, & sacris nondũ peractis, velut sues vario potus genere obruti, temulenti ebrijq; idemtidem vociferantes, seq; velut obsessi, mutuò cædentes, & contumelijs varijs afficientes vagantur. Si autem huic genti quotidie, inebriandi facultas concessa esset, sese mutuis cædibus funditus exterminarent. Ebrij etenim mentem, rationemque

Moschouia ciuitas.

Moschouitis inebriari prohibitum

Moschouitæ certa habẽt tempora inebriandi.

velut bruta animalia, prorsus amittunt, & in se vicissim cultellis, pugionibus, & id genus fraudulentis telis, sæuiunt. Sed ad rem redeo. Huius vrbis prędictæ tam vasta magnitudo facit, vt nullo certo termino, muro fossa, propugnaculisve muniri possit; plateæ tamen, quibusdam in locis, trabibus transuersim positis obstruuntur; adhibitisque custodibus ad primam noctis facem, ita obfirmantur, vt nemini aditus in eam pateat. Tamque ad modum lutosa & cœnosa est, vt in plateis pontes passim, necessariò extructi sint, nunc tamen vallo de terra, vt audiui, circumducitur.

Arces muratæ duæ amplissimæ, insimul ciuitatis formam referentes; quarum vna Kitaigorod, altera Bolsigorod, gentiliter appellatur, quas ab vna parte MoskWa fluuius, ab altera Neglinna, in qua molendiña plurima sunt, præterfluit: ecclesiæ diuorum lapideæ, & ligneæ, ædesq; nobilium & magnatum, in ea frequentes sunt. Vltra Neglin, nam verò, in agro *Nerbat* dicto, ab arce ad sagittæ iactũ, modernus princeps Ioannes Basiliades, curiam amplissimam anno Domini 1565. extruxit, quæ *Opriczna*, id est, seorsiua habitatio dicitur, vbi ipse princeps cum satellitum suorum, virorum ex robustissimis delectorũ, numerosa manu moratur, quos ille ad tutelam sui, perinde vt Turca Ianiczaros fouet, vigintique ferè millia superant; ex hijs maior pars sclopetariorum, cum bombardis longioribus; reliqui cum frameis arcubusque & lanceis loricis armati incedunt. Nuperque eos Modernus princeps adinuenit, pro explenda sua tyrannide, prout inferius in gestis illius patebit.

Cæte-

Cæterùm vrbem ipſam MoskWam, cum vtraque arce Tartari Præcopenſes, funditus exuſſerunt, anno Domini 1571. menſe Maio ipſo die aſcenſionis Dominicæ, vbi ingens & innumerabilis multitudo populi, in vrbe & arce flamma fumoque ſuffocati, & combuſta eſt, paucis fuga elapſis, & vna duntaxat arx Kitaigorod vix defenſa eſt; magnamque captiuitatem Tartari inde abduxerunt. Sed ad rem redeo.

Moſchouia à Tartaris exuſta.

Omnes merces, quæcunque ab extraneis in Moſchouiam afferuntur, continuo apud telonij præfectos profiteri, ac indicare coguntur, quæ hora conſtituta conſpiciuntur, & æſtimantur, æſtimatas verò nemo nec emere, nec vendere audet, niſi prius fuerint magno Duci oſtenſæ. Quò fit vt mercatores interdum diutius quàm conuenit, cùm ſuo damno detineantur. Quando verò ex Lituania in Moſchouiam legati, à rege Poloniæ proficiſcuntur, tum omnes cuiuſcunque nationis mercatores, in legatorum fidem, & clientelam ſuſcepti, in Moſchouiam ſine telonijs ire poſſunt, & victum ſufficientem, ex theſauro magni Moſchouiæ Ducis habent. Hæ autem præcipuæ ſunt merces, quæ ex Lituania, Ruſſia, & Polonia, & à cæterarum regionum mercatoribus in Moſchouiam importãtur, pannum omnis generis, atque coloris; item ſericum, veſteſque ſericeas, & auro ſiue argento intertextas, lapides pretioſi, aurum filatum, gemmæ, & id genus alia metalla pretioſa. Inſuper, piper, crocus, zingiber & cætera. Interdumque viles quaſdam res ſuo tempore illuc important, ex quibus aliquando lucrum afferunt. Sæpe etiam euenit vt rei alicuius deſiderio, o-

Mercatores, modusq; mercandi in Moſchouia.

Merces quales in Moſchouiam importãtur.

mnes Moſchouitæ teneantur, quam qui mercatorum primus attulerit, plus iuſto in ea lucratur. Dein cùm plures mercatores earundem rerum, magnam copiam aduexerint, tanta nonnunquam vilitas earum cõſequitur, vt is qui res ſuas primò magno vendiderat, eaſdem rurſus vileſcente pretio redimat, magnoq́; ſuo commodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde aſportantur ſunt pelles variorum animalium diuerſæ, cera quoque & id genus mercimoniorum. In Tartariam autem ſellę equorum, frena, veſtes, corrigia, arma autem & ferrum non niſi furtim apportantur, cultellos tamen, ſecures, acus, ſpecula, marſupia, & id genus alia ducere licitum eſt. Hæc autem gens Moſchouitica, circa mercimonia fallaciſſimè verſatur, præcipuè verò cum extraneis; nam dum aliquid vendunt, rem minoris conſtantem dimidio pretio (quod & Lituanis nunc peculiare eſt) in fraudem emptoris auctam æſtimant, & quamprimum iurare incipiunt, aut obteſtari, ſcias ilico dolum ibi latere, animo enim fallendi ac decipiendi iurant. Sed externi quoq; in rerum permutatione, hoc maximè obſeruant, vt dum Moſchi pelles alioqui vili pretio cõſtantes, plurimi æſtimant; illi viciſſim illorum exemplo merces ſuas parui conſtantes, carius indicant, ſicq́; ars deluditur arte. Pellium magna eſt apud eos diuerſitas; Zebellinorum enim nigredo, longitudo & denſitas pilorum, maturitatem ſignificat. Hęq́; pretium augent. In Vſtingienſi, aut & DiWnenſi, Petzoræq́; prouincijs, præſtantiores reperiuntur. Madauricæ pelles, ex diuerſis partibus afferuntur. Ex SWetiæ verò regno optimæ aduehuntur; circa Moſchouiam verò maior eſt

eorum

eorum copia. Hermellinorum etiam pelliculæ, ex pluribus pariter locis inuersæ, in fasciculis afferuntur; habentq; signa quædam circa caput & caudam, ex quibus cognoscuntur, an congruo, vel incõgruo tempore sint captæ. Castorum quoque, & vulpium nigrarum pelles, in magno pretio sunt.

Prouincia ipsa Moschouitica, nec lata nimis nec fertilis est, cuius fertilitati ager vbiq; arenosus plurimũ obest. Accidit ad hæc immoderata asperaq; nimis, aëris intemperies, nam ob hyemis rigorem, sata ad maturitatem peruenire non possunt, etenim tam intensa ibi nõnunquam sunt frigora, vt quemadmodum apud nos æstatis tempore, prę nimio solis ardore, sic ibi præ frigore aspertimo, terra in hiatum disrumpatur. Insuper etiam aqua in aërem effusa, sputumq; ex ore proiectum, antequã terram attingat cõgelatur; rami etiam fructiferarũ arborum rigore hyemis, aliquando prorsus pereunt. Homines quoq; gelu cõcreti, mortui sub dio, in vehiculis frequenter reperiuntur: quin & vrsi etiam syluestres, fame stimulati, relictis syluis per vicinas villas passim discurrunt, & in domos colonorum irruunt, quorum impetum atq; vim cùm rustica turba fugit, frigore aspero foris miserè perit. Atq; tanto nimio frigori, æstus quoq; torridus quãdoq; respõdet, vt aliquando stagna & flumina ęstu, nimioq; ardore solis, prorsus exsiccarentur. Prata quoq; & cætera frumenta veluti flamma aliquando exuruntur. Hic autem nimius æstus solis, per septem dies tantùm, non plus durare solet. Hæc prouincia melle ferisq; caret, leporibus tantùm exceptis, quibus supra modũ abundat. Frumento oleribusq; communibus affluit,

Moschouia ipsa sterilis & frigida.

cerasa in tota regione nunquam reperiũtur, aliarũ arborum quamuis fructus habeant, verũ insuaues. Huius regionis cælum adeò salubre est, vt ibi vltra Tanais fontes, præsertim Septentrionem, ac etiam Orientem, magna ex parte versus, nulla pestis vnquam sæuierit; habent tamen interdum, intestinorum, & capitis omniumq; membrorũ morbũ quendam, pesti haud dissimilem, quẽ nos febrim calidam siue acutam appellamus; eorum verò idiomate hic morbus, *Ognyowa*, quasi ignitus dicitur, quòd homines velut ignis calefaciat, vt quemadmodũ vicina domo igne ardente, & alia domus sibi adhærẽs, eodem igne inflammatur: sic quoq; hoc morbo infecti velut peste, cęteros nisi caueantur inficiunt, hoc morbo qui corripiuntur pauci sani euadunt. Hæc gens Moschouitica, cęteris omnibus Ruthenis, astutior, & fallacior est. Si autem cum externis aliquando cõmercia habent, tunc se non Moschouitas quò maiorem fidem obtineant, sed aduenas, id est, Nouogardenses, vel Plescouienses esse simulant.

Moschouia pestilentia expers.

Moneta in toto Moschorum ducis imperio, est quadruplex, Moschouitica, Nouogardensis, TWerensis, & Pleskouiensis. Moschouiticus nũmus non rotũdus est, sed oblongus & ouali quodã modo formę similis, idiomate eorum *Dzienga* dicitur. Duplici autem modo cuduntur; primus in vna parte hominis nudi equo insidentis, & draconem hasta feriẽtis, imaginem habet, in altera verò parte nomen magni Ducis exprimitur. Secundus ex vtraq; parte literis, nomẽ magni Ducis & titulum exprimẽtibus insignitur. Horum autẽ sexaginta, vnũ ducatũ siue aureum Vngaricalem valent. Nouogrodẽsis num-

Moneta Moschouitica.

mus

mus in vna parte principis, in solio sedentis imaginē, hominisque ex aduerso sese inclinantis, habet; ex altera parte scriptura insignitur, vocaturque *NeWogrodka*, & Moschouiticum nummum valore in duplo superat. TWerensis nummus vtrinque scripturam habet, valore Moschouiticum refert. Pskouiēsis in vna parte caput bouis coronatum, in altera verò scripturam habet. Est quoque in Moschouia cuprea siue ærea moneta, quæ propter pauperes tātùm cuditur, & *Pula* vulgò vocatur, horum 40. *dengam* Moschouiticam efficiunt. Omnis autem moneta Moschouitica, ex puro & bono argento cuditur, & omnes ferè aurifabri in Moschouia, Nouogradia, TWeria, & Pskouia nummos cudunt, & quicunque affert massas argenteas, puras, nummos ab aurifabro transmutare volens, tum nummi & argentū appenduntur, atque æqua lance librantur: mercedem autem laboris exiguam aurifabri reportant. Porrò in omni imperio Moschi, aurum & argētum nusquam reperitur, nisi adductitio, & importatorio, omnes earum regionum incolæ, & ipse princeps vtuntur. Qua de re Magnus Dux, aurum & argentum, graui sub pœna, ex suis regionibus efferre prohibet, atque ideo permutationem rerum facere, & alia, vt pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiusmodi pro alijs rebus dare iubet, quo argentum & aurum in suis regionibus obtineat, atque ideo hunc principem auri & argenti ditissimum esse dicunt. Vix autem cētum anni elapsi sunt, cùm Moschouitæ moneta argentea, præsertim apud illos cusa vtuntur. Primùm etenim cùm argētum ab externis ad eos importari cœptum est, tum fundebantur portiunculæ oblongæ argen-

Moneta Nouogrodensium.

Moneta TWerensis.

Pskouensis moneta.

Pula.

Argenti & auri Moschouia sterilis.

Argēti Moschus diues.

teæ ſine imagine & ſcriptura, valoris vnius Rubli; Rubl autem Dengas Moſchouiticas 100. totidemque groſſos Polonicales habet. Ante vſum verò monetæ aſpreolorum aliorumque animalium pellibus vtebantur, iisque vitæ neceſſaria ceu pecunia comparabantur.

Monetam quoque auream Moſchorum princeps non cudit, ſed Hungaricis aureis & Rhenanis aduectitiis abundat.

Moſchouia quæ eſt caput & metropolis cæterarum regionum & ciuitatum Moſchouiæ Duci ſubiectarum, loco principali deſcripta, reliquas prouincias & ciuitates præcipuas, in Moſchi imperio ſitas, deſcribere contendemus, ordine primùm Orientem verſus ſeruato, tandem ad Meridiem, & Occidentem, atque Septentrionem procedendo in Orientem æquinoctialem deueniemus.

DVCATVS VOLODImiriæ.

VOlodimiria ciuitas magna, cum ſuo ducatu, cuius titulum princeps Moſchouiæ ſibi vendicat, primùm occurrit, quæ caſtrum ligneum ſibi coniunctum habet, diſtatque 36. milliaribus Polonicis à Moſchouia, Orientem verſus. Huius prouinciæ ager adeò fertilis eſt, vt ex vno tritici modio, ſæpe 20. modij, interdum 25. proueniant. Hæc Volodimiria à tempore Volodimiri, Monarchæ totius Ruſſiæ, qui eam condidit, & à nomine ſuo appellauit, totius Ruſſiæ metropolis erat, ad Ioannem vſque Danielis filium, magnum Moſchouiæ ducem, qui inde ſedem in Moſchouiam tranſtulit.

DVCA-

DVCATVS NOVOGRODIÆ inferioris.

A Volodimiria in Orientem vlterius procedendo, Nouogrodiæ inferioris ducatus occurrit, qui Volodimiriæ fertilitate, rerumque copia ex altera nascentium æquatur. In hoc ducatu est ciuitas ampla & lignea, Nouogradia inferior dicta, à qua & regio ipsa nomen accepit. Sita autem est ad Volgæ & Occæ fluuiorum celeberrimorum confluxum: Castrum quoque huic ciuitati adhæret, quod Basilius dux Moschouiæ ex lapide in scopulo construxit, distat verò Nouogrodia inferior à Moschouia 100. milliaribus Polonicis.

Hæc autem ciuitas terminũ religionis Christianæ facit. Nam licèt princeps Moschouiæ vltra Nouogrodiam hanc, castrum quod Sura à fluuio eiusdẽ nominis appellatur, habeat, tamen intermixtæ sunt gentes quæ Cæremissi appellantur. Hi autem non Christianum sed Mahometi dogma amplectuntur. Sunt ibi quoq; aliæ gentes, MordWa dictæ, Cęremissis intermixtæ. Huius ducatus Nouogrodiæ inferioris princeps Moschouiæ titulo vtitur.

Terminus religionis Christianæ.

Cæremissi.

Mahometani.

MordWa populi.

DVCATVS RHEZANENSIS.

A Nouogrodiæ inferioris ducatu, ad Occidentem nonnihil reflectendo, Rhezam prouincia inter Occam & Tanaim fluuios sita est. Hic Principatus cæteris omnibus Moschouiæ prouincijs, fertilior est, in quo singula grana frumenti binas pluresve spicas proferre solent, quarum culmi tam densè accrescunt, vt nec equi facilè transire, nec coturnices inde euolare possint, mellis, piscium, auium, fera-

rumq́ue ibi magna copia, ac arborum fructus, longè Moſchouiæ fructibus nobiliores. Gens audaciſſima bellicoſiſſimaq́ue.

Occa fluuius. Ciuitas lignea in hac prouincia eiuſdem nominis, ad ripam Occæ fluuij ſita eſt, & non procul ab hac ciuitate Occa fluuius inſulam facit, quæ *Strup* dicitur, *Strup inſula.* magnus Ducatus olim circa hanc inſulam erat, cuius princeps nemini obtemperabat, ſed nunc hic ducatus funditus extinctus eſt. Hic etiam ducatus Rhezanenſis titulum magni Moſchouiæ Ducis auget. *Rhezan ciuitas.*

Corſira. CORSIRA in ripa Occæ fluminis, oppidum ligneum à Rhezan 28. milliarib. diſtans, habebat olim dominum ſui iuris, ſed nunc in ditionem magni Moſchouiæ Ducis redactum eſt.

Tulla arx & fluuius. TVLLA oppidum ligneum, 40. ferè milliaribus Polonicis à Rhezã diſtat, à Moſchouia verò in Meridiem 36. eſtq́ue hoc vltimum oppidum ad Campeſtria deſerta, in quo Baſilius Ioannis, caſtrum ex lapide conſtruxit, quod fluuius eiuſdem nominis prȩterlabitur. Vppa verò alius fluuius ab Ortu caſtrum alluit, Tullæq́ue fluuio iunctus Occæ, ſupra Vorotin 20. ferè milliaribus commiſcetur. *Vppa fluuius.* Hoc autem oppidum Tulla cum ſuo territorio ad Baſilij vſque tempora, patris moderni ducis Moſchouiæ, Ioannis Baſiliadis proprium principem hæreditarium habebat. *Tulla olim ducatus.*

ODOIOW caſtrum ad Tullæ & Vppæ fluuiorum oſtia, vbi in Occam exônerantur, ſitũ eſt. Tandem à caſtro prædicto, nonnihil in Meridiem reflectendo Mſczenek locus paluſtroſus eſt, in quo olim arx eiuſdem nominis (cuius etiam nunc ruinæ apparent) condita erat. *Mſczenek olim arx.* Circa hanc arcem quidam homines in tuguriolis habitant, qui à Tartaris infeſtati, in illam

illam aream paluſtroſam quaſi ad aſylum confugere ſolent. Diſtat autem Mſczenek à Moſchouia 60. milliaribus Polonicis, à fontibus verò Occæ fluuij, ad partem ſiniſtram reflectendo 18. milliaribus. Hæcq; oppida Occa fluuius præterlabitur: Vorotiniã, Collugam, Cerpachum, Corſiram, Columnam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Muriniamque. Et inde curſu ad Septentrionem nonnihil reflexo, infra Nouogrodiam inferiorem in Volgam exoneratur. Syluis vtrinq; ripæ huius fluminis claudũtur, quæ aſpreolis, hermellis, caſtoribusq; & melle plurimùm abundat. *Ciuitates ad Occam conditæ.*

Campi etiam omnes quos præterfluit irrigatione eius, fertiliſſimi ſunt. Piſcium copiam qui cæteris fluminibus Moſchouiæ præferuntur, habet. Oriuntur quoque ex huius Occæ fontibus alij duo fluuij, Sem videlicet & Soſna; Semque rectà in Meridiem, & nonnihil tandem in Orientem curſum dirigens, Seuerenſem ducatum præterfluit; oppidumque Potiuolo alluens in Diſnam fluuiũ illabitur, iuxta CzernigoW oppidum. Deſna autem infra Kijouiam in Boryſthenem exoneratur. Porrò Soſna curſu in Orientem directo per Campeſtria Tartarorum in Tanaim fluuium defertur. *Sem & Soſna fluuij.*

Colvga oppidum, & caſtrũ ligneum, ad Occam fluuium 36. milliaribus Polonicis à Moſchoúia abeſt, ibi quotannis prędidia contra incurſiones Tartarorum ſtatuere ſolet magnus Dux Moſchouiæ.

VOROTINENSIS DVCATVS.

DVcatus Vorotinenſis, tribus à Colluga mil. cum ciuitate & caſtro eiuſdem nominis ad Occam fluuium ſito, diſtat.

DE TANAIS FLVVII fontibus.

Tanais fluuij fontes (qui Europam ab Asia disterminat) quidam sub Riphæis montibus falsa opinione ducti ponebant. Hic autem in Rhezania Russiæ regione magno Moschouiæ Duci subiecta, oritur ex lacu quodã IWano Wo Iezioro gentili lingua dicto, qui in latitudinem ad 500. Werst secundum distantias Moschouiticas, quæ 100. milliaria Polonica efficiunt, extenditur. Ex hoc autem lacu alius fluuius magnus, minor tamen Tanai emergit, *Schad* dictus, qui in Occidentem cursu directo, Huppaque fluuio hausto, Occam influit. Tanais autem quam Moschi *Don* appellant, ex eodem lacu ortus, rectà in Orientem fluit, atque inter Cazan & Astrahan Tartarorum regna (quæ Moschorum dux, anno Domini 1554. suæ ditioni subegit) sex vel septem milliaribus à Volga fluuio, cursu nonnihil Septentrionem versus incuruato, labitur; demum in Meridiem cursu sinuoso reflectens, in paludes Mæotidis exoneratur, ad cuius ostia Azoph ciuitas Turcis tributaria sita est. Azoph autem quinque dierum nauigatione ab Isthmo Tauricæ, quæ nunc *Præcop* vocatur, distat. In ea multarum ex diuersis partibus orbis gentium, celeberrimum est emporium. In his autem partibus præcipuè circa paludes Mæotidis, non milliaria, sed dierum itinera obseruantur.

Fontes Tanais Moschouitis Don.

Schad fluuius.

Tanais ostia.

Azoph ciuitas.

Est etiam alter Tanais minor, qui in Seueriensi ducatu fontes suos habet, (vnde Dunecz Seuerski vocatur) & supra Azoph, in Tanaim magnum, exoneratur. Circa ostia autem huius minoris Tanais, quatuor dietis ab Azoph ciuitate, in montibus quos sanctos

Tanais minor.

ſanctos appellant, dicunt ſtatuas imaginesque quaſdam antiquitatis ſigna, extare.

Columnas etiam Alexandri Mágni Macedonum regis, in his partibus quidam poſuêre. At nūc nullum veſtigium earum apparere, illi qui ea loca ſæpius peragrarunt, perhibent, atque ideo nihil certi de ruinis & ſitu earum aſſequi datur. *Alexandri Magni columna.*

Hæc igitur de Tanais fluuio breuiter dicta ſufficiant. Nunc rurſus ad deſcribendas cæteras Moſchorum ducis prouincias pergam, atq; à Moſchouia Meridiem verſus, dextrorſum procedendo, Seuerienſem ducatum attingam.

DE MAGNO SEVERIENSI DUCATU.

SEuerienſis ducatus eſt ingens, & rebus omnibus afflués, cuius latitudo à Boryſthene vſq; ad Mſcenek caſtrum dirutū, ſupradictum extéditur, vaſtosq; & deſertos paſſim campos poſſidet. Primò duces Seuerienſes ſui iuris erant, ſed poſtea magnis Lituaniæ Ducibus permultos annos parebant. Tádem quoq;, (cùm magnus Ducatus Iagielone baptizato ad Polonos peruenit) regibus Poloniæ tributa perſoluebāt. Deinde à Caſimiro rege Polo. magnoq; Duce Lituaniæ, Iagielonis filio, ad Ioannem, magnum Moſchouiæ ducem, defecerunt. Sedes autem huius principatus in Nouogrodek ſita erat. Sed tādem hi principes (prout alijs multis Moſchouiæ duci ſubiectis cōtigit) perfidiæ innocenter accuſati, à Baſilio patre moderni principis Ioannis Baſiliadis, principatu exuti ſunt. Hi autem Seuerienſes principes, genus ſuum à Demetrio magno duce Moſchouiæ, duxerunt.

Arces & ciuitates in hoc ducatu complures ſunt, inter quas Nouogrod, Sieuierski dictus, Starodub, Potiuolu, Czernigow, & Bransko, celebriores. Syluæ hermelis, aſpreolis, melleque plurimum redundant, agros quoque hæc regio fertiliſſimos habet.

Novogrod SieWierski dictus, ciuitas & arx lignea, in qua olim ſedes ducum Seuerienſium erat, diſtat à Potiuolu & Starodub ciuitatibus, ab vna 18. ab altera 14. milliaribus, ad hanc ciuitatem, à Moſchouia dextrorſum Meridiem verſus per Colugam, Vorotiniam, Serensko, & Bransko 150. milliaribus peruenitur.

Czernigow arx & oppidum 30. milliaribus à Kiouia diſtat.

Potivolvm arx & ciuitas lignea, à Moſchouia 140. milliaribus Polonicis, à Kiouia verò 60. diſtat. Hæc vltra ſyluam magnam, quæ 24. milliaribus in latitudinem protenditur, ſita eſt. Huius ducatus titulo Magnus Dux Moſcho. vtitur, & Seuerienſem ſe imperatorem appellat.

DVCATVS SMOLENſcenſis.

Smolensko ciuitas ingens, & inſignis, ad Boryſthenem fluuium ſita, arcem ex roboribus ędificatam in vlteriori fluminis ripa habet, in qua plurima ædificia lignea in formam ciuitatis extructa ſunt. Hanc ex vna parte Boryſthenes fluuius alluit, ex altera verò foſſis profundis, ſtipitibusque acutis munitur; in medio autem arcis templum diuæ Virginis, in ſcopulo conditum eſt. Hanc ciuitatem & arcem Baſilius magnus Moſchouiæ dux, ſępius & grauiſſimè oppugnabat,

Boryſthenes fluuius.

bat,

bat, nunquam tamen vi eam capere potuit, donec Michael Glinski, ex principum Ruſſiæ nobili ſtemmate & familia ortus, qui quondam ſummam rerũ, apud Alexandrum regem Poloniæ, in magno ducatu tenebat, ad prædictum Baſilium (ſeditione in Lituania excitata, regnante Sigiſmundo rege Poloniæ) profugit, & arcem Smolensko denuo cum ingentibus Moſchorum copijs, acerrimè obſedit, quam tormentis bellicis obſtinatè, ſed fruſtra oppugnabat, & cùm eam vi capere nõ poſſet, præfectis militum largitionibus corruptis, per deditionem arce cum ciuitate potitus eſt, atque ab hoc tempore in poteſtate Magni Ducis Moſchouiæ perſeuerat.

Michael Glinski profugit occiſo videlicet Zabrzeżinſcio propè Grodnam, Palatino Trocenſi.

Smolenska proditione capta.

Ciuitas ipſa in vallo ſita eſt, collibus vndique & ſyluis vaſtiſſimis, quibus pellium diuerſarum multitudo prouenit, cingitur: diſtat autem Smolensko à Moſchouia 80. milliaribus Polonicis.

DROHOBVS à Moſchouia 72. mill. à Smolensko 18. diſtat, ad Boryſthenem cum oppido eiuſdem nominis ſita eſt.

HVGRA fluuius profundus & lutoſus, non longè à Drohobus in ſylua quadam oritur, & inter Collugam, & Vorotiniam Occam influit. Hic autem fluuius Moſchorum & Lituanorum dominiũ quondam diſlimitabat.

Antiquus limes Lituanorum.

WYEZMA caſtrum & oppidum ligneum, ad fluuium eiuſdem nominis extructum eſt, qui haud procul inde in Boryſthenem ingreditur, diſtatque à Moſchouia 46. milliaribus, à Moſaysko 26. à Drohobus 18. Sed quia hîc frequenter Boryſthenis fluuij præclari mentio intercidit, pauca de fontibus eius ſubijciam.

Boryſthenes fluuius Ruthenis Dnepr.

BORYSTHENES, fluuius iuxta pagum quendam, *Dnepersko* dictum, fontes ſuos habet, vnde ab incolis Moſchouitis, & cæteris Ruthenis, *Dnepr* ſiue *Dneper* appellatur. Sic autem curſum ſuum Boryſthenes dirigit: Primùm Wiezman Meridiem verſus alluit, indeque curſu in Orientem verſo, Drohobus, Smolensko, Orſſa DubroWna, & MohiloW præterlabitur. Inde tandem in Meridiem tendens, Kiouiam Ruſſiæ olim metropolim, Circaſſos, & tandem per Campeſtria deſerta fluens OczakoW, caſtrum & ciuitatem Tartarorum Prçcopenſium, 40. milliaribus à Circas, attingit; indeque in Pontum Euxinum exoneratur, cuius tam vaſta oſtia ſunt, yt procul ſpectantibus maris formam præferant. An autem *Dnepr* fluuius prædictus, à Latinis congruo nomine Boryſthenes appellatur, abſurdum mihi videtur: nam hic à fontibus ſuis Dnepersko dictis, *Dnepr* vulgò à Moſchis, Ruthenis, Lituanis, Polonis, & cçteris omnibus Sauromatis yocatur. Vocabulum quoque Dnepr, à Boryſthene multum diſcrepat, ſed mihi videtur Berezinam fluuium (qui BoriſoW arcem & alias plures alluens in fluuium ſupradictum Dnepr exoneratur) Boryſthenem antiquitus appellatum eſſe. Nam id vocabuli ſonus, & ipſa congruentia vocis indicet.

Berezina fluuius.

MOZAYSKO caſtrum & oppidum ligneum, à Moſchouia octodecim milliaribus Meridiem verſus diſtat, à Wiezma 26. ibi Princeps nonnunquam oratores diuerſorum principum excipere ſolet, venationemque ibidem quotannis exercet. Nam ibi ſupra modum leporum præcipuè alborum, magna copia eſt, Olgerdus ille, & Vitoldus magni duces Lituaniæ (quibus non exſtitit ex Lituaniæ ducibus bellicoſior

Vetus limes Lituaniæ.

ſior alter)fines Lituaniæ 6. milliaribus vltra Mozayſko poſuerant.

BYELSKIA DVCATVS.

Byelskia principatus Ruſſiæ, quondam ſui iuris principem habebat, qui magnis Ducibus Lituaniæ Iagielonis filijs (à quibus Baſilius princeps Byelſkiæ, ad Baſilium ducem Moſchouiæ defecit, ducatumque totum illi ſubdidit) tributarius erat. In hoc principatu Biela ciuitas cum caſtro ad fluuium Obſcha in vaſtis ſyluis ſita eſt, itaque à Moſchouia 60. milliaribus Polonicis, à Smolensko verò 36. Hunc ducatum Moſchouiæ dux titulo ſuo adſcribit, & ſe ducem Bayelski appellat.

RSCHOVIÆ DVCATVS.

In territorio Rſchouienſi ciuitas & arx lignea eiuſdem nominis, RsheWa appellata, ad Volgæ ripam ſita eſt. Diſtat autem à Moſchouia Occidentem verſus 23. mill. vltra hanc ciuitatem aliquot millia. Occidentem verſus procedendo, eſt ſylua WolkoWskileſs dicta, in qua eſt palus WronoW appellata, ex hac palude fluuius quidam emergit, qui 2. milliaribus Polonicis emenſis, in lacum quendam, Volgo dictum, influit, vnde rurſus aquarum multitudine adauctus, egreditur, Volgaque à lacu ex quo oritur, vocatur. Hic fluuius multis fluminibus in ſe receptis, totam Moſchorum principis ditionem; Item Cazanenſe & Aſtrachanenſe regnum, nonnullaque Tartarorum deſerta campeſtria perfluit, & tandem 70. oſtijs in mare Caſpiũ (Ruthenis ChWalinskoie mare dictum) exoneratur. Hunc fluuium *Volga fluuius celebris.*

Moſchouiæ Volgam, à Volgo lacu, ex quo emergit, appellant. Tartaris verò Edel, Ptolemæo & Græcis *Rha* dicitur. Hic ducatus Rſchouiæ, in quo prædictus fluuius fontes ſuos habet, latiſſimè extenditur, ab hocq; dux Moſchouiæ titulum ſibi vſurpat, & ducem Rſchouiæ ſe appellat.

WOLOCZK ciuitas & arx lignea, occidentem æquinoctialem verſus 24. mil. à Moſchouia diſtat, à Mozaysko 12. à TWeria 20. Leporibus albis hęc prouincia abundat, ibique Magnus Dux ſæpe venationem exercere ſolet.

WYELIKYELVKI, arx & ciuitas magna lignea, à Moſchouia 140. milliaribus, à Nouogrodia magna 60. à Poloſczko 36. diſtat, eam Louat fluuius præterfluit, indeque Septentrionem verſus fluens, in Ilmen lacum iuxta Nouogrodiam magnam ingreditur.

TOROPYECZ arx & ciuitas, à Wyelikie Luki decem & octo milliaribus diſtat, ad cõfinia Lituaniæ ducatum Smolenſcienſem attingens, ſita.

Seueria à Lituanis defecit.

Hæc autem arx Toropyecz cum cæteris ſibi adiacentibus, videlicet Drohobus, Biela, & Brensko, cum bona Seueriẽſis ducatus parte, vno tempore per deditionem in Magni Ducis Moſchouiæ poteſtatem Ioannis Baſilij deuenerunt, ſub Alexandro rege Poloniæ, magnoque Duce Lituaniæ, prout latius in deſcriptione regni Polonici dictum eſt.

DVCATVS TWERENSIS.

TWerenſis ducatus, cuius titulum magnus Dux Moſchouiæ ſibi vſurpat, ampliſſima olim ditio erat, vna ex magnis Ruſſiæ principatibus, ad Volgam fluuium

fluuium sita,36.mil. distat à Moschouia. In ea est ciuitas occidentem æstiualem versus, TWer dicta, quam Volga fluuius interlabitur. In altera autem Volgæ ripa castrum ligneum sibi coniunctum habet, ex cuius opposito TWercza fluuius Volgam influit. Hæc ciuitas monetam argenteam propriam habet, quæ valore Moschouiticæ æquatur. *TWerensis moneta.*

TERSAK oppidum 10.mil. Polonicis à TWeria abest. Huius olim pars dimidia Nouogrodiensi, altera TWerensi ducatui subiacebat. Porrò hic ducatus TWerensis à Ioanne Basilij, Moschouię principe, auo moderni ducis occupatus est. *TWerensis ducatus.*

DVCATVS PSKOVIENSIS.

PSkouia principatus, olim amplissima sui iuris ditio erat, sed à Ioanne Basilij, anno Domini 1509. occupatus est. In eo est ciuitas celebris totius regionis metropolis, Peskouia, gentiliter *Psko*W dicta, ad lacum PskoWa dictum, sita, ex quo eiusdem nominis fluuius emergit, ac mediam ciuitatem interfluit, indeque sex milliaribus emensis in lacum Czuczko, vel Czudzin dictum ingreditur. Sola autem Pskouia in toto Moschi imperio muro cincta est, quæ in quatuor partes diuiditur, & earum singulæ suis mœnibus clauduntur. Distatque hæc ciuitas Occidentem versus à Nouogrodia magna 36. mill. à Wyelikie Luki, & à Regia Liuoniæ metropoli 60. Facilis ex Pskouia in mare Balticum esset nauigatio, sed scopuli quidam non longè ab IWanoW Gorod, & Nerua castris, in finibus Liuoniæ impedimento sunt, vbi 2. mil. emensis Nerua fluuius pluribus fluuijs haustis in mare exoneratur. Hanc ciuitatem anno suprà dicto *Pskouia capta.*

Pskouia proditione ſacerdotum capta.

Moſchouiæ dux proditione ſacerdotum occupauit, ciuibusq́; in Moſchouiam abductis, & in eorum locum Moſchouitis ſubſtitutis libertatem Pskouienſium, quam ſtrenuè multis annis propugnabãt, prorſus diminuit, eiusq́ue titulum ſibi vſurpat.

DVCATVS NOVOGRODIÆ magnæ.

Rurik Nouogrodiæ princeps.

NOuogrodiæ magnæ principatus ampliſſimus olim ex totius Ruſſiæ ducatibus erat; cuius imperium Rurik Varegus ſorte ſibi oblatum, in primis adminiſtrabat, & tandem poſt eum ſucceſſores eius latiſſimè ad Græciam vſque imperium ſuum extendebant. Et tunc temporis ampliſſimam ditionem in quinque partes diſtributam habebat. Imperiumq́; ſuum Orientem, Meridiem, & Septẽtrionem verſus, magna ex parte extendens, Lituaniam, Phinlãdiam, Suetiam & NordWegiam ipſam attingebat.

Wolchow fluuius.

Eſt autem in hoc principatu ciuitas ingens & ampla, Nouogrodia magna appellata gentiliter Nouogrod Wielki dicitur; eam WolchoW fluuius nauigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu duobus Werſt ſupra ciuitatem emergens in alium locum, (Nouogrodia magna interlapſa) Ladoga dictum, exoneratur: triginta ſex Polonicis milliaribus emenſis.

Ilmen lacus.

Porrò Ilmen lacus ſupra Nouogrodiam duobus Werſt ſitus, in longitudinem decem & octo milliaribus Polonicis, in latitudinem verò duodecim patet, duosq́ue præter alios celebriores fluuios excipit, LoWat, & Scholona dictos, vnum verò emittit Volcho dictum, qui Nouogrodiam interfluit. Diſtat autem Nouogrodia occidentem æſtiualem verſus, à

Moſcho-

Moſchouia centum viginti milliaribus, à Pskouia triginta ſex, ab IWanoW Gorod, & Wyelikie Luki quadraginta. In hac ciuitate erat olim quoddam idolum *Perun* appellatū, hoc in loco, quo nunc eſt monaſterium, Perunski monaſter, ab idolo eodem dictum. Hoc idolum à Nouogrodenſibus præcipuè cultu latriæ adorabatur: habebat autem formam hominis lapidem ignitum, manu tenentis, ſimilem fulmini. Nam *Perun* Ruthenis, & Polonis fulmen ſignificat. In huius laudem & honorem ignis ex quercubus, qui perpetuò die nocteq; arderet, conſtruebatur. Quod ſi negligentia miniſtrorum, ad hoc officium obeundum deſignatorū, ignem extingui contingeret, tunc capitis pœna plectebantur.

Perun idolum.

Ignis perpetuus ſacroſanctus.

Currente anno Domini 1470. cùm Theophilus archiepiſcopus Nouogrodiæ, ſua autoritate totam ditionem Nouogrodienſem gubernaret, regi Poloniæ Caſimiro, tunc temporis magno Duci Lituaniæ perſoluens, Ioannes Baſilij Moſchorum dux Nouogrodienſem principatum, graui acerrimoque bello per ſeptem perpetuos annos preſſit, ipſamque ciuitatem Nouogrodiam ſæpius obſtinatè oppugnabat. Tandem anno Domini 1477. ad fluuium Scholona dictum, Nouogrodenſes bello ſuperauit, eosque ad deditionem ciuitatis & totius regionis compulit, & locum tenentem ſuum illis conſtituit. Cùm autem nondum abſolutum ſe imperium in Nouogardienſes habere intellexiſſet, auxilio prædicti Theophili archiepiſcopi, in Nouogardiam armata manu venit, ſub prætextu religionis conſeruādæ, quaſi ciues quoſdam à Ruthenico ritu, ad Romanam Eccleſiam deficere volentes, cohibere pro-

Nouogrodēſes ſuperati bello, iugoq; Ioannis Baſilij ſubacti.

posuisset, hacq; simulatione Nouogrodiam ingressus, incolas ad miserrimam seruitutem redegit, ciues, mercatoresque omnes, bonis omnibus (parte vnicuique quarta relicta) spoliauit, ipsumque archiepiscopum prouentibus omnique auro & argento priuauit, & alium episcopum, (parua duntaxat redditũum portione illi concessa,) in locum eius cõstituit.

RVSSA, oppidulum vetustissimum, olim antiqua Russia dictum, à Nouogrodia 12. mil. distat, quod fluuius salsus præterfluit, quem incolæ fossa ampla in modum lacus coërcent, indeque aquam per canales vnusquisque ad suas ædes deducunt, & ex ea sal coquunt.

Sal coctum.

IWANOW Gorod arx, quam Ioannes Basiliades Moschouiæ dux, à quo & nomen accepit ad ripam Neruæ fluuij ex lapidibus sectis extruxit, distat à Nouogrodia magna 40. milliaribus, à Pskouia totidem. Iuxta hanc arcem est ciuitas lignea Nerua, à fluuio appellata, vbi Nouogrodenses & Pskouienses merces suas deponere solent. Est ibi quoque ex aduerso in altera ripa Liuoniensium castrum & ciuitas, quod etiam ab eodem fluuio Nerua appellatur, atque hæc duo castra Nerua fluuius interfluens, Moschouiæ olim imperium à Liuoniensi dislimitabat: sed nunc Ioannes Basiliades modernus princeps Moschouiæ, Nerua arce Liuoniensium cum cæteris potitus, vlterius fines suos promouit. Nerua autem fluuius ex lacu Czudzko dicto, oritur, duobusque in se receptis fluuijs, PskoWa, & Vielika Reka dictis, ex Meridie venientibus, IWanoW Gorod, & Neruam ciuitatem interfluit, indeque in mare Liuonicum exoneratur. Hoc fluuio ex Moschouia merces in mare deportantur,

Limes Liuonici & Moschouitici imperij.

Nerua fluuius nauigabilis.

tantur, præcipuè ex Pskouiæ & Nouogrodię magnæ regionibus.

IAMMA castrum, 12.mil. ab IWano W Gorod, & Nerua situm est, ad Plussæ fluuij ostia Septétrionem versus. Deinde spacio 4.mil. à Iamma, castrum & ciuitas Coporogia dicta, ad fluuium eiusdem nominis occurrit. Hinc Septentrionem versus, 25.mill. per Oressek, & Correllam ciuitates, ad fluuium Polna peruenitur, qui imperium Moschorũ à Phinlandia Sueciæ regi subiecta dislimitat.

VODZKA REGIO.

HÆc regio à Nouogrodia magna, triginta milliaribus distans, inter Occidentem & Septentrionem sita est, cuius incolæ proprium idioma habent, aliquantulum à Ruthenico differens, in eam animalia cuiuscunque generis si aliunde inducta fuerint, colorem suum in albedinem mutare perhibentur. *Animalia colorem mutant.*

CORRELLA PROuincia.

HÆc prouincia suum proprium idioma habet, à Nouogrodia Septentrionem versus, sexaginta milliaribus Polonicis distat, cuius incolæ Moschouirum duci, & Suetensium regi, propter vtriusque vicinitatem tributa pendunt. Huius prouinciæ fines ad mare vsque glaciale protenduntur.

SOLOWKI insula Septentrionem versus, inter DWinam & Correllam prouincias, octo milliaribus Polonicis à terra in mari sita est, Moschouię duci subiecta. Estque ibi monasterium Ruthenicum insigne, in quod mulieribus ingressus graui sub pœna prohi-

betur. Distat autem hæc insula à Moschouia trecentis milliaribus, à Bielleiezioro 200. millia. Polonicis. Sal ibi copiosius decoquitur. Solem illic in æstiuali solstitio perpetuò, duabus tantùm horis exceptis, splendere affirmant.

DWINA PROVINCIA.

HÆc prouincia in ipso Septentrione sita est, Nouogardensiumq; olim ditionis erat, & à fluuio præterlabente DWina dicto, nomen sortita est. Fluuius autem ipse ab Iug, & Suchana fluuiorum duorũ confluxu DWinæ nomen accepit. DWina enim Ruthenis binos significat. Hic fluuius postquam Iug, & Suchana confluxerunt, DWinæ nomine assumto, emensis cẽtum milliaribus, Oceanum septentrionalem, qui Suetiam & NordWegiam alluit, sex ostijs ingreditur. Numerantur autem à Moschouia ciuitate trecenta milliaria Polonica ad ostia eius. Hæc prouincia quamuis centum milliaribus pateat, præter Colmogoram tamen castrũ, & DWinam ciuitatem, quæ in medio regionis sita est, castrumque Pinega in ipsis DWinæ ostijs conditum, oppidis & castris prorsus vacua est. Pagis tamen compluribus abundat, qui propter terræ sterilitatem magno tractu, longè lateq; ab inuicem distant. Incolæ verò ex piscibus ferisque omnis generis victum, ex pellibus verò amictum acquirunt; panis enim vsum prorsus ignorant. In maritimis huius regionis locis, vrsi albi maiori ex parte in mari degentes reperiuntur, quorum pelles cum cæteris varij generis animalium pellibus, incolæ magno Duci pro tributo dant, atq; ita in Moschouiam sæpius deferuntur. Regio ipsa tota salsifera est,

ex qua

ex qua cæterarum regionum circumadiacentium incolæ ſal habere ſolent.

VSTIVGA REGIO.

ADWina ex Septentrione in Meridiem procedēdo Vſtiug ciuitas & arx, à qua & regio nomen accepit, occurrit, ad fluuium Suchana condita, diſtatque à Wolochda ciuitate centum mil. à Bielezioro centum quadraginta. Dicitur autem Vſtiug, ab Vſtiæ, quod oſtium Latinis ſonat, & Iug fluuio ex Meridie in Septentrionem currente, ad cuius oſtia primò ſita erat, ſed poſtea propter loci opportunitatem, ad dimidium milliare ſupra oſtia eius, vbi in Suchanam ingreditur, tranſlata eſt, & antiquo nomine Vſtiug hucvſque appellatur. Hæc regio olim Nouogardenſibus tributaria erat, in qua nullus propemodum panis vſus habetur. Quapropter incolæ ex piſcibus & feris victum quæritant. Idioma proprium quamuis Ruthenico magis vtantur, habent. Sal ex DWina regione ſupradicta eis aduehitur. Omnis generis ferarum pellibus abundant, præcipuè vulpinis nigris, quæ interdum Zebellinis æquiparantur. Zebellinorum pelles illic nec multæ, nec admodum bonæ reperiuntur.

Vſtiug denominatio.

VOLOCHDA PROuincia.

HÆc prouincia inter Orientem & Septētrionem ſita eſt, habetq; ciuitatem eiuſdem nominis & arcem, natura loci munitiſſimā, in qua magnus Dux Moſchouię theſauri ſui partem tempore neceſſitatis cōdere ſolet. Abeſt autem à IaroſlaW 5o. milliaribus

Wolochda fluuius & ciuitas. Polonicis, à Bieleiezioro 40. eam fluuius Wolochda in Septentrionem ex Occidente fluens, præterlabitur, à quo ciuitas ipsa & prouincia denominata est. In hac regione viatores certã itineris rationem, propter crebras paludes, & fluuiorum anfractus obseruare non possunt: tota enim palustrosa & syluestris est, & quò vlterius progreditur, eò plures & inuiæ paludes, fluuijque occurrunt, quondam sub Nouogardiæ magnæ ditione erat.

Waga fluuius, piscibus omnis generis abundans, inter Bieleiezioro & Wolochdam in paludibus, densissimisque syluis oritur, ac in Dwinam fluuium illabitur. Accolæ autem huius fluuij panis vsum penitus ignorant, ferisque venatione partim victitant; pellibus vulpinis nigris & coloris cinericei abundant.

BIELEIEZIORO DVCATVS.

Bielciezioro, quasi dicas albus lacus, est regio ampla, vna ex ducatibus Russiæ, in Septentrione sita iuxta lacum ingentem, à quo nomen ipsa regio & arx, ciuitasque traxit. Huius ducatus titulo magnus Dux Moschouiæ vtitur. Hic autem lacus 13. mil. Polonicis in longitudinem, totidemque in latitudinem stagnat, & triginta sex fluuios excipit, vnũ verò duntaxat Sosna emittit, qui 15. mil. supra Iaroslaw, & 4. mil. infra Mologam ciuitates emensis, fluuio Volgæ celebri commiscetur. In hoc lacu est arx natura loci munitissima, inexpugnabilisq;, in qua princeps Moschouiæ thesaurum suum recõdere solet, illicq; tempore necessitatis hostibus vrgentibus, velut ad asylum quoddam confugit. Abest autem Bieleiezioro à Moscho-

Thesauros Moschus in albo lacu recondit.

Moſchouia 100.mil.à Nouogardia magna totidem. Regio penè tota paluſtroſa ſyluoſaq́; eſt, ideo viatoribus difficilem tranſitum præbet, & haud cōmodè ad eam, niſi ſtratis pontibus, concretisq́; glacie aquis peruenitur. Huius loci incolæ proprio idiomate vtuntur, ſed nunc ferè omnes Ruthenicè loquuntur. A lacu Bieleiezioro ad ſagittæ iactum eſt, alius lacus ſulphur copiosè proferens, quod fluuius quidā ex eo emergens, ceu ſpumas ſupranatātes ſecum defert. In hoc ducatu Sinaus Varegus ſorte ſibi è Ruthenis cōceſſo, primus conſederat, cuius etiam fratres vnus in Pskouia Truuor nomine, alter in Nouogradia magna Ruriczk dictus, (de quibus ſuprà) imperabant.

Sulphureus lacus.

Tres duces Rußiæ antiqui.

IAROSLAVIÆ DVCATVS.

IAroſlaW ciuitas & arx lignea ampla, ad Volgā fluuium ſita, 46. mill. à Moſchouia diſtat. Regio ei adiacens fertiliſſima eſt, præſertim ea parte qua ad Volgam vergit. Hæc olim ſecundo genitis magnorum Ducum Moſchouiæ attributa erat, quos Ioannes Baſiliades Moſchouiæ monarcha, principatu expulſos in ſeruitutem redegit, ex quorum progenie adhuc ſuperſunt, qui Kneſi (id eſt duces) IaroſlaWſci dicuntur, ſed paruam in regione redituum partem retinent. Ipſe enim dux Moſchouiæ & titulum & ducatum ſibi vendicat.

ROSTHOVIÆ DVCATVS.

HIc ducatus inter præcipuos & antiquiores Ruſſiæ principatus, poſt Nouogardiam magnam olim habebatur, & ſecundo genitis magnorum ducum Ruſſiæ, attributus erat; quorum poſteri per Io-

annem Basilij, auum moderni ducis Ioānis Basiliadis eo exuti sunt. In hoc ducatu est ciuitas & arx lignea, RostoW dicta, regionis caput, in qua archiepiscopus sedem suam habet, à Moschouia 34. mil. distat. Sita autem est ad lacum quendā, ex quo Cotorea fluuius emergit, & Iaroslauia ciuitate præterlapsa in Volgam illabitur. Huius ducatus titulo Moschouiæ dux vtitur, nouissimumq; huius regionis hæredem, ex progenie ducum Russiæ, anno Domini 1565. Ioannes Basiliades Moschouię dux, tyrannicè trucidauit, progeniemq; eius funditus deleuit.

RostoW ciuitas.

VGLITZ ciuitas cum castro, ad Volgam fluuium condita, distat à Moschouia 24. mil. à Iaroslauia triginta.

CHLOPIGROD ciuitas duobus milliaribus distat ab Vglitz, in ea celeberrimæ frequenter fiunt nundinæ, ad quas Suetenses, Liuonienses, Rutheni, Lituani, Tartari, & aliæ quamplurimæ gentes confluunt, omnes verò tantùm permutatione rerum vtuntur.

Nūdinæ celeberrimæ.

PEREASLAW ciuitas & castrum, ad lacum quendam à Septentrione in Orientem reflectendo sita est, à Moschouia 24. à RostoW decem milliaribus distat. Iuxta hanc est lacus quidam, ex quo sal copiosè decoquitur.

SVSDALIENSIS DVCATVS.

DVcatus Susdali, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes episcopalis est, Rostouiæ & Volodimiriæ adiacet, inter præcipuos olim Russiæ principatus numerabatur, ac reliquarum Russiæ partium metropolis erat. Hunc Ducatum secundo geniti

geniti ducum Moschouiæ iure hæreditario posside-
bant, quorum tandem posteri per Ioannem Basi-
lij, auum moderni ducis Moschouiæ, eo expulsi &
spoliati sunt.

CASTROMOWGOROD, ciuitas cum castro, in confluxu Costromæ & Volgæ fluuiorum sita est, viginti milliaribus à Iaroslauia orientem æstiualem versus distat.

GALICZ prouincia cum ciuitate & castro eiusdem nominis ex Moschouia in Orientem, per CastromoWgorod euntibus occurrit. In ea propter crebras paludes, fluuios, & syluas densissimas ratio vera itinerum obseruari non potest.

VIATHKA REGIO.

HÆc regio ab eiusdem nominis fluuio denominata est, in cuius littore hæ ciuitates sitæ sunt. Chilinoua, Orlo, Cotelnicz, & Sloboda. Orlo 4. mil. infra Chilinouam sita est, deinde 6. mil. Occidentem versus procedendo, Sloboda & Cotelnicz ciuitates, ad Rheczicza fluuium sitæ, qui ex Oriente fluens in Viatkam influit, occurrunt. Hæc regio in orientem æstiualem porrecta, 150. mil. à Moschouia distat. Tota ferè palustris & sterilis est, melle, feris, piscibus, atque spreolisq; abundans, in ea Ceremissæ populi passim vagantes latrocinantur. Hæc olim sub Tartarorum imperio erat, sed monarcha Moschouię Basilius, Tartaris expulsis eam sibi subiugauit, tituloq; eius (ducem se Viathkiæ appellans) vtitur. Attamen Tartari vltra, citraque, Viathkam fluuium, adhuc in campestribus habitant, maximè verò in ostijs Viathkæ, vbi in Camam fluuium ingentem exoneratur. *Viathka fluuius.*

PERMIA REGIO.

PErmia magna & ampla regio, à Moſchouia 250. mill. diſtat. In ea eſt ciuitas eiuſdem nominis, ad Viſchoram fluuium ſita, qui 10. mill. inde emenſis in Camam fluuium exoneratur. Incolæ huius regionis pane rariſſimè vtuntur, & ceruina plerunque carne, aliarumque ferarum victitant. Idioma proprium, literas quoque à Ruthenicis differentes habent, quas Stephanus epiſcopus (qui eos ad fidem Christi rebelles conuertit) adinuenit, q poſtea apud Ruthenos catalogo Sanctorum adſcriptus eſt. Quendam verò epiſcopum, Stephani huius anteceſſorem, Permiani, cùm eos ad fidem Christi conuertere nitebatur, excoriauerunt. Superſunt adhuc plurimi ex ijs idololatræ, paſſim in ſyluis degentes. Hyeme per niues traheis itinera faciunt, quas vel canes vel cerui albi, (quos in hunc vſum pro iumentis habent) trahere ſolent. Pedites autem in nartis (quemadmodum in plurimis Ruſſiæ locis mos eſt) celeriter per niuem iter conficiunt. Hæ autem nartæ ſunt ligneæ quædam, & oblongæ ſoleæ duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis baculo oblongo cum cuſpide ſuffulti, celerrimè feruntur, adeò vt nullo modo equi quamuis agiliſſimi curſu inſequi poſſint; nam equo currenti aſperitas niuis, montes, cæteraque viæ obſtacula, impedimento ſunt: in nartarum autem inſtrumentis currentes, colles, truncos, foueaſque, facillimè tranſiliunt; hocque modo feras omnis generis apprehendere & capere telis transfigendo ſolent. Huic regioni Tumen regnum, cuius Princeps Tartarus, conterminum eſt.

Literæ Permiorum.

Nartæ.

Mirabilis curſus in nartis.

Tumen regnum.

SIBIOR PROVINCIA.

HÆc prouincia ad Camam fluuium inter Permiam & Viatkam regiones sita est, quæ castris & ciuitatibus vacua prorsus est. In ea Iaijczk fluuius ingens oritur, qui Tartarorum campestribus præterlapsis, in Caspium mare influit. Incolæ eius proprio idiomate vtuntur, panis vsum nesciunt, sed ferina carne victitant. Mercimonia ex aspreolorum pellibus (qui apud eos præstantissimi reperiuntur) exercent, pro tributoque easdem magno Moschouiæ Duci pendunt.

Iaijczk fluuius.

Regio ipsa tota ferè palustris & syluestris est, & propter Tartarorum vicinitatem magna ex parte deserta dicitur.

IVGRA REGIO.

IVgra siue Iuhra regio, cuius incolæ Iuhri vel Iugrici appellantur, ad Oceanum septentrionalem sita est, ex ea Hũgaros sterilitate regionis caussata olim prodijsse, & Pannoniam occupasse ferunt, aiuntque eos patrijs locis egressos, primò ad paludes Mæotidis consedisse, deinde ad Danubium fluuium Pannoniam versus concessisse, à suique denominatione Pannoniam Iuhariam, deinde Vngariam nominasse, & duce Attila multas prouincias Asiæ & Europæ debellasse. Hinc ergo Moschouitæ plurimùm gloriantur, dicentes subditos suos quondam Germaniæ, Italiæ, Græciæque fines vastasse, totoque mundo terribiles esse. Indigenæ huius regionis, vectigal magno Moschorum Principi soluunt, eodemque idiomate cum Vngaris vtuntur.

Hungarorũ ortus.

Hungariæ denominatio.

PETZORA REGIO.

PEtzora magni Ducis Moschorum ditio, longo tractu in septentrionalem & orientalem plagam fines suos iuxta mare glaciale extendit. Denominata est à fluuio eiusdem nominis, *Petzora* dicto, qui à Meridie fluens in Oceanum glacialem, iuxta oppidum & castrum Pusteoziero dictum, sex amplis ostijs exoneratur. Circa hunc fluuium sunt montes, rupesque in altum prominentes, *Ziemnoi Poias* Ruthenis, id est cingulus terræ dicti, quorum vertices ob continuos ventorum flatus, nudi absque gramine sunt, niuibus frequenter rigentes. Crescunt autem illic arbores cedri, circa quas nigerrimi Zebeli reperiuntur, aues etiam rapaces varij generis in his montibus nidificant, præcipuè verò falcones albi ad venandas aues promtissimi, qui inde in Moschouiam afferuntur, eisque magnus Dux in venatione vti solet. Atq; in principis Moschouiæ imperio hij montes, quos veteres Rhiphæos siue Hyperboreos (varijs in locis situm eorum ponentes) vocabant, existunt. Hij autem montes perpetuis niuibus gelu concretis albent, difficilemq; transitum iter carpentibus præbent. Tantæ enim altitudinis dicuntur, vt quidam à Moschorum principe ad id destinati, decemseptem dies in ascendendo quodam monte transigerint, attamen nequaquam verticem montis attingere potuerunt. Qui autem ex Moschouia ad Petzoram proficiscere volunt, per Vstiugam & DWinam prouincias transeuntes, rectà in Permiam regionem, quæ à Moschouia ducentis quinquaginta milliaribus distat, perueniunt, indeque vsitato magis itinere Petzoram attingunt. Incolæ huius regionis simplicissimi

Petzora fluuius.

Montes cingulus terræ.

Arbores cedri.

Iter in Petzoram.

Incolæ Petzoræ.

ciſſimi ſunt, idioma proprium habent, panis apud eos nullus vſus habetur. Anno Domini ſupra milleſimum quingenteſimum decimo octauo, Ruthenico ritu ſacro baptiſmi fonte abluti ſunt. Pelles ferarum varias magno Moſchorum Duci pro tributo pendunt. In oſtijs Petzoræ fluuij eſt caſtrum & oppidum Puſteiezioro dictum, vltra quod in littore Oceani ſeptentrionalis variæ gentes ſunt, quæ communiter Ruthenis *Samogedz* (id eſt ſeipſos comedentes) appellantur. *Gēs ſeipſam mutuò comedens.* Hæ gentes in Moſchouiam non veniunt, aliorum enim hominum cœtum, vitæque ſocietatem maximè refugiunt. Auium diuerſarumque ferarum copia ſupra modum abundant, vtpote Zebellibus, caſtoribus, hermelis, aſpreolis, vrſibus albis, lupis, leporibus, & id genus alijs animalibus. Præterea in Oceano eis adiacenti piſces diuerſi generis & equi marini creſcunt, in eodem Oceano varia magnaque animalia dicuntur eſſe, inter alia autem belua quædam magnitudine bouis, quam Moſchouitæ *Mors* appellant. Hæc belua in mari, *Mors belua.* aliquando verò in terra degit; boatus terrificos edit; breues inſtar Caſtoris pedes habet; pectore prominenti latoq;, dentibus ſuperioribus in longum prominentibus, dumque Oceano relicto in terram prædæ capiendæ gratia exire cupit, tum dentibus (quos longos habet) per promontoria mari impendentia affixa, vertices montium aſcendit: tandem poſterioribus pedibus, dentibus admotis, ſumma cum celeritate in terram delabitur, omniaque obuia aliquando per decem vel amplius milliaria deuorans, mactansque graſſatur, & tandem in Oceanum reuertitur; multoties autem ab incolis ſuperiora

montium occupantibus, telis & lapidibus, priuſquam montes aſcendat, prohibetur, hocque modo frequenter opprimitur. Ex harum autem beluarum dentibus, Moſchouitæ, Turcæ, Tartarique, manubria pugionum, cultellorumque; præſtantiores etiam framearum ſubtiliter conficiunt, ſolùm autem propter dentes capiuntur, magno enim pretio, apud Turcas & Tartaros veneunt. Ad eundem Petzoram fluuium, eſt caſtrum & oppidum PapinoWgorod dictum, huius accolæ Papini dicuntur, diuerſumque à Ruthenico idioma habent, & Duci Moſchorum tributa ſoluunt.

Dẽtes Mors beluæ.

Papini gẽs.

OBDORIA REGIO.

OBdoria à fluuio præterlabente Obbi dicto denominationem accepit, qui ex lacu quodam ampliſſimo Kitaijsko nominato emergit, ab Orienteque in Septentrionem fluens, ſex oſtijs in Oceanum ſeptentrionalem exoneratur, ad oppidum autem Obbi dictum, eſt tam vaſtæ amplitudinis, vt ſedecim milliarium Polonicorum, octuaginta autem Werſt Moſchouiticarum in latitudinem pateat; vixque duobus diebus nauigio, quamvis ventis vela impellentibus tranatur; ſicque abundat piſcibus, vt nauigantium remigijs premantur. Huic quoque fluuio Vogulici & Hugritzchi populi accolunt, multa ibi varijque generis animalia capiuntur, quibus regionis incolæ (panis enim vſum neſciunt) victitant, pellibusque Moſchorum Principi tributa perſoluunt.

Obbi fluuius ampliſsimus.

Vogulici gens.

DE

DE IDOLO AVREÆ anus.

IN hac Obdoriæ regione, ad ostia Obdi fluuij, est quoddam antiquissimum idolum de lapide excisum, quod Moschouitis *Zolota Baba*, id est aurea anus dicitur. Est autem similitudo mulieris vetulæ, infantem in gremio tenentis, & alterum iuxta se infantem habentis, quem nepotem illius esse incolæ dicunt. Hoc idolum ab Obdorianis Iuhriscis & Vohuliscis, alijsque conterminis gentibus cultu latriæ veneratur, præstantissimasque & maximi precij pelles Zebellinas idolo offerunt, vnà cum reliquarum ferarum preciosis pellibus: ceruos quoque selectiores ad sacrificium peragendum mactant, quorũ sanguine os, oculus, & reliqua simulacri membra perungunt. Intestina autem cruda sacrificij deuorant, & inter sacrificandum sacerdos idolum cõsulit, quid ipsis faciendum, quóve migrandum sit. Ipsum autem (dictu mirum) certa consulẽtibus responsa dare, certosque rerum euentus prædicere solet. Dicuntur etiam in montibus vicinis huic idolo, sonitus boatusque quidam audiri, qui perpetuò sonitum in modum clangoris tubarum edunt. Hoc autem nihil aliud esse dicerem, nisi instrumenta quædam illic antiquitus posita, vel canales subterraneos, sic natura ipsa effectos, qui ventorum perpetuò flatu sonum, boatumque & clangorem continuò efficiunt.

Similitudo idoli. *Sacrificiũ.* *Boatus quidam.*

Ab Obbi fluuio à parte sinistra ascendendo, Calami populi dicti in campestribus degentes occurrunt Moschorum Ducis tributarij. *Calami gens.*

Infra Obbi fluuij ostia & auream anum sunt com-

Fluuij. plures ingentes fluuij, Irtiſchæ, BereſWa, Soſa, Tachnim, Danadim, & cæteri multi ex montibus cingulus terræ dictis emergentes. Horum fluuiorum accolæ ad Auream anum vſq;, & Oceanum ſeptentrionalem habitantes, magno Moſchorum Duci tributa perſoluere dicuntur.

CONDORA REGIO.

HÆc regio ad Oceanum ſeptentrionalem ſita, Obdoræ regioni vicina eſt, tota ferè ſyluis fluminibusque obſita, eius indigenæ proprio idiomate vtuntur, & Aureæ anus idolum cum Obdorianis colunt, ferarum carnibus, quibus omnis generis copiosè affluunt, pro cibo vtuntur, pelles verò varias Moſchorum Principi pro tributo pendunt; regio ciuitatibus, caſtris, pagiſque prorſus vacua eſt. Huius titulo Moſchorum Dux, (Ducem ſe appellans Condoriæ) vtitur.

LVCOMORIA REGIO.

LVcomoria regio longo tractu iuxta mare Septentrionale extenditur, ab incoliſque ſine vllis ædibus in ſyluis & campis habitatur. Huic regioni confines ſunt Gruſtintzi, & SerponoWtzi populi à caſtro Gruſtina ad lacum Kitaijsko ſito, dicti, vbi Obbi fluuius ſupradictus fontes ſuos habet. Ab hoc lacu homines nigri, communis ſermonis expertes, ad Gruſtinam arcem venire ſolent, ſecum adferentes varias merces, præcipuè autem vniones, gemmas, lapideſque precioſos, quas Gruſtinſi & SerponoWtzi, rerum transmutatione facta ab eis mercantur. Hæ autem gentes Lucomoriæ, item Gruſtintzi,

Gruſtintzi & SerponoWtzi populi.

ſtintzi, & SperponoWtzi, & quæcunque infra Obbi fluuium, & lacum Kiſtaijsko dictum, iuxtaque flumina Soſa, BereſWa, Danadim, & Tachmin habitantes, ad Oceanum glacialem vſque magno Moſchorum Duci, vectigales dicuntur. Porrò de quibuſdam populis in Lucomoria habitantibus, portentoſum & dictu incredibile quiddam refertur, quaſi illi quotannis vigeſimaſeptima menſis Nouembris die, velut hirundines & ranæ, præ intenſo frigore brumali moriantur; poſtea redeunte vere, vigeſimaquarta Aprilis die, eos denuò reuiuiſcere aiunt. Hi autem hoc modo commercia cum Gruſtentzijs & SperponoWtzijs populis ſibi vicinis habere dicuntur, cùm iam futuram mortem ſibi imminere ſentiunt, tunc merces ſuas certis in locis deponunt, quas Gruſtintzi & SperponoWtzi ſuis mercibus interim æquiualentibus eodem loco relictis, auferunt. Illi autem reuiuiſcentes, illas merces, ſi æqua commutatione ſibi placuerint, pro ſuis accipiunt: ſin minus iuſtæ fuerint, à Gruſtintzijs & SerponoWtzijs ſuas repetunt, vnde lites & bella hac de cauſſa inter eos ſæpiſſimè oriri dicuntur. Ex Lucomoriæ montibus Coſſin fluuius dictus, ingens oritur, qui Lucomoria præterlapſa, in magnum fluuium Tachmin dictum, exoneratur. In Tachmin autem fluuio piſces quidam naſci dicuntur, qui capite, oculis, naſo, ore, manibus, pedibuſque hominem referunt, ſed abſque vllæ vocis expreſſione. Aiunt quoque vltra hunc fluuium prodigioſæ formæ homines habitare, quorum alij ferarum more pilis rigent, alij caninis cum capitibus in ſpeluncis ſubterraneis victitant.

Mirabile quiddam.

Mirus mercãdi modus.

Coſſin fluuius.

Piſcis mirabilis.

Gens mirabilis.

LOPPIA REGIO.

A Lucomoria vlterius ad Oceanum glacialem procedendo Loppi populi, barbarie & feritate rigentes in campeſtribus & ſyluis degentes occurrunt. Hi nuſquam certas ſedes habent, ſed vno in loco feris piſcibusque, quibus victitant (panis enim vſum neſciunt) de paſtis aliò commigrant. Tuguriola ſua, in quibus habitant, corticibus arborum, ceſpitibusque tegunt, veſtibus ex diuerſis ferarum pellibus Zebellinis, hermelinis, ceruinis, & id genus alijs inſimul conſutis vtuntur, eorumque huiuſmodi veſtitus interdum in Moſchouiam à mercatoribus defertur, pileis etiam & caligis ex ceruinis pellibus cōfectis vtuntur. Tributi autem loco pelles & piſces, quorum copia affluunt, magno Moſchorum Duci pendunt. Idioma ſuum proprium habent, quod ab alijs non intelligitur, ideo apud exteros propemodum muti eſſe vidētur. Sagittarij autem omnes ſunt peritiſſimi, adeò, vt ſi quas in venatione præſtantiores feras nanciſcantur, eas (vt pelles eorum integræ & intactæ ſint) miſſa ſagitta in naſum oculosve interficiunt. Hi etiam feras in nartis hyeme per niues inſequuntur, inſecutasq; ſagittis conficiunt, mercatores ad ſe ex varijs regionibus quæſtus gratia venientes, libenter excipiunt, quos in tuguriolis ſuis cum vxoribus relinquunt, ipſi verò interim venatum abeunt; reuerſi, ſi vxores hoſpitum concubitu conſuetudineque lætiores & hilariores inuenerint, munere aliquo hoſpitem donant, ſin minus, turpiter conuitijs laceſſitum expellunt.

Victus, veſtitus, habitatioq; Loppiorum.

Loppi ſagittarij optimi.

Hoſpitum acceptio.

Monetæ pecuniariæ nullus apud eos vſus, ſed cū mercatoribus aduētitijs rerum permutatione vtuntur, &

tur, &

tur, & pro panno craſſo viloſoque, item pro ſecuribus, acubus, cochlearibus, cultris, poculis, ſpeculis, & id genus alijs rebus, pelles ferarũ varij generis mercatoribus dant. Regio quam inhabitant frigidiſſima eſt, ſolem ibi æſtiualis ſolſtitij tempore, quadraginta diebus perpetuò ſplendere (tribus noctis horis exceptis) perhibẽt, quibus Sol velut quadam caligine obducitur, vt radij illius non appareãt, nihilominus tamen laborãtes ab opere ſuo excludũtur. In his quoq; partib. montes in altũ eminentiſſimi dicuntur eſſe, qui ad Æthnæ (montis in Sicilia) ſimilitudinem, flammas ſemper eructant, in quib. Salamandræ, animalia quædam, lacertarum ſimilitudine, quæ in igne non ſecus ac piſces in aquis viuunt, creſcere perhibentur. *Montes ignei.* *Salamandræ.*

Vltra Oceanum etiam glacialem regionem quãdam, Engroneland dictam, quaſi incognitam aiunt eſſe, hæc tum ob altos montes, qui perpetuis ſemper niuibus rigent, tum etiam ob perpetuã glaciem mari innatãtem (quæ periculoſam nauigationem facit) à commercio conuerſationeq; cæterarum gentium aliena ſeiunctaq; eſt, ideo incognita dicitur. *Engronelãd regio.*

Moſchouitæ ſe plurimùm iactant, quòd princeps eorum ex hac quoque remotiſſima & ferè vltima orbis regione tributa exigat. Hoc quamuis veriſimile non ſit, tolerari tamen aliquo modo poteſt, cùm alios vicinos principes, qui ab ipſis tributa exigerent, non habeant.

Atque hic finis regionum ſeptentrionalium, glacialique mari adiacentium (quæ Moſchorum principis ſunt tributariæ) eſto. Nunc ad cæteras regiones deſcribendas Meridiem Orientemque verſus ſitas, Moſchouitis confines reuertar.

CEREMISSI POPVLI.

CEremissi, Mordouotes, & Vachines, inter Viatkam & Volochdam prouincias, quarum suprà mentionem fecimus, longè lateq; in vastis syluis, sine vllis ædibus habitant. Proprium idioma habent, Mahometisq; sectam amplectūtur, quidam etiam gentiliter, nullam Dei notitiam habētes, viuunt. Omnes autem furtis & latrocinijs intenti, & carminibus magicis exorcismisq; maximè dediti sunt. Aduersus sagittarum telorumq; iactus intrepidi. Ferina carne & melle (cuius aluearijs abundant) magna ex parte victitant. Pane enim rarò vtuntur. Omnes tam viri quàm feminæ cursu velocissimi sunt, sagittarijsq; peritissimi; arcum nunquā de manibus deponunt, quo adeò oblectātur, vt etiam filijs cibum obstinatissimè prohibeant, nisi prius signum præsignatum ex arcu sagitta ferirent. Artificium laborq; eorum feras venari, & sagittis figere, quorum carne vescuntur, pellibusq; vestiūtur, ac easdem pro tributo magno Duci Moschorum pendunt. Inter venandum autem, nartarum instrumento pedibus inducto, (cuius in Permiæ descriptione suprà memorauimus) vtuntur, in quo agilissimè velocissimeq; feras insequendo ferūtur. Quia verò harum nartarū instrumento velocissimi cursus, omnes ferè Septentrionales gētes, & ipsi Moschouitæ, Rutheniq; communiter vtuntur, imaginem vsus earum subijciemus. Sunt autem longæ quædam ligneæ soleæ, longitudinem triū cubitorum adæquantes, in anteriori parte in modum traharum erectæ, quidam verò hoc instrumentum ad suæ proportionis staturam in longitudinem cōficiunt, quo in vtramque pedem inducto velocissimè feruntur.

Ceremissi sagittarij excellentes.

Nartarum vsus.

MORD-

MORDWA POPVLI.

A Nouogrodia inferiore, quam ſuperius deſcripſimus Orientem, & Meridiem verſus, vaſtę ingentesque occurrunt ſyluæ, quas MordWa populi ſic dicti, magno iuxta Volgã fluuium inſignem tractu, inhabitant. Idioma proprium habent, in pagis paſſim degunt, agriculturamque exercent. Melle, diuerſisque animalium pellibus precioſis abundant. Homines ſunt duri & bellicoſi, Tartarosque latrocinantes, (quos in vicinio habent) à finibus ſuis fortiter propulſant, omnes ferè pedites incedunt, arcubus oblongis vtuntur, ſagittandique peritia pollent, feras præſtantiores, vt pellibus eorum integris & intactis potirentur, in naſum ſagitta miſſa interficiunt. Eorum quidam Mahometi ſectam amplectuntur, quidam verò in idololatria perſeuerant. Vectigal annuum magno Moſchorum Principi pellibus diuerſarum ferarum ſoluunt. Mulieres eorum decoris cauſſa vngues nigro colore artificialiter inficiunt, apertoque capite & crinibus paſſis ſemper incedunt. His aliæ gentes Ceremiſſi intermixtæ ſunt, qui ad differentiam Ceremiſſorum ſeptentrionalium, de quibus ſuprà ſuperiores Ceremiſſi, ſiue montani, à collibus quos inhabitant, appellantur. Hîc de vicinis conterminisque Moſchouitico imperio, Tartaris Cazanenſibus, cæterisque campeſtribus in hordas diſtributis nobis dicendum eſſet: ſed ne ordo rei interrumperetur, de moribus, religione, & vitæ conſuetudine Moſchouitarum, pauca ſubijcienda nobis, non abs re videntur. His autem abſolutis, Tartarorum fines, gentisque mores breuiter attingemus.

MordWa gens bellicoſa.

DE RELIGIONE MOSCHOVITARUM, omniumq́; Ruthenorum.

Caput II.

Rutheni Christiani.

RVtheni omnes poſtquam ſemel fidem Chriſtianam Græcorum ritu, anno reſtitutæ per Chriſtum ſalutis 924. ſuſceperunt, ſub Olha Duciſſa & Volodimiro filio eius monarcha Ruſſiæ, in ea ad hunc vſque diem vnanimiter fortiterque perſeuerant. Quamuis quidam proceres Ruſſiæ Polono regi ſubiectæ, doctrinam Lutheranam & Zuinglianam ſequantur, ſed vulgus omne, maiorque pars magnatum, & nobilium, fidem antiquitus Græcorum ritu ſuſceptam, firmiter retinent. Sic quoque omnes regiones Ruſſiæ, quæ alba dicitur, Moſchorum principi ſubiectæ, Chriſtianæ fidei, quam à Græcis ſuſceperunt, veſtigijs firmiter vnanimiterque inſiſtunt. Vnus autem totius Ruſſiæ metropolitanus olim erat tam Moſchorum, Lituanorumque ducibus, regique Polonorum tributarius, qui ſedem ſuam primò in Kiouia Ruſſiæ Lituanorum metropoli ciuitate retinebat, tandem in Volodimiriam, poſtremò in Moſchouiam tranſlata eſt. Cùm autem metropolitanus Moſchouiæ ſeptimo vnoquoque anno Ruſſiam Lituanis ſubiacentem, cauſſa exigēdarum pecuniarum inuiſeret, ablataq; magna pecuniarum ſumma diſcederet, Vitoldus magnus Lituaniæ Dux, re conſiderata, prouincijs ſuis, ne theſauris exhaurirentur, conſulere volens, epiſcopis, abbatibusq́; Ruſſiæ conuocatis, iudicio eorum metropolitam in ſua Ruſſia elegit, qui ſedem ſuam Vilnæ (quæ eſt Lituaniȩ metropolis) habet, in Baſilica diuæ virginis, quæ Ruthenis, Precziſta, id eſt caſtiſſima dicitur. Hic autem metropolita

Metropolitanus Ruſſiæ.

Metropolitanus Ruſſiæ in Lituonia eligitur.

raró

raròVilnæ commoratur.Eſt verò epiſcopus Vilnenſis præcipuus, ſecundum ordinem eccleſiæ Romanæ, ipſa enim Vilna Romanum ritum ſequitur: ſed media pars Ruthenorum eam incolit, pluresque eccleſiæ in ea Ruthenicæ quàm Romanæ conſpiciuntur. Porrò omnes metropolitæ Ruthenorum à patriarcha Conſtãtinopolitano autoritatem ſuam habent, & primò omnium epiſcoporum, abbatum, & totius ordinis ſpiritualis iudicio, & conſenſu metropolita eligebatur, ſed nũc hanc autoritatem magnus Dux Moſchouitarum ſibi aſſciuit, ſuoq; iudicio metropolitam in Moſchouia conſtituit.

A ſancto Andrea apoſtolo Rutheni ſe fidẽ Chriſtianam ſuſcepiſſe iactant, adhuc ante Olham, & Volodimirum, quem ex Græcia per Pontum Euxinum ad oſtia Boryſthenis fluuij, gentiliter *Dnepr* dicta, appuliſſe annales eorum teſtantur, & inde ad Kiouiam, tunc temporis metropolim Ruſſiæ, aduerſo fluuio perueniſſe, atque ibi omnem terram Ruſſiæ benedixiſſe, & baptizaſſe, ſignumq; crucis eum illic cõſtituiſſe. Ex Kiouia tandem aiunt eum ad fontes Boryſthenis Dneprisko dictos, perueniſſe. Indeque in Nouogrodiã magnam, deinde per mare Germanicũ Romã vſq; nauigaſſe. Poſtremò in Peloponeſo Greciæ, ſub Ago huius nominis rege, propter Chriſtum crucifixum fuiſſe. Archiepiſcopi in toto imperio Moſchorum duo ſunt, vnus in Nouogardia magna, qui habet prærogatiuam infulam albam bicornem noſtrorũ epiſcoporum more geſtandi. Secundus in Roſtouia. Epiſcopi ſunt multi, videlicet Permiæ, Suſdaliæ, TWerenſis, Columniæ, Cernigouiæ, Rheſanenſis, Smolenſtẽſis, Pleskouienſis, &c. Veſtes eorũ ſunt

S. Andreas in Ruſsia eſſe dicitur.

Archiepiſcopi Moſchouiæ & epiſcopi.

Veſtitus epiſcoporum.

Vestitus episcoporum. ſicut aliorum monachorū, nigræ, niſi quòd aliquando ſericeas ferūt, & prǽſertim pallium nigrum, quod habet à pectore tres fimbrias albas, ad ſimilitudinem riuuli fluentis inflexas, quod ſignificat, ex cordibus eorum riuulos doctrinæ fidei, & bonorum exemplorū ſcatere. Metropolita autem, archiepiſcopi, & epiſcopi, abbates, monachi, carnibus perpetuò abſtinent. Prouentus neceſſarios ex prædijs & alijs extraordinarijs accidentibus & beneficijs habent. Arces verò vel ciuitates, & omnes adminiſtrationes ſeculares eis ademtæ ſunt. Sed metropolita Ruſſiæ Polono regi ſubiectæ, & alij epiſcopi villas ciuitatesque poſſident.

Monachi. Abbates qui Igonomei, priores qui Archimendritæ dicuntur, & omnes monachi duriſſimas moleſtiſſimasq; leges, & regulas præſcriptas habent, nullo ſolatij genere recreari eis conceditur. Omnes non ſolùm Principis, ſed cæterorum nobilium mandatis parent: plures eorum ex monaſterijs in eremum ſe conferunt, ibique in arctis tuguriolis, aut ſoli, aut cum ſocijs manent, victum de radicibus arborum, & varijs terræ herbis acquirunt.

Sacerdotū regulæ. In ſacerdotij gradus hi tantùm promouentur, qui diu apud eccleſias ſeruierunt. In diaconum autem nemo conſecratur, niſi vxorem habuerit, vnde interdum & matrimonio copulantur, & in diaconatum conſecrantur. Præterea qui virgini ſtuprum aliquando obtulerit, aut vxorem ſuam primo concubitu vitiatam animaduerterit, in diaconatum non ordinatur. Mortua vxore ſacerdos à ſacris prorſus ſuſpenditur, niſi monaſterium ingreſſus iuxta regulam viuat, officijs etiam diuinis peragendis ſi caſtè viduus

duus vixerit, velut minister cum cæteris ecclesiæ ministris choro interesse potest. Si autem viduus sacerdos aliam vxorem (quod eis liberum est) duxerit, is munere sacerdotali priuatur, nihilque commune cum clero habet. Nullus sacerdotum monachorumve horas canonicas dicit, nisi habeat imaginem alicuius diui præsentem, quam etiam nemo nisi cum magna veneratione attingit. Qui autem eam in publicum profert, manu eam in altum extollit, quam omnes prætereuntes cruce se signantes, inclinando plurimùm venerâtur. Libros euangelij maxima veneratione prosequuntur, neq; eos manibus tangũt, nisi prius caput multoties inclinando, cruce se munierint. Omnes sacerdotes ex cõtributione quadam certa sustentantur. Assignantur etiam eis domunculæ cum agris & pratis, vnde victum suis vel famulorum manibus, more agricolarum acquirunt.

Sacerdotes Romanos confundunt, qui cælibem vitam ducere sese iuramento obstringunt, cùm sancta synodus quæ fuit in Gangra, scribat in quarto canone: Qui spernit sacerdotem secundum legem vxorem habentem, dicens quòd non liceat de manibus eius sacramentũ sumere, anathema sit, id eadem synodus dicit, Omnis sacerdos & diaconus propriam vxorem dimittens, sacerdotio priuetur.

Habitu haud dissimili à secularibus vestiuntur, solummodo pileolum nigrum rotũdum, quo rasuram tegunt, gestant. Commam ad brachia protẽsam nutriunt, omnes baculos *Posoch* dictos, quibus innituntur, cum manubrijs incuruatis gestant.

Rutheni secundũ calẽdarium suum, plurima festa diuorum, non his diebus quibus Romani, celebrant.

Feſta Ruthenorum.

Trinitatis feſtum celebrant feria ſecunda Pentecoſtes, in octaua autem Pentecoſtes feſtũ omnium ſanctorum obeunt. Feſtum verò corporis Chriſti more Romanæ eccleſiæ non venerantur. Viri præſtantiores peractis ſacris, ebrietate & comeſſationibus feſtos dies conſumunt. Ciues artificesq; diuinis peragendis intereſſe ſolent, quibus peractis laborib. domeſticis, cæterisq; negocijs incumbunt, dicentes feriari & à labore abſtinere, dominorum eſſe.

Nicolaum ſanctum inter cæteros diuos præcipuè venerantur, eumq; diuino ferè cultu proſequuntur, templaque præcipua nomini eius dicata erigunt, de cuius plurimis miraculis frequenter prædicant.

Habent etiam in catalogo ſanctorum Romanos quoſdam pontifices, quos inter ſanctos venerantur. Cæteros verò qui poſt eorum ſchiſma fuerunt (quãdo à Romanis diſiuncti ſunt) execrantur, & pro hæreticis grauiſſimis eos habent, eoſque ſchiſmaticos appellant.

Concilium ſub Adriano papa.

In ſeptimo enim generali cõcilio, quod ſub Adriano papa celebratum eſt, concluſum eſſe dicunt, vt ea quæ in præcedentibus ſynodis conſtituta concluſaq; fuerint, in poſterum quoque ſolida rata, acceptaque & perpetua teneantur, nec poſthac cuiquã ſub graui anathematis pœna aliud concilium celebrare aut accedere licere. In his autem ſeptem concilijs hos pontifices Romanos fuiſſe conſtat, quos Rutheni inter ſanctos venerantur, dignoſque cathedra ſancti Petri dicuut, ideo quòd ſecum ſentirent. in prima ſynodo, papam Syluestrum, in ſecunda Damaſum, in tertia Celeſtinum, in quarta Leonem, in quinta Vigilium, in ſexta Orphanium, in ſeptima Adrianum, omniaq; conci-

concilia & ſynodos, poſt hos ſeptem prędictos ſynodos celebrata, maledicta, peruerſa, & hæreſi turpiter deprauata eſſe dicunt. Erat quidem metropolitanus Ruſſiæ Iſidorus nomine, qui ſedem ſuam in Kiouia retinebat, is ad cōcilium Florentium, quod celebratum eſt ſub Eugenio papa, venerat, vbi eccleſias Ruthenicas, abiectis Græcorum ritibus, cum Romana eccleſia vniuerat, tandem in Ruſſiam reuerſus, cùm propoſitum ſuum & rem iam concluſam Ruthenis proponeret, illosq́ue ex verbo Dei ad vnitatem & concordiam fidei inſtrueret: captus omnibusq; bonis ſpoliatus, in carceres coniectus eſt. *Iſidorus metropolitanus.*

Doctores quorum dogmata Rutheni ſequuntur, ſunt hi: Baſilius magnus, Gregorius Nazianzenus, & Ioānes Chryſoſtomus, quem illi Zloto vſti, id eſt aureum os habentem, appellunt. Gregorij etiam pontificis Romani libros de moralibus ſcriptos habent. *Doctores Ruthenorum.*

Sacrū ſiue miſſa Sclauonica lingua apud illos peragitur, intermixtis etiam aliquando cantionib. Græcis, epiſtola & euangelium, quo magis à populo percipiátur, extra chorum in medio eccleſiæ aſtanti populo clara voce recitantur. Concionatoribus carent, ſatis enim eſſe putant ſacris interfuiſſe, ac euangelij epiſtolarumq́ue verbaq́ue vernacula lingua recitat ſacrificulus audiuiſſe, concionariq́ue in ſuis eccleſijs obſtinatiſſimè prohibent, dicunt enim ſe hoc modo varias hæreſes, & diuerſas de fide opiniones effugere, quæ ex concionibus & ſubtilibus argumentis, ſophiſticisq́ue quæſtionibus oriuntur. *Sacrum.* *Concionatoribus abſtinent.*

Panem ad ſacrificandum hoc modo ſacrificant: vnus eorum præparatum panem ad ſacrificādum in patena ſuper capite, per minorem portā de ſacrario

Consecratio panis. egressus portat, alter verò coopertum calicem vino repletum, cæteris diaconis vel sacerdotibus imagines sanctorum, Petri, Pauli, Nicolai, vel Michaelis archangeli, magna populi circumstantis acclamatione & veneratione preferunt, quidam ex circumstantibus acclamant vulgari oratione, Domine miserere, alij fronte terram gentili more percutiunt, quidā se signo crucis frequentius caput inclinando muniunt, varia denique veneratione ac cultu circumlata signa venerantur. Postea finito circuitu per mediam chori portam sacerdotes in sacrarium ingrediuntur, sacrumque peragunt. Quoties se signo crucis muniunt, id manu dextra sic faciunt, vt frontem primùm, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctis in formam crucis tangant. Quod si quis aliter se signo crucis munierit, hunc velut hæreticum obiurgant.

Gloriantur Rutheni se solos cum Græcis veros Christianos esse, Romanos verò & alios Christianos damnant & execrantur, tanquam primitiuæ ecclesiæ desertores, & septem sanctarum synodorum præuāricatores.

Baptismi sacramento Rutheni hoc modo vtuntur: nato infante sacerdos statim accersitur, qui ante fores puerperæ habitationis, certas orationes dicere solet, infantique nomine imposito domum reuertitur. Postea puer in templum defertur, hocque modo baptizatur, in aquam immersus, chrismate quod in hebdomada, feria sexta Pascham precedente, consecratum est, vngitur, deinde myrrha; postea capillos infanti sacerdos abscindit, eosque ceræ intricatos in ecclesia certo loco deponit. Sal autem & saliuam Roma-

Romano more, cum puluere mixtam, inter baptizandum non adhibent, aquam verò baptiſmatis pro ſingulis infantibus conſecrant, & continuò poſt baptiſmum in foueam ad id præparatam, eam effundunt. Fideiuſſores verò vel ſuſceptores infantis, quoties circa baptiſmum ſacerdoti interroganti, an Diabolo infans renunciaret, correſpondent, toties in terram expuunt.

Confirmationis ſeu inunctionis ſacramentum maximè abhorrent, hocque argumento vanam & damnabilem cõfirmationem eſſe aꝓbant, quòd in ſynodis omnibus ferè dictum ſit, præcipuè verò in Nicena, confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum, cùm autem vnum ſit baptiſma, vnum etiam eſſe chriſma, & virtutem eandem ſacerdotis & epiſcopi circa ſacramenta diſtribuenda, dicunt eſſe.

Purgatorium Græci & Rutheni negant, ſed dicunt vnumquenque ſecundum opera ſua, poſt mortem locum deſignatum habere, vbi diem iudicij extremi expectaret, pios quidem cum Angelis placidis in lucidis & amœniſſimis Eliſij viridiferis campis recumbere; impijs autem in obſcuris, cæcis, nigriſque caligine obductis voraginibus, cum Angelis terribilibus deſtinatam eſſe manſionem, ad expectandam iudicij diem, vnde illæ animæ quæ in locis amœniſſimis & ſplendidis, cum angelis placidis, benignisque collocatæ ſunt, gratiam Dei ſibi futuram cognoſcunt, aſſidueque iudicium extremum fieri petunt. Aliæ contrà condẽnationem ſibi imminere, & pœnas terribiles in caliginoſis voraginibus ſitæ præſagiunt, idque eò maximè allegant, quòd animæ poſt

Opinio de animabus.

mortem in cælum ſtatim non aſcendunt, neq; in infernum. Quibus enim illud verbum à Chriſto in nouiſſimo die diceretur: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum cælorum, &c. cùm iam omnes antea in cælo ſint: & cõtrà, ite maledicti in ignem æternum, cùm iam olim in inferno condemnati fuerint. Neq; etiam animam à corpore ſeparatam pœnis obnoxiam eſſe credunt, nam cùm anima ſe vitijs cum corpore ſimul contaminauerit, cum corpore etiam expiandam putant, quod ego Theologis diſcutiendũ relinquo. Funebre autem ſacrum pro defunctis ideo faciunt, quòd ijs ſuffragijs tolerabiliorem animabus locum impetrari ſperãt, vbi facilius extremum diem iudicij expectare poſſint. Imò etiam cùm aliquis magnæ autoritatis vir moritur, tunc Metropolitanus ſiue epiſcopus, epiſtolam ad ſanctum Petrum ſcribit, ſigillo ſuo & manu ſubſcriptione munitam, quam ſuper pectus defuncti ponit, dans teſtimoniũ de bonis pijsque operibus eius; vtque in cælum facilius poſt diem iudicij admitteretur, & Chriſtianę religionis Catholicæ agnoſcatur, ſubſcribunt. Præterea agreſte vulgus circa mortuorum ſepulturam, varijs ceremonijs, & ſuperſtitioſis plerunque vtitur. Sepulturæ eorum in ſyluis, & vbi agris tumulos aggeſtis, lapidibus muniunt, ſignumq; crucis ſuper imponũt. Loca pro ſepeliendis defunctis non cõſecrant, aiunt enim corporibus baptizatis, ſacramentisque Chriſti dicatis, & conſecratis, terram ipſam, & non corpora terra conſecrari.

Matthæi 25.

Mortuorũ ceremoniæ.

Spiritum quoque ſanctum à Patre tãtùm, & non à Filio procedere confitentur, ac Romanos dicentes credo in Spiritum ſanctum, qui à Patre & Filio procedit,

cedit,confundunt,eoſq; conformes hereſi Macedoniæ & Arianæ dicunt,hac de cauſſa,quòd duo principia, duaſq; voluntates de Spiritu ſancto, & duas virtutes adducerent, & honori Spiritus ſancti detraherent. Hîc autem Rutheni non intelligunt vnam eſſe diuinitatis voluntatem, poteſtatem gloriam,& honorem.Sicq; ſecundum concilium Nicenum,contra Arium & Conſtantinopolitanum, contra Macedonium celebratum dicunt: Credo in Deum Patrem, & Filium,& Spiritum ſanctum,Dominum verum & viuificantem,à Patre procedentem, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & conglorificatur.

IEIVNANDI MOS *apud Ruthenos.*

RVtheni in ieiunio,prout in cæteris ceremonijs, à Romanis diſcrepant, quatuorque ieiunia magna,quibus carnibus abſtinent,habent. Primùm in quadrageſima ſeptem integris hebdomadis ab eſu carnium abſtinent. In prima aũt hebdomada,quam nos vltimam Bacchanalium dicimus, illi lactarijs & butyraceis cibis vtuntur, eamq; Maſlna, quaſi butyraceam appellãt, reliquis verò ſeptem integris ſeptimanis ad Paſcha vſque etiam piſcibus abſtinent, oleribus,cauliculis,raphano, fungiſq; cõtenti. Quidam etiam deuotiores Dominicis tantùm & Sabbatiuis diebus(quibus ieiunare peccatum putant)cibum ſumunt, reliquis diebus niſi fruſtulo panis in meridie confortati ab omni cibo abſtinent. Alij die Dominico,feria tertia,quinta & ſeptima,cibis coctis veſcuntur, reliquis fruſtulo panis, cum aqua fermentata ſumto, totis diebus inediam tolerant.

Ieiunium Petri. Secundò ieiunant post octauam Pentecostes vsq; ad ferias Petri & Pauli apostolorum, appellantq́ue hoc ieiunium diui Petri.

Ieiuniũ diuæ Virginis. Tertiò à prima Augusti vsque ad assumtionem beatissimæ virginis Mariæ, ieiunio se macerãt. Quartò sex septimanis in aduentu Domini carnem & butyrum abhorrent, vocaturq́ue hoc ieiunium Philippi, *Ieiunium Philippi.* inchoatur enim sub festum Philippi secundũ Ruthenicum calendarium. Omnibus verò diebus sabbatinis (exceptis temporibus ieiunij) carne vescuntur. Sed feria quarta & feria sexta grande peccatum carnibus vti credunt, ita, vt si Petri & Pauli, assumtionisq́ue Mariæ festum feria quarta vel sexta contigerit, tum ea quoq; die carnibus nõ vesci peccatum putant, Romanosq; hac de caussa maximè redarguunt, argumento Clementis pontificis Romani id comprobantes, qui dicit in statutis Apostolorum canone LXIIII. Si ecclesiasticus die Sabbato vel Dominico ieiunans inuentus fuerit, exceptis ieiunij Sabbatis ab ecclesia præscriptis, sacerdotio degradetur, si autem secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab ecclesia seiungatur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter sancti Ioannis Baptistæ, quam vigesima nona Augusti die (ex præscripto calendarij sui) celebrant.

Monachi grauioribus ieiunijs præ cæteris onerãtur, qui aqua fermentata cum frustulo panis semel in die sumta, contenti esse coguntur.

CONFITENDI MOS.

Circa Paschatis festum Rutheni præcipuè confiteri solent, hoc modo: Confessor vnà cum confiten-

fitente in medio templi ſtat, magna cordis cum deuotione, contritioneque ad imaginem alicuius diui vultu reuerenter conuerſo, poſtea confitenti ſecundum peccati grauitatem iniuncta pœnitentia, ante ipſam imaginem confeſſor & confitens magna cum deuotione reuerenter ſeſe inclinant, ſignoque crucis frequentius frontem pectúſque & brachia munientes, alto cum gemitu cõſuetam orationem proferunt: Ieſu Chriſte Fili Dei viui miſerere noſtri. Quoſdam etiam qui grauius aliquid deliquerint, aqua ſacrata abluunt, quam in Epiphania Domini toto fluuio vel ſtagno (ſecundum morem) conſecrato hauriunt, & pro abſtergẽdis noxialibus delictis, per integrum annum in templo reſeruant. Quibuſdam verò pro pœnitentia ieiunia & breues facilesq́; orationes iniunguntur. Dominicam enim orationem perpauci ex vulgo ſciunt, dicuntque orationem Dominicam ſcire, dominorum & ſacerdotum, qui nullis laboribus occupantur, opus eſſe. Confeſſionem etiam quamuis ex præſcripto habeãt, eam tamen ad dominos pertinere, agreſtes dicũt, ſibi autem in Deum, & filium eius Ieſum Chriſtum, & Spiritum ſanctum ſimpliciter credere, ſatis eſſe. Hacque oratione omnes Rutheni promiſcuè & peculiariter vtuntur: Ieſu Chriſte Fili Dei viui miſerere nobis.

Aqua conſecratio.

SACROSANCTÆ EVCHAriſtiæ vſus.

SAcramento Euchariſtiæ Rutheni ſub vtraq; ſpecie vtuntur, aliud autem pro infirmis, & aliud pro communicantibus, ſecundum conſuetudinem habent. Pro infirmis ſacramentum in hebdomada

magna ante Paſcha, die Iouis conſecratum, in vaſe mundo per integrum annum ſeruatur. Dum autem id ſacerdos pro infirmo daturus eſt, tum parum vini & aquæ tepidæ addit, portiunculamq́; bene humectatam ægroto cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeò vt non poſſit de pane ſumere, tunc infunditur ei gutta vini conſecrati in os de calice. Pro communicantibus verò ſecundum conſuetudinem, ſacramentum dum ſacrum ſiue lyturgia peragitur, cõſecratur, quod ſacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum, & vino commixtum, communicantibus diſtribuit. Præſcriptum communicandi tempus ante feſtum Paſchæ, (vel quotieſcunque aliquis voluerit modò confeſſus ſit) habent. Pueros qui ſeptem annos tranſigerint, ad ſacramẽtum admittunt, dicuntq́; hominem ſeptennio tranſacto contra Deum peccare incipere.

Duplex apud Ruthenos Eucharistia.

Porrò omnes Rutheni pane fermentato, & non azymo (prout Romanæ eccleſiæ mos eſt) vtuntur, idque hac ratione approbant, quia Iudæi in memoriam liberationis ſuæ ex Ægypto, ſecundum mandatũ diuinum azymis vtuntur, ſe verò ſemel Chriſtianos factos nunquam in labore Ægyptiorum fuiſſe; ideo de huiuſmodi Iudæorum azymis, Sabbato & circũciſione obſeruandis, ſe liberos eſſe dicunt, ſi enim aliquis ſequatur vnum ex illis (Paulo atteſtãte) totam legem adimplere tenetur. Eundemq́ue Apoſtolum dicentem: Fratres, ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis; quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, &c. de pane fermentato & non azymo dixiſſe intelligunt. Eo enim tempore nec azyma nec Paſcha eſſe, cùm Dominus cœnaret,

Nõ azymis Rutheni, ſed fermentato pane vtuntur.

cœnaret, dicunt. Idq́ue hoc argumento maximè approbant, quia Iudæorum paſcha ſtando fit, & comeditur ſecundũ legis præſcriptum, hoc autem in cœna Chriſti non erat (vt Euangeliſta dicit) recumbentibus eis duodecim, &c.

Item & diſcipulus recubuit ſuper pectus ipſius in cœna, &c. Quod etiam Chriſtus dicit ibidem: Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum, non de Iudæorum Paſcha eum dixiſſe ſentiũt, quod antea ſemper comedebat cum Apoſtolis. Neq; azyma Chriſtum Apoſtolis dediſſe, ſed panem fermentatum credunt, cùm dicit: ecce panis quem ego do vobis. Similiter ad Iudam: cui ego dabo panem intinctum, ipſe traditurus eſt me.

Romanos autem in azymis communicantes cõfundunt, dicẽtes eos Iudaicos ritus obſeruare, in hæreſiq́; Iuliani Apolinaris Laodicẽſis, & Pauli Syrij Samoſatenſis, Machometi, Eutychij, & Diaſterij ambulare, qui erant in ſexta ſynodo deprauatiſſimi hæretici, & ſpiritu diabolico repleti.

Mulieres autem apud Ruthenos panem ad ſacrificandum Proſkura dictum cõficere ſolent. Seliguntur autem ad id mulieres prouectæ ætatis, quæ menſibus patiendis amplius non ſunt obnoxiæ, præcipuè verò viduæ ſacerdotum relictæ, id muneris obire ſolent.

DE MATRIMONIO.

ITa Rutheni matrimonium contrahunt, vt quartum cõſanguinitatis gradum non attingant. Tertiam ducere vxorem viro vix concedunt, & non admodum legitimum matrimonium eſſe putãt. Quartam verò nec concedunt, neque etiam Chriſtianum

esse iudicant. Pro adulterio non computãt, si vir habens vxorem cum soluta concubuerit, excepta vxore alterius.

Divortia inter se frequenter celebrant episcopis permittentibus, literasq; repudij dantibus.

Quidam etiam agrestiũ, quibus ad episcopos propter longam itineris distantiam aditus difficilis est, diuortium tali modo (more gẽtili antiquitus obseruato) peragunt, cùm sibi vir & vxor vtrinque displicent, tunc extra pagum in triuium ambo prodire solent, mantili accepto, quod inter se manibus vtrinq; tenendo per medium discindunt, hocq; inter se diuiso, matrimonium etiam inter se diuisum esse putant, & vxori repudiatæ vir dicere solet, vade tu hâc, ego illac pergam. Sed hic peruersus diuortij modus nunc prorsus abolitus est.

Diuortium.

Hoc autem ritu matrimonium inter sponsam & sponsum contrahitur. In primis mẽsa in medio templi adornatur, ingredientibusq; templum sacerdos præcedens certas recitat orationes, deinde pro patriarcha metropolitano, episcopis, & toto clero, pro monarchaque suo, & omni ordine equestri, & plebeio, qui ritus suæ fidei sequuntur sigillatim sacerdos cum diacono clara voce orant. His peractis sponsus & sponsa mensam præparatam accedunt, in linteoq; secundum morem pedibus substrato vterque stat. Postea sacerdos ex præscripto an alicui olim nõ spopondèrent interrogat, stolaque manus vtriusq; annulos commutans, colligat. Deinde coronas ligneas vel ex tiliæ libro pictas ad id muneris in ecclesia reseruatas capiti vtriusque imponit, dicens: Posuisti Domine coronam super caput eius de lapide pretioso,

Sponsaliorum ritus.

tioſo, &c. Euangeliumque de nuptiis in Cana Galilææ celebratis, recitat. Deinde panem & ceruiſiam conſecratam deſponſatis ad prægustandum porrigit, poſtea ſtolam (qua ſacerdotes collo appenſa vti videmus) ſponſus & ſponſa ab vna parte, & ſacerdos ab altera tenent, ſacerdotemque præeuntem ſequuntur, hæc verba dicentem: Circuite populi Sion, & date gloriam nomini Dei altiſſimi, terque menſam circumeuntes loca ſua occupant, & ſacerdos pſalmum Miſerere noſtri Domine ſecundum magnam miſericordiam tuam, &c. recitat; ſuffragiisque pro omnibus, tam ſpiritualibus, quàm ſecularibus Deo perſolutis de templo egrediuntur.

DE EXPEDITIONE BELLICA.

Caput III.

MAgnus Moſchorum Dux ingentem exercitum longo tempore ſuſtentare poteſt, neque enim militibus ſuis ſtipendia largitur, ſed agros illis exiguo pretio elocat, quo beneficio operam militum demeretur. Conſcripti autem milites coram magno Duce ſinguli cōparent, & nummum vnum, quem patrio nomine Denga vocant, æſtimatione vnius groſſi Polonici principi dant, reuerſiq; ex bello eundē nummū repetunt, occiſorū verò nūmiſmata princeps rètinere ſolet, atq; ita occiſorum numerum cognoſcit. *Numerus occiſorum quomodo cognoſcitur.*

Nobiles autem omnes, magnates & cōſiliarij adeò dura ſeruitute premuntur, vt quemcunque apud ſe in aula eſſe velit, vel in bellum ire, aut legationem aliquam obire iuſſerit, id ſumptibus ſuis facere cogitur. Quando autem aliquem magni nominis virum ad bellum proficiſci iubet, literas ſuas ad illum mandatorias mittit, ſi autem vel prandens, vel cœnans,

dormiénſve præuentus fuerit à tabellatore Magni
Obedietia. Ducis,literasque quibus ad bellum proficiſci iubetur acceperit,continuò à prandio lectóve ſurgens,equum tabellatore inſpiciente armatus aſcēdit, mandatumque principis ſe exequuturum præbet, atque ſic omnes qui per facultates rei familiaris poſſunt, ſumptibus propriis militant.

Per ſingulas quoque prouincias magnus Dux filíos nobilium tenuioris fortunæ conſcribere ſolet, vt numerum illorum & quot quiſque equos ac ſeruitores habeat, cognoſcere poſſit, is ſingulis exiguum ſtipendium annuum concedit, & in bellum proficiſci iubet.

Frequenter Moſchi belligerant. Omnibus autem nobilibus propriis ſumptibus militantibus raròquies datur. nam frequenter bella aut cum Lituanis, Liuonibus, Suetenſibus, vel Tartaris Præcopenſibus, Turcis aliiſque finitimis gentibus gerit, in arcibus quoque campeſtribus Tartaris finitimis, qui Crimſci, Præcopſci, Noheyſcique dicuntur viginti millia hominum, vel plus ſingulis annis locare ſolet. Omnes denique & ſinguli tam ſtipendiarij, quàm principis gratiam expectantes in bellum propriis ſumptibus ire coguntur. Non huiuſmodi autem ſumptibus prout apud nos Moſcho uitæ in bellum expediuntur, nam quicunque nobilium habet ſex equos & totidem ſeruos, vnū equum, qui vitæ neceſſaria fert, ex iis habet, in primis verò milium ſiue pultes contritas in ſacculo habet, deinde ſuillæ carnis aliquot fruſta, & ſal in ſacculo, ſi verò
Victus bellicus Moſchorum. ditior fuerit ſal commixtum pipere ſolet habere, hos autem ſacculos cum leguminibus ſuper equum ad id delectum circumligat. prętereà vnuſquiſque ſecum

cum fert lebetes, ollas cupreas ſiue æreas, ciſtellasq; ephippio alligatas, cumque neceſſe eſt ignem accendunt, ollamque magnam aqua replent, in quam milij tantùm vnum cochlear, vel pultium imponũt, ſaleque conditum coquunt. Aliquando autem cùm lautius aliquis eorum epulari vult, tum fruſtulũ paruum carnis ſuillæ inijcit, hocq; cibo dominus interdum cum ſex ſeruis contentus viuit. quòd ſi dominus famelicus nimiùm fuerit, totum conſumit, ſerui autem aliquando ad totũ biduum triduúmve ieiunant. Farinam etiam de auena ſubtiliter commolitam habere ſolent, cuius aliquot cochlearia pranſuri in ciſtellam imponunt, modicoque aquæ diſtillatam cõedunt. Cùm autem habent allium & cepas, tum facilè cæteris leguminibus carere poſſũt. Duces verò exercitus, & cæteri militiæ præfecti lautius epulantur, tenuiorisque fortunæ nobiles ad prandium inuitare ſolent.

Moſchouitæ tormentis bellicis, & bombardis peditatuque nunquam olim ante annos 40. vtebantur, nunc autem frequentiſſimè & peritiſſimè bombardis & tormentis vtuntur, à profugis quibuſdam Italis, Germanis, Lituaniſque inſtructi, arceſque egregiè (dictu mirum) propugnant. Campeſtri verò certamine cũ Polonis & Lituanis raro confligunt, ſemper enim ab eis fundũtur, ſolaq; agilitate & induſtria externi Moſchouitas vincere ſolent. nam omnes ferè dimicare, armiſq; artificialiter decertare imperiti ſunt, exceptis quibuſdam magnatibus, iiſq; perpaucis. Cauendum aũt eſt cum Moſcho congredienti, vt armis ſcitè vtatur, ne in manus eius incidat: brachiis enim lacertis, & toto corpore robuſtiſſimi ſunt, ſed

Quomodo cũ Moſchis dimicandũ.

arte dimicandi plurimum vincuntur. Tam aũt robusti ſunt, vt cum vrſis indomitis & efferis abſque vllo genere armorum, ſolis viribus confici ſæpius cõgredi audeant, vrſumq; per aures arreptum tamdiu fatigant, donec prorſus debilitatum proſternant.

Arma Moſchorum.

Hæc præcipua arma ſunt, quibus Moſchouitæ in bello vtuntur, pharetra ſagittis referta, arcus, ſecuris, framea, cæſtus, cultelli oblongi, quibus frequenter pro pugionibus vtuntur. Multi quoq; lanceis prçcipuè pedites, equites autẽ aliqui hoſtilibus breuioribus vtuntur, ab Vngaricis & Polonicis diſſimilibus. Armantur autem loricis oblongis aliquando duplicibus, armillis, thoracibus, galeisq;. Equos paruos caſtratos ſoleis carẽtes habent, frena leuiſſima, ephippiis quoque in eum vſum accommodatis vtuntur, vt ſe in omnes partes abſque impedimento vertere, arcumque intendere facilè poſſint. Pedibus curtè attractis equis inſidere ſolent, adeò vt nullum haſtæ lançeæve impetum ſuſtinere queant. Flagello plerique & cõmuniter, calcaribus verò pauciſſimi vtuntur. Communiter veſtibus oblongis ad talos vſque protractis bombyce, lanáve ſuffertis vtuntur.

Caſtra Moſchorum.

Collocandis caſtris ampliſſimum locum eligunt, vbi fortè locus natura ſit munitus ea non curribus, ſed vepríbus, ſentibus, arbuſtisque circumtexunt, in muri ſimilitudinem, præſtantiores in medio tentoria ſua erigunt, reliquæ verò multitudinis vulgus ex arbuſtis caſas conficiunt, quidam etiam arbuſculas ſiue arborum frondes, in modum arcus incuruant, deſuperq́; pennulis tegunt, equos ad paſcua pellunt, quorum cauſſa tam latè diſiunćta caſtra collocant. Tempore conflićtus tubicines multos habent, ij dum gentili

more omnes insimul dissonante melodia tubas inflant, mirus ac inusitatus quidam clangor auditur; cõmissuri cum hostibus certamen plus spei in multitudine, quàm robore militum ponunt, semperq; eminus hostes à tergo adorire & circumuenire student, sed campestre certamen rarissimè eis prospeeratur, plurimis enim & diuersis armis se verius onerant, quàm armant; externi verò cõsilio magis, quàm armis tecti paruis copiis cum eis congrediuntur.

Arces & omnes munitiones strenuè & obstinacissimè propugnant.

DE CONSVETVDINE MOribusq; Moschouitarum. Caput IIII.

HÆc omnis gens Moschouitica siue Ruthena, magis seruitute quàm libertate gaudet, cuius egregium executorem principem proprium habent. Omnes enim passim cuiuscunque conditionis sint, (nullo respectu personarum habito) grauissima seruitute premuntur, prout inferius in gestis moderni principis dicetur. Nobiles, magnates, præfecti, primoresq; & consiliarij omnes *Chlopos* se, id est abiectissimos & vilissimos seruos magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ propriè possident, non sua, sed magni Ducis esse dicunt. Vt autem equester ordo à magno Duce, sic etiã plebeius ciuilisq; à nobilibus & magnatibus grauissimè premitur: colonorum enim bona & ciuium, militũ, & nobilium prædæ exposita sunt, & per contemptum nigri homines, siue Christiani cõmuniter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis *Seruitus Moschouitarum.*

ſuis laborant, ſeptimus verò dies priuato labori conceditur, neq; hi ſtrenuè laborant, niſi bene verberati. Habẽt autem à dominis ſuis certos attributos agros, & prata, ex quibus viuunt, tributaq; annua ſoluunt. Artifices ſecundum præſcriptum paruo laborem ſuum vendunt. Cumque annonę caritas in pretiũ concedit, tunc artifices exiliori tenuioriq; in pretio ſunt, adeò vt vix panẽ ipſum pro labore vnius diei (quamuis ſtrenuo) acquirere poſſint. Ciues quoq; & mercatores grauiſſimis & intolerabilibus tributis, & exactionibus adinuentitiis onerantur, quas hîc recenſere longum eſſet. Quòd ſi magnus Dux aliquem mercatorum argenti aurive paulo ditiorem à delatoribus (quorũ plena curia eſt) reſciuerit, tunc eum ſibi præſentari iubet, & crimine falſo commentito dicit; delatum eſt ad nos tuum ſceleſte facinus, ideo vt criminoſus punieris. ſi autem accuſatus obteſtaretur ſe innocenter accuſatum, tum magnus Dux reſpondere ſolet anima teſtium, qui te accuſauerunt, ſciant, mea verò nihil refert. Confeſtim ergo iuſſu principis arripitur, & tamdiu verberatur, donec pręſcriptam ſummam monetæ argenteæ, magno Duci numeret.

Debita exigendi mos. Eſt aũt hic mos apud Moſchouitas receptus, quòd omnes debitores, qui alienum æs conflauerunt, non habentes vnde creditoribus ſuis redderent, ex legis præſcripto in locum certum & publicum, ad id ordinatum ducuntur, ibique à ſeruis prætorianis flagris, baculisque per ſuras & crura pedum, grauiter abſq; vlla miſericordia cęduntur, tam diu donec vndecunque accipiẽdum ſit, creditoribus ſua reddere cogantur, quòd ſi ſoluendo non ſufficerent, tunc verberi-

bus

bus multotiens exagitati creditoribus ſecũdum valorem debiti ſeruire coguntur. In hunc quoque locum omnes coram magno Duce, per contumeliam accuſati ducuntur, & ſi ditiores fuerint, cuiuſcunque conditionis, tam diu verberantur, donec imperatam pecuniam (quamuis vnquam debitam) magno Duci ſoluant. Omnes communiter ſeruos emptos aut captiuos habere ſolent, quos morituri frequenter manumittunt. Illi tamen continuò ſeruituti aſſueti, aliis dominis pecunia accepta in ſeruitutem ſe vendunt.

Liberi etiam ſerui, qui dominis ſuis pro pretio ſeruiunt, non poſſunt quando velint à dominis ſe abdicare: ſi enim abſque domini voluntate aliquis abierit, ab alio domino in famulatum non aſſumitur, niſi fuerit à domino, cui primò ſeruiuit, vel ab amicis ſe pro fidelitate eius obſtringentibus commendatus.

Pater etiam habet poteſtatem filium quater vendendi, ita vt ſemel venditum quocunq; tandem modo liberatum, vel manumiſſum, rurſus atque iterum iure paterno eum vendere poſſit. Poſt quartam autem vẽditionem nihil iuris amplius in filium habet. *Ius patris in filium.*

Seruitores in dominos ſuos plerumque conqueruntur, quòd ab eis probè non eſſent verberati: credunt enim ſe dominis diſplicere, ſignumq; indignationis eſſe, ſi non frequentius verberentur, obiurgarenturque. *Verbera ſeruis cara.*

Prout autem viri à magno Principe ſeruitute aggrauantur, ſic etiam apud viros ſuos mulierum conditio miſerrima eſt: nulla enim honeſta & pudica creditur, niſi domi concluſa viuat, adeò vt nuſquam exeat, domi autem manentes telam fabricant, & filanent, nihil prorſus iuris authoritati ſuæ in ædibus ha- *Mulierum conditio.*

bent, omnes enim labores domesticos serui absoluunt, non verberatæ à maritis plerunq; conqueruntur, & odiosè prosecutas dicunt, verberaque signum amoris putant. Basilicas rarò, rarius etiam ad amicorum colloquia, commessationesque, nisi omni suspicione carerent, vtpote effectæ admittuntur. Certis tamen & festiuis æstate diebus, hanc prærogatiuam exhilarandi animi gratia habent: Omnes communiter cum filiabus in campis viridiferis deambulāt, ibique super quadam trabe, duabus fines trabis occupantibus, alternatim sursum ac deorsum mouentur, aut frequētius funem in medij circuli modum duobus stipitibus appendūt, desuperque insidentes hinc & inde impulsæ feruntur. Postea quibusdam certis cantilenis manibus pedibusque complodentes, capitibusq; frequentius mouentes sese oblectant, vel manibus se inuicem tenentes, & simili modo canentes choreas in gyrum ducunt. Hæc autem consuetudo pręcipuè circa festum Petri & Pauli apostolorum aliquot hebdomadis, ab omnibus Ruthenis promiscuè obseruatur.

Ædificia. Ædes ferè omnes apud Moschouitas, tam in pagis quàm in ciuitatibus insubædificatis prōptuariis cellariisq; supernè locantur, ad quas per gradus ascenditur. Quamuis autem vestibula ædium satis ampla & alta habeant, fores tamen habitationum humillimas faciunt, ita vt ingressurus quispiam inclinare & demittere se cogatur. In singulis habitationibus imagines diuorum in tabulis pictas loco honorificētiore sitas, habent; præcipuè autem diui Nicolai, passionis Christi, Mariæ virginis, & S. Petri: hasq; maximo honore prosequuntur, & pro penatibus venerātur.

Imagines domesticæ.

Cùm

Cùm autem vnus alium accedit, ingressus habitaculum non statim dominum domus salutat, sed continuò caput aperiens, vbi imago sit diligenter circumspicit, qua visa, cum magna reuerentia, ter se crucis signo caput inclinando munit, dicens: Iesu Christe Fili Dei viui, miserere nostri. Postea porrectis sibi manibus alterutrum sese inuicem salutãtes deosculantur, capitaque more patrio frequentius inclinãt, id autem tam viris quàm mulieribus peculiare est, in congressu de omni consanguinitatis familia alterutrum percontari, an rectè pater, mater, vxor, filij, fratres, &c. valeant, post vnamquamque interrogationem, & responsionem caput multoties inclinantes, maximeque mutuò se inspicientes obseruant, vter magis se inclinaret, & ita frequentius caput alternatim inclinando de honore concertant: hospes tandem discessurus ter se signat cruce priora verba reuerenter proferens, salute alterutrum data, abit. In honore captando venandoq; mirabilibus & superstitiosis ceremoniis vtuntur. Tenuioris etiam fortunæ hominibus intra portam alicuius præstantioris viri equitare nõ licet. Insigniores domini & consiliarij, vulgares etiam nobiles intra priuatos parietes quotidie delitescunt, & in publicum rarius prodeunt, eò quò maiorem authoritatem suique obseruantiam apud populum captarent, nullusque nobilium ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, (quod & Lituani quidam assuescere cœperunt) nisi equus subsequatur, idque non propter vsum, sed ostentationis caussa faciunt. Nobilis quamuis egenus & pauper fuerit, tamen ignominiosum sibi putat, si manu laboraret.

Hospitalitas.

Honoris cupiditas.

Pręfectorum pauci authoritatem habent, vltimo supplicio reos plectendi, omnes enim caussę & controuersiæ in Moschouiam ad magnum Ducem consiliariosque suos deferuntur. Ex subditis nemo aliquem torquere audet, cuiusuis enim cõditionis malefactores magnus Dux vel consiliarij principales morti adiudicare solent. Pauperibus non semper patet ad magnum Ducem aditus, sed ad consiliarios, isque difficillimus, vnde omnis iustitia magna ex parte tenuioribus venalis fit.

Malefactorũ iudicia.

Consul siue prætor, qui personam iudicis obtinet, à magno Principe in vnaquaque principali ciuitate ordinatur, gentiliter *Ocolnik* dictus.

Habitus Moschorũ.

Vestibus omnes oblongis absque plicis ad talos demissis vtuntur, præcipuè verò lazurini vel albi coloris. Pileos albos apicatos crustatosque ex lana coacta gestant, ocreis omnes ferè rubeis, iisque breuioribus, quæ genua non attingunt, vtuntur, quarum soleas in digitis paululum erectas clauiculis ferreis muniunt: indusia variis coloribus sericeis circa collum exornata apud præcipuos, auro intertexta gestant, eaque monilibus, gemmis, vnionibus, seu globulis argenteis, aut cupreis deauratis exornãt. Cruces argenteas, vel aureas lapidibus pretiosis exornatas præstãtiores; vulgus verò ferreas, vel cupreas pro sacramento quodam collo appensas gestant.

Omnes autem & singuli suæ conditioni vestibus conuenientibus ex præscripto mandatoque magni Ducis vtuntur: nam tenuioris fortunæ vulgarisque familiæ hominibus vestes pretiosiores elegantioresque, sub graui pœna prohibentur. Si autem aliquem humilioris familię virum elegantius vestitum

conspi-

conſpiciunt, proditorem perfidumq́ue eum appellant, & ſuſpicionis notam ei inurunt, dicentes: perſilant, & ſuſpicionis notam ei inurunt, dicentes: perſi- devnde tibi talis veſtitus, more dominorum (Polonos enim & Lituanos dominos appellant) veſtiris, & ad eos deficere perfidiosè moliris, tu enim pro huius veſtis pretio non ſufficis. Statim ergo accuſatus grauiſſimè vt ſuſpicioſus punitur. Alius itaq; tenuioribus nobilibus, alius conſiliaribus & magnatibus, alius ciuibus & colonis habitus eſt præſcriptus, ſecundum vniuſcuiuſque dignitatem, conditionem & rei familiaris opulentiam.

Secundum conditionē perſonarum habitus.

In theſauro etiam magni Ducis veſtes plurimæ elegantes, ad id ſunt repoſitæ & confectæ, vt cùm aliquando triumphus celebratur; vel cùm legatus alicuius principis excipitur, tunc omnibus & ſingulis aulicis ſuis magnus Dux illas veſtes ad tēpus accommodat. Cæteri quoque nobiles ad conuiuia amicorum nuptiáſve celebrandas profecturi, vel ſi alicuius diui feſtum ſolenne occurrerit, tunc volentes ſolennius elegantiusq́ue veſtiri, de magni Ducis theſauro veſtes ſibi accommodant, certo pretio ſecundum temporis ſpacium pro vſura veſtis attributo, & deinde eaſdem abſque detrimento cum vſura præſcripta theſaurario reſtituunt. quòd ſi aliquantulum veſtis commaculata fuerit, tunc vſurpatur ſecundum æſtimationem pecuniam pro ea numerare cogitur; verberibusq́ue ne id in poſterum admitteret, corrigitur. Ad regem Poloniæ etiam, vel ad alios exteros principes, Moſchouię prīnceps oratores miſſurus, omnibus aulicis & nobilibus cum legatis proficiſcentibus, veſtes ſolenniores, arma, & id genus ornamentorum ex theſauro ſuo ad vſurpandum ſub prætextu

Veſtes magnus Dux copioſas habet pro ſuis aulicis.

Legatorum expeditio.

ſoluendæ vſuræ accommodare ſolet, adminiſtratorque horum ſubſtituitur, qui omnia ornamenta vnicuique ſecundum ordinem, quotiens opus fuerit, diſtribuit, rurſuſque ea ab eiſdem recipit & reſeruat: ex legatione tandem reuerſi certam pecuniam pro vſurpatione veſtium & cæterorum ornamentorum ſecundum pactum magno Duci numerant, veſteſq; reſtituunt: quòd ſi aliquis ornamentum accommodatum commaculauerit, tunc verberibus emendatus, illud ſoluere cogitur.

Hic mos apud omnes Ruthenos & Moſchouitas, quotãnis certis diebus obſeruatur, adoleſcẽtes, pueri, plurimique viri vxorati, extra ciuitatem pagúmve in locum amplum & eminentiorem confluunt, vnde ab hominum congregatione videantur, ibiq; quibuſdam ſibilis & vociferationibus (ſecundum gentis morem) ſigno dato, concurrunt, manuſque abſque vllo armorum genere conferunt certamen, pugnis, pedibus, magno cum impetu faciem, pectus, ventrem, & genitalia vtrinque quatientes, ineunt, ſæpeque inde ſemiuiui plerunq; etiam mortui exportantur. Hoc autem certaminis genus ideo inſtitutum dicunt, vt adoleſcẽtes aſſueſcant verbera pati, & quoſcunque impetus perferre.

DE MAGNI MOSCHOVIÆ DVcis, Joannis Baſiliadis tyrannide.
Caput V.

ABſoluto breuiter ſitu regionum Ruſſiæ, magno Moſchouiæ principi ſubiectarũ, religione, moribus denique, & conſuetudine gentis, de moderno principe Moſchouiæ Ioanne Baſiliade, eiusq; tyrannide

nide quædam dicenda nobis restant. Sed antequam rem ipsam aggrediemur, pauca de titulo illius quo vtitur, lectori haud aspernanda præponemus.

A tempore Ruriczk primi Nouogrodiæ magnæ Ducis, de quo superius dictum est, omnes ferè principes Russiæ non alio titulo quàm magnorum ducatuum, Wolodimiriæ vel Nouogrodiæ magnæ, vel Moschouiæ vtebantur, vsq; ad Basilium Ioannis Magni, patrem moderni principis Ioannis Basiliadis, de quo hoc nostrum propositum est. Hic enim Basilius rebus suis feliciter procedentibus, & filius eius post eum modernus princeps titulum & nomen regium plurimorumq; magnorum ducatuum sibi vendicare cœperunt, in hunc modum: Nos magnus Dominus, Rex, & magnus Dux totius Russiæ, Ioannes Basiliades, magnus Dux Wolodimiriæ, Nouogrodiæ magnæ, Moschouiæ, Pskouiæ, Smolenskiæ, Thweriæ, Iugariæ, Permiæ, Viatkiæ, Bulgariæ, Rex Casaniȩ, Astrahaniæ, dominus & magnus Dux Nouogrodiæ inferioris, Czernihouiæ, Rezaniæ, Wolochdiæ, Rsouiæ, Bielloiæ, Rostouiæ, Iaroslauiæ, Poloczkiæ, Bielloziериȩ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condimiæ, dominus Seueriæ, Liuoniæque, & magnarum regionum, Orientem, Meridiem, Septentrionem, & Occidētem versus, dominus legitimus, hæres & successor. *Titulus Moschouiæ ducis.*

Nunc autem multi eum imperatoris titulo, præcipuè verò Germani venerantur, qui deductionem verbi *Czar* Slauonicæ linguæ ignorantes, pro rege imperatorem ponũt. Quid igitur hoc nomen *Czar* in Slauonico sonaret, breuiter exponemus. *Czar*, hoc verbum in Ruthenico idiomate, regem, *Czarstuo* verò, regnum significat, & hoc nomine Mo- *Czar dictionis regē significantis expositio.*

ſchouitæ principem ſuum, regem totius Ruſſiæ appellant. Cæteri autem Slauones, vtpote Poloni, Bohemi, Lituani, & cæteri, qui ab idiomate Ruthenico diuerſi ſunt, alio nomine regem appellant, ſcilicet Krol, alij Korol, & Kral, hoc verò nomine Czar ſolùm imperatorem appellari exiſtimant, vnde & Rutheni ipſi Moſchouitæque, audientes ab externis nationibus hoc nomine imperatorem ſignificari, & ipſi principem ſuum imperatorem Ruſſię appellare cœperunt, nomen Czar dignius eſſe, quàm regis (licèt idem ſonet) putantes. Sed in omnibus Ruthenorum tam ſacris, quàm prophanis literis, Czar regis, Keſar verò imperatoris nomen repræſentat. Sic quoque rex Thauricæ Tartarus, Præcopenſis Czar, id eſt rex nuncupatur, & omnes reges Tartarorum hoc nomine efferuntur, ſed plurimi ignorantia huius vocis decepti, omnes reges hoc nomine Czar vocatos, Cæſares, hoc eſt imperatores eſſe putant. Alij quoque principem Moſchouiæ album Cæſarem, præcipuè verò ſubditi ſui appellant, id eſt regem vel imperatorem Ruſſiæ Albæ. Ruſſia etenim, vt ſuprà dictum eſt, Moſchorum duci ſubiecta, Alba dicitur; ea verò cui Polonorum rex præeſt (quamuis & Albæ partem poſſideat) Nigra appellatur Ruſſia. Vel etiam ideo dictum eſſe regem Album Moſchorum principem exiſtimo, quòd incolę omnium regionum ipſius imperio ſubiectarum, veſtibus albis & pileis plerumq; vtantur. Porrò Baſilius moderni principis parens, ad Romanum pōtificem & imperatorem, ad reges itidem Daniæ & Sueciæ, magiſtrumque Liuonię, & ad Turcam ſcribens, regis titulo vtebatur. Ad regem autem Poloniæ nunquam regis, niſi magni Ducis titu-

lum

lum præſumebat. Nunc verò præſens magnus Dux Moſchouiæ, & ad regem Poloniæ (quod pater nō faciebat) regis titulo vtitur, ſed à Polono nūquam, niſi magni Ducis titulo honoratur.

Hic princeps Moſchouiæ Ioannes Baſiliades imperio quod in ſuos exercet, omnes facilè vniuerſi orbis monarchas ſuperat: nam authoritate ſua (vel potius tyrannide) tā in ſpirituales, quàm in ſeculares, & cuiuſuis conditionis homines vtitur, liberè & ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis (nemine obſtrepente) conſtituit. Conſiliariorum enim nullus eſt apud eum tantæ authoritatis, qui diſſuadere, aut ſibi in re aliqua quamuis iniuſtiſſima reſiſtere audeat. Omnes denique tàm proceres, quàm conſiliarij, & totus equeſtris & ſpiritualis ordo, fatentur publicè voluntatem ſui principis, voluntatem Dei eſſe. & quicquid princeps quamuis perperam egerit, ex voluntate Dei agere. Ob id etiam clauigerum & cubicularium executoremque voluntatis diuinæ eum credunt eſſe. Vnde & princeps ipſe ſi quando preces conſiliariorū interponuntur ad ſe pro re aliqua idonea, reſpondere ſolet, cùm Deo placuerit, vel ſi Deus iuſſerit, faciam. Ita quoque ſi de re aliqua incerta & dubia Moſchouitas interrogaueris, communiter ſecundum conſuetudinem reſpondent, Deus nouit & magnus Dux, vel, Deus ſic voluit & magnus Princeps. Deniq; in compotationibus vnus ad alium præbibens, primò ſalutem magno Duci, omniaq; fauſta & felicia nomine proprio eum appellantes, & titulos regionum enumerantes, exoptant: idem ante & poſt prandium omnes & ſinguli optare ſolent. Et ſi aliquid peruersè peſſimeque, & cum Reipublicæ

Authoritas magni Ducis.

dispendio princeps fecerit,ab omnibus tanquam res felicissimas & vtilissimas gesserit, laudatur. Affinibus cognatisque suis nec arces ad legitimè possidendum permittit,nec confidit, solummodo aliquos secundum arbitrium suum, qui sibi placuerint, arcibus & possessionibus certis proponit, & tādem illis qualibet de caussa infensus, omnia vt sua, adimit. Ex plebeis equites, palatinos ,& consiliarios plerunque secundum voluntatem suam nullo repugnante facit: ex cōsiliariis deinde siue equestris ordinis hominib. plebeios,omnibus bonis illis ademptis & publicatis, reddit.Eodem modo metropolitas,episcopos,abbates,prioresque monasteriorum suo iudicio eligit, & deponit , omnes iuxta durissima seruitute premit, prout suprà in expeditione bellica, consuetudineq; gentis latius diximus.

Seruitus Moschouitarum.

Sed cùm hæc tota gens Moschorum duci subiecta magis seruitute, quàm libertate gaudeat, incertū est, an suis moribus conformem tantū tyrannū exigant, à quo insolentia eorū domaretur. Nam hoc plerunque in illis regionibus obseruatur, quòd serui apud dominos, & vxores apud viros gratiam, si ab eis frequentius verberentur, habere ,& amore se prosecutos dicūt. Contra si in eos non animaduertitur,nullū signum amoris in se exhibitū conquiruntur , & non solùm serui, sed & pleriq; nobiles, magni viri & consiliarij, frequenter à magno Duce absq; vlla dedecoris nota publicè siue priuatim baculis verberantur. Illi verò tunc tēporis amoris signum principem in se exhibuisse gloriantur , verberatiq; gratias principi agunt,dicentes:Sanus tu sis & incolumis domine,rex & Dux magne, quòd me seruum rusticumque tuum verbe-

verberibus emendare dignatus sis. Qua ratione probatur, eos suis moribus conformem dominū (velut quondam ranæ regem ciconiam) necessariò exigere. Sed his Moschorum princeps Ioannes Basiliades leges huius tyrānidis supra modum (iustitia iudice) excedere videtur, qua non solùm prædecessores suos, (qui id secundum morem & consuetudinem gentis faciebant) superauit: sed illos omnes tyrannos, qui ante & post Christum ad hæc vsque tempora fuerunt, vtpote Neronem, Valerianum, Dionysiū, Decium, Maximinum, Iulianumque, & cæteros omnes.

Hi etenim quamuis etiam sępius tyrannidem nefandam exercuerint, attamen aliquantò tolerabiliorem, sed in hoc principe tantam tyrannidem dictu miram, breuiq; temporis interuallo crudeliter perpetratam videre licebit, quam nos bona fide cōscriptam Lectori benigno offerimus. *Amplificatio tyrannidis Moschorum ducis.*

INITIVM TYRANNIDIS Moschorum principis Ioannis Basiliadis.

ANno partæ humano generi per Christum salutis, supra millesimum quingentesimum sexagesimo, Ioannes Basiliades magnus Moschorum dux, postquam Poloczko arcem & ciuitatem celebrem Lituanis ademisset, rei prosperè gestę successu elatus, in quandam insolentiam prolapsus est. In primisque ad ea quæ pater, auusque suus inceperant cōtinuanda & perficiēda, animum apposuit: omnes nimirum principes & alios quosuis magnates castris, possessionibus & munitionibus exuere. Postea omnes magnarum & antiquarum familiarum viros, quos suæ tyrannidi contrarios cernebat trucidare, de medioq;

tollere cœpit. Huius igitur cædis & tyrannidis à magno viro OWczinino, Demetrio nomine (filio illius OWczinæ olim tutoris sui, qui in Starodub arce captus, Vilnæ Lituaniæ metropoli in vinculis mortuus est) exordium sumpsit hoc modo: Inuitauit eum sub amicitiæ prætextu ad cœnandum secum, ibique inter compotandum ipse magnus Dux vas quoddam ingentis capedinis impletū mellis liquore, illi OWczinino pro sanitate sua, (prout gentis mos est) vno haustu iam temulento ebibendum obtulit, qui iam ferè potu oppressus, ne mediū quidem ebibere potuit, qua de caussa magnus Dux perfidiam ei exprobrauit, dicens: Siccine mihi domino tuo cuncta bona exoptas? Siccine me principem tuum clemētem diligis? Sed quia hîc præbibere pro salute mea noluisti, ad cellarium meum vbi varij potus reconduntur, vade, illicq; pro incolumitate mea præbibes. Ille miser iam ebrius, verbis placidis magni Ducis, quasi fidelibus deceptus, ad cellarium cum his, qui ad eum occidendum erant subornati, perrexit, à quibus ibidem crudeliter suffocatus est. Postridie verò ad domū prędicti OWczinini magnus Dux (quasi rei ignarus) misit, mandans vt ad se veniret, vxor verò sua respondit, maritum hesterna die ad magnum Ducem cœnatum profectum esse, & ab hoc tempore adhuc domum non rediisse, sic igitur res vbi fuerit, vel quò abierit prædictus Demetrius OWczininus, in dubio stabat. Hæc autem præcipua caussa necis eius erat: Fouebat quendam iuuenem magnus Dux Theodorum nomine, Bosmani cuiusdam nobilis filium, cum quo Sodomiam contra opus naturæ (dictu nefandum) explebat, cum isto prædictus OWczininus

Initium tyrannidis.

quadam

quadam die ad iurgia deuenit, inter iurgandum autem (vt fit) hoc nefandum facinus ei exprobrauit, dicens: tu Sodomia turpi principi inseruis, ego verò ex magna prosapia ortus, semper cum prædecessoribus magna cũ laude & Reipubl. vtilitate principi seruio. Ille igitur iuuenis tali ignominia affectus, ad magnũ Ducem flens venit, OWczininumque talia sibi exprobrasse accusauit. Et ab hoc tempore magnus Dux insidias struere cœpit, quomodo OWczininus de vita tolleretur, donec voti compos effectus est.

Porrò hoc clanculario furtiuoque mortis genere, plurimos magni nominis viros iugulare suffocareq; procurauit, nemine contra talia ne quidem mussitare audéte, donec metropolitanus ipse re considerata, episcopiq; & omnes equestres viri ad eum conuenerunt, expostulantes & interrogantes, quamobrem sic innocenter populum suum, insignesque viros, absque vlla criminis nota de medio tolleret, quorum conuentu & persuasionibus per semestre anni spatium humanior, & quasi mansuetior effectus erat. Interea tamen cogitare & moliri cœpit, quo pacto suæ tyrannidi conformes seruos & aulicos, quorum opera in expléda crudelitate vteretur, conduceret & conscriberet. Finxit igitur se iam velle imperium abdicaturum, & monasticam vitam religiosè in pace transacturum, filiosque imperio præpositurum. Conuentu itaq; generali celebrato, nobilibus & proceribus imperij dixit: Ecce habetis duos filios meos legitimos hæredes, qui vniuerso imperio nostro præerunt, vos verò omnes obedientiã suam & operam illis in iuuando regimine, & defendendis finibus imperij præstabitis; si autem aliquid grauius

Moschus tyrannidem molitur.

Moschus imperium malitiosè abdicat.

acciderit, ad me consilium deferte, cùm non longè à vobis in monasterio abfuerim. Confestim ergo peramplam aream extra ciuitatem Moschouiam delegit, & curiam in ea amplissimam cum innumeris ædificiis muro cinctam erigere fecit. Qua extructa arces præstantiores cum opimis annuis reditibus, ex vniuerso imperio delectu habito sibi specialiter (sub prætextu monasticæ vitæ ducendæ) appropriauit. Cùm itaque in curia prædicta omnibus necessariis munita & prouisa, quasi imperio abdicato filiisque concesso, seorsimve maneret ingentem facinorosorum manum qui suas partes sequerentur satellitumque coegit, & ad pristinum propositum quod nuper statuerat de excidẽdis, è medio tollẽdis antiquarum familiarum principibus viris rediit, ad omnesque & singulas arces, quarum prefectos, magni nominis viros occidere proposuit, sexaginta plúsve aliquando ex suæ factionis satellitibus, equites, quasi præsidiarios cum literis misit, qui in arce tam diu sub prætextu presidij manebant, donec eius prefectum à principe neci designatũ inopinatè opprimerẽt, & membratim dissecarent. Et cùm iam aliquem ex iis principibus viris occidit, tunc & omnes cognatos, affines, fratres, & omnem denique progeniem, occidere & funditus extirpare facit. Et hoc modo plurimas principales familias, monasticam vitam ducens, exterminauit, & postea imperium vt & prius administrare cœpit.

Moschus satellites malitiosos conscribit.

DE ROSTOVIENSIS DVCIS NECE.

DVcatus Rostouiensis, cuius superius mentionem fecimus secundo genitis, magnorum ducum

cum

cum Russię, attributus erat. Hunc etiam Basilius magnus Dux vt & cæteros sibi appropriauit, hæredibus subiugatis parua redituum portione concessa. Ex his ducibus vltimus erat relictus hæres Petrus nomine, præfectus Nouogrodiæ inferioris, quem modernus magnus Moschorum dux cum progenie sua de medio sustulit hoc modo. Quadraginta equites factionis suæ in Nouogrodiam inferiorem destinauit, quibus vt sibi caput præfecti prædicti ducis Rostouiensis abscissum, attulerint, mandauit. Illi igitur equites prædictum ducem in ecclesia orantem præuenientes, sic allocuti sunt: Domine RostoWski mandato magni Ducis à nobis nunc capieris. Ille confestim mandato audito baculum, quem manu gestabat, in terram abiecit, innuens se officium cui prępositus erat, iam abdicare: nam princeps Moschouiæ cùm aliquem nobilium in officio præponit, tunc illi in manum baculum dare solet, quo significatur, vt ei in omnibus velut principi obtemperaretur. Tandem cùm aliquis officio degradatur, tum baculum illum in manus principis, vel eius vices gerentis reddere solet. Cùm itaque in ecclesia prædictus dux Rostouiensis caperetur, vestibus spoliatus est, vt nudus velut matris aluo egressus staret, postea in trahæas vinctus positus & alligatus est. Cumque iam tribus milliaribus à Nouogrodia auectus esset, illi qui eum vehebant ad flumen Volgam, substiterunt: Dux verò vinctus quare starent, caussam percontabatur, qui se equos velle adaquasse dicunt: ille contra, non equis hanc aquã, sed mihi (quasi mortis præscius) bibere, & nunquam ebibere, respondit. Confestim ergo præfectus equitũ ei iacenti

RostoWiki capitur.

Tyrannis ingens. caput ſecuri amputauit, cadauer verò in flumen gelu concretũ merſum eſt. Cùm autem caput illius principi allatum eſt, ipſe princeps manu & capite nutans, dixit, ach caput caput, multum ſanguinis viuum exiſtens effudiſti, (bellicoſiſſimus enim extitit) & nunc mortuum eundem effundes, his dictis fremens pede illud truſit, & in profluente abijcere iuſſit: poſtea omnes amicos & totam progeniem quinquaginta hominum funditus eradicare excindereq́ue (poſſeſſionibus omnibus eorum publicatis) fecit, ſeruoſq́ue eius præcipuos quaterdenos vinctos in carcerem intruſit,

Moſchis contumelia innata. Hæc tota gens Moſchouitica id à natura ipſa inditum habet, vt ſeſe alterutrum qualibet de cauſſa per fas ſiue nefas accuſarent, contumeliisq́ue variis ſe inuicem afficiunt, & res ſuas vnus in alterius domum clanculum frequenter iniit ſiue importat, eaſdemq́ue furto ſibi ablatas dicit. Magnus verò Dux cùm vnus alium qualibet de re accuſat, libenter audit, iam etenim occaſionem occidendi illius, qui accuſatur, habet. In curia autem illius quando conuentum, vel aliquid tale celebrat, vel morti aliquem adiudicat deſtinátve, neque ſubmiſſa neque clara voce aliquid cum ſocio muſſites, nec rideas, nec feſtiuum hilaremq́ue vultum præ te feras, confeſtim enim interrogaberis, cur rides? cur hilaris es? &c. ſentis tu aliquid cum inimicis magni principis: continuò igitur à delatoribus coram magno Duce accuſatur; accuſatus verò iuſſu principis, nulla purgatione criminis obiecti cõceſſa à ſatellitibus arripitur, atq; membratim diſſecatur, aut in aquas capite auulſo proijcitur.

DE

DE IOANNIS PIOTROVICZ, Palatini ſupremi Moſchouiæ falsò accuſati, crudeli nece.

ANno virginei ſalutiferi partus ſupra milleſimũ quingenteſimum ſexageſimooctauo, cùm rex Poloniæ Sigiſmũdus Auguſtus, magnus Dux Lituaniæ, ad campos Radoſcouicenſes cum vniuerſis Lituaniæ viribus in caſtris eſſet, fines Moſchouiticos inuaſurus: Magnus Moſchouiæ Dux in Wielikieluki ciuitate cum præſidiariis copiis tunc temporis excubabat, poſtea cùm rex Poloniæ ex caſtris re infecta & intẽtata diſceſſiſſet, magnus Dux in Moſchouiam ciuitatem reuerſus eſt, & ibi progreſſum quendam nobilium ſuorum ſibi contrarium offendit. Præcipuè verò quidam magni nominis vir Ioannes Piotrouicz, palatinus principalis, & vices gerens Moſchouiæ apud eum, per delatores falsò & contumelioſè accuſatus eſt, quaſi ille magnum ducatum ambiret, quem magnus Dux confeſtim nulla purgatione criminis obiecti audita, omnibus bonis, mobilibus & immobilibus ſpoliare fecit, ipſumque in bellum contra Tartaros proficiſci iuſſit. Ille miſer omni ſupellectili ſpoliatus ne equum quidem, in quo ad id præſcriptum bellum proficiſceretur, relictum habuit: Monachus tamen quidam eius miſeriæ condolens, equum ei accommodauit, in quo contra Tartaros mandatũ principis adimplens, ſolus tantùm (qui nuper caterua ſeruorum comitabatur) profectus eſt. Ex bello tandem reuerſus, ad magnum Ducem citatur, omneſque nobiles & cæteri magnates ad tempus deſignatum in Moſchouiam conuocantur. Prędictus igitur Ioannes Piotrouicz ad tribunal citatus,

vxori, liberis, cæterisque affinibus, valedicens, necis futuræ præscius, magno Duci se præsentauit. Statim ergo ab ipso principe ornamentis ducalibus, diademate, & sceptro, solenniter insignitus in sede siue maiestate regia ad id erecta collocatur, cumque iam sic insignitus & ornatus sederet, omni conuentu nobilium & magnatũ circumstante, ipse magnus Dux coram eo stans, capite adaperto, quasi honorem exhibens, caput & genua (secundum morem gentis) inclinabat, dicens: Aue magne Dux & monarcha Russiæ, en obtinuisti quod affectabas, en habes quod ambiebas: voluisti enim in locum meum magnum monarchatum Russiæ (sic enim falsò accusatus erat) succedere, en ego ipse te iam magnum Ducem solenniter creaui, sed sicut habui potestatem, te magnum Ducem creandi, ita etiam potens sum te hac de sede & dignitate degradãdi: his dictis cultellũ oblõgum, siue pugionem ipse in cor eius aliquoties infixit, omnisque turba nobilium circumstantium in eum sic crudeliter pugionibus & cultellis sæuiebat, quoadusque omnia viscera & præcordia ex eo in terram profluerent. Cadauer tandem crudeliter vulneribus confectum, ex arce in forum extractum est. Deinde omnes seruos eius præcipuos laqueis iugulare, trucidare, & aquis obruere mandauit. Tandem in arcẽ Columna, quam prædicto Ioanni cum omnibus prouẽtibus, olim concesserat, profectus, omnes quotquot in ea arce & ciuitate ad trecẽta plúsve hominum inuenit, aquis immergere, trucidareque fecit, dicens: Occidite, iugulate, aquis obruite hos malefactores: sentiebant enim cum inimico meo periuro & perfido. Postea per integrum ferè anni spatium

Iudiciũ tyranni.

Crudelitas tyranni.

tium

tium possessionis prædicti Ioannis ciuitates, & villas vastabūdus igne & ferro peragrabat, vbi verò nobiles subditos huius Ioānis, siue Boiarones, (erat enim magnus homo habens sub sua ditione alios nobiles) offendit, hos omnes in vnam habitationem coactos & occlusos succendere iussit, pulueribus tormentariis suppositis, omnesque vi accensi pulueris in aërem velut aues volantes eijciebantur. Iumenta insuper omnis generis ad canem & felé vsq;, in frusta membratim dissecare, proterere, & in nihilum conuertere, villas & prædia igne succendere, cineribusq; commiscere fecit: vxores verò horum nobilium, & virgines coram se turpiter constuprandas satellitibus exposuit, postea easdem in frusta dissecare mandauit. Colonorum autem & infimæ conditionis coniuges vestibus spoliatas, in siluam nudas perinde vt matris aluo egressas, vel vt brutum pecus agere iussit: in siluis autem satellites latentes subordinati erāt. Cumq; illæ miserrimæ mulierculæ siluæ appropinquarent, satellites cum impetu in eas irruerunt, cædentes & variis plagis afficiētes: illæ timidæ per campos & syluas pallantes & identidem discurrentes omnia fletibus & eiulatu complebant. Sic itaque omnibus possessionibus prædicti Ioannis Piotrouicz olim Palatini Moschouiæ deuastatis, & funditus extirpatis vxorem eius in monasterium intrusit: progeniem autem eius, totam denique familiam à paruo ad minimum eradicauit.

CANCELLARIO SVO QVID fecerit.

EOdem supradicto anno trucidato tam insigni viro cum tota familia sua, cancellarium suum

Kozarin DubroWski dictum, falsò accusatum (quasi ille subditis nobilium siue Boiaronum, largitionibus corruptus tormenta bellica in suis curribus & equis ducere non iuberet, prout mos est, & quod solummodo magni Ducis id munus obirēt) crudeliter hoc modo trucidauit: Satellitibus suis mandauit, vt in domum prædicti cancellarij impetum facerent, ipsúmque membratim (quamuis criminis non cōuictum) dissecarent, quod & dicto otius executum est: nam satellites inopinatè ipsum cancellarium cū filiis duobus membratim securibus ad mēsam sedentem crudeliter dissecarunt, dissecatosque in puteum, qui in medio eiusdem curiæ erat, proiecerunt. Superfuit autem adhuc huius cancellarij filius tertius, qui hoc die, quo pater suus occisus est, ad conuiuium quoddam inuitatus profectus erat, cumque de patris tam crudeli fratrumq; nece audisset, in domum amplius redire non audebat, sed per integrum ferè annum, identidem præ timore vagabundus circumambulabat. Cùm verò nunciatum esset magno Duci adhuc vnum filiū cancellarij Kozarini superesse, iussit eum per omnes regiones & ciuitates tam diu inquirere, donec inueniretur, quem captū, & in Moschouiam adductum, magnus Dux quatuor ingentibus rotis ad id excogitatis, in quatuor partes disrumpere fecit. Est autem hoc instrumentum quatuor rotarum ab hoc magno Duce moderno pro cruciandis hominibus adinuentum, ad primam rotam vna manus, ad secundam altera, eodem modo vterque pes ad cæteras duas rotas alligatur. Singulas verò rotas quindecim viri trahunt, tunc ibi & si ferreus vel adamantinus homo fuerit, à sexaginta viris transuersim crudeliter

Cancellarius cū duobus filijs occiditur.

Tertius cācellarij fil⁹ rotis distrahitur.

Instrumentum mortis crudele.

deliter

deliter tractus disrumpitur, & membratim dilaceratur. Ipse autem præsens ad hoc supplicij genus spectare solet, cumque iam aliquis eo inspiciente sic disrumpitur, gentili voce saltando *hoyda, hoyda*, proferens vociferare solet, quasi aliquod opus egregium perfecerit. Omnis quoque nobilium & plebeiorum circumstans turba, eadem voce principi suo correspondere manibus complaudendo solent. Nam si aliquem lugubri tristiq; vultu sub id temporis cõspexerit, vel si aliquis illi *hoyda hoyda* vociferanti exhilarãdi particula nõ correspõderet, statim satellitibus eum arripere & dissecare mandat, dicens: perfide, & tu sentiebas cum hoc inimico meo, cur ei condoles? quare de nece eius contristraris? &c.

SALES ET IOCI MAGNI DVcis circa mensam.

QVicunque nobilium vel magnatum apud magnum Ducem inter prandendum turpius spurciusque iocatur, ille egregius peroptimusque & facundissimus aulicus censetur. Tales iocatores duo præcipui in aula eius germani fratres Knesi GWozdoWie dicti erant, qui semper sales nefandos circa mensam exercebant, vnus erat Andreas nomine Marschalcus, siue palatij magister, qui peste infectus vitam exhalauit. Alter verò minor natu cubicularij munus obibat: hic quadam die turpissimè cum magno Duce inter prandendum iocabatur, adeò vt magnus Dux nefandis dictis exacerbatus, à mensa ei discedere iusserit, interdum verò eo discedente caulis calidissima peneq; bulliens de coquina ad mensam allata est, vocans igitur prædictum cubiculariũ, iussit

Cubicularium trucidat.

se ei inclinari, & caulem illam calidam inclinato à collo post tergum infusit, qui penè combustus dolore vrgente vociferari cœpit, dicens: Miserere, miserere celeberrime imperator. Postea discedere volentē, magnus Dux arripuit, cultelloq; quo ad mensam vtebatur, eum crudeliter in collum transfixit, à quo vulnere continuò in terram prolapsus, extractus est in atrium. Postea ei condolens magnus Dux, Italum doctorem medicinæ otius accersiri iubet, eique venienti assurgens dixit: Dilecte Arnolphe doctor (hoc enim nomen habebat) vade auxiliare aliquid huic cubiculario meo, quem in iocādo læsi. Doctor egressus exanimatum offendit, reuersusque dixit: Rex & Dux magne, vtinam tu sanus sis, ille verò iam de vita ad mortem translatus est, Deus autem, & tu magne Domine potens animam ei eripere, ego autem eam restituere nequaquam possum. Ad hæc magnus Dux manu conniuens dixit, valeat ergo canis cùm viuere noluit.

QVALI MVNERE MAGNVS DVX suos honorauit.

QVodam tempore Boris TitoW magni nominis vir, Palatinus Staricensis, ad magnum Ducem post prandium mensæ cubito innixum assidentem venit, honoremque secundum morem caput inclinando, exhibuit, cui magnus Dux quasi congratulans dixit: Salue carissime Tite, salue mi fidelissime serue, dignus es ô Tite, aliquo munere à nobis honorari, accede propius, accedentique caput inclinare iussit, & cultello euaginato auriculā ei manu propria abscidit. Ille verò auricula priuatus, minimè cō-

Auriculam Palatino abscidit.

tradixit,

tradixit, sed humiliter magno Duci gratias egit, dicens: Saluus tu sis celeberrime Rex, Dux & domine magne, quòd me seruum tuum secundum placitum tuũ castigare digneris. Cui magnus Dux, accipe nunc hoc exiguum munusculum libenter, donec tibi aliud melius offeratur.

SOMNIORVM EGREGIVS INterpres magnus Dux.

QVidam nobilis Moschouiæ in carcere aliquot annis detinebatur, carcerisq; durissimi pertæsus, somnium sibi falsò finxit, quasi regem Poloniæ captum vinctumq; ad magnum Ducem adductum in somniis videret, hocque somnio se liberaturum fore (spe eum fallente) arbitrabatur. Supplicationem igitur ad consiliarios scriptam misit, dicens, se rem quandam magno Duci necessariam & vtilem gratamq; scire. Quem cõsiliarij eductũ magno Duci cõfestim præsentant: cui magnus Dux, dic ea nunc quæ dicenda nobis habuisti. Ille verò, celeberrime Rex & imperator, magne Dux & domine, hac nocte in somniis vidi regem Poloniæ captiuum miserè compedibus vinctum, ad te à tuis militibus adductum. Ad hæc magnus Dux respondit, rectissimè narrasti, statim ego tibi hoc somnium, quid sibi velit, exponam, carnificibus igitur eum confestim examinandum torquendumque tradidit, inquirendo ab eo, qua de caussa hoc somnium sibi finxisset, ille tormentis adactus fassus est, id caussa liberandi ex duro carcere fecisse. Tunc magnus Dux eum in carcerem duriorem pristino intrudere iussit, dicens, expecta hîc somnij tui veram efficaciam tam

diu, donec adimplebitur. Ille miser postea acerbissimo carcere consumptus, miserrimè è vita discessit.

TVRPIS MATRONARVM NOBILium, apud magnum Ducem abusus.

HAbet magnus dux supplantatores, adulatores plurimos ad id subordinatos, qui idẽtidem circumambulantes, quid mulieres ciuium, matronæq; nobilium de se loquerentur, subaudiunt, raptaque verba dicto otius ad eum deferunt, qui satellitibus suis ad domum illius matronæ accusatæ destinatis, eam de lectulo à marito proprio violenter abstrahere, & sibi præsentari iubet. Hanc, si sibi complacuerit, per aliquot hebdomadas pro explenda libidine detinet, sin minus, satellitibus eam turpiter stuprandam exponit, & tandem ad maritum suum eam ablegat. Si verò virum illius matronæ occidere è medioque tollere proposuerit, tunc eam non ablegando iugulare, vel aquis obruere iubet, prout hoc pluribus contigit. Præcipuè verò cuidam magni nominis viro Miessoiedo Wyschly dicto (de quo inferius dicetur) supremo notario suo vxorem cum pedissequa violenter abstractam, & per aliquot hebdomadas detẽtam, in porta domus mariti sui eam vnà cum pedissequa laqueo suspendere iussit, sicque in porta suspensę duabus hebdomadis pendebant, donec iussu principis deponerentur. Maritus verò suus subtus vxorem suspensam per illam pôrtam, quò opus fuerat exire & intrare cogebatur. Hoc quoq; vel atrociori modo cuidam notario suo fecit, cui vxorẽ abstractam & stupratam postea remisit, eamque in habitatione

Grande facinus.

bitatione propria, vbi solitus erat cibum capere, super mensam, suspendere fecit, in illaque mensa desuper vxore strangulata pendente, tam diu ille notarius cibum amarissimum capere cogebatur, donec iussu principis illud cadauer asportaretur. Cùm autem aliquò magnus Dux proficiscitur, & fortè obuiam sibi (vt fit) aliquam viderit matronam, quamuis magni viri vxor ea esset, sciscitare iubet, cuias sit, vel vnde proficisceretur? Quòd si eam illius viri cui offensus est, vxorem esse intellexerit, tunc eam ex curru descendere, & collo tenus pudenda detegere iubet, & tam diu stare cogitur, donec omnes satellites, equites, & aulici, ipseq; magnus Dux prætereant. *Aliud crudelissimum facinus.*

DE INIVRIA EXPOSTVLANTIbus quid acciderit.

ANno à Christo nato millesimo quingentesimo sexagesimo sexto conuenerunt ad magnũ Ducem nobiles, magnates, & consiliarij, quasi trecenti viri expostulãtes cum eo de iniuriis, homicidiis, spoliationibus & inaudita crudelitate, his verbis: Celeberrime Rex, magne Dux, & domine noster, quæ caussa est, quòd nos innocenter tantis detrimentis, tantisq; malis & iniuriis affligis, fratres nostros, consanguineos, insontes morti adiudicas, trucidas, aquis obruis, bonis spolias. Insuper satellites tuos in nostrũ exitium conuertisti, qui nos intolerabilibus oneribus iniustè affligunt, & an tuo mandato nobis hæc faciant, penitus ignoramus. Nos etenim tibi domino nostro & imperatori legitimo, prout fideles subditos decet, in fide sincera & veritate seruimus, sanguinemq; nostrum tui caussa strenuè profundimus.

His dictis magnus Dux ira excandeſcens in carceres omnes & ſingulos vinctos intruſit: poſtea quinque diebus exactis de carceribus eductis, quibuſdam linguas abſcindere, aliis pedes & manus obtruncare, quinquaginta verò inſigniores viros in foro publicè virgis & baculis cędere iuſſit, reliquos liberos dimiſit, quibus quamuis tunc temporis pepercerit, poſtea tamen in manus eius crudeles & truculentas deuenerunt, prout inferius dicetur.

QVALEM GRATIAM MAGNVS Dux ſocero ſuo exhibuerit.

MIchael Temrucouicz cognomine, claræ familiæ vir, magni Ducis ſocer, tali amore proſequitur, quòd interdum per duas ampliúſve hebdomadas magnus Dux gratiam amicitiamque ei exhibet. Poſtea cùm eidē qualibet leui de cauſſa infenſus fuerit, tunc ad ſingulas portas, ianuasq; curiæ illius, vrſos indomitos horribilesq; tres vel quatuor alligare mādat, qui omnes è curia exire volentes vnguibus confeſtim dilacerarēt. Interdum ergo dominus ſocer in ædibus clauſus ſedet, & ſi quid habet, comedit, bibit, & hi vrſi aliquādo per duas, tréſve hebdomadas à foribus curiæ non abducuntur. Quādo etiam eundem ſocerum ſuum ſupradictum magnus Dux pecuniis abundare intelligit, tunc eum iubet arripere crimine ei falsò obiecto, & in locum vbi debitores ſecundum morem gentis baculis virgisque cæduntur ducere, ibique tam diu iuſſu principis virgis verberatur, donec omnem theſaurum indicare cogatur. Quando autem in eo magnus Dux nihil poteſt verberibus extorquere, tunc ei ipſe ex theſauro ſuo certam ſummam

mam pecuniæ numerare solet. Hoc itaq; modo magnus Dux socerum suum tractat, aliquãdo eum thesauro spoliat, aliquando ditat. Interdum verò cùm se huic socero suo benigniorem exhibet, tunc ipsi soli parcit; sed præcipuum eius & intimum seruum (qui vices domini suppleret) arripere, & tam diu verberare iubet, donec thesaurum domini sui indicaret: aliquando etiam dominus seruo innocenter cæso cõdolens, tantũ pecuniæ pro eo numerare solet quantum magnus Dux imperauerit. Quadam etiam vice euenit, quòd vector prædicti Michaelis cum vectore magni Ducis in via fortè congressus, ibi ambo inter se litem excitauerunt, ac inter iurgia ad pugnam deuenerunt. Vector igitur magni Ducis grauius percussus ad marschalcum, siue palatij magistrum veniens, à vectore soceri magni Ducis se verberatum cõquestus est. Magister palatij caussam ad magnum Ducem detulit, qui continuò re audita, absque partis accusatæ purgatione, satellites suos in curiam prædicti soceri sui misit, eisq; vt tres seruos illius pręcipuos in foribus laqueis suspenderent, mandauit. Sic ergo illi serui suspensi in foribus pendebant, & omnes ex domo exire, & in domum intrare volentes, per illas fores subter suspensos ambulare duabus hebdomadis cogebãtur, donec iussu principis deponerentur.

Sex pro verberato vno suspensi.

DE CRVDELI MAGNI DVCIS Moschorum tyrannide, quam in Nouogrodia magna, Pskouia, TWeria, & Nerua ciuitatibus perpetrauit anno Domini 1569.

ANno per Christum salutis partæ supra millesimum quingentesimum sexagesimo nono, cùm

princeps Moſchouiæ reſciuit Nouogrodenſes, Pskouienſes & ThWerenſes ad regis Poloniæ magniq́ue ducis Lituaniæ partes aliquantulum propenſiores eſſe, ſtatim quomodo id vlciſceretur cogitare cœpit, &, vt inopinatos, & præter ſpem ſecuros opprimeret, hoc modo in primis progreſſus eſt. Omnibus & ſingulis vtriuſque ſexus hominibus, tam viris quàm fœminis, ſenibus & pueris ſub pœna capitali interdixit, ne quiſquam ea via, quæ ex Moſchouia in magnã Nouogrodiam ducit, ire, proficiſcive præſumeret. Deinde cùm iam numeroſo accinctus exercitu de curia Alexandroua Sloboda dicta, ad Nouogrodenſes vlciſcendos, & funditus exterminandos egreſſus eſſet, præſidiariorum ſatellitum ante ſe ſeptingentos præmiſit, totidemq; à tergo, & in omnibus circũquaque locis pręſidiarios ſubordinauit, qui omnes quoſcunque ea via interdicta euntes inuenerunt, ſecuribus membratim cum iumentis, curribus, & id genus aliis rebus, diſſecabant; ita vt nec ex Moſchouia in Nouogrodiam, nec ex Nouogrodia in Moſchouiam quiſquam viuentium tranſire poterit, nemoq́; propoſitum principis quò contenderet, excepto vno ſecretario Ophanaſio Wiazimski, ſcire potuit: nã hæc omnia tam cautè & callidè peragebantur, vt inopinati & vndequaque incluſi Nouogrodenſes citius opprimerentur, & nuſquam euadere poſſint. Cumq́ue iam à Nouogrodia magna quaſi per mediũ milliaris cum exercitu abeſſet, tum demum miſeri Nouogrodenſes diem iudicij ſibi imminere cognouerunt: etenim ſatellites emiſſarij equiteſque tractum Nouogrodenſem igne & ferro hoſtiliter vaſtabant; omnes homines cuiuſcunque conditionis fuerint,

Regionem ſuam vaſtat Moſchus.

nobiles

nobiles & plebeios cædebant, iugulabant, membratimque dissecabant: insuper iumenta omnia, vicos & pagos flamma absumebant, satellites etiam præsidiarij, qui viarum transitus vbiq; custodiebant, neminem post principem transire (quãuis seruũ ipsius proprium) sinebant, sed omnes quoscunque offenderint, membratim dissecant. Verebatur enim magnus Dux subditorum suorum, nobilium & magnatum quorundam erga se conspirationem, & insidias. Tandem in ipsam Nouogrodiam magnam, satellitũ aliquot millia, cum equitibus Tartaris præmisit, ad spoliandos & deprædandos omnibus bonis ciues, quos ipse statim cum toto exercitu secutus est, & omnes obuios trucidare, membratimque dissecare, equis proterere, lanceis induere iussit. Ipse quoque manu propria cum filio natu maiore plurimos lancea transfigebat. Postea duas vastas areas septis ligneis circumdare, & trabibus obstruere, illicque omnes ciues præstantiores vinctos cogere, & implere fecit, quos ipse cum filio hastis tam diu crudeliter, equis calcaribus adactis, magno impetu trãsfigebat, & trucidabat, donec vterque anhelans defatigaretur. Tandem ad satellites circumstantes, frebundus dixit: Irruite in hos perfidos, secate, dissecate, trucidate, neminemque viuum relinquite. Illi confestim dicto otius in eam multitudinem ciuiũ vinctorum turmatim stantem, impetu facto, omnes ad vnum membratim dissecarunt, & in aquas proiecerunt: deinde aliquot centena hominum in flumen gelu concretum, quod mediam ciuitatem interfluit, implere, glaciemque in circuitu eorum circumcidere iussit, qui omnes glacie circumcisa

Manu propria cũ filio magnus dux ciues trucidat.

fundum petente, aquis immersi & obruti sunt.

Tantam igitur in Nouogrodia magna ciuitate celebri, & totius Russiæ primaria magnus Dux tyrannidem perpetrauit, vt 2770. ciuium excepto paupere vulgo, sexuque fœmineo trucidati & aquis obruti fuerint. Monasteria quoque in toto Nouogrodiensi tractu 175. spoliare, deprædare, quædam hostiliter flammis comburere, monachosque trucidare & aquis obruere fecit. Vestimenta sericea & id genus ornamentorum ciuilium, satellitibus in prędam concessit, auro & argento (cuius ineffabile pondus de ecclesiis & mercatorum thesauris compilauit) sibi relicto, domos etiam ciuium spoliatas diripere, euertere, & destruere fecit. Tantaque damna mercatoribus, cæterisque ciuibus in hac celebri vrbe edidit, vt nequaquam resarciri, & iusta computatione æstimari possint. Ceræ quoque innumerabiles massas ab annis viginti plúsve apud mercatores repositas in flammas proijcere, & in nihilum conuertere iussit: cera etenim Nouogrodensium, pellesque ferarum præcipuæ merces erant. Cumque prædictam ciuitatem funditus iam deuastasset, & totum ferè tractum eius crudeliter depopulasset, quingentos equites in Neruiam ciuitatem Liuoniæ finitimam, vbi Nouogardenses merces suas deponere solebant, destinauit, & per totam ciuitatem proclamare iussit, ne aliquis merces Nouogrodēsium sub pœna capitis & omnium bonorum priuatione emere, aut sibi quolibet modo appropriare audeat. Omnes verò ciues Neruienses, qui à Nouogrodensibus aliquid mercium clanculario emerunt, membratim dissecati, & in lacum proiecti: possessiones verò

Numerus occisorum.

Spolia.

Damna.

Neruia populatur.

verò eorum vnà cum domibus igne combuſtę ſunt. Pauperes etiam omnes & mendicos, qui præ nimia fame (tunc temporis graſſante) cæſorum cadauera coquebant, & manducabant, illi ſatellites iuſſu principis trucidauerunt, trucidatosque in profluentem abiecerunt, & omnes merces Nouogrodenſium varij generis, quas illic repoſitas inuenerunt, in vnum locum congeſtas ſuccenderunt.

Medici trucidantur.

ARCHIEPISCOPO NOVOGRO-densi quid contigerit.

CVm ita crudeliter Moſchorum princeps Nouogrodiam magnam vaſtaret, ab archiepiſcopo eiuſdem ciuitatis (qui Ruthenico idiomate *Wladica* dicitur) ad cibum capiendum inuitatus eſt. Ille nulla excuſatione interiecta, hora prandendi ſtatuta in ædes archiepiſcopi ſatellitũ armata manu ſtipatus venit. Inter prandendum aũt eccleſiam ſanctæ Zophię, auri & argenti ditiſſimam (ad quam omnes ferè ciues theſauros ſuos, quaſi in locum tutiſſimum comportarant (ſpoliare & funditus deprædare iuſſit. Poſtea prãdio peracto archiepiſcopum (à quo ad cibum capiendum inuitatus erat) omnibus ornamentis, veſtibusque archiepiſcopalibus denudauit, dicens: minimè tibi conuenit archiepiſcopum eſſe, ſed potius tibicinem & vtricularium, vrſorumq; ad choreas peritorum, ductorem. Ideo melius tibi eſt vxorẽ ducere, quam ego tibi delegi. Cæteris autem abbatibus, & monaſteriorum prioribus, qui prandio intererant, dixit, vos omnes ad nuptias archiepiſcopi veſtri celebrandas inuito, ſed vt etiam ad huius conuiuij neceſſaria comparanda ſinguli ſymbola daretis, oportet.

Omnes igitur abbates prioresq; imperatam & pręſcriptam ſummam pecuniæ magno Duci numerare coacti ſint, vel ad minimum nummulum omnes penitus ſpoliati & excoriati fuerint, metu etenim tormentorum territi, omne argentum quantum quiſque habebat, principis impulſu exhibuerunt. Cùm igitur ab eis hæc ſymbola exegiſſet, minisque & tormentis extorſiſſet, equam albam prægnantem adducere iuſſit, eamque archiepiſcopo digito indicans, dixit: En vxorem habes tuam, aſcende ſuper illam, & in Moſchouiam proficiſcere, illicq; te in numerum ſiue contubernium tibicinarum & citharœdorum, qui vrſos ſaltatrices ducunt inſcribere da. Ille miſer inuitus ſuper equam prægnantem viloſo panno veſtitus aſcendere compulſus eſt, iamque deſuper ſedenti iuſſu principis pedes ſub ventrem equæ alligati ſunt, deinde ipſe magnus Dux inſtrumenta muſices, videlicet lyram, fiſtulam, tibiam & citharam illi archiepiſcopo iam ſic equæ inſidenti porrexit, dicēs: En habes artificij tui inſtrumenta, plus enim tibi cithariſtæ, quàm archiepiſcopatus officiū arridet. Iam igitur hæc inſtrumenta muſices exerce, & ad contubernium cithariſtarum in Moſchouiam proficiſcere, qui per totam ciuitatem in equa pedibus ſubtus alligatis ſedens, vtricularios inflare, ſtridentibusque & diſcrepantibus fiſtulis (nunquam licèt in hoc genere muſices exercitatus) miſerum perſtrepere carmen compulſus eſt. Hoc igitur modo prædictus antiſtes Nouogrodēſis archiepiſcopatus dignitate ſpoliatus, exutus, omníbusq; bonis priuatus, & nefanda ignominia turpiter affectus extitit.

His peractis monachos, abbatesq; & priores monaſterio-

nasteriorum, cæterosq́; ecclesiasticos omnibus bonis spoliatos, vario mortis genere trucidare, securibus dissecare, lanceisq́; induere, & aquis obruere fecit. Postea quendam magni nominis virum Theodorum Siconij dictum captum, ad se in castra medio milliari à Nouogrodia sita, adducere iussit, eumq́ue fune longo per medium alligare, & in fluuium VolchoW dictū demergere fecit. Cumq́; iam aquis penè obrueretur, rursus extractus est, extractumque ipse magnus Dux interrogauit, dicens: Dic mihi quid in fundo huius fluuij vidisti? At ille respōdit: Omnes dæmones magne Dux, qui in hoc flumine & in lacubus Ladoga, Sladoga, Warmiaq́ue degunt, ad tuam animam eripiendam, & in tartaro demergendam, congregatos vidi. Ad hæc magnus Dux, rectè inquisti, ait, ego verò pro huius visionis declaratione & expositione gratiam tibi præstabo. Confestim igitur eum arripere, & pedes in aheno aqua bulliente repleto genua tenus coquere iussit, tamdiu donec omnem thesaurū indicaret: erat enim auri & argenti ditissimus, duodecimq́; monasteria suo sumptu fundauerat & erexerat. Cùm verò sic crudeliter absque vlla misericordia concoqueretur, triginta millia florenorum monetæ argenteę indicauit. Tandem cum fratre Alexio, iussu principis membratim dissecatus, & in proximum fluuium iniectus est. *Monachi trucidātur.*

Hac insigni vrbe antiquissima, & celeberrima omnium ciuitatū Russię crudeliter deuastata ad Pskouiam ciuitatem amplissimā, Nouogrodię haud dissimilem, eodem modo hostiliter depopulandam profectus est. Cumque iam ciuitati armato cum exercitu appropinquasset, ciues extrema sibi imminere vi- *In Pskouiā vastandam contendit.*

dentes, ſinguli menſas vnuſquiſq; ante ædes ſuas adornauerunt, ſalq́; & panē ſuperpoſuerunt. Nam apud Moſchos pane gratia, ſale verò amor ſignificatur. His itaque diſpoſitis obuiam magno Duci exeuntes, ad panem cum ſale comedendū humiliter eum (vt gētis mos eſt) inuitarunt, dicentes: Magne Rex & Dux celeberrime, domine noſter, nos ſeruuli tui fideles, humilibus & ſubmiſſis votis, te ad panem cum ſale comedendum inuitamus, nobisque omnibus & bonis noſtris vniuerſis ſecundum placitum vtere: nam omnia bona quæ poſſidemus, non noſtra, ſed tua pariter nobiſcū ſunt. Hac igitur humili Pskouienſium oblatione nonnihil ſedatus placatusq́; extitit, morti deſtinatis pepercit. Sed ciues mercatoresq́; ditiores auro & argēto deprædauit, monachos etiā quoſdam trucidare, membratim diſſecare, aquis obruere, & duas Baſilicas præcipuas theſauri ditiſſimas ſpoliauit, denique campanas de omnibus eccleſiis abduxit.

TWeria vaſtatur. His in Pskouia exactis in TWeriam ciuitatem inſignem olim ducum TWerēſium ſedem profectus, tantam in ea tyrannidem quantam in Nouogrodia magna exercuit, incolas trucidauit, aquis obruit, boniſq́; omnibus mobilibus & immobilibus ſpoliauit, diuorum templa auro & argento deprædauit: Lituanos etiam & Ruthenos, numero quingentos, qui in Poloczka arce capti in carceribus ibidē detinebātur, omnes iugulare trucidareq́; fecit. Tartarorum quoque decemnouē magnates in bello captos, & in eadem ciuitate carceribus detentos trucidare iuſſit, ad idque exequendum præfectū ſatellitum Maluitam ScuratoW dictū, deſtinauit. Tartari verò re animaduerſa, cùm nihil aliud niſi præſens ante oculos exitiū,

&mi-

& miſerabile mortis genus conſpicerent, in deſperationem adacti, inter ſe obſtinatè & firmiter ſtatuerunt, ſeſe pariter quoad poſſint defendere: cultellos itaq; in manicis abſconditos ſinguli habebāt, & cùm prędictus Maluta cum cæteris ſatellitibus in eos cum impetu irrueret, Tartari vnanimiter vt leones rugientes ſtrenuè ſeſe defendere cœperunt, vnuſquiſq; eorum ducem ſatellitum Malutam cultello appetiit, ventremq́; ei quamuis lorica induto ad inteſtinorū vſque profluxum transfodit. Dum ſic res atrociter Tartaris ſeſe obſtinatè defendētibus agitur, ex ſatellitibus quatuor deſiderati ceciderunt, vicemq́; enormiter vulnerati, cæteriq́ue fugati, re infecta diſceſſerunt. Cumq́; magno Duci proceſſus rei nūciaretur, ſtatim quingentos ſcloppetarios cum bombardis, & arcubus in ſubſidium illis ſatellitibus contra decem nouem Tartaros miſit, ſicq́; vndique circumuenti ſagitti[illegible] [illegible]mbardarumq́; glandibus confecti, & membratim [illegible]iſſecati in profluentem abiecti ſunt.

DE TYRANNIDE, QVAM SVPER intimum ſecretarium conſiliariumq́; ſuum magnus Dux exercuerit.

CVm propoſuerat magnus Dux has ſupradictas ciuitates funditus deuaſtare, tùm id tam cautè, callidè & occultè peragebat, vt propoſitum ſuū nemini, niſi cuidam Ophanaſio Wiazimski (quem vnicè diligebat) reuelauerit, & aliquando bis per noctē de lectulo ſurgens, ad prædictum Ophanaſium conſultandi diſceptandiq́; de progreſſu rei gratia, ambulare nō grauabatur, & quamuis etiam Italum Arnolphum doctorem medicinæ ſingulari gratia proſe-

quebatur, attamen nunquã niſi per manus huius Ophanaſij medicinas ſumebat, eumq́ue pro vnico alumno habebat. Hic aũt Ophanaſius Hreorum quendã LoWczik dictum, magno Duci cõmendauerat, & iam in gratia apud magnum Ducem habebatur. Qui beneficij ingratus prædictum Ophanaſium benefactorem ſuum, ad magnum Ducem per cõtumeliam criminaliter detulit, quaſi ille arcanum ſibi creditum de vaſtandis Nouogrodẽſibus & TWerenſibus quibuſdam reuelaſſet. Cuius falſis dictis magnus Dux perſuaſus fidem adhibuit, ſed non ſtatim ſe accuſato iratum exhibuit: ſub prætextu enim priſtinæ gratiæ & amicitiæ, ſeorſim cum eo arcana conſilia, vt ſolitus erat, variis de rebus conferebat, aliud ſimulando fingendoq́ue, aliud animo occultando, malumq́; & exitium ei ſub dolo amoris ſpecie machinando. Poſtea quadam die magnus Dux cum prædicto Ophanaſio ſimili modo conſilia conferens, ſatellitibus ſuis ſeruos eius præcipuos interea trucidare iuſſit, quod & factũ eſt, egreſſusq́ue ille Ophanaſius à magno Duce, ſeruos ſuos miſerè trucidatos videns, quaſi non videret oculis auerſis, præteriit: deinde iuſſu principis bonis omnibus ſpoliatus, & funditus deprædatus, ex familiaque eius decemſeptem viri inſigniores occiſi ſunt. Ipſum autem magnus Dux bonis omnibus ſpoliatum, in locum publicum, vbi debitores baculis cędũtur (prout gentis mos eſt) ducere iuſſit, & tam diu crudeliter verberare, donec omne argentum & aurum, quod adhuc ſecretò reconditum habuit, indicare compulſus fuerit: nihilominus tamen qualibet die bis tẽrve per crura baculis crudeliter verberabatur, iamq́; cutis in eo præ duris verberibus perinde

inde vt timpana intumeſcebat: attamen adhuc eò grauius torquebatur, donec tormentis crudeliſſimis eò adactus eſſet, vt cõtumelia aliquot ciues Moſchouienſes, quos ditiores ſciebat, afficeret, quaſi ſibi magnam ſummam pecuniarum debiti fuerint; & quantam apud aliquem ſummam pecuniarum indicauit, tantam illi principi numerare & rependere (quamuis nihil debiti, ſed per contumeliam accuſati) compulſi ſunt. Neque hac quidem effera tyrannide, tantæque ſummæ argenti à nihil debentibus exactione ſibi temperauit, vt explendæ crudelitati ſatisfecerit, ſed ipſum adhuc eò crudelius torquere iuſſit, crura pedum baculis tondendo, donec præ nimiis verberibus ſpiritum exhalaret. Poſtea ſeruos eius reliquos (quibuſdam fuga dilapſis) trucidauit, virgines quoq; vxoris eius pediſſequas, quadragenas numero, quæ acu pingere peritiſſimè, filoque aureo intexere, & opus Phrygianum conficere nouerant: ex quibus forma præſtantiores & pulcriores ſelegit ad ſuam explendam libidinem.

MAGNVS DVX SEX PRÆSTANtes viros, propter loricam inauratam crudeliſſimè necari iuſſit.

CVm Timotheus Maſalski, Lituanus nobilis, illuſtri genere natus, captus in bello, tetro diuturnoq; carcere detineretur à magno Duce, & idem magnus Dux iuſſiſſet crudeliter tolli è medio, Palatinus vrbis Moſchouię Ioannem Piotrouicium, vt ſuprà dictum eſt, tum quidam ex famulis Palatini animaduertens fortunas domini ſui, & bona omnia miſerè perdi ac diripi, néve omnia perirent, & nihil ha-

Timothei Maſalski crudelis fortuna.

beret: occultè accepit elegãtem loricam inauratam, eamque sociis suis seruandam tradidit, qui eodem in carcere erant, vbi & Timotheus Masalski: Postea factum est, vt illi eam oppignorarint Timotheo, qui eam seruandam dedit famulo, is autem liber erat, & suo domino in vinculis seruiebat. Itaque famulus, dum defert loricam in hospitium suum, incidit in vigiles, capitur, & statim offertur præfecto carceris, qui cùm videret esse pretiosam loricam, illam sibi vindicauit & occultauit. Erant autem & in eodem carcere duo ex sagittariis scloppetariisve magni Ducis, qui istud viderant. Quare consiliariis principis hanc rem detegunt, & referunt, præfectum carceris, seu commentariensem, accepisse loricam inauratam à Timotheo Masalski, quæ olim fuerat Ioannis Piotrouicij palatini Moschouiæ, hanc occultasse, penesque se habere: è vestigio consiliarij rem totam deferunt magno Duci, qui confestim iubet extrahi è carceribus Timotheum Masalski, & ante se sisti, sic & Commentariensem, & illos duos Moschouitas, qui pignori illi dederant hanc loricam. At denique illos duos scloppettarios, qui istud detexerãt, tum ibi omnes iussu Ducis immanissimè torquebantur, & tandem enecati sunt, quatuor quidem illorum aquis submersi. Ipse autem Timotheus Masalski & Commentariensis simul vincti in vrbẽ Moschouiam missi sunt, ibiq; die sabbathi, in vigilia festi diei Paschati ambo sunt publicè capite truncati, & in aquas coniecti. Sic ob hanc loricam sex supplicio affecti, & è medio sublati.

Commẽtariensis auaritia punita.

QVID

QVID ACCIDERIT ISTIS, QVI inquirere voluerunt, quidnam ageret magnus Dux.

QVidam secretarius magni Ducis sanguine ipsi iunctus, semel ad epulas inuitarat aliquot aulicos sibi familiares, quos sanè splendidè ac lautè excipiebat: oblitus est autem dum ita hilaris esset inter amicos (sicut sæpius euenire solet) adire principẽ magnum Ducem: misit vnum ex suis pueris in palatium principis, qui prospiceret quid nam ageretur in Basilica apud magnum Ducem. Puer autem cùm ascenderet per gradus palatij, vidit magnum Ducem, alloquentem quendam consiliarium, quo cõspecto famulus reuertitur domum, ad herum id ei relatum. Deinde verò cùm magnus Dux amandasset illum consiliarium cum quo conferebat, interrogauit, cuiusnam famulus venisset in aulam, & quam ob caussam: Euocatur ille famulus ex itinere, & respondet se eò missum, visum quidnam ageretur in palatio magni Ducis: derepente princeps vbi caussam intellexisset, retinuit penes se famulũ, & accersi iubet tam ipsum secretarium, quàm eius conuiuas: qui vbi venissent, variis tormentis discruciari iussit eos, volens ab illis extorquere, cur misissent famulũ in regiam, percunctatum de eo: cúrve ad tam splendidum conuenissent conuiuium, pariter rescire cupiebat, quos de ipso sermones secretos tenerẽt. Itaque excruciati tam diris tormentis alij expirarunt, alios verò facultatibus exutos omnibus, semimortuos reliquit. Itaque ab illo tempore, & tam atroci ac tristi facinore, nemo ausus est mittere aliquem famulum, visum quid agatur in palatio principis: immo potius hora

Quàm periculosum sit, esse percunctatorẽ apud magnum Ducem.

ſtatuta ipſi cõſiliarij penitus adſunt,& proceres præſentes veniunt.

Wlodimiro commiſeratio noxia.

QVidam etiam Wlodimirus MorozoW cognominatus, vir celebritate famæ inſignis & maturæ ætatis, grauitateq; plenus Palatinus, ſemel quadam miſericordia motus condere fecit humi miſerum hominẽ, qui magni Ducis imperio interfectus fuerat. Is autem homo fuerat famulus ducis Curpiſkij, qui ad regem Poloniæ defecerat. Hanc itaque ob cauſſam magnus Dux arguebat hunc Wlodimirum perfidiæ, ac ſi à partibus fugitiui Curpiskij ſtaret, & in Lituaniam ad ipſum literas dediſſet. Itaq; ſubitò coniectus eſt in carceres, vbi cùm longiſſimo temporis interuallo hæſiſſet; extractus & oblatus eſt magno Duci, cùm eſſet in ſuo palatio & aula regia, AlexandroWa dicta, diſcruciatusque eſt maximis tormentis: cùm ab eo nihil extorquere potuiſſent, tandem mortuus,& cadauer in aquas coniectum eſt.

Falſa criminatio in Baſilium Dimitrouiciũ.

BAſilius Dimitrouicius, vir ſummus & celebris in re militari, affecerat iniuriis aliquot præfectos tormentorum bellicorum, cùm Moſchouitas, tum & Germanos: quorum duo cùm vellent fuga ſibi conſulere, capti ſunt à viarum cuſtodibus in finibus Lituaniæ, illi ſtatim deducti ſunt ad magnũ Ducem, qui tum erat in arce fortiſſima, vulgò *Wolochada* appellata, & miſeri illi quæſtionibus adhibiti, faſſi ſunt, at falsò, quòd ſcilicet miſſi fuiſſent in Lituaniam à ſuo illo præfecto Baſilio. Itaque magnus Dux Baſilium Dimitrouicium ad ſe accerſit ex ipſa Moſchouia, variiſque tormentorum generibus affligi iuſſit: in mediis illis cruciatibus cõſtanter faſſus eſt, ſe nihil

iſtorum

istorum molitum fuisse, de quibus accusabatur, nec istud vnquam in animo habuisse. At magnus Dux repente iussit adduci quandam equam oculis captam, & iungi currui, & tum Basilius equæ impositus est, eiq́ue alligatus. Deinde ambo conijci iubet in rapidissimum fluuium, vtês hac oratione: En tibi equam egregiam dedi, instituerαs abire ad regem Poloniæ eum adito. Hæc itaque equa cęcitate percussa, natabat in alto istius rapidissimi fluminis & velocissimi: ipse autem Dux erat spectator cum suis satellitibus stans ad ripam fluminis, vt istius rei euentum intueretur: ac post longam natationem, hæc misera & cæca equa adnauigabat ripæ. Verùm præfectus satellitum regiorum vocabatur Molunta ScuratoW, vt gratificaretur magno Duci: conto abegit equam à ripa & sessorem: sic vi aquæ rapitur iterũ equa. Tum magnus Dux exultabundus inquit: O facinus egregium, & valde lepidum. Quare hæc misera equa defatigata vi aquarum rapidissimarum, submersa est, vnà cum isto Basilio Dimitrouicio.

Phalarismus magni Ducis in Basilio è medio tollendo.

Aliquando cùm versus Nouogrodiam regionem proficisceretur magnus Dux, accidit quendam equitem, famulum cuiusdam magni viri fortè præcessisse illum: & Dux ad latus sinistrum iubet deflectere hominem, ira percitus iussit istum frustulatim dissecari: & segmina membrorum luto & altissimo cœno misceri.

QVALI VENATIONE MAGNVS Dux plurimùm oblectetur.

QVotiescunque magnus Dux cum filio, tempore hyemis respicit ex sua arce, videtq́; homines

Barbarus et detestabilis magni Ducis ludus: & inhumana voluptas cũ hominũ interitu coniuncta.

turmatim incedentes in lacubus & fluminibus gelu concretis, ac præcipuè diebus festis, tum iubet, vt in illam confertam hominum multitudinem tres aut quatuor vrsi immanes immittantur, & irruāt ex improuiso. Ibi qui sibi fuga consulere possunt, aufugiūt: alij crudelissimè à feris illis dilaniantur. Sic hoc pulcerrimo spectaculo pater & filius delectantur vehementer, & rident affatim ac si pulcrum esset facinus. Deinde cùm accedit miser pater, lamentatū se, quòd amiserit filium, & etiam vxor maritum, qui ab vrsis sic mactati sunt, tunc iubet istis numerari aureum nummum, vel duos, quia sic interfecti sint eius subditi. Addit deinde ipse Dux se magno beneficio afficere ipsos, quòd eius permittit instituere querimoniam coram se: at si subijciunt rem esse infamem & nefariam hoc genus crudelitatis exercere. Iterū respondent consiliarij magni Ducis, magnum Ducem & eius filium magnam ex hac re voluptatem percepisse, & istud vidisse: sic nullum peccatū esse hîc commissum. Ad extremum si ad ipsum Ducem venit mater miserrima lamentando se de cæde filij, aut ipsa vxor ob amissum sic inhumaniter maritum. Breuiter excipiūt illi: perbene satisfactum esse ipsis, vbi nummos argenteos monetæ Moschouiticæ centum aut ducenti numerati illis fuerint.

Sæpenumero accidit, cùm magnus Dux est in suo palatio AlexandroWa, & cogitat de aliquo summo viro sumere suppliciū, tum delectationis causa iubet istum obuolui pelle vrsi, & deinde ad spectaculum educi: tunc incitat in ipsum aliquot molossos, & canes Britannicos efferos: Canes putantes hunc indutum pelle vrsina esse vrsum, illum morsibus & vn-

guibus

guibus dilacerant, & crudeliter laniant, eosque quo membratim sic discerptum relinquunt. Ita inhumaniter iste vitam finit.

DE TRVCVLENTO FACINORE, ET *crudelitate summa, quam ille summus Dux exercuit in captiuos Lituanos, Ruthenos & Polonos.*

ANno Domini 1569. die Ianuarij nono, cùm Lituani copias militum non valde magnas cõscripsissent, quarum dux & imperator erat quidam Polubiensius strenuus vir: ceperunt inopinatò vrbem & arcem vulgò Izborg dictam, quæ sanè natura loci est satis fortis. Hęc vrbs iampridem parebat Moschouitis: at quia non erat bene nec milite, nec annona hæc arx munita, iterum recepta est à Moscho, & à nostris amissa. Magnus itaque Dux cùm videret se amisisse tam munitam arcẽ, statim furore & rabie quadam plenus, iubet vt omnes Lituani, Rutheni ac Poloni, qui erant in vinculis crudeliter mactentur. Verùm quorundam consilio, qui certas caussas ei proferebant, ne id scelus committeret, factum, vt hic eius furor interciderit, nec quod impiè cogitauerit, perfecit. Atque licèt tunc eis pepercerit, tamen postea omnes internecioni dedit, vt suo loco explicabimus. Quamobrem illi captiui, qui in ergastulis in vrbe Moschouia asseruabantur, ad lanienam & macellum ab eo constitutũ: nihilominus tamen, quo suum sanguinolẽtum animum pasceret, sic ipsi placuit, vt eius satellites passim captiuos per arces in vinculis dispositos adducerent, maximè verò eos, qui erãt in carceribus, Pereslauia, Rostouia, Vchlicia, Costroma. Isti aũt omnes erant Poloni, Lituani & Rutheni,

vnà cum vxoribus & liberis, quos ad vnum crudeliter perdidit, aquisq́ue obrui iussit. Sic itaque hoc diro mandato instructi satellites magni Ducis, ad illas arces venerunt, hacq; insidiosa oratione erga illos miseros vinctos vsi sunt. Nũc magno beneficio magnus Dux & imperator vos afficere cupit, & etiã regi Poloniæ hunc fauorem declarabit, quòd vos liberos dimittet in Lituaniam: idcirco vos deducemus ad consiliarios principis, interea vxores & liberi vestri vsq; ad triduum hîc vos expectabunt. Atque cùm à conspectu carissimarum vxorum & liberorum abduxissent illos procul, tum vinctos manibus pedibusq́ue proijciebant in rapidissimum fluuium Volga appellatum. Verùm exacto triduo quidã Moschouita misertus vicem istarum mulierum frustra maritos expectantium, inquit: O miseræ animæ, & infelices mulieres, vos eadẽ sors manet, quam iam passi sunt mariti vestri, qui sunt proiecti in Volgam fluuium. At cùm affaretur istas mulieres homo ille, satellites interueniunt, quorum manus de cæde maritorum erant adhuc cruentatæ, & spirantes necem, venerunt in carcerem, vnde abducũt gregem illum mulierum captiuarũ cum liberis ad submergẽdum aquis. Tum illæ calamitosæ fœminæ & infortunatissimæ, sibi ꝓponentes ob oculos vicinam mortem adeò horrendam & terribilem, multis effusis lacrymis petunt ab istis administris principis, vt aliquid temporis concedant, quo sua peccata Deo opt. max. cõfiteri possint, & eius misericordiã implorent, velitq́ue pro sua clementia omnibus eorum erratis clementer ignoscere: id quod à satellitibus eis cõcessum est. Idcirco horas duas versabantur in piis orationibus & deprecationibus

Moschus sæuit in captiuos.

Moschus, Herodis infanticidæ superat crudelitatem.

tionibus, ardentissimis votis petentes à Deo, vt illis pro sua diuina bonitate ac clemētia parceret, & ad se reciperet: ac cantatis diuinis hymnis, animas suas Christo redemptori, ad supplicium mortis subeundum se pararant, mutuisque oculis sibi datis, mirificè se consolabantur, vt forti patientique animo omnia perferrent. Istis rebus omnibus absolutis, ducuntur ad flumen, quarum aliæ liberos manu trahunt, aliæ verò infantes suos vberibus admouent. Sed cùm iam ad ripam rapidissimi illius fluuij venerūt: tūc pro ingenio & natura muliebri, partim ob inusitatum genus mortis, in tam horrendum eiulatum, fletumque erumpunt, vt & cælum ipsum penetrarint. Satellites autem inhumani, minari eis cœperunt, vrgentes eas, quo illæ sua sponte se aquis traderent. A quo indigno facinore cùm abhorrerent, statim illi satellites in eas impetum faciunt, & eas cum liberis in aquas illius fluuij, cuius glacies confracta erat, abijciunt. Et sanè ob tristissimi & crudelissimi istius facinoris aspectum, vulgus Moschouitarum cùm non possent se continere, in lacrymas effundebatur, commiseratione summa perculsus, quòd tam indignissimè istæ insontes fœminæ cum liberis tam detestanda morte affectæ fuissent, execrātes in vniuersum carnificum istorum immanitatem. Quapropter cùm has voces lugubres populi audirent satellites, quodque ægerrimè ferrent hoc genus supplicij, tunc minis vtentes ac ferientes populum baculis, abigunt, hæcque verba addunt: O rebelles magni Ducis, apertè videmus, quòd propter istos captiuos supplicio affectos, fletis, at propediem credite, vos eadem fata sequentur.

DE FRATRICIDIO PERPETRAto à magno Duce anno Domini 1570.

Cainũ imitatur magnus Dux, qui occidit Abelem.

FRater germanus magni Ducis immeritò ac perfidè delatus fuerat à quodam consiliario, cui nomen erat Trzeciak Wiskonati. Audita hac iniusta accusatione princeps, nullã fecit potestatem fratri falsum crimen diluendi, atque quàm ingentes cruciatus excogitare potest, illos adhiberi iubet ad excarnificandum & torquendum fratrem. Dumq́ue est in mediis cruciatibus, exegit ac extorsit ab eo omnes illius thesauros, & bona omnia tã mobilia, quàm immobilia sibi vendicat, atque cùm præ magnitudine tormentorum vix semiuiuus esset, tum iussu principis securi illum ferit carnifex. Deinde fratriam suam, quæ ante conspectum eius procumbebat in terram, facie demissa, implorans misericordiam, arripi iubet à satellitibus, omnibus vestimentis exui, & turpissimè nudam cõstitui. Ita diutissimè illa miserrima fœmina nuda omnium oculis exposita fuit.

Neroniana crudelitas.

Deinde quidam miles iubente principe eam funi alligat, & conscenso equo, velocissimo cursu sine vlla misericordia, pertrahit illam in flumen, & aquis submergit ac perdit. Sic iste magnus Dux tam ἄστοργος & impius extitit in fratrem & fratriam.

QVO AMORE MVTVO SE PROsequi soleant Moschouitæ.

In Moschouia homo homini lupus.

HOc genus hominum Moschouitæ, est adeò barbarum & perfidum, vt nihil sinceri sit apud eos, nec se vnquam vero ac naturali amore prosequuntur, alter alterum impudentissimè & cõfidentissimè, sic

sic sunt perfrictæ frontis, criminis alicuius insimulare non veretur, siue palàm, siue clàm, aut apertè, aut per insidias inuicem perniciem sibi machinãtur, mutuisque conuitiis lacessere se soliti sunt. Familiare est apud eos patrem filio insultare, & filium in patrem irruere, ac fratrem perfidè deferre, sic vt nulla apud eos fides, & sanguinis reuerentia sit, etiã in conspectu magni Ducis se proscindunt contumeliosè. Itaque accidit semel ante principem anno 1570. quosdam duos fratres germanos, & nobiles, istius rei luculentum documentum edidisse, horum vnus vocabatur Mikieta Obolinski, qui malo genio præditus familiæ gentisq; nomen patrium suum commutauerat: idq; audiente ipso Duce, excogitauerat aliud cognomen, nẽpe PoWrozoWski, ac si diceres funigerum aut furciferum, & patibulo dignum hominem. Alter autẽ frater suę nobilitatis haud immemor, gentileque nomen retinens, cùm fratrem alloqueretur, cõpellare cœpit nomine gentili Obolinski, qui velut furens, & atroci iniuria à fratre affectus, magnũ Ducem adit, & ad eum sic fratrem defert: Princeps serenissime, peto abs te, vt ius mihi administres de fratre, qui infami nomine me contaminauit. Vocor PoWrozoWski, & me contemptim appellauit Obolinski. Idcirco supplex te oro, vt meritas ille luat pœnas, non enim leuem ab eo mihi factam iniuriam censeo. Tum magnus Dux euocat consiliarios, quasi de re maximi ponderis consultandum fuisset, inquiens: Necesse est, vt vos hanc contentionẽ & grauem controuersiam inter istos duos fratres exortam adhibito summo iudicio, & magna cum æquitate dijudicetis. Frater itaq; ille, qui ita turpiter abnegauerat suam

Nec frater à fratre, nec socer à genero tutus.

nobilitatem, accessit ipsos consiliarios, vt rem totam enarret, & sibi ius reddi postulet aduersus fratrem: Atq; cùm iam venisset frater alter, qui meritò suam nobilitatẽ intuebatur, en in caput illius inuolat iste perfidus, & obijcit vrso, qui eum vnguibus dilaniare incipit, crudeliterque dilacerat. Et cùm immanis iste frater videret quodam modo feram bestiam lassari, ense ferit alterum fratrem in pede, & statim magna vis sanguinis profluxit, quo ille inunxit os vrsi, qui cùm primùm lambẽdo cruorem humanum iterum degustauit: & sic animatus vrsus secundò apprehendit illum miserum nobilẽ, & horribiliter deformem reddidit. Quare iam iste impius frater, vidẽs sibi pro iniuria scilicet esse satisfactum, voluit feram abstrahere & arcere, ne amplius sæuiret, néve fratrem mactaret: at vrsus ita æstuabat, & ad mactandum accensus erat, vt nec ab illo, neque à multis aliis posset difficulter ab illo dilaniando abstrahi, tandem ex faucibus vrsi, & carnificina illa ereptus est ille nobilis.

Crudelis pœna ob nobilitatis defẽsionem aduersus degenerem.

Simile quoddã facinus huic accidit, cùm magnus Dux Nouogrodiam depopularetur, ferro, inquam, & igne omnia perderet, vt suprà dictum est, ducti sunt captiui aliquot nobiles in Moschouiam vrbem, inter etiam illos fuit quidam cum vxore & liberis, quem nobilis commendauit cuidam aulico regio amico suo. Iste cùm detineretur captiuus diu ab isto aulico, semel conqueri cœpit, idq; grauissimè de inaudita illa tyrannide, qua vsus est magnus Dux in Nouogrodiensibus internecioni dandis, deque iniuriis, quibus ille & tota nobilitas affecta fuerat: & planè iugum istius tyranni esse intolerabile, hisce verbis: Deus qui solus iustus est, haud dubiè suo tempore vin-

re vindictam sumet de illo sanguine innocentũ tam inhumaniter & crudeliter sparso, in ipsum Ducem & totam eius posteritatem: dignis pro meritis pœnis ipsum castigabit. Deinde paucis post diebus, cùm in animo suo volueret, se nimis temere ista effutiuisse, & hunc nobilẽ, apud quem erat in captiuitate, hæc delaturum ad principem. Itaque fraudulenter excogitare cœpit, nihil esse melius, quàm si potius in hospitem suum hoc crimen transferret. Scribit supplicem libellum ad principem, in quo indicabat magno Duci hunc aulicum principis hæc verba in dedecus ipsius protulisse: tradidit eundem libellum deferendum aulico, qui inscius erat omnium quæ scripta fuerant. Magnus dux quàm primũ perlegit supplicem libellum, iubet ad se accersi illum Nouogrodiensem nobilem, qui erat captiuus apud hunc aulicum. Iste oblatus principi, ferrea fronte prẹditus, statim confert crimen, quo erat reus in ipsum aulicum impudentissimè, & ita se rem habere asserit, inquiẽs: Serenissime domine & magne Dux, tu nos subditos & seruos fideles affligis miris modis, interfici, membratimque dissecari iubes: facultates & fortunas nostras nobis rapis, proditores nos appellas, rebelles & periuros, & alia horrenda nobis obijciuntur, & ob oculos ponuntur, quæ omnia immeritò patimur, nec istorum rei sumus. At si scires quo odio vel plusquam Vatiniano te prosequantur tui domestici, & & quanta sit perfidia illorum, quibus plurimum fidis, erga te, quos quotidie maximis accumulas beneficiis: profectò egregiè eos exciperes, ex quorum numero est iste aulicus tuus, cuius carceri me tradidisti. Nam heri vesperi me præsente & audiente, ia-

Nec hospes ab hospite tutus. & ingens ingratitudinis exemplum.

ctabundus hæc verba pronunciabat: O vtinam Deus citissimè innocentes vindicet à crudelitate istius tyranni magni Ducis, nam ille diris tormentis suos afficit, mactat & trucidat insontes, eorum bona & opes sibi adscribit, contra omnem æquitatem. De quibus rebus & iniquitatibus Deus breui sumet suppliciũ, istum principem & tyrannum conteret & euertet cum tota eius familia, nec patietur eius successorem regnare. Tum magnus Dux irrumpit in iram, & sic infit ad hunc miserum aulicum iniustè ab ipso captiuo accusatum: O perfide percipísne ea, quæ iste contra te profert? nec data illi potestate respondendi & diluendi falsam criminationem, variis quæstionum generibus torquetur: qui cùm nihil fateretur, & confictum crimen diceret: iussit hominem membratim dissecari, & postea in profluentem iaci: sic ille nobilis ignobilis planè & belluini ingenij falsò detulerat ad principem insontem, lingua sua mendaci accersiuit necem innocenti, & ipse ex alterius interitu vitam & libertatem sibi comparauit.

MISERABILIS ET INDIGNISSIma laniena, cùm duorum procerum Moschouitarum, tum etiam reliquorum Lituanorum ac Polonorum captiuorum, quibus paulo antè pepercerat magnus Dux.

Dies festos Dux Moschouia sæuitia sanctificare solet.

ANno Domini 1570. cùm ex Moschouia internuncij regis Poloniæ, proceres Poloni & Lituani discessissent, die Eliæ prophetæ, qui dies festus apud Ruthenos est celeberrimus, & magnus Dux accũberet mensæ, & ei apponerentur secunda fercula, velut

velut quodam œstro correptus, surgit à mensa, & sic alloquitur sibi astãtes satellites, sequimini me, quod faciunt ipsi, & mille quingenti catapultarij equites: ille verò princeps pernicissimo cursu pergit ad arcẽ, ibique omnes ordine se collocãt ante palatium Ducis, tum etiam in hac arce cùm habitaret vir summus, & ex proceribus non postremus, Petrus Serebrinus, & rei bellicæ peritissimus, iubet magnus Dux ipsius domum more hostili impeti & inuadi ab istis militibus, ipsum autem capite diminui & truncari: dicto principis parentes irruunt in domum illam, statim capiunt, & miserum illum Serebrinum extrahunt ex ædibus, ac offerunt magno Duci, qui fine alia inquisitione, nec facta vllius facinoris admissi ab eo mentione, cõfestim ille satellitum præfectus ScWator, arrepta securi caput illi amputat. Ad extremum cùm magnus Dux, quicquid illi visum fuerat, rapuit & ex fortunis istius Petri Serebrini, reliquum permisit prædæ militum: & ne quid superesset bonorum illius, iussit reliquias flammis & igne perdi. Vbi istud perpetrasset, conuertit se ad alium locum arcis: (est autem hæc arx amplissima, & valde spaciosa: vbi complures magnates & nobiles habent ædes suas) & iubet magnus Dux cuidam nomine Bulato magistro equitum, vt cum nõ parua manu militum ædes adeat clarissimi & magni nominis viri Messoiedi. Huic magno viro princeps vix ante annum rapuerat vxorem elegantis formæ fœminam & ancillam, qua turpissimè abusus, & illas vbi violasset, fecerat suspendi ac strangulari in superiori limine ianuæ ędium istius viri, vt suprà diximus. Iste præfectus equitum aggreditur illas ędes, & expugnat facillimè,

Petrus Serebrinus iniquè perit.

Eadem sors est viri illustris Messoiedi.

hunc Mieſſoiedi in medium forum trahunt: & ipſe præfectus caput illi acinace obtruncat: qui cùm iam commiſiſſet iſtud ſceleratum homicidiū, enſe & manibus cruore madentibus procedit ad magnum Ducem, & velut re maximi momenti præclarè geſta, ait: Sereniſſime domine & magne Dux, iam ſummo cum honore perfeci quod tu mihi in mandatis dederas. Ibi magnus Dux pro ſuo more vociferari cœpit ſuū *Hoyda, hoyda*, cuius clamorem tota turba ſequuta eſt, eadem felici acclamatione vtentes. Ex arce deinde magnus Dux deflectit ad carceres, vbi erant multi captiui Poloni & Lituani, ſuis ſatellitibus armatis comitatus. Vbi quidam mercator ciuis Moſchouiticus, quid ageretur ignarus, vbi eminus conſpicit magnum Ducem cum tanto ſatellitio, retrogreditur præ metu tyranni, quem ſtatim apprehendi iubet & fruſtulatim diſſecari, inquiens, ne vnquam fugias ante conſpectum tui ſupremi domini. Atque cùm propius ad carcerem veniret, ipſe Commentariēſis, qui ibat petitum panem pro captiuis, aſpiciendo principem aduentare, præ timore etiā reuerſus eſt, & eundem magnus Dux raptum, minutim ſecari iubet, dicens: alia vice non timebis. Itaq; cùm iam appropinquaret portas primi carceris, dicit cuſtodi, vt citiſſimè fores aperiat, qui metu correptus & tremebundis manibus vix aperuit: Aperto carcere indicit primò educendos nobiles captiuos Polonos & Lituanos, quorum primus fuit Petrus BiekoWski eques Polonus ſtrenuus miles, illius pectus transfodit magnus Dux lancea, at tam generoſi fuit animi ille BiekoWski, vt lanceā arripuerit manibus, & intorquere voluerit in ipſum magnū Ducem, vt hoc pacto perpetuam

Obuios mactat Dux.

Belluina crudelitas in captiuos.

Magnanimitas BiekoWski in tyrannum Moſchum.

petuam

petuam nominis famam sibi conciliaret, quòd tam infensum generi humano tyrannum sustulisset. At magnus Dux hoc animaduerso, cœpit exclamare in filium: Iuuan IWan, id est Ioannes fili fer opem, qui celeriter accurrit, & iterum illum BiekoWski hasta transfodit, & sic mortuus in terram cecidit. Secundò productus ad lanienam alter nobilis Polonus Albertus Bugaski, hũc etiã ipse Dux farissã sua trãsuerberauit. Tertius fuit Besus, nobilis & magnæ familię, gente Silesius, qui eodem mortis genere periit. Quare cùm istos strenuos viros & nobiles Polonos manibus suis interfecisset, cœpit suo acclamationis genere vti, velut magnam victoriam adeptus fuisset, *Hoyda, Hoyda*, quem ita ouantem omnes clamãtes & vsurpantes hanc vocem persequuti sunt. Tum sic affatur suos satellites: Mactate mi iuuenes: irruite in carcerem, & obuios quosq; captiuos sine discrimine & vlla misericordia membratim dissecate omnes. Isti dicto parentes, in primo carcere quinquaginta occidunt vinctos: Postea accedit secundos carceres, & similiter manibus suis occidit tres nobiles, quorum vnus erat Ruthenus, ætatis maturæ, Polocensis Iacobus Molski, alter erat gener illius, eques Polonus, Iacobus Molski, sic & tertium similiter nobilem Polonum, quibus omnibus ita trucidatis erumpit in suam vocem lætitiæ solitam, & omnes ei accinunt ac respondent: & statim reliquos iubet à suis satellitibus dissecari, quod factum est: erant autem quinquaginta quinque, exceptis multis infantibus, qui vix nati erãt dies septem. Tertiò cùm accessisset carceres, ibi & manibus suis edidit crudelitatis suæ exempla, tres mactando nobiles Polonos, alios ferè

Litat Plutoni Mosch⁹, trucidando captiuos, in omnib. carceribus positos.

quinquaginta quinque, cum securibus & ensibus satellites membratim trucidarunt. Sic perpetrata hac immani strage & inaudita tyrannide, sic sparsa dissectaq; illa corpora iacere permisit supra terram, quæ iam epota & imbuta erat, & mollissima reddita ex effusione sanguinis illius humani. Quamobrem rediit triumphans & ouans in palatium, & totum illum diem in hymnis & tripudiis, & omni sonitu instrumentorum musicorum consumpsit: non aliter ac si magnam victoriam de hostibus adeptus fuisset: Sub vesperum præcepit frustula membrorum istorum occisorum colligi, & extra vrbem poni: qui in tres cumulos sunt collocati, & aspersi arena & terra: sic mādati sunt sepulturæ. Erat inter cadauerum frusta mulier nobilis vxor illius Molski, quæ cùm fuisset grauiter sauciata, nondum mortua, hæc orabat pollinctores qui fossam faciebant, vt eam dimitterent liberè & parcerent ipsi: at illi nulla moti misericordia sepelierunt eam viuam cum illis fœtidis cadaueribus.

Mezentius iungebat viua corpora mortuis, sic Moschus facit.

Duo nobiles captiui ex ista immani laniena remāserant, quos tamen postridie iste tyrānus capite plecti iussit, & extra vrbem proijci, vixq; aliquid terræ illis iniectum. Vbi erant illa cadauera tot nobilium & strenuorum virorum, vix arena superiecta fuerat, id quod haud dubiè ex composito fieri iusserat magnus Dux ille, vt essent alitibus & feris præda. Tertio deinde die, quidam Germanus tormētorum bellicorum præfectus, misertus hanc proiectionem cadauerum, quibusdam tres taleros dedit, vt fossa profunda facta, vel maximè terræ tumulo iniecto, hasce cadauerum reliquias sepelirent & tumularent.

Bombardarij Germani facinus misericordia plenum.

DE

DE TRVCI CARNIFICINA, QVAM exercuit magnus Dux in clarissimos quosque suos consiliarios & optimates.

DIe sancti Iacobi in Iulio anno 1570. in ipsa vrbe Moschouia, magnus Dux iussit affigi octodecim palos grandes, & supra illos totidem trabes in transuersum apponi in formam furcarum. Ciues cùm primùm animaduertunt tale theatrum parari & instrui, ingenti metu correpti, se in fugam proripiunt, etiam mercibus & tabernis meritoriis relictis, prædæq; expositis: nemo sanè præ metu in forum prodire audebat, Nam isti rumores in vulgus sparsi fuerát, ipsum magnum Ducem instituisse omnes ciues vrbis Moschouiæ extremo afficere supplicio, crucíque cõplures affixos iri. Satellites ad maiorem terrorem incutiendum, in medium forum adferebãt varia genera tormentorum & quæstionum ad homines torquendos, quæ admouebant istis trabibus. Deinde excitato luculento igne, vas ingens aheneum apponebant aqua plenum, vt bulliret & ferueret per multas horas. Quibus rebus ita comparatis venit magnus ille tyrannus, stipatus ampla & copiosa suorũ satellitum caterua: & ita instructus, quasi vellet in aciem & pugnam exire: sequebantur eum velut à triariis mille & quingenti catapultarij: Duxque ipse se collocauit penes ahenũ, exercitus verò militum in circuli & coronæ formã dispositus. Tum adducti sunt in proscenium trecenti nobiles Moschouitæ, antiquissimarum & nobilissimarum familiarum homines, qui paulo antè præ nimio quæstionum cruciatu ita mutilati, & pessimè tractati fuerant, vt vix semiuiui

Theatrum luctuosum, & miserabile erectũ à magno Duce die S. Iacobi.

Descriptio noui supplicij.

viderentur, vixque pedibus ſtare poterant, ſed à militibus trudebantur turmatim, vt pecudes ante principis conſpectum.

Is cùm perſpiceret omnes præ pauore & ingenti timore ſe abdidiſſe in latebras & domos ſuas, ipſe tũc obequitare cœpit per omnes vrbis plateas, clara voce euocabat ciues, inquiens: venite abſque vllo metu, ſecuri eſtote, prodite ſpectatum, nihil grauius in vos cõſtituam, hoc vobis polliceor, quamuis is meus fuiſſet paulò antè animus, vos omnes funditus delere & perdere, ſed iam mihi hæc mẽs mutata eſt, tutò egredi poteſtis, & in forũ venire intuitum quid agetur. Tum miſerrimus ille populus egreſſus turmatim & confertim, forũ repleuit, imò erat tanta multitudo ſpectatorum, vt multi aſcenderint domorum tecta, quò quis iſtius tragœdiæ futurus eſſet exitus, viderent. Atque poſtea affatur ſic illam promiſcuam hominum multitudinem: An num, ô ſubditi, iuſtiſſimè ago, quòd ita pœnas luãt perfidi & ſcelerati proditores mei? tum populus ſtatim vno ore acclamare cœpit: Viuat diu felix, & incolumis princeps & rex noſter: at improbi & flagitioſi ſuis meritis dent dignas pœnas. Deinde magnus Dux iubet produci centum & octuaginta ex illo damnatorum numero: poſtea ſic alloquitur nobiles, qui ad illud ſpectaculum venerant: En vobis iſtos liberaliter dono, doque eis vitam, accipite illos, liberos à noxa dimitto: eiſque pro mea clementia, gratia ac fauore ignoſco, hoc pacto iſti liberè dimiſſi, & ex præſenti morte diuino beneficio erepti. Tandem prodit magni Ducis primus ſecretarius, qui damnatorum album & catalogum habebat: & tum iubet educi quendam

Malus animus in Duce, & mala mens.

Miſer populus præ timore applaudit Duci.

Præter ſpem multi liberati.

Moſcho-

Moschouitam antiquissimo genere cretum, præcipuus inter eos, qui ab intimis consiliis Ducis sunt, erat: appellabatur Ioannes Michaelo Wic Wisko Waty. Ibi ille secretarius principis, longa serie referre incipit crimina, quibus falsò iste vir præstantissimus accusatus fuerat hisce verbis: Ioannes Michaelo Wic Wisko Waty, cancellarius magni Ducis, perfidissimè & impiè se gessit in principem. In primis scripsit regi Poloniæ se ei velle tradere ciuitatem & arcem munitam, sui supremi domini, quæ est in magna Nouogrodia: & hæc est prima in te accusatio: at tum scutica illum in caput percussit, addendo hæc verba: Perfidus es & ingratus, quòd vsus sis hac improbitate aduersus tuum supremum dominum. Altera perfidia est ista, quòd literas dederis ad imperatorem Turcarum, vt cum exercitu potentissimo veniat occupatum & debellatum regna Scythica, Casanense & Astraense, vt erat illi in votis: quo dicto similiter flagello cæsus est in caput, subiecitque, & secundò tuum principem fraude doloque prodere voluisti. Tertium facinus quod admisisti est, quòd ad Scytharum Cæsarem literas dedisti, quibus ipsum hortatus es, vt cum suo copiosissimo exercitu irrumperet in Moschouiam, eamque deuastaret & depopularetur, atque occuparet: vnde factum est, vt ingens damnum & irreparabile dederint Tartari in Moschouia: tam ipsius Ducis arces igne perdendo, quàm etiam longè lateque miserum populum ferro interficiendo, & vinctos multos cathenis in durissimam seruitutem, innumerabilem inquam vtriusque sexus turbam abigendo: quorum cùm sis author tantorum malorum, meritò vltimo es afficiendus supplicio:

Falsæ accusationes in cancellariũ principis.

atque vt antea fecerat, flagro asperrimè eum cæcidit regis secretarius. Tum miser cancellarius istis falsis criminationibus insimulatus, & cùm se innocentem esse sciret, sic respondit: Testor Deum optim. max. qui solus est scrutator cordiũ & renum, in cuius conspectu profiteor me esse peccatorem, sed confido eum pro sua diuina clementia, propter sanguinẽ effusum carissimi sui Filij, mei misertum iri. Testor, inquam, Deum, me semper fidum & diligentem fuisse in munere publico mihi commisso à magno Duce, vt fas est: ideo à falsis istis accusatoribus prouoco ad tribunal Dei, quòd iniustè sum accusatus & traductus apud principem, atque hæc impostura detegetur in extremo die iudicij. Princeps, cùm stabis ad conspectum diuinæ maiestatis, mea innocentia apparebit: nunc verò apud te nulla ratio & æquitas locum habet, nec me à criminibus falsò mihi impositis licet purgare. Adeò est tua auaritia inexplebilis, & pertinacia vlciscendique libido, vt sitias sanguinem meum: ebibe igitur illum pro lubito, & iam satisfacias tuæ improbitati, vt constituisti: nunc quidem tua figmenta & importuna commenta videntur habere speciem veri: quia omnia per vim agis. Itaque satellites excipiunt, en videmus te esse reum, cùm tam dura oratione insurgis in principem; turpiter lapsus es, & tuos sermones optimè expendimus. At ille cancellarius ait: Vos ô infelices homines cum magno Duce, estis prædones, & omnis improbitatis illius administri: effunditis immeritò cruorem innocentem: tyrannicè omnia agitis, per fas & nefas ruitis in cædes mortalium. Hæc omnia quæ mihi obijciuntur, falsissima sunt, nihil vobis facilius, quàm

Grauis apologia cãcellarij ad confictas criminationes.

tollere

tollere è medio insontem: at Deus aliquando, & veniet hora, quæ non speratur, cùm vos puniet, & pro meritis in vos grauiter animaduertet: quæ cùm tam liberè protulisset, conspuit in faciem illorum. Quare magnus Dux iubet carnificibus hominem rapere: quem statim raptum, exuunt & ligant ad furcas illas sic dispositas: & suspendunt prono capite & ore in terram. Præfectus satellitum sic affatur ipsum magnum ducem: Quo genere supplicij istum affici iubes? Tum respondet, vos omnes aulici mei suo ordine istum excarnificare debetis & dilaniare: Quare accingit se operi iste præfectus MolutW dictus, & ex equo descendẽs, accepto cultro auriculam dextram illi abscidit, alter aulicus sinistram excidit, tertius labra amputat, & sic ordine omnes illum membris mutilarunt, vt omnes se tam nefando homicidio contaminarent, & cæde istius innocentis essent rei. Ad extremum quidam secretarius principis ne quid deesset ad cumulum crudelitatis, cõscidit illi pudenda, & tum statim exalauit animam miser cancellarius. Quare magnus Dux videns ob abscissum membrum genitale, statim obiisse cancellarium, indignissimè tulit, atque dira imprecatus huic secretario, sic in eum inuectus est: O scelerate, expectes paululum, istud totum est tibi exedendum, quod iste exedere debuit. Nam penitus credebat, quòd commiseratione motus, cruentas manus ita illi intulisset, vt citò è viuis discederet. Cõstituerat sanè istum secretarium morte truculenta punire, sed Deus anteuertit tyrannidẽ principis, quia paulo pòst lue infectus, mortuus est. Satellites deinde demortui Ioannis Wiskonati corpus deponunt ex furcis, & sic sequire incipiunt

Crudele supplicium, quo affectus indignè cancellarius.

in illud cadauer, frustulatim illud conscidendo, prius tamen abscisso illi capite. Iste est exitus istius præstantissimi ingenio & virtutibus multis, excellentissimi viri cācellarij magni Ducis, cui parem nunquam habuit imperium Moschouiticum.

Thesaurarius magni Ducis eadē bonitate cōscientiæ fretus, qua cācellarius rapitur ad necem.

Iussit secundo loco produci in theatrum, suū thesaurarium, cui nomen erat Michael Funichow, vir magni nominis & ingenij acerrimi, sociusfidusque amicus illius cancellarij. Iste non longis verborum ambagibus vsus est in sua defensione, sed breuiter sic loquitur: Appello ad Deum, qui omnium rerum est conscius, & cuius oculus omnia intuetur, quia nunquam quicquam in te dominum meum commisi, semper bona fide & sine fraude in administratione mei muneris me gessi: & cùm accuser abs te, impiè & iniquè iam tibi dicam scribo, & anima tua in altero seculo se sistat coram diuina maiestate, vt mihi satisfaciat. Hæc verba vbi protulisset, iubet magnus Dux arripi miserum, & exui, atque furcis alligari eo modo quo & cācellarius. Tum postea ille Maluta præfectus satellitum haurit ex vase æneo, vbi erat aqua feruidissima, & deinde alter equorum magister accepit vas plenum aqua frigidissima, iste primò illa aqua caput abluere cœpit, postea calidam & feruidissimam aquam infundebat: sic ille infortunatus vim feruoris & ardoris illius aquæ sentiens, ob atrocem feruorem vociferabatur mirificè: at ille minister tyrannidis Maluta magis ac magis infundebat illam calidissimam aquam, ita vt tandem pellis capitis contraheretur in modum serpentis, cùm se in spiras contorquet: ita hoc crudelissimo supplicij genere confectus, expirauit. Tertiò iubet adduci in medium

Genus supplicij immane.

suum

ſuum cocum, iſte cocus infinitis falſis teſtimoniis reus erat peractus, eoque genere ſupplicij eſt affectus, quo & Ioannes WiskoWaty, nempe membratim eſt diſſectus, amputatis illi pudendis. Deinde iuſſit adduci quendam Georgium Czapkinu cum vxore & liberis, qui inter amanuenſes & ſecretarios non poſtremum locum tenuit, cumque ex equo deſcenderet magnus Dux, Baſilius Themkin iuſſu principis caput illi abſcidit, ſic & vxori ac liberis. Iſte Themkin erat proſcriptus ex Lituania, ob necem Palatini Plocenſis, & in Moſchouiam aufugerat, tanquam ad aſylum, primumque locum ac præcipuum inter aulicos principis tenebat.

Coco ſuo nõ parcit magnus Dux.

Georgius Czapkinus cum vxore & liberis occiditur.

Deinde productus eſt alter ſecretarius, cui nomen Ioannes BulhakoW, qui fuit vnà cum vxore, & liberis etiam capite truncatus à Palatino Chirnouienſi, is vocabatur Pietrouicius.

Sic & Ioannes BulhakoW.

Tunc iubet educi & ſecretarium ſuum Baſilium StepanoW, quem & indicta cauſſa aulicus è veſtigio capitali pœna afficit mandato principis.

Idem fatũ Baſilij StepanoW.

Ad extremum, vt ad hoc tragicum ac crudele ſpectaculũ nihil prætermitteret, præcipit magnus Dux ducentos nobiles captiuos extrahi in arenam, quos nominatim iubens ſiſti ante ſe, damnat morti, & ſinguli aulici ordine eos capite truncant, qua cæde confecta, prodeunt in conſpectum principis manibus & gladiis cruentatis cum hac voce lætitiæ *Hoyda, Hoyda*. Sic ſe turpiſſimè aulici magni Ducis ſanguine innoxio contaminarunt. Tum eodem tempore mandat magnus Dux è vinculis venerandum quendam ſenem adduci, quem ſtatim in equo ille arrepta haſta transfixit: & quamuis ſic transfoſſus miſer ſenex

Crudelis mors ducentorum nobilium.

obierit: vt impleret suam crudelitatem illum plus quàm sedecim vulneribus sauciauit. Hæc crudelitatis & tyrannidis horrēda facinora perpetrauit intra horas quatuor. Illa cadauera nuda ita iacebant in terra, quorum non paruus erat numerus: & cùm lustraret illa cadauera quidam ex principis satellitibus, caputque Michaelis thesaurarij intueretur, exerto ense caput in duas dissecuit partes, hisce verbis additis: Recorderis quid mecum egeris. Sub vesperum cadauera illa sunt in vnum cumulum collecta, & extra vrbis portas elata, ibique ingenti fossa facta, iniecta & terra obruta. Sic crudelissimè tot cædibus perpetratis iam in palatium princeps rediens, deflectit ad ædes Michaelis thesaurarij, vbi inuenit vxorem illius, eleganti forma præditam, & verè honestam, valde luctu & dolore magno plenam, atque suspirantem, ob mariti necem, ducis Ophanasi Wiazinski soror erat, de quo suprà mentionem fecimus. Magnus dux spirans suam immanitatem, apprehēdi iubet, & extendi funem asperrimum, qui ab vna parte muri ad alteram extēdebatur, & cum natibus nudis assidere huic funi, qui plurimum carnem & cutem excoriabat, vtque detegeret mariti thesauros, ab vna parte vsq; ad alteram extrahebatur cum summo cruciatu. Filia eius, quæ erat quindecim annorum, hoc crudele genus tormenti videns, non potuit se continere, quin eiulatu testaretur dolorem suū. Dux iubet illam rapi in medium, at filius Ducis maior natu, commiseratione motus, accurrit, & vestem eius tenens sic affatur patrem: Pater carissime, dona me hac puella, ego carceribus illam occludam: tum pater, accipe tu quidem, sed postea matri illam reddas. Deniq; cum istis

Impudēs & crudele facinus in vxorem thesaurarij.

In vxores & liberos occisorum suorū procerū sæuit, & bona omnia diripit.

magnis

magnis cruciatibus & tanto dedecore honestam illam matronam affecisset, & filiam eius in monasterium relegauit: vbi illa ob magnitudinem vulnerum & cruciatuum quæ passa fuerat, dum traheretur per funem, non diu superstes extitit. Filium etiam istius thesaurarij in vincula coniecit, & omnes fortunas eius cuiuscunque essent generis, ei accepit: sicque distribuit, vt meliorem partem sibi vindicarit & attribuerit, quod erat vilius prædæ suorum militum exposuerit.

Eodem die venit in ędes Ioannis Wisko Waty summi olim eius consiliarij, qui antea truculentè mactatus fuerat, vxorem in quoddam cœnobium deportari iubet: filium autem eius damnat perpetuis carceribus, & relegat in arcem munitissimam, quæ Bialeiezioro dicitur, ac si dicas lacum album: acceptis omnibus eius bonis. Postquam sic tam horribilem & truculentissimam edidisset crudelitatem, exactis tribus diebus, iubet produci in forum ex carceribus aliquot egregios nobiles, qui statim capite trũcati sunt, ab ipso Maluta præfecto satellitum: & ita diu iacuerunt humi, quos ipse aliquot vulneribus, vt suam sarciaret tyrannidem, feriebat, vtens securi. Cadauera illorum ita nuda in medio foro iacebant, vbi venales prostant merces, septem dierum spacio: vbi tandem à canibus deuorati, ossa verò hinc inde asportata ab iisdem canibus. Postridie iubet octuaginta fœminas generosas istorum nobilium, qui ita immaniter trucidati fuerant, ad flumen deduci, ibiq; aquis submergi: illę autem innocentes frustra eiulari & lamentari. Satellites enim, crudele hominum genus, ipsas in aquas inijciebant & perdebant. *Denegata sepultura inhumaniter.*

Moschouitæ fame perciti, sæuiũt in corpora mutua.

Anno Domini 1569. missi sunt centum & quinquaginta coloni ad ædificandam arcem, quæ vulgò Orlo dicitur, & cum cibo destituerentur, quia tum in illis locis ingens fames grassabatur: coacti sunt miseri, ob annonæ penuriam, ex suis nouem mactare, & illorum carnibus vesci, & sic diram compescere famem.

Ob vitulum mactatum Moschouitæ combusti.

Eodem anno cùm ipse Dux esset in arce Wolochda, quam extrui & muniri iubebat, ipsi artifices nimis dura fame pressi, emerunt vitulum, & eum mactarunt, famem hoc pacto expleuerunt. Quam rem vbi audiuisset magnus Dux, iussit omnes cõprehendi & flammis tradi: cùm tamen ipsa necessitas durũ telum, eos excusare potuisset. Superstitio enim hæc à multis seculis recepta inter Ruthenos & Moschouitas, vt sit grande nefas, morteq; piandũ, qui vitulum mactarit, & eo vesci ausus fuerit. Inter Moschouitas centum & quinquaginta egregij viri, pertæsi tyrannidem magni Ducis, & ferociam satellitum: constituerant se recipere ad regem Poloniæ. Quam rem vbi accepisset magnus Dux, iussit omnes in quãdam profundam lacunam valde cœnosam inijci, & ibi in modum pontis substerni: quos tam diu calcari fecit, donec profundissimè in luto perirent ac submergerentur, & planè luto æquarentur.

Moschouitæ loco pontis dispositi.

Eadem die venit colonus ad secretarium magni Ducis, ei offerens lucium piscem lepidissimum. Quidam monachus istud animaduerterat, qui simultates alebat cum isto secretario, idcirco statim accedit principem, & hisce verbis illum alloquitur. Secretarius tuus, ô princeps, nunquam minutioribus vescitur piscibus, sed maioribus, quos piscatur in tuis lacubus, &

bus, & solet lautissima suis congerronibus celebrare conuiuia. Itaque magnus Dux iubet ipsum secretarium ad se euocari, & nulla data facultate se defendendi, sic eum damnat: iubet manibus pedibusque vinciri, & in lacum profundissimum conijci, hisce verbis vtens: O nebulo qui tot pisces minores & maiores solebas tibi piscari, abi nunc, & quibuscunque volueris, vescitor.

Secretarius ob piscē submersus.

QVO PACTO MAGNVS DVX SVOS *exercet, & instituit in ratione pugnæ aduersus inimicos.*

CVm Lituani ex improuiso cepissent arcē munitissimam, vulgò dictam Borsko: ceperat ibi Palatinum & vxorem eius, quos captiuos ad regē Poloniæ miserant. At magnus Dux paulo pòst eū redemerat, dato in eius locum magno viro nobile Polono, qui cùm rediisset in Moschouiam cum aliis duobus nobilibus Moschouitis, tum iussu principis arrepti sunt ad supplicium: nimirum tria ligna sunt affixa in medio foro, vbi funibus per mediā corporis partem appensi, ipse cum filio sagittis eos eiaculabatur, & transfigebat, inquiens: O strenui defensores, sic oportet vos me & meas arces defendere: postea ad exemplum principis, & turba illa satellitum sic sagittis frequentissimis illos impetierunt, vt iam præ multitudine sagittarum non viderentur eorum corpora.

Crudelis ad pugnam institutio.

QVO PREMIO ET MERCEDE *ampla soleat magnus Dux suos adulatores afficere.*

ILlustres ac clari viri, Ozyphas Scerbaty, & Georgius Boratinski, qui munere Palatinatus funge-

bantur, cùm missi fuissent ad defendendam & tuendam arcem Susa, intercepti sunt ab illo bellicoso Lituanicarum copiarum imperatore: à Duce Romano & ab eius exercitu, in quo conflictu magna strages Moschorum est edita, & inter alios illi præcipui viri duo capti, qui postea per permutationem captiuorũ redempti sunt. Qui cùm primùm venerunt in Moschouiam, hilari fronte à magno Duce excepti, & ad eius mensam inuitati. Tandem absoluto prãdio, muneribus lautis & pretiosis eos afficit: nimirum vnicuiq; illorum dedit vestem ex holoserico suffultam Zebellinis pellibus raris & elegantissimis, dedit & singulis preciosos pileos albos. Atque inter alia quæ cum illis conferebat, sciscitatus est ab eis, quid ageretur in Polonia & Lituania. Tum Oziphas ille retulit ea omnia, quæ viderat ac intellexerat candidè & bona fide. At Georgius Boratinski rogatus, contra protulit ea, quæ putabat grata fore magno Duci, ipsi palpum faciendo & adulando: quæ planè absona erant à rei veritate, & absurda. Ac inter alia sic ausus proloqui: Inclyte & inuictissime Moschorum Cęsar, sic tibi persuadeas, cùm rex Poloniæ audit, tuos milites iam adesse in finibus, & ibi grassari, maximo metu perculsus, quærit latebras & loca abdita. Magnus dux statim fucũ sibi fieri intellexit, & subiunxit: Rex Poloniæ igitur me timet? At ille, procul dubio: clarissime & serenissime Dux, ita se res habet, & si copiosus exercitus irruerit in Lituaniam, ille non est tam animosus, vt velit tecum in aciem descendere: aufugiet procul in aliquam munitissimam arcem, neq; etiam viribus par, aut arcibus munitis est tecum conferendus. Deniq; nũquam tui exercitus impetum & vires

Tyranno etiã aliquando veritatis oratio grata.

sustine-

ſuſtinere poterit: ſuccumbet protinus, & terga dabit. Quæ conficta verba, cùm in ipſius gratiam ac fauorem excogitatam & comparatam orationem eſſe vidiſſet: deteſtatus adulatorium & leue hominis ingenium, cœpit nutare caput, inquiens: O rex infelix, ô rex miſerrime, tui planè miſereor, qui ita me times: adeoq́ue ſum tibi terrori, vt ad mei mentionem cogites de fuga, vbi in Lituaniam venero. Hac oratione finita, tam contumelioſa oratione ſic iſtũ Boratinski eſt allocutus: O perfide & ſcelerate homo, iam tua perfidia & mendacia mihi optimè ſunt perſpecta. Quocirca baculo quo vti ſolet, ferit illi caput, & cædit tergum, ac denique totum corpus, nulla ratione habita illius precioſæ veſtis, qua eum induerat: At miſer Boratinski hinc inde ſe vertebat: hacq́; oratione vtebatur: O princeps ſereniſſime, Deus te diu ſoſpitem ſeruet, quodq́; abs te verberor, gratum eſt mihi, & ſic me planè hominem obſcurũ & ignobilem caſtigare dignaris: nunquam ego potuiſſem eripi ex captiuitate, niſi tua ope: ſed quamprimum liberatus ſum ex vinculis Lituanicis, citiſſimè me ad te contuli. Verùm magnus Dux non deſinebat hominem crudelius tractare, ſæpius repetens hæc verba: ô perfide & ſcelerate, te eſſe turpiſſimum & mendacem adulatorem noui. Quare ſic eſt ab eo tam diu verberatus, donec ſuum baculum princeps confregerit in minutiſſimas partes.

Eidem conficta & mẽdax oratio odioſa.

Iuſtum premium adulatoris.

QVALIS SIT RELIGIO, ET PIEtas magni Ducis Moſchouiæ.

QVando magnus Dux in ſuum palatiũ AlexandroWa, olim antequã pulcerrimè extrueretur,

Slobodam dictum, venire solet animi recreandi gratia, tum ibi quādam nouam religionem simulare solet & effingere. Primū se nouo quodam monachi nigri vestitu induit, cuius etiam imitatores sunt omnes eius aulici, simul eodem vestitu iam parato vtentes. Satellites verò illius armati adsunt, qui ad omnia officia promti paratiq; sunt. Ille aūt magnus Dux ita vestitus cū suis aulicis ingreditur fanum, ad preces matutinas, & alias ceremonias peragēdas, quibus vtuntur Rutheni. Sunt aūt succincti loro, cui adiunctus cultellus, manibus tenentes lucernam, in qua est accensa candela: quòd si quis aulicorū refugerit vti hoc vestitu & ceremonia, grauissimè cæditur virgis à satellitibus principis. Hosce omnes vocat princeps fratres, & se eodem nomine appellari iubet, hæc est sancta aulicorum Moschouitarum fraternitas. At cùm iam est tempus prandij, porrigitur cibus, magno Duci primùm, quem habet in sua cistella, tanquā primario fratri, & sic deinceps reliqui fratres ex suis cistellis accipiunt suum cibum: Quod ad potum, singulis datur ad certam mēsuram. Tandem absoluto prandio, omnes cum suis cultellis & cistellis se recipiūt in suas cellulas. Nam hoc palatium est ædificatum planè in formam monasterij. Quare cùm secūdum suum ritum absoluit, magnus Dux suas preces & horas canonicas: tanquam maior natu frater egreditur ex illo cœnobio, ac iubet aliquot captiuos, iam morti destinatos produci ex carceribus, ibi omnes variis mortis generibus afficiuntur: alij ad palum & rotam alligantur, alij securi percutiūtur, alij suspenduntur, alij miserrimè cruciantur, & frustulatim dissecantur: deniq; multi aquis obruūtur. Ita quandiu ibi degit, singulis

Inepta religio vel potius superstitio magni Ducis.

Religionem suā sanguine innocentum sanctificat.

gulis diebus decem aut viginti insontes ab eo suppliciis grauissimis tolluntur è medio: ita vt præ fœtore cadauerũ illac nemo incedere possit. En fructus religionis magni principis Moschorum: sic suam religionem sanctificat. Et quia patrem sequitur sua proles, ille magnus Dux filium habet sibi suisq; truculentissimis moribus persimilem. Nam ille voluptatis gratia solet per illa mortua corpora obãbulare, illa calcando, & baculo suo capita illorum confringit, vel in illorũ cerebra aciem baculi ferrati infigit, inquiens: vos ô scelerati insurrexeratis in vestrum imperatorem ac principem, & me etiam.

Quale futurum sit imperium filij magni Ducis, qui à parente nõ degenerat.

Quotiescunq; magnus Dux ad illud palatium Alexandro Wa, aliquem ex suis inuitat consiliariis, nemo est illorum, qui nõ credat se ad præsentem mortem accersi, nec vnquam inde domum incolumem reuersurum, idcirco discessurus, primùm domi suæ disponit, & vxori ac liberis valedicit, & amicis sua committit: ac ita est, ni enim Deus ipse, vel mirabilis fortunæ casus illum hominem conseruarit, de illo actum est. Quòd si impune & liberè suos à se amandat, tamen postea non euadunt manus principis, vel quidpiam deterius eos manet. Sicut sanè accidit cuidã viro raræ sanè virtutis, Theodoro illi nomen fuit. Iste non ita pridem functus erat legatione apud regem Polonię, & vbi rediisset à legatione, inuitatus est ad principem vnà cum suis nobilibus, ad Alexandrouam arcem. Qui licèt inuitus, tamen se sistit ad diem dictam vnà cum suis. Sanè lautissimè & opiparè ille Theodorus & omnes eius excepti sunt ac donati ab ipso principe multis pretiosis vestibus, subductis pellibus Zebellinis. At via qua illi fuit transeundum, sa-

Premium legatis redditum.

tellites per insidias erant collocati. Cùm aũt essent securi & nihil sibi metuerent, en irruunt in eos satellites principis, & illos spoliant nobiles, & potissimum ipsum legatum : eosq; sic nudos relinquunt, vt ex vtero matrum exierunt. Atq; eo tempore maxima erat vis hiemis, quod ad augendam calamitatis eorum grauitatem pertinebat, exuti spoliatiq; sunt currubus & equis. Itaque sic miserè & crudeliter tractati, coacti sunt pedes ire vsq; ad vrbẽ Moschouiam. Vnde factum est, vt alij propter vehementiam frigoris intẽsissimi auriculas amiserint, alij digitos manuum, & articulos pedum, & nasum. Plurimi qui frigus ita horridum ferre non poterant, interierunt in ipsa via. Ipse orator Theodorus fortè fortuna à quodam rustico nactus est vestem pellium caprinarum, qui hac vsus, arcuit à se vim frigoris, vt potuit. Ita iste legatus cum suis splendidè exceptus à magno Duce, & honorificè donatus, postea crudeliter illusus, rediit in vrbem Moschouiam. Pulcerrimum scilicet exemplum istius Neronis, & eius humanitatis, qua erga de se bene meritos vti solitus est.

FINIS.

EPILOGVS OPERIS.

SEd hæc satis sint de immanitate & truculẽtia Moschouitica. Nos autem bona fide & studio recto, iustoq; ordine literarum monumentis mandauimus, posteritatiq; legendum dedimus quæ scitu necessaria sunt de tota Sarmatia, id est, de Polonia, Lituania, Prussia atq; Russia: quæ cùm suo nomine complectatur Moschouiam, & de ea attigimus, quæ putauimus esse cognitu

gnitu

gnitu vtilia. Quoniam autem hodie, is qui imperium Moschouiticum tenet, superat sua crudelitate Neronem, Caligulam, Heliogobalum, Maximinum, Phalarim Agrigentinum: vel etiam Busiridem aut Mezentium: deniq; tyrãnos, qui celebres sunt ac famosi apud historicos, vel etiã apud poetas: ex infinitis nõnulla crudelitatis illius exempla delineauimus. Quod sanè mirum esse non debet, cùm gens ipsa fera sit: Moschi siquidem a Mesech *dicti, ac si dicas, homines arcus extendentes. Sanè Moschis scriptores crudelitatem, morumq; feritatem semper attribuerũt, testis est illa querela psalmi: Heu mihi quòd exulo inter Mesech & Cedar, id est inter Moschos & Arabes. Sedes Moschorum vetus fuit in Cappadocia, quæ nõ procul abest à Syria: & ideo illa gens fuit nota Iudæis. Innuit itaq; propheta, ecclesiam Dei extremis istis tẽporibus afflictiones maximas perpessurã, tam à Moschis, quàm ab ipsis Turcis: qui ex Arabia prodierunt. Accepit aũt gens Moschouitica, ritus religionis Græcæ, anno Domini 987. sed successu temporis addiderunt illi multas superstitiones. Grauissimus vir & scriptor nobilissimus Sigismundus ab Herberstein scribit, nunquam populum Moschouiticum publica explicatione doctrinæ & concionibus erudiri: Et quia sunt oppressi tyrannide horribili, opiniones sui principis, etiam in religione solent habere pro lege immutabili: sicut Athenienses degeneres fecerant decretum, quicquid visum esset regi, illud pium & iustum esse. Sed tueatur nos Filius Dei ab impietate & crudelitate Mesech & Cedar. Amen.*

Quæ & qualis sit gens Moschouitica.

TARTARORVM CAMPESTRIVM, IN HORDAS DIVISORVM, MORVMQVE ET CONsuetudinis vitæ eorundem breuissima descriptio.

DE Cazanensibus Tartaris (antequam cæteros in hordas diuisos attingemus) Moschouitico imperio confinibus, dicendum nobis in primis occurrit, quos magnus Moschouiæ dux Basilius, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, ditioni suæ, plurimis diuersisque bellorum euentibus exantlatis, subegit. Hi verò à Campestribus differunt, quòd agros colant domosque inhabitent.

DE REGNO CAZANENSI.

SVra fluuius, imperium Moschouiticum à Cazanensi regno dislimitat, qui ex Meridie fluens viginti octo milliaribus infra Nouogrodiam inferiorem, cursu in Orientem reflexo, in Volgam exoneratur, in quorum confluxu Basilius princeps castrum à suo nomine BasiloW Grod appellatum contra Cazanenses arcendos erexit. Porrò regnum Cazanense sexaginta milliaribus Polonicis infra Nouogrodiam inferiorem (de qua superius) limites suos secundum Volgam fluuium incipit, Orientem & Meridiem versus cāpis desertis, qui ducētis milliaribus Polonicis patent, terminatur. Ad Orientē verò æstiualē,

Fines regni Cazanensis.

Tarta-

Tartaros qui Shibanski & Cozaczki appellantur, finitimos habent.

CAZAN vrbs, totius regni metropolis ad Volgam fluuium & Cazannam, à qua nomen ſortitur, in vlteriore ripa condita eſt. Arcem natura & opportunitate loci munitiſſimam & inexpugnabilem habet, à Nouogrodia inferiore ſeptuaginta milliaribus diſtat.

Hij Tartari Cazanenſes reliquis ingenioſiores, & aliquantulum humaniores ſunt, circa agriculturam, remq́ue domeſticam (qua à cæteris maximè differūt) verſantur. In domibus non in campeſtribus degunt, mercimonia, rerumq́ue permutationes varias, cum vicinis Moſchouitis, Turcis & cæteris Tartaris exercent. Reges ſui iuris ad Baſilij vſque Ducis Moſchouiæ tempora habebant, neminiq́ue tributa perſoluebãt, ſed prędictus Baſilius eos ſibi tributarios multis annis cum illis vario Marte bella gerens, effecit, atque pro ſuo arbitrio reges illis conſtituebat. Id autem Cazanenſes maximè coacti ſunt ſubire, partim propter opportunitatem fluuiorum ex Moſchouia in Volgam influentium, partim ob mutua commercia cum Moſchouitis conſueta, à quibus inimicitiæ tempore arcebantur.

Cazanenſes à Moſcho ſubiugati.

Primus itaq; Cazanenſium rex fuit Chelealeczk, qui tributarius Baſilij feudaliſque extitit. Hic relicta vxore Nurſultan, abſque liberis moritur, cui Abrahamin magni nominis Tartarus, ducta vxore eius vidua, conſenſu magni Moſchouię ducis Baſilij, in regno ſuccedit, qui ex priore vxore filium Alegum nomine habuit: ex Chelealeczk autem relicta, duos poſtea Machmedenim, & Abdelatiph filios ſuſcepit.

Reges Cazani.

Prædicto igitur Abrahamin mortuo, Alega velut primogenitus regno potitur, qui cùm mandatis Moſchorum principis non admodum obtemperaret, à proceribus Moſchouiticis, qui ad conſilia eius obſeruanda conſtituti erant, quadam die in conuiuio inebriatus, ac in vehiculo illa nocte, quaſi in domum veheretur, Moſchouiam vſque deductus eſt, ibidemq; in vinculis aliquandiu detentus, tandem in Volochdam arcem relegatus, vitam terminauit. Alega igitur ita regno deiecto Abdelatiph frater ei ſuccedit, qui etiam perinde vt Alega regno priuatus eſt. Machmedenimque frater in locum eius à Moſchorum principe ſuffectus, quo regnante anno Domini 1504. Cazanenſes iugum Moſchorum excuſſerunt, ab eiſque defecerunt. Hanc defectionem cùm Baſilius Moſchorum Princeps didiciſſet, rei indignitate commotus, cum infeſtis armis & tormentis bellicis exercitum copioſum contra Cazanenſes deſtinauit, qui à Cazanenſibus & Ceremiſſis arcu vti peritis dolo circumuenti, impari Marte cęſi & fugati, tormentiſq; & caſtris ſpoliati, captiuiq; in Aſtrahanenſe emporium, quod mari Caſpio ſiue Perſico adhæret, relegati Turcis, Tartaris & Perſis venditi ſunt.

Alegæ regis exitus.

Cazanenſes Moſchos profligant.

Poſtea Cazanenſes Scheale regem hæreditariũ, qui Machmedemini mortuo ſucceſſerat, Moſchorum partibus fauentem expulerunt, Sapiregiumque Mendligeri Tauricæ regis filium, ad regnum ſuſcipiendum vocauerunt, qui coniunctis viribus cum fratre Machmetigero Tauricæ rege, Moſchouiæ maximam partem crudeliter deuaſtarunt, ad ipſamq; vrbem Moſchouiam penetrantes, grauiſſima obſidione eam preſſerunt, ab eaque non diſceſſerunt, donec

Tartari crudeliter Moſchouiã vaſtant.

Princeps

Princeps Moſchouiæ ſe tributarium prædicto Machmetigero regi Tauricæ perpetuò fore obſtringeret, quod poſtea non præſtitit. Ingentem autem & vix credibilem tunc temporis hominum captiuitatem, trecenta videlicet millia Tartari in Moſchouia cepiſſe eduxiſſeq; dicuntur. Quam cladem irreſarciabilem Moſchorum Princeps vlciſci volens, exercitum copioſiſſimum conſcripſit, Machmetigerique Tauricæ regem ad certamen prouocabat, dicēs ſe ſuperiore anno ab eo non indicto bello ex inſidijs furum latronumq; more oppreſſum fuiſſe. Ad ea Machmetiger reſpondit, ſibi ad inuadendam Moſchouiam ſatis vias multas patere, bella non magis armorum quàm temporum eſſe, proinde ea ſe magis ſuo, quàm alieno arbitrio gerere ſolere. Moſchouiæ autem Princeps videns ſe deluſum fore, vlciſcendi libidine ardens, anno Domini 1523. exercitum ad Cazanenſe regnum expugnandum duxit, in finibusq; Cazanenſium, ad Volgæ & Suræ fluuiorum confluxum, munitionem propter infeſtandos Cazanenſes condidit, quam à ſuo nomine BaſiloWGorod appellauit. Poſtea re infecta exercitum dimiſit.

Numerus captiuorū.

Tartaricū reſponſum.

Anno deinde ſequenti 1524. ad Cazanenſe regnum occupandum, ingentes numeroſaſq; copias, cum duce quodam Michaële Georgij deſtinauit, Cazanque arcem quinta decima Auguſti oppugnare cœpit, quam quidam Moſchouitæ ad id ſubornati incenderunt, intuenteq; Moſchorum exercitu funditus exuſta eſt. Attamen in tam facili occupandi caſtri occaſione, Moſchouitæ ad expugnandum occupandumq; caſtri combuſti collem ne accedere quidem audebant: Tartaroſq; id denuo ædificātes non

Moſchouitæ Cazan oppugnant.

Cazan comburitur. impediebant, atque ita poſtea arx Tartarorum ſtrenua opera, Moſchouitarumq́ue negligentia reſtaurata eſt. Moſchouitæ verò fruſtra moras trahentes, conſumto commeatu fame laborare incipiunt. nam Ceremiſſis tuentibus partes Cazanenſium, hoſtium itinera diligenter obſeruantibus, emiſſariosq́ue excutientibus, nihil adferri poterat, adeò vt nec princeps de ſuorum qua premebātur neceſſitate cognoſcere, nec ipſi quicquam illi ſignificare de rerum ſuarum ſtatu poſſent, & aliquot millia Moſchouitarum à Ceremiſſis cæſa & fugata, nauesq́ue plurimæ, quibus cōmeatus deferebatur, ademtæ, & aquis obrutæ ſunt. *Cazan iterum oppugnatur.* Tandem Moſchouitæ auxilijs aduenientibus caſtrum combuſtum denuo reſtauratum obſtinatiſſimè oppugnare cœperunt, tormentis machinisq́ue bellicis admotis, obſeſſi quoque exoneratis pariter in hoſtem bombardis ſtrenuè ſe propugnabant, donec bombardario magiſtro, quem vnicum in caſtro habebant, glande ſcloppetario à Moſchouitis icto priuarentur; atque certis ſub conditionibus Cazanenſes cum ducibus exercitus Moſchouitici, inducias pepigere compulſi ſunt, tributaq́ue ſecundum pactum ad mortem vſque Baſilij perſoluebant. Mortuo tādem Baſilio, Ioanni moderni Principi filio eius *Cazan capitur, expugnaturq́ue.* recalcitrare Cazanenſes cœperunt, quos ille ſeptem perpetuis annis bello acerrimo, vario tamen Marte preſſit, arcemq́ue & ciuitatem Cazaniam regionis metropolim tormentis bellicis, & obſtinato impetu militum ſuorum, puluerumq́ue bombardariorum ſuppoſitione anno Domini 1551. expugnauit, paternumq́ue opus ſtrenuè perfecit, & ab hoc tempore Cazanenſium regnum, & vrbs Cazan cum arce,

Princi-

Principi Moſchorum Ioanni Baſilij filio ſubacta eſt, titulumque regni prædictus Princeps ſibi vſurpat, ſeque Czar Kazanski, id eſt regem vel imperatorem appellat. Magna autem pars Tartarorum Cazanenſium tunc temporis capta, Principis impulſu baptizata eſt, multi quoque baptiſmum reſpuentes, capite mulctati, aquisque obruti ſunt: nunc tamen communiter omnes Mahometi dogma, erroresque gentiles profitentur, exceptis perpaucis, ijsque inſigni-oribus, qui Ruthenico ritu, fidei Chriſtianæ præceptis initiati ſunt. Atque hæc de Cazanenſibus Tartaris breuiter dicta ſufficiant, nunc confines Tartaros Nohaycenſes, cæterosque campeſtres in Hordas diſtributos attingemus.

NOHAICENSIVM TARTArorum Horda.

TArtari Campeſtres, cateruatim in campis nullis finibus obſeruatis degunt, in Hordasque veluti in quaſdam prouincias, à quibus & cognominantur, diuiduntur. Horda autem conuentum, & multitudinis congregationem, cœtumq; hominum, in formam ciuitatis coactũ ſignificat. Cæterùm vnaquæq; Horda nomine ſuo peculiari appellatur, quæ multæ *Horda quid* ab inuicemque moribus aliquantulum diuerſæ ſunt, *ſignificat.* ex quibus præcipuè Nohaicenſis, Zauolenſis, Præcopenſis, Crimſcenſis, Coſaczkienſis, Tumenenſis, Calmuckienſis, Turcomanenſis, & id genus aliæ, quæ omnes Mahometi dogma amplectuntur, profitenturque.

Nohaicenſium Tartarorum Horda, poſt Tartaros Cazanenſes Orientem verſus procedẽdo in pri-

mis occurrit, quæ vltra Volgam fluuium amplissimũ circa mare Caspium ad fluuium Iayczk, ex prouincia Sibier decurrentem, sitã est. Huius regionis Tartari incolæ non reges, sed duces habent, in tresq; ducatus diuiditur, quorum primus cum ciuitate Scharayczik dicta, vltra fluuium Volgam Orientem versus, cum adiacente ad Iayczk fluuiũ regione extenditur, Scharaycensisque ducatus à ciuitate Scharayczik dicitur. Secundus ducatus in Horda Nohaycensi inter Cammam Iayczk, & Volgam fluuios situs est. Tertius eiusdem regionis ducatus Sibierięsis prouinciæ partem, (de qua superius) & omnem circumiacentem regionem attingit. Atq; hæ omnes regiones siluosæ sunt, excepta ea quæ ad Scharayczik ciuitatem vergit, quæ tota campestris est.

Scharayczik.

A ducatu Scharaycensi Nohaycẽsis regni Orientem versus procedẽdo, occurrunt populi Iurgenczi, à Moschouitis appellati, quibus frater Magni Cham supremi regis Tartarorum imperat, à Iurgenczijs autem decem dierũ itinere ad regiones Magni Cham, regis de Catagia (qui maximam Tartarorum partem possidet) peruenitur.

Iurgenczi.

Rex de Catagia.

TARTARORVM ZAVOLhensium Horda.

BVlgaria siue Volgaria, vel Zauolhensium Tartarorum Horda, à Cazanensi regno, & Nohaycensi Horda nonnihil in Meridiem reflectendo, occurrit. Traxit autem cognomen à Volga fluuio celeberrimo, qui eam longo tractu interfluit. Ex hac regione Bulgari, Slauones, qui nunc Turcarum imperatori parent, & Volinci, Rutheni, Lituaniæ populi, regi Poloniæ

Bulgari & Volincij.

Poloniæ ſubiecti, oriundi perhibentur, prout latius in deductione Polonorum patet.

Zauolhenſis autem Horda præcipua, & quaſi princeps cæterarum omnium olim extitit, incolarum videlicet multitudine & rerum geſtarum fortitudine, lociq́ue affluentia & opportunitate, ex qua cæteri omnes Tartari Campeſtres ortum genusq́ue duxerunt. Hæc autem Horda Zauolhẽſis inter Volgam & Iayczk fluuios iuxta mare Caſpium ſiue Perſicum ſita eſt. Reges ſui iuris ad Alexandri vſque regis Poloniæ tempora, moderni regis Poloniæ Sigiſmundi Auguſti patruum habebat, infra annum Domini 1506. Sed tandem Sachmat rex Zauolhenſis vltimus, ob iniuriam quandam quam olim Crimſcijs Tartaris prædeceſſores eius fecerant, à Machmatgirey Tauricæ rege, ex Crimſca Horda oriundo regno pulſus fugatusque eſt. Qui ad Alexandrum prædictũ regem Poloniæ, magnumq́ue Ducem Lituanię profugit, auxilij cõtra Machmatgirey implorandi gratia. Cùm autem Lituani & Poloni auxilia longius differebant, interim Machmetgirey Tauricæ rex, Zauolhenſis regis ſuprà nominati exercitum profligauit, totamq́ue regionem eius occupauit. Et ab hoc tempore Zauolhenſis Horda penitus diuexata, & regibus orbata eſt, quam poſtea Baſilius princeps Moſchouiæ imperio ſuo ſubegit, cuius titulum Ioannes modernus princeps huius Baſilij filius ſibi vendicat, ſeq́ue Bulgariæ, id eſt Zauolhenſem regem appellat.

Zauolhenſis Horda occupata.

Tandem vltra Viatcam regionem, & Cazanenſe regnum Tartarorum tres Hordæ, qui Thumenski, Schibanski, & Cozaczki appellãtur, in campeſtribus

habitant, cateruatimque viuunt, ac tot quot lubet ducunt vxores. Potum ex lacte equino habent, frugum vsum nesciunt, pecunijsque non vtuntur, exorcismis & incantationibus supra modum dediti, quibus caligines aliasque intempestates cæli sæpius excitant, hocque modo hostes frequenter profligant. Hæc autem omnia herbis, verbis, lapidibus, radicibusq; ab eis miris incantationibus conficiuntur.

Mores Tumensium.

Calmuczkiẽsis Horda.

Calmuczkiensis Horda trans Volgam fluuium sita est, Caspio mari confinis, huius incolæ in campestribus vitam ducunt, à crinibusque quos nutriunt Calmuczki Tartari appellantur.

ASTRACHAN TARTARIÆ regnum.

Astrachan Vrbs.

Astrachanense regnum, post Tartaros Nohayenses, & Cazanenses ad mare Caspium situm est, compluresque ciuitates habet, ex quibus Astrachan vrbs opulentissima, in qua emporium celeberrimum est, à qua tota circumiacens regio nomen accepit, ad ostia Volgæ sita est, ibi autem Volga fluuius septuaginta pluribusve ostijs in mare Caspium exoneratur, multas ibidem insulas faciens, tantaque aquarum copia ingreditur, vt procul spectãtibus maris formam præ se ferat. Hoc regnum olim sui iuris erat, regesque hæreditarios habebat, sed anno Domini 1554. à Ioanne Basiliade Moschorum principe vnà cum vrbe subactum occupatumque est, cuius titulum sibi vsurpat.

Ostia Volgæ.

Expeditio Turcarum ad Astrachan.

Ad hoc regnum occupandum Sultam Zelim imperator Turcarum, inuidia auaritiaque prolatandi imperij Tartarici ductus anno Domini 1569. 20. Martij

Martij die, ex Constantinopoli terra & mari exercitum ingentem Turcarum 25000. equitum, & Ianiczarorum 3000. destinauit, naualis classis centum quinquaginta galeris, & multis celocibus constabat. His demum omnes Hordæ Tartarorum Præcopensium, ex mandato Imperatoris adiunctę sunt, 80000. equitum excedentes. Sicque iunctis viribus, longissimo eoque periculosissimo campestri itinere, multis fluuijs & paludibus superatis, ad Azoph peruenerunt, omni commeatu prorsus consumto. Azoph autem in ostijs Tanais fluuij Turcica arx sita est, ad paludes Mæotidis. Postea ad victum necessarijs comparatis, omnis equitatus Turcicus & Tartaricus, per campestria & Hordas Tartarorum Nahaicensium, & Circassorum quinquemontanorum, tædiosissimo itinere sub Astrachan, 5. Septembris venerunt, 24. hebdomadis cum ineffabili famis & sitis angustia in via transactis. Hebdomadam integram sub arce quicquam tentantes consumserunt; aditum enim ad eam vasta Volgæ circumfluętis amplitudo prohibet. Interea Moschouitarũ aliquot millia aurora instante, in nauibus & celocibus, Turcas & Tartaros inopinata excursione, magno cũ impetu Duce Serebrny adoriuntur, multitudineque eorum prostrata, spolijs onusti armata manu incolumes in arcem redierunt. Tartarorum quoque aliquot millia ad vnum trucidauerũt, vt nemo ex illis euaserit, qui sub arcem pabuli acquirendi gratia superato fluuio Volga excurrerant. Naualis quoque Turcarum illi exercitus, centum quinquaginta galerarum tormenta magna, pulueres bombardarios, commeatum, & alia belli expugnandique instrumenta vehens, cum aduerso

Astrachan à Turcis obsessa.

Tanai ab Azoph ad montem PereWloka dictũ, duobus ferè mensibus transactis veniret; nauesque siue galeras terra in instrumentis ad id pertinentibus, per illum montem (qui milliaribus septem à Tanai ad Volgam fluuium magnum sub Astrachan fluentem distabat) transferre vellent, Moschouitarum 15000. illos adoriuntur, sex millibusque Turcarum prostratis, spolia & instrumenta multa iam in terram exposita abstulerunt, reliqui vix ad naues aufugerunt, huiusmodique insperata clade accepta, ad Asoph redire coacti sunt, vndique eos Moschouitis persequentibus. In Azoph existentibus aliud infortunium accidit: pulueres enim tormentarij quos in arce deposuerant, igne fortè adueniente succensi sunt, cum ingenti Turcarum & arcis damno; cæteri Constantinopolim petentes, in paludibus Mæotidis naufragio perierunt. Sed ad rem intermissam redeo. Tartari & Turcæ Astrachan frustra cum quotidiana diminutione suorum obsidentes, de naualis classis, in qua spes eorum recumbebat, perditione audientes, vndique hostis imminentis, famisque & sitis angustia pressi, coangustati, & ad extrema redacti 21. die Septembris cum ingenti dedecore, damnoque irresarcibili, absque vllo Moschouitarum detrimento, obsidionem soluere coacti sunt. Ad Azoph 23. Octobris die venerunt, quinq; hebdomadis in reditu cum ineffabili periculosissimaque miseria, & intolerabili angustia transactis, per campestria enim desolata illis iter erat, vt nusquam pabulum acquirere, & pro se & pro equis reficiendis poterint. Moschouitæ enim gramina omnia passim succenderant, & aqua interdum quinq; integris diebus carebant, omnesq;

Turci à Moschouitis profligati.

ferè

ferè illo exercitu Turcico, cum equis pariter fame & siti coangustati, misetè perierunt: quidam in paludibus Mæotidis Constantinopolim repetentes, aquis submersi sunt, ita vt 225000. equitũ, 3000. Ianiczarorum, & centum quinquaginta galeris amissi, vix 2000. Constantinopolim redierunt. *Turcarum clades.*

Est quoque Schamachia vrbs Tartarorum, ad mare Caspium condita, quæ ab Astrachan sex dierum itinere abest, ab ea tota regio siue Horda Schamachia nuncupatur, hanc rex Persarum possidet. Incolæ autem huius regionis texendis sericeis vestibus excellentissimi sunt artifices. *Samachia vrbs & regio.* Turcomanorum Horda vltra Caspium mare sita est, eius imperium inter quinque fratres partitum est, quorum qui primas tenet Azynchan nominatur, reliqui verò Soltani appellantur, in totoque imperio solummodo quinque oppida reperiuntur. Incolæ Mahometicam hæresin amplexantur, viuuntque iuxta Nahaycensium Tartarorum consuetudinem, & cum Persarum principe, vulgò Zophi nuncupato, frequentissimè bella mouent. *Turcomani.*

Sarmacandia Orientem versus procedendo, vltra Turçomaniam, vrbs est amplissima, quæ olim totius Tartariæ metropolis extitit, nunc verò ruinis deformis iacet, vnà cum multis antiquitatis vestigijs. In ea sepultus est Tamerlanes ille Tartarorum rex, qui olim Turcarum imperatorem Baiazethem cum exercitu numerosissimo profligatum, captiuum aureis catenis vinctum, in cauea velut auem per totam Asiam circumuehebat. Huius regionis incolæ Mahometani sunt. *Tamerlanes.*

KYRGESSORVM HORDA.

Ritus Kirgessorum. KYrgessi Tartari cateruatim in campis degunt, habentque ritum gentilem huiusmodi. Sacrificus ipsorum quo tempore rem diuinam peragit, tūc sanguinem, lac, & fimum iumentorum, terramque sumit, commixtioneque insimul facta, in vas quoddam infundit, & vnà cum hoc arborem ascendit, ad populumque circumstantem concionatur; concioneque peracta in stultam plebeculam, prædictam commixtionem spargit, populus verò in terram pronus prouoluitur, aspersiunculamque hanc pro Deo colit, firmeque credit nihil esse perinde salutare humano generi, ac terram, pecus, armentaque. Mortuos loco sepulturæ arboribus suspendunt, his finitimi sunt Baschirdi Tartari ab Occidente, & Hieseliti ab Oriente. *Baschirdi. Hieseliti.*

Molgomozani, Badaij, ritusq; eorum. Ab ijs vltra Imaum montem longo tractu procedēdo ad Oceanum Scythicum, Molgomozani, Baydaique Tartari occurrunt, hi Solem vel rubrum pannum stipiti appensum, cultu diuino adorant; in castris cauernisque subterraneis vitam ducunt; omniumque animantium & reptilium serpentum, vermiumque, murium, & id genus aliarum rerum incomestibilium, carne vescuntur. Idioma proprium habent, ijs contermini sunt Macriti, & Samogides, quasi seipsos comedentes populi.

Hijs longè positis & penè ignotis Tartaris, populisque campestribus in Oriente vltra Imaum montem & Oceanum Scythicum degentibus breuiter descriptis ad reliquos Tartaros campestres Moschouitico imperio confines, qui Crimskij, Præcopskij, & Pie-

& Pietiorskij, id est quinquemontani appellantur, reuertemur.

CIRCASSI PIETIORSCZII Tartari.

A Regno Astrachan, quod mari Caspio, vt suprà diximus, adiacet, in Occidentem tandemque in Meridiem reflectendo, circa Mæotidis paludes, & Pontum Euxinum, ad fluuium Cupa, qui in Mæotidem exoneratur, Aphgasi populi in primis occurrunt, vbi etiam vsque ad fluuium Merulam, qui Pontum Euxinũ ingreditur, montes eminentissimi sunt, in quibus Tartari Circassi, Pietiorsczij dicti, id est quinquemontani, habitant. Viri sunt strenui, & bellicosi, montium, quibus interclusi sunt, asperitate, & difficili aditu (à quibus & nomen traxerunt) freti, Turcis & Tartaris fortiter sæpissime repugnant, lingua propria vtuntur, & Christianismum cum Ruthenicis siue Græcis ceremonijs conuenientes, profitentur, linguaq; Slauonica, sacra Ruthenorũ more peragunt. In castris vt cæteri Tartari viuunt, & in propinquorum funeribus pompas ducunt, magnificasque exequias celebrant, & in memoriam mortis amicorum auriculam integram, partemve eius, testificantes amorem, sibi ipsis amputant. Audacissimi piratæ sunt, nam fluuijs qui ex montibus eorum fluunt in Euxinum Pontum, siue paludes Mæotidis nauibus delapsi, quoscunque reperiunt spoliant, & excutiunt, eos præsertim qui ex Capha Constantinopolim versus nauigant.

Aphgasi.

Circassi Christiani.

Circassorũ funebres exequiæ.

CRIMSCII SIVE PRÆcopsczij Tartari.

INter Cazan & Aſtrachan regna Tartarorum, quæ nunc Moſchorum principi ſubſunt, longo ſecundum Volgam fluuium celeberrimum tractu, ducentis videlicet & triginta milliaribus Polonicis, ad Boryſthenem vſque fluuium campi deſerti ſunt, quos Tartari nullis certis ſedibus obſeruatis incolunt, præter Azoph & Achaſz ciuitates, ad Tanais fluuij oſtia ſitas, Turcis tributarias, quas Tartarorum magna pars incolis, & circumquaq; certis ſedibus morantur, remq; familiarem magna ex parte exercent. In his prædictis campis deſertis ciuitas Crym olim regum Tauricæ ſedes, à qua Crymskij nominabantur, ſita eſt. Poſtea verò toto Iſthmo ſpacio mille ducentorum paſſuum, ad inſulæ formam perfoſſo, reges Tauricæ non Crymskij, ſed Præcopskij, ab illa nimirum perfoſſione ſumto vocabulo, (*Precop* enim Slauonica lingua foſſam, vel aliquid perfoſſum ſonat) appellantur. Hæc autem ciuitas Præcop nominata, in Taurica cherſoneſo ſita eſt, quæ ab Azoph ciuitate celebri, vbi eſt emporium inſigne, quinque dierum itinere diſtat. Tota autem cherſoneſus Taurica, ſilua quadam per medium ſcinditur, eius mediam partem quæ ad Pontum Euxinum vergit, Turcarum imperator poſſidet, in qua Capha inſignis vrbs, olim Theodoſia dicta, Genuenſium quondam iuris exiſtens condita eſt. Hanc autem Capham emporium totius Aſiæ celeberrimum, Mahometes Turcarum imperator (expugnata Conſtantinopoli) Genuẽſibus quatuordecim annorum ſpacio obſidione eam

Campi deſerti. *Azoph & Achaſz.* *Crym Vrbs.* *Præcopskij Vnde dicti.* *Præcop Vrbs* *Taurica cherſoneſus.* *Capha.*

eam premens, proditione quorundam Genuensium largitionibus corruptorum ademit.

Alteram peninsulæ partem Tartari Præcopenses tenent. Omnes autem Tartari Præcopenses siue Crymscij (qui nunc Tauricæ regnum incolunt) originem suam ex Zauolhensium Tartarorum Horda ducunt. cùm enim propter intestinam domesticamque seditionem regno pulsi fuissent, nec vsquam in vicinia firmum domicilium habere possent, hanc Europæ partem occupauerunt, veterisque iniuriæ haud immemores cum Zauolhensibus Tartaris, varijs bellorum euentibus belligerabãt, donec eos regno prorsus exuerent, regesq́; eorum extinguerent.

OCZAKOW castrum & ciuitas, in ostijs Borysthenis fluuij, ad Pontum Euxinum sita, quam Tauricæ rex ademtam Lituaniæ ducibus tenet, Tartarique Præcopenses eam incolunt. Turcarum verò imperatori nunc tributaria est, à Præcop ciuitate quadraginta milliaribus distat, ab Alba, quæ Moncastro antiquis dicitur, vrbe Valachiæ ad fluuij Tyræ ostia sita totidem, à Circas verò oppido ad Borysthenem condito quadraginta. Porrò ab hac ciuitate Oczakow Tartari Præcopenses, qui eam incolunt, Oczakowsczi Tartari dicuntur, frequenterque varijs excursionibus Podoliam Russiæ regionem sibi *Tartari Oczakowskij.* in vicinia adhærentem; & aliquando Lituaniam ipsam, cæterasque Russiæ partes infestant, prædasque & spolia cum hominibus abigunt, maximè verò ea de caussa huiusmodi excursiones facere solent, cùm illis stipendia consueta à rege Poloniæ plus iusto retinentur. Solet enim rex Poloniæ huic regi Tauricæ

ſtipendia certa quotannis ſoluere, ea conditione, vt opera illius quauis vrgente neceſſitate vteretur, qui aduerſus quoſcunque hoſtes Polonorum, & Lituanorum, cum certis copijs militare quolibet tempore paratus eſt. Præcipuè verò Moſchouiæ principis regiones ex parte Polonorum infeſtat, varijsque excurſionibus debilitat, vnde & princeps Moſchorum miſſis ſubinde muneribus aliquando illum ſibi deuincere ſolet. Tartarus verò muneribus interdum vtrinque acceptis, vtrumque etiam vana ſpe lactat, regi tamen Polonorum impenſius fideliusq; & obſtinatius militat; ac omnes prouincias Moſchouiæ monarchæ ſubiectas nomine illius deuexat; & frequentibus inſultibus igne & ferro vndiquaque peragrat; ampliſſimaque ſpolia educit, prout & nuper anno Domini 1571. menſe Maio, ipſo die aſcenſionis Dominicæ Moſchouiam ipſam vrbem cum arce & totam circumiacentem regionem, ad quinquaginta milliaria in latitudinem & lõgitudinem flamma ferroque protriuit, vaſtauit, mancipiaque & ſpolia dictu incredibilia eduxit, exercitum etiam ingentem ſibi oppoſitum cum multis ducibus & inſignibus belli præfectis fudit, & ad internitionem profligauit, trucidauitque, adeò vt memoria tantæ crudelitatis Tartaricæ (quamuis antea quoque frequentes eorum excurſiones forent) non extaret.

Moſchouia à Tartaris exuſta.

Hij autem Tartari Præcopenſes Chriſtianis infeſtiſſimi ſunt, Turcarumque imperatori quotannis trecentos Chriſticolas pro ſtipendio pendunt. A Septentrione magni Ducis Moſchouiæ regionibus, ab Oriente Tartaris Quinquemontanis, ab Occidente & aliquantulumque à Septentrione Ruſſiæ Polono regi

Fines Præcopenſium.

regi ſubiectæ, à Meridie Moldauiæ, Valachiæq́ue contigui ſunt. In Campeſtribus circa Pontum Euxinum & paludes Mæotidis, in totoq́ue Iſthmo & cherſoneſo Tauricæ degunt. Rex eorum frequentius in caſtris, interdum verò in OczakoW ciuitate (quæ quondam Vitoldi tempore Lituaniæ colonia erat) commorari ſolet. Horum Tartarorum ſitum mores, & barbaricam crudelitatem Ouidius Naſo ibidem exulans, ſuis in Elegijs de Ponto latiſſimè deſcribit, hosq́; fluuios in Pontum Euxinum exonerari carmine infraſcripto (quod ſubſcribere libuit) Elegia ad Albinouanum decima, recenſet.

Adde quòd hîc clauſo miſcentur flumina Ponto,
Vimq́; fretum multo perdit ab amne ſuam.
Huc Lycus, huc Sagaris, Peneusq́;, Hipanusq́;, Orateſq́;
Influit, & crebro vertice tortus Halis,
Parthenius q́; rapax, & voluens ſaxa Cynapes
Labitur, & nullo tardior amne Tyras.
Et tu fœminea Thermodon cognite turma,
Et quondam Graijs Phaſi petite viris.
Cumq́; Boryſthenio liquidiſſimus amne Dyraſpes,
Et tacite peragens lene Melanthus iter.
Quiq́; duas terras, Aſiam Cadmiq́; ſororem
Separat, & curſus inter vtranq́; facit:
Innumeriq́; alij, quos inter maximus omnes
Credere Danubius ſe tibi Nile, negat.
Copia tot laticum quos auget, adulterat vndas,
Nec patitur vires æquor habere ſuas.
Quin etiam ſtagno ſimilis, pigræq́; paludi,
Cæruleus vix eſt diluiturq́; color.
Innatat vnda freto dulcis, leuiorq́; marina eſt,
Quæ proprium miſto de ſale pondus habet, &c.

Hîc Ouidius solummodo præcipuos eosq; capitales fluuios recensuit, reliquos verò complures & absq; numero amnes insignes, qui prædictis immiscentur carminis breuitati consulens omisit.

DE MORIBVS, CONSVETVDINEq; vitæ Tartarorum.

ABsolutis breuiter Tartarorum hordis siue regionibus earumq; situ, nunc de vitæ eorũ moribus, vestimentorumq; vsu & victu pauca subijciemus. Omnes autem Tartari prædicti, Machometi dogma, exceptis Circassis Quinquemontanis amplectuntur, Turcarum ritu. Turcas tamen se appellari molestissimè ferunt, probriq; id loco ducũt, sed Besurmanos, quasi gentem electam se nominari gaudent.

Statura Tartarorũ. Homines sunt statura mediocri, obesa, lataq; facie, distortis & concauis oculis, barba capris simili horridi, capite rasi, exceptis excellentioribus viris, qui crines contortos, eosq; nigerrimos secundum aures protensos nutriunt, corpore valido robustoque, animo audaci, in Venerem eamq; naturæ contrariam lasciui. Victũ ex omnibus animalibus quomodocunque mactatis, maximè autem ex equis habent, exceptis porcis à quibus ex præscripto legis, vt re fœdissima & immunda abhorrent. Famis somnique supramodum patientes, vt ea nonnunquam toto triduo quatriduóve perferant, tandem verò occasionem ad vorandum nacti, supra modum se cibo & potu ingurgitant, eaque crapula priorem inediam resarciunt, sicque cibi & potus superfluitate obruti, biduo triduóve dormiunt, in quos sic somno

penè

penè ſuffocatos, & oppreſſos Lituani & Rutheni (in quorum frequenter regiones excurrunt) derepente irruentes, incautos profligant, prędasq; repetunt. Cùm autem aliquò proficiſcuntur, & ſi fame ſitique cruciantur, equis quibus inſident venas incidunt, hauſtoque eorum ſanguine ſitim famemq; ſedant, equis verò huiuſmodi venarum inciſionẽ maximè prodeſſe putant. Equarum lacte ſupramodum delectantur, quo robuſtos pinguesque ſe fieri arbitrantur. Herbis varijs, maximè autem ijs quæ iuxta fluuium Tanaim creſcunt ſuauiter veſcuntur, ſale rariſſimè vtuntur, ideoq; viſum ſibi acutiorem ineſſe dicunt. Quòd ſi aliquando reges ſiue duces exercitui ſuo commeatum diſtribuunt, quadraginta viris vnum equum dare ſolent, quibus mactatis milites carnes inter ſe partiuntur, pręſtantiores verò inteſtina tantum vt rem opiparam & ſuauiorem ſumunt, quæ ad ignem parũ calefacta, vt videlicet adhęrentia ſtercora excuti poſſint, vnà cum cineribus & carbonibus de igne otius erepta rapaciter vorãt. Non ſolùm autem digitos pinguedine perunctos, ſed etiam cultellum, lignúmve, quo ſtercora detergunt ſuauiter lingunt, ſuguntque. Capita equorum apud eos in delicijs habentur, inſignioribusque tantummodo apponuntur. Cibum verò capeſſuri, locum quo cibus apponitur circumſedent, pedibus ſubtus tranſuerſim attractis, eodem quoq; modo mẽſam ſi adeſt (præcipuè legationem apud Polonos Lituanóſve obeuntes) circumſedent; præſtantiores verò ſuper menſam accumbunt, ſed ſuis in regionibus nunquam ferè in mẽſa, niſi ſuper terram comedunt. Inſigniores tapetas ſibi ſubſternunt.

Arma Tartarorum. Arma quibus in bello vtuntur hæc gestare solent, arcum cum pharetra sagittifera, cestum, securim, frameamq;. Sagittas autem veneno subtiliter inficiunt, de quibus etiam Ouidius de Ponto, Elegia secunda & tertia ad Maximum libro primo testatur, cùm dicit:

Hostibus in medijs, interq́ pericula versor.
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo, spicula felle, linunt.
His eques instructus, perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
At semel intentus neruo leuis arcus equino,
Vincula semper habens irresoluta, manet.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq́ vix firma submouet arma sera.

Ad eundem Elegia tertia.

Tartarorũ scilicet. *Maxima pars hominum* * *nec te pulcerrima curat*
Roma: nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq́ pharetræ,
Quamq́ libet longis cursibus aptus equus.
Quodq́ sitim didicere diu tolerare, famemq́,
Quodq́ sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem Tristium libro tertio, Elegia decima.

Et vlterius ibidem. *Sauromatæ cingunt, fera gens Bessiq́ Getæq́,*
Quæ non ingenio nomina digna meo.
Protinus æquato siccis Aquilonibus Istro
Inuehitur celeri barbarus hostis equo.
Hostis equo pollens, longeq́ volante sagitta,
Vicinum latè depopulatur h[illegible].

D[illegible]

Diffugiunt alij, nullisq́ue tuentibus agros
Incustoditæ diripiuntur opes.
Ruris opes paruæ pecus, & stridentia plaustra,
Et quas diuitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis
Respiciens frustra rura, laremq́ue suum.
Pars cadit hamatis miserè confixa sagittis,
Nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quæ nequeunt secum ferre, aut abducere perdunt,
Et cremat insontes hostica turba casas.
Tum quoque, cùm pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso, vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt hostem
Cessat iners rigido, terra relicta situ.

Equos quorum (genus *Bachmat* vocant) ceruice depressa, pusillosque, sed fortes habent, qui more dominorum suorum, laborem inediamque & cursum longissimum diutissimè sustinent, ramisque & corticibus foliisve arborum radicibusque vngulis è terra excussis, & euulsis pascũtur, his ita ad laborem assuefactis Tartari commodissimè vtuntur. Habent quoque alios eodem nomine appellatos equos generosos, corporulentos, & obesos, qui caput sursum erectum inter currendum gestant. Hos autem omnes equos castratos habent, quibus scilicet in bello vtuntur: tales enim plus laboris & inediæ tolerare posse arbitrantur. Dum autem in regionem aliquam depopulandam, vel ad confligendum cum hostibus proficiscuntur, vnusquisque eorum binos tresve equos secum ducere solet, vt scilicet vno defatigato, in alium ascendere possit: lassatos verò ma- *Equi Tartarorum.*

nuducũt, vel ad comedẽdũ mactãt. In his eqs flumina trãsnatãt, qui forte fugiẽtes insequẽtiũ hostiũ vim extimuerint, sellis, vestibus cæterisq; impedimẽtis à se abiectis, armis tãtùm exceptis effusissimè fugiunt. Equos baiulos qui vitę bellíve necessaria portant, sic assuetos habẽt, vt ipsi absq; ductore vel stimulatore equos cæteros (licèt ipsis fugientibus aquásve tranantibus,) sequantur. Frena autem leuissima & simplicia habent, flagellisq; prę calcaribus vtũtur; sellas quoq; leuissimas, firmissimas tamen habent.

Ornatus equorum.

Confligendi cũ hostibus ordo.

Conflictum cum hostibus eminus audacissimè ineunt, in quo non diu perseuerantes, hostibus insequendi occasionem dant, fugientes autẽ maximè cauendi sunt: nam in hostes insequentes à tergo tela scitè peritissimeq; retorquent. Tandem conuersis derepente equis in dissipatas hostium insequẽtium ordines, denuo impetum faciunt, pugnamq; redintegrant. In patentibus autem campis cum hostibus confligunt, agmine sinuoso in gyrum ordinato, quo certior & liberior nulla re obstante, hostem iacùlandi via pateret, iamque manus conferentes vndiquaque hostium tela extorquẽdo circumferuntur, estque euntium & redeuntium mirus quidam ordo. Ductores verò quos sequuntur harum rerũ peritissimos habent, qui si fortè, vel ab hostibus occisi fuerint, vel metu perculsi in ducendis ordinibus aberrauerint, tanta totius exercitus fit confusio, vt nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hostem torquere possint, hocque genus certaminis à similitudine *Choream* appellant. In angusto autem loco si fortè eis decertandum venerit, nullus huius ordinationis est vsus, atque ideo fugam arripiunt: nam

neque

neque clypeo, nec lancea, nec galea muniti sunt, vt hostem in stataria pugna sustinere possint. In equitando verò hunc morem seruant, vt contractis in sellam pedibus, breuissimè stapedibus insideant, quo facilius in vtrumque latus se possint conuertere, telaque in hostes identidem contorquere, & si quid fortè in terram delapsum fuerit, id continuò, nulla re obstante stapedibus innixi tollunt. In hoc autem adeò exercitati sunt, vt etiam celerrimè currentibus equis id efficiant, hastis verò lanceisve impediti, in alterum latus subitò se demittunt, altera duntaxat manu pedeque equo adhærentes, & sic frequenter aduersariorum ictus eludunt. Peditatu inter confligendum nunquam vtuntur, arces rarissimè oppugnant, tormentis enim & bombardis vti prorsus ignorant: quòd si fortè aliquas arces dolo occupare, vel igne supposito succēdere possent, eas funditus exurunt, captiuisque & exuuijs eductis vacuas dimittunt.

Cùm autem incertis & nullis finibus obseruatis sedibus vagantur, inter ducendos exercitus, stellarū aspectu, maximè verò poli Arctici (qui Slauonica lingua, *Zeſeſnij Kol*, quasi ferreus stipes dicitur) cursum suum dirigere solent.

Vestibus oblongis ad talos demissis pileisque appicatis communiter tam enim viri quàm fœminæ vtuntur, nec in cultu mulieres à viris quicquam differunt, nisi quod velo lineo caput tegunt. Caligas quoque lineas gestant. Reliqua communis turba quę in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent, quas non mutant, nisi longo vsu prorsus attritæ laceræque fuerint. Eorum reginæ & *Veſtitus Tartarorū.*

magnatum nobiliumq́; præcipuorum vxores, dum in publicum procedunt, facies velis lineis obtegere solent.

Mutatio locorum Tartaris dulcis.

Vno in loco non diu commorantur, sed depastis pascuis cum armentis, vxoribus, & liberis, quos in plaustris, & equis secũ circumferunt, aliò cõmigrãt, exceptis ijs qui in oppidis degunt. Grauem autem infelicitatem putant, diu in eodem loco morari, ita que liberis suis sic graue malum imprecantur, dicentes: O vtinam eodem in loco perinde vt Christianus perpetuò hæreres, propriumque fœtorem olfaceres. Si verò bello aliquo grauiore vrgentur, vxores, liberos, senesque in loca tutiora collocant. Quotiescunque in aliquas prouincias excurrunt, eas deprædatas captiuis abductis, igne ferroq́; funditus proterunt, & tandem otius fugiunt. Quo verò plures prouincias desolauerint, hoc se regna sua (in campis enim sub dio viuere solẽt) ampliora reddidisse dicunt.

Panis vsum ignorant.

Mercatores.

Homines sunt rapacissimi, alienis bonis semper inhiantes, pecora hominesque in captiuitatem, præcipuè Christianos abigunt, prædaque & spolijs victitant, laborem enim remque familiarem prorsus detrectant, inde & panis vsum (exceptis ijs qui sunt confines Podoliæ, regioni Russiæ Polonis subiectæ) penitus ignorant. Auri argentique apud illos vsus nullus est, extra mercatores, rerumque tãtum permutatione vtuntur. Quod si aliquid pecuniarum ex spolijs rebusque venditis à vicinis adepti fuerint, ea vestes in Russia cæteraque necessaria vitæ comparant. Captiuos in seruitutem quosdam sibi redigũt, cæteros Turcis alijsque quibusuis extraneis negociato-

ciatoribus aut vendunt, aut redimendos cōcedunt, virginibus reſeruatis. Senes autem & infirmos, qui ad perferendos labores inutiles ſunt, vel qui magno vendi non poſſunt, hos illi iuuenibus velut canibus lepores exponunt, quo prima militiæ tirocinia inde addiſcant. Eos itaque illi iuuenes aut ſagittis velut certum iaculandi ſignum conficiunt, vel obtruncant, decollant, lapidibus obruunt in aquasq́ue præcipitant. *Captiuis quomodo vtuntur.*

Iuſticia apud eos nulla obſeruatur: nam vt quiſque re aliqua indiguerit, eam ab altero impunè rapere poteſt, & ſi apud iudicem de vi illataq́ue iniuria conqueritur, reus non negat, ſed ſe ea re carere non potuiſſe dicit. Tum iudex huiuſmodi proferre ſententiam ſolet: Si tu viciſſim re aliqua indigueris, rape ab alio. Si in contentione aliqua quiſpiam occidatur, authoresq́ue ſceleris capti fuerint, equis, armis veſtibusq́ue ſpoliati dimittuntur: in dimiſſione verò iudex vilem equum & arcum dat homicidæ dicens, abi, remq́ue tuam cura. Cumq; quietis impatientiſſimi ſint, mutuò tamen ſe non interimunt, niſi reges inter ſe diſſideant. *Iuſticia Tartarorum.*

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè ſunt, *Chan* regem ſonat, *Soltan* filius regis, *Bij* dux, *Murſa* filius ducis, magni nominis vir, *Olbout* nobilis vel conſiliarius, *Olboadulu* alicuius nobilis filius. *Seijd* verò ſupremus ſacerdos dicitur, qui apud Tartaros in tanta authoritate & reuerentia habetur, vt reges ei aduenienti occurrant, ſtantesq́ue equo inſidenti manum porrigant, capiteq́ue inclinato manum illius oſculantur, idq́ue ipſis regibus permiſſum eſt. Duces verò non manum ſed genua, nobiles pedes *Supremus ſacerdos Tartarorū.*

deosculant. Plebei autē vestes tantū aut equū manibus attingunt. Homo priuatus *Xi* appellatur. Officiorū verò *Vlan*, horū autem secunda est à rege dignitas. Nam reges Tartarorum quatuor viros pręcipuos iuxta se habere solent, quorum consilio in rebus grauibus vtuntur, ex his primus *Schiryn*, secundus *Baryn*, tertius *Gargyn*, quartus autem *Triptzan* vocatur, & omnes sub hoc nomine Vlan comprehenduntur.

Tartarorū audacia.

Fines hij Tartari Campestres nullos habent, sed cateruatim passim in campis degunt, idque à natura inditum habent, vt ab hostibus equis deiecti, vulnerati, armisque omnibus spoliati, semiuiuique relicti, manibus, pedibus, dentibusque, quoad & quacunq; ratione possint, ad extremum vsque spiritum sese defendere solent, & tunc temporis maximè cauendus est, dum eum victum morique incipientem putas: moriturus enim alium post se trahit. atq; hic finis totius descriptionis Tartarorum esto.

RELI-

RELIGIO MOSCHOVITARVM IOHANNIS FABRI, AD FERDINANDVM REGEM

Romanorum cui à confessionibus erat.

Oſchouitæ fidem Chriſtianam ſequuntur, quam à ſancto Andrea apoſtolo fratre Simonis Petri, primùm eis prædicatam affirmant. Ea quoque quæ ſub Conſtantino Magno à CCCXVIII. epiſcopis, in Nicea vrbe Bithyniæ primo Niceno concilio concluſa, ac à Baſilio Magno & ſancto Chryſoſtomo tradita & prædicata fuerunt, tam ſancta, tam firma, tam ſincera eſſe credunt, vt ab illis hactenus nunquam licuerit tranſuerſo digito (vt aiunt) recedere cuiquam, ſicut neq; ab Euangelio Chriſti. Ea quoq; modeſtia eſt eorum, vt quę à ſanctis Patribus in ſuis cõſilijs, ſemel ſunt deciſa, nunquam audeat quiſquam ſuæ profeſſionis, in dubium denuo vocare. Verùm ſi qua vel fidei difficultas, vel ritus religiõis inciderit, vniuerſa ad archiepiſcopũ ac reliquos epiſcopos, per ipſorum tantùm ſpiritũ definienda refertur: neq; quicquã incõſtanti vulgo & incõcordi relinquitur. Sacerdotis enim labia cuſtodiunt legẽ Dei, & lex ex ore eius requirenda erit. Habent aut archiepiſcopum qui in vrbe Moſchouia, in eo loco vbi ſedem imperator habet cathedram archiepiſcopalem obtinet. Sunt & epiſcopi quamplures in Nouogradia, vnus, in qua & Iſidorus extitit, ſub Eugenio pontifice Rom. Cardinalis teſte Raphaele Volaterrano. In Roſciuia alius,

alius in Suſtali, alius in Otiferi, alius in Smolne, alius in Reſani, Colmum, Volut, & Frotini præficiuntur epiſcopi, qui & ſuas habent diœceſes. Hi quidem omnes epiſcopi, archiepiſcopum velut ſupremum agnoſcunt. Archiepiſcopus autem ille, antequam Patriarcha Conſtantinopolitanus à Machometica tyrannide ſuppreſſus eſſet, ſemper hũc Patriarcham vt ſuperiorem recognouit. Huic tamen Romanum pontificem, veluti Petri ſucceſſorẽ præceſſiſſe ſemper ac meritò fatentur. Neq; hodie huius rei immemor Ruthenorũ imperator, adhuc pietatis eiuſmodi diligens cuſtos: quotannis enim Conſtantinopolitano Patriarchæ in hanc vſq; horam quo viuere & Ægyptiacæ ſeruitutis finem æqua mente expectare poſſit eleemoſynam mittere conſueuit. Apud Moſchouitas ea lex & ſanctio eſt, vt preſbyteros & omnes quotquot clerici ſunt ſoli ordinent epiſcopi. Neq; vlli preſbytero vnquam quenquam cõfirmare licet. Hoc enim muneris epiſcopo ſoli incumbere aſſerunt, vt poſteaquam tinctus aqua, adultus fiat, per impoſitionẽ manuum epiſcopi & ſignaculum crucis, adeptæ fidei teſtimonium reddat, firmeturq; per vnctionem quæ in fronte fieri ſolet. Ijdem in cœna Domini chriſma & oleum celebrant, atque conficiunt. Cuius dein vſus ſit in baptizando, confirmando, vngendo infirmos. Soli ſunt qui inſtituũt & deſtituunt preſbyteros. Neque vnquam licet laicis in ipſos animaduertere, rectè ob oculos habẽtes Pauli doctrinam ad Timotheum qua dicit: Accuſationem aduerſus preſbyterum ne admiſeris, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Ita nec ſe vnquam Imperator ipſe de pœnis clericorum ingerit. hoc epiſco-

palis

palis tantùm animaduersionis constanter affirmát & prædicant vt eos arguat & castiget quos sibi subditos Euangelicus ordo, ac in sortem Domini vocatio fecerit. Habent & episcopi suos vicarios & officiales, quemadmodum & nostri qui iurisdictionem in subditos exercent, & iusticiam in rebus ecclesiasticis administrant. Decimis quemadmodum à Deo decretum est quoq; viuunt episcopi: dominijs vtuntur iure concessis: villas ac castra possident. Reliqua verò sacerdotum turba, aliquibus decimis, oblationibus, & alijs quamplurimis tā viuorum quā mortuorum aluntur. Pro ijs enim beneficia habent fundata, quorum patroni sunt tam spirituales quàm laici. Seueriori tamen cura hîc agitur, quàm soleat interdum nobiscum, negligentius scilicet. Nemini enim facilè aliquod munus Ecclesiasticum cōmendatur, neq; cōfertur beneficium, nisi prius huic ipsi satisfacere posse comprobetur, per eius rei tamen peritos velut episcopos aut vicarios. Sunt episcopis suæ familiæ, tum nobilibus tum alijs constitutæ. Hi certè sunt episcopi, per quos statq; caditque vniuersa Ruthenorum religio. Diuina sępe, quum cum Imperatore conueniunt peragere solent. Pro insignibus huius muneris, baculis vtuntur & mitris. Perinde atque nostri solent episcopi. Ea verò abstinentia est, quæ nunquam satis laudari poterit, insignis admodum & magna, tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum, cibi atque potus, nec minor ferè quàm monachis eius regionis, quibus ipsa solet esse refertissima, qui quidem ea lege obstricti sunt abstinentiæ, vt nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat. Nō procul ab vrbe Moschouia monasterium

eſt ampliſſimum, in quo trecenti fratres, perpetuò ferè ſub regula magni Baſilij degunt. in quo etiam ſepulcrum ſancti Sergij abbatis, quod ab exteris è longiſſimis etiam agris frequentatur. Multis enim miraculis celebre factum eſt, Chriſtianorum admiratione non parum dignis. E quibus vel vnicum in medium prolatũ ſufficiet, omnium illuſtriſſimum, quod paucos ante annos illic contigit, duobus cæcis quidé viſus donatus eſt. Cùm enim abbas ille viueret, tanta vitæ ſanctitate extitit, vt facilè ſibi perſuaſerint, atq; credant iam multa ipſum precibus ſuis apud Deum poſſe efficere atq; conſequi mortalibus. Ideoque monumentum eius, crebrò mira cum deuotione accedunt honorantq;. Vniuerſi enim tum monachi tum virgines Veſtales, quotquot ſunt in monaſterijs, vnicæ regulæ vniqúe habitui obnoxij, nigro ſcilicet, vſque adeò religiosè viuunt, vt non mirentur ſolùm, verùm etiam ſummo honore eos proſequantur. Neque ipſis tam vilis ratio voti habetur velut hodie nobiſcum. Verùm cùm quis ingreſſus fuerit monaſterium, nunquam in perpetuum quoquo modo, quáve indulgentia ei licebit exire, aut aliquo votum irritum facere. Vota verò tria ſunt quæ exhibent ceu noſtri, obedientiæ ſcilicet, paupertatis, & caſtitatis. Quæ ſi quis prætergreſſus, è monaſterio qui proſilijt deprehenditur, perpetuo carcere in pœnã tanti ſceleris clauditur. Tanta eſt votorum ſanctitas, vt etiam quàmuis multa apud Ruthenos archiepiſcopi & epiſcoporum authoritas ſit, in his tamen illis minimè quicquam conceſſum eſt. Quod vouendum & reddendum Domino, vtriuſque teſtamenti ſcriptura edoceat,

imò.

imò ipſa veritas requirat. Caſtitatis itaque adeò ratio haberi ſolet, vt nunquam monachis vxores ducere, neque monialibus nubere liceat. Ita enim à Paulo & tota eccleſia prohibentur. Is autem qui virginem bonæ famæ duxit in ſacerdotem ordinatur, in monachum tamen nunquam recipitur. Epiſcopus autem vel ſacerdos, poſteaquam cælebs in ſortem Domini vocatus atque conſcriptus fuerit, coniugio non copulatur, ſed perpetuæ caſtitati adſtringitur. Quod ſi quis concubinatus crimen admiſerit (quod tamē apud Ruthenos vitium eſt rariſſimum) acerrima pœna ab epiſcopo affligitur, ſuóque beneficio priuatur. Cumque vxor ſemel mortua fuerit quā primò duxit, in perpetuum quoq; aliam in vxorem nunquam ducit. Non bigamum namque, at vnius vxoris virum epiſcopum inſtituit Paulus. Et quod pietati collophonium adferre videtur deuotionis ſpiritum augere, vt cùm ſacerdos diuina celebraturus eſt, in coniugio conſtitutus, maximeq; in Miſſa celebranda obſeruari ſolet, minimè fas eſſe putant præcedenti nocte cum vxore dormire, periculum enim illic eſſe verentur, ſi non cum peccato id fiat. Ideo quoque pro pleniori reuerentia nocte ſequenti ab vxoribus quoque abſtinent. Ea eſt in his quidem tanti corporis & ſanguinis myſterij reuerentia, is cultus, hæc ſpiritus perſuaſio. Videant igitur nunc noſtri quàm pollutis manibus hoc ſacroſanctum myſterium, pignus omnis redemptionis noſtræ tractare ſoleant. Moueret optarim vel vnicum Dauidis exemplum, qui cum extremo iam ferè ieiunio laboraret, non tamen propoſitionis panes ab Abimelech obtinuiſſet, niſi ipſe

& serui eius ab heri & nudiustertius ab vxoribus aut alijs mundi fuissent. Cur igitur non mundiciei ille quoq; studeret magis, qui vasa Domini; imò ipsum Dominum administraturus est & manibus contrectaturus? Est & aliud officium sacerdotum præcipuum, vt Euangelium Christi populo annuncient, salutem scilicet & pacem: id quod fieri cõsueuit vbique omnibus diebus dominicis, festis quoque diuæ virginis Mariæ: Apostolorum item & quorundam confessorum martyrumq;. Verbum autem Domini pari deuotione & prædicatur & auditur. Magna quoq; est illis reuerentia virginis Mariæ, crebris quidem orationibus, veluti Christi mater pro intercessione apud filium rogatur. Verè enim ea putatur, cùm θεοτόκος sit, quę pro nobis in terris, plurima possit à Filio consequi. Festa itaq; eius Annunciationis, Purificationis, Natiuitatis, Assumptionis, & quotquot deniq; inciderit, ieiunijs indictis, orationibus, missis tum lectis, tum decãtatis celebrare, pro communi ritu ecclesiæ solent Græcorum: quemadmodum & toto anni spatio, excepto quadragesimali tempore, quando S. Georgij missam theologi celebrare consueuerunt. Est autem vtraq; missa ter prolixior, quàm sit ea quæ apud Latinos communis habetur. Deuotis quidem mentibus accedunt, illam populi audituri, tanquam participes futuri eius. Solet autem hoc differre illorum Missa à nostra, quod Moschouitæ in pane fermentato, Græcorum more conficiunt. Calici item tantum aquæ quantum vini rubei miscent: quam aquam & calidam esse volunt, quod ex latere Domini non sine mysterio magno, profluxerit sanguis & aqua, quam calidam fuisse cre-

Missa.

dere

dere fas eſt:alioqui enim miraculum vix cenſeri poſſet. Hocq́ue Sacramentum corporis & ſanguinis à ſolo ſacerdote conſecratur, qui veluti noſtri ferè, ſtola alba indutus, tota mente ad Deum eleuata, id efficere conatur myſterium, quod pro ſufficienti pignore omnium promiſſionum ſuarum Chriſtus, in vltima Cœna reliquit, quemadmodum vniuerſus orbis fatetur. Epiſtolam item & Euangelium æquè in Miſſis habent. At lecto Euangelio, non mox Nicenum illud Symbolum, ſed poſt angelicū cantum, qui Sanctus appellatur, primùm fides Nicena decātari ſolet, cumq́ue dominicæ orationis finis factus fuerit, mox antiphonia de beata virgine Maria ſequitur. Conſecratio itaque æquè ab ipſis verbis fit à Chriſto probatis, quibus & eam vim cōceſſam credunt, vt prolatis ipſis à ſacerdote, mox creatura creatori ſuo cedat, illudq́ue quaſi neceſſarium eſſe. Dum verò ſic cōficitur, ecce panis iuſtę magnitudinis hordeaceus apponitur, in cuius medio hoſtia eſt, cui crucifixi forma perinde, vt apud nos, impreſſa cernitur, quam vi benedictionis in corpus Chriſti cōuerſam, ſacerdos ſibi ſumit & manducat, reliquum verò panis per fruſta diuiſum petentibus diſtribuit: quem ſinguli nō vt corpus Chriſti, ſed veluti benedictum aliquem, & quodammodo ſanctum panem, cum ſumma deuotione ſuſcipiunt. Solent itaq; has Miſſas celebrare de Trinitate, & beata Virgine, deq; alijs ſanctis. Et quoniam illis proculdubio Purgatorij opinio eſt, aſſidue pro defunctis orant, Miſſis ſubueniunt. In qua quidem re tanta illorum eſt religio, vt plerique bina pro mortuis anniuerſaria, vt vocant, agant. Alterum, qui fatalis quo mortuus eſt die agi-

tur. Alterum autem, quo ab ecclesia institutum, sancti illius, cuius nomen habuit proprium festum celebratur. Ad hæc fiunt frequentes oblationes & eleemosynæ Christianorum. Hoc quicquid est rituum & potissimum Missarum, omne quidem ex institutione primæuæ ecclesiæ esse affirmant, vti tradunt etiam Chrysostomus, Basilius Magnus, aut Gregorius theologus. Hæc igitur sint breuius dicta quàm vel par sit huic mysterio: Eucharistiæ quidem Sacramentum quantum ipsis in vsu est, populo administrari solet, tempore quo Christus ipse instituit: & dein sequuta ecclesia, paschali scilicet. alia tamen serie forsan quàm Romana ecclesia faciat atq; decreuerit. Baptismum pro Sacramento primo, adeoque præcipuo ducunt. Quapropter hoc si quisquam neglexerit deriseritque, mortis pœna affligitur. Baptisant itaque pueros, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Huic muneri fungendo quæcunque necessitas inciderit, nemo hominum sufficere putatur nisi sacerdos extiterit. Prius verò quàm Baptismus administretur, orationes fiunt frequentes ac deuotę, à sacerdote, à parentibus, à patrinis, à proximis, ab amicis, & quicunq; deniq; adsunt, quo Deus opt. max. sese è cælo per plenitudinē gratiæ suæ puero per vniuersum vitę suæ curriculum assistere dignetur. Quibus certè precib. ad Deum fusis, in ecclesia, ad quod peragendum illic baptisterium ordinatum est, aut tempore brumali molestiam frigoris fugientes, in loco secretiori puer baptizari solet. In cuius rei testimonium adhibētur patrini, pro more etiam nostro quibus ex pollicitis incumbit, vt huius baptismi memores esse velint, vt puerum olim, cùm ætas patitur

Baptismus.

aut

aut expoſtularit, in fide erudire non negligant, vt Deum pro tanta gratia laudent, ac orent, vt donum hoc diuiniſſimum fidei datum, indies augere dignetur. Prælictis itaq; orationibus, atque etiam exorciſmis, cùm puer fortioribus naturæ viribus apparet, ter totus immergitur, alioquin aqua tingitur, raro tamen, conſperſio enim minus ſufficiens iudicatur. Oleo & chriſmate interim quoq; appoſitis fronti & ſcapulis. Sal verò quod à noſtris adhibetur, & lutum ex ſaliua, & puluere, non admodũ receptum eſt Moſchouitis, abrenunciationem verò trinam fidei quoque confeſſionem trinam in vſu retinent. Interrogati dein per nos quantum ipſi Circumciſioni tribuerint, num & ipſi in vſu haberent: Procul quidem ab eis abeſſe reſponderunt, vt vel ſcintillam veteris & aboliti Iudaiſmi obſeruent; imò in deteſtationem illius nec quiſquam Iudæorum per vniuerſum Ruthenorum imperium admittitur, etiam ſi multis millibus aureorum hoc conſequi præſumeret. Cùm verò iam adultus eſt puer, & perfectam ætatem conſequutus, ita vt ſuæ fidei Chriſtianæ teſtimonia reddere poteſt, ad epiſcopum ducitur, vt confirmationis huiuſmodi fidei Sacramẽtum recipiat, quod & chriſmate in fronte per ſignũ crucis confertur. Adminiſtratio verò huiuſmodi Sacramẽti, nulli conceſſa niſi epiſcopis: quo coniecturare licet atque argumenti loco haberi, quandoquidem omnẽ religionẽ ſuam per manus traditã habent ab apoſtolis, impoſitionem illam manuum vel in cõfirmatione, vel in ordine ſacro, ſoli epiſcopo traditam eſſe, ſicq; hactenus monumẽta omnia tenuerunt, atq; perpetua obſeruatiõe cuſtoditũ eſt. De matrimonio ſi quę

dicenda sunt, hoc certum esse affirmarunt, consanguinitatis simul atq; affinitatis, multum curæ ac solicitudinis esse ipsis, neq; vnquã facilè negligi, adeò quoq;, vt nec vnquam in quarto gradu repertus sit, qui contraxerit, neq; indultum, verùm perpetuò illicitum. Hoc enim à sanctis patribus sancitũ semel, nunquam irritum facere conãtur. Et quod plus est, illud quicquid est cognationis quod in baptismate, & confirmatione contrahunt patrini, in vniuersum æquè obseruare solent atque ecclesiæ Romanæ decretis cautum est. Quod si in his decernendis cõcertatio oborta fuerit, lis omnis episcoporum arbitrio dirimitur, ita tamen, vt nequaquam indulgentia caussam leniorem fecerint, quo nulla fraus fiat omnino constitutionibus. Adulterij abominatio fortassis maior illis quàm nobis existit. Illud enim summa execratione detestari & persequi solẽt. Lex est etiam firma, vt quamdiu vir vixerit, simul alteri nubere vxor non possit. At hoc defuncto primùm etiam lege liberatur, alioqui indiuidua consuetudine vitæ cum marito commorandum est. Sacri ordines quoque apud ipsos suis quibusdam obsecrationibus & cærimonijs sacerdotibus conferuntur. Neque illis clauium potestas tradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur, Accipite Spiritũ sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Huiusmodi certè Euãgelij forma à Christo nobis pręscripta, omni huic qui ab episcopo vocatus, ordinatusque in presbyterum fuerit, authoritas tribuitur, qua vel à peccatis soluere, vel ijs ipsis obnoxios sinere potest. Sacerdotali enim hoc ministerio, Moschouitæ ad pœnitentiam vtuntur.

tur. Quisquis namque ad prouectiorem ætatem, atque eam venerit, quæ ingenij sui viribus vti potest, ac discernere inter bonũ & malũ, rectũ & prauum, leprã, & nõ leprã, per cõtritionẽ sesepeccasse agnouerit, rectè spiritus cõtribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis procidit, & in aurem illi, vt qui sedem Dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, à quo postea beneficium absolutionis, tanquam Christi vicario accipit. Huic rei conficiundæ, tempus quoq; habent constitutum: quotannis enim Paschæ festo pro ecclesiastica ordinatione facere coguntur, pleriqueta- men deuotiores, ad celebriores festiuitates exomologesin auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus, abominaturq; ipse ab omnium conuersatione, adeoq; ab ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, quò dignè particeps fieri possit tãti mysterij corporis & sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, & in seruitutem vsque redigat carnem suam, reliquosq; pœnitẽtiæ fructus dignos in testimonium afflictæ conscientiæ peragat. Proin ieiunium illud quadragesimale, à Christo & apostolis nobis institutum prorsus affirmãt, quo quidẽ tempore, quoniam omnium procreantium, Veneri commodissimum est, atque pruritus acerbissimos, animantiũ cunctorum, non est, quod plus prouocet, opus est summè vt veteris illius Adæ insultus, perdomemus carnis abstinẽtia, quæ certè abstinentia, apud hos quidẽ septem hebdomadis summa diligentia perficitur, adeò vt hoc

Confessio.

Præparatio ad sacram synaxim.

tempore in perpetuum nulli suorũ hominũ carnibus,ouis, caseo, & butyro vesci liceat.Præter hoc etiam à decima die Nouembris, ad festum vsque Natiuitatis saluatoris nostri Iesu Christi, ieiunant: habent & alias hebdomadas continuas, quibus ieiunant, vt in Iunio ad festum Petri & Pauli. Aliquot item hebdomadas in Augusto ad festum assumptionis Mariæ, tum diẽ Veneris per vniuersum annum, quidam & Mercurij. Votum proin fecerant octo ex peregrinis illis, qui cum sua serenitate fuerunt, vt singulis hebdomadis tres dies ab esu carnium abstinerent, Lunæ scilicet, Mercurij & Veneris, id quod diuina gratia hactenus obseruatum aiebat interpres. Tanta est autem illis harum constitutionum obseruantia, vt quocunque ieiunio piaculum esset, aliquem carnibus vesci aut ouis. Narrabant interim quoq; ex suis inueniri, qui cùm ieiunia persoluunt, nihil quod vnquam visum sit vita fungi, neq; pisces ipsos ederent. Inueniri & alios qui ieiunio statutis diebus, neque vinum, neq; quicquam aliud potuum bibant. Qua re audita ita moti, vt mente, ἐνθουσιασμῷ correpti, destituti videremur, quod admodum iniquam esse nostrorum Christianorum cum illis, in rebus istis Christi religionem concernentibus comparationem apparebat. Nec magis vnquam quicquam animis nostris tenacius inhæsit, quod nos qui nobis ipsis multum persuademus de arbore fidei nostræ, fructu quidem deteriores illis esse contingat. Tuentur & alios pœnitentiæ gradus, quibus Deum nobis reconciliari credunt. Ex quibus & potissimus est oratio, in qua frequentanda non facilè similes reperiri censeo. Omni namq; diluculo cun-

cti

cti eorum, toto corpore in pulnerē ipſum proſtrati, prolixas orationes,& quotidianas ad Deum fundūt, & ferè abſque omni temporis intercapedine orant precibus. Quarum primum locum obtinet oratio Dominica,dein cum archangelo Gabriele,diua Virgo ſalutatur. Dicunt & fidei profeſſionem ſymbolo, quod apoſtolorum eſſe à veteribus perſuaſi ſumus: & nullus eorum eſt, qui nō ſingulis diebus litaniam perſoluat. Qui verò ditiores ſunt,è quorum facultatibus eſt magnos pro ijs ſumptus poſſe facere Ruthenicis literis imbuti, libros orationum ſibi comparant, earum ſolùm tum quæ ab eccleſia receptæ ſunt,cuiuſmodi apud Oratores vidimus. Imaginum verò non tam leuis cura,aut contemptus apud ipſos viget, veluti apud nos his factionibus huius ſæculi increbruit,præter omnem pietatem: verùm vt monumenta,quò nec vnquam immemores beneficiorum Dei fieri cōtingat,præ oculis habent. Frequentes conueniunt in eccleſijs quas & ipſi magnis ſumptibus extruunt,orationis domos ex Euangelio vocitātes,quasq; imaginibus varijs crucifixi, diuæ Virginis,apoſtolorum,& aliorum quorundam ornant, id quod licere ſibi ex moribus vetuſtiſſimorū Chriſtianornm prædicant. Neq; tam facilè ipſos mouet, quod apud Græcos Conſtantinopoli ante ſeptingentos annos extiterunt, qui imagines idololatris conuenire docuerunt, neque fas eſſe, vt cum verè Chriſtianis reperiantur. Qui certè ſecunda dein Nicena ſynodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc ſententiam ſunt tutati. Neq; eſt vt vel vnum aut alterum, qui his vt monumentis vtitur, adorare, facilè reperiri queas. Quoniā nemo eſt

qui vel ignoret à lege prohibitum esse ne veneremur lapides. E contra etiam nullibi scripturæ locus est, quo nō vti liceat ijs monumentis, qui vetet. Imò & in conuiuijs illi ob oculos ponere consueuerunt monumēta huiusmodi, vt in perpetuum animo obuersentur, quæ præstitit nobis Deus, atq; facilius recordentur vniuersę vitæ nostræ exempli Christi. At quod è cærimonijs est, communē habent nobiscum vsum, in sacris cādelarum. quoniam cera opulentissimi sunt, frugibus verò terræ, & ijs omnibus, quæ ex substantia sunt alicuius, venerandū ducūt Deum, quæ candelæ tunc potissimum accenduntur, quando totius redemptionis nostræ mysterium corporis & sanguinis Domini, Missa à sacerdote cōtrectatur. In organa verò illa Pipiniana, quæ tamen nobis primò à Græcia sunt missa, nullos omnino sumptus faciunt neq; hactenus vsi.

Neq; illud quidem minori, quàm reliqua quæ egregiè faciunt, loco habendū erit, quod plurimum commendatos habent pauperes, quibus quisq; pro sua facultate, atq; quātum Euangelij pietas consulit, exponit eleemosynas, vestit, potat, pascit, hospites colligit, & reliqua agit huiusmodi, quibus filios Dei in vita prouehere potest. Constituunt ad hæc peregrinationes, ad præscripta quædam ac sancta loca, quam rem nunc lubens pretereo. Is quoq; qui morbo aliquo prægrauatus est, cuiusmodi in extremum mortis periculum ducere videtur, non solùm auriculari confessionē sua peccata enumerare solet: verùm ad hoc etiam, vt fidem suam testetur in Christum qui hoc modo testamento reliquit se remissurum noxam, sacramento Eucharistiæ prouidetur.

Extre-

Extremam item vnctionem minimè negligit. Tum *Extrema*
pro ægrotante frequenter fiunt orationes, atque li- *Vnctio.*
tania res agitur. Sicque tãdem exacta exomologeſi,
pro rituq; communi Chriſtianorum omnibus per-
petratis, cõfeſſus ille à ſacerdote abſoluitur. Septem
igitur numero Sacramenta habent, velut ea quæ ſi-
ne omni fraude promiſſionum ſuarũ eum qui pro
Chriſtiana pietate ipſis vtitur, participem, ac compo
tem faciunt. Præcepta item decem eadem authori-
tate tenent, qua Moſi primò tradita ſunt, quaſi nun-
quam intermoritura, certi per verbum eius, quod
venerit vt impleret legem, minimè vt ſolueret. In- *Indulgẽtia.*
dulgentias ab archiepiſcopo & epiſcopis accipiunt,
magis tamen caſtè forſitan ab ipſis agitur in ea re,
quàm à noſtris. Impijſſimum enim eſſe dicunt, vt
quæ ipſi gratis acceperint ſibi magnis ſumptibus
redimenda eſſent. Neque fas eſt vlli epiſcopo dare
poteſtatem veſcendi carnibus. Matthæus, Marcus,
Lucas, Iohannes, epiſtolæ Pauli, & reliquæ à nobis
receptæ cum Apocalipſi, inter canonicas noui Te-
ſtamenti ſcripturas recenſentur. De canonicis ve-
rò veteris Teſtamenti idem aſſerunt, quod decreuit
eccleſia catholica. Pontificem Roma. vt Chriſti vi-
carium & ſucceſſorem Petri agnoſcunt. Propterea
S. Clementis S. Leonis, & diui Gregorij feſta apud
Moſchouitas celebrari conſueuerunt. Quod autem
ab eo veluti apoſtatæ ac ſchiſmatici damnentur hoc
ſe iudicio iuſti iudicis Dei cõmittere, dicebant. Sæ-
piſſime certè tentatum eſt eos perſuaderi, quò ad
occidentale in eccleſiam redirent. Quæ tamen fue-
rint, quæ infelicius homini fruſtrata ſint, fortè plus
profuerit obticere quàm commemorãdo vel ſcan-

dalum infirmioribus præbere, vel odium quorundam in me cõtrahere. Diſſentiunt à nobis in Sacramenti cõſecratione aliquantulum, ac fractione panis. Spiritum ſanctum à ſolo Patre nec à Filio procedere perinde atq; Græci tuentur. Quanquam verò ſint apud Græcos plerique qui purgatorium negant, & alij qui purgatorium ſcripturis probare conẽtur. In hoc tamen ſe non facilè ſciſſuram pati affirmant, quin id ipſum firmiter cum Romana eccleſia teneant. Miſſas noſtras animo prõptiſſimo audiunt, neq; aliud magis cruciari aiunt, quàm quod à quibuſdam quaſi alieni à fide vitentur, quando omnia ferè noſtra ſacra cum ſtudio obſeruent. Feſta item quatuor ſolennia celebrant. Natalis ſcilicet Domini, Paſchæ, & Pentecoſtes, atq; diei quo mater Domini aſſumpta eſt in cælum. Magno loco habẽt apoſtolos, præcipuè tamen ſanctum Nicolaum, quem celebrant, honorant atq; inuocant. Diem Palmarum ad imitationem eccleſię Rom. celebrant, palmas & oliuas, atq; reliquas huiuſmodi arbores benedicẽtes. Hácque benedictionem creaturarum, nõ ſolùm ab eccleſia piè receptam, ſed & ſacris literis rectè fundatam probant. Ex qua enim quæ eſt in Numeris cap. quinto & decimo nono apertè mõſtretur, quid execrationes poſſint. Et è Paulo ad Timotheum, ſanctificari creaturam per verbum & orationem, notiſſimum eſt omnibus. Apud ipſos denique per verba incantari ſerpentes, per verba eijci dæmones, & liberari obſeſſos cõmune ſit. Per ieiunium enim & orationem expelli Dæmonium Chriſtus poſt ſe ſcriptum reliquit. Signum crucis ac imaginẽ crucifixi, etiam contra hoſtes pugnaturi ſecum deferunt,

inde

inde triumphari desiderantes vnde & Christus, Sanctos verè pro nobis apud Deum intercedere posse credunt, ac quod sedulò faciant sperant, quorum etiam vota facilius exaudiri autumant. Quare & eos inuocant & venerantur. Eos quoq; qui publicè peccant, excommunicatione persequuntur, quam eorum lingua *Obscha* vocant, quam si quis incurrit, è communi omnium hominum consortio, & cõuersatione ecclesiastica eijcitur. Vnicum est quod à nobis sanè probari non potest, & à nostris institutis alienissimum, quod pueris vix dum tres annos natis, Eucharistiæ sacramentum præbent, quodque in pane fermentato coficiunt, & ex cocleari panem vino intritũ pro corpore & sanguine populo ministrant. Hi sunt itaq; mores Moschouitarum, hæc religio, illa pietas, serenissime princeps, quę in vniuersum inclita tua in rebus diuinis procurandis sedulitas ignorare omnino doluit, ideóq; iussu tuo hæc certè illorum hominum perquisita sunt. Data Tubingæ XVIII. Septembris, anni M. D. XXV.

ELVCIDARIVS ERRORVM RITVS RVTHENICI, IOANNIS SACRANI CRACOVIENSIS *ecclesiæ Canonici, anno Domini 1500. scriptus.*

EX omni gente Christianum gerente titulum, præcisa tamen ab vnione ecclesię, in defensione sui erroris schismatici, nulla pertinacior inuenitur gente Ruthena. Adeò namque in secta & errore

ſuo, dura & inflexibilis eſt gẽs, vt nulli ſcripturarum veritati, nulli Eccleſiaſticę determinationi, nulli doctorum Catholicorum, aut conciliorum ſententiæ, aſſenſu cedit vnquam, quando potius viſæ & agnitę veritati, proh dolor pertinaciter contradicit, & doctos Catholicos, etiam ſui ritus viros refugit, ſanamque doctrinam eorum odit ſemper, ac diſciplinam ſalutarem exhorret. Et hæreticorum Valdenſium more (quorum temeratiſſima ruſticitas Innocentij ſecundi temporibus, virus peſtiferum admodum in eccleſiam iniecerat, quod necdum eſt in Bohemia conſepultum) ambitionis faſtu inflati, ſe duntaxat veros apoſtolorum, & eccleſiæ primitiuæ ſectatores audent aſtruere & in eo, quod abſciſi ab eccleſia vltro diſſident, eius excommunicationem contra ſe tanquam ſchiſmaticos, æternam reputant benedictionem. Multa contra eccleſiæ Catholicæ ritum, ordinem atque authoritatem blaſphemantes, quæ ſequenti capitulo notabuntur, qui tamen & Græcanico ritu in plurimis abutentes, ab eis ſemper, & vſque modo pro hæreticis eorum habiti ſunt, tenti, & reputati. Hi Chriſtianum ſanguinem, non minus hoſtibus crucis Chriſti ſitiunt aſſidue, toto niſu conantes, vt è medio fideles quoſque exterminent, vt ſic nomen Eccleſiaſticæ religionis, apud & inter eos abolitione prorſus interiret, nec probatione aut exemplis externis nobis opus eſt. Miſſo quidẽ execrabili, nulla tamen obliteratione præteribili ſacrilegio, quod in dominũ Iſidorum Kyouienſem Metropolitam, de cõcilio Florentino miſſum cum collega, quodam epiſcopo ad ſe venientes, vt iuxta Florentini concilij determinationem cum Græcis, occiden-

Valdenſes.
Coronatus Innocentius Anno 1130. *ſedit in templo Dei* 13. *annos.*

cidentali seu ecclesiæ Romanæ concorporarentur & vnirentur, commiserunt, oppugnatione rabida consentientes nequaquam, tum decretæ vnioni recens hoc de anno Domini 1500. facinus admissum vniuersorum obtutibus ante positum innotescat. Diuus ac religiosissimus princeps, dominus Alexander magnus, Lituaniæ Dux modernus, ignitus Catholicæ fidei amore zelotypo, instar Vitoldi incliti aui sui, qui prima fidei ecclesiæ fundamenta in Lituania iecerat, secum deliberans, quemadmodum in amplissimo Ducatu suo honesta quapiam ratione, ad vnitatem ecclesiæ ditionis suæ Ruthenos reduceret. *Circiter annū 1386.* Dum itaque pia, benigna ac paterna adhortatione adoriendos statueret, ipsique præsentirent propositum deuotionis suæ in eius cunctorumque sibi subiectorum, fidelium perniciem, & exterminium, rabido furore coniurari duces, & certi primores eorum, ad magnum Moschouitarum Ducem schismatis & eorum sectæ tutorem, è vestigio defecerunt. Cuius quidem filiam infectam paterno contagio, idē Deo deuotus & innocentissimus princeps suorum optimatum & armigerorum suasu, & instantia coactus, pacis & affuturæ amicitiæ fiducia, paulò antè thoro matrimonialiter sibi constituit. Sanè præfatus Dux Moschouitarum ad iniuriam sibi referens, religiosissimi principis huiusmodi propositum, gaudēs hac occasione sibi (longè antè prę-conceptam) præbitam licentiam, ad inuadenda, deturbandaque ac populanda eius dominia, & ad pacem vnionemq; Christi fidelium cōuulnerandam, mox neruis Tartaricarum gentium vicinarum obfirmatus, socer genero patentibus indictis insidijs,

non ante cruentum plenè ſaginauit affectum, donec innumera millia Chriſtianorum, iam per ſuos ex Lituano dominio, iam per ſubinductos Tartaros ex dominijs sereniſſimi Chriſtianiſſimique domini Iohannis Alberti Poloniæ regis in perpetuam, atque infamem ſeruitutem abigeret. Hæc enim ſchiſmatis huius Ruthenici, vna eademque eſt voluntas omnium, vt aduerſus Romanam eccleſiam, & eius ritum odio fremant, inſectenturq; eam maledictis ſuis, & fideles de obedientia eius, fide, bonis, gloria, vitaque nudare, ac priuare moliuntur ſemper, nec mirum. Nam cùm non ſint de vnitate & ſocietate eccleſiæ, & per conſequens nec de regno Chriſti, aliud agere nequeunt, niſi vt adinuentionibus varijs, moleſtent Chriſti fideles, & perſequantur, blaſphementque ſanctam matrem eccleſiam. Non habentes illud in proſpectu, quod ſcribit Hieronymus ſuper epiſtolam ad Titum 3. & habetur XXIIII. queſtione III. capite. Si igitur quomodo Michael archãgelus, non fuit auſus Diabolo certæ maledictionis digniſſimo iudicium inferre blaſphemiæ, diſputans de corpore Moyſi, vt in epiſtola Iudæ apoſtoli ſcribitur, ſed dixit imperet tibi Deus. Si igitur Michael nõ fuit auſus blaſphemiæ iudicium inferre Diabolo per cuius os maledictum blaſphemiæ, ipſius exire non debuit, quomodo ipſi Rutheni blaſphemare audent ſeruos Chriſti, & eccleſiam ſuam Catholicam, quæ vnica eſt, & in duo vel plura diuidi non poteſt, quæ corpus Chriſti eſt, qui vnus & indiuiſus eſt, vt habetur 24. quæſt. 1. cap. Didicimus c. Schiſma & ſuper vnam petram ædificata eſt, vt habetur 24. queſtione. 1. capite, loquitur Dominus. Cùm & apoſtolus cuius

fingunt

fingunt se imitatores fieri, ad Titum 3. dicat, admone ad omne opus bonum paratos esse. Neminem blasphemare. Et quia dicit, neminem, Ergo non tantùm hominem, sed nullam creaturam Dei, vt exponit Hieronymus ibidem, & per consequens, non ecclesiam Catholicam in qua sola est Christi regnum. Nam dicit beatus Augustinus super Iohannem, quod soli fideles Christiani, sunt regnum Christi, quod non colligitur, sed emitur sanguine Christi. Et in alio loco ibidem, quid est regnum Christi, nisi credentes, quod demonstrat etiam Augustinus in homilia zizaniorum, vbi dicit, hi quos schismaticos communionis direpta societas facit, spicis corruptis comparantur vel paleis aristarum fractis, & ereptis de segete, quæ non similiter cum frumento intrant in promptuaria dominorum, & contra ibidem Gregorius dicit eos esse zizania, nec in vnum concludi sagena ecclesiæ, in qua regnat Christus, & non obstante quod ex eodem semine Euangelij & nomine Christi procreati sunt. Non habent tamen fidei aut ecclesiæ nisi solius Christiani nominis societatem, quamobrem hostes vnionis facti, pacis & veritatis, ac in diuersorum errorum præcipitium lapsi commentis varijs, quæ monstrosa & pestifera hæreticorum ingenia ab initio conflauerunt, statum, auctoritatem ritumque sanctæ matris ecclesiæ deprauare non formidant, & quæ qualiave vomant audiamus.

CAPITVLVM II. DE ERRONEIS articulis Ruthenorum qui in hoc capitulo demonſtrantur eſſe quadraginta, quamuis multò plures ſint, quos inſerere tædioſum fuit.

I.

NEgant Rutheni ſanctum Petrum, verum Papam & verum Romanæ ſedis antiſtitem & eccleſiæ militantis caput vnicum fuiſſe, nec accepiſſe plenitudinē auctoritatis à Chriſto, quod & de quolibet Romano pontifice ſucceſſore eius tenent, & cōmunem eum cum alijs pontificibus eſſe dicunt,

II.

Negant eccleſiam Romanam caput eſſe eccleſiarum omnium principem rectricē & magiſtram, ſecundum quod ſcribitur diſt.23.c.Sacroſancta.

III.

Dicunt omnes obedientes eccleſiæ Romanę, veros Chriſtianos non eſſe, neque ſaluandos, eò quòd ab eccleſia primitiua diſcrepent. Se verò ſolos eſſe veros Chriſtianos aſſeuerant, ſectatores Chriſti & apoſtolorum, & ſic eſſe de numero ſaluandorum. Imò dominum papam cum eccleſia Romana dicunt hæreticum eſſe, de hæreſi Arriana, & Catholicos omnes Arrianiſtas vocant, & anathematiſant ipſum tempore cœnæ Domini cum ſuo clero, dicuntque non habere plenam poteſtatem ligandi & ſoluendi, quod ſumpſerunt ex ſectione ſeu diuiſione Græcorum decima ab eccleſia Romana, de qua infrà.

Dicunt

IIII.

Dicunt omnes Latinos ecclesiæ doctores nullius veritatis & efficaciæ esse, fuisseque, hinc nec alicuius eorum dicta suscipiunt, quantumcumque forent ab ecclesia suscepta & approbata, nec credunt afflatu Spiritus sancti locutos fuisse aut scripsisse, hinc nec libris aut scriptis beatorum Hieronymi, Augustini, Gregorij, Ambrosij, & ex consequenti aliorum doctorum fidem dant, & eorum auctoritatem nullo modo suscipiunt.

V.

Dicta doctorum Græcorum suscipiunt, dummodo nihil aduersus eorum errorem in eis inuenerint. Si verò quid ex eis quod aduersus sectionem & ritum eorum erroneum fieret acceperint, corrupta dicunt & vitiata esse ac fidem eis adhibere, non debere asseuerant.

VI.

Sanctos ex ecclesia & fide Catholica, Romanæ professionis & obedientiæ blasphemant, & dãnant sicut infrà patebit in septimo schismate.

VII.

Imagines operis, & artificij catholicorum horrẽt, & quãtum ex eis est, inhonorant, etiam si crucifixi, aut eorum Sanctorum fierent. Sui verò artificij venerantur, dummodo in synagogis eorum locatæ aut pictæ fuerint, aliàs non.

VIII.

Ecclesias catholicorum spernunt, confutant, inhonorant, ac blasphemant contra canonem Innocentij tertij de Baptismo c. Licet Græcos. Nec vllam

in eis exhibent reuerentiam ſacerrimo ſacramento niſi coacti, aut metu maiorum offenſæ, aut ſimulata aſſentatione, & ſic de earũdem eccleſiarum conſecratione, nihil tenent. Sic & de conſecratione corporis Chriſti dicentes, in azymis ipſum cõſecrari nõ poſſe. Eorum verò ſynagogas per ſimplices eorum ſacerdotes conſecrari poſſe dicunt, prout de facto conſecrant.

I X.

Statuta Eccleſiæ dictaq; aut ſcripta ſeu Canones, & Conciliorum determinationes, ac decreta, nulla eſſe dicunt, etiam & de primis Concilijs dicũt, quod à ſeptima Synodo omnia concilia nullius efficaciæ fuêre, neq; de iure Catholico, quod ſine eorũ conſenſu agebantur & approbatione.

X.

Omnia eccleſię ſacramenta profanãt & blaſphemant, ridentq; & inhonorant, præcipuè ſacramenta Baptiſmi & ſacræ Euchariſtiæ, eò quòd non ſecundum formam ritus eorum fiant.

X I.

Nullum pontificem Catholicũ habere poteſtatem dicunt chriſma cõſecrandi, ſolùm patriarcham, quem ſe habere iactant Conſtantinopoli, per quem ſi ſemel conſecratum fuerit dicunt, ad annos plurimos illud efficaciam habere ad vnctionem.

X I I.

Ordines, benedictiones, pontificia, ſacerdotia, orationes, ieiunia, indulgentias, iubileos, & omnia eccleſiaſtica officia, & ea quæ auctoritate clauium diſpenſat eccleſia damnant, nec vllius efficaciæ dicunt eſſe. Similiter obedientiam eccleſiaſticam authori-

thoritatemq́; rident, & sicut de indulgentijs, sic & de excommunicationibus ecclesiæ nihil tenent.

XIII.

Dicunt confirmationis Sacramentum nullum esse. Ideo nec illud accipiunt, sine quo promouent sacerdotes suos, nec habent tempora limitata ad ordines, sed passim & vno die promouẽt, & plures ordines conferunt.

XIIII.

Dicunt Sacramentum extremæ vnctionis, nullam aduersus peccati reatũ medelam cõferre posse, & B. Iacobum vnctionem intellexisse, tamẽ ad medicinam languoris corporalis.

XV.

Sicut quandoq; baptizant in acetabulo, id est, in aqua acida, expressa de succo pomorũ, aut fructuum, confecta cum aqua naturali & fermento: dum aqua pro tempore caruerint, discretionem in aqua non ponentes: sic in defectu vini in eodem acetabulo sacrificant, imò execrant.

XVI.

In præparatione calicis duas aut tres guttas vini aquæ immiscent calidæ, nec vinum sentitur in aqua absumptum, & damnant ecclesiæ ritum quòd aquam frigidam ad calicis præparationem accipiant, & panem fermentatum pro sacrificio recipientes diuidunt bifariam, superiorem partem in panis medio triangulariter, in profundam excidẽtes, in corpus Christi consecrant. Reliquum panis beatæ Virginis corpus designare dicũt, & in veneratione conseruãt, in cuius panis præparatione farinã recipiunt,

In nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filij, calidam fundunt aquam in nomine Spiritus sancti. Item ad panis sacrificium plures panes associant & apponunt, vnum in nomine Mariæ, alium in nomine precursoris, alium in nomine Basilij, tandem Leonis, Heliæ, & sic consequenter singulis panibus sanctos singulos inuocatione attribuunt. Vnde & in calicibus ligneis, in locis plurimis sacrificant. Vbi pane ex pluribus, vt tactum est polentis exemplo, offam quandam faciunt, & consecrant, tandem in consumptionem coclearibus ligneis, & sordidis vorant, & micas seu reliquias panniculis detergunt, eijciuntque. Sic quoque communicant, & populum coclearibus, ex calice expromendo, & in esum offerendo.

XVII.

Sumunt experientiam de calicis consecratione, tanquam dubitantes de consecratione eius. Nam antequam communicant in sacrificio, faciunt eis dari aquam calidam quam infundunt in calicem cõsecratum, vnde si vapor exalauerit, credunt verè illic esse sacramentum, tum primò communicant. Et si pars in calice relicta fuerit, seruatur, & peractis prandijs à sacerdote redeunte voratur.

XVIII.

Consecrant pro bellantibus panem similagineum, in corpus Christi, & laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cùm sunt cum hoste conflicturi & iam manus conserturi, replent vas escarium aut popularium, quod in promptu fuerit aliquo liquore, qui tunc occurrerit, & illic pane illo posito, seipsos ordine communicant.

Sacar-

XIX.

Sacramentum Euchariſtiæ, quod die cœnæ ſacræ conſecrant, illud ſolùm dicunt pro infirmis procurandis valere, & non aliud, quod diebus alijs conſecratur, & tale ad anni decurſum conſeruant in calice præparato, quod vermiculoſum & tabidum, infirmiori imprimunt cocleari.

XX.

Ante præparationem calicis incenſis cereis, panem conſecrandum cum vino, & aqua calida in calicem fuſa, velut dictum eſt, cum reuerentia ſumma ſpectandum populo offerunt, & circunferunt, vbi populus pronus cadit veneratur & idolôlatrat. Et pôſt in altari poſitum, & conſecratum nemo veneratur, neque eleuatur.

XXI.

Non ſolùm in forma Baptiſmi ab eccleſia diſcrepant, ſed etiam in materia. Quanquam vt ſuprà in articulo 15. dictum eſt & ſacro Epiphaniarum die, loco fontis eccleſiaſtici flumina rapidè manantia, dummodo haberi poterunt, pro Baptiſmate infantium conſecrant, inſtar Iordanis. Et quem puerum in merſione ibidem mori frigore, aut è manibus elabi & mergi contingat, ab Angelo raptum dicunt in cælum, neque mundum eius præſentia fuiſſe dignum aiunt.

XXII.

Sacerdotes eorum communiter non orant, niſi quando miſſæ officium ſuo more ſint habituri, & quæ aut quales horæ eorum ſunt Deus videat. Et dicunt preſbytero ſufficere ad conſcientiæ purifica-

tionem, cum vxore cubanti & celebrare volenti, quod se fermentata aqua calida abluat, à vertice capitis ad pedum vestigia. Hanc loturam tantæ dicunt efficaciæ quanta foret confessio.

XXIII.

Si casu quis Catholicorum presbyterorum in altaribus eorum celebrauerit, mox velut execratum violant & effringunt, & dicunt quod in vno altari tantùm missa vna debet in die celebrari.

XXIIII.

Dicunt populum mereri, & magnæ indulgentię fieri, quotiens quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ interemerit.

XXV.

Dicunt suos presbyteros irregularitatem incurrere, cùm passerem, aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub ascellis gestum ab eis, totaliter computrescat. Hæc eorum est pœnitentia, quæ non esset adeò dura si Christianum hominem occiderint.

XXVI.

Falso iurare aduersus inimicum & pręcipuè contra virum Romanæ professionis nō esse peccatum dicunt. Similiter & decipere, damnificare aut fraudare eundem.

XXVII.

Sicut Sabbatum in Quadragesima, nullo modo fore ieiunandum, & peccare eos mortaliter, qui ieiunauerint. Neque Missam celebrandam in tota

Quadragesima, nisi Sabbaticis diebus & Dominicis. Vnde damnant ecclesiam Romanam, celebrantem alijs diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum & Dominicum. Et simili errore ante ieiunia sua octo diebus solennisant. Similiter & post ieiunia, carnes vorantes quotidie ferijs sextis. Imò & in Vigilijs, si quæ tum occurrerint. Nec piscibus licere vti dicunt nisi eorum intestinis, cum ieiunia Quadragesimalia peragunt.

XXVIII.

Christi fideles peccare mortaliter dicunt, quòd barbas radant, & manducant suffocata. Et similiter damnant Christianos carnes edentes vltima Dominica antè Carnispriuium, & consequenter.

XXIX.

Dicunt licitè vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter & sacros ordines, & quæ beneficia patres tenuere dicunt, filij ad ea ius hæreditarium se habere.

XXX.

Dicunt viuentem hominem, mortaliter peccare non posse.

XXXI.

Dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale, similiter & vsuram.

XXXII.

Dicunt furi sufficere rationem furti sui, septem sacerdotibus repræsentari, & fateri crimen, & petere olei vnctionem ab eis. Nulla tamen post hoc pecunia, nec restitutionis debito debere onerari.

XXXIII.

Asserunt non esse purgatorium, solùm esse duo receptacula animarum, cælum & infernum.

XXXIIII.

Dicunt animam ante diem iudicij beatitudinis gloriam non habere, quod & credunt. Corpore in terra manente. Omnia hæc in concilio Florentino cassata sunt, & per Bullam Eugenij correcta.

XXXV.

Dicunt quod viuorum suffragia prosint damnatis in inferno, & non alijs.

XXXVI.

Dicunt Spiritum sanctum non procedere à persona Filij nisi solius Patris. Aliàs duo essent principia, & duæ spirationes, quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino 1439.

XXXVII.

Diuortia faciunt in matrimonijs nulla rationabili caussa interueniente, pro sola auaritia & libitu, quæ laici simplices inter coniuges faciunt. Et dicunt quemlibet qui petit separari licere.

XXXVIII.

Dicunt secundas & tertias nuptias, ac deinceps, esse illegitimas, nec facere verum matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

XXXIX.

Mortuorum tumulos, peracta sepultura iubentur singuli per sacerdotē, suos osculari, & post ipsam sepulturam conuiuantur, vorantes quasdam polentas ab ipsis presbyteris benedictas.

X L.

Dicunt ſecularibus dominis eorum præſidibus, licere ſine nota excommunicationis maioris verbelare & deponere eorum patriarchas epiſcopos, ſarare & deponere eorum patriarchas epiſcopos, ſacerdotes cuius rei origo cœpit, vt dicetur in 10. diuiſione Græcorum ab eccleſia. ſunt & aliæ plures leuitates & ſtultitiæ eorum & errores, quos præſentibus omitto inſerere. Satis hinc liquidè patere poterit, quod horrendis erroribus, ſi veteratores & ſectatores prophanam à veritate & ſalutari eccleſiæ Catholicæ determinatione diſcrepent, ſecti ab vnitate fidei orthodoxæ. Vnde in ſimplicitate & humilitate ſimulata, venientibus ad apoſtolicam ſedem, an eueſtigio credendum diſpenſandumque ſit cum eis de plano, non deſimo.

CAPITVLVM TERTIVM DE PERtinacia Ruthenorum, qui nec in obedientia, neque in iuriſdictione petenda ab eccleſia, Græcos redeuntes voluerunt vnquam imitari.

ET quia in Græcorum atque Ruthenorum ſchiſmate claruit ſemper, & vſq; modo liquidè cernitur, inobedientiæ pertinacia maior eſſe in Ruthenis quàm in Græcis, qui non ſolùm animaduertere volunt poteſtatem & iuriſdictionem omnem, non niſi ab eccleſiæ Catholicæ auctoritate manâre: nec aliunde conſequi eam oportere. Quin potius imperium authoritatemque eius omnem nihili ducentes, à tertia Græcorum ab eccleſia ſectione, ſeu ab Epheſina ſynodo hæretica diuiſi cum eis ab eccleſia.

Vbi Dioscorus Alexandrinus episcopus Leonem papam primùm contumeliosis verbis afficere, & excõmunicare primus temere ausus est. Pòst in Chalcedonensi catholico concilio damnatus, nunquam deinceps vniri ecclesiæ voluerunt.

Græci duodecies defecerunt à Roma. eccles.

At verò Græci post eandem diuisionem tertiam, redire nouies perhibentur. De quorum abitione & reditionibus præsens quoque capitulum introducitur incidentaliter. Græcos itaque seu Orientales ecclesias à Romana seu Occidentali ecclesia omnium ecclesiarum matre & magistra, cui singuli quique omnium conditionum statuumque subesse & obedire, eamque sequi, venerari, ac in credendis audire tenentur, velut habetur Distin. 19. cap. in memoriam: duodecies pręcidi legimus per diuersas hęreses & schismata. Ipsam tamen Romanã ecclesiam, semper in vna vera & solida fide Catholica perstitisse, perstituramque ad sæculi consummationem iuxta illud Lucæ 22. Ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua. Secundum quod & beatus Hieronymus ad Damasum papam dicit, & habentur verba eius 24. Quæstione. 1. Can. Hæc est fides. Sacra Romana ecclesia, quæ semper immaculata permansit, Domino prouidente & beato Petro apostolo opem ferente in futuro permanebit sine vlla hęreticorum insultatione, scilicet præualente, atque firma & immobilis omni tempore persistet.

Vnde huiusmodi præcisiones eorum, post translatam imperij sedem ab vrbe Romana in Constantinopolim per Constantinum Imperatorem secutas legimus ad illam vltimam, in qua nunc obstinati persistunt, quę post Florentinum cõcilium accessit.

Qui-

Quibus redeuntibus, tamen minus susceptionis ab ecclesia gratiose impendebatur semper, vt habetur 22. Distinctione. Ca. Sacrosancta. Quæ quidem Orientales ecclesiæ, principales & patriarchales fuerant quatuor: Constantinopolitana, Alexandrina, Antiochena, & Hierosolymitana. Quæ iam diuisim, iam quandoque coniunctim se ab obedientia ecclesiæ Romanæ subtrahebant. Constantinopolitana tamen ecclesia, fiebat semper alijs occasio huiusmodi abcessionis. *4. Patriarchales ecclesiæ.*

Vnde prima sectio fuit anno Domini 335. tempore Iulij papę & Cōstantini imperatoris, Constantini magni filij, Arriana hæresi plurimum infecti, qui seductus per Eusebium Antiochenum, patriarcham, & alterum Eusebium Nicomediensem episcopum, ambos sectatores Arrij hæretici: qui in Alexandria dogmatizabat. Filium in quantum Deus, minorem esse Patre. Imò potius dicebat eum creatum esse non Dominum non coæternum, nec eiusdem substantiæ cum Patre, & alia nefanda plura: multas & graues persecutiones intulit omnibus catholicis, tam Orientalibus quā occidentalibus, quosdam suffocans quosdam in exilium condemnans. *Prima diuisio Græcorū à Romanis.*

Eius igitur fauoris fiducia, idem Eusebius patriarcha Antiochenus, non quæsita papæ licentia: volens determinationem Niceni concilij in Symbolo damnare de consubstantialitate Patris & Filij: Concilium in Antiochia congregauit. Et ad illud cunctos episcopos Catholicos citari fecit. Vtpote Anathasium Alexandrinum episcopum, & patriarcham Paulum Constantinopolitanum, Marcellum Anchiræ episcopum, & Lucianum Andripoli-

tem, qui Orthodoxæ fidei erant veri zelatores.

Illi verò pro eo, quod ſine papæ conſenſu interueniente factum eſſet: ad tale cõciliabulum venire contempſerunt. Quapropter per eum excommunicati ad Iulium papam appellârunt. Euſebius verò literis papę de audacia temera correptus atque citatus ad reddendam de tanta præſumptione rationem, ſpreto mandato papæ ab obedientia ſua & eccleſiæ Romanæ ſe ſubtraxit. Mox in exilio Paulum Conſtantinopolitanum epiſcopum, eius ſuggeſtu imperator clàm ſub altari in Enſa ciuitate ſuffocari præcipiens, Euſebium Nicomedienſem hæreticum tranſtulit in ſedem Conſtantinopolitanam. Quæ ab eo annis duodecim, pòſt à Macedonio hæreſiarcha Spiritum ſanctum creaturam aſſeuerante occupata anno vno. Tandem à tribus alijs hæreticis Eudoſio Demophilo, Euagrio, annis viginti tribus reſidentibus, vſque ad Felicis papæ, & Theodoſij Catholici imperatoris tempora ſubſeſſione tenta eſt & gubernata. Donec à Gregorio Nazianzeno ſuſcepta, ab huiuſmodi erroribus & ſchiſmate fuerat purgata & reunita eccleſiæ Catholicæ, ac ſub obedientia Romani pontificis tenta eſt. Poſthæc annis 45. ſub quinque pontificibus Catholicis, videlicet Nectario 16. Chryſoſtomo 6. Arſacio 2. Achito 20. Siſinio 1.

Secunda diuiſio fuit tempore Cæleſtini papæ & Theodoſij imperatoris iunioris, anno Domini 406. Cùm Siſinio epiſcopo Conſtantinopolitano mortuo, Neſtorius pręſbyter Hæreſiarcha occultus, de Antiochia ad illam ſedem vocatus eſſet, qui in concionando dogmatizabat, primò:

Quòd

Quòd nullus audeat beatam Virginem dicere matrem Dei ſed Chriſti,quia non genuit Deum ſed hominem,cùmDeus generari nequeat ab homine. Dicebat quoq; duas in Chriſto perſonas diſtinctas vnam Filij Dei,aliam Filij Virginis.

Idem dogmatizabat Spiritum ſanctum, nec eſſe à Filio,nec habere exiſtentiam à Filio,ſed à Patre ſolo procedere.Hunc errorem Phocius maximè plantauit in Græcis, vt infrà patebit de proceſſione Spiritus ſancti, quem vſque modo Græci errorem defendunt cum Ruthenis. Hunc Cyrillus Alexandrinus epiſcopus,vir Catholicus venerationis plurimæ apud Gręcos,plurimis epiſtolis reprehendit,de tam impio errore.Detulitque eum papæ Cæleſtino, qui ſibi mandauit vt Cyrilli ſcripta catholica ſuſciperet,& corrigeret errata,& credendis,eccleſiamRomanam ſequeretur.Qui tandem mandata papæ reſpuit, eique contempſit obedire. Et quia nulla alia orientalis eccleſia eum ſecuta fuerat, ſed nec tota Conſtantinopolitana. Quia multi clerici & laici reſiſtebant ſuis erratis.Idcirco durare non potuit ſchiſma & ille error.Nam poſt triennium Synodus vniuerſalis per papam Celęſtinum in Epheſo celebrata eſt. Vbi congregatione ducentorum epiſcoporum eadem eſt hæreſis reuocata. Et conſtitutum vt nullus aliam fidem exponeret vel doceret, quam illam quæ ſcripta eſt à ſanctis Patribus 328.in Nicena ſynodo congregatis de qua ſynodo in. C. Canones. diſt. 15.

Concilium Ephesinum anno 430.

Tertia diuiſio fuit, generalis omnium eccleſiarũ Orientalium tempore Leonis papæ,primi & pręfati Theodoſij iunioris imperatoris,anno Domini

quadringẽtesimo, quadragesimo quarto :dum post mortem Cyrilli Alexandrini episcopi doctoris Catholici, & zelatoris fidei Orthodoxæ, Dioscorus sedem eius accepisset, & ecclesiam Constantinopolitanam Flauianus Catholicus episcopus tenuisset. Monachus quidam Eutyches nomine Archimandrita, id est, plurimorum monasteriorum præses, seu abbas, qui Nestorij hæresim vehementer impugnans, duas in Christo personas asseuerantis in aliam illi oppositam incidit, dogmatisando vnam tantùm in Christo naturam fuisse diuinam, & humanam absumptam esse, & in illam conuersam. Dumque Flauianus Constantinopolitanus, illum hęc palàm concionãtem redargueret, & eius pertinaciam nequiuisset moderari, vt hæreticum de ecclesia eiecit, & abstulit monasteriorum gubernationem. Qui dum appellasset petijssetq; Concilium generale, ac se iudicari super erratis ab Dioscoro Alexandrino episcopo, Leonis papæ dicti auctoritate, synodus congregata est in Epheso, & legati missi qui nomine papæ illi præsiderent, Dioscorus monachis vallatus & militibus, veniens ad synodum, cõtra papæ mandatum violenter synodali præsidentia vsurpata, cogebat omnes vt subscriptione faterẽtur Eutychetis fidem esse Catholicam.

Hæresis Eutychetis.

Quo viso legati papæ fugerunt, ne errori tali & eius temeritati cõsentirent, qui tandem Flauianum episcopum mox detinuit, & pro sententia aduersus Eutychetem lata tanquam iniusta, coniecit in carcerem, appellantemque ad papam noctu fecit iugulari. Quo quidem iugulato, archidiaconum suum nomine Anatolium suę opinionis, in episcopum Con-

Constantinopolitanum consecrauit, & Eutychetem restituit officijs & monasterijs. Similiter Antiochenum tunc episcopum restituit, & alios quatuor. Et in eius sedem quendam nomine Maximum, equè hæreticum instituit, vt sic contra papam firmaretur. Quo tempore Hierosolymitanam quoque ecclesiam administrabat Iuuenalis episcopus, & pariformiter in omnibus consentiens. Sic itaque ecclesias Orientales omnes sibi concilians, ad inobedientiam papæ prouocauit. Audiens Leo papa & gesta omnia illius synodi irrita faciens, scripsit Imperatori vt annueret aliam synodum fieri intra Italia: vt & error ipse, & Dioscori nequitia corrigeretur, qui ecclesiam perturbauit. Ille verò non solùm non annuit, sed & decreta dictæ synodi potenter defendit. Sic itaque Dioscorus ab obedientia papæ cum ecclesijs Orientalibus se subtrahẽs, omnium primus contra papam non solùm libellum famosum scripsit, caput eum putridum nuncupans; sed etiam temera præsumptione ausus est papam excòmmunicare. *Papa excõmunicatur.* Et ista sectio stetit toto tempore Theodosij & durauit annis septem. Nullũ enim aliud Imperator concilium voluit admittere vt in loco quopiam celebrari potuisset. Verùm dum Imperator Catholicus Martianus, Theodosio mortuo in imperium successisset, papæq; annuisset vbi vellet synodum celebrare & intercessisset pro Anatolio Constantinopolitano episcopo qui timore depositionis ad vnionem accedebat, vt suæ sessioni consentiret, papa tandem & Anatolium suscepit & confirmauit.

Et in Chalcedone ciuitate synodo sexcentorum triginta Patrum congregata, cui & Imperator in- *Synodus Chalcedonensis anno 453.*

tererat, vt habetur Dist. 96. C. Nos ad fidẽ ecclesias ipsas ad vnionem cum eis suscepit, & Eutychetis hæresim damnauit. Et declarauit in vna persona Iesu Christi, duas esse naturas distinctas, & cõstituit beatam Virginem matrem Dei dici debere Græcè θεοτόκος. Toleratisq; tribus episcopis in ecclesijs eorũ scilicet Constantinopolitano, Antiocheno, & Hierosolymitano, solùm Dioscorum Alexandrinum condemnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus leuare contra papam excommunicationem, vt habetur Dist. 21. C. In tantum. Et exinde fuit aliqualis turbatio in Alexandrina ecclesia ex parte cleri & populi particularis, qui Dioscori partibus fauebant. Hic Leo epistolam daturus Fabiano Constantinopolitano episcopo, contra hæreses Nestorij & Eutychetis, prius eam posuit supra sepulcrum beati Petri apostoli petens errata corrigi, & quæ deficerent in ea suppleri. Die tandem quadragesima beatus Petrus illi apparens dixit: Legi & emandaui, vnde vidit in ea aliqua manu Apostoli emendata, aliqua suppleta.

Petrus apostolus mortuus scripsit.

Quarta diuisio fuit per Achatium Constantinopolitanũ episcopum, in Orientalibus ecclesijs concitata tempore Simplicij papæ & Zenonis imperatoris, anno Domini quadringentesimo, septuagesimo. Cui diuisioni Sectio in Alexandrina ecclesia occasionem præstitit. In qua sede vacante, Catholici suum elegerunt episcopum, nomine Timotheum Fasciolũ, & heretici suum etiã nomine Timotheum Elurum, qui dum vix anno vno viueret, substituerũt ei alterum, scilicet Petrum Mongium. Achatius tandem ingratus primùm de Petro Mõgio à papa Simplicio

plicio literis obtinuit, vt nullo modo Petri Mongij sessioni cõsentiret, sed potius authoritatem ei conferret, ad eijciendum eum de sede tanquam hæreticum. Qua concessa vsus suffragio & potestate imperatoris, Petrum Mongium eiecit, & solum Timotheum Fasciolum Catholicum in sede reliquit. Quo breui mortuo, clerus Iohannem Catholicũ virum elegit in episcopum. Et quia consuetum fuerat episcopis nouiter confirmatis, papæ & patriarchis ac coepiscopis suis literas synodales mox mittere, & in eis fidem profiteri: Iohannes, facta suorum synodo, ex ea papæ literas synodales misit. Misit insuper Antiocheno & Hierosolymitano episcopis. Miserat non minus & Achacio Constantinopolitano, quæ neglectu nuncij redditæ sibi non fuerunt. Ille verò despectum huiusmodi ad iniuriam sibi referẽs, cum Petro Mongio à se deposito, tunc Constantinopoli præsente conuenit: conciliatoque Imperatore voto suo Iohannem ipsum de sede repulit, & Petrũ Mongium restituit. Expulit & Antiochenũ episcopum & hæreticum quendam Petrum nomine in sua sede constituit, quod & fecit patriarchæ Hierosolymitano. Et sic omnes ecclesias Orientales suis fautoribus occupauit & rebelles fecit Romano pontifici. Et quamuis in tali sectione papa plures illi miserit epistolas corripuitque eum de temeritate & ille nihili duceret omnia, deposuit eum. Ille verò nihilominus Constantinopolitanam sedem imperatoris fauore & præsidio occupabat diutius. Quo deinde mortuo Flauitius in episcopum Constantinopolitanum electus, noluit nisi de approbatione papæ in sede residere. Quo vnico anno sedente Eufemia-

Mos episcoporum nouorum.

Achatius episcopus Cõstant. ecclesias turbat.

nus electus, cum simili consensu papæ petito sedem accepit, & annis sex in ea sedit, donec ab Anastasio imperatore hæretico, qui Zenoni successerat deponeretur. Cui Macedonium substituit nequitiarum omnium sentinam, scripturarum falsificatorem. Quo deposito post annos três Timotheus hęreticus surrogatur in sedem, qui diuinam naturam in Christo passam dicebat, & tenuit sedem annis sex. Et sic hæc scissio durauit annis 45. vsq; ad tempora Iustini imperatoris Catholici, qui succedens Anastasio, Ioannem Timotheo mortuo, in Constantinopolitana ecclesia sedere fecit, & sic ecclesiam Orientalem cum Occidentali vniuit. Quæ vnio durauit ad tempora Iustini imperatoris & Agapeti papæ.

Quinta diuisio fuit circa annum Domini quingentesimum octogesimum, tempore papæ Pelagij & imperatoris Mauritij, quæ venit ex fastu & superbię tumore cuiusdam Iohannis Constantinopolitani episcopi, qui se pro papa vniuersali gessit, & se papam vniuersalē appellari fecit. Dicebat enim quod ciuitas imperialis debet esse etiam sedes pontificis supremi. Quemadmodum Roma fuerat antè.

Iohānes papæ vniuersalis titulum vsurpat.

Vnde non ex aliqua hæresi, sed sola superbia hæc sessio prouenerat, vnde Pelagius papa corripuit eum epistolis suis, & friuolam eius rationem elisit. Similiter beatus Gregorius primus, qui Pelagio anno Domini 590. successerat, scripsit ei, & imperatori Mauricio suam superbiam redarguens, vt patet in Registro suo, & Dist. 99. ca. Nullus. & ad supprimendam tam temeram superbiam suam, humilitatis titulum sibi apponens, se in literis omnibus seruum seruorū Dei intitulare cœpit. Quem vsq; modo sequuntur

Seruus seruorum Dei.

quuntur

quuntur omnes Romani pontifices, licèt quidã putent Damaſum papam hunc primũ titulum aſſumpſiſſe, & ab alijs ſucceſſoribus fuiſſe prætermiſſum, donec à beato Gregorio continuaretur. Hæc diuiſio pauco tempore durauit, quia mortuo Iohanne ſucceſſor eius in illa elatione non perſtitit, ſed ad eccleſiaſticam vnionem acceſſit. Quibus temporibus fuit Artenius hęreticus epiſcopus Conſtãtinopolitanus, qui dogmatizabat vnam tantum fuiſſe in Chriſto voluntatem & operationem. Quem papa Pelagius veniens Conſtantinopolim eiecit de ſede, & ſub ijſdem temporibus quinta ſynodus celebrata eſt auctoritate papæ Vigilij, imperante Iuſtiniano. *Quinta ſynodus.*

Sexta diuiſio fuit, & cœpta eſt Sergij papæ & Heraclij imperatoris temporibus, anno Domini ſexingenteſimo octogeſimo, & durauit annis 65. ferè vſque ad tempora Agapeti papæ & Conſtantini quarti imperatoris Catholici, filij Conſtantini tertij omnium imperatorum peſſimi ex Heraclio geniti, qui papam Martinum ab vrbe Conſtantinopolim tractum, damnauit exilio in Cerſonam, vbi loci & beatus Clemens exulabat. Quam diuiſionem & ſciſſionem fecit Sergius epiſcopus Cõſtantinopolitanus hæreticus, qui ſimiliter vt Artenius tenuit vnam voluntatem & operationem fuiſſe in Chriſto & pertinaciter ſtetit ſub inobedientia cum alijs ſex epiſcopis, videlicet Piro, Paulo, Petro, Thoma, Piro, Theodoro ſe ſequẽtibus hæreticis fiducia Heraclij, qui Heraclius poſt multa facta egregia, de quibus mẽtio fit in Legẽda exaltationis ſanctę crucis, quæ pro fide & eccleſia fecerat, lapſus erat in eundẽ errorẽ Artenij, ſuggeſtu Sergij ſeductus, do-

nec tempore Agapiti papæ Theodoro, in Constantinopolitana sede, Georgius vir Catholicus successerat, & Constantino tertio imperatori, filio Heraclij deteriore patre in hæresi. Constantinus quartus filius eius princeps Catholicus succedens gessit imperium, sub quibus ecclesia iterum vnita fuit. Et sexta *Sexta Synodus.* Synodus vniuersalis de qua distinctione sedecima capitulo sexto Synodus, per Agathonem papam celebrata. durauit vnio quasi annis viginti tribus ad tempora Iohannis papæ sexti, tenentibus sedē Constantinopolitanam successiue quatuor episcopis Catholicis, Georgio, Theodoro, Paulo, Calonico. donec Titus successerat eidem Calonico hæreticus de errore Arteni.

Septima sectio cœpit à Tito Constantinopolitano episcopo hæretico, ferè totidem annis durans vt præcedens. Incipiens tempore Iohannis Papæ sexti, qui Græcus fuit, durauit ad tempora Adriani papæ primi, & Constantini imperatoris quinti, qui cum Hirene matre tūc tenuit imperium. Qui Titus, cum duobus successoribus Iohanne & Germano sedit, sedi Romanæ inobediens annis 24. hæresim tenens Artenij. Quæ quidem hæresis in successore Germani finem accepit. tamen alia consurrexit scilicet sub Anastasio, qui annis 24. sedit in sede Constantinopolitana ecclesiæ Romanæ inobediens, cum successoribus duobus, Constantio & Niceta. Vnde hære- *Iconomachi.* sis Iconomachorum consurrexit in destruentium & persequentium imagines. Contra quos est capitulum de Consecratione dist. 3. Venerabiles imagines. De qua hæresi fuit Anastasius cum duobus sequentibus.

Terasio

Nicena synodus. Hirene impia regina.

Terasio tandem episcopo Catholico Nicetæ succedenti in eccles. Constantinopolitana, qui in ea sedit An. 12. Et Imp. Constantino V. cum Hirene matre sua imperium gubernante, viro Catholico, synodus per Adrianum papam primum, in Nicea ciuitate Asiæ celebrata est, anno Domini septingentesimo septuagesimo quinto, & vnita ecclesia. Ibidem fuerat synodus illa quam tempore Constantini imperatoris Syluester papa congregarat. Et durauit vnio ad tempora Leonis imperatoris, qui fuit Armenus genere, & Baro Michaelis imperatoris: & occiso Michaele, qui post Constantinũ V. & Hirenẽ imperauerat, quæ filium Cõstantinũ eundẽ exoculatũ, in carcerẽ cõiecerat, quòd eam priuarat imperio. Imperiũ tyrãnicè inuasit & occupauit, ac sopitã hæresim Iconomachicã à cõcilio septimo re accẽdit, tẽporibus Nicephori patriarchę Cõstantinopolitani, qui Terasio successerat, & sedit annis nouem.

Octaua synodus.

Octaua diuisio circa annum Domini octingentesimum trigesimum, tempore dicti Leonis imperatoris fuit, sub tribus Patriarchis Constantinopolitanis hæreticis, Iconomachicis, scilicet Theodoro, qui sedit annis sex, & Antonio, qui sedit annis tredecim, & Iohanne, qui annis nouem.

Qui tres nominatim anathematizati sunt, per octauam synodum, & durauit annis quasi 27. Donec Methodius vir Christianissimus in sede Constantinopolitana sedit. Sub quo totaliter defecit hæresis Iconomachica, qui annis quatuor residens ecclesiam iniuit. Cui Methodio cùm Ignatius vir sanctus, & constans, miraculis successisset, & cùm iam sedisset annis 11. per imperatoris Michaelis, qui Leoni

in imperium successerat, auunculum, Vardam nomine, cognomento Ebriosum, de sede pulsus est.

Qui excõmunicabat eum, quòd spreta legitima vxore nurũ suã superduxerat, nec absoluere voluit, nisi rediret ad pristinũ cõiugium: & per violentiam fecit eligi quendã Phocium laicum scelestum hominem in patriarcham Constantinopolitanum.

Phocius S. sanctũ à solo Patre procedere docuit.

Nona diuisio cœpit à prænominato Phocio Nicolai papæ primi, & Michaelis imperatoris temporibus, circa annum octingentesimum quinquagesimum octauum.

Nam petẽte dicto Michaele imperatore vt papa Nicolaus Phocium ad sedẽ Constantinopolitanam cõfirmaret, papaq; hortaretur, è cõtra pluribus eum literis vt Ignatium iniustè à suis inferioribus, contra Canones depositum restitueret sedi suę, vt habetur 21. Dist. C. Inferior sedes, cum 5. capitulis sequẽtibus. Dumq; cerneret ea in re obstinatiorem imperatorem, Phocium deposuit, & multas contra eum excommunicationum sententias promulgauit.

Ipse verò fauore & præsidio imperatoris sedem occupabat violenter, modum & viam quærens conatu totó, quo se ab obedientia papæ eximeret. Et quia veteres hæreses sensit ea in re nõ fore sibi profuturas, nouam conflauit.

Nam versuta calliditate constituit quasi generale Concilium comportare, vt pertinaciter de processione Spiritus sancti Nestorij dogma defenderet. Quod quia sine papę auctoritate & consensu facere nequiuerat: subduxit ignotos viros, eos esse legatos simulans, nõ solùm Romanæ ecclesiæ, sed etiã principalium sedium aliarum, scilicet Alexandrinæ, Antioche-

tiochenæ, Hierosolymitanæ. Et congregans metropolitas & episcopos per se agebat omnia. Nicolaum papam, multis criminibus accusando, maximè quòd excommunicatus esset, eò quòd ad Symbolum addiderat Spiritum sanctum & à Filio procedere, & esse depositum gestis tertij Concilij cõtra cuius decreta fecerat. Qua pertinacia magis imbuit Græcos in hoc errore, & eos irritauit contra Latinos, qui & plures ac varios accusatores cum testibus subduxit, vt coram Concilio contra papam acclamarent. & sic adiudicauit contra papam vt petebatur. Et hæc scissio stetit annis nouem durante eodem Phocio & imperatore Michaele. Quo deinde Michaele occiso, per Basiliũ collegã suum, qui veritus ne in ebrietate furens eum aliquãdo occideret, qui etiã carissimos suos in hoc furore solitus fuerat occidere, eũ occidere maluit, & possesso imperio, voto papę Nicolai parens, Phocium de Cõstantinopolitana sede expulit, & Ignatium reuocatum in ea collocauit. Iste ergo Phocius procurauit diuisionem plus alijs inter Græcam, & Latinã ecclesiam occasione processionis Spiritus sancti tantùm à Patre, & Græcos in eo seduxit, cum eorum sequacibus Ruthenis. Interim papa Nicolaus moritur, & Adrianus secundus eligitur in papam, qui similiter omnia facta contra Phocium per Nicolaum cõfirmauit. Et missis nihilominus legatis tribus in Græciam, Donato, Stephano episcopis & maximo Diacono, discernere cõmisit eis inter Ignatium & Phocium. Illi cõuocato Cõcilio inuenerunt detectas fraudes, falsitates, & varias fictiões Phocij. Vnde cùm nollet fateri crimina, neque pœnitere pro tot reatibus, anathematizauerũt eum cum tota

Ebrietatis mala.

Synodo duodecim anathematibus, & expulerunt à Synodo, vnde vnita fuit ecclesia. Qui Phocius nihilominus clàm varias machinationes instruens, dolo cuiusdã à se cõfectæ, & tanquã veteris prophetiæ in vulgus emissæ, & velut sibi diuinitus reuelatæ ad intelligendum, gratiam Cæsaris adquisiuit. Sic quod post mortem Ignatij, vi quadam eum in sedem Constantinopolitanam reposuit. Ipse verò falsitate solita literas Iohannis papæ octaui super sua confirmatione, tanquam ad petita imperatoris cõfinxit & sedem occupauit, donec Stephanus papa Iohannis octaui successor eum palàm deiecit & expulit.

Decima diuisio fuit tempore Constantini sexti filij Basilij, qui Monachus dictus est. Et Leonis papę noni, qui fuit anno millesimo quinquagesimo, quo tempore quoque fuit Michael quidam illiteratus homo & ambitiosus, patriarcha Constantinopolitanus. Cui Constantino dum Sicilia fuisset subiecta, veniensq; ad eam cum thesauris multis & gemmis, & vrbem & ecclesias eius spoliasset, misissetq; Constantinopolim ad constructionem monasterij sancti Gregorij, mox in eius egressu rebellarunt, & regem sibi constituerunt, Leoni papæ querela super tyrannica Constantini expoliatione exposita. Quo cognito Imperator dum apud papam instaret, vt eos à defectione per excommunicationem retraheret ab vna ipse quoq;, ab altera parte armis huiusmodi rebellionem se frenaturum disponeret: Papa rescribente quod id facere sibi non liceret, eò quòd iuxta querelam Siculorum occasionem solus præstitit rebellandi.

Indi-

Indignatus Imperator iudicauit papam eorum defectionis eſſe authorem. Et non valens ſe de papa quouis alio modo vindicare cum Græcia tota ab eius obedientia ſe ſubtraxit. Ad quod facinus parati ſemper Græci extiterunt. *Græcia deficit à papa Romano.*

Conſtituens igitur patriarcham Conſtantinopolitanum vniuerſalem papam facere tractatu ſuper ea re cum Michaele patriarcha Conſtantinopolitano habito: ipſoque homine ambitioſiſſimo annuente voto ſuo, conuocato concilio, epiſcoporum omnium Orientalium, coram eis dictum Michaelem vniuerſalem patriarcham orbis totius pronuntiauit, & dextrauit eum ſuper equum inſidentem per hypodronium palatij, prout imperator facere papæ ſolitus eſt, ducens frenum equi ſui aliaque omnia inſignia papalia ei contulit. *Imperator papæ equiſo.*

Mox miſer ſtulta elatione inflatus, Romanum papam in illo conciliabulo cum omnibus occidentalis eccleſiæ epiſcopis ac clero vniuerſo denunciauit eſſe depoſitos & excommunicatos. Quia contra Niceni concilij determinationem addiderunt ſymbolo, Spiritum ſanctum à Filio procedere; quod Nicena eadem ſynodus non poſuerat. Et in ſequente ſynodo iterũ decretũ fuerat: omnẽ qui aliam fidem teneret vel doceret ſi foret clericus deponi: Si laici excommunicari debere. Quo facto dixit ad ſe iure pertinere regimẽ vniuerſalis eccleſiæ cùm eſſet patriarcha primus poſt Romanũ pontificẽ nec depoſitus nec excõmunicatus: Itaq; ſtulta præſidentia eius proceres milites & populus quiſq; cœperunt in omnibus occurrentibus ad eũ velut ad papã recurrere, & honorem ac reuerentiam exhibere tanquam

papæ. Audiens hoc Leo papa duriter literis exprobrabat Michaeli, redarguẽs eum, & oſtendens quomodo in prima ſynodo Nicena, cui Syluester papa & Conſtantinus magnus intererant, decretum fuit cum ſubſcriptione totius ſynodi & Conſtantini, quòd ſumma ſedes Romana à nemine iudicaretur, & vt Romano pontifici omnes ſacerdotes totius orbis ſubditi eſſent vt capiti. Quod decretum ſynodi ſeu cõcilia plura approbarunt. Primò ſynodus Conſtantinopolitana prima, cui Theodoſius ſenior intererat: Epheſina prima cui Theodoſius iunior filius Arcadij aderat: Chalcedonenſis quæ præſentia Marciani imperatoris acta eſt: Conſtantinopolitana tertia, quæ tẽpore Conſtantini iunioris fuit. Omnes hę cõcordi voto & ſubſcriptione cõfirmarũt ſanctã Romanã eccleſiam, & apoſtolicam ſedẽ poſt Dominũ Ieſum Chriſtum caput eſſe omniũ eccleſiarũ, hęc & alia plura illi obijciẽs. Ille tamen velut temerarius nullis decretis attentus in ſua pertinacia permanſit, ꝓpter quod iuſto Dei iudicio breui vindictã accepit.

Nam Conſtantinus imperator videns tantùm ei deferri honorem ab omnibus, vehemẽter eum exaltationis ſuæ pœnituit. Timens quoq; ne ſumpta aliqua occaſione leui excommunicaret eum, & ne proceres in eius defectionem ceu excõmunicati aliquando cogeret, cùm præſertim habeatur pro papa vniuerſali: arguebatq; intra ſe, quod ſi papa remotus Romanus hoc facere potuit, quid non faciet papa præſens? Vocato ergo ipſo patriarcha Michaele, & alijs epiſcopis, ſicut coram eis eum inſtituerat: ſic & coram omnibus à cunctis dignitatibus eum deiecit, & ſpoliauit non ſolùm inſignibus papalibus, & col-

Papæ ſunt terrori imperatoribus.

latis

latis priuilegijs: sed & alijs quæ dudum antè patriarcha Constantinopolitanus habebat, ab alijs imperatoribus cõcessa, quo sibi audaciam omnem agendi contra se amputauit, libertates omnes adimendo.

Iustè igitur Dei iudicio factum est, vt careret proprijs, qui aliena iura contra fas & ius vsurpatione inuaserat. Et exinde Græci imperatores similiter ius cœperũt, vti patriarchas & clericos omnes teneant subiugatos, quos, & quando volunt instituunt, & etiam destituunt.

Similiter Rutheni principes faciunt, & idem pessimus hominum Constãtinus, volens Græcos cum Latinis in perpetuo ponere dissidio, & separatione sempiterna: fecit publicè proclamare, vt quisq; contra ecclesiam Romanam scriberet mala quę sciret & abominabilia, præmia scriptoribus pollicendo, vt sic populo Romanam ecclesiam contemptibilem redderet. Sic itaq; multi multa scripserunt fatua, ficta & nephanda, & quanto abominabiliora, tanto misero imperatori gratiora. Et sic apud eos, ac Ruthenos magis velut aduersus ecclesiam Romanam blasphemia. Vnde etiam ecclesiæ cõsuetudines omnes, quas habet Romana ecclesia, quæ non sunt apud eos, tenent pro hęresi. Sicut cõficere in azymis, comedere carnes feria secunda & tertia Carnispriuij, radere barbas & alia plura. Exinde fama in vulgus dispersa fuit, quòd Latini nonaginta nouem articulos erroneos haberent. Hinc Græci obstinatissimi fiebant, & cõtra Romanam ecclesiam sæuiebant. Quorum pertinaciam sequẽtes Rutheni aduersus Christicolas omnes, maledictiones, blasphemias calumniosè & mendaciter conflant, & latratibus ructuant. Et

Græci cum Rom. eccles. concitãtur.

ſciſſi ſemel ac diuiſi ab eccleſia Romana, nunquam redire, nec de eccleſia aliter, niſi impiè ſentire voluerunt. Et huius mali occaſio non minus etiam ſumpta eſt, poſtquam Carolus magnus, orientale imperium in occidentem tranſtulit circa annos Domini octingentos. Et hæc nephanda ſciſſio durauit, quousque Latini imperium orientale ſuſceperant circa annos Domini milleſimum ducenteſimum temporibus Innocentij tertij, Alexio filio Iſaurij Græcorum imperatoris cum patre occiſo. Quos Latinus quidam cum claſſe maxima Gallorũ & Venetorum à Venetis impetrata, promiſſione affuturæ vnionis eccleſiaſticæ procurandæ, dum Alexius Conſtantinopolim verſus educeret imperium recuperaturus, & captiuo patri auxilium prębiturus ac dimicaturus, contra germanum patris, qui eodem patre ſuo rapto & exoculato ac coniecto in carcerem imperiũ vi occupauerat. Cum quibus cõſerto bello cum occupatore imperij eum in fugam conuertit imperio reſtitutus. Vnde pro gratia Latinis reddenda homo peſtifer nitebatur primo claſſem eorum exuere: vbi præpeditus, cõſerto cum eis aperto prælio vnà cum patre occiſus eſt. Et Græcis hincinde diſperſis, imperio Conſtantinopolitano potiti ſunt Latini annis 50. & vnio facta eſt, de qua vnione habetur. Extra de bap. Licet Græcos.

Imperium ex oriente in occidentem redit.

Et creatus Imperator primus comes Gallicus nomine Balduinus & patriarcha Cõſtantinopolitanus quidam Venetus. Poſt annos tandem quinquaginta Græci recuperauerũt imperium Genuenſium adiutorio de manibus Latinorum. Factusq́; eſt imperator Græcus Michael Palæologus, qui miſit ad concilium

Græci victi à Gallis & Venetis, imperiũ amittunt, anno 1200.

cilium

cilium Lugdunense per Gregorium decimum celebratum, offerens se velle concordare & vnire cum ecclesia Latina. De processione tamen Spiritus sancti cupiuit erudiri, si procedens à Filio non procedat à duobus principijs, eo quòd omnia ab vno procedunt principio.

Vnde in eodem Concilio declaratum est, & decretum Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio non sicut à duobus principijs, sed sicut ab vno principio & non duabus Spirationibus, sed vna, vt habetur de sum. Trin. & fide Ca. lib. 6. cap. 1. Et hanc confessionem fecerunt legati Michaelis imperatoris Græcorum, & receperunt, ac reuersi publicarunt in populis decantantes Symbolum Latinum scilicet in Spiritum sanctum qui ex Patre Filióque procedit. Vnde ex hoc Symbolo Niceno nihil additur, sed potius fit declaratio veritatis. *Symbolum Latinum accipiunt.*

Et sic quamuis ecclesia Orientalis in vnione permanebat. tamen deerant qui contradicerent vnioni, alij palàm, alij occultè. Tamen imperator multos hæreticos obstinatos tales abbates & monachos occidi fecit, alios mergi, qui nec rationibus nec autoritatibus sanctorum valebant à sua pertinacia reuocari, qui etiam Ioseph patriarcham Constantinopolitanum hæreticum depositum eiecit & priuauit sede illa, & Iohannem dictum Vechum, hominem Catholicum in sede collocauit, & sub eius vita tota, durauit vnio.

Vndecima diuisio cœpit per Andronicum filium Michaelis imperatoris, qui vnà cum patre in imperium coronatus fuit, vbi Gregorio decimo iurauerat de fidelitate fidei & obedientię Romana: patre tan- *Coronatus hic Gregorius anno 1272.*

dem mortuo ſolus gubernauit imperium, homo puſillanimis, timidus & peruerſus, qui fratrem anhelantem ad imperium & Græcorum à ſe defectionem ad eum, metuens, eum incarcerauit.

Et animaduertens Græcos in vnione fidei & Romanę obedientię vacillantes ac ad defectionem paratos, congregatis omnibus in eccleſia maiori ſanctę Sophię Conſtantinopoli cōtra iuramentū factū eccleſiæ Romanæ palam dixit: Vobiſcū tenui ſemper, teneboq; fidē anteceſſorum noſtrorum profitēdo de proceſſione Spiritus ſancti à ſolo patre, patriq́, ſuo defuncto maledixit voce alta, & anathematiſauit eū cū omnib. qui fide ſibi adhęrebāt. Cuius incitatione Græci reuerſi ad vſitatum vomitum diuiſi ſunt ab eccleſia Romana, ſed vindice Deo quod miſer & ignarus metuebat, euenit. Namq; vecordia ſua imperium penè totum amiſit. Turci namq; totam ſub eo minorem Aſiam rapuerunt. Et citra maria dominia vaſtarunt, alijs quoq; ciuitatibus iam à Tartaris, iam etiam à varijs tyrannis direptis, Conſtantinopolim cum paucis ciuitatibus poſſedit. Qui nihilominus factus obſtinatior, & vt aduerſus Romanam eccleſiam Græcos concitatiores & pertinaciores efficeret, Iohannem Vechum patriarcham Conſtantinopolitanum virū Catholicum, de ſede turpiter eiecit & vnà cum alijs quos ad errorē ſuum deflectere nequiuerat cōiectum in carcerē fame necauit. Et Ioſeph perfidum antè depoſitū hæreticum in ſedē eius ſubſtituit, quem ex eo quod pertinaciſſimè veritati fidei eccleſiæ Romanæ reſiſteret, magnam calumniam fidei appellauit. Finaliter tamen per nepotem ſuum conſtrictus, & imperio priuatus vitam miſe-

Turcæ Aſiā minorem vaſtant.

miserabiliter finiuit. Durauit hæc iterum diuisio ad annum Domini millesimum quadringentesimum trigesimum ad Florentinum concilium, & à tempore Phocij sc. ab anno octingentesimo quinquagesimo octauo. Schisma hoc ad idem concilium stetit annis 581. vel citra, quo tempore venit ad concilium Florentinum per Eugenium papam celebratum Iohannes Palæologus, imperator Græcorum cum germano suo, & patriarcha Constantinopolitano Ioseph nomine, & multo clero ac proceribus. Qui auditis terminationibus luculentis ex varijs scripturis & præsertim doctorum eorum, Anastasij, Basilij, Cyrilli, Maximi, Dydimi, Chrysostomi quod procedat Spiritus sanctus à Patre & Filio, adquieuerunt & tandem confessionem susceperunt cum ecclesia Latina. Et sic denuo fuit vnita ecclesia Græca ad Latinam.

Schisma Græcum durat annos 581. vsq; ad annũ 1439.

Duodecima & vltima diuisio. Nam quamuis Imperator cum suis domum redijsset vnitus ecclesię, & eius dogma professus, cùm inde paucis profectus accessit. Nam etsi ordinati fuerunt doctores & prædicatores, qui hæc populo dissererent: clerici tamen eorũ & præsertim monachi à quibus populi informabantur in doctrina credendi & viuendi, pro maiori parte pertinaces existentes in errore & perfidia, aliud dogmatisabant & indurabant populum. Quapropter Dominus Deus malum hoc amplius non tolerans & ecclesiam Catholicam irrideri toties nõ sinens, post annos quatuordecim permisit in eos exterminium, vt capta Costantinopoli à Turcis, miseri impio tyranno & inimico crucis Christi curuarent, ceruices suas, qui Christi vicario

Constãtinopolis capta anno 1453.

Romano pontifici ſubeſſe voluerunt & qui Chriſtianis Occidentalis eccleſiæ commiſceri & conuiuere, mutua vnione fuerant dedignati, iuſtè cõmeruerunt, vt qui miſerabilem mortem euaſerũt cum Iudæis & infidelibus in ignominioſa ſeruitutẽ vniti permaneant.

Qui Turcus nunc eccleſias Orientales omnes veraciter ſeparauit. Sed proh dolor, homines miſeri tam horrendo exterminio ferè imperterriti vſque modo permanet in ſua pertinaci obſtinatione; maluntq; calamitatem omnẽ perpeti, quàm eccleſiaſticæ conçorporari veritati, ſapientia ſuorum maiorum prorſus fatuati, non attendentes quantam eis reuerentiam eccleſia Catholica exhibuerit, & vſq; modo exhibet. Itaque eorum ſapientiæ dans honorem, & cultui iuſtitię ab eis exortę, ac recognoſcens, quod Græci fidem ſalutarem, primùm à Paulo & Barnaba ſuſceperunt, vt ſcribitur Actorum 13. à quibus ad eccleſiam Romanam deriuata eſt Petro & Paulo ex Græcia Romam venientibus, traditiones Græcorum certas in Miſſæ certis concentibus continet vſque modo. Et non mirum eſt, quod adeò fremant aduerſus eccleſiam, deſæuiantque in omnes quos ſub eius obedientia cernunt conſiſtere, quoniam à iuſtitia, caritate, & humilitate prorſus ſunt alieni, cum omnibus ſui ritus ſchiſmaticis Ruthenis. A iuſtitia inquam: dicit enim beatus Auguſtinus, & habentur verba in Canone vigeſima quarta queſt. 1. cap. vbi. Quod vbi ſana fides non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia quæ ſcribitur Abacuc ſecundo, & ad Rom. 1. Iuſtus ex fide viuit, vbi ſubditur, neq; ſchiſmatici aliquid ſibi ex iſta mercede promittant. Et quod magis eſt de

Fides à Græcis ad Romanos deriuata.

eſt de quo conſtat, quod caret virtute verę fidei, prę-
ſumitur quod non caret omni vitio, & præſertim fi-
dei oppoſito, ſcilicet perfidia. Huic eccleſiæ veram
fidem profitendi, moleſti ſunt, & infenſi & aduerſi
verę pietati religionis Catholicę, quę prima & ſum-
ma iuſticia eſt. Quod autem caritate careant, ſola di-
uiſione ab vnione eccleſiaſtica demonſtratur, quæ
ex odio caritati contrario procedit. Caritas namque
imperat cõcordẽ fraternã vnitatẽ, quia dilectio pro-
ximi, malũ non operatur Rom. 13. & inclinat in actus
omnes virtutũ omnium, quę vbi defuerit, irę & odij
remanet incẽdium, nec nõ contẽtiones rixę, diſcor-
diæ, detractiones, contumeliæ, blaſphemiæ, & cæte-
ri quiq; actus vicioſi meritò ſuccedunt, dicitur enim
in quæſt. & cap. quo ſupra. Quod ſi hæretici aut ſchi-
ſmatici caritatem haberent, non dilaniarent corpus
Chriſti, quod eſt eccleſia Catholica. Ex eadem tan-
dem radice liquet, eos humilitate carere, quæ eſt or-
namentum pręcipuum hominis Chriſtiani, quia ec-
cleſiæ ſuaue iugum abijciunt, & fortè detrectant,
contra quos queritur Dominus in perſona eccleſiæ
Ierem. 2. Confregiſti iugum meum, rupiſti vincula
mea, dixiſti non ſeruiam, ſcilicet conſtitutionibus &
ordinationibus, ritui & ſacramentis tuis, arguant te
malitia tua, & auerſio tua increpabit te. Hæc ibi, &
24. 9. c. Audiuimus. Dicitur Chriſtus non habitare in
cordibus eorum qui ſuperbię ſingularitatem ſecuti,
à corporis Chriſti compage ſemetipſos abrumpunt.
hinc præciſione ſua laborantes, ad eccleſiæ Catho-
licæ detrimentum, famæ gloriæq; confuſcationem,
ſemetipſos infames reddiderunt, iuxta illud Dioni-
ſij papæ 29. 7. cap. Alieni. vbi dicitur: Infames eſſe o-

In hæreticis non eſt caritas.

mnes cēſemus, qui Chriſtianam legem præuaricantur, aut apoſtolicam vel regularem poſtponunt auctoritatem, & ambientes ſuperioritatis & prioritatis titulum in eccleſia, ſe tanquam primitiuæ eccleſię ſectatores, primos & veros Chriſtianos exiſtimantes infimi facti ſunt Chriſtianorum omnium, iuxta illud Alexandri 2. 24. 9. 1. cap. Audiuimus. Item cùm Dominus. circa finem, liquido conſtat eum, qui ab integritate Catholicæ fidei recedit, maledicendi & benedicendi poteſtatem minimè habere. Catholicum nanque, vtpote ſe ſuperiorem maledicere non valet, id eſt excommunicare.

APPENDIX DE ERRORIBVS MOSCHORVM.

PLura eiuſmodi, quæ Sacranus Ruſſica refutans, ex ſcholaſtica profert Theologia, exiſtimaui per parum emolumenti, ſi hîc ponerentur Lectori allatura eſſe. Sunt enim meræ argutiæ humanæ, vel raris, vel nullis firmatæ teſtimonijs diuinis, quibus ſolis omnis redarguitur in fide error. Quamobrem ijs omiſſis, Petrum quoque Scargam Ieſuitam Vilnenſem, ſimilia recenſentem audiamus. Poſitis tamen in primis Græcorum rationibus, quibus ſuam à Romana eccleſia defectionem excuſare conantur. Primùm inquit, octo capita, deinde nouem, poſtea ſex & viginti, Greci Ruſſis aduerſus eccleſiam Romanam edidere. Photius patriarcha Conſtantinopolitanus, octo conſcripſit, quę Nicolaus papa ad Ignatium archimyſtam Renenſem ſcripto recenſet.

Primò

Primò quia Romani ſabbatho ieiunant.
2. Spiritum S. à Filio quoque procedere aſſerunt.
3. A matrimonio abhorrent.
4. Sacerdotes confirmationem Baptiſmi facere non permittunt.
5. Interuallum temporis ante Quadrageſimam producunt.
6. Agnum Paſchalem vnà cum corpore Chriſti, in altari conſecrant.
7. Sacerdotes illorum barbas radunt.
8. Diaconos abſq; ſacerdotio, epiſcopos faciunt. *Errores Latinorum.*

Poſthæc ducentis fermè interiectis annis, papæ Leonis IX. tempore, hoc etiam nouum caput addidere. Quia ijdē Romani, pane azymo in Sacramento corporis Domini vtuntur. Plura deinceps alia, ira inuidiaq́ue flagrantes commenti ſunt & hæreſes vocarunt. quo, eò magis Ruſſos, gentem ſimplicem, è quorum monumentis hæc producimus deciperent.

10. Quòd Romani pontifices in bella prodeunt.
11. Ieiunij tempore pueros, lacticinijs veſci ſinūt.
12. Non contenti pictis imaginibus, ſculptis etiam vtuntur.
13. Crucem digito humi factam pedibus terant.
14. Virginem Mariam Dei genitricem non vocant.
15. Ad altare mulieres admittunt.
16. Suffocatis auibus, alijsq́, cum ſanguine, item ranis & vrſis veſcuntur.
17. Ori baptizati, ſal ingerunt, & luto ex ſputo facto, aures illinunt.
18. Aqua ſe quotidie, ritu Iudaico aſpergunt.

19. Tota manu benedicunt, ſignum autem crucis vno digito exprimunt.

20. Ab tempore ieiunij, vſq; ad Paſcha, Halleluia non canunt.

21. Cadauera mortuorum epiſcoporum, aliquot hebdomadas inſepulta ſeruant, nec illorum manus tranſuerſim, figura crucis componunt.

22. Sacerdotes eorum, tres vno die Miſſas celebrant.

23. Conſanguineas in matrimonium ducunt.

24. Monachi ipſorum carnes comedunt.

25. Tempore quadrageſimæ ſanctá crucem abſcondunt, neq; flexu pōplitum adorant.

26. Loco participationis Cœnæ Domini, ſacerdotem ſacrificantem oſculantur.

Hæc Scarga cap. 12. libri 2. Polonici, anno 1577. Vilnæ excuſi de vno paſtore, vnitate eccleſiæ, & Græcorum ab illa ſeceſſione. Capite verò 2. partis 3. hoſce errores tam Græcorum quàm Ruſſorum enumerat.

Errata Ruſſorum.

1. De proceſſione Spiritus S. perperam ſentiunt, æqualitati Filij cum Patre hac ratione detrahentes.

2. Datam eſſe à Deo eccleſiæ Rom. eam auctoritatem, vt totius mundi eccleſijs præſit, negant.

3. Nondum eſſe ſanctos in cælis, nec dum frui faciei aſpectu Dei, propterea quòd nondum reſurrexerint, credunt.

4. Nullum eſſe purgatorium aiunt, nihilominus tamen pro mortuis orant.

5. Matrimonium voce diuina indiſſolubile pronuntiatum, poſſe per hominem ſolui putant. Vnus illorum aliquot vxores ſimul habet, Popæ, id eſt, ſacerdo-

cerdotes atque epiſcopi, vota Deo nuncupata, ac id ipſum ſacramentum diſiungunt diſſoluuntq́;. Potentiores autē, tonſas monachas in matrimonium ſumunt.
6. Septem tantùm Concilia eſſe debere, ſi verò vel octauum vel nonum foret, id pro anathemate habendum dicunt.
7. Corpus Chriſti, in pane infermentato conſecrari, nefas habent.
8. In Miſſa, panem nondùm conſecratum, genibus flexis adorant: cùm autem conſecratus fuerit, nullum honorem ſanctiſſ. Chriſti corpori exhibēt.
9. Et corpus & ſanguinem Chriſti in ara, non ſolo Dei verbo, ſed ſacerdotis etiam precationibus fieri exiſtimant.
10. Idem ſacramentum, feria quarta tantùm ante Paſcha conſecratum, propter ægrotos, totū annum conſeruant, negantes alijs diebus idem conſecrare, dariq́; ijſdem licere, cùm tamdiu haud poſſit panis ſpecies, ſalua durare.
11. Popæ, id quod reliquum eſt corporis Chriſti, à fidelibus non abſumti, peracto prandio templum ingreſſi interdum ſemipoti, vel nulla vel parua cum reuerentia comedunt.
12. Parui id pendunt, ſi vino, accedentiū frequentia exhauſto, tantum aquæ poſt conſecrationem affundatur, vt nullus eius ſapor ſuperſit, quod vbi fit, nec ſacrari, nec eſſe ſanguis Chriſti poteſt.
13. Nec pluris faciunt cōfeſſionem peccatorum, nam Popæ peccatis contaminati, nulla alia confeſſione facta præter eam, quæ vulgo fit ab omnibus ſemel in anno, ad Liturgiam obeundam accedunt:

quo pacto non id ſolùm quod ſacramento abſque pœnitentia ſumpto iniuria fiat, verumetiam communicantes ſibi exitium attrahunt.

14. Confirmatio Baptiſmi nõ eſt illis Sacramentum, quæ etſi ad ſolùm pertinent apoſtolorum ſucceſſorem epiſcopum, tamen eam vulgaris ſacerdos peragit.

15. Extremam olei vnctionem, errore intolerando, homini mortuo adhibent, quaſi ſoli corpori anima deſtituto, accommodanda ſint Sacramenta.

16. Neminem, vxore carentem ad ſacerdotium admittunt, nec vllam Popam, cui Popadia non ſit habent. quo facto caſtitatem excelſam noui Teſtamenti virtutem contemnunt, donum Dei corrumpunt, quodque idem Deus largè nonnullis dare poteſt, id omnibus detrahunt, & à ſacerdotali dignitate reijciunt.

17. Cleri apud eos conſecratio, non fit ſine pecunia. Dare enim conſecrandum epiſcopo conſecranti, aliquot florenos oportet, quod tamẽ minimè dicitur eſſe peccatum.

18. Negant chryſma, epiſcopo ſiue metropolitæ, præter ſolum patriarcham conſecrare fas eſſe. At verò tam longè petitum, aut in itinere perit, aut adulteratur, vel ætate conſumitur. Id autem apud Catholicos, epiſcopus quotannis renouat, ſacramentis quibuſdam adhibendum.

19. Cærimonijs ritibusq; plus quàm par eſt confidunt. Ad hoc in imaginibus, ſanctis inuocandis, alijsque eccleſiaſticis rebus, multa iniquè committunt. Hæc ſunt Scargæ verba paucis comprehenſa, qui capite tertio ait Moſchos, adeò abominati deteſtatique

ſtatique

ſtatiq́ue eccleſiæ Romanæ homines, vt illos pro Ethnicis habeant, & ſi occidant, obſequium ſe Deo præſtare, ſibi perſuadeant. Addit idem allegatum ſuperioribus annis ad Lituanos, à patriarcha Conſtantinopolitano, quendam ſacrati ordinis virum, perduci eò non potuiſſe, vt Valerianum epiſcopum Vilnenſem ſalutaret, negans ſibi ſuisq́ue quidquam commercij in rebus fidei, cum hominibus Latinæ eccleſiæ, qui ipſis hæretici eſſent, habere licere.

Et Scarga quidem eccleſiaſtes, doctiſſimi Andreę Volani Euangelici aduerſarius, iſta de odio Græcorum Ruſſorumq́ue aduerſum Romanenſes, ſuum in Euangelicos egregiè diſſimulans. quod tum re ipſa declarauit, cùm anno 1580. Lutheranos, ita eſſe omnibus exoſos debere, ſuos Vilnæ doceret, vt & obuios conſpuerent. Cuius rei, cùm ipſemet obuius concionatori Euangelico factus, exemplum edit alijs imitandum, (audita refero) contuſum os, ex quo ſputum exierat, manu cuiuſdam, id ſpectantis pij nobilis, homo maledicus domum retulit.

DE RVSSORVM RELIGIONE, RITIBVS NVPTIARVM, FVNERVM, VICTV, VESTITV &c.

ET

DE TARTARORVM RELIGIONE AC MORIBVS vera & luculenta narratio,

AD

D. Dauidem Chytræum recèns ſcripta.

N epiſtola mea, XVII. Kal. Maij ad te miſſa, pollicitus ſum, de Ruſſorum religione & ritibus pauca me tibi perſcripturum, accipe igitur erecta fronte quod mittimus, & hoc tibi perſuade, fieri poſſe, vt verba quidem nō ſatis Romana ſcribam. Res autem ipſas mendacij & vanitatis penitus fore expertes. Nihil enim ex alijs auditum, nihil ex aliorum libris hauſtum, nihilq́ue incognitum commemorabimus, ſed quidquid oculis vidimus noſtris, de illo conteſtabimur.

Polocia deditione recuperata, Soccoliæ, Czuſſa, Turobla & alijs Albæ Ruſſiæ oppidis ferro & flamma funditus euerſis, Germani omnes, qui ſub Chriſtophoro Bomlſtorffio militabant, dimiſſi ſunt. ſolis Boruſſis, in Ruſſia manendum fuit, vt aliquo tamen

men præſidio iſtarum terrarum incolæ defenderentur, ſi quam fortè eruptionem facere vicini vellent Moſchi.

Ego itaque media in barbarie hærens, amaras animi moleſtias iſta ferè ratione ſemper excuſſi: Flamines Ruthenicos adij, cumq; illis per interpretem de fide & religione collocutus ſum. Si verò interrogantur, an in ſanctam Trinitatem credant, conſtantiſſimè quidem hoc ipſum adfirmant, ſi teſtimonia ſacrarum literarum tibi dari petis, illi in libris ſuis quos per manus à maioribus acceperint, ita ſcriptũ eſſe aiunt. porrò ſi LIBROS iſtos videre quis auet, Pſalterium prophetæ & regis Dauidis, quod ipſorũ lingua apud Oſtorocenſes impreſſum Excel. tuæ mitto, oſtendunt. Nouum præterea Teſtamentum, apoſtolorum res geſtas. D. Pauli epiſtolas omnes: Item Homilias Chryſoſtomi, Baſilij, Gregorij Nazianzeni ex Græco conuerſas & manu ſcriptas habent, cum preculis quibuſdam ad beatam Dei genitricem & S. Nicolaum dicentis, neque tamen quare hos libros poſſideant, ſcire poſſum, cum diebus Dominicis puras ſolũmodo fabulas populo prælegant. Iſta enim feria qua nos legimus Euangelion de renato ex mortuis filio viduæ Mainicæ, hoſpes meus, conſul Deiſnenſis, Alexius Cæſarinus Ruthenus in ſuo ſe templo hanc lectionem audiuiſſe dicebat: Chriſtum matri Mariæ obuiam factam ſuppliciter ab ea vnum rogaſſe numum. Matrem verò cùm & ipſa nihil haberet argenti filium Chriſtum cum dolore ſuo dimiſiſſe è conſpectu. Vides qualibus nugis decipiant miſeram plebeculam, ſed nec ipſi doctores meliora ſciunt, & ſi audiunt, cachinno quo-

Religio Ruſſorum.

Doctrina.

dam explodunt, soli namque suam admirantur barbariem.

Archiepiscopus. Papæ Romani nomen ægrè in aures dimittunt suas, seq; Græcorũ socios in religione, & pontificis Byzantini maiestatem venerari clamant, qui quidem suum metropolitam in vrbe Moschouia habet, virum apud Ioannem Basiliadem summæ auctoritatis & existimationis, quod ex Christiano Boccornio, magni Ducis concionatore, qui triennium in aula Moschorum cum suo principe vixit, intellexi.

Rutheni verò, qui regis nostri imperio parent, metropolitam suum Vilnæ habent, cui nomen est Anicephoro. Hunc magnifico & splendidissimo habitu indutum, senioq; & cana barba venerabilem, 20. Iunij Vilnæ sacra peragentem vidi.

Templa. Russi delubra habẽt plerumq; lignea, tecto scandulari, in summitate templi signũ Christi in crucem sublati cõspicitur. Horologijs sciotericis planè destituuntur: & tamen die Solis circiter quartam matutinam νεκροθάπτη eorum tintinnabulis pulsans populum ad sacra vocat. Tum verò matres atq; viri, pueri innuptæq; puellę lecto valedicentes, vestem sumũt, & ad ecclesiam summa cum festinatione properãt.

Verùm enimuero pedem domo non efferunt, nisi prius genium suum dictis precibus mitigauerint. Habent autem tabellam quisque ligneam, in qua capita aliquot depicta conspiciuntur, ad hanc cum tota familia accedentes, cum gemitu & lacrymis S. Nicolaum, eiusq; in cælo commilitones pro salute domus suæ supplices deprecantur, atq; interim tanta cum deuotione pectus tundunt, vt cuiuis astanti facilè cordolium excitent.

Iamq;

Iamq; penatibus placatis ad ſacram ædem diſcedunt, cuius limina quamprimum tetigerunt, magna cum reuerentia caput telluri illidunt. Et ſanè, ſi frons animi ianua rectè dicitur, non video quali ſub ſidere homines Dei numen religioſius adoraturi ſint, quàm hi de quibus loquimur, ſi modò pro vanis fabulis verbi cæleſtis veritatem aliquando cognoſcant. Dolendum autem magnopere eſt, lucem clariſſimam Euangelij illis nondum pœnitus illuxiſſe.

Locum templi ſecretiorem Flamines bini occupant, hîc ara ſancto Nicolao dedicata videtur cum eiuſdem imagine. Auditores & populus in ambitu templi ſeſe continet. Fœminæ verò quæ præterita nocte Veneri militârunt in penetralia ſanctæ ædis nonveniunt, ne locum profanent. Cæteræ accedentes propius candelas cereas inflammant, & ſacrificulo offerunt. Ille candida veſte bombycina indutus eſt, caluitio & pallida facie deformis, crucem ſanguinei coloris à tergo penſilem habens.

Tandem è ſacrario egreditur, & thuribulum dextra tenens, tam forti odore Diabolus ex loco ſancto abigit. Mox rituales libros promit, & aliquam fabellam de S. Nicolao recitat, quem illi tanquam Deum tutelarem ſemper colunt. Euangelij lectionem vnam nunquam hîc audiui. Interea adytũ clauditur. Sacerdos ſi inter legendum aut erret, aut lingua titubet, aut vocem aliquam depreſſius enũciet, grauiſſimè propterea ab auditoribus obiurgatur qui eum & ſacro loco indignum, & libros alij tradendos vnanimi voce proclamant. *Conciones.*

Lectione finita ad anticum ſacrarij in quo ima-

go Nicolai asseruatur, sese conuertit, Deumque patrium multis suspirijs rogat, vt commoda Russorum & gentem sibi deditam contra hostes incolumẽ seruare dignetur. Orantem lamentabili vociferatione & quiritatu excipiunt non tantùm scholastici, sed omnes quotquot isto videntur in fano: subinde iterantes hanc vocem, *Hospody pomyloy*, hoc est, propitiare nobis ô Domine. Dum hæc aguntur, anticum sacrarij non aperitur.

Mysta autem per pseudothyrum in illud ingreditur daduchis tribus præcedẽtibus. Cùm in aditum ventum est sacram Cœnam verbis ab ipso Christo expressis consecrat, sed lingua tantùm patria. atque hæc fiunt in ara Nicolao sacrata.

Mox fores patent, populus verò quia certum numen in isto loco habitare existimat, egredienti sacrifico magno eiulatu occurrit, sexcenties hanc vocem decantans, *Hospody pomyloy*. Hunc clamorem & cymbalorum tinnitus mirum in modum auget.

Vt verò in toto iam facta silentia templo, sacerdos pedetentim procedens, arcana sacra toti populo commonstrat, calicemq; plumbeum, cum operculo serico in dextra, & scutellam ex eodem metallo in sinistra tenens, dum in genua procidunt auditores, ille lingua Ruthenica hæc verba proloquitur: *Hoc est corpus, & hic est sanguis Domini Iesu Christi, quem Iudæi innocentem morte mulctarunt.* Tum denuo inter gemitus & suspiria muliebriter lamentantur, & tundunt pectora palmis.

Flamen illico in sacrarium regressus, in ara Nicolai sacramentum deponit, donec veniant qui eo vtantur, quod interdum fit sequenti die. Calicem, si vinum

vinum non habent, ex calido Medone conſecrant. Panem verò azymum domi ſuæ pinſunt ciues, & deinde quoties cæleſte illud conuiuium accedere gaudent, ſacerdoti offerunt vt conſecret, & cum calice diſtribuat.

Peractis ſacris, libro ad manum reſumpto Pſalmum vnum vel plures demurmurat ſacrificulus, crucemque ex argento puro factam omnibus exhibet oſculandam, poſtea ſuam quiſq; domum diſcedunt, & admodum rari ad veſpertinas preces reuertuntur.

Polociæ autem & Vilnæ, maiori pompa & ſplendore rebus diuinis vacãt. Vbi ſupellectilem ex auro & argento copioſam habent in eccleſijs, Vilnæ triginta templa habent, omnia ferè opere lateritio ſtructa.

Statuas nullas in templis venerantur, ſed D. Nicolai & Mariæ virginis imaginibus ſcrupos quoſdã argenteos, coralia & alias exuuias dono dederunt. Has quoque picturas, tanquam numinis aliquid habentes religiosè colunt, & quotannis in Duna fluuio bis abluunt, atq; tãdem magna cum pompa priſtinum reducunt ad locum.

Præterea myſticę ablutionis ſacramentum in ſuo cœtu retinent, ita tamẽ vt in hoc negocio per omnia ferè quàm proximè ad Romanenſes accedant. Multum hîc perditur olei, operæ & vnguenti. Poſt longas tandem ceremonias Flamen toto congio perfundere ſolet infantem, ita inquiens: Baptizo te per nomen Patris, & Filij, & ſancti Spiritus. A patrinis deinde more patrio vrnis aliquot tenellus puſio humectatur: & licèt hîc aſpera hiems crudeliſſimè

ſæuiat,tamen tanta gelidarum copia aquarum ſuam ſobolem abluunt.Si quis cauſſam quærit,reſpõdent illi,à teneris aſſueſcere multum eſt. Poſtremò Flamen infantulum iterum comprehenſum blandè exoſculatur, illiusque caput ad crucem, quæ templi foribus inciſa eſt, magno impetu ter vibrat, & niſi teſtes baptiſmi ictus audiant, indignãtur propterea, neq; puerum rectè ſacris initiatum credunt. Sacro finito Flamini tres panes (quos à forma pyramidali *Piracno* vocant) porriguntur cum numis aliquot argenteis,templumq; clauditur.

Sacerdotes. Sacerdotes Ruthenici proprias vxores habent, & ſunt coniuges. Si quis dicit à papa matrimonium clericorum improbari, excandeſcũt vti rapidis cum ferrea flammis lamina Cyclopum excoquitur flagrante camino. Reditus certos & certa ſtipendia non accipiunt, & tamen auditorum beneficentia liberaliter aluntur. Cucullos prorſus ignorant. Cærulei coloris tunicam plerumq; duplicem habent, capillis ad humeros & pectus dependentibus apprime gaudẽt: & quo quiſq; eſt nigrior, & adſpectu inamabilior, tantò maiori apud populum eſt indignatione. Raſo præterea vertice & immiſſa barba grauitatem præ ſe ferunt ſingularem. Vitę alioqui adeò impuræ & execrabilis, vt non delubris deorum, ſed piſtrinis molitorũ dignos adfirmare poſſis. Si quoties enorme aliquod flagitium perpetrarunt, ad populum ſe ſatis arrogãter excuſant, ſeq; deorum fratres & vicarios eſſe aiunt, ita quidem, vt quicquid egerint, id cæli Quiritibus gratum exſtitiſſe minimè dubitent.In tabernis publicis vinum aduſtum totos dies potant. Cumque iam nec mens nec pedes offi-

cium

cium faciunt, ſæpe velut emortui in medijs plateis concidunt, & obdormiſcunt. Germani certè milites non ſemel iacentes perminxerunt. Poſtero die cùm ad peragenda ſacra in templum redeunt, non aliter coluntur à populo & amantur, quàm ſi nuper ex concilio immortalium deorum miſſi veniſſent legati.

Scholas ſemper templis adiunctas habent, in illis triginta annorum iuuenis prima literarum rudimenta pueritiam docet. Literę ipſorum alphabericę veteribus Græcis quàm ſimilimæ ſunt. Catecheſi nulla vtuntur: ſed preculas ad beatam Virginem & D. Nicolaum in libris deſcriptas pueris proponunt. Symbolũ tamen apoſtolorũ verbis quibuſdã immutatis addiſcunt. huic adduntur Hymni Dauidis, quos illi nocturna verſantq; manu, verſantq; diurna. Pueri annorum trium & quatuor, ſi fortè inualetudine aliqua corripiuntur, ſtatim Flamen aduolat, & ſacramentum ſub vtraque ſpecie illis etiam diſtribuit. Tum verò iuſſu ſacerdotis ſeriò prouidendum eſt parẽtibus ne iſte puer, ſacra qui vſus eſt cœna, toto biduo oris excrementa in terram exſpuat. *Schola.*

Ferijs eſurialibus plebs miſerè obnoxia eſt. Cũq; totus iam præterijt annus vix paucis diebus illis carnes comedere licuit.

Matrimonij contrahendi ratio talis eſt. Iuuenis ſi cui fauet puellæ propinquos treis quatuórve ablegat, qui parẽtes de elocanda virgine interpellent. hi verò vt vehementius animũ proci irritent, nihil iſto de negotio cõfieri poſſe adfirmant, & quandã apud internuncios ſimulant grauitatem. Sponſus tali ſpe fruſtratus, alia rẽ via aggreditur, tempuſq; & occa-

ſionem venandæ virginis diligentiſſimè obſeruat. Illa verò ſi fortè domo paterna egreditur, miniſtri in inſidijs collocati incautam, & nihil tale timẽtem in caſſes ſponſi venatoris conijciunt: quæ ſimul atque deflorata fuerit, mittũtur alij ad parentes legati, qui partim culpam deprecentur; partim amoris vehementiam accuſent. Tum demum parentum impetrato conſenſu, nuptijs dies dicitur: neque enim illis cohabitare licet niſi ſolennitate publica copulentur. Igitur circa horã noctis vndecimam, ſponſi cum fidibus, facibus & fiſtulis ad delubrum deducuntur. Ante illorum aduentum, aliquot vaſcula, ſicera, melicrato & cereuiſia plena huc aducta ſunt. Conuiuę itaque vtriuſque ſexus ſaltando, ludendo, clamando & ridendo bonam noctis obſcurę partem conſumunt. Interea mittuntur certi homines, qui Flaminem accerſant, hi plerunque re infecta ſemel atque iterum diſcedunt, idque fit propter temulentiam deplorati ſacrificuli, qui vino & ſomno ſepultus iacet. Vulgus interim ducendis choreis occupatur. Poſtea moræ & abſentiæ impatientes illi qui ſponſum adfinitate attingunt, Flaminis poti domum effringunt, & vi abreptum ad peragẽda ſacra eundem pertrahunt. Ille, dum ſolito vult fungi officio, nec tamen rectis pedibus conſiſtere poteſt, ſæpe concidit in medio templo. Exoritur igitur damnabilis riſus & barbaries, vt vix opiner, Ethnicos Veneris ſacra ſcurrilius peregiſſe. Accurrunt illico qui lurconem teneant, ne collabatur. Tum primò panes ſibi debitos adferri iubet.

Deinde libro aperto ſtentorea voce aliquem Hymnum Dauidicum cantat. Poſtea intortam ſponſi cæſa-

cæſariem manu cõprehendens in hanc ſententiam eundem affatur: Dic mihi, ô ſponſe, ô frater, ô amice, numquid tu huic teneræ vir eſſe potes? numquid eam fuſtibus aliquando mulctabis? numquid ægrotam, ſcabioſam & decrepitam derelinques? Hic ſanctè iurat ſponſus, ſe facturum viri boni officium. Ad ſponſam igitur ſermonem conuertens, eam quoq; interrogat, An viro ferendo ſufficiat? (nam puellæ decem & vndecim annorum hîc nubunt) an rei familiaris curã agere? an cæco, curuo & decrepito marito fida velit eſſe comes? adfirmat illa. Mox Flamen ſerto ligneo viridi vtriuſque caput coronat. In circumferentia coronarum deſcripta ſunt Ruthenicè hæc verba: *Creſcite & multiplicamini.* Ille dum hæc agit, inflammantur ab omnibus cereæ candelæ, & patera medone ſpumãs ſacrificulo traditur, eam nouis ſponſis vno propinat hauſtu, illi ſimili alacritate euacuant, & viro religioſo reddunt. Abiecto iam ligneo caſſiculo & pedibus cõtrito, nouas inſtituunt choreas, hîc Flamen choragus eſt, cæteri longo ordine eundem inſequũtur. Fœminæ etiam lupulum in templo ſpargunt, & linum, cum tali acclamatione: Dij noſtri tutelares faciant, ne noui coniuges vllo vnquam deſtituantur bono. Sic tandem tumultuum finis eſt. Sacrificulus domum reducitur: conuiuæ ſponſos comitantur, & in tali conuentione egregiè potant, & mœchantur. Viri autem qui ex coniuge fato functa maſculam ſobolem ſuſceperũt, perſæpe impuberi filio ſponſam quærunt, cum qua tamen illi dormiunt & liberos procreant. Nato deinde ex ephebis egreſſo, nouã nuptam à ſe cõſtupratam & ſobolem vnà adducit pater, ita inquiens: Vi-

des fili tuam coniugem & tuos liberos? Patris scortum, si filio placet, accipit illud, sin secus, prædam aspernatur, & de alia ducenda cogitat.

Funerum ritus. Iam de Sepultura mortuorum quædam annotabimus. Homines rebus humanis exemptos in mensam nudos deponunt, & calidis vndis per integram horam abluunt, idque tantùm faciunt noctu. Sordibus ita abstersis, in sella mediæ domus constituunt eosdem, propterea nimirum, vt patremfamilias etiam mortuum venerentur, & metuant quotquot ista degunt in habitatione. Vidi semel atque iterum, sed obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit. Funus tandem tertio die effertur, præcedunt in ordine scholastici, hi lamentabile carmen ingeminant, cuius sensus est: *Aspicite ô ciues hoc cadauer, & vobis cauete.* Nam nos omnes sic ibimus, ibitis, ibũt. Sandapilarios tres insequuntur Flamines, medius thuribulo circũ circà fumat. Existimant enim hunc odorem malis genijs ita contrarium esse vt perinde eum fugiant, ac sanctæ crucis signum. Cùm iam vẽtum est ad sepulturæ locum, Orciniana ista sponda deponitur. Fœminæ verò, quæ vt flerent, oculos erudiêre suos, magna cum lamentatione ad vrnam feralem, quę hîc aperitur accurrũt, & cadaueri oscula figunt, ita interrogãtes: Cur nostro abijsti è cõspectu ô carissime? numquid cibi & potus inopia te occidit? numquid infelicis coniugij capistro caput subtrahere voluisti? Fatere nobis, quæ te res mouere potuit, vt non tantùm suauissimam thalami consortem, & liberos dulcissimos tuos desereres, sed etiam delitijs pulcerrimi huius mundi, tuis præterea fortunis & familiaribus omnibus abrenuntiares? Sed hîc

hîc verum eſt illud, Surdo narratur fabula. Accedens igitur ſacrificus, plorantes fœminas arcet à feretro, Deoq́; manium imperat, vt ne vlla re mortuum impediat hominem, ſed liberè eum abire permittat ad locum iſtum beatarum mētium, ad quem maiores ipſius iam olim præceſſerint. vtq́ue expeditius, tam longum nec ſatis tutum iter conficere poſſit, quidquid in omni vita precioſæ ſupellectilis habuit, illud in vrnam feralem inſerunt, iamq́ue antea domi ſuæ recentibus ocreis & veſte noua abeuntem herum induerunt. Mortuo etiam ceruical ſubſternunt, ſicca terra refertum. Cumq́ue iam ferale murmur Flamines abſoluerunt, defuncti coniunx iterum accurrens cum eiulatu & clamore maritum ad vitam reuocat. Huius gemitum ipſi ſacrifici cum cantoribus excipiunt, & ſeſquihoram vociferādo perdunt: adfertur deinde & argētea crux, eam capulo ſuperimponunt, & demortuum monēt, vt ne ſuam patriam in conſuetudine cęleſtium animorum obliuiſcatur, ſed pro ea apud cælites aſſiduè deprecetur. Rogant etiam vt ante omnes D. Nicolaum ſibi cōciliet, hūc namq; Deum eſſe tutelarem omnium Ruſſorum. Tandem cadauer in foſſam demittitur, Flamen verò ſicci pulueris tantum vrnæ ſuperinijcit, quantū manu tenere poteſt. Cæteri deinde mortuum ſepeliunt. Atque ita piacularia ſacra ſuum ſortiuntur finem.

Conuiuia funebria.

Eodem die cęnam ſatis opiparè & apparatè inſtruunt, ad hanc Chriſtiani (ita mendicos appellant) vocantur, vt nimirum tanquam ocioſi pro mortuo Deos inclament. Flamines item & omnes conſanguinitate propinquos inuitant. Cumq; & mihi hūc

haberent honorem lubenter ecastor eos adij, ea potissimum de caussa, vt mores eorum rectius cōtemplari & obseruare possem.

Hospites osculo blandissimè excipiūt, & quemq;, vt dignior est, ad mensam collocant. Sed hîc tibi illud ad mentem reuoces velim, Russos omnes S. Nicolaum tanquam Deum adorare, eiusq; imaginem in domibus omnium videri. Accumbentibus cōuiuis ardentem statim adferunt candelam, eamq; Nicolao consecrant, deprecantes sedulò pro salute & beatitudine amici demortui. Postea in scutella argentea triticum cum superinfuso melicrato apponunt.

Singuli ligulam sumentes, manibus defuncti rerum abundantiam, & nepotibus supellectilem copiosam vno optant ore. Mox calix vino adusto plenus obambulat, & hunc liquorem nō aliter potant, quàm vaccæ algentes vndas, vt in prouerbio dicitur. Neq; tamen hoc ipsorum factū certa ratione caret. Vix enim illos ob ciborum cruditatem viuere posse arbitror, si tam forti potu stomachi frigiditatē non propulsarēt. Ferculis demum appositis senior inter Flamines iterum pinguia thura adolet, & lemures eijcit foràs, postea scripto crucis signo, cibo benedicit. Peregrinis hominibus elephantem honoris gratia præbibunt, illosq; si alicuius sunt dignationis & præeminentiæ, muneribus adficiunt liberaliter. Dumque omnes pro salute sui regis, pro beatitudine amici mortui, pro felicitate adfinium & cognatorum, plenis cantharis bibunt: fit ferè, vt vix duo vel tres istis ab exequijs sobrij domum discedant. Eleemosynas illi qui lautioris fortunæ sunt, die Vene-

tis

ris diſtribuunt, ſed exiguam tantùm gregarij panis particulam.

Porrò de vanis ſuperſtitionibus, quibus hæ gentes deditæ ſunt, quid attinet dicere? Multi, ſerpentes in domibus familiares habent & alunt. *Aliæ ſuperſtitiones.*

Dæmonem quoque meridianum metuunt & colunt. Ille enim cùm iam maturæ reſecãtur fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operarijsq́; vni vel pluribus, niſi protinus viſo ſpectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. neque tamen cõtra hanc quoq; plagam remedio deſtituuntur. Habent enim in vicina ſylua arbores religione patrum cultas, harum cortice vulneri ſuper impoſito, illud non tantùm ſanant facilè, ſed & dolorem loripedi eximunt.

Luem caſtrenſem, quam noſtri milites huc aduexerant, tali modo eos propulſare vidi. Funem accipiunt, eumq́ue per foramen ſcamni in domo vetuſtioris tantiſper trahunt & retrahunt, donec ignis ſcintillam ex arido aſſere eliceant: flamma conſpecta, cereum in delubro vndis luſtralibus perfuſum accendunt. Omnes deinde qui ex hac fauilla prunas vel torrem domi conſeruant, tutos fore credunt à peſtifera contagione, & fit nonnunquam, vt euentus fidei reſpondeat.

Doloribus dorſi talem adhibẽt medicinam. Pueros illegitimos, quorum hîc ingẽs eſt numerus, certo ære conducunt, illorumq́ue tergum pedibus ſexcenties premũt & conculcant. Hoc medicamentum anodynum maioribus profuiſſe aſſerunt.

Magiſtratum de voluntate regis accipiunt. Oppidis Staroſtæ, hoc eſt, Capitanei imperãt, hi pro ſuo *Leges & iudicia.*

arbitrio leges figunt, & in plebeculam ſecuri dominantur. Cauſſæ criminales ad iudicia rarò deferuntur. Qui ſe conuicia dixiſſe negat, abſoluitur. Nam palinodiam pro pœna irrogata reputant. Iuris Romani ſcrupuloſa volumina, Bartolos & Baldos fruſtra euoluiſti, ſi hîc eſſe voles. Statutis enim, id eſt, legibus ſcriptis vtuntur. In illis & hoc ſancitum eſt: Homicidam, niſi in ipſo facto deprehenſus ſit, quinque florenis vitam redimere poſſe. Homini autem qui alterius canem cæciderit, mulctam decem florenorum irrogandam eſſe. Fuſtuarij pœna ipſis inter præcipua tormenta eſt. Nobiles enim, ſuos agricolas, heri mancipia ſua ſi quando peccarunt, horrendum in modum fuſtibus dolant. Qui verò grauius deliquerunt, virgis ferreis lacerantur.

Gens eſt natura ad arma propenſior. Machæris, frameis, & falcatis enſibus pugnant: perſæpe etiam claua lignea, quam ſemper ad manum habent. Si rus abeunt, Coſtram in dextra tenent, arcum autem Tartaricum cum pharetra & arũdinibus venenatis lateri alligant.

Ludi. In commeſſationibus non tantùm rubri chartacea ſymbola regis lubenter tractant, ſed & ludo teſſerario gaudent. Summa autem ſolertia prælia latronum ludunt. Vt gemini inter ſe reges albusque nigerq; pro laude oppoſiti certent bicoloribus armis. In hac profectò arte ita excellunt, vt haud ſciam an vlla gens cum illis comparari debeat.

Merces. Cùm pax eſt, ferarum pelles ex Moſchouia in Poloniam & Liuoniam venales aſportant. Mel, ceram, & corium magna copia peregrinis vendunt. Cæteri venando & latrocinia exercendo victum queritant.

Vndi-

Vndique enim densissimis & inuijs nemoribus septi sunt. Lupos, linces, & martes sæpe intra ipsa oppidorum mœnia venantur. Martes quidem in summitatibus arborum plerumque manent, & mel ab apibus congestum auidissimè lingunt. Rustici igitur canes alunt vestigatores, odoratu produnt animal inter arborum frondes absconditum. Tum venator magno ictu arborem percutiens, martem de summo vertice deijcit, quem illico ἰχνευτὴς ille dentium morsu necat. Κάστωρες quoq; in locis paludosis habitantes simili ratione decipiũt. Hoc animal, quia in extremis amnium oris commoratur, nõ capitur, nisi Nouẽbri & Decembri mensibus, cùm terra durissimo frigore riget. Fluuio igitur glacie constricto aduolat rusticus cum cane odorisequo. Κάστωρ aduenientis animũ minimè ignorans effossos, in ripa cuniculos deserit, & sub glacie in algentibus vndis natat. Canis autem naribus locum supra caput natantis exactè prodit. Sequitur igitur venator, qui iam antè à glacie perfossa ad fauces fluminis rete de lino triplici factum disposuit. Ad hoc cùm iam deuenit Castor, perrupturum se sperans, occiditur fustibus, & extrahitur. Pellis eius apud hos populos summo est in pretio. Hanc quoq; venationẽ impune nunquam vidi: nam penè cæli intemperies me occidit.

Ferarum venatio.

Castores.

Moribus Russi erga hospites sunt tolerabilibus: nisi fortè eorum trullas ames. Nam inter pocula homines esse desinunt.

Viri & fœminæ, si à fortunæ bonis firmiores sunt, eodem ferè habitu vestiuntur. Tunicam talarem varij coloris ex panno Britannico habent: limbis vestium tænias sericas, & globulos deauratos in-

Vestitus.

tertexunt: vterque ocreis calceatus. Fœminæ vittis & mitra caput tegunt, viri cudone pileóve coloris diuersissimi. Rusticorũ filiæ ex capitibus serpentum torquem collo circumdant. Vulgus autem ex pellibus ferinis tunicas, ex cortice arborum calceos parat: Et tot hîc sunt sutores quot rustici.

Forma corporum. Natura profectò sub aspero cælo homines etiam elegantes producit. Corpora plerunque solida habent & succi plena. Neque adeò informis est sexus muliebris, si quis formarum velit esse spectator. Omnem autem decorem suum vnico potandi vitio mulieres obfuscant. In hac enim re si maritos non vincunt, certè non sunt illis inferiores.

Musica. Musicæ subtilioris ignari sunt. Panduras nulla arte tractant & tantùm tibias vtriculares in delitijs habent. In nuptijs & alijs solennitatibus persæpe ad manuum complosarum fragorem choreas ducunt.

Libri. Libros Latinos & Græcos nunquam viderunt, & tamen de religione Græcorum multa gloriantur. Ego cùm semel nouum Testamentum Tiguri Græcè impressum mecum haberem, rogaremque Flamines vt aliquam periodum legerent, illi hoc sese facturos pernegabant: sanctè adfirmantes, eiusmodi typos nunquam sibi antè visos esse.

Victus. Mensæ elegantiam non magnopere curant, sed crudos cibos Deos Ægyptiorum, porrũ & cœpe auidissimè ingurgitant. Ditiores vinum & medonem, vulgus *Quastum*, hoc est, aquam bibit admixto sale vulgari, & pane mucido squarosoq; vescitur.

Ædificia. Domus Ruthenicæ ligneæ sunt, & quidem malè materiatæ. Ita tamen desipiunt, vt existiment parietem

tem cratitium lateritio præferendum eſſe. Cementi apud eos nullus ferè vſus eſt. Polociæ tantùm tria templa ſunt, opere lateritio exſtructa. Ex his tertiũ more Italico pulcerrimè expolitum nunc ibidem conſpicitur. Cætera Moſchorum Dux Ioannes Baſilides deuaſtauit, cùm ante annos octodecim Polotiam deditione in ſuam accepit poteſtatem.

Pacis tempore opimos accipiunt ex agris prouentus: nec vllis ferè frugibus hominũ vtilitati ſeruientibus carẽt. Aues omnis generis, perdices putà, phaſianos, attagenes erythrotaones ſumma ſolertia per inſidias capiunt, & leui ære diuendunt. Piſcium lautiſſimorum admirabilem copiam perennia illis ſuppeditant flumina, Boryſthenes, Duna, Driſna, Driſſa, Polotta, ex quibus innumeri lacus & ἰχθυοβοφεῖα ſeſe effundunt. Ex cocto ſale Iberico cibos condiunt. *Victus.*

Metallum quidem patrio in ſolo non effodiunt, & tamen auri obryci ſignatiq; argenti maximo deſiderio tenentur, atq; hoc vitium cum cæteris mortalibus commune habent. Nummos eorum argenteos ouali forma procuſos ad tuam Excell. mitto: ij vno in latere Cataphracto ſignantur: in altero deſcripta ſunt Ruthenicè hęc verba: Κν̃ς βελίπι Ι'ϐάν hoc eſt, princeps magnus Ioannes. *Moneta.*

Hæc ferè ea ſunt, Dauid Chytræe, quæ in Orientaliori Ruſſia obſeruatione digna putaui, quæ quidem, vt tuæ cupiditati ſatisfacerem, libenter in has paginas conieci. Nec tamẽ omnia attigi, ſed tantùm ſumma ſequutus ſum faſtigia rerum, Apes vt tenero ſtudens liquori libat ſumma thymi, aut crocum rubentem.

Armenij. De Armenijs quoque antea ad te perſcripſi, neque dubito literas tibi redditas eſſe. Hos frequentes habitare Leopoli, atq; ibidem pulcerrima templa habere, Tidemannus Giſius 7. Iunij Caunæ mihi dixit. Ego quidem, ſi aliquando officij ratione hoc ipſum licebit, Leopolim excurram, & vicinam Armeniam perluſtrabo, fuſiuſque deinde omnia literis tractabo.

Tartari. Reſtat nunc vt de Tartaris perpauca ſubijciamus. Cùm verò epiſtolam ad te ſcribere decreuerim, nõ eſt quod hiſtoriam expectes. Nolim namq; γλαῦκας ἐις Α᾽θήνας· Tartarorum quidẽ copias minimè contemnendas regijs in caſtris perſæpe vidi, atque hi ex Præcopienſium Horda aduenerunt, ex qua nunc quoq; militem conſcripſit Stephanus Victor. Cæteri Polonis notiores ſunt Tauricenſes, Aſturcenſes, Naiaenſes, Rezihorenſes, & Circaſſii. Principem Hordæ ſua lingua *Czar*, hoc eſt, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter ſunt ſecundæ, *Cneſi*, id eſt, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis faſtus eſt, vt etiam titulos & magna miſeri aucupentur nomina. Religio eorum ſine dubio diuerſiſſima eſt.

Ego illorum ritus, qui regis noſtri ſceptrũ agnoſcunt, breuiter attingam. Bellici ſanè tumultus eos à numinis cultu nõ auocant. Nam Veneris die, cùm vix ſol ipſe nitẽtes ſpargere iam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes conuolant. Hîc

Religio Tartarorum. Papa nudo vertice & pedibus complicatis humi ſedens, ſchedulam ſiniſtra in manu tenet, in hanc deſcripta ex Alcorano paradoxa aliquot congeſſit, quæ voce clara ad circumſtantes recitat: illi ſi quando no-

do nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reuerentiam ſuam declarant. Lectione finita, in ſtationem quiſque ſuam reuertuntur. Cæteri tamen, qui pacem bello, œconomiam militiæ præferunt, alijs quoq; ceremonijs occupantur. Hi vno à Vilna miliari, ad fluminis Veliæ ripas, gurguſtia aliquot & pagũ amœniſſimo loco ſitum habent. Huc ego XII. Kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralſundino, mercatore & ciue Vilnenſi exſpaciatus, delubrum eorum intraui. In illo certè, nec alicuius Diui, nec atri Dæmonis ſimulacrum vllum videtur. Nudi vbiq; parietes. Area tamen pictis tapetis inſtrata eſt. Die Veneri dicata ſemper ad ſacra conueniunt, ea, vti opinor, de cauſſa, vt ſignificent neq; Iudæorum ſuperſtitiones, neq; Chriſtianorum nomen & religionem ſibi probari. Delubrum nulli niſi diſcalceato ingredi licet. Campanarum boatum minimè tolerant. Papa autem, exorto ſole, in ſummitate templi exedræ inſiſtens, ſtentorea voce populum ad conciones vocat. Cumq; iam frequentes adſunt, ſumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis ſcriptum mihi monſtrarunt, numinis colendi rationẽ illis exponit. Poſtea de apotheoſi Mahometis, deque illius maieſtate & præcellentia carmen agreſte decantant, & tunc comitiorum finis eſt. Si Alcoranum, vel alium quemuis librum typis editum hîc videre licuiſſet, eum certè, magno vel pretio comparatum, ad te miſiſſem. In tanto autem librorum defectu nihil ſe vendere poſſe dicebant. De Deo Ieſu Chriſto & Spiritu ſancto fruſtra eos interrogabis. Veram enim pietatẽ ita curant, vt numerũ lupus aut torrentia flumina ripas. Non ſemel igitur

admiratus ſum cùm inter Chriſtianos habitent, cur adeò duri ſint & Chriſtianam religionẽ aſpernentur, & video ſanè Ieſuitarum nugas, qui de conuertendis ad Romanam eccleſiam gentibus multa & grandia fabulantur, cùm nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana ſuperſtitione abducere poſſint. neq; tamen & hoc negare auſim eſſe in Scythia homines Ieſu nomen adorantes, cùm dictum ſit per Dauidem de voce Euangelij per Apoſtolos in gentes ſpargenda, in omnem terram exiuit amuſſis eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porrò non fugit excellentiam tuam dogma Mahometarum magna ex parte Iudæorum ſuperſtitionibus & ſomnijs eſſe refertum. Tartari igitur Circumciſionem quoque retinent, ſed diuerſa ab Hebræis ratione. Secundo enim & tertio annis à natiuitate, prout papæ viſum eſt, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longè abeſt, vt in Scythiam, illi in Sarmatiam cõmigrantes, ranæ Seriphiæ non iniuria dici queant. Qui tamen in Polonia, & Lituania, & vtraq; Ruſſia longè lateq; diſperſi ſunt, plerumq; hominũ, quibuſcum degunt, linguam addiſcunt & callent.

Præterea illorum papa hoc mihi in ſermone dixit: In multis ſuæ gentis regionibus, ſolem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris ſunt, & duri laboris patientiſſimi: nec etiam vna vxore cõtenti. Nam plurimas ducunt, quarum penè miranda domi eſt concordia. Sed prior cæteris gratior habetur & acceptabilior.

Mortuos hîc non cremant, ſed defodiunt. Sponſos etiam fato functos addita dote & rebus œconomiæ

nomiæ neceſſarijs, matrimonio iungunt, ridiculis mehercle ceremonijs, quos alio in orbe & reuictu-ros, & vnà ſemper futuros autumant. De animabus demortuorũ ita ſentiunt, eas videlicet ex vno corpore in aliud tantiſper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quæſitam inueniant habitationem, atq; hinc magna iſta mundi lumina Cæſares & viros principes enatos eſſe.

Victus illorum miſerrimns & Cyclopicus. Nam prandentes aliquoties cum horrore aſpexi. Carnes certè equinas ac ſemicoctas auidiſſimè deuorant. nullus illis menſarum & ſediliorum eſt vſus. Cutes equorum iam tum fumantes, & recèns beſtiæ detractas pro ſcamnis conſeſſuri conſternunt. Lac equarum tanquam vinum Cretenſe admirantur & epotant. Hi bellis, acynacibus, arcu & ſagittis pugnant, bellatorum præſtantia equorum omnibus facilè anteponendi.

Præcopienſium legatus XIX. Iunij Vilnam adueniens regi euangelion adferebat, de re à ſuis contra Moſchos animosè & fortiter geſta. Quod videlicet non tantùm maximas hoſtis prouincias ferro flammaq; feliciter peruagati ſint: ſed & ad ipſa metropolis Moſchouiæ mœnia penetrarint. Horũ ſtudium voce ſua rex collaudans, magnam ſe ipſis aliquando gratiã habiturum dicebat, ſi deinceps quoque magnanimo conatu in aduerſam gentem arma & bellum inferant.

Iam de rebus Polonicis quales eæ nunc ſunt, ſcribendum aliquid erit. Quia nihil enim abs te literarum tribus penè menſibus accepi, meas epiſtolas, quas Maio & Iulio exaraui, intercidiſſe video. Rex

Stephanus Victor, 29. Aprilis ex comitijs Warsauiensibus Vilnam reuersus est. VIII. autem Kal. Iun. Bogdanus Bielscius, Moschus nobilissimus, à suo principe profugus ad regem venit Vilnam, qui non tantùm humanissimè nouum & insperatum hospitem excepit, sed & muneribus adfecit liberaliter. Sunt homines qui ominis loco illius aduētum excipiant, & fore confidant, vt ex solius consilio rex plurimis in rebus adiuuetur.

Sequenti die, qui erat 26. Maij, legatos Moschicos aduentare vidimus, comitatum habentes satis splendidum. Cum illis aliquot diebus de pace tractatum est, effectum verò nihil. Conditiones à rege propositæ tales sunt: Moschus Liuoniam tradat. Impedimenta bellica & commeatum in arcibus deditis relinquat. Sumptus etiam duabus expeditionibus factos persoluat. Pacem perpetuam sanciat. Danorum & Suecorũ reges hoc fœdere comprehendantur. Captiui λύτρῳ vel permutatione redimãtur. Ipse princeps in finibus vtriusq; regni ad colloquiũ se sistat. Internuncij cùm dicerent nihil horum suis in mandatis annotatũ esse, intercessione procerum, decem dierum spacium impetrarunt, vt interea per veredarium principis sui mentem explorarent. Ille, quia die dicto reuersus non est, rex quidem legatos dimisit.

Ipse verò 19. Iunij, equum in gyros tortũ conscendens, Vilna egressus est circiter decimam diei horam, cælo ita sereno & tam faustis hominum acclamationibus, vt dubitare nemo possit, hunc principem diuinitus Polonorum genti datum, ex hydra ista Lernæa feliciter debellata, famã reportaturum esse

esse immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium proceres, inter quos non postremus erat legatus pontificius Ioannes Andreas Caligarius, episcopus Brittonoriẽsis, qui pro confirmatione regni pecuniam papæ debitam deposcens, indulgentias simul & peccatorum remissionẽ largissimam attulit. Proximum ab illo locum tenebat generosus vir, Leuinus Bulouius, ab illustrissimo Marchione Brãdeburgensi & Borussorũ duce in legatione huc missus, qui postea Caunam reuersus, cùm ad prandium me inuitasset, amãter hoc à me petijt, vt suo nomine salutẽ tibi plurimã adscriberem, addens & illud: In Borussiam quidem te hoc tempore non venturũ, id quod ego summo cum dolore audiui: Statueram enim salutandi gratia Regiomontẽ ad te excurrere.

Tidemannus quoque Gisius, I. V. D. & regis intimus Secretarius, homo omnium hominum humanissimus, & optimis literis egregiè excultus. 21. Iunij, historiam Augustanæ Confessionis tuam, ab Rittero Latina ciuitate donatam, Vilnæ mihi monstrauit. Cumq́ue sumpto semel iterumq́ue calamo scribere tibi vellet, neque tamen tanta & indicibili negotiorum mole oppressus, sibi ipsi satisfacere posset, inuitus quidem hoc tempore officium tuæ excellentiæ debitum intermisit, meq́ue per Apollinem rogauit, vt hanc candidissimæ mentis suæ affectionem per epistolam tibi significarem, id quod me facturum, vti debui, ita lubenter promisi. De omnibus tamen rebus, quæ hactenus gestæ sunt, & quæ deinceps numinis auspicio gerentur, faciet te paulò pòst certiorem.

Regis nostri frater, Transyluaniæ princeps, nu-

per decessit, cuius obitum rex grauiter tulit, vt par est. metuit fortassis aliquam in istis locis mutationem, quanquam filius demortui, decem annorum puer, à subditis patris successor nominatus est. Eodem die quo Transyluanorum dominus extinctus est, generosissimus regis equus exanimis concidit & perijt, qui non procul ab arce Vilnensi defossus est, & columnam habet ligneam.

Belli suscepti moles hac æstate Plescouiam tanget. Milites vndiq; huc confluunt, ille ex Germania, alter ex Calydonia, tertius ex Britannia, vt nimirum venales animas tantò citius Plutoni propinét. Nam vndiq; ad inferos tantundem viæ est.

Rex dum foris hostem quærit, nos domi pro pietate bellum gerimus. Proceres quidem Polonici, qui purioris doctrinæ professoribus fauent, & partim Zuinglianos defendunt, partim Augustanam Confessionem sequuntur: ante abitum suum de ineunda concordia suaserunt, certum esse adfirmantes, quod N. Romę nuper creatus in perniciem Lutheranorum iuramentum præstiterit Pont. Max. Huius verò tyrannidem non adeò metuendam esse, si nos piè in religione consentiamus. Maio igitur mense conuenimus Vilnæ, effecimns nihil. Summam actionis adiunctæ continent paginæ. Ipse Dei filius, vtinam gloriosissimo aduentu suo vulnera ecclesiæ citò sanet, & beatitudinem nobis donet sempiternam. In hoc quidem seculo sinceram sperare pacem non licet. Anabaptistas vicinos per occasionem erroris admonui. Horum superintendentes Laurens Criscouius, hæresin se defensurum scribit. cùm prodierint chartæ, habebimus sanè quod

quod aut contemnamus, aut etiam quod auctoritate sanctarum scripturarũ refutemus. Literas ipsius Criscouij ad tuam Excellentiam transmitto. Iamq́; Colophonis vice etiam atq; etiam vehementer te rogo, vt hasce paginas tuo iudicio emendes, ac vel legas, vel diuulges, vel abijcias, quidquid horum feceris, meo facies consensu. Summum Pontificem ecclesiæ, Iesum Christum, Dei ac Virginis filium, qui solus est longitudo dierum nostrorum, toto pectore precor, vt tuam Excellentiam spiritu sanctissimo suo gubernet, & diutissimè incolumem conseruet, meque tuæ beneuolentiæ & amori totum trado. VIII. Kalend. August. anno. M. D. LXXXI.

EPISTOLA DE RELIGIONE ET SACRIFICIIS VETERVM BORUSSORUM, IO. MELETII *Ad* GEORGIVM SABINVM.

CVm elegiam illam tuá, quam ad Petrum Bembum Cardinalem scripsisti, mihi legendam exhibuisset Hieronymus filius meus, qui tuis scriptis plurimùm delectari solet, in qua de sacrificio capri, & anguium cultu, quæ nonnullæ Sarmaticæ gentes faciunt, commemoras: continere me non potui, quin ea quæ de vano cultu earum gentium comperi, ad te scriberem, tibi vtique non ingratum fore sperans, si earum gentiũ, ad quas fato quodam vocatus es, & in quarum vicinia vitam agis, mores &

idololatriam plenius cognoſceres. Multi enim ſuperſtitioſi ritus, idololatriciq́ue cultus paſſim in his regionibus adhuc occultè ſeruantur, qui tibi aduenæ nondum fortè cogniti ſunt. Itaque viſum eſt communicare tecum, quicquid de illis compertum habeo. Ac ne longiore vtar proœmio, referam primò ſacrificia, quibus olim Boruſſi, Samogitæ, Lituani, Rutheni & Liuones, coluerũt dęmonia pro dijs, atque etiam nunc multis in locis colunt occultè: deinde ſuperſtitioſos quoſdam ritus, quibus nuptiæ, funera & parentalia apud eaſdem gentes celebrantur.

Die Georgij ſacrificium facere ſolent Pergrubrio qui florum, plãtarum, omniumq́; germinum Deus creditur. Huic Pergrubrio ſacrificant hoc modo. Sacrificulus, quem *Vurſchayten* appellant, tenet dextra obbam cereuiſiæ plenam, inuocatoq́ue dæmonij nomine, decantat illius laudes: Tu (inquit) abigis hyemem, tu reducis amœnitatem veris: per te agri & horti virent, per te nemora & ſyluæ frondẽt. Hac cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit cereuiſiam nulla adhibita manu: ipſamq́ue obbam ita mordicus epotam retro ſupra caput iacit. Quæ cùm è terra ſublata, iterumq́; impleta eſt, omnes quotquot adſunt ex ea bibunt ordine, atque in laudem Pergrubrij hymnum canunt. Poſtea epulantur tota die, & choreas ducunt.

Similiter quando iam ſegetes ſunt maturæ, ruſtici in agris ad ſacrificium congregantur, quod lingua Ruthenica *Zazinck* vocatur, id eſt, initium meſſis. Hoc ſacro peracto, vnus è multitudine electus, meſſem auſpicatur, manipulo demeſſo quem do-

mum

mum adfert. Poſtridie omnes, primò illius domeſtici, deinde cæteri quicunq; volunt, meſſem faciunt.

Facta autem meſſe, ſolenne ſacrificium pro gratiarum actione conficiunt, quod Ruthenica lingua *Ozinck*, id eſt, conſummatio meſſis dicitur. in hoc ſacrificio, Sudini Boruſſiæ populi, apud quos ſuccinum colligitur, capro litant, ſicut in elegia tua ad Bembum ſcribis.

Litandi verò ritus eſt talis. Congregatò populi cœtu in horreo, adducitur caper, quem *Vurſichaytes* illorum ſacrificulus mactaturus, imponit victimæ vtranq; manum, inuocatque ordine dæmones, quos ipſi Deos eſſe credunt: videlicet, Occopirnum, deum cæli & terræ. Antrimpum, deum maris: Gardoæten, deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunus. Potrympum, deum fluuiorum ac fontium. Piluitum, deum diuitiarum, quem Latini Plutum vocant. Pergrubrium, deum veris. Pargnum, deum tonitruum ac tempeſtatũ. Pocclum, deum inferni & tenebrarum. Poccollum Deum aëriorum ſpirituum. Putſcætum, deum qui ſacros lucos tuetur. Auſceutum, deum incolumitatis & ægritudinis: Marcoppolum, deum magnatum & nobilium: Barſtuccas quos Germani *Erdmenlen*, hoc eſt, ſubterraneos vocant.

His dæmonibus inuocatis, quotquot adſunt in horreo, omnes ſimul extollunt caprum, ſublimemque tenent, donec canatur hymnus, quo finito, rurſus demittunt ac ſiſtunt caprum in terram. Tum ſacrificulus admonet populum, vt ſolenne hoc ſacrificium à maioribus piè inſtitutum, ſumma cum veneratione faciant, eiusque memoriam religioſè ad

posteros conseruent. Hac conciuncula ad populum habita, ipse mactat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergit. Carnem verò tradit mulieribus eodem in horreo coquendam. Hæ interea dum caro coquitur, parant è farina siliginea placentas, quas non imponunt in furnum, sed viri focum circumstantes, hinc illinc per ignem iaciunt absque cessatione, tādiu quoad illæ indurescant, & coquantur. His peractis epulantur atq; helluantur tota die ac nocte vsque ad vomitum. Ebrij deinde summo mane extra villam progrediūtur, vbi reliquias epularum quæ remanserunt, certo in loco terra operiunt, ne vel à volatilibus vel à feris diripiantur. Postea dimisso cœtu, suam quisque domum repetit.

Cæterum, ex omnibus Sarmatiæ gentibus suprà nominatis, multi adhuc singulari veneratione colunt Putscætum, qui sacris arboribus & lucis præest. Is sub arbore Sambuco domicilium habere creditur. Huic passim homines superstitiosi litant pane, cereuisia, alijsque cibis sub arbore sambuco positis, precantes à Putscæto vt placatum efficiat Marcoppolum, deum magnatum & nobilium, ne grauiore seruitute à dominis ipsi premantur: vtque sibi mittantur Barstuccæ, qui (vt suprà dictum est) subterranei vocantur. His enim dæmonibus in domo versantibus se fieri credunt fortunatiores: eisque collocant vesperi in horreo super mensam mappa stratam panes, caseos, butyrum, & cereuisiam: nec dubitant de fortunarum accessione, si manè reperiant cibos illic assumtos. Et si quando intactus cibus in mensa remanet, tunc magna anguntur cura nihil non aduersi metuentes.

Eædem

Eædem gentes colunt ſpiritus quoſdam viſibiles, qui lingua Ruthenica *Colky*, Græca Coboli, Germanica *Coboldi*, vocantur. Hos ſpiritus credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum: nutriuntque eos lautè omni ciborum genere, eò quòd afferre ſoleant nutritoribus ſuis frumentum ex alienis horreis furto ablatum.

Cùm verò hi ſpiritus alicubi habitare ac nutriri cupiunt, hoc modo ſuam erga patremfamilias voluntatem declarant. In domo congerunt noctu ſegmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium ſtercora. Quod vbi paterfamilias animaduerterit, nec diſſipauerit ſegmenta, nec ſtercora è mulctris eiecerit ſed de inquinato lacte cum omni familia ſua comederit, tunc illi apparere & permanere dicuntur.

Præterea Lituani & Samogitæ in domibus ſub fornace, vel in angulo vaporarij vbi menſa ſtat, ſerpentes fouent, quos numinis inſtar colentes, certo anni tempore precibus ſacrificuli euocant ad menſam. Hi verò exeuntes, per mundũ linteolum conſcendunt, & ſuper menſam aſſident. Vbi poſtquam ſingula fercula delibarunt, rurſus deſcendunt, ſeque abdunt in cauernis. Serpentibus digreſſis, homines læti fercula illa prægustata comedunt, ac ſperant illo anno omnia proſperè ſibi euentura. Quod ſi ad preces ſacrificuli non exierint ſerpentes aut fercula ſuper menſam poſita non delibauerint, tum credunt ſe anno illo ſubituros magnam calamitatem.

Ad hæc eædem gentes habent inter ſe ſortilegos, qui lingua Ruthenica *Burty* vocantur, qui Potrimpum inuocantes, ceram in aquam fundunt, atque

ex ſignis ſiue imaginibus inter fundendum figuratis, pronunciant ac vaticinantur de quibuſcunque rebus interrogati fuerint. Noui ipſe mulierculam, quæ cùm diu reditum abſentis filij fruſtra expectaſſet: erat enim filius ex Boruſſia in Daniã profectus: conſulit ſortilegum, à quo edocta eſt, illum naufragio perijſſe. Cera enim in aquam fuſa, expreſſit formam fractæ nauis, & effigiem reſupini hominis, iuxta nauim fluitantis.

Apud Samogitas eſt mons ad fluuium Nauuaſſam ſitus, in cuius vertice olim perpetuus ignis à ſacerdote conſeruabatur, in honorem ipſius Pargni, qui tonitruum & tempeſtatum potens à ſuperſtitioſa gente adhuc creditur. Hactenus de ſacrificijs.

Nunc de ritibus Nuptiarum, funerum, & parentalium, narrabo non minus ridicula quàm ſuperſtitioſa. Apud Sudinos, Curonenſes, Samogitas, & Lituanos, nobiles puellę multis in locis geſtant tintinnabulum, quod funiculo alligatum è cingulo dependet vſque ad genua. nec ducuntur, ſed rapiuntur in matrimonium, veteri Lacedæmoniorum more à Lycurgo inſtituto. Rapiuntur autem non ab ipſo ſponſo, ſed à duobus ſponſi cognatis. Ac poſtquam raptæ ſunt, tunc primùm requiſito parentum conſenſu matrimonium contrahitur.

Cùm nuptiæ iam celebrantur, ſponſa ducitur ter circa focũ. Deinde in ſellam ibi collocatur. Sedenti ſuper ſellã, pedes lauantur. Ea verò aqua, qua ſponſæ lauantur pedes, conſpergitur lectus nuptialis ac tota ſupellex domeſtica: Conſperguntur item hoſpites, qui ad nuptias inuitati ſunt. Poſtea ſponſę os oblinitur melle, & oculi teguntur velamine, velatis

oculis ipſa ducitur ad omnes ædium fores, quas iubetur contingere ac pulſare dextro pede. Ad ſingulas fores circumſpergitur tritico, ſiligine, auena, hordeo, piſis, fabis & papauere. Qui enim ſequitur ſponſam, geſtat ſaccum plenum omni genere frugum: cumque illam circumſpergit, ait, nihil horum defuturum ſponſæ, ſi religionem piè coluerit, remque domeſticam curauerit ea diligentia, qua debet. His actis, aufertur ſponſæ velamẽ ab oculis, & conuiuium celebratur.

Veſperi cùm ſponſa ad lectũ deducenda eſt, inter ſaltandum ei abſcinduntur crines, quibus abſciſſis, mulieres imponunt ei ſertum, niueo linteolo adornatũ, quod vxoribus geſtare licet, donec filiũ pepererint. Tãdiu enim vxores pro virginibus ſe gerunt. Ad extremũ introducitur in cubiculũ, vbi pulſata & verberata, cõijcitur in lectũ, ſponſoq; traditur. Tum pro bellarijs afferuntur teſticuli caprini, vel vrſini, quibus ipſo nuptiarum die commanducatis, coniuges creduntur fieri fœcundi. Hac de cauſſa nullum quoq; animal caſtratum illic ad nuptias mactatur.

In Funeribus hic ſeruatur ritus à ruſticanis, defunctorum cadauera veſtibus & calceis induuntur, & erecta locantur ſuper ſellam, cui aſſidentes illorum propinqui, perpotant ac helluantur, epota cereuiſia, fit lamentatio funebris, quæ in lingua Ruthenica ſic ſonat *Ha le le, le le, y procz ty mene vmarl? ij za tij nie miel ſto yeſty albo pity? y procz tij vmarl? Ha le le, le le ij za tij nie miel kras ije mlodzice? ij procz tij vmarl?* Id eſt, Hei, hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat eſca aut potus? Quare ergo mortuus es? Hei hei mihi: An non habuiſti

formoſam coniugem? Quare ergo mortuus es?&c. Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona,cuius mortem deplorant:nempe,liberos,oues,boues,equos,anſeres, gallinas, &c. Ad quæ ſingula reſpondentes, occinunt hanc Næniam,Cur ergo mortuus es,qui hæc habebas?

Poſt lamentationem dantur cadaueri munuſcula,nempe,mulieri fila cum acu:viro linteolum,idq; eius collo implicatur. Cùm ad ſepulturam effertur cadauer,pleriq; in equis funus proſequũtur, & currum obequitant quo cadauer vehitur: eductiſque gladijs,verberant auras,vociferantes, *Geygeythe begaythe peckelle.* id eſt, aufugite vos dæmones in infernum. Qui funus mortuo faciunt, nummos projiciunt in ſepulcrum, tanquam viatico mortuũ proſequentes. Collocant quoque panem, & lagenam cereuiſiæ plenam ad caput cadaueris in ſepulcrum illati, ne anima vel ſitiat vel eſuriat. Vxor mane & veſperi, oriente & occidente ſole, ſuper extincti coniugis ſepulcrum ſedens vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cognati verò ineunt conuiuia die tertio, ſexto, nono, & quadrageſimo à funere. Ad quæ conuiuia animam defuncti inuitant, precantes ante ianuam. In his conuiuijs, quibus mortuo parentant, tacitè aſſident menſæ tanquam muti, nec vtuntur cultris. Ad menſam verò miniſtrant duæ mulieres, quæ hoſpitibus cibum apponunt, nullo etiam cultello vtentes. Singuli de vnoquoque ferculo aliquid ſub menſam iaciunt, quo animam paſci credunt, eiſque potum effundunt. Si quid fortè ceciderit de menſa in terram, id non tollunt, ſed deſertis (vt ipſi loquuntur) animabus relinquũt man-

ducan-

ducandum, quæ nullos habent vel cognatos vel amicos viuentes, à quibus excipiantur conuiuio. Peracto prandio, ſacrificulus ſurgit de menſa, ac ſcopis domum purgat, animaſque mortuorum cum puluere eijcit, tanquam pulices, atque his precatur verbis, vt è domo recedant. *Iely, Pily ducisse:nu* Wen, *nu* Wen: hoc eſt, ediſtis ac bibiſtis animæ dilectæ, ite foras, ite foras. Poſt hæc incipiunt conuiuæ inter ſe colloqui & certare poculis. Mulieres viris præbibunt & viri viciſſim mulieribus, ſeque mutuo oſculantur.

De hac oblatione ciborum ſuper tumulos defunctorum meminit etiam Auguſtinus ſermone 15. de Sanctis, cuius verba hæc ſunt: Miror cur apud quoſdam infideles hodie tam pernicioſus error increuerit, vt ſuper tumulos defunctorũ cibos & vina conferant, quaſi egreſſæ de corporibus animæ, carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit: Spiritus autem & anima ijs nõ indigent. Parare aliquis ſuis caris dicit quod ipſe deuorat. Quod præſtat ventri, imputat pietati, &c. Hactenus Auguſtinus.

Hæc, quæ de ſuperſtitioſis ritibus, & ceremonijs illarum gentium narraui, partim ipſe vidi, partim ab hominibus fide dignis audiui. Tu verò, præſtantiſſime vir, qui variarum rerum cognitione delectari ſolitus es, pro ea qua excellis humanitate, meum hoc qualecunque ſcriptum ab homine tui amantiſſimo profectum, boni conſulas, oro.

FINIS II. TOMI
Rerum Polonicarum.

TOMVS III.

RERVM POLONICARVM, IN QVO RES PARTICVLARITER gestæ à Polonis comprehenduntur.

ILLVSTRIBVS ET MAGNIFICIS VIRIS, DN. NICOLAO MIELECZKI, Voiuodę Podolię, Grodensi, & Nico. Sieniauuski, Striensi præfecto, atque copiarum regni in Russia primario ductori,

IOANNES LASICIVS S.

ISI nos certa merces laborum, Christianorum caussa susceptorum, in cælis maneret: nihil vobis, illustres viri, cæterisq; istic pacis publicæ conseruatoribus, foret infelicius. Tanta sunt vestra in Rempub. Christianam merita, me latet an iam remunerata. Hæc verò est illa maxima caritas, de qua sic inquit noster Seruator: Maiorem hac caritatem nemo habet, quàm si animã suam ponat pro amicis suis: hoc illud quod Sirachus faciendum suadet, ne fratris & amici caussa pecuniæ parca-

parcamus, hoc quod Paulus scribit: Caritas non quærit quæ sua sunt: & omnia sustinet. Quæ, quanta sint, quis nō videt? Testis rei huius est, inter alia, hæc quam ad vos mitto, VALACHICA HISTORIA: nam quid vos aliud in Valachia, tanto cum discrimine vitæ, nec absque impensis, & domesticis rebus postpositis, anno 1572. egistis, quàm vt Bogdano, gentis nostræ amantissimo, in illam reducto, tutum ab illa parte à Turcis regnum Polonicum, firmissimum Germaniæ murum, redderetis? quo beneficio quod aliud maius à vobis in Rempub. proficisci potuit? Itaq; ne dubitate, veniet aliquando illud tempus, cùm, vt omnium Christo fidentium virtutes, ita vestra quoq; hæc de populo Dei merita, magnis præmijs afficientur. Nec ego valde miror, optatis, conatibusq; vestris fortunā non respondisse: cùm nemō sit hominum, cui semper secunda sint omnia. In magnis (*ait Poeta*) & voluisse sat est. *Satis vos patriæ, satis amico dedistis afflicto. Si Deo, mundi, quem creauit, admirādo rectori, secus visum: quid dolemus? voluntati illius quis resistet? is vt dat, ita aufert, reges, regna mutat, excitat & immittit hostes, non tamen absq; caussa: sed propter impunita scelera, idololatriam, superstitionem, pauperum oppressionem, iniurias, fraudes, furta, cædes, luxus, libidines, ebrietates. Ductus est in captiuitatem populus meus, ait vates Esaias, propterea quòd non fuerit præditus scientia: tympanum, tibia & vinum in conuiuijs illorum: opus autem Dei non respiciunt. Neq; verò vos tunc solùm præclaram patriæ operam nauastis: magna semper ab illo tempore, ex quo vos in Russia diuina cōstituit prouidentia vtriusq; vestrum, maiorumq; vestrorum, in repellenda vi Barbarorum, vigilantia, in-*

dustria, fortitudo enituit: si modò alij conatus adiuuissent vestros, vel si plura perficere per iram diuinam licuisset. Vtinam autem nostri, tam crebris Scytharũ incursionibus exciti, qui mihi nihil nisi prodromi Turcarum esse videntur, de locis, quà illis accessus ad nos patet, muniendis tandem aliquando cogitarent. Vidisti tu, sapientissime Mieleci, in tua illa cum Comite Tarnouio & Stanislao Latalscio peregrinatione, vidisti inquam iuuenis, vt Itali Turcis, Hispani Mauris, Galli Anglis, Dani Suecis, Zelandi & Hollandi quibusuis, cum bellum est, nauibus ad se aditum prohibeant: vt ijs in locis, quibus commodius est ad eos accessus, arces, præsidiaq; habeant: collapsa instaurent, dies & noctes excubent. Cuius rei documenta si nunc hac tua & ætate, & authoritate ad tuum Nestrum atq; Neprum, quà ferus Scytha incurrit, ederes: certè hoc inter tot tuos, quos in arcendis hostibus suscipis labores, præcipuum, idemq; immortale opus esset futurum. Ni verò id, hoste iam nobis propinquo, & incuria nostra nimium audaci facto, maturè feceritis, quis mirabitur sequutam possessionis direptionẽ: quæ, proh dolor, iam magna est, vbi nulla sepes fuit? Cui ducendæ non dubito quin post tot calamitates, & Turcarum in Valachiam ingressum, manus sitis celeriter admoturi. Opto vobis Gedeonis fortitudinem, Samsonis vires, Dauidis felicitatem. Barcini, Kal. Octobr. 1577.

IOANNIS

IOANNIS LASICII HISTORIA DE INGRESSV POLONORVM IN VALACHIAM,

cum Bogdano Voiuoda, (cui successit Iuonia) & cæde Turcarum: ducibus Mielezkio & Sieniawskio: an. M.D.LXXII.

VARIA esse gentis cuiusuis, vt virtutes, ita vitia, nemo est qui ignoret. Valachorum sanè ea est leuitas animi, & perfidia, vt maior esse nequeat. Ii paucis antè annis, ne superiora commemorem, Alexandro principe suo eiecto, quendam Iacobum Despotem, qui Rostochij Mathemata docebat, nostris quibusdam suo cum dispendio eum adiuuantibus, receperunt: quo occiso, rursus Alexandrum, postea Bogdanum admiserunt. Hoc fastidito, Iuoniæ se subiecerunt, isto Turcis prodito, ad Petrum defecerunt, quem quis diutius his regnaturum credat? Ita illud à Salomone verè dictum, vt omnia, propter improbitatem terræ, multos principes eius esse. Quamobrem haud mirũ est, proposuisse id in concilio Lucensi, anno Christi 1429. Sigismundum Hungarorum, Romanorumq; regem, (vt testis est lib.4. Chronicorum Polonicorum noster Miecho-

uienſis) vt gens Valachica, vnà cum ſuis Voiuodis exterminaretur: quod nemini fida foret, furto ac præda viueret, ſed Wladislaum regem Poloniæ, Vitoudo duce Lituaniæ, fratre ſuo, præſente, reſpondiſſe: non eſſe æquum vt Valachi, regni Poloniæ ſubiecti, exterminarentur: quorum ſi aliqui furto viuerent, id tamen nõ poſſe de omnibus dici. Licèt autem hoc tum diſcordia regum non fuerit factum: at noſtra ætate, magnis eos cladibus affligi: tandẽ etiam diuino permiſſu, Turcarũ iugo ſubijci vidimus. Sic enim propheta Amoſus, Dei nomine: Ecce, inquit, oculi Domini Iehouæ in regnum quod peccauit: diſperdamq́, illud è terra. Sic & apud Ieremiam Deus ait: Ego feci terram, & dedi eã illi cui mihi viſum eſt: dedi omnes has terras Nebuchadneſaro Babylonio ſeruo meo. Quis igitur miretur tot gentes, quarũ fides lubrica, iam in prouerbium abierat, in Turcicam deueniſſe poteſtatem? nam quid Deo magis exoſum, bilingui, perfido, fraudulento? Sed nos iam hiſtoriã aggrediamur, Paprocium ſequuti.

Valachi, qui olim Getæ & Daci, poſt ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati, gens miſti ſeminis, ideoq; ingenij varij & inquieti: cõcepto odio contra Bogdanum, ſuũ Voiuodam, (vox ea lingua noſtra exercitus ducẽ ſignificat) quòd Polonorum magna conſuetudine ſua in aula vteretur, his plurimum fidei haberet, horum beneuolentiam liberalitate demereretur, vni illorũ ſororẽ ſuam nuptũ dediſſet, ipſe quoq; vxorẽ genere Polonã ducturus eſſet: clàm ineunt conſiliũ de alio in locum illius ſublegendo. Erat tum apud Imperatorem Turcarum Iuonia, (ſic illi Ioãnem appellant) filius

filius Stephani, Voiuodæ illorũ, è cõcubina prognatus: qui anno ſalutiferi partus 1561. rege Sigiſmundo Auguſto comitia Lublini agente, Ioannis Fierlei, Voiuodę Lublinẽſis, Marſchalciq; regni Poloniæ, ſenatoris grauiſſimi, miniſter fuit. Is Valachis viſus eſt ad ſuſcipiendum imperium ſatis idoneus. Ad hunc ergo de nouo principatu ſcribunt: quæ & quanta à Bogdano & Polonis perferãt mala, ſignificãt: ſi citò cum aliqua Turcarũ manu veniret, prodituros ſe ei obuiam pollicentur: Polonoſq; vnà cum Bogdano, & Petro fratre ipſius, vinctos viuos in poteſtatem eius tradituros. Iuonia iamdudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nũtio, protinus colligit Cæſaris ſui permiſſu, circiter viginti millia Turcarũ, Græcorum & Serborũ. Porrò Bogdanus, factus de his conſilijs à quodam Valacho certior, ſimulq; monitus vt profectus in Poloniam ad amicos, maturè pararet auxilia, quibus ſe ab iniuria tueretur, vitaret inſidias: illo ipſo quo hæc accepit die, (qui fuit Dominicus præcedẽs Bacchanalia anni 1572.) Valachia excedit: vbi primùm Polonis, ſuis familiaribus, perfidiam, inſidiasq; ſubiectorum ſuorũ aperit. Egreſſo è Valachia Bogdano, ingreſſus in eã eſt Ioannes, ipſius æmulus, magnis Turcarum copijs ſtipatus: cui obuiã primates profecti, Gabriel Logofet, Dinga dux exercitus, Craczonus eremita, Viſternicus laſus, Lupulus Stroiz, cæteriq; proditores: ſalutatũq; reuerenter, Iaſum, vbi ſedes Voiuodarũ eſt, deducunt. Tum verò cognouêre periuri Valachi, quàm leuia fuerint priora incommoda illis, quæ à Turcis patiebantur: nam noſtri milites nihil aliud quàm pabulum in vſum equorum, ex agris, horreiſque incola-

rum auferebant:at Turcæ, præter id, vxores quoq; illorum, virgines, pueros constuprabant: parentes, propinquos flagitia prohibentes pulsabant: omniáque alia arbitratu suo agebant: adeò licenter, vt illos tum pluribus incommodis vnus Turca affecerit, quàm antea triginta Poloni: nec dissimilis eorũ conditio Iuonia imperante, illi Israelitarum, Abimelecho rerum potiente, fuerit: quæ sors communis est ijs omnibus, qui excusso dominatu à Deo accepto, alium sibi pro sua libidine, nefariè accersunt. Nam & ipse Iuonia, vel ob leuissimum delictum, pœnam capitis insontes statuebat, viuos excoriabat, palis infigebat, oculis priuabat, (quæ pœna apud Valachos familiaris est) naso & auribus præcisis deformes homines reddebat: breuiter, si quis illo inuito seu racemum suæ vineæ, seu quidpiam aliud, ex quo census penditur, vendidisset: hunc ille aut occidebat, aut hamo per nares illius traducto, manibusque post tergum colligatis, tortoribus, vel, si isti non essent, Nigritis (quos Ziganos vocant) per plateas immisericorditer flagellandum obijciebat: & (quod immanius est) cæsorum cadauera, insepulta esse in foro sinebat, vt canes esu illorum saturarentur, homines aspectu obedientiores redderentur. Hac tali feritate, tantum sui metum, amoremq; (si modò in metu esse potest amor) plebi incussit, vt illum postea non modò honorarint, horruerintq;, verùm etiam fortiter pro eo depugnauerint. Tale in illis locis, & ad Septentrionem, vulgi hominum ingenium est, vt castigatum promptiùs, quàm sua sponte officium faciat. Est in Russia nobilissimæ prosapiæ Casparus PanieWskius, præfecti Zidaczouiensis

uiensis

uienſis forma conſpicua filius: huic Bogdanus ſuam ſororem, matre id volente, bona cum dote locauit. Ipſe etiam Bogdanus, Ioãnis Tarlonis, ſigniferi Leopolienſis, pudoris, pulcritudinisq; eximiæ filiam, ducturus in matrimonium erat: cui filiæ, matriq; eius, viro mortuo, rex Auguſtus tutores dedit ſenatores illuſtres, Georgium Iaſlouiecium Ruſſię, Nicolaum Mielecium Podoliæ Voiuodas: qui puellam ſponſo, nõ ſecus quàm ſi regia filia foret, tradituri erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implorat: ſuum honorem tuẽdum vt ſuſcipiãt, omnibus precibus rogat: idem petit & à militibus, finium regni cuſtodibus. Hi itaq; omnes, rei indignitate commoti, & illud Sirachi conſilium ſequuti: Iniuriam (inquit) patientẽ eripe è manu iniuriam inferentis: neq; vindicando animũ paruum habeas: & eritis tanquam filij altiſſimi: quod & Dauid, Salomon, Ieremias, homines diuini, faciendum cenſuerunt: operas illi ſuas, ad vindicãdum ius amiſſum, obtulêre: miſerat & ad Auguſtum regẽ certos homines, qui idem abs eo flagitarẽt: ſed fœdus cum Turcis antiquum, auxilia ferre non ſiuit: tamẽ quod præſtare potuit, fecit: miſſo ad Turcam nobili legationib. viro, Andrea TaranoWskio, Bogdano vt reconciliaretur, ſi modò offenſus ab illo eſſet, vtq; eiectũ in patrium principatũ reſtitueret, orauit. Egreſſo è Valachia abſq; omni operæpretio legato, cõfeſtim Bogdanus cum bis mille ferè, voluntarijs militibus è nobilitate conflatis, in patriam irrumpit: quos traducto Neſtro flumine, voluntate omnium, Nicolao Mielecio, propter prudẽtiam & rei bellicæ ſciẽtiam inter omnes ſummo, ducendos, regendosq; cõmit-

tit. Is sibi laboris socium & adiutorem adiungit Nicolaum SieniaWskium, Palatini Russiæ filium, Strinensem præfectum, non minùs quàm ipse, rei militaris scientia clarum: cuì breui pòst, omnis orę illius militiæ cura à rege commissa est. Horum ductu ingressi in Valachiam, rei frumentarię paulò licentiùs studere cœperunt: qua re cognita, Mielecius furcam medijs in castris erigit, pœna capitis raptoribus statuta: quòd non ad hostes, sed ad suos venissent, quibus dominũ restituere conarẽtur expulsum. Habitus est ibidẽ delectus militũ, septingẽti, bello gerẽdo parũ idonei, domũ reuerti iussi, mille trecẽti relicti: pauci numero, sed animi, corporisq; virib. pręstãtes. Postero die iter ingressi per syluã faginã (quæ quondã ab incolis callidè succisa, nostris perniciosa fuit) ad Prutũ amnẽ peruenêre: vnde misso PilaWskio centurione cũ Bogdani famulis, vt Chocimo tormenta bellica adueherẽt: ad StepanoWczum (qui locus ad eundẽ fluuiũ est) ꝓcessêre: vbi facti de vicinis hostib. certiores: visum imperatorib. est, quò ad illos suis cũ cẽturijs ꝓficiscerẽtur insignis fortitudinis audacięq; viri, Stanislaus Lanczcoronskius Scalensis, Michael Iaslouiecius Chmielnicẽsis præfecti: Nicolaus Herburtus, Stanislaus Volskius, Crussielniczkius, Temrucus Pietichorensis cũ suis, & triginta Croatis. Hos Valachi cõspicati, quorũ ductor Dãbroua, Pruto celeriter traiecto, terga dedêre: ibãt ergo nostri secundum vnã ripam, hostes ex aduerso secundũ alteram: eius animi, vt sex millia virorũ quadringentos Polonos nõ fuerint adoriri ausi. Nostri, nulla re memorabili patrata, in castra reuersi, ire rursus ad excubias agendas iussi sunt: profecti, incidunt in Turcicos & Vala-

Valachicos excubitores:q multis in locis ignes excitarant,vt hac ratione,quãuis mille capita nõ superarent,plures esse viderẽtur.His nostri cęlo iam albẽte visis,etsi impares,tamẽ se tenere nõ potuerunt.quin sublato clamore in illos irruerẽt:ac Turcæ, armis ꝓtinus correptis, cõclamant & ipsi: Volscianosq; atq; Croatas,qui eos inuaserãt priores,abs se propellunt. sed posteaquã Herburtus,Lanczcorõskius,Iasslouiecius,Crusielnizkius cũ tympanis excesserè,illico pedibus salutẽ quæsierũt: nostris fugiẽtes,veluti pecora cędẽtibus,viginti quatuor viui capti:nostri omnes salui. Croatę solùm vnius,cui effrenatus equus erat, Turca fugiens, caput acynace abstulit.Hic cùm quidã Temrukianus Scytha, Volskij cohortẽ repulsam esse ab hoste vidisset,inscijs omnibus,ad imperatorẽ cũ nuncio cæsorũ Polonorũ aduolat: cui præmij loco,catenæ iniectæ,quòd vano rumore animos militũ frãgeret.Subiecti quęstionib. captiui,in proximo esse magnas suorũ copias cõfessi sunt. Quapropter centuriones,suos quisq; protinus instruunt ac ordinãt:imperatorẽ de victoria,& hoste vltra montẽ abdito,edocẽt, maioraq; auxilia rogãt Voiuoda,interrogato iuuene an nobili genere ortus esset: eoq; id aiẽte,Lesciniũq; dici,& Herburti famulũ esse,respõdet: Ergo(inqt)ea quę refers,vera sunt: nã nihil magis nobili,quàm vt semper vera & cõperta dicat,curę est:accipe, ingenue adolescẽs, hoc lęti nũtij pręmiũ, quo seruus Scytha minimè dignus fuit.Lescinio munerib.affecto, & suorũ animis recreatis, præmissisq; ad illos q opẽ implorabãt, Ioãne Iordano & Cosielskio: ipse itẽ eos Voiuoda cũ reliqua manu sequitur: vbi cõuenerũt,primũ Deo,authori salutis omnium,

cædis verò hoſtiũ:pòſt ipſis etiã,pro opera primo aggreſſu bene nauata,gratias egit. Interim PilaWskius cum tormẽtis venit: quę Iacobi Iordani fidei tradita ſunt. Progreſſi omnes ad Iaſum,animaduertũt, magna Turcarũ, Valachorũq; agmina tumulos StepanoWcios inſediſſe:adhęc,Valachos cõſpectis noſtris, acies ſuas oſtẽtare. Hîc Mielecius, quid hoſtes auderent,periclitaturus:Herburtũ,Iaſlouiezkium, Temrucum, eos ad præludiũ pugnæ elicere iubet. Verùm ij,animaduerſis inſidijs,(poſuerat enim dux in occulto Czeremiſſios præſtãtes iaculatores) prodire in aciem noluêre. Mielecius quoq;, cõſideratis hoſtium viribus,nec ignarus aliud reſiſtẽdi, aliud cedẽdi tempus eſſe: regredi potiùs quàm temere cum paucis in Valachiam progredi,cõſilium capit:quare iubet per ſpeciem quęri vada Pruthi,quaſi Iaſum iter flexurus, cùm(opinor)reditus Chocimum verſus eſſet in animo: cur enim infinitis hoſtibus exiguum ſuorũ numerum,nulla habens certa auxilia,opponeret? Dies Iouis prima à Paſchate fuit,cùm conuerſi Chocimũ, ſequẽtes ſe propè magnis agminibus habuerunt hoſtes. Quorũ audaciam minimè ferendã eſſe Voiuoda exiſtimans, monet Herburtũ, Lanczcorõskium, & aliquot alios, vt illos ſuis à ceruicibus reijcerent: quod hi propter loci iniquitatẽ, & quia ſol ad occaſum vergebat, facere tũ detrectarũt, operã ſuã loco æquiore,temporeq; magis opportuno ipſi polliciti. Proin noſtri procedebãt vlteriùs, hoſte in caſſum è decliui loco tela tormẽtis in eos iaciente, donec inter Pruth & alium fluuiolũ peruenerunt. Nocte ſub armis vigilãter trãſacta, cernũt prima luce hoſtes id vnũ conari, quò ipſos circũuenirent, & in anguſtias
redige-

redigerent. Sed Herburtus ſua cū centuria, quę ſemper extremum agmen claudebat, multitudinē hoſtium falcatā aggreſſus, in aquas compellit. Quibus actis effudit ſe quidam è ſuorū grege Turca haſtatus, more militari aliquē è noſtris ad monomachiā prouocās. Vix hęc effatus, aduolat à latere cū venabulo Staniſlaus Viſtēpus, exigui quidē corporis, ſed (vt tales ſunt) pectoris impauidi: quo venabulo Turcā vno ictu trāſuerberat. Accurrūt Turcę ſubſidio prouocatori animam agēti: noſtri itē Viſtempo triumphanti. Fit mediocre certamē: in quo Zebro, Polonus centuriæ Lanczcoronskianæ, occubuit. Turcæ tali viro amiſſo, ibāt quieti die illo, qui Veneris fuit: illis ideo ſacer, vel quòd Mahometes creatus ab illis hoc ipſo die rex foret: vel quia, vt à Chriſtianis ſuperſtitione diuerſi ſunt, ita etiam aliud colendi Dei tempus, aliumq; modum habēt. Nos enim ad orientem ſolem, patriæ orientalis, è qua Adam eiectus eſt, memores: illi, ad meridiē cōuerſi, Deum hac die adorāt. Poſtera luce, noſtros Chocimū tendētes magna phalanx Turcarū inſequuta eſt: vbi rurſum alius Staniſlaum Ciolcum, armis habituq;, qui luteus erat, inter cæteros fulgētem, ad ſingularem pugnam euocat. His auditis, currit ad Voiuodā Ciolcus, ac vt ipſum in ſui honorem, tāto cum viro haſta certare permittat, etiam atq; etiā orat, obſecrat. Cui is: Ego verò (inquit) nō ſinam vt quiſquam veſtrum, qui diuitiores habemini, tali barbarico certamine, periculo ſe exponat. E re magis veſtra futurū, ſi iunctis animis, dextriſq; hoſtē, vbi neceſſe erit, aggrediamini. Dolenter hæc Ciolcus tulit: Hoſte in prouocatione perſtāte, & lingua Sclauonica, veſte, penniſq; nitentē prouocante,

obſecrat prouocatus, vt, ſi hoc ſibi nõ liceret, ſaltem quiſpiam ſuorum famulorum cum barbaro in arenam deſcenderet: ne impune Chriſtianis inſultare videretur. Data facultate, ſtatim contra illum cum haſta proruit Paulus ChauzoWkius: nec id ſegniùs Turca fecit: ſed vterq; curſu irrito. Tum Paulus, manu promptus iuuenis, diſtrictum ſubitò enſem frõti hoſtis infigit: adhæc vulneratum, ferrum hærens extrahentem, brachijs corripit. Viſa longiuſcula luctatione, decurrunt ad commilitonem Staniſlaus Vilga, & Staniſlaus Niegoczkius: hic, BaWoroWskij, ille Herburti miniſter. Turca manib. Pauli elapſus, recipit ſe ad ſuos: qui ſubitò, lethali cognito vulnere, cõplures adorti illos tres, egregiè ſe à vi magna defendentes, vndiq; petunt. Laborantib. ſubueniunt ſuis cum turmis Herburtus & Volskius: fit cędes magno ſtrepitu, ſoſpitat Chriſtus prælium Chriſtianis, barbari in fugam vertuntur: quos ij cedentes acriter perſequuntur. Exclamant imperatores, fine perſequendi facto, pedem referrent, & ad ſigna redirent: clamitant & centuriones, inhibentq; fruſtra: adeò iam animi victorũ incaluerant, vt reuocari ab incepto nõ potuerint. Quod cernentes alij centuriones, nõ multis in caſtris relictis, pugnãtibus animos ſuo aduẽtu addidêre. Tum verò omnes ſimul multo feruẽtius hoſti numeroſo inſtare, cæſim pũctim ferire, donec illos ad ipſa ſtatiua Valachica cõpulerũt. Prouecti calore pugnãdi vltra tubicines & tympanotribas, animaduertũt ſe nimiũ procul à ſuis abſceſſiſſe: quapropter coacti in vnũ ad eos redeũt. Res mira, nec alij quã Deo, ſuorũ pilos numeratos habẽti, adſcribẽda, quòd eouſq; pugnãdo progreſſi, nec circũdati ab hoſti-

hoſtibus eſſent,nec in cõflictu acerrimo plures vni-
co,qui fuit Volskij, ceciderint. Reuerſos palàm ob-
iurgabat imperator Mielecius,tacitè laudabat forti-
tudinem,quod præter ſuum iuſſum,rem ſummi pe-
riculi pauci tentaſſent.Nos verò,reſpõdent,collegæ
tui permiſſu id fecimus: quidni enim, Deo conatus
ſecundãte noſtros, hoſtẽ fugientẽ perſequeremur?
Loco quodã cœnoſo ſuperato,qui haud procul Cho
cimo aberat, Turcæ noſtros ea cum vociferatione
aſſequuntur,vt viuos deuoraturi viderẽtur.Staniſlai
verò Czureli centuria maximè petebatur: ad quos
conuertente ſe Czurelo, procurrit cũ malleo acuto
Mielecij miniſter Radeczkius, bellandi cum Turcis
gnarus: quẽ capiti vnius vbi impegiſſet,eximere non
quiuit: hũc imitatus Czurelo, cum centũ ſuis equiti-
bus,tantum hoſtium numerũ aggreſſus eſt,vt noſtri
inter illos diſperſi, nõ iam apparerent: at imperator
extemplo mãdauit Oſſowskio, vt cum ſuorũ equi-
tũ manu perturbatis ſuccurreret. Cæterùm Turcæ,
viſis pluribus noſtrûm ad ſe,tãquã irritatis feris,cur-
rentibus e ueſtigio retroceſſerunt: vt enim Scythas,
ita etiam Turcas,fortitudo ſtatim deficit vbi quis il-
lis viriliter reſiſtit: imbellem ſi videant,magno eum
impetu inuadunt. Sex tantùm è Czurelianis deſide-
rati: at verò Turcæ atq; Valachi conciſi, cõtritiq; paſ-
ſim iacebant. Tendentibus noſtris Neſtrum verſus,
Turcę ſuo incurſu nouiſſimos penè attingebãt. Mo-
leſtè id ferebat reſpectãs animoſus Herburtus. nihil
tamẽ iniuſſu ſui ducis tentare auſus. Triginta Czere-
miſſij ab tergo conſtituti,glandibus tormentorũ in-
curſantes repellebant. Fuit ibidem quidam paluſtris
locus,noſtris tranſeundus: ad quem hoſtes celeriter

concurrerunt, aditu eos prohibituri: verum iuſſu vicarij imperatoris, exonerata contra illos à Stephano Garniſſio, Herburti ſub centurione, 12. minora tormenta, vnum maius ab ipſomet Ciolco, conturbatos vltra montem reieçerunt. Exantlatis tot aduerſis, tandem ad Chocimenſem arcem, concubia nocte venerunt: quam arcem Dobroſſolouius Polonus, paruo præſidio tenebat, & fide bona (cuius gens noſtra natura ſeruans eſt) Bogdano tamdiu ſeruabat: vbi Turcæ noſtros, iam ſecuriores, & ordinis negligentes, facilè oppreſſiſſent, ni Temrucus centurio, tamdiu illos ſuſtinuiſſet, dum ſinguli ſuis ſub ſignis conſiſterent. Godziſſewskius prior è centuria Goraiskij hoſtes ſenſit, deinde alij: qui celeriter à Sienawskio ordinati, productis ante aciem tormentis, hoſtem opperiebantur: nec res, tametſi copijs noſtri multo forēt inferiores, certamini moram fecit. Vetuerat autem Mielecius, ne quid ipſe Bogdanus attentaret: ſed contentus ijs quæ alij pro eo ſubirent, in caſtris, vbi erant præſtantiores, maneret. Ibi prima contentio inter noſtrum exiguum peditatum, & Valachos de ſepe quadam orta. Dehinc Turcæ noſtros inuadere, premereque. Rogante Ciemerinskio auxilia, Temrukus & Herburtus, à Sieniawskio ferre iuſſi, reſpondent, minimè committi debere velites loricatos, venabulis vtentes, cum Turcis haſtatis & ſcutatis (nam facilè ab illis diſpergerentur) ſed haſtatos cum haſtatis, vt ſit pugna æquior: ſe verò præſto fore, vt hoſtem alia ex parte inuadant. Tali excuſatione vſis ſucceſſit Sieniawskij mandato, Iacobus Iordanus: cuius centuria haſtata ex imberbibus cōſtabat, ſed quibus erant animi

mi

mi Herculei, in hac quatuor fratres ipſius germani fuêre. Hi omnes, diuina ope implorata, eo impetu in hoſtem incurrunt, vt nullius haſta ab aduerſario aberrauerit: pugnantibus ſubueniunt à latere Herburtus & Sigiſmundus Rozenus: ſed protinus reſilierunt ſaucij Turcæ: quos hi verberando, vſque ad ipſorum caſtra varijs tramitibus fugarunt. Callidè autem, dum fugerent, arma, pileos, cæteraq́ue impedimenta abijciebant, dummodo ſe inſequentes ad ea colligenda pertraherent: ſed quia de vita & gloria certamen fuit, ſpreta hæc omnia à victore. Porrò Garniſſus, vbi illos plus ſatis excurriſſe vidit, alta inclamauit voce, vt ſeruato ordine retrocederent. Fecit hoc vnum Lanczcoronſkio Herburtus: redigunt paucos in ordinem à cæde retractos, & reducunt: Iordanianis nihilominus, varijs in ſylua locis, hoſtem diſpalatum perſequentibus. Ineſt enim noſtris quidam pugnandi ardor, vt ceſſare neſciant antè quàm vel vincantur vel vincant: ferrum nihil ducunt, modò ad illum qui ferit, perueniant, & cædendo cupiditatem expleant ſuam. Poſtquam Turcæ noſtros longè digreſſos, & omnibus deſtitutos auxilijs vident: de integro circiter ſexcenti integri, quadraginta defeſſos aggrediuntur, & magno concurſu multi paucos premunt: opportunè autem tūc ad illos forte fortuna delati fuêre, Rozenus & Io. Radeczkius, generoſi pugnatores. Tum Herburtus paucis ſocios cohortatur, ne ipſorū animi multitudine hoſtium labeſcerent: quos, Deo freti, non ſecus quàm prius diſiecturi forent, modò honeſti & famæ memores, quæ bona fortes ſequitur, dimicarent viriliter. Quibus dictis, ſeq; ſequi iuſſis, inci-

tat equum in hostes appropinquantes. Inuadunt in eos, etiam reliqui. Instauratur acris pugna, si quę vnquam alia. Qua crudescente, auulsum ab alijs Herburtum permulti impetunt. Et ipse quidē singulari fato patriæ seruatus est: verùm socij eius quatuor, Dobruczkius, Golinskius, Vodziraczkius, Conarskius, interemti sunt. Vagabatur aliquādiu inter hostes Herburtus, pro Valacho ab illis propter vestem habitus: ita oculi illorū diuinitus obcæcati erant, vt, cuius conspectū toties fugissent, eum nequaquam agnoscerent. Sic ne in bello quidē, diuina homines probos destituit prouidentia. Verùm enimuero ne illinc quoq; sine damno dato discederet nactus opportunū tempus & locum cōmodum, vni è Turcis graue infligit vulnus, seq; subitò fugę mādat: fossam quandā mirè latam & profundā equo adacto transilit. Tollitur clamor Turcicè: *Gaur, gaur, vur, vur.* Valachicè autē: *Ocide, ocide*, hoc est, Occide Ethnicū. Ad quæ verba prosiliunt duo Turcę: quorū vnus à dextro latere ipsum ita sarissa petit, vt ex ephippio penè iā excuteret: alter, ab sinistro, momento eodē, (admirandam Dei prouidentiā) conatus trāsuerberare, in equū subleuat. Accepto tali beneficio, equo addit calcar. Fugienti, capite humerisq; gladio protectis, obuius fit Slesinskius, armiger Lanczkorōskij: hūc agnitū, sibi vt opituletur, si quid possit, orat. Facit hoc non impigrè armiger. Sed Turcę, viso pręsenti auxilio, destitere cursu. Auxiliator benignè remuneratus, & magnā apud omnes, quòd tantū virū seruasset, inijt gratiā. Famuli mœsti, viso reduce hero, maiorē in modū refocillati sunt, perijsse illū iam opinati. In tā impari pugna, præter hos quos cōme-

moraui,

morauі, haud plures vel octo, vel decem interiêre, qui erant Lanczkoronskij & Ioannis Iordani: quos inter nobilior fuit Stanislaus Goſdzikouuskius, Iordani collega, quo cũ ſui famuli occumbere, quã illo deſerto, vitæ ſuæ fuga cõſulere maluerũt. Vulnerati non pauci. Cæteri ictus hoſtium incurrentiũ armis auertentes, incolumes ad caſtra reuenêre. Venientes Coſielskius cẽturio, Turcas eſſe opinatus, haſtis excipere voluit, ni ſermo Polonos eſſe prodidiſſet. Non deſiêre Turcæ in Coſielskianam centuriã, quę primã aciẽ tuebatur, impreſſionẽ facere, donec eos Iacobus Iordanus, tormẽtis & peditatui præfectus, abegit. Fuit autẽ vnus ex illis, præ cæteris audacior, magni (vt videbatur) inter ſuos nominis: nam, quocunq; iter intendebat, ſemper illũ turmatim cæteri ſequebãtur, is identidẽ noſtros ad pugnam laceſſebat, nimiùm geſtientẽ Mlodeczkius, Koſielskij ſocius globo petit tormentario: labentemq; ex equo hiſce verbis alloquitur: Itáne verò hîc iam iaces bacchanal? Fuit enim pennis ſtruthiocameli, & exuuijs leopardinis, inſtar perſonę, cùm Bacchi feſtũ agitur, perbellè ornatus: hunc aſſeclę correptũ ad ſuos curſim deferunt. Poſt hęc Mielecius, rebus hoſtiũ benę cõſideratis, monitusq; à Bencoslauuskio, Iac. Iordani vicario, caſtra illinc aliò mouit, ab hoſtibus ita infeſtata, vt caſſidem Gabrielis Remboskij, aſſidui ſectatoris Mielecij, glans ferrea attigerit. Tũ autẽ Coſielskius, & mãdato ducis, & ſucceſſu hortãte priore, caſtra adortus hoſtilia, cõplures in eis interfecit: inſuper tormẽta aliquot parua, & ſignũ militare rubrũ, illis eripuit: tã audaci incurſu hoſtes haud mediocriter perturbati: frequentiſſimi paucis cedebãt,

quibus eo modo repulsis, castra locata sunt ad Chocimum. Primarij in arcem ingressi: cæteri, stationes suas foris seruabant. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeczkium, nobilem Mielecij famulum, orans eum ne sibi patrium dominatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet: alioquin non futurum diuturnum, iniquè acquisitum imperium, cogitaret, nihil esse grauius quàm de statu pristinæ dignitatis, propter vim alicuius, demigrare. Ideo expectaret ab alio paria ijs quæ faceret alteri. Deum enim hac ratione solere vlcisci omnem iniuriam. Auxit rē eam verbis pluribus. Quibus minimè motus Iuonia, legatum custodiæ Pyriczausi tradit: dehinc, cùm nulla alia ratione quenquam è Polonis nancisci viuum potuerit, iure gentium violato, Selymo imperatori, domino suo, mittit. Perductum ad Mehmet Bassam, ait Pyrus captum in prælio esse: negat id Radeczkius, sed tamen non fit ideo liber. Fuerunt tunc temporis Constantinopoli nobiles Poloni, Andreas Taranouuskius, & Christophorus Dzierkius: hic interpres, ille nuncius regius. Ii nonnihil tentauêre, ne quid grauius in insontem Radeczkium statueretur: verùm Bassa, postquam de strage suæ gentis hominum in Valachia, intellexit, non solùm tulit hoc acerbissimè, sed etiam captiuum, more aliorum remigum, toto corpore rasum, ad triremes damnauit: multa hi tum aduersa à Turcis experti. Non pretereundum hîc esse videtur huius Dzierscij, dum Constantinopoli disceret sermonem Turcicum, singulare in gentem Polonam studium: multos enim captiuos, varijs artibus, dura seruitute liberauit: sæpe hostium de nobis cōsilia, præ-
sertim

ſertim interregni tempore, Senatui aperuit: pericula hoc nomine adijt: impenſis non pepercit. Huius opera Mielecius (cuius is munificentiam erga ſe maximè ſenſit) vſus apud Baſſam primarium eſt, in liberando Radeczkio: qui Baſſa, cùm & ex alijs Czauſſis, (aulicos illi, qui huc atque illuc cum mandatis mittuntur, ſic vocant) & ex Petro Bogdani fratre, qui pòſt ibidem deceſſit è viuis, cognouiſſet, Radeczkium non in prælio, ſed legatione ad Iuoniam fungentem, captum fuiſſe: diu perquiſitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzierskio iuſſit: verùm (vt iſti mali ſolent) clàm ei porrecto veneno: quod ipſi mortem attuliſſet, ni ibidem liberator, dato maturè remedio, ſuccurriſſet. Liberatus, redijt, pòſt in patriam cum Martino BronieWskio, ad petendas inducias, dum in locum demortui Auguſti, alius rex ſubſtitutus eſſet, miſſo. Mielecius, videns indies copias augeri Iuonianas, ſuas verò magis ac magis inedia confici, (nam dies aliquot equis noſtrum, nullum aliud pabulum quàm frondes & frutices erant) adhæc memor illius oraculi, Dei voluntate dari populis, abrogarique reges, quamobrem, ne cum Deo pugnare videretur, neve quos induxit, perderet, de reditu in patriam cogitare cœpit. Interim Iaslouiecius, copiarum regni Poloniæ ductor, cognito Valachiæ turbulento ſtatu, iamiam erat Neſtrum traiecturus cum equitatu octingentorum ferè virorum, ni id prudens Mielecius diſſuaſiſſet: opinor, ne magis irritatis barbaris, ſuos in diſcrimen adduceret. Ne verò nihil ageret, mittit quoſdam è ſuis ad præfectum Bialogrodenſem, qui hæc illi dicerent. Hi (inquit) Poloni, quos Bogdanus,

neq; rege, neq; me sciẽte, dominatum recuperaturus auitũ, è Polonia eduxit, amici mei sunt: quibus Cæsaris tui volũtas à Bogdano alienata, & in Iuoniã propensa, minimè nota fuit. At verò, vbi ita se rẽ habere, ex Cæsarianis quotidie crescentib. copijs perceperunt: reuerti illò vnde exierant, voluerunt, sed à tuis impediti sunt: quare, si lubet, ita tuos cõpesce, ne quod nostris abijciatur impedimentũ. Quod ni feceris, necesse me erit cũ his paucis, quibuscum ad terminos regni nostri & tui Cęsaris veni, breui plures, habiturus, meos amicos ab omni iniuria tueri atq; vindicare. Quodsi factũ erit, vereor ne te cõsilij tui pœniteat. Præfectus (Sendziacũ illi vocãt) simulatq; hæc audiuit, cõtinuò Turcas atq; Valachos à ripa Nestri abscedere iussit. Traijcientibus nostris angustis nauigijs quinq; diebus flumen, multi equi ex eis præcipitati, vi fluminis abrepti ac suffocati sunt. Non discesserant verò à ripa omnes Valachi: qui extremum agmẽ carpere conati, & à peditatu in tergo collocato cum tormentis, & ex ipsa arce Chocimensi, iaculis repressi fuêre. Nostri, traducto Nestro, Deo in primis, deinde ductorib. suis gratias egẽre: hi contrà illis, quòd obedientes, quòd fortes in prælijs se præbuissent. Vulgò creditum, Mielecium suis vitam à Deo deprecatum esse: non rarò enim pernox supplicare Deo visus. Quamobrem magnã hinc ille laudem suo cum collega tulit. Ibant autem omnes seruato ordine vsq; ad Cameneciam arcem, diuina manu munitam. Vbi Bogdanus, indignè patrimonio spoliatus, actis omnibus gratijs, qui se ipsius causa innumeris periculis exposuerant, cuius quidem eorum beneuolentiæ, quoad viueret, qualicunq;

licunq; fortuna, memor esse vellet: diuersum ab illis iter cum aliquot Polonis suscepit. Porrò relictus in arce Chocimensi Dobrosolouius, cum septuaginta iaculandi peritis peditibus, fortissimè illam à vi Turcica aliquot hebdomadas, factis interdũ eruptionibus, defendit. Hũc Iuonia, cùm nec precibus, nec minis eò adducere posset vt arce excederet: scribit ad Iaslouiecium litteras, quibus illam tradi sibi petit: se tale iusiurandum daturum suis cum proceribus promittens, quale rex Augustus dari mandaret: (nondum enim mors ipsius diuulgata erat) annuit Iaslouiecius, quòd hæc mandata abs rege accepisset. Igitur in hæc verba iurat: Nos (inquit) Iohan Voiuoda, terrarũ Moldauiæ & Valachiæ dominus, atq; hæres: iuro per Deum omnipotentem, ac ritu feudali promitto, nos successoresq; nostros, vnà cũ senatu & subditis nostris, fideles, constantes, obedientes fore sereniss. Poloniæ regi Sigismundo Augusto, successoribus, senatoribusq; eius, ac ipsi reipublicæ. Idem Senatus iurauit. Fuerunt autem isti præcipui: Isaias episcopus Radziouiensis, Ioannes, Golofelt Moldauiæ, Bogdanus. Post hæc Dobrossolouius, ab imperatore Iaslouiecio verbis regijs iussus, cum milite ex arce descendit. His ita transactis, Turcæ, Valachi, Scythæ, numero circiter centũ millia virûm, accepto de obitu, regis Augusti nũcio, (erat autẽ septimus Iulij dies, quo vita functus est Sigismũdus Augustus) intẽti in Russiã, non priùs à Nestro secedere voluerũt, quàm ea de re Cæsarẽ cõsuluissent, & precibus Iuoniæ à proposito reuocati essent. Parci fœderatis Cæsar Selymus iussit: nisi fortè talẽ sibi ipsi cõstituerent regẽ, qui ipsius hostis esset.

(quo in numero & Moſchum & familiam Auſtriacam habebat) Lectus rex Henricus, dux Andium, Henrici 2. regis Gallorũ filius: vbi regnum largitione quæſitum, & 4. ſolùm menſes adminiſtratum, patrio poſtpoſuiſſet: hos eoſdẽ Scythas diſceſſu ſuo, anno Chriſti 1574. in Ruſſiam, menſe Octobre attraxit: quo anno Iuonia, iniquè parti dominatus: Valachi, perfidiæ pœnas dederunt.

ILLVSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DN. ANDREÆ, COMITI GORCANO, CASTELLANO

Miedirecenſi, Capitaneo Gneſnenſi, Valcenſiq́; Leonhardus Gorecius, Eques Polonus, & ſe, & officia ſua commendat, patrono ac mæcenati clementiſſ.

ATTVLIT mihi magnifice Comes, Craſſouius, puer fratris Rochi, à te ex caſtris literas: quibus mihi & gratias agis pro oratione ad te miſſa, qua Gedanenſes ad deponenda arma, contra principem ſuum inſolenter ſuſcepta, hortatus ſum: & ad maiora ſcribenda me excitas, eaque in parte operam mihi tuam polliceris. Agnoſco, illuſtris comes, præſtantem ac eximiam voluntatem tuam, ad iuuandos viros doctos promptam & alacrem: qui perſonam patris tui, olim in Repub. noſtra florentiſſimi, & opibus, authoritate, acumine, iudicio facilè principis, nõ ſolùm nomine, ſed re ipſa repræſentas. Quare, vt me gratum eſſe tuæ huius beneuolentiæ declarem: hãc meam hiſtoriam Valachicam, in qua ſcribenda Barthol.

thol. Paprocium ſequutus ſum, ad te mitto: quã non dubito quin ſis eodem animo quo tibi offertur, accepturus: mihiq́, commẽtaria rerum geſtarum, non ſolùm de hoc Gedanenſi bello, ſed & quæcunq; de rebus maiorum noſtrorum habes, ſuppeditaturus. Quibus ego habitis, & iſtud Gedanenſe bellum abſoluam, & hiſtoriam meam ad hæc tempora in quibus verſamur, pertraham: vbi ſe mihi præclarus locus mentionem honorificam Stephani, regis noſtri potentiſſ. faciendi offeret: qui mihi & omni conformatione membrorum, & magnitudine rerum geſtarum, illos priſcos reges Poloniæ, Boleſlaos & Caſimiros, repræſentare videtur, qui non ſolùm Pruſſos cum vrbe Gedanenſi, ſed & vicinas gentes perdomuerunt. Singulare certè beneficium diuinum in nos Polonos extitit, quòd poſt occaſum Sigiſmũdi Auguſti, talem regem habeamus, qualem hoc regnum hac in perturbatione rerum omnium, poſcebat flagitabatq́;. Cuius quæ & quantæ virtutes ſint, initium regni demonſtrauit, exitus pòſt declaraturus eſt: qui de ſe viuentibus materiam præclarã ſcribendi relinquet, & apud Deum immortalem æternum præmium conſequetur. Quid enim hac in vita prodeſt alios laudare, eos ad ſumma ſidera euehere, ſi diuinum iudicium non acceſſerit? Sed ego regem Stephanum vtrunq; habiturum & ſpero & confido: quem & cõſenſus totius populi laudabit, (quod iam nunc faciunt principum Germaniæ ad eum miſſi legati) & præclaris eximijsque virtutibus ſuis habita in Chriſtum fide, æternam immortalitatem conſequetur. Cæterùm Chriſtiani monarchæ cogitent quàm longè lateque virus acerbitatis ſuę Mahome-

tes propagarit ob hæc intestina eorum dissidia: quæ vtinā inter eos conquiescant, omnesq; simul iunctis armis, eadē huic teterrimo hosti nominis Christiani inferāt: quibus vt Deus successus det, ex animo precor. Sed iam lege, si placet, hanc historiam, ex qua & cognosces nō tā validas esse Turcarum vires, vt consensu Christianorum ac cōcordia debellari nō possint: & preclaras virtutes Polonicorū equitum recognosces, quorum opera Iuonia vsus Turcas ad internecionē persequutus est: à quibus minimè degenerasse tui quoque tunc visi, cùm pauci cum multis ad Dantiscū 12. Augusti dimicarēt, Sdrouuſciùsq; tuus insignem quendā Hessum cepisset, ex quo permulta rebellium contra regē suum cōsilia cognita sunt: ad verò id 17. Aprilis maximè apparuit, cùm duo millia nostrûm, Hungarorumq;, duodecim Gedanensium millia ita profligarunt, vt quater mille & quingenti hostes in acie ceciderint, mille viui capti fuerint, è nostris solùm duodesexaginta cæsis: quā historiam Lasicius noster, vt verè, ita breuiter, historico stylo descripsit. Vale illustris Comes, Gorecij tui memor. E Sanski, 15. Octob. anno 1577.

CASPAR LINDENERVS, MEDICVS ET philosophus Posnaniensis.

Historiam vitæ veteres dixêre magistram:
Historiæ quando multa docemur ope.
Tam bene quis Romam, doctas quis nosset Athenas,
Liuius æternum ni fabricasset opus?
Non multi legerent Valachûm, vel gesta Polonûm,
Nobile Gorecij si latuisset opus.
Hinc potes effectus bellorum, & discere caussas,
Et quam Turcarum sit malè tuta fides.

LEON-

LEONHARDI GORECII, EQVITIS POLONI, DESCRIPTIO BELLI IVONIÆ, PALATINI

Valachiæ, quod is cum Selymo Turcarum imperatore, magno cum successu gessit ab initio, demum à Ieremia Czarna Wieczio Valacho proditus, & à Turcis contra fidem datam ac sacramento confirmatam occisus.

BELLVM scripturus, quod ab initio magno cum successu Iuonia regulus Valachiæ, cum Selymo Turcarum Cæsare gessit, operæpretium me facturum puto, vt de situ Valachiæ, incrementis gentis, feracitate soli, moribus, & de alijs ad eam rem pertinentibus, ex secunda decade historiæ gentis nostræ Polonicę, quã viginti libris, vsq; ad exitũ Sigismũdi I. regis Poloniæ persecuti sumus, dicã. Valachia, quæ olim Mysia & Dacia dicta fuit, habet ab ortu Euxinum, à meridie Istrum, seu Danubiũ: ab occasu Transyluaniæ, ad Boream Russiæ, seu Roxolanis, contermina. Tota regio in partes duas diuiditur, in Valachiam Trãsalpinam, ac Moldauiam. Transalpina quidẽ, ab oriente habet piscosum lacum, quem Hirassus amnis, ab accolis Pruthes vocatus, efficit, suis deniq; aquis adauctum, ac latè stagnãtem relinquẽs, in Istrum euoluitur: ad meridiem vergit terminata Danubio, atq; item ab occasu Transyluanię fines attingens, ad oppidum Seuerinum, vbi Traiani pontis admirabiles pilæ triginta quatuor, nequaquam totas obruente

Situs Valachiæ.

Danubio, visuntur. Ad Septẽtrionem autem finitur Hoinâ, ignobili flumine, & directis terrestribus terminis ad Istrũ, curuata admodũ regionis frõte contra Paucem insulam, spargente sese primò in ingẽtes ramos profluẽte Istro, antiquis scriptoribus notam, quã hodie Barillanã dicũt. Oritur autẽ Danubius in iugis Arbonę mõtis Germanię, ex aduerso Rotwilę oppidi Sueuiæ, in Nigra sylua apud pagum Donesfing. Vbi primùm Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus, euoluitur. Altera pars Valachię agrorũ & pastionũ multitudine maior, armẽtisq; & militarib. eqs opulẽtior, ab amne Moldaua, qui mediã intersecat, Moldauia dicitur. Is ortũ habet paulò infra Hirassi fontes è Transyluaniæ montibus, quibus antiqua Dacia ad ingentis theatri similitudinem, obuersa in occasum scena præcingitur, delapsusq; Soczauiam, quod oppidum est sedes Palatinorum, præterfluit. Atq; inde violentus Hoinam, Dobenisam, Argiamq;, paruos, sed perennes amnes secum trahens in Oltã effunditur. Olta verò, qui antiquitus Allutus fuit, nõ Trãsyluaniæ modò, cuius partẽ ab aduersis mõtibus descẽdẽs rigat, sed Moldauiæ & Transalpinæ minora flumina, in orientem reflexus, ad Nicopolim in Danubium rapit. Omnium verò amplissimus Tyaras, qui ab incolis vocatur Nester, ad Aquilonẽ Moldauiã terminat. Ortus enim à Carpatho monte Sarmatię, & rectà in Euxinũ contendens, Russię & Podolię fines tandem attingit. Qui primi loca Valachiæ tenebant, nihil potest certi ex tãta vetustate scriptorum erui, quã variæ gentes, vt Vngariam, obtinebãt. Hodiernæ

Danubij descriptio.

diernæ

dierne gentis Valachicę originē quidam referunt ad Flaccum præsidem Romanum, à quo nomine leniter deflexo, & ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tēpore quo Flaccus cum imperio Mysiæ siue Daciæ præfuit, quæ vltra Istrum ad Scythicam gentē extenditur, Flacciam appellari constat: quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abijsse perspicimus. Apud Valachos enim nō modò Romanę disciplinę mores certi, legesq; vigēt: sed ipsa quoque Latinę linguę vocabula permulta seruātur. Vnde Vulochorū & Valachorum nomē idem quidam esse volunt, quos *Wlochos*, id est, Italos, etiā Germani lingua sua *Welschen* vocant, vtraq; gens Itala: ideo cōmune nomen. Qua ratione autē eam regionem Flaccus occupauit, Æneas Syluius, qui pòst Roma. pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperatoris, Daci, seu Gothi, detrectātes Romani iugum imperij, missus est eò Flaccus cū triginta millib. hominum: quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, cōmeatum Romano exercitui, qui ibidē semper in armis cōtra Scythas ac Sarmatas fuit, prȩberent. Vnde pòst interiecto tēporis pulsis Gothis, illa tota regio, quæ Valachia à Flacco est appellata, Romanis cessit: cuius sententiæ haud pœnitet me esse. Sed diuersum alios scripsisse videmus, qui Syluium, in laudem suorū propēsum, falsa tradidisse affirmāt. Post quē qui scripsêre historiam, eadē quidē de gentis origine, sed diuersa ratione scribunt, qui hodiernorū Valachorum stirpē ad Romanos quidē referunt, sed ad exules, qui eò relegati erāt. Quorū cùm tātus numerus fuisset, vt non tantùm cōtra incolas pótentes fuerint, sed & Gothis inde eiectis, fidelem operā po-

Hodierni Valachi ad quē stirpē suam referunt.

Flaccus qua ratione Valachiam occupat.

Aliorum de Valachia incolis sententia.

pularibus suis nauandam rati: pōte Danubio imposito, eadem loca obtinuêre: qui in partes duas diuisi, vti à nobis dictum est, Valachos Transalpinos, ac Moldauos: vtraque pars regulos suos habuit. Nam Transalpina Valachia, quæ à Turcis Carabogdana minor, eò quòd nigrum frumentum ferat, vocatur, præcipuam ciuitatē Tarnouizam habet: quæ est regia regulorum Transalpinæ Valachiæ, qui continuò parēdi obsequio, Turcarum amicitiam tuentur, aureumq; nummûm myriadē, tributi nomine quotānis pendent: eaque vel indecora pace perfruuntur, quòd impunè fidē mutare nequeant, cùm in opposita Danubij ripa, Seruiæ, Bulgariæq; præsidia in antiquis Triballorū sedibus spectentur. Illa quoq; pars Valachiæ, quam Nester à Podolia disiungit, à Turcis duce Mahomete Cæsare, qui Constantinopolim: olim Byzantium dictam, ceperat, subacta, eisdem tributum pendebat: sed superiori anno, Iuonia à Turcis per fraudem capto, ac crudeliter occiso, vtraq; Valachia Turcarum ditionis facta est. Modicum tum ab initio tributū Turcicis imperatoribus Palatini Moldauiæ pendebāt: eò quòd Casimirus, pater Sigismūdi primi regis Poloniæ, occupatus bello Crucifero, Petrum iuuare cōtra Mahometē non potuit: cui Mahometes nomine tributi, solùm duo millia nūmûm aureûm, anno à Christi regis ortu, supra millesimū quadringētesimum quinquagesimoquinto imposuit. Demū interiecto tempore, imperatorib. Turcicis Asiatico, Persico, Ismaëlitico, Ægyptiaco bello distentis, Valachi partim imperio Vngarico, partim Polonico subiecti fuêre. Qui pòst in tātas vires creuere, vt nostris exercitibus aliquoties deletis, Vngarorum

Moldauia quādo à Turcis occupata.

Valachia Vngaris Polonisq; subiecta.

rorum iugo excusso, demũ ad imperium Turcarum pertracti sint. Iurabant & in verba regum Poloniæ, se cum eis pacem habituros: quibus semper vectigales fuêre. Ac si maior vigilãtia demortui Augusti regis fuisset, etiamnũ Valachia vectigalis Polonorum esset: cuius oppido Chocimo Albertus Lascius, vir consilio, manuq; promptus, aliquandiu obtento, regem Augustum obtestabatur vt sibi daret auxilia: nam se Valachiam totam facilè eius adiecturum imperio: per eumq; Iacobus Despotes, perq; Lassociũ, Philippouium, ac cæteros (qui genus suum ad antiquos regulos Valachiæ eodẽ nomine appellatos referebat) superioribus annis in Valachiam restitutus fuit. Eiectoq; Alexandro, tanti motus bellorũ in Valachia excitati fuêre, vt à Valachis Despota crudeliter occiso, ac Visnieuiecio insigni bellatore capto, & in Turciam misso, (de quo ibidẽ supplicium sumtum est) Lascius Chocimum nõnullo tẽporis spatio retẽtum, pòst Alexandro restituere coactus fuerit. Alexandro filius Bogdanus successit, Bogdano Iuonia, (Ioãnem ea vox significat) de quo hîc historiam scribẽdam sumpsimus. Is armis Turcicis adiutus, exercitu Bogdani profligato, aliquandiu Valachis præfuit. Habuit Valachia insignes ac bello egregios ante hęc tempora regulos: in primis verò illum Stephanum, qui sępissime tot exercitibus Moschorum & Scytharum deletis, ex eis præclarissimas victorias reportauit omnibusq; terrori ac formidini fuit, pręcipuè autẽ Turcis, quorũ numerosos exercitus profligauit, ad internecionemq; dedit: deinde Draculam, quem vt Matthias rex Vngarorum in officio retineret, pro amisso Moncastro ad Turcas Czizouiam & Cechil-

Lascius Despotã in Valachiam restituit.

Reguli Valachiæ insignes.

Dracula.

lum oppida, dono ei dedit. Ea sunt in extrema Transyluaniæ partæ, qua per saltum Moldauiæ iungitur. Quibus virtute bellica ille Petrus haud inferior fuit, violento indomitoq; ingenio præditus, ob idq; Selymo Turcarũ imperatori minùs carus: ex quo Sigismundus memorabilem victoriam, authore Ioanne Tarnouio, viro omnibus Imperatorijs virtutibus instructo, ad Obertinum reportauit. Mores, religio, sacra Valachorum, ad Græcas, Armeniacasque ecclesias accedũt: apud quos sacerdotes vxores ducunt. Gens equitatu pollet. Nam quiuis, vel egẽtissimus, domi equum alit, quo prędatur ac militat. Scuto, hasta, galea, quẽadmodum Vngari vti solent: nõnunquã lancea missili atq; arcubus rẽ gerunt. Equi eorum pectorosi, robustiq;, nõ pernicitate quidem in cursu, sed perseuerãtia & viribus maximè probantur. Proinde mos est, tenellis, cùm castrantur, nares præscindere, ne angusta respiratione fatigẽtur, quãdo nec mediocris equi laus sit triduo, vel per æstiuos soles, bellicæ agitationis laborem pertulisse. Tanta perfidia gentis est, inconstantiaq; in regulos suos, vt facta in eosdem conspiratione, leui de caussa eos interimãt, nullaq; claritudinis & stirpis ratione habita, pecuarios, vel sordidissimos quosq; in locum regulorum asciscant. Regio adeò ferax, tãtaq; multitudo boum in illa est, vt & in Russiã, pòst in Germaniam quoque, ij adducantur, qui inter alios maximi sunt. Habet copiam vini & hordei, nec tritici indiga. Maluaticum vinum ex Turcia, & id genus alia in Poloniam Armenij per Valachiam aduehunt: piper, item crocum, pretiosa aromata, peristromata, quæ sunt instrumenta luxuriæ. Atq; hæc obiter de Valachia:

Petrus.

Mores Valachorum.

Perfidia Valachorum.

chia:nos ad inſtitutam Hiſtoriam reuertamur. Bogdanus igitur, Valachia poſt mortem Alexandri obtéta, adeò Turcarum imperium aſpernari viſus eſt, vt cum Auguſto rege Poloniæ, anno milleſimo, quingenteſimo, ſeptuageſimo ſecundo, mortuo, fœdere perpetuo percuſſo, legatis miſſis impetrauerit, vt ſibi ex Valachia in Ruſſiam, quando vellet, commeare, domos magnatum vetuſtæ ſtirpis inuiſere liceret, vt cuius virgo ſibi pudore, formaque præſtans placeret, eam vxorem duceret, ac vt ex fœdere belli tempore Auguſto regi viginti quatuor millia equorum armis, viriſque inſtructa mitteret. Omnium de eo vulgatior fama fuit, eum bona ſibi in Ruſſia emere voluiſſe, ac Valachica gente perfidiſſima, ſi quis ita caſus tuliſſet, vel ſi à ſuis pelleretur, relicta, in Ruſſia manſurum fuiſſe. Auguſtus Turcicam fidem ſuſpectum habens, (quorum Turcarum ſi non inſtinctu, at ſaltem conniuente Selymano, patre Selymi, Scythæ, gens bello inuicta, illam partem Ruſſiæ quæ Neſtrum attingit, ſæpe ingenti clade belli affecerunt, oppida, villas, vicos exuſſerunt, maximam multitudinem pecorum, pariter cum hominibus, abduxerunt) vt Bogdano in fide retento, ſi quando bellum contra Turcas ſuſcipiendum foret, habita Valachia fœderata, (quæ inter ditionem regum Poloniæ, ac Turcicum imperium, tanquam firmiſſimus murus, propugnaculumque quoddam, eſt interpoſita) omnem barbarorum impetum faciliùs ſuſtinere poſſet: adhæc, non ignorãs, maiores ſuos ſæpe cum Valachis religioſiſſimè fœdus conſeruaſſe, quibus ſæpe periculoſiſſimis ac difficillimis temporibus contra vim Turcarum auxilio

Inchoat hiſtoriam.

fuêre: id facilè Bogdano concedit. Bogdanus igitur, hac tali amicitia tanti regis fretus, sæpius in Russiam venit, summorum domos obit, eos muneribus explet. Quæ cùm ad aures Selymi Turcarum imperatoris, qui iam Selymano patri in imperio successerat, perlata fuissent: in primis verò illa re offensus, quòd tãtum equitatum Augusto ex fœdere in subsidium belli dare debuit: tacitis cõsilijs agitat, vt abdicato imperio Valachiæ Bogdano, illud ad quempiam alium deferret, cogitans, si quando sibi cum Polonis, gente ad arma nata, belligerandum foret, eis Bogdani arma, ac totius Valachię, maximo adiumento fore. Iamq; Bogdanus ingenti inuidia apud suos populares flagrabat, eò quòd nõ solùm totum se ad amicitiam Polonorum contulerat, sed eisdem militari stipendio constituto, eos apud se liberaliter fouebat, Sborouioque Christophoro, fratri Petri, Palatini Cracouiẽsis, sororem se suam in matrimonium daturum pollicetur, quoniam antè Casparo Panieuio Russo alteram dederat. Sborouius ea ex re lætus, quoniam ingens æs alienum contraxerat, vt ex eodem sese euolueret, ad Bogdanum magno comitatu, pulcerrimo habitu exornato, in Valachiam venit: à quo pòst elusus, vindictam animo spirans, re infecta in Russiam, vbi amplas possessiones habebat, redit: ac si quando occasio daretur, vt Bogdanum vlcisci posset, animo intentus erat. Bogdanus igitur adornata profectione in Russiam ad Ioannem Tarlonem, cuius filiam, virginem specie ac pudicitia insignem, in matrimonium ducere statuit, transmisso Nestro in cisijs, quoniam tum glacie obduratus erat, vno atque altero ministro comi-

Consilium Selymi de abdicando imperio Valachiæ Bogdano.

Aduentus Sborouij in Valachiam.

Aduentus Bogdani in Russiam.

comitatus, longeque à suorum agmine seiunctus, in Sborouij puerum, quem ille cum literis peregrè miserat, incidit: qui à Bogdano cuius esset percunctatus, dolenter lamentatur se literas cum sarcinula amisisse, quas herus suus sibi perferendas commiserit. Quare subditis equo calcaribus, ad herum redit: vbi Bogdanum nullo comitatu septum viderit, narrat. Ibi Sborouius cum aliquot ministris, conscensis pernicibus equis, ad Bogdanum aduolat: cui à Secignieuio, non impigro iuuene, secundum aurem vulnus infligitur: dehinc eum Sborouius secum abducit, & in custodiam dat: nec aliter dimittere vult, quàm sibi satisfaciat pro impensis & damnis, quæ subierat cùm ab ipso in Valachiam venire iussus esset. Bogdanus tam inopinato periculo circumuentus, sex millia nummûm aureûm Sborouio dat: reliquam pecuniam se ad certum tempus dissoluturum pollicetur: pro quo Panieuius fidem interponit. Constat id factum Sborouij Augustum regem iniquo animo tulisse. Valachi igitur, siue fidem Bogdani suspectam habentes, siue eum in Polonia interijsse rati, Selymum sollicitabant vt ipsis alium, in locum Bogdani, daret. Erat Iuonia (quem quidam Polonum fuisse, in Masouia natum, dicunt) stirpis Valachicæ, qui se antiquis prognatū regulis Valachiæ aiebat, vir proceræ staturæ, facie decora, oculis gracilibus, quodammodoque minacibus, toto corpore lacertosus, viribus pollens. Is igitur post mortē Alexandri, viuo adhuc Selymano, Palatinus Valachiæ fieri voluit: cui ille Bogdanum, filiū Alexandri, prętulit. Aliquandiu

Bogdanus se Sborouio redemit.

Origo Iuoniæ stirpis.

post hæc in Russia ac Turcia vnà cum Ieremia Czarnieuieczio Valacho, cuius in eum hoc in bello insignis perfidia extitit, versatus: vt sibi animos Turcarum magis atq; magis conciliaret, suscepta circumcisione ac religione Mahometana, animum ad amplam, copiosamque mercaturam exercendam adiecit. Cuius magnitudine ac splendore, non solùm in purpuratorum, qui Bassæ (id est capita) vocantur, notitiam peruenit, sed & ipsius Selymi. Is igitur ex purpuratis cognito consilio Selymi de imperio Valachiæ alteri demandando, eos largitionibus corrumpit, oratque authoritatem suam apud Selymũ ita interponant, vt ipsum Voiuodam Valachiæ renunciet. Ostendit fidem Bogdani esse suspectam, qui se totum ad amicitiam regis Poloniæ cõtulerit: fieri posse vt Polonorum auxilio adiutus, pòst Turcarum imperium excutiat, abijciatque. Selymus, propensa purpuratorum voluntate cognita, nactus absentiam Bogdani, qui in Russia degens ex vulneribus nondum conualuerat, Palatinatum (id est, dominatum) Valachiæ ad Iuoniam defert, eumq; per speciem mercaturæ exercendæ, in Valachiam, addito ei numeroso equitatu, vt omnes in verba ipsius, iussu Selymi, iurent, mittit. Dicitur ea de re Augustus rex cum Selymo expostulasse. At ille respondit, Iuoniam in Valachiam caussa mercaturæ exercendæ profectum esse. Iuonia in Valachiã veniens, facilè ab omnibus iuramentum accipit. Est arx in Valachia Chocimum, natura loci munita, quam firmo præsidio Bogdanus firmauerat: hanc præsidiarij milites Turcis dedere nolunt, sed eam contra vim ipsorum strenuè defendunt. Bogdanus de rebus dome-

Iuonia sollicitat purpuratos.

Selymus Valachiam ad Iuoniam defert.

domesticis turbulentis certior factus, vt se contra vim Turcarum tueretur, ac defenderet, auxilium sibi ex fœdere ab Augusto dari postulat: cui quatuor millia equorum, plus minus, dantur, ductore Nicolao Mieliecio, Palatino Podoliæ vigilantissimo, sapientissimoque, vt ipsum in Valachiam reduceret: sed incassum. Nam adeò vires Turcarum in Valachia inualuerant, vt ille totus exercitus cum Bogdano in Valachiam missus, collocato Chocimi Bogdano, in Russiam incolumis regressus sit, non tamen sine cæde Turcarum: qua in expeditione, præclara virtus cùm aliorum, tum verò Nicolai Herburti, nobilis ac egregij viri, belloq; clari, enituit: qui vndique ab equitatu Turcico septus, eorum acie perfracta, multis occisis, ad suos nullo lethifero vulnere accepto, saluus redijt. Bogdanus verò, aliquandiu Chocimæ moratus, eam arcem, quàm firmissimo præsidio potest, munit: qua Dobrosolouio, stirpis Polonicæ viro egregio, commissa, ipsemet in Moschouiam fugit, illicq; degere dicitur. At Dobrosolouius, nonnullo temporis spatio Chocimensi arce retenta, eam pòst Iuoniæ tradere, ita iubente Iaslouiecio, magistro equitum campestri, cùm id Augustum velle (cuius tum mors nondũ diuulgata erat) dictaret, coactus fuit. Iam Iuonia omni turbulento statu Valachiæ composito, eum pacatè obtinebat, tributum solitum Selymo pendens: ex his quoque supplicium, quos sibi aduersari videt, sumit: præsertim ex propinquis Bogdani, summo loco ortos, opibusque florentes, crudeliter contrucidat, fortunæ suæ impendentis immemor, paulò insolentiùs victoriam exercet. Erat Palatinus Transalpinæ Va-

Augustus iuuat Bogdanum.

Iuoniæ Chocimum traditur.

Consilium Palatini Valachiæ Trāsalpinæ. lachiæ, quem non mediocriter fortuna Petri fratris sollicitabat. Quare de eo anxius, Selymi purpuratos in regia prensabat, vt, quemadmodum Bogdanum Iuonia, fultus auxilio Selymi, ex Valachia eiecerat: sic Petrus adiutus auxilio eiusdem, posset Iuoniam eijcere. Quare eadē via purpuratos, qua olim Iuonia, aggreditur: & si Palatinatum Valachię apud Selymum fratri Petro impetret, se duplo maius tributum, hoc est, centum viginti millia nummûm aureûm, daturum pollicetur. Iuoniæ fidem esse suspectam, qui religione Mahometana spreta, iterum Christianam susceperit, ideoque Christianis apprime faueat: foreque breui vt Bogdanum secutus, pòst ad amicitiam Polonorum se conferat, quorum auxilio adiutus, Turcicum imperium abijciat. *Purpurati assentiētur Selymo.* Purpurati, magnitudine tributi pellecti, ac hisce verbis moti, Selymo suadent, vt missa legatione ad Iuoniam, ipsummet ad se venire iubeat, illique quem eò mitteret, Valachia cedere. Quòd si dicto ipsius minùs pareat, id se armis consecuturum. Selymus, qui ingenti cupiditate pecuniæ flagrabat, post profusum ærarium in classem quæ in Ionio mari à Venetis, post captam ab ipso Cyprum, in alto depressa fuit, ad id sę facilè pertrahi patitur. Quare lega- 1571. tum ad Iuoniam mittit: quem sic verba fecisse, quæ dies erat vigesima prima Februarij, cùm Henrico Gallo à nostris Cracouię diadema imponeretur, acceperimus: *Oratio legati Selymi ad Iuoniam.* Selymus Turcarū Cæsar, Iuonia, Palatini Valachiæ, me ad te tributarium suū, cum hisce mādatis, quibus te quàm primùm, nulla mora interposita, satisfacere vult, mittit, vt sibi tributum, nō quale olim, sed duplo maius, nimirum centum viginti mil-

millium nummûm aureûm, mittas. Ni feceris, eſt alius qui idem ſe tributum ipſi ſua cum poſteritate daturum pollicetur. Sed Selymus, memor conſtantiæ, virtutis, fidei tuæ, non vult tibi in imperio Valachiæ moleſtus, ſi id tributum quamprimũ mittas, eſſe. Quòd ſi id detrectas, cede alteri, ac è veſtigio ſimul mecum ipſemet, ad dicendam cauſſam, Conſtantinopolim proficiſcere. Si tibi id moleſtum eſt facere, Selymus me tibi denuntiare iuſſit, ſe cum firmiſſimo equitatu, alium ad occupandam Valachiam miſſurum: cuius voluntati ſi tu aduerſaberis, te ad extrema quæque adducet: tibique non ſolùm de regno, ſed de vita periclitandum erit. Hæc legati verba in animum Iuoniæ, altiùs quàm quiſquam exiſtimare potuit, aſcenderunt. Quare diſſimulata animi ægritudine, legatum ſuos in hoſpitium deducere iubet: rem eſſe maioris deliberationis, quàm vt eadem die legato poſſit reſponderi: ac, cùm ad totum Senatum pertineat, eum ſe extemplò conuocaturum dicit, ac ea de re, tam ardua & difficili, conſulturũ, quidq; omnes animi habeant, ſe ei ſtatim dicturũ. Deducto legato in hoſpitium, omnia poſtulata Selymi animo pẽſat: gentem vniuerſam Turcicam eſſe perfidiſſimam, quæ Chriſtianis regibus fidẽ iuramento cõfirmatam (quamuis ipſemet Chriſtiana fide abiurata, neſcio quo pacto iterum Chriſtianus fuerit) nõ ſeruet, ſed capta occaſione eos in fraudem inductos fallat, decipiatq;. Si id tributum, tam amplum, in tãta inopia regni, quod ciuilibus bellis exhauſtum ſit, cõcedat, eo Selymũ minimè contentũ fore, ſed illud inſequenti anno aucturũ eſſe, taleq; demum exacturũ, qua-

Perturbatio Ioannis.

Conſultatio Ioannis.

le cum vniuersa gente non possit dissoluere: nec se iam tutum fore, exorto alio qui hæc imperata sit facturus. Quare vniuerso Senatu ad se conuocato, in hunc modum ad eum verba fecit: Si vnquam de re ardua ac difficili vobis consulendum, deliberandumque fuit, hoc certè tempore est. Nam Selymus incredibili auaritia æstuans, nescio cuius instinctu, non contentus eo tributo quod ei pendere soliti sumus, duplo maius à nobis extorquet. Si concesseritis, mea nihil refert: vtpote cùm non mihi, domino, sed vobis, liberisque vestris pendendum sit. Quòd si id negamus, extemplò vim, bellum, direptionem oppidorum, incendia, rapinas denuntiat. In hac igitur inopia regni nostri, quod est vniuersum ciuilibus bellis exhaustum, quomodo ei illud dissoluere poterimus? Proinde quid omnes animi habeatis, exponite. Ego quidem illud animo prouideo, si tam amplum ac immensum tributum Selymo iam concesseritis, minimè eum fore contentum, sed singulis annis maius exacturum, donec opes nostræ planè exhaurientur. Præstat igitur vitam pariter cum vxoribus, paruisque natis amittere, quàm tantum dedecus pati. Nec fortuna mea adeò angor: cùm sciam illud vobis esse pendẽdum, non mihi. Quare si hanc indecoram, flagitiosamq; seruitutem non vultis pati, omnes absque vlla cunctatione dicite. Ego certè diligenter prouidebo atque curabo, vt huic Ethnico cani, non solùm hoc nouum, tamq; amplum tributũ dem, sed ne vllum planè deinceps pendam, dummodo vos mihi non defueritis. Scio, collegæ carissimi, quid ego vobis debeam, quid Reipub. vestræ: pro quorum salute ac incolu-

Oratio Iuoniæ ad senatum.

incolumitate vitam meã profundere paratus sum. Hæc vbi dixit, tacitus mœror, ac insolitũ silentium, vniuersum Senatum cœpit: tandem tanquam graui somno expergefacti, fremunt. Seruitutem sibi à Turcis imperatoribus multiplicari. Iuoniam non tam luculenter quàm verè de tributo loqui. Mori se malle, quàm tantum dedecus, summa cum turpitudine coniunctum, pati. Proinde, vxores, liberos, ac quicquid preciosioris supellectilis habeāt, in arcem Chocimensem, cuius munitioni fidant, se importaturos, ac ibi omnia se collocaturos, pollicentur, seq; Iuoniæ proprijs sumptibus militaturos, hostique ad Danubiũ, qua parte ad se delendos veniat, vnà cum illo occursuros, cum eoque ad vltimam dimicationem congressuros: quæ omnia se iureiurando facturos confirmant. Iuonia, omnium constanti voluntate cognita, paucisque verbis collaudata, fidem ac iusiurandum omnes inter se dare iubet, vt simul secum iunctis armis, Turcas ad internecionem persequantur: se verò etiam atque etiam diligenter curaturum, vt non solùm influentes copias Turcarũ, à ceruicibus Valachiæ reijciat: sed longè, lateque eorum regno euastato, honestam pacem ac quietem vnà cum eis sibi comparet. Accepto ab omnibus iuramento, legatum ad se Selymi accire iubet: cui tale responsum audiente Senatu dat: Equidem pro veteri fide mea, quam datam Selymo domino meo conseruare solitus sum, de dando tributo libenter parērem, ni voluntatem meorum ab eo abhorrere scirem: qui quæque acerbissima ac durissima ferre malint, quàm eam indecoram seruitutem, nulla ratione ferendam. Quare, cùm id à meis nullo pacto

Mæror Senatus Valachiæ.

Iuonia legato respõdet.

extorquere queam, Selymum me, ne in malam partem accipiat, vehementer precari: cuius amicitiam mihi ornamento & præsidio, non detrimento esse velim: ideoq; me ea spe, Palatinatum Valachiæ ab illo & petijsse, & ob meam singularẽ fidem in ipsum, obtinuisse. Quę spes ne me fallat, etiam atque etiam oro.

Iuonia legatum ex Valachia excedere iubet.

Hisce dictis legatum, nulla mora interposita, è finibus Valachiæ excedere, eumque nullis muneribus, vti alios legatos solitus erat, ornatum, equites Valachicos ad ripam Danubij deducere iubet. Quæ res ipsi haud mediocrem suspicionem attulit, Iuoniæ animum esse à Selymo alienum.

Iuonia exercitum comparat.

Iuonia, respõso dato legato, ad comparandum exercitum continuò animum adiecit: vbi illico omnes pedites stipendio militari inautorati: quiq; equo stipẽdia merere soliti erant, ad Iuoniam cõueniunt: qui iuramẽto se iterum atq; iterum obstringunt, se contra Selymum, tam crudelem dominum, ad internecionem, supremamque dimicationem, pugnaturos, omniaq; potiùs, patriam, vitam, vxores, carissima pignora liberos, amissuros, quàm Palatinum suum deserturos. Tributum autem se statim exacturos, in idque collaturos, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tum maxima opinio virtutis esset, militari stipendio inautoratis, expedita opera eorum in bello contra Selymum vtatur. Quo consilio Iuonia auidè arrepto, credidit illos fideles erga se fore.

Legatio Iuoniæ ad Henricũ regem Poloniæ.

Itaque legatũ suum Cracouiam ad Henricum & vniuersum Senatum, eum de statu rerum Valachicarũ certiorem faciens, mittit, in quo periculo constitutæ sint demõstrans, auxiliumque ab ipso petens: sibi enim cum Selymo acerrimum bellum fore. Reges Poloniæ cum Palatinis

tinis

tinis Valachiæ semper fœdus religiosissimè conseruasse, ac eos contra Turcicos imperatores defendisse, semperque hos regum Poloniȩ clientes fuisse: ob eamque caussam tanto temporis spatio regnum Poloniæ saluum ac incolume stetisse: alioquin, Valachia armis Turcicis occupata, statim regnum Poloniæ in summo discrimine futurum. Nunc se regem maximopere orare, non vt aliquo conductitio milite se iuuet, sed vt Camienieciæ, Leopoli, passimque in reliquis oppidis, per præconem proclamare iubeat, quicunque in Valachiam ad accipiendum stipendium militare proficisci velit, Palatinum tantum ei stipendium numeraturum, quantum ipse poscat: plus enim apud se omnium incolumitatem, quàm impensas valere. Hisce Henricus auditis, se Iuoniam nullo auxilio posse iuuare respondet, nec cuiquam, vt ad promerendum stipendium in Valachiam proficiscatur, permissurum: idque ideo, quòd supra centum annos antiqua fœdera regibus Poloniæ cum Turcicis imperatoribus sint. Iuonia tristi nuntio ab Henrico de denegatis auxilijs perturbatus, fit à suis certior, leuem armaturam equitum Polonicorum, qui ad Borysthenem & Ponti ostia, caussa prædæ acquirendȩ degunt, esse: gentem tot bellis induratam, vt eis ad vincendum nihil ardui sit: iam eos domum nulla præda consecuta regredi velle: ad eos igitur subitò internuntios mittendos censent, vt ad ipsum in Valachiam veniant, qui eis paratum stipendium, quantum velint, dissoluturus sit, modò opera eorum contra Turcas, quos ipsi etiam oderint, vtatur: vim totam belli in eo equitatu sitam esse. Iuonia consilio suorum ar-

Henricus Palatino respondet.

repto, ſubitò vnum atque alterum internuntium ad illos ipſos equites (qui velites optimo iure nominari poſſent, eò quòd nuſquam in loco certo conſiſtunt, ſolùm abacta hoſtili præda, huc illuc per loca hoſtium auia, abdita, occulta, vaſtamque eorum regionem euagantur) mittit, vt ad ſe quamprimum veniant: eſſe quod cum eis de rebus eorum loqui velit. Quòd ſi quas occultas inſidias pertimeſcant, eis apertè denuntiare iubet, Palatino graue bellum cum Selymo Turcarum imperatore imminere: quod cùm gerendum ſuſceperit, ſi ſtipendio militari inautorari velint, Palatinum velle eis, non ſolùm in vnam partem anni, aut ſemeſtre, ſed & ſingulis diebus tantum conſtituere quantum ipſi poſcant. Quæ cùm ad aures Koſacorum (ſic enim ij velites à noſtris vocantur) ab internuntijs perlata fuiſſent, nihil de Henrico rege cogitantes, id iter ſuũ in Valachiam voluntati ipſius aduerſari, ex illis ipſis patentibus campis ad Palatinum in Valachiam proficiſcuntur: qui de more, gloriæ ac prædæ, tam ſibi quàm heris ſuis acquirendæ cauſſa, in illos vaſtiſſimos campos, permiſſu ſuorum herorũ excurrunt, vt aliquo numero Scytharum vel Turcarum comprehenſo, quid in ſolo eorum agatur, vel quæ conſilia hoſtium ſint, ſcire poſſint. Nam quamuis Turcæ ac Scythæ pacem cum regibus Poloniæ ſeruare videntur, eiuſdemque volunt cupidi videri: tamen ingẽti manu ſuorum coadunata, ſolum Podolicum ac Ruſſicum effuſè depopulari, magnaque damna inferre ſolent, ni ſubitò velites eis occurrãt, ac nonnulla manu ſuorum ſubnixi, numeroſas eorum copias fugant. Erant autem ij præcipui ductores velitum.

Velites in Valachiam proficiſcuntur.

tum. Suierceuius habuit sub signis ducentos equites, vir omnibus artibus, pariter militaribus, instructus, viribusque pollens. Barsanus ducentos duxit. Braslauiensium quoque erant ducenti. Hi sese omnes Suierceuij imperio commisère, nec sine ipsius voluntate cum hoste cõgredi ausi. Coslouius quoque ducentos duxit: Stusenius itidem: Iancius centum: Socolouius totidem. Qui omnes in Valachiã simul ad Palatinum omni metu deposito, profecti fuère. Postquam igitur velites fines Valachiæ attigere, de his Iuonia edoctus, extemplò, qui eos honorificè nomine suo, ac liberaliter exciperẽt, commeatumque ac rerum omnium copiam, quęque ad victum necessaria essent, liberaliter suppeditarent, mittit. Cùm ad secundum lapidem à castris Iuoniæ velites cum ductoribus Valachicis abessent, de eis Iuonia certior factus, ipsemet cũ pulcerrimo equitatu, adiunctus sibi aliquot ex Senatu, obuiam eis proficiscitur: vt se exhibito, animique sui in eos voluntate declarata, illos pòst obsequentiores haberet, ac ad quæuis pericula adeunda alacriores: vbi in conspectum eorum venit, præ nimio gaudio, paucis verbis salutatos, singultus vi lacrymarum impediente, ne verbum quidem proloqui potuit, sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari iubet: vt militari conuiuio exceptis, pòst cum eis de periculis imminentibus suis, de belloq; sibi Selymi ingruente, liberiùs loqui possit, reliquis se sequi iussis. Vbi in castra ventum est, bombardarum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet, sic vt cælum sonitu resonare, terra strepere visa fuerit. Postquam satis concentui datum fuit, tot

Ductores exercitus Kosacorum.

Iuonia ad Velites proficiscitur.

pedites è numero ſuorum, quot equites velitum erant, egredi iubet, vt ſingulorum equis acceptis, quod ſatis pabuli eſſet, darent, eoſque curarent. Hiſce ita imperatis, Koſacos non certè militari prandio, ſed magnifico ac copioſo conuiuio excipit. Ductores illorum, ſuoſque proceres, ſecum in tabernaculum, quod in patenti campo erectum erat, ducit, eoſque ſecum epulari, vbi & ſenatus erat, cogit. Reliquos Koſacos in aliqua tabernacula ductos ſimili ratione tractare iubet. Poſtquam epulę remotæ fuêre, iubet aliquot argenteas patinas nummis aureis onuſtas afferri, ac ex eis tantum ductoribus Koſacorum, eorumq; miniſtris apponi, quantū ſatis eſſet: dictitans, id eis eo nomine ſe largiri, vt longinquitate itineris fatigati in balneis lauent, corporaq; curent. Illi pariter pudore ac quadā admiratiōne defixi, ſe accepturos negant. Sed vi coacti, ac precibus non ſolùm Iuoniæ, ſed & procerum Valachicorum fracti, accepêre, gratijſque actis pro tanta in ſe munificentia Iuoniæ, omnes aſſurgentes, in conſpectu eius ſtetêre. Ille dextra eis ad læuam partem caſtrorum ſuorum, quę in proximo erant, vt ibi ſtationem haberent, innuit. Deinde mittit eis ſex grandia vaſa vini generoſiſſimi, ſexcentoſque thaleros, vt illud in memoriam nominis ſui exhauriant. Nam alioquin illi militi aqua ſolùm in illis vaſtis ſolitudinibus perpetuus potus eſt. Ad hæc parochos ijſdem, ne quid omnino tam ipſis quàm ipſorum iumentis deſit, addit. Appropinquante luce, ipſemet ad ductores velitum venit: quos, vt in tabernaculum ſuum veniant vnà cum comitatu ſuo, orat: eſſe quod ad eos de ſumma rei referat, & quid eos face-

Iuonia Velites tractat.

Iuonia ad ſe Koſacos accerſit.

re ve-

re velit, omnibus exponat. Qui vbi alacres venêre, talem orationem ad eos lingua Polonica habuisse dicitur. Si de vestra fide, virtute, constantia, fortissimi equites, certò mihi non persuasissem, nunquam hoc difficili ac periculoso tempore, vos procul è patria vestra euocassem. Sed cùm hæc omnium constanti ore celebrata fuisset, vos huc euocaui, vt mihi operam vestram & industriam, in hoc bello gerendo contra Selymum, infensissimum hostem, præbeatis: pro qua nauata si vobis certum stipendium militare constituere velim: non mediocriter pertimesco ne meritis vestris minùs dignum præmium detur: sed, quicunque successus nostri contra hunc teterrimum hostem erunt, omnia vobis, milites, à me largè suppeditabuntur, commeatus, pecunia, equis pabulum, ac id genus alia ad eam rem pertinentia. Ego vos, pristinæ virtutis memores, ita vos gesturos esse hoc in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio est, ac eam in animo meo excitastis. Vobis autem summas, perpetuasque gratias, & ago, & habeo, quòd ad me, hominem Christianum, ipsi etiam Christiani veneritis: quorum voluntatis erga me, semper gratum ac memorem me fore polliceor. Qui etsi pro magnitudine periculi mei pauci estis: tamen non minùs mihi gratus est conspectus vester, quàm si duodecim millia mihi in auxiliũ aliunde missa fuissent. Quare qualecunq; stipendium volueritis, id me vobis dissoluturum recipio. Nec vos vires Turcarum ita animo pensare velim, quasi à nobis vinci non possint. Fateor eos hactenus miro successu vsos fuisse, qui à sordidissimo initio orti, in tãtam amplitudinẽ peruenêre: sed quæ ab eorũ per-

Oratio Iuoniæ ad Kosacos.

fidia,non virtute,profecta,ſummo cum ſcelere cõiuncta ſit. Fateor item Deum immortalem cõſueſſe, quò grauiùs homines ex commutatione rerum doleant,quos pro ſcelere eorum vlciſci velit, his ſecundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. Sic Turcæ ſi hactenus felici ſucceſſu vſi ſunt,id ita volente ac permittente Deo factum eſt, vt quantò altiùs aſcenderunt, tantò grauiùs corruant. Plura loqui me vis lacrymarum non patitur. Qui ſit animus erga vos meus, vos optimè & perſpicere,& intelligere poſſe video. Quemcunque caſum fortuna inuexerit, hũc vobiſcum communẽ ducam. Hæc proloquuto Suierceuius pauca pro omnibus militari ac rudi ſermone ſic reſpondiſſe,dicitur: Non ſtipendium tuum,Iuonia,vt ad te veniremus, nos pellexit: quod nos ſemper pro minimo duximus: ſed potiùs virtus noſtra ſingularis, vt cõtra hunc fœdiſſimum ac acerrimum Chriſtianorum hoſtem pro incolumitate tua dimicemus. Stipendium non curamus: qualis tandem fortuna noſtra futura eſt,exitus belli declarabit: ſatis à te remunerati videbimur, ſi hoſte tuo intra fines regni hiſce noſtris dextris repreſſo,honeſtam pacem cum eo habueris. Tu verò quid poſtea nobis præſtare debebis, fortuna noſtra id te docebit. Nec vires Turcarum horremus: quorũ ſucceſſus quales tandem adhuc erunt, eos diuinæ prouidentiæ iam cõmittendos cenſemus: nos in hoſtem intenti erimus, vt eum à iugulis tuorum auertere poſſimus.

Suiercenius pro omnibus Iuoniæ reſpondit.

Oratione Suierceuij Iuonia confirmatus, ductores Koſacorum ſecum prandere iubet, quibus epulum dat: alteram menſam Logafetus, Veremias magiſter

ſter equitum, cum reliquis Senatoribus occupat. Hæc acta ſunt vigeſima die Martij. Cæterùm Selymus audito reſponſo Iuoniæ, ſimul ira, indignationeque accenſus, (quam legatus amarulentis verbis, eò quòd nulla munera à Iuonia acceperat, auxit) ſine mora Palatino Tranſalpinæ Valachiæ triginta millia Turcarum, duo Vngarorum mittit, vt coadunata ſuorum manu, Iuoniam capiat, eoque ad ſe miſſo, ipſe totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum fratrem ſuum, Palatinum conſtituat. Is mandato Selymi alacriter ſuſcepto, ſuiſq; ad arma conuocatis, ſimul cum Turcis ac Vngaris flumen Moldauam tranat. Erant ferè omnium centum duo millia fortiſſimorum virorum. Qui non ſolùm Iuoniam è Valachia eijcere poterant, ſed & quemque fortiſſimum regem bello laceſſere ac vincere. Hinc nocturno, diurnoque itinere fatigati, vt tam ſua quàm equorum corpora reficerent, nil de Iuoniæ inopinato aduentu ſuſpicati, in loca herbida, quæ ſupra flumen latè patent, equos effuſè euagari patiuntur. Interea ſpeculatores ad Iuoniam prandentem veniunt: flumen Moldauam maximam vim hoſtium tranaſſe, quibus Turcæ ſimul cum Vngaris intermixti ſint: nec eorum certum numerum ſciri poſſe, ſed ſupra centum millia eſſe ſuſpicari: nunc omnes equis in paſcua læta miſſis, ſe quieti dediſſe. Quos ſi Iuonia cū parata ſuorum manu aggrediatur, facilè ad vnum deleri, vinciq́ue poſſe. Hæc tanta alacritate animi à Iuonia audita fuêre, vt Suiercevium cum ſuis confeſtim præcurrere, datis ei ſex millibus Valachorum, qui linguæ Turcicæ gnari, omnia certiùs cognoſcerent, iuſſerit: ipſemet verò

Indignatio Selymi in Iuoniam.

Exercitus Palatini Trāſalpinæ Valachiæ contra Iuoniam.

Iuonia fit de hoſtibus certior.

cum suis, quoniam paulò onustiores armis erant, subsequitur. Suierceuius omnes orat, vt, si læta ex hoste victoria potiri velint, quanto silentio possint, ad hostiũ castra nullo clamore dissono, aut tumultu edito perueniant. Hisce ita inter se compositis, in speculatores Moldauorum, qui supra castra suorum stationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebãt, incidit. Erant verò hi quadringẽti: qui omnes à Kosacis circumuenti capiuntur. Quos primò benignè, demum minaciter alloquuntur, quid cõsilij hostes habeant, vbi sint, quid agant: si indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi suppliciter & ingenuè, præsentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Transalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari sint, non tam longinquitate ac difficultate itineris fatigatos, quieti se dedisse, ac corpora curare, quàm vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediãtur. Quos si iam securos ac omni cura dissolutos inuadat, eum facilè compotem victoriæ futurum. Valachorum Transalpinorum non esse ampliùs septuaginta millia, Turcarum triginta, Vngarorum tria. Hisce Kosaci cognitis, subitò ad Ioannem nuntios mittunt, in quo statu res hostium sint, eum certiorem faciunt: vt cum suis maturè (in manu enim victoriam esse) approperet. Ipsi verò non procul ab hostium castris, duabus horis stationes, vigiliasque taciti agunt, ne vsquam hostis commoueatur, aut quicquam incipiat. Quæ vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuissent, statim ipsemet adest, Suierceuiumque suos disponere, ac quamprimum cum hoste confligere iubet. Ipse verò, quoniam multitudine abundabat, sua acie in longitudinem extensa, tribus

Capiuntur speculatores.

Iuonia de statu hostiũ cognoscit.

ex

ex partibus hostium castra, omni præsidio nudata, aggreditur. Suierceuius parte ab altera cum suis citatissimè ad hostem, antequã Iuonia accessisset, peruenit: ibiq; sublato clamore, castra hostium inuadit. Hostes, ignoto & horribili sonitu repente exciti, neque fugere, neq; arma capere, neq; omnino facere, aut prouidere quidquam poterãt. Ita cunctos strepitu, clamore, & nullo subueniente, Kosacis instãtibus, tumultu, terrore, formidine, quasi vecordia ceperat. Ecce tibi in tanta strage hostium subitò Iuonia cum suis adest: qui & ipse stratos ac perturbatos egregiè cædit. Fugæ nusquam locus est. Nam Moldaui procul equos à se in pascua abegerant, nec quomodo fugerent habebant: omnes nudi, inermesq; hosti, ad primos successus victoriæ exultanti, iugulũ præbent. Fit totis castris plãctus, gemitusq;. Ex tanto numero hostiũ nemo, præter Palatinum Transalpinæ Valachiæ, vnà cum Petro fratre, quem in Valachiam fretus tãtis copijs deducebat, fugit. Hi igitur, conscensis equis, qui in tanto periculo vix eis oblati erãt, pernicibus, per lacũ qui ex Danubio oritur, tranant, perueneréq; ad arcẽ Brailouiensem ad præfectum Selymi: reliqui omnes ad vnum cæsi, alitibusq; obiecti. Tum spectaculum fuit horribile, in cãpis patẽtibus omnes viri afflicti: ac multi vulneribus acceptis, neq; fugere posse, neq; quietẽ pati, niti modò, & statim cõcidere. Postremò, omnia quà visus erat, cõstrata telis, armis, cadaueribus: & humus infecta sanguine. In castris multũ opulẽtiæ repertũ fuit: quæ Iuoniæ omnis cessit: quam ille militibus, in primis verò Kosacis dat, qua plurimùm ditati fuêre. Iuonia in ijsdem castris quatriduum moratus, vt

Stratagema Iuoniæ.

Prima cædes hostiũ.

Fuga Palatini cũ fratre Petro.

Castra capiuntur.

ſuorum corpora cæde hoſtium defatigata, viribuſq́; exhauſta reficeret, cadauer Palatini ac fratris Petri ſumma cura requirit. Quo haud reperto, rectà exercitum in regionem Palatini Valachiæ Tranſalpinæ inducit: caſtella, oppidaq́;, & natura, & viris parum munita, adgreditur: quoſque obuios nulla fœminei ſexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas & vicos pariter cum oppidis igne ſuccendere imperat. Triſte ac miſerum ibi ſpectaculum fuit, cùm illam partem Valachiæ Tranſalpinæ omnes fumantem, ac flamma relucentem aſpiciebant. Trahebantur ſenes ad cædem, rapiebantur parui pueri ad necem, matronæ pariter cum virginibus ſtuprabantur: quæque crudeliſſima & acerbiſſima perpetrabantur. Iuonia vniuerſos laudat, atque agit gratias: hortatur ad cætera quæ leuia ſunt, parem animum pro victoria gerant: ſatis iam pugnatum: reliquos labores pro præda fore. Hac tali populatione victor exercitus ad Tranſyluaniam, ſiue Sedmigrodenſem regionem peruenit: viſaque Brailouienſi arce, iter ad inferiorem Danubij ripam deflexit. Ibi cognoſcit Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ vnà cum Petro fratre eſſe in arce: itaque protinus aduerſum illud oppidum ſuos ducit. Eſt ciuitas Brailouienſis ſupra Danubium ſita: quæ arcem percommodam habet, & natura loci & firmo præſidio bene munitam. Ibi Iuonia non procul ab oppido Brailouia, arceque, nactus locum percommodum communiendis caſtris, ſic vt ex arce tormentis muralibus nulla ratione infeſtari poſſet, aberat. Hinc ſcribit literas ad præfectum arcis, eaſque duobus captiuis Moldauis perferendas committit: quibus illum orat

Iuonia Palatini ditionẽ vaſtat.

Caſtra Iuoniæ ad Brailouiam.

orat vt Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ, perennẽ hoſtem ſuum, vnà cum Petro fratre, qui ob nullum ipſius maleficium bellum ipſi intulerint, ac poſt infeliciter tentatũ prælium ad eum ex acie fugerint, extemplo ſibi tradat: alioquin ſe exercitum ab oppido non remoturum, donec vi adactus eos dedat. Ad has literas ſic præfectus arcis, per quatuor Turcici ſanguinis, (quorum duo oppidani erant, duo ex arce domeſtici) reſpondet, ac ſimul Iuoniæ decem globos grandes tormentarios, totidem minores cũ duabus ſagittis mittit. Audio te (inquit) miniſtrum eſſe Selymi: ideo rationem tui habeo: eos minimè apud me eſſe, quos petis, nego: ſed cùm ad aures meas perlatum fuiſſet, te ingentem multitudinem exercitus Cæſaris cecidiſſe, qui mandatis ipſius parentes, in Valachiam Petrum fratrẽ Palatini Tranſalpinæ Valachiæ deducebant: edico tibi, niſi hinc obſidionem quamprimum ſolueris, huiuſmodi ferculis cum tuis paſcêris: quibus vnà cum exercitu tuo ſatiatus, pòſt ructabis. Hoc tale reſponſum tantam Iuonię indignationem mouit, vt illis ipſis internuntijs quatuor comprehenſis, naribusq; eorum ſimul cum labijs ac auribus præciſis, pedes ſingulorũ ſurſum verſos longiſſimæ trabi ferreis clauis affigere iuſſerit, eoſque terram capitibus attingentes ante oppidum ſclopetarios ferre, abijcereque imperarit. Horrendum id omnibus ſpectaculum fuit: quo Iuonia præfecto arcis demõſtrare voluit, eum ſimilem exitum vnà cum profugis manere. Hoc tali triſti exemplo edito, nulla mora interpoſita, pedites ſcalis in eum vſum paratis, admotis, mœnia vrbis clamore ſublato conſcendere iubet. Nec conſilium euentus

Reſponſum præfecti arcis.

Iuoniæ indignatio in internuntios.

Nouum genus crudelitatis.

Celeritas peditum. moratus est. Nam pedites tanta celeritate sese sub mœnia oppidi insinuauêre, vt priusquam oppidani sese ad resistendum opponerent, euaderent in murum: quo diruto, totus exercitus in oppidũ irrupit. *Capitur oppidum, ac cædes ingẽs.* Ibi ingens cædes Turcarũ facta fuit, nemini parsum: vbi ex cæsorũ cadaueribus sanguis instar riui in Danubium profluxit: parui pueri ac vberibus matrum abrepti, vagientes occisi. Quatriduum ibi in cędibus perseueratum est: in locis abditis ac occultis latitantes homines quæsiti, ex latebrisq́; ad cædem tracti: tota vrbs direpta, ac per iram incensa, nullo hominum, ac ne canũ quidem inter incendia, ruinasq́; relicto. Plurimum ibi auri, argenti, pecuniæ signatę, vnionum, margaritarum, repertum est: quæ omnia prædæ militum cessêre. Erat ea ciuitas in illis locis omnium opulentissima, eò quòd post occupatam à Turcis Græciam, multũ diuq́; in pace vixit: qua parta, nullo motu belli conquassata, supremã dum cladem adijt. *Funditus deletur Vrbs.* Nam à victore hoste ne vna quidem domus integra relicta fuit: omnia euersa ac solo adæquata fuêre, præter arcem, quæ omni præsidio vrbis nudata, sola relicta fuit. Ad quam capiendam Iuonia suos admouere voluit, ni à præsidio, quo arx validè firmata fuit, clades pœnitẽda subeũda foret. Interea Iuonia in direptione vrbis occupato, speculatores adsunt, qui ipsum certiorẽ faciunt, quindecim millia Turcarum magnis itineribus in subsidium arci Brailouiensi venire. Quibus ille cognitis, ac nihil tãta multitudine hostium territus, confestim Suiercenium cum Kosacis, additis ei octo millib. equitũ Valachicorum, contra illos mittit. Ad quos vbi is præproperè aduolasset, nullo illis spatio ad recolligẽdas

vires

Victoria Suierceuij.

vires dato, cum eis alacriter prælium init. Omnes occisi ac perempti, præter mille equites, quos fuga subtraxit. Quibus Suierceuius insecutis, multos pellat & cædit. Qui cædi supererãt, fuga ad arcẽ Teinensem, quæ ditionis Turcarum erat, delati sunt. Erant in proximo, nõ procul ab illa ipsa arce, Turcarũ copiæ, quibus agmina Scytharũ intermixta erãt.

Aliæ copiæ Turcarum.

Subitò Suierceuius ad Iuoniam cum læto victoriæ nuntio mittit, certissimam ex hoste victoriam pollicẽs, modò omissa oppugnatione arcis Brailouiẽsis, cum omnibus copijs absq; mora adsit.

Iuonia ad Suierceuiũ venit.

Ille, tam lęto nuntio accepto, arce Brailouiensi neglecta, cuius expugnationẽ & sibi difficilem, & periculosam esse sciebat, ad Suierceuium celeriter venit. Quo cum consilijs cõmunicatis, simul illas ipsas copias aggressi delent, & ad internetionem dant. Hinc ad oppidum Teinense exercitus admotus. Quò facilè, sine vllo oppugnationis labore, & expugnato & capto, omnes oppidanos, pariter cum fœminis, crudeliter, ne vno quidem ex tanta multitudine relicto, necat.

Oppidum à Iuonia capitur.

Hosce Iuoniæ successus Suierceuius cum suis Kosacis adiuuabat. Nam primus semper cum Turcis hastatis prælium inibat: in prima frõte equites cum tormentis manuarijs locabat: quorum horrẽdo sonitu, crebrisq; ictibus globorum, semper Turcarum aciem nõ mediocriter turbabat. A dextro cornu eis sagittarios opponebat: qui grandine sagittarum immissa Turcicas acies vulnerabant. A lęua parte erant locati, qui erectis breuioribus lanceis, in omnẽ occasionẽ intenti, Turcas eis cõfodiebant. Quos Suierceuius ab his cõturbatos, cędi Valachorũ obijciebat.

Stratagema Suierceuij.

Interea sexcẽti Kosaci oppidũ Bialodrogense versus,

quod est ditionis Turcarum, citato agmine proficiscuntur: quo direpto ac succéso, dimidiata pars ipsius fœdo incendio conflagrauit. Plurimum ibi prædæ nō ignobilis repertum fuit: qua militi obiecta, multum ea ditatus fuit. Iuonia verò cæde Turcarum fatigatus, læta quiete, non procul ab arce Teinicensi, quam nudum in patentibus campis reliquerat, per octiduum suos reficiebat. Vbi iterum repēte fit certior, Turcarum simul cum Scythis aliquot agmina, ab oppido Bialogrodensi proficisci, qui in proximo Iuoniam cum exercitu adesse ignorantes, dispalati huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul Kosaci conspicati, orant Iuoniam vt ipsis potestatem illos inuadendi, pellendíque det. Ad quos sic Iuoniam verba fecisse, vt author est Barholomęus Paprocius, intelleximus. Vestra incredibilis, Poloni fortissimi, virtus facit, hicq; ardor pugnandi, ij vestri successus, vt vobis nolim quicquam à me denegatum esse. Ite Deo comite, proficiscimini felices: hostiumq; exercitus, vt vsu edocti estis, cædite. Tibi autem, Suierceui, hic totus exercitus curæ sit: quos ita contra hostem instrues, prout occasio rerum gerēdarum postulabit. Hæc vbi dixit, Suierceuio tria millia Valachorum, vt eorum opera contra hostem vtatur, addit. Quibus ille acceptis, ei gratias agit, quòd de se tantam opinionem habeat: quam ne fallat, se etiam atque etiam diligenter curaturum. Acceptos igitur Valachos cū Kosacis non miscet, sed ab agmine suorum remotos, ex eis nouam aciem quandam post terga Kosacorum instruit. Suos verò illos ducentos mille Kosacos, in tria agmina disponit. Quadringentos in prima fronte scutis rotundis tectos locat, ac hastatis

Iuoniae exercitum quiete reficit.

Iuoniæ oratio ad Kosacos.

Suierceuius Iuoniæ respondit.

hastatis Turcis obijcit. Ipsemet sibi dextrum cornu cum sagittarijs quadringentis sumit. In læuo totidẽ cum lanceis missilibus locat. Turci eorum paucitatem conspicati, eamque præ se contemnentes, prælio sese expediunt. Qua visa re Suierceuius equites, quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos displodere iubet. Quibus turbatis nimbo sagittarũ, in eorum agema suis immissis ex læuo latere, eos hastis vrgere iubet. Sic illi ancipiti prælio distenti, (nam in vnicum tantùm agmen coadunati erant) egregiè à Kosacis cæduntur: quibus, qua vi possunt, Turcæ simul conglobati resistunt. Ab initio ferè horam anceps prælium stetit: donec Valachi, post velites à Suierceuio dispositi, intenti in pugnam, vegetes animo ac corporibus, haud secus quàm diu retentæ feræ concitati, cum ingenti clamore ad velites aduolant: qui maxima vi in agema Turcarum turbatum incurrunt, eosque omnibus ex partibus, quibus pedites intermixti erant, aggrediuntur. Pedites nunc equis crura succidunt, nunc ilia suffodiunt: qui in fugam dissipati, omnes ferme terga vertunt, à velitibusque cæduntur. Ex quibus solùm tres desiderati, ex Valachicis centũ: sic Polonis paruo tum insignis victoria stetit. Iuonia ex longinquo tam inclytæ victoriæ spectator fuit. Hostium castra cum impedimentis & capta, & direpta fuêre: plurimum ibi prædę inuentum: quæ viritim militi distributa. Capti erãt hostiũ ducenti: qui omnes ad Iuoniam tãquam pecudes adducti fuêre. Quos is inter pedites sclopetarios pellere iubet: qui omnes ad vnum, falcibus maioribus, quibus fœnum secari solet, in frusta conciduntur. Dux illius victi exercitus,

Committitur pugna.

Victoria Velitum.

Opulentia ducis.

in potestatem Polonorum venit: homo tantæ opulentiæ, vt sexies se liberari atq; redimere, modò ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera statera posito, ter argento, semel margaritis. Fuit egregię ac procerę staturæ, ad promerendamq; gratiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam Iuoniæ dederant valuit. Nam antè ex tot spolijs Turcarum, auro & argento satiati, omnes pollicitationes eius flocci pendentes, eum viuum in potestatem Iuoniæ tradunt. Quo cum ille per aliquot dies colloquium de rebus Turcicis habuit: posthac eum peditibus membratim dissecandum obijcit. Hinc ad Vssam oppidū suum copias mouit: vbi tot pręlijs fracti exercitus vires refocillauit.

Selymi terror.

Interea Selymus, Constantinopoli tot Iuonię victorijs perturbatus, ac territus ne plane Valachia exueretur, ac è Græcia (quod illi, opinor, contigisset, ni defectio Czarnieuiecij ad Turcas obstitisset) pelleretur: cum suis Deo more suo supplicat. Nam Turcæ peculiarem religionem, à Muamede, seu Mahomete, hinc ab anno Christi millesimo supra vigesimum, quam Mahometes Saracenis anno Christi sexcentesimo vigesimo tertio obtrusit, acceptam habent.

Proponit se de origine Saracenorū ac Turcarū dicturum.

Ne verò quis Saracenos & Turcas eiusdem stirpis aut originis esse existimet, nonnulla mihi de origine vtriusq; gentis esse dicenda videntur. Saraceni longè sunt vetustiores Turcis. Ij sedes suas, regnante tum Lechone apud Polonos, in ea parte Arabiæ, quæ Petræa dicitur, habuêre, vocabanturq; ab incolatu loci Arabes: stipendiumque sub Heraclio, tum bellum cum Costrea rege Persarum gerente, merebant. A quo stipendio militari exautorati, vt ignominiam nomini suo inustam vlcisce-

cisce-

ciſcerentur, Mahometo ſe adiungunt: qui Meccæ, in vrbe opulenta, in tanto diſſidio Chriſtianorum de religione, adiutus à Sergio, monacho factionis Neſtorianæ, à Chriſtianis diuerſa docere cœpit. Arabes enim vana opinione ducti, ſe vnicos mortalium eſſe à Sara, vxore Abrahę, genitos, regniq́; cæleſtis legitimos hæredes, opinati ſunt: quorum opinioni Muamedes aſſentiendo, eos ad ſe pellexit. Vtq́; militarem diſciplinam inter eos conſtitueret, multitudini decem duces, ex nobilioribus, potentioribus, ac ſibi affinitate iunctis præfecit, eamq́; in cohortes ac centurias diſtribuit: cuius viribus adiutus, Meccá, vrbem in Arabia opulentam, demũ aliquot oppida capit, ditionisq́; ſuę facit. Hinc facilè tota Arabia potitus, venerabilem ſe tot populis pręſtitit. Poſt cuius mortem, apud Saracenos, pontifices ad Caliphum, ſeu Muſtacenum, in Perſide potentes fuêre. Hinc Africa potiti, pariter cum magna parte Hiſpanię, ſæpe Siciliam, quondã populi Romani, victoris tot gẽtium, Prouinciam, Italiã, Galliam, infeſtarunt. Quorum audaciam Carolus Magnus armis vix repreſſit. Pòſt, anno Chriſti nongenteſimo ſupra octogeſimũ primum, vel paulò plus, minúsve, Scytharũ multitudo, qui prę cęteris ad orientẽ vergũt, circaq́; Tanaim ſedes ſuas habent, domo profecta, ſine duce, ſine legibus, vagi, diſpalatiq́;, ex raptu, prædaq́; aliquandiu vixerunt: donec Perſas, qui tum Saracenis ſubiecti erant, bello adorti, eorum vrbem magnam & opulentam, Turcem nominatam, occuparunt: à qua ſe pòſt eodem nomine Turcas, ſeu Turcos, dici voluerunt. De Turcarum origine alios diuerſa tradidiſſe video: quos aiunt ex Caucaſi portis egreſ-

Opinio Arabum de ſua ſtirpe.

Potẽtia Saracenorum.

Asia à Turcis occupatur anno Christi 844

sos,primùm finitimas gentes,& in his Armenios,inuasisse: inde minorem Asiam, abhinc anno Christi 844.ab eis occupatam fuisse.Queq; ipsi de se memorant,nõ omnino diuersa à superioribus esse vidẽtur, quorum hæc sententia est. Gentis authores suæ,ex Caspijs montibus ac finitimis pulsos,in Persidem & minorem Asiam descendisse:nec prius apud eos regiam familiam cœpisse,quàm sint èScythia profecti, cùm antea sine duce,sine legibus viuerent. Inde (vt sunt humanarũ rerum vices) ex cuiusdã Othomani successũ, celebrari vnam familiam cõtigisse: ex qua reges, demum Cæsares creare cõsueuerint,& hodie creent: idq; ita accidisse memorant, vt tres numero fratres,in ampla & regia fortuna à patre relicti,cùm vicissim imperitare cœpissent, siue pudore impediente, siue metu, quum parum tutum esset nõ cedere ætati: duo minores natu, Aleus & Othomanus, regno maiori fratri relicto,domo vterq; cum manu sua profecti, hic Cappadociam, Galatiam & Bithyniam occuparit: ille Carmaniam, Lycaoniam,& eas terras quę Tauro adiacẽt. Et hæc Turci de se memorant:quibus perbellè se Scythas esse fatentur. Cælius Curio, qui Saracenicam historiam scripsit, de origine gẽtis,eorumq; regibus prorsus diuersa tradit: qui vult Turcas originem stirpis ab Hunnis sumere, nec apud eos tum primùm Othomanum regnasse, sed longè antè,ante Trangolipicem Mucaletum. Etenim Saraceni,in aliquot factiones principũ,qui tum totam Persidem pariter cum Africa obtinebant, diuisi,inter se domestica bella gerebãt,seseq; ciuili ferro cõfodiebãt:orto igitur bello inter Muhumetum, qui tum in Perside regnabat,&Babyloniũ Calysam, Muhu-

Sententia Curionis de origine Turcarum.

Trãgolipix primus rex Turcarum.

Muhumetes ad ſe Trãgolipicem, qui è Caucaſi mõtis anguſtijs cum Turcica multitudine egreſſus, circa fines Perſarum vagabundus degebat, accerſit. A quo adiutus, Calyfam facilè vincit, ſuperatque. Turcæ igitur ex Perſide cum duce ſuo regredi volentes, tranſitumque ſibi tutum per pontem qui Araxi flumini impoſitus erat, concedi à Muhumeto poſtulantes, (quos ille apud ſe retinere cupiuit, vt opera eorum contra Indos vteretur) id ſe facturum detrectat. Illi, ſimul ira, indignationeq; accenſi, (quorum ſolùm tria millia erant) veritiq; grauius periculum, in Curbãtidem ſolitudinem ſeſe ſubtrahunt, indeq; crebris excurſionibus agros Saracenorum depopulantur. Quorum ferociam Muhumetes reprimendam ratus, triginta millia Saracenorum cum certis ducibus ad eos delendos mittit. Sed Turcæ, audito aduentu eorum ad ſe, in denſiores ſolitudines ſeſe ſubducũt, vt captata occaſione Saracenos opprimere poſſint. Nec conſilium euẽtus moratus eſt. Nam exercitus Muhumetis, Turcas metu ceſſiſſe ratus, nullis ſtationibus habitis, ab eis per inſidias contrucidatur. Hac tam inſigni clade ſuorum Muhumetes irritatus, comparata ingenti manu ſuorum, ipſemet cõtra Turcas, quorum iam exercitus ex colluuie tot gentium creuerat, proficiſcitur. Quibuſcũ non meliori euentu collatis ſignis acriter dimicat. Nam Turcæ, aſſueti Saracenos vincere, Muhumeto occiſo, qui equo lapſo ceruices, cùm ſuos ad acriter prelium ineundum adhortaretur, fregerat, ex Saracenis facilè victoria potiuntur. Cuius admiratione Saraceni defixi, illũ ipſum ducẽ Turcarum, Trangolipicẽ, regem apud ſe creant: qui accepta pariter cum ſuis religio-

ne Mahometana, vnà cum Saracenis in vnum corpus Reip. coaluit. Trangolipix igitur à Saracenis in Perside rex factus, omnes magistratus, dignitatesq; à Persis in suos transfert, indigenisq; Persis, quorum reliquiæ adhuc supererant, oppressis, inter suos ac Saracenos vniuersam Persidem diuidit. Quoq; finitimis terribilior esset, à suis nouo nomine Sultanus (quod nomẽ lingua Latina summum imperatorem sonat) appellatur. Qui pòst per manus posteritati suę regnum tradidit. Ac ne qua inter Saracenos ac suos discordia esset, omnes Turcas, à ciuitate quę in Perside diues opum fuit, appellat. Turcæ, tanta potentia aucti, illos ipsos Saracenos qui in Africa potentes erant, adorti, cum eis societatẽ ineunt, simulq; armis iunctis, Constantinopolitanis imperatoribus, reliquoq; Romano ĩmperio, terrori, formidiniq;, quod ad Germanos trãslatum fuit, fuère. Durauit potentia Sultanorũ Turcarum vsq, ad bellum Scythicum, seu Tartaricum, quod Scythæ Turcis illis qui Persidem obtinebant, anno Christi 1240. intulerũt. Quibus deletis, (quo etiam tempore vniuersa Polonia, viuo rege Pudico, ab eisdem Scythis magnã cladem acceperat) vix ex tam numerosa multitudine pauci eorum relicti fuère: qui infima plebe sibi ascita, nil secum præter arcum ac pharetram gestãtes, latrocinari cœperunt, nec vllo rege vsi sunt. Nihilominus nomen Sultanorum mansit penes illos Saracenos qui in Africa erant: qui se antiquo nomine Saracenico quàm Turcico appellare maluerunt. Turcæ igitur latrocinijs assueti, angustias montiũ insident, ex eisque finitimos agros, & Romani imperij vrbes crebris incursionibus vexant. Non tamen viribus Scy-

Origo nominis Sultani.

Turcæ à Scythis in Perside deleti, anno Christi 1240.

Turcæ vires recuperant.

Scytharum, quibus finitimi erãt, pares eſſe poterãt: quos illi ad finitima Græciæ pellebant: & quàm infirmi contra Scythas erant, tam fortes contra Græcos exiſtebant: adeò vt tandem etiam cum Græcis Cæſaribus ad aperta bella deuenerint: quorum copijs ſæpe deletis, Romanas prouincias depopulabãtur, ad Sangariumq; amnẽ vſq; populatione peruenerunt. Hinc à mari Põtico atq; à Galatia ad Lycium atq; Carium mare, & Eurymedontem fluuium, omnia ditionis ſuæ fecêre: veteriſque nominis ſui memores, quod fortaſſis in gẽte non abolitũ fuit, Turcas ſe appellant. Quoniam verò ſe cõmodè ſine ducibus viuere nõ poſſe vident, ſex potiſſimùm è numero ſuo legũt: inter quos omnes prouincias, quas breui temporis ſpatio conſecuti ſunt, partiuntur, eorumq; imperio ſe ſubijciunt.

Turcæ inter ſuos duces imperium partiuntur.

Caramani regnum.

Caramanũ Aliſurium: cui Phrygiam mediterraneam, Philadelphiam vſq; & prope Antiochiam ad Mæandrum fluuium ſitam, (à cuius nomine pòſt illa tota regio Caramania appellata eſt) concedunt.

Saraconis.

Saſani.

Calani.

Saraconem: cui quicquid eſt Smyrnam vſq; ad interiorem Ioniæ oram, dant. Saſanum: cui Magneſiã, Prienen, Epheſum largiuntur. Calanum, eiuſq; filium Ceraſum: cui Lydiam, Ætoliam, Myſiam quę eſt ad Helleſpõtum ſita, impertiuntur.

Armarij filij.

Othomani.

Armarij filios: quibus eas terras quæ à flumine Sangario ad Paphlagoniam vſque extenduntur, fruendas permittunt. Atmanum, ſeu Othomanum: quem omnibus regionibus quę circa Olympum ſunt, pręficiunt.

Othomanus regnare cœpit an. Chriſti 1301.

A quo Othomano hodierni Turcici Cæſares hinc ab Chriſti regis ortu 1301. originem ſumunt: à quo tam Italici quàm Germanici ſcriptores hiſtoriam ſuam inchoant. Atque hæc quidem

origo Turcarum, eorumque regum ſucceſſus mihi verior, vt Cælius tradit, eſſe videtur, quàm quòd primò ad Othomanũ referatur: ſiquidem illi longè antè Turcicis Sultanis, quemadmodũ ex ſuperioribus liquere puto, hinc ferè à ſexcenteſimo anno vſi ſunt.

Othomani imperium ac felicitas.

Othomanus igitur præ illis reliquis, inter quos Turcicum imperium diuiſum fuit, longè gloria rerum geſtarum ſuperior fuit: quibus non multò pòſt bello illato, eiſdem iugum impoſuit. Nec hic ſucceſſus ipſius ſolùm cõtra Turcicos imperatores fuit, ſed & cõtra Chriſtianos: inter quos cùm diſcordia gliſceret, Bithyniam & omnes circa Pontum prouincias, decem annorũ ſpatio (tandiu enim rex fuit) ditionis ſuæ fecit.

Orchanes Othomano ſuccedit.

Filius huius Orchanes, paternæ virtutis æmulus, bellum per manus acceptũ ſtrenuè eſt executus: miraq; felicitate Myſiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, ſubegit: armaq; ſua in Helleſpontum vſque ad Euxini littora promouit. Poſt hunc alij qui regnarunt, celeri curſu victoriæ, vſi mira felicitate, tot populos vſque ad Baiazethem ſubegerunt:

Baiazethes à Tamberlane captus, anno Chriſti 1392.

cuius Tamberlanes, Scytharũ rex, obſcuro loco ortus, imperium adeò labefactauerat, vt eodẽ capto, caueæq; incluſo, eum in ludibrium per totam Aſiam ſecum duceret: cui ſi quando equus conſcendendus erat, tergo ipſius pro ſcabello vſus fuit.

Amurathes.

Pòſt Amurathes exercitũ in Europam deportauit.

Mahometes 2.

Mahometes verò ſecundus, Cõſtantinopolim, toties armis Saracenorum oppugnatam, (quæ olim Byzantium dicta fuit) occupato regno Trapezuntis, nomineq; Cæſaris occidentalis aſſumpto, Græciam omnem, Thraciam & Myſiã, ſeu Valachiam, cũ Illyrici parte, & ad Iſtrum latè omnia per Pontum occupauit. Tam inſolenter

Maho-

Mahometes ac crudeliter, capta Constantinopoli, victoriam exercuit, vt omnibus Christianis gladio dissectis, Constantinum eius vrbis Cæsarem interfecerit, eiusque caput ludibrij caussa pilo affixum in castris circumferri iusserit. Pòst sæuitia sua in nobilitatem conuersa, omnes inter cōuiuia per ludibrium contrucidauit. Magna iam tum potentia, post imperium occidentis à Turcis occupatum, Cæsarum Turcarum fuit: quam duo potentissimi reges non mediocriter infringebant: quorum alter Asimbæus, quem Vsancassanum, quasi heroa magnum, Persæ appellabant, fuit: qui in Parthia & Perside regnabat: cuius regnum ibidem initium à Mutare sumsit: quem Iozedus, filius Muabiæ, qui post Mahometem Saracenis præfuit, præfecit. Sed Mutaris regnū in Perside apud Saracenos propemodū extinctum fuit: quod post longam seriem annorum à quodam Sopho, qui in Perside Ardenolim oppidum tenuit, ab anno Christi 1480. qui Mahometanæ religionis erat, renouatum fuit. De Sophi pietate ac sanctitate, tanta opinio apud vulgum fuit, vt magno numero mortalium ad se pertracto, ab eo tēpore in Perside reges qui Sophini appellantur, regnent. Ibiq; stirps Saracenica, quę à Turcis extincta erat, renouata fuit: acerrimaq; bella vsq; hactenus cū Turcicis imperatoribus gerunt: quorum vires non mediocriter, si quando bella eis hîc in Europa cum Christianis gerenda sint, distinentur. Alter, Sultanus in Ægypto: quorum Sultanorum nomen ab illis Turcarū regibus, qui idē nomē à primo rege Trangoliplice sumpserunt, desumptum est. Obtinebant nōnulo tempore Ægyptum Hierosolymitani reges: quæ eis

Constātinopolim cepit, anno Christi 1453.

Duo reges potentiam Turcarum infringunt.

Asimbæus Turcarum hostis.

Initium regni Asimbæi.

Sophi origo.

Sophianorū regnum in Perside, anno Christi 1480.

Secūdus rex Sultanus Turcarum hostis.

à Saladino hinc ab anno Christi 1105. qui stirpis Turcicę fuit, erepta erat. Qui, incolarum mollitiem pertæsus, Calyfaq́; (fuit id nomen pontificis summi apud Saracenos) vnà cũ vniuersa stirpe deleto, siue à nepote ipsius, nouum genus militiæ ibidem instituit. Nam cùm populos, qui magis ad septentrionẽ vergunt, australibus ad belli vsum aptiores esse videret, subitò cum populis quibusdam circa Męotim & Pontum sedes habentibus, qui à veteribus Zigi, à nostris Circassi appellãtur, fœdus init: à quibus emptis pueris, adolescentulis, eos in Ægyptum perducit: quos ab ineunte ætate in militari disciplina erudit: armorumq́ue vsum edocti, adeò hic in Ægypto ordo creuit, vt penes eos solos armorũ vsus, ac belli potestas, omniumq́; dignitatum, fuerit: qui Mamaluchi, id est, serui, sunt appellati. Pòst, Saladini stirpe in Ægypto, anno à nato Iesu Christo 1400. extincta, ad eos Mamaluchos regnum Ægypti trãslatum est: qui è numero suo rege creato, terribiles ac formidolosi Turcicis imperatoribus fuêre. Atque eo tempore in oriente tria regna solùm potentissima, certis limitibus terminata fuêre: Sophianorum, qui in Perside, Media, Mesopotamia atq; Assyria regnabant: Sultanorum Ægypti, quià Cyrenæis Africæ, per oram maritimam Issicum sinum, qui Ciliciam à Syria disiungit, & introrsus hinc ad Euphratem & desertæ Arabiæ terminos, illinc aduerso vsq; ad arenarum solitudines, læua, dextraq́ue per Arabicum sinum ad Erythræas angustias extendebatur. Turcarum Cæsarum, quicquid Euphrate, & Amano monte, Cilicioq́; mari ac Euxino continetur, erat: hisce adde Græciam omnem, Thraciam & Mysiam, quæ

Saladinus regnum Ægypti occupauit, anno Christi 1105.

Stirps Saladini in Ægypto extincta, anno Christi 1400.

Regnum Sophianorum. Sultanorũ. Turcarum Cæsarum.

quę Valachia vocatur, cum Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum, vsq; ad Theodosiam, Thraciç Chersonnesi emporium. Siq; ea concordia Christianorũ regum fuisset, vt omnibus ex partibus Turcas aggressi essent, facilè eos non solùm è Gręcia, sed & ex Asia vltra Caucasum montem, vnde primò egressi fuerant, pellere potuissent: cùm & Scanderbechus, Epirotarum regulus, cõtra eos feliciter belligerabat: quorum tum supra trecenta millia ad internecionem dedit, ipseq; Amurathes sub mœnibus Croiæ Turcarum imperator expirare coactus fuit. Sed illi successus Scanderbechi contra Mahometem non profuerunt. Post cuius mortem, ab eo capta Epiro, exercituq; Persarum regum deleto, Turcicæ vires à Sultanis Ægyptiacis haud sustineri poterant. Nam Selymus, Baiazethis filius, gloriæ & imperij auidus, bello Campsoni Sultano Ægypti illato, eum interemit. Post cuius interitum Tomumbeium à Mamaluchis constitutum, non solùm regno, sed & vita, omnibus Mamaluchis deletis, spoliauit. Hinc ferro in promiscuam multitudinem conuerso, vniuersum nomen Sultanorum funditus sustulit, vniuersa Ægypto potitus, illaque parte Mesopotamiæ in qua Hierosolyma fuit, quæ tum deserta, incultaq; erat, nec à Iudęis, veteribus incolis, qui tum toto orbe extorres, in admissi sceleris pœnã, nec sedem, nec patriã habebant, habitabatur. Huius filius Solymannus, memor virtutis paternę, Rhodum imperio suo memoria patrum adiunxit: Vngariæque bello illato, cùm antè Vladislaus, patruus Sigismundi, qui tum & rex Vngariæ & Poloniæ fuit, ab Amurathe, omni exercitu ipsius profligato, interemptus

Selymi bellum contra Cãpsonem.

Successus Solymanni.

fuerit, cum Ludouico, nepote Sigiſmundi primi, regis Poloniæ, collatis ſignis, fortiter dimicauit: in qua pugna triſti, Ludouicus, omnium cũ acerbo deſiderio, interijt, ſuiq; in animis omniũ triſte deſiderium reliquit. Hinc per ſpeciem ferendi opem Iſabellæ, ac Ioanni filiolo, in cunis vagienti, cõtra Ferdinandum tum regem Vngariæ, Budam cum adiacẽtibus locis occupauit, Selymoq; filio amplum ac florens imperium, Caroli Cæſaris in Africa ſæpius claſſe in alto, Venetorumque depreſſa, reliquit. Qui Venetis erepta Cypro, ſupremã cladem Iuoniæ, perfidia Czarnieuiecij adiutus, attulit. Vnde quiuis facilè iudicare poteſt, impiam Turcicam gentem, à tenui principio ortam, ad tantam amplitudinem imperij nulla alia re, ſolùm per ſcelus ac per fraudem, Chriſtianorum diſcordia ſubnixam, occupato regno Ægypti, omnibusq; prouincijs quę Sultanorum erant, perueniſſe: quod Alexandri Magni, Romanorumq; potentiæ comparari poteſt, ne dicam anteferri. Quod nõ tam facilè vnius gẽtis viribus infringi poteſt, ſolùm conſenſu omnium Chriſtianorum: qui in tanta eorum diſcordia nunquã opinor, futurus eſt: imò inter eos magis diſcordiam gliſcere videmus, quę eos ad ciuile ferrum, domeſticumq; ſanguinem effundendum adducit. Sed nos cœptam hiſtoriam cõtinuemus, ad Iuoniamq;, vnde digreſſi ſumus, reuertamur.

Selymi imperium.

Redit ad hiſtoriam.

Iuonia poſt tot ex Turcis partas victorias, ad ſe Ieremiam Czarnieuiecium Barcabalum, præfectum arcis Chocimenſis (eo enim nomine præfecti arciũ lingua Valachica appellantur) accerſit, ſicq; verba feciſſe in cõſpectu omniũ dicitur: Cùm optatis noſtris fortuna, Czarnieuieci, ſucceſſibusq;, quibus contra

Oratio Iuoniæ ad Czarnieuieciũ.

Turcas

Turcas, crudeliſſimos hoſtes, hactenus vſi ſumus, reſpondeat: eſt quòd gratis animis id proſequamur, ipſiq; Deo Opt. Max. perpetuas ac ſempiternas gratias & agamus, & habeamus, quòd res noſtras contra hóſce teterrimos hoſtes ſecundat, nobiſq; ex eis tot, tantarumq; victoriarum author eſt. Nunc quid aliud reſtat, niſi vt exercitum tot laboribus fatigatũ domum remittam, proficiſcique patiar, vt, cùm ad noſtras aures de aduentu Turcarum peruenerit, illico ad primum ſignum, quod claſſico dabitur, recreati adſint. Tu verò, cuius fides erga me conſtans fuit, hunc exercitum à me (erant autem Valachorũ tredecim millia, armis, viriſque inſtructa, qui cuiq; validiſſimo hoſti opponi poterant) cape: quocum ad Danubij ripam proficiſcere, tranſituque, ſi eum Turcæ tentare velint, arce. Eſt ibi in proximo ex altera parte ſuper Danubium, oppidum Oblacienſe, Turcarum ditionis: in quod tu intentus eris, (ne alibi vado Turcæ reperto, Danubium traijciant) meq; de eorum aduentu quamprimum certiorem facies. Poſtquam hæc Iuonia dixit, multis tùm hæc verba lacrymas excuſſerunt. Demum oſculo Czarnieuiecium excipit, vt eum maiore obſequio ſibi deuinciret, obſequẽtioremq; redderet. Ille poplite flexo, fidem, operamq; ei ſuam pollicetur. Iuonia cõmiſſo exercitu Czarnieuiecio, alijs nonnullo temporis ſpatio vacationem militiæ concedit, eoſque domos reuiſere iubet, vt refectis corporibus labore fatigatis, & obſonijs acceptis, quamprimum ſignum daretur, omnes equis, armiſq; inſtructi, ad perſequẽdum hoſtem conuenirent. Czarnieuiecius, accepto exercitu, ita vt iuſſus erat, Danubium verſus profi-

Omnium lacrymæ prænuntiæ fraudis Czarnieuiecij.

cifcitur, ftationes intentiffimè agit, ne quis Turcarum Danubiũ traijciat. Adfuit eorum infinitus numerus, qui non aufi Danubium tranare erant. Quo vifo, Baffæ certos internuntios ad Czarnieuiecium mittunt: eifque triginta millia nummûm aureûm Vngaricorum dant, vt quoquo modo animo Czarnieuiecij tentato, ad ipfos colloquendi gratia occultus veniat. Ille, magnitudine pecuniæ illectus, fidem dat fe venturum, pecuniamq; miffam accipit. Hinc occultè, fuis infcijs, in colloquium cum Petro Palatinia de Valachiæ Tranfalpinæ, qui trans Danubium cum magnis Turcarum copijs erat, venit. Coram quo Petrus, in quo & quanto periculo Iuoniæ res conftitutæ fint, commemorat. Oftendit quàm in eum Selymus animo offenfo, exacerbatoque fit, quòd ipfius tributarius tantos exercitus deleuerit: cum Selymo aliter nõ poffe fatisfacere, folùm pœna capitis: nec ampliùs dominatum Valachiæ obtinere poffe: fe certo certiùs genti illi imperaturum. Proinde (inquit) fi fapis, cùm adhuc integrę res funt, animum Selymi nouo ac recenti aliquo beneficio tibi cõcilia. Omne bellũ fumi facilè, cæterùm ægerrimè definere: non in ejufdem poteftate initium eius ac finem effe: incipere cuiuis, etiam ignauo, licere: non deponi nifi cùm victores velint. Habere illum magnam opportunitatem & copiam focietatis, atq; amicitiæ fecum coniungendæ, quæ bello potior fit. Et quamuis Iuoniæ opibus confideret, tamen nõ debere incerta pro certis ponere. Nunc accepifti triginta millia nummûm aureûm: pòft plura accipies. Proinde fi tibi confulere vis, ne florentes res tuas cum Iuoniæ perditis mifceas: verùm liberè Turcas

Baffæ Czarnieuiecium ad defectionem follicitant.

Colloquiũ Petri cum Czarnieuiecio.

Turcas omnes per Danubium transire permittas. Se enim cum ingenti exercitu ad occupandam Valachiam à Selymo, capiendumq; Iuoniam mitti. Vbi, cõsecuto Palatinatu Valachiæ, tu quæq; summa adepturus vnà cum tuis es. Opus igitur esse vt aduẽtum Turcarum coram Iuonia tantisper occultet, & à Danubio abscedat, dum per ipsum vniuerso exercitu traiecto pòst Iuoniam facilè capere, ipsiusq; vniuersum exercitũ opprimere, cladesq; acceptas superiores vna hora vlcisci possint. His tot, talibusq; precibus & blanditijs, lacrymas addit, oratq; Czarnieuiecium, vt quamprimùm agmine suorum à Danubio remoto, tutò cum Turcis flumen vorticosum transire possit. Czarnieuiecius, Petri promissis inescatus ac infatuatus, accipit conditionem, quamq; iureiurando fidem confirmatã Iuoniæ dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubij vbi stationes diligenter suorum agebat, agmine seducto, liberum per flumen transitum Turcis permittit. Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum tormentis muralibus, omniq; apparatu oppugnandarum arcium, Danubium tranauêre. Transmisso Danubio, iubent vt Czarnieuiecius Iuoniam ea de re certiorem faciat. Hic celeriter ad Iuoniã veniens, narrat qua ratione Turcę multitudine suorũ subnixi, Danubium trãsierint, quib. ille nulla ratione obsistere potuerit: quare Iuonia bene rebus suis consuleret, si quãprimùm cum exercitu adesset, eorũq; conatibus primis obuiam iret, suasq; infirmas copias iuuaret. Non sine lætitia hæc Iuonia audiuit. Quare plenus bonæ spei, Czarnieuiecium quis & quantus hostium numerus sit, percũctatur. Sunt (inquit) decẽ: nec amplius duo-

Lacrymæ Petri.

Dolus Czarnieuiecij.

decim millia. Sed antequam tu cum copijs aderis, in horas numerus eorum augebitur, & ad quindecim millia excrescet. Erat Iuonia vnà cum suis Kosacis ad arcem Teinicensem, quam expugnare voluit. Demum conuocato senatu, qui tũ cogi potuit, omnes, quid sibi faciendum esset, consulit, an arcem priùs expugnare deberet, vel hosti tot cruentis prælijs irritato occurrere, eiusq; copias in fugam conuertere. Ibi omnium vna ac eadem sententia erat, vt priùs hostilem exercitum dispalaret, deleretq;: quo deleto, pòst arces expugnaret. Quorum consilium ille secutus, habita peditum ratione, quarta demum die, ad castra hostium, quæ à suis duodecim milliaribus aberant, cum cantu cornicinum, tubicinumq; peruenit. Nona die Iunij, eiusdem anni, castra ab hoste ad tertium lapidem Iuonia ponit: ibi velites simul conueniunt, de summa rei consultaturi. Se quidem paratis animis contra acerrimum hostem, tot prælijs irritatum, proficisci: verùm se neminem habere qui linguæ hostium gnarus esset, Iuoniam nescio quo cõsilio fretum, totam rationem belli certis hominibus credidisse, in primis verò Czarnieuiecio, cui nos omnino fidere nolimus. Quare in tã rebus nostris dubijs ac plenis periculi, vt ipsimet cum Iuonia colloquamur, necesse est. Igitur ád eum citato gressu veniunt, factaq; potestate dicẽdi, sic Suiercegiuius pro omnib. verba fecisse dicitur: Illustris Palatine, nos hactenus fidem tuam secuti, tecum contra hunc crudelissimum hostem, socia arma iunximus: in quibus ferendis quę & quãta opera nostra extitit, optimè nosti. Huc iterũ à te contra eũ educti, ad internetionẽ cũ eo dimicare parati sumus: nec illi iter

Consultatio Kosacorum.

in

in Valachiam patet, ſolùm per ſtragem cadauerum noſtrûm: ſolùm nobis neceſſariò prouidendum ac cogitandum eſt, ne temere in prælium ruẽtes, nullo conſilio hoſtium cognito, quantus eorum numerus ſit, quis caſtrorum tractus, in inſidias præcipitati, ab eis inſtar belluarum mactemur. Quare quod tibi conſilium belligerandi cum eis ſit, effare, proloquereq́;. Iuonia oratione Suierceuij commotus, alta ſuſpiria ex intimis præcordijs ducens, paucis ac breuibus reſpondet. Et virtus mihi veſtra, equites fortiſſimi, vita mea mihi cariores, nota, perſpectaque eſt, (cuius ſpectator fui) & totius belli omnia conſilia nota. Non igitur obiectos vos temere cædi hoſtium velim, ſed cõſilijs eorum priùs exploratis, nos cum eis dimicare velim. In proximo Czarnieuiecius cum exercitu meo eſt: qui in hoſtem intentus, omnia conſilia eorum cognita habet. Nec ego tantam rem cuiuis commiſi, ſed huic, cuius mihi fides ſemper in dubijs ac difficillimis rebus perſpecta eſt: quem comitem tot peregrinationum mearum, propemodumque exilij habui. Ipſemet modò ad me retulit, Turcarum non eſſe ampliùs quàm quindecim millia. Qui etiãſi triginta eſſent, eos nos diuino auxilio freti ad ſatietatem cædemus. Hæc vbi reſpondit, vt in eo loco ſeſe cum vniuerſo exercitu contineret, Iuoniam Suierceuius orat: ſe cum ſuis aduerſum hoſtem profecturum, vt aliquẽ ex caſtris ipſorum capere poſſit, certioraq́; de conſilio hoſtiũ explorare, cognoſcereq́;. Iuonia prompto, alacrique animo concedit: cui Veremiam cum ſex millibus Valachorum, magiſtrum equitum adiungit. Qui ſimul profecti, in ſpeculatores Turci-

Reſponſum Iuoniæ.

Iuonia Suierceuiũ contra hoſtes mittit.

cos, quorum agmen sex milliũ fortissimorum equitum erat, incidunt. Subito cum eis prælio inito, eos pallant, in fugamq́ue conuertunt: è quorum numero vnum capiunt: qui tot, tantisq́ue vulneribus affectus, cùm sese subito moriturum præsentit, simuláter narrat paucos Turcas esse in armis. Sed velites, ficta eum narrare animaduertentes, nec contemnendum numerum esse hostium conijcientes, qui in tantam multitudinem speculatorum inciderint: subitò de hisce Iuoniam certiorem faciunt, vt rebus suis consulat, quidq́ue fidendum Czarnieuiecio sit, etiam atq; etiam cogitet, videatq́ue. Qui nil aliud respondisse dicitur, solum illud: Iam non est vt perturbemur, aut horrescamus. Ego scio cui fidam: breui numerum hostium ipsi cognoscemus. Ego enim eo animo huc processi, vt patriam meam contra hanc crudelitatem hostium, ad vltimum exitum vitæ tuear, defendamq́ue. Atque ita communitis castris suorũ ad lacum qui ex Danubio profluit, vt opportunam aquationẽ haberet, iubet equos trecentos adducere, vt velites eis cum Valachis conscensis, qui superiore nocte Turcas pallauerant, omnes simul contra hostem proficiscantur. Erat prope hostium castra collis arduus ac sublimis: quo conscenso cum socijs, Iuonia hostiũ castra contemplari voluit. Sed ea nulla ratione conspicari potuit, eò quòd in decliui loco posita erant, nec à quoquam è longinquo loco conspici, nisi quis ad ea propè accederet, poterant: solùm in diuersis locis quatuor inter se disiunctis, speculatores hostium animaduertit: qui, conspectum Valachorum declinantes, sese in quendam tumulum per diuersos tramites, qui non procul

Iuoniæ responsum.

Profectio Iuoniæ contra hostem.

Iuonia hostium castra contemplatur.

cul

cul à suorum castris erant, abdunt. Iuonia, propè hostem adesse suspicatus, totum exercitum suum, (erat autem triginta millium) quoniã multitudine abundabat, in triginta turmas, per interualla disponit. Ante singulas turmas tormenta muralia miræ magnitudinis collocat. Erant autem octoginta, quæ ex sese globos igniferos euomebant. Pedites simili ratione ab equitibus semotos, quorum magnus numerus erat, disponit: qui Iuoniam apud se retentum, ad equites haud patiuntur progredi, non mediocriter de vita ipsius, ne à primoribus deceptus, viuus in potestatem Turcarum veniret, pertimescentes: solùm ad Kosacos Polonos cum interdum eum commeare patiuntur. Nam pedites, gens rustica, singulari fide ac animo in Iuoniam fuêre: quorum arma, falces, arcus, gladij reflexi, Turcicorum similes, ac fustes erant. Instructa acie, firmissimisq; subsidijs firmata, Iuonia, antequam signa canerentur, iterum collem arduum, vt ex proximo loco castra hostium contemplaretur, conscendit: quorum multitudine præter spem ac opinionẽ visa, cognoscit, se esse à Czarnieuiecio in fraudem inductum: quare eum ad se accire iubet, qui respondet: sibi iam facultatem ad ipsum veniendi non dari, se statim cum Turcis certamen pro incolumitate ipsius initurum. Habuit autem Czarnieuiecius fortissimorum equitum, quibus præfuit, tredecim millia, optimè armis instructa. Cùm igitur signa canerentur, Turcæque acie suorum optimè disposita, prælio sese expedirẽt, ibi proditor Czarnieuiecius, primus prælium init. Cumque illi dimicandum, congrediendumque cum hoste esset, vti cum Turcis constitue-

Stratagema Iuoniæ.

Peditum singularis in Iuoniam fides.

Iuonia fraudem Czarnieuiecij cognoscit.

rat, iubet suos vexillum demittere, & pileos hastis ensibusque impositos, eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcæ, animaduersa voluntaria deditione, in sublime hastis suis erectis, eos ad se trãsire iubẽt. Hac tali defectione Czarnieuiecij, exercitus Iuoniæ cõsternatus, omnes retrocedentes, properè ad Iuoniam accurrunt: rem esse perditam narrant. Quorum ille vocibus minimè consternatus, (vt erat in rebus dubijs, subitisque intrepido animo) eos id pro nihilo ducere, ac contra Turcas sese expedire iubet. Sed Turcæ, postquam turmas Valachicas trepidare vident, agema suorum contra eos mouent: ante se illos ipsos Valachos propellunt, ac tergiuersantes cædunt. Quibus Iuonia visis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sicilli partim à suis, partim à Turcis in medio cæsi fuêre. Turcæ verò proditorum terga secuti, eisque tecti, per stragem cadauerum ad exercitum Iuoniæ, sanguine eis iter, qui instar riui ex cęsis Valachis fluebat, intercludente, peruenêre. Quos Kosaci, more solito, à lateribus aggressi dissipant, non mediocriterque turbant. Adsunt alij Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis, Turcis longè superiores: qui sibi aditu patefacto, Turcas egregiè cędunt. Hinc clamor permistus hortatione, lætitia, gemitu oritur: item strepitus armorum ad cælum ferri, sagittæ vtrinque volare cœperunt. Non sustinuêre vim Valachicam Turcæ: subitò terga, seu timore perculsi, seu data opera, dant: ac quingentos passus, vt Valachos ad locum insidiarum pertraherent, vbi vim tormentorũ in abditis locis condiderant, retrocedunt. Sensit eum dolum Suierceuius hostium. Quare sublato clamore,

Iuoniæ pugna cum Turcis.

Magnitudo animi Iuoniæ.

Exitus proditorum.

monet turmas tam Polonicas quàm Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminente se periculo manu armata subtrahunt. In hos Turcæ recentes impetum faciunt: sed Valachi eos egregiè sustinent, nullaque memorabili clade accepta, ad castra suorum incolumes reuertuntur. Iuonia ex suorum successu lætus, tam Valachorum quàm Polonorum, iuxta torméta aciem dispo- nit: vbi singuli impletis pharetris pluribus sagittis, lanceis alijs acceptis, intenti in hostem erant. Turcæ recentibus viribus feroces facti, subitò in Valachos irruunt. Quibuscum fortiter congressi, nullius imminentis periculi ratione habita, displosis tormentis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademque propemodum par. Cadebant pręcipites tam Turcę quàm Valachi ex equis: iam vires viris, iam ferro sua vis deerat. Tantus puluis è tormentis, è quibus crebri, violentiq; globi emittebantur, excitatus fuit, vt ipsius densitas solem obscurauerit: nec vlla vox hominum in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quisquam à quoquam videri: nec magistri tormentorum, in quam partem eis globi emittendi essent, scire. Nec in tam aspero negotio Iuonia territus, suisque succurrendum ratus, sublata voce proclamat, vt retro post tormenta cedant, vexillaque sequantur. Turcæ quoque retro cesſêre. Oppidani Oblacienses, tantam atrocitatem pugnæ ex oppido spectantes, cernentesque copias Turcarum à Valachis prægrauari, fugam parant. Est id oppidum trans Danubium, ditionis Turcarum: ex quo effusa multitudo, in remotiora Turcię fugit.

Pugna Valachorum cum Turcis

Stratagema Iuonia.

Iuonia suas reuocat.

Vis imbris. Poſtquam quaſi ex compoſito, ab vtraque parte ab armis diſceſſum fuit, repente ingentibus procellis fuſus imber: quo vniuerſa agmina tam Valachorum quàm Turcarum perfuſa fuêre: illeque totus puluis, ingenti boatu tormentorum, & pedibus dimicantium excitatus, in terram delapſus, diſcuſſus fuit: ſed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quæ eis magno adiumento contra omnem vim Turcicam fuêre. Nam ea cæleſti aqua perfuſa, globos emittere nequibant. Hodiernorum tam muralium, tam eorum quibus, tam equites quàm pedites vtuntur, apud veteres nullus vſus fuit. Non ita pridem hæc ſunt, circiter annum milleſimum, trecenteſimum, ſupra ſeptuageſimum ſextum, inuenta. Quæ accepta primò Veneti à Germanis, hiſce in eo bello vſi ſunt, quod contra Genuenſes ad Clodiam foſſam geſſere. Primi tormenti inuentor fuit quidam Germanus, cuius nomen à ſcriptoribus non proditur: cui caſu in mentem venit tale quid in perniciem hominum inuenire. Fertur enim ſeruaſſe domi in mortario puluerem ſulphureum, cuiuſdam medicinæ cauſſa faciendæ, illumque texiſſe lapide: ac inde contigiſſe, vt cùm ignem propè ex ſilice excuteret, ſcintilla nitro inciderit, ſubitoque flamma concepta, eadem eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Quam ille rem penitus conſiderans, poſtea ferrea facta fiſtula, & puluere confecto, machinam reperit: in quam immiſſo priùs puluere, demum globo igne admoto, ex eo ſonitum terribilem, eundemque violentum edidit. Huius vſus eſt apud omnes gentes: formæ ſunt variæ, ad expugnandaſque vrbes aptiſſimæ, vt in eis omnis

Tormentorũ vſus cœpit an. Christi 1378.

Germanus inuentor primi tormenti.

Bombardarũ vtilitas.

omnis vis peditum, omnis equestris splēdor, omnis deniq; bellica virtus constet. Cùm violentia pulueris globus excutitur, quicquid obuiũ offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit: adeò vt nullus locus sit, quamuis natura munitus, qui nõ facilè expugnetur. Is igitur machinę huiusmodi repertor, pro mercede (vt opinor) accepit vt nomen eius silentio perpetuo premeretur, ne omni tẽpore à cunctis mortalibus diris deuoueretur: dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrasset: (Salmoneus enim, Æoli filius, cùm Iouem vellet in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus, detruditur) quando hæc fulmini, odore, luce, sonitu, impetu simillima est. Sed nos ad institutam historiam reuertamur. Irritatis tam Valachicis quàm Turcicis animis certamine, etiã acrius concursum est. Nam Turcæ, eductis suorum viginti millibus in aciem, in læuam partẽ, vbi tormenta Valachica disposita erant, prosiliunt. Ibi Valachi in eos tormẽta displodere nequeunt. Nam iam à cælesti aqua corrupta fuerant. Nihilominus mutuò sese cohortãtes, in Turcas magnum impetum faciunt, cum eisq; ad vltimam defatigationẽ dimicant. Subitò adsunt Scythæ, cũ recentibus copijs Turcarũ: qui, cùm sese nullo à tormentis detrimẽto affici vident, ex inferiore loco per diuersos tramites in quibus latitabant, egrediũtur. Ibi dissono clamore perterrefaciunt Valachos, & à tormẽtis remouent, in fugamq; cõuertunt: qui per Valachicos patentes cãpos dispalati, instar pecudum à Turcis cæduntur. Nec iam plures ad hoc vsq; tempus, quàm ducenti quinquaginta velites, seu Kosaci, supererant. Sic mutata fortuna belli, vnius persi-

Nota de Salmoneo.

Redit ad historiam.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Victoria Turcarum.

dia Czarnieuiecij: quæ non multo pòst supremam cladem Iuoniæ attulit. Nam Iuonia accurrens, ad reliquum peditatum, & illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcę fatigati cæde Valachorum, aggredi non ausi erant) conuersa oratione sic dixisse fertur: Video, fortissimi viri, nos vnius Czarnieuiecij perfidia in extremum periculum adductos esse: sed vbicunque corpora vestra ferro hostili interfecta iacuerint, ibi & meum inter vestra erit: anima cælum petat. Ad quem ita Suierceuius: Hæc pręsens mors, Iuonia, vti fortes viros decet, nos minimè mouet, modò summa vi innixi, hosce canes, hostes nomini Christiano infensissimos, ad satietatem, antequam nobis intereundum erit, cædamus. Hæc effatus, subitò velites ex equis descendunt, seseque cum peditibus coniungunt: quibuscum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtraxêre: solus Iuonia vno arrepto, quod vix duodecim equi trahere poterant (tantæ vires illi fuêre) illud trahit. Quo Poloni viso, illud ipsi ademere, leuiori dato. Hinc compositis pedestribus copijs, quorum adhuc erant viginti millia, Iuonia retrocedit. Quoniam verò tormenta eis maximo impedimento erant, ea abijciunt: sed ita vt Turcis pòst nulli vsui fuerint. Nã maxima vi pulueris in ea imposita, cùm ea Turcæ disploderent, omnia disrupta fuêrè. Interea Iuonia, qui iam & animo & corpore deficiebat, cum omnibus pedestribus copijs, & nonnullis tormentis, vestigia cæsi exercitus sequitur: nec plus vna die, ob ingentem stragem cumulumq; cadauerum, quæ passim cæsa in vijs insepulta iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locum

Verba Iuoniæ ad Polonos.

Kosaci sese cum peditibus coniungunt.

Iuonia retrocedit.

cum vbi antè villa incenſa fuerat, quædamq́; recen- *Iuonia ca-*
tia rudera extabant, cùm veniſſet, caſtra ſua ibi *ſtra munit.*
communit, eaque foſſa, ne ſubitò à Turcis occupari
poſſint, cingit. Ea in parte (ſed ſatis obſiſtere difficile
erat) conſilium Iuoniæ dignum reprehenſione fuit,
quòd ibi ſuos vallo cinxiſſet, vbi nulla commoda a-
quatio fuit. Nam ſiti homines enecti moriebantur,
ſeſeque Turcis non multo pòſt dedidere. Sole iam-
iam occidente, eadem die decima menſis Iunij, Tur-
cæ à fuga Valachorum, quos perſequebantur, reuer- *11. Iunij dies extrema Iuo-*
ſi, ſubitò caſtra Iuoniæ circumdant, atque coarctant: *nia fuit.*
quorum tanta multitudo fuiſſe dicitur, vt oculis ter-
minari nequierit. Quibus circumdatis, neminem ex
exercitu Iuonię egredi patiuntur: vtque ſpē omnem
ei commeatus præciderent, villas caſtris Iuonię pro-
ximas, in quibus ampla prædia erant, tota nocte in-
cendio graui coſumunt: idque ideo, ne quis obſeſſo-
rum effugeret: néve extra vallum obſcura nocte e-
greſſi, ipſos inuaderent. Appropinquante luce, (quæ *Turca ca-*
fuit vndecima Iunij) Turcæ in caſtra Iuoniæ multi- *ſtra Iuonia*
tudinem globorum è machinis muralibus emittũt: *infeſtant.*
ſed illa nullo detrimento affecta fuêre, eò quòd alto
aggere obuallata erant, vnde ſeſe Valachi, pariter
cum Polonis, contra Turcas egregiè defendebant,
in eiſque ingentem ſtragem toto triduo faciebant.
Turcæ, difficilem expugnationem caſtrorum Iuo-
niæ animo cernentes, per internuntios cum eo col-
loquia ſerunt, vt ille omni cunctatione omiſſa ſeſe *Colloquium Turcarum*
dedat: ſpem ei maiorem debere eſſe in miſericor- *cum Iuonia.*
dia Turcarum, quàm in ſuis vllis viribus: præſertim
cùm omni ope, auxilioque deſtitutus, pòſt ſe dedere
cogatur. Quare ſpontanea hac deditione præoccu-

paret animos ipsorum, nec in tam anceps periculũ & suas copias, & Turcicas injiceret. Ad ea sic respondet Iuonia: Video ac animo cerno, in quam aduersam necessitatem adductus sim: sed, cùm penes me firmissimas copias pedestres habeam, possim certè non sine vestra clade cadere. Quare, cum fortunæ hoc tempore cedendum, ac necessitati arbitrer, nõ renuo deditionem: solùm ductores vestri me à vobis conseruatum iri, ac quascunq; vobis cõditiones proposuero, vos eas integras conseruaturos iurent: nec id semel, sed quiuis septies. Hisce dictis, internuntios extra munimenta castrorum excedere iubet: quibus se quamprimùm responsum daturũ pollicetur. Hisce ita compositis, omnes ad se Polonos, pariterq; Valachos conuocat, ad quos sic verba fecisse memoratur: Hodierna dies hæc tristis ac misera à nobis, fortissimi viri, aut deditionem extorquet, aut hîc inter hæc septa enectos mori iubet. Quare vtrum consultius rebus nostris sit, an sese huic truci hosti dedere, vel portis castrorũ patefactis in indubitatam mortem ruere, ac non sine cęde hostiũ gloriose cadere, in medium consulite. Mors certè sola finem omnium malorum afferet, quæ corpus à cruciatu, oculos ab indignis rebus auertet, nosq; diuino conspectu frui efficiet. Plura loqui volentem ac cupientem vis lacrymarũ orta præpediuit. Ad quæ sic Poloni: Mors nobis, Iuonia, nunquã acerba ac atrox, & est, & erit. Quare, si ita animo destinasti, hunc crudelem hostem inuadamus, potiusq; gloriose cadamus, quàm ab ea capti, per ludibrium, per dedecus, per varios cruciatus, non sine cõtumelia vitam finiamus, præsertim cùm nulli Christianorum fidem

Iuoniæ responsum.

Oratio Iuoniæ ad suos.

Polonorum responsum.

dem

dem datam conseruet. At contrà Valachi, quorum tantus animus in mortem non fuit. Deditionem quidem nō ab se abnuere, si pro certo Iuonia sciret, Turcisq́, fidere, quòd ipsum incolumem conseruaturi essent, posset. Si de fide eorum dubitaret, se cum Polonis ad vltimam internetionem, fidei semel ipsi datæ memores, cōtra Turcas malle dimicare, quàm per fraudem illorum omnibus esset pereundum. Iuonia huc illuc animo fluctuans, quid sibi faciendum esset, animi dubius, in diuersum curis trahebatur. Mouebatur indigna calamitate suorū, eò quòd multi siti enecti, in dies magis atque magis moriebantur, ac breui pòst omnibus pereundum erat: serò culpans consilium suum, quòd in tam iniquo loco castra posuisset. Quare summo cum gemitu, & lacrymis sanguinolentis ita exclamat: Malo me hosti dedere, quodq́ue aduersa sors attulerit, pati, quàm vt mea caussa tot millia hominum siti pereant. Percunctabor nihilominus legatos ad me missos, an in hasce conditiones quas eis proposuero, iurare velint: Si iurauerint, tum me eis dedam. Quare legatos Turcarum, qui extra munimenta castrorum responsum expectabant, acciri iubet, eosq́; ita affatur: Ite, vestrisque imperatoribus hæc nunciate. Quamuis firmissimas copias, quas ipsi cernitis, habeam: quorum fideli subsidio subnixus, hasce vestras vires sustinere possim: tamen necessitati hoc tempore cedendum arbitror: Quare si omnes imperatores & prefecti vestri, singuli septies, in has cōditiones mihi iurabūt, tum primùm me dedam. Primò, vt vniuersum equitatum Polonicum, singulari fide ac virtute præditū, vnà cum suis equis ac impe-

Valachorū responsum.

Iuoniæ verba luctuosa.

Iuonia legatis respōdet.

Prima conditio.

dimentis, à quauis gente magnifaciendum, qui ad postulata mea venêre, sine vllo impedimēto saluum reuerti patiantur, liberumque eis trāsitum per Nestrum flumen dent. Secundò, vt me ad Selymum, Turcarum imperatorem, dominum meum, viuum ac incolumē deducant. De Valachis nihil dico: quos æquum est, cùm Cæsaris dedititij sint, conseruare: quos si vos violaueritis, vel trucidaueritis, ingēs detrimentum Cæsari, vel ei quem ille pòst Valachiæ præficiet, estis allaturi. Hæc legati vbi purpuratis, & arcium præfectis exposuissent, omnes pedibus in conditiones eas eunt: septiesq; singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorum militum nomine, confirmant. Tandem ipsemet ad purpuratos Turcarum, omni metu deposito, impendentisque periculi nescius, è castris egreditur, coramq; sic pro equitatu Polonico verba facit: Cùm ita Deo Opt. Max. visum sit, vt potestatis vestræ factus sim: vos ergo per fidem vestram, quam mihi sacramento militari sanxistis, oro ac obtestor, vt equitatum Polonicum, liberè in equis ad suos cum omnibus impedimentis reuerti patiamini. Digni etenim sunt ij viri, vt eos omnes mortales colant, suspiciant, magnifaciant. Si quod vestrum odium est in eos, illud in me conuertite: quod ego pro eis ferre, sustinereq; paratus sum. Demum suis paulisper à castris remotis, ad Polonos, quos educebat, illa verba nouissima dixisse fertur: Nunc grauis ac acerba fortuna, viri fortissimi, me à vobis disiungit: quare hanc dextram vobis singulis porrigo, testorque, quoad vsque spiritus meus hoc in mortali corpore supererit, nomen vestrum grata animi memoria me prosequuturum.

Secunda.

Tertia.

Oratio Iuoniæ ad purpuratos.

Nouissima oratio ad Polonos.

Non

Non sine lacrymis hæc Poloni audiuêre: cuius dextram cum flebili vlulatu amplexi exosculabantur. Qui cùm iam ad tertium teli ictum à castris abfuissent, Valachos quoque pari ratione è castris educit: quibus non sine lacrymis valedicit. Recordatus auri ac vnionum, quos penes se habebat, iterum ad Polonos reuersus, gladio accinctus vtrinque acuto, omnia eis largitur, tandemq́ue flens sic inquit: O si mihi iam ad manus vestræ copiæ quàm priores illę duplo maiores essent, vel saltem ex integræ: efficerem profectò, Deo adiuuante, ne quis istorũ canum ad occasum solis in hac regione, quam mihi Deus propter magnitudinem scelerum meorum adimit, superstes foret. Sed frustra vos, viri fortissimi, volubilitate verborũ inani detineo: id ferre cogor, quicquid mihi Deus imponet. Vos ita à me discedere velim, & opto, vt vos Deus Opt. Max. incolumes ad patrios lares deducat. Me quoque si Deus è manibus cruentis horum teterrimorum hostium conseruabit, meq́ue Turcici Bassæ, vti polliciti sunt, viuum & incolumem Selymo sistent, iureiurando mihi pro re certa polliceor, me pòst beneficio Selymi, cuius sensus omnes calleo, Valachiam iterum habiturum. Vos interim oro, vt dulcissima recordatione semper memoriam mei colatis. Quicquid opum & diuitiarum mihi pòst erit, id in vos conferam, vestræq́ue stirpis Polonicæ homines ad summos gradus honoris, quoniam fides, fortitudo, cõstantia vestra, in rebus dubijs est mihi perspecta ac cognita, eueham. Hęc effatus, quicquid residui, vnionum aureorum habuit, id Polonis largitur, inquiens: Nolo vt id in manus horum immanissimorum hostium per-

Valachi à Iuonia educuntur.

Iuonia verba ad Polonos.

ueniat. Proinde considerans fortitudinem vestram, & fidelem operam, quam mihi adhuc nauastis, & eum affectum sanè mirum, quo me prosequuti estis: omnia vobis dono: animi grati beneuolentiam erga vos, ac omnem gẽtem vestram, penes me relinquo: quam semper ad extremum spiritum retinebo: cuius rei testem Deum, huius vniuersitatis creatorem, inuoco: cui vos commendo. Huiusmodi precatio ac obtestatio Iuoniæ, omnibus Polonis lacrymas excussit: cui gratias egêre. Qui armis à se abiectis, more supplicum, ad castra Turcarum, sumpto secum Polono Osmolio, peruenit: quibuscum integras quatuor horas colloquium habet. Ibi Bassa Capucius, fortassis oratione eius offensus, immemor fidei sacramento militari confirmatæ, quam Iuoniæ dederat, stricto gladio, ventrem, faciemque eius discidit. Ita vulneratum Ianczari corripiunt, & semiuiuo caput amputant: deinde truncum, pedibus duorum camelorum alligatum, discerpendum obijciunt: quod belluæ in diuersum concitatæ discerpunt. Caput hastæ infixum: cadauer discerptum, in frustaque minutissima concisum: cuius ossibus inter se partitis, cruore cadaueris recentis gladios perungebant, sanguinemque equis suis bibendum porrigebant, Deo supplicantes, quò in ipsis quoque idem virilis animus, & eadem belligerandi ratio esset. Eum exitum Iuonia, vir memorabilis, habuit: qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefariè, omnium cum tristi desiderio, è medio sublatus fuit. Quod ei, reor, non accidisset, si in religione Christiana constantior fuisset, & imperata fecisset. Dolendus ipsius casus, in exemplum est, documentumque inconstantiæ

Miserabilis exitus Iuoniæ.

Exemplum Iuonia in-

stantiæ rerum humanarum. Nam sicut antè secunda fortuna rebus supra vota fluentibus, tot, tamque inclytas victorias ex Turcis attraxerat: ita nunc aduersa, quæ ei indulgebat, velut in ostentationem fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulauerat, exitum miserabilem, horrendam ruinam, fœdamque mortem Iuoniæ adiecit. Turcæ miserabiliter Iuonia occiso, subitò in Valachos, quos Iuonia è castris eduxerat, impetum faciunt, eosque instar pecudum crudeliter interficiunt. Poloni velites, visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum reditum in Poloniam esse cernentes, in castra iterum, ex quibus excesserant, regredi volebant. Sed ea à Turcis occupata iam erāt. Demum, sese mutuò cohortati, in agmina densa Turcarum, pleni animi, speique summa vi incurrunt: quibus disruptis, disiectisq;, omnes fortiter occubuêre: pauci grauiter vulnerati: qui pòst Turcis admirationi fuêre, quòd paucissimi in numerosos proruissent, pugnarentq; viriliter: quodq;, lethaliter saucij, per media castra ambulassent, nec ob id mortui essent. Illi autem præcipui capti è Polonis fuerunt: Suierceuius, cuius præcipua virtus, industriaq; singularis in eo bello extitit: Cosslouius, Sadorscius, Iancius, Zalescius, Copitscius, Rescouius, Socolouius, Libisouius, Cisouius, Sucinius, Bogscius: qui omnes pòst ab heris suis grandi ære redempti fuêre. Sollicitabant autem eos Turcæ, vt religione Mahometi amplexa, in verba eorum iurarent: pollicentes, fore vt amplissimis bonis à Selymo acceptis apud eos vitā tranquillam, beatamq; ducerent. Sed illi omnibus Turcarū pollicitationibus spretis, maluerunt apud suos vitam inopem agere, quàm in

Constantia rerum humanarum.

Extremus conatus Velitum.

Capti Polonorum præcipui.

Constantia Polonorum.

opulentia ac omnium rerum affluentia, cum animę iactura, apud Turcas: magnæ admirationis virtus eorum fuit: qui Turcæ, quamuis in suorum laudem propensi sunt, tamen vulgo sermonibus iactitarunt, in toto regno Poloniæ, viribus, industria, belligerandi promptitudine, eis minimè pares esse. Illi, hisce auditis, imò nos omnium (inquiunt) sumus infimi: qui ob inopiam apud nostros nullo loco habito, in hasce oras venimus, vel vt honestè patriam defendentes, mortem oppeteremus, vel præda nacta, ea onusti, ad nostros reuerteremur. Quibus vt crederent, haud id in animum suum inducere poterant.

Turcæ captiuos Polonos laudant.

Captiui virtutem suam eleuant.

Post tam ignobilem cædem Iuoniæ, Selymus totam Moldauiam occupat: omnes ferè stirpis Valachicæ, tam summos quàm infimos, crudeliter è medio tollit. Totaque Valachia occupata, arcibusque ipsius firmo præsidio munitis, alia multitudine alibi in colonias deducta, in Russiam intentus est. Quę sibi vnà cum vniuersa Polonia, à tam potenti, perfido & immanissimo hoste caueat. Nam optimè, sollerti animo Turcæ cernunt, occupata à se Valachia, ac deinde Pocucensi oræ, (quæ est regio inter Hirassum & Tyram, vltra Camenecium versus Haliciam, Podoliæ emporium, in vlteriore Polonicæ ditionis ripa, contra Zuthannam Tyræ impositum) pro qua Poloni cum Valachis ad internecionem pugnabát, bello illato, omnia in Podolia ipsorum aperta fore libidini, quæ se in Poloniam quoque extendere possit. Nam id est Turcicis imperatoribus in more positum, vt, si finitimi alicui genti sint, aucupata occasione, ac iniectis factionibus inter principes illius gentis, eam pòst facilè bello aggressum vincant, ei-

Selymus totam Moldauiam occupat.

Pocucensis oræ situs.

que

que perpetuum iugum imponant: vt memoria patrum Græcis fecêre, noſtra Vngaris, non ita pridem Valachis. Polonia eſt eis vndique præſidio tot gentium nudata: quæ hactenus viros eorum, Scythicasque, in tanto diſſidio Chriſtianorũ, qui ſeſe cum applauſu Mahometi, ciuili ferro confodiunt, ſuſtinuit. De qua occupanda, non mediocris ea cura ſtimulat, vt per illam vniuerſæ Germaniæ bellum inferre poſſint: cùm ipſis ad Germaniam vaſtandam difficilis aditus per Auſtriam, ob munitiones Viennenſes, pateat. Non diu poſt captam Valachiam Selymus ſuperſtes fuit: qui ferè 4. anno pòſt quàm à patre Solymano regnare cœpiſſet, fatalem horam anno Chriſti 1574. quindecima die Decembris, obiuit: in cuius locum filius, ſtirpis maximus, Sultanus Amuratha, tanto ſilentio à Baſſis occupandum imperium accitus ſucceſſit, vt priùs ad Conſtantinopolim veniret antequã adeſſe ab omnibus ſuſpicaretur. Qui imperium ſuum à cæde quinque fratrum, duarumque matrum, (quarum vna grauida erat) & multorum procerum, ſecutus morem veterum Turcarum Cæſarum, inchoatus, omnibus terrori ac formidini ſtudet eſſe. Hic, vt Ianczaros frementes placaret, quòd ipſis inſcijs à Baſſis accitus imperium inuaſiſſet, hæc eis poſtulata conceſſit. Largitus eſt ſingulis à ſummo ad minimum ſeptuaginta quinque thaleros: ſtipendium illorum auxit: filios ipſorum, vbi adoleſcerent, Ianczaris aſcribendos ſtatuit. Numerum Ianczarorum duobus millibus maiorem fecit: ita vt iam ſint ſedecim millia. Poſtremò, in prælio mutilatos, immunes à bello fecit, & omnẽ victum ad vitam tranſigendam eis dari iuſſit. His ita

Mors Selymi, anno Christi 1574.

Post Selymũ regnat Sultanus Amuratha.

compositis, memor cladis quam Iuonia cum Polonis Kosacis, ditionibus Turcicis intulerat, vt aliquando Polonos vlcisceretur, immissis mense Octobri, anni 1575. centum & vndecim millibus Scytharum Præcopiensium, regiones Russicas quaquaversus, ad quadraginta milliaria peruastauit. Ducentas domos equestris ordinis, ac pagos permultos, flamma iniecta ij immites hostes exusserunt: senes è plebe, puerulosq; plorantes contrucidarunt. Nobiles tamen haud plures triginta vel in prælijs occiderunt, vel pariter cum vxoribus, liberisque in Valachiam, miseris modis colligatos abduxerunt: multi greges boum, ouiumque, multa equorum armenta, ab illis abacta sunt. Lassis crura succidebant: viuis coria ad vincendos homines detrahebant. In traiectu Nestri fluminis, magnus captiuorum planctus auditus est, quòd se iam planè in acerbissimi hostis potestatem venisse viderent. Quos nostri liberaturi fuissent, ni confisi vanis promissis Petri Palatini Valachiæ, qui se Scythis reditũ in patriam, per Valachiam permissurum negabat, nostrisq; id sanctè promittebat, ad Kiouiam, quâ hostis venerat, eâdem sperantes rediturum, conuersi, paulò tardiùs ad Nestrum cõcurrissent. Multi quidem tum Scythæ occisi: plures tamen Russi abacti ab illis sunt: qui passim grassante tam numeroso hoste, cõuenire ad Mieliecium Palatinum Podoliæ, haud potuerunt. Interemptus quidam Scytha à Iacobo Niezabitouio, cum septingentis, quos ducebat: cuius frons viginti quatuor digitos lata fuit: manus & pedes, adeoque totum corpus stupendæ magnitudinis: humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. Dum verò isti

Scythæ Russiam vastãt.

isti prædam in Valachia cum Palatino partiuntur, Kosaci, Borysthenis accolæ, milites generosissimi, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma & cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, alias excæcant, liberos illarum collidunt, veteres captiuos liberant. Sed iam placet historiæ finem imponere. Ex qua id inter alia discimus, Turcas vinci à Christianis posse, si sint fideles & impauidi milites, firma auxilia: ac (quód primum est) si sit fortis & gnarus militiæ imperator.

EPISTOLA PISONIS AD IOANNEM CORITIVM DE CONFLICTV POLONO-*rum, & Lituanorum cum Moschouitis.*

PISO CORITIO S.

SCio ego ambiguum tibi esse, Coriti mi carissime, in humanis ne sim, an verò minus, qui totum iam ferme annum, quo Roma absum, tam pertinaciter tecum sileam. Par item de te quoq; cogitatio me suspēdit, qui nihil omnino scripseris: nisi fortè tuæ mihi reddi non potuerint, in certissimis hucusq; vagato sedibus. Quæ etiam caussa fecit, vt cessator & ipse fierem, cùm alioqui ad scribendū nemo me sit minùs piger. Nosti quam non spontè obierim hanc prouinciam, vt ad serenissimum Poloniæ regem, ac deinceps ad Moschouiæ ducem, quò pacem inter ipsos pōtificis, & legati nomine firmarem proficiscerer. Sed non erat integrū reluctari diutiùs mihi, veni

tandem Iulio mense Vilnam, quæ caput est Litua-
niæ, vbi à principe, præterquam, quod pro sedis apo-
stolicæ reuerentia amplissimè acceptus fui, habitus
sum pro singulari sua in me veterē alioqui clientem
beneuolentia, admodum gratiosè: nam humaniter
dicere regiæ celsitudinis dignitas vetat. Data deinde
diebus duob. sequētibus bis audientia, post tertium
aduentus mei diem, rex hinc in castra mouit, quo an-
te dies aliquot, nisi me operiri dignum duxisset, o-
mnino ire statuerat. Iam enim vtrinque ad bellum,
& quidem atrocissimum, inclinata erant omnia.
Pacis nomine ob interpositas pontificis partes audi-
tum nō ingratè. Cæterùm inter tubas, inter tympa-
nas, inter alios armorum strepitus facilè oppressum.
Iā enim & hostis arce Smolensko supra Borysthenē
sita per proditionem potitus, factus erat insolētior.
Et rex exercitum validissimum ex equitatu, pedita-
tuque stipendio conduxerat, pugnæ auidum in pri-
mis. Erant in ijs Cataphracti duo millia, quibus ni-
hil esse possit, neque ornatum, neq; armatum, ma-
gis: peditū plus paulò, duo itē millia, in quibus bel-
li postea moles stetit. Fuêre deinde alia sexdecim e-
quitum millia fortissimorum virorum. Id enim cre-
das volo, neque vidisse me vnquam maiorem equi-
tatum, quàm constituere hic princeps possit, neque
crediturum fuisse, si non vidissem, vt certè, si velit,
valeat centum millium equitatum armare. Iam ve-
rò maior fide quadrigarum numerus est commea-
tùm ferentium. Neq; enim ipse crederem cuicunq;
ita narranti, nisi meos ipse oculos testes habuissem.
Quis enim crederet viginti quadrigarum millia cō-
duci posse? tantùm iam abest, vt scribere hæc aude-

rem.

rem. Scribit hæc tibi Piso, Piso iam non poëtarum, sed annalium scriptoris æmulus: nisi fortè, ne oculato quidem testi adhuc credis. Fit id non voluptatis, sed necessitatis caussa, homini, iumento victus ferendus est, propter loca sola solitudine nobilia, qui tamdiu duret, quàm sit manere necesse diu. Centũ milliaribus Lituanicis, quæ Germanica centum viginti faciũt (tantũ enim viæ est à Vilna ad Smolensko) præter lustra, eadéq; palustria nihil ferme videtur: sterilia & inhospita omnia. Æstima nunc tecum, quanto sit commeatu opus. Adde quod vbi etiam in locum venerimus destinatum, nõ minore sis frumenti, aliarumque rerum necessariarum laboraturus inopia, cùm ob soli sterilitatem, tum quòd hostiliter vastata sint omnia. Eum itaque exercitum vbi rex ipse recensuisset proficisci in hostes iubet: interea præfectus arcis, & domini Poloczka, alia quadam via, terras Moschi inuadit, ibique populatus omnia, ingenti onustus præda reuertitur. Dum itaq; exercitus discessui se parat, videntur in loco quodam exploratores hostium. Nostri cognito illorum numero (erant enim viri bellatores mille trecenti) lectis ad hoc sexcentis equitibus illos obruêre, armaque capientes maiore ex parte trucidauêre, duce eorum, cum nonnullis nobilibus capto. Idem fecêre postridie in alijs mille ducentis pari euentu. Moschus re cognita exercitum omnem, qui octoginta millibus constabat, loco quodam ad hæc electo, vltra Borysthenem collocat, ratus nostros pugnæ auiditate, amnem non formidaturos. Verùm id non sine periculo, cùm vadum ipsi tam bombardis, quàm milite muniuissent, eumque vnicum: nam alibi Borysthe-

nes,vtpote & altus,& vorticosus, neutriq;, & vadabilis. Nostri, relictis aliquot millibus, qui se citra amnem hosti circum equitantes ostenderent,reliqui interim percontato alibi flumine, pōticulum ex ratibus, lintribusq; nectunt, quo peditatum cum machinis trāsmittant. Equites acie, vt erant, instructa omnes se vno impetu,sed ex ordine conijciunt in amnem,feliciterq; tranant,credo dijs freti,haud plus vno desiderato. Nō erat hoc incognitum hostibus, & poterant,vel amnem ingredi volentes cohibere, vel iam partim egressos opprimere. Verùm cùm & ipsi multitudini nimium fiderent, & nostros præ paucitate contemnerent, loco se tantisper, vtpote opportuno, mouere distulerunt, dum nostri iam non modò amnem transirent, verùm etiam & pugnæ locum caperent, & ordines vel reficerent, vel mutarent: tantumq; fuit temporis medij, & tribus ferme horis manuum consertione vtrinq; abstinerent. Vbi ad manus deinde ventum fuit,hostes arte vsi, circūuenire nostros à tergo per vallem,vbi non apparebant, (nam & collis dumetis consitus impediebat aspectum)magno impetu nitebantur.Nostri re explorata derepente, vt in subitis fit casibus, mutant consilium.Et ea ex parte in iussu pugnam committunt.Nā aliò belli dux acies inclinarat,vbi & ipse tunc ferebatur. Quod cùm ex nostris nonnulli bello aliàs probè exerciti cōspicerent, neq; aut consultandi, aut ducem conueniendi tempus, locúsve daretur, in hostem conclamant, fortiterq; pugnando reprimunt. Hæc à leuo cornu acta, mox à dextro, & omni ex parte consertæ manus: tubarum clangor, vt ex ijs, qui interfuêre, accepi supra vsitatū modum.

Fuêre

Fuêre enim tubicines in hoſtili exercitu plus multò quingentis: atq; ita fortiſſimè dimicatum vtrinq; inclinante iam ad veſperã ſole, timor hoſtes, mox deſperatio occupat. Iam neq; noſtrorum impetũ ferre diutius, qui proximi erãt, neq; fugę viam à tergo reperire valebant, prementibus vltimis, qui & ipſi ordines facilè explicare nequibant. In ea trepidatione clades facta ingens: fugientes deinde tumultuatim omnes noſtri in longam noctem ſecuti quoſcunque cedere, niſi qui vel nemorum denſitate latere, vel noctis beneficio elabi poterant. Ibi direpta caſtra, in prædam verſa omnia: cecidêre ex hoſtibus millia circiter quadraginta: capta quatuor millia, & in ijs præfecti exercitus omnes, qui octo fuerant, inter quos primi à duce Moſchorum, dux Michaël Golycza cum trecentis nobilibus, inter quos ſunt Barones multi. Hos ſecum rex nudiuſtertius quaſi in triumpho Vilnam vexit, conſpicuos omnino viros. Mihi certè in omni vita nihil videre circa pompas bellicas, obtigit glorioſius. Reliqui captiui partim per municipia diſtributi ſunt, partim apud victores: vbi adhuc & ſigna tenentur, quæ & ipſa ablata fuêre ad vnum omnia. Rex enim cum domeſticis tantùm, paucis admodum redijt, miſſo, quem ſecum in præſidijs habebat, ad belli duces exercitu recenti millium quatuor, vti victoriam ſequerentur, maximè verò, vti arcem Smolensko recuperarent. Moſchus enim mox ſuorum accepta clade, paucis admodum ſtipatus tam præcipiti ad propria curſu feſtinârat, vt die atque nocte 300. paſſuum millia ſuperaret: ſiue, vt nouum repente exercitum ſcriberet: ſiue quod vero

esse similius creditum est, vt famam rei malè gestæ
preuerteret,quò minùs fratres rebus nouis molien-
dis, ansam antè caperent,malæ tractationis memo-
res, vtpote, qui seruitutem apud tyrannum fratrem
seruire coguntur. Parum enim ad recuperandum
exercitum superesse spei fatentur & captiui,populo
Moschum asserentes adhuc plurimo abundare, ve-
rùm rustico,& bellis inepto,cùm in hanc expeditio-
nem omnem ferme nobilitatem duxerit. Sic ille,
qui paulò antè capta dolo superbus arce, Polonis o-
mnibus necem: Lituanis verò compedes minitatus
fuerat, turpissimam coactus inire fugam est, vt sei-
psum tam neci,quàm vinculis eriperet.Nam ita cer-
tam demens ipse sibi victoriam spopõderat,vt post-
ea apud duces belli captos repertæ cum mandatis
atque stratagematis epistolæ fuerint, quibus quid
facto cuilibet post victoriam opus esset, commise-
rat, vt scilicet regem in præsidijs positum vno agmi-
ne adorirentur: eo vtcunq; potiti,in tres sese vias di-
uiso exercitu diffunderent, Vilnamque direptum
festinarent. Sed nesciebat homo,& priuatim,& pu-
blicè periurus Deum violatæ sine caussa fidei vindi-
cem,aliter longè constitutũ ire.Dij enim immorta-
les ob periurium(vt ait pro Roscio Cicero) homini-
bus irasci,& succensere consueuerunt.Dedit condi-
gnas perfidiæ suæ pœnas: cùm ex nostris ne vnus
quidem captus sit,vulnerati multi,& ij aduerso cor-
pore omnes. Mortui vix supra quadringentos, & in
ijs Barones quatuor elegantissimi,idemq; fortissimi
iuuenes, quorum corpora huc relata sunt, & tumu-
lata honestissimè, duobus sub infusa episcopis cum
vniuerso clero ad ciuitatis portas progressis: quorũ
tamen

tamen mors imméſa hoſtium clade piata eſt, vt certè fateri neceſſe ſit, hæc ſine diuûm numine nõ eueniſſe: cùm alioqui rex ipſe re quidem vera Chriſtianiſſimus ſit, ſemperque fuerit. Aſſiduis enim pro victoria ſupplicationibus: ea deinde parta, gratiarum actionibus templa omnia ſonabant, quin & publicè ad Deum omnia princeps refert, maximè cum Tartari, qui ſub idem tempus iuxta pactum cõuentum adeſſe maieſtati ſuæ debuiſſent, fraude ſe ſubduxerint. Iam verò & illud non omiſerim, eſſe apud Moſchum ducem Michaëlem Glyusky, virum animi & corporis dotibus egregiè inſignem. Is olim non leuibus ex cauſſis regẽ Poloniæ fugiens ad Moſchum cum ſuis migrauit, qui & priorum, & horum cauſſa motuum fuit. Hunc rex ad sereniſſimi Vngariæ regis inſtantiam, in gratiam ſecretò admiſerat, & iam tacitò redire parantem, ſui, quibus nimium fiebat, Moſcho detulêre, qui hominem eueſtigiò vinctum, domum ſub cuſtodia remiſit, incertum, quid de eo velit ſtatuere. Is ſi fortè transfugiſſet (vt cõuenerat) ad noſtros, magnam ſibi huius victorię partem vendicare contendiſſet. Nam id circiter Calendas Septembris contigerat: prælium verò octaua Septembris ipſo die natali Virginis factum eſt. In ſumma Dei omnino munera ſunt hæc præcipuè: deinde principis Deo gratiſſimi, cuius fortunam vtiq; præluſtrem non ex ariolorum nugis, ſed ex ſumma vitæ ſanctimonia, prudentia, fortitudine, temperantia atque iuſtitia, metior. In quo illud pulcrum eſt, vt ſi clementiam ipſam velis effingere, nullo certè alio neque ore, neque colore, quàm huius principis id præſtare poſſis efficatiùs. Mihi profectò poſt exãtla-

tos tot viarum labores, ex hac victoria tantum accessit lætitiæ, vt nihil asperum, siue terra, siue mari tulisse videar, siue quia principis huius sim, fuerimque semper studiosissimus, siue quod hac factū præsente victoria, vt ire ad Moschum nō sit necesse mihi: quæ mea profectò summa est expectatio. Nam præter viarum cùm longitudinem, tum difficultatem valde me terret hominis etiam iurati perfidia. Satis mihi est cōfessori esse, superbam martyrij palmam non ambio. Misi ad illum Calend. adhuc Augustis famulum cum literis pro saluo conductu, scio peruenisse, sed neque responsum, neque famulum vidi. Audio in amnem conijci fuisse iussum. Non libenter bibo tam largo cantharo, sed iocor verbis: re tamen vera serium est, quod scribo. Scilicet mihi seruabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi seruare solet?

I nunc Schismatico vitam committe tyranno,
Vt te per Scythicas sub Styga mittat aquas.

Nollem in ijs sinistrū mihi omen præcinere, qui initio certè inuitus feci, vt hanc experirer molestiam. Tolerabilia fuêre hactenus omnia, quamuis aspera, in reliquis quoq; superanda omnis fortuna, ferendo est. Nondum satis intelligo, quid firmū de me sit, cùm omnis adhuc exercitus, arcis recuperationi studeat, eam breui futuram speramus: quod nisi & viarum sub hæc tēpora difficultas, & anni ratio nostris obstaret, victorē omnino exercitū in ipsa Moschici dominij viscera transferrent, ibidē hybernaturi: qua illorum sententia facilè residuo itinere absoluerer. Sed durare tamdiu vix poterunt, commeatus penuria, præsertim pro iumentis. Habent enim præter suum

ſuum equitatum prædatitios equos circiter viginti millia, quos ſaluare ſi poſſent, plurimùm vellēt. Habere enim dicitur Moſchouia equos laborib. ferendis admodum idoneos: res diu extrahi non poterit, quicquid erit, non patiar te neſcire: tuum erit interea literas has nullo conſtantes ordine boni conſulere. Vt enim ſparſim relata mihi ſunt omnia, ita variè congeſta, vt licet vix vnius eſſe corporis videantur. Mitto nummos argēteos ſex Moſchicos, ex præda ad me miſſos. Hos tibi cum amicis communes eſſe volo. Inuenies in illis inſcriptiones Græcas partim, partim Ruthenas. Symbolum habent Ruthenæ cum Græcis literis: deinde par etiam eſt Religio: ſunt vtique Chriſtiani, ſed Schiſmatici. Templa habent, hîc præſertim Vilnæ, auro, argento, & gemmis opulenta: paucis etiam hinc annis ex lapide ædificari cœpta, & quidem ſumptuosè, cùm lignea tantùm priùs habuerint, non culta admodum. Sunt autem Rutheni (vt illud quoque auctarium addam) ingenio Lituanis promptiore, quò fit, vt operibus non mediocriter excellant. Multi ex ijs peculiare proditionis vitium habent, quod ad Principum, ſiue Ducum aliquorum domos irrepſit. Quin & hoc nuper bello Dux quidam Ruthenius ab omnibus ſuis Moſcho ſe dedidit, quamuis egregium adoleſcentem filium in regis aula reliquiſſet. Sentiunt multi ex ijs ſecretò (vt creditur) pro Moſcho, nulla alia magis, quàm religionis cauſſa. Eam enim per omnia communem habent, transfugerentq; paſſim multi, niſi exploratam Moſchi tyrannidem formidarēt. Is enim ſæuiſſimis ſubditos legibus coërcet. Omnia illi naſcuntur, omnia creſcunt,

omnia adducuntur. Si qui ſunt, qui vel genere, vel dignitate magni ſunt, in illius nihilominus manu ſunt, neq; diutius diuites, quàm ipſe velit. Commercia eorum terra, marique plurima. Aurum, argentum, pro pellibus inferre ſoliti mercatores, nihil aliud referunt: ea omnia Principi accedunt. Hinc opes iſtæ tantæ, quantas neminem vnum in Europa Principem habere, fama eſt. Populo miris artificijs inſigni potẽs. Italos habet domeſticos multos, & honeſtè, & vtiliter. Cæterùm circa fidẽ partes coactos ſequi. Hæc ab ijs, qui iſtic verſati ſunt, didici. Si quando (quod maximè deprecor) eò iero, redieroque quod precor, vel per literas, vel coràm de omnibus affatim: interea autem adhuc & hinc erit, quod ſcribam. Reſtat enim nonnihil militibus noſtris circa arcis recuperationem, quod negocium extrahi diu non poterit. Si enim deditionem facere obſeſſi noluerint, aliud noſtri pro rei, & temporis qualitate, conſilium ſunt apprehenſuri. Sunt enim adhuc in exercitu præfecti, & tribuni militum omnes veterani, qui vel ſub manu captare conſilium non ignorant: ante omnes autem, Illuſtriſſime Dux Conſtantinus, inter noſtri temporis Imperatores in re bellica facilè Princeps, qui ſignis collatis ter, & trigeſies dimicando victor fuit. Idem iunior tamen apud Moſchum ſeptennio manicis, pediciſq; conſtrictus fuerat, bello captus. Vir eſt domi Numa religioſior, foris Romulo non inferior, quo duce, & hoc bellũ geſtum eſt. In quo nihil eſſe vno omnes ore aiunt, quod probari nequeat, niſi quia Ruthenus, idemq; Schiſmaticus ſit, ita à parentibus errore, quaſi per manus accepto. Neque enim parùm refert, quam

quiſque

quiſque à maioribus religionem acceperit. Cæterùm ita maiorum ſuorum traditiones omnes ſanctè obſeruat, vt ne latum quidem ab ijs vnguem recedat: qui ſi ad S. matris Eccleſiæ obedientiam reduci poſſet, innumeris dubiò procul ad idem agẽdum præluceret. Tanti eſt apud ſuos momenti, Principi autem ob eximias virtutes facilè cariſſimus. Sed de ijs tandem plus ſatis: veniam tamen mihi dederis (vt ſpero) non grauatim, culpam ingenuè faſſo, qui non epiſtolam, ſed libellum ex bello feciſſe me haudquaquam negauerim. Leges aliquando nõ pauciora ijs, de itineris mei ratione, quod vtinam non tentaſſem, parùm à Septentrionali diſto Oceano, & longiùs adhuc progredi cogor. Iam hic September initium eſt brumæ: quæ tã ſæua ſolet ingruere, vt multis ſine naſo contingat eſſe. Noctes æſtate breuiſſimæ, hyeme diei parum. Sub diuo Iulio pontifice laudatiſſimæ memoriæ, minus menſe, annũ Roma ad duos miſſus reges, abfui, nõ paruo certè labore. Sed nihil ad hæc, quæ hactenus mihi æquali temporis, ſed diuerſo laborum calculo incidere, & tamen difficiliora adhuc reſtant. Leuius fit patientia, quicquid corrigere eſt nefas. Mihi certè ſatis erit pontificis, legatiq́; expectationi reſpondere. Quod vt facere gratè valeam, pro ſanctitatis ſuæ ac ſedis Apoſtolicæ nomine gloria, amplitudine, ne glacialé quidem (vel ſub bruma) ſum reformidaturus Oceanũ. Sed iam vale, & Volumen hoc boni conſule. Ad neminem enim diffuſius ſcripſi: cùm ſciam mea tibi omnia, vtpote mei ſemper amantiſſimo, non diſplicere. Ego valeo, & Principis munificentia bene habeo. Vilnæ, 26. Septemb. anno M. D. XIIII.

EPISTOLA SERENISS. AC INVICTISS. D. SIGISMVNDI REGIS POLONIÆ, MAGNI DVcis *Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæq; domini, & hæredis ad ſanctiſſ. D. Leonem X. Pont. Max. de Victoria contra*

SCHISMATICOS, MOSCHOVIOS, apud Aras Alexandri Magni parta, &c.

BEatiſſime pater & domine clementiſſime, poſt pedum oſcula beatorum: cùm non ignorem V. ſanctitatem, tum ex paſtorali ſuo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis ſacroſanctæ incremẽtum, magna cum voluptate audire ſolere, quando aliquis Catholicorum regum, aduerſus infideles, aut ſchiſmaticos inconſutilem Saluatoris noſtri tunicam ſcindentes, ac dilacerantes, Dei virtute adiutus aliquid feliciter gerat. Hinc conuenit, vt ego qui Turcam infeſtum, communemq́ue Chriſtiani nominis hoſtem vicinum habeã, Tartaros etiam, aliasq́ue Tranſtanaitanas Scythicas gentes, numeroſas, feroces, ac infideles, humeris meis à nullo Chriſtianorum Principum adiutus, ſolus ſuſtineam. Et præter hos omnes magnum Moſchouiæ Ducem, cum quo nunc atrocia bella gero, Sarmatiæ, Aſiaticæ tyrannum, opibus, armis, equis, viriſque potentem, ac multis contra alios vicinos ſuos victorijs tumẽtem: blaſphemũ tamen ac ſchiſmaticum, ſanctę Romanę eccle-

ecclesiæ infestissimum, hostẽ insolentissimum habeam. Huius belli motus, & præstitam mihi à Deo victoriam contra ipsum perfidũ Moschouitam, Sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto, fractis inter nos antea pactis, iuramẽtoq; firmatis fœderibus, immemor præstitæ fidei, & spreta iuramẽti religione, quæ modica, aut nulla in blasphemo, & schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniæ Ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum comparato, magna vi machinarum bellicarum, tormentorumque æneorum subsequẽte, hostiliter inuasit, dumq; arces aliquas graui obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret multis, sicut anno præterito Sanctitati vestræ significaueram, ex suis, in oppugnationibus munitorum locorum, & tumultuarijs prælijs amissis, domum re malè gesta non absque grauissimo dolore regressus erat, qui tamen iam aliàs sibi persuasisset, armis, opibus, & potentiæ suæ cuncta esse peruia, nec aliquid conatibus suis (in quo tamẽ deceptus erat) obstare potuisse. Æstate demum proximè exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis, & bellum non satis prosperè anno præterito cœptum & gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparauit, in quo plures grauis armaturæ equites inerant, nixusque est, me certis castris exuere, & præcipuè castro Smolensko nuncupato: vt subinde tantò facilius totum magnũ Ducatum Lituaniæ, aliaque mea dominia bello atrociori vrgere, & totam Rubeorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

Potitus tandē ex adminiculo fraudis arce ipsa Smolensko est, de suis plurimis amissis. Subinde verò insolentior factus, exercitum auxit, ita vt excederet octuaginta millia hominum equestrium, ausúsque est sibi polliceri, quod iam facilè reliqua dominia mea opprimere posset. Progredi itaq; aduersus me suum exercitum vsque ad fluuium Beresinam mandauit. At ego qui in Domino Deo rectè sperauerim, eundem fluuium exercitum meum equitatu, & peditatu, tormentisque bellicis bene instructum, magna celeritate traijcere imperaui, hostisque exercitum pedem referre, ita vt retrocedere coactus est, compuli. Et dum exercitus hostilis per meum arcetur, vigesimaseptima Augusti particulari prælio à meis militibus pulcerrima clades eidem hosti inflicta est. Alia iterum Calendis Septembris, & ex vtroque prælio plures ac insignes captiui mihi adducti sunt, & multi ex hostibus cæsi. Miles autem meus eiusmodi victorijs, quasi auspicatis præludijs accensus, vltro in pugnam ruebat. Equidem verò in præsentissima clementia Dei, & in iusticia, caussæ meæ confidens, maximam iam de orta victoria securitatem mihi pollicebar, & feci magno animo meum exercitum procedere, & stationibus hostis appropinquare, dumq; hostis sentiret, meum exercitum sibi imminere, Borysthenem tunc solito magis exuberantem nando traiecit. Meus verò exercitus insegniter animis ad pugnam præparatis, hostem retrocedentem sequutus est, & similiter Borysthenē, dum in re tam subita, & potis faciendi potestas, & nauigia ad transportandum militem deessent, ad eā ripę partem, in qua iam hostis ordinatis aciebus, tormen-

mentiſque diſpoſitis, conflictum præſtolabatur, natando intrepidè tranſmiſit. Et tandem Deo auſpice, qui in ſe ſperantes non deſerit, & confundit manus filiorum alienorum, die Natali beatiſſimæ Virginis, quæ erat octaua Septembris, cum hoſtibus eiſdem feliciter pugnauit, totumq; eundem validiſſimum hoſtis exercitum, qui (vt præmiſſum eſt) ex octuaginta millibus hominum fuit, comparatus, vna acie fudit, fugauitque, & tanquam viliſſima pecora totis campis cum fœda ſtrage, & multa cæde vltra quadraginta millia paſſuum ante ſe egit, itaq; ſupra triginta millia hoſtium, & cæſa, & ſubmerſa ſunt. Caſtra hoſtilia plena, opulenta pręda direpta, & decem præcipui Duces, & Satrapæ, & triginta ſeptem Barones, Conſiliarij, primores: officiales autem & armigeri nobiles ſupra duo millia capti, cum ſignis ſui exercitus mihi adducti ſunt. De meis verò, Deo auſpice, pauci deſiderantur. Quamobrem hanc tam inſignem, & longo tempore memorandam, ſed nec minùs mirandam (quoniam dextera Excelſi facta eſt) victoriam veſtræ Sanctitati, pro mea in ipſam ſumma, & eximia deuotione cognitam eſſe volui, vt Sanctitas veſtra ex eadem iucundum, atque alacrem animum concipiat, mihique ſuo deuotiſſimo filio gratuletur. Quandoquidem pro ſacroſancta religione, proque ſede Apoſtolica, & Sanctitas veſtra decorè ad ea, quæ factu ſunt poſſibilia, ſemper ſum paratus. Collocaui namque magnam ſpem, & cõfidentiam in veſtra Sanctitate erga me, regnumque meum clementia. Quoniam verò hoſtis ipſe adeò ſuperbus, & obſtinatus exiſtit, neceſſe eſt, vt tãtò ſtudioſius ipſum ſine intermiſſione perſequar,

& bello vrgeam, ne tam citò vires recuperet, ac re-
paret, quandoquidem non priuatam meam, & re-
gni mei rem nunc ago, sed totius Christianę Reipu-
blicæ, ne tam validus hostis sacrosanctæ Romanæ
ecclesiæ inimicus, quandoque aduersus sanctam Ec-
clesiam pro ritu suo, falso, blasphemo, & schismatico
inualescat. Et vt hæc mea gesta, quæ mihi ex miseri-
cordia Dei feliciter euenerunt, audacter vestrę San-
ctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, vt sacro
sancta Rom. eccl. vniuersalis status omni felicitate
præfulgeat, atque vt vestra sanctitas incolumem, &
longæuam, felicemque vitam cum reuerendissimis
patribus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus du-
cat. Oratorem autem meum, & res meas vnà me-
cum vestræ sanctitati commendo, qui quidem ora-
tor meus V. Sanct. tam ea, quæ gesta sunt, quoniam
& gens, & loca, in quibus gesta sunt hæc, sibi cogni-
ta existunt, quàm alia è mente mea, planius expo-
net. Datum in castris circa Borisouo, decima octaua
Septembris, anno Domini, millesimo, quingente-
simo, quartodecimo.

Vicesimo quinto Ianuarij die,
M. D. XV. a Leone Papa
X. ob eam ipsam victoriam
Deo opt. maxi. εὐχαριστία
habita est in Sixti sacello.

ORATIO

ORATIO PER REV. PATREM DOMINVM ERASMVM VITELLIVM, EPISCOPVM PLOCEN.

in celeberrimo August. conuentu ad Cæsarem Maximilianum, nomine victoriosissimi regis Poloniæ Sigismundi, habita coram omnibus sacri Imperij Electoribus, plurimisq; Germaniæ Principibus, die Veneris XX. Augusti, anno Domini 1518.

ILLVSTRI DOMINO ERASMO ROterodamo vtriusq; Literaturæ principi, & Theologorum duci, Iacobus Spiegel Selestadien. Imperialis Secretarius, S. P. D.

RO inuictissimo Poloniæ rege Sigismundo, qui non multos ante annos, & menses, maxima victoria in Hamaxobitas (quos ipsi Moschos appellant) & Schytas (quos Tartaros dicunt) potitus est. Reuerendiss. Dn. Erasmus Vitellius episcopus Plocēsis, singulari integritate vitæ, raraq; doctrina, Romanaq; facūdia insignis, vel eo mihi nomine præcipuè colendus, quia cognominis, de te perquam egregiam frequenter facit mentionem. Primam (vt aulicus, aulico vtar verbo) audientiam coram Cæsare, sacri Imperij Electoribus omnibus, & cæteris Germaniarum principibus, proceribusq; obtinuit. Sic ornatè, sic grauiter orauit, vt ad intima vsque præcordia auditorum, vehementia sententiarum penetrauerit, pluresq; ad fletum concitauit, ei

vero docto simul & facundo, omnes docti, & eloquentes palmam tribuunt. Aderant enim viri non pauci, tum exquisitè docti, tum in iudicando nares emunctissimè. Antistes Tergestinus, Peutingerus, Huttenus, Bartholinus, Spalatinus, & Stabius ille in nullo doctrinæ genere non versatus. Henricus Stromer medicus, & Laurentius Zochus iurisconsultus, Cardinalis Maguntini florentissimi principis Cancellarius. Igitur facta mihi primum præ cæteris elegantissimè huius orationis copia. Quia digna multorum lectione visa fuit eruditorum calculo, & ab omnibus desiderata, imprimendam curaui, sub augusto tuo nomine, quòd omnia pietate sacra iure sibi vendicat, quam haud subducto supercilio accipere digneris. Non dubito quin vt audientibus lacrymas commouit, ita hæc eadem legentibus magis copiosas excutiet, & in rem Christianam propensiores eorum animos reddet. Valere tecum bene Rhenanum verè beatum cupio, quem animo mecum circumfero, vtriq; fila vitæ, quem maximè longæua exopto, vt indies magis ac magis felicibus auspicijs bonæ literæ, & maximè sacræ refloreant. Huttenus, quia nihil est visus cæcutientibus popularis literationis admiratorib. nominis nihil pepererit. Quem te Frobenio nostro publicandum iterum, si tibi visum fuerit, tradere velim. Mittam eius de vita aulica Dialogum quamprimum prodierit in lucem.

Vale iterum ex Augusta Vindeliciæ, pridie Calend. Septembris, anno post partum Virginis matris, 1518.

ORA-

ORATIO.

ENIMVS à rege nostro, sacratiss. Imperator, ad hunc celeberrimum conuentum, quem solita vigilantia tua pro salute Christiani status æquè commendatè, vt opportunè, hoc loco, & tempore instituere curasti, acturi, maiestatis regiæ, & amplissimorum eius dominiorum nomine, quæ ad sanctam expeditionem generalem, contra immanissimos Turcas, totiens propositam commodè attinebunt. Quantum verò necessariȩ sint, simulq; cum vita omnium nostrûm desideratissimæ præparationes istæ: Christianorum coadunatis viribus, hostis aucta potentia testatur, iã annos circiter septuaginta post infelicem, & calamitosam Bysantij captionem, quæ patulam ad nos hostibus ianuam præbuit, nihil aliud audimus, quàm clades atque excidia continua Christianorum à Turcis. Et dum omnes ad resistendum (vt par esset) consurgere negligimus, tot principes cum subditis suis, tot reges cum eorum populis: tot deniq; ditissima, cum magna iniuria religionis nostræ, & maxima indignitate Christiani imperij miserabiliter deleta sunt, quæ singillatim enumerare, dolor profectò mœrore plenus prohibet. Quandoquidem neque ea me referre, neque vos audire, siccis oculis liceret, capita vtcunque decerptam. Nónne videmus Asiam vniuersam, quæ è tribus orbis triangulis maior est, his & alijs infidelibus occupatam? Aphricam verò totam, impijs ac sceleratis eorum manibus desolatam? Europȩ magnam partem,

tot incendijs, & aſſiduis vaſtationibus debilitatam? & hucuſque dormitauimus. Sed neque his contentus hoſtis, vt fortior fieret Ægypti, & Syriæ regem, quem Soltanum dicunt, aggreſſus ſuperauit, totiusque Syriæ, & Ægypti, ea victoria (ſed & Hieroſolymæ matris noſtræ, vbi ſalus orta eſt) vnicum ſe dominum conſtituit. Et altero verè imperio longè ante formidabilem potentiam ſuam auxit. Nos verò torpemus, & bellis inteſtinis, plus inſolenter, quàm neceſſariò exagitati gladijs noſtris, domeſticos fidei, aut potiùs nos ipſos, deteſtanda malignitate confodimus: nec Prophetæ ſapientis verba, quæ aduerſus nos, tanquam Ethnicos clamitant, attenduntur, dignaque, facinori ſupplicia annunciant. Ipſi (inquit) contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & infrà. Ego verò dum eis repentina ingruerit calamitas, non exaudiam. Parat nunc in Chriſtianos, terra, marique arma ſua, inſtat Turcarum framea, capiti & collis noſtris, & adhuc oſcitamus, vixque ad pacem mutuò amplectendam, tanta periculi magnitudine vrgente, mẽtes componere volumus Leone ſanctiſſimo, id dies, noctesq; curante, hortatur nos hoſtis, excitat à ſomno: commonefacit deſides: torpẽtes terret, dum iampridem ad oſtia Tiberina: nũc verò ante paucos menſes, circum Rachanati mœnia, & hiſce iam diebus, dum hîc agimus, iterũ ad Oſtiæ portus, ferro, & ſanguine debacchatus ſit. Nos tamen fatis ſic volentibus omnia hęc, quæ vltimum omnibus exitium minantur, ridiculum putamus, vt iam illud diui Petri naufragantis, dum ſibi in fluctibus dexteram dari popoſcit, & metuit, dicere libeat: Salua nos Domine, perimus.

Colle-

Collegerat ſimilem conuentum feli.re. cariſſimus genitor tuus, poſt inſperatam Carniolæ ſuæ depopulationem. Multa illic in eam ſententiam à viris doctiſſimis declamata ſunt: multa etiam prophetico quodam ſpiritu prædicta, niſi tunc inſtantibus, & euidentiſſimis periculis aliter prouiſum fuiſſet. Quæ omnia flebilis tandem effectus compleuit, cùm nulla conſulta inuicem, & conſtituta nulla, ſuo ordine, vt neceſſitas poſtulabat, debitæ executioni mandarētur, & omnis rei bene gerendæ commoditas, ſimul cum tempore amiſſa fuit turpiter, aut neglecta. Nunc iterum Cæſar inuictiſſime, pro dignitate & debito tuo, conuentum hunc bono cœptum omine, diligenter proſequeris, vt labenti Reipubl. Chriſtianæ efficaci opera ſubuenire poſſis, & iuſtè quidem: ſic enim Chriſtianorum Imperator, re pariter conſtabis & nomine, dum hi, qui tuo ſubſunt imperio, à Cæſare ſuo adiuti fuerint, & defenſi. Quam equidem deliberationem multo iam tempore pro connata animi tui magnitudine concœperas, qui annis his proximis tres Chriſtianos reges potentiſſimos, in Auſtriæ tuæ vrbe primaria, tum ſplendidè, tum honorificè tecum habueris, fœdereque ſimul immaculata fide percuſſo, plura cum eis in rem Chriſtianam mutuis tractaſti conſilijs. Quod reuera pro ſingulari gloria tua, omnium ora paſſim prædicare non deſiſtent, pluresque Adamantinis ſcriptis perpetuare curabunt. Neque enim parens tuus, neque Cæſares alij tantum actum, triumphis Octauij meritò æquandum, pro ſuo vnquam deſiderio efficere poterant. Omitto nunc cateruam immenſam victoriarum tuarum, quæ ti-

bi ſemper optatis vbique ſucceſſibus reſpondebant, vt quilibet bonæ mentis metiri ex his poſſit, quæ & quanta in arbitrio & moderatione tua conſiſtant, quin & luce ſit clarius, plus ornamenti imperio tua prudentia, & felicitate allatum eſſe, quàm tibi Imperij maieſtate: atque ideo pater patriæ à tota Germanica natione, quę ſub cælo maior eſt, meritò appellaris, quibus immorari, vt volui, tēporis vetat anguſtia, dum iſta vulgata iam ſint, & toti mundo notiſſima. Tu deinde tua ſponte & virtute, regumque illorum hortamentis incitatus, non modò in optimum propoſitum, & tua amplitudine dignum deueniſſe perhiberis: ſed vltro etiam totius belli gerendi progreſſum, rationes, ordinem, & modum cōcinnè deſcribere curaſti. Tanta peritia rei militaris, tantoque ſtudio, & omnium digna conſideratione, vt facilè appareat, inuentione hac tua, necdum Imperatoris ſummi, ſed excellentiſſimi quoque armorum ducis, & animum fortem, & conſilium circumſpectiſſimum non deeſſe. Habet rem hanc cordi, æqua lance, ſedes ſancta, religionis noſtræ caput & magiſtra, quæ tot annorum concilium feliciter continuans, ſingulares, & vrgentiſſimas admonitiones qualibet ſeſſione, ad hunc effectum inſtituere ſolebat: vbi etiam Turcarum tela pectoribus ſuis infixa. Epiſcopi declamantes, oſtendere viſi ſunt, vt non verbis tantùm, ſed rebus, & ſanguine ipſo pungerent ſegnitiem noſtram, & deiectos Chriſtianorum animos, quantum poſſent, erigerent: cuius nauiculæ gubernator, verum ſe Leonem in his præſtat, quippe qui ſalutiferos rugitus, & vigilantiſſimas cogitationes ſuas, ſummoque

& vero

& vero paſtore dignas, ad hoc vnum conuertit, vt communi potẽtia tantis periculis vltimum iam interitum ſecum ferentibus, quantotius ſuccurratur. Quæ omnia digniſſimi hi legati ſanctitatis ſuæ magis abunde explicarunt. Rectè gubernabant populum Dei Moyſes & Aaron, Dauid & Nathan, pluresq́, Romani pontifices, cum imperatoribus Chriſtianis, iuncta ſimul gratia, vtraque poteſtas. Binum nobis reliquit gladium, tranſiturus ad Patrem, Saluator noſter: bina coluerunt elemẽta Perſæ, Ignem, & Aquam: duobus & nos ſaluamur, Fide, & Opere. Curabis & tu, Cæſar inclyte, cum Leone ſanctiſſimo, vtroque iuncto gladio, eripere de faucibus inimicorum, & tot calamitatibus, oues Chriſti. Inconſutilem enim tunicam ſuam repręſentatis, quæ ſub hoc tempore veſtro, non abs re profectò inuenta eſt: adhibebit ignem orationis, & ſpiritum fortitudinis benedictum ſacerdotium, neque impenſa deerit. Tu aquam non gelidam, ſed feruentiſſimæ defenſionis, cum regibus Chriſtianis, indefeſsè ſugge-res, fidemq́ue noſtram & ſpem omnium opere adimplebis, vt à ferocitate Turcæ ſalui ſimus, vnica namque eſt gloria, penates noſtros, & religionem, in qua nati ſumus, tueri & defendere, pro qua iam omnes maiores tui, tot reges & Cæſares ſanctorum nonnulli Cathalogo aſſcripti, felices & candidiſſimæ animæ plura bella in Europa, & Aſia glorioſè ſuſceperunt, qui ſemper magnanimitate ingenita, aliena quærere, non ſua amittere didicerant. Gignit nos natura miſerè, viuimus demum tot onuſti curis, & tanquam flos citò areſcimus: decidimus tandem, & morimur, ſolus is diu viuere perhibetur, qui dum

vita excesserit, perpetuam sui nominis, bene gestis, aut factis, memoriam propagauerit, quò fit, vt adsimus absentes, mortuique viuamus. Tritum fuit Adagium apud veteres: Pulcrum mori, decorat vitam. Quod plurimi, vt patriam conseruassent, corpus simul & animam deuouentes, viuis effectibus comprobarunt. Tu itidem sacratissime Imperator, vt tui secretiores referunt priora de Christiano statu secum repetens, & futura ante oculos ponens, mente vt sit liberiore, dicere soles, nullum mortis genus te gratius excipere velle, quàm quod in castris militaribus contra infidèles, ad virentes campos feliciter eueniret. O virtus animi commendatissima: sic corporis robori tanti principis insita & coniuncta. Non hominis profectò deliberatio ista est, sed numinis vox quædam, & solo digna Cæsare, dum non lectum eburneum: non sericeum puluinar: non auratum cubiculum, sed prata virentia, & fœnum rusticum pro delicijs regalibus exposcas, vt debito Imperiali, quo toti Christianitati teneris, ingenuè satisfacias, pro quo tibi omnes, mentem sanam in corpore sano, vitæque diuturnitatem precabuntur. Et vt in hoc tam gloriosissimo proposito, animo incõcusso persistas, erectis in cælum palmis, attentiùs orabunt.

Sed iam factis res aggredienda foret, constantique pectore, sine omni vlteriore cunctatione prosequenda, post tot consilia, & decreta multa: post tot conuentus, & exhortationes varias, post tot instructiones, & tractatús plurimos: armis tandem, non argumentis opus est. Iam enim de his tam crebris, sed vanis, aut nullis consultationibus, & præparamen-

ramentis noſtris(vt quidam Mediolanenſis ex Turcia profugus nuper in cõſpectu regis noſtri retulit) ſępiùs dicit Turca, admodum ſubſanantis, conſulant Chriſtiani, conſulant, & ego faciam, quod re ipſa, & ſtupendis indies victorijs demonſtrat. Nos ſi veri Chriſtiani ſumus, quemadmodũ Turca in dedecus potiùs noſtrũ affirmat, Chriſti fidem, ad ſanguinem vſq;, mente intrepida, non oſtentatione ſolùm, ſed affectibus ſynceris obſeruare, tueri, & quantum in nobis eſt, manu tenere debemus. Quoaduſque vita noſtra, Chriſtiano aduerſabitur nomini? vt qui Chriſtũ imitari, pro Chriſto nos opponere, religionis vinculo arctamur, contra eius legem: cõtra oues ſuas: contra ipſum Chriſtum, ignauia, arrogantia, & exceſſibus noſtris, in cælum vſque cum Gigantibus, lethiferas ſagittas, impudenter dirigimus, de locis certamus, publica negligentes: hoſtis verò nos, & noſtra omnia, ac loca ſimul, deglutire contendit. Vnum hoc conclamatum eſt, Turcas conſilijs quibuſcunque non conuertemus, ſi armis non vincemus, quæ diuini verbi Concionatoribus elucidanda relinquo, quandoquidem multa nunc eſt meſſis, & operarij pauci.

Neq; id deterreat, quod tam longo tempore, Orientali imperio, hoſtis crudelitas potita ſit, & deſidia noſtra, eius potentia ſic increuerit, vt firmata eſſe videatur. Ad Occaſum intueri volenti, poſſibilia omnia, & facillima comperiet, cùm Sarracenorum immanitas Granatam, & magnam Hiſpaniæ partem, ſupra ſeptingentos annos hæreditario admodum iure poſſederit. At Ferdinandi regis victorioſiſſimi conſtantia, reginæque Elizabeth deuotione,

& suorum fortitudine, paucis annis, nedum recuperata sunt omnia, sed tota infidelium potentia, nō à regni solùm finibus abacta est. Verùm adusq; inferiora Mauritaniæ littora, cum perenni illius regis gloria eiecta. Ille verò proprijs tantùm viribus, & vnica suorum manu, strenuè hęc gessit. Tu cōmune bellum paras, & generalem (vt aiunt) expeditionem, tua opera, consilio, & auspicijs, regumque omnium assensu, & horum prudentissimorum principum consilio (qui tuo lateri tanquam validissimæ columnæ adhærent) instituere debes. Quis oro, tot regibus, & principibus, tanquam numerosæ multitudini resistere poterit? Dum & pacem exulantem, multisque ante seculis, inter Christianos desideratam, nūc iam commodissimè pro tui, & Leonis animi satisfactione, restitutam vides, & nouo quodā quinquennali fœdere, cum omnium, qui bonę voluntatis sunt gratitudine, firmatam intueris, vt nihil est amplius, quod ad rem propositam feliciter gerendam desit, aut quod impedire possit.

Non deerit votis tuis, & Leonis sanctissimi, serenissimus rex noster cum omnibus dominijs suis, & tota illa Septentrionis ora, modò bellis, alijs, quibus continuò impetitur, finem optatum imponere possit. Quos verò hostes regnum nostrum habeat, & quib. difficultatibus, rex ille bellicosissimus detinetur, paucissimis explicabo, ne pijs auribus fastidij præbeam offendiculum. Notum est hac ætate nostra, Sigismundi nomen celebre, longè, lateque plurimis victorijs, fama refertissima peruolante. Nolo nunc genealogiam & ortum clarissimi regis texere, quæ tuæ celsitudini, & his omnibus satis cognita

esse

eſſe debet, Caſimirea domus eſt, quæ regnare ſemper didicit, & vincere, præſentiam matura pulcritudine, & aſpectu iucundiſſimo decoram, tu noſti, ita ex omni parte compoſitam, proceræque grauitati coniunctam, vt ad Maieſtatem ipſam, natam eſſe videatur. Hic auito, paternoque & fratrum regno, ſenatu vocante ſuccedens, bello fortiſſimum, pace verò ſplendidiſſimum ſe præſtitit, & reddit. Quippe qui incomparabili iuſtitia, clementia, & liberalitate, ſic apud ſuos omnes carus eſt: ſic eorum affectus, æquitate, & manſuetudine, ac modeſtiſſimis legibus in ſe deuinxit, vt inter tot bellorum tumultus, non quod ex veteri inſtituto ſolitum eſt, ſed quod rex ipſe præcipit, aut nutu ſolo deſignat, illico à ſuis omnibus cum ſumma animi alacritate perficitur. Quæ profectò ſuprema laus regum eſt, dum quiſq; ſubiectionis ſuæ debitum, amore illectus, non timore perculſus, ſerena fronte, & libera exequitur, idque efficit, vt dum Scythæ fugaces (quos noſtri Tartaros vocant) ſubitò interdum & inſperate, fines noſtros irruant, mox nobilitas è centro regni primaria, benignitati principis ſatisfaciens, vitam propriam, & ſalutem, mera ipſorum virtute defouere, & in media vſq; hoſtium agmina obijcere non metuat, ſpem reponens firmiſſimam, in optima regis munificentia, qui benemerita cuiuſque dignis præmijs excitare conſueuit.

Vrgetur namque multis hoſtibus: regnum illud ampliſſimũ, tribus à parte vna: Scytharum ducibus potentiſſimis, multa centena millia bellatorum in ſtatione campeſtri ſecum ducentibus, qui ſe etiam Cæſares dicunt, vno Theodoſiæ propinquo, poſt

Borysthenem ad latus maris Pontici, in Taurica residente, alter circa Tanaim, & paludem Mæotidem loca tenet, & is in manibus regis est: tertij sunt remotiores. Asiatici vastissimam incolentes solitudinem, & latissimos tenentes campos: hi omnes repetinis incursionibus regnum deprædari, & continuè defatigare non cessant, famem, sitim, æstum & algorem, & omnem inediam contemnentes. Sæpius etiã Turcis iuncti, qui Monocaustum, & Licostomum occuparunt, maiora & horrenda damna nostris inferunt. Turcarum enim Scythæ omnes dependent, dum eadẽ secta sit, Mahometicis simul erroribus implicata: è quibus planè deprehendi potest, facilius catulos à maternis vberibus, quàm Tartaros à Turcarum assistentia diuelli posse, qui nunc etiam contra regem Persarum optatas viginti millium equitum suppetias tulerunt. De his rex noster multas & insignes reportauit victorias, vt arces, & loca regni munitissima ostendunt, quæ pacis tempore pro sui nominis immortalitate ornatissimè restaurat: vbi Scytharum catenatæ acies, latericio in muris erigendis certamine quotidie congredi videntur. Est & alter hostis non minor ad rigentem Arcton, citra mare glaciale cõsistens, Roxolanorũ dux, quem nos Moschum dicimus, sola perfidia, & detestando schismate famosus. Is partem regni Lituanorum videlicet prouinciam, magno etiam bellorum motu turbat indies. Sed & hunc rex noster, patrocinante iustitia, fudit sæpius, eiusq; potentiam triginta millibus in loco cæsis, profligauit, quàm plurimis primoribus ad vincula coniectis, qui in omnibus Lituaniæ castris arctissima detinentur custodia.

ſtodia. Multis etiam alijs captiuorum millibus per vniuerſum ferè orbem, varijs Chriſtianorum principibus, mancipiorum loco dono datis.

Iamq; cruentum hoc bellum decennium ſuperauit, dum ſint, qui eas diſcordias ſeminent, concitent, & turpiter alere non verentur. Sed, proh dolor, non pudet etiam religionis profeſſores tantorum malorum auctores, & faces eſſe, qui literis, & nuncijs ad eam rem fouendam, magisq; irritandam, terra & mari ſurſum ac deorſum curſitant, vt reges & principes alioquin fortè quieturos, ad pugnã inflamment. Salutis inſigne, & candidam innocentiæ veſtem deferunt, tanquam pacis amatores, & fratrum perniciem ſitiunt, bellorumq; fomitem, & totam cauſſam pręſtant, hi ſunt, qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autẽ in cordibus eorum, ſed reuera, Deus fucis nõ illuditur. Breui nãq; eis ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorũ retribuet. Tuę verò ſacratiſſimę integritatis ſtudium erga ſe, & ſtatum ſuum pacandum cognitũ habet rex noſter, pro qua beneuolentia, te vt parentem alterum obſeruat, veneratur, & colit, velleq; viciſſim eius maieſtatem omni opera, & facultate eniti, vt quacunque occaſione, & modis, tuę celſitudini mutuò gratificari, & æquè fraternum officium præſtare poſſit.

Et vt finem dictis imponam, his hoſtibus & quidem aſſiduis regnum noſtrum à trecentis penè annis premitur. Verùm ſuo ære tantum, ſuo milite, & maximis laboribus, totam hanc belli molem ſuſtinuit, nemine Chriſtianorũ principum ſuffragante: ſpe alebamur cõtinua, & nudis ſemper pollicitationibus detinebamur, ſumptibus & humeris noſtris

vicina hucuſque ocia fouebamus, vt iam tanquam defeſſi & imbecilles, à maioribus impenſis continere non poſſemus, & deberemus meritò. Nunc tamen vt priuatos effectus publica vincat vtilitas. Expeditionem hanc generalem commendat ſummopere, & approbat, ſereniſſimus rex noſter: laudat modum de colligendo neruo bellicô, & exercitu congregando. Quem ſanctiſſ. dominus noſter, & tuæ celſitudinis prouidentia conſtituit. Alijq; reges & principes Chriſtiani proponunt. Sed neque de eo pro nunc Maieſtatem regiam cum ſenatu, & ſubditis ſuis, quicquam decernere potuiſſe, inter domeſticas difficultates, & bellicam occupationem cum ea, quem nemini hoſtilitate, quibus aliqua ex parte, vtcunq; compoſitis, & deliberatione huius digniſſimi cõuentus procedente, mox maieſtatem ſuam, & de colligendo nummo, & deſcribendo milite, in regno & dominijs ſuis itidem cõſtituere velle. Nec prætermiſſurum quicquam, quæ vires eius, ac regni, & dominiorum ſuorum ferre potuerint. Et quæ ad tam ſanctum, diuque deſideratum opus pertinebunt, dũmodo aliquando cum effectu aliquo Chriſtianæ ſaluti conſulatur, pro qua (vt verbis vtar regijs) & theſauros omnes, & ſanguinem ipſum cum vita effundere parata eſt.

Perge igitur, quo cœpiſti, ſacratiſſime Imperator, & tot ac tãtis glorioſiſſimis triumphis tuis, vnicum hunc, qui cunctos alios ſuperabit, apponere contende, vt vtriuſque Imperij habenas, Chriſtiani omnes, te moderantem aſpiciant, & lætentur. Vinces proculdubio in ſigno crucis hoſtes deterrimos, profligabis cum tanto apparatu, & omnium potentia.

tia. Turcas impios exterminabis cum Leone sanctissimo, & tot regibus spurcissimos, infideles, & ad vltimos vsque fines terræ, tanquam Christo alienos propulsabis, vt qui te Augustum in Augusta tua, & mense hoc Augusti, augustè comperimus, post multas de infidelibus partas victorias, Mahometiq; deleto nomine, Augustissimum tādem videamus. Iter autem parabit, & diriget Dominus, cuius res agitur, carmine prophetico attestante, Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.

VICTORIA SERENISS. PRINCIPIS, ET D. D. SIGISMVNDI EIVS NOMINIS PRIMI REgis Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, ac Massouiæ, &c. domini, hæredis contra Vayuodam Muldauiæ, olim Daciæ, Turcæ tributarium, & subditum: cui subest Valachia, Mysiæ inferioris pars ad flumen Tyram influens Pontum Euxinum, quæ à Deo data fuit terna in Mense Augusto præterito, & consummata XXII. die eiusdem mensis, anno Domini M. D. XXXI.

VAYEVODA Muldauię, & prædecessores eius, vt perfidorum mos est, nihil vnquam longo iam tempore regibus, & regno Polonię, quod tenebantur, præstiterunt, cui ipse Vayeuoda innixus, hyeme præterita, præter omnem expectationem fœderibus, & iuramentis, quæ fece-

rat, neglectis: nullaque hostilitatis denunciatione præmissa, prouinciam regni Polonię Pokuczię nuncupatam fide, & honore posthabito, occupauit. Quam iniuriã, quum serenissimus Poloniæ rex diutius ferre non posset, exercitum selectorum mercenariorum militum ex regno suo cõparauit, & conscribi iussit, opera magnifici Domini Ioannis Comitis de Tharnouu, Palatini Russiæ, & exercituum regni Poloniæ capitanei generalis, viri in militaribus, clarisq; alijs in rebus præstantissimi, quem ille varijs in locis, ne hostis certum numerum scire posset, collegerat, & disposuerat, & non multò ante festum sancti Iacobi ad loca, quæ præsidijs hostis firmata erant, admoueri iusserat. Constabatq; totus ille exercitus equitibus, præter trecẽtos pedites, qui machinis, & bombardis erant addicti. Ex his equitibus ipse capitaneus generalis præmisit duo millia, & aliquot centum equites, qui præter Valachorum spem, & scientiam varijs in locis prouinciam illam Pokucziæ adorirentur. Valachorum ibidem in prę sidijs erant fortassis 1400. bello apti, præter aliam colluuiem. Poloni milites mãdata capitanei strenuè exequentes, non vna ex parte eam prouinciam inuaserunt, confligentes cum hostibus multos trucidarunt, & non paucos viuos ceperunt, inter quos erant pleriq; ipsius Valachi familiares, & aulici, atq; in duobus diebus totam illam prouinciam recuperarunt, præter castrum quoddã Guuosdziecz, quod cuidam nobili Polono Thuuorouuski nuncupato fuerat ademptum. Hoc tamen etiam paulò pòst obsidentes, in potestatẽ suam redegerunt, & illi quendam præfectum militum Vlodek nomine præfecerunt,

runt:pauci ex illa Polonorum irruptione, Valachorum, qui superfuerant, euasêre in Valachiam. Huic victoriæ capitaneus generalis Comes de Tharnouu nō interfuit, sed cum potiore exercitus parte rerum euentum non procul præstolabatur. Victoriæ verò nuncium cum quibusdam captiuis, nobilis quidam iuuenis Spitek de Tharnouu serenissimo Poloniæ regi Cracouiam apportauit. Paulò pòst appulit etiā ad sereniss. Maiest. regiam generosus dominus Hieronymus Schaffranyecz, qui plurimos ex ea victoria captiuos attulit, hiq; hinc inde per castra regia habentur distributi. Post hanc acceptam cladē Vayeuoda Valachus percitus, omnes quas potuit suorū copias cōgessit, & in tres exercitus diuisit, eratq; numerus omniū supra viginti millia. Cum his in prouinciam Pokucziæ perueniens, sex millia equitū ad recuperandum castrum Guuosdzięcz transmisit. De quo certior factus comes de Tharnouu, capitaneus generalis, maturè cum toto suo exercitu, & his qui vltro se adiunxérant, ad succurrendum obsessis, & castro affuit. Hoc videntes Valachi, 19. Augusti præteriti cum exercitu Polono manus conseruerunt. In eo conflictu, cum Dei adiutorio, Poloni superiores facti, Valachorum illa sex millia profligarunt, & in fugam verterunt: multi illorum cæsi, capti quàm plurimi, & præsertim de illis, qui ipsius Vayeuodæ curiæ inseruiunt. Hanc suorum stragem, quū à duobus suis capitaneis, qui ex prælio profugerant, Vayeuoda audiuisset, commotus, iussit illis amputari capita, sed aliorum precibus victus, catenis ferreis vinctos custodiæ mandauit. Hæc est Valachorum consuetudo, vt eos omnes, qui ex pugna euadentes do-

mum reuertuntur, ſupplicijs grauioribus, quàm ſi in bello cecidiſſent, afficiant. Hinc fit, vt in cōfligendo multis alijs nationibus ſint ferociores. Accēſus itaq; Valachus ira pariter, & pudore, ipſe in perſona cum ſuis omnibus, Polonos ſeptos caſtris, vt eorum mos eſt, curribus, & vallis factis, cum multis magnis bellicis tormentis, quæ ſecum duxerat, aggreſſus eſt. Quumq; Poloni ſic cincti, non excedentes ſextam partem numeri militum, quem ſecum habuit Valachus, vim globorum vlteriùs ferre nō poſſent, prioribus victorijs animati, & ope diuina adiuti, extra vallum in ordinibus ſuis proſilientes prȩlium commiſerūt, & cum hoſtibus de perfidia expoſtulantes, & certantes ad quinq; horas, ſine intermiſſione cōſeruerunt manus, illoſq; ad internecionem vſque proſtrarunt. Namq; præter multa alia millia cæſorum Vayeuoda ipſe fugiens duobus vulneribus eſt affectus. Tormenta bellica magna quinquaginta cum pulueribus, globis, curribus onerarijs, & toto commeatu capta, inter quæ fuerant quædam ante 34. annos Polonis, & ſuperioribus annis ipſis Trāſſyluanis Vngaris adempta. Item duo vexilla maiora & principaliora, tympana, & multa alia bellica apparamenta. Quæ omnia facta ſunt 22. Augusti prȩteriti. Poloni proſequentes victoriam, inſequuti ſunt fugientes Valachos per milliare Germanicum vnum & dimidiatum, trucidantes, & pleroſque de nobilioribus viuos capientes. Fuit cæſorum ingens numerus, & inter eos multi de primoribus Valachi reperti. Hunc lætum victoriæ nuncium attulit ſereniſſ. Poloniæ regi quidam præfectus militum, nomine Szuuienziciki 29. Auguſti Cracouiam. Poſtero die

ro die missus à comite de Tharnouu capitaneo generali quidam iuuenis nobilis nomine Sbigneus Szienyenski,quosdam sereniss. Maiest. regiæ etiam captiuos attulit. Et inde alius præfectus militum Iaslouuiecki duxit secum magnum captiuorum numerum, inter quos est, qui dicitur sermone Valacho Glogofer, quod est apud illos supremi cancellarij nomen. Item & pocillator, seu pincerna, & structor mensæ, cum plerisq; alijs ipsius Valachi officialibus. In summa nihil aliud ex eo conflictu secum, quàm duobus vulneribus saucium corpus asportauit Valachus, qui non immeritò perfidiæ suæ sic dedit pœnas. Hinc tantus timor suos in Valachia inuasit, vt multi in Vngariam, & Moldauiam quotidie cum bonis suis profugerent. Christo Domino sit honor, & gloria, atq; omnis gratiarum actio, qui sereniss. Poloniæ regem quàm diutissimè contra crucis suæ hostes viuere, & triumphare concedat, Amen.

EXCERPTA est hæc victoriæ historia ex ipsis sereniss. Poloniæ regis literis, & quorundam, qui omnia magis peculiariter scripserunt.

Datum Bruxellis, in curia Cæsareæ Maiestatis, 24. Septembris, anno Domini M. D. XXXI.

Per R. D. Ioannem Dantiscum, C. Episcopum Culmensem, oratorem ipsius serenissimi regis.

FRAGMENTVM EX LIBEROBARONE DE HERBERSTAIN NEYPERG, ET GVETTENhag, &c. de bello Poloni, & Moschi.

Rat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocauit Alexandro Magno duci Lituaniæ, qui postea rex Poloniæ declaratus est. Sperabant Lituani iam grauissimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longè grauiores inde exortæ sunt. In sponsalibus namq; conclusum erat, vt templum Ruthenico ritu in castro Vilnensi, destinato loco exædificaretur, eiq; certæ matronæ ac virgines eiusdem ritus iungerentur, quæ cùm aliquanto tẽpore fieri negligerentur, sumit socer caussam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur. Primum versus prouinciam SeWeram in Meridiem: secundum verò in Occidentem contra Toropecz, & Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch, & Smolenczko collocat: ab ijs exercitum in subsidijs retinet, quò ei maximè, contra quem Lituanos pugnatores animaduerteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch vterq; exercitus venisset, Lituani duce Constantino Ostroski maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis numerum hostium ac ducum quoq; cùm cognouissent, magnam spem profligan-

fligandi hostium concipiunt. Porrò cùm fluuiolus cōflictum impediret, ab vtrisq; transitus seu vadum quæritur. Primi autem Moschi aliquot, superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt: atq; illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt: mox vtrinq, acies cōmittuntur, prælium q; atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodem ardore animorum acriter certarent, exercitus in insidijs collocatus, quem paucissimi Rutheni adfuturum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lituani metu perculsi, dilabuntur: Imperator exercitus vnà cum plerisque nobilibus capitur: reliqui perterriti, castra hosti concedunt: se & arces, Drogobusch, Toropecz, & Biela pariter dedunt. Exercitus verò, qui meridiem versus processerat, cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Casani, fortè Brensko ciuitatis præfectum, quem vernacula lingua Waiuodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo pòst germani fratres, Basilij patrueles, alter de Staradub: alter verò Semeczitz dicti, bonam partem prouinciæ Seueræ possidentes, alioqui Lituaniæ ducibus obedientes, imperij Moschi se tradunt. Sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus dux Lituaniæ multis annis, maximisque laboribus obtinuerat. Porrò cum hisce captiuis Lituanis, Moschus crudelius egit, grauissimis catenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino Duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cùm aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit, obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porrò quamuis prædia, possessio-

nesq; pro status sui conditione attributæ essent: ijs tamen placari ac detineri adeò non poterat, vt ad primam occasionem, per inuias syluas redierit. Alexander rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ, qui perpetuò magis pace, quàm bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs, & castris à Moscho occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui auo adhuc viuente iuxta gentis cõsuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id viuo adhuc, atq; etiam mortuo pòst nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patrem multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infelicior, quàm industria, imperio suo adiecit, quemadmodũ pater Nouogardiam magnam in seruitutem suam redegerat, ita & ipse Plescouiam, sociam vrbem: item insignem principatum Smolenzko, qui plus quàm centum annis sub ditione Lituanorum fuerat, adeptus est. Mortuo etenim Alexandro rege Poloniæ, etsi belli caussam contra Sigismundum regem Poloniæ, & magnum ducem Lituaniæ nullam haberet, tamen quia regem ad pacem magis, quàm bellũ inclinatum: Lituanos verò bellum pariter abhorrentes videret, occasionem belli inuenit. Sororem videlicet suam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minimè pro dignitate tractari: regem præterea Sigismundum insimulabat, Tartaros contra se concita-

citauiſſe. Quare bellum indicit, Smolenczko obſidet, admotis tormentis: ne quicquam tamen oppugnat. Interea Michaël Lynczky, ex principum Ruthenorum nobili ſtemmate, & familia ortus, qui quondam ſummam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moſchouiæ profugit, quemadmodum infrà patebit: mox Baſilium ad arma hortatur, eiq; promittit, ſe Smolenczko, ſi iam denuo obſideretur, expugnaturum: ea tamen lege, vt ſibi hunc principatum Moſchus concedat. Pòſt cùm ad conditiones à Michaële propoſitas aſſenſus eſſet Baſilius, atque Smolenczko graui iam denuo premeret obſidione, Lynczky pactionibus, ſeu largitione verius vrbe potitus, militiæq; præfectos omnes ſecum in Moſchouiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum ſuum, nullo proditionis crimine ſibi conſcius, redierat: reliqui verò centuriones corrupti pecunia, & muneribus, redire in Lituaniam nõ audebant: & vt culpæ ſuæ patrocinium prætenderent, iniecerunt metum militibus, dicentes: Si Lituaniam verſus iter arripiemus, paſſim aut ſpoliabimur, aut occidemur: quo malo perculſi milites, omnes in Moſchouiam profecti ſunt, ſtipendioq; principis aluntur.

Hac victoria elatus Baſilius, exercitum ſuum cõtinuò in Lituaniam progredi iubet: ipſe verò in Smolenczko manet. Dein cùm aliquot propinquiora caſtra, & oppida deditione capta eſſent, tum primùm Sigiſmundus rex Poloniæ obſeſſis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, ſed tardius, miſit: mox occupato Smolenzko, vbi Lituaniam verſus Moſchi exercitum ire animaduertit, ipſe Bori-

fou iuxta fluuium Berefina fitum aduolat, atq; inde exercitum fuũ Cōftātino Oftroskij duce, dimittit: qui cùm attigiffet Boryfthenem, circa Orfam oppidum, quod à Smolenczko 24. mill. German. diftat, aderat tum iam exercitus Mofchi circiter 80. millia: Lituanicis autē non excedebat triginta quinq; millia hominum, adiunctis tamē aliquot bellicis tormentis. Conftantinus menfe Septemb. die 8. anni 1514. ftrato ponte, peditem vltra Boryfthenem, iuxta Orfam oppidum transfert: equitatus autem anguftum vadum fub ipfo caftro Orfæ fuperat. Mox vbi dimidia pars exercitus Boryfthenem tranfiffet, nunciatur Ioanni Andreæ Czeladin, cui fumma rerum à Mofcho erat commiffa, vt hāc exercitus partem inuaderet, contereretque. At ille refpondit: Si partem hanc exercitus oppreſſerimus, fupererit altera pars, cui fortè aliæ iungi copiæ poffent, atq; ita nobis maius periculum immineret: expectemus tantifper, dum totus exercitus transferatur: tantæ enim funt noftræ vires, vt fine dubio, nec magno labore, hunc exercitum aut opprimere, aut circumuentum Mofchouiam vfque, veluti iumenta agere poffimus. Tandem, quod vnicum reftat, totam occupemus Lituaniam. Interim appropinquabat exercitus Lituanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cum quatuor millibus paffuum ab Orfa proceffiffet, vterque fubfiftit. Mofchorum duæ alæ longius ab exercitu receſſerant, vt hoftem à tergo circumuenirent: acies autem inftructa in medio ftabat, fubductis quibufdam in fronte, qui hoftem ad pugnam laceſſerent. Ex aduerfo Lituanus diuerfas copias, ordine longo collocabat: finguli etenim principatus, fuæ

ſuæ gentis copias, & ducem miſerant, atque ita ſingulis ſuus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte conſtitutis, Moſchi claſſicum canentes, primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi reſiſtunt, eosque repellunt: quibus mox alij in auxilium miſſi, vicissim Lituanos in fugam conuertunt: ſic aliquoties vtraque pars nouis ſubſidijs aucta, alteram repellebat. Poſtremò maxima vi certatur. Lituani ſtudio cedentes ad locum, vbi tormenta bellica collocauerant, ea in Moſchos inſequentes conuertunt: extremamque aciem eorum in ſubſidijs arctius collocatam feriunt, turbant, dirimuntque. Hoc nouo belli genere Moſchi, qui primos duntaxat in acie cum hoſte confligentes, in periculo eſſe putabant, terrentur, turbatique primam aciem iamiam fuſam putantes, fugam capeſſunt, quos Lituani conuerſi, omnibus copijs effuſis inſequuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem ſola nox ac ſyluæ diremerunt. Eſt inter Orſam, & Dobrounam (quæ quatuor mill. German. diſtant) fluuius CropiWna dictus: in cuius dubijs, & altis ripis fugientes, tot Moſchi ſubmerſi ſunt, vt curſus fluminis impediretur. Capti ſunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti ac conſiliarij: quorum præſtantiores, Conſtantinus ſequenti die lautiſſimè accepit: dein ad regem miſit, qui per caſtra Lituanica ſunt diſtributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingraueſcentis iam ætatis ducibus, habebatur, in ferreis compedibus Vilnæ: hos ego, cùm à Cæſare Maximiliano legatus in Moſchouiam miſſus eſſem, permittēte rege Sigiſmundo, acceſſi, eosque conſolabar: aureos præterea aliquot, obſecran-

tibus mutuò dederam. Princeps porrò accepta ſuorum clade, Smolenczko continuò relinquens, in Moſchouiam fugit: & ne caſtrum Drogobuſch Lituani occuparent, incendi iubet. Lituanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, ſed capere eam non potuit: quòd præſidijs impoſitis, Moſchus eam bene firmatã reliquerat: & quòd hyems impendens obſidionẽ impediebat: tum quod plurimi poſt conflictum prædæ onuſti, ſatis ſe effeciſſe rati, domum repetebant: denique, quòd neque Lituani, neque Moſchi expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citra Smolensko tria caſtra, rex nihil reportauerat. Anno poſt hunc conflictum quarto, miſit in Lituaniam exercitus Moſchus, atque intra meatus Duuinæ fluuij, & Poloczko caſtrum conſedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lituaniam abacta præda, cæde, & incendijs depopularetur, dimiſit. Albertus Gaſtold Poloczkij Vuayuoda vna noctium egreſſus, flumine ſuperato, aceruum fœni, quod ad longam obſidionem congeſſerant Moſchi, incendit, hoſtem inuadit: quorum alij cæſi ferro, alij fugiendo ſubmerſi, alij capti, pauci euaſerunt: cæteri, qui palantes Lituaniam vaſtabant, pars in locis diuerſis deuicti, alij in ſyluis errantes à colonis trucidati ſunt.

MARTINI

MARTINI CROMERI ORATIO IN FVNERE OPTIMI ET MAXIMI PRINCIPIS, SIGISMVNdi, *eius nominis primi, Polonorum, Lituanorum, Russorum, Prussorum, & Masouiorum regis, &c. an.* M. D. XLVIII. *Calend. April. defuncti.*

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, Domino Sigismundo Augusto Dei gratia regi Poloniæ, magno duci Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masouiæ, Samogitiæ, &c. Domino & hæredi, Domino suo clementissimo, MARTINVS CROMERVS.

IN publico & acerbissimo omnium nostrûm luctu, quem tecum pariter, Sigismũde Auguste rex inclyte, morte sanctissimi regis nostri SIGISMVNDI, patris tui, nuper hausimus, nulla est (mea quidem sententia) maior, & efficacior doloris leuatio, quam honestissimè, & laudabiliter in primis ab eo actæ, & religiosè exactæ atq; positæ vitæ: beneq; & feliciter, sapienter & cum approbatione omnium bonorum administrati regni huius recordatio. Qua in parte cùm ego pro meo de multis bene merendi studio, opis aliquid nõ tibi, neq; maioribus natu (qui multos annos in Repub. hac nostra, & in aula eius regis versati, exactius omnia norunt, & memoria tenent) sed minoribus & imperitis afferre cuperem, priùs quàm abs te orator

ad Pont. max. Paulum eius nominis tertium proficiscerer, scripsi ei funebrem orationem, siue laudationem: qua vitam eius penè omnem, resq; gestas illustriores, nudè & succinctè, quoad fieri potuit, exponendo, non verbis amplificando (quod perlongum, & non mearum sanè virium opus futurum erat) complexus sum, vt esset commentarij vice interim, dum siue a nobis ipsis in instituta historia gentis nostræ, siue quod malim à doctiori atq; disertiori quopiam diligentius omnia pertractentur. Nec sanè desunt in hoc tuo regno, quod multò florentius, & belli, & pacis artibus pater tuus reddidit, quàm acceperat: qui, si tua benignitas accesserit, & libenter id opus suscepturi sint, & cum dignitate persecuturi. Equidem, si nihil aliud hoc labore meo assequar, certè doctiorum cessantium adhuc studia excitabo, & persequi hæc accuratè, & ornatè volentibus materiam subministrabo. Tibi verò inprimis, inclyte rex, orationem hanc dicare volui, cui meipsum non ita pridem addixi, & ad quem hæreditas paternæ gloriæ maximè pertinet: vt siquidem placebit, nonnulla, si non cum voluptate, certè cum renouatione desiderij paterni, domestica decora recognoscas: & nostri siue ocij, siue negocij fructum, & quasi primitias quasdam delibes: sin displicebit (quod magis credo) melioribus des id negocium, vt ne cum eorum, qui nunc viuunt, mortalium memoria, sapientissimi, & optimi patris tui laudes intermoriantur.

Historia Polonica ab autore conscripta.

Quanquam viuent eæ (nisi me vanum fallit augurium) æuo sempiterno, easq; posteri nostri longè etiam, quam nos gratiore, & iucundiore memoria prosequentur. Quod reliquum est, Deum precor, vt

vt fausta tibi, nobisq; omnibus regni tui initia esse velit, & lætioribus indies successibus id cumulet, ac diutissimè incolume, fortunatumq; præstet. Cracouiæ 9. Calend. Aug. M. D. XLVIII.

SANCTI POLONIÆ, &c. REGIS SIGISMVNDI PRIMI Epitaphium.

Sigismundus in hoc iacet sepulcro,
Quod viuens sibi prouidè parauit.
Primus Sarmatiæ potens feracis
Hoc rex nomine, quem Iagielliana
Ex magnis Ducibus vetus propago,
Gestis, iustitia, fideq; clarum,
Produxit: quibus & diu Polonos
Rexit magnanimos, eosq; multis
Auxit diuitijs, honoribusq;,
Et tot magnificis vbique passim
Structuris, vt in hac patescit arce,
In templis, & item Deo dicatis.

Armis atque toga probè per omnes
Insignis procul inde nationes,
Veri cultor erat, tenax honesti,
Et prudens, sapiens, pius, modestus.
In cunctis ratione semper vsus,
Non præceps, neque concitus notatus.

Tandem transijt hinc, bis octo lustris
Ex hoc pondere corporis, peractis:
Sanctè sicut in hoc agebat, hoc sic
Est iam tempore, mortuusq; sanctè,
Christus, quo tumulum die reliquit,
Coniunctus superûm beatitati.

Natus anno Domini 1467. prima Ianuarij. Electus 1506. octaua Decembris. Coronatus 1507. vigesima quarta Ianuarij. Mortuus 1548. prima Aprilis.

Ioannes Dantiscus episcopus Varmiensis, domino suo bene merenti non sine lacrymis posuit.

SIGISMVNDVS REX IPSE DE SE.

Ciuibus, externisq; mea est clementia nota,
Consilium, grauitas, relligio, atq; fides.
Pax mihi cara fuit: tamen haud me impune lacessit
Teutho, Lituo, Moschus, Turca, Scytha atq; Getes.

ORATIO.

NTEMPERANTIVS fortasse, Sigismunde Auguste rex inclyte, & vos Patres amplissimi, ac cæteri viri vndequaq; ornatissimi, abuti facilitate, & patientia vestra videor, qui locum hunc augustum, apud vos hoc tempore dicturus, conscenderim: nihil neque conspectum, consessumq; istum vestrum amplissimum, gra-

grauissimumq; reueritus: neque rei, de qua dicendũ est, magnitudine deterritus. Neq; ego ita sum hebes, vt non intelligam, quid & quantum sit, quod nunc à vobis expectetur: neque ita mihi ipse placeo, vt nõ perspiciam, quid à me præstari possit. Quod si Alexander ille Magnus, rex Macedonum, qui res maximas mira celeritate, & rara felicitate gessit, neque pingi se, nisi ab Apelle, neque fingi, nisi à Lysippo, præstãtissimis suæ ætatis artificibus, passus est: quanto acumine, quàm varia doctrina, quàm solido iudicio, qua memoria, quàm vbere denique, & illustri eloquentia esse oportet eum, qui de optimi, fortissimi, sapientissimi, clementissimi, & pientissimi regis SIGISMVNDI, cuius nunc exequias Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Samagitia, & Massouia omnis, mœsta & pullata celebrat, laudibus, & vita omni, verè, & pro meritis eius dicere velit? Et effigiem quidem cuiusquam aptè, seu pingere, seu fingere, non maximi est ingenij, neque laboris, ac ne operæprecij quidem. Patent omnium obtutibus corporis lineamenta: neque magnopere cuiusquam refert, quo colore, qua figura oris, quo corporis totius habitu, quáve statura quisque fuerit, qui inter homines esse desijt: animorum habitudines, vitamque omnem, non cuiusuis est neq; exactè perspicere, neq; dicendo aptè, & ad viuum exprimere. Magnorum autem virorum, & excellenti virtute præditorum laudes celebrare, apprime vtile est vitæ hominum, & necessarium: vt & illis, quoad fieri potest, pro meritis suis gratia referatur: & cęteri habeant, vnde virtutis, & laudis exempla petant, & quò ad benè merendum de suis incitentur. Tantæ sunt autem huius

Alexandri Magni delectus pictorũ, & sculptorum.

Propositio.

Animorum habitudines exprimere difficile.

Vtilitas ex laude bonorum.

Sigismundi regis virtutes.

optimi regis virtutes, vt summis pariter ac imis abundè exemplorũ, ad vitã rectè, & honestè instituendam suppeditent: tanta in nos & in patriam hãc nostram cõmunẽ merita, & beneficia, vt ea sempiterna immortalitatis laude consecrari à nobis oporteat.

Authoris modestia.

Neque tamen is ego sum, qui id me rectissimè, & cum excellentibus sanctissimi illius regis virtutibus, tum perpurgatis vestris auribus, dignè facere posse cõfidam. Absit hæc à me arrogãtia: nõ adeò effrons, demensq; sum: intelligo nullam in me esse doctrinam, nullum dicendi vsum, & exercitationem, nullum excellens ingenium, nullam deniq; memoriam. Quænam verò tanta est cuiusquam eloquentia? in quo tantum flumen lectissimorum verborum? in quo tanta vis, & (vt ita dicam, flumen sententiarum? in quo deniq; tanta memoria, & pronunciandi dignitas, vt clarissimis optimi regis virtutibus atq; meritis par esse possit? Sed si lautis & delicatis epulis deficimur, anne cibarium quidem panem hospitibus apponemus? Et, si auro, gemmis, preciosaq; veste caremus, ne malo quidem cotoneo, vel scypho aquæ ex præterlabenti amne haustæ, gratitudinem animorum nostrorum sanctissimæ huius regis animę ostẽdemus? Vetus est prouerbium, Eos, qui thura nõ habent, mola salsa litare. Certè vel cum periculo priuatæ temeritatis, & impudentię, nõ est prodenda caussa publica: neq; committendum est, vt dum singuli pudori nostro consulimus, cuncti hoc extremo laudationis officio in funere talis ac tam bene meriti regis prætermisso, ingratitudinis (ne dicam impietatis) repręhensionem apud hos ornatissimos magnorũ principũ oratores, & apud omnes gentes

Excusatio insufficientia.

Iusta laudãdi caussa.

gentes, quę humanitatẽ colũt, meritò incurramus. Audendum est igitur, & eo quidem maiore fiducia, quod ijs de rebus dicendum est, quæ vobis plerisq; omnibus æquè ac mihi notæ, nonnullis etiam notiores sunt: nempe quas vidistis ipsi ferè, & meministis, & quarum (vt ait Poëta quidam) pars magna fuistis. *Virgil.* Ita enim futurum est, vt me rudi, & inculto, sed *Partitio.* plano tamẽ sermone, capita modò rerum attingente, cætera vos ipsi diligentius mecum recognoscatis, & grata, iucundaq; (vt par est) memoria recolatis. Ac de tribus bonorum generibus, quæ sola sunt laudabilia: primùm externa: deinde de corporis: postremò animi eius bona succinctè persequar. Quod dum facio, vos mihi quæso, viri præstantissimi, benignos vos, & attentos præbeatis.

GEnus paternum Sigismundi à Cazimiro est, Vladislai Iagellonis filio. *Iagellonum vetus stirps.* Nemo eſt autem sic hospes in Polonia, ac in toto ferme Septentrione, cui non sit auditum de Iagellonum familia, quæ iam supra centum, & quinquaginta annos apud nos regnat, à vetustis Lituanorum ducens originem. Cuius princeps Iagello, cui Vladislao nomen, bono, *Vladislaus Iagello.* veroque omine, quasi qui gloria potens esset, maiores nostri indiderunt. *Vladislai etymon.* Huius auus, tuus autem Sigismunde Auguste, proauus, cum Lituaniæ, & magnæ partis Russiæ dominatu potiretur, expetitus à Polonis, & ad regnum vnà cum coniugio religiosissimę virginis Heduigis, demortui Ludouici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, *Heduigis regina Ludouici filia.* repudiatis quibusdam alijs procis, accitus: religioni Christianæ sese, *Lituanorũ ad Christũ conuersio.* & cunctam simul Lituaniam addixit, ditionesque suas omnes Poloniæ fœdere sempiterno adiunxit

in curanda & prodigiosis dæmonũ superstitionibus ad veri Dei cultum conuertendo gente sua agresti, & barbara, per multum laboris, operæ, sumptuumque impendit. Nec indecorũ sibi duxit præpotens rex, doctoris, & apostoli munere fungi apud rudẽ, & vilem plebeculam, cùm nostri sacerdotes eius linguæ penitus essent imperiti.

Iagellonis studium in propaganda religione.

In Bohemis quoq; ad sanitatem, priscamq; religionem à multiplici errore, quo se authore Ioanne Husso implicarant, reuocandis, non parum operæ sumpsit: cumq; pertinaciores eos esse animaduertisset, regnum ab eis delatum repudiauit.

Bohemi.

Vladislai regis gesta.

Silesios quosdam, & Russos duces domuit. Cruciferos Germanos non modò Lituaniæ inhiantes, verùm etiam Poloniam ipsam, parentem & nutricem suam crudeliter, & impiè laniantes, clarissimis aliquot victorijs repressit: victis, fractisq; pacem æquis cõditionibus dedit.

Iagello crudelis, & cãdidus.

Erat enim singulari lenitate, & mansuetudine, ad remittendas offensas perfacilis, & supra modum credulus: quippe qui fallere neminem ipse consueuisset. Quò magis obnoxius, & opportunus fuit dolis, & iniurijs cum Sigismundi Cæsaris, tum Vitoudi, & Suitrigellonis proximorum suorum, de quibus erat bene meritus: per quos factum est, vt in administrando regno plusculum haberet negocij.

Suitrigellonis.

Iagellonis filij.

Huic decrepita valde ætate, cùm duodequinquaginta annos regnasset, vita defuncto, de duobus filijs impuberibus, quos è quarta vxore Sophia Russa Kiouiẽsium ducis filia susceperat, maior natu Vladislaus in regno successit: is qui Vngarorũ quoq; regno suscepto, & profligatis summa cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm priùs ad Macedonię, deinde ad Thraciæ fines, hosti

Vladislaus rex Vngar. & Pol. apud Varnam à Turcis occisus.

pacem

pacem petēti formidabilis, cum animosiore, quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter confertissimos hostes incautiùs dimicans, certam propemodum victoriam cū vita pariter amisit: cum vndecim ferme apud nos: apud Vngaros verò non totos quinq; annos regnasset.

Cazimirus rex.

Prussia per deditionem Polonis adiuncta.

Post hunc Cazimirus natu minor frater, tuus Sigismunde Auguste, auus, regnum hoc suscepit: cui peruastata à Tartaris (tametsi profligatis semel atque iterum) Podolia & Russia, & amissus per defectionem ad Moschos dominatus Seueriensis, ac domestici motus, seu veriùs offensæ voluntates multorum, propterea quòd Lituanis plusculum indulgeret, malisq; consultoribus vteretur, non parū de æterna felicitate detraxêre. Prussiam tamen, & Pomeraniam per deditionem recepit. Cruciferis fœderum non tenacibus post tredecim annorum bellum supplicibus, & iureiurando in verba sua, & posterorum suorum regum Poloniæ adactis, relicta parte Prussiæ pacem dedit. Valachorum palatinum bellicosissimum Stephanum, in clientelam accepit, & in cōsilio suo locum ei dedit, ac magno ei ad profligendos Turcas adiumento fuit: cum Vngaris & Bohemis vario Marte bella gessit. Filios sex, & septē filias ex Elizabetha Alberti Cęsaris filia, Ladislai Vngarorum, & Bohemorum regis sorore, fœmina honestissima, & religiosissima, suscepit. Ex his viuens Vladislaum natu maximum Bohemis. Cazimirum, ac deinde Ioannem Albertum Vngaris reges dedit. Sed vtroque hoc dissensione partium deserto, Vngariam quoque Vladislaus obtinuit. De quo nati Ludouicus quidem filius, bimulus viuēte patre co-

Cruciferi iurarunt in verba regis Polon.

Valachus cliens Polon.

Vxor & filij eius sex, & filiæ septem.

Vladislaus Vnga. & Bohem. rex.

Ludouicus rex.

ronatus, cùm ei exacta ætate mortuo, in vtroque regno succeßisset, iuuenis admodum, Turcico bello ante vnum & viginti annos apud Mohatium miserabiliter perijt. Anna verò filia cum Ferdinando Cæsare, qui post Ludouicum apud Vngaros, & Bohemos regnat, nupta, tribus filijs præclaræ indolis, & nouem filiabus superstitibus relictis, anno abhinc altero parturiens, diem clausit extremum. De suprà memoratis verò duobus filijs Cazimiri regis, Cazimirus quidem iuuenis castißimus atque religiosißimus, in Lituania immaturam mortem obijt, non sine celebri sanctimoniæ fama, quam complura miracula ad sepulcrum eius edita confirmarunt. Ioannes Albertus post patrem octo, & amplius: deinde hunc secutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptum regnum, quàm regnans, felicior: hic à Moschis apud Vedrusios victus, eosdem apud Oposcam: Tartaros verò Tauricos apud Clecicum paucis ante mortem diebus insignibus prælijs profligauit: vterque extincti properè, credo vt digniori cederent: post hos Sigismundus hic noster natus est. Hunc secutus Fridericus, sacris initiatus, Archiepiscopus Gensnen. simulq; episcopus Cracouiensis, & S. Rom. Ecclesiæ presbyter cardinalis fuit.

Anna soror eius, & vxor. Ferdinandi regis Rom. &c. Ferdin. Cæs. liberi.

Cazimirus filius Cazimiri sanctus.

Ioan. Albertus rex Polon.

Alexander rex Polon.

Fridericus cardinalis.

Porrò filiarum Cazimiri duæ immaturè mortuę: Heduigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgensi, Anna Boguslao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum: Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicensium, & Bregensium ducibus matrimonio iunctæ fuêre: & omnem penè Germaniam affinitatibus, & pro-

Filiarũ Cazimiri desponsatio.

& propinquitatibus illuſtrium virorũ, & mulierũ, quas enumerare perlongum eſſet, nobis deuinxêre. Sed ad inſtitutũ noſtrum reuertamur. Hoc igitur Sigiſmundi genus cõpluribus, quẽadmodũ videtis, pręclaris principibus ac regibus fœcundum fuit. Atque is ab ineunte primùm pueritia, vna cũ alijs fratribus, ab honeſtiſſima, & religioſiſſima matre, ſanctè ac temperãter educatus, & à pręceptoribus, viris eruditis, bonis, grauibus, & pijs ad virtutẽ in primis, & pietatem, cultumq; diuinum inſtitutus, in literis quoq; non cõtemnendos progreſſus fecit: ita, vt Latinè ſcribentes, & loquentes ſine interprete intelligeret, nec incõmodè ipſe ea lingua vteretur. Germanicã verò, cuius propter finitimos atq; etiã incolas Germanos, non exiguus eſt vſus apud nos, exactiùs didicit. Porrò in diuinis Scripturis ita fuit exercitatus, vt multa inde ſenior meminiſſet: ac ſæpe eas in ore haberet; nõ ad ſcurrilem iocum, aut ad curioſam diſceptationem, vt nunc improbus, ne dicã impius, mos inoleuit, ſed ſeriò, & ad moderandas actiones, vitamq; omnẽ: eoq; timorẽ Dei, iuſtitiam, & virtutẽ maximè ſemper prę oculis habuit. Permultùm. n. refert, quib. rebus quis ab ineunte ętate aſſuefactus fuerit. Nec ſcio, an ad vitam ſic vel ſic degendã longè plus faciat, quo modo quis à puero eductus, & inſtitutus, quàm quo modo natus ſit. Solent enim plerunque etiam bonæ, & generoſæ indoles, praua, atque adeò negligentiore quoque educatione deprauari: vitioſam verò naturam ſępe bona educatio corrigit. Sic igitur educatis Sigiſmundus, adoleſcẽs ſingulari indole, modeſtia, comitate, grauitate, & induſtria, quæ res maximè ætatem illam cõmen-

Educatio Sigiſmũdi.

Linguarum peritia.

Pius vſus ſacrarum literarum.

Educationis bonæ vtilitas.

Adoleſcẽtia Sigiſmundi.

dant, magnam ſibi non modò noſtrorũ hominum, ſed etiam externorum, Vngarorũ, inquam, Bohemorum, Sileſiorum, & Germanorum, cum quibus vixit, beneuolentiam adiunxit. Nam cùm regnante Ioanne Alberto fratre poſt patrem, iuuenis in Vngariam ad Vuladislaum alterum fratrem ſe contuliſſet, ibi ea dignatione fuit, vt Vngari, & Bohemi magis eum propemodum, quàm regem ſuum reuererentur: per eum, quæ cuperent, publicè & priuatim à rege peterent: eius autoritati, & iudicio libenter ſtarent. Vſque adeò maiorem vim habet ad tenendos in officio etiam feroces homines, ęquitatis, grauitatis, conſtantiæ, & ſapientiæ opinio, quàm regium ſceptrum, quàm etiam carcer, bonorũ confiſcatio, proſcriptio, virgæ deniq; & ſecures. Itaque magno omnium fauore, Glogouienſem, & Opauienſem dominatum, & ſummam vtriuſque Sileſiæ præfecturam à Vuladislao fratre obtinuit: adeoque carus ac venerandus fuit Sileſijs, vt hodie etiam eius imperium grata, & iucunda memoria proſequantur. Quid illud, nónne ingens eſt bonæ exiſtimationis, & beneuolentiæ hominum erga eũ documentum? quòd cùm regnaret iam in Polonia, à Suetijs, poſt eiectum Chriſtiernum regem, & item ab Vngaris atq; Bohemis, poſt miſerabilem Ludouici fratris filij interitum, vt illa quoq; regna ſuſciperet, expetitus eſt? Neq; deterrebat Suetios tanta terrę, mariſq; intercapedo, quanta à nobis diſiunguntur: ac ne Vngaros quidem, & Bohemos pacta conuenta cum Maximiliani Cæſaris liberis, aut Caroli, & Ferdinandi maximorum principum potentia, ſi Sigiſmundus delatum ſibi regnum ſuſcipere voluiſſet.

Fauor Sigiſmũdi apud Vngaros, & Bohemos.

Glogouiẽſis & Opauienſis dominatus, & ſuprema præfectura Sileſiæ.

Regna ei oblata, ſed non acceptata.

Apud ſuos verò quàm gratioſus fuerit, vel illud permagno argumento eſt, quòd Ioanne Alberto rege mortuo, prælatus fuiſſet proculdubio in regno, maiori natu fratri Alexandro cunctorum ſuffragijs, niſi plus publica quies atq; tranquillitas, & vetuſta cum Lituanis, quos iam Alexander ditione tenebat, fœdera valuiſſent. Iam verò quantum ei honorē ſummi quiq; Principes habuerint, redite quæſo mecum pauliſper in memoriam. Primum enim Maximilianus Cæſar, nō minoris animi, quàm prudentię princeps, dudum hoſtis accerrimus, poſt celebrē illum congreſſum Viennenſem, eo ipſum honore proſequutus, eà caritate complexus eſt, vt in loco fratris deinceps eum haberet: eius gratia fœdus cum Baſilio magno Moſchorum duce ictum reſpueret, ac non modò defenderet contra Sigiſmundum Cruciferos in Pruſſia, quos defendendos ſuſceperat, verùm etiam auxilia ei contra illos, ſi quid noui molirentur ſuo, nepotumq; ſuorum nomine promitteret. Qua de re extat apud nos diploma eius.

Gratioſus apud Polonos.

Amicitia, & fœdus cū Maximilian. Imp.

Viennenſis cum Cæſare congreſſus.

Huius verò nepos Carolus, qui nunc latè & feliciter imperat, nónne hunc Sigiſmundo honorem habuit, vt inclytæ huic reginæ Bonæ, vxori eius coniunctiſſimæ, Barēſem principatum, quem poſt obitum matris eius in poteſtatem ſuam redegerat, redderet? ipſum ſocietate ſua, & aureo vellere vltro dignaretur? ſæpe honorificentiſſimam eius mentionē faceret? neq; vnquam Cruciferis, & alijs Germanis bellum contra eum flagitantibus indulgeret? Adeſt hic vir clariſſimus Stanislaus Laſcius palatinus Siradienſis, haud ita pridem apud illum potentiſſimum Imperatorem legatione functus. Adſunt item viri

Amicitia cum Carolo V. Imper.

Stan. Laſcius.

Petrus Opalenius. *Stan Borgius.* *Nicol. Myscouius.* *Ioan. Dantiscus episcopus.* *Amicitia cum Ferdinando rege, & Cæsare.*

præstantes, Petrus Opalenius castellanus Gnesnen. Stanislaus Borgius Decanus Cracouiensis, Nicolaus Myscouius regiæ mensæ structor. Vellem adesset etiam vir eruditissimus Ioannes Dantiscus, episcopus Varmiensis: qui omnes idem munus apud eundem imperatorem cum laude superioribus temporibus obierunt. Ex his cuique licet discere, quantopere ille princeps maximus, & grauissimus Sigismundum regem obseruârit. Quid frater eius Ferdinandus Cæsar & Rex potentissimus? nónne plurimum eum & amauit, & coluit? Nónne eius arbitrio controuersiam suam cum Ioanne rege regno Vngarorum permisit? Non dico, quibus verbis, & rebus præterea sæpenumero idem rex quanti Sigismundum faceret declarauit. Possem autem non vano rumore accepta referre, sed quæ cùm de grauibus viris accepi, tum ipse explorata habeo, cùm nuper ad illum à te, rex Sigismunde Auguste, cum Nicolao Radiuilo, viro illustri, & acuto, Lituaniæ summo Marschalco missus essem. Ne illud quidem commemoro, quanto animi dolore idem nuper Sigismundi nostri mortem prosequutus, quantoque studio pariter, & apparatu exequias ei in maxima principum Germaniæ celebritate fecisse dicitur. Vt autem & Gallorum regem Franciscum, qui anno superiore decessit, Iulium secundum, Leonem decimum, Clementem septimum: & hunc qui nunc præsidet, sapientissimum Paulum tertium, pontifices maximos prætercam, quorum illustria habiti huic regi honoris documenta commemorare possem: vt magnorum item & grauium quorundam Germaniæ principum perhonorifica de ipso

Nicol. Radiuilus, & Mar. Crom. oratores ad Ferdinand.

Amicitia cũ maximis regibus, & pontificibus Rom.

de ipso elogia, quæ ipse his auribus audiui nuper, omittam. Barbari nónne eum præ cæteris regibus, & monarchis reueriti sunt? Quo enim rege cultior, & populosior fuit Russia, & Podolia? hoc est, quo rege quietiores fuêre Tartari, prædis & acpto alioqui viuere soliti? Quid ego dicam de Turcis, qui felicitate sua elati, omnes homines atq; Gentes præ se contemnunt? Annón Solimannus bellicosissimus, & felicissimus eorum imperator, cum eo perpetuum fœdus percussit, & religiosè coluit? negare id alijs postulantibus, aut ad tempus modò concedere, nec admodum superstitiosè seruare solitus. Annón Valachis ac Tartaris vectigalibus suis, ne Sigismundi regis ditiones infestarent, edixit? Annón idem, huic etiam eius filio Sigismundo Augusto, per Petrum Opalenium, & Ioannem Ocessium castellanum Biecensem, viros ornatos, pacem, & amicitiam in gratiam patris promisit? Annón eiusdem intuitu, filiam eius Isabellam reginam viduam, nepotemque, hactenus incolumes esse barbarus tyrannus passus est? qui ne ad Valachiam quidem adspirasset, nisi eum intempestiuè, ne quid aliud dicam, dissensiones nostræ animassent. Quid Selimus Solimanni huius pater, ferox, & in patrem etiam suum impius, annón Sigismundi amicitiam splendida legatione olim expetiuit? Nimirum admirabantur in eo cuncti virtutem, grauitatem, & constantiam singularem: reuerebantur etiam nonnihil eius felicitatem. Quis enim tot annorum spacio in tãta orbis terrarum perturbatione felicius eo regnauit? quis regnum, superiorum regum infelicitate diuexatum ac deformatũ, aut pacatius admini-

Barbari Sigismundum reueriti.

Cum Solimanno.

Ioan. Ocesius orator ad Solimãnum Turc. imper.

Isabella regina Vngar.

Regnũ florens & pacatum.

ſtrauit, & retinuit, aut florentius, & opulentius reliquit? Quis tot ac tam difficilia bella, tam ſecunda fortuna, tantaq; celeritate confecit? Commemorantur à veteribus ſcriptoribus, Cyrus Perſarũ, Alexander Macedonum, Mithridates Pōti, Carolus Magnus Germanorum, maximi & fortunatiſſimi reges. Celebrantur Alcibiades, Conon, Themiſtocles atq; Timotheus Athenienſium: Ageſilaus, Pauſanias, Lyſander Lacedæmoniorum: Pelopidas, & Epaminondas Thebanorum: Hannibal, & Aſdrubal Carthaginenſiũ: Romanorũ verò (vt multos omittam) Fabij, Scipiones, L. Lucullus, Gn. Pompeius, & C. Cæſar, clariſſimi Duces, & Imperatores. Ne noſtrorum quidem Boleslaorum, & Wladislaorum obſcura eſt gloria. Verùm illi omnes partim cum imbellibus populis rem habuerunt: partim bello felices, cæteris rebus infortunati fuerunt: partim cladibus victorias propemodum adæquarunt: partim etiã aliquouſq; à fortuna euecti, in medio curſu deſtituti, & ad extremum ſæuis eiuſdem procellis obruti ſunt. At Sigiſmundum noſtrum ab initio ad finé vſq; ſecũdo flatu fortuna proſecuta eſt. Cum quibus verò bella is geſſit? Nempe cum potentiſſimis Moſchis, ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, fortiſſimis Germanis, cum Turcis deniq;, vel ipſa victoriarum perpetuitate formidabilibus. Quarum gentium validos exercitus, vel inſignibus prælijs vicit, & profligauit, atq; adeò deleuit etiam, vel caſtris exuit, vel deniq; regiones earum impune vaſtauit: quaſdã etiam domuit. Atque, vt à Tartaris, perpetuis noſtris hoſtibus incipiam: horum quidem nõ contemnendos tres exercitus apud Sluſcum tribus prælijs duce Con-

Reges, & duces inclyti.

Comparatio Sigiſmundi cum clariſſ. principib.

Bella Sigiſmundi.

Victi ab eo Tartari diuerſis prælijs.

Constantino Ostrogio, principe omnium seculorum memoria dignissimo, ad internecionem penè cæcîdit. Deinde apud Visnoueciam vigintiquatuor millia, cùm se per Russiã populabunda diffudissent, sexies fusa leuibus, & particularibus prælijs, ad extremum tota acie in abeuntes facto impetu, Nicolao Camenecio palatino Cracouiensi, & eodem Constãtino, ducibus profligauit, cùm nostri sex millium equitum numerum nõ excederent, de quibus vix centum eo prælio desiderati sunt. Hostium verò multò minor pars pernici fuga euasit. In Valachia quoq; ante multos annos à Bogdano Palatino, huius regis auspicijs, & armis ijdem hostes graui pręlio victi sunt. Ne illæ quidem victoriæ sunt, quæ apud Voronouiam Ioanne Camenecio, apud Buscũ Stanislao Lanscoronio, apud Zincouiam arcem Iacobo Sencignouio, atq; iterùm palatino Kiouiensi, in Volinia Constantino, & Ostaphæo ter, apud Ossacouiam hostilem arcem eodem Ostaphæo, & Prædislao Lanscoronio Ducibus, & quæ in Podolia Trebinij, quæque apud Camenecia, & Verestatincium pagum, & compluribus alijs in locis Nicolai Senauij viri fortis, & magnanimi, qui nunc palatinus Belsensis est, ductu, & fratrum eius Alexandri, & Procopij, ac Bernardi Prætificij Silesij opera partæ sunt. Nam leuiora cum his apud Treboulíam, Podhaiciam, Medibozum, & multis alijs in locis prosperè item gesta certamina, sciens, volensque prætereo, ne sim longior. Tot enim ferè sunt, quot excursiones ea gens rapacissima, & famelica, & vel è flamma, quod dicitur cibum petere solita, in ditiones eius ipso regnante fecit: perrarò enim impune id

Constantinus Ostrogius dux.

Nicolaus Camenecius.

Valachi victi.

Ioannes Camenecius.

Stan. Lanscoronius.

Iacobus Sencignouius.

Ostaphæus.

Prædislaus Lanscoronius.

Nicolaus Senauius.

Bernard. Prætificius.

abſtulit. Quid illa apud Caniouiam in Lituania ante vnum & viginti annos, nónne omnibus ſeculis eſt memorabilis victoria, qua viginti ſex millia Tartarorum eodem illo Conſtantino duce parua manu profligata ſunt?

Bella cum Turcis geſta.

Cum Turcis nullum hic rex apertè bellum geſſit: ſed tamen aduerſus eos, cùm vel Tartaris intermixti è Podolia prædas agerent, vel Valachis opem ferrent, vel denique noſtros circum Bialogrodum, quod & Moncaſtrum vocant, populabundos inſequerentur, cùm ab alijs, tum à Prædiſlao Lanſcoroniæ regis huius auſpicijs proſperè dimicatum eſt. Bis contra eoſdem in Vngariam Ludouico regi miſſa auxilia. quo quidem vtroq; tempore, vtinam priùs quidem viro illuſtri, & incomparabili Ioanni Tarnouio, earum copiarum ductori: poſterius verò Gnoinio obtemperatum eſſet. Vterque Turcica arma, viresque periclitatus erat in Podolia: cùm illi inde, irritati à noſtris, aliquoties prædas egiſſent. Sed magis comes Tarnouius, cuius præclara virtus enituit, quo tempore Turcæ ad tredecim millia, Podoliam, & Ruſſiam ad Leopolim vſque & fines Vngariæ ferro, ignique vaſtantes, tria millia, plus minùs de ſuis, particularibus aliquot prælijs fuſi, amisêre. Quod ſi idem robur animi fuiſſet in eo, penes, quem tunc erat militare imperium, potuerat exercitus ille cunctus deleri. Taceo duodecim millia Turcarum in Auſtria, ante quindecim (niſi fallor) annos, noſtratium trium millium opera, & virtute in primis penè ad internecionem deleta. Nam ij tunc, quamuis Sigiſmundo regnante, tamen non publicè, neque Sigiſmundi auſpicijs,

Præd. Lăſc.

Ioann. Tarnouius comes.

Tarnouij laus.

ſed

480

ſed Caroli Cæſaris, & Germanorum ſtipendijs militarunt. Iam Valachos dolis atque artibus vſitatis fretos, & clade noſtrorum Ioanne Alberto regnante apud Bucophinam ſiluam accepta, Turcarumque ac Tartarorum auxilijs tumentes, quanta non modò felicitate, verùm etiam celeritate vicit, ac domuit: cæſisque eorum copijs, vaſtatis longè, lateque agris, ſenatu penè omni capto, Bogdanum regulum gentis, quem Voieuodam, & Palatinum vocant, reſtituentem prædam, quam paulò antè in Ruſſia cœperat, in verba ſua iurare coëgit: & amiſſam maiorum ſuorum culpa Pocutiam ab eo recepit. Noſtra verò memoria, cùm Petrus palatinus rebellaſſet, Pocutiamque rurſus inuaſiſſet, primùm ſex millia hoſtium apud Guoſdeciam arcem, ac mox viginti duo millia apud Obertinum pagum vix à quatuor millibus noſtrorum, duce hoc Ioanne comite Tarnouio viro clariſſimo, & primario bellatore, inſigni, & inopinata clade profligata ſunt, erepta cum bombardis cætera impedimenta, Palatinus ipſe ſaucius vix fuga euaſit. Nec tamen ad officium redijt, donec poſtea in arce Chocimenſi obſeſſus, & ad extrema redactus, ſolenne vnà cum proceribus, & cuncta nobilitate ſua regi iuſiurandum dedit. Porrò cum Germanis Pruſſiam ſibi vendicantibus, quo tempore tu Sigiſmunde Auguſte natus es, bellatum quidem variè, ſed nunquam, niſi proſperè à noſtris dimicatum eſt. Nēpe apud Pruſmarcū, Zeburgā, Guteſtadiam, Brunſbergam, Reſlam, & Raſtemburgum, à Iacobo Sencignouio: apud Piſſiam à Staniſlao Maſſouio-

Bogdanus Valachus victus.

Petrus Valachus ductu Tarnouij victus.

Bella cum Cruciferis Teuthonicis geſta in Pruſſia.

Iacobus Sencignouius.

rum duce: in sinu Varmiensi, siue Habo lacu nauali prælio à Gedanensibus, bis apud Bartensteinam, sæpiùs à Prædislao Lanscoronio, & Ioanne Zaremba palatino Calissiensi multis in locis: apud Heilisbergam ab Alexandro Ilouio, Gdani, & Elbinge, cùm eas vrbes adorti essent, à ciuibus fusi, & profligati: ad extremum tot cladibus, & inedia, vigilijs, & iugi nostrorum equitum vexatione fracti, & ad paucos redacti, Prussia excessêre.

Lanscoron. *Ioan. Zaremba.* *Alexander Ilouius.*

Quid ego de Moschis loquar? qui vel pręcipuam gloriæ, & victoriarum materiam huic regi præbuêre? Apud Poloscum, olim quidem septem millia hostium à Ioanne Boratinio, viro acri, & animoso, interfecta: deinde verò tredecimo abhinc anno, cùm ij Lituaniam non ampliùs decem & octo milliarijs à Vilna metropoli, hyberna excursione depopulati, reuerterentur, mille extremi agminis, quos solos Lituana nobilitas cum aulico regis comitatu, tumultuariè accurrens, assequi potuit, trucidati. Superiori etiam quodam tempore in interiore Lituania prædabundi, magnum suorum numerum, & prædam, quam abigebant, Lituanis insequentibus, amisêre. Iam apud Starodubum Radogostiam, & apud Smolenscum aliquoties ante tredecim annos, ductu Georgij Radiuili castellani Vilnensis, non sine magnis cladibus profligati: apud Orsam verò cùm primum Sigismũdus regnare cœpisset, ne expectare quidem nostros, dum Borysthenem tranarent, sustinuêre, experti vim eorum in vna, & altera turma, quæ primo impetu incredibili audacia traiecerant: verùm dilapsi, cùm vastari sua vltra Vesmam etiam atque Drohobusum cernerent, denuo coadunati ad cen-

Victoria de Moschis parta. *Ioannes Boratinius.* *Georgius Radiuilus.*

tum

tum millia, ne adoriri quidẽ ter mille nostros mercenarios milites cum paucis Lituanis longiùs à castris regijs ad Smolenskum positis progressos, ausi sunt. Magnis verò incommodis affecti, Mosiro, Turouio, & alijs quibusdã munitionibus, quas dudum Michael Glinscius ad eos perfugiens interceperat, redditis, commutatisque captiuis quinquaginta nobilioribus ac senatorij ordinis, quos de Lituanis Alexandro rege victo apud Vedrusios ceperant, pacem accepêre. Nec maiore ij fuêre fiducia longè pòst, cùm Radogostiam, ac deinde Ioanne Tarnouio nostros ducente, Homiam & Starodubum arces à nostris partim vi captã, partim in deditionem acceptas amisêre. Et Starodubum quidem, cùm ampliùs quindecim millibus armatorum, qui fuerunt in eius arcis præsidio: qui soli nostrorum numerum longè superabant, virtute perpaucorum militum nostrorum, & sulphurati pulueris, ignisque adiumento expugnatum, & euersum. Neq; verò ij tanto temporis, hoc est, plus quàm viginti annorum interuallo, quantum inter Orsensem pugnam, de qua iam dicam, & hoc extremum Starodubense bellum intercessit, abiectos semel spiritus recipere potuêre. Orsensem verò illam celeberrimam, & cum omnibus ferè omnium gentium atq; seculorum victorijs comparandam victoriam, quid hîc pluribus commemorare attinet? Eadem opera soli lumen adderẽ. Quis enim est, qui nesciat, illo prælio, Constantino Ostrogio principe, & Ioanne Suirzouio ducibus, octoginta millia Moschorum bellatorum, qui omnem nostrum exercitum nõ modò proterere posse videbãtur, verùm etiam Borysthenem tra-

Orsensis de Moschis memorabilis victoria.

Ioannes Suirzouius

nare passi, pecudum in modum flagris abigere in Moschouiam destinarant, ingenti strage interfecta esse: ita vt desideratorum numerus ad quadraginta ferè millia peruenisse, vel certè duo & triginta millia superasse dicatur? Ductores eius exercitus, viros illustres, omnemque senatum gentis, & supra quater mille captiuos viuos in potestatem venisse,

Basilius Moschouitarum princeps.

direpta castra opulentissima: ducē ipsum Basilium bellatorem exercitatum, & contra Tartaros, & alias gentes finitimas victoriosum vsque ad regiam suam Mosquam profugisse: atq; ibi ampliùs centum, & viginti milliaribus bene longis à loco conflictus, tamen vix tutò se subsistere posse credidisse. Tantus verò tunc pauor Moschorum animos occuparat, vt Smolenscum, Seueriense Nouogrodum, & complures alias munitiones, quæ ferè fraude, & perfidia Russorum, partim hoc ipso rege regnante, partim superioribus temporibus in potestatem hostium venerant, desertas tunc ac vacuas defensoribus, nullo negocio recuperare nostri potuerint, si prosequi statim victoriam per tempus anni quieuissent. Atque hæc quidem sunt bellica huius regis decora præcipua (nam leuiora multa prætereo, ne anxiè & minutatim cuncta exquirere, & persequi videar) quæ quidem hoc sunt admirabiliora, quò magis inopinata: vtpote in summa ærarij inopia, & pleraque omnia lōgè imparibus viribus gesta: ita, vt bene cum nostris agi videretur, quoties non plus duplo hostium multitudo excederet. Has tot ac tantas victorias, tanta imparitate copiarum quæsitas, nihil mirum est (vt est rerum humanarum conditio varia, & instabilis) si quæ clades interpolarunt. Sed quotnám,

Clades paucæ & paruæ in tot bellis.

nám, & quantulæ sunt eæ? Vna apud Socalum à Tartaris, temeritate Russicæ nobilitatis accepta, vbi quatuor fortasse millia nostrorum à quadraginta millibus Tartarorum loci opportunitate vsorum, defatigata veriùs, quàm superata, non incruentam hostibus victoriam concessêre. Nostri mille ducenti desiderati, barbarorum verò cæsa quatuor millia. Itaque raptim ij cum præda, quamuis victores retrocessêre. Altera apud Serethum amnem, cùm perpauci nostri in hostico palantes, à Valachis circumfusis oppressi sunt: vbi tamen non plures, ducentis nostris periêre. Nam cum peruastata longe, lateque circum Pescouiam, siue Plescouiam Moschouia, ab oppugnatione Oposcę à valido hostium præsidio reiecti sumus, ignominia illa veriùs, quàm clades fuit, ductorum inscitia, & incuria (nolo dicere ignauia) accepta. Amissa verò magna pars Albæ, Russiæ Michaelis Glinscij, hominis ambitiosi, & Alexandri regis gratia inflati, proditioni, & Russorum atque præsidiariorum militum perfidiæ imputanda est. Porrò apud Ozacouiam, cùm vir in primis strenuus, Nicolaus Senauius eò vsque cum mille (opinor) equitibus priuato consilio populabundus excurrisset, priuata illa, non publica clades fuit, crudelitate eius, & perfidia Tartarorum contracta. Hæ sunt vniuersæ clades, quas Sigismundo regnante accepimus, quæ omnes vna aliqua ex his, quas superiùs percurrimus, victorijs abūdè expiatę & compensatæ sunt: nec scio, an quasi næuuli quidam formosum corpus, vel nubeculæ meridianum solem, tot illas clarissimas victorias illustriores reddidêre. Bellóne autem tantùm clarus, an etiam pace Sigis-

Michael Glinscius.

Nicolaus Senauius.

Pacis studia.

mundus fuit? imò verò pace, quam semper expetiuit, clarissimus. Testantur id tantæ opes & facultates hominum nostrorum, tam opulenta cùm externis commercia, tantus splendor, ne dicam luxus, tanta elegantia cùm in ædificijs, & victu, cultuque corporis, tum in sermone, & moribus, quanta nunquam ante hunc regem in Polonia fuit. Loquuntur leges diligentiùs aliquanto conscriptæ, clamant tot arces instauratę, tot exornata templa Dei Opt. Max. tam splendidè, & magnificè exædificata publicis iuxta ac priuatis ædificijs Cracouia, Posnania, Leopolis Varsouia, Lublinum, Gdanum & aliæ quędam vrbes atque emporia: tam denique culta, & habitata Russia, Prussia, Lituania, & Podolia, quæ regiones antea syluestres, & incultæ, aut superiorum temporum conditione desertæ magna ex parte iacuerant. Quid ego priuatos Sigismundi thesauros, & ærarium sine vlla cuiusquam iniuria, in extremos Reip. vsus asseruatum? quid tot ac tantas possessiones à maioribus eius oppigneratas, ab hoc verò redemptas, commemorem? Hæc eo sunt maiora, & magis honorifica, quò fœdius fuit ac deformius, quosdam ante eum reges quotidianis quoque sumptibus interdum defectos esse. Iam verò non minima est & illa felicitatis accessio, quòd eo regnante Zatoriensis ditio, & Massouia post quadringentesimum ferè annum ad corpus, & compagem Poloniæ rediuerunt: Prussia recusatum diu, & aliquoties excussum iugum accepit: Pomerani Stolpenses ad intermissam aliquandiu huius regni societatem, & clientelam, iureiurando adacti, reuenêre: in qua tamē nostra conniuentia nō diu permansêre. Porrò in commemo-

Splēdor, & elegantia Polonorum.

Leges.

Arces instauratæ, & templa.

Vrbes opulentæ sub Sigismundo.

Thesauri regis.

Zatoria, & Massouia recuperata.

Prußia, & Pomerani in clientelā accepti.

memorandis coniugijs, & liberis, quæ non exigua felicitatis humanæ pars est, diutiùs me immorari necesse nõ est. Permulti sunt in hoc cœtu, qui priorem eius vxorem, Barbaram, Stephani comitis Scepusiensis, ac Transyluaniensium palatini, cuius ductu nonnunquam cum Turcis Vngari fortiter dimicarunt, filiam, Ioannis postea regis Vngarorum sororem, fœminam sanctissimam, & pientissimam, nouerunt: quæ quidem maximam illam Orsensem de Moschis victoriam assiduis diurnis ac nocturnis precibus, cum lacrymis, & profusa in egenos beneficentia, asperioreq́, cultu corporis, & ieiunio coniunctis, à Deo impetrasse existimata est. Quæ quàm coniunctè cum viro vixerit, magno & longo mœrore, & vberi fletu, ac penè muliebri eiulatu post mortem eius indulgentissimus rex testatus est. Hac inmaturè intra tertium annum amissa, alteram suasu Maximiliani Cæsaris duxit, Bonam Sphortiam, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanensium ducis & Isabellæ Arragoniæ filiam; cuius auus maternus, Alphonsus eius nominis secundus, Neapolitanorum rex, & stirpis Arragoniorum ac Siculorum regum, de qua Carolus quoque, & Ferdinandus summi monarchæ maternum genus ducunt, antiquitate, & sua virtute fuit clarissimus. Paternus verò proauus Franciscus Sphortia, Sportiæ, qui primus eam familiam rebus magnis gestis fundauit, filius, cum plurima, & grauissima bella cũ maximis principibus, potentissimis populis, & præstãtissimis bellatoribus per omnem Italiam prosperè gessisset, nominisque sui ac terrore eam impleslet, à Philippo Maria Mediolanensium duce, Blancæ Mariæ fi-

Coniugia.

Barbara Vxor religiosiss.

Altera Vxor Bona Sphortia.

Alphonsus rex Arragonum.

Franciscus Sphortia dux Mediolani.

liæ coniugio, dotalique Mediolanensium principatu dignatus est. Hoc igitur tali genere prognatam Bonam, alteram vxorem Sigismundus rex accepit. De qua, quoniam præsens adest, graui dolore, & mœrore amissi dulcissimi mariti, quemadmodum cernitis prostrata, nihil dicam ampliùs, nisi quòd triginta ferme annos cum eo nupta, tanti ea fecit maritum regem, vt his extremis aliquot annis ægrotantem, & viribus planè destitutum, non coniugali caritate, sed ancillari planè ministerio sine omni fastidio curaret. Quo factum est, vt plurimùm ei vicissim rex amantissimus indulgeret. Harum verò duarum vxorum è Barbara quidem Heduigim filiam susceptam, fœminam lectissimam, Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori Roman. imperij, matrimonio iunxit, & nepotibus ex ea viuens adhuc auctus est. E Bona verò maximā natu filiam Isabellam, fœminam excelso & regio animo præditam, Ioanni regi Vngarorum affini iam priùs suo nuptui tradidit: nepotemque ex ea, quemadmodum fertur, indole puerum suscepit: quæ mulier complures iam annos post mariti mortem in præcipua laceri, & afflicti regni parte regnat. Reliquas verò tres, Sophiam, Annam, & Catharinam, virgines spectatissimas, magnorumque regum connubijs dignas, quas hic dolore immaturè amissi patris miserabiliter lamentantes, & humi abiectas videtis, elocari ipsi, ita vt optabat, datum non est. Filius verò vnicus hic Sigismundus Augustus, puer etiam dum decimum agens annum paterno regno, ipsius opera, studioque ante decem & octo annos inauguratus, pòst iuuenis factus, vxorem ac-

Bona regina fides & obsequium.
Sigismūdus plurimum indulsit Bonæ.
Heduigis filia.
Quatuor filiæ Sigism. è Bona.
Isabella regina Vngariæ.
Filius Sig. Augustus puer coronatus.

cepit voluntate patris, Elizabetham, Ferdinãdi Cæsaris, & Vngarorum, ac Bohemorum regis filiam natu maximam. In qua muliere genus cum forma, forma cum comitate, & mansuetudine, hæc cum probitate: probitas denique cum pietate (quæ ipsi patria virtus fuit) certabat, ita vt nescires, quid in ea potissimùm admirareris. Quæ vtinam vixisset diutiùs, & editis socero optatis ac sui similibus nepotibus, felicitatem eius perfecisset, tranquillitatemq; huius regni stabiliuisset. Sed non merebantur hæc, opinor, nostra scelera. Nunc ad Sigismundũ redeo. Nónne igitur hoc singularis cuiusdam felicitatis fuit, rege patre, patruo, auoque: matre verò Cæsaris filia, & magni regis sorore ortum esse: tres fratres, & vnius ex his filium, reges vidisse: regem & ipsum supra vnum & quadraginta annos tranquille, feliciterque regnasse? Summis principibus venerabilem, hostibus formidabilem, cęteris admirabilem fuisse? regnum legibus, opibus, ædificijs, humanitate, elegantia, & gloria longè florentius, quàm acceperat, reliquisse? Filiam reginam, alteram verò regina non inferiorem, & ex his nepotes & neptes habuisse? Filium denique regem secum, & post se fecisse? morientem, permagnum sui desiderium bonis omnibus reliquisse? Nónne hæc (inquam) ei præclarissima, & longæ posteritati memorabilia in hac vita contigerunt? Atque hæc tamen pleraque omnia externa sunt bona, in quibus fortuna plurimùm sibi vendicat: sed ab eo tamen ratione & consilio moderata sunt. Quid ego nunc formam, & staturam eius, robur cuiusuis honesti laboris patiens, dignitatem oris, dignamque, vt ait Poëta summus

Elizabeth prima Sigis. Aug. Vxor.

Elizabetha laus.

Nobilitas Sig. regis & felicitas.

Bona corporis forma.

Imperio faciem, depingam? Quod si facere maximè velim, non possim. Priùs enim ferè hæc in eo ætate ingrauescente marcescere cœperunt, quàm ego in hanc lucem prodij: sed tamen permanserunt in eo etiam affecta iam ætate, non obscura earum rerum vestigia. Roboris verò, & virium eius argumenta, fractæ inter manus nō semel florentiore ætate ferreæ equorum soleæ, rupti funes canapei crassiores, intensę manu balistæ, discerpti lusoriarū chartarum fasciculi, à maioribus natu, qui hæc fieri ab eo viderunt, prædicātur. Atq; hæc leuiora fortasse cuiquam videantur. Illa quidem nō in postrema bonorū parte numeranda sunt, sanitas, quæ ipsi perpetua ferè ante extremam senectutem fuit: integritas, & solida compago membrorum, quæ afflictas morbo vires facilè recuperabat: vigor sensuum, qui ad extremum vsque eum non destituit: firma, melioribus præsertim annis, memoria: denique acumen ingenij, quo fratres, maioresq; suos longo interuallo anteiuit. Sed & hæc omnia, vt sint magis propria hominis, quàm illa superiora, tamen ad corpus ferè, quæ deterior pars hominis est, pertinēt, nec magna laude, & admiratione digna sunt, quippe cum quibus nascamur, quæque in potestate nostra non sint, & ingenuo cum seruis, vrbano cum rusticis, nobili cum plebeis, regi cum mediastinis, & baiulis: denique bono viro cum improbis sint communia. Tametsi ne mutæ quidem pecudes, penitus horum bonorum expertes sunt, quin pleraque in illis, quàm in nobis, maiora, & illustriora spectantur. Viribus quidem ab vrsis & leonibus, agilitate à ceruis, & bisontibus, longæuitate ab ijsdem ceruis, specie fortas-

Robur, & Vires.

Sanitas.

Ingenium.

Vigor sensuum in quibusdam pecudibus.

fortaſſis ab equis & pauonibus, ſanitate à piſcibus, ſenſuum vigore à lyncibus, aquilis, canibus, vulturibus: induſtria, & ingenio quodãmodo ab elephantis, vulpibus, & apibus: ſic alijs rebus ab alijs fortaſſe ſuperamur. Cæterùm in animo vera hominis, & propria laus eſt. Corpus enim partim inſtrumentum, partim domicilium, partim etiam carcerem, & ergaſtulum animi, ſapientiſſimi homines eſſe voluerũt: animum ferè hominis appellatione dignati ſunt. Qui verò molliſſimè ſenſerunt, partem quidem hominis, ſed longè deteriorẽ corpus dixerunt: in animo omnem hominis excellentiam, & principatum collocarunt. Quocirca his, quę externa, quęque corporis bona dicuntur, ita obiter tranſcurſis, ad eas, quæ ſunt propriæ hominis, atq; adeò magni & excellentis principis laudes, tranſeamus. Quas dum, quanta maximè breuitate poterimus, perſequemur, quæſo, vt benignè, & attente, quod feciſtis adhuc audiatis. Virtutem, ſummam animi, atq; adeò hominis perfectionem, quicunq; rectè philoſophati ſunt, dixerunt, eiuſque virtutis prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iuſtitiam, quatuor partes, & quaſi fontes quoſdam, vnde officium, & omnis honeſta & laude digna actio manaret, eſſe voluerunt. Quænam ergo ex his in hoc pręſtantiſſimo rege deſiderata eſt? Prudentiane? quæ ex præteritis & præſentibus, ea quæ deinceps euẽtura ſint, colligit: cauſſas rerum videt, rectè de rebus iudicat, ſibi, ſuiſq; in longum proſpicit, impendentia mala ſapienter auertit: at ea ſumma & admirabilis in eo fuit. Argumento eſt, bene & cum approbatione cunctorum, quoad ei per ætatem, atq; morbũ licuit,

Bona animi.

Laus propria hominis eſt in bonis animi.

Virtus, & eius partes.

Laus Sigiſ. à virtutib.

Prudentia.

administrata, & inter tot vndique imminentes hostes per tot annos incolumis conseruata Respublica.

Gentes & leges variæ.

Nam quis sapientius eo, siue ex legibus, & morib. nostris, siue ex æquo & bono ius dixit? Nihil eum varietas legũ atq; morum, quibus alijs equestris ordo, alijs oppidani, alijs agrestes, deinde diuersis Poloni, Lituani, Massouij, Prussi, Silesijq; vtuntur: nihil diuersa, & pugnantia nonnunquam senatorum iudicia, quò minùs ius suum cuiq; tribueret, perturbarunt. Accidit interdum, vt post dictas à senatu sententias, vltima ipsius, ab omnibus diuersa, & tamen omnium esset æquissima. Porrò in consilijs de Republ. nihil temerè, & inconsultè faciebat, cuncta ad publicam, non partis, aut ordinis huius, vel illius, sed omnium vtilitatem referens, fortunę quàm minimum sese, suaque permittens: ac tuta consilia lubentiùs, quàm callida, & periculosa semper secutus.

Consilia quieta.

Bella, in quibus fortuna plurimùm dominatur, nunquam appetiuit: nec nisi necessariò, & graui iniuria prouocatus, suscepit, & ita quidem, vt ab illa comici Poëtæ sententia non discederet: Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Itaque à quietis consilijs nunquam, ne inter media quidem arma, & rebus ad nutum fluentibus, abhorruit.

Regna oblata repudiata.

Regna à Suetijs, Vngaris, & Bohemis (quemadmodum superiùs dixi) delata recusauit, ne se, patriamq; suam nouis, & periculosis bellis implicaret.

Valachi cur non subacti.

Valachos subiugare, siue adeò exterminare, obrupta crebrò fœdera cùm posset, noluit: ne vel illi desperatione adducti, Turcis sese dederent, vel redacta in prouincię formam Valachia, & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyran-

Bellum contra Turcas cur deuitauit.

tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Non quòd à pia contra barbaros ac deuotos Chriſtiani nominis hoſtes expeditione penitus abhorreret: ſed quòd ſuas, illorumque vires iuſta lance metiretur. Sic enim iudicabat, neque ſuum eſſe, neque vnius planè cuiuſquam principis, tam validum hoſtem, qui Aſiæ, Aphricæ, Europæque magnam partem ditione teneret, florentiſſimum Græciæ imperium euertiſſet, Caramannos, Cilicas, Syros, Ægyptios, & neſcio quas prętereà gentes vna æſtate ſubiugaſſet, deniq; latiſſimè dominanti Perſarum regi grauis eſſet, debellare. Coniungenda eſſe Chriſtianis principibus arma, ſi hoſtem illum à ceruicibus ſuis vellent depellere.

Cùm ergo animaduerteret, cæteros principes feralibus odijs inter ſe digladiari, ac totum penè orbem Chriſtianum plus, quàm ciuilibus bellis ardere, omni honeſta ratione ſemper Turcicum bellum declinauit: & Ludouico, fratris filio, Vngarorum, & Bohemorum regi ſedulò idem ſuaſit: qui iuuenis ſi patrui, quàm ferociorum quorundam conſiliariorum ſuorum, conſilijs obtemperare maluiſſet, oblatamq; à Turcis pacem accepiſſet, ſeu verius ipſis expetitam dediſſet, viueret fortaſſis adhuc, neq; muniriſſimum Chriſtianorum regnorum propugnaculum Vngariam ſecum vnà perdidiſſet. Hæc ſanè fuit cauſſa, cur apud pientiſſimum, & Chriſtianiſſimum regem Sigiſmundum nihil valuerunt Iulij ſecundi, Leonis decimi, Adriani ſexti, & Clementis ſeptimi pontificum maximorum preces, & exhortationes, ad ſuſcipiendum contra Turcas bellum incitantium.

Diſſuaſor belli Turcici.

Conſilium Sigiſmundi à Ludouico rege Vngar. neglectum.

Pontificum exhortationes ad bellū Turcicum.

Bellum Turcis communi regum consilio, & ope inferẽdum. Baiazetes pacem petiuit à Sigismundo.

Optabat quidem sapientissimus rex tempus illud, cùm Christiani principes restinctis intestinis bellis, reconciliatisq; inter se animis, ad inferẽdum Turcis bellum conspirarent: plurimumq; in id operæ, laboris, & sumptuum impendit, siue quãdo cum Maximiliano Cæsare congressus est: siue cum missis non semel ad dissidentes principes, & ad Pontifices maximos, veluti præsides, & moderatores Reip. Christianæ legationibus, accuratè ac diligenter ea de re egit. Et cùm initio nonnulla eius rei spes ei affulsisset, non nisi annuas inducias Baiazeti, Solimanni huius auo, petenti dare voluit. Ea verò spe frustratus, sæpe diuinauit, nũquam id se viuente euenturum esse, vt Christiani principes aduersus communem illum hostem vires coniungerent. Intelligebat enim, quousq; nonnullarum nationũ mutua inter ipsas odia processissent: nec defore Turcis, quos à cæterorum consensu, ad impediendos pios conatus, auellerent. Quid illud? cum principes Christiani complures, quos nominare necesse non est, sub Clemente Pontifice, in suum fœdus, contra Carolum Cæsarem, partim inuidentia felicitatis eius, partim potentię metu initum, pertrahere eum non potuerunt? Aut cũ nuper primarij Germaniæ principes, affines ferè ipsius, & præpotens illa tot opulentorum populorum contra eundem Imperatorẽ, & fratrem eius conspiratio, pellicere eum in societatem suam nequiuit? ne catenus quidem, vt vel pecuniæ non nihil mutuò daret affinibus, & cognatis, vel conatus illos tacitè approbaret, vel denique, ne suos homines stipendijs eorum militare prohiberet? Cuius tamen rei non leuem ei excusationem

Bellum contra Carolũ Imp. semper dissuasum. Smalcaldẽse fœdus.

dabant

dabãt apud Cęsares, libertas & instituta nostra. Non modò autẽ nihil eorũ fecit, sed etiam dissuadere conatus illos, & pacificatorem sese interponere conatus est. Atque vtinam ei obsecundatum esset: non tam vasta quibusdam locis, neque tam exhausta passim esset pecunijs iuxtà ac viris Germania: & liberi adhuc principes quidam retinerent dominatus suos amplissimos. Sed fortasse sic Deo visum, vt fastum, & contumaciam, prætextu libertatis Euangelicæ, contra sanctissimas leges, & instituta maiorum, contra antiquissimum vniuersi Christiani orbis consensum, & cõtra legitimos magistratus suos impie sese efferentem, retunderet. Cùm igitur hæc vel faceret, vel recusaret optimus rex Sigismundus, nónne magna fuit illa eius prudentia, cum fide amicitiæ, & constantia coniuncta? Quid? cum Ioanni regi, bis affini suo, ne regnum Vngarorum Ferdinando Maximiliani nepoti iam priùs destinatum, susciperet, dissuadere frustra studuit? aut cũ ei profugo exilij quidem locũ apud se indulsit, vt aliquid necessitudini, & calamitati eius tamen daret: auxilia verò contra eundem Ferdinandum negauit? aut cùm pacem inter eos componere magna cura instituit? Cernebat nimirum sapientissimus princeps à longè, quantum mali intempestiua illa Ioannis ambitio Vngaris aduectura, quantisque malis, & calamitatibus non modò florentissimum illud regnum, verùm etiam finitimas ei regiones inuoluturum esset bellum illud inter duos de regno conflatum. Iam in reuocandis ad officium Gdanensibus quodam furore multitudinis ad rebellionem concitatis, & in eijciendis è Prussia Cruciferis Marianis

Clades Ligæ Smalcaldicæ.

Germanorum contumacia prætextu libertatis Euangelicæ.

Erga Ioann. regem Vng. quomodo se gesserit.

Intempestiua Ioannis ambitio ad regnum.

Gdanum pacatum.

Cruciferi eiecti è Prussia.

tam cupidis, tamque contumacibus, vt nunquam ab eis Polonia, & Lituania quietè eſſe poſſent, an-nón magno & exquiſito conſilio vſus eſt? Ne illud quidem eius conſilium ſapientia vacauit, quo, cùm hinc à Moſchis graui bello diſtineretur, inde Cruciferi non leuius bellum ei oſtentarent: Maximilianus verò Cæſar, infenſus ipſi adhuc, & hos, & omnes, quoſcunque poſſet, in eum, & in perniciem Polonorum concitaret: Tartaris donatiuum, ſiue ſtipendium conſtituit, non modò vt ab aſſiduis eorum incurſionibus ditiones ſuas, alijs quemadmodum dixi, bellis impeditas, liberaret, verùm etiam, vt eorum opera in vexandis ac diſtinendis Moſchis, & alijs hoſtibus ſuis, paruo redempta vteretur. Quare tantum profecit, vt & Moſchos ad petendam pacem adigeret: & tam culta & habitata ſit, quàm nunquam ſub fratribus, patre & patruo eius fuit, Podolia. Quàm ſolidum verò fuit eius iudicium in mandandis honoribus, & magiſtratibus, & in allegendis in ſenatum viris idoneis, quoties id ei arbitrio ſuo facere per quoſdam importuniores, quibus impenſius indulgebat, licuit? Atque hoc id admirabilius eſt, quod difficile eſt non peccare in hac parte maximis quibuſque regibus, & principibus, propterea quòd alienis ferè & oculis cernunt, & auribus audiúnt. Iam peculiaris illa eius in omnibus dictis & factis cunctatio, ne ipſa quidem ſua commendatione caret. Nimirum ſapientis eſt, nihil temerè, nihil præcipitanter, ſed omnia conſultè ac deliberatè agere. Sic enim caueamus, ne cuius nos dicti aut facti vnquam pœniteat. Itaq; celebratur etiamnum literarum monumen-

Stipēdium Tartaris ſapienter datum.

Iudicium in diſtribuendis honoribus, & magiſtratibus.

tis, non ignobilis populi Roma. Imperator, Fabius Maximus, de quo vulgatus ille Poëtæ cuiusdam versiculus:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Atque hactenus quidem de prudentia Sigismundi regis nobis dictum sit modò. Cuius quidem ipsi caussa fuit timor Dei, cum lacte nutricis, vt ita dicam, imbibitus. Initium enim sapientiæ, quemadmodum sapientissimi reges, Dauid & Salomon inquiunt, est timor Domini. Fortitudine verò & magnitudine animi, quanta hic rex præditus fuerit, quàm impiger ad propulsanda, & suscipienda pro salute, & incolumitate suorum bella, quàm contemnens earum rerum, quæ maximè in hac vita expetendæ esse videantur (qualia sunt, regna & imperia) satis iam, opinor, intellexistis ex his, quæ superiùs diximus. Quin ex illo quoque magnitudinem animi eius intelligere licet, quòd Prussico bello, cum terrore non modico aduentantium è Germania auxiliorum, meliore rursus loco res Cruciferorum esse cœpissent, nihil de conditionibus pacis, hosti priùs à se oblatis, mutare voluit: aut quòd cùm ipsi Lituaniæ possessionem post mortem Alexandri fratres adeunti, ne nouis quorundam Lituanorum motibus renunciaretur, non est deterritus, quò minùs institutum cum pauco comitatu aulico iter prosequeretur. Et cùm deinde Michaëlem Glinssium, ducem Russum, qui ad dominatum adspirare, dicebatur, cum valido equitatu aduentare, in balneo tunc fortè sese abluens, cognouisset, neutiquā turbatus est animo. Venientē cum tranquillo vultu, & comiter accepisset, cuncta ei scele-

Timor Dei principium sapientiæ.

Fortitudo, & magnitudo animi.

Constātia.

Michael Glinscius.

rata consilia (quod Michael ipse postea fassus esse fertur) è pectore excussit. Tantum eius animi magnitudo, in graui & cõstanti aspectu relucens, apud hominem Alexandri regis nimia gratia insolescentem, ac dominandi cupiditate incensum valuit. Sic feroces alioqui canes ad molossorum aspectũ projicere sese, & adulari cauda solent. Quid illud? quòd Vngaris, & Bohemis, cum suis regibus Viennam ad

Fiducia. Maximilianum Cæsarem proficisci, fideique eius, quem Posonij in constituto cõgressus loco diu frustra expectarant, credere sese ob non leues suspiciones dubitantibus: ipse, non sanè amicũ ad eam diem expertus Cæsarem, permagna fiducia ire ad eum perrexit, ac cæteris idem faciendi, data fide pro Cæsare, author fuit?

Porrò æquabilitate animi in vtraq; fortuna, tanta fuit, vt neque secundis rebus difflueret, neq; aduersis frangeretur: à superbia, & fastu semper alienus, aditu & affatu facilis fuit. Æstus, frigoris, inedię, & laboris patientissimus: quippe qui ab ineunte ætate molliciei, delicijsque minimè assuefactus esset: crassioribus cibis, & pannis, & caprinis pellibus, quod iactitare ipse solitus erat, innutritus. Morbos, & alię vitę incõmoda admodum æquo animo ferebat. Quodã tempore ad sectionẽ digiti pedis, sacro (vt medici dicunt) igne inflammati, nihil est planè commotus. Porrò cùm arx hæc conflagrasset, illa de re tãtum angebatur animi, quod dubitaret, tantisper se deinceps victurum esse, donec eam instauraret. Publica suorum incommoda depellere, damnaque vindicare non libenter neglexit. Priuatas verò suas iniurias, obtrectationes, conuitia, & maledicta

Animus in lætis & aduersis constans.

Tolerantia.

Educatio minùs delicata.

Iniuriarũ obliuio.

ledicta inſolentiorum hominum ita contempſit, vt nunquam vindicaret, nec eſſet ob id deinceps ad beneficentiam in huiuſmodi homines reſtrictior. Iam verò temperantia, & moderatione non modò cum laudatiſſimis omnium gentium regibus, & principibus, verùm etiam cum priſcis philoſophis, quorum ſeuerior & accuratius inſtituta fuit vita, certare potuit. Nihil ab eo leuius, nihil cupidius, nihil inſolentius, nihil diſſolutius, & flagitioſius vnquam dictum aut factum. Fuit in eo vultus æquabilis, & ad ſeueritatem compoſitus, inceſſus lenis, ſermo perpaucus & grauis, ſale tamen & lepore non inurbano, neque petulanti nõnunquam temperatus: à ſordibus ſemper abhorruit: ſed frugali tamen victu, & cultu corporis elegantiore, quàm ſplendidiore vſus eſt, niſi quando externos homines & legatos ad ſe admiſſurus erat: nam tunc auguſtiore habitu commendare maieſtatem ſuam ſtudebat: eademque de cauſſa ſplendidius, quàm quiſquam maiorum ſuorum habitare inſtituit. Cuius exemplo, & imitatione eliminata magna ex parte è vita noſtrorum hominum priſtina barbarie, ciuilitatem, munditiem, elegantiam, & ſplendorem cum dignitate conſectari paſſim cœpimus. Itaq; longè alia nunc eſt facies rerum in Polonia, quàm ante hũc regem fuit. Sobrietatem verò rex idem magni fecit, & ab infantia quidem ad ſenectutem vſq; patris, auique inſtituto, planè abſtemius, & aquę potor fuit: ingraueſcente verò ætate, medicorum ſuaſu vinum bibere didicit, ſed ita tamen, vt nunquam eum quiſquam ebrium viderit. Edacior quidem, & libidinoſior natura fuit, verùm in vtroq; tamen magnopere

Temperantia.

Ciuilitas Polonorum.

Sobrietas.

Abſtemius Sigiſmũdus.

Edacitas.

sibi imperabat: cùm prægrauatum se sentiret, ipse sibi cibum subducere solitus. Quod verò ad Venerem attinet, cælebs quidẽ viridiore ætate laxius aliquanto vixit, & liberiùs: nec tamen alienos thoros contaminauit, nec vim cuiquam honestæ, & pudicæ intulit: neque fœdius quicquam, quod honestæ aures abhorreant, admisit: & veros illos lubricæ ætatis lapsus multis clarissimis virtutibus compensauit atque contexit. Maritus verò, coniugij fidem sanctè seruauit. Verecundia summa, & penè virginali, quoad vixit, fuit. Nudũ se, aut necessitati naturæ satisfacientem, nonnisi à perpaucis interioris cubiculi ministris, conspici passus. Obiurgare & admonere officij eos, qui aliqua dignatione essent, non sine rubore solitus. A probris, maledictis, & acerbioribus verbis, quamuis iratus, omnino sibi temperauit. Quanta verò fuit huius optimi regis modestia? qui cum acri & solido esset cùm in iudicando, tum in consultando iudicio: & neq; gratia, neque odio facilè deduci se ab æquo, & bono pateretur, tamen nihil ferè maius vnquam sine consilio senatus fecit, aut statuit: ac nonnunquam de recta sententia sua consensu senatus adductus decessit, ne pertinax esse videretur: quod ingens est, & perniciosum plerunq; in principe vitium. Fiunt enim multa interdum iniustè, & inutiliter, atq; etiam temerè, & cum multorum exitio, ab ijs, qui sibi plus, quàm cæteri sapere videntur, dum iudicio suo freti, aliena consilia aspernantur. Iam illud, nonne magnæ fuit modestię simul & grauitatis, quod aduersantẽ sæpe desiderijs suis, vel vtilibus, vel certè non perniciosis Reipub. nobilitatem, ęquo, & moderato animo pertulit: neque

Pudicitia. *Verecundia* *Modestia.* *Confidẽtia caruit.* *Moderatio erga nobilitatem.*

que vi quicquam inuitis extorquere aggressus est, neq; intemperantiorem cuiusquam in se petulantiam acerbiùs vltus est: ne tum quidem, cùm apud Leopolim cōcitatæ multitudinis conatus prodigiosa tempestate diuinitus disturbati, ferociorem eum facere potuerunt? Ac ne eblandiri quidem præter dignitatem aliquid, quod extorquere nollet voluit. Non pauca tamē aliquando extra ordinem, & præter debitum huic eius modestiæ consensu, & obsequio multitudinis atq; consiliariorum cōcessa sunt. Ita nimirum sæpe eius impetrat modestia, quàm exprimit imperium & violentia, præsertim ab hominibus, ab humanitate & libertate non alienissimis. Ab eo verò, quē sibi in omni vita proposuerat, modo, neq; cupiditate vlla, aut metu, neq; ira aut odio, neq; aduersitate & ægritudine animi, neque lætitia, deniq; & voluptate (quę res transuersos ferè rapiunt homines) facilè vnquam auocatus est, & abstractus. Porrò si quando animum grauibus, & cōtinentibus Reip. occupationibus lassum, & quasi fatiscentem recreare, & relaxare voluisset, equitationib. ac ceruorum, onagrorum, aprorum, vrsorum, & bisontium venationibus (quod studium ipsi gentilicium atq; hæreditarium fuit) non sine vtili & salubri corpori & virium, atq; etiam industrię exercitatione id facere solitus est: interdum etiam equestrium certaminum atq; ludorum spectaculis. Scurrilibus quidem iocis, & leuioribus, sordidísve lusibus, mimis item, & histrionibus, & morionibus nō libēter, præsertim integrioribus adhuc viribus vacauit. Nec plura nunc de regis huius temperantia, & modestia dicam. Reliqua est nobis vna maxima, & præclarissi-

Leopolienses turba.

Studium nobilitatis erga eum.

Constātia.

Quales animi recreationes.

Iustitia.

ma virtus eius, quæ eiusmodi est, vt neq; vesperugo, neq; aurora sit magis admirabilis, quemadmodum inquit Sapiens quidam: Iustitia, inquam, qua firmantur solia, vt ait sapientissimus rex Salomon, stabiliunturq; regna: quæ quidem vel maximè in hoc rege resplenduit. Itaque ergo iure optimo firmatum est solium eius, regnumq; stabilitum. Nam siue æquabilitatem, & æquitatem eius in dicendo iure, tā diuerso & vario, quàm est in hoc regno, spectes, siue grauitatem, & constantiam inter diuersas plerunq; senatorum, & nonnunquam pugnātes inter se sententias, studiaq; ad gratiam, vel odium (vt fit) inclinantium, siue laborem & patientiam in exercendis iudicijs, quoad ei per valetudinem licuit, & audiendis etiam infimorum hominum querimonijs, est quòd admireris, nedum laudes. Admiranda est, & illa eius cōtinentia, quòd nemini vnquam, eo regnante, quamuis luculentas, quāuis amœnas possessiones regijs vicinas habere obfuit: quin illum vicinum, quàm proceres quosdam, cuncti maluistis. Quid ego fidem eius cùm in promissis, tum in fœderibus, & amicitijs, inimicis iuxtà ac amicis spectatam, prædicem? Commemoraui nōnulla superiùs, quæ ad hanc rem pertinent, nempe quòd ad dissoluendam cum Cæsaribus, Carolo & Ferdinando amicitiam adduci se nūquam passus est, ne à necessarijs quidem & affinibus. Promissi verò, quàm tenax fuerit, possem hic, si necesse esset, locupletissimos eius rei testes citare, nōnullos viros amplissimos, qui partim hîc adsunt, & hæc taciti audiunt, partim iam è viuis excesserunt: quibus quò minus præstaret semel promissa, neq; gratia, neq; odio, neq; precibus, neq;

Iustitia.

Prouerb. 16.

Æquitas in iure dicēdo.

Labor.

Continentia Sigis.

Fides eius in promissis, & fœderib.

neq; conuitijs, neque lacrymis cuiusquam flecti potuit. Nihil in eo fallax, aut multiplex: aperti verò & simplices fuêre mores, pariter & oratio. *Synceritas.* Et quoniam ea, quę Respub. continet, tuetur, & florentes facit, iustitia pœna, & præmio, sæueritate, & clementia maximè constat, de his quoq; pauca dicamus. *Saeueritas & lenitas.* Vtrunque ille quidem coluit: nec dum alterum sequitur, neglexit alterum: sed cùm intelligeret, liberis, & minimè malitiosis populis se imperare, & satis magnam pœnam sceleri & ignauiæ, institutis maiorum nostrorum esse propositam, infamiam inquam, & odium bonorum virorum: ad sæueritatem quidem, & expetendas de sontibus pœnas fuit remissior: nec nisi necessariò, quemadmodum ad secandum, vrendumq; medici, ad hoc descendebat. Vt, cùm Cazimirienses aliquot decuriones ob cædem nobilium quorundam, tumultu cõcitatę multitudinis patratam, supplicio capitali affecit, ne quod maius malum inde existeret, & vt illi exemplo essent in posterum magistratibus, multitudinem temerè concitantibus, concitatámve non refrenantibus: *Cazimirienses puniti.* vel, cùm Gdani de capitibus seditionis vrbanę supplicium sumpsit. *Gdanenses seditiosi puniti.* Vel denique cùm dux adhuc Silesiæ, regionem illam omnem latrocinijs, quibus infamis erat, iam inde ex quo tempore bella ibi à Bohemis & Vngaris, Matthia, & Georgio, ac mox Vladislao regnantibus, gesta sunt, penitus repurgauit. *Purgata à latrocinijs Silesia.* Quod factum eius cùm finitimi omnes laudant, tum Silesij quoq; etiamnum grata memoria prosequuntur. Ad clementiam verò fuit propensior, ita vt cùm aliquando eam ob rem, nescio à quo viro senatorio reprehẽderetur, vrbaniori respõso repres- *Clementia Sigismundi.*

ſiſſe illam eius acerbitaté feratur: Qui ſcis, inquiés, à quónam ſæueritatem iſtam exordiret? Illud opinor innuens, neque illum culpę exortem eſſe, & ad multa nonnunquam conniuendum eſſe Remp. adminiſtranti. Proinde multos capitis reos vita donauit, nõnullis inuſtam iure infamiam ſuſtulit: nullius propemodum bona confiſcauit: cõfiſcata etiam ijs, quorum fuerant, reddidit. Exules & proſcriptos reuocauit, ſine accuſatore quidem & indicta cauſſa neminem damnauit. Gdanenſibus vilis plebeculæ impetu ab officio diſcedentibus, nihil ferè de priſtina libertate & immunitate, nihil de commodis, quę perampla ſunt ciuitati illi publicè, & priuatim, detraxit, autores modò ſeditionis paucos inuitus partim interfecit, partim exilio mulctauit. Hoſtibus ſupplicibus libentiſſimè veniam dedit, ita, vt vel de medio victoriarum curſu non grauatè retrahi ſe ad veniam, reconciliationemq́; pateretur. De Valachis quidem iam diximus. In Cruciferos verò debellatos iam ferè, quàm clementer ſe geſſit? Quod niſi fidem eorum ſuſpectam habuiſſet, non modò ſiuiſſet eos retinere, quæ habebãt adhuc, ſed ablata quoq;, ni fallor, eis reddidiſſet. Magiſtrum quidem eorum, Albertum Marchionem Brandenburgenſem, ſororis ſuæ filium, expectatione, & aduentu auxiliorum è Germania, variè tunc, vt quàm leuiſſimo verbo vtar, ſecum agẽtem (dabit mihi veniam princeps ampliſſimus, vulnus ſuum neceſſariò refricanti, & beneficentiſſimi in ſe auunculi memoriæ hoc non inuitus, vti ſpero, donabit) retinere ea, quæ ante bellũ illud habuerat, & partim iure belli amiſerat, partim amiſſurus eſſe videbatur, omnia iuſſit: & honore auxit,

Clementia erga Gdanenſes.

In Cruciferos clemẽtia

Albertus Marchio Brandẽburgen. dux in Pruſsia factus.

auxit, Magistri appellatione in ducis nomen, quo o- *Prussia in*
mnem deinceps rebellandi occasionem tolleret, *feudum con*
cõmutata: deniq; hereditarium ei, fratribusque eius *cessum Mar-*
Cazimiro, & Georgio, in mares duntaxat liberos, *chionibus.*
principatum illum constituit. Hæc annón maxima
sunt documẽta clementię, hostem, quẽ minimè esse
decuerat, & hostẽ pertinacem, penè deuictũ & for-
tunis spoliatum, meliore quàm fuisset dudum, con-
ditione, in societatem, & amicitiam recipere? Quid
illud eodem bello, quòd Germanos milites cõtra se *Clementia*
militantes, velitationibus, & leuibus nostrorum *in victos.*
prælijs exagitatos, & labore, inopia, inedia, vigilijs, *Germania*
vulneribusq; confectos, delere, cum posset, noluit? *milites.*
Captiuos, quorum plenæ erant turres, & ergastula
in maiore Polonia, & Cuiauia, sine vllo precio libe-
ros, atq; adeò veste & viatico donatos, dimisit? Cu-
ius clemẽtiæ, benignitatisq; suę maximũ, nisi fallor,
fructũ cepit: nempe, quòd per tot annos deinceps
eo regnãte, in Prussiam Germani, & cõtra Polonos,
quamuis sedulo sollicitãtibus Cruciferis, arma non
sumpserunt: non tam viribus, & fortuna regis, vt e-
quidem credo, deterriti, quàm beneficentia victi.
Sæpenumero enim ij, qui aliquando victi, fractique
sunt, cõtra victores sese recolligunt. At quos victos
seruaris ac iuueris, eos beneficij pariter & fortunæ
suæ recordatio, pristinos spiritus recipere non tam
facilè sinit. Neque illud minus est, nec scio an longè
maius clementiæ Sigismundi argumentum, quòd
cum permagna libertate, cui reges atque monar-
chæ plerique omnes infensi, & infesti sunt, Respub. *Libertas in*
nostra constituta sit, nunquam eam infringere co- *Republ.*
natus est: quamuis impellentibus ad id quibusdam,

& maiore nonnullorum licentia aliquando prouocante. Verũ cedere furori paucorum, quum detrahere aliquid propter eos de cõmuni libertate, rex optimus maluit. Quòd ſi qui reprehendunt, ijdem ſanè reprehendant, quòd amari à ſuis, quàm timeri: & patrem ſe, quàm dominum haberi maluit. Huc & illud pertinet, quòd procerum ſimultates atque diſſenſiones ſemper ſedauit, quoad potuit: quas alere tyranni, & qui priuata cõmoda ſua, quàm Remp. pluris faciunt, ſolent. Nec eæ tantum (proh dolor) his extremis eius temporibus inter quoſdam inualuiſſent, magno iuſtitiæ, & iuris dicũdi impedimento, ſcelerum impunitate, & periculo, maloq; Reip. dum ea quaſi plauſum diſparibus ac diuerſis iumentis, auriga ceſſante, aut nec quicquam laborante, diſtrahitur ac diſcerpitur: non inualuiſſent, inquam, diſſenſiones tam peſtilentes, ſi ſenium, & perpetuus ferè morbus cõſuetudinem, & autoritatẽ priſtinam retinere eum ſiuiſſet. Quò fit, vt ipſi iure quodã ſuo venia danda ſit, ſi nõ per omnia eum, quem debuit, quemq; florentiore ipſius ætate tenuerat, curſum Reſpub. priſtino illo ſenſuum, animi, & memoriæ vigore in eo deficiente, tenuit. Ætatis hæc, viri Poloni, & Lituani, non illius culpa eſt. Ille quidem præclaris virtutibus ſuis, atq; ſuperioris temporis adminiſtratione, & felicitate hæc, ſi qua fuerunt, extremi corporis incõmoda, penitus (ſi modò vos æquiores, & gratiores, quàm maligniores haberi mauultis) obſcurauit. Neminem vnquam mortalem inuenietis, qui omnes numeros felicitatis abſoluat. In cariſſimis quoq; parẽtibus, ſuauiſſimis vxoribus, dulciſſimis liberis, atq; adeò in ſeruis quoq; veſtris multa quo-

Simultatũ ſedator.

Simultates procerum.

Senium Sigiſmundi.

ta quotidie vos ferre neceſſe eſt, niſi humanitatem exuere prorſus velitis. Quę enim iſta eſſet iniuſtitia, & immanitas, atq; adeò impietas, ſi liberi parentem ſuum, à quo progeniti, liberaliter educati, & inſtituti, ſemper indulgenter habiti, & omni ratione adiuti, & ornati, ſumma deniq; omnia cōſecuti eſſent, ad extremum propter olētem animam, mucidasq́; nares: addo etiam, ſi libet, propter neglectam rem familiarem, abominarentur, aut etiam grauius incuſarent, ſuperiorum omnium beneficiorum obliti? Non eſt hoc veſtri moris, neq; ingenij, viri Poloni: qui nō penitus malos reges, nedum bonos, & bene meritos, grata memoria proſequi ſoletis. Verùm ad inſtitutum noſtrum reuertamur: fuit igitur in Sigiſmūdo, quemadmodū videtis, ſingularis clementia, & priuatim, & publicè. At fuit is reſtrictior in bene merentes de ſe ac Repub. Fuerit ſanè ita. Sed quis hoc ei vitio vertat? ſi bene ſecum reputet, inane ante eum regem ærarium: oppigneratas à maiorib. eius poſſeſſiones plerasq; & bona regia: egentes quoſdā reges, ne in quotidianos quidem ſumptus pecunia ſuppetente: nō ſolutas à patre: ab ipſo verò exactas omnium, niſi fallor, ſororum dotes: dotatas duas filias, tres etiam reliquas dotandas, & pro dignitate ſua, regniq́ue elocandas: perſoluta militibus ſuis, & externis ſupra ducenta millia florenorum, emeriti apud Ioannem Albertum, & Alexandrum fratres ſtipēdij nomine debita: deniq; complura bella non ſine magnis impendijs geſta, & alia pręterea impendentia. Hęc quiſquis rectè ſecum perpendit, ſimulq́; cogitat, quò indignitatis illa ærarij inopia, patrem, fratresq́;, atq; etiam maiores eius nōnunquam im-

Senio cōdonandum aliquid.

Cur minus largus fuit.

Sumptus.

Magnificentia Sigiſ.

pulerit, æquior multo in hac parte Sigiſmundo erit. Et tamen nihil is prætermiſit, quod ad ſplendorem regni, & patrię, dignitatemq; ſuam, & magnificentiam pertinere exiſtimauit. Vt enim illa, quæ modò attigi, non repetam, vt redemptos à barbaris captiuos: reſtitutas res, ne belli cauſſa eſſent, potẽti hoſti à noſtris prædabundis ablatas: ſenas nuptias magnificentiſſimo apparatu factas: cõſtructas aliquot locis, & pro veteribus tugurijs regali magnificentia exornatas domos. Vt hæc, inquam, prætercam, arces quidem, Camenecenſis in Podolia, Leopolienſis, Sendomirienſis, Corcinẽſis, Vilnenſis, Cracouienſis, & hæc quidem bis, & aliæ quædam inſtauratę, & munitæ: comparatæ, & inſtructæ permultæ, & magnæ bombardę: frequentes legationes ad externos principes miſſæ, & ab eis viciſſim veniẽtes ſplẽdide ac liberaliter acceptæ atq; dimiſſæ, permagno ei conſtiterunt.

Arces ab eo extructæ, aut inſtauratæ.

Bombardæ.

Legationes.

Regum conuẽtus Viennæ.

Sumptuoſus verò & ille fuit, ſplendidiſſimusq; cum Cæſare Maximiliano, & Vladiſlao ac Ludouico regibus apud Viennam cõgreſſus, quo Polonorum & Lituanorum nomen, obſcuriùs antehac, & inopiæ, inertiæ, barbariéique opinione contemptibile apud externas gentes, illuſtrius & admirabilius eſſe cœpit. Poſt hos tot, tantosque ſumptus, nõ in luxum, delicias, & voluptates priuatas profuſos, ſed ad vtilitatem, ſalutem, decus & ornamentũ Reip. factos, non eſt ſanè reprehendendum, nec ſcio an valde laudandum, quòd ærarium nõ inane reliquit, filij hæredis neceſſitati, & futuris Reip. vſibus, vt filiarum dotes taceam, vtiliter ſeruiturũ: belliq;, ſi quod alicunde nobis inferretur, neruum futurum. Et tamen cũ hoc ſibi propoſuiſſet, ne

Ærarium inane.

Beneficẽtia.

in priuatos quidem benignitatem, & munificentiam ſuam clauſit: & fortes, doctos, ac ſapientes viros, aut quauis alia ratione vtiles Reip. cum donis, tum honorib. & alijs beneficijs proſequutus eſt. Vt enim literatos homines, noſtrates pariter & externos, quorum vel opera honorificè in rebus magnis vti ſe poſſe exiſtimabat, vel ſcriptis & præconijs ſuum, populorumq; ſuorum nomen illuſtratum in ſperabat, vt eos igitur omittã, ac de fortibus viris aliquot modò inſigniores cõmemorem, nónne Conſtantinum Oſtrogienſem ducem peramplis beneficijs auxit? nónne Oſtapheio plebeio, aut obſcuro duntaxat homini, ſed in Tartaricis bellis exercitatiſſimo, & vigilantiſſimo, cùm aliàs, tum poſt obſeſſam aliquandiu, & oppugnatam à Turcis atque Tartaris: ab eo verò ſtrenuè defenſam arcem Cercaſſiam, permagnum honorem habuit, & multa largitus eſt: multa ſæpe delinquenti indulſit? Quid Nicolaum Senauium, ſcientia, & vſu rei militaris præſtantem, excellẽtis virtutis ergo collocupletatum, & ad eum, in quo nunc eſt, honoris gradum euectum? Quídve virũ omni laude cumulatiſſimum, Ioãnem comitem Tarnouium, cùm alijs non obſcuris beneficijs ornatum, tum ad ſummum dignitatis faſtigium euectum, euidentibusq; grati animi indicijs, & præclaris elogijs, cum ſiue à Moſchico bello, & Starodubo euerſo, ſiue à deuictis apud Obertinum Valachis reuerteretur, ab ipſo ornatũ, & honorario munere, publico totius Poloniẹ cõſenſu binis groſſis collatis, cohoneſtatum, cõmemorem? Viuunt hi duo, & adſunt, & hæc mea dicta nutibus renidentes approbant. Tametſi longè maximum hi virtutis

Conſtantinus dux.

Oſtapheius.

Senauius.

Tarnouius.

Honorariũ publicè decretum Tarnouio.

prȩmium sempiternam rerum à se gestarũ gloriam, quæ eos nunquã destituet, arbitrantur. Taceo Bielscium & Lacium Moschos transfugas perhonorificè ab eo acceptos, & luculentis possessionibus donatos, ingenij, fidei, & scientię rei militaris ergo. Nõ fuit ergo Sigismundus, ne in hac quidem parte restrictior. Aut si quando tandem fuit, non sua voluntate, sed necessitate, idq́ue ingrauescente maximè ætate fuit.

Bielscius & Lacius Moschi transfugæ.

Quoniam autem illa quoq; vel potissima pars est iustitiæ, quæ cum cælitibus hominum, quasi societatem quandam tuetur, pietas, inquam, & religio, de hac quoq; iam tandem postremo loco mihi dicendũ est. Consulto autem in hunc eam locum seruaui, vt quæ reliquas omnes virtutes in se continet, & quasi germina quædam ex se emittit, hominisq́; felicitatem perficit, eadem nobis huius optimi regis perficiat laudationem. Absq; hac enim cæteræ virtutes, imagines virtutum, & vmbræ sunt verius, quàm virtutes: neq; omnino laudabiliter, & beatè, quamuis rebus ad vota fluentibus, viuitur. Qua autem pietate fuerit, quamq́; sanctè, & religiosè Deum optimũ maximũ Sigismundus hic rex coluerit, si alia nulla essent, ea quæ hactenus persecuti sumus, satis magno essent argumento: neque enim ita se ille tum in administrando regno, tum in omni vita gessisset, neq; tantus euasisset, neq; tot bonis, & felicitatibus, quot percurrere obiter vix potuimus, aut ipse, aut ditiones eius cumulatæ fuissent, nisi Deum propitium habuisset. Verissimum enim illud est, quod est in epistola diui Iacobi Apostoli: Omne munus bonum, & omne donum perfectum supernè descendere, à patre luminum. Eum verò nemo pro-

Pietas, & religio Sigis.

Regni felicitas ex cultu Dei.

propitium habere poteſt, niſi qui agnoſcit, reueretur & colit, omnemq; fiduciam ſuam in eo collocat. Sic enim canit Dauid rex & propheta: Inquirentes Dominum, non deficientur vllo bono. Et alibi: Qui confidunt in Domino, erunt ſicut mons Sion, qui non commouetur in æternum. Cùm igitur Sigiſmundo tot illa, tantaq; bona in omni vita ſuppetierint, quis negabit eum Deo curæ fuiſſe? Vt enim non fallitur, ita neque fallit Spiritus ſanctus, qui per Dauidem olim locutus eſt: Quoniam rex ſperat in Domino, & in miſericordia altiſſimi, non commouebitur, & quæ præcedunt: Deſiderium cordis eius tribuiſti ei: præueniſti eum in benedictionibus dulcedinis. Et alibi: Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus ſe in veritate: voluntatem timentium ſe faciet, & preces eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe. Sed quoniam impijs quoq; nonnunquam proſperè multa in hac vita cadunt, elucetque in eis etiam aliquando nonnulla imago virtutis atque probitatis, age videamus, num qua alia ratione pietatem huius regis oſtendere poſſimus. Et ecce occurrunt nobis templa Dei Opt. Max. partim inſtaurata, partim à fundamentis excitata, & multis, magniſque donarijs, & precioſis vtenſilibus, ad ſplendorem ſimul, & vſum cultus diuini, regali munificentia exornata. Atque vt Vilnenſem baſilicam, & Rupenſe, ſiue Scalcenſe fanum, & quædam alia, quæ nunc in mentem non veniunt, prætercam: hoc quidem certè delubrum pulcerrimum, & ſumptuoſiſſimum baſilicæ huic adiunctum, quod ſepulcrum, & monumentum ſuum ille eſſe voluit, cum inſtituto iu-

Pſal. 33.
Pſal. 124.
Pſal. 20.
Pſal. 144.
Impiorum proſperitas.
Templa magnificè culta, extructa, & ornata.

giter & concinnè Deum colentium ſacerdotũ collegio, ferit oculos noſtros, & quodã auguſto ſplendore perſtringit. Huic verò baſilicæ quàm multa & ampla donaria contulit? Iam quis neſcit, quàm ſedulo is, dum per ætatem, & morbum potuit, & quàm religiosè ſacris, cultuique diuino operam dederit, nulla neque temporis, neque loci incommoditate, neque occupationibus retractus? Quid ego precum eius aſſiduitatem, quid feſtorum dierum, ieiuniorumq; intemeratam obſeruãtiam commemorem? in quibus omittendis vix valetudinis gratia atque id extremis demum aliquot annis, medicorum ſuaſu, & epiſcoporum permiſſu, ne dicam hortatu, ſibi indulſit. Quæ enim à teneris annis cum lacte quodammodo materno imbiberat, ad extremũ vſque halitum conſtanter & mordicus ea retinebat. Externi hi ſunt cultus, ritusque, fateor, neque in his cardo religionis noſtræ vertitur: vera & interior pietas in mentibus, & voluntatibus noſtris penitus incluſa eſt. Ita ſanè. Sed cùm ea ſoli Deo perſpecta & explorata ſit, tamẽ his externis ſeſe nobis prodit, & exerit: vt ſic luceat, ſecundum authorem ſalutis noſtræ Chriſtum, lux noſtra hominibus, vt ij videntes opera noſtra bona, celebrent, & glorificent patrem noſtrum cæleſtem. Bona eſt enim, ait angelus ad Tobiam, oratio cum ieiunio, & eleemoſyna. Ipſe quoque CHRISTVS IESVS apud Matthæum magnopere hæc tria commendat, dum quomodo fieri debeant, præcipit. Quid verò prolixam Sigiſmũdi in egenos, quorum victus, veſtitusque parandi rationes vel morbus, ætas, vel calamitas aliqua, vel denique arctioris, & addictioris Deo vitæ profeſſio impedi-

Sedulitas in templis. *Obſeruãtia inſtitutorũ eccleſiaſticorum.* *Externus cultus Dei.* *Tob. 12.* *Matth. 6.* *Eleemoſyna Sigiſmũdi.*

pediuiſſet, beneficentiam, & liberalitatem perſequar? Eadem opera lucem hanc diurnam accenſa lucerna illuſtrare coner. Cernitis en ipſorum turmas, non modò templum hoc, verùm etiam vias, & plateas complentium, & orbitatem ſuam, tam benefico rege amiſſo, miſerabiliter deplorantium. Illa verò eius in receptis antiquitus Dei placandi ritibus, & cerimonijs, ſacroſanctè retinendis ac defendendis, & in propugnandis Dei miniſtrorum commodis, præclara voluntas, & conſtantia, in iſta præſertim noſtri temporis licentia, & iſto nouarum rerum, quo nunc leuiſſimi quique homines flagrant, ſtudio, ſeu verius pruritu, nónne maximum eſt ſingularis pietatis argumentum? Vidit enim ſapientiſſimus rex, in religione noſtra nihil melius, nihil exactius hoc tempore à quoquã inueniri poſſe, quàm ab ipſis Chriſti ſeruatoris noſtri diſcipulis, eorumq́; ſucceſſoribus proximis, ſanctiſſimisque patrũ Concilijs cõſtitutum, & publico Chriſtiani orbis cóſenſu tot ſeculis retentum eſſet. Didicerat non hîc, aut illic, & in angulis omnino Chriſtum quærendũ eſſe: neque vnuſcuiuſque eſſe, arbitratu ſuo verba, & inſtituta Dei interpretari: ſed eccleſiam, eccleſiam, inquam, in qua certa eſſet ac perpetua, vt inquiunt vetuſtiſſimi, ſanctiſſimi, & grauiſſimi doctores, Irenęus, Cyprianus, & Auguſtinus, tot ſeculis continuata, verorum epiſcoporum ſucceſſio, columnam eſſe, quemadmodum ait diuus Paulus, & firmamentum veritatis. In ea ſola dari ſpiritum veritatis, qui vt author, ita interpres quoque ſit ſacræ Scripturæ: non diſſenſionis, verùm pacis Deus. Quo quidem illis carere neceſſe eſſet, quibus inter ipſos

Conſtantia in fide & religione catholica.

Eccleſia, & doctores antiqui.
Matth. 24.

1. Tim. 3.
1. Cor. 14.

non conueniret: & qui ne ipsi quidem singuli sibi constarent, sed omni vento doctrinæ, quasi nebulæ turbine exagitatæ, circumferrentur: Iam verò illa, quòd moribundus sacra Christi mysteria ritu Christiano expetiuit, & venerabundus accepit, quòd se totum Deo religiosis verbis, & suspirijs commendabat, quòd in eius clementia, & misericordia fiduciam suam omnem collocabat, quæ & isti euidentissima, nisi fallor, veræ pietatis indicia iudicans, nónne certa sunt piè, & religiosè exactæ vitæ testimonia? Cùm igitur tanta pietate, quanta genere illo inclyto, & educatione optima digna fuit, præditus fuerit Sigismundus, nihil mirum, si iustus quoq; clemens, magnificus & benignus: si temperãs, moderatus, pudicus, & modestus: si fortis, constans, patiens, & excelso animo: si præteritorũ memor, præsentium sagax indagator, futurorum acutus coniector, & vtilium publicè, priuatimq; diligens & sapiens prouisor fuit. Non mirum, si in hac breuitate vitæ humanæ, magnisq; laboribus viuendo octogesimum secundum annum attigit, si viribus & valetudine plerunq; firma fuit, si sensuum, ingenijque vigorem ad extremum penè retinuit. Non mirum, si gratia, & authoritate apud suos pariter, & externos, summos iuxta ac infimos valuit: si amplissimũ regnum, elatis post patrem duobus fratribus, maturè adeptus, bellis felix, & victoriosus, pace multa beatus, vxoribus & liberis non infortunatus, ditionum aliquot accessionib. locupletior, tã bene, tam quietè, tam feliciter, tantoq; bonorum omnium fauore vno & quadraginta annis id administrauit: & florentius multò, quàm acceperat, nõ degeneri, vti confi-

Ritus Christiani in moriente.

Virtutes Sig. in speculum principibus posita.

Ætas 82. annorum.

confidimus, filio reliquit. Non mirũ deniq;, si sempiternum optimi, & fortunati principis, & patris patriæ nomen atque gloriam, nisi me vanũ fallit augurium, apud longam posteritatem celebris, inclytusque rex retinebit: quippe, qui superiores omnes principes, & reges nostros non modico interuallo post se reliquisset. Nam quæ in singulis illis singula laudabilia fuerunt, ea hic vnus omnia complexus est. Boleslai Chrobri, vt ab hoc potissimùm ordiar, solertiam & magnificentiam: Cazimiri monachi, pacis & instaurandæ patriæ superiorum temporum iniuria afflictę, studium: Vladislai eius filij mansuetudinem, Boleslai Criuousti victorias, Crispi prouidentiam, Miezislai senis grauitatem, Cazimiri horum duorũ fratris iustitiam, Lesci albi excelsum animum, Boleslai pudici religionem ac temperantiam, Lesci nigri moderationem animi: Vladislai Lotici fortitudinem, & in tolerandis aduersis patientiam: Cazimiri magni, in ornando, & muniendo regno studium atque diligentiam: Iagellonis aui, si non propagando, certè in amplificando cultu diuino, pietatem, laborem, & munificentiam: Vladislai patrui magnanimitatem, & clementiam: Cazimiri patris facilitatem, & offensarum perbreuem memoriam: denique Ioannis Alberti fratris ad res magnas gerendas, quanquam meliore fortuna, alacritatem. Has, inquam, omnes omnium, illorum virtutes solus Sigismundus non modò æquauit, sed superauit etiam: ita: vt nulla cuiusquam eloquentia, nedũ infantia nostra, satis dignè, & pro meritis eum laudare possit. Sed iam ipsum ex augusto illo mausoleo, in quo heri recõditus est, nos, quibus præfuit,

Pater patriæ Sigism.

Poloniæ regũ virtutes.

Sigismund. omnibus excellentior.

alloquentem audiamus. Quàm iustè, quamq; moderatè, vobis viri Poloni (liceat enim mihi vos omnes, imperio coniunctos, vno nomine appellare) imperauerim, & quanta felicitate regnum hoc auxerim, ornauerim, & cumulauerim, vos ipsi probè nostis: aut si qui per ætatem intelligere, & iudicare adhuc non potuistis, è maioribus natu, bonis & grauibus viris, discere potestis. Pro his meritis meis, iure meo illud à vobis postulo, vt si quid vnquam imprudens offendi, id vel humanæ imbecillitati, vel ætati meæ condonetis: quam verò mihi debetis gratiam, eam liberis meis dulcissimis referatis, morte mea pupillis. Filium hunc meum vnicum, quem ipsi vobis regem, mihi successorem, me volente, & postulante, iam pridem designasti, eodem quo me, aut maiore etiam, si potestis, studio prosequamini, consilijs adiuuetis, consentientibus animis atq; viribus protegatis, ætati eius nõnihil etiam indulgeatis. Ne audiatis eos, qui dum suam rem agunt, vestram agere videri volunt: & tamen aliud alibi præ se ferũt, vtrinque vt gratiam ineant, & opes, potentiamque suam augeant, & stabiliant. Cernitis qualia nũc sint tempora, quousque domi progressa sit multorum audacia, quanta huic regno, & communi patriæ pericula à barbaris impendeant. Maturè vobis prouidendum est, ne non modò imperium vestrum, & Respub. verùm etiam libertas, & vita vestra, vestrorumq; in extremum discrimen veniat. Id verò ita demum rectè prouidebitis, si sublatis omnino quorũdam factionibus, dissidijs, & simultatibus mutuis, amore, & officio erga vos inuicem: erga regem verò vestrum studio, & beneuolentia certabitis. Sic enim

Pathetica filij cõmendatio.

Consilium regis.

enim fiet, mihi credite, vt qui nũc formidolosi nonnullis videmini, formidabiles vicinis vestris, hostibusque sitis. Ad te verò, fili carissime, hæc mea est oratio. Illo autem habitu, illoque vigore, hæc tu, Sigismunde Auguste, patrem tecum loqui existimato, quo fuit, cùm tibi huius regni habenas, sceptrũq; traderet. Nihil est, quòd te vnà cum matre, & sororibus tuis, puellis lectissimis, propter mortem meam tantopere excrucies. Mihi quidẽ ego meo tempore, annorum, vitæ, gloriæq; satur, non dico mortuus sum, sed ad beatiorem vitam, regnumque melius migraui. Vt autem vestro quoque & horum omnium tempore id factum esse videatur, secundum Deum in te, fili, maximè situm est. Tibi, mi fili, deinceps, & mater, & sorores, & verò Resp. maximè curę esse debebunt. In te spes omnes omnium, quas frustrari te ęquum, non est, sitę sunt. Nonnihil quidem nobis debet Polonia, quemadmodum audisti, sed nos illi multò plus. Quippe quæ nos sibi, maioresq; nostros, posthabitis quibusdam illustrioribus, & elegantioribus, atque etiam potentioribus fortasse, reges assumpsit, & summa fide, studio obsequioque coluit. Te, quemadmodum ipse nosti, puerulum etiam tum, regio diademate insigniuit. Ad eius igitur salutem atq; dignitatem, vicissim te voluntatem tuam, studia & conatus omnes adiungere in primis æquum est. Id verò ita demum rectè facies, si omnib. te ęquabilem, familiarem verò non nisi grauissimis, & sapientissimis quibusq; præbebis: si nullius ius, & innocentiam, neq; gratia, neq; odio cuiusquam opprimi sines: & in iudicijs exercendis, non cuius cognatus, necessarius aut cliens quisque sit, sed quàm

Verba Sigis. ad filium.

Aurea patris monita.

iuſtam cauſſam habeat, attendes: ſi tenuiores à vi & iniurijs potentiorum vindicabis: ſi honeſtatem voluptati, publica commoda tuis priuatis antepones: ſi nulla in re leuior, aut præceps eris, neque de maioribus rebus abſq; conſilio ſenatus quicquam ſtatues: cum iuuenibus verò, & iuuenili ardore præditis, conſilia non temerè communicabis: ſi aſſentatoribus aures non accommodabis (blandum enim eſt malum, ſed peſtilens in primis regnis atque regibus, aſſentatio) ſi diſſenſiones ordinum, & ſimultates procerum, inter ipſos authoritate tua penitus extirpabis: ſi denique pietatem atq; religionem ſanctiſſimam ſedulò & ex animo coles: neque ab inſtitutis maiorum, & iam inde ab exoriente religione Chriſtiana apud omnes gẽtes recepto, & ad noſtra vſque tempora tranſmiſſo, retentoq; cultu Dei optimi maximi, venerandiſque cæremonijs atque dogmatibus, te cuiuſquam, vel inſidioſis blanditijs, aſſentationibus, & illecebris auocari, vel importunitate auelli ſuſtinebis. Harum rerum omnium exempla domeſtica habes, ſatis, niſi fallor, illuſtria. Non ignoras, fili, quo ſucceſſu, qua felicitate, quantaque gloria nos tam diu regnauimus: id nos totum Deo Opt. Max. quem ſedulò, riteque coluimus, acceptum referimus. Exiſtimare autem debes, neque regnum, neque quicquam omnino ſanctum & inuiolabile eſſe poſſe, vbi religio labefactatur. His tibi vijs, fili ſuauiſſime, ad laudem, ad beneuolentiam hominum, ad ſalutem, tranquillitatemque ditionum tuarum, denique ad decus, & immortalitatem graſſandum eſt. Hac certus eſt, & exploratus pijs principibus ad cælum aditus. Hæc tecum

tecum Sigismunde Auguste, pater: *illa* rex vester vobiscum, viri Poloni. Reliquum est, vtrique vt sanctissimis, & saluberrimis monitis eius obtemperetis, eiusque præclara erga vos merita, assidua pietate, & grata memoria semper prosequamini: omnesque pariter eum, vti debemus, viuorum, & mortuorum Deo, apud quem nemo satis iustus & insons est, assiduis precibus commendemus. Vicissim ille in cælis, vti speramus, pro nobis orabit: & quorum saluti, & incolumitati omni ratione, quoad vixit, consuluit, ijs ne nunc quidem, omni iam rerum terrenarum cura, & molestia solutus, studium suum in placando Deo Opt. Max. deesse patietur.

IN FVNERE SIGISMVNDI IAGELLONIS, POLONIÆ REGIS, STANISLAI ORICKOVII RVTHENI ORATIO.

Ex noster mortuus est, si tamen ille mori potuit, quem sua præstans atque regia virtus immortalem ante obitum reddiderat: quã ille cùm cõstanter in omni vita coleret, quid tandem est, cur hunc mortuum dicamus esse potiùs, quàm hoc mortali corpore exutum, ad illam immortalem vitam abijsse, ad quam sibi iter sobriè, iustè, ac piè viuendo parauerat? Abijt ergo hinc, nos flenteis ac dolenteis reliquit in hoc squalore ac sordibus, quibus obsiti, in funere ipsius comparemus, nobis cum illo periêre omnia, Equi-

tes: illi verò nihil præter hoc mortale corpus deceſſit: pro quo tamen ipſo, cumulatur nunc ipſius acta vitę æternitate, atq; immortalitate ſempiterna. Noſtra autem hæc mors veriùs, quàm vita illius à nobis diſceſſu, quàm afflicta, exinanitaque ſit, teſtes ſunt mœror hic veſter, ac veſtræ piæ lacrymę, quibus deflemus non interitum regis noſtri, qui nullus illi eſt, ſed orbitatem noſtram. Amiſimus enim, equites non dominum: nihil enim ille minùs nobis fuit, ſed iuſtiſſimum regem, atq; indulgentiſſimum patrem, qui cùm vnum, & †quadrageſimum annum regnaret apud nos, quod exemplum regnans non dedit iuſti ac moderati Imper. aut quod monimentum poſt ſe non reliquit in hoc regno, humanitatis, manſuetudinis atque beneficentiæ erga vos ſingularis? Quocunq; te animo atq; oculis conuerteris, plena omnia exemplorum illius ſapientiæ, iuſtitiæ, fortitudinis, temperantię ac virtutum omnium reliquarum reperies: ſiue Eccleſ. Dei videas, quam ille integram atq; incorruptam in Polonia præſtitit: ſiue ipſam Rempublicam, quam ille tanquam bonus pater vnicam filiam in ſinu ſuo complexus, tam domi, quàm foris, tam pace, quàm bello, fouit, auxit, ac omnibus ornamentis cumulauit, in qua quidem Republica talem ſe ille regem geſſit, vt & omnes ante ſe reges facilè vinceret, & cæteris poſt ſe ſpem imitandi adimeret. Cedant huic omnes reges: ſoli etiam ſcientiam regnandi concedant. Non Cyrus ille, non Ageſilaus partem laudis æqualem ac gloriæ cum hoc petant, qui non tam rebus ipſis, quàm ſcribentium ingenijs magni fuerunt: de ijs enim non ad veritatem hiſtoriæ, vt videtur, ſed imitationis

† quadrageſima annos regnaret.

nis

nis exemplum Græci homines multa fictè ſcripſerunt. At hic noſter Sigiſmundus regum rex, non ſolùm bene viuendo ac ſapienter regnando Cyrum atque Ageſilaum ſuperauit, aut ſi quid in regum genere maius hiſce fuit, ſed etiam illorum ipſorũ ſcripta, qui de illis regibus eloquentiſs. copioſiſſimeq; ſcripſerunt. Meliùs hic vixit, quàm illi dixerunt, meliùs regnauit, quàm præceperunt. Ita Sigiſmundus rex noſter non fictum, neq; ſtylo adumbratum, ſed viuum exemplum, atque rebus ipſis expreſſum. Cæteris regibus à Deo fuit propoſitum, vt in hoc rege, ceu in quodam illuſtri monumento, eſſent repoſitæ omnes regiæ virtutes, vnde ſumi poſſet, quò humanum genus ſeruari, quò regna adminiſtrari, quò iura, mores, inſtituta, leges in hominum vita ſanctè ac quietè poſſint retineri. Quid? ſolúſne regibus ille exemplum viuendi fuit? minimè verò, equites. Nemo enim etiam ſortis infimæ reperietur, qui ad bene, beateque viuendum ex hoc rege exemplum non poſſit ſibi ſumere: ſiue enim religionem ipſam ſpectes, quem anachoritam ſanctimonia vitæ non vicit? ſiue etiam has virtutes vitæ communis conſideres, nempe patientiam, obſequium, modeſtiam ac temperantiam: quis non dico in ſummo Imper. rex, ſed homo ipſe priuatus, quem anguſta res coërcet, hac iſta commendatione Sigiſ. par fuit? Pauci equites, & haud ſcio, an aliquis omnino fuerit. Ita ille ſummã vitę abſoluit, vt ſapiẽtia reges: priuatos verò moderatione vitæ antecelleret, talemq; ſe in omni vita priuatim ac publicè præberet, vt id nulla orationis copia, vt par eſt, explicari poſſit, ne illius quidem Xenophontis

Græci, cuius ore Musas tum loquutas ferunt, cùm Cyrum illum atque Agesilaum verbis magnos faceret. At ne me quis ad Græcorum morem, temporis ac luctus vestri, caussa magna hæc facere existimet: ostendam, equites, talem regem nos amisisse, qualis in Polonia ante Sigismundum nemo, extra Poloniam verò pauci omnino apud omnes gētes fuerunt, siue bona ipsius propria spectes, siue quæ illi natura, aut fortuna largita fuit, consideres, vt meritò mors huius optimi regis dolorem huic senatui, mœrorem equestri ordini, squalorem Poloniæ, luctum ac gemitum omnibus attulerit: &, vt hæc ex iusto dolore profecta esse, ac amore intimo omnes intelligant, breuiter mihi dicendum est, quod genus viri fuerit, qui in regnando mores, quæ fides erga illum, & voluntas vestra. Vtilis erit & grata hæc oratio non solùm nobis in malis nostris, sed etiam his, qui cum laude viuere, aut gloriosè regnare concupiuerint. Sic enim de Sigismundo rege loquar, vt nihil nisi singulare, nisi regium, nisi diuinum, de hoc rege à me sitis audituri: idque quod dicam, non facultate orationis meæ, à qua longissimè absum, illustrabo, sed rebus ipsius gestis atque exemplis, cùm sua sponte clarissimis, tum verò nobis notissimis. Non abutar enim conscientia vestra, equites: falsam enim gratiam ab illo mortuo quid inire studeam, quę tota morte ipsius sublata est? Sola illius virtus mansit immortalis, de qua sine inuidia audiendum est: vt illius clarissimi viri recordatione ac desiderio vota faciamus, quo Deus noster similes Sigismundo regnare in Polonia velit, si non omnes, (nam id sperare ferè iam fas non est) at saltem aliquos,

quos,

quos, hoc nos certè animo eſſe in hoc exequiarum munere conuenit, vt Deus non huic tantùm mortuo, ſed etiam ipſi Poloniæ regno, nobiſque ſit propitius, noſtraſque res afflictas, atque in deſperationem propemodum adductas, benignus adſpiciat me etiam, vt attentè audiatis, etſi rogandi non eſtis, mœror enim hic veſter vos ſatis attentos facit, tamen vt conſuetudinem ſeruem, rogo.

Sigiſmundus rex, auum habuit Vladiſlaum Iagellonem, qui ex Lituana gẽte in Polonia regnauit primus: virum omnibus tam bellicis, quàm religionis laudibus cumulatum: qui cùm octo & quadraginta annos in Polonia regnaſſet, multa trophæa de hoſtibus omnis generis conſtituit, inter quos Germanos memorabili pugna ad Dumbrouunum in Pruſſia deuicit: &, quod nulli vnquam regum *, neque nationum de Germanis licuit, hic ſolus eſt inuentus, qui, cęſis in acie vno die Germanorum quinquaginta millibus, Germanos à Polonis vinci docuerit. Prætereo alias victorias atque triumphos ipſius varios atque infinitos, quod illi nunc nihil ad nos, & ſi ad nos, nihil ad hoc tempus, de quibus tamẽ eruditi homines multa ſcripſerunt. Hoc tamen dicam, id quod à patribus traditum meminiſſe debetis, magnum hunc, & excellentem regem, ac admirabili regnandi ſapientia in Polonia fuiſſe, qui nõ ſatis ſe functum officio ad munere regio putabat, ſi tantùm res humanas adminiſtraret, niſi etiam res diuinas ſummo ſtudio curaret. Itaque Luthuanam ſine Deo gentem ac impiam antehac, ad ouile Christi primus adduxit, in Eccleſiamque dicauit: deinde, cùm literas ipſe nullas ſciret, tamen hic omne li-

terarum genus ac Musas ipsas, tam Latinas, quàm Græcas, in Poloniam introduxit, nullum regnum esse ratus absque literis, nihilque sancti ac iusti, neque honesti ibi posse esse, vbi Philosophiæ non versaretur nomen: quod illa ex agrestibus ciuiles, ex immanibus mites, ex barbaris doctos, ex hominibus postremò Deos faceret. Huic ergo tam excellenti, siue arti, siue virtuti, siue diuinitati potiùs cuidam Vladislaus Iagello domicilium in ea vrbe collocauit, quæ caput ipsius regni fuit. Cracouiæ enim gymnasium condidit, quod omni virtutis, ingenij ac doctrinæ laude ad hanc diem floret, vt inde, tanquam ex equo Troiano innumerabiles viri prodierint, sapientia, & doctrina præstantes. In hoc enim gymnasio Iagellonis opera, non seposita aliqua Philosophiæ, seu sapientiæ pars tractatur, sed tota ipsa omnibus suis partibus perfecta atque absoluta. Summa hæc laus est, equites, ingens Iagellonis gloria, immortale etiam in vos, liberosque vestros meritum huius optimi & diuini regis, quo ille tanquam luce quadam, atque splendore mirifico, obruit omnes victorias, laudesque non solùm suas, sed etiam aliorũ, qui Sarmatiam illam feram, & indomitam hac ista humanitate literarum expoliuit: vt, cùm ferocius gẽte Polona antea, fuerit nihil, nũc contrà beneficio doctrinæ hac eadem nihil videatur esse mansuetius, neque humanius. Hanc ego humanitatem, quam in tẽplis, quam in foro, quam in regno ac in moribus nostris versari videtis, Iagelloni regi omnem debemus: qui accersitis in Poloniam literis, adhibitisque earum Doctoribus, nos ab agresti vita ad ciuilem vocauit, nobisque persuasit,

ſuaſit, humanitate, & doctrina nihil eſſe melius: contra verò, feritate ac inhumanitate nihil eſſe homine indignius, qua vna re atque ſola immortalem gloriam ille eſt adeptus. Nam vincere bello Germanos magnum quidem illi fuit: ſed quod victoriæ non bonorum virorum ſunt tantum, ſed interdum etiam malorum, ideo vera carent laude: at curare, vt piè, caſtè ac religiosè viuatur ab his, quibus præſis ſolius eſt (mihi credite) hominis pij, caſti atque religioſi. Iam verò, niſi diuino aliquo animi motu Iagello rex maiora concupijſſet, & niſi fuiſſet † natura philoſophia in huius viri mente quædam, quomodo ille, aut de literis ipſis, aut de illorum Doctoribus, ac de gymnaſio condendo cogitare potuiſſet, præſertim cùm literam ipſe legeret nullam? Quàm autem cara fuerit Deo optimo maximo, hæc Iagellonis mens atq; voluntas, inde apparet, quod ipſius genus longè, lateque regnare, non in Sarmatia ſolùm, ſed in Hungaria, Bohemia, Sileſia atque Morauia longæuum ac glorioſum voluit: vt Iagellana progenies ſingulari Dei beneficio edita in hanc lucem eſſe videatur ad retinendos homines in hac ciuili ſocietate ad erudiendam vitam illorum communem, ad cõſtituenda regna, ad vnienda imperia: denique ad proferendos fines humanitatis atque religionis. Iam videtis, equites, quæ veſtra eſt ſapientia, è quo fonte profluxerit Sigiſmundus rex ad hominum vitam gubernandam atque conſeruandam, quàm puro, quàm ſancto, quamq; repleto omni militiæ atq; ſapientiæ laude immortali. Sed antequam de Sigiſmundo dicam, audite per quos viros hæc auita virtus ad Sigiſmundum peruenerit;

† natiua

Iagellone è viuis ſublato Vladiſlaus eius filius maior natu, huius autem Sigiſm. patruus, regnum paternum ſuſcepit digniſs. filius illo patre, ac ſucceſſor, in tuendo paterno regno omnium acerrimus: qui extrema pueritia à Polonis rex eſt factus: ineunte verò adoleſcentia, rex eſt ab Hungaris abſens expetitus, bello Turcico maximo atque acerrimis hoſtibus. Tanta opinio de illo animos omnium peruaſerat, vt in illius indole ſalus omnium gentium repoſita putaretur, ita vt & Polonis dare ſalutē, & Hungaros liberare periclis poſſe videretur. Tanta virtus huius regis fuit, tantus ad virtutem impetus, vt præter ætatem periculoſiſſimis temporibus maximis vndique ſeptus hoſtibus duo regna maxima Sarmatiæ atq; Hungariæ, ſumma atque incredibili virtute conſeruârit. Scythas in Ruſſiam irruentes ſæpe vicit, Valachos Polonis adiunxit, Amurathem ipſum ſpe atque cupiditate Hungariæ imminentem cum vniuerſa Aſia ex Hungaria victum, fugatumque expulit atque eiecit: cui quidem regi, veluti Aaronem quendam ſanctiſſimum atq; fortiſſimum virum Ioannem Capiſtranum de familia Franciſci, Eugenius Quartus in ſocietatem Turcici belli miſerat: quo ille adminiſtro atque comite non ſolùm Hungariam, ſed omnes Chriſtianorum prouincias ab æterno interitu conſeruauit. Nam quandiu vita incolumis Vladiſlao fuit, tandiu Turcarum genus minus potens, ac minus formidabile prouincijs noſtris fuit. Illo verò Varnenſi prelio victo, quot ille virtuti ac rebus ſecundis cōfiſus, impari militum manu cum Amurathe conflixerat, tantùm Turcarum tyranni poſtea ſunt adepti, quãtum nunquam

co

eo viuo optare ſunt auſi, in quo tamen prælio enituit illa Iagellonis excellens atque inuicta in hoc rege virtus: cùm enim inclinaret iam victoriæ, ſpesq; in ſola reſtaret fuga, & cùm cæteri exceptis Polonis, fugerent omnes, ille veluti Cæſar alter, ſui oblitus, in confertiſſimas hoſtium cohortes, opem laturus ſuis, cum magna hoſtium ſtrage ſe immiſit: & cùm quidam vi ex prælio reuocare iuuenem conarentur, ferox monitoribus reſpondit, Non eſſe ſui ſanguinis vincere velle, & fugere: ô generoſam mentem, & magno rege dignam. Non ego te eo prælio periiſſe dicam, Vladiſlae, neq; immaturam mortem hoc loco deflebo tuam. Viuis enim rerum geſtarum gloria, & quandiu hic Sol terras adſpiciet, viues. Nam quod tibi aut puerilis ætas negauit, aut immatura mors ademit, id tu ſuppleuiſti virtute tibi: quam ad hanc diem, nõ Hungari ſolùm, pro quibus ſanguinem fudiſti, neque Poloni, quorum cum patribus illo in prælio occubuiſti, ſed illi ipſi Turcę, gentesque omnes barbaræ à te deuictę venerantur, fatalemque tuum ſanguinem ad delendum Ottomannicum nomen ſibi eſſe arbitrantur. Sed me longiùs prouexit, equites, recordatio huius regis cum grato quodam deſiderio cõiuncta, & quod hoc intuens corpus, de illis quoque recordor, qui ex eodem ſanguine erant creati, vnde & hoc erat ſumptum. Nunc ergo relinquam patruum Sigiſmundi, tanti ac tam inuicti ſpiritus regem, & ad parentes ipſius iam vobis breuiter oſtendendos, deſcendam. Vos quæſo, quod adhuc feciſtis, me diligenter audiatis: Vladiſlao Varnenſi prælio extincto, Caſimirus frater, huius autem Sigiſmundi pater, regnum

susceperit fraternum, atque paternum, & quinque, & quadraginta annos in Polonia regnauit: quo in spacio res ille tantas gessit, vt, si de singulis mihi dicendum sit, abuterer tempore, & auribus vestris, equites, ipse etiam me ignorare viderer, si ad res magnas huius excellentis regis orationem nequaquam parem adhiberem, præsertim cùm ad ipsum Sigismundum tota properet oratio. Hinc tamen Casimirus quantus rex fuerit, inde scire potest, quòd contra potentissimos reges atque summos Imperatores, non solùm suæ ætatis, qua ille regnauit, sed omnis ante illum memoriæ, Poloniæ regnum incredibili virtute defendit. Nam cum Matthia rege Hungariæ fortissimo atque bellicosissimo, bellum in Silesia acerrimum gessit, & Stephanum Valachiæ Palatinum, bellatorem inclytum parere Polonorum imperio coëgit, & Mahometem Turcarum tyrannum ex Valachia expulit, pacemque petere compulit, Prussiam maximo bello perdomuit: Moschouiam deuicit: Scythiam sæpe repressit: pacem, ocium ac tranquillitatem, armis atque legibus in suo regno diligenter custodiuit: quibus ille rebus cùm esset apud omnes clarissimus, facilè obtinuit, vt externis etiam auxilijs regnum Poloniæ muniret, quod sciret regna, nisi finitimorum opibus ac beneuolentia iuuarentur, firma non esse. Itaque quod armis atque bello assequi non potuit, vt pax illi tum Germanis de Prussia esset, id vxore ex Germanis ducta est assequutus. Nam de domo Austriæ clarissima, atque totius Germaniæ potentissima, eaque imperiali, vxorem duxit Elisabetham, huius istius Sigismundi ma-

matrem: filiam autem Alberti ducis, qui idem Romanis, Hungaris, atque Bohemis rex fuit * cuius * Quæ nuptiæ, cùm essent plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, ac regiæ cuiusdam maiestatis, ita tamen fœcunditate atque prole beatæ fuerunt, vt vix è veteri regum memoria vllius nuptiæ cum his Casimiri conferri queant: nati enim sunt inde filij sex, omnes patri superstites: quorum serie quadam mirabili atque diuina, Vladislaus natu maior, in Hungaria regnauit viuo patre: Ioannes Albertus autem in Polonia patri successit: illi Alexander, huic verò Sigismundus hic rex: restabant duo, quòd illis credo meliora regna hisce terrenis debebantur, Casimirus, & Fridericus, quorum alter in Diuos relatus est: alter verò vrbis Romanæ cardinalis fuit: filias quoque septem numero, ex hoc eodem matrimonio susceptas, omnes Germanis principibus in matrimonium dedit, atq; ita genere ac sanguine suo cunctam Germaniam Casimirus compleuit, vt pauci sint ex omnibus Germanis principibus, qui consanguinei non sint Polonis. Felix Casimirus hac ista Deo grata, ac tam illustri apud omneis gentes sobole, ex quo tot ac tanti orbis terræ conseruatores prodierunt: qui felic or, ne in suscipiendis liberis, an diligentior in educandis fuerit, non facilè dixerim. Nam vt filias prætermittam, quæ summa pudicitia, & digna illo loco ac genere cura à matre sanctissima atque diligentissima fœmina educabantur: filij certè ea disciplina fuerunt instituti, vt non regis filij, sed priuati cuiusdã viderentur esse. Nullus in ijs educandis regius sumptus, luxus nullus, sed summa moderatio in victu, amictu, atque cultu adhibita fuit.

Norat siquidem ille sapientissimus rex atque idem pater optimus, fundamentum esse omnis reliquæ vitæ cùm priuatę, tum publicę institutionem ipsam educationemque puerilem. Hinc enim petuntur primùm rudimenta illa ad laudem, & ad gloriam disposita, nempe quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid expetendum, quid fugiendum sit, quid Deo, quid parentibus, quid amicis, quid ciuibus, quid legibus, quid ipsi deniq; Reipublicæ debeas, quæ nisi tu ineunte ætate, in angusta ac seuera vita cognoueris, inutilis homo, perniciosus rex tuis futurus sis, necesse est. Quid enim per Deos immortales ab eo expectes, qui sine vllis honestis præceptis ex puellarum cœtu emersus, à cantu, à tibia, à luxu, à tripudijs, à vino, à somno, à stupro, ad summum imperium accesserit? Iactabit se, mihi crede, illius intemperantia in illa copia insolentiùs, neque quomodo prosit, sed quomodo obsit rebus communibus cogitabit. Nam cùm voluptas ipsa per se virtuti sit inimica, tum verò si ad illam potestas aliqua maior, aut imperium accedat, in furorē agitur, de statuque omni mentem exturbat humanam. Ex hac tali ratione illæ humani generis pestes prodiêre partim crudeles, partim verò effœminati tyranni. Hinc enim Busiris atque Phalaris illi veteres: hinc Nerones isti recentiores ac crudeles tyranni: hinc etiā effœminati Sardanapali sunt orti: quorum vitam si inspicias, facilè reperies ineuntem ætatem illorum, non parsimoniæ, neque disciplinæ radicibus, sed ipsius voluptatis atque licentiæ illecebris nixam fuisse. Horum exemplis admonitus Casimirus rex, nihil priùs habebat, quàm vt illam primam

mam filiorum ſuorum ætatem certis legibus pudoris, verecundiæ, modeſtiæ, atq; ipſius religionis adſtringeret, certò ſibi perſuadens, taleis filios ſuos in regnando futuros, qualis illorum educatio præcederet, & meritò quidem: inſtitutio enim puerilis regum ipſorum, primùm proculdubiò medium atq; poſtremum illis in regnando eſt. Hinc enim omnis ornatus vitæ, regibus eſt petendus: hinc contra fortunæ tela præſidium ſumendum: hinc conſilium, hinc authoritas ac grauitas petenda: deniq; id, quod caput eſt, quid ſit regẽ eſſe, quid deceat illum, quod officium regis, qui vultus, inceſſũs, victus, habitus: hæc ſola recta inſtitutio regi demonſtrat. Non capit hæc, mihi credite, anguſta ac nulla bona inſtitutione erecta mens, ſed vacillat ac titubat in omni regio officio ac munere. Qui enim rex hæc puer non didicit, is vitam miſeram, deſertam, contemptam, infamem, ac obtrectationibus expoſitam agat neceſſe eſt. His ergo malis atque his incommodis omnibus ab initio Caſimirus ſtatuit occurrere, præpoſterè ſe facturũ ratus, ſi regnum ipſum filijs poſt ſe relinqueret: filios autem ipſos, quibus illud ſeruaret, negligéret: quare ne videretur (vt dicitur) plus curare calceum, quàm pedem: ſumma ope requiſiuit, cuínam inſtituendos filios ſuos traderet. Erat illis temporibus vir doctus, & bonus Ioannes Longus, Olugos à Polonis vocitatus: cuius vita probata, ac inculpati mores, cùm illius cõmendarent doctrinam, facilè Caſimiro fuit perſuaſum, qui hunc filijs ſuis Doctorem accerſierit: vt ex eius viri præceptis, atque inſtitutis, veluti ex fonte quodam, atque totius honeſtatis radice flueret illa regia diſciplina,

quam docti homines summam esse rerum omnium voluerunt: quæ mentem, linguam ac rationem futurorum regum, ad Reipublicæ gubernationem cum summa laude dirigeret: sic Casimirus non aliquem externum, aut alienigenam, ac ignotæ virtutis hominem, filijs suis præceptorem delegerat, sed Sarmatam ac Polonum, eundemque spectatæ doctrinæ ac integerrimæ vitæ virũ. Ita ille non in externa institutione, neq; in peregrina adolescere mentem liberorum suorum voluit, sed in Polona atque domestica: nec iniuria. Vt enim semina, si in peregrinam mandentur terram, amittunt vim suam, sæpeque in diuersum genus abeunt: sic puerorum ingenia institutione degenerant à patria virtute, vt ex duro Scytha mollis fiat Arabs, ex Latino Græcus, ex Polono Italus. Quare Casimirus, cùm se sciret genuisse reges, non Italis, non Græcis, neque Indis, sed solis Polonis: cauit diligenter, ne quis primam illam indolem, nisi Polonus fingeret. Adhibuit itaq; Ioannem Longum, vt Polona institutione, Polonus ipse bonos reges Polonis eò diligentiùs efficeret, quantò in illorum institutione salutem non solùm regni, sed suam etiam inclusam esse videret. Hoc ergo munere Longus non minùs difficili, quàm operoso suscepto, statim ab initio amouit è conspectu illius teneræ ætatis pestem ac perniciem iuuentutis libidines omnes, & illarum authores. Non erant auditi in Longi ludo versus impudici, non cantus, neque symphonia turpis, quæ aculeis nequitiæ incendunt ad vitium iuuenum menteis, nunquam ibi sunt visi turpiloqui, nunquam ebriosi, nunquam mimi, nunquam amore ac vino, & mendacio corrupti

rupti hiſtriones: denique nunquam illa dijs irata, quam Itali appellant, maſcara in ludo illo fuit: nihilq́ue earum rerum omnium, quarum imitatione atque conſuetudine in vitium labitur iuuenilis ætas, talisq́; fit, quales ſunt ij, quorum cõuictu lætatur: cum claudo enim (vt dicitur) claudus eris. Quare aures illorũ regum ab auditu oculos à conſpectu talium flagitiorum diligenter fidelis magiſter continebat. Libri apud illum à regibus illis pro maſcaris tractabantur: viri boni ac moderati, pro hiſtrionibus cum regibus illis verſabantur: parſimonia vitæ, morum reprehenſio, malorum irriſio, virgæ mediusfidius ipſe, atque plagæ, adminiſtræ illius inſtitutionis erant, atque comites: meminiq́ue me audire de noſtris ſenibus, Caſimirum dicere ſolitum, nullum ſe acroama audire ſuauius, quàm eiulantem, ac virga cæſum ab illo magiſtro filium: ô regem Sparta dignum, qui in illis lacrymis, ac in illius vitæ anguſtijs fundaméta bene ac ſapienter regnandi filijs ſuis repoſita eſſe arbitrabatur. Itaque cum magnarum rerum cupiditate, monitore Ioãne Longo, incenderetur aſſiduè præclara illa ad virtutem indoles, videtis quos fructus maturitate ſua poſtea tulerit. Quid enim aliud cauſſæ putatis eſſe, quòd omnes vicinæ gentes, atq; nationes, ad Caſimiri domum, quaſi ad Philoſophi ſcholam cõcurrerent, vnde nõ ſolùm reges regnandi, ſed etiam magiſtros bene viuendi peterent? Nulla fuit alia, equites, niſi ipſius inſtitutionis opinio. Hac enim impulſi ſunt Hungari, vt ab illo Vladiſlaum regem ſibi peterent: hac eadem Bohemi adducti Ioannem Albertum expetiuerunt, ita Alexandrum Lituani, ita

Sigiſmundum Sileſij: ô felicem tali prole Caſimirum: ô ter, quaterq́ue beatam Poloniam, quæ tantæ indolis primùm, deinde virtutis parens atque altrix extitit: quæ quanta fuerit, teſtes ſunt omnes gentes atque terrarum oræ vltimæ, quæ ab hac iſta virtute, aut ſeruatæ, aut deuictæ, aut cum Poloniæ regno ſunt coniunctę. Nec mirum, nacta enim fuit hęc virtus naturam imperio aptam: ad quam cùm acceſſiſſet vſus, confirmatioq́ue doctrinæ, ad tantam laudem, dignitatemq́ue peruenit: & cùm omnes iſti optimi atque omni laude digniſſimi fratres florerent ingenij gloria: ſic tamen inter hos Sigiſmundus excelluit, vt tantum ipſe vinceret omnium teſtimonio fratres, quantum illi vincebãt reliquos omnes. Nam quæ veſtra opinio, quãta etiam ſpes omnium de hoc iſto iuuene fuerit, teſtes ſunt comitia illa Caſimiro mortuo Pitrokouiæ habita, vbi cùm de rege deligendo deliberaretis, hunc natu minimum, fratribus maioribus Ioanne Alberto, ac ipſi Alexãdro, anteferre ad imperium voluiſtis: & niſi partim Eliſabeth mater, partim verò Sigiſmundi ipſius continentia, fratri maiori concedentis, obſtitiſſet, antetuliſſetis. Vos hoc loco appello huius regni robur atque firmamentum, Thenciſci, quæ iudicia de hoc iſto rege tum feciſtis? quanta contentione animorum atque armorum veſtrorum hunc regem ſufficere patri voluiſtis? Quid tanto motu rerum ſpectaſtis aliud, niſi ſpeciem quandam atq; opinionem excellentis virtutis, quæ cùm ipſa ſumma eſſet in Sigiſmundi fratribus, in hoc tamen ita excelleret, vt quantum ætate ſuperaretur à fratribus, tantum ille ſplendore virtutis ac nominis ſui, fratres ipſos ſupera-

ſuperaret? quod autem ille tum ſe non extulerit, & quod à præſenti iam regno ac oblato abſtinuerit, nónne hanc abſtinentiæ illius laudem cuiuis regno anteponendam putabimus? niſi enim inſediſſet in huius viri mente conſtans ac æquabilis ratio quædam vitæ, nunquam ille, mihi credite, abſtinuiſſet ab eo, quod illi tum ſumma voluntate ac incredibili veſtra conſpiratione datum, oblatumque fuit. Nam non volitare cupiditate gloriæ, non inflãmari ambitione ad rapienda regna, præſertim cùm rex eſſe poſſis, hoc omnium difficillimum opus eſt, equites: hoc ſolius ſapientis, ac huius hominis eſt proprium: qui tamen hoc ipſum, quod fratribus ante ſe conceſſerat, quàm cumulatè poſtea à vobis ſit adeptus, res ipſa docuit. Mortuo enim Ioanne Alberto, deinde Alexandro fratribus, vniuerſi hunc ex Sileſia ad regnum paternum vocauiſtis, in ſummo ipſius regni diſcrimine, ſummoque periculo: ita in eo ſolo reſtare ſpem regni, atq; ſalutis veſtræ tum putaſtis: quo quidem regno ſuſcepto, ita illud vnum & quadraginta annos adminiſtrauit, vt omnibus opibus florentiſſimum vobis poſt ſe reliquerit. In quo quidem regno, qualem ſe regem ille geſſerit, quibúſve artibus illud adminiſtrârit, res ipſa iam poſcere videtur, vt dicam: fuit enim hoc ſecundum è tribus, quæ de hoc ipſo rege dicenda ab initio propoſuimus. Vtinam, equites, ea in nobis eſſet orationis facultas, qua, vt par eſt, dicendo explicare poſſemus, quínam huius regis in regnando mores, quæ artes, qui modus fuerit. Nunc verò cùm virtuti Sigiſmundi regis non tantùm mea, quæ nulla eſt, ſed nullius omnino poſſit par oratio inueniri: date mi-

hi hanc veniam, vt non tam orationem à meipsam, quàm rerum ipsarum, quas is gessit, commemorationem expectetis: quarum recordatione ac memoria, & hoc mœstum illius funus celebremus, & alijs præscribamus, quales reges in regnando esse conueniat. Ego enim sic existimo, in summo rege quatuor has res inesse oportere, sapientiam, iustitiam, fortitudinem, atque clementiam. Quis igitur hoc homine sapientior rex vnquam fuit? qui mox suscepto regno, non vnam aliquam partem regni, sed omnes illius partes animo complexus est: quæ cùm laborare viderentur, præsentem medicinam omnibus summo cum præsidio attulit. Nam cùm Poloniæ regnum maximis bellis, quæ pater ac fratres ante illum gesserant, exinanitum, ac omni consilio, & auxilio destitutum accepisset, ineundam sibi ante omnia rationem putauit, quo & auxilijs iuuare, & consilijs firmare, & opibus reficere regnum posset. Multa illi ad ea expedienda, quæ animo conceperat, obstabant inopia primùm ærarij assiduis bellis exhausti: deinde desertum ab amicis regnum. Nullo enim tempore Poloniæ regnum maiori motu rerum fuit, quàm eo, quo à Sigismundo est susceptum: hinc enim influebat tota in Russiam Scythia: hinc bello affecta imminebat Valachia: hinc Asia, Turca duce, minabatur nobis tota: cum Germanis etiam non satis certa nobis propter Prussiam pax fuit. Hic Sigismundus solus in medio relictus, ac magnis vndique periculis circumuentus, ostendit patriæ illud speratum lumen animi, ingenij, consilijque sui. Omneis enim finitimos partim societate sibi

te ſibi adiunxit, partim fœdere reconciliauit, partim verò bello deuicit. Nam Valachiam inſperata victoria de Ioanne Alberto elatam, fregit ac domuit. Scythiam quoque multis prælijs ſecundis deuictam, ad extremum tandem munificentia, liberalitateque ſua in fide habuit: perfecitque vt Scythæ genus hominum ferum ac indomitum, liberalitatem ipſius potiùs, quàm arma experirentur: quem illi honorem, ante Sigiſmundum, nulli regum, ne illi quidem Alexandro domitori Aſiæ habuerunt: cum Turcarum etiam tyranno, cùm ab omnibus derelictus, ſolus periculoſiſſimum bellum gereret, fœdus ad extremum fecit, magis ex ſuorum tempore, quàm vt id vtile rebus communibus arbitraretur: de quo quidem fœdere dicam alio loco, equites: & ita dicam, vt hoc ipſum fœdus, quod nonnulli reprehendunt, magna neceſſitate factum fuiſſe oſtendam. Nunc dico, in his fœderibus atque bellis Sigiſmundum aliud ſpectaſſe nihil, quàm pacem, & ocium ſuorum: vt videlicet Polonia tot iactata caſibus, tot afflicta cladibus, tot denique oppreſſa malis, requieſceret aliquando, & ſe ex diuturno labore pace ac quiete reficeret: quæ eo miſeriarum iam venerat, vt neque priuatis, neque publicis opibus, poſſet contra vim hoſtium ſubſiſtere. Ita enim Iagello Germanico bello, & Vladiſlaus Turcico, & Caſimirus Prutenico atq; Hungarico, & Ioannes Albertus Valachico Poloniã attriuerãt, vt in media victoria victa eſſe propemodum ipſa Polonia videretur. Quare cùm ſpes reſtituendi regni nuſquam, niſi in pace, Sigiſmundo reſtaret: propterea hanc ipſam pacem omnib. bellis,

fœderibus, ſocietatibus atque affinitatibus quæſiuit. Nam ſorores, quas habebat, in Germaniam nuptum dedit: qua affinitate ille Germaniam cum Polonia non ſolùm coniunxit, ſed etiam Germanorum opibus illam contra omnem vim muniuit: nobiliſſimis enim ac potētiſſimis ex ea gente illos collocauit: qua ſanè re perfecit, vt illi primò omnium Poloniæ regū pax cum Germanis firma eſſet. Nam quod is cum Prutenis bellum geſſit, priuatum illud bellum Prutenorum fuit, nulla publica ipſius Germaniæ authoritatem ſuſceptum: & ne quid fortè, quod ad pacem ſpectaret, prætermittere videretur, cùm iam Scythas liberalitate, Valachos deditione, Moſchos victoria, Germanos affinitate ſibi ac ſuis obligatos haberet: reſtabant Hungari, quos etſi illis temporibus Vladiſlaus frater cum Polonis coniungebat, tamen Sigiſmundus longiùs proſpiciens animo, Hungaros in perpetuum Polonis volebat deuinctos eſſe. Itaq; cùm Scepuſia domus princeps in Hungaria eſſet, Stephanusque Tranſyluaniæ Palatinus, rerum poſt regem primus in Hungaria potiretur, eius filiam Barbaram in matrimonium duxit, conſentiente ſenatu, ac approbantibus bonis omnibus. Læta hoc matrimonio Polonia fuit, non tam quod ſocietatem illi nouam attulerat, quàm quòd talem reginam ex Hungaria acceperat, quæ ob ſanctiſſimos mores, caſtiſſimam vitam, ac ob admirabilem pudoris atq; verecundiæ famam Heſter fuit vulgo appellata. Sed hæc voluptas huius lætitiæ nō diuturna Polonis fuit: nam Barbara anno quarto, poſtquam in Poloniam venerat, vita eſt functa magno cum mœrore ipſius regis, dolore autem omnium

mnium

mnium veſtrûm incredibili: quæ tamen ipſa moriens, reliquit vobis pignus initæ ſocietatis cum Hungaris: filiam enim ex ea Heduigim Sigiſmundus ſuſceperat: qua Ioachimo Marchioni Brandêburgenſi in matrimonium data, pacem Polonis cum Marchia fecit. Ita ille hiſce artibus in omneis partes intentus, pace parta, Poloniam aſſiduis bellis afflictam exinanitam atque proiectam erexit, refecit, ac planè denuo conſtituit. Quanta hæc fuerit illius ſapientia, ex alijs quoque poteſtis ſuſpicari, equites. Alij enim pace bella quærunt: hic verò nihil bellis, niſi pacem quæſiuit. Alij regna ſuſcipiunt: vt finitimos bello vexent: hic regnũ abſq; finitimorũ beneuolentia infirmum eſſe duxit. Alij fœdera ineunt, vt ad euertendã pacẽ ſpacium habeant: hic omnia fœdera quę cum Turcis, cũ Scythis, cum Moſchis, cũ Valachis habuit, pace terminauit. Quis hunc regem non ad euertendos homines, ſed ad ſeruandos, non ad bello inter ſe cõmittendos, ſed ad pace coniungendos, natum fuiſſe neget? cùm enim pacem omni regno ſuo compararet, non tantùm ſuis, ſed etiam alijs gentibus atque nationibus pacis author fuit: & quod inter omnes conſtat, pacem mutuam Chriſtianis prouincijs ſtabiliorem nũquam fuiſſe, quàm Sigiſmũdo rege fuerit: ſic ille non tantùm quod ſibi ſoli vtile eſſet, ſpectabat: ſed cõplectabatur ad ſuam, & ad communem omnium ſalutem, omnes finitimos reges atq; nationes. Pacis enim author omnibus fuit: ad pacem inuitabat, hortabatur, ac monebat omnes. Valuiſſetq; vtinam illius diuina vox atque ſententia apud Ferdinandum ac Ioannem reges: ſtaret nunc, mihi credite, Hungaria neque Tur-

cis per illam ad nos,ac ad omnes pateret via. Verùm cùm illi reges belli, quàm pacis, essent cupidiores, Sigismūdumq; nō audirent, ab Hungaria ambo exciderunt: cuius motu atque casu ea quoque dudum antè habebant, cum magno communium rerum detrimento, partim afflixerunt, partim amiserunt: & meritò quidem: pace enim de medio sublata, quid vtrique salue esse potuit? Pax enim est parens atq; fons omnium rerum bonarū,equites:sine hac nihil hominibus iucundū in vita, nihil stabile potest esse:quā qui oderunt,feri& indomiti ac crudeles tyrāni sunt habiti. Contra verò,qui huius patroni atq; authores fuerūt soli homines, soli sapiētes: ac generis humani cōseruatores sunt dicti: & iure quidem: pace enim viuunt leges,excoluntur mores,tractantur artes: victus postremò ipse,ad vitam degendam necessarius,ipsius pacis est fructus: quo etiam fit, vt difficilius sit pacificum regem esse, quàm bellicosum. Quanto enim quisque ratione magis* deficitur, tanta est ferocior, & ad bellandum procliuior: at pacis author, atque custos nemo potest esse, nisi idem vir sapiens fuerit. Eædem enim partes sunt pacis, quæ sunt ipsius sapientis. Nam pacis hic finis est, vt in ea conuenienter naturæ ac legibus viuatur: qui finis idem profectò est, & ipsius sapientis. Hoc enim solùm ille curat, ne quid à natura ac legibus aberret. Quare nihil tam cum sapientia pugnat, vt videtis, quàm odium,discordiæ, ac bellum. Hinc enim existunt regnorum mutationes, hominumque ipsorum ac legum interitus: quæ conseruare ac constabilire est ipsius sapientis. Quod in Hungaria ne esset tanquam ex aliqua specula denunciabat Sigi-

Pacis encomia.

** deficit,*

Sigiſmundus Ferdinando atque Ioanni tempeſtatem futuram: quam cùm illi non proſpicerent animo, demonſtrantemque Sigiſmundum non audirent, repente illa tempeſtas inuoluit ac corripuit omnia. Hungariamque ſine legibus, iudicijs, ſine rege, ſine fide expoſuit direptionibus, & incendijs. At Sigiſmundus interea cùm conſcientia conſiliorum ſuorum niteretur, nunquam facere, agere, ac moliri omnia deſtitit, quo ſi minùs pacem inter illos reges conciliaret, regnum tamen ſuum ab illorum contentione abduceret. Qua in re tanta ſapientia, tantaq; moderatione fuit, vt in ſumma illorum contentione vtrique carus eſſet, vtriq; ſocius, atq; amicus: cum quibus vt pacem, & amicitiam firmaret, alteri hoc eſt, Ioanni filiam ſuam Eliſabetham, è ſecunda vxore, hac iſta grauiſſima atque clariſſima Bona Sphortia, de qua dicam alio loco, in matrimonium dedit: alterius verò filiam huic Auguſto regi noſtro, filio autem ſuo cariſſimo atq; vnico, quem nobis ex eadẽ regina reliquit, collocauerat: quę nuper magno omnium cum dolore, ac mœrore deceſſit. Ita ille, nõ arma tantùm, opesq; omnes ſuas, ſed etiam ſanguinem ipſum, genusque ſuum vniuerſum in pacis rationes conferebat: ſanguineq; ſuo quàm plurimas gentes atque nationes ſibi, regnoq; ſuo obſtrictas eſſe volebat, & cum bellicoſiſſimis nationibus, victorioſiſſimisque populis præeſſet, tamen hanc tantam copiam, non bellorum opes ac neruos, ſed pacis inſtrumenta eſſe putabat. Quę pax, inquam, in regno cõſtituta, quanta bona effecerit, quas artes excitauerit, quas opes huic regno tam priuatim, quàm publicè pepererit,

attendite equites: mentesque vestras paulisper ab hoc mœrore vestro ad res vestras abducite, quarum status, ante Sigismundum, qui fuerit: hęc vestra pręsens testatur copia: quam si conferre volueritis cum opibus illis vestris prioribus, inopia summa atq; egestas illæ videbuntur esse præ hisce, quæ nũc sunt. An vos illas opes putabitis esse equite Polono dignas? quæ tam modicè fuerunt, ac penè nullæ, vt legibus etiam vestris cautum fuerit, ne triginta marcas dos equitis filiæ superaret. Non moderationis, mihi credite, sed postremæ inopiæ hæc ista lex fuit, cuius cùm nos (ita me Dij ament) subpuderet, legem hanc dotalem tulimus, vt id, quod inopia fiebat, lege fieri putaretur: cum interim bene se illis res haberet, qui locupletes videri volebant, si illorum sanctius ærarium ipsas triginta marcas haberet. Neque verò hæc inopia tantùm in ordine equestri fuit, sed ipsi etiam medius fidius senatores, ne plus centum marcis dotis nomine filiæ nubenti darent, lege, hoc est, egestate prohibebantur. Sed quid ego dotem huius inopiæ signum fuisse commemoro? cùm capita occisorum equitum tanquam pecudum, non ipsius interfectoris capite ac sanguine, sed precio ac centum marcis, contra omnia diuina sic humana iura, soluerentur? vt non mulcta, nõ pœna, non supplicio, sed tam vili ære capita vestra æstimarentur, cædesque expiarentur. Ex hac tanta, ac tam infami, tamque impia æstimatione apparet, egestas illi regni quanta fuerit: quæ tanta fuisse videtur, vt animam quis pro capite faciliùs daret, quàm hanc pecuniam solueret: quam vtique illis temporibus grandẽ fuisse cõstat, quæ nunc authore Sigismundo nulla

nulla eſt. Quid verò illa macula atq; labes nominis ac generis veſtri, parúmne indicat, quã inopsà pecunia fuerit hoc regnũ? Nã ſi quis fur pecuniã furto à quopiã veſtrũ abſtulerit, capite plectitur atq; ſuſpẽdio: ſi quiſpiam autẽ eum cuius hæc pecunia fuerit, occiderit, pecunia occiſi caput ſoluit: ô cõmemorãdas leges, & dignas, quæ in hac Rep. verſentur, quib. nos, tanquam pecudes, precio ac mercede ſicarijs, & interfectoribus addicti ſumus: quam nos nõ legem, ſed perniciem atque peſtem veſtram, primo quoq; tempore de medio tollite, equites, ſi ſalui eſſe, & boni viri haberi vultis, de quo quidem ipſo erit fortaſſe nobis apud vos † alius dicendi locus. Nunc vos iam perſpicitis, quanta hæc inopia fuerit, cui omnes leges diuinæ ac humanę in Polonia ceſſerant. Quid? in priuatis ne tantùm rebus hæc tanta inopia fuit? imò verò multò etiam maior in publicis: Recordamini enim per Deos immortales, illas anguſtias ærarij amiſſa vectigalia, bona, villas, vrbes, atque prouincias regias pecunia obligatas priuatis hominibus: tum demum ſtatuetis, quantum Sigiſmũdo regi debeatis, qui hæc omnia redemit, recuperauit, ac libera Reipublicæ reſtituit: quarum rerum inopia erat factum, vt homines hiſtorici literis mãdarent, Polono rege miſerius eſſe nihil, & ita profecto res eſt, ſi tempora illa reſpicias, quibus illi ſcripſerunt. An vobis tum regnum hoc diues fuiſſe videbatur, cùm ſubſidia belli ac ornamenta pacis mendicato penè reges veſtri quęrerent? cum pignoribus, obligationibus, ac mutuationibus, non ſolùm bella adminiſtrarent, ſed etiam domi viuerent? cùm ita exinanitum erat ærarium, diminuta vectigalia, o-

† Aliàs.

mnes villæ, possessiones, salinæ, prouinciæ pignori oppositæ, ac à regio vsu auersæ, vt rex ipse neruis prorsus careret, quibus Rempubli. gereret? Quis vnquam non dico rex, sed priuatus homo aliquid sepositum ad vsus necessarios non habuit? soli ex omnibus regis vestri sunt inuenti sine vllo sanctiore ærario. Nihil fingo, equites: memoria in medio est res ipsa. Legite priuilegia bonorũ obligatorum, facilè reperietis eò inopiæ redactos fuisse illos superiores reges, vt, si non dico bellum aliquod ab illis esset gerendum, aut filia elocanda, sed equus ipse emendus, non priùs haberent, quàm aliquid adderent ad priuilegij summam. Quare cùm maximus nodus in Republica sit inopia rei pecuniariæ, sæpe fiebat, vt perniciosa consilia regis nostri inirent auferendorum è templis vasorum, ac nouorum imperandorum vobis tributorum, res etiam ipsas ad summam Reipublicæ pertinentes, inchoatas atque affectas, cum magno ipsius Reipublicæ detrimento intermittebãt. Difficile enim est efficere aliquid magni, cùm egeas: quod pecuniæ nerui sint omnium benegerendarum rerum. Ex his tantis, tam diuturnis, tam postremis difficultatibus, angustijsque, quibus omnes res nostræ priuatæ atq; publicæ premebantur, Sigismundus rex summa sapientia atque incredibili celeritate hoc regnum expediuit: comparatis enim pecunijs, vndiq; collectis Ioannis Boneri opera, viri præclari atque industrij, salinas primùm, deinde præfecturas, postremò villas, vrbes, possessiones omnes redemit: æreque grandi persoluto, vectigalia constituit: fructus prouinciarum auxit: ærarium collapsum antè atque effusum, in-

genti pecunia cumulatum atque refertum: vobis reiq́ue veſtræ publicè reliquit. Quid verò hoc eodem principe atque duce, res veſtræ priuatæ, ex illa Reipublicæ nocte à Sigiſmundo productæ, quanta luce, & quo ſplendore nunc fulgeant, quis poterit, vt par eſt, dicere? Agri mediusfidius ipſi, ſyluæ item ac nemora, ruraq́ue ac coloniæ veſtræ, quæ in pacis ſinu à Sigiſmundo collocatæ, medio (vt ſic dicam) ocij gremio nunc continentur: geſtire mihi videntur, atque huic authori, parenti, ac conſeruatori ſuo gratias agere, quæ ſitu antea ſquallebant omnia: nunc verò hac noua luce opum & copiæ ab hoc illuſtrata, fulgent, mouentur, ſeſeq́ue ad ſummam vtilitatem veſtram, reiq́; publicæ dignitatem efferunt. Eos enim fructus iam vobis ſubminiſtrãt, vt hos nullum bellum, quamuis atrox atq; diuturnum, exhaurire poſſit. Mandate hoc memoriæ, equites: ſpero multa vos, liberosq́ue veſtros, ac maiora indies bona viſuros, in hisq́ue ſemper ita exiſtimabitis, ſine Sigiſmundo rege nihil horum vos fuiſſe viſuros. Nam ante illum quid ſperare potuimus, in illis præſertim tantis anguſtijs? cùm mentes, animiq́ue veſtri debilitarentur inopia, ipſasq́; egeſtas nobis ad omnia, quæ concupieramus, magna atque præclara obſtaret, quæ nunc ſublata de medio atque remota, res noſtras ſecundas ornauit, aduerſus præſidium attulit bello ſubſidia: paci verò ornamenta ſuppeditauit, auctæ iam ſunt veſtræ dotes, quarũ modus in lege, vt antea, ſed in voluntate veſtra pẽdet: viluit aurum, cuius vſus nimius iam faſtidium vobis parit argentum etiam ipſum, nõ priuatorum hominum videtur eſſe, ſed illorum regum

ſuperiorum.Nihil de ære ipſo loquar,quod auro,argentoq́ue veſtro obrutum, vix iam compareт. Ita Sigiſmũdus, quaſi alter ex Hieroſolymis Salomon, non copiam auri atque argenti, ſed vtilitatem Polonis attulit, & quod in primis laudatur in Salomone rege, quod ille diuturna pace aurum atq; argentum lapide vilius Hieroſolymis reddiderat, hac certè laude Sigiſmundus non ſolùm illi par, ſed etiam ſuperior fuit. Salomonem enim illa copia dementauerat, ac à Deo ſuo patrio auerterat: hic verò in vberrimis copijs, religioſiſſimus: in ſummis verò opibus temperãtiſſimus ad extremum fuit, nihilq́ue ad vltimum ſpiritum curauit magis, quàm vt ipſiua regnum in pace vigeret ingenijs, valeret doctrinis, ac omni humanitatis, & religionis laude floreret. Quando, equites, hoc regnum, quando vberius ingenijs, aut cultius vnquam doctrinis fuit? Nunquam, equites: omnia ſe ſimul hoc rege in Polonia profuderunt pax, opes, literæ. Rarum fuit antea ac penè inauditum in Polonia Græcarum literarum nomen, quæ ita erant hominibus noſtris incognitæ, vt id quod quis non intelligeret, Grecum eſſe diceret. Iam verò Latina ipſa oratio, quàm abſona fuerit atque barbara, Biga, & Baraletus ſunt teſtes, boni quidem illi viri, ſed tamen inepti magiſtri ac ruſtici. Conferte nunc cum his ea, quæ & ipſi didiciſtis, & in quibus liberi exercentur veſtri: non barbariam, ſed Græciam, non Sarmatiam, ſed Italiam dicetis factam eſſe Poloniam. Vt iam non Muſæ Græcæ, neque Latinæ, ſed vrbes mediusfidius ipſæ, Roma atque Athenæ, honore, præmio, ac fauore Sigiſmundi inuitatæ commigraſſe in Poloniam videantur.

Ita

Ita mens, ſonus ac ſubtilitas vtriuſq; orationis non externa, ſed vernacula: non peregrina, ſed domeſtica, in ore noſtrorum hominū verſari mihi videtur. Circumſpicite, equites, quàm vndiq; circumferantur verſus optimi: audite quibus laudibus ſolutę ac iunctæ orationis ſuauiſſimi huius regis à Polonis celebretur memoria. Nihil dico de me, cuius oratio, quantulacunq; eſt, aut ſi quæ omnino eſt, huius regis beneficio creuit. Voluimus quidem & nos de hoc rege aliquid dignum ex hoc loco veſtris afferre auribus: ſed tamē id aſſequi, tarditate, vt par fuit, nō potuimus: ſtudio tamen certè, & voluntate proximi illis ſumus, qui literas ſuas, arteisq; optimas huic regi acceptas ferunt: & qui hūc quaſi quendā mortalem Deum, alto cælo demiſſum, mirantur: ac harum ipſarum literarum opera: quas illius beneficio didicerunt, cupiunt eum eſſe immortalem. Viues ergò, ô diuine rex, laudibus, carminibusque noſtris: nosq; è cælo benignius adſpicies, tuoq; numine ac munere hæc bona propria nobis velis eſſe, quæ hinc abiens reliquiſti. Commouit lacrymas, fletusq; interpellauit orationem meam.

Sed tamen quod inſtitueram dicere, par hic pacis artibus Salomoni regi fuit: conſtantia verò recti propoſiti, longè illi ſuperior: quod vt æquabiliter in omni vita tueretur, diffiſus ingenio, quæſiuit in ſuo regno ſocios tantarum rerum tuendarum optimos ac probatiſſimos. Habuit enim ex delectis viris ſumma authoritate ſenatum, ita vt hoc conſtet, in Polonia ſimili ſplendore *conſilium nullius regis vnquam fuiſſe: tria autem præcipuè in deligendis ſenatoribus. ſpectare ſolebat: genus primò ipſum, quod *Concilium

maior authoritas apud homines, neſcio quomodo ſpectatę nobilitatis ſit, quàm incognitæ: deinde ſapientia præſtantes: poſtremò, ſententia & lingua liberos. Quòd ſi quãdo in his legendis remiſſior fuit, in his magiſtratibus mandãdis certè fuit, quib. ſumma nõ continetur regni, & in quibus homines non gerunt Rempublicam, ſed gerere diſcunt. In ſummis autem regni magiſtratibus quàm diligens fuerit, vt non repetam vetera, teſtes ſunt hæc lumina regni. Recenſete viros hos, & illorum familias, non vt illos laudemus, ſed vt in illis diligendis iudicium ac ſapientiam Sigiſmundi incredibilem admiremur, adeſt princeps regni Tharnouia domus: quid ex hac eadem domo maius? quid rebus geſtis clarius? quid Dijs, hominibusque carius hoc iſto Ioanne Tharnouio Caſtellano Cracouienſi hoc in regno vnquam fuit? cuius tot extant victoriæ, quot ſunt huius regni inimici: tot trophæa, quot deuictæ prouinciæ: tot triumphi, quot ab illo ſub iugum miſſi hoſtes: quo homine Sigiſmundus rex cuſtode peritiſſimo, Imperatore acerrimo ac feliciſſimo, periculoſiſſimis temporibus, maximiſq; hoſtibus, hoc regnum defendit, Scythiamq;, Valachiam, ac Moſchouiam deuicit: omneſq; hoſtes veſtros hoc duce, aut parere vobis, aut certè cedere coëgit. Prætermitto Turciam ipſam, quam in Hungaria Ludouico regi infeſtam, ac inimicam, ne capta Alba Græca, omnia ſimul euerteret, hoc eodem Ioanne Tharnouio duce prohibuit atque repreſſit. Quid verò hic, qui hunc ordine conſequitur, Petrus Cmita, lumen atque ornamentum huius regni? non ſplendore Wiſnicenſis familiæ, non ſapientia, non authoritate, non

non iuſtitia, non rebus geſtis à Sigiſmundo impetrauit, vt ad hunc vnum ſummos magiſtratus huius regni deferret, Palatinatumque Cracouienſem, Marſchalcatum,(vtamur enim verbis noſtris) pręfecturas item magnas ac illuſtres illi mandaret? Quid hic Ioannes Lathalicius Poſnanienſis Palatinus? homo quidem equeſtri loco ortus, tanta tamen virtute, tantaq; ſententiæ libertate præditus, vt ipſe ſuis ſubnixus opibus in Sigiſmundi ſenatum aſcenderit? Quid vos decus huius regni atque præſidium Thenciſci? quæ ornamenta? Quæ inſignia ſummæ atque excellentiſſimæ virtutis veſtræ à Sigiſmundo non eſtis adepti: Vidiſtis enim Andream ex veſtro ortum loco, paruum quidem illum corpore, ſed ingenio ac eloquentia ſummum Caſtellanum Cracouienſem. Vidiſtis etiam Ioannem fratrẽ Palatinum Sendomirienſem nuper defunctum. Sed quid ego mortuos commemoro? cùm tu ipſe, Ioãnes Sendomirienſis Palatine, coram hic pręſens adſis, qui cùm ob ampliſſimam, & haud ſcio, an maximam in hoc regno familię tuę dignitatem, tum verò ob prudentiam ſapientiſſimo ſene dignam, à Sigiſmundo dignus es habitus loco iſto, & ordine. Iam verò quomodo, te, Staniſlae Laski, prætercam? cuius genus, & induſtria, ſpiritusq; illi ſenatorij, domi ac foris cogniti, apud Sigiſmundum tibi ſunt ſuffragati, vt Siradienſis Palatinus eſſes. Verecũdius de te dicerem, Nicolae Brudzoui, ſi meo nunc iudicio vterer, nõ alieno. Quanto enim tua erga me beneuolentia maior eſt, tantò ego minùs poſſem de tuo genere, virtute, ac doctrina dicere. Nunc verò quoniam ſenatum Sigiſmundi, non priuatos amicos cõmemoro,

dico Sigiſmundum in te fuiſſe ſecutum, vt Lancicienſis illi Palatinus eſſes, cùm genus ipſum, virtutemque egregiam, tum verò vel in primis literas, ſtudiaque doctrinæ, quibus inſtructus atque paratus, vocatu Sigiſmundi in illius ſenatum veneras, vt eſſetis cum hoc Petro Firlegio Ruſſię Palatino, quaſi quædam in Sigiſmundi ſenatu duo ſydera, ſplendentia omni Philoſophiæ laude atque doctrinæ. Veſtræ quidem, ſenatores, ſuccreſcit laudi hic Ioannes Coſcielecius, in Nouuladiſlauienſi Palatinus clariſſima atque munificentiſſima ortus familia, cuius maiores tantùm inopia publica, de qua paulò antè dixi, commouebantur, vt pergrandem pecuniam, qua obligata bona regia habebant, regibus remitterent, †Marigeburgoque, ac alijs ampliſſimis poſſeſſionibus vltro Caſimiro regi concederent: cùm numum nullum ex illa infinita obligatione acciperent: tanta fides Coſcielecię gentis erga veſtros reges fuit, vt in ſumma ſua copia inopes ſe arbitrarentur eſſe, veſtro egeno rege. Sed quid ago? aut quo progredior? Incidi in numerum veſtri, ſenatores clariſſimi, in quo difficile eſt ex vobis non aliquem, nefas quenquam præterire. Sed dabitis mihi profectò hanc veniam: & quòd in ipſo curſu orationis tam multos prætereo: quoſdam autem attingo, partim id tempori, ac auribus veſtris ſeruiens facio, partim verò, quòd me vox, lingua, latera priùs in dicendo deficient, quàm vt par eſt, explicem, quid in vnoquoq; veſtrum deligendo Sigiſmūdus fuerit ſecutus. Quanta tamen ſit authoritas omnium veſtrum cum ſumma beneuolentia equitum Polonorum coniuncta, cùm ex his, de quibus iam diximus, ſciri poteſt, tum verò

† Mariaburgo.

verò vel maximè ex hoc isto Andrea Gorcano comite Posnaniensi castellano, ac superioris Poloniæ præfecto: qui adolescens ac penè puer ita cõmendatione excellentis virtutis Sigismũdo regi carus fuit, vt dignus ab illo, & summis honoribus haberetur, & qui patri Lucæ clarissimo viro in amplissima præfectura, ordineque succederet. Cuius ea est authoritas apud omnes, ea dignitas, is vitæ splẽdor, vt nullius opes in hoc regno maiores vnquam fuerint: in quo quidem homine illud, quod Platoni illi Philosophorum Deo difficile videbatur, vt summæ opes cum summa virtute in eodem homine possent esse: ita vtrumque cum summa laude excelluit, vt nihil in Polonia illo sit ditius, nihil etiam melius. Nam bonarum rerum, & literarum, ac ipsius doctrinæ ita studiosus est, vt aliud cupere videatur nihil: opes etiam ipsius non libidinum, neque cupiditatum sunt instrumenta, sed humanitatis, virtutis, atq; dignitatis singularis. Hoc homine, equites, quoniam vehemẽter nituntur res vestræ, salutem illi ac incolumitatem, quod facitis, velle & optare debetis. Ex his tot & tantis, ac talibus viris apparet, qualis rex iste fuerit, & haud scio, an aliud signum boni sit regis, quàm ipse senatus, apud eum regem præsertim, qui non sua, sed conseruandorum hominum caussa se factum esse regem nouit. Quemadmodum enim est in ipsis artibus, in quibus, quales ipsi artifices sint, instrumenta illorum declarant: sic etiam, cùm ars artium omnium scientia sit administrandi regni, nusquam ratio ipsius regis magis apparet, quàm in ipso senatu, qui instrumentum quoddam bene gerendę ciuitatis suo regi est: qui si nequam, si iniustus,

ſi helluo, ſi rapax ac ſceleratus fuerit: certò ſcito conſimilem quoque illi eſſe regem. Quid ita? quia mens ipſa infelix, non iam regis, ſed tyranni, cum ſpe atque cupiditate omnia ſuorum ciuium deuorârit, nihil agit, nihil aliud dies atque noctes molitur, quàm vt ne quis illi omnino ad ea obſtet, quæ concupiuit. Quare tyrannus omnis veluti quædam immanis bellua, in formam humanam inſuta, antequam ſternat ciues, vaſtet leges, ac ſolus deuoret omnia, ſenatum omnem tollit funditus, ſi quem habet: aut curat, ne quis in ſenatu illius ſit genere, ſententia atq; lingua liber. Ita tyrãnus aut ſenatu caret, aut ſi quem habet, ex obſcuriſſimis quibuſq;, atque nequiſſimis, linguáque ac mente ſeruis, collectum ſenatum habet: ſi tamen ſenatus dicendus eſt cœtus ille infelix, ex teterrimis quibuſque hominibus ideo conflatus, vt cum his tyrannus ſcortetur, potet, leges mutet, Rempublicam vexet, ac quorum aſſentatione, quaſi œſtro quodàm, plenus perturbatione atque pœnitentia, agatur in furorem, atq; in amentiam: vt ita viuat ſine fide, ſine pace, ſine certo fœdere, ac in concurſu plorantium atque tempeſtate querelarum perpetuò verſetur, plenus turbarum atq; tumultus. Cogitate hoc loco per Deos immortales, equites, & veſtros illos veteres tyrannos, & hos etiam aliorum nouos: vt hæc, quæ dico, magis ex aliorum contentione, quàm ex oratione mea intelligere poſſitis: quàm æquus Sigiſmundi ſenatus fuerit, quàm iuſtus, ſobrius, continens atque ſanctus: vt facilè appareat, hunc regem, non ſuæ cupiditatis gratia, ſed veſtræ ſalutis cauſſa, ſenatum ex his viris delectum habuiſſe. Quem ille ordinem

tanta

tanta cura coluit, vt ab initio ſuſcepti regni plenum ſenatum ſemper habuerit optimorum Pontificum ac fortiſſimorum virorum, quod ſine iſto adiumento atque præſidio, neque ipſum ſe, neque regnum ſuum putaret eſſe diuturnum. Quam etiam ob rem tanta veneratione ſenatus apud illum fuit, vt Pontifices, dominos ſuos: ſenatores verò ſincerè dilectos in literis appellaret, ô mentem non mortali aliquo regno, ſed ipſa immortalitate dignam. Cùm enim penes † ſolum regni ſumma eſſet, tamen & regni ſocios ſenatores, & Pontifices dominos habere volebat, vt regnum cum ſocijs certius adminiſtraret, & dominos ſua ſpõte ſibi pręponęns in ſumma poteſtate nõ inſoleſceret: & cùm ſolus omnia in regno poſſet, nihil tamen ſeorſim ab ſenatu præter regium nomen haberet: quod tamẽ ipſum ſumma moderatione ipſius ſenatus temperabat, à cuius authoritate nũquam diſſenſit: nunquam ille, ſuadente ſenatu pacem bellum geſſit: nũquam contra, ſenatu ad bellum hortãte, ille pacem fecit. Ita in cõſilio ipſius partes nullæ, diſſenſio nulla fuerunt: ſed mirificus illo gubernante atq; prouidente ad cõmunem ſalutem conſenſus. Nõ ſenatus illi Reipub. clauum in ſummis tempeſtatibus gubernanti è manibus præripiebat, non ille viciſſim ſenatus quaſi nautarum remigationem impediebat. Sed cùm in ſenatu alij venientem tempeſtatem denunciarent, alij pericula Reipublicæ tanquam nauis oſtenderent, alij velis atque remis incumberent: ille tanquam ſapiens nauclerus ad gubernacula Reipublicæ immotus ſedebat ſingulaque momenta

† Eum solū.

temporum, locorum, hominum ac periculorum expendens, eò quo spes salutis ostendebatur, consilia suorum, cursumque regni dirigebat. Hæc ratio senatus, hæc illius optimi atque sapientissimi regis fuit in hac Republica prouidentia: vt mirum iam videri non debeat, si vna ex omnibus prouincijs atque terris, in tanto rerum omnium motu, Polonia salua atque integra steterit. Non casu aliquo, mihi credite, id est factum, neque fato. Rationi enim homines subiecti sunt, non casibus, consilijs, non fatis, apud quos si quid non rectè neque ordine geritur, scito ibi non fatum neque casum, sed rationem rectam defuisse, quæ cùm à consilijs nostris abest, res nostræ cadunt, stare non possunt. Quare, si vos, regnumq; vestrum sapientia regis vestri, fide verò, & authoritate senatus ad hanc diem stetit: illos, qui iam conciderunt, resq; suas amiserunt: stultitia, non casu, amentia, non fato perijsse dicemus. An tu si quam in nauim ita moratam conscenderes, in qua aut nautę nauclero remoto, aut nauclerus ipse reiecto clauo, cæliq; ac syderum, ventorumque ratione posthabita, vellet ipse remigare, salutē nę tu vllam ibi sperares? aut si quid naufragij accideret, fato cuidam potiùs, quàm illis, qui permutatis officijs nauim euerterunt, naufragium illud tribueres? Ad eum modum, equites, omnes prouinciæ, quas aut ipsi vidistis, aut de quib. ab alijs audiuistis, perierunt, dum rex pro senatu ipse sibi esset, aut dum senatus officium regis obire vellet: prouidere enim ac monere officium est boni senatus: regis verò, gubernare ac seruare. Quæ ratio administrandi regni atque moderatio, cùm semper constans, æquabilisque in senatu

senatu

ſenatu Sigiſmundi fuerit mirum non eſt, ſi ſoli propemodum ex omnibus gentibus ad hanc diem integri ſumus, & ſi hac iſta felicitatis parte Polonia, cæteras omnes prouincias antecellat, quarum nulla illi hac iſta parte eſt par: non Italia, quę varijs ſeditionibus regum cum plebe libertatem amiſit: nõ Gallia, quæ ſæpiùs fuſa atque cæſa, regẽ ſuum captiuum vidit: non Germania, quæ nunc ſtudio nouarum rerum, de libertate omni periclitatur, non Hungaria, miſera atq; afflicta: quàm diſcors à rege ſenatus, puer verò rex funditus euertit, non iam omnes oræ atq; exteræ gentes ac nationes ſe hac parte vobiſcũ conferant: quas omnes, aut bellum euertit, aut ſeditio afflixit. Sola Polonia Dei ſummo beneficio, atq; huius optimi regis ſapientia, ac conſilio conſentientis ſenatus cunctis nunc floret opibus, viuit ſuis legibus, moribus etiam ac inſtitutis antiquis veterem ſuam retinet dignitatem, nec propter aliam cauſſam (vt iam dixi) niſi quod in ea, & ſapiens ipſe regnabat rex, & reges ipſi (hoc eſt, ſenatores) erant ſapientes: qui cùm omnia diligenter proſpicerent animo, rege in ipſa puppi Reipublicæ ſedente, ac clauum dirigente, nihil fortuna, neque caſus in rebus noſtris valuit: quæ ſi quid in rebus humanis valent, ibi certè valent, vbi non recto conſilio, ſed pręcipiti temeritate aguntur ac feruntur omnia. Quare ſoli ex omnibus nunquam accuſarent hoc rege fortunam, Poloni nũquam de caſu ſunt queſti. Omnia enim ſecundum Deum, & illius prouidentiam in Sigiſmundi ac illius ſenatus ſapientia, tã domi, quàm foris, tam pace, quàm bello erant nobis repoſita. Subegimus hoc rege gẽtes antea inimiciſſimas no-

bis atq; inuictas: nonnullas nobis adiunximus: eaq; omnia incolumi regno, saluis legibus, ac integra libertate, hoc duce gessimus: domi etiam illo authore atq; principe conuenientissimè in summa beneuolẽtia publicè viuimus: subsidia belli ac ornamenta pacis parta ab illo, relictaque habemus, vt quocunque oculi nostri inciderint, nihil desiderent ex rebus omnibus, quæ ad vitam tutò ac tranquillè degendam pertineant. Est enim pax à Sigismundo constituta nobis: sunt opes, vigent literæ, est fortis atque sapiens senatus. Restat etiam hic Augustus filius spes vnica regni, atque tantæ laudis atq; gloriæ paternæ hæres: qui vt ea tueatur, quæ illi pater amplissima reliquit, hanc istam sapientiam patris assiduè intuebitur: res ipsius gestas, consilia item, atque rationes omnes administrandi regni sibi proponet: quæ nullam rem esse declarant, in munere regio positam, quæ sapientia Sigismundi regis non comprehendatur. Verùm hæc ista sapientia, quam summam fuisse in Sigismundo rege multis argumentis perspicitis, & si per se ipsa summa sit, (est enim oculus quidam mentis, quo à magnis atq; excellentibus viris caussæ rerum expetendarum, fugiendarumq; cernuntur) tamẽ hæc ista sapientia, nisi habeat iustitiam in administrando regno adiunctam, infirmata est, rebus etiam humanis nõ multùm sanè proficua. Neque enim satis est, vt caussam videas, qua stent, cadantq; regni res, nisi etiam caussis illis, aut recentis, aut remotis, æquabiliter, iustè ac legitimè in ipsa Republica versêre, vtque in primis cures, vt in tanta varietate, rerumque humanarum conuersione, quàm minimi motus in Republica existant: quòd si qui

qui acciderint, vt ſine detrimento communi accidant: quod cùm ſine maximarum rerum vſu vario atq; diuturno teneri non poſſit, quis hac iſta laude Sigiſmundo excellentior rex fuit? qui cùm beneficio lõgiſſimæ ætatis (vnum enim & octuageſimum annum agens, deceſſit) tum etiam prudentia ſingulari atq; diuina ad eam iuſtitiæ laudem peruenerat, vt in ſua Republica nihil earum rerũ eſſet omnium, è quib. diſcordiæ, ſeditiones ac bella ciuilia exiſtunt, quæ tum fiunt, cùm virtus exęquatur vitio: cùm boni præmio, mali verò ſua carent pœna: deniq; cùm non pro dignitate ac meritis cuiuſq;, ſed pro regnantis libidine, alij plus, alij minùs vtuntur rebus communibus. Ex hac enim inęqualitate ac intemperantia quadam oriuntur in Republica morbi illi inſanabiles, quaſi in corpore ſano atque integro. Hinc enim exiſtunt diſcordiæ, ſeditiones, ac bella ciuilia, cum ipſarum legum atque hominum interitu: & meritò quidẽ. Quid enim in ea Republica ſalui aut diurni futurum ſperes, vbi vitium præcurrit virtuti, vbi algent boni, lętantur improbi: vbi dignitas cedit pecuniæ, virtus generi, ingenium ſocordiæ atq; negligentiæ? Poſtremò vbi indigniſſimus quiſque amatur, colitur, ornatur, ac ad ampliſſima quæque promouetur, ſumma cum deſperatione bonorum? Ruant neceſſe eſt in tali Republica, ac intereant omnia, quamuis illa magna ſint atque præclara. Non agam pluribus, equites: neq; exemplis vtar Græcorum ac Latinorum, & ipſorum etiam Barbarorum, qui Reſpubli. ſuas potentes ac florentes amiſerunt, dum in illis nullus habetur virtuti honos, nulla pœna vitio. Ex ipſo enim Sigiſmundo omnium i-

ſtarum rerum exempla ſumi poſſunt: qui cùm ſapientia illa magnæ atque incredibilitatem ipſam videret peſtem ac perniciem eſſe ciuitatis, ad eum finem dirigebat omnia, vt neminem eius Reipublicæ, cuius hic rex fuit, pœniteret: qua cum æquabiliter illo rege vterentur omnes, nō metuebat, ne qui vir bonus atq; fortis, contemptus ab illo neglectus, aut res nouas in regno moliretur, aut ſeditionem, bellúmve ciuile ſpectaret: quod ibi neceſſariò fit, (vt iam diximus) vbi non æqualiter, neque iuſtè viuitur: quare vt remoueret à ſuo regno omnia hæc mala atq; incommoda, Rempublicam ipſam omnibus ex ęquo vtendam, ac fruendam propoſuerat: ita tamen, vt ratione, & boni ad illā admiſſi, & mali inde pulſi eſſe viderentur. Neq; enim in Polonia improbitas atq; indignitas deſperatione frangebatur vnquam magis, quàm Sigiſmundo rege: cōtra verò, virtus, probitas atq; dignitas hunc locum honoris, & gratiæ apud Sigiſmundum habuit, vt cùm genus ipſum illuſtre in claris viris adamaſſet, tamē ipſa virtute ſæpe poſterius clarum duxit genus: gradumq; ad honores ampliſſimos in ſua Republica virtutem volebat eſſe, non genus. Dabis mihi hoc loco hanc veniam, Nicolae Wolſci, vt tuo potiſſimùm exemplo me vera dicere probem: cùm enim equeſtri ortus eſſes patre, Sigiſmūdoq; nō generis, neq; opum, ſed virtutis commendatione eſſes cognitus: hunc tibi honorē ille habuit, vt te, & gynecæo clariſſimę atq; pudiciſſimę huius reginæ vxoris ſuæ pręficeret: & ad te Sendomirienſem Caſtellanatum cum multis prouincijs deferret. Hoc ille diuino facto ſuo docuit, quàm iuſtus rex eſſet, cùm tantùm tuæ excel-
lenti

lenti virtuti, fidei, ac integritati tribueret, vt, quo genere ortus esses, quærendum sibi non putaret. Quid verò tu, Martine Sborouuski? parúmne es tum expertus, quàm iustus hic rex erga te fuerit, cùm tuæ spectatissimæ virtutis durior aliquando conditio esset? cùm enim virtute, constantia, ac magnitudine animi inuidiam, calumniamq́; superares, & salutem Reipublicæ, libertatemq́; communem, tuæ oblitus, maximo animo defenderes: tantùm apud Sigismundum ad extremum dignitate valuisti, vt tua nimia (vt quidam putabant) in caussa cõmuni libertas, tibi ad hunc honoris, & dignitatis gradum non obstaret, quem nunc in Republica tenes: quin verò etiam hæc ista bona, & animi, & ingenij tui in Calisiensi hoc isto Castellanatu tibi sunt apud Sigismundum suffragata. Sed quid ego hos cõmemoro? cùm externi homines ipsi, atq; aliunde orti, tantùm apud illum virtute valerent, vt illis non in regno tantum ipso, sed etiam in Sigismundi senatu locus esset. Adest enim Seuerinus Bonerus, vir Wisemburgo quidem profectus, ita tamen ob virtutem, ingenium, industriamq́; Sigismundo regi probatus, vt nihil illi obstaret ad honores huius regni externum genus. Cùm enim fides ac industria ipsius in omnibus officijs ac muneribus regni amplissimis fuisset cognita, illum Sigismundus, & salinatorem fecit, & præfecturas mandauit, ac in senatum introduxit, in quo ille maiestatem Reip. vestrę cum his seruaret, qui in hoc regno è vobis sunt orti: & tamen apud Sigismundum caruit inuidia propterea Bonerus, quòd alienigena esset, ac Germanus, non ciues neque Polonus: cum illo enim Sigismundus

ob virtutem ipſius præſtantem ac ſingularem communicauit hoc regnum, in quo nunc ille omnibus opibus fortunæ, ingenii, ac dignitatis ſumma veſtra voluntate floret. Ad hunc modum Sigiſmundus præmijs in Republica propoſitis, optimi cuiuſque virtutem ad ipſam Rempublicam tuendam excitabat: qua ſanè ratione tantum profecit, vt nullum tempus in hac Republica ferocius fuerit virtutum omnium. Pro ſe enim quiſque tam pace, quàm bello nitebatur, vt ſub optimo rege bonus ipſe ciuis eſſet: & ne quis, ampliſſimis præmijs virtuti propoſitis, ipſe ſibi ad laudem deeſſet. Quare tanto ſtudio ad virtutem, & ad gloriam exarſerāt omnes, vt ſummi, medij ac infimi, ad ſumma contenderent. Teſtis enim hic eſt, Ioannes Tharnouius, qui etſi genere clariſſimo ſit ortus, tamen ad res maximas, pro ſalute huius regni gerendas, honoribus ampliſſimis ab hoc rege inuitatus, tantùm virtute profecit, vt non ſolùm noſtros Imperatores omnes, ſed etiam illos veteres externos Scipiones, Marios, ac Maximos, bellica laude adæquaret. Quid verò hic Nicolaus Sienianuski Belſenſis Palatinus? qui præmijs à Sigiſmundo excitatus cum Alexandro ac Procopio fratribus, ſic rem militarem in Ruſſia hoc rege adminiſtrabat, vt eorum opera Ruſſia illa afflicta, ac anniuerſario hoſte penè deleta, requieſcat nunc, ac nouis colonijs ſolitudines ſuas compleat atque inſtauret: ita vt poſt hominum memoriam cultior Ruſſia nunquam fuerit, quàm eſt nunc Sienianiorum, & aliorum fortium virorum opera, quorum virtute ad hanc rem Ruſſia ſtetit: quæ cùm aſſiduis hoſtibus eſſet expoſita, fortiſſimorum virorum

rum præſidio eam Sigiſmundus muniendam ſibi putabat: eiusque prouinciæ magiſtratus his potiſſimùm mandabat, quorum animo ac virtute confidebat: veluti nuper paulò antè quàm eſſet mortuus Podoliæ Palatinatum ad Ioannem Mielecium detulit virum fortem, ac genere, ingenio, opibusque præſtantem. Prætereo alios multos fortes ac claros viros, quorum virtutem Sigiſmundus ad res maximas iuſtitia ſua excitauit, beneficijs auxit, præmijs verò confirmauit. Eſt hæc diuina ſummi illius viri ac iuſtiſſimi laus, qui cū ampliſſimo ac copioſiſſimo regno potiretur, illius omnes copias atq; opes, non ſuæ priuatæ libidinis, neque compendij ſui putauit eſſe, ſed eius Reipublicæ, cuius rex fuit. Quare quicquid poſitum erat, aut in honoribus Reipublicæ, aut in vectigalibus ipſius regis, earum rerum omnium diſpenſatorem ille ſe eſſe putabat, non poſſeſſorem neque dominum. Quò etiam fiebat, vt hæc communicaret omnia cum viris fortibus, ac de Republica bene meritis, ita vt cuiuſque dignitas ac meritū poſtulabat: ſummas opes regum eſſe ratus copiam bonorum virorum atq; fortium, quorum virtus ibi iaceret ſemper, vbi nullus ei haberetur honos. Quare cùm Sigiſmundus gratus eſſet erga optimi cuiuſq; virtutem, commouit præmijs propoſitis ſtudia hominum, non ſolùm ſummorum, ſed etiam mediocrium atq; infimorum. Pro ſe enim quiſque hoc rege excellere in Polonia ſtudebat; nemo erat, qui aliquid non afferret in medium, quo regi ſuo operā ac induſtriam probaret. Artifices ipſi medius fidius, ac omne genus mechanicum commotis ſtudijs, artes ſuas diligentius hoc rege coluerunt,

cùm viderent operas quoque ſuas placere regi. Itaque tanta copia optimorum opificum atque artificum hoc rege fuit: vt Phidiæ illi veteres atque Polycleti, & Apelles reuixiſſe in Polonia viderentur: qui pingendi, fingendi, ac dolandi arte, illorũ veterum artificum gloriam adæquarent: quorum cùm multa extent in hoc regno opera pulcra atque viſenda, tamen huius vnius arcis opus vincit, ac ſuperat omnia, quam ille præſtantiſſimorum artificum opera à fundamentis extruxit, ac Cracouiam hoc iſto præſidio muniuit tanto ſumptu ac opere: vt nõ hominum, ſed Deorum immortalium ſedes arx iſta eſſe videatur. Quid verò Baſilica huic templo adiuncta, paruúmne acceſſione ſui, huic ædi Venceſlai decorem, dignitatemque attulit? in qua & pictorum operæ, & ſculptorum ac fabrorum ſingularia, & magnifica viſuntur: quam Baſilicam ille, & religioni ſummi Dei cõſecrauit, & omnibus ornamentís (vt videtis) illuſtrauit, corporique ſuo tabernaculum hanc eſſe voluit: in qua illud, quaſi quodam regio itinere defeſſum, non minùs longo, quàm moleſto, poſtremum requieſceret, ac ſupremam mundi diem exſpectaret. Quanta hæc Sigiſmundi iuſtitia fuit, quàm potens, quàm magnifica, quàm clara apud Deum, quàm nota, & probata apud homines? qui diſtribuendis æqualiter præmijs, ac muneribus regni, mutua pace, ac beneuolentia ſuos tenuit: & ad virtutem bonos viros cupiditate rerum optimarum incendit, ac in cõtrario genere hominum hoc ipſo modo firmabat rationes bonorũ. Nihil enim apud illum contemptius, nihil neglectius, nihil vilius improbis fuit, vt ex hac iſta ratione, boni præ-

mia

mia suæ virtuti seruari à bono rege scirent: mali verò nihil præter contemptum ferrent, atq; pœnam. Ita illi honores omnes solis bonis ac fortibus viris debere se putabat: quibus cum improbis etiã communicatis boni in officio dolore redderentur remissiores: improbi verò nihilo illis ipsis honoribus fierent meliores. Quare cùm præmium, & pœnam æquabiliter dispartiret, seseq; ipse sanctissimè gereret: virtutes præmijs, vitia contra pœnis affecit: cuius rei etsi multa extent exempla, tamen haud scio, an aliud sit clarius illo, & ad sanciendum cùm in re militari, tum in omni vita fidem accommodatius, cùm Raduankouium centurionem ob Ornetæ Prussico bello proditioné infamia publico iudicio notauit: militesq; nostros huius calamitate ac ignominia docuit, vt pugnare potiùs, quàm fugere: mori, quàm fallere vellent. Hisce artibus Sigismundus cùm suos ciues, bene viuere, ac iustè agere docuisset, facilè illam quoq; iustitiæ partem, quæ legibus traditur, absoluit: cuius hæc summa apud Sigismũdum fuit, vt conuenienter in hac societate nostra viueremus: ad hunc ille finem omnes leges suas retulit, quibus pax inter nos cum summa beneuolentia constaret: quas leges si inspicias, tanquam in aliquo speculo omnes sensus Sigismundi ac rationes expressas videbis. Nullam in his tyrannicam mentem, nullam vtilitatem ipsius propriam reperies. Vestræ libertatis, equites, vestræ dignitatis, vestræ maiestatis sunt illæ leges, quæ in Polonia solę regnant, ac ex æquo vobis, & Sigismundo regi vestro imperant. Neque enim solutus est rex legibus apud vos: non quod illi vtile, id iustum vobis: non quod lubet, id il-

lilicet, Romanæ seruitutis sunt ista carmina, quæ laudat nemo, nisi seruus sit, aut Italus: qui quidem, vt certiùs seruiret, scholas etiam sibi (si Dijs placet) condidit: Doctoresque legum fecit, à quibus nil nisi seruire disceret, qui Doctores, inquam, legum istarum seruilium transcensis Alpibus, venerunt etiam cum talibus præceptis ad vos: quos hîc passim iam vagari videtis, cum hoc isto Dijs irato supercilio, ac pessimo libertatis vestræ exemplo: quos vos, id quod facitis, contemnere debetis, equites: & tanquam contagionem quandam hanc istam Neronianam scholam fugere, regnoque vestro pellere: ne istæ immundæ pecudes inficiant puros iustitiæ vestræ fonteis, è quibus Sigismundus hauriebat leges vestras, quibus communiter vobiscum viueret, quarum legum ille lingua, non rex: interpres, non author: patronus, non Dominus fuit: quas etiam ferebat, authore senatu, volentibus ac iubentibus vobis. In qua sanè ratione cum summa moderatione æquitate animi fuisset, omnes illos veteres Solonas, Licurgos, atque Cretas Legumlatores vicisse mihi videtur: nam illi seorsim à populo leges ferebant: hic verò nullam absque senatus authoritate, ac scito vestro communi, legem tulit. Illorum leges libidini populari sæpe seruiebant: Sigismundi verò nulli rei seruiunt, nisi vtilitati communi ac vestræ libertati. Illorum legum nimia licentia tyrannidem in ciuitatibus pariebat: nostra verò legum disciplina, nulli rei magis, quàm tyrannidi, est aduersa. Quid ita? quia apud leges nostras rerũ, & criminum, non personarum, neque dignitatum, ratio est. Non quærebatur in Sigismundi iudicio, Archiepiscopúsne, an Pala-

Palatinus: Epiſcopus, an Caſtellanus: nobilis, an ignobilis: peregrinus, an ciuis reus eſſet? ſed remota dignitate omni reorum ipſorum, de re ipſa iudicium fiebat: in quo nocentes pœna legitima afficiebantur: innocentes verò ex lege abſoluebantur. Iam, quanta ipſius Sigiſmundi maieſtas in iudicijs publicis fuerit, quæ animi æquitas, qui modus, recordamini, equites, & illam perſonam illius regis in iudicio præſidentis vobiſcum cogitate: in qua expreſſa facies Reipublicæ veſtræ cernebatur: ſtatus erectus, ac celſus, lati ac patentes humeri, facies rotunda, rubentes genæ, oculi grandes, ac ſtabiles: minax ſupercilium, naſus ipſe gryphus ac aquilinus, ſummo rege dignus: vt non Caſimiri regis, ſed Louis filius videretur iudicio præſidere: ſic omnia ad imperium erant in illo rege nata, vultus, intuitus, vox, latera, ſilentiū poſtremò ipſum. In iudicio nunquam audiebatur, niſi cùm oportebat: minùs etiam nonnunquam, quàm oportebat. Nutu plura, verbis pauca conficiebat: tantaq; moderatione linguæ ac continentiæ ſermonis fuit, vt illius, in ſummo imperio, nemo vnquam verbū vllum aſperius audierit. Quare cùm tanta iuſtitia, ac tanta moderatione in cōtrouerſijs dijudicādis fuiſſet, æquos, placatosq; reos à ſe dimittebat, nō ſolùm eos, ſecundum quos iudicabat, ſed etiam eos, quos contra ſtatuebat: & cùm gratiæ cauſſa in iudicio nihil faceret, grata tamen erant omnia, quæ faciebat. Ita ſæueritati illius, res maximè diſtans, miſcebatur comitas, ſed ita tamē, vt neq; comitas impediretur ſęueritate, neq; ſęueritas comitate leuior fieret. Hac fama admirabili virtutū incredibiliū, cùm ſolus ille rex, ſolus iuſtus,

ſolus ſapiens, non domi tantùm, ſed etiam foris videretur: tanta veneratione propter ſummam iuſtitiam apud omnes gentes fuit, vt iuſtitiæ illius fama impulſi Bohemi primùm: deinde Hungari, Ludouico rege apud Mohacium à Turcis interfecto, huic vltro duo maxima regna offerrent, quæ ille tamen non accepit, cum reprehẽſione multorum, eorum præſertim, qui non perſpiciunt, ac multò etiam minùs intelligunt, quãtum ipſius regni ſit opus. Quod cùm alta ſapientia Sigiſmundus cognitum, perſpectumq; haberet, regna illa remiſit Hungaris, ac Bohemis: ipſe Sarmatia cõtentus fuit, ſufficere ſibi hãc materiam ratus, in qua omnem vim ingenij, ac virtutis ſuæ oſtenderet: tanta fuit opinio ipſius excellentis iuſtitiæ apud omnes, tanta etiam illius moderatio. Quid verò illud, cùm Ioannes, & Ferdinandus reges, ſummis inimicitijs incenſi, arbitrum hunc de Hungariæ regno ceperunt? parúmne ex eo liquet, quanta exiſtimatione hic rex apud omnes fuerit? quam ſanctiſſimam eſſe reges illi putabant, ita vt arbitrio illius, non ſolùm regna ipſa, de quibus ambigebant: ſed etiam dignitatem ſuam regiam committerent, id iuſtiſſimum fore rati, quod à Sigiſmundo probatum, decretumq; fuiſſet. Prætereo alia infinita domi, & foris ipſius excellentis virtutis, atque iuſtitiæ documenta, quæ ille viuus conſtituit, ad memoriam regni ſui ſempiternam. Et quoniã pręcipua pars iuſticię eſt pietas ipſa, parúmne hac quoq; iuſticiæ parte excelluit? cùm religionem illam patriam atq; auitam, cærimonias item omnes ſanctiſſimas, tanta veneratione coleret, vt nihil illis melius, nihil religioſius eſſet, ne in monaſterijs ipſis quidem, non

in

in his, quæ nunc sunt, sed in illis, quæ olim fuerunt: fide enim in Deum erat summa, hominem peccatorem se confitebatur esse palàm: nusquam spem veniæ, nisi in solo Christo habebat: benignus in omnes, pius, clemẽs, ac munificus fuit: in ecclesia verò, ne quid nouaretur, néve ipsius religionis vlla in re fieret commutatio, tanto studio curauit, vt in minimis etiam rebus, quæ vix censeas, diligentissimus fuerit. Vos hoc loco appello sanctissimi sacerdotes, qui mœsti nunc pro illo sacrificium facitis: ecquis vestrum diligentior omnibus religionibus atq; cærimonijs conseruandis hoc rege fuit? Quoties ille vos admonuit, si quid à vobis non ritè factum, aut si quid de statuto sacrificio fuerat à vobis pretermissum? Candelam ipsam ceream mediusfidius, vt maiora prætermittã, non suo loco stantem aduertebat: aut si ea sacro deesset, vos admonebat. Neque verò id ille faciebat curiosus in vestro munere: sed quod minimis hisce rebus, aut sublatis, aut intermissis, religionem ipsam intermitti, ac sensim tolli putabat: de qua ne vlla diminutio fieret: non solùm præmijs, sed etiam pœnis in seditiosos editis prouidit. Gedanenses enim ciues res nouas atq; perniciosas non in Rempublicam tantùm, sed etiam in religionẽ molientes, supplicio affecit: summa tamen moderatione ac æquitate: paucorum enim pœna cõtentus fuit, ad salutem reliquorum. Ita ille cùm fundamentum omnis Reipublicæ religionem ipsam sciret esse, & cùm sibi multorum exemplis ac literis suaderet, mutata religione, mutari regna: summa religione ipse fuit, & vt cæteri quoque essent, curauit: ad quam colendam ac retinẽdam, vt expeditior ipse esset, mul-

tis exercitationibus se comparabat: summa enim abstinentia ieiunabat: dies festos celebrabat: nunquam publicè quicquã agebat, priusquã sacrificasset, sacroque interfuisset. Verbum Dei diligenter in concionibus audiebat, ac iuxta illud viuebat: sobrius in omni vita rex fuit: nunquam ebrius est visus: nunquam vino aut amore insolens ac intemperans. Ad hunc modum ille cum summa moderatione victus fuisset, paratus semper erat ad regium illud opus atque munus, in quo exercendo carebat furore illo, qui ex intemperantia cibi atque vini ducitur: quo remoto, summa fuit humanitate ac incredibili religione ad vltimum vsque spiritum, ita vt etiam animam ipsam agens, hunc istum Vitum Monachum de Dominici familia, sacrificantem diligenter audiret, ad singula verba passionis Christi Dei nostri suspirando, ingemiscendo, ac flebiliter precando, quò Deus ipse peccatorum ipsius immemor: beneficio autẽ Christi in illum, & in omnes memor, clemens ac propicius, illum ad illas beatorum sedes reciperet, ad quas Iesus Christus Dominus, & Deus noster ante illum præcesserat: ô fidem veram, & dignam, cui isti ignes luceant, qui quidem signa sunt atq; notæ illius ignis intimi, quo fides ipsius ardebat in Deũ: caritas autem ipsa sese effundebat in proximum. Hoc ergo isto diuino igne atq; recondito semel in baptismo suscepto, cùm ille arderet in omni vita, nullaq; perfidia illum violaret: rectè hęc ista lumina atque ignes, incensæq; faces præferuntur nunc illi mortuo, quòd fidem Deo seruaret integram, caritatem autem proximo ad vltimum spiritũ, quem cùm iam reddiderit Deo ex hac turba, & colluuione tanquam

quam ex hoſpitio, non tanquam ex domo, in illud animorum concilium, cœtumq́ue profectus eſt, vbi nunc cum fideli Abraham, Iſaac, atq; Iacob accumbit: colloquitur cum Dauid: viuit cum Ioſia iuſtiſſimo atq; religioſiſſimo rege: auos ſuos, fratres, ac parentes, reges veſtros recognoſcit: hunc totum iam complectitur cælum: hunc obuijs vlnis excipiunt omnes beatorum animæ, ac illius conſpectu lætantur, ab Aquilonisque partibus aduenisse gaudent regẽ iuſtitia ac pietate inſignem, ſocium felicitatis ſuæ, atq; immortalitatis participem: quo nemo vir melior apud nos natus eſt, nemo pietate præſtantior: nũc ille vos ex alto intuens, equites, à Deo Opt. Max. precatur, vt nos felices ac ſaluos velit eſſe, veſtrumq́; hoc regnum conſeruet, quod ille ſumma ſapientia, ac ſingulari iuſticia viuus rexit, ac omnibus legibus, præſidijsque ornauit, atque inſtruxit: ſummaque in illo tuendo, conſeruandoque animi magnitudine, fortitudineque fuit: de qua ego breuiter dicam: fuit enim hoc tertium, quod in ſummo rege ineſſe oportere diximus. Neque enim ſatis eſt, ſapientem ac iuſtum domi eſſe regem, niſi etiam is regnum ſaluum præſtet, & ab omni externa vi defendat. Qualis vtiq; Sigiſmundus fuerit, conſtat: qui quo die rex à vobis eſt factus, motus domeſtici in illum, deinde externi cum maximo nouarum rerum metu exceperũt. Recordamini enim, equites, qui motus ille in Lituania, qui timor fuerit, cùm Michael Glinski homo eius gentis potentiſſimus, atq; ſeditioſiſſimus, mortuo Alexãdro rege, principatũ Lituaniæ peteret, ad quam illi rem cùm & animus non deeſſet & copia, tamen is Sigiſmundi primùm

nomine, deinde conſpectu fractus, debilitatusque arma poſuit, pacemque ſupplex petijt, ad poſtremò in illius fide fuit. Manſiſſet autem vtinam in ſententia: nunquam tantis cladibus, tantoq; hominum interitu Lituaniam cum Moſchouia commiſiſſet: cùm enim Michael Glinski moliri multa occultè in Lituania nunquam deſijſſet, à Ioanneque Zabreſinskio Marſcalco Lituaniæ, appetiti principatus reus fieret: non cogitabat, quomodo ſe regi purgaret, de quo arguebatur, ſed quomodo accuſatorem ſuum primo quoq; tempore è vita tolleret. Itaq; oblitus clementiæ regiæ, quam primò ſtatim Sigiſmundi in Lituaniam aduentu, incredibilem erat expertus: Iuſtitiæ etiam huius ipſius regis immemor, in qua etiam nocenti perfugium eſſe poterat: nullaq; ratione harum rerum omnium habita, multa nocte Ioannem Zabresſinskium aggreditur, & quieſcẽtem iam, ac nihil tale cogitantem inuaſit, ac domi ſuæ hominem nobiliſſimum occidit, magnum crimen, ſcelus ingens, vis non ferenda, cuius ille magnitudine perterritus, vt ſcelus ſcelere cumularet, ad Baſilium Moſchum profugit, illumque ad inferendum bellum patriæ ſolicitare cœpit: facileque ſua ſponte ad id iam parato Baſilio perſuaſit, vt cum Maximiliano Cæſare fœdus faceret, ab eoq; futuri belli ſubſidium contra Sigiſmundum peteret. Nihil propius eſt factum, quam vt Maximilianus immemor tum nominis ac generis ſui, omnibus ſuis copijs ad inferendum bellum Sigiſmũdo Baſilium iuuaret: quod tanto apparatu rerum omnium à Baſilio erat geſtum, vt neq; maiori contentione, neq; maioribus copijs inter Lituanos, & Moſchos vnquã certatum

fuiſſet:

fuiſſet: Hic Sigiſmundus, & ſi eodem tempore alijs quoq; bellis Scythicis, Valachicis, atq; Turcicis deſtrictus eſſet, tanta tū animi magnitudine in bello Moſchico ſuſcipiendo fuit, vt nullum aliud bellum gerere videretur: non terruit illum Maximiliani Cæſaris inſperatum cum Moſcho fœdus, non copiæ ab illo ſuppeditatæ gerendi belli, non ipſius Baſilij exercitus ante hanc diem inuictus. Incredibili enim celeritate exercitu ex Lituania collecto, militibus etiam ex Polonia accerſitis, magno animo aduerſus hoſtem contendit, ac Boryſthene amne ſuperato, cum hoſte acerrimè conflixit, quem memorabili pugna deuicit, non in præſens tantùm ſed etiam in poſterum: nam eo prælio videntur omnes vires concidiſſe Moſchorum, quæ antè hac graues Lituaniæ ac inuictæ videbantur eſſe: & quæ ante illam cladem tantæ fuerunt, vt Moſchi præ ſe cæteros mortales omnes contemnerent, quibus deuictis, tāta gratulatio omnium eſt ſubſecuta, vt etiam Romæ à Leone Decimo ſupplicatio Sigiſmundi nomine decerneretur, ſingulari genere verborum & numero dierum. Cùm enim in Leonis ſenatu Nicolaus Wolski legatus, hic Sendomirienſis Caſtellanus, expoſuiſſet & genus hoſtium & victoriæ modum, res digna patribus illis eſt viſa, publica ipſius vrbis Romæ gratulatione, ac ſupplicatione ſingulari. Supplicatum itaq; fuit, totaq; vrbe dies feſti, atq; ludi eius victoriæ nomine fuerant inſtituti, dolente ac mœrente Maximiliano Cæſare, qui captiuos etiam ipſos, per hunc iſtum Nicolaum Wolski Leoni miſſos, intercepit, in Moſchouiamq; contra ius gentium remiſit. His victorijs atq; triumphis initia re-

gni sui Sigismundus consecrauit, docuitque se eum regem esse, qui & domi regnum legibus tenere & foris armis tueri posset. Neque verò hoc bello tantùm illius animi vis extitit incredibilis, sed multis etiam alijs bellis grauibus ac difficilibus. Nam cùm vix à Moschico bello respirasset, Scythiam magnis copijs, Russiam prouinciam ferro atq; igne vastantem incredibili virtute ad WisnioWicium superauit: illaq; pugna, primus regum omnium, Scythas docuit, pacem bello meliorem esse. Quid autem Valachia ipsa, Turcicis exercitibus contra Sigismundum munita atq; instructa, cùm huic regno periculosissimè immineret, nónne ad Obertinum postremo ab hoc rege deuicta, pœnas temeritatis suæ dedit, vestroq; imperio, hoc isto Ioanne Tharnouio duce, parere est coacta? Iam verò Moschouia, cùm iterum fractas illas vires suas ac desperatas repeteret, bellumque maximum pararet, non ab hoc Sigismundo iterum deuicta bello maximo funditus corruit? Ad quod bellum gerendum Sigismundus, hunc istum Tarnouium Imperatorem, ad conseruandum hoc regnum natum, miserat: qui capto atq; euerso Starodobó, ingenti hominum strage, Moschos in perpetuum deicisse iam videtur. Prætereo alia bella varia atque infinita, quæ Sigismundus gessit, non libidine regnandi, neque studio gloriæ incensus, sed amore religionis Christianæ conseruandæ. Cùm enim Poloniæ regnum Aquilonem versus vltimum sit regnorum omnium: gens ista regiones finitimas habet inimicissimas, partim Christiano, partim verò Romano nomini. Quare Sigismundus cum his assiduè bellum gessit, nō vt finitimarum rerum potiretur,

tiretur, ſed vt religionem Chriſtianam contra Scythas atque Turcas: Romanæ verò ſedis nomen contra Moſchos atque Walachos tueretur: quod hæ gentes huic ſedi, hoc iſto diſſidio Græcorum cum Latinis, ſint omnium inimiciſſimę. Solus ergo Chriſtianorum regum omnium Sigiſmundus non pro augendo, ſed pro retinendo regno: non pro ſua libidine, ſed pro Chriſtiana religione bellum cum tota Aſia geſſit, cuius Aſiæ opes cùm magnis ac inſperatis victorijs creſcere indies videret, ſeque præ cæteris periculis illis proximum eſſe ſciret, Chriſtianos autẽ principes mutuis bellis diſſidere videret, prouidendum ſibi, regnoque ſuo putauit. Quapropter ſumma ope eſt conatus Chriſtianos principes in mutuam gratiam reducere, illorum concordia ac conſpiratione ſuas opes atq; rationes contra Turcarum tyrannum firmare, vt minùs potens, minusq; formidabilis tyrannus ille vobis eſſet. Quapropter & Maximilianum Cæſarem reconciliata iam gratia Viennā adierat: cuius etiam hortatu Vladiſlaus frater Hungariæ rex, cum Ludouico filio, eò quoq; venerat, quo in conuentu ſummorũ regum ille oſtendit, docuit, monuit, Turcarũ opes tantas eſſe, vt ab vno Chriſtiano rege ſuperari non poſſint, in cōcordia ac mutua pace ſpẽ eſſe, ſine qua nihil eſſet Chriſtianis ſalui. Itaq; Sigiſmundo authore atq; duce, iacta erant Viennæ fundamenta communis auxilij: quæ tamẽ ſorte quadam rebus noſtris aduerſa non diu manſerunt. Nam & Maximil. & Vladiſlaus vita functi, ambo ſpem Sigiſmūdi fefellerunt. Non ceſſauit tamen Sigiſmundus agere, & facere omnia, quo potentiæ Turcarum occurreret. Quare auxilia

vndique contrahebat: cum finitimis fœdus & amicitias iungebat, neque verò his solis contentus fuit, sed etiam cùm sciret Neapolim atq; omnem illam oram Apuliæ, societate Turcici belli cum Polonia coniungi, amicitiam Italiæ expetiuit, hancq́; Bonam reginam ex Sphortia familia clarissima atque totius Italiæ nobilissima, ducem Bari in mattrimonium accepit: vt hoc ceu quodam illustri ac sancto pignore, socium se belli ac periculorum omnium Italis profiteretur esse. Verùm cum hac ista spe finitimorum ac externorum auxiliorum frustra pēderet, solusq́; sæpiùs cum summo rerum suarum discrimine cum Turcarum ducibus confligeret, de regnoq́; suo iam planè dimicaret, fœdus ad extremum cum Solimāno fecit. Quid verò illi aliud faciendum fuit? solus erat: opem ferebat nemo, spes ipsa restabat nusquā: regnum porrò suum videbat omnibus Turcicis bellis ac periculis esse propositum. Quid tandem queso est, quod quis Sigismundum huius ipsius fœderis nomine reprehendat? cùm videat vnum è duobus illi fuisse necesse, vt aut regnū suum in postremum discrimen adduceret, aut fœdus cum Turca faceret, quod tamen ille non fœdus potiùs, quàm inducias sibi putabat datas esse parandi belli. Nouerat enim ille à Turcarum tyranno non fide, neque religione: sed occasione atq; tempore fœdera pōderari. Quare etsi ille fœdus illud sanctissimum esse ducebat, tamen quod nihil huic hosti crederet, inter fœdus illud, rationes suas summo studio futuro bello parabat, vt si quando illi necessariò cum Turca belligerandum esset, eò paratior, instructiorque in aciem contra illum prodiret. Meminerat, sæpiùs se conflixisse

xiſſe cum hoſte ſummo cum periculo, Ludouicum
etiam regem, nepotem ex fratre ſuum, viderat vi-
tam, & regnum profudiſſe, cùm incertorũ auxilio-
rum ſpe bellum Turcicum mallet, quàm fœdus: cu-
ius conſilia nunquam probabat Sigiſmundus, ſum-
moq́; ſtudio à bello illum reuocabat, oſtentabat illi
Rhodum atq; Coum nobiliſſimas inſulas conſimili
ſpe perijſſe: docebat Carolum Cęſarem impeditum
eſſe bello Gallico atque Italico, Ferdinãdum autem
Ruſticano: Germaniam etiam totam, religionis cõ-
trouerſia diſſidentem, commemorabat: nuſquam
ſpem ſupereſſe: pręſtare fœdus facere, quàm bellum
incertum gerere, cuius fideliſſimis conſilijs cùm Lu-
douicus non obediret, vitam ſimul cum regno ami-
ſit. Qua in re Sigiſmundus, quàm ſapiens rex atque
fortis fuerit, oſtendit, qui Rempublicam tanquam
in alto nauim pro ratione tempeſtatũ, & locorum,
& temporum dirigẽdam eſſe ducebat, vt quid tem-
pus Reipublicæ poſcat, aut quid vetet in primis ſa-
pienti regi ſit prouidendũ. Interea tamen Sigiſmun-
dus quoad vixit, cum bellis mutuis Chriſtianorum
arderent res, ille non quieuit, ſed aſſiduis bellis pa-
cem regno ſuo quęſiuit. Nunquam quenquam bel-
lo laceſſiuit, nunquam niſi laceſſitus bellum geſſit,
propterea etiam (credo) victor ſemper extitit: ſingu
lariſq; illa huic vni conceſſa erat gloria, quòd hic ſo-
lus regum omnium in Polonia nunquã victus fuit,
niſi fortè quis illam acceptam calamitatem apud
Socalium bello Scythico huic adnumeret: quæ, te-
meritate ducum, abſente rege bello commiſſo, à
Scythis accepta fuit, quam tamen calamitatem ille
poſtea infinita hoſtium cæde compenſauit: ſic ille

cùm nihil temerè, nihil abiectè, neq; demisſè, ſed ſummo conſilio, magno, & inuicto animo cuncta gereret, facilè fuit inuictus. Res etiam noſtras, cùm armis vix poſſet, fœdere à Solimanno vindicauit, quas ille aut perpetua pace cum hoc hoſte ſanciuit, aut ſi belligerandum nobis erit, paratiores, inſtructioresq; aduerſus Turcarum opes reddidit.

Reliquum eſt, vt de clementia ipſius pauca dicamus, ſine qua & ſapientia nihil prodeſt regibus, & iuſtitia etiam obeſt, & fortitudo ipſa nocentior fit ſuis, quàm alienis, niſi ipſius clementiæ moderatione temperetur. Hæc enim ferocem animum regis, ferum & indomitum contra regni hoſtes emollit, ſuis manſuetumq; ac benignum reddit: vt hac ipſa virtute rex hoſtem ab amico, peregrinum à ciue, innocentem à reo ſecernat: reis etiam ipſis, fragilitatis ac imprudentiæ in hac eadem virtute apud regem perfugium eſt, hæc iſta virtus in conſilijs, in iudicijs, in bellis regũ verſetur neceſſe eſt, ſi reges non Tyranni illi volunt perhiberi, hic enim regiæ Celſitudinis ornatus eſt: hæc illorũ cõmendatio eſt ſumma: hæc ſola atq; vnica ad immortalitatem illis reſtat via, deniq; ex hac ipſa excellenti & planè regia virtute naſcitur ſuauiſſima regum ipſorũ memoria: gratumq; ac iucundum illorum verſatur apud ſuos deſiderium. Vnde enim ſunt veſtræ iſtæ lacrymæ? vnde hæc eſt miſericordia, quam nunc vos præſtatis mortuo? eblandita credo hæc ſunt à vobis ſpe vllà cõmodorum veſtrorum, & non potiùs expreſſa veſtigia mœroris veſtri, recordatione illius optimi atq; clemẽtiſſimi viri, qui benignus in bonos, mitis in reos, indulgens in omnes fuit? nunquã ille artiſit vitio,

vitio, nunquam detraxit virtuti, nunquã blandiens
parti se dedit alicui: sed cùm rem ipsam sequeretur,
hoc vnũ propositum illi fuit, ne qua in re aberraret
à vero: tanta æquitate ac clementia, vt rerũ ipsarum
ac criminum magnitudinem, cum rerum infirmi-
tate conferret: virtutem etiam ipsam atque inno-
centiam, ne approbatione insolesceret, aut dissimu-
latione, aut leui reprehensione, tẽperabat. Iam verò
ipsas parteis magnis sæpe odijs incensas, summa gra-
uitate ac æquabili erga vtranq; voluntate audiebat.
Possem hoc loco magnas inimicitias clarissimorum
virorum commemorare ex Reipublicæ caussa sus-
ceptas, nisi & vos meminisse scirem, & ipse præteri-
re hanc ignominiam vellem, ne commemorando
notare videar authores ipsos. Dabo hoc ergo illo-
rum authoritati: ab hisq; vobiscum vnà petam, vt
cõmunis salutis caussa remittant animos, æquosque
ac placatos retineãt huius istius exemplo regis: qui,
cùm rex esset, possetq; delinquentem coërcere, æ-
quus tamen vtriq; fuit, monereq; ac hortari, inter-
dum etiam rogare ad pacem suos maluit, quàm le-
ge, vi aut minis impellere: ferebat enim æquo ani-
mo omnes, in liberaq; Rep. non solùm animum, sed
etiam odium liberũ esse debere duxit. Hãc liberta-
tem ille liberorũ populorum cùm summá esse sci-
ret, vt videlicet, & amoris, & odij par sit apud ciues
ratio, ipse quoq; odia multorum in Rep. pertulit, si
tamen odium est dicẽda libera expostulatio subditi
cum rege. Cùm enim benignitas ipsius atq; clemen
tia nimia quibusdam, aut etiam nonnullis in rebus
remissior videretur: reprehendi, se palàm in sena-
tu patiebatur: sententias in se dictas patienter fe-

rebat, & eas æquiſſimo animo refellebat, aut illis cedebat, & ſecundum illas, quod admittebat, corrigebat. Iam verò in comitijs ipſis, nullius regis in Polonia aures vobis ac veſtris legatis benigniùs vnquam patebant. Attente perorantes veſtros legatos audiebat: poſtulata veſtra cleměter accipiebat: ſtultitiam multorum ſæpe ac intemperantiam perferebat. Nunquã ille aſpero verbo, aut immodeſtius *miſſo excanduit: nunquã iracundia exiluit: quam ille cum omnib. virtutibus continentiæ, grauitatis, iuſtitiæ ac humanitatis, à ſe remouiſſet, fácilis in rebus cognoſcendis, in hominibus audiendis, admittendisq; fuit. Quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolim Valachico bello pro veſtra libertate cum hoc rege egiſtis? cùm quædam non legitimè fieri: quædam etiam negligi ab illo vobis videntur: quæ tum grauitas, quæ animi æquitas, qui modus, quæ patientia huius regis, quæ veſtra libertas actionis tum fuit? & tamen cùm iuſtè fortaſſe nonnullis iraſci poſſet, neminem veſtrum ne aſperiori quidem verbo propterea appellauit, ita, vt etiam illius ipſius actionis authores atq; duces, maximis affecerit propterea præmijs, veluti hos duos fortiſſimos ac coniunctiſſimos fratres, Petrum ac Martinum Sborouios, quorum in Republica ſingularem fidem, obſeruãtiam verò erga ſe ſummam cùm eſſet expertus, vtrunque honore ſenatorio affecit, quorum exemplo ille ad tuendam Rempublicam, cauſſamq; communem agendam, multos fortes viros ac induſtrios ex ordine veſtro excitauit, veluti hos duos ſumma ſpe ac virtute in cauſſa communi cognitos, Petrum Boratinki Ruthenum, & hunc

*Emiſſo.

& hũc Staniſlaum PodlodoWski ex Sendomirienſi municipio equitẽ, qui cũ in comitijs nuper Pitrakouiæ habitis, quæ poſtrema Sigiſmundo fuerunt, grauiorem cauſſam Reipublicæ ſuſcepiſſent, quàm vt vtriuſque ætas pati videretur: ſic tamen à Sigiſmundo auditi ſunt, vt etiam Staniſlaum PodlodoWski de libertate veſtra liberius diſſerentem, lacrymans audiret, & cùm hic Sigiſmundum in Polonia non imperatorem, ſed regem eſſe diceret, legibusque illum certis regnare oportere, ſumma cum libertate orationis diſſereret: annuit ille: ipſoque vultu ac intuitu ſignificauit, ſe quoque non Imperatorem velle eſſe, ſed regem. O virum omnium literis, ſermonibus ac monumentis celebrandum, & dignum, qui non dico homines, ſed Deos ipſos regeret, nõ illius tum maieſtatis auertit illi à dicẽte Podlodouio oculos: non aures illi clauſit regiæ poteſtatis conſcientia. Imò verò vidit, audiuit, ac ſummo ſtudio audienda ſibi ea putauit, quæ liberè de Republica à Podlodouio dicebantur. Dixiſſes hæc in Neronis ſenatu Podlodoui? aut alicuius regis Italiæ aures hac iſta libertatis voce appetiſſes? Poſtremum illo in loco (mihi crede) conſtitiſſes, ac vltima vox tibi illa fuiſſet, quæ tamen ipſa grata Sigiſmundo fuit, iucunda nobis, glorioſa verò nunc eſt ipſi tibi. Summa hæc eſt clementię laus, equites, Sigiſmundi regis, & haud ſcio, an omnium maxima, in libera Republica liberas velle verſari hominum voces, liberas ſententias: denique liberas expoſtulationes, monitiones ac reprehenſiones ferre. Quę qui rex non fert, aut in Republica nõ probat, non rex, ſed immanis eſt tyrannus, qui vt homines liberos in ciuitate non fert: ita

neq; linguas liberas ferre poteſt, nec iniuria. Tyrannus.n. ipſe viuit cũ omniũ inuidia, iniuſtè ac impiè, ſine fide, ſine amore, ſine vllo beneuolẽtię vinculo, vt meritò fidat nulli, credat nemini, nulli religioni, nulli legi pareat. At Sigiſmũdus cõtra, omnium, qui vnquã fuerunt, rex mitiſſimus atq; clementiſſimus cùm meminiſſet liberi populi regẽ ſe eſſe, certa religione ac certa fide regnãtem vobiſcũ non vt cum ſeruis, ſed cum liberis, nõ cum ſubditis, ſed cũ ſocijs atq; amicis, ſumma beneuolentia in hac Repub. viuendum ſibi eſſe duxit: vt ex æquo & audiret ſuos, & audiretur à ſuis. Quare ita ille vobiſcum vixit, vt nõ tantùm aures illius, ſed ipſius etiam vitę priuatæ receſſus nobis paterent. Aperta ſtabant illius cubicula, patebant atria, peruia erant nobis illius penetralia, nũquam excludebamur, niſi cùm erat neceſſe. Admittebamur, adſtabamus, audiebamur: liberè querimoniæ de aliorum iniuriis apud eum nobis erant, ac qualibet de re facilis aditus, ac penè aſſiduus cum illo conuictus nobis fuit, vt nõ ſolùm mens, ſed oculi etiam noſtri liberè in vita ac in omnibus cubiculis ipſius verſarẽtur: in quib. nullos mores tyrannicos, nullas contra libertatem noſtram machinationes, nullum regni dedecus, nullam turpitudinẽ, nullam deniq; intẽperantiam cernebamus. Omnia erant in illius integerrima vita, honeſta: in cubiculis verò, decora, ac cum ſumma regia dignitate, atq; veſtra libertate coniuncta. Iam verò quoties progrediebatur è thalamo, in publicumq́ue ſe ac in turbam dabat, quanta tum, Dij immortales, oris illius dignitas? quæ maieſtas? qui hominis illius habitus? qui inceſſus? qui comitatus fuit? quàm aptus? quàm con-

concinnus? quàm grauis? quàm cultus? quamq́; ſummo rege dignus? quib. rebus cùm in animos hominum flueret, ac mentes omnium hac tanta maieſtate occuparet: non timuit venena, non inſidias, non conſpirationes vllas verebatur, propterea etiam carebat prægustatoribus, quibus tamē ipſis interdum ad ſpeciem vtebatur magis, quàm ad aliquā neceſſitatem. Senatorum turmis ac equitum incedentis latus claudebatur, non doryphoris hiſce, neq; ſeruis mercenarijs: indignum enim bono rege putabat eſſe, metum, in ſuo regno præ ſe ferri armis, ac in cœtu ſuorum hoſtem vereri, ac propterea ab armatis ſeruari. Tyrannorum ſunt iſta præſidia, equites, & malè cogitantium hominum de rebus communibus. Fide Sigiſmundus ac beneuolentia veſtra ſatis ſe munitum putabat eſſe: neminem etiam è ſuis metuebat, cùm æqualiter omnes diligeret, omnibusq́; ex æquo ſe amabilem præberet. Tantumq́ue hac iſta fiducia veſtri profecit, vt quietè primùm ac tranquillè vitam vobiſcum degeret: deinde ſtudijs veſtris incredibiles huic regno felicitates atq; opes afferret. Qua enim fide ac voluntate erga hunc regem vos fueritis, teſtantur multa atq; præclara facinora, huic regi virtutē veſtra parta, qui cùm talem ſe regem gereret in omni officio ſuo ac munere, vt ad ſummam nihil à vobis in eo deſideraretur, meritò tales vos quoq; erga illum geſſiſtis, vt ob ſumma atque ampliſſima illius in vos ac Rempublicam veſtram beneficia, patrē patriæ vna voce hunc appellaretis: qui honos poſt conditā Poloniam huic ſoli à vobis eſt habitus: & cùm eum, quem natura mortalem genuerat, vos immortalem eſſe cuperetis, hunc

Sigiſmundum Auguſtum filium, pignus eſſe voluiſtis fidei ac voluntatis veſtræ erga Sigiſmundũ ſempiternum. Nam cùm hic Auguſtus admodum puer eſſet, ſoloq́ue illo omnes patris ſpes niterentur, & cùm id vobis per leges liberum eſſet, hunc vos honorem patri habuiſtis, vt hunc alium ipſius, tum autem puerum, nec tum ad imperium ætate maturum, magna tamen ſpe præditum: regem viuo patre omnibus veſtris ſuffragijs ſalutaretis, hancq́ue incredibilẽ voluptatẽ patri de filio daretis, vt is veſtro beneficio filium ſucceſſorem ſibi paratum videret, cui nomen Iagellanæ gentis ac familiæ ampliſſimæ dignitatem, regnumq́ue patrium atq; auitum traderet. Magna hæc veſtra erga Sigiſmundum voluntas, ſummum etiam ſtudium veſtrũ fuit. Hanc mentem vt retineatis, mortuoq́; illi conſeruetis, veſtræ fidei, veſtræ conſtantiæ eſt, equites: tum verò, vt parem animi voluntatem retineatis in ipſius progeniem totam, quam reliquit, vos ille orat atq; obteſtatur. Aſpicite, equites, hanc lugubrem turbam, hæc fletu deformata corpora, hic filius ipſius cariſſimus, rex veſter eſt: hæc verò illius eſt fidiſſima ac ſanctiſſima coniunx. illæ autem mœſtæ ac dolentes tres filiæ. Hũc cœtum atq; ſobolem clariſſimam regis veſtri colite, equites, ac ſumma veneratione, ſummaq́; obſeruãtia habeatis. Tu etiam, Sigiſmunde Auguſte, ſuſcipe hunc ordinem, cuius virtute pater tuus fuit inuictus. Vides in quę pericula regnum tuum incidit: quos hoſtes habeas, quos etiam metuas conſidera. Circumſtant te vndique pericula: aut auxilijs deſtitutos nos vides eſſe: nuſquam in finitimis, nuſquam in alienis præſidijs ſpes eſſe, vndique

que circumfusa premit te Asia, hinc ex Hungaria imminet tibi Turcia, hinc Scythia, hinc bellum renouat Moschouia. Germania postremò ipsa referta genere ac sanguine tuo, non satis tuta tibi denunciat. Vides quàm in medio relictus sis solus, vt secundum Deum, spes tibi nusquam restet, nisi in hoc ordine ac in paterno imitationis exemplo: quod si tibi proposueris, & si dies atque noctes in eo recognoscẽdo fueris, inuenies profectò, quomodo hæc, quæ tibi amplissima pater reliquit conserues. Nihil enim tibi poterit accidere noui, quod in regnando pater tuus non viderit aut non fuerit expertus: tu modò sapientiæ ipsius ingrediare vestigijs, ad exemplumque paternum mentem tuam in rebus optimis exerceas, senatui pareas, iusticiam colas, æquus omnibus, addictus nulli fias, religionem Christi comiter conserues, rem militarem augeas, benignius in omnes: pius ac clemens in tuos fias, & breuiter ijsdem itineribus ad virtutem eas, quibus pater tuus peruenit. Sustines eius rei non mediocrem spem. Est in te præstans vtroque genere natura, est etiam quod adolescentia tua fert, vsus rerum magnarum, omnium ora atq; oculos vides esse in te vnum conuersos, cùm te intuemur, tum de Sigismundo patre tuo, tum de maioribus cogitamus. Veniunt enim nobis in mentem, veniunt, te intuentibus, Iagellones illi veteres: Vladislai item, Casimiri atque patrui tui, clari viri: quorum virtute, dignitate atq; existimatione, apud omnes gentes fuimus illustres: qui si quis mortuis sensus est, memoriam nominis sui, dignitatem huius regni, ac omnium nostrum salutem tibi commendant: à te petunt, vt suscipias caus-

ſam noſtram, vtque hanc Rempublicam, & pro illorum dignitate, & pro tua gloria, ac pro noſtra ſalute adminiſtres. Idem moriens tibi mandat pater, atque hoc in loco iacens à te poſtulat. Adeſt enim profectò, adeſt illa vis hîc, coram qua hoc mortale vigebat corpus, & qua hoc iſto corpore ad noſtram ſalutem vſa eſt: hæc inquam vis diuina atq; immortalis patris tui, hîc coram adſtans, te intuetur, tuam fidem implorat, hæc abs te petit, vt ea omnia, quæ in templis, quæ in foro, quę in regno hinc decedens reliquit tibi pater, virtute, fide atq; conſtantia tua conſerues ac defendas: vtque memor ſis, te Polonię regem eſſe: in tua perſona huius Reipublicæ faciem expreſſam eſſe, vtque ob id non publica tantùm, ſed etiam tua priuata (ſi tamen quid tui priuati hoc in regno eſt) vt ea, inquam, omnia ad ſummam ac ampliſſimam regiam dignitatem tuam referas. Quòd ſi tu qua in re titubaueris, aut ab officio tuo deflexeris, cadet hoc regnum, ſtare diu non poterit. Tua enim ſapientia illud nitatur, tua iuſtitia ſtet, tua virtute defendatur, denique tua clementia floreat, neceſſe eſt: hoc magnopere abs te flagitat pater, hoc nos ſperamus, hocque debitum munus abs te expectamus. Vos etiam Patres conſcripti, quos diuina ſors quædam huic regi fecit ſuperſtites, manete in hac cuſtodia Reipublicæ, in qua vos ille viuus collocauit, vigilate, multæ ſunt inſidiæ nobis, multæ inimicitię, hoſtes infiniti: pericula verò tanta, quanta poſt conditum hoc regnum non fuerunt. Nuſquam ſalutis ſpes oſtenditur, niſi in veſtra concordia. Erigite vos, per Deos immortales, ac odia, ſi quæ nobis inſunt, Reipublicæ cauſſa ponite, vt commune of-

ne officium senatorium, communi animo ac voluntate defendatis. Quid enim salui in hoc regno fore putabitis, distracto in partes senatu, variatis vestris sententijs, equitibus postremò ipsis, vestris inimicitijs diuisis atque incensis? Iam verò metus externi hostis ac imminentis periculi, vos in mutua pace atque beneuolentia contineat: quæ res semper apud optimos ac pręstantissimos ciues plurimùm potuit, vt, quo die Magistratum inirent, eodem in gratiam redirent, turpe sibi fore rati, cùm in Repub. eadem societate coniungerentur, nõ eadem eos fide coniungi: quę ibi esse nequit, vbi concordia est nulla. Fecerunt hoc illi veteres sine Deo homines Gręci, Scipiones, Lepidi, Metelli. Vos qui certo ac vero Deo viuitis, non facietis? præsertim cùm finem legis vestræ, caritatem sciatis esse: quam si ex ordine vestro tollitis, & Remp. amittetis, & vosipsi peribitis. Non est enim, quod quis speret rectis consilijs ibi locum esse, vbi caritas est nulla, & vbi in locum huius successit odium & iracundia. Ira enim viri, Apostolo teste, iusticiam Dei non operatur. *Iacob. 1.* Quid dicam odium ipsum? quod cùm inueterauerit, animi lumen extinguit, densasq; menti tenebras offundit. Veniant vobis in mentem, Patres conscripti, quanta odia illa Græcorum, quanta Romanorum, quãta etiam hæc ista recentia Hungarorum fuerunt: quibus odijs potentissimæ nationes ac florentissima imperia corruerunt: senatorũ (mihi credite) culpa illa fuit. Dum enim se quisque in Republica ostentat, dum potentiam suam iactat, dum operam venditat, postremò dum se magnum vult videri, calamitate communi, & senatus, & plebs vna perit. Ne hoc sinat Deus

optimus maximus in cuius cura ſumus, vt hoc inclytum regnum, hic inuictus populus, veſtras diſcordias publico luat interitu. Quare vincite per Deos immortales animos*, Patres conſcripti, ac illos retinete in officio, plus apud vos valeat malum publicum odio priuato veſtro. Date hoc Reipublicæ, Patres conſcripti, date nobis, date ſaluti communi, date vobiſipſis, coniugibus, liberiſque veſtris, quorum ſupplicio ac interitu expiabuntur, mihi credite, diſcordiæ veſtræ, niſi prouidetis. Reijcite controuerſias priuatarum rerum: ſit Reſpublica ſeges & materia veſtræ gloriæ. Hanc exercete per Deos immortales, Patres conſcripti, quæ multis circumſepta hoſtibus, ac magnis vndiq; cincta periculis, vobis ſupplices manus tendit, vos orat atq; obteſtatur, vt reconciliatis veſtris animis, ſaluam atque incolumem illam velitis eſſe, & certè talem, qualis Sigiſmundo regi fuit. Hoc res ipſa publica, hoc etiam Sigiſmudus à vobis ipſe poſtulat: qui hunc filium ſuum clariſſimum atque optimũ reſpectans, vos ex alto intuetur, à vobiſque petit, per Deum ipſum, quem caſtè, religioſeque in Polonia coluit, per Rempublicam, quam ampliſſimam vobis reliquit, per ſalutem veſtram, quæ illi vita propria carior viuẽdi fuit, vt cum hoc Auguſto rege, filio autẽ ſuo cõiuncti inter vos fideliſſima gratia, & religionem Dei Opti. Maxi. & dignitatẽ Reipublicæ, & ſalutem omnium conſeruetis. Non eſt, non eſt tergiuerſandi locus: mouent omnia, vrgent omnia atque inſtant. Quantum tandem huius morte hoſtium animos creuiſſe putatis? Num Moſchouiam? num Scythiam? num Turciam, atque Valachiam, parum huius morte ſperare

*Veſtros

cœpiſſe

cœpiſſe exiſtimatis? Occaſionem, mihi credite, huius morte, ad occupandam Poloniam ſibi oblatam eſſe nationes illæ arbitrantur: quæ quidem omnes nullis vobiſcum neq; legibus, neq; certo pacis iure ſunt coniunctæ. In concordia ergo veſtra, ac in mutua beneuolentia ſpes omnis ſita eſt ſalutis communis, atque huius Reipublicæ retinendæ. Quæ nunc morte regis ſui exanimata, ac propè conuulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſeruatorem ſuum gemens ac mœſta venit: illi gratias agit mortuo, tibiq; in primis, ſumme Deus, qui hunc hominem ad genus humanum cōſeruandum, & ad hoc regnum conſtituendum in terras miſeris: cuius beneficio ad hanc diem ſtant res noſtræ, ac cuius opera hoc regnū floret ingenijs, valet opibus, pace ac ocio fruitur, ac legibus optimis viuit: huius poſtremò monumenta multa ac præclara æternitate ipſa conſecrata aſſiduè intuetur. Tibi nos, Sigiſmunde, hæc omnia debemus, tibi hęc accepta ferimus, tua munera ſunt iſta, tua ſumma beneficia. Per te nos illuſtrati ſumus, per te exteris gentibus cogniti: te authore atq; duce, Polonum venerabantur nomen omnes gentes, Græcæ, Latinæ, ac Barbaræ: tuis victorijs hoſtes noſtri debilitabantur: tuo fœdere ac ſocietate amici noſtri lætabantur. Tu iudex regum, tu pacificator gentium, tu moderator nationum ac conſeruator omnium fuiſti. Tu hanc Rempublicam affinitatibus primò, deinde cōiugijs cum exteris nationibus coniunxiſti: tu author legum noſtrarum, tu magiſter morum ac diſciplinæ fuiſti: hem noſtra lux, noſtrum deſiderium, Sigiſmunde iaces. Ad quem nunc confugiemus? à quo opem petemus? quem hoſti-

busnostris opponemus? qua pace, quo bello, quo fœdere nitemur? ô acerbã mihi, equites memoriam harum rerum omnium: ô flebiles exequias: ô vitam infelicem, quę orbata es hoc isto rege atq; patre. Tibi enim morte huius ornamenta sunt detracta, tibi præsidia adempta, tibi solatia sublata: solus hic restat tibi dolor, mœror ac gemitus: in quo tamen ipso luctu ac mœrore nostro, Sigismunde Auguste rex, ad te venimus: tibi nos penitus tradimus: tu spes nostras, patris tui morte fractas, restituas: tu salutẽ conserues: tu libertatem nostrã legib. atq; armis defendas. Vos etiam, equites, atq; vos Patres conscripti, memoriam regis vestri piè, inuiolateque seruabitis. Plura ne dicã tuæ me, Auguste, lacrymæ, impediunt, vestræque equites, non solùm meæ: quibus mouemur, vt à Deo precemur, quo Deus huic mortuo propitius, nobis verò benignus velit esse.

TERTII BELLI DESCRIPTIO, QVOD MAGNVS RVTHENORVM IMPERATOR CONTRA LIVONES

gessit, an. 1558. quo ciuitas & prouincia Torpatensis à principe Moschouitarum expugnata, victa, & subiugata est.

Atrox & memorabile prælium gesserunt Liuones contra Ruthenos anno Domini 1500. sub ordinis Teuthonici Magistro D. Waltero à Plettemburg, excelsi animi, & magnæ industriæ viro. Nondum vana doctri-

doctrina, aut vlla hæreſis eos à Catholiciſmo tranſuerſos egerat, ſed priſcam, auitamq́ue religionem ſumma pietate & fide colebant. Igitur cùm Teuthonicus Magiſter cum Ruthenis confligere ſtatuiſſet, publica ſeruitia, & ſolennes Litanias triduo ſeruandas indicit paulò poſt Natalem Virginis matris, vt communibus votis diuinam opem, & proſperum prælij euentum obtinerent. Conſcribit deinde Magiſter Præfectos, & Commendatores vniuerſos cum nobilibus totius Prouinciæ, quibus copias, & auxilia ſua coniungunt quatuor Liuoniæ epiſcopi, Rigenſis, Torpatenſis, Riualienſis, & Habſelenſis. Rigenſis mille Germanos equites adducit. Torpatenſis, quingentos. Riualienſis & Habſelenſis, itidem quingentos ſimul, ita vt Magiſter Teuthonicus ſeptem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curonum, qui populi ſunt Liuoniæ. Hoc exercitu Magiſter Ruthenorum fines inuadit, arceſq; & oppida quædam expugnat. Inde ipſo exaltationis Crucis die ad vrbem Pleſcouiam tendunt. Iuxta hanc ſita eſt planiceis duorum milliariorum amplitudine in quam vbi deuenere, obuiam illis procedit Ruthenorum imperator, cum centenis millibus armatorum, qui in duodecim acies diſtributi erant. His adiuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaq; Teuthonicus Magiſter, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo aduerſus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nequicquam de victoriæ ſpe remittens, fortunã belli tentare ſtatuit, & paucis ſuorum animos cõfirmat. Præclaram ſanè victoriam, inquit,

ô milites hodie nobis obuenturam de numinis benignitate,& veſtra omnium fortitudine facilè mihi promitto, In cauſſa iuſtiſſima, Dij non poſſunt non eſſe propitij. Vos tantummodo priſtinæ ſtrenuitatis & cōſtantię memores, exiſtimate vos, decus, gloriam, patriam, libertatem, & religionem, in dextris veſtris portare. Alios fortaſſe ingens barbarę gentis multitudo animo deijceret. Vos verò milites dum cōſidero,& cùm veſtra facta æſtimo, quibus parentes, patriam, aras, & focos, auitamq; aduerſus hæreditarios Catholicæ pietatis hoſtes, fidem ſæpenumero tutati eſtis, eandemque ad extremum vitæ, armis, & ſanguine veſtrò vindicare cupitis, magna me ſpes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus veſtra hortantur. Hæc vbi dixit non multò pòſt vtrinq; ſigna canuntur, Teuthonicus Magiſter glandes ferreas,& globos tormentarios, velut crebra, cōtinuaque tonitrua in Tartaros contorquet, inde maximo clamore infeſtis ſignis vtrique concurrunt, gladijs, lanceis, omniq; telorum genere res geritur. Tartari, & Moſchouij arcubus,& ſagittis aſſueti, denſiſſimo, creberrimoque telorum iactu æthera obumbrant, quæ tamen vniuerſa penè irrita aërem verberant, donec vltro in terram decidunt. Ingens ibi ſonitus, ad cælum attollitur, bombardarum fulmina, armorum fragor, vulneratorum gemitus, pereuntium clamor, tympanorum ſonitus, equorum hinnitus, omnia & Martem,& mortem referebant. Tartari vbi prælio fuſi, fugatiq;, ſuccedunt duodecim Moſchouiorum acies, animis, & virtute recentes. Teuthonici cæſis, Tartaris vbi bellum recrudeſcere ſentiunt, quantò maiorem hoſtium vim prioribus ſuc-
cedere

cedere conſpiciunt, tantò maioribus animis in hoſtes irruere, & velut ab integro noua virtute reſumpta, ingenti cum fremitu cæſim, punctimq; confligere, vergente iam ad veſperam die, qui ex Moſchouijs ſupererant, furtim ſe Pleſcouiam ſubducunt. Prælio ita dirempto, compertum eſt ex Teuthonicorum agmine vnum duntaxat interemptum: Moſchouiorum verò & Tartarorum circiter centena millia trucidatos, vt duobus milliaribus cadauera paſſim diſperſa iacerent. Memorabilis hic erat triumphus & ſingulare virtutis, & fortitudinis exemplum, ac dignum, quod ſempiterna memoria donatum, nunquam aboleatur. Moſchouiorum Imperator, (qui ipſe in aciem non prodierat) cum ſummo ſtupore admiratur tantum exercitum, tam exigua manu, tam turpiter cæſum & proſtratum, atq; illico pacẽ quinquaginta annis cum Teuthonibus firmat. Qua inita, omniq; bellico tumultu cõpoſito, legatũ magnus Moſchouię dux ad ordinis Magiſtrũ ablegat, rogans, vti vnumquempiam ex ferreis illis militib. (Rutheni Teuthones ferreos vocabãt) qui tantã Moſchouiorum multitudinem fuderant, ad ſe mittat, ſe vnà cum legato obſidem mittere, ferreum illum virum non inhonoratum, indonatumque ad ſuos reuerſurum. Magiſter Teuthonicus haud inuitè vnum è militibus cataphractum equitẽ Moſchouiam verſus deſtinat, quem vbi Moſchouię princeps aduentare accipit, confeſtim vniuerſis ducibus, nobilibus, & Præfectis ſuis denunciant, vti præſcripto die Moſchouiam conueniant, nouum, viſuque dignum ſpectaculum eos habituros. Deſtinato die cataphractus in apertam planiciem iuxta aulam prin-

cipis, numerosa (vt fit) populi corona, circumstante, procedit, & huc, illucq; obequitans, petasum è capite cuiuspiam circumstantis abripit, eumq; in hippodromi centrum proijcit. Illico pleno cursu lanceam in petasum dirigit, eumq; dicto citius cuspide arreptum terra subleuat. Moschouius Imperator eam equitis agilitatem cōspiciens, vrsi in morem (solent id facere Moschouij admirantes) barrit. Rursum cataphractus demissa paululum lancea, in oppositum parietem pernicissimo cursu fertur. Ac tametsi parietem inuasurus videretur, ille tamen protinus intacto muro hastam reducit, & equum retrahit. Illud spectaculum denuo principis, omniumq; circumstantium admiratio subsequitur. Resumpta iterato lancea plenissimo impetu in parietē fertur, hastáq; circumuolitantibus vndiq; fragmentis, confringit. Hæc vbi omni dexteritate expedite gessit cataphractus, vocatur ad principem, & accepto insigni munere ad Teutonicum Magistrum remittitur.

Vbi iam quinquagesimus à pace firmata ageretur annus, videlicet anno 1550. vt pactæ induciæ propediem essent expiraturæ. Reuerendissimus princeps D. Iodocus à Reck, episcopus Torpatensis magnæ virtutis, & pietatis vir, magnis impendijs, & sumptibus denuo quinquennales inducias à Ruthenorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, si templa Moschouiorum Rigæ, Riualiæ, & Torpati diruta, restaurarentur. Præterea si è prouincia Torpatensi, tributa, quæ exigebat, penderentur, & alijs, si quæ essent, querelis, satisfieret. Quæ omnia si præstarent, pollicetur, Moschouius quindecim annorum pacem deinde concessurum.

serum. Igitur anno 1555. hac quinquennali pace iterum expirante, Teuthonicus Magister, & episcopus Torpatensis Hermannus rursum legatos ad Moschouiæ principem ablegant, pacis expetendæ caussa. Quibus Moschouius dux respondet, nullam se pacem Germanis indulturum, quādoquidem basilicas suas non reædificassent, nec tributum persoluissent. Cæterùm intercedentibus Moschouij ducis consiliarijs, triennales inducias promittit, modò spondeant, proximo triennio euersa fana restauraturos, & ex prouincia Torpatensi, singulos homines quotānis singulas marcas tributi loco persoluturos exceptis Catholicæ religionis sacerdotibus, quos ab hac præstatione eximebat. Hæc si facturos se promitterent, & sigillo restaurētur, triennalem pacem in gratiam consiliariorum ac ducum suorum cōcessurum pollicetur. Subsignant legati, maximè quoniam episcopus Torpatensis mandârat, vt saltē quouis modo pacem referrent. Erat autem consuetudinis, vt & Moschouiæ princeps legatū ad episcopum mitteret, qui firmandæ & stabiliendæ pacis caussa crucem quandam osculabatur. Legatus vbi Torpatum venit, recusat crucis osculum, nisi episcopus & ciuitas Torpatensis idem, quod legati Torpatenses subsignauerant, suo quoq; sigillo cōmunirent. Habebat id temporis episcopus Torpatensis cancellarium Lutheranis dogmatibus impense fauentem, qui & postea anno 1558. expugnata ciuitate Torpatensi, Habseliæ in carcerem cōiectus, tandem vt facinorosus ignominiosa morte vitā clausit. Is episcopo suadet, vt securè quod petebatur, subsignaret, ac postea spem Moschouiorum eluderet, Liuones eius

esse roboris & potentiæ, vt Moschouius princeps haud facilè eos bello esset appetiturus. His ita peractis, Moschouij legatus ad principem suum reuertitur. Interea nihil eorum, quæ postulata & pacta erant, præstant Liuones. Elapso igitur triennio, bellum hunc in modum exoritur, anno 1558. circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teuthonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos aduersus regem Poloniæ in aciem produxerat. Igitur anno 1557. circa ferias Michaëlis veredarium ablegat Teuthonicus Magister ad magnum Moschouiæ ducem, sciscitatur, an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandę caussa, an verò pace recusata bellum eligat. Respondet Moschouius, Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos si seruare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se ad inducias cōpelli: sin eos dimittere paratus sit, mittendos esse legatos, & de pace sancienda tractādum. Hoc responso accepto, omnes Liuonię proceres congregantur, & quid faciundum consultant. Quidam ætate grandiores suadent retinendum esse militem, facilè animaduerti, Moschouium principem bellum meditari, quandoquidem conuentiones initas Liuones non præstitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed totidem signa denuo conscribenda, eaque in finibus Ruthenorum collocanda. Teuthonicus verò Magister cum alijs quibusdam respondent, non esse dandam Moschouio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde moliatur Moschouius, superesse adhuc viros & vires, quibus illi aduersum iri possit. Hæc sententia præ-

præualuit, & illico exercitu dimiſſo paulò poſt Martini ferias Teuthonicus Magiſter legatos cum centum equitibus, magno cum faſtu, ſplendore & apparatu ad Moſchouium mittit, quibus Satrapam ſuam coniungit epiſcopus Torpatenſis. Vbi ad magnum Moſchouiæ principem ventum, princeps atrium ſuum auro vndique reſplendens ingreditur, aureum ſolium occupat, corona regia & ſceptro inſignitus. Apponitur menſa deaurata, ſeniores conſiliarij numero duodecim lateri ſiniſtro aſſidēt, qui vniuerſi ac recepto more, quoties conſilium agitari contingit, veſtes Leuiticas aureas induti: Magnus verò dux palla chorali ſeu ſacerdotali circumdatus. Aſſumit pręterea magnus dux duos interpretes, qui Germanicam ſimul & Ruthenicam linguam callebant. Interrogat Moſchouius, an pacem expeterēt? Aſſerunt illud Liuones, ſimulq́ue ſcyphos deauratos à Torpatenſi epiſcopo & ordinis Teuthonici Magiſtro principi Moſchouio miſſos offerunt. Recipit eos Moſchouius, & in proximum triclinium deferri iubet. Moſchouius principio recenſet eorum perfidiam, qui toties pactas conuentiones eluſiſſent, nec quicquam eorum, quæ ſpoponderant, & ſigillis confirmauerant, præſtitiſſent. Maiorum præterea pietatē, fidem & heroicas virtutes refert, à qua ipſos planè degeneraſſe ait, cultum diuinum à maioribus acceptū abrogaſſe, baſilicas euertiſſe, ſacerdotes & monachos profligaſſe: denique nullum priſtinæ pietatis & virtutis veſtigium retinuiſſe, nō illos eſſe eccleſiaſticos principes, ſed quouis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum, flagitiorumq́ue genus propendeant, eoq́ue pacē nul-

lo pacto illis concedendam. Ad hæc Teutonici re-ſpondent: Se ex maiorum rationibus & computu bene ſubductis, deprehendere nullum tributum Moſchouio deberi, quòd autem pacem deneget, id Romano Imperatori ſe queſturos. Reſpondet Mo-ſchouius, quas illi querelas imperatori offerre inſti-tuant, qui mandatis eius imperialibus, quibus præ-ceperat, ne templa aut monaſteria demolirentur, tam procaciter & obſtrepere derogaſſent? His ita peractis, legati diſcedunt ad pandochium, equos in-ſtruunt, Moſchouium principem rogant, ducem i-tineris concedat, qui in Liuoniam eos reducat. Cæ-terùm dati à Moſchouio duces, per ambages ac de-uia legatos fraudulenter circumducunt, ita vt in pa-triam terram non reuerterentur ante principium Quadrageſimæ. Interea magnus Moſchouiæ dux miſſa ad Liuones epiſtola, bellum indicit, cuius te-nor hic erat:

WILHELME LIVONVM MAGISTER, archie-piſcope Rigenſis, epiſcope Torpatenſis, cæteríque epiſcopi, & vniuerſi Liuones. Miſiſtis ad nos legatos veſtros, viros bonos, Iuanum Bockhorſt, Othonem Grothuiſs, & Volmarium Wrangel, cum reliquis adiunctis, vt capite coram nobis inclinato, peterent Teuthonico Magiſtro, archiepiſcopo Rigenſi, epi-ſcopo Torpatenſi, cunctiſq; Liuoniæ populis, hanc à nobis gratiam fieri, vt dato ad Præfectos noſtros Naugardiæ & Pleskouiæ mandato, pax cum Liuo-nibus iuxta veterem morem ſanciretur. Nos verò Præfectis noſtris mandauimus, nullam vobiſcum propter veſtrã iniuſticiam vindicare. Cæterùm le-gati veſtri Iuanus Bockhorſt cum ſuis collegis eam

pacem

pacem à nobis exorarunt, ijs conditionibus: Vt Magister Teuthonicus, archiepiscopus Rigensis, & episcopus Torpatensis, cunctique Liuones, quicquid iniustè contra nos moliti sunt, id restituant, & resarciant. Pręterea illico nostris negociatoribus concedant, cum suis negociari mercatoribus, omnisque mercium generibus, vtpote cerę, seui, loricarum, & armorũ mutationes facere. Item vt episcopus Torpatensis cõquirat tributum omnium præteritorum annorum, & vniuersa debita ex tota diœcesi Torpatensi, de vno quoq; capite marcã Germanicam, tertio pacis firmatæ anno mittendam. Atque hoc nostrum tributum deinceps singulis annis dare debeat episcopus sine dilatione omnibus quoque seruitium, aut ministerium præstare volentibus, ex quacunque natione veniant, citra vllum impedimentum liberum in nostras regiones accessum & commeatum concedant. Regi quoque Poloniæ, & magni Duci Lithuaniæ, aut si alius quis in regem Poloniæ, aut magnum Ducem Lituaniæ surrogetur, nullas suppetias, & auxilia vlla in re ferant. Quicquid præterea literæ super pace firmata confectæ, quæ multoties descriptę sunt, & quarũ nomine crucem coram omnibus vobis osculati sunt, continent, ea omnia ritè, legitimeq; præstetis. Insuper & præfecti nostri magnæ Naugardiæ, & Plescouiæ has de pace inita literas, ad vos per nuncium suum Melardum Torpico miserunt: Teuthonicus quoq; Magister, archiepiscopus Rigensis, episcopus Torpatensis, cęteriq; episcopi loco & vice omnium Liuonum super his literis, crucem exosculati sunt, & dextras porrexerunt: octo etiam sigillis easdem coram Melardo

Torpico communiuerunt, & per eundem Melardum nuncium ad nostros præfectos ita communitas transmiserunt: eum in finem, quòd iuxta literarum tenorẽ omnia nos, & præfectos nostros concernentia, iustè & legitimè exequi velletis, prout in literis scriptum cõtinetur, in hunc vsque diem. Horum omnium nihil adhuc pręstitistis. Interea nos ne Christianus sanguis temerè effunderetur, sæpenumero per literas vos monuimus, vt hæc pacta iuxta contextum, literarum de pace conscriptarum iustè & rectè exequeremini. Similiter per legatũ vestrum Gerhardum Flemmingk, & nuncium Valentinum, item per Melchiorem cum suis adiunctis, itemque per Henricum Winter vobis nunciauimus, vt à verbis iniustis, & minimè veracibus temperaretis, vtq; probos & integros vos pręstaretis in omnibus caussis, iuxta literas pacis & crucis osculum, vestramque culpam agnosceretis, ne sanguis innoxius effunderetur. Vos verò nostram clementiam spreuistis, & literas liberi commeatus à nobis postulastis, ea solùm de caussa, vt res longius protelaretur. Et quoniam legem diuinam, omnemque veritatem postposuistis, nec de crucis osculo quicquam cogitatis, nostramque gratiam & clementiam aspernamini, ea propter meditamur inuocato diuino auxilio, iustitiæ nostræ ergo, & vestræ iniustitiæ, quam in crucem Altissimi designastis, vos vlcisci, & vestram pręuaricationem vindicare. Deo igitur nobis auxilium pręstante, & alterutrorum sanguinem profundente, certum erit eum, non nostram ob culpam, sed vestram iniustitiam profundi. Hoc scitote, nos non minùs ac vos esse Christianum principem, nec vnquam

quam gratum nobis fore ſpectaculum, ſi vllius ſanguinem innocentem à nobis profundi videamus, ſiue Chriſtianus ille ſit, ſiue gentilis. Vt autem iniuſtitiam veſtram agnoſcatis, decreuimus nunc magnificam & præpotentem noſtram virtutem hac epiſtola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum deducere, quam epiſtolam per hunc noſtrum miniſtrum ad vos deſtinamus, iubentes, ne inuitum illum detineatis, ſed liberum ad nos regreſſum concedatis. Datum in noſtro dominio, aula & vrbe noſtra Mosko, anno 1557. Menſe Nouembri.

Nec multò poſt Epiphaniam, anno 1558. trecentena millia militū conſcribit, atq; in Liuoniam mittit, vt ferro & incendio vniuerſam prouinciam Torpatenſem hoſtiliter vaſtent.

Moſchouius ingentem exercitum longo tempore ſuſtentare poteſt. Neque enim militibus ſuis ſtipendia largitur, ſed agros exiguo illis precio elocat, quo beneficio operam ipſorū demeretur. Conſcripti autem milites coram magno principe compârent, & nummum, quem vocant *eyndenninck*, æſtimationis vnius ſtuferi Brabantici principi numerant. Reuerſi ex bello eundem nummum repetūt. Occiſorum autem nùmiſmata retinet princeps, atque ita cognoſcit interfectorum numerum. Hic igitur tam vaſtus & barbarus exercitus, octauo poſt Epiphaniam die Torpatenſem diœceſin inuadit, duorumq́ue milliarium latitudine incedentes omnia vaſtant, diripiunt, deſpoliant, deprædantur ædes, & pagos, & cuncta obuia incendio, homines & pecudes gladio ſuſtollere, iugulare, trucidare, euertere, ſurſum, deorſumq́ue omnia iactare, non ætati, non

ſexui parcere,non gemitu,non luctu,non clamore, & vlulatu pereuntium emolliri, omnia ibi cædibus, ſanguine & incendio inundare, confligere, conflagrare. Pueros infra annum decimum necant, qui intra decimum & vigeſimum annum cōſtituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigeſimum ſuperabant, vniuerſi nulla miſeratione trucidantur. Greges, armenta & iumenta, quæ nec aſſumi, nec abduci in Moſchouiam poterant, vniuerſa mactantur: pagos, vicos ac domos priuſquam incendio vaſtant, prædatoria manu deſpoliant, omniaq; vſibus ſuis accommoda diripiunt, ita vt ingentem frumentorum, pecorum, aliarumq; rerum prædam aueherent. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, vniuerſam Torpatenſem prouinciam miſerè & crudeliter fœdans, diripiens ac deuaſtans, paucis arcibus, & vna Torpatenſi ciuitate exceptis, in qua quotquot erant vndique nihil præter flammam & fumum conſpiciunt, luctu, clamore, & eiulatu campi, & ſiluæ reboant. Ac tantum aberat, vt Moſchouij Liuones reſtituros metuerent, vt iuxta ipſam ciuitatem Torpatenſem ædificia penè contigua ſuccenderent.

Maximè autem Moſchouius exercitus in Germanos ſæuiebat, quos vbi deprehendiſſent miſerè & immaniter afflictabant. Viros brachijs truncant: mulieribus vbera abſcindunt, alios in fruſta diſſecant, & membra trementia huc, illucq; diſſeminant. Crudele profectò, & pluſquam belluinum ſpectaculum. Heu cadit in quenquam tantū ſcelus? Igitur Moſchouijs tam inhumaniter & ſupra omnem modum deſæuientibus, & cuncta obuia depopulantibus,

tibus, immenſa nobilium, & plebeiorum multitudo in ciuitatem Torpatenſem cum vxoribus, liberis, & quas habebant facultatulis, veluti ad aſylum confugiunt: non è vicinis duntaxat pagis, ſed qui vltra decem, & viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momēto in tantam excreuit multitudinem, vt plateę, cœmiteria, & pomœria vndiq; & vbique ſcaterent. Et cùm ciuitas tam immenſam hominum copiam ambitu ſuo capere non pôſſet, vltra decem millia cum mulieribus, & liberis in foſſas ciuitatis confugiunt. Magna ibi calamitas & miſeria conſpicitur, inopes, nudi, & inermes ſub dio paſſim ſternuntur, cum gelu, glacie, frigore & niuibus omnia horrerēt, aſperrima erat hyems, & frigus intenſiſſimum, vt plurimi intoleranda frigoris aſperitate, & horrore ſtupentes enecarentur. Alij fame, ſiti & inedia conſumpti, vix oſſibus hærentes, afflictam animam exhalant: alij frigoris, & inediæ paulò patientiores, omni miſeriarum genere cooperti, omnibusq; vitæ adminiculis deſtituti, quoad poſſunt, ęgrè vitam protrahunt: ſed nec tantis ærumnis ac doloribus ſuperatis, ſperato potiuntur effugio. Superueniens enim Moſchouiorum exercitus, in ipſas foſſas, vbi infelix hæc plebecula duriter, & miſerè latitabat, præcipites ruunt, gladijs, lanceis, ſagittis, ómniq; armorū genere eos inuadūt, ſauciant, iugulant, cōfodiunt, plagis, & vulneribus opplent, ibi noua calamitas, luctus, clamor, vlulatus, miſerię miſerijs accumulantur. Oppidani tantā hoſtium vim ac truculētiam cōſpicientes, metu, & formidine præſentanei diſcriminis anxij, nullas ijs, qui foris erant ſuppetias ferre audent, ſed

intra vallum, & mœnia se continent. Quando igitur prodire, & cominus cum hoste confligere formidant, tormentis, & machinis bellicis instructis, glandes, & globos tormentarios in hostes iaculantur, ita vt Moschouij tandem à ciuitate recederent. Igitur prouincia Torpatensi funditus deuastata, in ditionem Teuthonici Magistri per territorium Leidense proficiscuntur, ibidemq; vti antea fecerant, vniuersa depopulantur, vt ne tugurium quidem vnum incolume permaneret. Inde in ditionem Neruiensem, Teuthonici quoq; Magistri dominio subiectam, progrediuntur, itidem omnia deprędantes, & euertentes, vt res non belli, sed rapinæ potiùs, & latrocinij speciem haberet. Ingressus erat exercitus Liuoniam ea parte, qua episcopus Torpatensis arcem habet Nyenhusen, rursúmq; circa Quadragesimæ principium per territorium Neruiense ingentibus spolijs in Rutheniam regrediuntur, quę ab inuicem plusquam quadraginta milliaribus distant. Interea per vniuersam illam Liuoniæ prouinciam grassantes, sedecim milliarium latitudinem, peragrarunt, nihil saluum, & incolume relinquentes. Prima hæc fuit id temporis Moschouiorum in Liuoniam irruptio, in qua nec Teuthonicus Magister, nec episcoporum vllus, hostilibus illorum vastationibus, rapinis, & incendijs quicquam restiterunt.

Tanta clade accepta, vniuersi Liuoniæ proceres circa Dominicam Oculi, in Quadragesima, in ciuitatem Wendensem conueniunt, quid in rebus tam deploratis consilij captandum sit, cõsultant. Eodem tempore Torpati ingens ac terribilis cometa conspicitur, oblongo, & formidabili radio vniuersis suspi-

ſuſpicientibus horrorem incutiens. Proceres dum conſilia inter ſe conferunt, principio diſcordare, alij conſcribendum militem ſuadent, & poſt ferias Paſchales finitima quæque Moſchouiorum, ferro & incendio depopulanda, ſuorumq́ue innoxium ſanguinem pari crudelitate vindicandum, toties barbarum illum tyrannum, fuſum, fugatumq́ue à maioribus, non tantum virium, aut roboris illi acceſſiſſe, quin & nunc vinci, ſuperariq́ue poſſit. Alij bellicas impenſas, & hoſtis potentiam conſiderantes, cõſulunt, ſexaginta aut ſeptuaginta thalerorum millia ad magnum Moſchouiæ ducem mittenda, pacemq́; redimendam, iniuſtam, emptamq́ue pacem legitimo bello, hac tempeſtate præferendam, pecuniam eam haud multis, magníſve ſtipendijs erogandis ſufficere, qua non difficulter pacem ſint impetraturi. Qua ſententia tandem omnibus ſuffragijs recepta, Teuthonicus Magiſter illico circa mediũ Quadrageſimę veredarium ad Moſchouium principem ablegat, petens quadrimeſtres inducias, & liberum acceſſum in Moſchouiam pro firmanda pace. Moſchouius petitas inducias, cæteraque omnia concedit. Igitur circa octauam Paſchæ diem Teuthonicus Magiſter quoſdam deligit, qui legationem ad Moſchouiæ principem obeant. Itidem epiſcopus Torpatenſis ſuos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moſchouium nonnullis, propter cognitam eorum in rebus nouis moliendis audaciam, plus ſatis infeſtum, deſtinat legationi perferendæ D. Wolffgangum Zager, Metropolitanæ eccleſiæ Torpatenſis Decanum virum antiqua pietate, doctrina, & virtute præſtantem, qui & nouennio, pu-

blico ecclesiastæ munere perfunctus erat, priusquã D. Philippus Olmen huius historiæ spectator ad idem munus asciſceretur. Erat strenuus catholicæ religionis vindex, & collegium cui præerat pro sua virili penè 20. annis optimè gubernârat, ita vt nouæ factionis sectatores eum Liuoniæ Papam appellitarent. Verùm quinquaginta Ruthenicæ ditionis miliaribus emensis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat præterea duobus à Torpato milliaribus quidam equestris ordinis vir, primæ apud Liuones nobilitatis, qui itidem cum familia & subditis in catholica religione perstabat. Hic Decano in legatione perferenda adiungitur. Legati postquam ad magnum Moschouiæ ducem perueniunt, pecuniam paci redimendæ destinatam adferentes, perturbatum infestumq; ducis animum comperiunt, nec vllam pacem, vllásve inducias impetrant. Caussa hęc fuit. Habebat Teutonicus Magister oppidum in Ruthenorum confinio situm, cui nomen Neruio, atq; ibi arcem. Habebat quoq; Moschouius dux iuxta Neruiam illam oppidum, itidẽ Neruia appellatum, & castro insigni munitum. Hæc duo oppida adeò erant confinia, vt vno tantum fluuiolo interlabente distinguerentur. Magistri ciuitas Germanica Neruia, Moschouij Ruthenica Neruia vocabatur. Ordinis Teutonici Magister in sua Neruia præter quendam ordinis Commendatorem, qui ciuitatis præfectum agebat, trecentos milites, & centum quinquaginta equites præsidij loco aduersum Ruthenos collocarat. Rebus ecclesiasticis tum in templo, tum in arce Lutheranum cõcionatorẽ pręfecerat. Moschouius dux in sua Neruia tria millia Ruthe-

Ruthenorum constituerat. Vbi quadrimestrium illarum induciarum, de quibus paulò antè dictũ est, vnus mensis præterijsset, & legati iam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moschus ciuitas à Torpato centum quinquaginta militaria Germanica) contigit, vt commendatoris ministri è turribus prospicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Neruia obambulantem. Illi confestim seu proteruia seu largiore potu stimulante, duos colubros puluere tormentario grauant, in Ruthenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam iaculantur. Cæteri Cõmendatoris ministri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præsidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expirasse putabant, nec mora grauatis nitro, instructisq; tormẽtis certatim eosdẽ Ruthenos creberrimis globis ac telis inuadunt, vt plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoq; nullum in hostes telum retorquent, sed cõfestim emissarium ad magnum Moschouię principem ablegant, nuntiantes quàm perfidè, & iniquè Liuones pactas inducias rupissent, plurimosq; Ruthenorum nullo bello legitimè denunciato præter omnium opinionem telis & globis tormentarijs hostiliter inuasissent, & miserè traiecissent. Hoc nuncium eodem tempore quo Liuonũ legati Moschum peruenerant, ad magnum ducem perfertur. Legati huius tẽpestatis ignari ad principẽ accedunt de pace tractaturi. Princeps recẽti suorum clade, & Liuonum scelere nũciato commotus, indignabundus exprobrat legatis, quàm perfidè Neruienses inducias violauerint, Ruthenos contra ius & fas ex

inopinato oppetiuerint, obruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnẽ illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur insuper se tam insignem perfidiam ferro & flamma seuerè vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissimè sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, se paulò pòst secuturum.

Legatis in Liuoniam reuersis, magnus Moschouiæ dux ingentem exercitum cum prægrandibus bombardis & machinis Neruiam Germanicam versus mittit, ciuitatem obsidet, armato milite & tormentis muros inuadit. Octauo obsidionis die, ignem in ciuitatem iaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuò inualescens, totam per vrbẽ grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Rutheni patefacto aditu, in ciuitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliarijs in arcem confugiunt, sed paulò pòst commeatu destituti Præfectus, seu Commendator deditionem facit, hac cõditione, vt ipsi cum omnibus Germanis militibus liberũ abitum concedant. Hoc impetrato, castrum Ruthenis deditur. Commendator cum suis militibus omnibus, quas auferre sperauerant, facultatibus exuti, dimittuntur. Ciues in ius & imperium magni ducis concedunt, eique sacramento se obstringunt. Expugnata Neruia, Moschouiorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas vndiq; quindecim milliarium latitudine circumiacentes diripit, & vastat. Noua ibi calamitas,

noua

noua ærumna, & lamentatio exoritur, factumque
ita, vt quotquot ibi agricolæ Teuthonico Magiſtro
antea parebant, nunc ab eo deſciſcentes, in Mo-
ſchouij ducis iuriſdictionem, & imperium cõcede-
rent. Direpto igitur, & vaſtato Neruienſi territorio,
circa natalem Baptiſtæ Ruthenicus exercitus in
prouinciam Torpatenſem progreditur, ac tertio,
poſt Baptiſtæ natalem, die primariam epiſcopi Tor-
patenſis arcem, cui nomen Nienhuſijs, octodecim
à Torpato milliaribus diſtantem, obſidet. Ruthe-
norum nõ pauciores erant octoginta millibus. His
adiuncta erant ænea tormenta plurima & maxima.
Priuſquam huius arcis expugnationem referamus,
memorabile facinus, quod olim in ea contigiſſe fe-
runt, interponemus, vt animus ab his bellicis tu-
multibus, cædibus, & incendijs pauliſper reſpiret.
Oppugnauit olim hoc caſtrum magnus Moſchouię
dux, anno 1381. cui oppugnationi ipſe intererat
vnà cum trecentenis militum millibus. Ac tandem
poſt diutinam, & pertinacẽ obſidionem, & crebras
irruptiones, mœnia, & propugnacula labefacere in-
cœptant, obſeſſi cùm hoſtium aſſultum diu ſuſti-
nuiſſent, tandem ſolis viribus humanis diffiſi, diui-
ni numinis clementiam, & auxilium quotidianis,
ardentibusque votis expoſcunt. Pręfectus vt in bel-
licis rebus reliquis præſtabat, ita hoc quoque in ne-
gocio cæteris feruentior erat. Igitur quadam nocte
Veneris diem proximè antecedente in ſomnis per-
uigilat, ante arã quandã proſternitur, orat, vt in tam
deplorato rerũ ſtatu Deus apparere dignetur, feli-
cemque tam grauis obſidionis liberationem elar-
giri. Exorto Sole, cùm Rutheni certa iam arcis ex-

pugnationem ſibi promitterent, exurgit è precibus ſuis præfectus, acceptoq; arcu, telum ferrea, acuminataq; cuſpide in Dei nomine in medium Ruthenorum exercitum è feneſtra emittit. Fauent conatibus ſuperi, volat miſſile ferrum, & ipſius Moſchouij principis cor trãsfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumque ruentem ſuſcipiunt. Ille manu moriens, telum trahit, oſſa ſed inter ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro. Rutheni magno cum vlulatu principis, & imperatoris ſui tam funeſtum, & luctuoſum caſum deplorant, arreptumq; funus in Moſchouiam perferunt. Liuones hoc mirabili, memorabiliq; modo liberati, arcum perpetui trophæi loco in Baſilica, quæ ibidem in caſtro extructa erat, ad altare ſuſpendunt. Solebat in eo templo cultus diuinus quõdam magna pietate, ac deuotione peragi: nũc verò peruerſis dogmatibus receptis, nullum priſtinæ pietatis veſtigium conſpiciebatur. Arcum ibidẽ ſuſpenſum, vidit venerandus vir D. P. Olmen, quondã Metropolitanę eccleſię Torpatenſis ſtipendiarius Canonicus, nunc eccleſiaſtes Reſſenſis.

Teuthonicus Magiſter cognita arcis Nienhuſen obſidione, duo Germanorum equitum millia adducit, & vnà cum epiſcopo Torpatenſi, qui trecentos habebat equites (equeſter enim ordo Ruthenica depopulatione opibus, fortuniſq; omnibus exutus erat) obſeſſis auxilia ferre meditatur. Vbi ſex adhuc milliarib. à Ruthenico exercitu abeſſent, prope caſtrũ epiſcopi Torpatenſis, cui nomẽ Kieriepe, ſua tentoria figunt, ibidemque ad dies viginti quatuor morantes, omne tempus quieti & luxuriæ cõcedũt. Obſeſſi, quum præter paucos accolas, qui in arcem con-

confluxerant, & ſexaginta præſidiarios milites, nulla haberent auxilia, diutina obſidione fatigati, nullaque ſuppetiarum ſpe affulgente, & rebus accíſis deditionem faciunt, ea conditione, vt ipſi cum fœmineo comitatu ſecuri abſcedant. Cæterùm duo milliaria progreſſi, in aliud Ruthenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus, & fœminis, illos nudos, omniq; argento ſpoliatos dimittunt. Teuthonicus Magiſter deditionem factam intelligens, ira ſimul ac dolore exacerbatus, caſtrum epiſcopi Torpatēſis Kieriepe igne ſuccendit. Præclarum hoc fuiſſet, & gloria dignum, ſi facinus iſtud in hoſtem deſignaſſet. Expugnata igitur arce Nyenhuſen, & præſidio munita: dux exercitus Ruthenici cum vniuerſo agmine ad Teuthonicum Magiſtrum pergit, prælium cum eo committere conſtituens. Magiſter re intellecta, ocyus fuga arrepta, deſertoque epiſcopo, è Torpatenſi prouincia penè ad viginti quinq; milliaria ſecedit.

Rutheni equites numero triginta millia pergunt in Torpatēſem prouinciam, obuios quoſq; Germanos trucidant, alios plebei ordinis homines, quotquot parati erant, magno Moſchouię duci ſubijci, illi parēre, & iureiurando obſtringi, hos in gratiam recipiunt. Imperator Ruthenorum, quoniam ipſe bello non intererat, præfecerat exercitui ducem quendam Moſchouium, cui nomē Petro Siſegaleider, à ſeptem triremibus Galeaceis, quibus in mari præfuerat, & piraticā exercuerat, ita appellatus. Hic cū vniuerſo exercitu, videlicet, quatuor agminibus Ruthenorū, ſeu Moſchouiorū, vno Tartarorū quorū erāt triginta millia, & altero tormētariorum, ſeu

ſclopetariorum,qui duodecim millia cõſtituebant, machinis quoq;, & tormentis æreis prægrandibus, tanto, inquam, cum exercitu, ad obſidendum Torpatum progreditur. Interea quoſdam Germanos deprehendis,viros brachijs truncat,fœminis vbera, & nares abſcidit: hos tam miſerè & crudeliter deformatos,Torpatum præmittit, denunciat, vt ciuitatẽ dedant, in Moſchouij principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem, & grauiori pœna plectendos. Ruthenicus exercitus ſex milliaribus à Torpato caſtrametatur.Vniuerſus militũ numerus, vt ferebatur, trecenta millia conſtituebat. Ciues Torpatẽſes & reliqui equeſtris ordinis, cognita obſidione,Cathedralẽ eccleſiam claudunt,præcipientes ne quiſquã Miſſę ſacrũ in ea peragat,pręuaricantibus extremum ſupplicium interminantur.Ingens ſanè & horrenda populi cæcitas,dicámne an impietas in tam præſentaneo diſcrimine,rebus ita nutantibus hoſtico exercitu muris imminente,nec vlla humana ope vllam ſalutis ſpem promittente, diuina præſidia tam prophanè aſpernari, ridere & execrari.

Interea dum hoſtes ſex miliarium interuallo caſtrametantur, quotidie ſex aut ſeptẽ Ruthenorum vexilla ad vrbem emicant. Cancellarius Torpatenſis,cum quibuſdam conſiliarijs & nobilibus, epiſcopum accedunt, ſimulant ſe vrbe egreſſuros, & cominus cum hoſte cõflicturos. Illi portis emiſſi, deſerto epiſcopo,derelicta ciuitate, perfidi & profugi Rigam omni celeritate ſe recipiunt. Ciuium quoq; bona pars,opes merces ſuas Rigam & Riualiam miſerant,& paulatim ex vrbe ſeceſſerant. Morbo etiam

iam à pascha ad Pentecosten grassante, plurimi sublati erant, vt pauci admodum, qui vrbem defensitarent, superessent. Hi erant Cathedralis ecclesiæ Canonici & sacerdotes, cum episcopo & paucis nobilibus, & plerisque qui in catholica religione perseuerantes, intra immunitatem (vt vocant) ecclesiæ Cathedralis habitabant: neque enim senatus, aut ciues vllum in ciuitate tolerabant, qui religionem catholicam non abiurabat. Septima mensis Iulij centurio quidam Groningensis cum sexaginta militibus Torpatum venit, ab episcopo in præsidium suscipitur, inde ex opificibus & plebeis adhuc cẽtum alleguntur. Vndecimo Iulij Ruthenicus exercitus, Torpatum ad obsidendam vrbem pergit. Tunc omnium Torpatensium animos ingens metus & formido inuadit, vt quid incœptare, quid moliri deberent, dubij, anxij & trepidi rerum, haud satis definire possent. Canonici assumpto duce Groningensi, & plerisque nobilibus, in ciuitatem ad forum descendunt, hortantur & obsecrant ciues, vt resumptis animis, viriliter hostium impetũ sustineant, se, vxores, liberos, & patriam, aduersus hęreditarium Christiani nominis hostem fortiter & fideliter tutentur, facilè hostes posse propulsari, si vnanimes, concordibus animis & armis, pro aris & focis dimicent. Ad hæc consul. Si episcopus Hermannus & canonici Romano. Pontifici renuncient, Euangelium amplectantur, velle ipsos ciuitatem seriò & viriliter tueri. Respondent canonici graue hoc & exitiosum tum sibi, tum ipsis futurum, quãdoquidem animaduertant post assumptam illam nouam doctrinam omnia illis aduersa fuisse, nunquam tantam

à Moſchouio cladem accepiſſe, quantam poſt religionis mutationem pertulerint. Tandem Satrapa pronuntiat, vt quilibet ſua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, ſed pro patria, parentibus, & liberis decertandum. Illud conſilium cùm omnibus probaretur, ſacramentũ præſtant, nũquam ſe Ruthenis vrbem dedituros, ſed ad extremum vſque halitum pro communi omnium ſalute fortiter dimicaturos. Confeſtim tres ciuitatis portas muro obſtruunt, ænea tormẽta in turribus & propugnaculis collocant, ipſi vndequaque in mœnibus & ſpeculis pręſidia & excubias agitare. Vndecima Iulij die quæ in feriam ſecundam incidit, mane ante ſolis exortum, ſpeculatores vniuerſum Moſchouiorum & Tartarorum agmen vrbem obſidere comperiunt. Caſtra ante portam S. Andreæ ad Orientem fecerunt, eáque vallo muniuerant. Denſiſſimæ erant ea nocte tenebræ, ac tametſi ſol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mirè ſpiſſam parum, aut nihil proſpici poterant. Torpatenſes obſidione cognita, æneas glandes & tormẽtarios globos ea parte qua ſtrepitum audiebant, eiaculantur, ſed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, ſcire dabatur. Sclopetarij ſeu ſagittarij ſexaginta quotidie bis ex vrbe emicant, vt leui pugna Ruthenos adoriantur: ſed quoniam rari erant, parum efficiebant. Nebulæ denſitas per Lunæ, & Martis, & Mercurij diem cõtinenter durabat, vt vix paucis paſſibus proſpicerent, certóque pateret, obſidionem illam à Deo ex certo vindicandi propoſito permiſſam. Mercurij die equites Torpatenſes omnes, hi erũt circiter ſexaginta, denuò ad Ruthenos procedunt,

dūt, & leui prælio cõfligũt, multos æneis & plũbeis glandibus traijciunt. Speculatores quoque, & qui in turribus præsidium agebant, tormentarios globos in Ruthenicum agmen iaculantur, tanta vi & copia, vt velut flammis & incendio ciuitas septa videretur. Equites cùm ad horas duas acriter cum Ruthenis dimicassent, & hostibus vndiq; accurentibus nimis essent impares, in vrbem se recipiunt, vno duntaxat suorum amisso, equis verò sagittis ac telis Ruthenicis grauiter vulneratis. Ferebatur tunc in vrbe, aliquot Moschouiorum millia grauioribus tormentis interfecta, conspiciebantur quoq; passim equi deiectis sessoribus circumquaque procurrentes. Feria quinta Moschouij machinas ac tormenta sua instruunt, non tamen in mœnia ipsa dirigunt, sed in altum leuant, vt globi, (quos vix duo lecti viri eleuassent) in ædium tecta prociderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna collisa ac diruta, pueros, fœminas, passimq; omnes inquilinos repente præter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus & foris bellicarum machinarum fragor ac sonitus, vt vix alterius sermonem exaudiret.

Rutheni proxima nocte quæ Veneris die antecedebat, ad portam D. Andreæ, fossam ingẽtem sub mœnibus fodiunt, & sex vasa pulueris tormentarij substituunt, vt vi pulueris eam mœniorum partem disrumperent, & subuerterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam, denuo Rutheni terribili tormentorum fragore oppidanos inuadunt. Fœminæ tum natura, tum præsentaneo discrimine pauidæ, luctu lacrymis & eiulatu omnia complent.

Quam tam miſerabilem miſeriam, conſules vndique cõſpicientes, ad Cathedralem eccleſiam aſcendunt, deploratum ciuitatis ſtatum epiſcopo exponunt, deditionem ſe facturos aiunt, quoniam tantam ſuorum calamitatem, luctum & ærumnam vlterius corã videre ac ſuſtinere nullo modo queant. Epiſcopus monet, vt meminerint deditionem ſempiternæ ipſis turpitudini & ignominiæ futuram, deinde perſpectam illos habere Moſchouiorum, & barbariem, & tyrannidem, fidemq́ue ac religionem in Deum ac Diuos blaſphemam, tum ab vniuerſa eccleſia, totoq́ue terrarum orbe diſſentaneam. Expendant, ne pecudes quidem à Chriſtianis tam immaniter tractari, vt homines à Moſchouijs. Conſiderent quantam truculentiam & pluſquam ferinam barbariem in virgines & fœminas Chriſtianas exercuerint. Eadem & grauiora, fortaſſis ipſis imminere, ſi ſponte tam crudelis domini iugum intolerabile ſubeant. In hanc ſententiam cùm ad perſeuerantiam hortaretur epiſcopus, nihilo ſecius pertinaciter deditionem vrget ſenatus, quo factum, vt ingens diſſentio in vrbe exoriretur. Nec multo pòſt eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moſchouij exercitus ducem mittunt, ſupplices rogant, vt ab obſidione deſiſtat, paratos ſe fore, ſi vitam & facultates ſaluas ipſis promittat, pontifici & imperio Romano renuntiare, & præſtito Sacramẽto in ius & imperium magni Moſchouiæ ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Ruthenici dux accepta legatione, certam pacem illis promittit, ſi propoſitas conditiones inire velint. Hoc reſponſo ſolide gauiſus ſenatus, duos ex ſenatoribus

ad ducem ablegat, qui omnium nomine iusiurandum præstent. Ea fama vbi per vrbem diuulgatur, ingens tumultus & seditio exoritur. Militum præfectus cum sua cohorte, & Cathedralibus canonicis, reliquisque catholicis, nullo pacto ad sacramentum Moschouio principi præstandum induci sustinent, sed nec deditionem facere, verùm armis, vita & sanguine auitam religionem, libertatem, & patriam vindicare parati sunt, impiamq; & nefariam senatus defectionem grauiter redarguunt, salua esse adhuc mœnia, commeatum prælargum ac sufficientem, præsidiarios tametsi non ita multos, tot tamen ac tales, qui & vrbem protegere ac defensitare possint, eaque fortitudine, animiq; præstantia præditos, vt vitam prius & spiritum quam vrbem & libertatem amittere velint. Senatus nihil à proposito declinans, & fidem, & religionem, cunctaque vitæ posthabenda arbitratur. Atq; vt culpæ, ac defectionis socium haberet, Episcopum cuius instãtiam exploratam habebat, accedit, ipsumque ad arcis cuiusdam & abbatiæ Valkena deditionem inducit. Milites, qui centum sexaginta erant, & quadraginta Cathedralis ecclesiæ cãtores, & canonici, hac defectione nequicquam à pristina constantia dimouentur, sed mutuam fidem ac tutelam inuicem stipulantur & promittunt, sanguinem priùs profundere, quàm patriam prodere, auitamque religionem abiurare, statuunt. Hæc feria sexta contingebant. Postero die Moschouij exercitus dux, cognita oppidanorum dissentione, vt vrbe potiretur & obsidionem conficeret, nuntiat obsessis, neminem se coacturum vt abnegato imperio Romano, in magni Moschouiæ

ducis ius & imperium ſeſe dedat. Vrbe ſe vel volentibus, vel inuitis oppidanis omninò potiri velle. Qui Moſchouio duci ſeſe dedere ac iuſiurandum præſtare detrectent, illis liberum fore, vt per vniuerſum Ruthenorum exercitum ſecurè in Germaniam ſecedãt. Qui verò parati ſint in Moſchouij principis imperium concedere, illis vitam & facultates ſaluas fore. Cæteris qui neutrum horũ faciant, extrema minatur. Ad ſequentẽ Lunę diem circa ſeptimã matutinam portas apertas fore, interea deliberent, & quid facturi ſint, conſtituant. Milites præſidiarij cum Cathedralibus nihilo ſecius armati duas ſubſequentes noctes peruigiles ducunt, quandoquidem & ſenatum cum ciuibus & Moſchouios aduerſos habebant. Interea plærique nobiles, ciues, & fœminæ catholiciſmi reliquis paulò obſeruantiores, ad Cathedrales concedunt, & voluntarium exilium vnà cum ipſis eligunt, atque ita numerus ſecedentiũ excreuit in 200. armatos, & 200. fœminas ac virgines. Die Lunę portis adapertis, egrediuntur catholici, quos Ruthenici exercitus dux, per vniuerſum agmen iuxta datã fidem, dimittit. Ingens ibi luctus & eiulatus exoritur, maritus ab vxore diuellitur, fratrem ſoror deſerit, liberi à parentibus, cognati à propinquis ſecedunt. Alij ſenio, morbo, alióve incõmodo grauati tam longinquum, ignotum, plenũmq; diſcriminis iter ſuſcipere nequeunt, alij bonorum, facultatumq; appetẽtiores, pontifici & imperio Romano renunciant, & Moſchouij principis iugum ſubeunt, catholici vrbe, patria, ac domo profugi, omnibus derelictis, plurimæ etiam matres prolibus onuſtæ Riualiam contendunt. Dum per

Ruthe-

Ruthenicum exercitum gradiuntur, Tartari quorum erant triginta millia, Liuones inuadere parant, eos in prędam ſibi datos aſſerentes, arcus inſtruunt, & nouo eos, inſperatoque prælio appetere inſtituunt. Fœmineus cœtus præſentaneum periculum conſpiciens, protinus in clamorem & eiulatum, vt fit, ſoluitur. Cæterum Deus mirificè eos tutatur. Clarum erat & ſerenum cælum, nec à viginti diebus pluerat, nec octiduo poſt pluebat. Nihilo ſecius in tanta ſerenitate, ingens ac formidabile tonitru in medium Tartarorum agmen quinquies immittitur, tanto fragore ac ſonitu, vt terra cõmoueretur. Tartari quoq; inſtar pulueris huc, illucq; diſpergebantur. Nec multo pòſt Moſchouij exercitus dux lituo quem gerebat, deſignat, vt liberè dimittant Liuones: indicat præterea per interpretem, deducendos eos ſecurè per media caſtra & vniuerſum exercitũ, ingentẽq; equitũ cohortem ipſis adiungit, quò ſecurius euadãt. In ipſo progreſſu plęriq; ob æſtus vehementiam, & pulueris, quem equitatus ille cõcitabat, denſitatem, languidi & emortui miſerabiliter cõcidebant. Moſchouii agminis dux præſens huic ductui cum aliquot equitũ millibus intererat, vinctumq; habebat epiſcopum, quem ad abbatiam Valkenadenſem ducebat, ibidemq; carcerari mancipabat. Eò vbi ventum, dimittit Liuones. Illi paululum progreſſi noui diſcriminis, triſte nuntium accipiunt. Monẽtur enim ab agricolis, latêre à duobus milliaribus octo Tartarorum millia, quibus Liuones vniuerſi prædæ ac direptioni dediti ſint, vitæ quoq; ac necis poteſtatem in ipſos habeãt. Idem ſecreto præmonuerant eos quidam Torpatenſium,

qui præstito iureiurando in Moschouij ducis imperium concesserant. Liuones principio conflictum meditantur, postea re penitus considerata, duos agricolas conducunt, qui eos ambitu quodam per nemorosa & palustria loca, quo Tartarorũ equitatus penetrare nequibat, triduo circumducunt, inde post quintiduum Riualiam perueniunt, vbi singuli nauibus conscensis, salutem ac prosperitatem sibi inuicem precantes, quo animus, voluntas & consilium ferebat, contendunt.

SIMON SCHARDIVS DE VITA ET OBITV SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIÆ, *qui obijt anno 1572. Kalendis Iulij.*

ANNO 1572. Kalendis Iulij Sigismundus Augustus rex Poloniæ, qui superiore mense ægrotare incipiens, medicis de ipsius salute desperantibus, in Lituaniam concesserat, ibidem extremum vitæ diem claudit, ne quicquam eum proceribus regni subsequentibus, vt in præsentia viui de nouo rege deliberarent, ætatis suę rex potentissimus, ac in orbe Christiano celebratissimus. Natus anno 1520. Augusti die 2. minutis 38. ante tertiam horam matutinam, patre Sigismundo, & matre Bona Sphortia, Ioannis Geleatij Sphortiæ Mediolanensium ducis, & Isabellæ Arragonię filia, puer vix decimum annum agens,

pater,

terno regno, patris opera, studioq; inauguratus est, cumque eo annos octodecim regnauit, pòst iuuenis factus vxorem accepit voluntate patris Elizabetham Ferdinandi Cæsaris, & Hungarorum ac Bohemorum regis filiam natu maximam, in qua muliere genus cum forma, forma cũ comitate & mansuetudine, hæc cum probitate, probitas deniq; cum pietate certabat, ita vt nescires, quid in ea potissimũ admirareris. Ea verò biennio post nuptias celebratas, magno multorum luctu extincta, atque regni habenis post patris octogenarij obitum, anno quadragesimo nono, ad solum Sigismundum deuolutis, Barbaram Radziuilliam Lituanicam inuitis regni proceribus vxorem duxit. Cæterùm & ea statim post coronationem vita functa, ipse triennio in viduitate transacto, alteram Ferdinandi Cæsaris filiam Catharinam, quæ prius Francisco prima Mantuæ duci elocata fuerat, pontifice legibus eum saluente, matrimonio sibi iunxit. Id quòd tale fuit, vt plus molestiarum, quàm iucũditatis, vel voluptatis coniugalis habuerit. Cùm autem hucusque tranquillitatis studiosissimus bella à suis auertisset, atq; pacem cum finitimis initam firmiter coluisset, tandem intestina Liuoniensium dissensione, ex otio in bellum pertractus, de regni incremento & amplificatione cogitationes suscepit. Nam cum anno 1559. inter archiepiscopum Rigensem Wilhelmum ex Brandenburgica familia natum, & ordinis Teuthonici Magistrum dissensione, cùm ob Euangelij prædicationem in ecclesia Rigẽsi, tum ius comitiorum indicendorum exorta, res eò deuenisset, vt archiepiscopus vtrumque impediturus, post varias velita-

tiones in arce Kokenhusen conclusus, fame atq; penuria rerum omnium coactus, se Magistro vnà cum commilitonibus dedere cogeretur, & toto penè anno, non vt prouinciæ, ac ciuitatis consors, vel præsul, vel Brandenburgicæ familiæ princeps, vinctus detineretur, sed veluti barbarus hostis tractaretur. Sigismundus nepotis seruili captiuitate cognita, legatum ad ordinis Magistrum Wendam ablegauit cum mandatis, vt quandoquidem in bello, nepos Wilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne dissidium inter archiepiscop. & ordinem Teuthonicum amanter componeretur. Cæterùm Teuthonici ordinis Magistro legatum in Poloniam re infecta dimittente, Sigismundus, qui operam suam sperni molestè ferret, ordinis Magistro, omnibusq; eius auxiliarijs bellum denunciat. Cuius exitus is fuit, vt etsi ordinis Magister aliquot vexilla peditũ, & equitũ Germanorum, cum cõpijs trium episcoporũ, Torpatensis, Riualiensis, & Gapsilensis cõtra Polonos educeret, tamẽ cũ se à Polonis exercitus multitudine superari videret, pacẽ à Sigismundo petendam censuerit, eamq; hisce conditionibus impetrarit, vt ordinis Magister archiepisc. in pristinum statum restitueret, omneq; damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia in milites erogata refunderet. Videbatur harum conditionum acceptione Liuonia pacata, quantumuis Liuonibus clanculum mussitantibus, ab ordinis Magistro omnem prouinciæ thesaurum, & nullo cum fructu, aut ciuium vtilitate cõsumptũ: sed ecce Moschus suę occasioni intẽtus, quod & induciarũ antea cũ Liuoniẽsibus pa-
ctarum

ctarum finis esset, & Liuonienses inter se alienatos
sciret, Torpatensem episcopatum Liuoniæ ingenti
exercitu, nimirum trecentorũ millium hominum,
duce Petro Sisegaleider strenuo olim pirata inua-
dit, eumq; ferro & igni vastat, & per multa milliaria,
omnia cęde, rapinis, fœdissima barbarie & immani-
tate complet, pueros infra annum decimum necãs,
intra decimũ & vigesimũ cõstitutos, Tartaris homi-
nibus feris vendens, supra viginti trucidans omnes,
pecus omne quod in Moschouiam abduci non pos-
set mactans, Germanos mares deprehẽsos brachijs
truncans, fœminas sectis vberibus diu crucians, ple-
rasq; in frusta discindens, & membra palpitãtia hac
illac dispergens, in summa nihil crudelitatis præter-
mittens non tantum in ditione Torpatensi, sed &
Neruiensi, quę Magistro Teuthonico paret, minimè
etiam ditioni Rigensis Archiepiscopi parcens. Ideo
Liuonici, maximè Rigenses se in tanta necessitate
cõstitutos, cõspicientes, & tardis auxilijs imperij, cu-
ius superioritatem, vt vocãt, hactenus coluerãt, dif-
fidentes, à Sigismundo defensionẽ petiêre, quã ipse
potentia, fertilitate, ac cõmoditate vicinæ prouincię
perpensa Liuoniensibus nõ grauatim præstitit, Mo-
schis in Liuoniam à cæde sex millium Tartarorum
redeuntib. fortiter sese opponẽs, & quo Liuonię cõ-
cordię prospiceret, ordinis Teuthonici authoritate
in Liuonia sublata Gothardũ Ketlerũ ex nobili fa-
milia in Westphalia natum, ex Magistro Teũthoni-
co, ducem Curlãdię faciens. Verùm enimuero dum
Sigismundus Liuoniensibus cõtra Moschos succur-
rere cogitaret, factum est, vt horũ arma in suos Li-
tuanos conuerteret. Nam in mense Februario anni

1563. Moſchus defenſione Liuonienſium, à Sigiſmundo ſuſcepta irritatus, Lituaniam omnibus nobilibus & præfectis hoſtiliter inuadit, vt ſic immanitatem & plus quàm beluinam crudelitatem toti orbi notiorem redderet. Ingreſſus itaque Lituaniam maximis copijs, arcem munitiſſimam Poloczko vicepit, multis millibus hominum occiſis, & alijs in ſeruitutem abductis. Fuit hæc clades Polonis perquam grauis, cùm ob alia, tum verò arcem Polentzko amiſſam. Quare Sigiſmundus, neutiquam ſibi conquieſcendum putauit, quo ad ſuos barbarica Moſchi tyrannide liberaret: ideo inducijs ſibi à Moſcho denegatis anno ſubſequenti, qui erat 64. Moſchos in Lituaniam redeuntes, ad Vlium oppidum, virtute Nicolai Ratziuilij profligatos, Lituania eijcit. Intereà verò cùm graue ac diuturnum bellum inter regem Daniæ, ſociosq; Lubecenſes, contra Ericum SchWediæ regem exortum eſſet, atque hunc id moliri cognouiſſet, vt toto mari Baltico occupato, & latronibus atque piratis infeſtato, mare ipſum ſuæ poteſtatis faceret, Polonicasque ditiones oppugnaret, ipſe, quo conatus Erici infringeret, veteremq; maris & cõmerciorũ libertatẽ & ſecuritatẽ tueretur, ſocietatẽ cum principib. Pruſſiæ, Pomeraniȩ, & Megapoliȩ, dictisq; cõfœderatis inijt. Eaq; durãte, Chriſtophorũ ducẽ Megalopolenſem electum coadiutorem Rigenſis Archiepiſcopatus, quod in ſuſpicionem veniſſet, quaſi cum hoſtibus regni Polonici conſilia agitaſſet, cepit, eumq; Wildæ clementer exceptum, per aliquot annos in cuſtodia habuit. His rebus ita geſtis publico conſenſu Lituaniam, cæterasque regiones Poloniæ coniunxit,

xit, ac tandem inducijs cum Moſchouita factis, vt
exitiale bellum SchWedi cum inter ſororium Io-
annem SchWeciæ & Danię reges adhuc durans, æ-
quis conditionibus componeretur, vnà cum alijs
regibus ac principibus interceſſit. De alijs eius
priuatis virtutibus à nobis hic plura commemora-
ri neceſſe non eſſe, id alijs facturis quibus eæ no-
tiores ſunt quàm nobis. Beneuolentia verò, qua il-
luſtriſſimam familiam Brandenburgicam ob agni-
tionem amplexus eſt, ad omnem poſteritatem prę-
dicanda eſt. Siquidem vt liberationem Wilhelmi ar-
chiepiſcopi Rigenſis taceamus, & fratrem eius Al-
bertum primum Pruſſię ducem ab imperatore pro-
ſcriptum clementiſſimè protexit, & protectum ad-
amauit ac coluit: filij præterea adoleſcentis Alberti
Friderici patre defuncto, tutelam clementer ſuſce-
pit, vtque propenſionem erga cognatam familiam
Brandenburgicam ad omnem poſteritatem decla-
raret, eam totã, caſu quo proximiores abſq; liberis
atque legitimis hæredibus decederent, ſucceſſionis
Boruſſiaci ducatus capacem eſſe voluit. Deceſſit
nullo ex tribus vxoribus hęrede relicto, vltimus re-
gum Polonicorum ex ſtirpe Iagellonea Lituanica,
quæ ab anno 1386. in hunc vſque diem quo Sigi-
ſmundum mortuum diximus, magna cum laude
res Polonicas rexit: Iagello ſiquidẽ, ſiue Iagula ma-
gnus Lituaniæ dux, qui cum matrimonio Heduigis
demortui Ludouici regis Vngarorum & Polono-
rum filiæ, regnoque, fide Chriſtiana recepta Vladi-
ſlaus ſecundus eſt dictus, quaſi qui gloria potens fu-
turus eſſet, decrepita admodum ætate, ex quarta v-
xore Sophia Ruſſa Kiouienſium ducis filia, duobus

filijs, Vladiſlao tertio, & Caſimiro, ſuſceptis, poſt mortem regnum ad Vladiſlaum filium tranſmiſit, eum, qui Vngarorum quoq; regno ſuſcepto, & profligatis cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm prius ad Macedoniæ, deinde ad Thraciæ fines magis animoſiore quàm validiore exercitu penetraſſet, apud Varnam inter cõfortiſſimos hoſtes dimicans, certam propemodũ victoriam cum vita pariter amiſit. Poſt hũc autem ſine liberis decedẽtem, cũ Polonis vndecim, Vngaris quinq; annis præfuiſſet, Caſimirus natu minor frater regnũ ſuſcepit, qui Elizabetha filia Alberti Romanorũ, Vngariȩ & Bohemiæ regis, & archiducis Auſtriæ, & Ladiſlai Vngarorum & Bohemorum regis, ſorore in regni ſociam aſcita, ex illa filios ſex, & filias ſeptem ſuſtulit. Ex his Vladiſlaum natu maximum viuens Bohemis, Caſimirum ac deinde Ioãnem Albertum Vngaris reges dedit: Sed vtroq; hoc diſſentione partium deſerto Vngariam quoq; cũ Bohemia Vladiſlaus obtinuit. Ex quo & Anna Galla, filia domini de Candalla Vaſconis nati. Ludouicus filius, qui bimulus viuẽte patre coronatus, cùm ei exacta ætate mortuo in vtroque regno ſucceſſiſſet iuuenis admodum Turcico bello, anno 1526. apud Mohatiũ miſerabiliter perijt, & Anna filia, quæ nupta Ferdinando Cæſari eum quindecim liberis beauit: filijs quatuor, Maximiliano, Ferdinãdo, Ioanne & Carolo: filiabus vndecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margareta, Barbara, Vrſula, Helena, Iohãna, de ſupra memoratis verò duob. filijs Caſimiri regis, Caſimirus q̃dẽ iuuenis caſtiſſimus & religioſiſſimus, in Lituania immaturã mortẽ obijt, non ſine celebri

lebri ſanctimoniæ fama. Ioannes Albertus poſt patrem octo & amplius, deinde hūc ſecutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, ſed ante ſuſceptum regnum, quàm regnans felicior. Hic à Moſchis apud Vedruſios victus eoſdem apud Opaſcam, Tartaros verò Tauricos apud Cleſcum paucis ante mortem diebus, inſignibus prælijs profligauit. Poſt hos natus eſt Sigiſmundus, Sigiſmundi de quo loquimur pater. Hunc ſecutus Fridericus ſacris initiatus, archiepiſcopus Gneſnenſis, ſimulq; epiſcopus Cracouienſis, & Romanæ eccleſiæ diaconus cardinalis S. Luciæ in ſeptem Solijs. Porrò filiarum Caſimiri duæ immaturè mortuæ, HedWigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgenſi, Anna Bugiſlao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum, Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicenſium & Bregenſium ducibus matrimonio iunctæ fuêre. Cæterùm Ioanni Alberto, & Alexandro fratribus ſine ſobole decedentibus, in regno Poloniæ ſucceſſis Sigiſmundus amborum frater, bellis cum potentiſſimis Moſchis, ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, & fortiſſimis Germanis, feliciter geſtis clariſſimus, qui initiò in matrimonium ducta Barbara Stephani comitis Scepuſienſis, ac Tranſyluanienſiū Palatini filia, fœmina ſanctiſſima & pientiſſima, ex ea filiam Heduigiam ſuſcepit, fœminā lectiſſimam iunctam matrimonio Ioachimo Marchioni Brandenburgenſi, Electori Romani Imperij. Deinde verò ea defuncta ex altera Bona Sphortia, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanenſium ducis, & Iſabellæ Arragoniæ filia maximam natu filiam Iſabellam

Ioanni regi Vngarorum affini iam prius ſuo nuptui tradidit: reliquarum verò trium, poſt mortem Sophia nupſit Henrico iunior duci Brunſuicenſi, Catharina Ioanni duci Finlandiæ, iam SWedorum regi potentiſſimo, Anna adhuc virgo dignas ſuo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigiſmundus Auguſtus, cùm eo quo diximus modo regnaſſet, ſine liberis decedens, obitu ſuo non tantum exteris compluribus, regni vacantis ambiendi occaſionem præbuit, ſed & inter regni proceres diuerſa ſtudia, grauesq; contentiones excitauit, quibuſdam hunc, alijs alterum regem eligi poſtulantibus.

FINIS TOMI III. RERVM POLON.

1 5 8 4.

FRANCOFVRTI EXCVDEBAT IOANN. Wechelus, impenſis Sigiſ. Feyerabendij.

In Deo Mē.

Gaspar

Pachorski Gaspar

